HADİS LİTERATÜRÜ

KETTÂNÎ

er-risâletü'l-mustatrafe

İZ YAYINCILIK

بسم الله الرحمن الرحيم

MUHAMMED b. CAFER el-KETTÂNÎ, *1857'de Fas'ta doğdu. Fas'ta aralarında Ebû Abdullah Muhammed el-Medenî, İbnü's-Sübkî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Tâlib b. Sûde'nin de bulunduğu devrin tanınmış muhaddis ve alimlerinden ders aldı. Babasından yirmi küsür kez Sahîh-i Buhârî'yi okudu. Hicaz'a seyahat etti (1321 / 1903-1904), Ahmed b. İsmail el-Berzencî, Muhammed Emin el-Baytar, Cemâleddin el Kâsımî, Yusuf b. İsmal en-Nebbâni ve başkalarından ders dinledi. 1325 (1907) yılında tekrar hacca gitti. 1328'de (1910) ailesiyle Medine'ye yerleşti ve 1338 (1920) yılına kadar orada kaldı, sonra Şam'a geçti. 1345 (1926-1927) yılında Fas'a döndü ve aynı yıl 16 Ramazan'da (21.3.1927) vefat etti. Özellikle hadis sahasında akranları arasında başta gelirdi.Müellif yine yayınevimizce yayınlanan* Hz. Peygamber'in Yönetimi (et-Terâtîbü'l-idariyye)*'nin müellifi M. Abdülhay el-Kettânî'nin dayısının oğludur.*
Birçok önemli eseri mevcut olup başlıcaları şunlardır: On dört yılda telif ettiği Selvetü'l-enfâs ve muhâdesatü'l-ekyâs bi-men ukbire mine'l- ulemâ ve's-sulehâ bi-Fâs *(1-III, Fas 1316),* er-Risâletü'l-mustatrafe li-beyâni meşhûri kütübi's-sünneti'l-müşerrefe *(Beyrut 1322, Dımaşk 1383 / 1964),* el-Ezhârü'l-âtiretü'l-enfâs bi-zikri ba'zi mehâsini kutbi'l-Mağrib ve tâc medîneti Fâs *(Fas 1307, 1314),* Bülûğu'l-kasd ve'l-merâm bi-beyâni mâ tenfiru minhu'l-melâiketü'l-kirâm *(Fas 1321, Şifa'ul-eskâm ile birlikte),* Şifâu'l-eskâm ve'l-alâm bi-mâ yukeffiru mâ tekaddame ve mâ teahhara mine'z-zünub ve'l-âsâm *(Fas 1321),* Nazmü'l-mütenâsir mine'l-hadîsi'l-mütevâtir (*Fas 1328*), el-Diâme li'l-âmil bi-sünneti'l-imâme *(Kahire 1328)*

İZ YAYINCILIK: 79
(Çağdaş) İslâm Klasikleri Dizisi: 10
İstanbul, 1994

özgün adı:
ER-RİSÂLETÜ'L-MUSTATRAFE Lİ-BEYÂNİ MEŞHÛRİ KUTUBİ'S-SÜNNETİ'L-MÜŞERREFE

ISBN 975-355-083-9

dizgi, iç düzen:
İz Yayıncılık
kapak:
İzgraf
baskı, kapak baskısı, cilt:
Eramat, 506 71 25

HADİS LİTERATÜRÜ

ER-RİSÂLETÜ'L-MUSTATRAFE Lİ-BEYÂNİ MEŞHÛRİ KUTUBİ'S-SÜNNETİ'L-MÜŞERREFE

ES-SEYYİDÜ'Ş-ŞERÎF MUHAMMED B. CA'FER

EL-KETTÂNÎ (öl. 1345 H.)

Mukaddime (ve Fihristleri) hazırlayan:

MUHAMMED EL-MUNTASIR B. MUH. EZ-ZEMZEMÎ B. MUH.

B. CA'FER EL-KETTÂNÎ

(Dimaşk Üniversitesi Şerîat Fakültesinde hadis hocası, ayrıca
Kur'ân ve Sünnet ilimleri ana bilim dalı başkanı)

Dipnot ve ilâveleri ile tercüme eden:

YUSUF ÖZBEK

İZ YAYINCILIK

keresteciler sitesi, selvi sok. no: 19
34010 merter, istanbul
tel: (212) 557 69 44 - 575 67 90
fax: 504 18 31

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Allah'a hamd ü senâ ve Resûlüne salât ü selâm olsun...

İslâmî düstur ve temellerin iki ana kaynağı vardır: Kur'ân ve Sünnet. Kur'ân esaslı eserler incelendiğinde yapılan te'vil ve tefsirlerin çoğunluğunun ya doğrudan hadislerden ya da hepsi de yine hadisçilerin tahammül-ü ilm usûlü ile nakledilen sahâbi ve tâbi'ûn yorumlarından oluştuğu görülür. Kur'ân ilimleri dışında fıkıh, kelam ve hatta tarih ilimleri bile hadisten müstağni kalamamışlardır. Keza bu ve benzer ilim dallarında yazılan eserler tetkik edildiğinde bunların da hadislerle dolu olduğu görülür.

Literatürel, yani Kitap Edebiyatı olarak ele aldığımızda ise en çok sayıda ve çeşitte kitap kolleksiyonuna hadis ilimleri dalı sahiptir. Bu hakikatı çoğu kimseler bilmezler. İslâmî ve dinî ilimlerin hiçbirinde alt dallar ve nev'ler, hadisteki kadar çok dallı ve çeşitli değildir. Başka bazı İslâmî ilimlerin, meselâ fıkhın hadisten neş'et ettiğini söylememiz hakikatten pek uzak sayılmasa gerektir. Şayet bunların metodolojisi incelense ve tarihsel kaynağı araştırılsa bu gerçek çok rahat olarak tesbit edilebilir.

Ayrıca hadis râvilerinin bir sistem olarak tâ başından beri tesbit ettikleri rivayet veya isnâd sistemi, başka ilim dallarınca da kullanılmış bir metod olmuştur. Siyer ve ilk dönem tarih kitaplarına bakıldığında bu durum kolaylıkla gözlenebilir. Çünkü bilgiyi değerli kılan, onun ileriki nesillere aktarılmış olmasıdır. Bu üstün durumun oluşmasını sağlayan isnad sistemi, öte yandan hadis râvilerini tanıma bilgi dallarının teşekkülüne bir vesile olmuştur. Hadis ricali ve ilgili esmâ bilgisinin benzer ya da muadilinin dünyadaki başka din ve kültürel müessēselerde teşekkül etmediğini zannediyorum.

Biraz önce İslâmî ilimlerin en zengin literatürünün Hadis Literatürü olduğunu söylemiştim. Elinizdeki bu kitap her ne kadar bu hususa yeterince ışık tutuyorsa da İslâmî ilimler tarihine dair çalışmalar incelendiğinde ya da eski eser kütüphaneleri tetkik edildiğinde buralarda hadis ve hadis esaslı kitapların diğer ilim dallarına nisbetle daha çok sayıda mevcut oldukları görülür. Bu durum ister istemez şu önemli noktaya dikkatimizi çekmektedir: İslâm ümmeti, peygamberlerine gerçekten sahip çıkıp sevmişlerdir. Ondan ulaşan verilere olağanüstü değer vermişler ve mükemmel bir şekilde bunları içtimâî ve kültürel hayat ve organlarında yoğurmuşlardır. Hayatlarının ve ictimâî kurumlarının her dalında sünnet verisini kullanmak istemeleri ve daha önce zikri geçen isnâd sistemini kullanarak başta peygamberlerinin söz, fiil ve takrirleri olmak üzere onun övülmüş sahâbilerinin ve onları takip eden ilim tabakalarının da söz, fiil ve takrirlerini muhafaza etmiş olmaları, hiç kuşkusuz bu ilim dalın-

da çok eser verilmesinin en önemli sebeplerinden birisi olmuştur. Sünnet kaynaklarının çok oluşu hiç şüphesiz râvi bazında kaydedilen veri sayısının çok olduğuna bir işarettir.

Dünya üzerinde hâlen mevcut Sünnet kaynaklarında yer alan "tekrarlı" hadis verileri sayı itibarıyla benim tahminime göre bir ile bir buçuk milyon arasındadır. Bunların tekrarları atılsa 150-200 bin arasında bir miktar bâki kalır ki, bu, gerçekten muazzam bir sayıdır. Şmdiye kadar ulemânın gerçekleştirmiş oldukları en büyük "tekrarsız" hadis kolleksiyonları bile 15-20 bin hadislik çalışmalardan ibaret kalmıştır. Bütün dünyadaki hâlen mevcut basılmış ve yazma halindeki kaynaklar bir araya getirildiğinde tekrarsız olarak meydana çıkabilecek o muazzam sayı ile hâlen ümmetin kullanımına açık olan bu sayıyı karşılaştırdığımızda çoğumuzu üzecek bir tablo ortaya çıkmaktadır. İster istemez aklımıza şöyle bir soru gelmektedir: Neden nebevî kaynaklardan zamanımıza kadar ulaşanlar biraraya getirilmiyor da bu gerçek anlamda küçük olan "büyük" kolleksiyonlarla yetiniliyor? Bu soruya kendi nefsimde tatmin edici bir cevap bulamadım. Fakat bu "korkunç boşluğu" tesbit ettiğimde "tüm hadislerin" biraraya getirilmesinin lüzumuna kâni oldum. Bu sebeple yaklaşık 12 sene önce başladığım 500 hadis kaynağını râvilerine göre toplayıp tasnif etme çalışmalarını sürdürmekteyim. Ameliyenin yüzde altmışlık bölümü tamamlanmış bulunmaktadır. Bitmiş olan kısmında yaklaşık 270 bin hadis ve âsâr biraraya getirilmiştir. Ancak bu ameliyenin kapsamına giren kaynak sayısı dünyada mevcut olanların ancak üçte biri kadardır. Benim kolleksiyonum tamamlandığında toplanacak veri sayısı yaklaşık 450 bin olacaktır.

İşte sözünü ettiğim bu ameliyeyi sürdürürken ve kolleksiyon kapsamına giren hadis kaynaklarını kütüphanelerde araştırırken Hadis Literatürü konusunda kendi nefsimde oldukça çok bilgi sahibi oldum. Ancak zenginliğine rağmen Hadis Literatürünü, yani hadis kitaplarını tanıtan esaslı bir kitaba rastlamadım —*er-Risâletü'l-Mustatrafe* dışında. Bu kitap, kendi dalında kaleme alınmış en mufassal eser olma hüviyetine sahipti. Ancak bu Risâle'de benim için lüzumlu olan kütüphane bilgileri mevcut değildi. Ayrıca kitaplar hakkında verilen bazı malumatlar gerçeği ile çelişmekte idi ki, bu husus, müellifin, tanıttığı hadis kitaplarının bazılarını —aralarında çok mütedavilleri de olmak üzere— hiç "görmediğini" ortaya koymaktadır. Göze çarpan bir başka husus da kitaplardan çok onların müellifleri hakkında daha çok bilgi verilmiş olmasıdır. Üçüncü tesbitim ise pek çok bölümde zikredilmesi gereken daha çok kitap olduğuna işaret edilmekle, Risâle'nin çok kapsamlı bir çalışma olmadığı, birçok dalda sadece örnekleme yaptığı hususudur.

Binlerce matbaanın ve yüzlerce kütüphanenin mevcut olduğu şu dünya şartlarında bir kitabın basılıp basılmadığı, nerede basıldığı, yazması varsa hangi kütüphanede olduğu, yoksa onun adından nerede söz edildiği, daha önceki muhaddislerce kıraat edilip kullanılıp kullanılmadığı gibi hususlarda Risâle hiç cevap verememektedir.

İşte bu eksiklikler, aslında benim şiddetle ihtiyaç duyduğum hususlardı. Baktım ki Risâle'deki hadis kitaplarının tasnifi oldukça istikrarlı; onun düzenini hiç bozmadan olduğu gibi tercüme edip yukarıda sözünü ettiğim hususlardaki malumatları dipnotlar halinde ilave edeyim diyerek bir çalışma başlattım. Yaklaşık 8 ay gibi kısa

bir zamanda bu ameliyeyi tamamladım. Ancak müracaat kitaplarında adını verdiğim tüm kitapları çok daha önce satır satır tarayarak Hadis Literatürüne yararlı olup ışık tutacak en küçük bilgi kırıntılarını dahi küçük kağıtlar üzerine kaydetmiştim. İşte bu binlerce bilgiyi tasnif etmek sûretiyle Risâle'yi iki hatta üç misline ulaştıracak bilgi yığınını oluşturabilmeye muvaffak oldum. Daha sonra hem Risâle'de hem de benim dipnotlarımda geçen eserler ve müellifler hakkında tek bir indeks hazırladım.

Böylece Allah'ın inayetiyle Hadis ilimlerinin belirli dallarında sayı itibarıyla en yüksek seviyede kitaplar hakkında en çok literal bilgiyi veren bir müracaat eseri vücuda gelmiş bulunmaktadır. Ümmetin bu eserden en yeterli seviyede istifade etmesini temenni ve niyaz ederim.

Yusuf Özbek

MÜRACAAT KİTAPLARI

İzz. b. Cem. Meşyeha, İzzüddin bin Cemâ'a; yazması: İst. Millet Kütb. Feyzullah Ef. 535.

Fihris İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhakk b. Atiyye el-Mahâzinî el-Endulusî; tahkik: M. Ebû'l-Acfûn ve Muh. ez-Zâhî, 2 tab', Dâru'l-Garb el-İslâmî, Beyrut 1983.

Bernâmec el-Vâdiyâşî, Muh. b. Câbir; tahkik: M. Mahfûz, Dâru'l-Garb el-İslâmî, Beyrut 1980.

Bernâmec el-Mucârî, Ebû Abdillah Muh. el-Mucârî el-Endulusî, tahkik: M. Ebû'l-Acfân, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1982.

Sebet Belevî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Ali el-Belevî, tahkik: Abdullah el–Amrânî, Dâru'l-Garb el-İslâmî, 1983.

Index General des Manuscrits Arabes Musulmanes de la Bibliotheque Nationale de Paris, Georges Vajda, Paris 1953.

Fihris Ensârî, Zeynüddin Ebû Yahyâ Zekeriyyâ el-Ensârî yazması: Halet Ef. 403, 190[g]-222[a].

Fihrist Suyûtî, yazması: Halet Ef. 403, 293[a]

Vefeyât İbn Râfi' Takiyyüddîn Ebû'l-Me'âlî Muh. b. Râfi' es-Selâmî; tahkik: Sâlih Mehdî Abbas, Müessesetü'r-Risâle 1982.

Buğyetu'l-mültemis fi ta'rîhi ricâli Ehli'l-Endülüs, Fransiscus Codera, Madrid 18834.

et-Tekmile li-vefeyâti'n-nakale, Münzirî, tahkik: Dr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Müessesetü'r-Risâle 1981.

el-Hâvî li'l-fatâvî, Celâlüddin es-Suyûtî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1983.

ed-Dürerü'l-kâmine fî a'yâni'l-mieti's-sâmine, İbn Hacer, Beyrut, Dâru'l-Cîl.

Siyeru a'lâmi'n-nübelâ, ez-Zehebî, Müessesetü'r-Risâle 1401.

Bernâmec et-Tüceybî, el-Kâsım b. Yûsuf et-Tüceybî es-Sebtî, tahkik: Abdülhafîz Mansûr, Dâru'l-Arabiyeti'l-Kitâb, Libya-Tunus 1981.

Sılatu'l-halef bi-mevsûli's-selef, er-Revdânî, tahkik: Dr. Muh. Haccî, Mec. Ma'bed el-Mahtûtât el-Arabiyye 1983-1935, cüz' 27-29.

Tezkiretu'l-huffâz, ez-Zehebî, Beyrut, Dâr İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1950.

İsâbe, el-İsâbe f temyîzi's-sahâbe, İbn Hacer el-Askalânî, Mısır, Matb. es-Seâde. 1909.

Vefeyâtu'l-a'yân, İbn Hallikân, tahkik: Dr. İhsân Abbâs, Dâr Sâdır, Beyrut.

Meşyeha Sirâcüddin, Ebû Hafs Ömer b. Alî b. Ömer es-Serrâc el-Kazvînî, yazması: Feyzullah Ef. 531.

Müfehres İbn Hacer, el-Mu'cemu'l-müfehres, müellif hattı yazması: Murat Molla 609.

Sebet eş-Şemmâ', Ömer b. Ahmed b. Alî el-Halebî eş-Şemmâ' el-Eserî, yazması: Şehit Ali 395.

Sebet Halebî, Ebû'l-Berekât Mûsâ b. Muh. b. Muh. b. Cum'a el-Ensârî el-Halebî, yazması: Şehit Ali Pş. 394/1.

Sebet İbn Habîb, Kemâlüddin Ebû-l-Hasan Muh. b. Ömer b. Habîb, yazması: Şehit Ali 394, 25^{g}-26^{b}

Ezher, el-Mektebetu'l-Ezheriyye, Fihrisu'l-mevcûde bi'l-Mektebeti'l-Ezheriyye, 1. cüz': el-mustalah ve ulûmu'l-hadîs, el-hadîs, Ezher Matb. 1952.

İbn Hayr Fehrese, Ebû Bekr Muh. b. Hayr el-İşbilî, Müessesetu'l-Hâncî, Kahire, tahkik: Fransiscus Codera ve J. Ribera Tarrago.

Fihris, Fihrisü'l-fehâris ve'l-esbât, Abdülhayy b. Abdilkebir el-Kettânî, tahkik: İhsân Abbâs, Beyrut, Dâru'l-Arabi'l-İslâmî, 1982.

GAL Carl Brockelmann, Geschichte der Arabischen Litteratur I-III ve S= Supplement (Zeyl) I-III, Leiden.

GAS Fuat Sezgin, Geschichte des Arabischen Schrifttums, Leiden.

MUHAKKİKİN MUKADDİMESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHÎM

er-Risâle öncesindeki üç mukaddime:

1. *er-Risâletü'l-mustatrafe*'nin 3. baskısı
2. Te'lif edilişinden önce ve sonra *R. el-Mustatrafe*
3. *er-Risâletü'l-mustatrafe*'nin sâhibi (Allah rahmet eylesin) hakkında

1. *ER-RİSÂLETÜ'L-MUSTATRAFE*'NİN 3. BASKISI

R. el-Mustatrafe, ilk olarak müellifi henüz hayatta iken, vefâtından 12 sene önce 1332 tarihinde ve te'lif edilişinden 4 sene sonra basılmıştır. Allah rahmet eylesin müellif, Hicâz'da Medîne-i Münevvere'de oturuyorken kitabı, Beyrut'ta öğrencisi allâme Muh. b. Ahmed Harmâ'nın nafakası ile basılmıştır. İlk tab'ı 180 sayfa idi.

2. baskısı müellifin vefâtından 34, ilk tab'ından 47 yıl sonra 1379 tarihinde yapılmıştır. Pakistan'da Karaçi'de, Nûr Muh. tarafından Esahhu'l-matâbi' matbaasında, Mektebetü't-ticâriyye adlı yayınevi tahtında 212 sayfa olarak basılmıştır.

İkinci tab'ın birincisinden pek farkı yoktur. O da ölçü farklılığından doğan 32 fazla sayfadan ibâret bir farklılıktır. İlk tab'da olan bazı hatâlar hiç tashîh görmeden olduğu gibi ikinci baskıda da tekrarlanmıştır.

Üzerinde çalıştığımız 3. baskısını 2. tab'ı üzerine binâ ettik, zâten az bulunduğu için ilk tab'ından müstağnî olduk.

er-Risâletü'l-mustatrafe, nasıl ki İbnü'n-Nedîm'in *Fihrist*'i diğer ilimlerdeki kitapları tanıtıyorsa, hadis ilimleri kitaplarını ve muhaddisleri tanıtmaktadır. Hadis kitaplarından meşhûr olanlarından 1400 kadarını müştemil olup, hadis ulemâsının meşhûrlarından 600 kadarının tercemelerini de vermektedir. Bunların yaklaşık 200 tanesi Endülüs ve Mağrib ulemâsının meşhûr kitaplarından teşekkül etmiştir. Ayrıca Doğu ve Batılı hadis âlimlerinin isimleri ile birlikte künyeleri, lakapları, şöhretleri, vefât tarihleri ve her birinin bir kitabı zikredilmiştir. *er-Risâle*'de 2. asırdan tâ 14. asra kadar muhaddisler mevcuttur:

2. asırdan 16; 3. asırdan 121; 4. asırdan 115; 5. asırdan 75; 6. asırdan 42; 7. asırdan 46; 8. asırdan 38; 9. asırdan 30; 10. asırdan 19; 11. asırdan 11; 12. asırdan 14; 13. asırdan 7 ve hâlihazırdaki 14. asırdan ise 4 muhaddise yer verilmiştir.

Hadis ilmi mutlak olarak ilimlerin en genişidir. Şöyle ki, hadis ilimlerine ulaştıracak yolu kısaltmak için muhaddisler, fehrese ve fehâris bilgisini ortaya çıkarmışlardır. Hadis metnini lafzen tanımak için Afrâf, luğaten tanımak için Mu'cemler, hükmen tanımak için Câmi'ler, hadis senedinin cerh ve ta'dil yönünden bilgisini elde etmek için ricâl Mu'cemleri, sıhhat ve za'fları için Tahrîc kitapları, ıstılahını tanımak için Usûl-u hadîs kitaplarını hazırlamışlardır.

er-Risâletü'l-mustatrafe, kendi dalında tektir, ne ondan önce, ne de sonra bir benzeri yazılmamıştır. Onun bu şöhreti Karaçi'de 1379'da tıpkı basımı yapılmak sûretiyle olduğu gibi, konuları taklid edilmek sûretiyle de Mısır ve Hindistan'da hırsızlığa maruz kalmıştır. Hindistan'da Britanya Üniversitesinden birisi *Risâle*'yi taklid ederek hazırladığı teziyle hadis ilimlerinden doktora almıştır.

Hadis kitapları ile muhaddislerin fihristi de olan bu *Risâle*, İbnü'n-Nedîm'in diğer ilimler hakkındaki *Fihrist*'i gibi olup, *Risâle*'nin ilk iki tab'ında göze çarpan en önemli eksiklik üzerine tafsîlatlı fihristlerin yapılmamış olması idi.

Üniversitedeki işlerimin yoğunluğuna rağmen hadis ilimlerine, ceddimin kitaplarından birisi olan bu kitaba ve müellifine hizmet olsun diye bu esere bazı fihristler hazırladım.

Risâle'ye 3 mukaddime yazdım:

1. *Risâle*'nin baskıları ve husûsiyetleri.

2. Asrımız hadis ulemâsından, vefât edeli seneler geçmiş olan 3 âlimin dilinden *Risâle*'nin yerinin tarifi.

3. Kısaca müellifin (Allah rahmet eylesin) terceme-i hâli ve eserleri hakkında bilgiler.

Önceleri *Risâle*'nin te'lifini değiştirip, yeni bir düzenlemeyle tanzim etmeyi düşündüysem de, daha sonra bu fikrimden caydım ve daha sonra Allah rahmet eylesin müellifi kitabını nasıl te'lîf ettiyse öylece bırakmayı yeğledim. Bununla birlikte neredeyse kitap metninin yarısı kadar bir hacme sahip çok yönlü fihristler hazırladım.

Bu meyanda 10 fihrist hazırladım, bunlar:

1. *Risâle*'nin mevzûları: Sahîhler, müstahreçler, sünenler, musannefler, mu'cemler, meşyehalar, terceme ve râvîler hakkında cerh ve ta'dil kitapları, usûl kitapları, rivâyet ve dirâyet, keşf ve tahrîc kitapları...

2. Hadis kitaplarının fihristi.

3. Muhaddislerin tercemelerinin fihristi.

4. Her muhaddis ve *Risâle*'deki tüm eserlerinin fihristi.

5. Muhaddislerin meşhûr olduğu künye yahut lakaplarının fihristi.

6. Muhaddislerin tabakalara göre dizilmiş fihristi.

7. Endülüs ve Mağrib kitaplarının fihristi.

8. Endülüs ve Mağrib muhaddislerinin tercemelerinin fihristi.

9. *Risâle* içinde vâki olan hatâlar ve doğruları.

10. *Risâle*'nin fihristlerinde vâki olan hatalar ve doğruları.

2. TE'LÎFİNDEN ÖNCE VE SONRA *ER-RİSÂLETÜ'L-MUSTATRAFE*

Risâle sâhibinin eserleri ile ilgili *Sebet*'inde tek kürrâselik *Mâlâ yes'u'l-muhaddis cehlehu* adlı bir risâle mevcuttur ki bu, *er-Risâletü'l-mustatrafe*'nin aslıdır. Müellifin bu kitabına muttali' olan Muh. el-Hıdr b. Mâyâbî el-Cekenî, Şankît isimli bir âlim zât, müellife bir mektup yazarak, ona hadis kitaplarının isimlerini, muhaddislerinin tercemelerini ve hepsinin tabakası ile akrânlarını beyân etmesini istemiştir. Daha sonra müellif ona bir cevap yazmıştır. *Risâle* fürû idi, aslı *Mâlâ yes'u'l-muhaddisu cehlehu* kitabıdır.

Müellif, bu kitabını 25 Perşembe Rebiusânî 1328 senesinde bitirmiştir.

Hıdr'ın müellife yazdığı mektubun tarihi bilinmemektedir, ancak (*er-Risâletu'l-mustatrafe*)'nin tarihi, bize Hıdr'ın mektubunun tarihinden önce yazıldığını kesin olarak bildirmektedir.

Hıdr'ın mektubunun tam metni:

Hamd, Allah'a mahsustur. Salât-ü selâm Allah'ın Resûlüne...

Bu mektubu yazandan, Allah'ın lutfundan kendisine bolca ihsan ettiği yüce âlim ve âbid olan, çalışmaları takdire şâyân, hal ve hareketi dillere destan, pek şerefli efendim Muhammed bin Seyyidî Ca'fer es-Seniyy Hazretlerine...

Bir muhaddisin mutlaka bilmesi gereken hususları içeren kitabınıza muttali oldum. Çok yararlı ve güzel gâyeleri hedeflemiş olduğunu gördüm. Bu sebeble zât-ı âliyenizden, yolculuğuna çıkmadan (Allah bizi her iki cihanda bir araya getirsin) tıpkı mushaflardaki gibi onun lafızlarını zabtedip harekelemenizi ricâ ediyorum ki, tıpkı sizin mübarek ağzınızdan bizzat duyup almış gibi olayım. Başkasıyla karışması ve anlaşılması güç harf ve kelimeleri yani nisbiyeleri diğer Yâ'lardan ayırt ederek bildirmenizi de ricâ ediyorum. Çünkü uzak Batının dillerini anlamakta güçlük çekiyoruz..

Hâşiyelerde mümkün olduğu kadar burada anlatılan ve adı geçen kitabların yazarları ile her birerlerinin asırlarını da bildirmenizi bilhassa benim için bu hususta güzel bir çalışma vermenizi de ricâ ediyorum. Çünkü ben bunları sizden aldıktan sonra, hâşiyelerdekini, isimlerini harekeleyerek ve kalemle güzelleştirerek, sırf size güvendiğim için, metnine koymak istiyorum. Bâki selâm ve gece gündüz duâlarımla...

Muhammed el-Hıdır bin Mâyâbî el-Cekenî

er-Risâletu'l-mustatrafe, tabedilmeden önce, müellifin ülkesi olan Hicaz'da, Şam'da ve Mağrib'de yaygın hale geldi. Nitekim İbn Hadrâ'nın müellife yazdığı mektubun tarihi bunu göstermektedir. Sonra tabedilip bütün İslâm âleminde neşredildi.

Şeyhimiz Ebû'l-Abbâs el-Ğımârî, ona bir zeyl yazarken, Şeyhimiz el-Medenî İbnü'l-Husnî onu manzum hale soktu. Böylece o, hadis ve tarihle iştiğal eden müelliflerin başvuru kitabı oldu. Nitekim mağriblilerin baş vurdukları eser de bu olmuştur.

Gerek basılmadan önce ve gerekse basıldıktan sonra bu *Risâle*'nin zuhûru, ilim çevrelerinde büyük bir ün yaptı; özellikle hadis, edebiyat ve tarih bilginleri nezdinde...

Kitabımdan (yani müellif Muhammed bin Ca'fer el-Kettânî'nin) şimdi onun meydana çıkışını resmedip gösteren iki mektup nakledeceğim ki bunlardan biri, Mağrib'in âlim ve ediblerinden ve kadılarından olan Abdullah bin Hadrâ'nın oğlu Tayyib'e aittir. Diğeri ise, Mağrib'in kadılarının kadısı, Mağrib'in başkenti olan Rabat'ın bilgini, muhaddisi ve edibi olan Muhammed el-Medenî bin el-Ğâzî İbni'l-Husnî'ye aittir.

Onunla birlikte onun *Risâle* üzerine kaleme aldığı Recezinden bir parçayı da neşredeceğim.

İbn Hadrâ'nın mektubunun tarihi, 16 Zilka'de 1329'u göstermektedir. *er-Risâletu'l-mustatrafe*'nin te'lif tarihi ile bu tarihin arasında bir buçuk yıl vardır. Onunla *el-Mustatrafe*'nin basımı arasında da ise iki buçuk yıl bulunmaktadır. İbnü'l-Husnî'nin mektubunun tarihi sayesinde, 1332 yılının ayları arasında, *R.el-Mustatrafe*'nin basım ayını öğrenmiş oluyoruz.

et-Tayyib İbn Hadrâ'nın mektubu

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

Salât-ü selâm Muhammed, âl ve ashâbına olsun...

O Allah'a hamd-ü senâ olsun ki, Muhammed'in sünnetini, nesiller ve asırlar boyunca, sırf O'na verdiği kıymet ve öneme binâen ayakta tutup koruyacak ve onu dimdik tutacak fedâkar insanları göndermiş ve onları azim ve hazim kılıçları ile kuşatıp donatmış ve bir çok yaratıklarından üstün kılmıştır. Ayrıca onları her zaman ve her yerde O'nun sünnetinin savunucusu kılmıştır. Hem de öylesine ki, o sünnete ait olan kitabları, senedlerini, râvilerini açıklarken a'zamî gayret ve fedâkarlıklar göstermişlerdir. Bunu yaparlarken ilave ve eksiklik yapmaktan fevkalâde kaçınmışlardır. Az olsa da yine O'nun sünnetine diğer ülkelerde ve beldelerde de hizmet eden insanlar bulunmuştur.

Bize karşı olan nimetini karşılayacak ve çoğaltacak derecede bir hamd ile O'na hamd ederim. Onun bize ihsan ettiği zâhirî ve bâtınî nimetlerini saymakla bitiremeyiz. Bütün bu nimetlerine karşı O'na şükrederiz. Bahşettiği nimetlerin en büyüğü, bizi, Kur'ân, sünnet ve apaçık bir burhanla gönderilen peygamberine ümmet yapmasıdır. Büyük ve küçük, iç ve dış günahlarımdan dolayı afvetmesi için O'ndan yardım ve ğufrân dilerim.

Allah'tan başka hiç bir tanrının olmadığına, bir olduğuna, ortağı bulunmadığına, tam bir ihlas içinde sırf O'nun rızanı taleb etmek gayesi ile tanıklık ederim. Ayrıca şuna da şehadet ederim ki: Ulumuz, Peygamberimiz, Mevlâmız Muhammed'in O'nun kulu ve Resûlü, nûrların kutbudur..

Allah O'na, âline ve ashâbını, aylar parladıkça, miski ve anber kokuları dünyaya saldıkça, salât etsin...

Acz ve günahlarını itiraf eden, âlimlerin hizmetçisi olan ben Tayyib bin Abdillah bin el-Hâşimî İbn Hadrâ es-Selâvî (ki Allah onun, anababası ve tüm müslümanların sevinçli ve üzüntülü anlarında yardımcısı olsun) derim ki:

Şurası bir gerçektir ki: Allah'ın kitabı olan Kur'ân-ı kerîm'den sonra, ilimlerin en büyüğü, en şereflisi, mertebe bakımından en üstünü hiç şübhe yok ki, Peygamber (sav)'in sünnetidir. Çünkü o, Allah kitabının anahtarıdır. Zira İslâm'ın esasları onunla ayakta durur. Helal ve haramı da o açıklar. Sahâbe-i kirâm (r. anhum), bu sünneti,nurlar dairesinin kutbundan almıştır. Onların her birinin rivayetinde, bir çok ilimler ve sırlar mevcuttur.

Tabii ki imamlarından her râvi büyük gayretler ve fedâkarlıklar göstererek, hadisleri ezberlemişler, onun sıhhat derecesini söylemişler, zayıf ve mevzu hadislerden ayırdetmişlerdir. Her biri Peygamber (sav)'in hadislerinden ezberlediğini ve sıhhatına inandığı hadisleri bir araya getirip kitaplar yazmışlardır.

Muhammed milleti bu kitapların sayısını bilmiyordu. Ne zaman ki, Şeyh allâme, yararlı önder, İslâm milletinin âlimlerinin yıldızı, Muhammed bahçesinin hizmetçisi, güzel ahlak ve şemâil sahibi, şeriatle hakikatı ceme-

den, Şeyhu'l-İslâm, cömertlik ve ikram kaynağı, fadîlet ve hidayetle nitelenmiş, dağınık olan sünnet kitaplarını cemetmiş, sönmek üzere olan esaslarını canlandırmış, Zühd-ü takvaya ermiş, Peygamber hânesinin selîli, marifet ve esrârın düzenlenmiş güzel bostanı, şeriatın kesici kılıcı, marifetler ve faziletler denizi, seyyidlerin ve fâdılların seçilmişi, seyyid imam, el-ârifu'r-rabbânî Ebû Abdillah efendimiz ve mevlâmız Muhammed milletinin şeyhler şeyhi, yüksek şahsiyetlerin selîli, hem âlim hem de âmil ve hidayet nûru, fâdıl, efendimiz ve mevlâmız, Ca'fer bin eş-Şeyh Sâlih, parlak nûr, başarılı ğâzi ve mücâhid, efendimiz ve mevlâmız İdrîs bin el-Ğavsi'r-rabbânî, el-ârifu's-Samadânî, efendimiz, mevlâmız et-Tâî el-Kettânî (ki Allah bizi onunla et-Tehânî yurdunda biraraya getirsin!) zuhûr etti. Onlar da o kitapların sayısını böylece öğrendiler...

Çünkü bu zât, meşhur sünnet kitaplarını anlatan faydalı bir kitab kaleme aldı. Güzel çalışmalarda, yorucu faaliyetlerde bulundu. Böylece, sünnet (hadis) kitablarını cem'etti, ehlini birbir saydı ve gayet güzel açıklamalarda bulundu. Ardından onları anlamaya yardımcı olacak kitaplar yazdı. Her âlimin itkânla elde edebileceği eserler vücuda getirdi. Kim ona başvurup dört elle sarılırsa, sağlam bir kulpa yapışmış olur. Kim o kitabı mütalaa edip te hadis kitablarının meşhurlarını öğrenirse ne sapar ve ne de bedbaht olur.

Ne kadar güzel bir *Risâle* o! Bilgileri ne de güzel bir araya getirmiş!

Onun güzelliklerinde, fikirler dolaşıp dolaşıp tenezzüh eder, her bilgin onun göz kamaştıran bahçesinden güller ve çiçekler derler..

Onu meydana getiren hem bu yurt ta, hem de öbür yurt ta ne kadar mutlu ve şanslıdır bir bilseniz?

Onun varlığı ile günler gülümser. Marifet bahçelerinde âlimler, dolaşıp tenezzüh eder.

Evet bundan kasdettiğim *er-Risâletu'l-mustatrafe*'dir. O bir gülistandır. Ya da parlayan bir güneştir.

Onunla gönül sürûr duyar, ona bakan rahatlar.

Allah, yazarını en güzel ödüllerle ödüllendirsin. Birbiri ardınca ona nimetler bahşetsin.

Onu övmek için gözden yaşlar boşanarak bahr-i kâmilden şöyle terennüm ettim:

Ağaç dalları gibi sallanarak, iftihar eteklerini ve taclarını çekerek çıktın.

Âşıkların kalplerini, onun güzelliği ve kıvamı ile tıpkı bân ağacının dalı gibi çektin.

Ekvânın umrânla tebessüm ettiği gibi, onun gedikleri tebessüm edince, onun değer ve kıymeti birden parladı.

Çıkışında menzillere vuslat ettikçe gönülleri âdeta esir aldı.

Güzellerin güneşi mahyasından zuhûr etti. Güzel kokularını her tarafa saçıverdi.

Allah için, ona vuslat ne kadar tatlı bir keyfiyet!.. Hüsnünün parıltısı ekvânda ne mükemmeliyyet!..

Kavuştuğumda cemâlinde kalbim âdeta yok oldu. Üzerime birden hafakan üşüşüp doldu.

Uzun bir susuzluktan sonra atın ortasında binip seyrettikten sonra bulutlardan dökülen sularla tüm azalarım bir anda sevinç duydu.

Uzun bir hüzünden sonra ona kavuştuğumda içim rahatladı.

Ey Aşkımı kınayan! Ne olur, bırak beni! Gönül, ondan başkasını ikinci biri olarak aramıyacaktır.

O aşk nasıl kınanabilir ki, gönül onunla doludur, göz yaşı durmaz akmaktadır.

Bir ölüm kadar etkili olan onun aşkıyla sende bir mübtelâ olmalıydın. Allah'ın bir lutfu olan o aşkla sende nasibdâr olmalıydın!

Bu aşkla, hidâyet nûru şeyhimiz Şeyhler şeyhi Muhammed el-Kettânî'nin *Risâle*'sini kasdediyorum.

Ve şunu diyorum: "O *Risâle*'de Muhammed el-Muhtâr'dan vârid olan hadisleri cem'eden kitabları göstermiştir.

Ne güzel *Risâle*'dir o. Çünkü o, şehirler ve kasabaların imamlarına hidâyet yolu gösteren kitabları açıklamıştır.

O, hadisleri ve hadis bilginlerini dikkat ve titizlikle cem'etmiştir.

Her türlü âlimlerin ulularından nakletmişlerdir.

İşte o bilgin, İbn Ca'fer'dir ki o, tüm ülkelerde delille ve açık konuşandır.

Kâinatta, güzel ahlâkla tanınan ulularından olup marifetlerin denizidir.

O, bir inâyet, bir riâyet ve takva tâcıdır. Hidâyet ayı, irfân kaynağıdır...

Takva ile teferrüd etmiş bir şeyh!.. Hidâyet sancağı, asırların imamlarını fersah fersah geçen hidâyet sancağıdır.

Mustafâ'nın selîli, sabahın şebnemi, hüzünlerin saldırısında kâinatın feracı olan bir şeyh!..

Allahın ma'rifet kâselerinin her birinden kendisine içirdiği, gizli ve açık tüm mevhibeleri kendisine ihsân ettiği bir şeyh!

Sayesinde hasta kalplerin bir anda iyileştiği bir şeyh!..

Şeriat ve hakikat kılıcı... Arslanlar arslanı a'yanlar seçkini!..

Fazilet ve meziyetleri bir arada cemeden... Herkesin görüp inanıp ardından gittiği...

Fazilet ve ünü Maşrıklara ulaşan... Çin ve Sudan'a kadar ünü erişen...

Ahmed'in sülâlesinden süzülüp gelen... Gönüller tarafından hakkıyle ve güzelce övülen...

Dedesinin şeriatını himaye eden...Deyyân'ın emirlerine tâbi olup yerine getiren...

Cenabına sığınanı, kirpiklerin gözleri koruduğu gibi koruyan...

Onun güzel vasıflarını dinle, dinle de şarkıcıların şarkısına, zurna ve kemanın sesine ilgin ve ihtiyacın kalmasın!..

Ey Ulular ulusu! Aşkın kalbimi esir aldı, seni övme şevki beni çağırdı.

Bunun için, meveddette ağaç dalları gibi dimdik olan İbn Hadrâ'yı övmeye yöneldim.

Ayıpları örten, ateşleri sönmekten kurtarıp alıkoyan bir duayı senden istiyorum.

Sen marifet ve inceliklerin denizisin. Dolunayın hâlâ içimi aydınlatıp parlatmaktadır.

16 Zil'ka'de sene 1329

el-Medenî İbnü'l-Husnî'nin mektubu:

Eski ve yeni hadis bilginlerini, boyunları eğdiren bir takım faziletlerle donatan, yüzlerini aydınlatan, ömürlerini uzatan Allah'a hamdolsun ki, onları peygamberinin vekilleri kılmıştır. Bu uğurda yolunda giden bir çok develerin karınları ve boyunları dövülmüştür.

Salât-ü selâm, Efendimiz ve ulumuz Allah'ın Nebîsi ve Resûlü olan ve şunu ifade eden Muhammed'e olsun: "Bu dîni, gelecek neslin adâletlileri sırtlayacaktır." Salât-ü selâm, ayrıca her yönüyle üstün kılınan âline, hadis ve sünnetleri nakleden ashâbına olsun. Gelen nesiller, hadis musanniflerini ve rivayet tabakalarını onlardan alıp, bizlere intikal ettirmişlerdir.

Fakir ve âciz olan ben, Muhammed el-Medenî bin el-Gâzî el-Husnî er-Ribâtî der ki:

Biz gaflet içinde saadet doğuşlarını (Ay doğuşlarını değil) gözetlemekteyken, âniden uzak semtlerden bir müjdeci geldi. O müjdeci, gönüllere huzur ve sükun veren, arananları tam anlamıyla sunan bir şey getirdi ki, işte o da, hadis kitaplarını, râvilerinin terceme-i hâllerini içeren *Kitâbu'r-Risâleti'l-mustatrafe*'dir.

Bu kitap, asrın âlimi, bu zamanda Sünnet-i Muhammediyye'nin hâdimi, muhaddis, fakîh, zâhid ve mütteki, edîb ve âbid, hakkında "âlimlerin allâmesi, sâhilsiz ummânı, tertemiz soylusu" denilen Ebu Abdillah efendim Muhammed bin Ca'fer el-Kettânî el-Fâsî sonra el-Medenî'dir.. Allah onun ömrünü uzatsın, huzur ve refah içinde yaşatsın..

Onu okuyunca son derece faydalı ve verimli buldum. Öylesine ki seyyal kalemlere ve marifetlerin içine gömülen kalplere sahip kimseler bile onu anlatmaktan âciz düşer. Böylesine büyük ve bilgili kimsenin vasfında kim ne söyleyebilir, nasıl takriz yazabilir ki? O her tarafı çiçeklerle bezenmiş bir ilim bostanıdır. Nurların esintisiyle ağaçların dallarını sallayan bir fenler ve sanatlar bahçesidir.

Sünnet-i şerîfe hakkında bugüne dek telif edilen her türlü bilgiyi ihtiva etmiştir. Muğlak lafızlara açıklık kazandırmıştır. Böylece hadis tâlibi onu gayet anlaşılır bulmuştur. Rahatça okumuş, anlamış ve hazmetmiştir. Tarifini göstermiş, her dalı aslına iliştirmiştir. Bunu yaparken de yaz aylarının sıcak günlerinde susuzluktan kıvranan kimsenin oruca dikkat edip riayet etttiği gibi riayet etmiş, titizlik göstermiş ve onu en câzip bir tarzda vücûda getirmiştir.

Buna şaşmayın! Çünkü o, asrın bereketi, haberlerin bahçesidir. Bilgin üstazlar alacaklarını ondan almışlardır. Hadis hakkındaki telif ve tasnifleri yemini gerektirmeyen şâhidlerdir. Haberinin bahçesindedir yakîn!... Allah, mesajlarını kime teslim edeceğini herkesten daha iyi bilir.

Seni bir işe seçtiği zaman, ona seni hazırlar. Maksada erişinceye kadar inayet elini senin üstünde tutar...

Allah Subhânehû seni, müslümanların umutlar Kabe'si olarak sağlık ve afiyet içinde, mükemmel bir şekilde yaşatsın ve sana uzun ömürler ihsân etsin..

25 Muharrem 1332

Bu mektubun dipnotunda şöyle dedi:

İstidrâk:

O kitabı mütâlaa edip başvurduğumda, çok samimi ve ciddî bulduğum için ezberlenmesinin kolay olması, gereken faidelerin elde edilmesi için, recez halinde bir çok hususları serpiştirmekten kendimi alamadım ve (bana güç gelmesine rağmen) beşte birisine eşit bir nazım yazmayı başarabildim. İşte mukaddimesinin manzum hali gözünün önündedir. Efendimiz inşaallah bunu görür de ikmâl etmeye yönelir.

İtimad ve tevekkül ancak Allah'adır.

el-Medenî İbnü'l-Husnî'nin *er-RİSÂLETÜ'L-MUSTATRAFE*'ye yazdığı manzume:

Rahman ve Rahîm olan Allahın adıyla...

Büyük lutuf sahibinden merhamet umana el-Medenî Muhammed bin el-Husnî der ki:

Hamd, sözün en güzeli olanını, hidayet edici bir kitab olarak indiren, Allah'a mahsustur. Onu, sözüyle ve gidişâtı ile her şeye açıklık götüren Muhammed'e indirmiş ve anlatmıştır.

Rabbimiz O'na, âline ve sözlerini nakleden ashâbına rahmet etsin.

Şunu iyi bilmekte yarar vardır: En önemli ilim, hadis ve sünnet ilmidir. Çünkü necât, hidâyet ve ismet ondadır. O ilmin erbâbı bu ümmetin adâletlileridir.

Onlar Mustafâ'nın halîfeleri ve ehlidir. Getirdiği şeriatının da bekçileridir.

Mustafâ'nın üzerine en çok salât-ü selâm getirenler onlardır. Onlardır ömürlerini O'nun yolunda harcayanlar. Onlardır yaratıkların hayırlısının duasını kazananlar...

Cenneti onlara O tebşir etmiştir. Kıyamet günü meclis cihetinden O'na en yakın olacak kimseler onlar olmuştur. Dikkat et sen de bu mevkiyi elde etmeye çalış..

Gerçek din bilginleri onlardır. Kâinata onlar, bunu sesleniyorlar, sen de al bunu... Gir yoluna.. Haşir ve neşirde onlardan başkası ağırlanmayacaktır, çünkü bu dünyada onlar görevlerini hakkıyle yapmışlardır.

Resûlü sevme nişânesi ancak budur. Eğer kavuşamıyorsan bâri söz dinle! Söylenenle faydalan!

Hadis hâfızları onun hakkında bir çok kitablar yazdılar. Küçük büyük bir çok eserler sundular.

Sayılmayacak kadar çoktur onlar. En ünlüleri *er-Risâletu'l-mustatrafe*'dir. Bütün sünnet (hadis) kitablarını içermektedir.

Onun yazarı, ünlü âlim Muhammed el-Kettânî İbn Ca'fer el-Husnî'dir.

Fas'lı idi; sonra Medineli oldu. Âlimler onun kitabıyla tatmin oldu.

Rabbim onu gözlerinin aydınlığı olarak yaşatsın.

Onu ben: "*el-Fevâidu'l-latîfe fî zikri kutubi's-sünneti'ş-şerîfe*" olarak adlandırdım. İçindekileri mücmel olarak tasvîr edip, zihinlere sunmayı gâye edindim.

Bu hususta yardımı, lutfu ve ihsânı Rabbim olan Allah'tan diledim. Çünkü başarıya ancak ve ancak yardım ettiği kimselerin ulaşacağına inandım...

Ta'rifi, açıklanması ve tedvîninin başlangıcı hakkındaki mukaddime

Hadis ilmi, onu sünnetten sayanların katında şöyle özetlenebilir:

O, Peygamber'e ve ashâbına, söz, takrir, fiil, davranış ve sükûn cihetinden nisbet ve izâfe edilen bir ilim dalıdır.

O'nun söz, takrir, hareketleri, uyku ve uyanıklıktaki her türlü davranışları, bu ilim dalına girer. Ancak hepsinin senedleri, kelime ve cümlelerinin iyice zabtedilip kavranması ve mânâsının açıklanması, bunda şart koşulmuştur. Senin de bunu böyle anlaman ve bilmen gerekmektedir, onun için iyi anla ve ezberle!

Sahâbe ve onlardan sonra gelenler, sünnetleri (hadisleri) yazmazlardı, onları ezberleyip kavrarlardı. Sonradan gelenlere bildiklerini böyle aktarırlardı.Yazdıkları gayet azdı. *Kitâbu's-sadaka* da bunlardan biri idi.

Zayi olmasından korktukları veya bilenlerin ölümünden korkulduğu hususları kayda alırlardı. Büyük ve âdil imam (Ömer b. Abdilazîz), Medine'deki vali olan Ebû Bekr İbn Hazm'a bir mektub yazarak şöyle demiştir: "Sünnet veya hadisten yanında, ezberinde ne varsa hepsini bana yazıp gönder! Çünkü ben ilimlerin sönüp gitmesinden korkuyorum. Ulemânın da azalıp yok olması beni üzmektedir. Ama dikkat et, Mustafâ'nın hadisinden başkasını yazma. Ancak O'nun hadisi yayılsın ve insanlar tarafından bilinsin."

Onun ve diğer ülkelerin âlimlerinin yazdıkları Ömer'e ulaşmadan Ömer vefat etti. Böylece bu ilmi çağların başında ilk tedvîn eden, Medineli İbn Şihâb ez-Zührî olmuştur. Ondan sonra birbiri ardınca tedvinler ve kitap yazmalar devam edegelmiştir.

Hadislerin ilk toplanışı

Sahâbe ve tâbiûn büyüklerinin asrında, hadis kitabları tedvîn edilip yazılmadı, tertip edilip bâblandırılmadı.

Çünkü bazılarının Kur'ân'la karıştırılmasından korkuldu. Bunun için onlar yazmaktan alıkoyuldu. Zeki idiler ve kavrama güçleri vardı. Fakat çoğu yazı yazmak bilemezdi. Hatta dedi ki: Tâbiûnun ilk zamanlarında senin hadis yazman hoş karşılanmadı. Zira Kur'ân'ı bırakıp onunla meşgul olmandan korkuldu.

Dedim ki: Bu söz götürür bir yorumdur. Ama onlardan sonrakiler buna cevaz verdiler. Hasan (el-Basrî) ve İbnü'l-Museyyeb'den sonra sünnetleri (hadisleri) tedvîn ettiler. Onların haber ve eserleri tâbiûn asrının sonlarında tedvîn edildi. Bâblandırıldı ve İslâm ülkelerinde yaygın hale getirildi; amma ondan sonra tartışmalar, hadis uydurmalar gibi korkunç durumlarla karşı karşıya gelindi. Çünkü Hak ile bâtıl neredeyse birbirine karışacaktı. Dinin hakiki vechesi sönecekti. Her gün yırtık, biraz daha büyüyordu. Her kafadan bir ses çıkıyordu.

Bu nedenle ikinci asrın büyük hadis âlimleri, işi dikkate aldılar, bu hususta titiz davrandılır. Tahkik ettiler, tesbit ettiler. Ravileri bir bir didiklediler. Kötülerini iyilerinden ayırdılar. Bu işi ilk başaran, Mekke'de bize kitab tedvîn edenlerin ilki oldu. Medine'de ise imam Mâlik bu işi üstlendi...

İbn ebî Zî'b, İbn İshâk el-Hümâm Hicaz ehlinin haber ve rivâyetlerini *Muvattâ*'dan sonra ele aldı, onlara sahâbî sözlerini karıştırdı, onlardan sonra gelenlerin fetvalarını da kitabına alıverdi.

er-Rebî bin Sabîh ile Saîd İbn ebî Arûbe de bunları takib ettiler.

Basra'da Hammâd, Kûfe'de Sevrî, Şam'da Evzaî ve Ma'mer, Yemen'de İbn Cümeyl, Abdülhamîd'in oğlu Rey'de bu ilim dalında ışık saçtılar. Horasan'da İbnü'l-Mübârek, Vâsıt'ta Huşeym parladı... İşte o asırda bilinenler bunlardır. Tâbiûnden sonra gelenler içinde bunlardan başkası bilinmemektedir. Kimisine göre, şeriatın (fıkhın) bâblarını ilk tedvîn eden Ebû Hanîfe'dir. Düşün ve doğru olanı iyi anla!

Meselleri toplamak ve talâk hakkındaki hadisleri cem'etmekte Şa'bî öncülük etmiştir. Sonra onları diğer âlimler takip etti. Daha sonra âlimler çoğaldı. Kimileri ikiyüzlerin başında hadisleri ifrâd etmek ve diğerlerinden ayırmak yolunu tercîh etti. Hülâsa çeşitli kitablar tasnif ve tedvîn ettiler...

Sahîh konusunda ilk tasnifi yapanlar

Haberler içinde sahîhini zayıflarından ayırıp ilk tasnif yapan Buhârî'dir. Ondan önceki kitaplarda sahîh ve zayıf hadisler, birbirine karışmış vaziyette idiler.

"Ondan önce *Muvattâ* da vardır. Onun gibi sahîh hadisleri biraraya getirmiştir" denilirse, şöyle deriz: "Mâlik kitabında munkatı' ve mürsel hadisleri de almıştır. Onlar ise sahîhin altındadırlar. Bir topluluk: "Buhârî'de de böyleleri görülmüştür.!" derse, buna İbn Hacer'in cevâbı: "Mâlik'in böyle rivayetlerini genellikle huccet saydılar. (Mâlik'in) Mukallidleri bu nakilleri hüccet saymıştır. Buhârî'de görülen isnâdın hazfına gelince; diğer yerlerde görüldüğü için bundan tahfîf (hafifletme) kasdedilmiştir. Tahrîcini şart görmediğini tahrîc etmemiştir, sakıncalı gördüğünü de idhâl etmemiştir.

Zikrettiklerini sırf bir şâhid ya da bir âyetin açıklayıcısı olsun diye zikretmiştir. Tenbîh, istînâs veya benzeri sebeblerden dolayı zikretmiş de olabilir. Bu durum, onu asıl amacından saptırmaz."

Hâfızın bu görüşüne kendinden sonra bir topluluk tâbi olmuştur. İmam Mâlik'in belağları ile Buhârî'nin muallakı arasında fark gören fülan Sâlih kişinin bu sözü, söz götürebilir. Çünkü Buhârî'yi dikkatle inceleyen kişi, eğer Mâlik'in *Muvattâ*'ını aynı şekilde inceleyecek olursa aralarında hiç bir farkın bulunmadığını görecektir.

"Onu imam böyle duymuştur" sözü ise orada yoktur. Çünkü meselâ eğer ondan nakledilmiş ise, mutlaka onun belâğını ya da mürselini zikreder-

di. Nitekim başkasının rivayetinde, Mâlik'in isnâd edilmiş mevsûl rivayeti bulunmuştur.

"İmâm (Mâlik)'in mürselleri, kendi ve kendisini taklid edenlerin katında huccettir, başkalarının katında değil!" sözüne gelince, bu da şöyle cevablandırılabilir: "O, Şâfiî'nin mutemedi ile muhaddislerin nazarında da huccettir. Tabiî ki bu hadis, yakînen bir müsnedle takviye edilmesi şartına bağlıdır."

Nitekim en-Nemirî Ebu Ömer ile büyük âlim imâm Suyûtî de bunu böyle nakletmişlerdir.

Irâkî'nin: "Belâğları arasında mesağının yanında bilinmeyenler vardır" sözüne gelince bu, İbn Abdilberr'in, munkatılarını bir eserde cem'etmesi ile reddedilmiştir. Bir çok tarîklerini de İbnu's-Salâh vasletmiştir. Sâlih (el-Fülânî) ise müstakil olarak buna sahib çıkmıştır.

Derim ki: Gerçek âlimler bunu bilir. Bu hususta en ufak şüpheleri olmaz. Telif ve tasnif ettikleri kitablarında nicelerinin onda durduklarını gördük. Bundan da anlaşılıyor ki, her iki kitabın arasında hiçbir fark yoktur. Öyleyse Mâlik, ilk sahîh cem'edendir; bunu İbnü'l-Arabî tasrîh etmiştir.

Suyûtî der ki: "Öyleyse *Muvattâ*, mutlaka ve istisnâsız sahîhtir. Çünkü mürsel(leri) destek rivayetleri ile gerçekten takviye edilmiştir.

Hadis musannefâtının mertebelerindeki maksad

Dedi ki:

er-Risâletul-mustatrafe'nin beş manzûmeden ibaret olan manzûmelerinin beyitleri beşyüz doksan sekize ulaşmıştır.

Dedi ki: "Sonunda rümuz ile hâfızların vefâtları yer almaktadır. Böylece tamamı, üç bin beyte ulaşmış oluyor . Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur..."

3. *ER-RİSÂLETÜ'L-MUSTATRAFE*'NİN SÂHİBİ HAKKINDA

Müellifin fikirlerinden bir nezbe:

Risâle'nin sâhibi şöyle söylerdi: Helâl ve harâmda Mâlikî mezhebindenim; âdâb ve rakâ'ikte ise müctehidim. Kitaplarının bazılarında "Bu, Mâlikî imamlarımızdan tahkîk ehlinin mezhebidir" demiştir.

Allah rahmet eylesin babam bana, babasının yani müellifin akîdesinin Selefî olduğunu, dolayısıyla ilâhî esmâ ve sıfatları, bu hususta vârid olan haberleri meselâ el, ayak, istivâ gibi şeyleri te'vil etmeyerek: "Murâdını en iyi Allah bilir" dediğini nakletmiştir.

Şeyhimiz Ali ed-Dakar da Dimaşk'ta 1354 senesinin yazında müellifin şöyle söylediğini işitmiş: "Ben, Mâlik'in mezhebi üzerine abdest alıp, Şâfiî mezhebi üzere namaz kılarım. Zira abdest Mâlik'in re'yi üzere daha sağlam;

Şâfiî'nin mezhebi üzere namaz ise sünnetleri en fazla bünyesinde içerip, selefin namazına en çok benzeyendir."

Müellif, imâm Şâfi'î'yi küçüklüğünden beri çok severmiş. Otobiyografisini verdiği *K. en-Nebze*'de remzî bir rüyasından bahsetmiştir: Büluğ çağına girdikten sonra imâm eş-Şafi'î'yi bir kere rüyâda gördüm. Beyaz tenli, güzel yüzlü, uzun boylu, yumuşak bedenli, beyaz sarıklı ve giysili bir adam idi. Bana "Hangi mezhebtensin?" diye sorunca "İmam Mâlik'in mezhebindenim" dedim. Bana: "Benim mezhebim üzerine de olman icâb ediyor" dedi.

Müellif diyor ki: Bu rüyamı tabircilerden birisine anlattım. Bana: "Şâfi'î mezhebi, sûfîlerin mezhebidir. Sanki, o bununla senin sûfîlerin mezhebi ile mezheplenmeni, ahlâkı ile ahlâklanmanı ve içtikleri kaynaktan senin de içmeni istemiş " dedi. Allah rahmet eylesin babam bu rüyasını hem bana haber verdi, hem de onun hâtırâtında okudum.

Onun babası bu kitabın müellifi, cumhûriyet idâresini en son benimseyenlerden imiş. Şöyle dermiş: "Zamanımızda imamlık şartlarını bünyesinde toplamış olan birisini tanımıyoruz. Bu sıfatları hâiz olmayan birisini başa getirirler, o da milyonları keyfince idâre eder. Buna karar vermek insan için zor bir iştir."

Müellifin bir başka ibâresi şöyle idi: "Müslümanlar, günümüzde içlerinden milyonları idare edecek birisini doğru olarak seçememektedirler. Zâten bu sebeple de zamanımızda müslüman kralların çoğunun tebasını ucuz ve kötü karşılıklarla sattıklarını görüyoruz."

Babamın bildirdiğine göre, müellif Mâlikî mezhebinin görüşlerine zıt olarak gâibin cenâze namazını kılarmış. Kitabı olan *et-Tubû' ve'l-elhân*'da tasrîh ettiği gibi ictimâen tek bir lisân üzere Kur'ân okunmasını da hoş karşılarmış.

Yine babam, kendi babasından onun şu görüşlerini bildirmiştir: Son asrın müteahhir fakîhleri, çok tahriç yapmaları, hükümlerin delillerinden ve fetvâlarının bürhanlarından uzak oluşları nedeniyle fıkhı ifsâd etmişlerdir. Bu sebeple fıkhın yenilenmesi ve saf kaynağına, müctehidlerin, sahâbe ve tâbiûnun, dolayısıyla Kitab ve Sünnetin dönemine adım adım döndürülmesi zorunludur. Fıkhın aslına döndürülmesi sûretiyle ancak müslümanların husûsî ve umûmî yaşantılarında karşılaştıkları problemler çözüme kavuşabilir. Halkın umûrundan her yeni olay için fıkıh ve ahkâmdan yeni çözümler bulunur.

MÜELLİFİN ESERLERİ

Allah rahmet eylesin müellif, hadis, fıkıh, tasavvuf, akâid, tarih, sosyoloji, edebiyat alanında pek çok eser kaleme almıştır.

BASILAN KİTAPLARI

Hadis ilminden:

1. *er-Risâletü'l-mustatrafe*, 3 kere.
2. *Şifâ'ul-eskâm*, 2 kere.
3. *Bülûğu'l-kasd ve'l-merâm.*
4. *Nazmu'l-mütenâsır mine'l-hadîsi'l-mütevâtir.*
5. *İs'âfu'r-râğıb*, bir kaç kez.
6. *Neylu'l-menâ ve's-sûl bi-mi'râci'r-Rasûl.*
7. *ed-Di'âme fî ahkâmı sünneti'l-imâme.*
8. *el-Akâvîlu'l-mufassile bi-beyânı hadîsi'l-Besmele.*
9. *el-Yumn ve'l-es'âd bi-mevlid Hayri'l-ibâd.*

Sosyolojiden

10. *en-Nasîha fî da'veti'l-müslimîn li'l-cihâd.*
11. *İrşâdu'l-Mâlik limâ yecibu aleyhi min muvâsâti'l-Hâlik.*

Tarihten

12. *el-Ezhâru'l-âtireti'l-enfâs fî menâkıb İdrîs b. İdrîs bânî Fâs*, bir çok kereler basılmıştır.
13. *Sülvetü'l-enfâs fî a'lâmi Fâs*, 3 ciltir.

MÜELLİFİN BASILMAMIŞ OLAN ESERLERİ

Tefsirden

14. *"Leyse'l-birrü en tevellev vücûhekum kibele'l-maşrik ve'l-mağrib"* âyeti hakkında risâle.
15. *Risâle fi sûreti'l-İhlâs ve'l-Mu'avvezeteyn.*
16. *"İnnemâ yürîdullahu liyüzhibe ankumu'r-ricse ehli'l-beyt"* âyeti hakkında risâle.

Hadisten

17. *Ta'cîlu'l-beşâre li'l-âmil bi'l-istihâre*, müellifin ilk kaleme aldığı eseri.
18. *Risâle fî tekellümihî Aleyhisselâm biğayri'l-luğati'l-Arabiyye.*
19. *Risâle fîma lâ yes'u'l-muhaddisu cehlehu.*

20. *Şerhu hatmi Muvattâ'i Mâlik.*

21. *Şerhu hatmi Sahîhi'l-Buhârî.*

22. *Şerhu hatmi Sahîh Müslim.*

23. *Şerhu hatmi'ş-Şemâ'ili'n-nebeviyye.*

24. *Şerhu evveli terceme min Câmii't-Tirmizî.*

25. *Tahrîc ehâdîsi'ş-Şihâb li'l-Kudâ'î*, tamamlanmamış tek cilt.

26. *Hadisu Müselselât*, ilki.

27. *Hadisu Müselselât*, ikincisi.

28. Kutub-u sitte ve diğerlerinin iki kürrâselik isnâdları hakkında icâzet.

29. Şeyhlerinin tercemelerinin olduğu bir icâzet.

30. Hadis isnâdları ve şeyhlerin terâcimi hakkında icâzet.

31. İçinde birkaç fihristin yer aldığı bir icâzet.

Fıkıhtan

32. *Sülûku's-sebîli'l-vâdıh li-beyân enne'l-kabda fi's-salavât küllihâ meşhûr ve râcih.*

33. *İrşâdu'l-avâm limâ bihi'l-amel fi's-siyâm.*

34. *Refu'l-melâme ve-defu'l-i'tisâf ani'l-Mâlikî izâ besmele fi'l-farîdati hurûcen mine'l-hilâf.*

35. *Risâle fi lebsi'l-harîr.*

36. *Risâle fi akvâli'l-fukahâ' fi'l-harîr.*

37. *Risâle fi hükmi's-sâ'âti'z-zehebiyye.*

38. *Hâşiye alâ Şerhi Miyâreti's-sağîr li'l-Mürşidi'l-Mu'în*, tamamlayamamıştır.

39. *Hâşiye alâ Şerhi'l-Câmi'il-mensûb li-Halîl li't-Tâvdî.*

40. *Risâle fi hükmi salâti'l-Cum'a li-men sâfere dûne mesâfeti'l-kasr.*

41. *Risâle fi ahkâm neseviyye fi'l-hayd ve gayrihî.*

42. *Risâle fimâ ya'meluhu'l-mukîm fi Ramadân bi-beldetin lâ yenkatiu' anha'l-ğîm fi ekseri'l-evkât bi-haysi lâ yete'tî fihâ rü'yetu'l-hilâl.*

43. *Risâle fi hükmi's-siyâde fi'l-ismi'n-Nebevî.*

44. *Risâle fi hükmi'l-hazzi ve hakîkatihî ve hükmi mâleyse bi-hazzin mimmâ halata fihi'l-harîr bi-ğayrihî.*

45. *Risâle fi mesâ'il humas muteallikatun bi'l-îd.*

46. *Risâle fi mesâ'il sülâs tetealliku bil-îd.*

Tasavvuftan

47. *Nusretu zevî'l-irfân fîmâ ehdesûhu li-zikri'l-heyleleti cemâ'aten mine't-tubû' ve'l-elhân.*

48. *Şerh alâ Delâ'ili'l-hayrât*, bitirememiştir.

49. *Şerh ebyât li'l-ârifi'l-hâc el-Mufaddal el-Bakkâlî fî tarîkatin hâssati'l-hâssa.*

50. *Risâle fi'l-besmele tarîki'l-işâre li'l-cenâbi'n-Nebevî.*

51. *Risâle fi'l-hatmi'l-Muhammedî.*

52. *Risâle fî mesâ'il müteallikatün bi-sülbi'l-irâde ve tarîki'l-kavm.*

53. *Cilâ'u'l-kulûb fi'l-ilmi'n-nebevî*, 3 cilttir. Müellif: "Zannımca bunu benzeri yazılmamıştır" demiştir.

Akâ'idden

54. *el-Beyân limâ yerciu' li-ahvâli'l-mükellefîn fî akâ'idi'l-îmân.*

Tarihten

55. *er-Rihletü'ş-Şâmiyye li'l-İskenderiyye ve Mısır ve'l-Hicâz ve'l-bilâdi'ş-Şâmiyye.*

56. *en-Nebze fî ta'rîhi'l-â'ileti'l-Kettâniyye*, tek cilttir.

Sosyolojiden

57. *Nasîhatu ehli'l-İslâm bi-mâ yudfau' anhum dâ'el-kefereti'l-le'âm.*

58. *Risâle fî adâbi'd-duhûl bi'z-zevce.*

59. *Risâle fî vücûbi't-tenâsur beyne'l-müslimîn alâ a'dâ'ihimi'l-kâfirîn.*

60. *Risâle fî hükmi'l-ihtimâ' bi'n-nasârâ.*

61. *Risâle fî te'âtî'l-a'şâbi'l-habîse.*

62. *İ'lânu'l-hucce ve ikâmetu'l-burhân alâ men'i mâ amme ve-feşâ min isti'mâli'd-duhân*, tek cilt.

Edebiyattan

63. Sultân el-Hasan el-Alevî'ye yazdığı mektubun şerhi.

64. Ebû'l-Cünûd Câmi'indeki hutbelerin mecmuası.

65. Babası, çocukları ve kardeşleri dostları ve talebeleri ile yaptığı yazışmaların mecmuası.

Ayrıca Sultân Abdülhafîz el-Alevî, Emîr Muh. b. Abdilkerîm el-Hattâbî, Melik Abdülaziz Âli Su'ûd, Emîr Ahmed Şerîf es-Senûsî ile Osmanlı paşalarından Cemâl ve Enver Paşa'lara mektuplar yazmıştır.

Yine okuduğu kitaplara yazdığı hâşiye ve hâmiş gibi notlar da müellifin te'lifatı cümlesinden sayılır. Bunun yanısıra talebelerinden bazıları da dersleri sırasında onun imlâsından pek çok şeyler yazmışlardır.

Müellifin kendisi de akâid, hadis, fıkıh, ıstılâh, usûl, nahiv, beyân ve mantık gibi çeşitli fenlere dair kitapların kenarlarına pek çok notlar düştüğünü söylemiştir. Yine o, talebelerinin hadis, fıkıh vesâir konulardaki garîb mesâil ile nükte ve fevâidi kendisinden bir kaç cildi dolduracak yüklü miktarda şeyler yazdıklarını ilâve etmiştir.

Şeyhimiz Ahmed el-Umrânî *Fihrist*'inde, müellifin terceme-i hâlinde şunları söylemiştir: "Ondan pek çok şeyler kaydettim. Hiç bir meclis yoktu ki, onda bir yahut iki yahut daha fazla yaprak dolusu notlar almamış olayım. Bunların hacmi birkaç cüze ulaşmıştı. Ona da fıkıh, tevhîd, hadis, tasavvuf, nahiv, usûl ve beyân gibi çeşitli ilimlere dâir kitaplar kıraat ettim. Müellifin derslerine devamım 1313 ile 1324 yılları arasına rastlamıştır."

Şeyhimiz Mahmûd Yâsin de, müellifin Benû Umeyye Câmi'inde ki Müsned-i Ahmed derslerinden 3 cilt kadar notlar almış olduğunu söylemiştir.

ONUN ESERLERİ ÜZERİNE YAZILANLAR

Ulemâ, müellifin eserlerine pek önem vermişler, bazılarına şerhler yazmışlar, bazılarını ise nazım hâline getirdikleri gibi üzerlerine telhîs, istidrâk ve zeyller de yazmışlardır. Pek çok müellif te onun biyografisini hazırlamıştır.

Onun *İs'âfu'r-râgib* isimli kitabını kardeşi allâme Ahmed, *eş-Şârik alâ İs'âfi'r-râgıb* adıyla şerhetmiştir. Yine aynı eseri tek ciltte allâme Muh. b. et-Tâlib Benîs ve allâme et-Tehâmî b. Abdilkâdir el-Merâkkeşî b. el-Haddâd şerh etmişlerdir. Âlim el-Hasan Benûne ise nazım hâline getirmiştir.

Müellifin *Şifâ'u'l-eskâm* adlı kitabını allâme el-Câvî Abdülhamîd Kaddes, önce nazım hâline getirmiş, sonra ise *Diyâu'ş-şemsi'd-dâhihiyye ala'l-hasenâti'l-mâhiyye* adıyla şerhetmiştir. Bu eser matbûdur. *Şifâu'l-eskâm*'ı şeyhimiz hâfız Ebu'l-Abbâs el-Gumârî, istidrâkleri ile birlikte ihtisâr etmiştir.

Müellifin 3 ciltlik *Sülvetü'l-enfâs fî a'lâmi Fâs* kitabına pek çokları zeyiller yazmışlardır. *Fihrisu'l-fehâris* sâhibi bunlardan biridir. Müşteşrik Kayo bu kitabı Fransızca'ya çevirmiştir. Ancak bitirip bitirmediğini bilemiyorum. Ronny Bassey de *Sülve*'den yararlanarak Fransızca bir eser neşretmiştir. Yine müsteşrik Provençall, Fransızca neşredilmiş kitabı *Mü'errihû'd-devleteyni's-sa'diyye ve'l-aleviyye*'de *Sülve*'den uzun uzadıya alıntılar yapmıştır.

Âlim Hasan Benûne, *Sülve*'yi üç cilt hâlinde nazım hâline getirmiştir. Bunu Şeyhü'l-Arabî el-Azevzî, Beyrût'ta *el-Üns ve'l-isti'nâs* adıyla şerhetmeye koyulmuştur. Bunun ilk cüz'ü basılmıştır. Benim de *Sülve* üzerine kapsamlı bir çalışmam, tanzîm ve tertîbim mevcûttur.

Müellifin *en-Nasîha fi'l-cihâd* kitabını şeyhimiz allâme el-Medenî İbnü'l-Hasanî 4 cilt hâlinde *Minehu'l-menîha fî şerhi'n-Nasîha* adıyla şerhetmiştir.

Daha önce de temas edildiği gibi *er-Risâletü'l-mustatrafe*'den İbnü'l-Ha'sanî bir nazım oluşturmuştur. Şeyhimiz hâfız Ebû'l-Abbâs el-Gumârî, *Risâle* üzerine bir zeyl ve müstedrek yazmıştır.

Şeyhimiz İbnü'l-Hasanî, müellifin *el-Akâvîlu'l-mufassila*'sını ihtisâr etmiştir.

Şeyhimiz Ebû'l-Abbâs el-Ğumârî, *Nazmu'l-mütenâsir*'i nazım hâline dönüştürüp, tahrîcini yapmıştır. Aynı kitabı şeyhimiz Ahmed el-Umrânî ihtisâr etmiştir. Benim de bu eser üzerine bazı istidrâklerim olmuştur.

MÜELLİFİN TERCEME-İ HÂLİNİ ZİKREDENLER

Doğu ve Batıda, müslüman ve ecnebî kesimden, ulemâ ve tarihçilerden pek çokları müellifin biyografisini zikretmişlerdir. Onun hakkında kimisi müstakil bir terceme kaleme almışken, bir kısmı başka mütercimler içinde birkaç sayfalık biyografisini irâd etmiş, kimisi de bir sayfa, ya da birkaç satırla kısa olarak onun biyografisini vermekle yetinmiştir.

Münferid olarak onun biyografisini verenler: Şimâl-i Mağrib'de Rîf'te Kâdılar kadısı allâme Muh. b. Ahmed el-Firtâh bir terceme kaleme almış, ancak bitirememiştir.

Şeyhimiz babam Muh. ez-Zemzemî'nin, tek sifirde *Zikriyât an vâlidî* adını verdiği hâtıratı.

Âlim, edîb Muh. b. Fudûl Gurayt tek kürrâsede; Dimaşk hatîbi âlim şeyh Abdülcelîl ed-Derrâ', tek kürrâselik recezinde.

Tercemesini başkaları ile beraber verenler: Biyografisinin geçtiği kaynakların tümü matbûdur.

Dimaşk'tan: Ömer Kahhâle, *Mu'cemu'l-müellifîn*'de IX, 150; tarihçi nakîb Muh. Edîb Takiyyüddîn el-Hısnî, *Müntehabâtu't-tevârîh li-Dimaşk* IV, 1314-16.

Halep'ten: Tarihçi âlim şeyh Râğıb et-Tabbâh, *el-Envâru'l-Halebiyye fî muhtasari'l-esbâti'l-Halebiyye* 374.

Beyrut'tan: âlimi sûfî şeyh Yûsuf en-Nebhânî, *Cevâhiru'l-bihâr* III, 1632; Muhaddis Şeyh el-Arabî el-Azvezî, *el-Üns ve'l-isti'nâs* I, 49 ve *İthâf zevî'l-inâye* 10, 16, 20, 36; Lewis Ma'lûf, *Müncid* 434.

Kâhire'den: Muh. Zâhid el-Kevserî, *et-Tahrîru'l-vecîz fîmâ yebteğîhu'l-müstecîz* 44; Muh. Mücâhid, *el-A'lâmu'ş-şarkiyye fi'l-milâti'r-râbi'a aşereti'l-hicriyye* II, 153-4; İlyas Serkîs, *Mu'cemu'l-matbû'ât* 1545, 1546.

Hicâz'dan: Tarihçi Ziriklî, *el-A'lâm* VI, 300.

San'â'dan: Şeyh Abdülvâsi' b. Yahyâ el-Vâsi'î, *ed-Dürrü'l-ferîdi'l-câmi' li-müteferrikâti'l-esânîd* 20.

Câva'dan (Endonezya): Allâme Abdülhamîd Kaddes, *Diyâ'ü'ş-şemsi'd-dâhiyye ale'l-hasenâti'l-mâhiyye.*

Fâs'tan: İdrîs el-Fudaylî, *ed-Dürerü'l-behiyye ve'l-cevâhiru'n-nebeviyye fi'l-fürû'i'l-hasaniyye ve'l-hüseyniyye* II, 121; Ebû Abdilehad el-Kettânî, *Fihrisu'l-fehâris ve'l-esbât* I, 388; Abdülhafîz el-Fâsî, *Mu'cemuş-şuyûh* I, 77; Abdüsselâm b. Sevde, *Delîlü mü'errihî'l-mağrib* I, 68.

Tanca'dan: Hâfız Ebû'l-Abbâs el-Gumârî, *Mu'cemu'l-vecîz li'l-müstecîz* 26.

Tûnus'tan: Kâdı Muh. Mahlûf, *Şeceretu'n-nûri'z-zekiyye fî tabakâti'l-Mâlikiyye* I, 436.

Fransa'dan: Prof. Rounny Bassey, *Dâiretu'l-Me'ârif*, Fransızca baskısı II, 879; Prof. Provençall, *Mu'errihû düveli'l-eşrâfi's-sa'diyye ve'l-aleviyye*; Prof. Brockelmann, Geschichte des arabischen Literatür II, 890.

Matbû olmayan kitaplarında müellifin biyografisini zikredenler:

Fâs'tan: Müellifin bir kaç kürrâselik *en-Nebze* isimli otobiyografisi; kardeşi allâme Abdurrahman, *el-Cevherü'n-nefîs fi'n-nesebi'l-Kettânî'n-nefîs*; allâme Muh. b. et-Tâlib Benîs, *Şerhu İs'âfi'r-râğıb*; allâme Muh. b. Abdilhâdî b. el-Hâc, *Sebet*; *Fihrisu'l-fehâris* sâhibi, *Terkiyetü'l-mürîdîn bimâ tedammenethu Sîretü's-seyyideti'l-vâlide min ahvâli'l-ârifîn*; allâme vezir Muh. b. el-Hasan el-Hacevî, *Sebet*; allâme şeyhimiz et-Tâhir el-Kettânî, *Behcetu'l-basar bi-zikr ba'd a'yâni'l-karni'r-râbi' aşar*; aynı müellifin: *el-Cevheru'l-meknûn fî zikr fer'i'l-Hâlebî'l-masûn*; aynı müellifin *Müntehâ'l-emânî fi't-ta'rîf bi'n-nesebi'l-Kettânî*; onun kardeşi Abdurrahîm, *Recez* ve *Sebet*; şeyhimiz allâme Muh. b. Ahmed b. el-Hâc, *Sebet*; şeyhimiz allame Ahmed el-Umrânî, *Sebet*; âlim Abdulkebîr el-Kettânî, *eş-Şeklu'l-bedî' fi'n-nesebi'r-refî'* ve oğlu tarihçi Muh., *Levâkihu'l-ezhâri'n-niddiyye fîmen tevellâ ve teveffâ mine'l-kudât ve'l-udûl bi-hazihi'l-hadreti'l-Fâsiyye*; yine aynı müellifin *el-Mevâhibu'l-fethiyye fî zikri'l-ihveti'l-erba'ati evlâdi's-seyyideti Fâtimeti'l-Halebiyye*; Üstâd âbid el-Fâsî, *Sebet*; Üstâd Abdüsselâm b. Sevde, *Zübdetü'l-eser fî ulemâ'il-karni'r-râbi' aşer.*

Miknâs'tan: Allâme mürebbî Muh. b. el-Habîb el-Mağârrî, *Sebet.*

Rabât'tan: Allâme mürebbî Fethullah Bünânî, *el-Mecdu'ş-şâmih fîmen icteme'at bihim min a'yâni'l-meşâyih*; bunu öğrencisi Muh. b. Ahmed Subâta tertib edip, ilâveler yapıp şu ismi vermiştir: *el-Fethu'r-rabbânî fi't-ta'rîf bi'ş-şeyh Fethillah Bünânî.*

Selâ'dan: Tarihçi âlim Muh. b. Alî ed-Dekâlî, *Ta'rîh Selâ*; mürebbî şeyhimiz Muh. el-Bâkir el-Kettânî, *el-Kevâkibu'z-zâhiyye fî a'lâmi'l-esirreti'l-Kettâniyye.*

Merâkkeş'ten: Tarihçi âlim Abbâs b. İbrâhîm, *el-İ'lâm bi-men halle*

Merâkkeş ve Ağmât mine'l-a'lâm, 8 cilt, bunun 5'i matbûdur; Merâkkeş'in mürebbî ve muhaddisi Muh. el-Hacûcî, *Sebet*.

Tanca'dan: Şeyhimiz hâfız Ebû'l-Abbâs el-Ğumârî, *Silatu'r-ruvât bi'l-fehâris ve'l-esbât*; aynı müellifin *Sebhatu'l-akîk bi-menâkıb Sîdî Muh. b. es-Siddîk*; Tanca'nın tarihçisi âlim Muh. b. el-Ayyâşî Sekîreç, *Ta'rîh Tanca*.

Tetvân'dan: Âlim ve vezîri hâc Ahmed er-Rehevnî, *Umdetu'r-râvîn fî ta'rîh Tetâvîn*, 10 cilt; tarihçi üstâd Muh. Dâvud, *Ta'rîh Tetvân*, 10 cüz', çoğu basılmış.

Kâhire'den: Muhaddis şeyh Ahmed Râfi' et-Tahtâvî, *el-Mus'î'l-hamîd fî beyân ve tahrîri'l-esânîd* yahut diğer adıyla: *İrşâdu'l-müstefîd ilâ beyân ve tahrîri'l-esânîd*.

Hamd âlemlerin Rabbı olan Allah'a mahsustur.

MÜELLİFİN MUKADDİMESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHÎM

Salâtü selâm, efendimiz Muhammed'e, âl ve ashâbına olsun. Hamd, sözün en güzeli olarak Kitâb'ı indiren Allah'a mahsustur. Salât ve selâm, O'na indirdiğini sükût, fiil ve hitaplarıyla beyân etmekle getirene, O'nun haberlerini nakleden âline, hadis ve âsârını yazanların üzerine olsun.

İlim, her isteyen için zorunludur. Ne bir âlim, ne de bir âbidin, hadis ve sünnet ilmi ile Resûl'ün (sav) ümmeti için şürû' ettiği şeylerin talebinden müstağnî olmaları mümkün değildir.

Peygamber'in dini ve şeriatı, O'nun haberleridir.
En üstün olan ilim peşine düşülüp âsârı talebedilendir.
Bununla ve yayılmasıyla meşgûl olan kişinin,
Âsârı halk arasında parıldar.

Hadis, uhrevî ilimlerden olduğu gibi, her belâdan bir kurtuluş, ona sığınan için bir masumiyet, yol bulmak isteyen ve sığınan için bir hidâyettir. Hadis ehli ise şeriatin düşmanlara karşı koruyucu, inatçılık ve rezâlet isteyenlerden sakındırıcıdır. Onlar olmasaydı din yok olurdu. Onlar mütemerridlerin hedefleri, bu ümmetin adilleri ve ümmetin üzerinden gamları kaldıranlardır, Nebî aleyhissalâtü vesselâm'ın halifeleri ve halktan O'nun âilesine hâs olanlardır. Hadis onlara şeref olarak yeterlidir. Hadis ehli Habib-i Mustafâ'ya (sav) en çok salât-ü selâmı getirenlerdir. Onlar uzun ömürlü olmakla şöhret bulmuşlardır ki, bu durum her asırda tecrübe kılınmış bir gerçektir. Peygamber onlara rahmet ve yüz parlaklığı için duâ etmiş, onları cennetle müjdelemiştir. Denilir ki: insânların hayır ve malı en çok olanları ile, helâl rızkı en bol olanları hadis ehlidir. Ebû İshâk İbrâhîm b. Abdilkâdir er-Riyâhî et-Tûnisî bir şiirinde şunları söylemiştir:

Hadis ehlinin ömürleri uzun,
Peygamberin duâsı sayesinde yüzleri parlaktır.
Ayrıca şeyhlerimizden birinden işittim ki,
Onların rızıkları da bol imiş.

Onların sayesinde yeryüzündeki belâlar def olunur. Onlar, Kıyâmet gününde derece olarak Şefaatçilerin Efendisi ve Peygamberlerin Hayırlısına (sav) en yakın olanlardır. Onlar gerçekten ve bütünüyle ulemânın tâ kendisidirler. Kıyâmet günü onlardan başkası âlimler olarak çağırmayacaklardır. Denildiğine göre bu, O'nu çok sevmelerinin, O'nu çokça anıp, hadisini her şekilde semâ' etmelerinin alâmetlerindendir. Bir şiirde şâir şöyle söylemiştir:

Hadisi asla gösteriş için talebetmedim,
Ne de eski ve yeniyle buluşmak için.
Lâkin seven sevdiği ile kavuşamazsa,
Avunur onun sözünü (hadisini) dinlemekle.

Hadis ve ona taaluk eden konularda pek çok yazılar, küçük ve büyük kitaplar yazılmıştır. Bunların sayısı sayılamayacak kadar çoktur.

Bu ilginç risâlenin kaleme alınmasından maksad, meşhûr ve çokça ihtiyâç duyulan hadis kitaplarının tanıtılması vasıtasıyla tâlibin basîret ve bilgisini yükseltmek, her kitabı müellifine nisbet etmek, toplayan ve kaleme alan kişilerin vefâtlarını zikretmek sûretiyle faydalarını tamamlamaktır. Allah'tan yardım, kabûl, maksada nâil olmayı diliyorum. Âmîn.

Bilesin ki, hadis ilmi sünnetten daha umûmî bir mânâ taşımakla, Peygamber'e (sav), O'nun sahâbîsine ve bunların dûnunda olan ilim ehlinden olanlara izâfe olunan söz, fiil, takrir, hâl, sîre ve eyyâm, hatta uyanıklık ve uykudaki hareket ve sükûnetlerin naklini, bunların isnâdlarını, rivâyet ve zabtları ile, elfâzının tahrîrini ve manalarının şerhini de şâmil olan bir ilimdir.

Sahâbe ve tâbiûnunun selefi hadisleri yazmıyorlar, lafzen edâ ediyorlar, *K. es-Sadaka* ve araştırmacılarının tesbit edebileceği küçük tek tük yazılar hâricinde kendi ezberlerinden ahzediyorlardı. Zamanla âlimlerin ölümü hız kazanıp ta ilmin yok olması endişesi baş gösterince Ömer b. Abdilazîz, Medîne vâlisi Ebû Bekr b. Muh. b. Amr b. Hazm el-Ensârî et-Tâbi'î'ye yazdığı bir mektupta: "Senin yanında yani beldendeki sünnet ve hadislere bak, ne varsa yaz! Ben, ilmin yok olup, ulemânın ortadan kalkmasından korkuyorum. Peygamber'in (sav) hadisinden başkasını kabûl etme! Bunları ilmin ifşâ olması, bilmiyenlerin öğrenmesi için meclisler kurulması için yap! Zirâ ilim gizli kaldıkça yok olmaz." dedi. Ömer b. Abdilazîz, Ebû Bekr'in cevâbî mektubunu alamadan vefât etti. Ömer, bunu sadece Medine'ye yazmakla kalmamış tüm âfâka bunun benzeri mektuplar göndererek Resûlullah'ın (sav) hadislerine bakılıp, toplanılmasını emretmişti.

100 yılının başlarında onun emriyle ilk hadis yazan Ebû Bekr Muh. b. Müslim b. Ubeydillah b. Abdillah b. Şihâb ez-Zührî el-Medenî'dir.

Nitekim *Hilyetü'l-evliyâ*'da Süleymân b. Dâvud'dan şu sözü nakledilmiştir: "İlmi ilk yazan İbn Şihâb idi."

Ayrıca İbn Şihâb'ın kendisinin de: "Bu ilmi benden önce kimse yazmamıştır." dediği nakledilmiştir.

Bundan sonra tedvîn çoğaldı ve daha sonra gelen tasnîf dönemi ile de pek çok hayırlar hâsıl oldu. Allah'a hamdolsun.

Birçoklarının öne sürdüğü gibi mücerred olarak sahîhleri tek bir kitapta ilk toplayan imâm Ebu Abdillah el-Buhârî'dir. Ondan önce ise kitaplar sahîh ile birlikte başka tür hadisleri karışık olarak içermekte idiler. Ancak Buhârî'den önce mevcût olan Mâlik'in *Muvattâ*'sı bu görüşü aykırı düşmektedir. Zira o da sahîhleri hâs kılmıştır. Ancak Mâlik'in kitabına soktuğu mürsel, munkatı ve belâğâtlar sebebiyle özellikle müteahhirûndan bir cemaatin görüşüne göre sahîh kitaplardan değildir. Buna binâen İmâm Buhârî'nin *Sahîh*'inin de böyle sayılması gerekir. Biz *Muvattâ*'da olan her hadis ve eserin çoğunluğunun aslında Mâlik tarafından mesmû' haberler olduğunu söy-

lüyoruz. *Muvattâ*, müellifi ve onu taklîd eden ashâbı indinde huccet kabûl edilmiştir. Buna karşılık Buhârî'nin kitabında bir başka yerde zikrettiği için tahfîf kasdı ile bilerek isnâdını hazfettiği hadisler (muallak) olduğu gibi, kitabın mevzûuna uygunluğu sebebiyle *Sahîh*'inin şartından olmayanı da çeşit olsun kasdı ile zikrettiği de olmuştur. Çoğunlukla bunları tenbîh, istişhâd ve bazı âyetlerin tefsiri maksadıyla zikretmiştir. Hâfız İbn Hacer ve ona tâbi olanlar böyle zikretmişlerdir. Suyûtî ise diyor ki: "Mâlik'in kitabındaki mürseller onun ve imamlardan ona muvâfakat edenlerin indinde huccet sayıldığı gibi, bizim indimizde de mürsel, şayet başka tariklerden destekleniyorsa huccet sayılır. Zira *Muvattâ*'nın içindeki her mürselin bir destekleyici rivâyeti mevcuttur. Buna göre *Muvattâ*'ya sahîh ismini itlâk etmek doğrudur." Suyûtî'nin bu sözleri için onun *Muvattâ*' üzerine yazdığı hâşiyesine bakınız.

Şeyh Sâlih el-Fülânî, Suyûtî'nin hadis ıstılâhları konusundaki *Elfiyye*'si üzerine düştüğü notlarında İbn Hacer'in daha önce geçen görüşünü kısaca naklettikten sonra *Muvattâ*'daki belağlar ile Buhârî'deki sahihler arasında fark vardır görüşünün tenkide şâyân olduğunu söylemiştir. Buhârî'ye bakıldığı gibi *Muvattâ*'ya da dikkatle bakılırsa aralarında fark bulunmadığı görülür. Ancak İbn Hacer'in kitabında belâğ olarak irâd ettiklerini aslında semâ etmiş olduğuna dâir olan görüşü tutarsızdır. Zira o, meselâ Yahyâ'nın rivâyeti ile bir belağ yahut mürsel rivâyet etmekte, bununla beraber bakıyoruz ki başkası bunu yine Mâlik tarikiyle mevsûl ve müsned olarak rivâyet etmektedir. (Yine bu Sâlih'e göre:) İbn Hacer'in *Muvattâ*'daki mürsellerin Mâlik ve ona tâbi olanlar indinde başkalarına karşılık hüccet olduğu iddiası da merdûddur. Zira mürselin, Şâfiî ve hadis ehlince ancak bir müsned rivâyet ile desteklenmesi hâlinde huccet olabileceğini ibn Abdilberr ve Suyûtî ile başkaları zikretmişlerdir. Bunun yanısıra İrâkî'nin Mâlik'in belâğlarından marûf olmayanlar bulunmadığına dâir iddiası da merdûddur.

İbn Abdilberr, *Muvattâ*'daki 4'ü hâriç belâğlar, munkatı'lar ve mürsellerin tümünün sahîh tarikler ile mevsûl olarak geldiklerini söylemiştir.Bu dört hadisi de İbnü's-Salâh, müstakil bir te'lifte vasletmiştir. Kendi elyazısı ile olan bu kitap benim yanımdadır. Bu şekilde *Muvattâ* ile Buhârî arasında fark olmadığı ortaya çıkmakla sahîh konusunda ilk eser verenin de Mâlik olduğu zâhir olmuştur. İbnü'l-Arabî ve başkaları da böyle zikretmişlerdir.

İbn Hacer, *Fethû'l-bârî*'nin Mukaddime'sinin başında şunları söylemektedir: "Bilesin ki, Peygamber'in (sav) hadisleri ne sahâbe ne de tâbiûnun büyükleri devrinde câmi'lere yazılmış ve mürettep değillerdi. Böyle olmasının sebebi: Birinci olarak işin başında *Sahîh-i Müslim*'de de sübût bulduğu gibi hadis yazmaktan nehyedilmişlerdi. Yasağın sebebi hadislerin Kur'ân-ı Azîm ile karışabilme korkusu idi. İkinci olarak ezberlerinin genişliği ve zihinlerinin akıcılığı idi. Bunun da sebebi bunların çoğunluğunun yazmayı bilmemesi idi.

Daha sonra tâbiûn devrinin sonlarına doğru hadis ve âsârın yazılması ve haberlerin bâblara göre tasnif edilmesi başladı. İslâm beldelerinde

ulemânın sayısı artınca Hâricî, Râfizî ve Kadercilerin bid'atları da arttı, cehâlet yayıldı, neredeyse hak ile bâtıl karıştı. Buna tepki olarak ilk hadis cem'edenler er-Rebî' b. Sabîh, Sa'îd b. e. Arûbe ve başkaları idi. İkinci asrın ortalarında ikinci tabakanın büyüklerine gelene kadar ilim adamları, belirli bâblara göre hadisleri tasnif ederek topluyorlardı. Sözkonusu dönem geldiğinde ahkâm konusunda kitaplar yazılmaya başlandı. İmâm Mâlik, Medine'de *Muvattâ*'sını te'lif etmek sûretiyle içinde Hicâz ehlinin kuvvetli hadisleri ile sahâbe sözlerini ve tâbiûn ve tebe-i tâbiûnun fetvâlarını karıştırarak tasnif etti.

Aynı dönemde Mekke'de Ebû Muh. Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc, Şâm'da Ebû Amr Abdurrahman b. Amr el-Evzâ'î, Kûfe'de Ebû Abdillah Süfyân b. Sa'îd es-Sevrî ve Basra'da Ebu Sefere Hammâd b. Seleme b. Dînâr eser "tasnîf" ettiler.

Daha sonra aynı minvâl üzere bunları kendi asırlarından pek çokları izlediler. İkinci asrın başına gelince bazı hadis imamlarının sadece Peygamber'in (sav) hadislerine tahsîs olunan hadis kitaplarını yazmaya başladığı görüldü.

Ubeydullah b. Mûsâ'l-Abesî el-Kûfî, Müsedded b. Müserhed el-Basrî, Esed b. Mûsâ el-Ümevî ve Nu'aym b. Hammâd el-Huzâ'î –ki Mısır'a yerleşmiştir– birer *Müsned* yazdılar. Bunları takibeden imamlar da onların eserlerini taklid ettiler. Hatta hâfızlardan çok azı, hadislerini müsnedlerine göre tasnif etmeden terki diyâr ettiler. İmâm Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râheveyh, Osmân b. e. Şeybe ve başkaları bunlardandır. Yine bu dönemde fıkıh bâblarına göre tasnîfler olduğu gibi Ebû Bekr b. e. Şeybe gibi hem sahâbî müsnedi hem de fıkıh bâblarına göre birer müsned kaleme alanlar da vardı.

İbn Hacer, tasnif dönemi hakkında *İrşâdu's-sârî* kitabında şu bilgileri vermektedir:

İçlerinde İmâm Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râheveyh, Ebû Bekr b. e. Şeybe, Ahmed b. Menî', Ebû Hayseme, el-Hasan b. Süfyân, Ebu Bekr el-Bezzâr ve başkaları gibi sahâbî müsnedlerine göre tertib edenler vardı. İmamlardan bazıları da illetlere göre tertib etmek sûretiyle her metnin tariklerini, râvilerin metin ihtilâflarını, muttasıl olması gerekenlerin varsa irsâllerini, merfû olması gerekenlerin mevkûf rivâyetlerini toplamışlardır. Bazı imamlar da hadisleri fıkıh bâblarına göre tertîb etmişlerdir. Kimileri de nev'lere ayırarak, her nev' altında yahut her hüküm tahtında isbât ve nefy yönünden o bâbda vârid olmuş hadisleri toplamak yolunu tutarak eserler vermişlerdir. Bu şekilde hadisleri bâblarına göre tasnîf eden bir gruptan kimisi de Buhârî ile Müslim gibi, kitaplarını sahîh hadisle de kayıtlamışlardır. Buna karşılık diğer Kutub-u sitte müellifleri gibi bir hadis nev'i ile kayıtlamamışlardır.

Sahîh konusunda ilk eser veren Muh. b. İsmâ'îl el-Buhârî idi. Kimileri de terğîb ve terhîb konularını tazammun eden hadisleri biraraya getirdikleri müstakil eserler te'lîf etmişlerdir. Beğavî'nin *Mesâbîh*'inde, el-Lu'lu'î'nin de

Mişkât'ında yaptığı gibi kimileri de senedleri hazfederek, hadislerin sadece metinlerini irâd etmişlerdir.

Şeyhu'l-İslâm Zekeriyyâ el-Ensârî, Irâkî'nin hadis ıstılahı üzerine olan *Elfiyye*'sine yazdığı *Şerh*'inde şu bilgileri vermektedir: Mutlak olarak ilk hadis tasnîf eden Mekke'de İbn Cüreyc, Medîne'de Mâlik ile İbn e. Zi'b, Şâm'da Evzâ'î, Kûfe'de Sevrî, Basra'da Sa'îd b. e. Arûbe ve er-Rebî' b. Cemîl, Rey'de Cerîr b. Abdilhamîd, Horâsân'da İbnü'l-Mübârek'tir. Bunların hepsi aynı asırda yaşadıkları için hangisinin daha önce te'lif ettiği anlaşılamamıştır. Şeyhimiz İbn Hacer de nazmın sâhibi yani İrâkî'nin söylediklerinin aynısını zikretmiştir.

Başkaları da bu cümleden olarak Vâsıt'ta Hüşeym b. Beşîr el-Vâsitî'yi saymışlardır.

el-Übbî, *Şerh Müslim*'inde şunları söylemektedir: Mekkî, *Kûtu'l-kulûb*'unda demiştir ki: Tâbiûnun ilk tabakası hadis yazmayı, Kur'ân ile meşgûl olmaktan alıkoyar endişesi ile hoş karşılamazlar, "Bizim ezberlediğimiz gibi, siz de (hadisleri) ezberleyin" derlerdi. Ondan sonra gelen devirde hadis yazımına izin verildi. Tasnîf dönemi ancak el-Hasan ve İbnü'l-Müseyyeb gibi büyük tâbiûnun vefâtlarından sonra başlayabildi. İlk yazılan kitap İbn Cüreyc'in kitabı idi. Mekke'de hazırladığı kitabında âsâr ile birlikte İbn Abbâs'ın ashâbından olan Atâ' ve Mücâhid gibi müfessirlerin bazı tefsîrlerini yazmıştır. Daha sonra gelen Ma'mer b. Râşid el-Yemânî, Yemen'de kaleme aldığı te'lîfinde sünnetlere de yer verdi. Sonra *Muvattâ'*, daha sonra Süfyân es-Sevrî'nin *Câmi'*i, sonra sünnetler, âsâr ve bir miktar da tefsîr içeren Süfyân b. Uyeyne'nin *Câmi'*i kaleme alınmıştır. Bu beş kitap, İslâm'da kaleme alınan ilk eserlerdir.

Suyûtî, *Tebyîdu's-sâhîfe (fî menâkıb Ebî Hanîfe)*'sinde diyor ki: Ebû Hanîfe'nin *Müsned*'ini cem'edenlerden birisi, Ebû Hanîfe'nin menâkıbı cümlesinden olarak başkalarının öne sürmediği bir iddia ile Ebû Hanîfe'nin şerîat ilmini ilk tedvîn edip, bâblara göre tertîb eden olduğunu, sonra bunu *Muvattâ*'yı tertîb eden Mâlik b. Enes'in izlediğini, dolayısıyla bu hususta Ebû Hanîfe'yi kimsenin geçmediğini ileri sürmüştür.

Yine bu hususta Suyûtî, *Tedrîbu'r-râvî*'sinde şu bilgileri vermektedir:

Âsârı ilk cem'eden Mekke'de İbn Cüreyc, Medine'de (Muh.) b. İshak ile Mâlik, Basra'da er-Rebî' b. Sabîh, Sa'îd b. e. Arûbe ile Hammâd b. Seleme'den birisi, Kûfe'de Süfyân es-Sevrî, Şâm'da Evzâ'î, Vâsıt'ta Hüşeym, Yemen'de Ma'mer, Rey'de Cerîr b. Abdilhamîd ve Horâsân'da İbnü'l-Mübârek'tir. İrâkî ile İbn Hacer diyorlar ki: Bunların tümü aynı asırda yaşadıkları için, hangisinin en önce tasnif işine başladığını tesbit edemiyoruz. Ayrıca İbn e. Zi'b de Medine'de Mâlik'in *Muvattâ*'sından daha büyük bir *Muvattâ* kaleme almıştır. Hatta bu sebepten dolayı Mâlik'e: "Onu (yani *Muvattâ*'nı) tasnif etmenin faydası nedir?" diye sormuşlar. Buna hazret , "Allah için kasdedersen fazlalık sayılmaz." cevâbını vermiş.

Şeyhü'l-İslâm İbn Hacer diyor ki: Bu ilkler, ebvâba göre cem'etmeye nisbettir. Tek bir bâbda pek çok hadisi cem'etmek işi onlardan çok önce eş-Şa'bî tarafından gerçekleştirilmiş bir iştir. Ondan: "Talâk konulu bu bâb pek hacimlidir" dediği rivâyet olunan Şa'bî'nin yazısında bizzât kendisinin sevkettiği hadisler mevcuttur.

Daha sonra onların asrından biraz evvel zikredilenleri saymıştır. Bu hal, imamlardan bazılarının 200'lerin başında sadece Resûlullah'ın (sav) hadislerine hâs hadis kitapları vücûda getirene dek sürmüştür.

Daha sonra İbn Hacer şunları ilâve etmiştir: İlk hadis kitabı cem'edenler hakkında zikredilenlerin tümü 2. asrın içindedirler. İlk hadis tedvîni ise 1. asrın başında Ömer b. Abdilazîz'in hilâfeti sırasında onun emriyle gerçekleştirilmiştir.

Yani demek oluyor ki, bu ilk dönemden sonra hadisler o kadar çoğaldı ki, tasnîf etmeğe ihtiyaç hâsıl oldu. Böylece hadis dallarının sayıları arttı ve bu yolla te'lîf fenleri de çoğaldı. Bunların çokluğu da hadis kitaplarının muhtelif nev'ler ile çeşitli mertebelere göre ayrılması ve incelenmesini zorunlu kıldı.

Hadis tâlibinin ilk olarak tanıması gereken kitaplar, hadis kitaplarının anaları olan *Kutub-u sitte*'dir.

ALTI ANA HADİS KİTABI

(Kütüb-i sitte)

Hadis kitaplarının anaları, asılları ve en şöhretli olanları: *Kutub-u sitte.*

1. Buhârî'nin *Sahîh*'i. Müellif, imâm Ebû Abdillah Muh. b. İsma'îl b. el-Muğîre b. Berdizbeh (belde yönünden:) el-Buhârî —ki bu nisbet, Mâverâünnehr şehrinin en büyüğü olan Buhâra'yadır. Burası ile Semerkand arasında 8 günlük bir mesâfe vardır—, el-Cu'fî —ki bu, âzâdlık nisbesidir; şöyle ki onun ceddi el-Muğîre, el-Yemân b. Ahnes el-Cu'fî'nin elinde müslüman olmuş, daha sonra Buhâra'ya gelmiştir—, el-Fârisî —ki neseb olarak İran'lıdır—, Haztenk'te —ki Semerkand'ın üç yahut iki fersah dışında bir köydür— 256 H. senesinde vefât etmiştir. Buhârî'nin bu eseri Allah'ın Kitab'ından sonra elimizdeki en sahih kitaptır[1].

1* İmâm Buhârî hakkında müstakil tercemeler kaleme alınmıştır. Meselâ: a) Afîfüddîn Ebû'l-Me'âlî Alî b. Abdilmuhsin el-Bağdâdî, İbnü'd-Devâlîbî'nin (öl. H. 858 civarı) *Terceme*'si. Yazması: Zâhiriye, hadis 285 (157-183 yk.; içinde *Sahîh*'i rivayet eden 12 şeyhe de yer verilmiştir (NÂSIR 52). b) İsm. b. Muh. Cerrâh b. Abdilhâdî el-İçlevnî el-Cerrâhî'nin (1087-1162 H.) *el-Ferâ'id ve'd-derârî fî tercemeti'l-imâmi'l-Buhârî*'si. Yazması: İskenderiye, ta'rîh 114; GAL.

İbn Hacer'e göre (*Hedyu's-sârî* 490) Buhârî, *Sahîh*'ini 16 yıl süren rihleti sırasında *Ta'rîhu'l-kebîr* ve diğer te'lifâtından sonra kaleme almıştır. Daha sonra bu eserini şeyhleri Yahyâ b. Ma'în, Ahmed b. Hanbel ve Ali b. el-Medînî'ye arzetmiştir. Buna göre *Sahîh*, müellifin vefâtından 23 sene önce tamamlanmış olmalıdır. Daha sonra zamanımıza dek binlerce mecliste okunup, dinlenilmiştir. (*Ta'rîh Bağdâd* II, 9).

Sahîh-i Buhârî'yi müellifinden pek çokları dinleyip, daha sonra rivayet etmişlerdir. Bunların meşhur olanları:

a) Muh. b. Yûsuf b. Matar el-Firebrî (öl. 320 H.).

b) İbrâhîm b. Akîl en-Nesefî (öl. 295 H.).

c) Hammâd b. Şâkir en-Nesevî (öl. 290 H.).

d) Ebû Talha Mansûr b. Muh. b. Alî b. Karîne el-Bezdevî (öl. 329 H.).

e) Ebû Abdillah el-Huseyn b. İsm. el-Mahâmilî (öl. 330 H.).

Sahîh'in ilk şârihi olan el-Hattâbî, şerhine esas olarak ilk iki râvinin rivayetini esas almıştır. İlk yıllar içinde diğer Buhârî nüshaları önemli bir rol oynamadılar ve zamanla unutulup kayboldular.

Araştırmalar göstermiştir ki, en-Nesefî'nin rivâyeti ile olan *Sahîh*, Firebrî'nin nüshasına göre daha az metin ihtilâfları ve mübhemâtını hâizdir. İşte bu nedenle el-Hattâbî, Ebû Nu'aym el-İsbehânî ve el-Humeydî yaptıkları şerhler için ilk iki râvinin rivayeti ile gelen *Sahîh* nüshalarını esas almışlardır.

Sahîh-i Buhârî'nin pek çok dile tercemeleri yapılmıştır. Bunlardan İngilizce'si, M. Muhsin Khan tarafından yapılmıştır: The Translation of the meanings of Sahih al-Buhari, 9 cilt, Chicago, Kazi Publ. 1977-9.

2. Müslim'in *Sahîh*'i: Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî —ki bu, Arap kabîlelerinden ma'rûf bir kabîle olan Benû Kuşeyr'e nisbettir– en-Nîsâbûrî —ki Horasan yöresinin en güzel ve ilimle hayrı bünyesinde en

---

Hemen dünyanın bütün kütüphanelerinde yazmalarına rastlanabilinen en eski Buhârî nüshası Mingana 225 numaralı H. 370-390 tarihli *"el-Mervezî ani'l-Firebrî"* rivayetli nüsha olup, 1936 yılında Cambridge'de basılmıştır.

Sahîh'in çeşitli İslâm ülkelerinde birçok baskıları yapılmıştır. Bunlardan bazıları: Mısır, Bûlâk 1280, 3 cilt; Bûlâk 1286 4/2 cilt; Bûlâk 1311-1313, 9 cüz'; Mısır taşbaskısı 1279, 10/5 cilt; Mısır 1299 M. Efendi Mustafa Matbaası, 1304, 4 c.; Matba'atu'l-Hayriyye 1305, 4 c.; Matb. Şeref 1306; H. Zihnî, İstanbul 1315; Leiden, Ludolf Krehl, Th. W. Juynboll, 4 cilt, 1862-1908.

SAHÎH-İ BUHÂRÎ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR:

1. Ebû Abdillah Muh. b. Ömer b. Muh. Muhibbüddîn İbn Rüşeyd es-Sebtî'nin (öl. 721 H.) *İfâdetu'n-nâsih bi't-ta'rîf bi-isnâdi'l-Câmi'i's-sahîh*'i. Yazması: Escuriale[2] 1732, 1785; GAL.

2. *Risâle teştemil alâ mecâlisi senedi'l-imâmi'l-Buhârî.* Şemsüddîn Ebû'l-Hayr Muh. b. Abdirrahman es-Sehâvî'nin (öl. 902 H.) bu eseri yazma olarak elde edilmiştir: Brill.-H.[2] 695.

3. Yine es-Sehâvî'nin *Umdetu'l-kârî ve's-sâmi' fî hatmi's-Sahîhi'l-Câmi'*i. Yazması: Kahire[1] I, 373; [2] I, 132 (16 yk.).

4. Şemsüddîn İbn Receb ez-Zübeyrî eş-Şâfi'î'nin *Tuhfetu'l-kârî ve's-sâmi' bi-hatmi's-Sahîhi'l-Câmi'*i. Bunu, *Sahîh*'in en son hadisine şerh olarak yazmıştır. Yazması: Halim 3297 (45 yk.).

5. Nâsirüddîn Muh. b. Sâlim b. Alî et-Tablâvî'nin (öl. 966 H.) *Bidâyetu'l-kârî fî hatmi'l-Buhârî*'si. Yazması: Kahire I, 275 (13 yk.).

6. Celâlüddîn Ah. b. el-Kerekî'nin *et-Tirâz li'l-kârî yevme hatmi Sahîhi'l-Buhârî*'si. Yazması: Kahire, Suppl. III. 115 (1-28 yk.; 983 H.).

7. Abdüsselâm b. Mahmûd b. Muh. b. Muh. b. Mûsâ el-Adevî el-Ömerî'nin 1033 yılında tamamladığı *Hatmu'l-Câmi'is-sahîh li'l-Buhârî*'si: Yazması: Kahire, mustalah 219-20 (1-13 yk.).

8. Nûreddîn Alî b. Ah. b. Muh. b. Hâlid b. Zühr el-Hazrecî'nin *et-Tevdîh fî hatmi ehâdîsi'l-Câmi'is-Sahîh*'i. Yazması: Teymûr 135 (229-266 yk.).

SAHÎH'İN MUHTASARLARI

9. Cemâlüddîn Ebû'l-Abbâs Ah. b. Ömer b. İbr. el-Ensârî el-Kurtubî'nin (578-656 H.) *İhtisâru Sahîhi'l-Buhârî*'si. Yazması: Kahire I, 261 (213 yk.).

10. Şihâbüddîn Ah. b. Abdillatîf ez-Zebîdî'nin *et-Tecrîdu's-sarîh li-ehâdîsi'l-Câmi'is-sahîh*'i. 889 H. yılında tamamlanan eser basılmıştır: Bûlâk 1287, 2/1 cilt.

11. Ebû Muh. Abdullah b. Sa'd b. ebî Hamza'nın (öl. 695 H.) muhtasarı: *Cem'u'n-nihâye fî bed'i'l-hayr ve'l-inâye*. Bir kaç neşri yapılmıştır, bunlardan ikisi:

a) 1302 taşbaskısı, Mısır, hâmişinde Abdülmecîd eş-Şernûbî'nin şerhi vardır.

b) Bûlâk 1314, 3. tab'ı.

Daha sonra müellif, bu muhtasarını *Behcetu'n-nüfûs ve-tehallîhâ bi-ma'rifeti mâlehâ ve-mâ aleyhâ* adıyla şerhetmiştir. Basılmıştır: 1353 H. Kahire, 2/4 cilt, Matb. el-Hayriyye.

12. Muh. b. Alî el-Akkocâlî el-Cezâ'irî'nin (öl. 1080 H.) *İkdu'l-cümâni'l-lâmi'il-münteka min ka'ri bahril-Câmi'*i. Manzûm haldedir. *Sahîh*'in kaynakları ve içindeki hadislerin sayısı hakkındadır. Yazması: Kahire, must. 259-60 (29-47 yk.; 1094 H.).

13. Cemâlüddîn Yusûf b. Abdilhâdî el-Hanbelî, İbnü'l-Müberrid'in (öl. 909 H.) *el-İhtilâf beyne ruvâti'l-Buhârî ani'l-Firebrî ve-rivâyât an İbrâhîm b. Ma'kil en-Nesefî*'si. Müellif, bunu Ebû Alî el-Gassânî'nin *Takyîdü'l-mühmel*'inden hülâsa etmiştir. Yazması: Kahire, Suppl. I (106 yk.; 1367 H.).

çok toplayan meşhur bir şehri olan Nîsâbûr'a nisbettir— 261 H. senesinde vefât etmiştir[2].

3. Ebû Dâvud'un *Sünen*'i: Ebû Dâvud Süleymân b. el-Eş'as el-Ezdî —ki Yemen'de bir kabîle olan Ezd'e nisbettir— es-Sicistânî —ki Sicistân'a nisbettir; Siczî de kıyassız buraya nisbettir— Basra'da 275 H. senesinde vefat etmiştir. Kimilerince Sünen konusunda ilk eser veren odur. Ancak bu görüşün doğru olmadığı ileride izâh edilecektir[3].

---

14. Ebû'l-Abbâs Ah. b. Muh. b. Müferric el-İşbîlî el-Umevî'nin (561-635 H.) *el-Mu'lim bi-mâ zâde'l-Buhârî alâ Müslim*'i (*Siyer* XXIII, 59).

15. Ebû Bekr Ah. b. İbr. el-İsmâ'ilî'nin *el-Medhal ilâ Sahîhi'l-Buhârî*'si (*Sila* 85-29, 490).

16. Ebû Muh. Abdülganî b. Sa'îd el-Ezdî'nin *Cüz' fihî evhâmu Ebî Abdillah el-Buhârî*'si (*Sila* 84-28, 74).

17. Ebû'l-Fadl Muh. b. Tâhir b. Alî el-Makdisî, İbnü'l-Kayserânî'nin (448-507 H.) *Sahîh-i Buhârî*'deki isnâdlı hadislerin sayısı üzerine bir te'lifi vardır: Yazması: Zâhiriyye, âmm 3925/151, 159, 167.

18. Ebû Alî el-Huseyn b. Muh. b. Ah. el-Gassânî el-Ceyyânî el-Endülüsî'nin (öl. 498 H.) *et-Tenbîh alâ mâ veka'a fî Kitâbi'l-Buhârî mine'l-evhâmi'lleti min kıbali ruvâti'l-kitâb*'ı. Yazması: Zâhiriyye, hadis 392 (82-97 yk.; NÂSIR 181).

19. İbn Hacer'in *Ta'lîku't-ta'lîk fî vasli'l-ehâdîsi'lleti allekaha'l-İmâm el-Buhârî*'si. İki cilt hâlinde neşredilmiştir. Daha sonra bunu *et-Teşvîk ilâ vasli'l-mühimm mine't-ta'lîk* adıyla ihtisâr etmiştir. Bu esere göre *Sahîh*'te yer alan muallak rivayetlerin sayısı 1341'dir.

2* Ebû Alî en-Nîsâbûrî: "Gökkubbenin altında Müslim'in kitabından daha sahihi yoktur" demiştir. (*Tezkire* III, 904). Râvisi: Ebû İshâk İbr. b. Muh. b. Süfyân en-Nîsabûrî. Müslim'den rivâyet olunduğuna göre o, bu müsned-i sahîh'ini 300 000 hadisten hazırlamıştır. (*Fihrist İbn Atiyye* 68; *Bern. Tüceybî* 83). Pek çok yazmaları yanında birkaç kez basılmıştır: En sonuncusu Muh. Fuâd Abdülbâkî'nin tahkiki ile 5 cilt halinde, Kahire 1955.

Abdülhamîd Sıddîkî tarafından İngilizce'ye çevirilmiştir: 1976 Lahore, 4 cilt.

SAHÎH-İ MÜSLİM ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR:

1. Reşîdüddîn Yahyâ b. Alî el-Attâr'ın *K. Gureri'l-fevâ'idi'l-mecmû'a fî beyâni mâ veka'a fî Sahîhi Müslim mine'l-ehâdîsi'l-maktû'a*'sı (*İzz. b. Cem. Meşyeha* 127 ab). Yazması: Damad İbr. 396 (sonu noksan, I 164a-173a yk., 9. H. asır). Bu eseri, Ebû Abdillah Muh. b. Alî et-Temîmî el-Mâzerî'nin *Mu'lim*'ine reddiye olarak kaleme almak sûretiyle *Sahîh-i Müslim*'de varolduğu iddia edilen 14 maktû hadisi vasletmeye çalışmıştır. Ancak bu yazma bölümünün sonu eksik olduğu için sadece 5 hadisi ihtivâ etmiştir.

2. Ebû'l-Hasan ed-Dârekutnî'nin *Zikrü esmâ'it-tâbi'în ve-men ba'dehum mimmen sahhat rivâyâtuhû inde Müslim*'i. Yazması: Köprülü 40/5 (186-200 yk., 7. H. asır).

3. Zehebî, *Tezkire*'de (III, 834) Ebû'l-Fadl Muh. b. Ah. b. Ah. el-Cârûdî el-Herevî'nin (317 H.) tercemesinde şunları söylemektedir: "Onun, *Sahîh-i Müslim*'den 30 küsur hadisi araştırarak illetlerini beyân ettiği bir cüz'ünü gördüm."

4. Abdülazîm el-Münzirî'nin *Muhtasar*'ı. Neşredilmiştir: M. Nâsırüddîn el-Elbânî'nin tahkiki ile 2 cilt hâlinde 1969 Kuveyt.

5. Ebû'l-Abbâs el-Kurtubî'nin *Muhtasar*'ı (*Sila* 85-29, 498).

3* Bağdat'a birçok kereler girmiş ve kitabı *Sünen*'i burada rivayet etmiştir. Denildiğine göre *Sünen*'ini çok önceleri kaleme almış ve Ahmed b. Hanbel'e arzetmiş; o ise bu eseri beğenmiştir (*Ta'rîh Bağdâd* IX, 56).

4. Tirmizî'nin *Câmi'i*: Ebû Îsâ Muh. b. Îsâ b. Sevre b. Mûsâ b. ed-Dahhâk es-Sülemî —ki bu, bilinen bir kabîle olan Benû Süleym'e nisbettir —et-Tirmizî —ki Ceyhûn adı verilen Belh nehrinin kıyısında bulunan eski bir şehir olan Tirmiz'e nisbettir— ed-Darîr. Tirmiz'de yahut Tirmiz'den 6 fersah uzaklıkta bir köy olan Bûğ'da 279 yahut 275 H. senesinde vefât etmiştir. Eseri *es-Sünen* ve *el-Câmi'u'l-kebîr* adlarıyla da tesmiye edilmiştir. Bazıları da *Sünen*'le *el-Câmi*'nin iki ayrı kitap olduğunu zannetmişlerdir ki bu, doğru değildir[4].

5. Nesâ'î'nin *Sünen*'i: Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. Alî b. Sinân b. Bahr en-Nesâ'î —ki bu, Horasan şehirlerinden birisi olan Nesâ'ya nisbettir, Nesevî de aynı şehrin bir diğer kıyâsî nisbetidir— Şam topraklarında Filistin'de bulunan Remle şehrinde vefât etmiş ve buraya defnedilmiştir. Kimilerince ise cenâzesi Mekke'ye taşınarak Safâ ve Merve arasına defnedilmiştir. Bazıları ise onun Mekke'de öldüğünü ve daha sonra burada 303 H. tarihinde defnedildiğini söylemişlerdir. Zikredilen beş müellifin vefât olarak sonuncusu ve en uzun yaşayanıdır. *Sünen*'den maksad onun *es-Sünenü's-suğrâ*'sıdır[5]. Altı ana kitaptan birisi olarak kabul görmüş, insanlar bundan atrâf ve ricâlini tahrîc etmek sûretiyle istifâde etmişlerdir. Bir kısım kimselerin, Kutub-u sitte'nin bir üyesi olan *Sünen*'den murâdın *S. el-Kübrâ* olduğunu söylemeleri yanlış bir görüştür.

Sünen'ini tanıttığı mektubu (*Risâle*) neşredilmiştir. Pek çok râvisinden en meşhûr olanları el-Lu'lu'î ile İbnü Dâse'dir.

Pek çok yazmalarının yanısıra pek çok da baskıları yapılmıştır: Kahire 1280; Lucknow 1840, 1877, 1888, 1305, 1318; Delhi 1271, 1272, 1283; Haydârâbâd 1321; ez-Zürkânî'nin *Şerhu'l-Muvattâ*'sının hâmişinde Kahire 1310, 1320; Muhyiddîn Abdülhamîd'in tahkiki ile Kahire 1950, Mektebetu't-Ticâriyye, Matba'atu's-Se'âde I-IV cilt, 2. tab'ı; İzzet Ubeyd ile Âdil es-Seyyid'in ta'liki ile 1394 Humus, Sûriye; Must. el-Bâbî Matbaası 1371, Ah. Sa'd Alî'nin ta'liki ile.

el-Münzirî tarafından ihtisâr edilmiştir.

4* *Sünen* hakkında müstakil bir eser kaleme alınmıştır: Ebû'l-Kâsım Ubeyd b. Muh. b. el-Abbâs el-İs'ardî'nin (öl. 692 H.) *Fadâ'ilu'l-Kitâbi'l-Câmi'i*. Yazması: Ankara, Sâib 2167 (8. H. asır).

Şeyhu'l-İslâm Ebû İsma'îl Abdullah b. Muh. b. Alî, *Sünen-i Tirmizî*'yi *Sahîhayn*'a üstün tutarmış (*Tezkire* III 1189).

Sünen, muhaddisler arasında pek rağbet görmüştür. Zehebî'nin naklettiğine göre el-Mu'temen b. Ah. es-Sâcî, *Sünen*'i 6 kez kopye etmiştir (*Tezkire* III, 1247). *Sünen*'in meşhûr olan râvisi: Ebû Sa'îd el-Heysem b. Küleyb eş-Şâşî'dir.

Sünen'in basmaları: Bûlâk 1292; Lucknow 1876, 1310, 1317; Delhi 1269, 1270, 1302; taşbaskısı Hindistan 1293; Ah. Muh. Şâkir'in tahkiki ile 1937, Kahire; Abdülvehhâb Abdüllatîf'in tahkiki ile, 3. tab'ı 1398, Dâru'l-Fikr.

Câmi'-i Tirmizî'nin muhtasarları:

a) Necmüddîn Sül. b. Abdilkavî b. Abdilkerîm b. Sa'îd es-Sarsarî'nin (öl. 716 H.) *Muhtasar*'ı. Yazması: Kahire [1]I, 44; [2]I, 144, hadîs 487.

b) Muh. b. Akîl el-Bâlisî'nin (öl. 729 H.) *Muhtasar*'ı. Yazması: Paris 710-711 (164 yk., 183 yk., 747 H.).

c) Ebû'l-Fadl Muh. Tâcüddîn b. Abdilmuhsin el-Kalâ'î'nin *Tecrîd*'i. Yazması: Kahire [2]I, 94, hadîs 360, 361.

5* *Sünenu's-suğrâ*'nın yegâne râvisi: Hâfız İbnü's-Sünnî'dir.

6. İbn Mâce'nin *Sünen*'i: Ebû Abdillah Muh. b. Yezîd, İbn Mâce ismiyle marûf. Mâce dedesinin değil babasının lakabıdır, ayrıca bazılarının zannettiği gibi annesinin ismi de değildir. er-Rebe'î —ki bu, âzâdlıları olduğu Rebîa'ya nisbettir— el-Kazvînî —ki bu, Acem Irak'ında meşhûr bir şehir olan Kazvîn'e nisbetledir— Kazvîn'de H. 273 yahut 275 senesinde vefât etmiştir[6].

Böylece Kutub-u sitte, başka bir deyişle *Sahîhayn* ile *Sünen-i Erba'a* tamamlanmış olmaktadır. İbn Asâkir ve ricâli ile berâber el-Mizzî bu 6 kitabın atrâfını hazırladılar. İbnu's-Salâh ve Nevevî ise İbn Mâce'nin vefât tarihini zikretmedikleri gibi, ilk muhaddisler ile müteahhirûndan olan muhakkik hadisçilerin çoğunluğuna tâbi olarak da onu 6 asıl kitaptan addetmediler ve *Kutub-u Hamse* diye ayrı bir anlayışa sâhip oldular. Daha sonra onun fıkıh yönünden faydalı bir kitap olduğunu ve *Muvattâ*'ya olan zâid hadislerinin çokluğunu görenler onu bu beş kitabın içine sokarak, ana kitapları 6'ya çıkardılar. İbn Mâce'yi *Kutub-u sitte* içine ilk dâhil eden *Atrâfu'l-Kutubi's-sitte* ile *Şurûtu'l-Eimmeti's-sitte* kitaplarında Ebû'l-Fadl Muh. b. Tâhir b. Alî el-Makdisî; ondan sonra ise Kutub-u sitte râvileri hakkındaki *el-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl* kitabında Hâfız Abdülğanî b. Abdilvâhid b. Alî b. Sürûr el-Makdisî'dir. Bu kitabı daha sonra hâfız Cemâleddîn Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Abdirrahman el-Mizzî —ki bu, Dimaşk köylerinden birisi olan Mizze'ye nisbettir— tehzîb etmiştir. Bunları takib eden ricâl ve atrâf kitaplarının müellifi olan ulemâ da bunlara uyarak İbn Mâce'yi Kutub-u sitte'nin üyeleri arasında sayagelmişlerdir.

Rezzîn b. Muâviyeti'l-Abderî, *Tecrîd*'inde ve Esîrüddîn Ebû's-Se'âdât el-Mübârek b. Muh. İbnü'l-Esîr el-Cezerî eş-Şâfi'î, *Câmi'u'l-usûl*'ünde *Muvattâ*'yı Kutub-u sitte'nin altıncısı olarak saymışlardır.

Buna karşılık olarak İbnu's-Salâh, Nevevî, Salâhüddîn el-Alâ'î ve İbn Hacer gibi hâfızlardan bir grup ise *Muvattâ*'nın yerine 6. kaynak olarak *Müsned-i Dârimî*'yi koyarak, "Dârimî'nin *Müsned*'inin Kutub-u sitte'nin altıncısı sayılması evlâdır" demişlerdir.

Kimileri de altı aslı yediye çıkararak hem İbn Mâce'yi hem de *Muvattâ*'yı diğer 5'e ziyâde kıldıkları gibi, bazıları da *Muvattâ*'yı iskât ederek yerine *Sünen-i Dârimî*'yi koymuştur.

DÖRT MEZHEB İMAMININ KİTAPLARI

1. Mâlik'in *Muvattâ*'sı: Hidâyet yıldızı, imamların imamı, Medine âlimi Ebû Abdillah Mâlik b. Enes b. Mâlik b. ebî Âmir el-Asbehî — ki bu, Ye-

---

6* Muh. b. Tâhir el-Makdisî anlatıyor: Rey'de bir cüz'ün arka kapağı üzerinde Ebû Hâtim Hâmûş'un yazdığı bir hikâye gördüm: Ebû Zür'a el-Hâfız demiş ki: "Ebû Abdillah İbni Mâce'nin kitabını inceledim. İçinde 10 küsur dışında çok az zayıf hadis buldum" (*Bern. Tüceybî* 118).

Basmaları: Delhi 1233, 1273, 1889, 1905; Lahore 1311; Kahire 1313; Muh. Fuad Abdülbâkî'nin tahkiki ile 1952, 1953.

men meliklerinden Zî Asbeh'e nisbettir— el-Medenî, 179 H. senesinde vefât etmiştir. Sıhhat derecesine göre Müslim'in *Sahîh*'inden sonra gelir. Mesâ'ilinin sayısının 3000, hadislerinin sayısının ise 700'e ulaştığı söylenir[7]. Müellifinden çeşitli rivâyet yolları ile nakledilmiştir[8]. En şöhretli ve güzel olanı Yahyâ b. Yahyâ b. Kesîr el-Leysî el-Endülüsî'nin rivâyetidir. Bu asırlarda Mâlik'in *Muvattâ*'sı diye itlâk olunan işte bu zâtın Mâlik'ten rivâyet ettiği nüshadır[9]. Müellifinden rivâyet olarak en büyüğü Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî[10]; en büyüğü ve ziyâdeleri en çok olanı Medîne kâdısı Ebû Mus'ab Ahmed b. ebî Bekr el-Kureşî ez-Zührî'nin rivâyetidir[11]. Ebû Hanîfe'nin ashâbından olan Muh. b. el-Hasan eş-Şeybânî'nin rivâyet ettiği nüsha da bu cümleden olup, onun *Muvattâ*'sında az miktarda Mâlik'in dışında başkaları kanalıyla hadisler de yer almıştır. Bununla birlikte meşhûr *Muvattâ* nüshalarında olmayan ziyâde hadisleri muhtevî olduğu gibi, sâir rivâyetlerde bulunup yani sâbit olup kendi *Muvattâ*'sında olmayan bir miktar hadis de mevcuttur[12].

7* Takriben 9000 kadar hadisten seçmeler yapmak sûretiyle azaltılarak hazırlanmıştır. En son şeklinde 100 müsned, 222 mürsel, 613 mevkûf ve 285 tâbiûn fetvâsı içermiştir. Buhârî'nin *Sahîh*'i gibi talebeleri tarafından rivâyet olunan *Muvattâ* nüshaları da birbirlerinden farklılıklar arzederler. Ancak bunlar *Sahîh*'e nisbetle daha fazladır. Bu farklılığın iki sebebi vardır: Birisi Mâlik'in kitabını değişik zamanlarda okurken bazı ilâve ve çıkarmalarda bulunması; ikincisi ise, talebelerinin *Muvattâ*'yı müellifinden değişik zamanlarda dinlemiş olmalarıdır.

Muvattâ hakkında Ebû'l-Kâsım b. Asâkir'in (499-571 H.) *Keşfu'l-muğattâ' fî fadli'l-Muvattâ'* adıyla yazdığı bir eseri vardır. Neşredilmiştir: İzzet el-Attâr'ın ta'liki ile 1954, Kahire, Mekt. el-Hâncî.

8* *Muvattâ*'nın rivâyetleri ve farklı nüshaları hakkında eser verenler:

a) Yûsuf b. Abdillah b. Abdilberr'in (öl. 463 H.) *ez-Ziyâdâtu'lletî vaka'a fî'l-Muvattâ' inde Yahyâ b. Yahyâ an Mâlik*'i. Kahire'de 1350 yılında basılmıştır.

b) İbn Hacer'in *Ziyâdâtu ba'di'l-Muvattât alâ ba'd*'ı (*Fihris* 335).

c) Ebû'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd el-Bâcî'nin *İhtilâfu'l-Muvattât*'ı (*Fevât* II, 64).

d) Ebû'l-Hasan Alî b. Ömer b. Ah. ed-Dârekutnî'nin (306-385 H.) *İhtilâfu'l-Muvattât* (*Gunye* 166) = *Ehâdîsu'l-Muvattâ' ve-zikrü ittifâki'r-ruvât an Mâlik ve-ihtilâfihim fîhî ve-ziyâdâtihim ve-nukasihim*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 525 (21-44 yk.; NÂSIR 273).

e) Reşîdüddîn Yahyâ b. Alî b. Abdillah b. Alî el-Kureşî'nin (öl. 622 H.) *Mâ ağfeluhu'l-Hatîb fî'r-ruvât an Mâlik*'i. Yazması: Topkapı Sarayı, Ahmed III, 624/7 (102ᵃ-103ᵃ, 729 H.).

9* Pek çok baskısı yapılmıştır. Bunlardan en güvenilir olanı: Muh. Fu'âd Abdülbâkî'nin tahkiki ile 2 cilt hâlinde, 1951 Kahire.

10* Rivâyet ve kıraat olunan hadis kitapları cümlesindendir (*Tezkire* III, 980; *Siyer* XXIII, 236; Sirâcüddîn *Meşyeha* 120 ab; *Dürer* IV, 1404; *Meşyehatu'l-Halebî* 99b).

11* Kıraat ve rivayet olunmuştur. (*Siyer* XXIII, 54; *Ta'rîh Bağdâd* VI, 938; Sirâcüddîn *Meşyeha* 121ab; *Buğyetu'l-mültemis* No. 743; *Bern. Tüceybî* 63; *Fihrist Suyûtî* 248 ab; *Sıla* 85-29, 473).

Bir bölümünün yazması vardır: Zâhiriye, mec. 63/15 (182ᵃ-189ᵃ, 7. H. asır). Ve bundan hazırlanan: *Cüz' fîhî selâse aşer hadîsen muvâfakaten min Muvattâi Ebî Mus'ab.* Yazması: Zâhiriye, mec. 52 (58-61ᵃ, 8. H. asır).

12* Basmaları: Ludiana 1876; Lucknow 1880; Kazan 1909; Hind 1292 H., hâmişinde Ab-

Ebû'l-Hasan Alî b. Muh. b. Halef el-Mu'âfirî el-Karavî el-Kâbisî —ki bu, Afrika'da Kâbis adlı bir şehre nisbettir—, el-Mâlikî ed-Darîr. Kayravân'da 403 H. senesinde vefât etmiştir. Eseri *K. el-Mulahhis* (yahut *K. el-Mulahhas*)'i Kâdı İyâd, *Fihrist*'inde zikretmiştir. Müellif, bu kitabında Mâlik'in, Abdurrahman b. el-Kâsım el-Mısrî rivâyetiyle olan *Muvattâ*'sının hadislerinden kendi senediyle ulaşanlarını biraraya getirmiştir. Ebû Amr ed-Dânî: "520 hadis vardır" demesine karşılık, nüsha hakkında bir başkası ise "küçük olan hacmine rağmen, kendi dalında iyidir" demiştir[13].

Muvattâ Şerhleri

a. *Muvattâ*'yı Şihâbüddîn Kâdı Ebû Abdillah Muh. b. Ahmed b. el-Hâlîl b. Se'âde b. Ca'fer b. Îsâ el-Huveyyî —ki bu, Âzerbeycân'a bağlı meşhur bir belde olan Huveyy'e nisbettir— eş-Şâfi'î ed-Dimaşkî şerhetmeye koyulmuş, ancak 15 kadar hadisi tek ciltte şerhetmekle kalmıştır. 693'de vefât etti.

b. Mağrib ve Maşrık'ın meşhûr hâfızı Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillah b. Muh. b. Abdilberr en-Nimrî el-Kurtubî el-Mâlikî, Endülüs beldelerinden olan Şâtibe'de 463 H. senesinde vefât etti. Eseri *K. el-Takassî*'de[14a], *Muvattâ*'da bulunan mevsûl yahut munkatı olsun ne kadar merfû hadis varsa bunları Mâlik'in şeyhlerine göre tertîb ederek biraraya getirmek sûretiyle şerhetmiştir[14]. Yine *Muvattâ*'da bulunan munkatı hadisler hakkındaki

---

dülhayy el-Leknevî'nin ta'liki.

* Diğer rivâyetlerinden meşhur olanları:

a) Süveyd b. Sa'îd b. Sehl el-Hadesânî'nin rivâyeti. Yazması: Zâhiriye, hadis 360 (117 yk.; 5. H. asır).

b) Yahyâ b. Abdillah b. Bükeyr'in (154-231 H.) rivâyeti, basılmıştır: Aligarh 1907. İbn Bükeyr diyor ki: "*Muvattâ*'yı Mâlik'e 14 kez okudum" (İbn Hacer *Müfehres* 98 b; *İber* I, 323).

c) Ebû Abdillah Abdurrahman b. el-Kâsım'ın (öl. 191 H.) rivayeti.

d) Ebû Yahyâ Ma'n b. Îsâ el-Kazzâz'ın rivayeti (Sirâcüddîn *Meşyeha* 121b, 122a).

e) Alî b. Ziyâd'ın rivayeti. Bir kıt'ası neşredilmiştir: Muh. eş-Şâzelî en-Neyfer'in tahkiki ile 1978 Tunus.

13* *el-Mulahhas li-mâ fi'l-Muvattâ mine'l-hadîsi'l-müsned*. Yazması: Şehit Ali 390/2 (4-88, 11. H. asır), 556 (107 yk., 711 H.).

14a* 1350 yılında Kahire'de basılmıştır. *Takassî*'yi, ondan daha büyük şerhi olan *et-Temhîd li-mâ fi'l-Muvattâ' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*'den hazırlamıştır. Yine aynı müellifin başka bir şerhi de vardır ki başlığı şöyledir: *el-İstizkâr fî şerhi mezâhib ulemâ'il-emsâr mimmâ resemehu'l-İmâm Mâlik fi'l-Muvattâ' mine'r-re'y ve'l-âsâr*.

K. et-Tekassî li-âsâri'l-Muvattâ adıyla da marûf olan eserde müellif, *Muvattâ*'daki mevsûl olsun, maktû olsun tüm hadisleri Mâlik'in şeyhlerine göre tertib etmiştir.

el-İstizkâr ile *Temhîd* ve *Tekassî*'nin farkları, ilkinde şerhedilen *Muvattâ* metninin değişmemesi, diğer ikisinde ise asıl metnin Mâlik'in şeyhlerine göre düzenlenerek şerhedilmesidir. *İstizkâr* muhtasar bir eser olup müellif, kendi senedi ile hiç hadis sevketmemiştir. Tefsirleri fıkıh ağırlıklıdır. *İstizkâr* neşredilmiştir: Alî en-Necdî'nin tahkiki ile 1971-73 Kahire, 2 cilt, el-Meclisu'l-a'lâ li'ş-şu'ûni'l-İslâmiyye.

Temhîd, tamamı 17 cilde bâliğ olan bir hacimde Mağrib'de Muh. el-Fellâh ve Sa'îd Ah. A'râb'ın tahkikleri ile 1984 yıllarında basılmıştır.

14* el-Bâcî ile Ebû İmrân el-Fâsî, Ebû Ömer'in *K. et-Tekassî*'ni *el-Mulahhis*'ine üstün görmüşlerdir. Bunu Kâdı İyâd, *Fihrist*'inde söylemiştir.

Kitâb fî vasli mâfîhâ mine'l-mürsel ve'l-munkatı' ve'l-mu'dal adlı eserinde diyor ki: "Mâlik'in ' bana bâliğ oldu' yahut 'güvenilir birisinden' şeklinde söyleyip te isnâdını sevketmedikleri hadislerin sayısı 61'dir. Dördü dışında bunların tümü Mâlik'in dışından isnadlı olarak gelmiştir. Diğerleri ise ma'rûf değildir." Şeyh Sâlih el-Fülânî ise: "İbnu's-Salâh'ın, bu dört hadisi de kendi senedleri ile vaslettiği bir te'lifini gördüm" demektedir.

c. Ebû Muh. Abdullah b. Muh. b. Ferhûn el-Ya'merî et-Tûnusî (aslen) el-Medenî (doğum yeri ve çıkışı olarak) el-Mâlikî, 769 H. senesinde vefât etti. Biraz evvelki zikredilen iki kitaptaki hadisleri *ed-Dürrü'l-mulahhas mine't-Tekassî ve'l-Mulahhis* adlı eserinde biraraya getirirdi. Daha sonra bunun üzerine dört ciltlik *Keşfu'l-ğatâ' fî şerh Muhtasari'l-Muvattâ* adıyla pek faydalı bir şerh yazmıştır[15].

15* **Diğer Muvattâ şerhleri** (Yahyâ b. Yahyâ nüshasının):

1. Ah. b. İmrân b. Selâme el-Ahfaş'ın *Tefsîru garîbi'l-Muvattâ*'sı (*Sila* 84-28, 38) Yazması: Ankara, Saib 2180 (182ᵃ-200ᵃ, 5. H. asır).

2. Yahyâ b. Zekeriyyâ b. Müzeyn'in (öl. 259 H.) *Tefsîru'l-Muvattâ*'sı (*Buğye* No. 1474, 1457; İbn Hayr *Fehrese* 86).

3. Ebû'l-Velîd Hişâm b. Ah. b. Hişâm el-Vakkâşî'nin (öl. 480 H.) *Şerh*'i. Yazması: Escuriale 1067 (135 yk., 714 H.).

4. Ebû'l-Velîd Sül. b. Halef el-Bâcî'nin (öl. 474 H.) *el-Müntekâ şerhi'l-Muvattâ*'sı. Neşredilmiştir: İbn Şakrûn'un inâyeti ile 1914 Mısır, 7 cilt.

5. Ebû Abdillah Muh. b. Halef b. Mûsâ el-İlbîrî'nin (öl. 537 H.) *ed-Dürrü'l-vustâ fî müşkili'l-Muvattâ*'sı. Yazması: British. Mus. 191, Add. 9519/1 (1-182 yk., 810 H.).

6. Ebû Bekr Muh. b. el-Arabî'nin (öl. 543 H.) *el-Mesâlik fî şerhi'l-Muvattâ*'sı. Yazmaları: Fas, Karavîn 180 (711 H.), Cezayir 425-426 (3 cilt, 1029 H.).

7. Yine aynı müellifin *el-Kabas fî şerhi Muvattâ'i Mâlik b. Enes*'i. Yazması: Nuruosmaniye 1115 (178 yk., 872 H.).

8. Ebû Abdillah Muh. b. Sa'îd b. Ah. b. Zerkûn'un (öl. 586 H.) *el-Envâr fi'l-cem' beyne'l-Müntekâ ve'l-İstizkâr*'ı. Yazmaları: Ezher I 413, hadîs 42 (III, 7. H. asır); Rabat, Evkâf 145 (IV, 702 H.).

9. Ebû Abdillah Muh. b. Abdilhakk b. Süleymân el-Ya'furî'nin (öl. 625 H.) *el-Muhtâru'l-câmi' beyne'l-Müntekâ ve'l-İstizkâr*'ı. Yazması: Fâs, Karavîn 173, 174, 176.

10. Celâlüddîn es-Suyûtî'nin (öl. 911 H.) *Tenvîru'l-havâlik*'i. Neşredilmiştir: Kahire 1936, 1/2 cilt, Mekt. Ticâriyye; Kahire 1343, 1353.

11. Muh. b. Abdilbâkî ez-Zürkânî'nin (öl. 1122 H.) *Envâr kevkeb enheci'l-mesâlik bi-mezci Muvattâi'l-İmâm Mâlik*'i. Basmaları: Kahire 1279-80, 4 cilt, Matba'atu'l-Kesteliyye; Bûlâk 1291, 8 cilt; Kahire 1310, Mat. Hayriyye, 4 cilt.

12. Ebû'l-Mutarrif Abdurrahman b. Mervân el-Kanâza'î'nin *Tefsîru'l-Muvattâ*'sı (İbn Hayr *Fehrese* 87).

13. Veliyullah ed-Dihlevî'nin (öl. 1176 H.) Farsça şerhi: *el-Musaffâ*. Taşbaskısı 1293 Delhi.

14. Ebû'l-Hasenât Muh. Abdülhayy el-Leknevî'nin (1264-1304 H.) *et-Tarîku'l-münecced ale'l-Muvattâ*'sı. Basılmıştır: Haydârâbâd 1291; *Muvattâ*'nın hâmişinde Lucknow 1325. Bu, Şeybanî nüshasının şerhidir.

15. Ebû Ca'fer Ah. b. Nasr ed-Dâvûdî'nin *Tefsîru'l-Muvattâ*'sı (İbn Hayr *Fehrese* 87).

16. Ebû Abdilmelik Mervân b. Alî el-Bûnî'nin (öl. 5. H. asır) *Şerhu'l-Muvattâ*'sı. Büyüktür (*Buğye* No. 1341; *Sila* 84-28, 377).

d. Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdillah b. Muh. el-Ğâfikî el-Cevherî el-Mısrî el-Mâlikî —385 H.'de vefât etti—, *Dîbâc*'da zikredildiği gibi *K. Müsnedi'l-Muvattâ* ile *K. Müsned mâ leyse bi'l-Muvattâ* adlı kitapları te'lif etmiştir[16].

2. İmamlar imamı, İslâm'ın rüknü Ebû Hanîfe en-Nu'mân b. Sâbit el-Fârisî el-Kûfî, Irâk fakîhi, 151 H. senesinde Bağdad'da vefât etti. Onun rivâyet ettiği hadislerin toplandığı 15 *Müsned*'i vardır. Bu sayıyı, İmam Ebû's-Sabr Eyyûb el-Halvetî, *Sebet*'inde 17'e çıkarmıştır. Bunların hiçbirisi Ebû Hanîfe'nin te'lifi olmayıp, hepsi de onun hadislerini ihtivâ ettiği için *Müsned* adını almışlardır[17].

Bu müsnedlerden 15'ini, Ebû'l-Müeyyed Muh. b. Mahmûd b. Muh. b. el-Hasan el-Hatîb el-Huvârizmî —ki bu, malum nâhiye Huvârizm'e nisbettir —655 H.'de vefât etti— kitabı *Câmi'u'l-mesânîd*'de biraraya getirdi, fıkıh bâblarına göre tertîb edip, meâdını hazfederek isnâdlarını kısaltarak sevketti[18].

Kimileri de Ebû Muh. Abdullah b. Muh. b. Ya'kûb b. el-Hâris b. Halîl el-

---

17. Medrese şeyhlerinden Hintli Zekeriyyâ b. Yahyâ'nın *Evzecu'l-mesâlik alâ Muvattâ'il-İmâm Mâlik*'i. Neşredilmiştir: Hind 1348, 3 cilt, taşbaskı.

18. Muh. b. el-Hasan eş-Şeybânî'nin nüshasını Aliyyü'l-kârî el-Herevî şerhetmiştir. Yazmalarından bazıları: Süleymaniye 289 (477 yk., 1013 H.), Ragıp Paşa 328 (326 yk., 1130 H.), Hekimoğlu 254 (341 yk., 12. H. asır), Laleli 581 (221 yk., 1133 H.)...

19. Yine Şeybânî nüshasını Osmân b. Ya'kûb b. Huseyn el-Kamahî (öl. 1171 H.) şerhetmiştir: *el-Müheyyâ' fî keşfi'l-Muvattâ*. Yazmaları: Kılıç Ali 260 (517 yk., 12 H. asır), Ragıp P. 327 (509 yk., 1167 H.).

16* Bkz. *Gunye* 114, 260; *İber* II, 159; *İsâbe* IV, 486. el-Cevherî dışında Ebû Ömer Ah. b. Hâlid b. Yezîd (İbn Hayr *Fehrese* 88) ve Ebû Zerr Abd b. Ah. el-Herevî (a.y. 89) nin de birer *Müsnedu'l-Muvattâ*'sı mevcuttur.

Muvattâ üzerine yazılan diğer bir kitap:

el-Ehâdisu'lletî hûlefu fîhâ Mâlik fi'l-Muvattâ'. ed-Dârekutni'nin bu çalışmasını rivayet eden: Ebû Tâlib Muh. b. Alî b. el-Feth el-Harbî ez-Zâhid (İbn Hacer *Müfehres* 202 ba; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 113 ab). Yazması: Zâhiriyye, mec. 63/21 (255'-267', 6. H. asır; GAS 208).

17* Aşağıda zikri gelecek olan müsnedler dışındaki Ebû Hanîfe müsnedleri:

1. Ebû Yûsuf'un rivayeti ile olan bir nüshanın yazması: Kahire' I 147, hadîs 1617 (178 yk., 6. H. asır).

2. el-Hasan b. Ziyâd el-Lu'lu'î'nin (öl. 204 H.) rivâyeti. Yazması: Bağdat, Evkâf 10005.

3. Muh. b. Mahled'in *Müsnedu Ebî Hanîfe*'si (*Ta'rîh Bağdâd* V, 430).

4. Ebû Bekr Muh. b. İbr. b. Alî, İbnü'l-Mukrî'nin (öl. 381 H.) *Müsnedu Ebî Hanîfe*'si (*Tezkire* III, 973; *Siyer* XXI, 307; İbn Hacer *Müfehres* 75'). Yazması: Feyzullah 507/15 (144'-151', 840 H. civarı).

5. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin (öl. 430 H.) *Müsnedu Ebî Hanîfe*'si. Yazması: Topkapı Sarayı, Ahmet III 365 (60 yk., 540 H.).

6. Husâmuddîn Alî b. Ah. b. Mekkî er-Râzî'nin (öl. 598 H.) *Müsned*'i. Yazması: Topkapı Sarayı, Ahmet III 364 (158 yk., 838 H.).

7. Mûsâ b. Zekerriyyâ b. İbr. el-Haskefî'nin (öl. 650 H.) *Müsned*'i. Basılmıştır: Hindistan 1316, Kahire 1327, Haleb 1962.

18* 1332 Haydârâbâd'da basılmıştır.

Kilâbâzî el-Hârisî es-Sebezmûnî 'nin *Müsned*'ine itibâr ettiler[19] —ki bu, Buhârâ'ya yarım fersah uzaklıktaki köylerden birisi olan Sebezmûn'a nisbettir —Abdullah el-Üstâz adıyla marûf, 340 H. senesinde vefât etti.

Hâfız İbn Hacer'in kitabı *Ta'cîlü'l-menfe'a bi-zevâ'idi ricâli'l-Erbe'a*'da esas aldığı *Müsned-i Ebî Hanîfe* , İmâm Zekiyyüddîn Hâfız Ebû Abdillah el-Hüseyn b. Muh. b. Hüsrev el-Belhî'nin tahrîc ettiğidir[20]. Müellifi H. 523 'de vefât etmiştir.

3. Şâfi'î'nin *Müsned*'i: Kureyş'in âlimi, ikinci asrın başında dinin müceddidi, dünyâ kutuplarından ve evtâddan: Ebû Abdillah Muh. b. İdrîs b. Abbâs b. Osmân b. Şâfi' eş-Şâfi'î el-Kureşî el-Muttalibî el-Mekkî, Mısır'a yerleşti, orada 204 H.'de vefât etti. Bu *Müsned* de evvelkisi gibi Şâfi'î'nin kendisinin te'lifinden olmayıp merfû olsun mevkûf olsun senedi ile sevkettiği hadislerden ibâret olup bunlar, Ebû'l-Abbâs Muh. b. Ya'kûb b. Yûsuf b. Ma'kil b. Sinân el-Esamm el-Ümevî —ki onların mevlâsıdır— el-Ma'kilî en-Nîsâbûrî'nin Şâfi'î'nin ashâbından olan er-Rebî' b. Süleymân b. Abdilcebbâr b. Kâmil el-Murâdî —ki onların mevlâsıdır— el-Müezzin el-Mısrî kanalıyla Şâfi'î'den semâ' ettiği hadislerden ibârettir[21].

el-Esamm, aynı zamanda imamın diğer kitaplarından olan *K. el-Ümm* ile *el-Mebsût*'un da râvisidir. Dört hadis dışında ki, bunları er-Rebî', el-Buveytî'den, o da Şâfi'î'den rivâyet etmiştir. Bunları, el-Hâkim'in şeyhlerinden birisi olan Ebû Amr b. Muh. b. Ca'fer b. Muh. b. Matar el-Matarî el-Adl en-Nîsâbûrî el-Hâfız, Ebû'l-Abbâs el-Esamm için, Rebî'den rivayeti hâsıl olsun diye ebvâbdan seçmiştir. Kimilerince de *Müsned*'i, el-Esamm kendisi için cem'etti, sonra *Müsned-i Şâfi'î* diye isim verdi ve tertib de etmedi. İşte bu nedenle bazı yerlerinde tekrarlar vaki olmaktadır. Bu hususta el-Emîr'in *Fihrist*'i ve *Şerhu'l-İhyâ fî Kitâb âdâbil uhuvve ve's-sohbe*'ye bakın. er-Rebî' H. 207, Ebû'l-Abbâs el-Esâmm H. 346, Ebû Amr el-Matarî ise H. 360'da vefât etti.

4. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i: Tek imam, sünneti ihyâ eden Ebû Abdillah Ahmed b. Muh. b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (daha sonra) el-Bağdâdî —öl. Bağdâd 241 H.— 1.000.000 hadis ezberlemiş idi. Onun *Müs-*

19* Yazmalarından bazıları: Selim Ağa 233 (195 yk., 9. H. asır); Topkapı Sarayı, Ahmet III 366 (122 yk., 733 H.); Fatih 4494/3 (56-161, 604 H.); Şehit Ali 563 (1-160, 8. H. asır).

20* Yazması mevcuttur: Topkapı Sarayı, Ahmet III 158 (9. H. asır).

21* Neşredilmiştir: Arrah 1306; *K. el-Ümm*'ün hâmişinde olarak VII, Kahire 1327; Kahire 1952.

Başkaları tarafından tertib edilmiştir:

a) Ah. b. Abdirrahman el-Bennâ's-Sâ'âtî'nin *Bedâ'iü'l-minen fî cem' ve-tertîbi Müsnedi'ş-Şâfi'î ve's-Sünen*'i. 1369 yılında Dâru'l-Envâr tarafından yayınlanmıştır.

b) Alemüddîn Sunkur el-Halebî'nin *Tertîbu Müsnedi'ş-Şâfi'î alâ ebvâbi'l-fıkh ve-şerhihû*'su (*Sila* 84, 28, 49).

c) Muh. Âbid b. Ah. Alî es-Sindî'nin *Tertîb*'i. Yazması: Dâru'l-kutub, hadîs 1832 (171 yk., 1289 H.).

ned'i 18 grup sahabe müsnedini içermektedir. Bunların ilki Aşere-i Mübeşşere'nin müsnedidir. Ayrıca *Müsned*'de oğlu Abdullah'ın ve çok az da kitabı oğlundan rivayet etmiş bulunan Ebû Bekr el-Katî'î'nin ziyâdeleri mevcuttur. Kitabta 40.000 hadis olduğu nâsdan pek çokları indinde şöhret bulmuştur.

Ebû Mûsâ'l-Medînî demiştir ki: "*Müsned*'i Ebû Mansûr b. Ruzeyk'e kıraat edip te gerçekliğini bizzât kendim de müşâhede edene dek bu sayı iddiasını nâsdan işitmekten geri kalmadım."

Bu rakamı kitabı *et-Tezkire*'de tasrîh eden Hâfız Şemsüddîn Muh. b. Ali el-Hüseynî "Hadislerinin sayısı mükerrerleri ile birlikte 40.000'dir" demiştir.

İbnü'l-Münâdî ise 30.000 hadis ihtivâ ettiğini söylemektedir. Mutemed olan kavil de budur. Müellif, bu eserini hazırlarken 750.000 hadisten seçme yapmış, içlerine kendi şartınca ihticâca uygun olmayan hadisleri katmamıştır[22]

İbnu's-Salâh'ın, Kütüb-i Sünen'i *Müsned*'e üstün görmesi tenkide şâyândır. Kimileri de aşırıya giderek *Müsned*'e sıhhat ismini itlâk etmişlerdir. Gerçek şudur ki, onda çok zayıf hadis mevcuttur. Bunların bazıları diğerlerine nisbetle daha zayıftır. Hatta öyle ki, İbnü'l-Cevzî, *Müsned*'den pek çok hadisi *Mevdû'ât*'ı içine katmıştır. Ancak bunlardan bir kısmını Ebû'l-Fadl el-İrâkî sâirini Hâfız İbn Hâcer, *el-Kavlu'l-müsedded fi'z-zebbi an Müsnedi Ahmed*'de ve Suyûtî ise *ez-Zeylü'l-mümehhed ale'l-kavli'l-Müsedded* adlı zeylinde takibâta alarak bu hadisleri temize çıkarmışlardır.

Bu ikisinin ilki, *Müsned*'deki tüm hadislerden uydurma (=*vad'*) töhmetini ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Seçme ve tahrîr yönünden sahih hadis cemetmeyi iltizâm etmeyen kitaplardan daha iyidir.

Suyûtî diyor ki: "*Müsned*in *Sahîhayn*'da olmayan zevâidi, *Sünen-i Ebî Dâvud ve-Tirmizî*'nin zevâidine nisbetle daha şiddetli zayıftır."

Bir başkası ise: "Onun hadislerinden zayıf addedilenler, müteahhirûndan bir çoklarının sahih gördüğü hadislerden hâl olarak daha iyidir" demiştir.

22* *Müsned*'in muhaddis ve ulemâ arasında özel bir konumu vardır. Bunun iki önemli sebebi vardır: İlki Hanbelî mezhebinin imâmının eseri olması; ötekisi ise pek kapsamlı ve güvenilir hadisleri ihtivâ etmiş olmasıdır. Zehebî'nin bildirdiğine göre Ebû Muh. Abdullah b. Muzâhir el-İsbehânî (öl. 304 H.), *Müsned*'in tamamını ezberlemiş (*İber* I, 446).

Müsned hakkında yazılan kitaplar:

1) Ebû Mûsâ'l-Medînî'nin *Hasâ'isu'l-Müsned*'i. İki baskısı yapılmıştır: Kahire 1347; *Müsned*'in tahkikli neşrinin ilk cildinde A. M. Şâkir'in edisyonu ile Kahire 1949.

b) İbn Haceri'l-Askalânî'nin *el-Kavlu'l-müsedded fi'z-zebbi an Müsnedi'l-İmâm Ahmed*'i. 1901 yılında Haydârâbâd'da basılmıştır.

c) Celâdüddîn es-Suyûtî'nin (öl. 911 H.) *Ukûdu'z-zeberced alâ Müsnedi'l-İmâm Ahmed*'i. Neşredilmiştir.

Oğlu Ebû Abdirrahman Abdullah b. Ahmed b. Hanbel el-Bağdâdî el-Hâfız —öl. 290 H.— *Müsned*'e bir *Zevâ'id* kaleme almıştır ki, hacmi *el-Müsned*'in 1/4'i kadar olup 10.000 kadar hadisi müştemildir. Yine onun, babasının eserlerinden birisi olan *K. ez-Zühd*'e de yazmış olduğu bir *Zevâid*'i de mevcuttur. İmam hâfiz Ebû Bekr Muh. b. el-Hâfız ebî Muh. b. Abdillah el-Makdisî el-Hanbelî, *Müsned-i Ahmed*'in tümünü alfabetik olarak tertib etmiştir[23].

İşte bunlar, dört mezheb imamının kitaplarıdır. Önce bahsi geçen Kutub-u sitte'ye katıldıklarında hepsinin sayısı 10'u bulur. Cümlesi ise İslâm'ın temelleri olup, dînin medârı bunlar üzerindedir.

23* Yazması vardır: Kahire [1]I 284, hadîs 29 (104 yk.).

SAHİH HADİS İLTİZÂM EDEN KİTAPLAR

Daha önce bahsi geçen *Muvattâ'* ile *Sahîhayn* dışında, müelliflerinin sahih hadisleri iltizâm ettikleri kitaplar mevcuttur:

1. Bunlardan İbn Huzeyme'nin *Sahîh*'i[1]: Ebû Abdillah ve Ebû Bekr Muh. b. İshak b. Huzeyme b. el-Muğîre es-Sülemî en-Nîsâbûrî eş-Şâfi'î, İbn Hibbân'ın şeyhi —öl. 311 H.—, muhaddislerin arasında "İmamların İmâmı" (*imâmu'l-eimme*) lakabı ile bilinirdi.

2. İbn Hibbân'ın *Sahîh*'i: Ebû Hâtim Muh. b. Hibbân b. Ahmed b. Muâz et-Temîmî ed-Dârimî el-Büstî —ki bu, Horasan yöresinde Büst isminde büyük bir beldeye nisbettir— eş-Şâfi'î. Büyük hâfızlardan birisi olup, birçok kitabın da sâhibidir. Büst'te 354 H. senesinde vefât etmiştir. Kitabını *et-Tekâsîm ve'l-envâ'* adıyla tesmiye etmiştir. 5 cilt olan kitabın tertibi karışıktır, ne (fıkıh) bablarına, ne de (sahâbe) müsnedlerine göre düzenlenmiştir. İçinde hadis bulmak bu nedenle oldukça zordur[2].

Müteahhirûndan olan Emîr Alâüddîn Ebû'l-Hasan Alî b. Bulbân b. Abdillah el-Fârisî el-Hanefî el-Fakîh en-Nahvî— öl. Kahire 739 H.—, *Sahîh-i İbn Hibbân*'ı bâblarını güzelce tertîb etti ve *el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbn Hibbân*[3] adını verdi. Bu zât, aynı şekilde et-Taberânî'nin *Mu'cemü'l-*

1* *Sahîh*'i İbn Huzeyme'den Ebû Tâhir Muh. b. el-Fadl b. Muh. rivâyet etmiştir (*Sila* 84-28, 383; İbn Hacer *Müfehres* 52 b,111 c-a).

Yegâne yazması Topkapı Sarayı'ndadır: Ahmet III 348 (sonu noksan, I, 300 yk., muhtemelen 9. H. asır).

M. Mustafa el-A'zamî'nin tahkiki ile 4 cilt halinde 1971-3 yılları arasında, Beyrut'ta neşredilmiştir.

2* Müelliften rivâyet eden kişi: Ebû'l-Hasan Muh. b. Ahmed b. Hârûn ez-Zevzenî'dir (*Bern. Vâdiyâşî* 204, İzz. b. Cem. *Meşyeha* 19b; *Bern.Tüceybî* 128; İbn Hacer *Müfehres* 97a; *Sila* 83-27, 421; 84-28, 384).

İlk iki cildi Şuayb Arnâvut'un tahkiki ile 1984 yılında Beyrut'ta Müessesetür-Risâle tarafından neşredilmiştir.

3* İki baskısı gerçekleştirilmiştir:

a) M. Mahmûd Şâkir'in tahkiki ile, Kahire'de Dâru'l-Me'ârif tarafından ilk cildi 1952 yılında;

b) 1390 yılında Medine'de, Mektebetü's-Selefiyye tarafından.

el-Heysemî, İbn Hibbân'ın *Sahîh*'inde olan hadislerin *Kutub-u sitte* dışında bulunan hadîslerini biraraya getirerek fıkıh bâblarına göre düzenlemiştir. *Mevâridü'z-zamân* adını verdiği eser, M. Abdürrezzâk Hamza'nın tahkiki ile 1961 yılında Kahire'de, Mektebetü's-Selefiyye tarafından neşredilmiştir.

kebîr'ini de fıkıh bâblarına göre tertib etmiştir. *Sahîh-i İbn Hibbân*'ın, şu anda *Sahîh-i İbn Huzeyme*'nin aksine tamamı elimizde mevcuttur. İbn Huzeyme'nin kitabının çoğunluğu kayıptır. es-Sehâvî böyle söylemiştir. Söylenildiğine göre Şeyhayn'ın *Sahîh*'lerinden sonra en sahih kitaplar İbn Huzeyme ile İbn Hibbân'ınkilerdir.

3. Hâkim'in *Müstedrek*'i[4]: Ebû Abdillah Muh. b. Abdillah b. Muh. b. Hamdeveyh el-Hâkim ed-Dabbî en-Nîsâbûrî, İbnü'l-Beyyi' —öl. Nisâbur 405 H.— *K. el-İklîl, K. el-Medhal, Ta'rîh Nîsâbûr* ve *Fadâilü'ş-Şâfi'î* gibi kendinden önce benzeri yazılmamış eserlerin sâhibi. Onun *Sahîh*'inin bilinen adı: *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn mimmâ lem yezkerâhu ve-huve alâ şartihimâ ev-şarti ehadihimâ ev alâ şarti vâhidin minhumâ*. Ancak müellif, hadislerin sahîhini göstermekte pek gevşek davranmıştır. Öğrencisi Beyhakî'nin bu hususta ondan daha şedîd bir araştırmacı olduğunda hâfızlar sözbirliği hâlindedirler.

Onun *Müstedrek*'ini hâfız Şemsüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Ahmed b. Osmân b. Kaymâz et-Türkmânî el-Fârikî (aslen) ez-Zehebî ed-Dimaşkî eş-Şâfi'î —öl. Dimaşk 748 H—, telhîs ederek içindeki birçok hadisin zaaf, münkerlik ve uydurma durumlarını beyân etmiştir[5]. Yine o, bu kitabında "Ulemâ, Tirmizî ile Hâkim'in sahih ölçülerine güvenmemişlerdir" demiştir.

Müstedrek'ten 60 kadar hadisi İbnü'l-Cevzî, *Mevdû'ât*'ında zikretmiş, hâfızlar ise bu sayıyı daha da yükseltmişlerdir.

et-Teakkubât'ta, hâfızlardan birisinin ondan 100 kadar uydurma hadisi bir cüz'de tecrîd ettikleri söylenmiştir.

Celâlüddîn es-Suyûtî de *Tevdîhü'l-müdrek fî tashîhi'l-Müstedrek* isimli bir eser kaleme almış ancak tamamlayamamıştır[6].

(Zehebî dışında) *Müstedrek*'i Burhânüddin el-Halebî de telhîs etmiştir.

Ebû Sa'd el-Mâlinî ise *Müstedrek*'te *Sahîhayn*'ın şartlarına uyan hadis olmadığını iddia etmiştir. Zehebî ise bu iddiayı aşırı bularak reddetmiş, içindeki hadislerin oldukça büyük sayıda her ikisinin birlikte şartlarına, büyük bir mikdarının ise tek başlarına şartlarına uygun olduğunu söylemiştir. Muhtemelen bunların tümü kitabın yarısını tutmaktadır. Kitabın 1/4'i kadarı ise illetli dâhi olsa müellifin sahih olduğunu söylediği hadislerden oluşmuştur. Geriye kalan 1/4'i ise sahih olmayan, senedleri münker ve vâhî olan

---

4* Bu kitabı müelliften rivâyet eden: Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Halef'tir (Suyûtî *Müfehres* 250b; *Sila* 84-28, 383).

1334-1342 yılları arasında dört cild halinde Haydârâbâd'da basılmıştır.

5* Zehebî'nin eseri *Telhîsu'l-Müstedrek* yahut *Müstedreku'l-Müstedrek* adlarıyla marûftur.

el-İrâkî'nin de aynı adı taşıyan bir eseri vardır (*Fihris* 816).

Zehebî'nin bu kitabı, Haydârâbâd baskısında *Müstedrek*'in altında olarak neşredilmiştir.

6* Bkz. *Fihris* 1015.

hadislerden teşekkül etmiştir. Bu zayıf rivâyetler içinde bazı uydurma hadislere de rastlanmaktadır[7].

Onun, kitabında bu şekilde tesâhül göstermesinin sebebi kitabını ömrünün sonlarına doğru kaleme almış olması nedeniyle hıfz ve anlayışında dalgınlık ve değişim olabileceği yahut bir kere yazdıktan sonra tahrîr ve tenkîd yönünden tekrar ele almak müyesser olamadığı içindir. Buna delil olmak üzere dikkat edilirse onun gevşekliğinin, eserinin ilk 1/5'inde, kalan bölümlerine nisbetle çok az olduğu görülür. el-Hâfız (İbn Hacer) demiştir ki: "*Müstedrek*'in 6 cüz'ünden, 2. cüz'ün ortasından sonuna kadar el-Hâkim'in imlâ etmiş olduğunu gördüm. Diğer kalan bölümü ancak, icâzet tariki ile ahzolunmuştur. İşte bu imlâ olunmuş ilk kısımdaki tesâhül, diğer icâzetle ahzolunmuş bölüme nisbetle oldukça azdır."

el-Hâzimî diyor ki: "İbn Hibbân, hadiste el-Hâkim'den daha tutarlıdır."

İmâdüddîn b. Kesîr ise: "İbn Huzeyme ve İbn Hibbân, sahih hadisleri iltizâm ettiler; her ikisinin *Sahîh*'leri, *Müstedrek*'ten kat kat üstün, isnâd ve metinleri de daha temizdir" demiştir[8].

Bir diğerine göre ise: *Sahîh-i İbn Huzeyme*, *Sahîh-i İbn Hibbân*'a göre daha yüksek meziyetlere sâhiptir; *Sahîh-i İbn Hibbân* ise el-Hâkim'den daha âlâdır. Ayrıca tesâhül husûsunda el-Hâkim'e yakındır. Zira İbn Hibbân, muaddil râvilerle kayıtlanmamış, bilâkis bir çok mechûl râvilerin hadislerini de kitabına idhâl etmiş, özellikle kendi mezhebi gereği olarak hasen hadisi sahîh hadis içine dercetmiştir. Lâkin bütün bunlar ona hâs bir ıstılâhtır, genel kâidelere uygun değildir.

İbn Huzeyme'nin *Sahîh*'inde de aynı şekilde hasen derecesinde olan bir çok hadise rastlamak mümkündür ki, bunlara imam, sahîh hükmünü vermiştir.

Tirmizî dâhi hasen ile sahih arasını tefrik etmiş olmasına rağmen,

---

7* Kitabın içinde geçen zayıf hadisler hakkında Sirâcüddîn İbnü'l-Mulakkin de (732-804H.) bir kitap te'lif etmiştir: *en-Nüketu'l-lilâf fî beyâni'l-ehâdîsi'd-di'âfi'l-muhrace fî Müstedreki'l-Hâfız ebî Abdillahi'l-Hâkimi'n-Nîsâbûrî*. Yazması: Musul 233, 112.

8* *Müstedrek* müellifinin tutarsızlığını gösteren bir kıssa nakledilmiştir.

Ebû Abdirrahmân eş-Şâziyâhî anlatıyor: es-Seyyid Ebû'l-Hasan'ın meclisinde idik. Ebû Abdillah el-Hâkim'e "*Hadîsu't-tayr*" dan sordular, o da: "Sahîh değildir. Sahîh olsaydı, Peygamber'den (sav) sonra kimse Ali'den (ra) daha faziletli olmazdı." dedi.

Zehebî diyor ki: el-Hâkim'in bu görüşü daha sonra değişti ve "*hadîsu't-tayr*"ı *Müstedrek*'inde tahric etti. Ayrıca onun *Müstedrek*'inde sıhhat şartlarına sâhip olmayan birçok hadisin bulunduğunda da şüphe yoktur. Daha kötüsü kitabında uydurma hadislerin de mevcut olmasıdır.

Hadîsu't-tayr hakkında Zehebî şöyle söylemiştir: Birçok tariki mevcuttur. Bu tariklerin tümünü müstakil bir *Cüz*'de topladım. Tariklerin bütünü bu hadisin bir aslı olduğunu göstermektedir. Bu şekilde *Müstedrek*'te yer alıp ta yine muhaddislerin tenkidine maruz kalmış bir diğer hadis te "*Men küntü mevlâhu fe-Alî mevlâhu*" hadisi olup, onun iyi senedli tarikleri mevcuttur. Bu tarikleri de müstakil bir *Cüz*'de topladım (*Tezkire* III, 1042).

Tirmizî'nin sahih hükmünü verdiği hadisler içinde böylesi hadisler pek çoktur. Bu nedenle her hadisi araştırdıktan sonra lâyık olduğu hükmü vermek gerekir.

4. Dârekutnî'nin *İlzâmât*'ı: Ebû'l-Hasan Alî b. Ömer b. Ahmed b. Mehdî ed-Dârekutnî —ki bu, Bağdâd'da büyük bir yer olan Dâr el-Kutn'a nisbettir— el-Bağdâdî eş-Şâfi'î, *Sünen*, *İlel* ve diğer bazı kitapların sâhibi. Hadiste "*emîrü'l-mü'minîn*" idi ve kendisinin benzerini tanımazdı —öl. Bağdât 385 H.—. Onun kitabı da *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn* gibidir. İçinde Buhârî ile Müslim'in şartlarına uyan, fakat onların kitaplarına almadıkları ve onun düşüncesinde sahih olduğu için almaları "iltizâm" eden hadisleri toplamıştır. Sahâbe müsnedlerine göre mürettep olup, ince tek bir cilt hâlindedir[9].

5. Ebû Zerr'il-Herevî'nin *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*'ı: Hâfız Ebû Zerr Abd b. Ahmed b. Muh. b. Abdillah b. Ufeyr el-Ensârî el-Herevî —ki bu, Herât'a nisbettir. Azîm bir memleket olan Horâsan'ın kürsîlerinden birisidir. Diğer kürsîleri: Nîsâbûr, Merv, Belh'tir— el-Mâlikî. Mekke'ye yerleşti, birçok eserin müellifi, zühd, vera' ve ibâdet sâhibi idi —öl. 434 H.— Eseri, Dârekutnî'nin kitabına mustahrec niteliğinde olup ince, tek ciltti̇r[10].

6. İbnü'ş-Şarkî'nin *Sahîh*'i[11]: Hâfız Ebû Hâmid Ahmed b. Muh. b. el-Hasan en-Nîsâbûrî, İbnü'ş-Şarkî, Müslim'in talebelerinden —öl. 325 H.—. Bunu Zehebî, *Tezkire*'sinde, Tâceddîn es-Subkî ise *Tabakât*'ında zikretti. Subkî'nin ibâresi şöyledir: "*Sahîh* kaleme aldı, birçok kere haccetti. Kitabı meşhur olmayıp, bazılarınca *Sahîh-i Müslim*'e mustahreç sayılmıştır."

7. el-Makdisî'nin *el-Muhtâre*'si: *K. el-Ehâdîsi'l-ciyâdi'l-muhtâre mimmâ leyse fi's-Sahîhayn ev-ehadihimâ*. Diyâüddîn Ebû Abdillah Muh. b.

9* a) *K. el-İlzâmât alâ Sahîheyi'l-Buhârî ve-Müslim*. Müellifinden rivâyet edenler:

1. Ebû Zerri'l-Herevî (İbn Hayr *Fehrese* 203)
2. Kâdı Ebû'l-Ganâ'im b. ed-Dücâcî (*Gunye* 196).
3. Muh. b. Alî el-Uşârî (*Sila* 83-27, 449).

İkinci tab'ı, 1985 yılında Beyrut'ta Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye tarafından Ebû Abdirrahman Mukbil b. Hâdî el-Vâdi'î'nin tahkiki ile neşredilmiştir.

b) *K. et-Tetebbu' ve-huve mâ uhrice fi's-Sahîhayn lehu illetün* yahut kısaca *el-Müstedrek*. İki râvîsini tesbit ettim:

1) Kâdı Ebû'l-Ganâ'im b. ed-Dücâcî (*Gunye* 196).

2) Ebû Tâlib Muh. b. Alî b. el-Feth el-Harbî ez-Zâhid (Neşri yapılan nüsha).

İlzâmât ile birlikte neşredilmiştir.

Zeynüddîn el-İrâkî, bunun üzerine ilâveler yapmıştır: *el-Müstedrek alâ Müstedreki'd-Dârekutnî* (*Fihris* 816).

10* Dârekutnî'nin *İlzâmât*'ında geçen hadisleri kendi senedleri ile tahrîc etmiştir. Dört cüz' olan kitabı müellifinden rivâyet eden: Ebû'l-Abbâs Ah. b. Ömer b. Enes el-Uzrî (İbn Hayr *Fehrese* 203).

Sa'd b. Alî b. Muh. Ebû'l-Kâsım ez-Zencî, bu eseri tenkîd etmiştir: Ebû Zerr'in tahrîc ettiği *Sahîh*'in bahsi ez-Zencî'nin yanında geçince der ki: "Bu kitabın içinde Ebû Müslim el-Kâtib isimli râvinin rivâyeti vardır. Bu da sahîh şartından değildir." (*Tezkire* III, 1176).

11* Bkz. *Tezkire* 821.

Abdilvâhid b. Ahmed b. Abdirrahman es-Sa'dî el-Makdisî (sonra:) ed-Dimaşkî es-Sâlihî el-Hanbelî el-Hâfız es-Sika, zühd ve vera' sâhibidir —öl. 643 H.—. Eseri bâblarına göre değil, müsnedlere göre alfabetik sıralamayla tertib edilmiştir. 86 cüz'den oluşan kitabı müellif ikmâl edememiştir; içinde sahih hadisleri iltizâm etmiştir[12]. Daha önce kimsenin hüküm vermediği bir çok hadisin sahih olduklarına hükmetti. İçinde tâkibâttan sâlim çok az hadis mevcuttur. İbn Teymiyye, Zerkeşî ve diğerlerine göre: onun *Sahîh*'i, el-Hâkim'inkinden meziyyet olarak daha âlâdır.

Leâlî'l-masnû'a'da anlatıldığına göre Zerkeşî, *Tahrîcü'r-Râfi'î*'de onun sıhhat hükmünün derece bakımından el-Hâkim'in "tashîh"inden daha yüksek olduğunu ve Tirmizî ile İbn Hibbân'ın sıhhat hukümlerine ise derece itibârıyla yakınlık arzettiğini söylemiştir.

İbn Abdilhâdî, *es-Sârimu'l-münekkî* adlı kitabında aynı şeyleri söylemiş ve şunları eklemiştir: "İçinde çok az galat vardır; ayrıca bu galatlar el-Hâkim'in *Sahîh*'indekilere de hiç benzemez, zira onda uydurmaya kadar varan birçok hadisler mevcuttur. Bu sebeple bu kitabın derecesi diğerlerinden yukarıdadır."

8. İbnü'l-Cârûd'un *el-Müntekâ*'sı: *K. el-Müntekâ mine's-süneni'l-müsnede an Rasûlillah (sav) fi'l-ahkâm*. Müellifi: Ebû Muh. Abdullah b. Alî b. el-Cârûd en-Nîsâbûrî el-Hâfız —öl. 306 yahut 307 H.— Eser ince bir cilt hâlinde olup, *Sahîh-i İbn Huzeyme*'nin mustahreci niteliğindedir[13]. Hadislerinin

12* Müteahhirûndan pek çokları bu eserden iktibaslarda bulunmuştur. Meselâ: *İsâbe* II, 151; İbn Hacer *Müfehres* 54a; *Meşyehatü'l-Halebî* 82b; *Hâvî* II, 54.

İbn Hacer, kitabın hacmini şöyle tavsîf etmektedir:

"Yazabildikleri beş cilttir. Aşere-i mübeşşerenin müsnedi ile başlamaktadır. Daha sonra diğer sahâbîlerin müsnedlerini Elif harfinden başlamak üzere Abdullah b. Ömer'in hadislerinin sonuna doğru bitirmiş, ancak tamamlayamadan vefât etmiştir." (İbn Hacer *Müfehres* 203 a).

Zamanımıza ulaşan bütün yazmaları Şam'dadır:

a) Zâhiriye,? (I, dört halifenin hadisleri ile başlayıp *Hammâd b. Seleme an Sâbit an Enes* hadisleri ile son buluyor; 637 tarihinde müellifin yeğeni Ah. b. Abdirrahîm b. Abdilvâhid tarafından kopye edilmiştir).

b) Zâhiriye, mec. 21 (? cüz', 87-95yk.; X, 97-108 yk.; her ikisi de müellif hattı ile; VII, 109-118 yk, müellif hattı ile, ancak *Muhtâre*'den olmama ihtimâli var!).

c) Zâhiriye, mec. 86 (1-296 yk., 51-62. cüz'ler; Sa'sa' müsnedi ile başlayıp Ubeydullah b. Abdillah b. Utbe b. Mes'ûd'un İbn Abbâs'tan rivâyetine kadar).

d) Zâhiriye, hadîs 342 (1-251 yk., müellif hattıyla, I-XIII, Enes'in hadislerinin tamamı).

e) Zâhiriye, âmm 9235 (1-164yk., 63-75. cüz'ler, İbn Abbâs'ın kalan bölümünden Abdullah b. Amr'ın hadislerinin başına kadar).

13* Tesbit edebildiğim râvileri:

a) Ebû Ca'fer b. Abdillah b. Muh. b. Nâfi' el-Huzâ'î (*Siyer* XXI, 149).

b) Ebû'l-Hasan Alî b. Ah. b. Muh. el-Kâbisî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 86a).

c) Ebû'l-Kâsım el-Hasan b. Abdillah ez-Zebîdî (İbn Hayr *Fehrese* 122; *Sila* 85-29, 489).

Haydârâbâd'da 1309 ve 1315 yıllarında basılmıştır.

sayısı 800'e bâliğ olmuştur. İçinde Şeyhayn veya ikisinden birinin rivâyet etmediği çok az hadis mevcuttur. Onun üzerine Ebû Amr el-Endülüsî, *el-Murtekâ fî şerhi'l-Müntekâ* adıyla bir şerh yazmıştır.

9. Kâsım b. Asbâğ'ın *el-Müntekâ*'sı: Ebû Muh. Kâsım b. Asbağ b. Muh. b. Yûsuf el-Buyyânî —ki bu, Endülüs'te bir kevre olan Buyâne'ye nisbettir ki, onunla Kurtuba arasında 30 mil vardır— el-Kurtubî el-Mâlikî el-Hâfız. Birçok kitabın sâhibidir. —öl. 340 H.— İbnü'l-Cârûd'un *Müntekâ*'sı gibi olan kitab, müellifinden semâ edilememiştir, zira öldüğünde yanında bulunmuştur. Şeyhlerinden tahrîc ettiği hadisleri bâblara göre düzenleyerek te'lif etmiştir[14]. Ebû Muh. b. Hazm'a göre İbnü'l-Cârûd'un (sıhhat yönünden) "seçmelerinden (=*intikâ'*)" daha iyidir[15].

10. İbnü's-Seken'in *Sahîh*'i: Hâfız Ebû Alî Sa'îd b. Osmân b. Sa'îd b. Seken el-Bağdâdî el-Mısrî, Mısır'a yerleşti —öl. 353 H.— *es-Sahîhü'l-muntekâ'*[16] yahut *es-Sünenü's-sihâhi'l-me'sûre an Rasûlillah (sav)* isimleriyle maruftur. Lâkin hadislerin senedleri hazfedilmiştir. Kendince sahih gördüğü me'sûr sünnetlerden ahkâm konulu olanlardan ihtiyâc duyulan tüm bâbları eserinde toplamış ve: "Bu kitabımda zikrettiklerim mücmel olup, sıhhatinde icmâ olanlardan ibârettir. Bunlar dışındakiler ise isimlerini verdiğim imamlardan birisinin ihtiyâr ettiğinden olup, zikrettiği yahut başkasının dûnunda ihtiyâr ettiği şeye olan nisbetindeki hüccetini beyân ettim. Ehl-i nakilden birisinin hadisin rivâyetinde tek kalması durumunda da illetini beyân edip, gayrısının dûnunda olmak üzere râvinin infirâdını delillendirdim.

Takiyyüddîn es-Subkî'nin *Şifâ'u's-sikâm*'ına bakınız.[17]

14* *el-Müntekâ fi'l-âsâr*. Bkz. *Tezkire* III, 854.

15* Bkz. *Buğyetu'l-mültemis*, No.1298.

16* Bkz. *Tezkire* III, 938.

17* Bazı sahihler de *Sahîhayn* yahut ikisinden birisi üzerine müstahrec niteliğinde kaleme alınmışlardır. Bu kitaplar, bazen "*Sahîh*" adıyla anılmışlardır: el-İsma'îlî'nin Buhârî üzerine, Ebû Avâne'nin Müslim üzerine, Ebû Ahmed el-Gıtrîfî'nin Buhârî üzerine, Ebû Bekr el-Cevzekî'nin Müslim üzerine, Ebû Bekr el-Berkânî'nin *Sahîhayn* üzerine, Ahmed b. Seleme'nin Müslim üzerine yazdığı müstahrecler böyledir. Yani *Sahîh* adıyla müelliflerine nisbet edilmişlerdir.

Bunların dışında sahîh hadîs kitabı kaleme alanlar:

1) Ebû Hafs Ömer b. Büceyr el-Hemedânî es-Semerkandî'nin (öl. 311 H.) *Sahîh*'i (*İber* I, 462).

2) Ebû İmrân Mûsâ b. el-Abbâs el-Cüveynî'nin (öl. 323 H.) *el-Müsnedu's-sahîh*'i (*Tezkire* 818).

3) Ebû Müslim Ömer b. Alî b. Ah. b. el-Leys el-Leysî el-Buhârî'nin (öl. 466 H.) *Müsnedu's-Sahîhayn*'ı (*Tezkire* III, 1235).

MÜSTAHREC KİTAPLARI

Sahîhayn'ın her ikisine birlikte yahut ayrı ayrı herbirine bir çok müstahrecler yazılmıştır:

YALNIZ BUHÂRÎ ÜZERİNE YAZILAN MÜSTAHRECLER

1. İsma'îlî'nin *Müstahrec*'i[1]: Hâfız Ebû Bekr Ahmed b. İbrâhîm b. İsma'îl el-İsmâ'îlî el-Cürcânî, Cürcân âhâlisinin imamı, öl. 371 H. ez-Zehebî onun hakkında: "O, üstün hâfızası ile müteahhirûnun hıfz ve marifette mütekaddimûna ulaşmaları ümitsizliğini perçinledi" demiştir. Onun başka kitapları da vardı: *el-Mu'cem* ile *el-Müsnedü'l-kebîr* bunlardandır.

2. Gıtrîfî'nin *Müstahrec*'i: Hâfız Ebû Ahmed Muh. b. ebî Hâmid Ahmed b. el-Hüseyn b. el-Kâsım b. el-Gıtrîf b. el-Cehm el-Ğıtrîfî —ki bu, ceddi Ğıtrîf'e nisbettir—, el-Abdî el-Cürcânî er-Ribâtî, Ebû Bekr el-İsmâ'îlî'nin arkadaşı, öl. 377 H.

3. İbn ebî Zühl'ün *Müstahrec*'i: Hâfız Ebû Abdıllah Muh. b. el-Abbâs b. Ahmed b. Muh. b. Usaym b. Bilâl b. Usam, İbn ebî Zühl ed-Dabbî el-Usamî el-Herevî, öl. 378 H.

4. İbn Mürdeveyh'in *Müstahrec*'i: Hâfız Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. Mürdeveyh el-İsbehânî, *et-Ta'rîh* ve *Tefsîrü'l-müsned* kitaplarının sâhibi, öl. 416 H. Bu İbn Mürdeveyh el-kebîr'dir. İbn Mürdeveyh es-sağîr ise onun torunu İsbahân muhaddisi el-Müfîd el-Hâfız Ebû Bekr Ahmed b. Muh. b. Ahmed b. Mûsâ b. Mürdeveyh el-İsbehânî olup, ceddi ile karşılaşmamıştır, öl. 498 H.

Bu dört kitab, Buhârî'nin *Sahîh*'i üzerine yazılmış müstahreclerdir.

YALNIZ MÜSLİM'İN *SAHÎH*'İ ÜZERİNE YAZILAN MÜSTAHRECLER

1. Ebû Avâne'nin *Müstahrec*'i: Hâfız Ebû Avâne Ya'kûb b. İshâk b. İbrâhîm b. Yezîd el-İsferâyînî (yahut el-Esferâyînî) —ki bu, Nisâbûr çevresinde Cürcân yolunun ortalarında yer alan İsferâyîn adlı beldeye nisbettir— en-Nîsâbûrî (aslen), eş-Şâfi'î, cevvâl hâfız ve müksir muhaddislerden birisidir, öl. İsferâyîn 316 H. *Müstahrec*'inde Müslim'in kitabına pek çok ziyâdeleri de vardır[2].

1* = *es-Sahîh* = *K. el-Câmi'is-sahîhi'l-muhrac alâ Sahîhi'l-Hâfızi'l-Buhârî.*
Yegâne râvîsi: Ebû Bekr Ahmed b. Muh. b. Gâlib el-Berkânî. Bu arada Buhârî'nin muallak rivâyetlerini de vasletmiştir (Sirâcüddîn *Meşyeha* 124b; İzz.b. Cem. *Meşyeha* 396; İbn Hacer *Müfehres* 111f-b; *Sıla* 84-28, 383).

2* Müelliften eserini rivâyet eden: Abdülmelik b. el-Hasan el-İsferâyinî (*Bern. Tüceybî*

2. Kâsım b. Asbağ'ın *Müstahrec*'i: Ebû Muh. Kâsım b. Asbağ el-Beyyânî el-Kurtubî.

3. el-Hîrî'nin *Müstahrec*'i[3]: Hâfız Ebû Ca'fer Ahmed b. Hamdân b. Ali b. Abdillah b. Sinân el-Hîrî —ki bu, Nisâbûr'da meşhur büyük bir mahal olan Hîre'ye nisbettir— en-Nîsâbûrî, 311 H. senesinde İbn Huzeyme'den birkaç gün önce vefât etti.

4. Ebû Bekr el-İsferâyînî'nin *Müstahrec*'i: Hâfız Ebû Bekr Muh. b. Muh. b. Recâ' en-Nîsâbûrî el-İsferâyînî, mütekaddimûndan olup, Müslim'in şeyhlerinin çoğundan hadis dinlemiştir, öl. 286 H.

5. el-Cevzekî'nin *Müstahrec*'i[4]: Hâfız Ebû Bekr Muh. b. Abdillah b. Muh. b. Zekeriyyâ eş-Şeybânî en-Nîsâbûrî —ki bu yörenin muhaddisidir— el-Cevzekî —ki bu, Nîsâbûr köylerinden birisi olan Cevzek adlı köye nisbettir— öl. 388 H.

6. eş-Şârikî'nin *Müstahrec*'i: Hâfız Ebû Hâmid Ahmed b. Muh. b. Şârik el-Herevî eş-Şârikî eş-Şâfi'î, öl. Herât'ta 355 H.

7. Ebu'l-Velîd el-Kazvînî'nin *Müstahrec*'i[5]: Hâfız Ebû'l-Velîd Hassân b. Muh. b. Ahmed b. Hârûn el-Kureşî el-Ümevî el-Kazvînî en-Nîsâbûrî eş-Şâfi'î, öl. 344 H.

8. el-Cüveynî'nin *Müstahrec*'i: Hâfız Ebû İmrân Mûsâ b. el-Abbâs b. Muh. el-Cüveynî –ki bu, Bistâm ile Nîsâbûr arasında kâfilelerin konakladığı Cüveyn adlı bir yere nisbettir– en-Nîsâbûrî, çok rihlet edenlerden birisidir, öl. Cüveyn 323 H.

9. Ebû'n-Nasr et-Tûsî'nin *Müstahrec*'i[5a]: Hâfız Ebû'n-Nasr Muh. b. Muh. b. Yûsuf et-Tûsî eş-Şâfi'î, öl. 344 H.

10. Ebû Saîd el-Hîrî'nin *Müstahrec*'i[6]: Hâfız Ebû Sa'îd Ahmed b. ebî Bekr Muh. b. el-Hâfızı'l-kebîr ebî Osmân Saîd b. İsmaîl el-Hîrî en-Nîsâbûrî, Tarsûs'ta 353 H. senesinde şehit olmuştur.

11. Ahmed b. Seleme'nin *Müstahrec*'i: Hâfız Ebû'l-Fadl Ahmed b. Sele-

---

123; *Sıla* 84-28, 383).

el-Müsned, el-Müsnedu's-sahîh, es-Sahîh, et-Müsnedu'l-muhrac alâ Sahîhi Müslim adlarıyla da maruftur.

İstanbul yazmaları: Köprülü 401-405 (I, II, VII, VIII,IX, 243 yk., 193 yk., 193 yk.; 518 H.), Köprülü 406 (608 H.); Feyzullah 508 (I, 246yk., 6. H. asır), 509 (VIII, 193 yk., 6. H. asır).

Yurtdışında daha başka yazma nüshaları da mevcuttur. Sadece ilk iki cildi Hind'de basılmıştır. Bu baskısı Beyrut'ta Dâru'l-Ma'rife tarafından ofsetle tekrarlanmıştır.

3* Bkz. *İber* I, 460.

4* Bkz. *Tezkire* III, 1014.

5* el-Hâkim diyor ki: Ebû'l-Velîd'i işittim, diyor ki: Bana babam "Hangi kitabı topluyorsun?" diye sordu. Ben de: "Buhârî'ye müstahrec yazıyorum." dedim. O ise: "Müslim'in kitabına yaz, zira o daha bereketlidir. Zira Buhârî, lafza nisbet ederdi." dedi (*Tezkire* III, 895-6).

5a* *Tezkire* III, 892.

6* Bkz. *Tezkire* III, 920.

me en-Nisâbûrî el-Bezzâr, Müslim'e Belh ile Basra rihleti sırasında arkadaşlık etmiştir, öl. 286 H. ez-Zehebî: "Onun, *Sahîh-i Müslim*'in tarzında bir *Müstahrec*'i vardır" demiştir.

Şeyh Ebû'l-Kâsım en-Nasrâbâzî diyor ki: "Ebû Alî es-Sekafî'yi rüyada gördüm. Bana: "Ahmed b. Seleme'nin *Sahîh*'ine sâhip çık!" dedi."

12. Ebû Muh. el-Belâzürî'nin *Müstahrec*'i: Hâfız Ebû Muh. Ahmed b. Muh. b. İbrâhîm et-Tûsî el-Belâzürî el-Vâiz, öl. 339 H. Zehebî: "Müslim'in kitabının tarzına uygun bir *Sahîh* tahrîc etti" demiştir[7].

Bu 12 kitabın tümü de Müslim'in *Sahîh*'i üzerine müstahrec olarak yazılmıştır.[8]

HEM BUHÂRÎ, HEM DE MÜSLİM'İN *SAHÎH*'LERİ ÜZERİNE YAZILAN MÜSTAHRECLER

1. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Müstahrec*'leri[9]: Hâfız Ebû Nu'aym Ahmed b. Abdillah b. Ahmed b. İshâk b. Mûsâ b. Mihrân el-İsbehânî —ki bu, İslâm şehirlerinden azîm ve meşhûr bir şehir olan İsbehân'a nisbettir— es-Sûfî eş-Şâfi'î, eserler sâhibi, öl. İsbehân 430 H.

2. İbnü'l-Ahram'ın *Müstahrec*'leri[10]: Hâfız Ebû Abdillah Muh. b. Ya'kûb b. Yûsuf eş-Şeybânî en-Nîsâbûrî, İbnü'l-Ahram, öl. 344 H.

3. Hâfız Ebû Zerr'il-Herevî'nin *Müstahrec*'leri[11].

4. Ebû Muh. el-Hallâl'ın *Müstahrec*'leri[12]: Hâfız Ebu Muh. el-Hasan b.

7* Bkz. *İber* II, 56; *Tezkire* III, 892.

8* Müslim'in *Sahîh*'i üzerine müstahrec yazan diğer müellifler:
1. Ebû Abdillah Muh. b. el-Abbâs b. Ahmed b. Usam ed-Dabbî el-Herevî el-Usamî (*Tezkire* III, 1006).
2. Ebû'l-Abbâs Muh. b. İshâk es-Sekafî en-Nîsâbûrî es-Serrâc (öl. 313 H.) (*İber* 467).
3. Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. Mürdeveyh (*Tezkire* III, 1050-1).

9* Ebû Alî el-Haddâd'ın rivayetiyle gelmiştir (*Siyer* XXI, 123; *İber* II, 197; İbn Hacer *Müfehres* 7a, 143a, 147ba; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 45a; *Sebet İbn Habîb* 25a; Halebî *Meşyeha* 53a, 110b, 111a; *Sila* 85-29, 450).
Türkiye'deki tek yazma nüshası Bursa'dadır: Ulu Cami, hadis 187.
Diğer yazmaları: British Mus. Suppl. 137; Zâhiriyye hadîs 116 (I, 1-236 yk.); Kahire [1] I, 307; [2] I, 147; Zâhiriyye, hadîs 21 (1-220 yk.), hadîs 117 (II, 1-267 yk.), âmm 8675 (başı noksan, 1-159 yk.).

10* el-Hâkim demiş ki: *Sahîhayn* üzerine bir müstahrec yazdı. Bir de*Müsnedü'l-kebîr*'i vardır. Ebû'l-Abbâs es-Serrâc, ondan *Sahîh-i Müslim* üzerine bir müstahrec yazmasını istedi, o da onun bu isteğini yerine getirdi. İbnü'l-Ahram'ı bir çok kereler işittim: "Ömrüm bu kitabı (yani *Sahîh-i Müslim* üzerine müstahreci) toplamakla geçti" diyordu (*Tezkire* III, 864).

11* *el-Müsnedu'l-mü'ellef ale's-Sahîhayn*. Bu kitabın ravisi: Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ömer b. Enes el-Uzrî (İbn Hayr *Fehrese* 286).
Onun müstahrecleri dışında bir de *Sahîhayn* üzerine kaleme aldığı 2 ciltlik *Müstedrek*'i vardır. Zehebî, bu eserin çoğunluğunu gözden geçirip, notlar düştüğünü söylemektedir (*Tezkire* III, 1104).

12* Bkz. *Ta'rîh Bağdâd* VII, 425; *İber* II, 274; *Tezkire* III, 1110.

ebî Tâlib Muh. b. el-Hasan b. Alî el-Bağdâdî, el-Hallâl —ki bu, sirkeci mânâsına gelir—, öl. 439 H.

5. el-Mâsercisî'nin *Müstahrec*'leri[13]: Hâfız Ebû Alî el-Hüseyn b. Muh. b. Ahmed b. Muh. b. el-Hüseyn b. Îsâ b. Mâsercis el-Mâsercisî —ki bu, görüldüğü gibi ceddine nisbettir– Ceddi, hıristiyan iken Abdullah b. el-Mübârek en-Nîsâbûrî'nin elinde müslüman olmuştur, öl. 365 H.

6. Ebû Mes'ûd el-Milencî'nin *Müstahrec*'leri[14]: Hâfız Ebû Mes'ûd Süleymân b. İbrâhîm el-İsbehânî el-Milencî, öl. 486 H.

7. İbn Mencüveyh'in *Müstahrec*'leri[14a]: Hâfız Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Muh. b. İbrâhîm b. Mencüveyh el-İsbehânî el-Berdî, Nîsâbûr'a yerleşti, öl. 428 H.

8. Ebû Bekr eş-Şîrâzî'nin *Müstahrec*'leri: Hâfız Ebû Bekr Ahmed b. Abdân b. Muh. b. el-Ferec eş-Şîrâzî, Ehvâz muhaddisi, öl. 388 H.

9. el-Berkânî'nin *Müstahrec*'leri[15]: Hâfız Ebû Bekr Ahmed b. Muh. b. Ahmed b. Ğâlib el-Hvârizmî el-Berkânî —ki bu, Hvârzem dolaylarında bir köy olan Berkâne'ye nisbettir— eş-Şâfi'î, öl. Bağdât 425 H.

Bu dokuz müellif, hem Buhârî hem de Müslim'in kitapları üzerine birer *müstahrec* kaleme almışlardır.[16]

Bunların dışında bazı muhaddisler sünen gibi kitaplar üzerine müstahrecler kaleme almışlar, ancak eserlerinde hadislerin tümünün sahîh olması şartını koşmamışlardır.

Ebû Dâvud'un *Sünen*'i üzerine *müstahrec* yazanlar:

1. Kâsım b. Asbağ[17],

2. Ebû Bekr b. Mencüveyh el-İsfehânî ile

3. Endülüs müsnidi Ebû Abdillah Muh. b. Abdilmelik b. Eymen b. Ferec el-Kurtubî'nin —öl. 330 H.— *Müstahrec*'leri.

Kâsım b. Esbağ, daha sonra kitabını ihtisâr etti ve adını *el-Müctenâ* koydu. 7 cüzlük bu muhtasar, 2490 hadis ihtivâ etmektedir.

Tirmizî'nin *Sünen*'i üzerine *müstahrec* yazanlar:

13* Bkz. *Tezkire* III, 955.

14* Bkz. *Tezkire* III, 1197; *İber* II, 486.

14a* Yazması: Zâhiriyye, hadis 21 (220 yk., 7-8. asır H.). Kitabın müellifine nisbeti sarîh değildir. Elbânî, kitabın kimliğini ancak uzun araştırmalarından sonra tesbit edebilmiştir (NÂSIR 412). Bkz. *Tezkire* III, 1025.

15* Bkz. *Tezkire* III, 1074; *İber* II, 252; *Sila* 85-29, 448; *Tefsîr İbn Kesîr* V, 54.

16* *Sahîhayn* üzerine müstahrec yazan diğer müellifler:
1. Diyâüddîn el-Makdisî, İbnü'l-Kayserânî (*Tefsîr İbn Kesîr* VI, 455).
2. Ebû Ahmed Muh. b. Muh. b. Ahmed el-Hâkim (*Tezkire* III, 977; *İber* II, 153).
3. Ebû'l-Hasan Ahmed b. Muh. b. Ahmed el-Atîkî el-Bağdâdî (öl. 441 H.) (*İber* II, 278).

17* Kâsım'dan eserini rivayet eden: Abdülvâris b. Sa'îd (*Sila* 85-29, 450).

1. Ebû Bekr b. Mencüveyh[18] ile

2. Ebû Alî el-Hasan b. Alî b. Nasr el-Horâsânî et-Tûsî, Ebû Hâtim er-Râzî'nin şeyhi —öl. 312 H.—. Şeyhlerinin çoğunluğundan rivâyet husûsunda Tirmizî'ye müşâreket etmiştir.

Ebû Nu'aym el-İsbehânî, İbn Huzeyme'nin *K. et-Tevhîd*'i üzerine bir *müstahrec* yazmıştır.

Ebû'l-Fadl el-İrâkî ise el-Hâkim'in *Müstedrek*'i üzerine bir *müstahrec* imlâ etmiş, ancak bitirememiştir.[19]

MÜSTAHRECİN MÂNÂSI

Müstahrecin muhaddisler indindeki mânâsı şudur: musannif, kitabı eline alır, içindeki hadisleri kitap sâhibinin tariki dışında kendisine âit senedlerle tahrîc etmesi, bu sûretle kitap sâhibinin şeyhinde yahut onun fevkinde tâ ki sahâbîde bile olsa birleşmesi demektir. Tahrîci yapan musannif, bu sırada kitabın tertibine, metinlerinin ve turûk-u isnâdın sıralamasına riâyet etmelidir. Bu arada şartı şudur: musannif, kitap sâhibinin senedinde ona en yakın şeyhe ulaşmalıdır; ancak uluvv ve önemli bir ziyâde olması hâlinde bu prensibe uymayabilir. İstihrâcı yapan müellif, bazen kendince hoşnut olduğu bir sened bulamadığı takdirde hadisleri iskât edebildiği gibi, bazen de o hadisi iskât etmeyip kitap sâhibinin tarikinden zikreder.

Ayrıca müstahrec, onlar indinde müellifinin istihrâc ettiği, başka deyişle kutub-u mahsûseden cem'ettiği kitaba da itlâk olunmuştur. İbn Mende'nin *Müstahrec*'i gibi: Hâfız Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Muh. b. İshâk b. Muh. b. Yahyâ b. Mende el-Abdî —ki onların mevlâsıdır— el-İsfehânî —öl. 470 H.—, bunu nâsın kitaplarından cem' ve tezkire için istihrâc etti ve adını: *el-Müstahrec min kütübi'n-nâs li't-tezkire ve'l-mustatraf min ahvâli'n-nâs li'l-ma'rife*[20] koydu. *el-Müsned, K. el-Vefeyât, Cüz' fî ekli't-tîn* müellifin diğer kitaplarındandır.

İbn Hacer, eserlerinde onun *Müstahrec*'inden çokça nakillerde bulunmuş; bazen "İbn Mende, *Müstahrec*'inde" bazan de "*Tezkire*'sinde zikretti" demiştir. Allah en iyisini bilir.

18* Bkz. *Tezkire* III, 1085.

* Tirmizî'nin *Câmi*'i üzerine Hâfız Ebû Ahmed Muh. b. Muh. b. Ahmed el-Hâkim de bir müstahrec yazmıştır (*Tezkire* III, 977; İber II, 153).

19* Ebû Zerri'l-Herevî, ise Dârekutnî'nin *Sahîhayn* üzerine yazdığı ve müsnedlerine göre düzenlediği tek ciltlik *İlzâmât*'ı üzerine bir müstahrec kaleme almıştır (*Sıla* 85-29, 451).

Muh. b. Ah. b. Abdilazîz b. Utbe el-Ümevî el-Utbî el-Kurtubî (öl. 255 H.) ise Mâlik'in *Muvattâ*'sı üzerine bir müstahrec kaleme almış, içine Mâlik'in garib rivayetlerinden de ilave etmiştir (*İber* I, 364).

20* *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 391).

Yazması: Köprülü 242 (305 yk., gayet eski nüsha, muhtemelen 6. H. asır, başı noksan). Vefeyat türünden bir kitaptır. Müellif, önce seneyi veriyor, o sene içinde vefât eden râvileri, bunların hâl ve menkabeleri ile bazılarının da rivayetlerini isnâdı ile tahrîc ediyor. Mevcut olan tek yazması olan bu nüsha 3. cüz'den başlayıp 198 senesine tekabül eden 21. cüz'ün sonuna kadardır.

SÜNEN KİTAPLARI

Hadisçilerin ıstılâhında *Sünen*'in mânâsı: Îmân, tahâret, namaz, zekât gibi fıkhî bâblara göre tertîb edilmiş kitaplardır. Bu kitaplarda mevkûf hadis mevcût değildir. Zira mevkûf, onların ıstılâhında sünnet olarak isimlendirilmeyip bunlara (merfularla birlikte) hadîs denilmiştir. Daha önce zikri geçen 4 meşhûr kitap dışında pek çok sünen mevcuttur:

1. Şâfi'î'nin *Sünen*'i: Ebû İbrâhîm İsma'îl b. Yahyâ el-Müzenî, daha sonra ondan Ebû Ca'fer Ahmed b. Muh. b. Sellâme el-Ezdî et-Tahâvî'nin rivâyetiyle, tek cilttir[1].

2. Nesâ'î'nin *Sünenü'l-kübrâ*'sı: Nesâ'î, bundan *Sünen-i suğrâ*'sını telhîs etmiş, isnâdında illet vâki olanlar hakkında söz söylediği hadisleri bırakmak sûretiyle özetlemiştir. Hadisçiler "Nesâ'î, rivâyet etti" dediklerinde bu kitabı kasdetmeyip, *el-Müctebâ* adı da verilen *Sünenü's-suğrâ*'yı kasdederler[2].

1* *es-Sünenü'l-me'sûre* adıyla da marûf olan kitabı Ebû Ca'fer Ahmed b. Muh. et-Tahâvî, İsma'îl b. Yahyâ el-Müzenî'den, o da Şâfi'î'den rivayet etmiştir. Biri Haydârâbâd, ötekisi ise 1315'de Kahire'de olmak üzere iki kez basılmıştır.

Bunun dışında bir de onun talebelerinden Muh. b. Abdillah b. Abdilhakem'in rivayetiyle olan *Sünen* vardır. Literatürde marûf ve mervî kaynaklardan birisidir: İzz. b. Cem. *Meşyeha* 15a; İbn Hacer *Müfehres* 198b; *Sila* 84-28, 363.

İmam Şâfi'î'nin *Müsned*'i ile *Sünen*'ini es-Sâ'atî tertib etmiştir: *Bedâ'iu'l-minen fî cem'i ve-tertîbi Müsnedi'ş-Şâfi'î ve's-Sünen*. Ahmed b. Abdirrahman b. Muh. el-Bennâ'nın bu çalışması, Daru'l-Envâr li't-tibâ'a ve'n-neşr tarafından iki cilt halinde, 1369-70 yılları arasında basılmıştır.

2* Nesâ'î'ye iki sünen nisbet edilmektedir. Birisi *es-Sünenü'l-kübrâ*, diğeri ise bunun muhtasarı yahut bir başka deyişle seçmelerden (intikâ'lardan) oluşan *es-Sünenü's-suğra*'sı yahut diğer adıyla *el-Müctebâ*'sı.

es-Sünenü'l-kübra, Mağrib'de *el-Musannef* adıyla marûftur. Aslında bu yörede hemen tüm sünen ve câmi'ler aynı adla anılırlar.

Sünenü'l-kübrâ'nın râvileri pek çoktur:

a) Ebû Bekr Muh. b. Mu'âviye b. Abdirrahman, İbnü'l-Ahmer el-Kureşî (İbn Hayr *Fehrese* 110-117; *Fihris Ensârî* 204b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 7b-8a; İbn Atiyye *Fihris* s. 91, 97).

b) Ebû'l-Hasan Muh. b. Abdillah b. Zekeriyyâ b. Hayyûye en-Nîsâbûrî (İbn Hayr *Fehrese* 112; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 7b-8a; Suyûtî *Fihris* 247a).

c) Ebû Abdillah Muh. b. el-Kâsım b. Muh. b. Seyyâr el-Kurtubî (*Fehrese İbn Hayr* 112, 115; *Fehrese İbn Atiyye* 69).

d) Ebû'l-Kâsım Hamza b. Muh. el-Kinânî.

e) Ebû Alî el-Hasan b. Bedr b. ebî Hilâl.

f) Ebû Alî el-Hasan b. el-Hıdır el-Esyûtî.

g) Oğlu Abdülkerîm b. Ahmed.

h) Ebû Bekr Ahmed b. Muh. b. İsm. el-Mühendis.

3. Dârimî'nin *Sünen*'i[3]: Ebû Muh. Abdullah b. Abdirrahman b. el-Fadl b. Behrâm b. Abdissamed et-Temîmî es-Semerkandî ed-Dârimî —ki bu, Temîm kabîlesinin büyük bir batnı olan Dârim b. Mâlik'e nisbettir—, öl. Merv 255 H. İçinde (bol miktarda) âlî isnadlı hadislerin yanısıra (pek çok) sülâsiyâta da rastlanır. İçindeki sülâsiyât, Buhârî'nin *Sahîh*'indekilerden daha fazladır.

---

j) Ebû'l-Hasan Ahmed b. Muh. b. Osmân b. Abdilvehhâb (Tümü *Fehrese İbn Hayr* 110-117).

k) Ebû'l-Fadl Mes'ûd b. Alî b. el-Fadl el-Beccânî (*Fihris İbn Atiyye* 65).

Sünenü-l-kübrâ'nın ilk cildi Abdussamed Şerefüddîn'in tahkiki ile 1972'de Bombay'da basılmıştır (Daru'l-Kayyime 64+240 sayfa). Basılan nüsha *Sünen*'in İbnü'l Ahmer nüshasındandır.

Nesâ'î'nin bu *Sünen*'i hakkında ulemâdan pek çoklarının övgüde bulunduğu görülmüştür:

Rivayet olunduğuna göre Ebû Abdillah el-Hâkim: "Nesâ'î'nin *Sünen*'ine bakan kişi, onun güzel sözlerine hayran kalır" demiştir.

Abdurrahîm el-Mekkî ise övgüde aşırıya giderek: "Nesâ'î'nin eseri bütün eserlerin en şereflisidir. İslâm'da onun gibisi daha yazılmadı" demiştir. Bu görüşe sahip olanlardan birisi olan Yûnus b. Abdillah el-Kâdî da bu kitabı, Buhârî'den üstün görmüştür. Nesâ'î'nin kitabında zayıf rivayetler bulunduğuna ve Buhârî gibi sahihleri alma şartını da ileri sürmediğine göre bu tür görüşler tutarsızdır (*Bern.Tüc.* 116).

Fârûk Hammâde, tahkikini yaptığı müellifin *Amelu yevm ve'l-leyle* kitabının önsözünde (s.73) *el-Müctebâ* ile *Sünenü'l-kübrâ* arasındaki farkları dile getirmiştir: *S. el-kübrâ, Suğra*'ya göre bazı üstünlüklere sahiptir. Bu farklı durumları, matbu olan *el-Müctebâ* nüshası ile, indimdeki Rabat, el-Hizânetu'l-Melikiyye, No. 5952'de kayıtlı iki büyük ciltlik *es-Sünenü'l-Kübrâ* yazmalarını karşılaştırmak suretiyle tesbit ettim:

1- *el-Kübrâ*'da, *Müctebâ*'da bulunmayan *kitâb*lar vardır: *siyer, menakıb, nu'ût, tıbb, farâ'id* gibi

2- *Kübrâ*'ya dahil olan bir çok *kitâb,* müstakil olarak kaleme alındığı gibi yine ayrı olarak kıraat ve rivayet te olunmuştur: *fadâ'ilü'l-Kur'ân* gibi. Ancak müellifin bir eseri olan *Hasâ'isu Alî b. ebî Tâlib* gerçekten müstakildir.

3. *Kitâb*lar içinde yer alan bâbların mikdarı *el-Kübrâ*'da daha çoktur.

4. *Kübrâ*'da bol miktarda hadislerin illetleri, vakf ve irsâl durumları gibi sened hâllerinden sözedilmesine karşılık, *Müctebâ*'da bunlara yer verilmemiştir.

5. *el-Müctebâ*'da bulunmamasına karşılık *el-Kübrâ*'da belâğat rivayetler yer almıştır.

6. *el-Kübrâ* için *Musannefu'n-Nesâ'î* ve *Dîvânu'n-Nesâ'î* gibi isimler de kullanılmıştır.

NÂSİRÜDDÎN ELBÂNÎ'nin işaret ettiği *Sünenü'l-Kübrâ* yazmalarının Şam nüshaları: Zâhiriyye , hadis 228 (1-99 yk. tefsir, kadâ, cihâd, hayl, siyer, velime, işretu'n-nisâ), hadis 539 (1-89 yk, siyam, zekât, i'tikâf, cenâiz), mec. 115 (212-221 yk, kiyâmu'l-leyl).

3* = *el-Müsned*. Salâhüddîn el-Alâ'î: "*Kutub-u hamse*'ye İbn Mâce yerine *Sünen-i Dârimî* konularak, *Kutub-u sitte* yapılsa idi daha iyi olurdu." demiştir. *Müsnedu Dârimî*'nin yegane ravisi: Ebû İmrân Îsâ b. Ömer es-Semerkandî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 85b; *Sıla* 85-29, 433).

Pek çok baskısı yapılmıştır: a. Cawnpore 1293 (taşbaskı), b. Haydarâbâd 1309, c. Delhi 1337 (İbn Teymiyye'nin *Müntekâ*'sı hâmişinde), d. Şam 1349, e. Muh. Ah. Dehmân'ın inayetiyle Dâru İhyâ-i Sünneti'n-Nebeviyye'nin neşri.

Sünen üzerine yapılan bir çalışma: Muh. Na'îm Atâ, *el-Hallu'l-müdellel ale'd-Dârimî*, 1. yarısı, Lucknow 1322. (GAS)

4. Beyhakî'nin *Sünen*'i: Büyük ve meşhûr hâfız, sünnet şeyhi Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî b. Abdillah b. Mûsâ el-Beyhakî —ki bu, Nîsâbûr civarında, buraya 20 fersah mesâfedeki Beyhak adlı büyük bir köye nisbettir — el-Hüsrevcirdî eş-Şâfi'î, öl. Nîsâbûr 458 H., cenâzesi Beyhak'a götürülüp, köylerinden biri olan Hüsrevcird'de defnedildi. *Sünenü's-suğrâ*'sı küçük olup iki cilttir[4]. Büyüğü olan *es-Sünenü'l-kübrâ* diğer adıyla *K. Süneni'l-kebîr*, 10 ciltir[5]. Her ikisi de el-Müzenî'nin *Muhtasar*'ının tertibi üzerine hazırlanmıştır. İslâm'da bu iki kitabın benzeri yazılmamıştır. *Sünenü'l-kübrâ*'nın büyük kısmı ahkâm hadislerinden oluşmuştur.

Sünen üzerine Kadılar Kadısı Şeyh Alâü'ddîn İzzüddîn Alî b. Fahreddîn Osmân b. İbrâhîm b. Mustafâ b. Süleymân el-Mârdînî el-Hanefî, İbnü't-Türkmânî, öl. 750 H, *el-Cevherü'n-nakî fi'r-redd ale'l-Beyhakî*[6] adını verdiği bir hâşiye kaleme almıştır ki, ekserisi *Sünenü'l-kübrâ*'ya itirâz ve münâkaşalarla dolu incelemelerini ihtivâ etmektedir. Bu kitabı Zeynüddîn b. Kutlûboğâ el-Hanefî, *Tersîu'l-Cevheri'n-nakî* adıyla telhîs etmiş; alfabetik olarak tertib ettiği çalışmasında ancak Mîm harfine kadar gelebilmiştir.

Beyhakî'nin bu muhteşem eseri dışında başka te'lifâtı da vardır. Bun-

---

Sünen'in *Sülâsiyât*'ı cemedilmiştir. İlgili bölüme müracaat ediniz.

Sünen'deki hadislere muvâfakat eden hadislerin toplandığı bir cüz' yazma halindedir: Kahire[2] I, 153, hadis 2024 (bir mecmûa içinde 6 yk.).

Müsned-i Dârimî'de bazı bölümlerinde yoğunlaşmak üzere pek çok mevkûf ve maktû haberler yer almıştır. Bu nedenle ona *Câmi'* isminin verilmesi daha uygun olurdu.

4* *es-Sünenü's-sagîr* yahut *Sünenü's-suğrâ*'nın iki yazması mevcuttur ki, birisi İstanbul'dadır: Topkapı Sarayı Ahmet III 269 (tamamı, 392 yk, muhtemelen 7. H. asırda kopye edilmiş, asıl nüshaya istinâden 18 cüz'den teşekkül etmiş, kağıdın umûmunda yanma başlangıcı). Diğer yazması: Kahire[1] I, 351, [2] I, 124, hadis 253 (275 yk.). Müellif, bâbda meşhur olan rivayet hangisi ise onu tahrîc ettikten sonra muârız ve muvâfık olan diğer rivayetleri "muallak" olarak zikretmektedir. *Sünenü's-suğrâ*'nın râvisi Abdülcebbâr b. Muh. el-Hvârî'dir (*Sila* 84-28, 362).

5* Şu adlarla ma'rûftur: *K. es-Süneni'l-kebîr* = *K. es-Sünenü'l-kübrâ* = *K. es-Sünen ve'l-âsâr* = *es-Sünenü'l-kebîr ala tertîbi Muhtasarı İsma'îl b. İbrâhîm el-Müzenî*. Aşağı yukarı sadece ahkâm ve muâmelât hadislerini ele almıştır. Eserin yukarıdaki başlıklarının sonuncusundan da anlaşılacağı gibi kitabını *Muhtasar*'ın tertibine göre hazırlamıştır. Eseri müellifinden rivayet eden muhaddisler: a. Ebû'l-Mu'allâ Muh. b. İsma'îl b. Muh. el-Fârisî; b. Ebû'l-Kâsım Zâhir b. Tâhir b. Muh. eş-Şehhâmî; c. Mansûr b. Abdilmun'im el-Fürâvî; d. Abdürrahîm b. Abdilkerîm b. es-Sem'ânî; e. Ebû'l-Hasan Abdülcebbâr b. Abdilvehhâb ed-Dehhân. Tam yazma nüshaları pek çok kütüphanede mevcuttur. Tek baskısı Haydârâbâd 1344-1355 tarihlidir. Bu tab'ı daha sonra Beyrut'ta ofset yoluyla tekrarlanmıştır. *Sünen*'in *Kutub-u sitte*'ye olan zâid hadislerini Ahmed b. ebî Bekr el-Bûsîrî (öl. 840 H.) biraraya getirmiştir: *Feva'idü'l-münteki li-Zevâ'idi'l-Beyhakî*, Yazma nüshası Mısır'dadır: Kahire[1] I, 383, [2] I, 136.

6* *Sünenü'l-kübrâ*'nın Haydârâbâd baskısında metnin altında hâmişinde basılmıştır. Bu tarihten çok önce yine Haydârâbâd'da 1316 yılında müstakil olarak neşredilmiştir.

* *Sünenü'l-kübrâ*'nın ihtisârını İmam ez-Zehebî yapmıştır. Adı şu şekildedir: *el-Mühezzeb fi ihtisârı Süneni'l-kebîr*. Topkapı Sarayı ile Kahire, Dâru'l-Kutub'da yazmaları da olan kitabın Hâmid İbrâhîm Ahmed ve Muh. Huseyn el-Fakkî'nin tahkikleri ile yaptıkları neşrin birinci cildi 1970'de Kahire'de basılmıştır.

ların sayısı kimilerince 1000'e ulaşmıştır. O eserlerinin tümünde uydurma olduğunu bildiği hadisleri tahrîc etmemeyi prensip edinmiştir:

K. el-İ'tikâd; Delâilü'n-nübüvve; Şu'abu'l-îmân; Menâkibü'ş-Şâfi'î; ed-Da'vâtu'l-kebîr —ki bunlar hakkında Tâcüddîn es-Subkî: "Yemin ederim, bu eserlerin hiçbirisinin nazîri yoktur." demiştir—; *K. el-Esmâ' ve's-sifât* —ki Tâcüddîn, bu kitap hakkında: "Bir benzeri olduğunu zannetmiyorum" demektedir—; *K. el-Hilâfiyât* —ki, bunun hakkında yine Tâcüddîn: "Bu sahada ondan önce eser veren olmamıştır" demiştir— ; *K. Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr* —ki Şâfi'î mezhebinin delillerini oluşturan âsârı ihtivâ etmektedir. Bunun hakkında da yine Tâcüddîn: "Bir Şâfi'î fakîhi, bu kitaptan müstağnî olamaz" demektedir— ; *K. el-Medhal ilâ Süneni'l-kübrâ, K. el-Ba's ve'n-nüşûr* ve diğerleri.

5. İbn Cüreyc'in *Sünen*'i: Sünen kitaplarından birisi de Ebû'l-Velîd —ve kimilerine göre— Ebû Hâlid Abdulmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc er-Rûmî el-Ümevî —ki bunların âzâdlısıdır— el-Mekkî'nin eseridir. Bazılarına göre İslâm'da ilk hadis kitabı yazan İbn Cüreyc'dir. 155 yahut 151 H. senesinde vefât etmiştir. İbnü'l-Medînî'nin ise onun 149'da vefât ettiğini söylemesi hatâlıdır.

6. Sa'îd b. Mansûr'un *Sünen*'i[7]: Ebû Osmân Sa'îd b. Mansûr b. Şu'be el-Mervezî —ve denildiğine göre —et-Tâlâkânî— sonra —el-Belhî— sonra el-Horâsânî. *Sünen*'ini kaleme aldığı Mekke'de 227 H.'de vefât etmiştir. Eseri, ibn ebî'd-Dünyâ'nın te'lifâtı gibi pek çok miktarda mu'dal, munkatı' ve mürsel hadis ihtivâ etmektedir.

7. Ebû Müslim el-Keşşî'nin *Sünen*'i[8]: Ebû Müslim İbrâhîm b. Abdillah b. Mâiz el-Basrî el-Keşşî —ki bu, Cürcân'a 3 fersah mesafede bir dağköyü olan Keş'e nisbettir— bazen de el-Keccî denmiştir —ki o, Basra'da bir ev yaptırmış ve "Kecc'e geliniz" diye çağırarak eşini dostunu davet edermiş. Daha sonra adını pek çok zikrettiği bu isimle lakablandırılmış—. Bağdat'ta H. 192 senesinde vefât etmiş ve cenâzesi Basra'ya götürülmüştür.

8. Dârekutnî'nin *Sünen*'i: Bünyesinde garîb sünnetleri toplamış olan bu eser, uydurmalar da dâhil olmak üzere pek çok zayıf ve münker rivâyetleri de ihtivâ etmiştir[9].

7* Tamamı zamanımıza kadar ulaşamamıştır. Yazma olarak elimizde kalan tek cildi İstanbul'dadır. Köprülü 439 (165 yk. 3. cüz', 725 H.). Bu cilt, Habîburrahman el-A'zamî'nin tahkiki ile Hindistan'da neşredilmiştir: el-Meclisü'l-İlmî, Dahlel-Hindistan, 410+384 sayfa. Eserin müellifinden râvisi, Muh. b. Alî b. Zeyd es-Sâ'iğ olup, mevcut olan bu tek cilt ferâ'idin son bölümü, cihâd, vasâyâ, nikâh ve talâk "*kitab*"larını muhtevidir. Literatürde pek sık olarak karşımıza çıkmaktadır. Meselâ: *İber* II, 360; *Hâvî* I, 19,43,54; *İtkân* I, 12; *Sıla* 84-28, 364; *Fihris* 96.

8* Bu eseri müellifinden Fârûk b. Abdilberr el-Hattâbî rivayet etmiştir. Muhaddisler arasında maruf ve kıraat olunan bir kaynak olmakla birlikte yazması zamanımıza yetişememiştir. Meselâ: Sirâcüddîn *Meşyeha* 129a; *İsâbe* I, 202, 207, III, 223, IV,80; *Hâvî* II, 57; *Fihris* 96; *Sıla* 84-28,363. Anlatıldığına göre müellif, *Sünen*'ini kalabalık bir gruba okurmuş. Günler sonra kıraatini bitirince dinleyicilerden 1000 dinar ödemelerini ve bunu sadaka olarak vermelerini istemiş (*İber* I, 422).

9* Literatürde ve kütüphanelerde geçen isimleri: *es-Sünen, el-Müctebâ, el-Müctebâ*

9. Muh. b. es-Sabbâh'ın *Sünen*'i: Ebû Ca'fer Muh. b. es-Sabbâh (doğum yeri olarak:) ed-Dûlâbî, er-Râzî (sonra) el-Bağdâdî el-Bezzâr, güvenilir hâfız, öl. Kerh H. 227.[10]

10. Mûsâ b. Târık'ın *Sünen*'i: Ebû Kurre Mûsâ b. Târık el-Yemânî ez-Zebîdî —ki bu, Yemen'de meşhûr bir şehir olan Zebîd'e nisbettir— el-Kâdî. Nesâ'î'nin ricâlindendir. Mûsâ b. Ukbe, İbn Cüreyc ve bir gruptan rivâyet etti; ondan ise Ahmed ve diğerleri rivayette bulundular. (İbn Hacer) *Takrîb (ü't-Tehzîb*'in)de onun sika ve 9. tabakadan olduğunu söyler, ancak bir vefât tarihi zikretmez[11].

11. Esrem'in *Sünen*'i: Ebû Bekr Ahmed b. Muh. b. Hânî et-Tâ'î yahut el-Kelbî yahut el-Horâsânî el-Bağdâdî el-Eskâf, el-Esrem adıyla marûftur. İmâm Ahmed'in ashâbından, fakîh ve hâfızların büyüklerindendir, öl. H. 273. Bu, onun imamlığına ve ezberinin genişliğine delâlet eden nefîs kitaplarından biridir[12].

---

mine's-süneni'l-me'sûre, el-Müctebâ fi süneni'l-Mustafâ, es-Sünenü'l-me'sûre. Pek çok ravi tarafından müellifinden rivayet olunmuştur. Bunlardan ismi sık olarak geçenler: a. Ebû Bekr Muh. b. Abdilmelik b. Bişrân; b. Ebû Abdillah el-Hasan b. Ca'fer b. Muh. b. Ca'fer es-Selmâsî; c. Ebû Tahir Muh. b. Ahmed b. Muh. b. Abdirrahîm; d. Ebû Bekr Ahmed b. Muh. b. Ahmed b. Abdillah el-İsfehânî el-Mukrî'; e. Ebû'l-Huseyn Muh. b. Alî b. el-Mühtedîbillah; f. Ebû Bekr Muh. b. Ahmed b. Gâlib el-Berkânî (*İber* II,262; Suyûtî *Fihrist* 250b; İbn Hayr *Fehrese* 121; *Sila* 84-28, 364, 85-29, 489; Halebî *Meşyeha* 119a-121b).

Sünen'in muhtelif tarihlerde baskıları gerçekleştirilmiştir. a. Delhi 1306; b. Delhi 1310, Muh. Şemsülhakk el-Azîmâbâdî'nin *et-Ta'lîku'l-muğnî ale's-Süneni'd-Dârekutnî* adlı notları ile birlikte; c. Kahire 1966, Dârü'l-Mahâsin tarafından 4 cilt halinde Seyyid Abdullah Hâşim Yemânî'nin tahkiki ile. Mütedavil olan bu son nüshasıdır. *Sünen-i Dârekutnî*'nin bünyesinde hâiz olduğu özellikleri: Fıkıh bâblarına göre düzenlenmiştir; ancak bâb sayısı çok az olduğu için hadis bulmak biraz güç bir iştir. Beyhakî'nin kitabı gibi ibâdât ve ahkâm hadislerini ihtiva etmektedir. Hadislerin rivayet yollarından, şâhid ve tâbiilerinden muallak olarak ta olsa bahsetmek te, bazen de rivayet illetlerini zikretmektedir. Bol miktarda zayıf ve garib rivayetler yer almaktadır. Zaman zaman bazı hadis ravilerinin cerh ve ta'dili hususunda Abdurrahman b. Mehdî gibi münekkid imamların senedi ile sözlerini nakletmektedir. Merfû hadisler dışında Hz. Alî, Hz. Ömer, İbn Ömer gibi sahâbilerin fetvâlarına yer vermektedir. Bunun yanısıra Amr b. Şu'ayb, Muh. b. Talha b. Yezid, İkrime ve Atâ gibi küçük tâbiûnun mürsellerini de sevketmektedir.

Ebû Muh. Abdullah b. Yahyâ b. ebî Bekr b. Yûsuf el-Cezâ'irî (öl. H. 682), *Sünen*'deki zayıf hadisleri kitabın tertibini bozmadan toplamış, isnadların atrâflarını yani gerekli kısımlarını zikredip, za'fın nedeni olan râviyi ve ahvâlini bildirmiştir. Bir yazması mevcuttur: Ayasofya 464 (56 yk. 6. H. asır).

Ahmed b. Alî b. Muh b. el-Kâsım el-Uryânî (öl.778 H.) *Sünen*'i hülasa etmiştir. Yazması: Bengal II, 86, No. 193 (148 yk., 8. H. asır).

Sünen-i Dârekutnî'yi dinleyip rivayet edenler üzerine yazılmış bir kitabın yazması Şam'da mevcuttur: Abdurrahman b. Yûsuf el-Mizzî, "*es-Sâmi'ûn li's-Süneni'd-Dârekutnî*", Zâhiriyye, mec. 117/9 (205a-213b).

10* Kitabı müellifinden rivayet eden: Ebû Ca'fer Ahmed b. Yahyâ b. İshâk el-Hulvânî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 128ab; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 25b; *Meşyehatü'l-Halebî* 34a; *Dürer* III, 475; *Sila* 84-28, 364).

11* *Sünen*'i müellifinden Ebû'l-Hasan Alî b. Ziyâd rivayet etmiştir. (*İsabe* II,500, *Sila* 84-28, 364).

12* Râvisi Hamza b. Muh. b Îsâ'dır (*Sila* 84-28,364). Muhtemelen Esrem'e âit bir nüsha elde edilmiştir: Zâhiriyye, mec. 91 (213-220 yk, tahâret kitabından bir kıt'a). el-

12. el-Hallâl'ın *Sünen*'i: Ebû Alî el-Hasan b. Alî b. Muh el-Hüzelî el-Hallâl —ki bu sirkeye nisbet olup, sirkeci mânâsına gelmektedir— el-Hulvânî —ki bu, Irak'ın sonunda Hulvân denilen bir şehre nisbettir—, Mekke'ye yerleşmiş, güvenilir hâfız, eserler sâhibi, öl. H. 242.

13. Sehl b. ebî Sehl'in *Sünen*'i: Ebû Amr Sehl b. ebî Sehl Zencele el-Akadî er-Râzî el-Hayyât el-Eşter el-Hâfız, H. 240 senesinin sınırında vefât etmiştir.

14. Ahmed b. Ubeyd'in *Sünen*'i: Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Ubeyd b. İsma'îl el-Basrî es-Saffâr el-Hâfız. Onun hakkında Dârekutnî: "sika ve sebt idi, güzel bir müsned kaleme aldı." demiştir. Vefât tarihini zikretmeyen Zehebî, Alî b. Ahmed b. Abdân eş-Şîrâzî el-Ehvâzî'nin ondan 341 H. senesinde hadis dinlediğini söylemekle yetinmiş, ayrıca da onun bu *Sünen*'inden, Ebû Bekr el-Beyhakî'nin kendi *Sünen*'i için pek çok tahrîclerde bulunduğunu zikretmiştir[13]

15. Muh. b. Yahyâ el-Hemedânî'nin *Sünen*'i: Ebû Bekr Muh. b. Yahyâ el-Hemedânî eş-Şâfi'î, öl. 347 H. Eser hakkında Şîreveyh: "Onun *Sünen*'inin benzeri yazılmamıştır" demektedir.

16. Ebû Bekr b. Lâl'in *Sünen*'i: Ahmed b. Alî b. Ahmed b. Muh. b. el-Ferec b. Lâl —ki bu, Farsça olup anlamı dilsiz demektir— el-Hemedânî eş-Şâfi'î, Şâm'da Akkâ nâhiyelerinde 398 H. senesinde vefât etmiştir.

17. Ebû Bekr en-Neccâd'ın *Sünen*'i: Ebû Bekr Ahmed b. Süleymân b. el-Hasan b. İsrâ'îl en-Neccâd el-Bağdâdî el-Hanbelî el-Hâfız, Zilhicce 348 H. senesinde vefât etti. Onun *Sünen* kitabı büyüktür.

18. İsma'îl el-Kâdî'nın *Sünen*'i: Ebû İshâk İsma'îl b. İshâk b. İsma'îl el-Kâdî el-Ezdî el-Basrî (sonra) el-Bağdâdî el-Mâlikî —ki asrında bu mezhebin şeyhi idi—. 282 H. senesinde âniden vefât etmiştir.

19. Yûsuf b. Ya'kûb'un *Sünen*'i: Ebû Muh. Yûsuf b. Ya'kûb b. Hammâd b. Zeyd b. Dirhem el-Kâdî el-Ezdî —ki onların âzâdlısıdır— el-Basrî (sonra) el-Bağdâdî, öl. 297 H.[14]

20. el-Lâlekâ'î'nin *Sünen*'i: Ebû'l-Kâsım Hibetullah b. el-Hasan b. Mansûr el-Taberî er-Râzî eş-Şâfi'î, el-Lâlekâ'î el-Hâfız, Dînever'de 418 H. senesinde vefât etti. Onun kitabı meşhur sünenlerden birisidir[15]. Buraya kadar serdedilen eserlerin sayısı *Sünen-i Erba'a*'yı da katarsak 24'e ulaşmaktadır.[16]

Esrem'in *Sünen*'i olup olmadığı kesinlik kazanmamıştır. Müellifine nisbete götüren sebep, Ahmed b. Hanbel'den çok fazla rivayet etmiş olmasıdır.

13* Bkz. *Tezkire* III, 876.

14* Bkz. *İber* I. 434.

15* Yazması: Zâhiriyye, hadis 325 (I, 200 yk., 591 H.) (GAS).

16* Burada verilenler dışında daha başka musanniflerin de *Sünen*'leri vardır. Bunlardan tesbit edebildiklerim:

1. İbn Eymen'in *Sünen*'i: Ebû Abdillah Muh. b. Abdilmelik b. Eymen b. Ferec el-Kurtubî (252-330 H.). Ebû Dâvûd'un *Sünen*'ine müstahrec niteliğinde bir *Sünen*

kaleme almıştır (*Tezkire* III, 837). Ebû Muh. Alî b. Ahmed diyor ki: "*Musannef İbn Eymen*, üstün bir musanneftir. Diğer musanneflerin çoğunda bulunmayan sahîh ve garîb hadisleri içermektedir."(*Buğyetu'l -multemis* No. 197).

2. Ebû Muh. el-Hasan b. Alî el-Hulvânî'nin *Sünen*'i. Müellifinden rivayet eden Ebû Abdillah Ahmed b. Muh. b. Şâkir'dir (Sirâcüddîn *Meşyeha* 129a; *Sila* 84-28, 365).

3. İbn ebî Zeyd'in *Sünen*'i: Ebû Muh. Abdullah b. ebî Zeyd Abdirrahman el-Kayrevânî en-Nafzî (310-386 H.). Diğer adı şöyledir: *K. el-Câmi' fi's-sünen ve'l-âdâb ve'l-mağâzî ve't-ta'rîh*. Yazmaları bazı kütüphanelerde mahfûzdur: Fas, Karavîn 645 (532 H.); British Museum 888/8, Add. 9692 (211-249 yk. 10. H. asır).

4. el-Huseyn b. Alî b. Muh. b. Ca'fer Ebû Abdillah el-Kâdî es-Saymarî'nin *Sünen*'i. el-Hatîb, diyor ki: "Onun yazdığı *Sünen* kitabının bazı cüz'lerini dinledim." (*Ta'rîh Bağdâd* VIII, 79).

5. Ebu Alî b. el-Eş'as'ın *Sünen*'i. Hadis uydurmakla itham olunan metrûk kişilerden birisi olan müellifin bu kitabında yer alan bir hadisi İbn Hacer, *İsâbe*'de zikretmiştir (I,18).

6. Ebû Bekr Abdullah b. Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî'nin (230-316 H.) *Sünen*'i. el-Hatîb (*Ta'rîh Bağdâd* IX, 464) ile Zehebî (*Tezkire* II 770), bu kitaptan sözetmişlerdir.

7. Recâ' b. Mercâ'nın *Sünen*'i. *Ta'rîh Bağdâd*'da (X, 373) el-Hatîb: "Bu kitabı, Ebû'l-Hasan b. el-Furât'tan meşhûr Hâfız İbn Batta dinlemiştir" demektedir.

8. Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Ahmed el-Hemedânî'nin (öl. H. 398) *Sünen*'i. Bkz. *İber* II, 193.

9. Kâsım b. Asbağ'ın *Sünen*'i. *Buğyetü'l-mültemis*'te (No. 1298) onun *el-Müctebâ* dışında güzel bir sünen kaleme aldığı zikredilmiştir.

10. Sirâcüddîn'in *Meşyeha*'sında (128 b) Abdürrezzâk'a *es-Sünen* kitabı nisbet edilmiştir. Belli ki bu, onun meşhur *Musannef*idir.

11. Keza Ebû Amr ed-Dânî'nin *Sünen*'i. Aslında sadece fitneler konusundaki hadisleri bünyesinde toplamış bir kitap olmakla sünen kitapları arasında yer almak yerine, müfred bablarda te'lif edilen kitaplar arasında zikredilmesi daha uygundur.

AKÎDE VE BİD'AT KONULU HADİS KİTAPLARI

Hadis kitapları içinde *kütüb-ü sünne* adıyla bilinen kitaplar da mevcuttur. Bunlarda, sünnete uymak, onunla amel etmek ve daha sonra ihdâs edilen bid'at ve hevâların terki konularına dair hadisler irâd edilmiştir.

1. İmâm Ahmed'in *K. es-Sünne*'si[1].

2. Ebû Dâvud'un *K. es-Sünne*'si.

3. Ebû Bekr el-Esrem'in *K. es-Sünne*'si[2].

4. Abdullah b. Ahmed (b. Hanbel)'in *K. es-Sünne*'si.

5. Ebû'l-Kâsım el-Lâlekâ'î —ki vefât tarihleri daha önce zikredilmiştir— *K. es-Sünne*'si[3].

6. Hanbel b. İshâk'ın *K. es-Sünne*'si: Ebû Alî Hanbel b. İshâk b. Hanbel b. Hilâl b. Esed eş-Şeybânî, güvenilir hâfız, İmâm Ahmed'in amcasının oğlu ve öğrencisi, öl. 273 H.

1* Ebû Abdillah Ah. b. Muh. b. Hanbel eş-Şeybânî'nin (164-241 H.) *K. es-Sünne*'si. Râvisi: Ah. b. Vehb el-Kureşî (*Sila* 84-28, 369).

İmam Ahmed'in *K. es-Sünne*'sinin iki versiyonu vardır: biri küçük, ötekisi ise büyüktür:

a) Büyük olanı basılmıştır: Mekke 1349 H.; Kahire "tarihsiz". Ebû'l-Hasan b. Ah. b. Abdillah b. el-Bennâ'nın (öl. 471 H.) hülâsası: *el-Muhtâr fî usûli's-sünne*'si yazma halinde elde edilmiştir: Zahiriyye, hadis 164 (3 yk., 465 H.).

b) Küçük olanı *İ'tikâdu ehli's-sünne* namıyla geçmektedir. Çeşitli yazmaları vardır: Teymur, hadis 354; Berlin 1937 (63-70 yk., 1089 H.); Buhara 267/2 (276b-282a, 1305 H.); Bengal 867 (55-68 yk., 13. H. asır). Basılmıştır: Kahire, tarihsiz.

*Bu sahada yine İmam Ahmed b. Hanbel'in *er-Redd ale'z-Zenâdika ve'l-Cehmiyye*'si mevcuttur. İçinde isnadlı haber yoktur. Neşredilmiştir: Muh. Fehd Şakafe'nin tahkiki ile 1967, Hama, Mektebetu'l-Hayseme.

2* Ebû Abdirrahman Abdullah b. Ah. b. Muh. b. Hanbel'in (213-290 H.) *K. es-Sünne*'si neşredilmiştir: Muh. es-Sa'îd'in tahkiki ile 1349'da Kahire'de Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye tarafından.

3* *Şerhu's-Sünne = Şerhu usûli's-sünne ve'l-cemâ'a = Şerhu usûli i'tikâdi ehli's-sünne ve'l-cemâ'a mine'l-Kitâb ve's-sünne ve-icmâ'is-sahâbe ve't-tâbi'în min ba'dihim ve'l-muhâlifîne lehum min ulemâ'il-ümmet*. Râvisi: Ebû Bekr Ah. b. Alî el-Tarîsîsî (İbn Hacer *Müfehres* 112a; *Sila* 84-28, 368, 376; *Dürer* III, 320; *Hâvî* II, 104, 195; *İsâbe* II, 3).

el-Hatîb, Alî b. el-Huseyn b. Cüdd el-Ukberî'den rivayet ediyor, anlatıyor. Hibetullah et-Taberî'yi rüyada gördüm. Dedim ki: "Rabbin sana ne yaptı?" O: "Bana mağfiret etti" dedi. Dedim ki: "Ne ile?" Cevaben: "*es-Sünne*" ile dedi (*Tezkire* III, 1803).

Bu eser Dr. Ah. Sa'd Hamdân'ın tahkikiyle Riyad'da Dâru tayyibe li'n-neşr tarafından neşredilmiştir.

7. el-Hallâl'ın *K. es-Sünne*'si[4]: Ebû Bekr Ahmed b. Muh. b. Hârûn el-Bağdâdî el-Hanbelî el-Hallâl, Ahmed b. Hanbel'in ilminin müellifi, toplayıcısı ve mürettibi, öl. 311 H. Eser, üç cilttir. Müellifin birkaç ciltten oluşan bir de *K. el-İlel*'i vardır.

8. Ebû'ş-Şeyh'in *K. es-Sünne*'si[5]: Ebû'ş-Şeyh Ebû Muh. Abdullah b. Muh. b. Ca'fer b. Hayyân el-İsbehânî el-Hayyânî —ki bu mezkûr ceddi Hayyân'a nisbettir— el-Hâfız, eserler sâhibi, öl. 369 H.

9. İbn ebî Âsım'ın *K. es-Sünne*'si[6]: Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. en-Nebîl ebî Âsım ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî el-Basrî, İsbehân kâdısı, öl. 287 H.

10. İbn Şâhîn'in *K. es-Sünne*'si[7]: Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osmân el-Bağdâdî el-Vâiz, İbnü Şâhîn, büyük hâfız, sayısı 330'a ulaşan acâib kitapların sâhibi, öl. 385 H.

11. Taberânî'nin *K. es-Sünne*'si[8]: Ebû'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb b. Matar el-Lahmî eş-Şâfi'î et-Taberânî —ki bu, Şâm Taberiye'sine nisbettir— dünyanın müsnidi, müksir hâfız, pek çok eserin sâhibi, 360 H. senesinde vefât ettiğinde yaşı 100 yıl, 10 aya ulaşmıştı.

12. Ebû Abdillah b. Mende'nin *K. es-Sünne*'si[9]: Ebû Abdillah Muh. b. İshâk b. Muh. b. Yahyâ b. Mende el-Abdî —ki bu, ceddi Ebû Abdillah'ın Benû Abdi Yâlîl'den olan dayılarına nisbetidir— el-İsbahânî, cevvâl hâfız, çok rihlet edenlerin sonuncusu, müksirûnun yegânesi ve pek çok eserin sâhibi, 395 yahut 396 H.'de vefât etmiştir.

13. Osmân b. Sa'îd ed-Dârimî'nin *K. er-Redd ale'l-Cehmiyye*'si[10].

14. Abdurrahman b. ebî Hâtim'in *K. er-Redd ale'l-Cehmiyye*'si, her ikisinin de vefâtları ileride zikredilecektir.

4* Zehebî'ye göre 3 cilt olup (*Tezkire* 787) *el-Uluvv* adlı kitabının kaynaklarındandır (s. 52).

5* = *K. es-Sünneti'l-vâdiha* (*Sila* 184-28,369). Râvisi: Talha b. el-Huseyn b. ebî Zerr es-Sâlihî, ceddinden.

6* Râvisi: Abdullah b. Muh. b. Fûrek'tir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 51a; *Sila* 84-28, 369).

7* = *Şerhu's-sünne* = *Şerhu mezâhibi ehli's-sünne ve ma'rifetu şerâ'i'd-dîn ve't-temessük bi's-sünen*. Râvisi: el-Huseyn b. Alî es-Sanâcîrî (?) (İbn Hacer *Müfehres* 111fa; *Sila* 84-28, 369, 85-29, 64). Tamamı 20 cüz'dür. Bir bölümü yazma olarak elde edilmiştir. Zâhiriyye, hadis 164 (XVIII-XX, 43-78 yk. 595 H.'den önce kopye edilmiş, GAS 210).

8* Bunu müellifinden rivayet eden Ah. b. Muh. b. Fâzşâh (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 80b; *Sila* 84-28, 369).

9* Onun iki kitabı daha vardır. Birisi: *K. et-Tevhîd ve-ma'rifetu esmâ'illahi ve-sıfâtihî ale'l-ittifâk ve't-teferrüd* (Yazması: Zahiriyye, tevhîd 36 (150yk. 530 H.); ötekisi: *er-Redd ale'l-Cehmiyye* (Yazması: Topkapı Sarayı, Revan K. 510/5 (56b-66b, 1084 H., GAS 215).

10* Râvisi: Ebû Abdillah Muh. b. İshâk b. İbr. el-Kureşî. Neşredilmiştir: Gosta Vitestam'ın tahkiki ile Leiden 1960.

Yine onun Bişru'l-Merîsî'ye karşı yazdığı bir reddiyesi mevcuttur: *K. en-Nakd alâ Bişri'l-Merîsî el-Cehmî el-anîd fîmâ'fterâ ale'llahi mine't-tevhîd*. Râvisi: Ebû Abdillah Muh. b. İbr. (b.) es-Sarrâm (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 105b, 106a; *Sila* 85-28, 522).

15. Huşeyş'in *K. el-İstikâme*'si: Ebû Âsım Huşeyş b. Asrem en-Nesâ'î el-Hâfız —ki vefâtı 253 H.—'ın *K. el-İstikâme fi'r-redd alâ ehli'l-bida'* adlı eseri[11].

16. Nasr el-Makdisî'nin *el-Hucce*'si: Ebû'l-Feth Nasr b. İbrâhîm b. Nasr b. İbrâhîm b. Dâvud el-Makdisî eş-Şâfi'î'nin *el-Hucce alâ târiki'l-mehacce*'si. H. 490 senesinde vefât eden müellifin kabri Muâviye'nin kabri altında Bâbu's-sağîr'de marûf bir kabir olup, yanında yapılan duâlara icâbet olunur.

17. es-Siczî'nin *İbâne*'si: Ebû Nasr Ubeydullah b. Sa'îd b. Hâtim es-Siczî —ki bu, Sicistân'a nisbettir— el-Vâilî el-Bekrî —ki bu, Bekr b. Vâil'e nisbettir—, Harem ve Mısır'a yerleşmiş bir hadis hâfızı olup 444 H. senesinde vefât etmiştir. Eserin adı şöyledir: *el-İbâne an usûli'd-diyâne*. Zehebî diyor ki: "Kur'ân mes'elelerinde uzunca bir kitap olan *el-İbânetü'l-kübrâ*'sı, onun imamlığına ve ricâl ile tariklere olan basîretinin büyüklüğüne delâlet etmektedir." [12]

11* Râvisi: Ebû'l-Fadl Muh. b. el-Abbâs el-Basrî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 74b; *Sila* 83-27, 428).

12* Bkz. *Tezkire* III, 1118; *Siyer* XXII, 8. İki ravisini tesbit ettim: a. İbr. b. Ömer el-Bermekî (*Sila* 84-28, 377); b. Ebû'l-Kasım Alî b. Ah. b. Muh. el-Büsrî el-Bundâr (yazma nüshaları).

Yazmaları: Zâhiriyye, tevhid 66 (cüz'lerinin tertibi karışıktır, sıra ile: IV, V, VI, VII, II, I, III, 1-174 yk.), Teymur IV, 3, aka'id 181 (cüz' VIII-XIV, 514 H. senesinden önce). Bunun anonim seçmeleri yazma halinde elde edilmiştir: Köprülü 231 (309 yk., 7. H. asır).

Daha sonra müellif, bu eserini ihtisar etmiştir: *el-İbânetu's-suğrâ*. Bu kitabın edisyonu ve Fransızca tercemesi H. Laoust tarafından yapılmıştır: La profession de foi d'ibn Batta, Şam 1958.

*** Bu sahada yazılan diğer eserler:**

1. Ebû Bekr Muh. b. el-Huseyn el-Âcurrî'nin *K. eş-Şerî'a*'sı. Neşredilmiştir.

2. Ebû'l-Huseyn b. Muh. b. Hâmid b. es-Serî, Hâlu veledi İbni's-Sünnî'nin (öl. 299 H.) *K. es-Sünne*'si. Râvisi: Ebû Ah. Abdullah b. Muh. b. Abdillah b. en-Nâsıh b. Şücâ' (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 19a; İbn Hacer *Müfehres* 199b).

3. Ebû Bekr el-İsma'îlî'nin *Cüz' fîhi beyânu mezhebi ehli'l-hadîs ve's-sünne*'si. Râvisi: Dârekutnî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 40a; *Sila* 84-28, 73).

4. Ebû'l-Fadâ'il Şerefüddîn Adî b. Müsâfir b. İsm. el-Ümemî eş-Şâmî el-Hekkârî'nin (467-558 H.) *İ'tikâdu ehli's-sünne ve'l-cemâ'a*'sı. Neşredilmiştir: Muh. Alî İlyâs ve İbr. en-Ni'me tarafından, 1975 Bağdat, Dîvânu'l-evkâf.

5. Şeyhu'l-İslâm Ebû İsm. Abdullah b. Muh. b. Alî b. Muh. el-Herevî el-Ensârî'nin (öl 481 H.) *K. el-Erba'în fî delâ'ili't-tevhîd*. İki râvisini tesbit edebildim:

a) Ebûl-Feth Abdulmelik b. ebî'l-Kâsım el-Kerûcî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 92a; *Sila* 83-27, 408).

b) Sirâcüddîn Şeyhu'l-İslâm Ebû Nasr Ah. b. Ömer b. Muh. b. Abdillah (Yazma nüshasında).

Yazması: Topkapı Sarayı, Revan 510/8 (82a-87a yk., 1084 H.).

Yine Ebû'l-Feth el-Kerûcî'nin rivayeti ile *K. el İ'tikâd*'ı mevcuttur (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 92a).

6. Ebû Zerr Abd b. Ah. el-Herevî'nin *K. es-Sünne*'si (İbn Hayr *Fehrese* 260).

7. Ebû'l-Huseyn Muh. b. es-Serî'nin *K. es-Sünne*'si. Râvisi: Abdullah b. Muh. b. en-Nâsih (*Sila* 84-28, 369). Bir alıntısı *İsâbe*'de (IV, 213) yeralmıştır.

8. Ebû Ca'fer Muh. b. Cerîr et-Taberî'nin *K. el-Mihne (ve't-tarâ'ik ile'l-Hakk) ve'r-redd alâ ehli-l-ehvâ*'sı (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 18ab; *Sila* 85-29, 504; *Dürer* III, 227).

9. Yine İbn Cerîr'in *Sarîhu's-sünne*'si. Râvisi: Ebû Sa'îd Amr b. Muh. b. Yahyâ ed-Dîneverî (*Sila* 84-28, 387). Yazması: Topkapı Sarayı, Revan 510/3 (46b-49a, 1084 H.). Kahire'de neşredilmiştir. Halku'l-Kur'ân meselesi hakkındadır.

10. Ebû Bekr b. ebî Dâvûd'un *K. eş-Şerî'a*'sı *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (III, 696).

11. Ebû Gâlib Ah. b. el-Hasan b. Ah. el-Bennâ'nın (445-527 H.) *er-Redd ale'l-mübte-di'a*'sı. Yazması: Zâhiriyye, tevhid 102 (1-48yk., NÂSIR 33).

12. Ah. b. Muh. b. Gâlib el-Bâhilî, Gulâm Halîl'in (öl. 275 H.) *Şerhu's-sünne*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 13 (1a-19a yk., 6 H. asır).

13. Ebû Abdillah Muh b. Abdillah b. İsâ b. Muh. el-Merrî el-İlbîrî, İbn ebî Zemenîn'in (324-399 H.) *Usûlü's-sünne*'si. Yazması: Topkapı Sarayı, Revan 510/2 (26b-46a, 1084 H.). Genel akaid konularıyla ilgili isnâdlı haberler tahrîc etmiştir.

14. Ebû'l-Fadl Abdülvâhid b. Abdilazîz et-Temîmî el-Bağdâdî el-Hanbelî, ibnü Harb'ın (öl. 418 H.) *K. İ'tikâdi'l-mervî ani'l-İmâm Ah. b. Hanbel*'i. Tahrîc eden: Alî b. Ah. b. Alî b. Şükr el-Esedî Ebû'l-Kâsım. Yazması: Şehit Ali 2763 (2a-29 yk., 669 H.).

15. Ebû Bekr Abdullah b. ebî Dâvûd Sül. b. Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî'nin (230-316 H.) *Akîde*'si. Neşredilmiştir: bir mecmûa içinde, Kahire, Matbaatu'n-Necâh 1340, 54-55; 1351, 15-17.

16. Ebû Amr Osman b. Ah. b. es-Semmâk'ın *Usûlü's-sünne*'si. Ondan rivayet eden : Alî b. Muh. b. Bişrân (*Sila* 83-27, 428).

17. Ebû Abdillah el-Buhârî'nin *Akîde* yahut *Tevhîd*'i. Yazması: Zâhiriyye, hadis 200 (465 H.).

18. el-Hakem b. Ma'bed el-Huzâ'î el-Fakîh'in (öl. 295 H.) *K. es-Sünne*'si (*İber* I, 428).

19. Kâdî Ebû'l-Hasan Muh. b. Alî el-Ezdî'nin *K. es-Sünne*'si (*Sila* 84-28, 370).

20. Ebû Ah. Muh. b. Alî b. Muh. el-Kercî el-Kassâb'ın *K. es-Sünne*'si (*Tezkire* III, 938).

21. İbn ebi'd-Dünyâ'nın *K. es-Sünne*'si (*Siyer* XIII, 402).

22. İbn ebî Zeyd'in *K. es-Sünne*'si. *el-Hâvî*'de (I, 336) bir alıntısı mevcuttur.

23. Ebû Nasr el-Muzaffer b. Muh. el-Hayyât'ın *K. es-Sünne*'si (*Sila* 84-28, 369).

24. Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm'ın *K. es-Sünne fi'l-îmân ve-me'âlimihî ve-sünenihî ve-ziyâdâtihî ve-nuksânihî ve'l-hucec alâ men hâlefe ehle's-sünneti mine'l-mübte-di'a*'sı. Râvisi: Ebû Mansûr Nasr b. Dûd b. Tûk el-Halancî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 56 b).

25. Ebû Abdillah ez-Zübeyr b. Ah. b. Sül. ez-Zübeyrî'nin *K. es-Sünne*'si (*Buğyetu'l-mültemis* 178).

26. Şeyhu'l-İslâm Kıvâmüddîn Ebû'l-Kâsım İsm. b. Muh. b. el-Fadl el-Kureşî et-Teymî el-İsbehânî'nin *el-Hucce fi beyâni'l-mahacce*'si. Yazmaları: Ahmet III 1395 (269 yk. 699 H.), Hekimoğlu 847 (270 yk.).

27. Muh. b. Nasr el-Mervezî'nin *K. es-Sünne*'si. Pakistan'da el-Mektebetü'l-Eseriyye tarafından basılmıştır.

28. Ya'kûb b. Süfyân'ın *K. es-Sünne*'si. İçinden küçük bir bölümü müellifin *el-Ma'ri-fe ve't-ta'rîh* kitabının arkasında (III, 385-403) basılmıştır.

FIKIH BÂBLARINA GÖRE TERTİB EDİLMİŞ KİTAPLAR

Söz konusu eserler sünnetler ve evvel emirde fıkıh ile alakalı konuları içerirler. Bunların bazılarına musannef[1], bazılarına ise câmi' adları verilmiştir. Bunlardan:

1. Vekî'nin *Musannef*'i[2]: Ebû Süfyân Vekî' b. el-Cerrâh b. Melîh er-Rû'âsî —ki Rû'ûs, Kays 'Îlân'ın bir batnıdır— el-Kûfî, Irâk muhaddisi, H. 296 senesinin sonlarında yahut 297 senesinin başlarında vefât etmiştir.

2. Hammâd b. Seleme'nin *Musannef*'i[3] Ebû Seleme Hammâd b. Seleme b. Dînâr er-Rebe'î —ki bunların âzâdlısıdır— el-Basrî el-Bezzâz, 167 H. senesinin Kurban bayramı günü vefât etmiştir.

3. Ebû'r-Rebî' ez-Zehrânî'nin *Musannef*'i: Ebû'r-Rebî' Süleymân b. Dâvud el-Atekî ez-Zehrânî el-Basrî, Bağdât'a yerleşmiş, öl. 234 H.

4. İbn ebî Şeybe'nin *Musannef*'i: Ebû Bekr Abdullah b. Muh. b. ebî Şeybe İbrâhîm b. Osmân (aslen) el-Vâsitî el-Kûfî el-Abesî —ki bunların âzâdlısıdır— el-Hâfız, öl. 235 H. Kalın iki cilt olan eserinde muhaddislerin izledikleri yol vechile hadisleri, tâbiûn fetvâları ve sahâbî kavillerini isnâdları ile birlikte, fıkıh tertîbi üzere kitâb ve bâblarına göre düzenlemek sûretiyle biraraya getirmiştir[4].

1* Mağrib'de *musannef* tabiri, sünenler hakkında da kullanılmış bir tabirdir. Bernâmec ve Fihrist'lerde rivâyet olunan kitaplar içinde *Kutub-i sitte* sâhiplerinin kitapları *musannef* adıyla zikredilmişlerdir: *Musannefu Ebî Dâvud* (*Gunye* 131), *Musannefu'l-Buhârî* (İbn Hayr *Fehrese* 94), *Musannefu'l-Müslim* (İbn Hayr *Fehrese* 98), *Musannefu Sa'îd b. Mansûr* (*Hâvî* I, 350; İbn Hayr *Fehrese* 135) gibi.

2* *Musannef*'in râvisi Mûsâ b. Mu'âviye es-Sumâdihî'dir (*Fihris İbn Atiyye* 87; *Sıla* 85-29, 451; İbn Hayr *Fehrese* 126).

3* Bu eserin râvileri: a. Haccâc b. el-Minhâl (İbn Hayr *Fehrese* 134); b. İbrâhîm b. el-Haccâc (*Sıla* 85-29, 451).

İbn Hayr, senedi ile Ebû Bekr Muh. b. Alî el-Ezfevî en-Nahvî el-Mukrî'nin şu sözünü rivâyet etmiştir: "Fıkıh ve hadiste ilk yazılan eser Hammâd b. Seleme'nin *Musannef*'idir; onu Mâlik'in *Muvattâ*'sı izlemiştir."

4* Müellifin diğer eseri olan *Müsned*'inin aksine *Musannef*'inin tek bir râvisi vardır: Bakî b. Mahled (İbn Hayr *Fehrese* 131-3; *Sıla* 85 - 29, 451).

Türkiye kütüphanelerinde tamamı mevcut nüshaları vardır: Meselâ: Murat Molla 597-599, 574-596, 600-601; Köprülü 438, 400-444; Nurosmaniye 1215-1221. Basmaları: Âmir el-Ömerî el-A'zamî'nin tashihi ile Haydârâbâd'da 1966-1971. Muhtâr Ahmed en-Nedvî'nin inâyeti ile 1980'de Bombay'da Dâru's-Selefiyye tarafından *Musannef*'in içinde yer alan ve Ebû Hanîfe'ye reddiye niteliğindeki bölüm *er-Redd alâ Ebî Hanîfe mine'l-Musannef* başlığı ve Urduca tercümesi ile birlikte 1333'de Delhi'de yayınlanmıştır. Bu bölüme karşı reddiye olarak ta Muh. Zâhid el-Kevserî, *en-Nüketu't-tarîfe fî't-tehaddüs an rudûdi İbn ebî Şeybe alâ Ebî Hanîfe* adıyla bir kitap yazmıştır ki bu, 1365'de Kahire'de basılmıştır.

5. Abdurrezzâk'ın *Musannef*'i: Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' el-Himyerî —ki bunları âzâdlısıdır— es-San'ânî, öl. 211 H. Onun kitabı, İbn ebî Şeybe'nin *Musannef*'inden daha küçük olup, onun gibi kitâb ve bâblara göre tertib edilmiştir[5].

6. Bakî b. Mahled'in *Musannef*'i: Bakî b. Mahled el-Kurtubî el-Hâfız, öl. 276 H. Kitabında, sahâbe, tâbiûn ve sonrakilerin fetvâlarını biraraya getirmiştir. İbn Hazm, bu eseri şöyle tanımlamaktadır: "Bu kitapta İbn ebî Şeybe'nin *Musannef*'i, Abdurrezzâk'ın *Musannef*'i, Sa'îd b. Mansûr'un *Musannef*'i ve yine Abdurrezzâk'ın *Musannef*'i dışında bir kitabı olan *el-Câmi*'ine göre pek çok ziyâdeleri vardır. Kitap, toplayıcı, büyük ve meşhur bir çalışma olup ekseri hadisleri Kutub-i sitte'de tahrîc olunmuştur."

Musannef, Mağrib'de pek çok müracaat edilen kaynaklardan birisi olmuş, *et-Temhîd* ve *el-Muhallâ* gibi daha sonraki başlıca büyük eserlere kaynaklık etmiştir.

Musannef'i Mağrib'e getiren kişi Bakî b. Mahled'dir. *Buğyetü'l-mültemis*'te (s. 16) anlatıldığına göre Bakî b. Mahled, Emîr Muh. b. Abdirrahman'ın zamanında Endülüs'e Ebû Bekr b. ebî Şeybe'nin *Musannef*'i ile birlikte gelir. Kitap, kendisine okunduğunda Rey ehlinden bir cemaat kitabın içindeki hilâftan rahatsızlık duyarak okunmasını istemeyip, Bakî'ye söverler. Çoğunluğu kışkırtarak kıraatine mâni olurlar. Bu durumdan haberdar olan Emir, kitabı tetkik etmek ister. *Musannef*'in tamamını cüz' cüz' tetkik eder. Onlar da zannederler ki bu hareketiyle Emîr, onların hoşnutsuzluğuna muvafakat edecek. Daha sonra kütüphanecisine dönerek der ki: "Bu kitaptan kütüphanemiz müstağnî kalmasın. Bizim için de kopye edilmesini sağlayın." Daha sonra Bakî'ye dönerek: "İlmini yay! Hadisten yanında ne varsa rivâyet et! İnsanlar için otur ki, senden faydalansınlar." der ve onların engellemelerini yasaklar.

5* *el-Câmi'* adıyla da anılır. Üç râvisi vardır: a) Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm ed-Deberî (İbn Hayr *Fehrese* 127-131); *Sila* 85-29, 451).

b) Ahmed b. Mansûr er-Remâdî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 97b).

c) Muh. b. Yûsuf el-Huzzâkî (İbn Hayr *Fehrese* 129; *Buğye* No. 396).

İshâk ed-Deberî'nin rivâyetinde vâki olan tashîfler üzerine Ebû Abdillah Muh. b. Ah. b. Müferrih, *K. İslâhi'l-hurûf* adlı bir eser yazmıştır (*Sila* 83-27, 437).

Habîburrahman el-A'zamî'nin tahkiki ile 11 cilt halinde 1971-75 ve 1983 yıllarında Beyrut'ta neşredilmiştir.

*Buraya kadar zikredilenler dışında literatürde zikri geçen **diğer musanneﬂer:**

1. Ebû Muh. Kâsım b. Asbâğ el-Beyyânî'nin (öl. 388 H.) *Musannef*'i: Bu kitabı müellifinden Abdülvâris b. Süfyân rivâyet etmiştir (*Fihris İbn Atiyye* 87; İbn Hayr *Fehrese* 124). Ebû Dâvud'un *Sünen*'inin tertibine riâyet ederek hazırlamıştır.

2. İbn Cüreyc el-Fakîh'in *Musannef*'i. Sünenler kısmında geçmiştir. *Hâvî*'de bu kitaptan Ubeyd b. Umeyr'in bir sözünün alıntısı mevcuttur (II, 178).

3. Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm'ın *Musannef*'i (*Gunye* 263). Rivâyet eden: Ebû'l-Hasan Alî b. Abdillah et-Tûsî.

4. Sa'îd b. ebî Arûbe'nin *Musannef*'i. Sehl b. Hassân demiştir ki: "Ebû Dâvud en-Neha'î'nin odasında bir kitap, içinde de *Musannefu İbn ebî Arûbe* vardı; o, isnâdlarını o eserin üzerine terkîb ediyordu." (*Ta'rîh Bağdâd* IX, 17).

5. Ebû Abdillah Muh. b. Abdilmelik b. Eymen el-Fakîh'in *el-Musannef fî's-sünen*'i. Abbâs b. Asbağ'ın rivâyetiyle olan kitabı müellifi, Ebû Dâvud'un *Sünen*'ini esas alarak hazırlamıştır (İbn Hayr *Fehrese* 124).

6. Ebû Alî b. es-Seken'in *Musannef*'i: Ebû'l-Kâsım Halef b. Kâsım el-Hâfız'ın rivâyetiyledir. Müellif, bu eserinde Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâ'î'nin kitaplarını bir araya getirmiştir. Kitap hakkında Ebû'l-Velîd b. el-Faradî: "Yanında İbnü's-Seken'in *Musannef*'i olan kişiye ele geçiremediği çok az hadisi arta kalmıştır." demektedir (İbn Hayr *Fehrese* 125).

7. Sevrî'nin *Câmi'i*[6]: Ebû Abdillah Süfyân b. Sa'îd b. Mesrûk es-Sevrî —ki bu, Mudar kabîlesinden Ebû Kabîle Sevr'e nisbettir— Şeyhü'l-İslâm, hâfızların efendisi, Basra'da 166 yahut 161 H. senesinde vefât etmiştir.

8. Süfyân b. Uyeyne'nin *Câmi'i*[7]: Ebû Muh. Süfyân b. Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî —ki bunların âzâdlısıdır— el-Kûfî (sonra:) el-Mekkî, burada 198 H. senesinde vefât etmiştir. Onun bir de *Tefsîr*'i vardır.

9. Ma'mer'in *Câmi'i*: Ebû Urve Ma'mer b. Râşid el-Ezdi —ki bunların âzâdlısıdır— el-Basrî, Yemen'e yerleşmiş, H. 153 yahut 154 senesinde vefât etmiştir[8].

10. el-Hallâl'ın *Câmi'i*: Ebû Bekr Ahmed b. Muh. el-Hallâl el-Hanbelî. Eseri pek büyüktür.

11. *el-Câmi'u'l-kebîr* ile *el-Câmi'u's-sağîr*, her ikisi de İmâm Buhârî'ye aittir.

12. Müslim b. el-Haccâc'ın *Câmi'i*.

13. İbn Arabî'nin *Câmi'i*: Şeyhü'l-ekber Muhyiddîn b. Arabî el-Hâtemî (Allah sırrını takdîs buyursun), kitabının adı şöyledir: *Câmi'u'l-ahkâm fî ma'rifeti'l-halâl ve'l-harâm*. Eser bâblarına göre tertib edilmiş olup, hadislerin hepsi de kendi senedi ile irâd edilmiştir.

Câmi' tabirinin muhaddislerin ıstılâhındaki mânâsı şudur: Bünyesinde akâid, ahkâm, rakâik, yeme, içme, yolculuk ve durma âdâbından ihtiyâç duyulan husûslar ile tefsîr, tarih, siyer, fitneler, menkibeler, ayıplar gibi mevzûlara taalluk eden tüm nev'lerde hadis toplayan kitaplardır[9].

6* = *Câmi'u'l-kebîr fi'l-fıkh ve'l-ihtilâf*. Bu kitabın üç râvisini tesbit edebildim:
a. Abdullah b. el-Velîd el-Adenî (*Sıla* 84-28, 69).
b. Abdülazîz b. Ebân el-Kureşî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 123a).
c. Mus'ab b. Mâhân el-Horâsânî (İbn Hayr *Fehrese* 136).

7* Bu kitaptan bir mürsel hadis *İsâbe*'de yer almıştır (II, 20). Eserin râvileri:
a. Sa'îd b. Abdirrahman el-Mahzûmî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 77 b).
b. Muh. b. Yahyâ b. ebî Ömer el-Adenî (*Müsned* sâhibi) (İbn Hayr *Fehrese* 134-5). 18 cüz'den oluşmuştur.

8* Ma'mer'in *Câmi'i*, *Musannefu Abdirrezzâk*'ın son cildi olarak yayınlanmıştır. Râvisi: Hâfız Abdürrezzâk'tır. (İbn Hacer *Müfehres* 10a; 110b).

9* **Diğer câmiler:**
1. İbn Vehb'in *el-Câmi' fi'l-hadîs*'i: Ebû Muh. Abdullah b. Vehb b. Müslim el-Fihrî el-Kureyşî (125-197 H.). Râvisi, Ahmed b. Abdirrahman b. Vehb'dir (*Gunye* 224).
Yazmaları: Edfu'dan yapılma bir papirus üzerinde Kahire I, Suppl. 13 (eksiklik mevcut, 91 yk.; 276 H.'den önce kaleme alınmış); bir başka kıt'ası: Chester Beatty 3497 (61 yk., 3. H. asır).
Basması: J. David Weil, Kahire 1942.
el-Müsned başlığı ile yazması: Zâhiriyye, mec. 40 (VIII, 106a-171b, 5. H. asır) (GAS 460).
2. *el-Câmi' fi's-sünen ve'l-âdâb ve'l-meğâzî ve't-ta'rîh*. Ebû Muh. Abdullah b. Abdirrahman b. ebî Zeyd el-Kayrevânî'nin (öl. 386 H.) bu kitabı, Muh. Ebû'l-Ecfân ile Osmân Battîh'in tahkiki ile 1985'de Beyrut'ta neşredilmiştir. İkincil kaynaklardandır.

14. eş-Şeybânî'nin *K. el-Âsâr*'ı: Muh. b. el-Hasan eş-Şeybânî —ki bu, âzâdlısı olduğu Benû Şeybân adlı kabileye nisbettir— el-Kûfî, Ebû Hanîfe'nin ashâbından, *Muvattâ*'nın râvilerinden birisidir, öl. 189 H. Kitap, fıkıh bâblarına göre düzenlenmiş olup, ince tek cilttir[10].

15. Şâfi'î'nin *K. el-Ümm*'ü: Bunu müellifinden er-Rebî' b. Süleymân rivâyet etmiştir, 7 cilttir[11].

16. Beğavî'nin *Şerhu's-Sünne*'si[12]: Rükneddîn ve Muhyiddîn Ebû Muh. el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muh. el-Ferrâ' —ki bu ferâ' yapımı ve satışına nisbettir. Bu kelime, fervin çoğulu olup tabaklanıp dikildikten sonra giyilen deriye denilmiştir— el-Begavî —ki bu, Bağşur'a kıyâssız nisbettir; denildiğine göre Bağ, Horâsân'ın Merv ile Herât arasında kalan beldelerindendir—, el-Fakîh eş-Şâfi'î, muhaddis, müfessir, sâlih kasıtlarla kâleme aldığı bereketli eserlerin sâhibi, dindar, ibâdete düşkün idi. Merv'de 516 H. senesinin Şevvâl ayında vefât etmiştir.

17. el-Âcurrî'nin *K. eş-Şerî'a fi's-sünne*'si: Ebû Bekr Muh. b. el-Hüseyn b. Abdillah el-Bağdâdî el-Âcurrî —ki bu, Bağdat köylerinden birisi olan Âcurr'a nisbettir—, el-Fakîh eş-Şâfi'î'nin *K. el-Erbaîne hadîsen*'i meşhurdur. Sâlih ve âbid idi, Mekke'de 360 H. senesinde vefât etmiştir.

18. Taberî'nin *Tehzîbü'l-âsâr*'ı: Ebû Ca'fer Muh. b. Cerîr b. Yezîd b. Hâlid et-Taberî —sonra— el-Âmulî —ki bu, Taberistan'daki Âmul isimli bir beldeye nisbettir— et-Taberî —ki bu da Taberistan'ın merkezine nisbettir—, doğru kavle göre Bağdat'ta H. 310 senesinde vefât etmiştir. Bu eser, onun acâib kitaplarından birisidir. Kitabına Ebû Bekr es-Sıddîk'ın rivâyet ettiği hadislerden kendince sahîh olanları ile başlamış, her hadisin illetleri ile tariklerini, ilgili olduğu fıkıh, sünen, âlimlerin ihtilâfları ile huccetlerini beyân etmiş, ayrıca metinde geçen elfâzın mânâ ve garîblerinden de sözetmiştir. O, Müsned-i Aşere, Ehl-i Beyt, Resûlullah (sav)'in âzâd ettikleri ile İbn Abbâs'ın müsnedinden büyükçe bir bölümü bitirmiş, ancak eserin bütününü tamamlayamadan önce vefât etmiştir[13].

10* Hadis ve âsârın çoğunluğu müellifin, Ebû Hanife tarikiyle tahrîc ettiği hadislerden oluşmuştur.

el-Âsâr'ın baskıları: Hindistan 1312'de 152 sayfa olarak; Lahor 1309'da 336 sayfa olarak ve M. Abdulhayy el-Leknevî'nin Urduca şerhiyle birlikte 1883'de Lucknow'da. Ayrıca 1965'de Karaçi'de 640 sayfa olarak Ebû'l-Vefâ' el-Afğânî'nin tahkiki ile neşredilmiştir.

11* Basması: Kahire 1321.

Kâdılar kadısı Ebû'l-Velîd Yûnus b. Bedrân b. Fîrûz eş-Şeybî (550-624 H.) tarafından ihtisâr edilmiştir (*Siyer* XXII, 257; *İber* III 192).

12* Basması: Şu'ayb Arnâvut'un tahkiki ile 16 cilt hâlinde 1983'de Beyrut'ta neşredilmiştir.

13* Tam adı şöyledir: *Tehzîbu'l-âsâr ve-tafsîlu me'ânî's-sâbit mine'l-ahbâr.*

İki râvisini tesbit edebildim:

a. Ahmed b. Ömer el-Harîrî (İbn Hayr *Fehrese* 201; *Sıla* 84-28, 20).

b. Ebû Muh. el-Ferğânî (İbn Hayr a.y.).

Daha sonra gelen pek çok esere kaynaklık etmiştir. Meselâ: *İsâbe* I, 356; *Hâvî* II, 66. 111.

10. Tahâvî'nin *Şerhu me'ânî'l-âsâr*'ı: Ebû Ca'fer Ahmed b. Muh. b. Sellâme b. Seleme b. Abdilmelik el-Ezdî —ki bu, Yemen kabîlelerinden meşhûr bir büyük kabîle olan Ezd'e nisbettir— et-Tahâvî —ki bu, İbnü'l-Esîr'in dediğine göre Tahâ isimli bir köye nisbettir. Es-Suyûtî ise: "Hayır, buralı değildir. Bu yörenin yakınlarında Tahtût adlı bir yerdendir. Ayrıca o, et-Tahtûtî şeklinde nisbet edilmekten de hoşlanmazmış" demektedir.— el-Mısrî, allâme, imâm, hâfız, el-Müzenî'nin kız kardeşinin oğludur. Mısır'da 321 H.'de vefât ettiğinde el-Karâfe denilen yere defnedildi.

Eseri, kitâb ve bâblarına göre tertîb edilmiş güzel bir kitaptır. İçinde ahkâm konusunda Resûlullah (sav)'den me'sûr olmuş hadisleri zikretmiş, zâhiren birbirlerine tenâkuz eden hadislerin, nâsih ile mensûh, mukayyed ile mutlak, ameli zorunlu olanla olmayanlarını beyân etmiştir. İki cilttir[14].

Zamanımıza kadar ulaşabilmiş bütün yazmaları İstanbul'da olup, tüm neşirler bu nüshalardan yapılmıştır: Köprülü 270 (Alî b. ebî Tâlib'in hadisleri), 269 (İbn Abbâs'ın hadisleri) ve 413 (Ömer b. el-Hattâb'ın hadisleri). Bu yazmalardan yapılan baskıları: a. Mahmûd Muh. Şâkir'in tahkiki ile 4 cilt hâlinde 1982'de Kahire'de; b. Nâsır er-Reşîd'in tahkiki ile Mekke'de.

Bu eserin eksik olan bir yazmasını Feyzullah 336 numarada tesbit ettim. Müsned-i Aşere hadislerinin büyük bir bölümünü içeren yazmanın başı noksan olup, 173 yapraktır. Diğer nüshaların devamıdır. Aynı kopist elinden çıkmadır. Sonunda bundan sonra gelecek olan cüz'ün Sa'd b. ebî Vakkâs'ın hadisleri ile başlıyacağı bildirilmiştir. Buna karşılık Köprülü 270 numaralı Hz. Alî'nin hadislerine dâir cildin sonunda devamında gelecek cildin Abdurrahman b. Avf'ın müsnedi ile başlayacağı söylenmiştir. İşâret edilen cilt, işte Feyzullah 336 numaralı nüshadır. *Tehzîb*'i tahkîk edip neşredenlerin bu eksik nüshadan haberleri yoktur. Sebebi, bu numara altında katalogda *Müsned-i Ahmed*'in kayıtlı gözükmesidir.

Tehzîbu'l-âsâr'ı, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muh. b. İsma'îl en-Nahhâs en-Nahvî ihtisâr etmiştir (İbn Hayr *Fehrese* 201).

14* Kitabın tesbit edebildiğim râvileri:

a. Ebû Bekr Muh. b. İbr. el-Mukrî'

b. Ebû'l-Fadl Muh. b. Amr b. Muh. b. Mihrân el-Hatîb et-Tirmizî.

c. Ebû'l-Kâsım Hişâm b. Muh. b. Kurre er-Ru'aynî.

d. Ebû İbrâhîm Muh. b. Sa'îd b. İbrâhîm en-Nahvî et-Tirmizî.

Kitabın tam adı şöyledir: *K. Şerhi me'ânî'l-âsâr ve-tehzîbi'l-ahbâr ve-ilmi nâsihihâ ve-mansûhihâ ve'l-cem'i mâ zahruhâ't-te'ârud minhâ*.

Basmaları:

a. Lucknow 1300-2, 2 cilt.

b. M. Seyyid Câdulhakk ve M. Zührî en-Neccâr'ın tahkikleri ile 1968'de Kahire'de 3 cilt hâlinde Matba'atu'l-Envâri'l-Muhammediyye'de neşredilmiştir.

Eser üzerine yazılmış iki şerh mevcuttur:

a. Mahmûd b. Ahmed el-Aynî'nin (öl. 855) şerhi: *Nuhabu'l-efkâr fî tankîhi mebânî'l-ahbâr*. Yazması: Topkapı Sarayı, Ahmet III 653 (II-V, 882-884 H.)

b. Ebû'l-Fadl b. Nasr b. Muh. ed-Dihistânî'nin şerhi. Yazması: Kastamonu 3003 (350 yk., 1154 H.).

İki hülâsasının yazması İstanbul kütüphanelerindedir:

a. Ubeyd b. Muh. b. Abdilazîz es-Semerkandî'nin (öl. 701 H.) hülâsası: Feyzullah 931/1 (1-141b, 893 H.).

b. Abdullah b. Yûsuf b. Muh. ez-Zeyla'î'nin (öl. 762) hülâsası: Köprülü II 66 (745 H.).

Kâdı Ebû'l-Velîd Muh. b. Ahmed b. Muh. b. Rüşd el-Mâlikî el-Kurtubî (405-520 H.), bu kitabı ihtisar etmiştir. Bir yazması Mısır'dadır: Kahire I, 414, hadîs 419 (188 yk., 809 H.)

Bedreddîn el-Aynî bu kitabı şerhetmiş, ricâlini de müfred olarak ele almıştır. Şerhinin adı şöyledir: *Mebânî'l-ahbâr fî Şerhi me'ânî'l-âsâr.*

20. el-Kilâbâzî'nin *Bahru'l-fevâid*'i: Ebû Bekr Muh. b. İshâk el-Kilâbâzî el-Buhârî, öl. 380, kitabın diğer adı: *K. Meânî'l-ahbâr*[15].

21. Hattâbî'nin *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr*'ı: Ebû Süleymân Hamd b. Muh. b. İbrâhîm b. Hattâb el-Büstî el-Hattâbî —ki bu, mezkûr ceddine nisbettir—. Denildiğine göre o, Ömer b. el-Hattâb'ın kardeşi Zeyd b. el-Hattâb'ın neslindendir. Kimileri de onun adının Ahmed olduğunu ileri sürmüşlerse de bu hatâdır—, el-Fakîh el-Hâfız, öl. 388 H. *Me'âlimü's-sünen* ve diğer kitapların yazarı. [16]

15* Hicrî 375 senesinde kaleme alınmıştır. Yazmaları: Yeni Cami 274 (307 yk., 9. H. asır), Murad Molla 610 (128 yk., 1055 H.), Fatih 697 (288 yk., 694 H.), Ragıp Paşa 311 (300 yk., 1128 H.), İstanbul Üniv. Kütüph. A. 494 (151 yk., 1083 H.), Carullah 995 (100 yk., 1111 H.), Üsküdar Hüdayi hadis 23; Topkapı Sarayı, Ahmet III, 538 (272 yk., 605 H.), 600 (234 yk., 8. H. asır), 619 (150 yk., 744 H.), Veliyüddin 718 (323 yk., 9. H. asır), Çorlulu Ali 128 (300 yk., 8. H. asır), Murad Buhari 94/1 (1-209b, 1111 H.).

Kitabı müellifinden rivâyet eden: Ebû'l-Hasan Alî b. Ahmed et-Temîmî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 152b).

16* **Fıkıh bâblarına göre tertib edilmiş diğer kitaplar:**

1. Beyhakî'nin *Ma'rifetu's-sünen ve'l-âsâr = Ma'rifetu'ş-Şâfi'î li's-sünen ve'l-âsâr*'ı: Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Alî el-Beyhakî eş-Şâfi'î el-Hüsrevcirdî (384-458 H.).

Kitabın râvisi: Ebû Muh. Abdülcebbâr b. Muh. b. Ahmed el-Beyhakî'dir.

Basması: Seyyid Ahmed Sakar'ın tahkiki ile 1969'da el-Meclisu'l-A'lâ li'ş-Şu'ûni'l-İslâmiyye tarafından Kahire'de neşredilmiştir.

es-Subkî, bu kitabı överek: "Hiç bir Şâfi'î fakîhinin müstağnî olamayacağı bir kitaptır" demiştir (*Tab. Şaf.* III, 4). Ebû Ca'fer et-Tahâvî'nin *Şerhu me'âni'l-âsâr*'ına red havasında te'lif edilmiş bu eser, Şâfi'î fıkhının esasını teşkil eden hükümlerin delillerini toplamıştır. İmâm Şâfi'î'nin usül ve fürûda ihticâc ettiği hadisleri isnâdı ile tahrîc etmiş ve bu hadislerin isnâd ve metin yönünden kritiklerini ve vâki olan ihtilafları ortaya koyarak incelemiştir.

İmâm Şâfi'î'nin menkibeleri, bazı hadis ıstılahları, sahasındaki düşünceleri, fıkıh bâblarına göre Şâfi'î mezhebinin delilleri ve İmâm Şâfiî'nin fetvâları da mevcuttur. Bir başka yönüyle kitap, aslen el-Müzenî'nin *Muhtasâr*'ının tertib olunmuş ve hadislerinin tahrîc olunmuş biçimidir.

Ebû Alî İsma'îl b. el-Beyhakî, babasından nakletmektedir: *Ma'rifüs-sünen*'i yazmaya başlamış, bazı cüz'lerinin de tehzîbini bitirmiştim. Ashâbımız içinde sâlih ve kıraati çok olan fakîh Muh. b. Ahmed'den işittim, rüyasını anlattı: "Şâfi'î'yi gördüm. Elinde bu kitapdan bir cüz' tutuyor ve 'Bugün fakîh Ahmed'in kitabından 7 cüz okudum yahut yazdım' diyordu." O günün sabahı ihvândan birisi de yine İmâm eş-Şâfi'î'yi rüyasında görmüş, bir döşek üzerine oturmuş: "Bugün fakîhin kitabından şu ve şu hadisler ile müstefîd oldum." demekte imiş.

Halk, Beyhakî'nin bu kitabına pek rağbet gösterirlermiş. 441 H. senesinde Nîsâbur'a geldiğinde sırf ondan *Ma'rife*'yi dinlemek için bir meclis akdetmişler (*Tezkire* II, 1133).

2. İbn Hazm'ın *el-Muhallâ*'sı: Alî b. Ahmed b. Sa'îd. Bu eser, onun kendi mezhep ve görüşleri ile ilgili tek ciltlik *K. el-Mücellâ fi'l-fıkh*'ının şerhidir.

İki baskısı yapılmıştır:

a. Ah. Muh. Şâkir'in tahkiki ile 1928-33 yılları arasında Kâhire'de İdâretu't-Tibâ'ati'l-Münîriyye tarafından 11/8 cilt hâlinde;

b. M. Halîl Herrâs'ın tashihi ile 1964'de, Mısır'da 11/8 cilt hâlinde Matba'atu'l-îmân tarafından neşredilmiştir.

Ebû Hayyân Muh. b. Yûsuf b. Alî en-Nefzî el-Eserî el-Ğarnâtî tarafından *el-Enveru'l-eclâ fî ihtisâri'l-Muhallâ* adıyla özeti çıkarılmıştır (*Nefhu't-tîb* II, 552).

Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin de *el-Mu'allâ fî muhtasari'l-Muhallâ* adıyla bir özeti olduğu bildirilmiştir (*Keşfuzzünûn* V, 429).

Ebû'l-Huseyn Muh. b. Muh. b. Sa'd, İbnü Zerkûn el-Ensârî de (öl. 621 H.) *el-Mu'allâ fî'r-redd ale'l-Muhallâ* adıyla bir reddiye kaleme almıştır (*Siyer* XXII, 311; *İber* III, 134).

İbn Hazm, bu eserinden başka fıkh-ı hadîs konusunda gerçekten hacimli bir kitap te'lif etmiştir ki, adı şöyledir: *el-Îsâl ilâ fehmi kitâbi'l-hisâli'l-câmi'a li-cümeli şerâ'i'l-İslâm ve'l-halâl ve'l-harâm ve's-sünne ve'l-icmâ'*. Kitabında, sahâbe ve tâbiûnun kavillerini irâd etmekle birlikte, her kavlin huccetlerini de zikretmiştir (*Tezkire* III, 1147).

3. Sahnûn b. Sa'îd'in *el-Müdevvenetu'l-kübrâ*'sı. Bu eserde İmâm Mâlik'in görüş ve rivâyetleri Adurrahman b. el-Kâsım kanalıyla serdedilmektedir. Bu nedenle kimi yerlerde kitap, İmâm Mâlik'e nisbet edilmiştir.

Kitabın râvisi Ebû Abdillah Muh. b. Vaddâh'tır (*Gunye* 111-2; *Fihrist İbn Atiyye* 125; *Sıla* 85-29, 499).

Müdevvene, 1905 tarihinde 6 cilt hâlinde Mısır'da Matba'atu's-Se'âde tarafından neşredilmiştir.

Ebû Muh. Âşir b. Muh. b. Âmir, *Müdevvene*'yi şerhetmiştir (*Buğye*, No. 1270).

Ebû Abdillah Muh. b. Ahmed b. Muh., İbnu Ğâzî el-Kureşî, *Müdevvene* üzerine faydalı notlar ve ilâveler düşmüştür: *Tekmîlü't-takyîd ve-tahlîlu't-ta'kîd ale'l-Müdevvene* (*Belevî Sebet* 470).

Müdevvene'yi ihtisâr edenler:

a. Ebû Sa'îd Halef b. el-Kâsım el-Ezdî el-Kayrevânî'nin *K. et-Tehzîb fî ihtisâri'l-Müdevvene*'si (*Bernâmec Tüceybî* 267).

b. Ebû Abdillah Muh. b. Abdillah b. Îsâ, İbnü ebî Zemenîn el-Mürrî (öl. 399 H.) (*İber* II, 196).

c. Muh. b. Abdilmelik el-Havlânî en-Nahvî (öl. 304 H.) (*Buğye*, No. 198).

4. İbnü'l-Münzir'in *el-Evsat*'ı: Ebû Bekr Muh. b. İbr. b. el-Münzir en-Nîsâbûrî el-Münzirî (öl. 309?, 310?, 318?). Kitabın tam ismi: *K. el-Evsat fî's-sünen* yahut *K. el-Evsat min muhtasarı Kitâbi's-sünen ve'l-icmâ' ve'l-ihtilâf.*

Yazmaları: Ayasofya 1034 (I, 309 yk., 9. H. asır; tahâret, salât ve cenâ'iz bölümleri); Lâleli 627 (III, 349 yk., 9. H. asır, emân ve sulh ile başlayıp bey' bâbları ile son buluyor); Topkapı S., Ahmed III 1110 (IV ve son cildi, 309 yk., 879 H., selemden sonuna kadar).

Eserde, ortaya konulan fıkhî konularda imamların düştükleri ihtilâflar ve bunların lehinde ve aleyhinde delil niteliği taşıyan haberler, isnâdları ile birlikte verilmektedir. Zaman zaman müellif, kendi görüşlerine de yer vermektedir.

Müellifin fıkh-ı hadîs üzerine bir başka kitabı daha vardır ki, adı şöyledir: *K. el-İşrâf fî mesâ'ili'l-hilâf* yahut *K. el-İşrâf alâ mezâbihi ehli'l-ilm fî'l-ictimâ' ve'l-ihtilâf.*

5. Yine hadîs fıkhı üzerine et-Tahâvî'nin üç eseri vardır:

a. *Muhtasaru ihtilâfi ulemâi'l-amsâr*. İçinde tek tük isnâdlı hadisler içeren kitabın yazması: Reisülküttab 382 (118 yk.).

b. *K. eş-Şurûti'l-kebîr*. Yazma nüshaları: Şehit Ali 881 (214 yk., muhtemelen 5. H. asır; aslı bayağı büyük olması gereken fıkıh kitabının büyû' bâblarını içeren küçük bir bölümü); 882 (başı noksan, 180 yk., muhtemelen 5. H. asır).

c.. *K. Şurûti's-sağîr*. Yazmaları: Feyzullah 1033 (tamamı, 122 yk., 892 H.); Kara Mustafa P. 240 (144 yk., 821 H.); M. Molla 997 (170 yk., 858 H.), 998 (175 yk., 870 H.).

6. Endülüs muhaddislerinden Ebû Muh. Abdullah b. İbrâhîm b. Muh. el-Endülüsî el-Usaylî'nin (öl. H. 392) hadis fıkhına dâir *ed-Delâ'il fî ihtilâfi'l-ulemâ*'sı (*Tezkire* III, 1024).

7. Ebû Hanîfe'nin ashâbından Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm'in *el-Âsâr*'ı. Ebû Hanîfe'nin müsned ile merviyâtını esas almıştır. Aynı zamanda *Müsnedu Ebî Yûsuf* veya *Nüshatu Ebî Yûsuf* adlarıyla da anılmıştır. 1355'de Kahire'de Matba'atu'l-İstikâme tarafından yayınlanmıştır. Üzerinde bazı ta'likâtlarla birlikte neşredilmiştir.

ÖZEL BÂBLARDA YAZILAN MÜFRED KİTAPLAR

1. el-Âcurrî'nin *K. et-Tasdîk bi'n-nazar lillah*'ı[1].

2. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Tesbîtü'r-rü'yâ' lillah*'ı[2].

3. İbn ebî 'd-Dünyâ'nın *K. el-İhlâs*'ı[3]: Ebû Bekr Abdullah b. Muh. b. Ubeyd b. Süfyân b. Kays, İbnü ebî'd-Dünyâ, el-Ümevî —ki bunların âzâdlısıdır— el-Bağdâdî el-Hâfız, meşhûr ve faydalı pek çok kitabın müellifi, öl. 281 H.

4. İbnü'l-Cevzî'nin *K. el-İhlâs*'i: Ebû'l-Ferec Cemâleddîn Abdurrahman b. ebî'l-Hüseyn Alî b. Muh. b. Alî, İbnü'l-Cevzî el-Kureşî et-Teymî el-Bekrî es-Sıddîkî el-Bağdâdî el-Hanbelî el-Vâiz. İbnü'l-Cevzî adı, denildiğine göre Vâsıt'ta meşhûr bir yer olan Furdatu'l-cevz'e nisbet edildiği için verilmiştir; bazıları da ataları ceviz alım satımı vs. ile ilgili bulundukları için verilmiş bir nisbet olduğunu söylemişlerdir. Torununun söylediğine göre pek çok fende 250 küsur eseri var imiş. 597 H. senesinde vefât etmiştir.

5. Ahmed (b. Hanbel'in) *K. el-Îmân*'ı[4].

6. Ebû Bekr b. ebî Şeybe'nin *K. el-Îmân*'ı[5].

1* Tam adı şöyledir: *K. et-Tasdîk bi'n-nazar ilallahi fi'l-âhireti ve-mâ e'adde li-evliyâ'ihî*. Müellifinden rivâyet eden: Ebû'l-Hasan Alî b. Ah. b. Ömer b. Hafs el-Mukrî el–Hammâmî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 21ab; *Siyer* XXIII, 267).

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 28/14 (185a-200b, 8. H. asır); mec. 116 (114a-118b, 6. H. asır)

2* Râvîsi: el-Hasan b. Ah. el-Haddâd (*Sila* 84-28, 20).

* Cenâb-ı Hakk'ı âhirette görmek (= *rü'yet*) hakkında yazılan başka kitaplar da vardır:

a) Hâfız Ebû'l-Hasan ed–Dârekutnî'nin *K. er-Rü'ye = K. fîhî mâ verede mine'n-nusûsi'l-vâride fi Kitâbillah ve'l-ehâdîsi'l-müte'allika bi-rü'yeti'l-Bârî*'si (*Hâvî* II, 199). Yazması: Escurial 1445 (*Tezkire* yk., 652H.; GAS 207).

b) Beyhakî'nin *K. er-Rü'ye*'si (*Tezkire* III, 1133; *Hâvî* II, 199).

c) Ebû Sa'îd Ah. b. Muh. b. Ziyâd b. el-A'râbî'nin (246-340 H.) *Rüyetullahi tebâreke ve-te'âlâ*'sı.

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 280 (250a-256a, 7. H. asır; NÂSIR 25).

3* Bkz. *Siyer* XIII, 401; *Sila* 83-27, 387. Râvîsi: Ah. b. Muh. b. Ömer el-Bennânî.

4* Müelliften rivâyet eden: el-Huseyn b. el-Hasan er-Râzî. (*Sila* 83-27, 385). *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (II, 31, 111, 124). Yazması: British Museum Or. 2675 (261-290 s.).

Neşredilmiştir: "*K. el-Vera' ve'l-îmân*" Kahire 1340.

Fransızca tercümesi: G.H. Bousguet + Ch. Dominigue, Hesperis 1952, 97-112.

5* Müellifinden rivâyet eden: Muh. b. Ah. el-Vekî'î (İbn Hacer *Müfehres* 128 bb; *Sila* 83-27, 386).

7. Rüste'nin *K. el-Îmân*'ı: Ebû'l-Ferec yahut Ebû'l-Hasan Abdurrahman b. Ömer b. Yezîd b. Kesîr ez-Zührî el-İsbehânî el-Hâfız, lakabı Rüste, öl. 250 yahut 246 H.[6]

8. Ebû Bekr b. Huzeyme'nin *K. et-Tevhîd ve isbâti's-sifât*'ı bir kaç cüz'dür[7].

9. Ebû Abdillah Muh. b. İshâk b. Mende el-İsfehânî'nin *K. et-Tevhîd*'i[8].

10. Beyhakî'nin *K. el-İ'tikâd ilâ sebîli'r-reşâd*'ı[9] ile,

11. Yine onun *K. el-Esmâ' ve's-sifât*'ı[10].

Neşredilmiştir: Muh. Nâsirüddîn el-Elbânî'nin tahkiki ile 1966 yılında Şam'da.

6* Müellifinden rivayet eden yeğeni: Abdullah b. Muh. ez-Zührî (*Sıla* 83-27, 386; İbn Hacer *Müfehres* 139 ba).

*** Bu sahada yazılan diğer kitaplar:**

a) Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm'ın (157-224 H.) *K. el-İmân ve-meâlimihî ve-sünenihî ve-istikmâlihî*'si. Yukarıdaki İbn ebî Şeybe'nin aynı adlı kitabı ile birlikte basılmıştır.

b) Ebû Abdillah Muh. b. Yahyâ b. ebî Ömer'in *K. el-İmân*'ı. Râvîsi: Abdullah b. Hârûn b. Yûsuf (*Sıla* a.y.).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 104 (233a-250b, 5. H. asır; GAS 111).

Alî Nâsır el-Fakîhî'nin tahkiki ile Medine'de, el-Câmi'atu'l-İslâmiyye tarafından neşredilmiştir.

d) Ebû Ya'lâ Muh. b. el-Huseyn b. Muh. el-Ferrâ' el-Kâdî'nin (380-458 H.) *K. el-İmân*'ı.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 42 (I, sonunda eksiklik var, 63-95 yk.; NÂSIR 213).

e) Ebû Abdillah Muh. b. Muh. el-Adenî'nin *K. el-İmân*'ı. Müellifinden rivâyet eden: Ebû Ah. b. Ziyâd (*Sıla* 83-27, 387).

f) Ah. b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr'ın (öl. 292 H.) *K. el-İmân*'ı. Medine'de Câmi'atu'l-İslâmiyye'de yazması vardır.

7* Rivâyet eden: Torunu Ebû Tâhir Muh. b. el-Fadl b. Muh. b. İshâk b. Huzeyme.

İki baskısı gerçekleşmiştir.

a) Kahire, Matba'atu'l-Envâr 1937.

b) Muh. Halîl Herrâs'ın tahkiki ile; Kahire 1968, Mekt. el-Külliyâti'l-Ezheriyye; Beyrut 1983, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

8* *K. el-İmân* ile aynıdır (*Sıla* 84-28,22; İbn Hacer *Müfehres* 11db). Basılmıştır.

9* Pek çoklarınca müellifinden rivayet edilmiştir. 1961 yılında Kahire'de Ah. Muh. Mersî'nin tahkiki ile yapılan ilk baskısı, Beyrut'ta 1984 yılında Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye tarafından tekrarlanmıştır.

10* İki baskısı yapılmıştır:

a) Muh. Muhyiddîn el-Ca'ferî'nin tahkiki ile 1313, Allahâbâd.

b) 1984 Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

*** Allah'ın sıfatları hakkında yazılan diğer kitaplar:**

a) Ebû'l-Hasan ed-Dârekutnî'nin (305-385 H.) *K. es-Sıfât*'ı. Müellifinden rivayet eden: Ebû Tâlib Muh. b. Alî b. el-Feth el-Aşşârî (*Vefeyât İbn Râfi'* I, 363; İbn Hacer *Müfehres* 214a).

Yazmaları: Topkapı Sarayı, Revan 510/6 (67a-71b, 1084 H.); Zâhiriyye, mec. 117/9 (205-209 yk., 6. H. asır); Kahire, Dâr 23314 b (103-115 yk.).

b) Ebû Bekr el-Hatîbu'l-Bağdâdî'nin (392-463 H.) *Mes'eletü'l-kelâm fi's-sıfât*'ı.

Yazması: Zâhiriyye mec. 16 (45-44 yk.,)

12. el-Herevî'nin *Zemmu'l-kelâm*'ı[11]: Ebû İsma'îl Abdullah b. Muh. b. Alî b. Muh. b. Met el-Ensârî el-Herevî, Şeyhü'l-İslâm nâmiyle marûf, *Menâzilü's-sâirîn* kitabının müellifi, öl. 481 H.[12]

13. Ebû Ubeyd'in *K. et-Tuhûr*'u[13]: Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm el-

---

c) Ebû'l-Kâsım Sül. b. Ah. et-Taberânî'nin *K. es-Sıfât*'ı (*Sila* 84-28, 384).

e) Ebû Bekr Muh. b. Abdillah b. Ah. el-Makdisî, İbnü'l-Muhibb'in (712-789 H.) *K. es-Sıfât*'ı (*Sila* a.y.).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 57 (474 yk., başı ve sonu eksik, NÂSIR 108).

f) Ebû'l-Hasan ed-Dârekutnî'nin *Ehâdîsu'n-nüzûl*'u.

Râvîsi: Ebû Bekr Muh. b. Abdillah b. Muh. b. Abdillah b. Bişrân.

Yazması: Topkapı Sarayı, Revan 510/7 (72b-81b, 1084 H.; GAS 207).

11* Müellifinden rivayet eden: Ebû'l-Vakt Abdülevvel b. İsâ es-Siczî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 91b, 92a; *Dürer* I, 177; Sirâcüddîn *Meşyeha* 91b; *Sila* 84-28, 345).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 35 (195-212 yk.; NÂSIR 191)

12* **İmân ve tevhîd konulu diğer kitaplar:**

1) *el-Erba'ûn fî delâ'ili't-tevhîd.* Ebû İsm. Abdullah b. Muh. b. Alî el-Herevî el-Ensârî'nin bu eseri yazma olarak zamanımıza ulaşabilmiştir: Topkapı Sarayı, Revan 510/8 (6 yk., 1084 H.).

2) İmâm Zehebî'nin *K. el-Erba'în fî sıfâtı Rabbi'l-âlemîn*'i. Yazması: Zâhiriyye,? (I, müellif nüshasından kopye edilmiş; NÂSIR 280).

3) Diyâüddîn Muh. b. Abdilvâhid el-Makdisî, İbnü'l-Kayserânî'nin (569-643 H.) *İhtisâsu'l-Kur'ân bi-avdihî ilâ'r-Rahîmi'r-Rahmân*'ı.

Yazması: Zâhiriyye, âmm 4506 (1-4 yk.; NÂSIR 328).

4) Ebû Bekr Ah. b. Selmân b. el-Hasan en-Neccâd'ın (253-348 H.) *er-Redd alâ men yekûlu enne'l-Kur'âne mahlûk*'u.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 17/7 (87a-98a, 7. H. asır; GAS 513).

5) Yûsuf b. Hasan b. Ah., İbn Abdilhâdî'nin (840-909 H.) *et-Temhîd fî'l-kelâm ale't-tevhîd*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 36 (50-136 yk.; müellif hattı).

6) Ebû Muh. Abdullah b. Vehb el-Kureşî el-Mısrî'nin *K. el-Kader*'i. Râvîsi: Ebû Ca'fer Ah. b. Sa'îd b. Bişrân el-Mısrî (İbn Hacer *Müfehres* 65a; Sirâcüddîn *Meşyeha* 56a; *Sila* 85-29,51).

7) Ca'fer b. Muh. el-Firyâbî'nin *K. el-Kader*'i. Râvîsi: Ubeydullah b. Muh. b. Süleymân b. Bâleveyh (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 66a; *İsâbe* III, 52; *Sila* a.y.).

8) Ebû Bekr Ah. b. el-Hüseyn el-Beyhakî'nin (384-458 H.) *K. el-Kadâ' ve'l-kader*'i.

Yazması: Şehit Ali 1498 (108 yk., tamamı, 566 H.).

9) Ebû Bekr Muh. b. İshâk b. Huzeyme'nin *K. el-Kader*'i. Râvisi: torunu Ebû Tâhir Muh. b. el-Fadl (*Sila* a.y.).

10) Muvaffakuddîn Abdullah b. Ah. b. Kudâme'nin *K. el-Kader*'i (*Sila* a.y.).

11) Muvaffakuddîn Ebû Muh Abdullah b. Ah. b. Muh. b. Kudâme el-Makdisî'nin (öl. 620 H.) *İsbâtu sıfâti'l-uluvv*'u. Neşredilmiştir: 1985 Kuveyt, Dâru's-Selefiyye.

12) İmâm Zehebî'nin *K. el-Uluvv*'u. Basılmıştır: Delhi 1306, Kahire 1322, Kahire 1923.

13) *Risâle fî't-tevhîd ve-fadli Lâilâheillallah.* Cemâlüddîn Yûsuf b. Hasan b. Ah., İbn Abdilhâdî'nin (840-909 H.) bu eseri yazma hâlindedir: Zâhiriyye, âmm 9390 (19-40 yk., müellif hattı).

13* Müellifinden rivayet eden: Ebû Bekr Muh. b. Yahyâ el-Mervezî (*Sila* 85-29, 10; İbn Hacer *Müfehres* 75b, 76a).

Bağdâdî eş-Şâfi'î, lüğatçı hâfız, babası Herât'lı birisinin Bizans'lı kölesi idi, öl. Mekke —yahut Medîne— 222 yahut 223 yahut 224 H.

14. İbn ebî Dâvud'un *K. et-Tuhûr*'u[14]: Ebû Bekr Abdullah b. ebî Dâvud es-Sicistânî —*Sünen* sâhibinin oğlu— el-Ezdî el-Hâfız b. el-Hâfız, öl. 316 H.

15. İmâm Müslim b. el-Haccâc'ın *K. el-İntifâ' bi-culûdi's-sibâ*'sı.

16. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Fadlu's-sivâk*'ı.

17. Ebû'l-Hayr el-Kazvînî'nin *Hasâilü's-sivâk*'ı: Ebû'l-Hayr Ahmed b. İsma'îl et-Tâlikânî —sonra— el-Kazvînî el-Hâkimî. Kitabı muhtasar olup 12 fasıldan oluşmuştur.

18. el-Fadl b. Dükeyn'in *K. es-Salât*'ı[15]: Ebû Nu'aym el-Fadl b. Dükeyn el-Kûfî et-Teymî —ki bunların âzâdlısıdır— el-Mellâ'î'l-Ahvâl el-Hâfız, Buhârî'nin şeyhlerinin büyüklerindendir, öl. 218 yahut 219 H.

19. el-Mervezî'nin *K. es-Salât*'ı: Ebû Abdillah Muh. b. Nasr el-Mervezî eş-Şâfiî, üstün eserlerin sâhibî, fakîh imamlardandır, öl. Semerkand 294 H.[16]

20. Ebû'ş-Şeyh b. Hayyân'ın *K. el-Ezân*'ı[17] ve

21. Yine onun *K. el-Mevâkît*'i[18].

22. İbn ebî 'd-Dünyâ'nın *K. en-Niyet*'i[19].

14* Müellifinden rivâyet eden: Ebû'l-Kâsım Ubeydullah b. Muh. b. Cenâbe (*Sila* 85-29, 9).

15* Râvîsi: Ebû Bekr Muh. b. en-Nu'mân b. Abdisselâm (İbn Hacer *Müfehres* 52b, 101a; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 119 ab; *Sila* 84-28, 386).

Yazması: Kahire, Suppl. II, 239 (15 s.).

16* Suyûtî'nin müracaat ettiği kaynaklardandır (*Hâvî* I, 47, II, 106; *İtkân* I, 65).

* Bu sahada yazılan diğer kitaplar:

1) İmâm Ahmed b. Hanbel'in *K. es-Salât = Risâletü's-Salât*'ı. Neşredilmiştir: Bombay (târihsiz); Hind 1311, taşbaskısı; Mısır "*es-Salât ve mâ yelzimu fîhâ*" adı ile, Mısır 1322-3; "*Mecmû'atu'l-hadîsi'n-Necdiyye*" içinde Kahire 1342; Mısır, Matba'atu'l-îmân tarafından 1964; Mısır, 1928, Mekt. Muh. Alî Sabîh; Muh. Abdürrezzâk Hamza'nın tahkiki ile, 1964 Kahire.

2) Takiyyüddîn Ebû Muh. Abdülganî b. Abdilvâhid er-Makdisî'nin (541-600 H.) *Ahbâru's-salât*'ı.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 20 (64-90 yk., müellif hattı).

3) Ebû'l-Abbâs es-Serrâc'ın *K. es-Salât*ı. Râvîsi: Ebû'l-Huseyn el-Haffâf (İbn Hacer *Müfehres* 300b).

17* Müellifinden rivayet eden: Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Muh. b. ebî Alî el-Hemedânî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 87 ab; *Sila* 83-27, 449).

18* Râvîsi: Ebû Tâhir Muh. b. Ah. b. Abdirrahîm (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 87a; *Sila* 85-29, 490).

Bu sahada el-Huseyn b. Alî b. el-Esved'in *K.el-Mevâkît*'i de zikredilebilir. Râvîsi: Ah. b. Sehl el-Esnâ'î.

19* Aynı adı taşıyan bir kitap ta Ebû'l-Fadl b. el-Abbâs eş-Şekellî'ye ait olup râvîsi Abdullah b. Ca'fer b. Dürüst'tür (*Sila* 85-29, 521).

23. İmâm Buhârî'nin *K. el-Kirâat halfe'l-imâm*'ı[20] ile

24. Yine onun *Refu'l-yedeyn fi's-salât*'ı[21].

25. İbn Abdilberr'in *K. el-Besmele*'si[22]: Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillah b. Muh. b. Abdilberr b. Âsım en-Nimrî el-Kurtubî el-Mâlikî.

Başkalarının da aynı adı taşıyan eserleri vardır[23].

26. Ebû Hâtim b. Hibbân'ın *Sifatu's-salât*'ı. Bu kitaptan müellifin bir diğer eseri olan *K. et-Tekâsîm (ve'l-envâ')*'daki şu ibâresinden haberdâr oluyoruz: "İnsân, kıldığı dört rek'at namaz içinde Nebî (sav)'in 600 sünnetini

---

20* Buhârî'den rivâyet eden: Mahmûd b. İsh. el-Huzâ'î (*Sila* 85-29, 93).

Basılmıştır: "*Hayru'l-kelâm fi'l-kırâat halfe'l-imâm*" adı ile ve Urduca tercemesi ile birlikte Delhi 1299; Kahire 1320.

İmam Beyhakî'nin de bu sahada bir eseri mevcut olup, tahkikli baskısı gerçekleştirilmiştir.

21* Râvîsi: Ebû İshâk Mahmûd b. İshâk b. Mahmûd el-Huzâ'î. Neşredilmiştir: Urduca tercümesi ile beraber Kalkütta 1256; Delhi 1299.

22* *K. el-İnsâf fîmâ beyne'l-ulemâ mine'l-ihtilâf fi'l-Besmele*. Râvîsi: Ebû Muh. Abdurrahman b. Muh. b. Uttâb (İbn Hacer *Müfehres* 64b; *Sila* 84-28, 10).

23* Meselâ:

a) el-Hatîbu'l-Bağdâdî'nin *K. el-Besmele ve-ennehâ mine'l-Fâtiha* ve *K. el-Cehr bi'l-Besmele*'si.

İkinci kitabı İmâm ez-Zehebî, ihtisâr etmiştir ki, yazması: Zâhiriyye, mec. 55 (128-137 yk.).

b) Süleym b. Eyyûb er-Râzî'nin, 444 H. tarihinde imlâ ettiği *K. el- Besmele*'si. Râvîsi: Ebû'l-Feth Nasr b. İbr. el-Makdisî (İbn Hacer *Müfehres* 179 ca; *Sila* 84-28, 10).

*** Namazla ilgili diğer kitaplar:**

1. Ebû Bekr Muh. b. el-Hasan en-Nakkâş'ın *Fadlu't-terâvîh*'i. Râvîsi: Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Ubeydillah b. Abdillah es-Simsâr (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 62ab; *Sila* 85-23, 34).

2. Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Muh. b. Mende'nin (öl. 407 H.) *K. el-Kunût*'u. Râvîsi: Ebû Alî el-Hasan b. Abdilmelik el-Hallâl (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 96b; *Sila* 85-29, 52).

3. Ebû Mûsâ'l-Medînî'nin tek ciltlik *K. el-Kunût*'u (*Siyer* XXI, 154).

4. Ebû Bekr el-Hatîbu'l-Bağdâdî'nin *K. el-Kunût*'u (*Siyer* XXI- 434; *İsâbe* II, 219).

5. Ebû Bekr Ah. b. Alî b. Sa'îd el-Mervezî'nin (202-292 H.) *K. el-Cum'a ve-fadlihâ*'sı. Müellifinden rivâyet eden: Ebû Ah. Abdullah b. Muh. b. Abdillah b. en-Nâsıh b. Şücâ', İbnü'l-Müfessir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 49 b; İbn Hacer *Müfehres* 138 bb; *Sila* 84-28, 68).

Yazmaları: Köprülü 1584 (76a-83a,7. H. asır); Gotha 632 (10 yk., 778 H.); Kahire[1] VII, 425, hadîs 6 (59-68 yk.); Zâhiriyye, mec. 80/15 (194a-187a, 7. H. asır).

6. *Sünen* sâhibi en-Nesâ'î'nin *K. el-Cum'a*'sı. Kimilerine göre *es-Sünenü'l-Kübrâ*'sının bir bölümüdür. Râvisi: Ebû'l-Hasan Muh. b. Abdillah b. Zekeriyyâ b. Hayyûye en-Nisâbûrî (İbn Hacer *Müfehres* 103b, 113a).

Yazmaları: Köprülü 1584/1 (2a-10b, 9. H. asır); Tal'at, hadîs 485 (14 yk., 517 H.); Zâhiriyye, mec. 115/6 (53a-58b, 6. H. asır); Yale L-774 (17-24 yk., 1482 M.).

7. Ebû Mûsâ'l-Medînî'nin *K. en-Nehy ve'l-hazar ani't-tatavvu' ba'de salâti'l-fecr*'i. Râvîsi: Ebû Muh. Abdullah b. Berekât el-Haşev'î (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 33a).

8. Ebû Bekr el-Hatîbu'l-Bağdâdî'nin *Salâtu't-tesbîh*'i, tek cüz' olup râvîsi Abdülkerîm b. Hamza'dır (*Tezkire* III, 1240; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 48b).

icrâ etmektedir ki biz, bunları fasıl fasıl *K. Sifati's-salât*'ta tahrîc ettik."

27. el-Harbî'nin *Secdâtu'l-Kur'ân*'ı[24]: Ebû İshâk İbrâhîm b. İshâk b. Beşîr el-Harbî el-Bağdâdî eş-Şâfi'î, pek çok eserin sâhibi, öl. Bağdat 285 H.

28. Muh. b. Nasr'ın *Kiyâmu'l-leyl*'i[25].

29. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. et-Teheccüd*'ü[26] ve

30. Yine aynı müellifin *K. el-Îdeyn*'i[27].

31. el-Firyâbî'nin *K. el-Îdeyn*'i: Ebû Bekr Ca'fer b. Muh. b. el-Hasan el-Firyâbî —ki bu, Firyâb adlı bir Türk beldesine nisbettir— öl. Bağdat 301 H.[28]

32. Ebû Abdillah el-Hâkim ve gayrısının *Salâtu'd-duhâ*'sı[29].

24* Müelliften rivâyet eden: Ebû Bahr Muh. b. el-Hasan b. Kevser el-Berbehârî (İbn Hacer *Müfehres* 1949, 200b; *Sıla* 84-28, 372).

25* *İsâbe*'nin kaynaklarından (II, 278, III, 251) olup, basılmıştır.

26* *K. et-Teheccüd ve-kıyâmi'l-leyl*. Râvisi: Ebû'l-Hasan Ah. b. Muh. b. Ömer b. Ebân el-Cunbânî (*Siyer* XIII, 402; İbn Hayr *Fehrese* 282).

Yazmaları: Lâleli 3664/14-16 (I-III, 1559-193b, 633 H.); Zâhiriyye, mec. 132 (I-II, 30-61 yk.).

* Teheccüd konusunda yazılan diğer eserler:

a) Ebû Bekr Muh. b. el-Huseyn el-Âcurrî'nin *K. et-Teheccüd ve-fadli kıyâmi'l-leyl*'i. Râvîsi: Ebû Abdillah Muh. b. Halîfe. İmlâ tarihi: H. 348. (İbn Hayr *Fehrese* 285; *Bern. Tüceybî* 254)

b) Ebû Muh. Abdülhakk b. Abdirrahman b. Abdillah el-İşbîlî el-Ezdî'nin (510-581 H.) *K. et-Teheccüd*'ü.

Yazması: Zâhiriyye, tasavvuf 103 (1-197 yk., 587 H.; NÂSIR 346).

27* Müellifinden rivayet eden: Ebû'l-Huseyn Ah. b. Muh. el-Cevzî (*Siyer* XIII, 403; *Sıla* 85-29, 19).

Yazması: Dâru'l-kutubi'l-Mısriyye, mec. 781.

28* Râvîsi: Ömer b. Muh. ez-Zeyyât (İbn Hacer *Müfehres* 199b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 66a; *Sıla* 85-29,19).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 75 (147a-165b, 6. H. asır; GAS 166).

* Bu sahada yazılan diğer kitaplar:

a) Ebû Abdillah el-Huseyn b. İsm. el-Mehâmilî'nin (235-330 H.) *Salâtu'l-îdeyn*'i. Râvîsi: Ebû Ah. Ubeydullah b. Muh. b. Ah. b. ebî Müslim el-Fardî el-Mukrî.

Yazmaları: Feyzullah 2169 (seçmeleri, 11b-13a, 7. H. asır); Zâhiriyye, mec. 90/10 (II, 119a-143a, 5. H. asır).

b) Ebû Bekr el-Mervezî'nin *K. el-Îdeyn*'i (bir alıntısı *Hâvî* I, 393).

c) Ebû Zerr Abd b. Ah. el-Herevî'nin *K. el-Îdeyn*'i (İbn Hayr *Fehrese* 286; *Tezkire* 1106).

d) Ebû'l-Kâsım Zâhir b. Tâhir eş-Şehhâmî'nin *Tuhfetu îdi'l-Fıtr*'ı ile *Tuhfetu îdi'l-Adhâ*'sı. Râvîsi: Ebû Revh Abdülmu'izz b. Muh. el-Herevî, imlâ tarihi: H. 527 (*Bern. Vâdiyâşî* 263; *Bern. Tüceybî* 209; İbn Hacer *Müfehres* 141a; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 76a; *Sıla* 84-28,23).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 81 (190-198 yk., NÂSIR 317).

29* İki râvîsini tesbit ettim:

a) Ebû Bekr Muh. b. el-Kâsım es-Saffâr (*Sıla* 84-28, 386).

b) Ebû'l-Fadl Muh. b. Ubeydillah b. Muh. b. Ah. es-Sarrâm (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 28a).

33. Ebû Hafs b. Şâhîn'in *K. el-Cenâ'iz*'i[30].

34. İbrâhîm el-Harbî'nin *İttibâu'l-emrât*'ı.

35. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. el-Gurebâ*'sı[31] (?) ile

36. Yine onun *K. el-Muhtadrîn*'i[32].

37. Beyhakî'nin *Hayâtu'l-enbiyâ*'sı[33].

38. Ebû Muh. Yûsuf b. Ya'kûb el-Kâdî'nin *K. ez-Zekât*'ı[34].

39. Ebû Ubeyd (el-Kâsım b. Sellâm)'ın *K. el-Emvâl*'i[35].

40. Ebû'ş-Şeyh (b. Hayyân)'ın *K. el-Emvâl*'i[36].

41. İbn Zencüveyh'in *K. el-Emvâl*'i: Ebû Ahmed Humeyd b. Mahled b. Kuteybe b. Abdillah en-Nesâ'î el-Ezdî, babasının lakabı olan İbn Zencüveyh adıyla marûf, öl. 251 yahut 248 H. Onun kitabı Ebû Ubeyd'in kitabına bir müstahrec gibidir; onun bazı şeyhlerinden ibn Zencüveyh'in de rivâyeti vardır. Ebû Ubeyd'in eserinde bulunmayan bir miktar hadisi de ziyâde kılmıştır[37].

Bu sahada Diyâü'l-Makdisî'nin de bir *el-Ehâdîs fî salâti'd-duhâ*'sı mevcuttur (*Sila* 83-27, 451).

30* İki râvîsini tesbit ettim:

a) Ebû Bekr Muh. b. Abdilmelik b. Muh. b. Abdillah b. Bişrân (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 115ab).

b) Alî b. Muh. el-Ebnûsî (*Sila* 84-28, 68).

İsâbe'nin kaynaklarındandır (I, 444, 452, III, 459).

Bu sahada ayrıca Ebû Bekr el-Mervezî'nin *K. el-Cenâ'iz*'i (*Hâvî* II, 171) ile Ebû Muh. Abdülvehhâb b. Atâ ez-Zâhid'in bir *K. el-Cenâ'iz*'i (*Sila* 84-28, 68) zikredilebilir.

31* Yahut *K. el-Azâ'*. İkisi de ihtimâl dâhilindedir. Râvîsi: Alî b. Ahîmîmî ez-Zâhid (*Sila* 85-29, 23).

32* Râvîsi: Ah. b. Muh. el-Lünbânî (*İsâbe* IV, 210; *Sila* 85-29, 489; *Siyer* XIII, 403). Yazması: Zâhiriyye, hadîs 343 (1-73 yk.).

33* *K. Hayâti'l-enbiyâ' fî kubûrihim = K. fîhî mâ verede fî hayâti'l-enbiyâ' ba'de vefâtihim*.

Râvîsi: Ebû Abdillah Muh. b. el-Fadl el-Ferâvî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 41b, 42a; *Hâvî* II, 147-8; *Sila* 84-28, 83).

Yazmalarından birisi: Ahmet III 1127/2 (89a-93a, 731 H.). Suyûtî, bu kitap üzerine çalışmıştır: *İnbâhu'l-ezkiyâ li-hayâti'l-enbiyâ'*. Basılmıştır: Lahore 1891 (*Res. isnâ aşer* içinde); Haydarâbâd 1317 (*Res. tis'a* içinde).

Bu hususta İbn e'd-Dünyâ'nın da bir kitabı vardır ki, râvîsi el-Huseyn b. Safvân el-Berde'î'dir (*Sila* 84-28, 83).

34* Müellifinden rivayet eden: Ebû'l-Hasan Alî b. Muh. b. Keysân (İbn Hacer *Müfehres* 160 cb; *Sila* 84-28, 361).

35* Müellifinden rivayet eden: Ebû'l-Kâsım Alî b. Abdilazîz el-Beğavî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 120a; *Meşyehatu'l-Halebî* 33b; *Sila* 85-29, 482).

Neşredilmiştir. Muh. Halîl Herrâs'ın tahkiki ile 3. tab'ı, Kahire'de, Ezher Ün. matbaasında 1981 yılında; M. Hâmid el-Fikî'nin tahkiki ile 1353 Kahire.

36* Müelliften rivayet eden: Muh. b. Alî el-Mekfûf (Sila 83-27, 432).

37* Müellifinden rivayet eden: Muh. b. Huzeym. Yakın tarihte tahkikli bir baskısı yapılmıştır.

42. Ca'fer b. Muh. el-Firyâbî'nin *K. es-Siyâm*'ı[38].
43. Yûsuf el-Kâdî'nin *K. es-Siyâm*'ı[39].
44. Ebû Bekr b. ebî Âsım'ın *K. es-Savm ve'l-i'tikâf*'ı[40].
45. Ca'fer el-Firyâbî'nin *Sadakatu'l-Fıtr*'ı[41].
46. İbrâhîm el-Harbî'nin *K. el-Menâsik*'i[42].
47. Ebû'l-Kâsım et-Taberânî'nin *K. el-Menâsik*'i[43].
48. Ebû Bekr b. ebî Âsım'ın *K. el-Menâsik*'i[44].

---

* Bu sahada yazılan diğer kitaplar:

a) İmâm Ebû Hanîfe'nin talebesi Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbr. b. Habîb el-Kûfî el-Kâdî'nin *K. el-Harâc*'ı. Bu, Halîfe Hârûn'u ikâzen yazılmış arâzî vergisi üzerine bir eserdir.

Basılmıştır: Bûlâk 1302, Matba'atu'l-Hayriyye; Kahire 1352 H.; Kahire, Matba'atu's-Selefiyye 1977; aynı konudaki diğer iki kitapla birlikte Beyrut'ta 1979 yılında Dâru'l-Ma'rife tarafından.

b) Yahyâ b. Âdem'in *K. el-Harâc*'ı. Müellifinden rivayet eden: el-Hasan b. Alî b. Affân (İbn Hacer *Müfehres* 117b).

Neşredilmiştir: Ah. Muh. Şâkir'in tahkiki ile, 2. tab'ı Kahire 1964, Mat. es-Selefiyye.

38* Yazmaları vardır: Şehit Ali 2922 (I, 22a-33a yk. 569 H.; içinde 90 kadar merfû ve mevkûf haber mevcuttur); Zâhiriyye, mec. 82 (IV, V, 56a-81b, 7. H. asır).

39* Müellifinden rivayet eden: Alî b. Muh. b. Keysân (İbn Hacer *Müfehres* 100 ea).

40* Ebû Muh. Abdullah b. Muh. b. Fûrek'in rivâyetiyledir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 51b; *Sila* 84-28, 386).

Bu sahada yazılan diğer hadis kitapları:

a) Ebû'l-Abbâs Ah. b. Îsâ el-Alevî'nin *K. es-Siyâm*'ı. Müellifinden rivâyet eden: Muh. b. el-Allâf (İbn Hacer *Müfehres* 205a; *Sila* 83-27, 446).

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 330 (93-99 yk.).

d) Şerefüddîn Ebû Muh. Abdülmü'min b. Halef et-Tûnî'nin *K. Fadli savmi sitteti eyyâmin min Şevvâl ba'de'l-îd*'i (*Bern. Tüceybî* 153).

e) el-Hatîbu'l-Bağdâdî'nin tek cüz'den oluşan *Savmu yevmi'ş-şekk*'i (*Tezkire* III, 1140).

41* Müellifinden rivâyet eden: Ebû Hafs Ömer b. Muh. ez-Zeyyât (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 66b; *Sila* 84-28, 387).

İbn. ebî'd-Dünyâ'nın da aynı adı taşıyan bir kitabı vardır (*Siyer* XIII, 402).

42* Sırf hadis ihtivâ edip, fıkıh ve kelâm içermektedir. Müelliften rivâyet eden: Ebû'l-Huseyn Muh. b. İsm. b. Mûsa er-Râzî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 59 b; İbn Hacer *Müfehres* 111ea; Yâkût *Mu'cemu'l-udebâ'* I, 128-9).

43* Râvisi: Hâfız Ebû Nu'aym el-İsbehânî (İbn Hacer *Müfehres* 2076; *Sila* 85-29, 505).

44* Müellifinden rivâyet eden: Ebû Bekr Abdullah b. Muh. b. el-Kabbâb (*Sila* 85-29, 504).

* Bu sahada yazılan diğer kitaplar:

a) Ebû Muh. b. ebî Zeyd'in *Menâsiku'l-hacc*'ı (İbn Hayr *Fehrese* 247).

b) Behâüddîn Ebû Muh. el-Kâsım b. Alî b. el-Hasan b. Asâkir'in tek ciltlik *el-Menâsık*'ı (*Tezkire* XXI, 408).

c) İmâm Nesâ'î'nin *Menâsiku'l-hacc*'ı. Müellif bu eserini Şâfi'î mezhebine göre te'lif etmiş olup, hacmi küçüktür (Bkz. İbnü'l-Esîr'in *Câmiu'l-usûl* mukaddimesi I, 116).

d) Ebû Zerr Abd. b. Ah. el-Herevî'nin *Menâsiku'l-hacc*'ı (İbn Hayr 250, 286).

49. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. el-Edâhî*'si[45].
50. Ebû'ş-Şeyh (b. Hayyân)'ın *K. ed-Dahâyâ ve'l-akîka*'sı[46].
51. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. er-Remy*'i[47].
52. Ebû'ş-Şeyh (b. Hayyân)'ın *K. es-Sebak ve'r-remy*'i[48].
53. Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm'ın *K. el-Eymân ve'n-nüzûr*'u.
54. Ebû Bekr b. ebî Âsım'ın *K. el-Eymân ve'n-nüzûr*'u[49].
55. İbn ebî 'd-Dünyâ'nın *K. el-Marad ve'l-keffârât*'ı[50].
56. Kâsım b. Asâkir'in *K. el-Cihâd*'ı: Behâüddîn Ebû Muh. Kâsım b. Alî b. el-Hasan b. Hibetillah b. Abdillah b. el-Hüseyn, meşhûr *Ta'rîh Dimaşk* kitabının sâhibi Ebû'l-Kâsım b. Asâkir'in oğlu, yani hâfız oğlu hâfız, Dimaşk'ta 600 H. senesinde vefât etti. Bu kitabı 2 ciltir, ancak hadislerin tariklerine pek fazla yer vermiştir. O kadar ki özetlenseydi hacmi 1/5'e düşerdi[51].

---

e) İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. el-Menâsık*'i (*Siyer* XIII, 403).

f) Ebû'l-Hasan Alî b. Muh. b. Halef el-Me'âfirî el-Kâbisî'nin *K. el-Menâsık*'ı (*Tezkire* III, 1079; İbn Hayr *Fehrese* 250, 296).

g) Sa'îd b. ebî Arûbe'nin "*K. el-Menâsık an Katâde*" si (*İsâbe* III, 599; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 1216).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 41 (I, 152-177 yk; 6. H. asır; NÂSIR 236).

45* Müelliften rivâyet eden: Alî b. Ah. b. ebî Kays (*Sila* 83-27, 429; *Siyer* XIII, 401; *Hâvî* I, 248'

46* Müell...nden rivayet eden: Ebû Tâhir Muh. b. Ah. b. Abdirrahîm (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 87b; *Sila* 84-28, 388).

* Bu sahada yazılan bir diğer hadis kitabı:

İbn ebî Hâtim'in *K. el-Edâhî*'si. *Hâvî*'de (I, 41) bir alıntısı mevcuttur.

47* Bkz. *Siyer* XIII, 402. Suyûtî'nin alıntı yaptığı hadis kitaplarındandır (*Hâvî* I, 361).

48* Müellifinden rivâyet eden: Ebû Tâhir Muh. b. Ah. b. Abdirrahîm (*Sila* 84-28, 370).

* Bu sahada yazılan iki hadis kitabı vardır ki, yukarıda adı geçen diğer ikisinden daha meşhûrdur:

a) Ebû Ya'kûb İshâk b. İbr. b. Muh. el-Karrâb es-Serahsî'nin (325-429 H.) *K. er-Remy = Fadâ'ilü'r-remy fî sebîlillah*'ı. Râvîsi: Ebû Alî el-Huseyn b. Muh. b. el-Hasan b. Mütti'l-Herevî (İbn Hacer *Müfehres* 202 aa; *Dürer* II, 93; *Meşyehatu'l-Halebî* 79b, 118ab; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 61b; *Sila* 84-28, 356; 85-29, 34).

Yazmaları: Feyzullah 507/3 (23a-26b yk., 9. H. asır); Köprülü 384/1 (1a-10b yk., 7. H. asır).

Neşredilmiştir: Arapça metni ile birlikte İngilizce tercümesi, Fadlurrahman Bâkî'nin tahkiki ile, Islamic Culture 34/1960/195-218 s.

b) et-Taberânî'nin *Fadlu'r-remyi ve-ta'limihî*'si. Müellifinden rivayet eden: Hâfız Ebû Nu'aym el-İsbehânî.

Yazması: Köprülü 384/2 (11a-25b yk., 7. H. asır).

49* Bunu müellifinden rivâyet eden: Ebû Bekr b. el-Furât (*Sila* 83-27, 387).

50* Birçoklarınca müellifinden rivayet olunmuştur (*Sila* 85-29, 484). *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 488).

Yazmaları: Lâleli 3664/8-9 (I, II, 87a-108b yk., 633 H.); Zâhiriyye, mec. 76 (I-II, 156-192 yk.); mec. 98 (65-89yk.)

* Diyâü'l-Makdisî'nin de aynı adı taşıyan bir eseri vardır (*Sila* a.y.).

51* Bkz. *Siyer* XXI, 408.

57. Ebû Bekr b. ebî Âsım'ın *K. el-Cihâd*'ı[52].

58. İbnü'l-Mübârek'in *K. el-Cihâd*'ı: Ebû Abdirrahman Abdullah b. el-Mübârek b. Vâdih el-Mervezî el-Hanzelî —ki Benû Hanzale'nin âzâdlısıdır— et-Temîmî, tebe-i tâbiînden, büyük hâfızlardandır. Fırat üzerindeki Behît adlı bir beldede 181 yahut 182 H. tarihinde vefât etti. Cihâd konusunda ilk müstakil eser veren odur[53]. Bu sahada başkalarının da kitapları vardır[54].

59. Ca'fer el-Firyâbî'nin *K. en-Nikâh*'ı[55].

60. Ebû'ş-Şeyh b. Hayyân'ın *K. en-Nikâh*'ı[56].

61. Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm'ın *K. en-Nikâh*'ı[57].

52* Ebû Bekr Abdullah b. Muh. b. Fûrek tarafından müellifinden rivayet olunmuştur (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 51b; *Sıla* 84-28, 68).
Yazması: Zâhiriyye, mec. 15/6 (I, 74a-103a, 7. H. asır).
İsâbe'nin kaynaklarındandır (IV, 149).

53* İki râvisini tesbit ettim:
a) Ebû Osmân Sa'îd b. Ah. b. Nu'aym el-Asbehî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 86b).
b) Sa'îd b. Rahmeti'l-Masîsî (*Sıla* 84-28, 68).
İsâbe'nin kaynaklarından (I, 355, II, 75, IV, 23) olan bu eser basılmıştır.

54* Meselâ:
a) Takiyyüddîn Ebû Muh. Abdülganî b. Abdilvâhid el-Makdisî'nin (541-600 H.) *Fadlu'l-cihâd*'ı.
Yazması: Zâhiriyye, mec. 95 (17-33yk.)
b) Hâfız Ebû'l-Kâsım b. Muh. b. et-Taylesân'ın *Buğyetu'l-mirtâd fî't-ta'rîf bi-sünneti'l-cihâd*'ı (*Bern. Tüceybî* 236).
c) Diyâüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Abdilvâhid b. Ah. el-Makdisî'nin (öl. 640 H.) *Fadâ'ilü'l-cihâd*'ı (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 29b) ile;
d) Onun kardeşi Ah. b. Abdilvâhid el-Makdisî el-Buhârî'nin (564-632 H.) *Fadlu'l-cihâd ve'l-mücâhidîn*'i.
Yazması: Zâhiriyye, mec.7 (112-123 yk.; NÂSIR 230).
e) Kadılar kadısı Behâüddîn Ebû'l-İzz ve Ebû'l-Mehâsin Yûsuf b. Râfi' b. Temîm el-Esedî el-Halebî, İbnü Şeddâd'ın (539-632 H.) *Fadâ'ilü'l-cihâd*'ı (*Siyer* XXII, 385).
f) İbn ebî 'd-Dünyâ'nın *K. el-Cihâd*'ı (*Siyer* XIII, 402).
g) Ebû'l-Hasan Ali b. Tâhir b. Ca'fer en-Nahvî ed-Dimaşkî es-Sülemî'nin (öl. 500) *K. el-Cihâd*'ı.
Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 60 (II, 173-190 yk., 8. H. asır), (VIII, 191-212 yk.), âmm 4511 (IX, 1-19 yk.), mec. 60 (XII, 213-273 yk.).
h) İmâdüddîn Ebû'l-Fidâ' İsm. b. Ömer b. Kesîr'in *el-İctihâd fî talebi'l-cihâd*'ı. İçinde bizzât müellifin sevkettiği isnâdlı haberler vardır.
Neşredilmiştir: 1) Kahire 1347; 2) Abdullah Abdurrahîm Useylân'ın tahkiki ile, Beyrut 1980, Mü'essesetü'r-Risâle.
i) Ebû Bekr b. ebî Dâvud es-Sicistânî'nin *K. Şerî'ati'l-ğazî*'si. Râvîsi: Ömer b. Muh. b. Seyf (*Sıla* 84-28, 375).

55* Müellifinden rivâyet eden: Abdullah b. İbr. ez-Zeynebî (İbn Hacer *Müfehres* 12b; *Sıla* 85-29, 521; *İsâbe* IV, 78).

56* Râvîsi: Abdürrezzâk b. Ah. b. Abdirrahman (*Sıla* 85-29, 521). *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 323, IV, 38).

57* Râvîsi: Alî b. Abdilazîz el-Begavî (*Sıla* 85-29, 521).

62. Ebû'l-Kâsım et-Taberânî'nin *İşretu'n-nisâ*'sı[58].

63. Muh. b. el-Hasan eş-Şeybânî'nin *K. el-İkrâh*'ı.

64. Ebû Bekr el-Esrem'in *K. el-Buyû'*su[59].

65. Ebû Sa'îd en-Nakkâş'ın *K. el-Kudât ve'ş-şuhûd*'u[60]: Ebû Sa'îd Muh. b. Alî b. Amr b. Mehdî en-Nakkâş —ki bu, tavan ve benzeri yerlere oyma yapma mesleğine nisbettir— el-İsbebânî el-Halîlî, 424 H. senesinde vefât etmiştir.

66. Dârekutnî'nin *K. el-Kadâ' bil-yemîn me'a'ş-şâhid*'i.

67. Ebû'ş-Şeyh b. Hayyân'ın *K. el-Kat' ve's-sirkat*'i[61].

66. Ebû Bekr el-Esrem'in *K. el-Velâ' ve'l-atk ve ümmi'l-veled ve'l-mukâtib ve'l-müdebber ani'l-İmâm Ahmed*'i.

67. Ebû'ş-Şeyh b. Hayyân'ın *K. el-Ferâ'id ve'l-vesâyâ*'sı[62].

58* Bunu müellifinden rivayet eden: meşhur hâfız Ebû Nu'aym el-İsbehânî (İbn Hacer *Müfehres* 205a; *Sila* 85-29, 23).

59* Müellifinden rivayet eden: Ömer b. Muh. b. Îsâ (*Sila* 84-28, 14).

60* Müellifinden rivayet eden: Ah. b. Abdilgaffâr b. Uşne (*Tezkire* III, 1059; İbn Hacer *Müfehres* 202a; *Sila* 85-29, 57).

61* Râvîsi: Ebû Tâhir b. Abdirrahîm (*Sila* 85-29, 526).

62* Râvisi: Ebû Tâhir Muh. b. Ah. b. Abdirrahîm (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 86b; *Sila* 85-29, 40).

*** Bu sahada yazılan diğer eserler:**

a) Ebû'l-Hureys Şureyh b. Yûnus el-Mervezî'nin (öl.235 H) *K. el-Kadâ*'sı. Müellifinden rivâyet eden: Ebû'l-Abbâs Hâmid b. Muh. b. Şu'ayb el-Belhî (*Sila* 85-29, 57).

Yazması: Feyzullah 506/3 (II, 51a-62b yk., 6. H. asır).

b) Ebû Muh. Yahyâ b. Muh. b. Sâ'id'in *K. eş-Şehâdât*'ı. Râvisi: Ubeydullah b. Muh. b. Mahled (*Sila* 84-28, 376).

c) Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin (336-430 H.) *Fadîletu'l-âdilîn mine'l-vulât ve-men en'ame'n-nazar fî hâli'l-ammâl ve'l-buğât*'ı.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 63 (221-230 yk.).

d) Yine muhtemelen onun *et-Tahzîr mine'l-kadâ*'sı.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 62 (151-156 yk., bir kıt'ası). Bunun Ebû Nu'aym'e âit olduğunu Nâsirüddîn el-Elbânî tahmin etmiştir.

e) Ebû Bekr b. ebî Âsım'ın *K. Âdâbi'l-hukemâ*'sı. Râvîsi: Ebû Bekr Abdullah b. Muh. b. Fûrek (İbn Hacer *Müfehres* 187 b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 51b, 52a).

f) Yine aynı müellifin *K. ed-Diyât*'ı. Râvisi: yukarıdakinin aynı (*Siyer* XXII, 23; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 51b; *Sila* 84-28, 338).

1323 yılında Kahire'de basılmıştır.

d) Sa'îd b. Mansûr'un *K. el-Ferâ'id*'i (İbn Hayr *Fehrese* 136).

h) Yezîd b. Hârûn'un *K. el-Ferâ'id*'i (İbn Hayr *Fehrese* 264; *Sila* 85-29, 41). Râvisi: Ebû Gassân Mâlik b. Yahyâ ez-Zâhid.

i) Ebû Abdillah Süfyâ n b. Sa'îd es-Sevrî'nin *K. el-Ferâ'id ve'l-mevârîs*'i. es-Sevrî'nin hadisleri içinden toplayarak bu eseri hazırlayan: Ebû Bekr Muh. b. Sül. el-Bâğandî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 24b; İbn Hacer *Müfehres* 200aa; *Dürer* III, 89; *Sila* 85-29, 40).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 38 (27-36 yk.; NÂSIR 228).

j) Ebû Abdillah Muh. b. Nasr el-Mervezî'nin *K. el-Ferâ'id*'i. Râvisi: Muh. b. Yûsuf el-Esamm (*Sila* 85-29, 40).

68. Abdullah b. el-Mübârek'in *K. el-İstîzân*'ı[62a].

69. İmâm Ahmed'in *K. el-Eşribe*'si[63].

70. Buhârî'nin *K. el-Eşribe*'si.

71. Ebû Bekr b. ebî Âsım'ın *K. el-Eşribe*'si.

72. Yine (Ebû Bekr b. ebî Âsım)'ın *K. el-At'ime*'si[64]. Başkasının da aynı adlı bir eseri vardır.[65]

73. İbrâhîm el-Harbî'nin *K. İkrâmi'd-dîf*'i[66].

74. Yine (İbrâhîm el-Harbî)'nin *K. Birri'l-vâlideyn*'i[67].

75. Ebû Abdillah el-Buhârî'nin *K. Birri'l-vâlideyn*'i[68].

76. Abdullah b. el-Mübârek'in *K. el-Birr ve's-sıla*'sı[69].

62/a* İbnü'l-Mübârek'ten bu kitabını rivâyet eden: Abdân b. Ahmed (*Sıla* 83-27, 444).

63* İmâm Ahmed'den rivayet eden: Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Muh. b. Abdilazîz el-Beğavî (*Sebetu'ş-Şemmâ'* 171ab; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 56ab; *Sıla* 83-27, 445).

Neşredilmiştir: Subhî Câsim'in tahkiki ile, 1976 Bağdat.

* Bu sahada yazılan diğer kitaplar:

a) Ebû Muh. Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî'nin *K. el-Eşribe*'si (Hallikân II, 42; İbn Hayr *Fehrese* 262).

d) Ebû Ca'fer et-Tahâvî'nin *K. el-Eşribe ve-tahrîmi'l-müskir*'i (İbn Hayr *Fehrese* 262).

64* Râvisi: Abdullah b. Muh. el-Kabbâb (*Sıla* 83-27, 445).

65* Meselâ:

a) Ebû Abdirrahman es-Sülemî'nin *K. el-At'ime*'si (*İsâbe* I, 397).

b) Ebû Sa'îd Osmân b. Sa'îd b. Hâlid ed-Dârimî'nin *K. el-At'ime*'si. Râvisi: Ebû Muh. el-Muttalib b. Yûsuf b. el-Haccâc b. Yûsuf el-Kahenderî (İbn Hacer *Müfehres* 201b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 105b; *Siyer* XXII, 326; *Sıla* 83-27, 445).

66* Ebû İshâk İbr. b. İshâk b. Bişr el-Harbî'nin (198-285 H.) *K. İkrâmi'd-dîf*'ini müellifinden rivâyet eden: Ebû Bekr Muh. b. Ca'fer b. Muh. el-Enbârî (İbn Hacer *Müfehres*; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 59b; *Sıla* 83-27, 446).

Yazmaları: Reisülküttab 237 (79a-100b yk., 667 H.); Kahire Suppl. I, 70, Dâr 24437b (64 yk.;14. H.asır).

* Bu sahada kaleme alınan bir başka eser:

İbn e'd-Dünyâ'nın *K. Kurâ'd-dîf*'i. Müelliften rivâyet eden: Ebu'l-Huseyn Ah. b. Muh. b. Ca'fer el-Cevzî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 91b; İbn Hayr *Fehrese* 283; *Siyer* XIII, 403; *İsâbe* IV, 192).

Yazması: Landb.-Brill 54; Süleymaniye Ktb. Mikrofilm arşivinde bir kopyası vardır.

67* Râvisi: Abdullah b. Ah. el-Ebyârî (*Sıla* 84-28, 12).

68* Buhârî'den bu kitabı rivâyet eden: Ebû Bekr Muh. b. Ah. b. Deleveyh (İbn Hacer *Müfehres* 179 da; 202 a; *Sebet Belevî* 174; *Sıla* 84-28, 10).

* Bu sahada yazılan diğer kitaplar:

a) Ebû Muh. el-Hallâl'ın *Birrü'l-vâlideyn*'i (İbn Hacer *Fehrese* 378).

b) Kâsım b. Asbağ'ın *K. Birri'l-vâlideyn*'i (*Tezkire* III, 854).

69* Müellifinden rivâyet eden: el-Huseyn b. el-Hasan el-Mervezî (*Sıla* 84-28, 11).

İsâbe'nin kaynaklarındandır (I, 371, IV, 192).

77. Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm'ın *K. el-Ahdâs*'ı.

78. Ebû Dâvud'un *K. el-Melâhim*'i.

79. Ebû'ş-Şeyh (b. Hayyân)'ın *K. el-Fiten*'i[70].

80. Nu'aym b. Hammâd'ın *K. el-Fiten ve'l-melâhim*'i[71]: Ebû Abdillah Nu'aym b. Hammâd b. Mu'âviye b. el-Hâris el-Huzâ'î el-Mervezî. Mısır'a yerleşti, ilk müsnedi cem'eden odur. Sâmarrâ'da hapiste 228 H. senesinde vefât etmiştir.

81. Ebû Nu'aym (el-İsbehânî)'nin *K. el-Mehdî*'si.

82. Abdülganî el-Makdisî'nin *K. Eşrâti's-sâ'at*'i: Ebû Muh. Abdülğanî b. Abdilvâhid b. Alî b. Sürûr el-Makdisî —sonra— ed-Dimaşkî eş-Sâlihî el-Hanbelî, Takiyyüddin, Muhaddisü'l-İslâm, eserler sâhibi, ömrünün sonunda Mısır'a yerleşti. Burada 59 yaşında iken 600 senesinde vefât etti ve Karâfe kabristanına defnedildi[72].

83. Ebû Bekr b. ebî Dâvud'un *K. el-Ba's ve'n-nüşûr*'u[73].

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 328 (II, 101-123 yk; NÂSIR 103).

* Bu sahada yazılan diğer kitaplar:

a) Ebû Abdillah el-Huseyn b. el-Hasan b. Harb el-Mervezî'nin (öl. 246 H.) *K. el-Birr ve's-sıla*'sı (İbn Hayr *Fehrese* 300).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 76 (221a-251a yk.; 7. H. asır).

b) Ebû Bekr Ah. b. Alî b. Bedrân el-Hulvânî'nin *K. el-Birr ve'l-ukûk ve-şerhi'l-kebâ'ir*'i. Râvisi: Abdullah b. Ah. Hatîbi'l-Mevsil (İbn Hacer *Müfehres* 84b; *Sila* 84-28, 10).

70* Suyûtî'nin iktibâslarda bulunduğu hadis kitaplarındandır (*Hâvî* II, 89).

71* *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (III, 222, 656).

Suyûtî, *el-Urfu'l-verdî fî ahbâri'l-Mehdî* adlı eserinde bu kitaptan pek çok hadisi irâd etmiştir (*Hâvî* 57-80).

Yazmaları mevcuttur: Âtıf Ef. 602 (tamamı, ancak isnâdları hazfedilmiş, 135 yk, 687 H.); British Museum Or. 9449 (V-X, 104 yk.); Zâhiriyye, edeb 62 (Şerefüddîn Nasrullah b. Abdilmun'im b. Şukayr et-Tenûhî (604-683 H)'nin seçmeleri, 124 yk.; GAS 105).

72* Müellifinden rivayet eden: Ah. b. Abdiddâ'im el-Makdisî (*Sila* 83-27, 432).

* Bu sahada yazılan diğer eserler:

a) Îsâ b. Mûsâ Guncâr'ın *K. el-Fiten*'i (*Ta'rîh Bağdâd* IV, 366).

b) Ebû Alî Hanbel b. İshâk eş-Şeybânî'nin (193-273 H.) *K. el-Fiten*'i. Râvîsinden rivâyet eden: Ebû Amr Osmân b. Ah. b. es-Semmâk (İbn Hacer *Müfehres* 169 ab; *Sila* 85-29, 39).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 38/4 (IV, 44a-59b, 7. H. asır).

c) Ebû Amr Osmân b. Sa'îd ed-Dânî'nin (371-444 H.) *es-Sünenü'l-vâride fi'l-fiten*'i.

İçinden pekçok alıntı Suyûtî'nin *el-Urfu'l-verdî fî ahbâri'l-Mehdî* adlı eseri içinde yer almıştır (*Hâvî* II, 81-83).

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 314 (tamamı, 196 yk., cüz'leri yanlış ciltlenmiş; NÂSIR 184).

73* Müellifinden rivâyet eden: Ebû Bekr Muh. b. Ömer b. Alî b. Halef, İbn Zünbûr (*Meşyehatu'l-Halebî* 118 b; 14 a; *Fihris Ensârî* 220 b; İbn Hacer *Müfehres* 54 a; *Dürer* II, 57; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 57, 383; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 84b, 85a; *Sila* 84,28, 97).

84. İbn ebî 'd-Dünyâ'nın *K. el-Ba's ve'n-nüşûr*'u.

85. Ebû Bekr el-Beyhakî'nin *K. el-Ba's ve'n-nüşûr*'u[74].

86. Diyâüddîn el-Makdisî'nin *K. el-Ba's ve'n-nüşûr*'u[75].

Yazmaları çoktur.

Neşredilmiştir: Ebû'l-Vefâ Mustafa el-Merâğî'nin *Lübâbu'l-bahs* isimli şerhi ile birlikte, 1954 yılında Kahire'de.

74* Birkaç râvisi vardır. (Bkz. Suyûtî *Fihris* 252 a; *Sıla* 84-28, 15).

Yazmaları: Şehit Ali 1572 (121 yk., 752 H., tamamı); Topkapı Sarayı, Ahmet III 557 (170 yk., 665 H.); Medine 339 (140 yk., 6. H. asır).

75* Râvîsi: Süleymân b. Hamza (*Sıla* 84-28, 15).

* Bu sahada yazılmış diğer bazı hadis kitapları:

1. Ebû Bekr el-Beyhakî'nin (384-458 H.) *İsbâtu azâbi'l-kabr*'i. Rivayet eden: Ebû Alî İsm. b. Ah. b. el-Huseyn el-Beyhakî.

Yazması: Ahmet III 1127/6 (111a-155a yk., 731 H.).

2. el-Kâdı İsm. b. İsh. b. Hammâd b. Zeyd el-Ezdî'nin (öl. 282 H.) *K. Şefâ'ati Rasûlillah ve'r-redd alâ münkirîhâ mine'l-mulhidîn*'i. Râvisi: Ebû'l-Kâsım İsm. b. Ya'kûb el-Bağdâdî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 63b, 64a; İbn Hayr *Fehrese* 303).

MÜFRED BÂBLARDA YAZILMIŞ DİĞER KİTAPLARDAN BAZILARI

1. Mansûr b. Süleym'in *Fadlu'l-Muharrem*'i (*Dürer* IV, 191).

2. Ebû Muh. el-Hasan b. İbr. b. el-Ezrak'ın *Fadlu Mısır*'ı (*Sıla* 85-29, 37).

3. Ebû Zerr Abd b. Ah. el-Herevî'nin *Fadlu Âşûrâ*'sı (İbn Hayr *Fehrese* 303; *Gunye* 187).

4. Ebû Alî el-Hasan b. Ah. b. Abdillah b. el-Bennâ'nın (öl. 471 H.) *Fadâ'ilu yevmi Âşûrâ*'sı (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 68b).

5. Ali b. Mes'ûd b. Nefîs el-Mevsilî el-Halebî'nin (634-704) *Fadlu yevmi't-Tevriyye*'si.

6. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *Fadlu Ramadân*'ı (*Dürer* III, 120; İbn Hacer *Müfehres* 147 ba; *Fihris Ensârî* 220 b; Sirâcüddîn *Meşyeha* 57ab).

Yazması: Lâleli 3664/12.

7. Ebû Hafs Ömer b. Ah. b. Osmân, İbnü Şâhîn'in (297-385 H.) *Fadâ'ilu şehri Ramadan ve-mâ fîhâ mine'l-ahkâm ve'l-ilm*'i. Oğlu Ubeydullah tarafından rivâyet olunmuştur (İbn Hacer *Müfehres* 145a; *Sıla* 85-29, 34).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 20 (195a-203a, 6. H. asır; GAS 210).

8. Seleme b. Şebîb'in *Fadlu Ramadân*'ı. Râvisi: el-Fadl b. el-Hatîb el-Vâ'iz (*Sıla* 85-29, 34).

9. Abdülazîz el-Kinânî'nin *Fadâ'ilu Ramadân*'ı (*Dürer* II, 33-4).

10. Takıyyüddîn Ebû Muh. Abdülganî b. Abdilvâhid b. Alî el-Makdisî'nin (541-600 H.) *Fadâ'ilü Ramadân*'ı. Râvisi: Ahmed b. Abdiddâ'im (*Sıla* 85-29, 34).

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 71 (1-17 yk., müellif hattı ile); mec. 55 (47-56 yk.).

11. Abdülazîz b. Ah. el-Kinânî'nin *Cüz' fî fadli Receb*'i. Râvisi: Ebû Muh. b. el-Ekfânî (*Sıla* 84-28, 77).

12. Ebû'l-Muzaffer Mansûr b. Süleym b. Mansûr el-Hemedânî'nin *Cüz' fîhi'l-meclisu'l-müntehab fî fadli Şehrillah Receb*'i (*Bern. Tüceybî* 233).

13. Ebû Muh. el-Hasan b. Muh. el-Hallâl'ın *Fadlu Receb*'i. Râvisi: Abdülmuhsin b. Muh. el-Bağdâdî (*Sıla* 85-29, 35).

14. Takiyyüddîn Ebû Muh. Abdülganî b. Abdilvâhid b. Sürûr el-Makdisî'nin *Fadlu Receb*'i (*Sıla* a.y.).

15. Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasan b. Asâkir'in *Fadlu Receb*'i (*Sıla* 85-29, 367).

16. İzzüddîn Abdülazîz b. Mahmûd, İbnü'l-Ahdar'ın *Cüz' fî fadli Şa'bân*'ı. Râvisi: Necîbüddîn el-Harrânî (İbn Hacer *Müfehres* 138 ba; *Sıla* 84-28, 77).

17. Ebû Abdillah Muh. b. İsm. b. ebî's-Sayf'ın *Fadlu Şa'bân*'ı. Râvisi: Ya'kûb b. ebî Bekr et-Taberî (*Sıla* 85-29, 33-4).

18. Ebû Hâtim Muh. b. Ah. b. Hibbân el-Büstî'nin (öl. 354 H.) *Mâ verede fî leyleti'n-nısfi min Şa'bân*'ı.

Yazması: Kahire[2] I, 142.

19. Ebû Bekr Muh. b. el-Huseyn el-Âcurrî'nin (öl. 360 H.) *Mâ verede fî leyleti'n-nısfi min Şa'bân*'ı.

Yazması: Kahire[2] I, 142, hadîs 26 ş (bir mecmûa içinde, GAS 195).

20. Ebû Abdillah Muh. b. Sa'îd b. Yahyâ, İbnü'd-Dübeysî'nin (558-637 H.) *Cüz' fî fadli leyleti'n-nısfi min Şa'bân*'ı.

Yazması: Âşir Ef. 277 (69a-73a, 769 H.).

21. Ebû'l-Kâsım b. Asâkir'in *Cüz' fîhî fadâ'ilu leyleti'n-nısfi min Şa'bân*'ı. Bu, onun meşhûr imlâlarının 43. meclisidir (İbn Hacer *Müfehres* 140a; *Sıla* 85-29, 35).

22. Ebû Bekr Muh. b. Abdilbâkî el-Ensârî'nin *Fadlu leyleti'n-nısfi min Şa'bân*'ı. Râvisi: Ebû Hafs b. Taberzed (*Sıla* a.y.)

23. Ebû İshâk İbr. b. Alî el-Gâzî'nin *Fadâ'ilu Aşere Zi'l-Hicce*'si. Râvisi: Ebû'l-Kâsım Alî b. Muh. b. Alî el-Masîsî (İbn Hacer *Müfehres* 141a).

24. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *Fadâ'ilu Aşere Zi'l-hicce*'si. Râvisi: Hamza b. Muh. b. el-Abbâs ed-Dehkân (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 89 ab).

Yazmaları: Leiden 1732; Land b.-Br. 55; Berlin 10213; Kahire[1] VII, 6, 153, 330.

25. et-Taberânî'nin *Fadâ'ilu Yevmi Arafe ve-Aşere Zi'l-hicce ve-mâ yud'â bihî Yevme Arafe*'si. Râvisi: Ebû Sa'îd Abdurrahman b. Ah. es-Saffâr (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 80 b, 81a).

26. Ebû Abdillah el-Huseyn b. Ah. b. Abdillah b. Bukeyr es-Sayrafî'nin (327-388 H.) *Fadlu men ismuhû Ahmed ve-Muhammed*'i. Râvisi: eş-Şerîf Ebû'l-Hasan Muh. b. Ah. b. Muh. b. Abdillah b. Abdissamed b. el-Muhtedîbillah (İbn Hacer *Müfehres* 12b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 71 ab; *Bern. Tüceybî* 234; *Sebetu'ş-Şemmâ'* 28 b-33b; *Sıla* 85 - 29, 32).

Yazmaları: Zâhiriyye, tasavvuf 20 (57-61 yk., 1086 H.); âmm 5296 (133-136 yk.); Leiden B 91 (5 yk., 867 H.) (GAS 212).

27. et-Taberânî'nin *Ehâdîsu't-tivâl*'ı. Râvisi: Ebû'l-Huseyn Ah. b. Muh. b. Fâdişâh (İbn Hacer *Müfehres* 111a; *Sıla* 85-29, 10; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 80 b).

Neşredilmiştir: Hamdî Abdülhamîd es-Selefî tarafından *Mu'cemu'l-kebîr*'in 25. yani son cildine ilave olarak : 189-353 s.; 1983, Bağdat, Vizâretu'l-Evkâf; GAS 196.

28. Ebû Mûsâ Muh. b. ebî Bekr el-Medînî'nin (501-581 H.) *Tivâlu'l-ehâdîs = Tıvalâtu'l-ehâdîs = Tıvâlâtu'l-ahbâr = Tivâlu'l-ehâdîs ve'l-ahbâr ve-gureru'l-kısas ve'l-âsâr*'ı (*Siyer* XXI, 154; Sirâcüddîn *Meşyeha* 177a; *Sıla* 85-28, 10).

Yazmaları: Şehit Ali 511 (başı ve sonu noksan, 240 yk., muhtemelen 8. asır); Berlin Oct. 1447; Zâhiriyye, mec. 62 (158-169 yk.; el-Mizzî'nin hattı ile).

29. Ebû Muh. Abdullah b. Muh. b. Ca'fer b. Hayyân, Ebû'ş-Şeyh el-İsbehânî'nin (270-369 H.) *Ahlâku'n-Nebî*'si. İki baskısı yapılmıştır:

a. İspanya nüshası esas alınarak Ebû'l-Fadl Alî Muh. es-Sâdık'ın tahkiki ile 1959 yılında Kahire'de.

b. Ah. Muh. Mersî'nin tahkiki ile 1972 yılında, Kahire'de Mekt. Nehda tarafından.

Ebû Bekr Muh. b. el-Velîd et-Turtûsî (öl. 520 H.) tarafından ihtisâr edilmiştir (İbn Hayr *Fehrese* 271). Yazması: Feyzullah 1308/2 (36a-68a, 778 H.).

30. Ebû İshâk İsm. b. İshâk el-Kâdî'nin *K. Ahlâki'n-Nebî ve-zühdihî*'si. Râvisi: Ebû Sehl Ah. b. Muh. b. Abdillah b. Ziyâd el-Kattân (İbn Hacer *Müfehres* 185 b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 64a; *Bern. Tüceybî* 250; *Sıla* 83-27, 445.).

31. Ebû Bekr Muh. b. Abdillah b. İbr. eş-Şâfi'î'nin (öl. 354 H.) *K. Ahlâki'n-Nebî ve-mâ*

kâne ye'kulu ve-ye'muru bihî ve-yeşrebu ve-ye'muru bi-şurbihî'si (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 26 ab).

32. el-Kâdî Ebû İsma'îl Hammâd b. İshâk el-Ezdî'nin (199-267 H.) *K. Tereketi'n-Nebî*'si. Oğlu Ebû İshâk İbr. tarafından rivayet olunmuştur (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 73a). Yegâne Zâhiriyye nüshasından tahkikli baskısı yapılmıştır.

33. Ebû Abdillah Muh. b. İshâk el-Müseyyebî'nin (öl. 236 H.) *K. Eslâfi'n-Nebî*'si. Râvisi: Abdullah b. Amr b. ebî Sa'îd el-Belhî (İbn Hacer *Müfehres* 197a; *Meşyehatu İbn Sellâme* 15 b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 17a; *Sila* 83-27, 433).

34. Ebû Ca'fer Muh. b. Osmân b. ebî Şeybe'nin (öl. 297 H.) *K. fîhî halku Âdem ve-hatîetuhû ve-tevbetuhû ve-ebvâb fî velâdati'n-Nebî*'si.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 19 (46-57 yk.; GAS 164).

35. Ebû Zerr Abd b. Ah. el-Herevî'nin *Ma'îşetu'n-Nebî ve-ashâbihî ve-tahliyyuhum mine'd-dünyâ*'sı (İbn Hayr *Fehrese* 276).

36. Diyâüddîn Muh. b. Abdilvâhid el-Makdisî, İbnü'l-Kayserânî'nin (569-643 H.) *K. Zikri salâti'n-Nebî (sav) halfe Ebî Bekr*'i (*Sila* 84-28, 346).

37. Yine onun *Zikrü mâ ûtiye Nebiyyenâ (sav) dûne'l-enbiyâ*'sı. Yazması: Zâhiriyye, mec. 110 (204-213 yk.; müellif hattı; NÂSIR 331).

38. Yine onun *K. el-Musâfaha*'sı (İbn Hacer *Müfehres* 179bb).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 83 (30-34 yk.; NÂSIR 331).

39. Ebû Bekr Muh. b. İbr. b. Alî b. Âsım b. el-Mukrî'nin (285-381 H.) *K. er-Ruhsa fî takbîli'l-yed*'i (*İsâbe* IV, 20; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 10 b; *Bern . Tüceybî* 208; *Sila* 84-28, 19).

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 34 (159a-161b, 6. H. asır; Hâfız İbn Asâkir'in hattı ile); mec. 34 (162a-168a yk., 6. H. asır); mec. 115 (157a-161a, 563 H.) (GAS 205).

40. Ebû Sa'îd Ah. b. Muh. b. Ziyâd, İbnü'l-A'râbî'nin (öl. 341 H.) *K. el-Kubel ve'l-mu'ânaka ve'l-musâhafa*'sı (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 56 b; *Bern. Tüceybî* 207).

Yazması: Râmpûr I, 220, 556; Medine, Ârif Hikmet 167 (2-9a; Süleymaniye Ktb.si, Mikrofilm Arşivi No. 2792).

41. Ebû Bekr Ca'fer b. Muh. b. el-Hasan el-Firyâbî'nin (207-301 H.) *Sıfatu'l-münâfık*'ı. Müellifinden rivâyet eden: Ebû Muh. Ubeydullah b. Muh. b. Sül. b. Bâbeveyh (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 66 ab). Pek çok yazmaları vardır. Neşredilmiştir: Muh. Hâmid el-Fikî'nin tahkiki ile "*Min Defâ'ini'l-Künûz*" içinde Kahire'de 1349 yılında.

42. Ebû Nu'aym Ah. b. Abdillah b. Ah. b. İshâk el-İsbehânî'nin (336-430 H.) *Sifatu'n-nifâk ve-na'tu'l-münâfikîn*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 60 (19-39 yk.).

43. Ebû Muh. Ism. b. İbr. el-Mukrî el-Herevî'nin (öl. 414 H.). *K. Derecâti't-tâ'ibîn ve-makamâti's-sıddîkîn*'i. Râvisi: Ebû Atâ' Abdülevvel b. Abdilvehhâb (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 62b; *Siyer* XXII, 326).

44. Kâdı ve tarihçi Ebû'l-Kâsım Halef b. Abdilmelik b. Beşkuvâl'in (494-578 H.) *K. el-Müstağîsîn billah*'ı.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 34 (128 - 134 yk.; ilk cüz'ünden bir bölümü).

45. Yine onun *K. el-Kurbe ilâ Rabbi'l-âlemîn fî fadli's-salât alâ Seyyidi'l-Mürselîn*'i (*Bern. Tüceybî* 253).

46. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *K. Riyâdati'l-müte'allimîn*'i. İki râvisini tesbit ettim: Ebû'l-Fadl Muh. b. Ah. b. el-Huseyn el-İsbehânî (*Bern. Tüceybî* 255; *Bern. Vâdiyâşî* 230) ve el-Kâdî Ebû'l-Mutahher b. ebî'r-Ricâl el-İsbehânî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 45b).

47. ed-Dârekutnî'nin *K. er-Rü'yâ*'sı. Râvisi: Muh. b. Alî b. el-Feth (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 113a; *Sila* 84 - 28, 357).

48. el-Firyâbî'nin *K. er-Rü'yâ*'sı. Râvisi: Alî b. Muh. er-Rezzâz (*Sila* 84-28, 357).

49. Ebû Zerr Abd b. Ah. el-Herevî'nin *K. er-Rü'yâ ve'l-menâmât*'ı (İbn Hayr *Fehrese* 267, 286).

50. İmam Ebû Abdillah Ah. b. Muh. b. Hanbel eş-Şeybânî'nin *K. er-Rü'yâ ve'l-kubûr*'u. Müellifinden bunu oğlu Abdullah rivayet etmiştir (Sirâcüddîn *Meşyeha* 76b, 77a).

51. Takiyyüddîn Abdülganî b. Abdilvâhid el-Makdisî'nin *K. er-Rü'yâ*'sı (*Sila* 84-28, 357).

52. Muh. b. Müslim b. Kuteybe'nin *İbâretu'r-rü'yâ*'sı (İbn Hayr *Fehrese* 266).

53. Ebû Alî el-Hasan b. Ah. b. Abdillah, İbnü'l-Bennâ el-Hanbelî'nin (396-471 H.) *Risâletü's-sükût ve-lüzûmi'l-büyût*'u (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 68b; Suyûtî 253b).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 7 (77-83 yk.; NÂSIR 34).

54. Ebû Sa'îd Muh. b. Alî b. Amr en-Nakkâş'ın (öl. 414 H.) *K. Fünûni'l-acâ'ib*'i. İki râvisinin tesbit ettim: Ebû Tâhir Temîm b. Muh. (*Sila* 85-29, 40) ve Ebû'l-Abbâs Ah. b. Abdilgaffâr (yazma nüshası).

Doğal acâiblikler ve ekserisi Benû İsrâil arasında cereyân eden garîb olaylara yer verilmiştir.

Yazmaları: Reisülküttab 237/1 (1-76 yk., 667 H.); Kahire, hadis 1687 (163 yk.; 1355 H.; Kahire Suppl. I, 188). Yakın zamanda neşri gerçekleştirilmiştir.

55. Ebû Bekr el-Huseyn b. Muh. b. Abdillah el-Âcurrî'nin (öl. 360 H.) *K. Ahlâki hameleti'l-Kur'ân*'ı. Müellifinden rivayet eden Ebûl-Hasan Alî b. Ah. b. Ömer b. Hafs el-Hammâmî el-Mukrî, 348 ve 354 yıllarında Mekke'de imlâ etmiştir (*Bern. Tüceybî* 50. İbn Hayr *Fehrese* 72, 285; Sirâcüddîn *Meşyeha* 83ab; *Sila* 83-27, 446). Pek çok yazmaları mevcut olup, tahkikli neşri gerçekleştirilmiştir.

56. Yine el-Âcurrî'nin *K. el-Gurebâ' mine'l-mü'minîn*'i. Râvisi: Abdülmelik b. Muh. b. Bişrân (İbn Hayr *Fehrese* 285; *Sila* 85-29, 27).

57. Yine onun *Vusûlü'l-müştâkîn ve-nüzhetu'l-müstemi'în*'i.

Yazması: Bursa, Ulucami 2067/1 (1a-47a, 7. H. asır; GAS 195).

58. Yine onun *K. eş-Şübehât*'ı (İbn Hayr *Fehrese* 285).

59. Yine onun *K. en-Nasîhati'l-kebîr*'i (İbn Hayr *Fehrese* 155-6, 285-6).

60. Yine onun *Ahlâku ehli'l-birri ve't-takvâ*'sı (İbn Hayr *Fehrese* 285).

61. Ebû Bekr Ca'fer b. Muh. el-Firyâbî'nin *K. el-Libâs*'ı. Râvisi: Ömer b. Muh. ez-Zeyyât (*Sila* 85-29, 64).

62. Yine onun *K. Tahrîmi'z-zeheb ve'l-fidda*'sı. Râvisi: Yukardakinin aynısı (*Sila* 84-28, 23).

63. Ebû Alî el-Hasan b. İsm. ed-Darrâb'ın *K. el-Mürüvve*'si. Râvisi: Reşâ b. Nazîf b. Mâşâllah (İbn Hacer *Müfehres* 205b; *Meşyehatu'l-Halebî* 666b, 67a; *Sila* 85-29, 487).

64. Ebû Bekr Muh. b. Halef b. el-Merzubân el-Âcurrî el-Bağdâdî'nin (öl. 309 H.) *el-Mürüvve ve-mâ câe fî zâlike ani'n-Nebî (sav)*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 56 (1-6 yk.; NÂSIR 110).

65. Ebû'l-Abbâs Ah. b. Yahyâ b. Zeyd eş-Şeybânî, Sa'leb'in (ö. 291 H.) 12 meclisten oluşan *K. el-Mecâlis*'i. Râvisi: Ebû Bekr Muh. b. el-Hasan b. Ya'kûb b. el-Hasan b. Miksem el-Mukrî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 59a).

66. Ebû'l-Kâsım İshâk b. İbr. b. Muh. b. Senîn el-Hutullî'nin (öl. 283 H.) *Fadlu'l-mecâlis ve'l-bikâ*'sı. Râvisi: Ebû Amr Osmân b. Ah. b. Abdillah ed-Dekkâk (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 61ab).

Yazması: Feyzullah 259 (140a-143b yk., 888 H.).

67. Cemâlüddîn Yûsuf b. Hasan b. Ah., İbnü Abdilhâdî es-Sâlihî el-Hanefî'nin (840-909 H.) *İrşâdu'l-hâ'ir ilâ ilmi'l-kebâir*'i.

Yazması: Zâhiriyye, âmm 7403 (1-12 yk.; müellif hattı).

68. Yine onun *Risâletün latîfetün fî ehâdîs müteferrikatin daîfe*'si. 1980 yılında Şam'da Dâru's-Sekâfe tarafından basılmıştır.

69. Yine onun *İrşâdu'l-melâ ilâ enne men arefe'n-nâsu hussa bil'-belâ*'sı.

Yazması: Zâhiriyye, adab 45 (193- 201 yk.; müellif hattı).

70. Yine onun *et-Turfe*'si (*Sila* 85-29, 10).

71. Yine onun *el-İğrâb fî ahkâmi'l-kilâb*'ı.

Yazması: Zâhiriyye, adab 15 (1-61 yk.).

72. Diyâüddîn Muh. b. Abdilvâhid el-Makdisî, İbnü'l-Kayserânî'nin *Ahkâmu's-sibâ'*sı.

Yazması: Kahire[1] I, 260; [2] I, 184.

73. Yine onun *Zikrü'l-Akabeti'l-ûlâ ve's-sâniyye ve-Umeruhû*'su.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 85 (259-272 yk.; NÂSIR 331).

74. Ebû Muh. Ca'fer b. Ah. es-Serrâc'ın *K. Masâriu'l-uşşâk*'ı. Râvisi: Şühde binti Ah. el-Kâtibe (*İsâbe* I, 157; *Sila* 85-29, 495).

75. Ebû Bekr b. Lâl'in *K. el-Mütehâbbîn*'i. *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (II, 185).

76. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *K. el-Muhibbîn me'a'l-mahbûbîn*'i (*Sila* 85-29, 501).

77. Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm'ın *K. el-Mevâ'iz = Mevâ'izu'l-enbiyâ*'sı. Râvisi: Ebû'l-Kâsım Alî b. Abdilazîz el-Beğavî (İbn Hacer *Müfehres* 72a; *İsâbe* I, 405; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 120a; İbn Hayr *Fehrese* 291; *Bern. Vâdiyâşî* 233; *Sebet İbn Habîb* 2L‿; *Sila* 85-29, 487).

Tahkikli neşri gerçekleştirilmiştir.

78. Ebû'l-Feth Muh. b. el-Huseyn b. Ah. el-Ezdî el-Mevsilî'nin (öl. 374 H.) *K. fîhî mevâ'iz ve-hikem*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 18 (III, 176a-193a yk.).

79. Ebû Ca'fer b. el-Münâdî'nin *K. el-Mevâ'iz*'i. Râvisi: Alî b. es-Salt el-Vâ'iz (*Sila* 85-29, 487).

80. Alî b. Abdirrahman b. ebî's-Serî el-Bekkâ'î'nin *Cüz'ün-na'leyn*'i (İbn Hacer *Müfehres* 202 bb).

81. Ebû Hafs Ömer b. Ah. b. Şâhîn'in *K. en-Nasîha*'sı. Râvisi: Abdullah b. Ömer el-Bakkâl (*Sila* 85-29, 520).

82. Ebû Bekr Ah. b. Amr b. ebî Âsım'ın *K. el-Hitâb*'ı. Râvisi: Muh. b. el-Kabbâb ez-Zâhid (*Sila* 84-28, 98).

83. Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdillah b. Muh. b. İshâk b. Yahyâ b. Mende'nin (öl. 470 H.) *K. er-Redd alâ men yekûlu Elif-lâm-mîm harfun li-yünfîye'l-elif ve'l-lâm ve'l-mîm min kelâmillah*'ı. Râvisi: Yeğeni Yahyâ b. Abdilvehhâb (*Sila* 84-28, 352).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 101 (48-68 yk.).

84. Ebû Hâtim Muh. b. Hibbân b. Ah. b. Hibbân el-Büstî'nin (270-354 H.) *Ravdatu'l-ukalâ' ve-nüzhetu'l-fudalâ*'sı.

İki baskısı gerçekleştirilmiştir:

a. Muh. Emîn el-Hâncî'nin tashihi ile, Kahire 1910/1328, Matb. Kürdistâni'l-İlmiyye.

b. Muh. Muhyiddîn Abdilhamîd, Muh. Abdürrezzâk Hamza ve Muh. Hâmid el-Fikkî'nin tahkikleri ile, 1949 yılında Kahire'de, Matb. Sünneti'l-Muhammediyye.

85. Ebû Muh. el-Abbâs b. Muh. el-Ensârî'nin *Ukalâu'l-meccânîn*'i. Râvisi: Muh. b. Mahled el-Vâ'iz (*Sila* 85-29, 22).

86. Ebû Bekr Muh. b. Müzîl b. ebî'l Ezher'in *Ukalâu'l-meccânîn*'i. Râvisi: Ah. b. İbr. b. Şâzân (a.y.).

87. Ebû Bişr ed-Dûlâbî'nin *Ukalâu'l-meccânîn*'i (İbn Hayr *Fehrese* 408).

88. Ebû'l-Hasan Alî b. Sa'îd b. Abdillah el-Askerî'nin *K. es-Serâ'ir*'i. Râvisi: Ebû Bekr Abdullah b. Muh. b. Fûrek el-Kabbâb (İbn Hacer *Müfehres* 1979 ba; *Meşyehatu'l-Halebî* 75a; *Sila* 84-28, 372).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 124 (178-184 yk.; NÂSIR 359; sonundan bir bölümü; el-Askeri'ye âit olduğunu Elbânî tesbit etmiştir).

89. Ebû Mûsâ Muh. b. Ömer b. Ah. el-Medînî el-İsbehânî'nin (501-581 H.) *Hadîsu'l-İstilkâ*'sı.

Yazması: Zâhiriyye, hadîs (387 (77-78 yk.).

90. Yine onun *K. İstid'âi'l-libâs min kibâri'n-nâs*'ı (*Sila* 83-27, 430).

91. Yine onun *K. el-Vâki'în fi'r-rakk*'ı. Râvisi: Abdülganî b. Abdilvâhid el-Makdisî (*Sila* 85-29, 530).

92. *Mu'cem*'ler sâhibi Taberânî'nin *Hadîsu'd-dabb*'ı. Râvisi: Ebû'l-Huseyn b. Fâdişâh (İbn Hacer *Müfehres* 203 b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 81ab).

93. Ebû'l-Yümn Abdüssamed b. Abdilvehhâb b. Asâkir'in *Cüz' fîhî ehâdîsu's-sefer*'i (İbn Hacer *Müfehres* 141 b).

Yazması: Kahire, Suppl. I, 209, hadîs 1558 (13 s.). Râvisi: Ebû Abdillah Muh. b. Ah. b. Hâlid el-Fârikî.

94. Ebû'l-Huseyn Ah. b. Fâris er-Râzî el-Luğavî'nin *K. Mâhazi'l-ilm*'i. Kitabın râvisi: Alî b. el-Kâsım b. İbr. el-Hayyât (İbn Hacer *Müfehres* 178a; *Sila* 85-29, 501).

95. Ebû'l-Mahâsin Yûsuf b. Muh. es-Sermerî'nin *K. Zikri'l-cerâd ve-mâ câe fî şe'nihî*'si (*Sila* 84-28, 346).

96. Yine onun *K. Zikri'l-vebâ' ve't-tâ'ûn*'u (a.y.).

97. Ebû'l-Kâsım b. Asâkir'in *el-Cevâhir ve'l-le'âlî*'si. En az üç cüz'dür (İbn Hacer *Müfehres* 202 aa).

98. Ebû Amr Osmân b. Ah. b. Abdillah b. es-Semmâk ed-Dakkâk'ın *Şurûtu Emîri'l-mü'minîn Ömer b. el-Hattâb alâ ehli'z-zimme*'si. Râvisi: Ebû'l-Huseyn Alî b. Muh. b. Abdillah b. Bişrân (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 105 ab).

99. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *K. el-İmâme*'si. Yazması: Köprülü 1617/1 (1a-48a yk., 725 H.). Yakın bir tarihte neşredilmiştir.

100. Ebû Ya'kûb Muh. b. İshâk b. Yezîd el-Kâtib en-Nîsâbûrî'nin (4. H. asır) *el-Menâhî ve-ukûbâtu'l-me'âsî ve't-tahzîru minhâ*'sı.

Yazması: Zâhiriyye, âmm 4585 (203 yk.; NÂSIR 218).

101. Ebû Bekr. Muh. b. el-Hasan en-Nakkâş'ın *K. fîhî cemîu'l-mevâkıfi'l-hamsîn*'i. Râvisi: Ebû Sehl Mahmûd b. Ömer b. İshâk b. Mahmûd el-Ukberî.

Kıyametteki 50 durakla ilgili bir hadîs cüz'ü (Sirâcüddîn *Meşyeha* 69b-70a).

102. Ebû'l-Fevâris eş-Şerîf Tarrâd b. Muh. ez-Zeynebî'nin (öl. 538 H.) *Meclisu'r-ravda*'sı.

Yazmaları: Madrid 575/4; Kahire[2] I, 206.

103. Ebû Tâhir Ah. b. Muh. b. Ah. es-Silefî'nin (öl. 578 H.) *K. el-Ebhâs*'ı.

Yazması: Landb.-Br. 75-76.

104. Ebû'l-Huseyn Afîf b. Muh. el-Hatîb el-Bûşencî'nin (5. H. asır) *el-Manzûm ve'l-mensûr*'u. bizde var

Yazması: Zâhiriyye, mec. 81 (177-185 yk.; NÂSIR 240).

Müellif, hadisi önce senedi ile zikretmiş, sonra hadis metnini nazım hâline sokmuştur.

105. Diyâü'l-Makdisî'nin *K. Hurûci't-Türk*'ü. Râvisi: Takiyyüddîn Süleymân (İbn Hacer *Müfehres* 179 bb).

106. Takiyyüddîn Abdülganî b. Abdilvâhid el-Makdisî'nin *K. Nüzheti's-sâmi'în min ahbâri Seyyidi'l-mürselîn*'i. Râvisi: Ah. b. Abdiddâim (*Sila* 85-29, 521).

107. Yine onun *Ehâdîsu'ş-şi'r*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 30 (102-118 yk.)

108. Yine onun *Reddü'n-Nebî (sav) ibnetehu Zeyneb alâ zevcihâ Ebî'l-Âs bi'n-nikâhi'l-evvel*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 89 (276-280 yk.).

109. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *K. Sıfati'l-gurebâ' ve-tuhfeti'n-nücebâ*'sı. Râvisi:

Ebû Alî el-Haddâd (*Sila* 84-28, 385).

110. Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Muh. b. Mende'nin (öl. 407 H.) *K. fî ekli't-tîn ve-hâli eklihî fi'd-dünyâ' ve'l-âhire*'si. Râvisi: yeğeni Yahyâ b. Abdilvehhâb (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 96 b).

111. Ebû Bekr Muh. b. İshâk b. Huzeyme en-Nîsâbûrî'nin (öl. 311 H.) *K. es-Siyâse*'si. Râvisi: torunu Muh. b. el-Fadl b. Muh. (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 16a). Muhtemelen *Sahîh*'inin bir bölümüdür.

112. Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm'ın *K. es-Silâh*'ı. Neşredilmiştir: Hâtim ed-Damîn'in tahkiki ile 1985, Beyrut, Mü'essesetü'r-Risâle.

113. el-Hasan b. Arefe'nin *K. el-Hayl*'ı. *İsâbe*'nin kaynaklarından birisidir (III, 282).

114. Ebû İshâk İbr. el-Harbî'nin *K. el-Hamâm ve-âdâbihî*'si (Yâkût *Mu'cemu'l-udebâ'* I, 128).

115. Ebû Bekr Ah. b. Muh. b. İshâk ed-Dîneverî, İbnü's-Sünnî'nin (244-364 H.) *es-Sırâtu'l-müstakîm*'i.

Yazması: Chester Beatty, 3303 (117 yk., 882 H.; GAS 198).

116. Ebû Nasr Ah. b. el-Hasan b. Muh. b. Alî el-Merverûzî, İbnü'ş-Şâhî'nin *K. er-Rahme*'si.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 81 (III, 74a-95b, 4. H. asır; GAS 212).

117. Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Muh. b. Mende'nin (383-470 H.) *et-Tehattüm fi'l-İslâm*'ı. Râvileri: Ebû Bekr Muh. b. Tarhân b. Yeltigîn ve Ebû Sa'd Muh. b. Ah. b. ebî Dâvud el-İsbehânî (*Bern. Vâdiyâşî* 253-4).

118. Ebû'l-Hasan Alî b. Ah. b. Yûsuf el-Kureşî el-Ümevî el-Hekkârî'nin (öl. 486 H.) *K. Hediyyeti'l-ahyâ' li'l-emvât ve-mâ yasilu ileyhim mine'n-nef' ve's-sevâb alâ mümirri'l-evkât*'ı.

Yazması: Şehit Ali 2763 (139a-151b, 669 H.).

119. Ebû Süleymân Muh. b. Abdillah b. Ah. b. Rebî'a er-Rib'î ed-Dimaşkî'nin (öl. 379 H.) *Vasâyâ'l-ulemâ' inde hudûri'l-mevt*'i.

Yazmaları: İskenderiye, Belediye 2130 (720 H.); Zâhiriyye, mec. 56/7 (144a-160b, 7. H. asır) (GAS 204).

120. Ebû'l-Leys es-Semerkandî'nin *Tenbîhu'l-gâfilîn*'i. İçinde özellikle bâb başlarında olmak üzere pek çok senedli hadis mevcuttur. Muhtelif yer ve tarihlerde baskıları gerçekleştirilmiştir. Bunlardan yeni ve tahkikli olan bir neşri: Abdülazîz Muh. el-Vekîl'in edisyonu ile, 1979 Cidde, Dâru'ş-Şurûk.

121. Ebû Amr Osmân b. Ah. b. Abdillah, İbnü's-Semmâk'ın (öl. 334 H.) *K. ed-Dibâc*'ı.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 48/3 (III; GAS 186).

ÂDÂB, AHLÂK, TERGÎB, TERHÎB VE FAZÎLETLER ÜZERİNE MÜSTAKİL KİTAPLAR

1. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. Zemmi'l-ğıybet*'i[1].
2. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. Zemmi'l-hased*'i[2].
3. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. Zemmi'd-dünyâ*'sı[3].
4. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. Zemmi'l-gadab*'ı[4].
5. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. Zemmi'l-melâhî*'si[5].

1* = *K. el-Gîbe ve'n-nemâme* = *K. el-Gîbe ve'n-nemîme* (*Siyer* XIII, 402).

Yazması: Hâleb, Medr. Nûr. Ahmediyye, Cezzâr Ahmed Pâşa Câmisi, Akka (RAAD X, 578; 10 yk., 583 H.).

* Bu sahada yazılan diğer eserler:

a) Ebû'l-Huseyn Ah. b. Fâris ez-Zâhid'in *Zemmü'l-gîbe*'si. Râvisi: Ebû'l-Kâsım Alî b. İbr. el-Hayyât (İbn Hacer *Müfehres* 97a; *Sila* 84-28, 345).

b) Ebû İshâk İbr. b. İshâk el-Harbî'nin *Tahrîmu'l-gîbe*'si. Râvisi: Ebû'l-Kâsım Ömer b. Ca'fer b. Muh. el-Huttelî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 54b; *Sila* 84-28, 34).

2* Yazması: Zâhiriyye, mec. 46 (1-55 yk.)

Aynı adı taşıyan bir kitap ta Ebû Bekr Muh. b. el-Hasan b. Muh. en-Nakkâş'a âittir (Bkz. *Tezkire* III, 908).

3* Basılmıştır. Zâhiriyye'de (mec. 46) bir yazması vardır.

4* Bkz. İbn Hayr *Fehrese* 283.

5* Râvisi: Ebû Alî el-Huseyn b. Safvân b. İshâk el-Berze'î (İbn Hacer *Müfehres* 97b; 202 bb; İbn Hayr *Fehrese* 282; *Hâvî* I, 119, 378; Sirâcüddîn *Meşyeha* 53b; *Sila* 84-28, 344).

Tam nüshası yazma hâlindedir: Lâleli 3664/1 (2a-15a yk., 633 H.).

Neşredilmiştir: J. Robson'un tahkiki ile 1938 yılında Londra'da, Mecdüddîn et-Tûsî el-Gazâlî'nin *Bevâriku'l-ilmâ*'sı ile birlikte.

* "Zemm" başlığı ile sâdır olan diğer bazı kitaplar:

a) İbn ebî'd-Dünyâ'nın *Zemmu'l-buhl*'u (*Siyer* XIII, 402)

b) İbn ebî'd-Dünyâ'nın *Zemmu'l-bağy*'ı (*Siyer* a.y. ; *İsâbe* I, 422)

Yazması: Zâhiriyye, mec. 50 (31-36 yk.).

c) Yine onun *Zemmu'l-fahş*'ı (İbn Hacer *Fehrese* 283).

d) Yine onun *Zemmu'l-müskir*'i. Râvisi: Ebû'l-Huseyn Ah. b. Muh. b. Ca'fer el-Cevzî (İbn Hacer *Müfehres* 154 b; İbn Hayr *Fehrese* 282; *Sila* 84-28, 345).

Yazmaları: Feyzullah 507/6 (41a-47b yk., 9. H. asır); Zâhiriyye, mec. 60 (3-14 yk.).

e) Yine onun *Zemmu'l-kizb*'i (İbn Hacer *Müfehres* 25b).

f) Yine onun *Zemmu'd-dahk, Zemmu'r-riyâ'* ve *Zemmu'r-ribâ'* adlı kitapları (*Siyer* XIII, 402).

g) Ebû Abdillah Ubeyd b. Ah. b. Hamdân b. Batta el-Ukberî'nin *K. Zemmi'l-ğınâ*'sı (Sirâcüddîn *Meşyeha* 64b, 65a).

6. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. es-Samt*'ı[6].
7. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. Mekâyidi'ş-Şeytân li-ehli'l-îmân*'ı[7].
8. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. et-Takvâ*'sı[8].
9. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. Sifati'l-Cennet*'i[9].
10. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. Sifati'n-Nâr*'ı[10].
11. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. et-Tevbe*'si[11].

---

h) Ebû Muh. el-Heysem b. Halef ed-Dûrî'nin *K. Zemmi'l-livât ve-mâ ruviye fî't-teşdîd ve'n-nehy anhu*'su. Râvisi: Ebû'l-Huseyn Muh. b. el-Muzaffer (*Sila* 84-28, 345).

6* *K. es-Samt ve-âdâbi'l-lisân*. Yegâne râvisi: el-Huseyn b. Safvân el-Berze'î (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 87b; *Dürer* II, 133, IV, 104; *Sebetu'ş-Şemmâ'* 41ab; *Meşyehatu'l-Halebî* 51a, 112b, 113a; *Sila* 84-28, 368).

Tahkikli baskısı gerçekleştirilmiştir.

İmâm Suyûtî, bunu *Hüsnü's-semt fî's-samt* adıyla hülâsa etmiştir. Yazması: Süleymaniye 1030/1.

* Bu hususta kaleme alınmış müstakil bir başka hadis kitabı:

Ebû Bekr Ah. b. Amr b. ebî Âsım'ın *Hıfzu'l-lisân*'ı. Râvisi: Ebû Bekr b. el-Kabbâb (*Sila* 84-28, 83).

7* el-Huseyn b. Safvân el-Berze'î'nin rivâyeti iledir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 90b; *Sila* 84-29, 494).

Bunun dışında onun bir de *Masâ'idu'ş-şeytân*'ı vardır.

8* Râvisi yukarıdakinin aynısıdır (İbn Hayr *Fehrese* 283; *Sila* 84-28, 23).

İçinden seçmeler yazma olarak elde edilmiştir: Râmpûr 361/1.

9* Müelliften bu eseri Ebû Bekr Ah. b. Selmân en-Neccâd, rivâyet etmiştir (*Sila* 84-28, 385; Hâvî II, 106).

Yazması: Bağdât, Mekt. ed-Dirâseti'l-Ulyâ bi-Âdâb No. 920 (30 yk.)

* Bu konuda yazılan diğer kitaplar:

a) Hâfız Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Sıfatu'l-cenne*'si. Râvisi: Ebû Alî el-Hasan b. Ah. el-Haddâd (*Tezkire* III, 1098; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 45a; İbn Hacer *Müfehres* 49a; *Sila* 84-28, 385).

Neşredilmiştir: Alî Rıdâ Abdullah'ın tahkiki ile, 1986 Beyrut, Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs.

b) Diyâüddîn Muh. b. Abdilvâhid el-Makdisî'nin *Sıfatu'l-cenne*'si (*Fevâtu'l-vefeyât* III, 427; *Sila* 84-28, 385).

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 103 (77-89 yk., III; NÂSIR 333); Vatikan V. 1459/5.

10* Bu eseri müellifinden rivayet eden: Ah. b. Muh. el-Beyânî (*Sila* 84-28, 385).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 132 (140-154 yk.).

* Bu sahada yazılan diğer kitaplar:

a) Takiyyüddîn Ebû Muh. Abdülganî b. Abdilvâhid b. Alî el-Makdisî'nin (541-600 H.) *K. Zikri'n-nâr*'ı. Râvisi: Ah. b. Abdiddâ'im el-Makdisî (*Sila* 84-28, 385).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 94 (208-229 yk., müellif hattı).

b) Hâfız Diyâüddîn el-Makdisî'nin *Sıfatu'n-nâr*'ı (*Dürer* I, 62; *Sila* 84-28, 385).

11* Bkz. İzz. b. Cem. *Meşyeha* 89b, 90a; *Siyer* XIII, 402; *İtkân* II, 162; *Sila* 84-28, 23.

* Bu konuda iki kitap daha kaleme alınmıştır:

a) Ebû Bekr Muh. b. el-Huseyn el-Âcurrî'nin *K. et-Tevbe*'si (İbn Hayr *Fehrese* 285-6).

b) Ebû Bekr Ah. b. Amr b. ebî Âsım'ın *K. et-Tevbe ve'l-mesâbe*'si. Râvisi: Abdullah b. Muh. el-Kabbâb (*Siyer* XXII, 23; *Sila* 84-28, 23).

12. İbn ebi'd-Dünyâ'nın *K. et-Tefekkür ve'l-i'tibâr*'ı[12].
13. İbn ebi'd-Dünyâ'nın *K. el-Bekâ*'sı[13].
14. İbn ebi'd-Dünyâ'nın *K. et-Tevekkül*'ü[14].
15. İbn ebi'd-Dünyâ'nın *K. el-Yakîn*'i[15].
16. İbn ebi'd-Dünyâ'nın *K. Kurâ'd-dîf*'i[16].
17. İbn ebi'd-Dünyâ'nın *K. Hüsni'z-zanni billah*'ı[17].
18. İbn ebi'd-Dünyâ'nın *K. es-Sabr*'ı[18].
19. İbn ebi'd-Dünyâ'nın *K. Men âşe ba'de'l-mevt*'i[19].
20. İbn ebi'd-Dünyâ'nın *K. el-Ukûbât*'ı[20].

12* Râvisi: Ah. b. Muh. el-Lünbânî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 90b; *İtkân* I, 21; *Siyer* XXII, 326; *Sila* 84-28, 19).

13* *K. er-Rikka ve'l-bekâ'*. Râvisi: Ah. b. Ömer el-Lünbânî (İbn Hayr *Fehrese* 282; *Sila* 84-28, 357).

Bu konuda İbn Kudâme (*Dürer* I, 177) ile Ca'fer el-Firyâbî'nin (İbn Hacer *Müfehres* 207a) de aynı başlığı taşıyan eserleri mevcuttur.

14* Bunu müellifinden rivayet eden: el-Huseyn b. Safvân el-Berze'î (İbn Hayr *Fehrese* 283; *Bern. Vâdiyâşî* 230; İbn Hacer *Müfehres* 85b, 23a; *Dürer* II, 18, III, 191, IV, 287; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 88a; *Meşyehatu'l-Halebî* 107a, *Sebet İbn Habîb* 26 b; *Sila* 84-28, 23).

Neşredilmiştir: 1935 Kahire, Cem'iyyetu'n-Neşr ve't-Te'lîf.

15* Yegâne râvisi: Ebû Alî el-Huseyn b. Safvân b. İshâk el-Berze'î (İbn Hayr *Fehrese* 282; İbn Hacer *Müfehres* 96b; Sirâcüddîn *Meşyeha* 82 ab, 88b; *Meşyehatu'l-Halebî* 89b; *Sila* 85-29, 532).

Yazmaları: Lâleli 3664/13 (142a-153a yk., 633 H.); Köprülü 388/2, Mikrofilm arşivi no. 1923 (1a-7b yk., 614 H.); Şehit Ali 360/3 (53a-60a yk., 6. H. asır).Yurt dışında başka nüshaları da mevcuttur.

Züheyr b. Abbâd'ın *K. el-Yakîn*'i. *İsâbe*'nin (II, 608) kaynaklarından birisidir (Bkz. İbn Hayr *Fehrese* 273).

16* Yazması: Land b.-Brill 54; Süleymâniye Kütb. arşivinde mikrofilmi mevcuttur.

17* el-Huseyn b. Safvân el-Berze'î (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 89b) ile Ebû Ca'fer Abdullah b. İsm. b. Abdillah (*Sila* 84-28, 82) tarafından rivâyet olunmuştur.

Neşredilmiştir: Kâhire 1935, Cem'iyyetu'n-Neşr ve't-Te'lîf.

18* *K. es-Sabr ve's-sevâb aleyh*. Ebû'l-Hasan Ah. b. Muh. b. Ömer el-Lünbânî (Lâleli nüshası) ile Alî b. Ah. b. ebî Kays (*Sila* 84-28, 385) tarafından rivâyet olunmuştur.

Yazmaları: Lâleli 3664/3 (27a-42b, 633 H.); Zâhiriyye, kevâkib 577 (42-57 yk.).

* Ebû Sa'îd b. el-A'râbî'nin *K. es-Sabr ve't-tesabbur* isimli bir eseri vardır (İbn Hayr *Fehrese* 284).

19* Râvisi: el-Lünbânî (*İsâbe* I, 383; *Sila* 85-29, 489).

Yakın zamanda neşredilmiştir.

* Bu konuda yazılan bir başka eser:

Ebû Bekr Ah. b. Selmân b. el-Hasan en-Neccâd'ın (253-348 H.) kitabı: *Zikrü men kânet lehû mine'l-âyâti min hâzihi'l-ümmeti ve-men tekelleme ba'de'l-mevti min ehli'l-yakîn*.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 76 (214-218 yk.; NÂSIR 140).

20* Râvisi: el-Huseyn b. Safvân el-Berze'î (İbn Hayr *Fehrese* 282; *Sila* 85-29,23).

Yazması: Zâhiriyye, kevâkib 577/2 (62-82 yk.).

21. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. Fadli'l-ihvân*'ı.
22. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. ez-Zikr*'i.
23. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. Kısari'l-emel*'i[21].
24. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. el-Ehvâl*'i[22].
25. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. el-Cû'*u[23].
26. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. es-Sehâb*'ı[24].
27. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. el-Matar*'ı[25].
28. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. Kadâ'il-havâic*'i[26].
29. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. Zikri'l-mevt*'i[27].
30. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. el-Emri bi'l-ma'rûf ve'n-nehyi ani'l-münker*'i[28].

21* Bu eser, müellifinden el-Huseyn b. Safvân el-Berze'î (Köprülü nüshası) ile Ebû Ca'fer Abdullah b. İsm. b. İbr. el-Hâşimî (İbn Hacer *Müfehres* 185b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 91a) tarafından rivâyet olunmuştur.

Yazmaları: Köprülü 384/3 (26a-67b, I-II, 7. H. asır, eksik bir nüsha); Zâhiriyye, mec. 50 (I-III, 1-50 yk.); mec. 90 (I-II, 20-33 yk.), mec. 89 (I, başı noksan, 34-47 yk.).

22* = *Ehvâlu'l-Kıyâme*. Yazması: Zâhiriyye, mec. 132 (3 cüz', 79-102 yk.).

23* Yazmaları vardır: Zâhiriyye, mec. 89 (1-16 yk.); Leiden; Bağdat Mekt. ed-Dirâsâti'l-Ulyâ bi-Âdabi Bağdâd 1142/8.

24* İbn Hayr, bunu *K. es-Sehâb ve'r-ra'd ve'l-bark* adıyla zikretmiştir (*Fehrese* 282); bir sonraki kitapla aynıdır.

25* = *K. el-Matar ve'r-ra'd ve'l-bark ve'r-rîh*. Müellifinden rivayet eden: el-Huseyn b. Safvân el-Berze'î (*Sila* 85-29, 503).

Yazması: Köprülü 388/3 (49a-73b yk. 614 H.).

* Bu sahada yazılan başka bir eser:

Ebû Bekr Muh. b. el-Huseyn b. Düreyd'in *K. el-Matar ve-sıfatu's-sehâb*'ı (*Sila* 85-29, 503).

26* Müellifinden rivayet eden: el-Hasan b. Alî b. Muh. b. Mûsâ el-Ensârî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 89a; *Sebetu'ş-Şemmâ'* 142b-146a; *Sila* 85-29, 52).

Yazmaları: Berlin 5389; Haleb, RAAD X, 577.

Kahire'de 1935 yılında basılmıştır.

* Bu konuda yazılan diğer kitaplardan bazıları:

a) Ebû'l Feth Nasr b. İbr. b. Nasr el-Makdisî'nin (öl. 490 H.) *K. el-Hass alâ kadâ'il-havâ'ic*'i. Müelliften bu eserini rivayet eden: Ebû'l-Feth Nasrullah b. Muh. b. Abdilkavî el-Masîsî (İbn Hacer *Müfehres* 59 a; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 124b; *Sila* 84-28, 84).

b) Ebû'l-Ganâ'im Muh. b. Alî b. Meymûn en-Nersî'nin (öl. 515 H.) *Kadâ'ul-havâ'ic ve-mâ câ'e fî iğâseti'l-melhûf*'u. Rivâyet eden: Ebû'l-Alâ' Muh. b. Ca'fer b. Akîl el-Basrî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 32a; *Sila* 85-29, 57).

27* Bkz. İbn Hayr *Fehrese* 282; tamamı 7 cüz'dür. Suyûtî'nin iktibaslarda bulunduğu kaynaklardandır (*Hâvî* I, 382, II, 47).

* Başkaları da aynı başlığı taşıyan kitaplar yazmışlardır:

a) Ebû İshâk İbr. b. Muh. b. el-Ezher el-Merendî'nin *K. Zikri'l-mevt*'i. Râvisi: İbr. b. Muh. b. Ca'fer (İbn Hacer *Müfehres* 52b; *Sila* 84-28, 346).

b) İbn Şâhîn'in *K. Zikri'l-mevt*'i. Râvisi: Ebû'l-Huseyn b. el-Ebnûsî (İbn Hacer *Müfehres* 170a).

28* Râvisi: el-Huseyn b. Safvân el-Berze'î (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 90 ab; *Sila* 83-27, 443).

31. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. İstinâ'i'l-ma'rûf*'u[29].
32. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. İslâhi'd-dîn*'i[30].
33. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. et-Tevâdû' ve'l-humûl*'u[31].
34. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. Muhâsebeti'n-nefs*'i[32].
35. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. el-Kanâ'at*'ı[33].
36. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. et-Tavvâ'în*'i[34].
37. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. el-Uzle*'si[35].

Yazmaları: Zâhiriyye, kevâkib 578 (53-61 yk., büyük bir bölümü); Râmpûr 358/1.

29* *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 379, II, 73). Bunu müellifinden el-Huseyn b. Safvân el-Berze'î (Laleli nüshası) ile Ah. b. Selmân en-Neccâd (*Sıla* 83-27, 444) rivayet ettiler.

Yazması: Lâleli 3664/18-19 (I-II, 213a-231a yk. 634 H.; kitabın alt satırlarında su tahribâtı nedeniyle bazı silintiler mevcuttur)

30* Müellifinden rivayet eden: Abdullah b. Abdirrahman b. Halef (*Sıla* 83-27, 444).

31* Râvisi: Ah. b. Ömer el-Lünbânî (*Sıla* 84-28, 19). Basılmıştır.

Bu konuda yazılan diğer eserler:

a) Ebû'l-Kâsım b. Asâkir'in (499-571 H.) *Medhu't-tevâdu' ve-zemmü'l-kibr*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 34 (85-104 yk.).

b) Ebû Muh. el-Hasan b. Alî b. Muh. el-Cevherî'nin (öl. 454 H.) *Fadlu't-tevâdu*'su. Râvisi: Ebû Gâlib Ah. b. el-Hasan b. Ah. Muh. b. el-Bennâ (*Fevât* I, 433; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 70a).

32* Yegâne râvisi: el-Huseyn b. Safvân el-Berze'î (İbn Hayr *Fehrese* 282; *Dürer* IV, 104; *Meşyehatu'l-Halebî* 16b, 33b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 90b; Sirâcüddîn *Meşyeha* 52b; *Sıla* 85-29, 488).

Yazmaları: Veliyyüddin 1605 (58-71 yk., 621 H.) Zâhiriyye, kevâkib 578 (45-47; bir bölümü; Dârulkutub, hadîs 2128 (29 yk.; tam nüsha).

33* Müellifinden rivâyet eden: Alî b. el-Ferec b. ebî Revh el-Ukberî (İbn Hayr *Fehrese* 283; *Buğye*, No. 519; İbn Hacer *Müfehres* 105ba; 204a; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 89a; *Sıla* 85-29, 52).

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 90 (I, 97-118 yk.); mec. 61 (II, 55-62 yk., sonu noksan); Dârulkutub, mec. 27.

* Bu sahada yazılan diğer kitaplar:

a) Ebû'l-Abbâs Ah. b. Muh. b. Mesrûk et-Tûsî'nin *K. el-Kanâ'at*'ı. Râvisi: Meşhûr sûfî, Ebû Muh. Ca'fer b. Muh. b. Nasr el-Havvâs el-Huldî (İbn Hacer *Müfehres* 202 aa; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 57b; *Sıla* 85-29, 52).

b) Ebû Bekr Ah. b. Muh. b. İshâk b. İbrâhîm, İbnü's-Sünnî ed-Dîneverî'nin (244-364 H.) *K. el-Kanâ'at*'ı. Müellifinden bu eseri rivayet eden: Ebû'l-Kâsım Alî b. Ömer b. İshâk b. İbr. el-Esterâbâzî (İzz. b. Cem. *Meyheha* 54b, 55a; *Sıla* 85-29, 52).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 28/10 (233a-243b, 6. H. asır).

c) el-Harâ'itî'nin *K. Kam'il-hırs bi'l-kanâ'ati ve's-sabr tahte hukmihî ve't-tâ'at*'ı = *K. el-Kanâ'at*'ı (İbn Hacer *Müfehres* 122 a; Sirâcüddîn *Meşyeha* 55b; *Dürer* III, 384).

34* Bkz. *Siyer* XIII, 403.

35* = *K. el-Uzle ve'l-infirâd*. Râvisi: el-Huseyn b. Safvân el-Berze'î (İbn Hacer *Müfehres* 202 ab, bb; *Dürer* I, 106; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 88b; *Sıla* 85-29, 23).

Yazması: Lâleli 3664/4-5 (I-II, 45a-63a, 633 H.).

* Bu sahada iki hadis kitabı daha mevcuttur:

a) Ebû Bekr Muh. b. el-Huseyn el-Âcurrî'nin *K. et-Teferrüd ve'l-uzle*'si. Râvisi: Alî b. Ah. el-Hammâmî (İbn Hayr *Fehrese* 285; *Sıla* 84-28, 32).

38. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. Mucâbî'd-da'vet*'i[36].
39. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. el-Menâmât*'ı[37].
40. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. el-Mütemennîn*'i[38].
41. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. eş-Şükr*'ü[39].

---

b) el-Hattâbî'nin *K. el-Uzle* = *K. el-İ'tisâm bi'l-uzle*'si. 1937 yılında Kahire'de basılmıştır.

36* Müelliften rivayet eden: el-Huseyn b. Safvân el-Berze'î (İbn Hayr *Fehrese* 282; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 88ab; İbn Hacer *Müfehres* 187b; *İsâbe* I, 162, III, 48, 479).
Neşredilmiştir.

37* Râvisi: el-Huseyn b. Safvân el-Berze'î'dir. *Hâvî*'nin kaynaklarındandır (II, 170-1).
Yazması: Akka'daki Ahmediyye Medresesi Kütüphanesi (583 H.).

38* Müellifinden rivâyet eden: Ebû'l-Hasan Ah. b. Muh. b. Ömer b. Ebân el-Lünbânî (*Sila* 85-29, 488).
Yazmaları: Lâleli 3664/11 (122a-132b yk., 633 H.); Zâhiriyye, mec. 41 (56-70 yk., isnâdları mahzûf).

39* Râvisi: Ebû Bekr Ah. b. Selmân en-Neccâd (İbn Hayr *Fehrese* 283; *İber* III, 279; Sirâcüddîn *Meşyeha* 52a, 88a; İbn Hacer *Müfehres* 100a; *Sebetü'ş-Şemmâ'* 47a, 48b, 76b-81b; *Sila* 84-28, 375).
Pek çok kereler neşredilmiştir:
a) Mektebetü'l-Me'âhidi'l-İlmiyye, Mısır 1349.
b) Bedrü'l-Bedr'in tahkiki ile Kuveyt 1985.
c) Ah. b. Muh. Tâhûn'un tahkiki ile Cidde 1978.

*** İbn ebî'd-Dünyâ'nın diğer kitapları:**

Onun kitaplarının isimleri hakkında Zâhiriyye'de müstakil bir yazma vardır: mec. 42 (57-59 yk.)

Ayrıca Salâhuddîn el-Müneccid, *Mu'cem musannefâtı İbn ebî'd-Dünyâ* adıyla bir makâle kaleme almıştır: Mec. Mecm. Luğati'l-Arabiyye 49/1974/579.

1) *İslâhu'l-mâl*. Yazması: Mektebetu'd-Dirâsâti'l-Ulyâ bi-Âdâbi Bağdâd 1142/6.

2) *K. el-İhvân*. Yazması: a.y. 1142/7 (252-282 yk.)

3) *K. Âhiri'z-zemân* (Bkz. Kaşgarlı Mahmut, Dîvan Lugat et-Türk I, 293.

4) *K. el-İşrâf alâ menâkibi'l-eşrâf*. Yazmaları: Dârulkutub, edeb 8770; Zâhiriyye, mec. 132 (72-87 yk., II); Chester Beatty 4427 (96 yk., bunun mikrofilmi Süleymaniye Kütüphanesi arşivinde mevcuttur.)

5) *K. el-Evliyâ'*. Yazması: Lâleli 3664/17 (195a-210a yk., 634 H.). 1935 yılında Kahire'de basılmıştır.

6) *Tahrîcâtu ehli'l-hadîs*. Yazması: Haleb, Ahmediye Medr. RADD, X, 577.

7) *K. el-Hazer ve'ş-şefka* (İbn Hayr *Fehrese* 283; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 90a).

8) *K. el-Hilm ve-zemmi'l-fahş ve'l-bizâ'*. Diğer bazı risâleleri ile birlikte 1935 yılında Kahire'de basılmıştır.

9) *K. Hilmi Mu'âviye*. Yazması: Zâhiriyye, edeb 79.

10) *K. el-Cîrân*. Yazması: Zâhiriyye, mec. 89 (1-16 yk.).

11) *K. el-Hâifîn* (İbn Hayr *Fehrese* 282; *Sila* 84-28, 96).

12) *er-Ridâ anillahi te'âlâ ve's-sabr alâ kadâ'ihî ve't-teslîm li-emrihî*. Yazmaları: Lâleli 3664/2 (16a-24b, 633 H.); Zâhiriyye, mec. 66 (62-76 yk.).

13) *K. er-Ruhbân*. Salâhuddîn el-Müneccid'in tahkiki ile "seçmeleri", Kahire'de MİDES dergisinde (3/1956/349-358 s.) yayınlanmıştır.

14) *K. es-Sehâ'*. *Hâvî*'nin kaynaklarındandır (II, 249).

42. el-Harâ'itî'nin *K. eş-Şükr*'ü[40]: Ebû Bekr Muh. b. Ca'fer b. Muh. b. Sehl b. Şâkir el-Harâ'itî es-Sâmarrî el-Hâfız, Şâm şehirlerinden Yâfâ'da 327 H. senesinde vefât etti.

43. Yine el-Harâ'itî'nin *K. İ'tilâli'l-kulûb*'u[41].

44. Yine onun *Mesâvî'l-ahlâk*'ı[42].

45. Yine onun *Mekârimu'l-ahlâk*'ı, iki cüz' kadardır[43].

---

15) *K. el-Ayyâl*. Yazması: Mekt. ed-Dirâsâti'l-Ulyâ bi-Âdâbi Bağdâd 1142/4 (33-157 yk.).

17) *K. el-Kefâle*. *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (II, 362).

18) *Fadlu's-sadaka*. Müellifinden rivâyet eden: Alî b. ebî Kays (*Sila* 85-29, 33).

20) *K. el-Hevâtif*. Râvisi: el-Huseyn b. Safvân el-Berze'î (İbn Hayr *Fehrese* 282; *Sila* 85-29, 524).

Yazması: Kahire[1] I, 448 (45 yk.).

21) *K. el-Mennân*. Yazması: Haleb, Medr. Nûr Ahmediyye RAAD X, 578.

22) *Mevâ'izu'l-hulefâ'* (İbn Hayr *Fehrese* 284; Zebîdî *İthâf* VIII, 81).

23) *K. el-Vecel ve't-tevessük bi'l-amel* (İbn Hayr *Fehrese* 283; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 92; Sirâcüddîn *Meşyeha* 53a; İzz. b. Cem. Meşyeha 91a; *Sila* 85-28, 527).

Yazması: Lâleli 3664/12 (134a-140b, 633 H.)

24) *K. el-Vera'* (İbn Hayr *Fehrese* 282).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 132 (158-179 yk.).

25) *K. el-Hedâyâ* (*Sila* 85-29, 524).

26) *K. Mudârâti'n-nâs*. Râvisi: el-Berze'î (İbn Hayr *Fehrese* 283). Yazmaları: Lâleli 3664/10 (I, 110a-120b yk., 633 H.); Ahmet III 604 (sonu noksan, 50 yk., I-IV, en geç 7. H. asır); Köprülü 388/2 (8a-48b, 614 H.); Berlin 5436/2.

27) *K. el-Hemm ve'l-huzn*. Râvisi: el-Huseyn b. Safvân (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 91a; *Sila* 85-29, 524).

Yazmaları: Laleli 3664/7 (I-II, 72a-86a yk., 633 H.); Zâhiriyye, mec. 76 (62-83 yk.).

* İmam Zebebî'nin *Siyer*'inde (XIII, 402-3) adlarını zikrettiği İbn ebî'd-Dünyâ'nın diğer kitaplarından bazıları:

el-Muntazam, el-Memlûkîn, Maktalu İbn Cübeyr, Me'ârîdu'l-kelâm, en-Nevâdir, Âşûrâ', es-Sadaka, eş-Şeyb ve't-ta'bîr, Şerefu'l-fakr, ez-Zefîr, er-Rehâ'in, en-Nevâzi', et-Teşemmüs, İnkilâbu'z-zemân, Tağyîru'z-zemân, Tağyîru'l-ihvân, Ta'bîru'r-rü'yâ', Ahbâru'l-Kureyş, İ'tâ'us-sâ'il, el-Ahzân, el-Elhân, Ahbâru Üveys, Ahbâru'l-mülûk, İnzâlu'l-hâce billah.

40* Müellifinden rivâyet eden: Ebû Bekr Muh. b. Ah. b. Osmân b. ebî'l-Hadîd. Kitabın tam adı şöyledir: *K. Fadîleti'ş-şükr* (İbn Hacer *Müfehres* 187b; Sirâcüddîn *Meşyeha* 78a; *Sila* 85-29, 33).

Neşredilmiştir: Muh. Mutî' el-Hâfız'ın tahkîki ile, 1982 yılında Dimaşk'ta, Dâru'l-Fikr tarafından.

41* Râvisi: Ebû'l-Abbâs Ah. b. Alî el-Kindî (İbn Hayr *Fehrese* 302, 407; *Sila* 83-27, 444). Sevgi ve sevenler üzerine hadis ve ahbârı içermektedir.

Yazmaları: Bursa Ulucami, tasavvuf 3; Gotha 627 (II); Kahire[2] III, 16.

42* *Mesâviyu'l-ahlâk ve-mezmûmuhâ*. Râvisi: Ebû Bekr Muh. b. Ah. b. Osmân b. ebî'l-Hadîd (İbn Hacer *Müfehres*; *Sila* 85-29, 486). *Hâvî* (I, 340, 343) ile *İsâbe*'nin (I, 150) kaynaklarındandır.

Yazmaları vardır: Zâhiriyye, mec. 20 (II, 1-15 yk., Hâfız Diyâü'l-Makdisî'nin hattı ile; 217-235 yk., bir başka nüsha eden); Escuriale[2] II, 783.

43* *K. Mekârimi'l-ahlâk ve-me'âlîhâ ve–mahmûdu tarâ'ikihâ*. Râvisi: Ebû Bekr Muh. b.

46. Ebû Bekr b. Lâl'in *Mekârimu'l-ahlâk*'ı[44].

47. Ebû'ş-Şeyh b. Hayyân'ın *K. Ahlâki'n-Nebî* 'si (sav)[45].

48. Yine onun (Ebû'ş-Şeyh'in) *K. et-Tevbîh*'i[46].

49. İbrâhîm el-Harbî'nin *K. Zemmi'l-ğıybet*'i[47].

50. Ahmed (b. Hanbel)'in *K. ez-Zühd*'ü. Bu sahada yazılanların en güzelidir, ancak zâhidlerin isimlerine göre tertîb edilmiştir[48].

52. Hennâd'ın *K. ez-Zühd*'ü: Ebû's-Serî Hennâd b. es-Serî b. Mus'ab et-Temîmî ed-Dârimî el-Hâfız, Kûfe şeyhi, köklü zâhid, öl. 243 H. Büyük bir kitaptır[49].

53. Aynı müellifin yani Hennâd b. es-Serî el-Kûfî'nin bir de *K. ez-Zühdi's-sağîr*'i mevcuttur.

54. Ebû Bekr el-Beyhakî'nin *K. ez-Zühdi'l-kebîr*[50] ve

Ah. b. Osmân b. ebî'l-Hadîd (İbn Hacer *Müfehres* 111 eb; 189a; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 18b).

1350 yılında Kahire'de Ebû Muh. Abdullah b. Haccâc'ın tahkîki ile basılmıştır.

* el-Harâ'itî'nin bir kitabı daha vardır, adı şöyledir:

Hevâtîfu'l-cân ve-âcîb mâ yuhkâ ani'l-kuhhân. İsâbe'nin kaynaklarındandır (I, 151, 498, III, 355, 399). Râvisi: Yukardakinin aynısı (*Sila* 85-29, 525). Yazması: Zâhiriyye, mec. 5 (72-97 yk.).

44* Suyûtî'nin iktibâs yaptığı kaynaklardandır (*Hâvî* II, 245).

* "*Mekârimu'l-ahlâk*" başlığı ile eser veren diğer müellifler:

a) Ebû'l-Kâsım Sül. b. Ah. et-Taberânî (260-360 H.). Râvisi: Ebû Sa'îd Muh. b. Alî b. Amr en-Nakkâş (İbn Hacer *Müfehres* 128bb; *İsâbe* IV, 249; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 81b; Suyûtî *Fihrist* 251ab; *Sila* 85-29, 486).

Fârûk Hamâde'nin tahkiki ile 1980 yılında Mağrib'de Dâru'l-Beydâ tarafından neşredilmiştir.

b) Abdülmelîk b. Habîb (İbn Hayr *Fehrese* 290).

c) İbn ebî'd-Dünyâ. Neşredilmiştir: James Bellamy, Beyrut 1973.

45* İki baskısı gerçekleştirilmiştir:

a) Mektebetü'n-Nehda, Matb. es-Se'âde, Kahire 1378.

b) Ah. Muh. Mersî'nin tahkiki ile 1392.

46* Müteahhir muhaddislerce içinden pek çok hadis iktibas edilmesine rağmen yazma bir nüshası zamanımıza ulaşamamıştır.

47* = *Tahrîmu'l-gıybe*. Yazması: Zâhiriyye, mec. 46 (1-55 yk.).

48* Oğlu Ebû Abdirrahman Abdullah tarafından rivâyet edilmiştir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 56b; *Dürer* II, 125, IV, 313; *Sila* 84-28, 359). Yaklaşık 2300 ehâdis ve âsârı muhtevîdir. 1357 yılında Mekke'de basılmıştır.

Daha sonra oğlu Abdullah, bu kitaba bazı ilâvelerde bulunmuştur: *Ziyâdât*. Bu, *İsâbe* (II, 382, III, 612) ile *Hâvî*'nin (I, 80, 321, II, 3) kaynaklarındandır.

K. ez-Zühd dışında Ahmed b. Hanbel'in bir de *K. el-Verâ*'sı vardır. Bu da neşredilmiştir: Kahire 1951, Matb. en-Nu'âze.

49* Neşredilmiştir: Abdurrahman b. Abdilcebbâr el-Ferîvâ'î'nin tahkiki ile Kuveyt'te 1985 yılında, Dâru'l-Hulefâ li'l-Kitâbi'l-İslâmî tarafından.

Basma nüshasına göre 1442 ehâdîs ve âsârı muhtevîdir.

50* Râvisi: Zâhir b. Tâhir eş-Şehhâmî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 416; *İsâbe* II, 349; *Sila* 84-28, 361). Neşredilmiştir.

55. *K. ez-Zühdi's-sağîr*'i[51].

51* **Zühd konulu diğer hadis kitapları:**

1. Vekî' b. el-Cerrâh'ın *K. ez-Zühd*'ü. Abdullah b. Hâşim el-Mersî'nin rivâyeti (*Sıla* 84-28, 359).

Neşredilmiştir: Abdurrahman Abdülcebbâr el-Ferîvâ'î'nin tahkiki ile Medine'de 1984 yılında, Mektebetü'd-Dâr tarafından.

2. Ebû Abdirrahman Abdullah b. el-Mübârek el-Mervezî'nin *K. ez-Zühd ve'r-rakâ'ik*'i. Kitabın rivâyet senedi şöyledir: *Yahyâ b. Muh. b. Sâ'id ani'l-Huseyn b. el-Hasan el-Mervezî an İbni'l-Mübârek.*

Kitabın içinde râvileri İbn Sâ'id, el-Huseyn el-Mervezî ile Nu'aym b. Hammâd'ın kendilerinden ziyâde kıldığı hadisler de vardır (*Bern. Tüceybî* 248; *Fihrist İbn Atiyye* 136; *Sıla* 84-28, 359).

Neşredilmiştir: Habîburrahman el-A'zâmî'nin tahkiki ile Hindistan 1966.

3. Ebû Muh. Ca'fer b. Muh. el-Huldî el-Havvâs'ın (öl. 348 H.) *el-Fevâ'id ve'z-zühd ve'r-rakâ'ik ve'l-merâsî*'si.

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 45 (32a-62a, 6. H. asır); Kahire, hadîs 1558 (258-268 s., 8. H. asır) (GAS 661).

4. Ebû Sa'îd Ah. b. Muh. b. Ziyâd b. Bişr, İbnü'l-A'râbî'nin (246-340 H.) *K. ez-Zühd ve'l-mu'âmelât ve'l-makâlât ve-sıfati'z-zâhidîn* = *K. Me'âni'z-zühd ve'l-mu'âmelât*'ı (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 56b, 57a; *Sıla* 85-29, 491).

Yazması: Kahire[2] I, 346, mec. 125 (256a-288a, 8. H. asır; GAS 661).

5. Ebû Muh. Abdurrahman b. ebî Hâtim'in *K. Zühdi's-semâniyyeti mine't-tâbi'în*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 11 (160a-166a, 6. H. asır; Süleymaniye ktb. Mikrofilm arşivi No. 2281).

Kitabın başlığında sözedilen 8 tâbiî şunlardır: Âmir b. Abdillah, Üveysu'l-Karânî, Herim b. Hayyân, er-Rebî' b. Huseym, Ebû Müslim el-Havlânî, el-Esved b. Yezîd, Mesrûk b. el-Ecda', el-Hasanu'l- Basrî

6. Esed b. Musa b. İbrâhîm, Esedü's-Sünne'nin (132-121H.) *K. ez-Zühd*'ü. Râvisi: Ebû Yezîd Yûsuf b. Yezîd el-Karâtîsî (İbn Hacer *Müfehres* 111 ab, *Sıla* 84-28, 360).

Neşredilmiştir: R. G. Khoury tarafından Almanca'ya tercümesi ile birlikte, 1976 Wiesbaden.

7. Muh. b. Fudayl b. Gazvân'ın (195 H.) *K. ez-Zühd*'ü. Râvisi: Ebû'l-Hasan Alî b. el-Münzir et-Tarîkî (İbn Hacer *Müfehres* 113 b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 356; *Sıla* 84-28, 360). *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (III, 158, 566).

8. Ebû Bekr el-Hatîbu'l-Bağdâdî'nin (392-463 H.) *K. ez-Zühd ve'r-rakâ'ik*'i. Kıraat ve rivâyet olunmuş cüz'lerdendir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 47 ab; *Sıla* 84-28, 359).

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 28 (165-181 yk.); İskenderiye, must. had. 8.

9. Ebû Zür'a Ubeydullah b. Abdilkerîm b. Yezîd er-Râzî'nin (200-264 H.) *K. ez-Zühd*'ü (*İsâbe* IV, 85).

10. Ebû Dâvûd Sül. b. el-Eş'as es-Sicistânî'nin *K. ez-Zühd*'ü. Râvisi: Ebû Bekr Muh. b. Abdürrezzâk b. Dâse (İbn Hayr *Fehrese* 274; *Sıla* 84-28, 359).

11. Ebû Bekr Ah. b. Amr b. ebî Âsım en-Nebîl'in (206-287 H.) *K. fîhî zikrü'd-dünyâ' ve'z-zühd fîhâ ve's-samt ve-hıfzu'l-lisan ve'l-uzle*'si. Neşredilmiştir.

12. Ebû Bekr Ah. b. Alî b. Sa'îd el-Mervezî'nin (202-292 H.) *K. el-Vera*'ı. Râvisi: Ebû Bekr Ah. b. Abdilhâlik el-Verrâk (*Fihris Ensârî* 216 b).

Yazması: Zâhiriyye, tasavvuf 129 (29 yk. 9. H. asır, GAS 162).

13. Ebû'l-Huseyn Hayseme b. Süleymân b. Haydere et-Tırâblusî'nin *K. er-Rakâ'ik ve'l-hikâyât*'ı. Râvisi: Ebû Muh. Abdurrahman b. Osmân b. el-Kâsım b. Ma'rûf b. Ebân. En az 10 cüz'dür (*Bern. Tüceybî* 250; *Sıla* 84-28, 357).

14. Ebû Ca'fer Muh. b. el-Müsennâ b. Ziyâd es-Semmâk'ın (öl. 260 H.) *K. fî zemmi'd-*

56. et-Taberânî'nin *K. ed-Duâ*'sı. Büyük tek cilttir[52].

57. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. ed-Duâ*'sı[53].

58. Nebî'den (sav) rivâyet olunan zikirler cümlesinden: Meşhûr *el-Erba'ûnu'l-İdrîsiyye*[54].

59. Müstağfirî'nin *K. ed-Da'vât*'ı[55]: Ebû'l-Abbâs Ca'fer b. Muh. b. el-Mu'tezz b. Muh. b. el-Müstağfir el-Müstağfirî —ki bu, mezkûr ceddi Müstağfir'e nisbettir— en-Nesefî —ki burasının hatîbi idi. Nesef, Mâverâünnehr

---

dünyâ ve'z-zühd fîhâ'sı.

Yazması: Zâhiriyye, 8940 (146 yk., 6. H. asır).

15. Ebû Sa'd İsm. b. Alî b. el-Huseyn, İbnü'l-Müsennâ es-Sûfî el-Vâ'iz'in (375-448 H.) *K. fîhî zemmü'd-dünyâ' ve'z-zühd fîhâ ve'l-uzle ani'n-nâs*'ı.

Yazması: Zâhiriyye, amm 8940 (145 yk.)

Bu kitap başlığı ve müellifin adı araştırmacı Elbânî'nin tesbîtine göredir. Zira kitabın başı ve sonu noksandır.

16. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. el-Verâ*'sı. Yazması: Zâhiriyye, mec. 132 (158-179 yk.).

17. Ca'fer b. Muh. b. Şâkir es-Sâ'iğ'in *K. ez-Zühd*'ü (İbn Hayr *Fehrese* 271).

18. Abdülhakk el-İşbilî'nin *K. ez-Zühd*'ü (*Fevât* II, 257).

19. Sa'îd b. Mansûr'un *K. ez-Zühd*'ü (İbn Hayr *Fehrese* 271).

20. Ebû Mes'ûd el-Mu'âfâ b. İmrân el-Ezdî'nin (öl. 185 yk.) *K. ez-Zühd*'ü.

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 259 (233-270 yk., NÂSIR 411).

21. Ebû'l-Kâsım Halef b. el-Kâsım b. Sehl, İbnü'd-Debbâğ el-Endülüsî'nin (öl. 325 H.) *K. ez-Zühd*'ü (*Tezkire* III, 1026).

22. Ebû Alî el-Ehvâzî'nin *K. el-Mevâ'iz ve'r-rakâ'ik*'i. Râvisi: Ebû'l-Abbâs b. Mukâtil (*Sıla* 85-29, 487).

23. Abdülmelik b. ebî Osmân Ebû Sa'îd en-Nîsâbûrî el-Harkûşî'nin (öl. 407 H.) *K. ez-Zühd*'ü (*İber* II, 214).

24. Ebû Bekr b. el-Enbârî'nin *K. ez-Zühd*'ü. Râvisi: Ebû Alî İsm. b. el-Kâsım el-Kâlî (*Sıla* 84-28, 361).

25. Ebû Hafs Ömer b. Ah. b. Şâhîn'in *K. ez-Zühd ve'r-rakâ'ik*'i. Râvisi: Alî b. Muh. b. el-Mühtedî billah (*Sıla* 84-28, 360).

26. Seyyâr b. Hâtim'in *K. ez-Zühd*'ü. Râvisi: Abdurrahman b. Mesrûk el-Ademî (*Sıla* 84-28, 360).

52* Kitabı müellifinden rivâyet eden: Ebû'l-Huseyn Ah. b. Muh. b. el-Huseyn b. Muh. b. Fâzişâh. Aslı 10 cüz'den oluşmuştur. Dünyadaki tek nüshası Üsküdar Selim Ağa kütüphanesindedir (No. 229). Bu yazmanın zamanında mevcut başka iki nüsha ile karşılaştırılmış olduğu yapılan inceleme sonucu anlaşılmıştır (İbn Hacer *Müfehres* 53b, 155a; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 80 ab; *Sıla* 84-28, 339).

Tahkikli neşri yapılmıştır.

53* Müellifinden el-Kâsım b. Dâvud b. Sül. el-Kâtib (İbn Hacer *Müfehres* 155a) ile Muh. b. Abdillah b. es-Saffâr (*Sıla* 84-28, 339) tarafından rivayet olunmuştur. Suyûtî'nin iktibasta bulunduğu hadis kitaplarındandır (*İtkân* I, 107; *Hâvî* I, 367).

Onun bu eser dışında konu ile alâkalı bir kitabı daha vardır:

K. ez-Zikr. Râvisi: el-Huseyn b. Safvân el-Berze'î.

54* İçinde Esmâü'l-husnâ'dan pek çok ismin de yer aldığı gruplar hâlindeki kırk isim. Bunların mânâları ve majik özellikleri hakkında meşhûr sûfî Sühreverdî'nin bir kitabı vardır ki, bunun bazı yazmaları kütüphanelerde mevcuttur.

55* Bkz. *Tezkire* III, 1102; *Hâvî* II, 106.

beldelerindendir— Burada 432 H. senesinde vefât etti. Şunlar aynı müellifin diğer eserlerindendir: *Fadâ'ilü'l-Kur'ân, eş-Şemâ'il, ed-Delâ'il, Ma'rifetü's-sahâbe, el-Evâ'il, et-Tıbb, el-Müselselât.* Başka pek çok muhaddislerin yaptıkları gibi uydurma hadisleri durumlarını açıklamaksızın rivâyet etmiştir.

60. Ebû Bekr el-Beyhakî'nin *K. ed-Da'vâti'l-kebîr*'i[56].

61. Kâdı Ebû Yûsuf'un *K. ez-Zikr ve'd-duâ*'sı[57]: Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm el-Ensârî, allâme hâfız, Irâk hâfızı, el-Kûfî, Ebû Hanîfe'nin ashâbındandır. (Yahyâ) İbn Ma'în onun hakkında: "Re'y ashâbı içinde ondan çok hadisi bulunan olmadığı gibi, ondan esbeti de yoktur. O, hadis ve sünnet sâhibidir." Öl. 182 H.[58]

56* *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (II, 476, III, 682).

Yazması: Kütahya, Vahîd Paşa 334.

* Beyhakî'nin bir de *Fadâ'ilu'l-evkât* adlı eseri vardır. Bunun râvisi: Abdülcebbâr b. Ah. el-Havârî (İbn Hacer *Müfehres* 169 ab; Sirâcüddîn *Meşyeha* 167a; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 42a; *Sila* 85-29, 36).

Yazması: Viyana 1675.

57* Kâdı Ebû Muh. Yûsuf b. Ya'kûb b. ebî Zeyd'in *K. ez-Zikr ve't-tesbîh ve'd-du'â*'sı. Râvisi: Alî b. Muh. b. Keysân (*Sila* 84-28, 344).

Ebû'l-Fadl Yûsuf b. Ya'kûb el-Kâdî'nin *K. ed-Du'â*'sı. Râvisi: Ebû Tâhir Muh. b. Ah. ez-Zehebî (*Sila* 84-28, 338)

58* **Duâ ve zikir konulu diğer hadis kitapları:**

1. *K. Kelâmi'l-leyâlî ve'l-eyyâm li-İbn Âdem.* İbn ebî'd-Dünyâ'nın bu kitabı yazma hâlinde mevcuttur: Lâleli 3664/20 (233a-238a, 634 H.).

2. Yine İbn e'd-Dünyâ'nın *K. ez-Zikr*'i. Râvisi: el-Huseyn b. Safvân el-Berze'î (İbn Hayr *Fehrese* 282; Sirâcüddîn *Meşyeha* 50b; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 83; *Sila* 84-28, 344).

3. Ebû Abdirrahmân Muh. b. Fudayl b. Gazvân ed-Dabbî'nin (öl. 195 H.) *K. ed-Du'â*'sı. Râvisi: Ebû'l-Hasan Alî b. el-Münzir et-Tarîkî (*Siyer* XXII, 269; *Meşyehatu'l-Halebî* 66a; İbn Hacer *Müfehres* 199b; *Sila* 84-28, 338).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 34 (47a-67b yk., 7. H. asır; GAS 96).

4. Kâdı Ebû Abdillah el-Huseyn b. İsm. b. Muh. ed-Dabbî el-Mahâmilî'nin (235-330 H.) *K. ed-Du'â*'sı. Râvisi: Ebû Muh. Abdullah b. Ubeydillah b. Yahyâ b. el-Beyyi' (*Fihris Ensârî* 214b; *Bern. Vâdiyâşî* 228; İbn Hacer *Müfehres* 108b, 198b; *Dürer* II, 121; *Meşyehatu'l-Halebî* 23b, 24a, 35a; Sirâcüddîn *Meşyeha* 73b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 71b; *Sila* 84-28, 339).

Yazmaları: Şehit Ali 546/5 (74a-87b yk., 860 H. civarı); Zâhiriyye, hadîs 348 (29a-47a, 560 H.); âmm 4502 (1-15 yk., 5. H. asır); mec. 23 (yalnızca 177. yaprak).

5. İbnü's-Sünnî'nin *Amelu yevm ve'l-leyle*'si. Râvisi: Ebû Nasr Ah. b. el-Huseyn b. el-Kessâr ed-Dîneverî (öl. 433 H.) (*Fihris Ensârî* 214 ab; *İsâbe* II, 312; *Bern. Vâdiyâşî* 228; Suyûtî *Fihrist* 253b; *Sila* 85-29, 69).

Neşredilmiştir: Haydarâbâd 1315, 1318; Abdülkâdir Ah. Atâ'nın tahkiki ile, Ezher Ün. kitabevince 1969 yılında Mısır.

6. İmâm Nesâ'î'nin *Amelu yevm ve'l-leyle*'si.

Fârûk Hamâde'nin tahkiki ile neşredilmiştir. Naim Erdoğan'ın tercemesi ile İz Yayıncılık tarafından Türkçe neşri yapılmıştır.

7. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Amelu yevm ve'l-leyle*'si. Râvisi: Ebû Amr Osmân b. ebî Bekr es-Sefâksî (*Bern. Vâdiyâşî* 227; *Sila* 85-29, 19).

Yazması: "*Câmi'u ed'iyyeti'n-Nebî*" başlığı ile ve isnâdları hazfedilmiş olarak,

62. Dâvud b. el-Muhabber'in *K. el-Akl*'ı —yani aklın fazîletleri— Ebû Süleymân Dâvud b. el-Muhabber b. Kahzem es-Sekafî el-Bikrâvî el-Basrî,

---

Çorlulu Ali Paşa 284/2.

8. İbn ebî Âsım'ın *K. ed-Du'â*'sı. Müellifinden rivayet eden: Ebû Bekr Abdullah b. Muh. b. el-Kabbâb (İbn Hacer *Müfehres* 63b; *İsâbe* III, 588; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 51a; *Sila* 84-28, 338).

9. Yine İbn ebî Âsım'ın *K. el-Müzekkir ve't-tezkîr ve'z-zikr*'i. Râvisi: Ebû Abdillah Ah. b. Bündâr eş-Şa'âr (*Sila* 85-29, 488).

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 60 (44a-54b yk., 7. H. asır); mec. 111/10 (190a-197a, 6. H. asır).

10. Yine onun *K. es-Salât ale'n-Nebî (sav)*'i. Râvisi: Yukardakinin aynısı (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 51 ab; *Sila* 84-28, 386).

11. Ebû İshâk İsm. b. İsh. b. İsm. el-Kâdî el-Cehdemî el-Ezdî el-Kâdî'nin (199-282 H.) *Fadlu's-salât ale'n-Nebî (sav)*'i. Râvisi: Ebû'l-Kâsım İsm. b. Ya'kûb b. İbr. İbnü'l-Cerrâb (İbn Hacer *Müfehres* 182b; *İsâbe* III, 339; İbn Hayr *Fehrese* 304; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 63 ab; *Sila* 85-29, 33).

Basılmıştır: Elbânî'nin tahkiki ile el-Mektebu'l-İslâmî tarafından 1383 yılında.

12. Ebû'l-Huseyn Ah. b. Fâris ez-Zâhid'in *K. es-Salât ale'n-Nebî (sav)*'i. Râvisi: Alî b. İbr el-Hayyât (*Sila* 84-28, 81; 85-29, 33).

13. Ebû Muh. Ubeydullah b. Muh. b. Abdirrahman en-Nümeyrî'nin *K. el-İ'lâm bi-fadli's-salât alâ Hayri'l-enâm*'ı. Râvisi: Muh. b. Hakem el-Hassâr (*Sila* 83-27, 448).

14. Ebû'l-Kâsım Halef b. Abdilmelik b. Beşkuvâl'in *K. Kurbâni'l-müttekîn fi's-salât ale'n-Nebî (sav)*'i (*Sila* 85-29, 52).

15. Ebû Bekr Ah. b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr'ın (öl. 292 H.) *K. es-Salât ale'n-Nebî (sav)*'i.

Yazması: Bursa, Hüseyin Çelebi 1181/1 (19-20b, 745 H., GAS 162).

16. Ebû Muh. Takiyüddîn Abdülganî b. Abdilvâhid el-Makdisî el-Cemmâ'ilî'nin (541-600 H.) *K. et-Terğib fi'd-du'â' ve'l-hass aleyhi*'si (*Sila* 84-28, 20).

Yazmaları: Zâhiriyye, hadis 164 (79-103 yk., müellif hattı ile); mec. 108 (139-156 yk., müellif hattı ile müsveddesi)

17. Ebû Sül. Hamd b. Muh. b. İbr. el-Hattâbî'nin (319-388 H.) *K. ed-Du'â*'sı.

Yakın tarihte baskısı gerçekleştirilmiştir.

18. Ca'fer b. Muh. el-Firyâbî'nin *K. ez-Zikr ve't-tesbîh*'i. Râvisi: Ebû Sa'îd el-Hasan b. Ca'fer b. Muh. b. el-Veddâh es-Simsâr (İbn Hacer *Müfehres* 76b, 111 fb, 192b; *İsâbe* II, 339; *Sila* 84-28, 344). Tamamı 7 cüz'dür.

19. Ebû Abdillah Muh. b. Abdillah el-Hâkim en-Nîsâbûrî'nin *K. ed-Du'â = K. ed-Da'vât*'ı. Râvisi: Ebû Bekr Ah. b. Alî b. Halef es-Sindî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 28a; *Sila* 84-28, 338).

20. Ebû Alî el-Hasan b. Alî el-Mu'ammerî'nin *K. Ameli'l-yevm ve'l-leyle*'si. Râvisi: Ebû Bekr Muh. b. Ah. el-Mellâ (*İsâbe* II, 196; *Sila* 85-29, 18).

21. Ebû Bekr Ah. b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî'nin (392-463 H.) *Salâtu't-tesbîh ve-mâ verede fîhâ*'sı. Râvisi: Abdülkerîm b. Hamza es-Sülemî (*Sila* 84-28, 73).

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 279 (194-205 yk.).

22. Ebû Alî el-Hasan b. Ah. b. Abdillah b. el-Bennâ' el-Hanbelî'nin (396-471 H.) *Fadlu't-tehlîl ve-sevâbu'l-cezîl*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 94 (196-203 yk.; NÂSIR 34).

23. Cemâlüddin Yûsuf b. Hasan b. Ah., İbn Abdilhâdî'nin (810-909 H.) *Fadlu Lâ havle ve-lâ kuvvete illâ billâh*'ı.

Yazması: Zâhiriyye, âmm 4558 (1-10 yk., müellif hattı).

24. Ebû Bekr Muh. b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî en-Nîsâbûrî'nin (223-311 H.)

Bağdat'a yerleşmiş, 206 H. senesinde vefât etmiştir. Müellif hakkında Dârekutnî: "metrûktur," Zehebî ise: "Kazvîn'in fazîleti hakkındaki hadisi uydurmadır. Bu hadisi *Sünen*'inde irâd etmekle İbn Mâce de kitabının şanını düşürmüştür."; İbn Hacer ise *Takrîb*'inde: "Onun yazdığı *K. el-Akl*'ın hadislerinin çoğunluğu uydurma hadislerdir." demektedirler[59].

63. İbn Fâris'in *K. er-Reyhân ve'r-râh*'ı: Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Zekeriyyâ b. Fâris er-Râzî el-Fakîh el-Mâlikî el-Luğavî. Özellikle luğat olmak üzere çeşitli ilimlerde imâm idi. Pek çok eserlerin sâhibi, öl. 379 yahut 375 H.

64. İbn Düreyd'in *el-Müctenâ*'sı: Ebû Bekr Muh. b. el-Hasan, İbn Düreyd el-Ezdî el-Basrî el-Luğavî, öl. Şâbân 320 yahut 321 H. Kitabı, ahbâr, elfâz, şiirler, meânî, hikmetler ve isnâdlarıyla hadisleri şâmildir.

65. el-Hatîb'in *K. en-Nucûm*'u[60]: Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Hatîb el-Bağdâdî eş-Şâfi'î, meşhûr hâfız, yaygın eserlerin sâhibi, Bağdat'ta 463 H. senesinde vefât ettiğinde Bişr el-Hâfî'nin kabri yanına Bâb-ı Harb'e defnedildi. Acîbdir ki Doğu'nun hâfızı olan el-Hâtîb ile Batı'nın hâfızı İbn Abdilberr, aynı sene içinde vefât etmişlerdir.

Beyânu şe'ni'd-du'â' ve-tefsîru'l-ed'iyyeti'l-me'sûre ani'n-Nebî (sav)'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 61 (11a-19b yk., 6. H. asır).

25. İbn ebi'd-Dünyâ'nın *Fadlu Lâilaheillallah*'ı (*Siyer* XIII, 403)

26. Ebû'l-Fadl Ca'fer b. Ah. b. Fâris'in (öl. 289 H.) *Ehâdîs ve-fevâ'id müntekâ min Kitâbi'z-zikr*'i.

Yazması: Kahire[2] I, 106, hadîs 1260 (bir mecmuâ içinde)

27. Sikatüddîn Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasan b. Hibetillah, İbn Asâkir'in (499-571 H.) *Fadîletu zikrillah*'ı.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 24 (92-97 yk., muhtemelen onun meşhûr imlâlarından bir meclis).

28. Hamâ kadısı Ebû'l-Abbâs Ah. b. ebî Bekr el-Mürdâvî'nin *K. Ma'deni'l-cevâhir fî fadli'z-zikr ve'z-zâkir*'i (*Sıla* 85-29, 485).

29. Ebû Mûsâ el-Medînî'nin *el-Münteka mine'l-cüz'il-mevsûm bi-tashîhi Hadîsi't-tesbîh mine'l-huceci'l-vâdıha ve'l-kelâmi'l-fasîh*'i. Râvisi: Ebû Muh. Abdullah b. Berekât el-Haşev'î (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 33a).

59* Râvisi: *Müsned* sâhibi Ebû Muh. el-Hâris b. M. b. ebî Usâme et-Temîmî (İzz. b. Cem *Meşyeha* 75 b; 200a; *Sebetü'ş-Şemmâ*'; *Sıla* 85-29, 21).

* Bu sahada yazılan başka hadis kitapları:

a. Ebû'l-Hasan Alî b. Sa'îd el-Askerî'nin *K. el-Akl*'ı. Râvisi: Muh. b. Muh. el-Kabbâb (*Sıla* 85-29, 21).

b. Ebû'l-Velîd İsm. b. Muh. el-Horâsânî'nin *K. el-Akl ve-fadlihî*'si (İbn Hayr *Fehrese* 290).

c. İbn ebi'd-Dünyâ'nın *K. el-Akl ve-fadlihî*'si. Râvisi: Muh. b. Ca'fer el-Askerî (*Sıla* 85-29, 21).

Muh. Zâhid el-Kevserî'nin tahkiki ile 1946 yılında basılmıştır.

60* *el-Kavl fî ilmi'n-nücûm ve-beyâni'l-mahmûd minhu ve'l-mezmûm*. Müellifinden rivayet eden: Ebû Bekr Muh. b. Abdilbâkî el-Ensârî. Tek cüz'dür (*Tezkire* III, 1140; *Sıla* 85-29, 56).

Yazması: Âşir Ef. 190 (19 yk.). İlk iki sayfası dışındaki hadis ve âsârın senedleri hazfedilmiştir.

66. Yine onun (el-Hatîb'in) *K. el-Buhalâ*'sı[61].

67. İbn ebî'd-Dünyâ ile bir başkasının *el-Ferec ba'de'ş-şidde*'si[62].

68. Ebû'ş-Şeyh'in *K. el-Azame*'si. Kalın bir cilt içinde Allahü Teâlâ'nın azameti, ulvî melekûtun acâiblikleri ve nâdir haberlere yer vermiştir[63].

69. Yine Ebû'ş-Şeyh b. Hayyân'ın *K. el-Edeb*'i. Konusu mekârim-i ahlâk ve övülen söz ve fiillerin kullanılmasıdır[64].

70. Ebû Bekr el-Beyhakî'nin *K. el-Edeb*'i. Tek ciltlik kitabının içerdiği konular: birr, sıla, mekârim-i ahlâk, âdâb ve keffâretler[65].

71. Ebû Bekr el-Âcurrî'nin *K. Edebi'n-nüfûs*'u[66].

61* *K. Ahlâki'l-buhalâ'*. Râvisi: Muh. b. Abdilmelik b. Hayrûn (*Sila* 84-28, 433).

62* Müellifinden iki râvî kanalıyla rivayet olunmuştur:

a. Ebû Bekr Ah. b. Selmân b. el-Hasan en-Neccâd (*Meşyehatu'l-Halebî* 21b).

b. Ebû Alî el-Huseyn b. Safvân el-Berze'î (*Meşyehatu'l-Halebî* 76 b; İbn Hacer *Müfehres* 154a; *Bern. Vâdiyâşî* 230; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 88 b; Sirâcüddîn *Meşyeha* 54a; *Sila* 85-29, 29). Neşredilmiştir: Allahâbâd 1313, Ahmedâbâd 1323, Kahire 1902.

Eser, Suyûtî tarafından *el-Erec fî intizâri'l-ferec* adıyla ihtisâr edilmiştir. Bu, Şâm'da 1350 yılında basılmıştır.

Metinde geçen "bir başkası": Ebû Alî el-Muhsin b. Alî b. ebî'l-Fehm et-Tenûhî (öl. 384) ve *K. el-Ferec ba'de'ş-şidde*'si (Hallikân V, 158-9; İbn Hayr *Fehrese* 385, 415).

Yazması: Kahire, Suppl. II, 178, 22959 b (290 yk.), Sûhâc edeb 714 (506 s.).

63* Muhteviyâtı: Tefekkür, ta'zim-i Rabb, Arş, Kürsî, Levh, melâike, cin, hilkat-ı âlem, kürre-i arz, Kâf dağı, tarihteki efsânevî şehirler, hayvanların hârikulâde, yönleri ve husûsiyetleri ile ilgili merfû, mevkûf ve maktû, İsrâiliyât ta dâhil olmak üzere sahîhi az, zayıfı bol bir isnâdlı hadis kitabıdır.

Müellifinden rivayet eden: Ebû Tâhir Ah. b. Mahmûd er-Sekafî el-İsbehânî (*İber* II, 303; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 37a).

Yazmaları: Köprülü II 138/2 (4a-118a yk., 10 H. asır); Topkapı Sarayı, Medine 329 (255 yk., 1148 H.); Çorum 251 (1-162a yk., 1152 H.). Yurt dışında başka yazma da vardır.

*Bu başlığı taşıyan diğer iki kitap:

a. İbn. ebî'd-Dünyâ'nın *K. el-Azame*'si. Ebû'ş-Şeyh'in kitabından farklıdır. Dânyâl Peygambere âit olan bazı yazıların sahâbî Abdullah b. Selâm'ın eline geçmesiyle onun, Hz. Peygamber'e (sav) sorduğu sorular ve O'nun (sav) verdiği cevaplardan oluşmuştur. Bütün mesâil tek bir isnâd ile sevkedilmiştir.

Yazmaları: Fezyullah 2149 (127-178 yk.); Carullah 500 (50 yk.);Viyana, Kraft. 423; Garret 764; Brill. H. 1 385, 586.

b. Ebû Hâtim Muh. b. Hibbân el-Hanzalî el-Büstî'nin (270-354 H.) *K. el-Azame*'si.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 42/1; GAS 191.

64* Müellifinden rivâyet eden: Abdurrahman b. Muh. b. ebî Alî (*Sila* 83-27, 418).

65* Abdülcebbâr b. Muh. el-Havârî tarafından müellifinden rivâyet olunmuştur (*Sebet Belevî* 105; İbn Hacer *Müfehres* 144b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 41a).

Dâru'l-kutub'daki yegâne yazmasından tahkikli baskısı gerçekleştirilmiştir: Muh. Abdülkâdir Ah. Atâ'nın tahkiki ile, 1986 Beyrut, Dârul-Kutubi'l-İlmiyye.

66* Müellifinden rivâyet eden: Abdülmelik b. Muh. b. Abdillah b. Bişrân (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 21b, 22a).

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 248 (23-29 yk. sonu noksan; GAS 195).

72. Yine onun (Âcurrî)'nin *K. et-Teferrüd ve'l-uzle*'si[67].

73. Buhârî'nin *Edebü'l-müfred*'i: Müfred "yalnız, tek başına" demesinin sebebi onun *el-Câmi'u's-Sahîh*'indeki aynı adlı bölümden ayrı müstakil bir te'lif olduğunu belirtmek içindir. *Sahîh*'inde olmayan pek çok hadisi müştemil olup, içinde az miktarda da mevkûf hadisleri içermektedir. Pek yararlı olan bu kitab hakkında el-Emîr, kalın olup 10 cüzden oluştuğunu söylemiştir. Bizim gördüğümüz nüsha ise ince, tek cilt hâlinde, 120 yaprak kadardır[68].

74. Yine onun (Buhârî'nin) *Halku ef'âli'l-ibâd*'ı[69].

75. Dîneverî'nin *K. el-Mücâlese ve-cevâhiri'l-ilm*'i: Ebû Bekr Ahmed b. Mervân b. Muh. ed-Dîneverî —ki bu, Musul ile Âzerbeycân arasında bir yer alan Dînever adlı beldeye nisbettir— el-Kâdî el-Mâlikî. Yerleştiği Mısır'da 298 H. tarihinde 84 yaşında iken vefât etmiştir. 26 cüz' ve tek ciltten oluşan kitabında müellif, tefsîr, Allah'ın azameti, ehâdis ve âsârdan pek çok ilme yer vermiştir. Bir müellif te *Nuhbetü'l-muvânese min Kitâbi'l-Mücâlese* adıyla ondan seçmeler yapmıştır[70].

67* Müellifinden bu kitabı rivayet eden: Alî b. Ah. el-Hammâmî (İbn Hayr *Fehrese* 285; *Sila* 84-28, 32).

68* Buhârî'den bu kitabı rivâyet eden: Ebû'l-Hayr Ah. b. Muh. b. el-Halîl el-Buhârî el-Bezzâr (*Fihris Ensârî* 213 b). Neşredilmiştir: İstanbul 1306; Hind 1043; Agra 1306; Kahire 1346; Kahire 1379, Mekt. Selefiyye; Beyrut 1984, Kemâl Yûsuf el-Hût'un tahkiki ile.

Bunun üzerine Fadlullah el-Gaylânî, *Fadlullahi's-samed fî tavdîhi'l-edebi'l-müfred* adlı bir kitap yazmıştır. Basılmıştır: Kahire 1378; Humus 1388.

*** Edeb hakkında yazılmış başka kitaplar:**

1) Ebû Bekr Abdullah b. Muh. b. İbr., İbn ebî Şeybe'nin 159-235 H.) *K. el-Edeb*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 78/7 (137a-183b, 7. H. asır; I-II; GAS 109).

2) Ebû Abdillah b. Abdirrahman ed-Düğûlî'nin *K. el-Edeb*'i. Müellifinden rivâyet eden: Ebû Bekr Muh. b. Abdillah el-Cevzakî (*Sila* 83-27, 418).

3) İbn ebî Âsım'ın *K. el-Edeb*'i (*İsâbe* I, 300).

4) Ebû Ca'fer Muh. b. Cerîr et-Taberî'nin *Âdâbu'n-nüfûs*'u (İbn Hayr *Fehrese* 288).

5) Ebû İshâk İbr. b. Abdillah b. el-Cüneyd el-Hutullî'nin (öl. 270 H.) *K. Sû'il-edeb*'i. Râvisi: Ebû Muh. el-Hasan b. Alî el-Cevherî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 60a).

6) Ca'fer b. Muh. el-Firyâbî'nin *Âdâbu'l-İslâm*'ı (İbn Hayr *Fehrese* 291).

7) Ebû Abdillah Muh. b. Abdillah b. ebî Zemenîn el-İlbîrî'nin *K. Edebi'l-İslâm*'ı (*Siyer* XXIII, 338).

8) Süfyân es-Sevrî'nin *Âdâb*'ı (İbn Hayr *Fehrese* 275).

69* Râvisi: Muh. b. Yûsuf el-Firebrî (*Sila* 84-28, 96).

Çeşitli baskıları gerçekleştirilmiştir:

a) Şemsülhakk Azîmâbâdî'nin inâyetiyle 1306 Delhi.

b) Alî Sâmî en-Neşşâr ve Ammâr et-Tâlibî'nin tahkikleri ile 1970.

c) Beyrut, Mü'essesetü'r-Risâle 1984.

d) Bedrü'l-Bedr'in tahkiki ile Dâru's-Selefiyye, Kuveyt 1985.

70* Müellifinden bu kitabı rivayet eden: Ebû Muh. el-Hasan b. İsma'îl b. Muh. ed-Darrâb (*İber* II, 183; İzz. b. Cem. Meşyeha 58 ab; *Sila* 85-29, 477; *İsâbe* I, 188, II, 310).

76. Yine onun (Dîneverî'nin) *K. Fadâil Mâlik* adlı eseri vardır.

77-78. Sülemî'nin *K. el-Fütüvve* ile *K. Edebi's-sohbe*'si: Ebû Abdirrahman Muh. b. el-Hüseyn b. Mûsâ es-Sülemî —ki bu, ceddlerinden Süleym adlı birisine nisbettir— el-Ezdî en-Nîsâbûrî, hâfız, muhaddis, vera' sâhibi, zâhid sûfî, Horasan'da sûfîlerin şeyhi ve âlimi; 100'e yakın eserin sâhibi, kerâmetleri de olan hadiste güvenilir bir kişi idi. (Muh. b. Yûsuf) el-Kattân'ın onun hakkında: "Sûfîler hakkında hadis uydururdu" sözü önemsizdir. 412 H. senesinde vefât etmiştir.

79. Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm'ın *K. el-Emsâl*'i[71].

80. el-Askerî'nin *K. el-Emsâl*'i[72]: Ebû Ahmed el-Hasan b. Abdillah b. Sa'îd b. İsma'îl b. Zeyd b. Hakîm el-Luğavî el-Askerî, ki bu Ehvâz illerinden bir il olan Ekrem'in ism-i mef'ûl siğası olan Mükrim'in askerine nisbettir. Bu beldeyi ilk kuşatan Mükrim el-Bâhilî'ye nisbetle bu isim verilmiştir. 382 H. senesinde vefât etmiştir.

81. Bu zâtın öğrencisi, isimdaşı ve hemşerisi olan Ebû Hilâl el-Askerî'nin *K. el-Emsâl*'i: Ebû Hilâl el-Hasan b. Abdillah b. Sehl b. Sa'îd b. Yahyâ b. Mihrân el-Askerî. *Keşfu'z-zunûn*'da onun 395 H. senesinde vefât ettiği geçmektedir. Ancak *Buğyetü'l-vu'ât*'ta ise Yâkût'tan bu tarihte Şa'bân ayında henüz hayatta olduğu da nakledilmiştir.

82. Ebû'l-Hasan el-Askerî'nin *K. el-Emsâl*'i: Ebû'l-Hasan Alî b. Sa'îd b. Abdillah el-Askerî, Sâmarrâ askeri, Rey'e yerleşmiş, hâfız, H. 313 yahut 315'de vefât etmiştir. *K. el-Emsâl*'inde müellifi, Nebî'den (sav) mervî olan 100 meseli müştemil olan 100 hadisi cem'etmiştir. Keza Ebû Ahmed el-Askerî de *Emsâl*'inde böyle yapmıştır.

83. Râmehürmüzî'nin *K. el-Emsâl*'i[73]: Ebû Muh. el-Hasan b. Abdirrah-

---

Hadîs-i şerîfler dışında içinde acem kral ve prensleri hakkındaki nevâdir türünden haberler de vardır.

Yazmaları: Feyzullah 504-505 (I, 175 yk., 1-12 cüz' II, 178 yk., 13-25 cüz', 8. H. asır); Ahmet III 618 (tamamı, 263 yk., 1-26 cüz', 671 H.); Zâhiriyye, mec. 30 (144-170 yk., cüz' VII), mec. 30 (VIII, 172-206 yk.; XXIII, 207-216 yk.), mec. 88 (XIX, 122-163 yk.), mec. 33 (XXVI, 74-85 yk., 403 H. tarihli bir semâı vardır), mec. 88 (XXVI, 25-36 yk.), mec. 129 (92-100 yk.); Âsâfiye I, 664, hadîs 289, 7-8. cüz'ler; Paris 3481 (sadece son 15 bâbı).

71* Diğer kitaplarında olduğu gibi bu kitabı müellifinden rivâyet eden: Ebû'l-Kâsım Alî b. Abdilazîz el-Beğavî (İbn Hayr *Fehrese* 344; *Fihris İbn Atiyye* 98; *Gunye* 263).

Anlatıldığına göre bu kitabını yazdığında, Abdullah b. Tâhir'e arzetmiş. O da o kadar beğenmiş ki, müellifinin maîşeti için her ay 10000 dirhemlik bir maaş bağlatmış (Hallikân IV, 61).

Neşredilmiştir:

a. VIII ve XVIII kısımları Latince tercemeleri ile birlikte Berto Gottha tarafından 1836 yılında.

b. Tamamı, İstanbul'da 1302 yılında, *et-Tuhfetu'l-behiyye ve't-turfetü'ş-şehiyye* adlı risâleler mecmûâsında.

c. Abdülmecîd Kutâmış'ın tahkiki ile 1980'de Mekke ve Şâm'da basılmıştır.

72* = *el-Hikem ve'l-emsâlu'l-merviyye an Rasûlillah (sav)* (İbn Hayr *Fehrese* 202).

73* *İsâbe*'nin kaynaklardandır (II, 362, 435). Müellifinden rivayet eden: Ebû'l-Kâsım

man b. Hallâd el-Fârisî er-Râmehürmüzî —ki bu, Huzistân dolaylarındaki meşhûr bir şehir olan Râmehürmüz'e nisbettir— el-Kâdî el-Hâfız. Râmehürmüz şehrinde 360'lara kadar yaşamıştır. Bu zâtın aynı zamanda *el-Muhaddisu'l-fâsıl beyne'r-râvî ve'l-vâ'î* adlı hadis ilimlerine dâir bir kitabı da vardır.

84. Ebû Arûbeti'l-Harrânî'nin *K. el-Emsâl ve'l-evâ'il*'i: Ebû Arûbe el-Hüseyn b. Muh. b. Mevdûd b. Hammâd es-Sülemî el-Harrânî el-Hâfız, öl. 318 H.[74]

85. Ebû Bekr b. ebî Şeybe'nin *K. el-Evâ'il*'i[75].

86. Ebû'l-Kâsım et-Taberânî'nin *K. et-Evâ'il*'i[76].

87. Ebû Nu'aym (el-İsbahânî)'nin *K. et-Tıbbı'n-nebevî*'si[77].

Abdullah b. Ah. b. Alî el-Bağdâdî (İbn Hacer *Müfehres* 204b; *Sıla* 83-27-430).

Neşredilmiştir:

74* *el-Emsâlu's-sâ'ire = el-Evâ'il*. Müellifinden rivâyet eden: Ebû Bekr Muh. b. İbr. b. Alî b. Âsım b. Zâdân b. el-Mukrî (*Meşyehatu'l-Halebî* 63a, 101 b, 102a; İbn Hayr *Fehrese* 176; *Sebet İbn Habîb* 25 b; *İsâbe* I, 150; *Sıla* 83-27, 430).

Yazması: Topkapı Sarayı, Koğuşlar 1096/21 (212b-214a yk., 707 H.; GAS 176).

* Bu sahada yazılan diğer hadis kitapları:

a. Ebû Muh. Abdullah b. Muh. b. Ca'fer b. Hayyân Ebû'ş-Şeyh el-İsbehânî'nin (274-369 H.) *K. el-Emsâl*'i. Râvisi: Muh. b. Alî b. Muh. b. Abdillah b. Semeveyh (*İsâbe* I, 150; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 87 b; *Sıla* 83-27, 430).

Dr. Abdülalî Abdülhamîd'in tahkiki ile ed-Dâru's-Selefiyye tarafından Bombay'da basılmıştır.

b. el-Mufaddal b. Muh. ed-Dabbî'nin *K. el-Emsâl*'i (İbn Hayr *Fehrese* 384; *İsâbe* I, 422).

c. Ebû Abdirrahman Muh. b. el-Huseyn es-Sülemî'nin *K. el-Emsâl ve'l-istişhâdât*'ı (*Meşyehatu'l-Halebî* 93 b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 23a; *Sıla* 83-27, 430).

d. Ebû Abdillah Muh. b. Alî b. el-Hasan, el-Hakîmü't-Tirmizî'nin *el-Emsâl mine'l-Kitâb ve's-sünne*'si.

Neşredilmiştir: Alî Muh. el-Becâvî'nin tahkiki ile, 1975 Kahire, Dâru'n-Nehda.

75* Râvisi: Abdân b. Ah. (İbn Hacer *Müfehres* 201a).

76* Taberânî'den bu kitabını rivayet eden: Ebû Nu'aym el-İsbehânî (İbn Hacer *Müfehres* 74b, 75a; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 81a; *İsâbe*, II 335; *Bern. Tüceybî* 178; 83-27, 418).

Neşredilmiştir.

* Bu sahada yazılan başka eserler:

a. Ebû Bekr Ah. b. ebî Âsım en-Nebîl'in (öl. 287) *K. el-Evâ'il*'i. Râvisi: Ebû Bekr Abdullah b. Muh. b. Muh. b. Fûrek el-Kabbâb.7 yılında Beyrut'ta neşredilmiştir (Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye). İçinde 194 hadis vardır.

b. Ebû Hilâl el-Hasan b. Abdillah el-Askerî'nin *K. el-Evâ'il*'i (*İsâbe* III, 190; Hallikân VII, 46).

Neşredilmiştir: Muh. el-Mısrî ile Velîd el-Kassâb'ın tahkiki ile 1976'da Şam'da (Vizâretü's-sekâfe).

c. Suyûtî, bu sahada yazılan kitapları *el-Vesâ'il ilâ ma'rifeti'l-evâ'il* adlı eserinde biraraya getirmiştir. Basılmıştır: Es'ad Talas'ın tahkiki ile 1950 Bağdat'ta; İbr. el-Adevî ile Alî Muh. Gumur'un tahkiki ile 1980 Kahire'de.

77* Bkz. *Tezkire* II, 1098; *Hâvî* II, 49;İzz. b. Cem. *Meşyeha* 45a; *Sıla* 85-29, 12.

88. İbnü's-Sünnî'nin *K. et-Tıbbı'n-nebevî*'si[78]: Ebû Bekr Ahmed b. Muh. b. İshâk b. İbrâhîm b. Esbât ed-Dîneverî, İbnü's-Sünnî —ki bu, bid'atın zıddı olan sünnete nisbettir— Nesâ'î'nin arkadaşı, eş-Şâfi'î el-Hâfız, öl. 363 yahut 364 H.

89. İbn ebî Âsım'ın *K. et-Tıbb ve'l-emrâd*'ı[79].

90. Ebû Hayseme'nin *K. el-İlm*'i[80]: Ebû Hayseme Züheyr b. Harb b. Şeddâd el-Harbî en-Nesâ'î el-Bağdâdî el-Hâfız, öl. 234 H. Ondan (*Sahîh* sâhibi) Müslim binden fazla hadis rivâyet etmiştir.

91. İbn Abdilberr en-Nimrî'nin *Câmiu' beyâni'l-ilm ve-fadlihî ve-mâ yenbağî fî rivâyetihî ve-hamlihî*'si[81].

92. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Fadlu'l-ilm*'i[82].

93. el-Mevhibî'nin *Fadlu'l-ilm*'i[83]: Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Alî b. el-

---

Yazmaları: Yeni Cami 273 mük. (isnâdları mahzûftur); Zâhiriyye, âmm 4538 (I, II, 1-39 yk.); âmm 8937 (muhtemelen cüz' IV, 1-12 yk.); Escuriale 1619.

Muhtasarı Kahire'de 1344'de basılmıştır.

78* Râvisi: Ebû'l-Kâsım Alî b. Ömer el-Esterâbâzî (*Sila* 85-29, 13).

Yazması: Fatih 3585 (72 yk., 775 H.; isnâdları hazfedilmemiş).

79* Müellifinden rivayet eden: Ebû Bekr Abdullah b. Muh. el-Kabbâb (*Sila* 85-29, 13).

* Tıbb-ı Nebevî konulu diğer kitaplar:

a. Ebû'l-Abbâs Ca'fer b. Muh. el-Müstağfirî'nin (öl. 432 H.) *Tıbbu'n-Nebevî*'si.

Yazması: İstanbul Ün. Ktb. A. 2814 (isnâdları hazfedilmiştir); Feyzullah 1322 (243 yk., kezâ bunun da isnâdları mahzûftur).

Basması: Tahrân 1293.

b. Abdülmelik b. Habîb'in *Tıbbu'n-Nebevî*'si (*İsâbe* I, 288).

c. Diyâ'üddîn Muh. b. Abdilvâhid el-Makdisî'nin (569-643 H.) *Tıbbu'n-Nebevî*'si.

Yazmaları: Çorlulu Ali Paşa 443/6 (152a-159a, 890 H. civarı); Paris 2562/18.

d. Celâlüddîn Muh. b. Ah. b. Muh. b. İbr. el-Ensârî el-Mahallî'nin (791-864 H.) *Tıbbu'n-Nebevî*'si.

Yazması: Paris 2800/16.

80* Yegâne râvisi: Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Muh. el-Beğavî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 50 ab; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 76 b, 77 a; *Vefeyât İbn Râfi'* I, 400; *Sebetü'ş-Şemmâ'* 44b; *Meşyehatu'l-Halebî* 50b; *Sila* 85-29, 15, 483).

Elbânî'nin tahkiki ile 1960 yılında Şam'da basılmıştır.

81* İki ayrı neşri yapılmıştır:

a. Abdurrahman Muh. Osmân'ın tahkiki ile 1968 yılında Medine'de 2/1 cilt halinde, Mekt. Selefiyye tarafından.

b. Abdülkerîm el-Hatîb'in tahkiki ile, 2 cilt hâlinde 1978'de Kâhire'de, Dâru'l-Kutubi'l-Hadîsiyye tarafından.

Ah. b. Ömer el-Mahmasânî el-Beyrûtî el-Ezherî'nin hazırladığı muhtasarı 1320 yılında Matba'atu'l-Mevsû'ât tarafından basılmıştır.

82* Bunun dışında ilim üzerine Ebû Nu'aym'ın başka bir eseri de vardır: *Fadlu'l-âlimi'l-afîf ale'l-câhili'ş-şerîf.* Râvisi: Ebû Alî el-Haddâd (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 45b, 46a; *Sila* 85-29, 29).

83* *K. el-İlm ve fadlihî.* Râvisi: Ebû't-Tayyib Alî b. Muh. eş-Şeybânî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 50 ab; *İsâbe* III, 539; *Sila* 85-29, 16).

Hâris el-Mevhibî ki bu, *et-Teysîr*'de söylenildiği gibi Mu'âfir kabîlesinin bir batnı olan Mevhib'e nisbettir. Vefâtına dâir bilgi edinemedim.

94. el-Hatîb'in *K. İktidâ'il-ilmi'l-amel*'i[84].

95. Yine onun *Şerefu ashâbi'l-hadîs*'i[85] ile

96. *K. er-Rihle fî taleb'il-hadîs*'i[86].

84* Müellifinden rivayet edenler:

a. Ebû Muh b. Hibetillah b. Ah. b. Muh. el-Ekfânî (*Meşyehatu'l-Halebî* 21ab; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 47b; İbn Hacer *Müfehres* 132a).

b. Mes'ûd b. el-Hasan es-Sekafî (*Sila* 83-27 , 427).

Neşredilmiştir. Bir mecmûa içinde Nâsirüddîn el-Elbânî'nin tahkiki ile 1385 yılında Şâm'da.

85* Mehmed Saîd Hatîboğlu'nun tahkiki ile Ankara İlâhiyât Fakültesince neşredilmiştir.

86* Nûreddîn Itr'ın tahkiki ile 1975 yılında, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye tarafından Beyrut'ta neşredilmiştir.

* el-Hatibu'l-Bağdâdî'nin ilimle âlâkalı bir başka kitabı daha vardır: *el-Fakîh ve'l-mütefakkih*. Aslı 12 cüz'den oluşan eserin râvisi: Ebû Mansûr Muh. b. Abdilmelik b. el-Hasan b. Hayrûn.

Neşredilmiştir: İsma'îl el-Ensârî'nin tahkiki ile 2 cilt hâlinde 1389 yılında Riyâd'da Dâru'l-İftâ tarafından. Daha sonra bu neşir 1980 yılında Beyrut'ta ofsetle tekrarlanmıştır.

Yine neşri gerçekleştirilmiş Hatîb'in bir diğer eseri de: *K. Takyîdi'l-ilm*'dir. Yûsuf el-Uş'un tahkiki ile ikinci baskısı 1974 yılında Dâru İhyâi's-Sünneti'n-Nebeviyye tarafından gerçekleştirilmiştir.

*** İlme dâir başka hadis kitapları:**

a. Ebû Bekr Ah. b. Alî b. Sa'îd el-Mervezî'nin *K. el-İlm*'i. Müellifinden rivayet eden: Ebû Ah. Abdullah b. Muh. b. Ubeydillah b. Nâsıh b. Şücâ' el-Müfessir (İbn Hacer *Müfehres* 205 b; *Dürer* II, 210; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 49 ab; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 358; *Sila* 85-29, 15).

b. Ebû Muh. Ah. b. Sa'îd b. Hazm'ın *Cüz' fî fadli'l-ilm ve-ehlihî*'si. Râvisi: Kâdı Şüreyh b. Muh. b. Şüreyh er-Ru'aynî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 107 b; *Sila* 84-28, 75).

c. Ebû'l-Mahâsin Yûsuf b. Ya'kûb b. İsm. b. Hammâd b. Dirhem el-Kâdî el-Ezdî'nin *K. el-İlm*'i. Râvisi: Ebû Muh. Abdullah b. İbr. b. Eyyûb b. Mâsî (*Meşyehatu'l-Halebî* 75 b; İbn Hacer *Müfehres* 204b; *Sila* 85-29, 15).

d. İbnü'l-Cevzî'nin *K. el-Hass alâ hıfzi'l-ilm*'i (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 95 b; *Sila* 84-28, 84).

Yazması: Köprülü 1152/5 (175a-192a yk., 622 H. civarı); Zâhiriyye, mec. 101 (135-142 yk); Kahire I, 346.

e) Ebû Bekr Muh. b. el-Huseyn b. Abdillah el Âcurrî'nin *Fardu talebi'l-ilm*'i (İbn Hayr *Fehrese* 260).

Yazması: Berlin 101 (87-101 yk., 459 H.; GAS 194).

f. Yine onun *Fadlu'l-ilm*'i (İbn Hayr *Fehrese* 285).

g. Yine el-Âcurrî'nin *Ahlâku'l-ulemâ*'sı. 1931 senesinde Kahire'de basılmıştır.

h. Ebû Bekr Ah. b. Amr b. ebî Âsım'ın *K. el-İlm*'i. Rivâyet eden: Ah. b. Bündâr eş-Şa'âr (*Sila* 85-29, 15).

i. Ebû'l-Fadl Yûsuf b. Mesrûr el-Âbid'in *Fadlu'l-ilm ve'l-ulemâ*'sı (İbn Hayr *Fehrese* 302).

j. Ebû Abdillah Diyâüddîn Muh. b. Abdilvâhid b. Ah. el-Makdisî, İbnü'l-Kayserânî'nin (569-643 H.) *K. el-İlm*'i.

97. Ebû'l-Muzaffer es-Sem'ânî'nin *el-İntisâr li-ashâbi'l-hadîs*'i: Ebû'l-Muzaffer Mansûr b. Muh. b. Abdilcebbâr es-Sem'ânî, öl. 489 H.

98. el-Hakîmü't-Tirmizî'nin *Nevâdirü'l-usûl fî ehâdîsi'r-Resûl*'ü: 291 asıldan oluşmuş kitap, 3 sifirdir. Ebû Abdillah Muh b. Alî b. el-Hasan b. Bişr, lakabı: el-Hakîmü't-Tirmizî, el-Mü'ezzin es-Sûfî, dört evtâdın biri, eserler sâhibi, Belh'te 295'de katledilmiştir. İbn Hacer, *Lisân*'da onun, 320'lerin sınırlarına kadar yaşadığını söylemiştir. Zira İbnü'l-Enbârî'den ondan 318'de hadis dinlemiş olduğu bildirilmiştir. İbn Hacer, onun yaklaşık 90 yaşına kadar yaşadığını da ilâve etmiştir. Bu kitabın 1/3'i kadar olan *Muhtasar*'ı matbûdur.[87]

99. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Kurbânu'l-müttekîn fî enne's-salâte kurretu ayni'l-âbidîn*'i.

100. et-Teymî'nin *et-Tergîb ve't-terhîb*'i: Ebû'l-Kâsım İsma'îl b. Muh. b. el-Fadl b. Alî el-Kureşî et-Teymî et-Talhî el-İsfehânî, lakabı Kavvâm'us-sünne, büyük hâfız, dînine bağlı olmak husûsunda örnek gösterilen bir kişi, öl. H. 535. Kitap içinde uydurma hadisler de vardır[88].

101. Ebû Hafs b. Şâhîn'in ve diğerlerinin *K. et-Terğîb ve't-terhîb*'i[89].

Yazması: Zâhiriyye, mec. 21 (sadece ilk yaprağı: 60. yk.; NÂSIR 333).

k. İbnü Müzeyyen'in *Reğâ'ibü'l-ilm ve-fadlihî*'si (İbn Hayr *Fehrese* 303).

l. Ebû Abdillah Diyâüddîn el-Makdisî'nin *Müntehab mine'l-hass alâ talebi'l-hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, âmm 3637 (18 ab; NÂSIR 334).

m. Afîfüddîn Ebû'l-Me'âlî Alî b. Abdilmuhsin el-Bağdâdî, İbnü'd-Devâlîbî'nin (779-858 H.) *Fadlu'l-ilm ve-fadlu hameletihî*'si.

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 285 (112-132 yk.; NÂSIR 52).

n. Cemâlüddîn Yûsuf b. Hasan b. Ah., İbn Abdilhâdî'nin (840-909 H.) *Tehzîbu'n-nefs li'l-ilm ve bi'l-ilm*'i.

Yazması: Zâhiriyye, edeb 45 (48-63 yk.; müellif hattı).

o. Âdem b. ebî İyâs'ın *K. el-İlm*'i. Râvisi: Muh. b. Abdilvehhâb ez-Zâhid (*Sila* 85-29, 16).

p. İshâk b. İbr. b. Râheveyh en-Nîsâbûrî'nin *K. el-İlm*'i. Müellifinden rivâyet eden: el-Heysem b. Muh. ez-Zâhid (*Sila* 85-29, 15).

87* Muhtasarının isnâdları mahzûf olup, Mustafa b. İsm. ed-Dimaşkî'nin *Mirkâtu'l-vusûl fî havâşî Nevâdiri'l-usûl*'ü ile birlikte İstanbul'da 1233 yılında Dâru's-Saltanati'l-Uzmâ tarafından basılmıştır. Bu tab'ı daha sonra Beyrut'ta Dâru Sâdır tarafından ofsetle tekrarlanmıştır.

88* İki râvi tarafından rivâyet olunmuştur:

a. Ebû Mûsâ Muh. b. ebî Bekr b. ebî Îsâ el-Medînî (Çorlulu nüshası).

b. Ebû'l-Ferec Yahyâ b. Mahmûd b. Sa'd es-Sekafî (514-584 H.) (*Siyer* XXI, 134; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 64b; İbn Hacer *Müfehres* 41a; *Dürer* I, 131, 254, II, 121, III, 400; Suyûtî *Fihrist* 253 b, 154a; *Sila* 84-28, 19).

Yazmaları: Esad Ef. 291 (tamamı, 260 yk., 818 H.; üç ayrı hattan çıkma); Çorlulu Ali 84 (harâb eski nüsha, 208 yk., 744 H.).

89* İbn Şâhîn'in kitabının tam adı: *K. et-Tergîb fî fadâ'ili'l-a'mâl ve-sevâbi zâlik*. Râvisi: Muh. b. Alî eş-Şa'âr (*Sila* 84-28, 18).

Yazması: Sa'idiye, hadîs 46 (91 yk., 1309 H.).

* Bu sahada yazılan diğer kitaplar:

102. Humeyd b. Zencüveyh'in *Fadâ'ilü'l-a'mâl'ı*[90]. ez-Zehebî: "O, *K. el-Emvâl* ve *K. et-Terğîb ve't-terhîb*[91] adlı eserlerin musannifidir." demiştir.

103. Ebû'ş-Şeyh b. Hayyân'ın *Sevâbu'l-a'mâl'ı*[92].

---

1. Süleym er-Râzî'nin *K. et-Tergîb*'i (*Hâvî* I, 349).

2. el-Münzirî'nin meşhûr *K. et-Tergîb ve't-terhîb*'i. İsnâdları mahzûf olup, daha önceki *Kutub-u sitte* ve sâir kitaplardan derlemiştir. Münzirî'nin ifâdesine göre İsbehânî'nin yukarıda geçen kitabındaki uydurma ve münker olanlarını çıkarıp, kalanını esas almıştır. Hadisleri *Mesâbih*'in tertibi üzere 25 "kitâb"a taksim ederek düzenlemiştir.

Neşredilmiştir:

1. Delhi 1300 H.; Matba'atu'l-Fârûkiyye, 746 s.

2. Kahire 1324-26, 2/1 cilt, Matba'atu'ş-Şarkiyye.

3. Kahire, 4 cilt, Şeyh Münîr ed-Dimaşkî'nin *et-Terğîb ve't-terhîb mine'l-Kur'ân*'ı altında.

4. Kahire 1352 H. Matb. Mustafâ el-Halebî.

5. Muhyiddîn Abdülmecîd'in tahkiki ile Kahire 1979, 6 cilt, 3. tab'ı, Dâru'l-Fikr.

90* Râvisi: Ah. b. Murâd (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 74 ab).

91* *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 406, II, 268).

92* Suyûtî'nin iktibâs yaptığı hadis kaynaklarından birisidir (*Hâvî* I, 42, 83, 364, II, 235).

* Bu sahada yazılan diğer bazı kitaplar:

1. Ebû Bekr Ah. b. Muh. b. İshâk, İbnü's-Sünnî'nin (244-364 H.) *Fadâ'ilü'l-a'mâl*'i.

Yazması: Ezher I, 573, hadîs 4146 (149 yk.; GAS 198).

2. Ebû Muh. Âdem b. ebî İyâs el-Askalânî'nin (132-220 H.) *K. es-Sevâb* = *K. Sevâbi'l-a'mâl*'i. Râvisi: Ebû Mûsâ Îsâ b. İbr. el-Ukaylî (*Bern. Vâdiyâşî* 258; İbn Hacer *Müfehres* 200 a; 34a; *İsâbe* I, 588; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 61a; *Sıla* 84-28, 64).

3. Diyâüddîn Muh. b. Abdilvâhid el-Makdisî'nin (öl. 643 H.) *Fadâ'ilü'l-a'mal*'i. İsnâdları mahzûftur.

Neşredilmiştir.

4. Ebû'l-Ganâ'im Muh. b. Alî b. Meymûn en-Nersî'nin (424-510 H.) *K. Sevâbi kadâ'i havâ'ici'l-ihvân ve mâ-câe fî iğâseti'l-lehfân*'ı (*Bern. Tüceybî* 178; *Sıla* 84-28, 64).

Yazması: Zâhiriyye, âmm 9397 (1-6 yk; Şeyh Muhyîddîn Arabî'nin rivâyeti ile; NÂSIR 220).

5. Ebû Bekr Muh. b. el-Huseyn el-Âcurrî'nin (öl. 360 H.) *Tahrîmu'n-nerd ve's-satranç ve'l-melâhî*'si.

Neşredilmiştir: 1980 Riyad.

6. Ebû Muh. el-Heysem b. Halef b. Muh. ed-Dûrî el-Bağdâdî'nin *K. Zemmi'l-livât ve-mâ ruviye fî't-teşdîd ve'n-nehy anhû*'su. Râvisi: Ebû'l-Hüseyn b. el-Muzaffer (İbn Hacer *Müfehres* 202b).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 9 (156a-164a yk., 9. H. asır).

7. Takiyyüddîn Ebû Muh. Abdülganî b. Abdilvâhid b. Alî el-Makdisî el-Cemmâ'ilî'nin (541-600 H.) *el-Emr bi'l-ma'rûf ve'n-nehy ani'l-münker*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 116 (79-98 yk, kendi hattı ile).

8. Yine onun *Tahrîmu'l-katl ve-ta'zîmuhû*'su.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 108 (120-138 yk., kendi hattı ile).

9. Diyâüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Abdilvâhid el-Makdisî, İbnü'l-Kayserânî'nin (569-643 H.) *İttibâ'us-sünen ve-ictinâbu'l-bida*'sı. Râvisi: Takiyyüddîn Süleymân b. Hamza (İbn Hacer *Müfehres* 204 b).

104. İbn Asâkir'in *Sevâbu'l-musâb*'ı: Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasan b. Hibetillah b. Abdillah b. el-Hüseyn, İbnü Asâkir ed-Dimaşkî eş-Şâfi'î, basîretli hâfızların sonuncusu, *Ta'rîh Dimaşk* gibi üstün eserlerin sâhibi, öl. Dimaşk 571 H.

104. Nesâ'î'nin *Amelu'l-yevm ve'l-leyle*'si[93].

Yazmaları: Zâhiriyye, tevhîd 52 (79-91 yk.); âmm 8778 (tamamı, 171-179 yk., 768 H.) (NÂSIR 325).

10. Ebû Bekr Ah. b. Muh. b. Hârûn el-Hallâl'ın (öl. 311 H.) *K. el-Emr bi'l-ma'rûf ve'n-nehy ani'l-münker*'i.

Neşredilmiştir: Şam 1348; Riyâd 1389, Dâru'l-İftâ'.

11. Ebû Ya'lâ Muh. b. el-Huseyn b. Muh. el-Kâdî el-Ferrâ'nın (380-458 H.) *K. el-Emr bi'l-ma'rûf ve'n-nehy ani'l-münker*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 42 (başı noksan, 97-125 yk., NÂSIR 218).

12. Ebû Bekr. Ah. b. Muh. el-Hallâl'ın *K. el-Hass ale't-ticâre*'si. Râvisi: Ebû Bekr Abdülazîz b. Ca'fer (*Sila* 84-28, 84).

13. Ebû'l-Kâsım Sikatüddîn Alî b. el-Hasan b. Hibetillah, İbn Asâkir'in (499-571 H.) *Tebyînu'l-imtinân bi'l-emri bi'l-ihtinân*'ı.

Yazması: Kahire[2] I, 94;[1] I, 278.

14. Yine İbn Asâkir'in *Tahrîmu'l-ebne*'si. Bu, onun meşhûr imlâlarının 19. meclisidir.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 9 (165-167 yk.).

15. Yine onun *Cüz' fîhî def'ut-tesrîb alâ men fessere me'at-tesvîb*'i (*Bern. Tüceybî* 320).

16. Onun oğlu Ebû Muh. el-Kâsım'ın (527-601 H.) *Ta'ziyetü'l-müslim an ahîhî ve-tesliyetü'l-muhtesibi's-sevâbe fîhî*'si.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 132 (II, 207-226 yk., 591 H.; müellif hattı).

17. Ebû Ah. Muh. b. Alî b. Muh. el-Kassâb'ın *K. Sevâbi'l-a'mâl*'i (*Tezkire* III, 938).

18. Ebû'l-Hasan Alî b. Ma'bed b. Şeddâd'ın *K. et-Tâ'at ve'l-ma'siyet*'i. Râvisi: Mikdâd b. Dâvud er-Ru'aynî (*Sila* 85-29, 9).

19. Ebû Abdillah Muh. b. Alî b. el-Hasan, el-Hakîmu't-Tirmizî'nin *K. el-Menhiyyât*'ı.

Neşredilmiştir.

20. Cemâlüddîn İbn Abdilhâdî'nin (840-909 H.) *Fadîletü inzâri'l-mu'ser*'i.

Yazması: Zâhiriyye, edeb 45 (73-81 yk., müellif hattı).

21. Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. ebî Abdillah b. Mende'nin *K. Tahrîm ehli't-tîn*'i. Râvisi: Yeğeni Yahyâ b. Abdilvehhâb (*Sila* 84-28, 22).

22. Ebû İshâk İbr. b. el-Hasan el-Harbî'nin *K. en-Nehy ani'l-hicrân*'ı. Râvisi: Ebû'l-Kâsım Ömer b. Ca'fer el-Hanbelî (*Sila* 85-29, 522).

23. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Fadlu'l-âdilîn mine'l-vulât*'ı. Râvisi: Ebû Alî el-Haddâd (*Sila* 85-29, 32).

24. Ebû Muh. el-Hasan b. İsm. b. Muh. ed-Darrâb el-Gassânî el-Mısrî'nin (313-392 H.) *K. er-Riyâ' fi'l-a'mâl ve'ş-şöhre ve'l-libâs ve'l-ahvâl ve-kerâhiyyeti's-safak ve'z-zefen inde simâ'iz-zikr*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 101 (275a-300a yk., I, 6. H. asır; GAS 213).

25. İbnü'l-Cevzî'nin *Zemmü'l-hevâ*'sı.

Neşredilmiştir: Mustafa Abdülvâhid'in tahkiki ile 1962, Kahire, Dâru'l-Kutubi'l-Hadîse tarafından.

93* Dr. Fârûk Hamâde'nin tahkiki ile, 2. tab'ı, 1985 yılında Mü'essesetü'r-risâle tarafından Beyrut'ta basılmıştır. İçinde mükerrerleri ile birlikte 1141 hadis mevcuttur.

105. İbnü's-Sünnî'nin *Amelu'l-yevm ve'l-leyle*'si[94].

106. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Amelu'l-yevm ve'l-leyle*'si[95].

107. Ebû Muh. el-Hallâl el-Hulvânî'nin *Ahbâru's-sükalâ*'sı ki, muhaddislerin metodunca kaleme alınmış bir risâledir.

108. Ebû Bekr el-Beyhakî'nin *Şu'abu'l-îmân*'ı, yaklaşık 6 sifirdir[96].

109. el-Halîmî'nin *Şu'abu'l-îmân*'ı: Ebû Abdillah el-Hüseyn b. el-Hasan b. Muh. b. Halîm el-Halîmî —ki bu, ceddine nisbettir— el-Buhârî el-Cürcânî —ki doğduğu yer olan Cürcân'a nisbettir— eş-Şâfi'î, üstün allâme, Mâverâünnehr'de ehl-i hadisin reîsi, el-Kâdî, ashâb-ı vücûhun, zamanının zekîlerinin ve düşünce süvârilerinin bir üyesi idi, öl. 403 H. Kitabının asıl adı: *Minhâcu'd-dîn* olup 3 cilt kadardır[97]. Ebû Muh. Abdülcelîl b. Mûsâ el-Kasrî ile bir başkası tarafından ihtisâr edilmiştir.

110. eş-Şâfi'î'nin *Fadâ'ilü'l-Kur'ân*'ı: O, Kur'ân fazîletleri husûsunda ilk eser verendir.

111. İbn ebî Dâvud'un *Fadâ'ilü'l-Kur'ân*'ı.

112. Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm'ın *Fadâ'ilü'l-Kur'ân*'ı[98].

113. Ebû Zerri'l-Herevî'nin *Fadâ'ilü'l-Kur'ân*'ı[99].

114. Ca'fer b. Muh. el-Firyâbî'nin *Fadâ'ilü'l-Kur'ân*'ı[100].

115. Ebû'l-Abbâs Ca'fer b. Muh. el-Müstağfirî'nin *Fadâ'ilü'l-Kur'ân*'ı[101].

94* Müellifinden rivayet eden: Ebû Nasr Ah. b. el-Huseyn b. el-Kessâr ed-Dîneverî (öl. 433 H.).

İki baskısı yapılmıştır: Haydarâbâd 1315, 1318; Mısır'da 1969 yılında Abdülkâdir Ah. Atâ'nın inâyeti ile. İçinde 700 küsur hadis mevcuttur.

95* Ebû Nu'aym'dan bu kitabı rivayet eden: Ebû Amr Osmân b. ebî Bekr es-Sefâksî (*Bern. Vâdiyâşî* 227; *Sıla* 85-29, 19)

96* Beyhakî'den bu kitabını rivayet edenler: Zâhir b. Tâhir eş-Şehhâmî ile Ebû Abdillah Muh. b. el-Fadl el-Fürâvî (Suyûtî *Fihrist* 251 b; *Bern. Tüceybî* 257; *Sıla* 84-28, 376).

Türkiye'deki yazmaları: Reisülkuttab 216 (I, 315 yk.), 217 (II, 283 yk.), 218 (III, 317 yk.), 219 (V, 172 yk.), 220 (VI, 296 yk.); Feyzullah 472 (yukardaki Reisülküttab nüshasının tamamlayıcı cildi: IV, 267 yk., 8. H. asır); Topkapı Sarayı, Ahmet III 499/1-3 (I, 250 yk.; II, 230 yk.; III, 227 yk.; 871 H.); Beyazıd Umûmî 1048 (IV, 83 yk., 8. H. asır); Nurosmaniye 1120 (isnâdları hazfedilmiş olarak tamamı, 274 yk., 1123 H.), 1123-5 (I, 566 yk.; II, 584 yk.; III, 529 yk.; 1159 H.).

Ebû Hafs Ömer b. Alî, İbnü'l-Mulakkin'in ihtisârı basılmıştır: Kahire 1310, 1924, 1340.

97* Basılmıştır: Hilmî Muh. Fûda'nın tahkiki ile 1979 yılında Dâru'l-Fikr tarafından, 3 cilt hâlinde.

98* Yegâne râvisi: Ebû'l-Kâsım Alî b. Abdilazîz el-Begavî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 119 b; Sirâcüddîn *Meşyeha* 47 b; İbn Hayr *Fehrese* 69; *Siyer* XXIII, 87; *İsâbe* I 11, 12).

Yazması: Zâhiriyye, âmm 7615 (117 yk.; NÂSIR 177); Kahire, Suppl. II, 185 (58 yk.).

99* Oğlu Ebû Mektûm Îsâ tarafından rivâyet edilmiştir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 104 b; İbn Hayr *Fehrese* 70; *Tezkire* 1106; *İtkân* II, 161, 175).

100* Yazması: Zâhiriyye 3868 (181a-195a, 567 H.; GAS 166). Râvisi: Alî b. Muh. b. Sa'îd (*Sıla* 85-29, 32).

101* Süleymaniye Ktb. Esad Ef. bölümünde bir yazması vardır.

116. İbnü'd-Düreys'in *Fadâ'ilü'l-Kur'ân'ı*[102]: Ebû Abdillah Muh. b. Eyyûb b. Yahyâ, İbnü'd-Dureys el-Becelî er-Râzî el-Hâfız, öl. Rey 294 H.

Ve diğerlerinin *Fadâ'ilü'l-Kur'ân* kitapları[103].

117. İbn ebî Şeybe'nin *Sevâbu'l-Kur'ân'ı*.

102* Râvisi: Ebû'l-Hasan Ah. b. İshâk et-Tîbî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 17b, 18a; Sirâcüddîn *Meşyeha* 48a; *Meşyehatu'l-Halebî* 84b-86a; İbn Hacer *Müfehres* 205 b; *Hâvî* I, 38, 263, II, 51). Tamamı üç cüz'dür.

Neşredilmiştir.

103* **Kur'ân ve sûrelerinin fazîletlerine dâir diğer hadis kitapları:**

a. Ebû Abdirrahman Ah. b. Alî b. Şu'ayb en-Nesâ'î'nin (215-303 H.) *Fadâ'ilü'l-Kur'ân'ı*.

Suyûtî (*İtkân* II, 151) ve Zerkeşî'ye göre (*el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân* I, 432) *Sünen*'inden ayrı müstakil bir kitabıdır.

Dr. Fârûk Hamâde, bunun müellifin *Sünenü'l-kübrâ*'sının bir bölümü olduğunu iddia eder ve kendi tahkiki ile Dâru's-Sekâfe tarafından neşredildiğini bildirir (Bkz. *Amelu yevm ve'l-leyle* mukaddimesi s. 37).

b. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Fadlu Sûreti'l-İhlâs*'ı (İbn Hacer *Müfehres* 179 bb).

c. Ebû'l-Huseyn b. Kâni'nin *Fadâ'ilü'l-Kur'ân*'ı. Râvisi: Ebû Nasr Muh. b. Hasnûn (*Sila* 85-29, 33).

d. Ebû Muh. el-Hasan b. Muh. b. el-Hasan el-Hallâl el-Bağdâdî'nin (352-439 H.) *Fadâ'ilu Sûreti'l-İhlâs*'ı.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 95 (192-202 yk.; NÂSIR 270).

e. Ebû Ca'fer Muh. b. Osmân b. ebî Şeybe'nin (öl. 297 H.) *Fadâ'ilü'l-Kur'ân*'ı (*İsâbe* I, 40).

f. el-Abbâs b. Asbağ el-Hemedânî'nin *Fadâ'ilü'l-Kur'ân*'ı (İbn Hayr *Fehrese* 71).

g. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *Fadâ'ilü'l-Kur'ân*'ı (*Siyer* XIII, 403).

h. Diyâüddîn el-Makdisî'nin tek cüz'den oluşan *Fadâ'ilü'l-Kur'ân*'ı (*Fevât* III, 427; *Sila* 85-29, 33).

i. Ebû Muh. Halef b. Hişâm el-Mukrî'nin *Fadâ'ilü'l-Kur'ân*'ı. Râvisi: İdrîs b. Abdilkerîm el-Haddâd (*Sila* 85-29, 32).

j. Yahyâ b. İbr. b. Müzeyyen'in *Fadâ'ilü'l-Kur'ân*'ı (İbn Hayr *Fehrese* 70).

k. Ebû'l-Kâsım b. Asâkir'in (499-571 H.) *Ahbâr li-hıfzi'l-Kur'ân*'ı.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 76 (84-90 yk.).

l. Yine onun *K. Fasli'l-beyân an fadli kitâbeti'l-Kur'ân*'ı. Rivâyet eden: Ebû Bekr Muh. b. Sa'îd b. el-Muvaffak b. Alî en-Nîsâbûrî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 110 b).

m. Abbâd b. Ya'kûb el-Esedî'nin *Fadâ'ilü'l-Kur'ân*'ı. Râvisi: Ebû Ca'fer Muh. b. el-Hasan b. Hafs el-Hus'amî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 116a).

n. Şerefüddîn Ebû Muh. Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî'nin (628-705 H.) *Fadlu Âyeti'l-Kürsî*'si (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 104a).

o. Ebû'l-Hasan Alî b. Ah. b. Muh. el-Vâhidî'nin (öl. 468 H.) *Fadâ'ilü's-süver*'i.

Yazması: Köprülü 1631/2 (15a-36a yk., 563 H.).

p. Cemâlüddîn Yûsuf b. Hasan b. Ah., İbn Abdilhâdî'nin (840-909 H.) *Hidâyetü'l-insân ila'l-istiğnâ bi'l-Kur'ân*'ı. Tamamı 3 cilt olan eser, Kur'ân ile ilgili tüm meseleleri içermektedir. Müellif hattından sadece ilk iki cildi zamanımıza ulaşabilmiştir: Zâhiriyye, kıraat 56 (297 yk. 877 H., I, başından 46. bâbın sonuna kadar); tasavvuf 46 (II, 878 H., 323 yk., 45-81. bâb arası).

Birinci cildin mukaddimesinde müellifin ifâdesine göre, İbn Receb'in *el-İstiğnâ' bi'l-Kur'ân fî talebi'l-ilm ve'l-îmân* adlı kitabını esas almış ve konuları 100 bâba göre tertib etmiş.

118. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Fadâ'ilü's-sahâbe*'si[104].

119. Ebû Bekr b. ebî Âsım'ın *K. el-Âhâd ve'l-mesânî*'si[105].

120. Hayseme b. Süleymân'ın *Fadâ'ilü's-sahâbe*'si[106]: Ebu'l-Hasan Hayseme b. Süleymân b. Haydere el-Kureşî et-Tırâblusî, rihleti çok ,güvenilir hadis hâfızı, Şâm muhaddisi, 343 H.'de vefât etti. İbn Mende diyor ki: "Tırâblus'ta ondan 1000 cüz' hadis yazdım."

121. İbn Futays'ın *Fadâ'ilü's-sahâbe*'si: Ebû'l-Mutarrif Abdurrahman b. Muh. b. Îsâ b. Futays el-Endülüsî el-Kurtubî, bu şehirdeki topluluğun kâdısı idi, 402 H.'de vefât etmiştir. Kitabı 100 cüz'dür[107].

Daha bir çoklarının bu ismi taşıyan kitapları mevcuttur[108].

122. Ebû'l-Ferec b. el-Cevzî'nin *Minhâcu ehli'l-isâbe fî muhabbeti's-sahâbe*'si.

123. İbn Zencüveyh es-Semmân'ın *el-Muvâfaka beyn ehli'l-hadîs ve's-sahâbe ve-mâ revâhu küllü ferîkun fî hakkı'l-âhar*'ı: Ebû Sa'd İsma'îl b. Alî b. el-Hüseyn b. Zencüveyh er-Râzî el-Basrî es-Semmân, büyük sağlam hâfız, Adeliyye yani Mu'tezile şeyhi, âlim ve muhaddisi Şa'bân 445 H. senesinde vefât etmiştir. O, "Hadis yazmayan kişi, İslâm'ın tadını alamaz" sözünün sâhibidir.

104* Bkz. *Tezkiretü'l-huffâz* III, 1098.

105* Yazması: Köprülü II 235 (385 yk.)

106* Râvisi: Ebû Muh. Abdurrahman b. Osmân b. el-Kâsım b. ebî Nasr (*Meşyehatu'l-Halebî* 11a; İbn Hacer *Müfehres* 16a; *Tezkire* III, 858; *İsâbe* I, 525, II, 462).

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 92/8 (III, 103-110 yk. 617 H.); mec. 110 (III, 224a-250b, 624 H.'dan önce) (GAS 185).

Yine Hayseme b. Süleymân'ın *Fadâ'ilü's-Sıddîk*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 62/1 (1a-7b, 542 H. civarı; GAS 185.).

107* Zehebî'nin ifâdesine göre 250 cüz'dür (*İber* II, 201).

108* **Sahâbenin fazîletlerine dâir yazılan diğer kitaplar:**

1. Ebû Muh. Tırâd b. Muh. ez-Zeynebî'nin *Fadâ'ilü's-sahâbe*'si. Râvisi: Yahyâ b. Sâbit b. Bündâr (*Sila* 85-29, 29).

2. İmâm Ahmed b. Hanbel'in (164-241 H.) *Fadâ'ilü's-sahâbe*'si. Yegâne yazması: Yeni Cami 878 (202 yk., 544 H.). Tahkikli neşri gerçekleştirilmiştir.

3. Ebû'l-Kâsım Hamza b. Yûsuf el-Cürcânî'nin *Fadâ'ilü's-sahâbe*'si. Râvisi: İsma'îl b. Mis'ade el-Cürcânî (*Sila* 85-29, 30).

4. İmâm Nesâ'î'nin *Fadâ'ilü's-sahâbe*'si.

Neşredilmiştir: Fârûk Hamâde'nin tahkiki ile 1984 yılında Dâru's-Sekâfe tarafından.

5. Ebû İshâk İbr. b. Abdirrahman b. İbr., İbnü Cemâ'a el-Kinânî'nin (öl. 764 H.) *Fadâ'ilü's-sahâbe*'si.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 92 (303-309 yk.; NÂSIR 36).

6. Vekî' b. el-Cerrâh'ın *Fadâ'ilü's-sahâbe*'si. Râvisi: Abdullah b. Hâşim et-Tûsî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 126 ab).

7. Ebû'l-Huseyn Ah. b. Hamza el-Mevâzînî'nin *Fadâ'ilü'n-Nebî (sav) ve-ashâbihî*'si. Râvisi: Ahmed b. Abdiddâ'im el-Makdisî (*Sila* 85-29, 30).

124. Meşhûr hâfız Ebû Bişr Muh. b. Ahmed el-Dûlâbî'nin *K. ez-Zürriyeti't-tâhireti'l-mütahhere*'si[108a].

125. Ebû Nu'aym el-İsbehânî ile bir başkasır.n *Fadâ'ilü'l-hulefâ'il-erbe'a*'sı[109].

126. Ebû Dâvud'un *Fadâ'ilü'l-Ensâr*'ı[110].

127. Nesâ'î'nin *Hasâ'is Alî b. ebî Tâlib*'i ince tek cüz'dür[111].

---

8. Esed b. Mûsâ, Esedü's-sünne'nin (öl. 212 H.) *Fadâ'ilü's-sahâbe*'si. Rivayet eden: Ebû Yezîd Yûsuf b. Yezîd el-Karâtîsî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 62ab; *İsâbe* IV, 155).

9. Ebû'l-Mevâhib el-Hasan b. Hibetillah b. Mahfûz, İbn Sasrî'nin (537-586 H.) *Fadâ'ilü's-sahâbe*'si (*Siyer* XXI, 265).

10. Ebû Bekr Ah. b. Muh. b. el-Mühendis'in *Fadâ'ilü's-sahâbe*'si. Râvisi: Abdülmelik b. Abdillah b. Miskîne (*Sıla* 85-29, 30).

11. İmâm ed-Dârekutnî'nin *Fadâ'ilü's-sahâbe*'si. Râvisi: Ebû'l-Ganâ'im Abdüssamed b. Alî b. el-Me'mûn (*Bern. Vâdiyâşî* 261-2; *Siyer* XXII, 132). En az dokuz cüz'dür.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 47/2 (XI, 14a-24b, 614 H.; Ebû Bekr ve Ömer'in fazîletlerine dâir olan cüz'ü; GAS 209).

108a* Müellifinden rivâyet eden: el-Hasan b. Reşîk el-Askerî (İbn Hacer *Müfehres* 53a; *Dürer* III, 160; *Sıla* 84-28, 346, 85-29, 444; *İsâbe* IV, 492; Sirâcüddîn *Meşyeha* 55ab; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 12 b; *et-Tekmile li-vefeyâti'n-nakale* III, No. 2480; *Vefeyât İbn Râfi'* I, 239).

Yazmaları: Köprülü 428/2 (60a-117a yk., 855 H.); Hasan Husnî Abdülvehhâb'ın husûsî kütüphanesinde mevcuttur (50 yk., 669 H.).

109* Ebû Nu'aym'dan rivâyet eden: Ebû Alî el-Haddâd (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 45 b; *Sıla* 85-29, 30).

Yazmaları vardır: Köprülü 40/6 (I-II, 218a-251a yk., 6. H. asır); Zâhiriyye, mec. 66 (II ve son, 251-265 yk.); mec. 115 (2, 199-207 yk., başı sonu noksan).

Aynı başlığı taşıyan bir kitap ta Ebû'l-Hasan Ah. b. Muh. b. Zencüveyh'e âittir. Bunu müelllifinden rivâyet eden: Da'câ' binti'l-Fadl el-Kâsidî (*Sıla* a.y.)

110* *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 279, III, 653).

Ebû'l-Bahterî Vehb b. Vehb el-Kureşî el-Esedî'nin de aynı adı taşıyan bir kitabı vardır (Hallikân Vı, 41).

111* Bu eseri müellifinden rivayet eden: el-Hasan b. Reşîk (*Fihris İbn Atıyye* 131). *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (II, 487). Müellif, bu kitabı yüzünden Mağrib'de dayak yemiştir.

Neşredilmiştir: Kahire 1308; 1949 Necef, Matba'atu'l-Haydariyye; Zemîlî Ah. Mîrîn'in master tezi olarak tahkikli baskısı yapılmıştır.

Ebû'l-Hasan Muh. es-Siyâlkûtî, bu kitabı hem şerhetmiş, hem de Urduca'ya terceme etmiştir. 1892 yılında basılmıştır.

Ebû'l-Kâsım er-Ridâvî el-Kumînî ise Farsça'ya çevirmiştir. 1898 yılında Lahor'da basılmıştır.

*** Bu sahada yazılan diğer kitaplar:**

1. Ebû Osmân Sa'îd b. Muh. b. Harb'ın *Fadâ'ilü Ebî Bekr ve-Ömer ve-Osmân ve-Alî ve-gayrihim mine's-sahâb*e'si. (İbn Hayr *Fehrese* 291).

2. Muhibbüddîn Ebû'l-Abbâs Ah. b. Abdillah et-Taberî el-Mekkî'nin (615-694 H.) *Riyâdu'n-nadire fî fadâ'ili'l-aşere*'si.

İki cilt hâlinde 1927 yılında Kahire'de basılmıştır.

3. Muvaffakuddîn Ebû Muh. Abdullah b. Ah. b. Muh. b. Kudâme el-Makdisî'nin (öl. 620 H.) *Minhâcu'l-kâsıdîn fî fadli'l-hulefâ'ir-râşidîn = Fadâ'ilu'l-hulefâ'il-erbe'a*'sı. İçinde 300 civarında merfû hadis mevcuttur.

128. İbnü'n-Neccâr'ın *ed-Dürretü's-semîne fî fadâ'ili'l-Medîne*'si[112]:

Yazmaları: Fatih 4445/1 (1-88 yk.; 822 H.); Murad Buhari 332 (146b-198a, 625 H., isnâdları mahzûf); Nurosmaniye 1274 (106 yk., 713 H.).

4. Esed b. Mûsâ, Esedü's-sünne'nin *Fadâ'ilu Ebî Bekr ve-Ömer*'i. Râvisi: Yûnus b. Yezîd (*Sıla* 85-29, 30).

5. Ebû Tâlib Muh. b. Alî b. el-Feth el-Hirakî el-Aşşârî'nin *Fadâ'ilü'ş-şeyhayn Ebî Bekr ve-Ömer*'i (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 31 b).

6. Diyâü'l-Makdisî'nin (569-643 H.) *Min menâkıbı Ca'fer b. ebî Tâlib*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 70 (88-94 yk.; NÂSIR 395).

7. Ebû Hafs Ömer b. Ah. b. Osmân el-Bağdâdî, İbn Şâhîn'in (297-385 H.) *Fadâ'ilü Fâtıme*'si. Râvisi: Ebû'l-Huseyn b. el-Mühtedî billah (İbn Hacer *Müfehres* 160 cb; 12b; *Vefeyât İbn Râfi'* I, 373).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 17/6 (104-115b, 663 H. civarı; GAS 210).

8. Ebû'l-Kâsım İsm. b. Ah. b. Ömer es-Semerkandî'nin (454-536 H.) *Fadâ'ilü'l-Abbâs*'ı. Râvisi: Abdullah b. Müslim b. Sâbit (İbn Hacer *Müfehres* 113 ba).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 17 (145-151 yk.; NÂSIR 195).

9. Ebû Muh. Hamza b. Yûsuf es-Sehmî'nin *Fadâ'ilü'l-Abbâs*'ı. Râvisi: İsma'îl b. Mis'ade ez-Zâhid (*Sıla* 85-29, 30). Suyûtî'nin iktibas yaptığı hadis kitaplarındandır (*Hâvî* II, 211).

10. Ebû'l-Huseyn Muh. b. el-Muzaffer b. Mûsâ el-Hâfız el-Bağdâdî'nin (286-379 H.) *Fadâ'ilü'l-Abbâs*'ı. Râvisi: Ebû Bekr Muh. b. Abdilmelik b. Bişrân (*Bern. Vâdiyâşî* 292-3; İbn Hacer *Müfehres* 142 b, 143a; *Sıla* a.y.).

11. Ebû Tâlib Muh. b. Alî b. el-Feth b. el-Uşârî'nin (366-441 H.) *Fadâ'ilu Ebî Bekr es-Sıddîk*'i. Râvisi: Muh. b. Abdilbâkî el-Ensârî (*Sıla* 84-28, 30; İbn Hacer *Müfehres* 162a).

Yazması: Kahire[1] V, 200; [2] V, 288.

12. Alî b. Ah. b. Belbân'ın (612-684 H.) *Tuhfetu's-sıddîk fî fadâ'ili Ebî Bekr es-Sıddîk*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 124 (45-65 yk.).

13. Takiyyüddîn Ebû Muh. Abdülganî b. Abdilvâhid b. Alî el-Makdisî'nin (541-600 H.) *Fadâ'ilu Ömer b. el-Hattâb*'ı.

Yazması: Zâhiriyye? (II) (NÂSIR).

14. Muhibbüddîn et-Taberî'nin (615-694 H.) *es-Simtü's-semîn fî menâkıbı ümmehâti'l-mü'minîn*'i.

Râğıb et-Tabbâğ'ın tahkiki ile 1928 yılında Haleb'de basılmıştır.

15. Ebû Bekr Ah. b. Amr b. ebî Âsım'ın *Fadâ'ilu Mu'âviye*'si. Ondan rivayet eden: Ah. b. Bündâr eş-Şa'âr (İbn Hacer *Müfehres* 52a; *Dürer* I, 20, 220; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 52a; *Sıla* 85-29, 31).

16. Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Muh. b. Ah. es-Sakatî'nin *Fadâ'ilü Mu'âviye*'si (*Sıla* 85-29, 31).

Yazması: Zâhiriyye, âmm 4493 (1-8 yk., 7. H. asır; Süleymaniye ktb.'inde mikrofilmi mevcuttur).

17. Ebû Ömer Muh. b. Abdilvâhid b. ebî Hâşim ez-Zâhid Gulâm Sa'leb'in pek çok kereler kıraat ettiği *Fadâ'ilu Mu'âviye*'si (*Tezkire* III, 874).

18. Ah. b. Îsâ b. Abdillah, İbn Kudâme el-Makdisî'nin (605-643 H.) *Fadâ'ilü Cerîr b. Abdillah el-Becelî*'si.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 93 (214-243 yk.; NÂSIR 95).

19. Ebû'l-Hasan Alî b. Ma'rûf b. Muh. el-Bezzâz'ın (5. H. asır) *Fadâ'ilu Benî Hâşim (ve-ehli'l-beyt)*'i. Râvisi: Ebû Ya'lâ Muh. b. el-Huseyn b. Halef el-Ferrâ' (İbn Hacer *Müfehres* 82 b; *Sıla* 84-28, 75, 85- 29, 31).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 103 (I, 160a-169b, 7. H. asır; GAS 233).

112* Neşredilmiştir:

a. 1956 yılında Mekke'de, Mekt. en-Nehda tarafından.

Muhibbuddîn Ebû Abdillah Muh. b. Mahmûd b. el-Hasan b. Hibetillah b. Mehâsin, İbnü'n-Neccâr el-Bağdâdî, meşhûr hâfız, öl. Bağdat 643 H.

129. Yine onun *Nüzhetü'l-verâ fî zikri ümmi'l-Kurâ* ile

130. *Ravdatu'l-evliyâ' fî Mescidi Îlyâ*'sı.

131. Zübeyr b. Bekkâr'ın *Ahbâru'l-Medîne*'si[113]: Ebû Abdillah ez-Zübeyr b. Bekkâr b. Abdillah b. Mus'ab b. Sâbit el-Kureşî el-Esedî el-Medenî el-Kâdî, öl. 256 H.

132. Ömer b. Şebbe'nin *Ahbâru'l-Medîne*'si[114]: Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe —ki bu lakabdır, ismi Zeyd'dir— b. Ubeyd b. Zeyd en-Nümeyrî —ki bu, büyük bir kabîle olan Nümeyr b. Âmir b. Sa'sa'a'ya nisbettir— el-Basrî el-Ahbârî, Mısır'a yerleşmiş, *Ta'rîhu'l-Basra* ve diğer kitapların sâhibi, 262 yahut 263 H. senesinde vefât etmiştir.

133-134. el-Cenedî'nin *Fadâ'ilü'l-Medîne*[115] ve *Fadâ'ilü Mekke*'si[116]: Ebû Sa'îd el-Mufaddal b. Muh. b. İbrâhîm el-Cenedî —ki bu, Mü'âfir'in bir batnı ve Yemen'de bir belde olan Cened'e nisbettir— eş-Şa'bî, 300 H. senesinin hudûdunda vefât etmiştir.

135. Ebû Bekr yahut Ebû'l-Feth Muh. b. Ahmed el-Vâsitî'nin *Fadâ'ilu Beyti'l-Makdis*'i[117]. Şu anda müellifin vefât tarihini tesbit edemedim.

Ondan başkası da aynı başlıkla bir kitap te'lif etmiştir[118].

136-138. Ebû'l-Kâsım b. Asâkir ed-Dimaşkî'nin *Fadâ'ilü'l-Medîne, Fadâ'ilu Mekke* ve *Fadâ'ilü'l-Mescidi'l-Aksâ* —ki bu sonuncusunun tam ismi şöyledir: *Câmi'u'l-müsteksâ fî fadâ'ili'l-Mescidi'l-Aksâ*— adıyla üç eseri vardır[119].

---

b. 1956 yılında el-Fâsî'nin *Şifâ'ul-garâm*'ına ilâve olarak 218-406 sayfalar arasında Mekt. Îsâ'l-Halebî tarafından.

113* *İsâbe* (I, 499) ile *Hâvî*'nin (II, 24, 148) kaynaklarındandır.

114* Neşredilmiştir: 4 cilt hâlinde Fehim Şeltût'un tahkiki ile 1973 yılında Cidde'de.

115* Râvisi: Ebû Bekr. Muh. b. İbr. b. Alî b. Âsım el-Mukrî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 123 b.).
Yazması: Zâhiriyye, mec. 71/6 (62a-69 byk., 578 H.; NÂSIR 248).

116* Müellifinden rivayet eden: Ebû'l-Hasan el-Muğîre b. Amr b. el-Velîd (*Bern. Vâdiyâşî* 293; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 123 ab; *Sila* 85-29, 36; *Hâvî* I, 354, II, 212).
Yazması: Zâhiriyye, hadîs 330 (45-52 yk.; NÂSIR 248).

117* Râvisi: Abdülazîz b. Ah. en-Nusaybî (*Sila* 85-29, 36).

118* Beytü'l-Makdis yani Kudüs'ün faziletleri hakkında te'lif edilen bazı kitaplar:
a. İbnü'l-Cevzî'nin *Fadâ'ilü'l-Kudüs*'ü.
Neşredilmiştir: Cebrâ'il Cebbûr'un tahkiki ile, 1979 yılında Beyrut'ta Dâru'l-Âfâk tarafından.
b. Ebû'l-Mevâhib el-Hasan b. Hibetillah, İbn Sasrî'nin (537-586 H.) *Fadâ'ilü'l-Kudüs*'ü (*Siyer* XXI, 265).
c. Behâüddîn Ebû Muh. el-Kâsım b. el-Hâfızı'l-Kebîr Alî b. Asâkîr'in tek ciltlik *Fadâ'ilü'l-Kudüs*'ü (*Siyer* XXI, 408).

119* Zikri geçen ve diğer beldelerin faziletlerine dâir kaleme alınan başka eserler:
1. Ebû'l-Hasan Alî b. Muh. b. Şücâ', ibn ebî'l-Hevl er-Rebe'î el-Mâlikî'nin (öl. 435 H.)

Fadâ'ilü'ş-Şâm ve-Dimaşk ve-zikrü mâ fîhâ mine'l-âsâr ve'l-bikâ'iş-şerîfe'si. Râvisi: Ebû'l-Hasan Alî b. Muh. b. Züheyr et-Temîmî el-Mâlikî (İbn Hacer *Müfehres* 141 b, 17 b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 114a;*Dürer* I, 101; *İsâbe* II, 309; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 37; *Sila* 85-29, 37).

Şam'ın fazîletleri hakkında te'lif olunan kitapların ilkidir. İbn Asâkir'in *Ta'rîh Dimaşk*'ına kaynaklık etmiştir.

Neşredilmiştir: Salâhüddîn el-Münecccid'in tahkiki ile Şam'da el-Mecma'ul-İlmî tarafından 1950 yılında basılmıştır. Zâhiriyye nüshası esas alınarak yapılan bu baskının daha sonra tashihi yayınlanmıştır: Mec. Ma'hedi'l-Mahtûtâti'l-Arabiyye (MMMA) II/1956/382-90.

2. Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muh. b. Mansûr es-Sem'ânî'nin (öl. 562 H.) *Fadâ'ilü'ş-Şâm*'ı (*Sila* 85-29, 503).

Yazması: Kahire [2] V, 289.

3. Ebû Abdillah Diyâüddîn, İbnü'l-Kayserânî el-Makdisî'nin (569-643 H.) *Fadâ'ilü'ş-Şâm*'ı (*Fevât* III. 427). Tamamı üç cüz'dür.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 48 (II, 32-52 yk., müellif hattı ile; NÂSIR 333).

4. Ebû Alî el-Hasan Ömer b. ebî İshâk, İbnü's-Sabbâğ el-Fakîh'in (4. H. asır) *Fadlu'l-İskenderiyye*'si. Râvisi: Ebû'l-Feth Ubeydullah b. el-Huseyn b. Alî b. ebî Matar (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 70 ab; *Sila* 85-29, 37).

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 103 (28-38 yk.; NÂSIR 64).

5. Takiyyüddîn Ebû Amr Osmân b. Abdirrahman b. Osmân es-Şehrezûrî, İbnüs-Salâh'ın (öl. 643 H.) *K. el-Ehâdîs fî fadli'l-İskenderiyye ve-Askalân*'ı.

Yazması: Berlin 1389.

6. Ebû'l-Kâsım b. Asâkir'in *Fadlu Askalân*'ı. Râvisî: Ebû Tâhir el-Haşev'î (*Sila* 85-29, 37).

7. Ebû Muh. Ah. b. Muh. b. Âdem'in *Fadlu Askalân*'ı. Râvisi: Muh. b. Dâvud b. Süleymân (*Sila* a.y.).

8. Ebû Muh. Mekkî b. Abdisselâm er-Remlî'nin *Fadlu ziyâreti'l-Halîl*'i. Râvisi: Alî b. Ammâr b. Tâhir (*Sila* 85-29, 37).

9. Ebû Ya'lâ el-Halîl b. Abdillah b. Ah. el-Halîlî'nin (öl. 446 H. civarı) *Fadâ'ilu Kazvîn*'i.

Yazması: Şehit Ali 375 (267a-268a yk., takriben 6. H. asır). 10 küsur merfû haber içermektedir.

10. Ebû Abdillah Muh. b. Alî b. el-Hasan el-Alevî'nin (öl. 445 H.) *Fadlu'l-Kûfe ve-fadlu ehlihâ*'sı.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 93 (282-308 yk.; NÂSIR 176).

11. Ebû Ömer Muh. b. Yûsuf el-Kindî'nin *Fadâ'ilü Mısır*'ı.

Neşredilmiştir: İbr. el-Adevî ile Alî Muh. Ömer'in tahkîkleri ile 1971 yılında Kahire'de, Mekt. Vehbe tarafından.

12. Ebû Tâhir Ah. b. Muh. b. Ah. es-Silefî'nin *Fadâ'ilu Mısır ve-fadâ'ilü Beyti'l-Mukaddesi'ş-Şâmî*'si.

Yazması: Cambridge 736 (GAL).

13. Ebû'l-Kâsım b. Asâkir'in *Cüz' fî fadli Makâmi İbrâhimi'l-Halîl Aleyhissalâtü ve's-selâm*'ı (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 190b).

MÜSNEDLER

Hadis kitaplarından bir kısmı da bâblara göre değil de sahâbî müsnedlerine göre düzenlenmiştir. *Mesânîd*, müsnedin çoğuludur. Kitap olarak müsned, her sahâbinin sahîh olsun, hasen olsun, zayıf olsun hadislerinin biraraya getirildiği bir çalışmadır. Müsnedlerin birkaç tertîb varyasyonu vardır: (a) Sahâbe isimlerine göre alfabetik —ki bu usûlü bir çokları eserlerinde uygulamışlar, kullanış yönünden de kolaydır—; (b) kabîlelere göre; (c) İslâm'a giriş sıralamasına göre; (d) nesebî şerâfete göre ve diğerleri... Musannif, bazen de tüm sahâbiler yerine muayyen bir sahâbînin hadislerini toplar ki bunlara da yine müsned ismi itlâk olunur(1). Meselâ *Müsnedü Ebî Bekr* gibi. Yahut bazen de eserini bir sahâbe grubunun hadislerine munhasır kılar (2): *Müsnedü'l-Erbe'a* yahut *Müsnedü'l-Aşere* gibi. Yahut özel bir tâifenin hadisleri olabildiği gibi (3), muayyen tek bir vasıfta birleşenlerin hadisleri de olabilir (4): *Müsnedü'l-mukillîn, Müsnedü's-sahâbeti'llezîne nezelû Mısır* gibi.

Müsnedler pek çoktur:

1. Ahmed (b. Hanbel)'in *Müsned*'i: Belli bir kayıtlama olmaksızın mutlak olarak düşünüldüğünde müsnedlerin en âlâsıdır.

2. Buhârî'nin *Müsnedü'l-kebîr*'i.

3. Müslim'in *Müsnedü'l-kebîr ala'r-ricâl*'i.

4. Tayâlisî'nin *Müsned*'i[1]: Ebû Dâvud Süleymân b. Dâvud b. el-Cârûd et-Tayâlisî —ki bu, sarıklar üzerine konulan atkıya (*taylese*'ye) nisbettir— el-Kureşî, Âl-i Zübeyr'in âzâdlısı, el-Fârisî (aslen), el-Basrî, güvenilir hâfız, öl. Basra H. 203 yahut 204. Bazılarına göre bu, ilk yazılan müsneddir. Bu iddianın doğruluğu bizzât Ebû Dâvud'un kendisinin *Müsned*'ini kaleme alıp almadığı hususuna bağlıdır. Ancak doğrusu bu eseri onun için başkası cem'etmiş olmalıdır. Şöyle ki Horâsan hâfızlarından birisi, hâssaten Yûnus b. Habîb'in ondan rivâyet ettiği hadislerden biraraya getirerek hazırlamıştır. Müellifin bu *Müsned*'de olmayan bir o kadar yahut daha fazla sayıda başka tariklerden rivâyetleri vardır. Söylenildiğine göre o, 40.000 hadisi ezberlemiştir.

1* Tek râvisi Yûnus b. Habîb'dir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 816-82 a; İbn Hacer *Müfehres* 147a; İbn Hayr *Fehrese* 141; *İsâbe* I, 168; *Tezkire* 814).

Haydârâbâd'da 1321 tarihinde basılmıştır. Bu baskısı daha sonra Dâr'ul-Kitâb el-Lübnânî, Darû't-Tevfîk ve Dâru'l-Ma'rife tarafından muhtelif tarihlerde tekrar edilmiştir.

Ahmed Abdurrahman es-Sâ'âtî el-Bennâ, Tayâlisî'nin *Müsned*'ini tertib etmiştir: *Menhatu'l-ma'bûd fî tertîbi Müsnedi't-Tayâlisî*, 1372 Kahire, Matb. el-Münîriyye.

5. Nu'aym b. Hammâd el-Mervezî'nin *Müsned*'i[2].

6. el-Mutavva'î'nin *Müsned*'i: Ebû İshâk İbrâhîm b. Nasr el-Mutavva'î, Nisâbûr müfîdi, H. 210 yahut 216 senesinde şehîd olmuştur.

7. Esedü's-Sünne'nin *Müsned*'i[3]: Esed b. Mûsâ b. İbrâhîm b. el-Velîd b. Abdilmelik b. Mervân b. el-Hakem el-Ümevî el-Mısrî, Esedü's-sünne nâmıyla marûf, öl. 212 H.

8. Ubeydullah b. Mûsâ'nın *Müsned*'i: Ebû Muh. Ubeydullah b. Mûsâ b. ebî'l-Muhtâr Bâzâm el-Absî el-Kûfî, öl. 213 H.

9. Yahya el-Himmânî'nin *Müsned*'i[4]: Yahyâ b. Abdilhamîd b. Abdirrahman el-Himmânî el-Kûfî, öl. 228 H.

10. Müsedded'in *Müsned*'i: Ebû'l-Hasan Müsedded b. Müserhed b. Müserbel b. Müstevrid el-Esedî el-Basrî, 228 H. senesinde vefât etti. İnce bir cilttir. Onun bir başka *Müsned*'i daha vardır ki evvelkisinin 1/3'i kadar olup çoğunluğu mevkûf ve maktû' rivâyetlerden oluşmuştur[4a].

Dârekutnî: "İlk müsned yazan odur. Onu daha sonra Nu'aym b. Hammâd takibetmiştir." demekte, el-Hatîb ise: "Ondan yaşça daha büyük ve hadis semâı yönünden mukaddem olan Esed b. Mûsâ, bir müsned kaleme almıştır. Muhtemelen Nu'aym, ilk olmakta onu geçmiştir." demektedir.

el-Hâkim ise şöyle söylemektedir: "İslâm'da ricâlin tercemeleri üzerine yani (sahâbeyi esas alarak) ilk müsned yazan Ubeydullah b. Mûsâ el-Absî ve (sonra) Ebû Dâvud et-Tayâlisî'dir."

İbn Adî ise diyor ki: "Denildiğine göre Kûfe'de ilk müsnedi Yahyâ b. Abdilhamîd el-Himmânî, Basra'da Müsedded, Mısır'da Esedü's-Sünne —ki bu, her ikisinden önce olup ölümü de mukaddemdir— yazmışlardır.

el-Ukaylî diyor ki: Alî b. Abdilazîz, Yahyâ el-Himmânî'nin şöyle söylediğini işitmiştir: "Kûfe ahâlisinin hakkımda söylediklerine kulak asmayın, onlar bana hased ediyorlar. Şüphesiz ben ilk müsned cem'edenim."

11. Ebû Hayseme Züheyr b. Harb en-Nesâ'î el-Bağdâdî'nin *Müsned*'i[4b].

2* Kimilerince ilk müsnedi toplayıp kaleme alan Nu'aym b. Hammâd'dır (*Ta'rîh Bağdâd* XIII, 306).

3* Müsnedi, müellifinden rivâyet eden Nasr b. Merzûk'tur (İbn Hayr *Fehrese* 141-2).

4* Kitabın râvisi el-Kâsım b. Abbâd et-Tirmizî olup (*Sıla* 85 - 29, 445) İbn Hacer'in *İsâbe*'sinin kaynaklarından birisidir (II, 42, IV, 140, 290).

4a* Zehebî diyor ki: "Onun tek ciltlik *Müsned*'inin bazı bölümlerini dinledik." (*İber* I, 317) Bol miktarda mevkûf ve maktû rivâyetler de içeren bu müsned, ince tek cilttir (*Sıla* 85-29, 434).

Müsedded'in *Müsned*'i *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 123, 212, IV, 81). Yazması zamanımıza ulaşamamıştır. İki râvinin rivâyetiyle mervîdir:

a. Mu'âz b. el-Müsennâ el-Anberî (*Sıla* a.y.; Sirâcüddîn *Meşyeha* 123b-124a; *İsâbe* I, 123).

b. Ebû Halîfe el-Fadl b. el-Hubâb el-Cumahî. Bu rivâyetiyle olan *Müsned*'de kendi şeyhlerinden rivâyet ettiği hadislerden ilâveler de mevcuttur (İbn Hacer *Müfehres* 117 b; Sirâcüddîn *Meşyeha* a.y.)

4b* *Silatu'l-halef*'te Ebû Hayseme'nin *Müsnedu Abdillah b. Amr b. el-Âs*'ı zikredil-

12. el-Müsnedî'nin *Müsned*'i: Ebû Ca'fer Abdullah b. Muh. b. Abdillah b. Ca'fer b. el-Yemân el-Cu'fî —ki onların âzâdlısıdır— el-Hâfız el-Hucce el-Buhârî, *müsnede* (=isnâdlı) hadislere olan itinâsından dolayı el-Müsnedî nâmıyle marûf, öl. 229 H.

13. Mutayyen'in *Müsned*'i[4c]: Ebû Ca'fer Muh. b. Abdillah b. Süleymân el-Hadremî el-Kûfî, Mutayyen adıyla marûftur. Böyle lakablanmasının nedeni: O, daha küçükken çocuklarla berâber suda oynarken sırtını çamurlatmış olmasıdır. Daha sonra bir gün Ebû Nu'aym el-Fadl b. Dükeyn ona: "Ey Mutayyen! Niye ilim meclisine katılmazsın ?" demiş ve o günden sonra bu lakabla anılmıştır. Bu, "büyük" Mutayyen'dir. 297 H. senesinde vefât etmiştir. Ebû Bekr b. Dârim diyor ki: "Ondan 100 000 hadis yazdım."

14. el-Cevherî'nin *Müsned*'i[5]: Ebû İshak İbrâhîm b. Sa'îd el-Cevherî et-Taberî —sonra— el-Bağdâdî el-Hâfız, 244 yahut 247 yahut 249 H. senesinde vefât etmiştir. Bu muazzam kolleksiyonun sadece Ebû Bekir es-Sıddîk'ın müsnedi bölümü 20 küsur cüz'den oluşmuştur[6].

15. et-Tenûhî'nin *Müsned*'i: Ebû Ya'kûb İshâk b. Buhlûl et-Tenûhî el-Enbârî, öl. 252 H. Müsnedi büyük hacimlidir.

16. ez-Zühlî'nin *Müsned*'i: Ebû'l-Hasan Alî b. el-Hasan ez-Zühlî el-Eftas en-Nîsâbûrî —ki bu yörenin muhaddisidir—. 251 senesinde hayatta idi.

17. et-Tûsî'nin *Müsned*'i: Ebû'l-Hasan Muh. b. Eslem b. Sâlim b. Yezîd el-Kindî —ki bu, onların âzâdlısıdır— et-Tûsî —ki bu, Tûs'a nisbettir—, rabbânî âlim, güvenilir hâfız ve ebdâl olan evliyâdan birisidir. 242 H. senesinde vefât etmiştir. Denildiğine göre onun cenâze namazına bir milyon kişi iştirak etmiştir.

18. Ebû Zür'a'nın *Müsned*'i[7]: Ebû Zür'a Ubeydullah b. Abdilkerîm b. Yezîd b. Ferrûh el-Kureşî —ki onların âzâdlısıdır— er-Râzî —ki bu, büyük beldelerden birisi olan Rey'e Zâ harfinin ziyâdesi ile nisbettir.—

19. Ahmed b. el-Furât'ın *Müsned*'i[8]: Ebû Mes'ûd Ahmed b. el-Furât b. Hâlid ed-Dabbî er-Râzî. Meşhûr cüz'ün sâhibi.

20. Ammâr b. Recâ'nın *Müsned*'i: Ebû Yâsir Ammâr b. Recâ' et-Tağlebî el-Usturâbâzî, zâhid, âbid, hâfız, Cürcân'da 267 H. senesinde vefât etmiştir. Kabri ziyaret olunur.

21. Ebû Sa'îd ed-Dârimî'nin *Müsned*'i[9]: Ebû Sa'îd Osmân b. Sa'îd b. Hâlid es-Sicistânî ed-Dârimî, imâm, hâfız, hüccet, Herât muhaddisi. 280 H.

---

mektedir ki, râvisi Ahmed b. el-Hasan es-Sûfî'dir (85-29, 440).

4c* *el-Hâvî*'de (I, 48) bir alıntısı mevcuttur. Bu müsnedin râvisi Alî b. Hassân el-Âmirî'dir (*Sıla* 85-29, 436).

5* Bkz. *Gunye* 140.

6* Bkz. *İber* I, 353.

7* Bir alıntı *İsâbe*'de geçmektedir (II, 396). İbn Hacer, yine Ebû Zür'a'ya *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*'i nisbet etmiştir (*İsâbe* III, 212).

8* Bkz. *İber* I, 370.

9* Bkz. *İber* I, 403.

senesinde vefât etmiştir. Kitabının hacmi büyüktür.

22. Beğavî'nin *Müsned*'i[10]: Ebû'l-Hasan Alî b. Abdilazîz b. el-Merzubân b. Sâbûr el-Beğavî, sadûk hâfız, Harem şeyhi, öl. 286 H.

23. Temîm et-Tûsî'nin *Müsned*'i: Ebû Abdirrahman Temîm b. Muh. b. Mu'âviye et-Tûsî, güvenilir hâfız, 290'dan sonra vefât etmiştir. Onun hakkında el-Hâkim: "Güvenilir muhaddis, hadisi, rihleti ve eserleri çoktur. Onun *Müsnedü'l-Kebîr*'ini şeyhlerimizden bir topluluğun yanlarında gördüm." demektedir.

24. İbn Râhveyh'in *Müsned*'i: Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Mahled b. İbrâhîm b. Matar, İbn Râhveyh et-Temîmî el-Hanzalî el-Mervezî —ki bu, bilinen bir belde olan Merv'e nisbettir. Nesebde *Zâ* harfinin ziyâde kılınmasının sebebi bu belde ile meşhur bir giysi olan *mervînin* arasını tefrîk etmektir— en-Nîsâbûrî —ki, buraya yerleşmiş ve bu beldenin âlimi olmuştur— Burada 238 H. senesinde vefât etmiştir. Kendisine "İbn Râhveyh" denilmesinin sebebi sorulduğunda şu cevabı vermiştir: "Babam yol üzerinde dünyaya geldiğinde Merv kadınları, yolda doğdu anlamına gelen olan *râhveyh* tabirini kullanmışlar." O, *el-Müsned* ve *Tefsîr*'ini ezberinden imlâ eder, hadis rivâyet edeceği zaman da bunu hıfzından yaparmış. 70.000 hadis ezberinde imiş. Bu *Müsned*'i 6 cilttir[11].

10* Bu müsned, *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 168, II, 227, 437, 452, IV, 624).

el-Beğavî, mukil yani rivâyeti az olan sahâbîlerin müsnedlerini de cem'etmiştir. Bu müsnedlerin her birisinin ayrı bir râvisi mevcuttur:

a. *Müsnedu Usâme b. Zeyd an Rasûlillah Sallallahu aleyhi ve-sellem.* Yazması: Zâhiriyye, hadîs 344 (143-153 yk., 385 H.) (GAS176).

b. *Müsnedu Ammâr b. Yâsir.* Râvisi: Ebû Bekr Muh. b. Ömer b. Alî el-Verrâk (İbn Hacer *Müfehres* 59 b; *Sila* 85-29, 438).

c. *Müsnedu Osmân b. Affân.* Râvisi: Abdullah b. Muh. b. İshâk b. Cenâbe (İbn Hacer *Müfehres* 18b; *Sila* 85-29, 436).

d. *Müsnedu Mu'âzeti'l-Adeviyye an Â'işe.* Râvisi: Muh. b. Muh. b. Abdillah b. Ahîmîmî (*Sila* 85-29, 443).

e. *Müsnedu Ümmi Seleme.* Râvisi: Muh. b. Abdirrahman el-Muhallis (*Sila* 85-29, 443).

11* Bu kitabı müellifinden rivâyet edenler:

a. Abdullah b. Muh. b. Abdirrahman b. Şîreveyh (Sirâcüddîn *Meşyeha* 46 ab; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 62a; *Sila* 85-29, 435; *İber* II, 161).

b. Ahmed b. İbrâhîm b. Nasr b. Ziyâd (İzz. b. Cem. *Meşyeha* a.y.).

Kaynak olarak pek çok eserde alıntılarına rastlamaktayız: Mesela: *İsâbe* I, 17, II, 162, III, 180; *Hâvî* I, 388; *Ta'rîh Cürcân* 431; *İber* II, 124.

Müellif, müsnedini birçok mecliste talebelerine okumuştur. Anlatıldığına göre İbrâhîm b. ebî Tâlib, müsnedin imlâsından tek bir meclisi kaçırmış. Fakat o meclisin imlâsını tekrar etmesini İshâk'tan istemeye çekinmiş. Ancak daha sonra her nasılsa imâm, onun için meclisi tekrar imlâ etmiş. Yine rivâyete göre İbn Râhveyh, müsnedini iki defa da ezberinden imlâ etmiştir (*Ta'rîh Bağdâd* VI, 354).

Kitabın bazı cüz'leri yazma olarak Mısır'da mahfûzdur: Kahire I, 146; hadîs 454 (IV, 306 yk., 630 H.); Zâhiriyye, âmm 9401 (9 yk., 6. H. asır).

Müsned-i İshâk'ta *Kutub-u sitte*'ye zâid olarak mevcut bulunan hadisleri el-Bûsîrî ile İbn Hacer "Müsnedler Zevâ'id"inde cemetmişlerdir.

25. Ebû Bekr el-İsmâ'ilî'nin *Müsned*'i, pek büyük olup 100 cilttir[12].

26. İbn Menî'nin *Müsned*'i: Ebû Ca'fer Ahmed b. Menî' b. Abdirrahman el-Beğavî, Bağdat'a yerleşmiş hâfız, 244 H. senesinde vefât etmiştir[13].

27. el-Hâris b. Muh.'in *Müsned*'i[14]: Ebû Muh. el-Hâris b. Muh. b. ebî Usâme Dâhir et-Temîmî el-Bağdâdî el-Hâfız, 282 H. senesinin Arefe günü vefât etmiştir.

28. Ebû Bekr b. ebî Âsım'ın *Müsned*'i[15]. Elli bin hadislik büyükçe bir müsneddir.

29. Ebû Bekr b. Muh. b. ebî Şeybe'nin *Müsned*'i[16].

12* Sadece *Müsnedu Ömer* 2 cilttir (*Tezkire* III, 948).

13* Bu müsnedin râvisi: Ebû Muh. Abdullah b. Ya'kûb b. İshâk'ın ceddi (*Sıla* 85-29, 445-6; *İsâbe* I, 418). Bu kitabın, Kutub-u sitte'ye zâid olan hadisleri İbn Hacer'in *Matâlibu'l-âliyye*'sinin sekiz kaynağından birisini teşkil etmiştir. Yazması zamanımıza ulaşmamıştır.

14* Bu müsnedi müellifinden rivâyet edenler:

a. Ebû Bekr Ahmed b. Yûsuf b. Hallâd en-Nusaybî (*Bernâmec Tüceybî* 123; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 67 ab; İbn Hacer *Müfehres* 158 b; İbn Hayr *Fehrese* 141; *Sıla* 85-29, 446).

b. Kâsım b. Asbağ (*Fihrist İbn Atiyye* 87; İbn Hayr *Fehrese* 141).

Suyûtî ve diğer pek çok muhaddis eserlerinde bu müsnedden nakillerde bulunmuşlardır (*Hâvî* I, 15, 382).

Bu kitaptan seçmeler (*Müntekâ mine'l-Müsned*) hem yazma olarak zamanımıza ulaşmış, hem de tarih boyunca muhaddislerin kıraat edip durdukları eserlerden biri olmuştur. Meselâ: *Meşyehatü'l-Halebî* 94b-95a, 101a, 102 ab; *Dürer* I, 27 261. Yazması: Kahire[2] I, 108, hadîs 1259 (bir mecmûa içinde).

Yine bu *Müsned*'de yer alan âlî hadisler hem kıraat olunmuş (*Meşyehatü'l-Halebî* 35/a), hem de zamanımıza yazması ulaşabilmiştir (Zâhiriyye, mec. 101/16 (211-218 yk.): *el-Avâliyyü'l-müstahrace min Müsnedi'l-Hâris*. Yine el-Hâris'e âit bir müsned yazması şu başlığı taşımaktadır: *Müsnedü'l-meşâyih*. Yazması: Zâhiriyye, mec. 55 (II, 183a-197a, 4. H. asır) (GAS160).

Meşhur hâfız Nûreddîn el-Heysemî (735-807 H.), *Müsnedu'l-Hâris*'te Kutubu-u sitte'ye zâid olarak bulunan hadisleri, *Buğyetu'l-bâhis an zevâidi müsnedi'l-Hâris* başlığı altında toplamıştır. Bu eser, Dr. Hüseyn Ahmed Sâlih el-Bâkirî'nin tahkiki ile neşredilmiştir: 1992, Medine, Merkezu Hidmeti's-Sünne ve's-Sîreti'n-Nebeviyye tarafından. 1136 hadis ihtiva etmektedir.

15* Müsnedin bir bölümü olan "*Evâ'il*" neşredilmiştir. Müstakil bir eser olduğu zannedilebilir.

16* Müellifin *Musannef*'inden ayrıdır. Zira *Müsned*'i sahâbeye göre düzenlenmiştir. Gerek müellifin eserleri sayılırken, gerekse atıflarda bulunurken *Musannef*le arası tefrîk edilmiştir (*Siyer* XVIII, 202-3).

Müsned'i müellifinden rivâyet edenler:

a. Muh. b. Vaddâh (İbn Hayr *Fehrese* 137-8; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 86 b; *Fihris İbn Atiyye* 89-90).

b. El-Hasan b. Süfyân ez-Zâhid (*Sıla* 85-29-447).

c. Ubeyd b. Gannâm b. Hafs b. Giyâs (Sirâcüddîn *Meşyeha* 125 b).

d. Medine 290 numaralı nüshanın râvisi: Ömer b. Hafs b. Giyâs.

Muhaddislerin pek çok alıntılarda bulunduğunu görmekteyiz. Meselâ: *Ta'rîh Bağdâd* IV, 59; *İsâbe* I, 556, II, 516, IV, 209; *Hâvî* I, 20.

İbn ebî Şeybe'nin *Müsned*'i diğer bazı hadis kitapları gibi Endülüs'te birtakım hâdiselerin çıkmasına sebep olmuştur. İbnü'l-Faradî, *Ta'rîh*'inde senedi ile Kâsım

30. Osmân b. Muh. b. ebî Şeybe'nin *Müsned*'i[17]: Bir evvelkinin kardeşi Ebû'l-Hasan Osmân b. Muh. b. ebî Şeybe İbrâhîm b. Osmân el-Vâsitî (:aslen), el-Kûfî el-Absî —ki onların âzâdlısıdır— el-Hâfız, 239 H. senesinde vefât etmiştir.

31. el-Adenî'nin *Müsned*'i[18]: Ebû Abdillah Muh. b. Yahyâ b. ebî Ömer el-Adenî ed-Derâverdî, Mekke'ye yerleşmiş. Denildiğine göre Ebû Ömer, babası Yahyâ'nın künyesi imiş, 243'de vefât etmiştir. *Tezkiret(u'l-huffâz)*'da onun bir asır yaşadığı ve 77 kere hacca gittiği söylenmiştir.

32. Abd b. Humeyd'in *Müsned*'i: Ebû Muh. Abd —yahut ibn Hibbân ve diğerlerinin söylediği gibi Abdulhamîd— b. Humeyd b. Nasr el-Kissî —ki bu, Semerkant yakınlarında Kiss adlı bir kente nisbettir. İbn Mâkûlâ, Irak'lılarla diğerlerinin bunu kesre ile okuduklarını söylemiştir. Bazen de Kâf harfinin fethası ile Kessî şeklinde telâffuz etmelerine karşılık Ebû'l-Fadl Muh. b. Tâhir el-Makdisî gibi bazıları da bunu Şîn harfi ile (=Keşşî) okumuşlardır ki, bu hatâdır. Bir iddiaya göre o, Cürcân'ın dağ köylerinden birisi olan Kişş'e mensûb imiş ve Arapça olarak yazıldığında Sîn harfi ile yazılıyormuş. Güvenilir bir hâfız olan müellif, 249 H. senesinde vefât etmiştir. Küçük ve büyük olmak üzere iki *Müsned*'i vardır. Küçüğüne *el-Muntahab (mine'l-Müsned)* denilmiştir. Bu "seçmeler" İbrâhîm b. Hureym eş-Şâşî'nin müelliften dinlediği hadislerden oluşmuştur. Nâs elinde mütedâvil bulunan ince tek ciltlik müsned işte budur. İçinde meşhûr sahâbeden daha pek çoklarının hadisleri mevcut değildir[19].

33. el-Humeydî'nin *Müsned*'i[20]: Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr b. Îsâ

---

b. Asbağ'dan nakletmiştir: Asbağ b. Halîl'i işittim, diyordu ki: "Tabutumda domuz başı olması, *Müsned-i İbn ebî Şeybe* olmasından bana daha sevimlidir." (*Lisânu'l-Mîzân* I, 458).

Müsned'in bulabildiğim tek yazması Topkapı Sarayı'ndadır: Medine 290 (büyük boy, gayet eski nüsha, başı ve sonu noksan, 176 yk., tashîh görmüş, muhtemelen 7. asırda kopye edilmiş, ihtivâ etttiği sahâbiler: Aşere-i mübeşşere, Ubeyy, Ebû Katâde, Ebû Mes'ûd, Ubâde b. es-Sâmit, Ebû Eyyûb, Huzeyme, Ebû'd-Derdâ', Sehl b. Hanîf, Râfi' b. Hadîc, Sehl b. Sa'd, Zeyd b. Sâbit, Usâme b. Zeyd, Abdullah b. Mes'ûd, Mu'âz b. Cebel, Selmân, Habbâb, Suheyb, Mikdâd, Ka'b b. Mâlik, Ka'b b. Ucre, Zeyd b. Erkam.

İbn Hacer ile Bûsîrî'nin "Müsnedler Zevâ'id"inin kaynaklarındandır.

17* Bkz. *İber* I, 338.

18* Bu müsnedin râvisi: Ebû Muh. İshâk b. Ahmed el-Huzâ'î el-Mukrî el-Bezzî (*İber* I, 453; Sirâcüddîn *Meşyeha* 126a; İbn Hacer *Müfehres* 160b; *Sıla* 85-29, 445). Bu da, İbn Hacer ile Bûsîrî'nin "Müsnedler Zevâidi"nin kaynaklarındandır. Yazması zamanımıza ulaşamamıştır.

19* Yegâne râvisi: Ebû İshâk İbrâhîm b. Huzeym eş-Şâşî (*Bernâmec Vâdiyâşî* 200-1; İbn Hacer *Müfehres* 11 b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 104 b-105a; *Sıla* 85-29, 433-4). Pek çok sahâbînin hadislerinin olmamasına karşılık en zengin sahâbî müsnedi Enes b. Mâlik'inkidir. İstanbul'da yazmaları vardır: Feyzullah 548, 553/1, Köprülü 456, Nurosmaniye 1231, Ayasofya 894. Yakın zamanda tahkikli neşri yapılmıştır.

20* Hadislerin ekserisi Süfyân b. Uyeyne tarikiyledir. Hattâ bu nedenle kitabın başlığı İbn Hayr'ın *Fehrese*'sinde (144): *Müsnedü'l-Humeydî an Süfyân b. Uyeyne* şeklinde geçmiştir.

Müsnedin râvisi: Ebû Alî Bişr b. Mûsâ b. Sâlih b. Şeyh b. Amîre el-Esedî (190-288 H.) (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 84ab; *Bernâmec Vâdiyâşi* 206-7; Sirâcüddîn *Meşyeha* 44ab;

el-Humeydî el-Kureşî el-Esedî el-Mekkî, Süfyân b. Uyeyne'nin ashâbının büyüklerinden, güvenilir hâfız, Mekke'de H. 219 yahut daha sonraki bir tarihte vefât etmiştir. Buhârî'nin şeyhlerinden birisidir. Onun hakkında el-Hâkim: "Buhârî, hadisi el-Humeydî tarikinden buldu mu, mütâbeat için gayrısına yönelmezdi." demektedir. Bu zât, *el-Cem' beyne's-Sahîhayn* kitabının müellifi olan el-Humeydî'den başkadır. Bu müsned, 11 cüz' hâlindedir.

34. el-Firyâbî'nin *Müsned*'i[21]: Ebû Abdillah Muh. b. Yûsuf b. Vâkıd b. Osmân ed-Dabbî —ki onların âzâdlısıdır— et-Türkî, Filistin şehirlerinden Kaysâriyye'ye yerleşmiş, H. 212 senesinin başında vefât etmiştir.

35. Ahmed b. Sinân'ın *Müsned*'i[22]: Ebû Ca'fer Ahmed b. Sinân b. Hibbân el-Kattân el-Vâsitî el-Hâfız, H. 259 yahut 256 yahut 258 senesinde vefât etmiştir. Eserini ricâl üzerine tahrîc etmiştir.

36. İsma'îl b. İshâk el-Kâdî'nin *Müsned*'i[23].

37. el-Masîsî yahut el-Missîsî'nin *Müsned*'i: Ebû Alî el-Hüseyn b. Dâvud el-Missîsî yahut el-Masîsî —ki bu, Masîsa denilen bir kente nisbettir—, lakabı Süneyd, el-Hâfız el-Muhtesib, meşhûr *et-Tefsîrü'l-müsned*'in sâhibi, öl. 226 H.

38. el-Bezzâr'ın *Müsned*'i[24]: Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-

---

Sıla 85-29, 446).

Habîburrahman el-A'zamî'nin tahkiki ile Karaçi'de 1963'de el-Meclisü'l-İlmî tarafından neşredilmiştir.

21* Müsnedin râvileri şunlardır:

a. Sa'îd b. Abdûs (İbn Hacer *Müfehres* 166b).

b. Mahmûd b. Hâmid ed-Dimaşkî (İbn Hacer *Müfehres* 29).

c. Ebû'd-Dahdâh Ahmed b. Muh. et-Temîmî (*Sıla* 85-29, 435).

Bu kitap, *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (II, 180).

22* *İber* I, 370; *İsâbe* III, 398.

23* Söylenildiğine göre müsnedi müellifi için hadislerinden tahrîc eden: Mûsâ b. Hârûn b. Abdillah b. Mervân Ebû İmrân el-Bezzâz'dır (*Ta'rîh Bağdâd* XIII, 51).

Müellifin müstakil sahâbî müsnedleri muhaddislerce kıraat ve rivâyet olunmuştur:

a. *Müsnedu Ebî Hureyre* (İbn Hacer *Müfehres* 77a; *Sıla* 85-29, 439). Râvisi: Ebû Sehl Ahmed b. Muh. b. Abdillah b. Ziyâd el-Kattân.

b. *Müsnedu İbn Ömer*, râvisi: Ebû Bekr Muh. b. Hallâd ez-Zâhid (*Sıla* 85-29, 439).

c. *Müsnedu Alî*, râvisi: Ebû Sehl Muh. b. Ziyâd (*Sıla* 85-29, 436).

24* Müsnedin râvileri:

a. Muh. b. Eyyûb b. Habîb b. es-Samût er-Rakkî (İbn Hayr *Fehrese* 138; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 52 ab; *Fihrist İbn Atiyye* 131).

b. Ebû'ş-Şeyh Abdullah b. Muh. b. Hayyân (*Sıla* 85-29, 435).

Bezzâr'ın müsnedinden sened ve metinleri ile birlikte bol miktarda alıntılara İbn Kesîr'in *Tefsîr*'inde rastlanır.

Müsnedin yazmaları: Köprülü 426 (VI, 175 yk., en geç 7. H. asır. Enes ve Ebû Hureyre'nin hadîslerini muhtevîdir), Murad Molla 572 (I, 210 yk., 7. H. asır), Rabât, Evkâf 243 (I, 863 H.'den önce), Kettânî 393 (II, 357 yk.).

İbn Hacer, bu kitabın zevâidini hazırlamıştır. İsmi şöyledir: *el-Muhtâru'l-mu'temed min Müsnedi'l-Bezzâr alâ'l-Kutubi's-sitte ve-Müsnedi Ahmed* (*Fihris* 335). Yazması: Âsâfiye I, 632, hadîs 549. Diğer zevâidi için ilgili bölüme bakınız.

Bezzâr el-Basrî, meşhûr hâfız, Remle'de 292 H. tarihinde vefât etmiştir. İki *Müsned*'i vardır: *M. el-kebîri'l-mu'allel* ve *M. es-sağîr*. Büyüğüne *el-Bahru'z-zâhır* adını vermiş ve hadislerin sahîh olup olmadıklarını beyân etmiştir. el-Irâkî ise şunları söylemektedir: "Bu açıklamaları pek az hadiste yapmış, yalnızca râvilerden hadisle teferrüd edenler ve hadisi rivâyette ona tâbiî olanlar hakkında sözler sarfetmiştir."

39. el-Mervezî'nin *Müsned*'i[25]: Ebû Abdillah Muh. b. Nasr el-Mervezî eş-Şâfi'î el-Hâfız.

40. İbn ebî Azre'nin *Müsned*'i[26]: Ebû Amr Ahmed b. Hâzım b. ebî Azre el-Ğifârî el-Kûfî el-Hâfız, öl. 276 H.

41. İbn Rüstem'in *Müsned*'i: Ebû Ca'fer Ahmed b. Mehdî b. Rüstem el-İsbehânî, büyük hâfız, zâhid ve âbid, öl. 272 H.

42. el-Kevsec'in *Müsned*'i: Ebû Ya'kûb İshâk b. Mansûr b. Behrâm el-Kevsec en-Nîsâbûrî el-Hâfız, öl. 251 H.

43. et-Tarsûsî'nin *Müsned*'i[27]: Ebû Umeyye Muh. b. İbrâhîm b. Müslim el-Bağdâdî (sonra:) et-Tarsûsî —ki bu, Şâm beldelerinden meşhûr bir belde olan Tarsûs'a nisbettir—, büyük hâfız, Tarsûs'ta 273 H. yılında vefât etmiştir.

44. ed-Devrakî'nin *Müsned*'i[28]: Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm b. Kesîr ed-Devrakî el-Abdî el-Hâfız, öl. 252 H.

45. Ebû Abdillah Muh. b. el-Hüseyn el-Kûfî'nin *Müsned*'i. H. 277 senesinde vefât etmiştir.

46. İbn Sencer'in *Müsned*'i[29]: Ebû Abdillah Muh. b. Abdillah b. Sencer

---

25* Mısır'da yazması mevcuttur: Kahire I, 420, hadîs 418 (268 yk., 956 H.)

26* Bkz. *İsâbe* I, 177, 255; *İber* I, 397; İbn Hacer *Müfehres* 50 b; et-Taberânî'nin rivâyetiyledir.

İbn ebî Azre'nin müstakil sahâbî müsnedleri literatürde ehemmiyetli bir yer işgal etmişlerdir:

a. *Müsnedu Ka'b b. Mâlik ve-Ebî Eyyûbi'l-Ensârî*, râvisi: Ebû Ca'fer Muh. b. Alî b. Duhaym eş-Şeybânî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 42b; *Sıla* 85-29, 438).

b. *Müsnedu Âbis el-Gifârî ve-cemâatin mine's-sahâbe*, râvisi: Aynı (*Sıla* a.y.). Yazması: Zâhiriyye, mec. 80/14 (162a-171b, 6. H. asır) (GAS 149).

c. *Müsnedu Ebî Sa'îd el-Hudrî*, râvisi aynı (*Sıla* 85-29, 440).

27* *Müsned*'den bir cüz' yazma hâlinde Şam'dadır: Zâhiriyye, mec. 101/14 (193a-204b, 6. H. asır) (GAS 149). Bu kısım Ebû Hureyre'nin hadislerinden oluşmuştur. Müellifin İbn Ömer'in hadislerini bir araya getirdiği *Müsnedu İbn Ömer*'i basılmıştır: Ahmed Râtib Armûş'un tahkiki ile Dâru'n-Nefâ'is tarafından 1973'de Beyrut'ta neşredilmiştir. İçinde 97 merfû hadis mevcuttur. Müellifinden rivâyet eden: el-Hasan b. Habîb b. Abdilmelik (*Bernâmec Tüceybî* 124; *Sıla* 85-29, 438-9).

28* Bkz. *İsâbe* III, 614.

Onun *Müsnedu Sa'd b. ebî Vakkâs*'ı basılmıştır: Emîr Sabrî'nin tahkiki ile 1987'de Beyrut. Bunu müllifinden Ebû'l-Hasan Muh. b. Muh. b. Abdillah el-Bâhilî rivâyet etmiştir (İbn Hacer *Müfehres* 202 b; *Sıla* 85-29, 437).

29* Bkz. *İsâbe* III, 436; IV, 391.

Bu müsnedin iki râvisi vardır:

el-Cürcânî, güvenilir hâfız, Mısır'a yerleşmiş, Yukarı Mısır'da 258 H. senesinde vefât etmiştir.

47. Ya'kûb b. Şeybe'nin *Müsned*'i[30]: Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Şeybe b. es-Salt b. Usfûr es-Sedûsî —ki bunların âzâdlısıdır— el-Basrî el-Mâlikî el-Hâfız. Bağdat'a yerleşmiş, 262 H. senesinde vefât etmiştir. Zehebî diyor ki: "*Müsnedü'l-kebîr*'in sâhibidir. Ondan daha güzel bir müsned yazılmamıştır, ancak müellifi eserini tamamlayamamıştır."[31] Söylenildiğine göre hiçbir "mu'allel" müsned bitirilememiştir. Ya'kûb'un *Müsned*'inden bitirdiği bölümleri: Aşere-i Mübeşşere[32], İbn Mes'ûd, Ammâr[33], Abbâs, Utbe b. Gazvân, Mevâlînin bazısı. Denildiğine göre sadece Alî (b. ebî Tâlib)'in müsnedi 5 cilt imiş. Yine söylendiğine göre onun 200 cüz' hâlinde Ebû Hureyre'nin müsnedi bölümü ile İbn Ömer'in bazı cüzleri Mısır'da görülmüştür. İçinde irâd ettiği hadislerin isnâdlarını ve illetlerini de zikretmiştir. Şayet tamamlansaydı 200 cilt olurdu.

48. Ebû İshâk el-Tûsî'nin *Müsned*'i: Ebû İshâk İbrâhîm b. İsmâ'îl et-Tûsî —ki bu yörenin muhaddisi idi— el-Anberî. Söylendiğine göre H. 290'dan önce vefât etmiştir. 280 diyenler de vardır. Kitabı 210 küsur cüz'den oluşuyormuş[34].

49. el-Kabbânî'nin *Müsned*'i[35]: Ebû Alî el-Hüseyn b. Muh. b. Ziyâd el-Abdî en-Nîsâbûrî el-Kabbânî, öl. 289 H.

50. el-Mervezî'nin *Müsned*'i: Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sa'îd el-Mervezî el-Hâfız el-Hucce el-Kâdî. İlim kaplarından ve güvenilir hâfızlardan biri, 292 H. senesinin Zî'l-hicce ayının ortalarında vefât etmiştir. Zehebî, *Tezkire*'sinde: "Onun faydalı eserleri ve müsnedleri[36] vardır" demektedir.

---

a. Ebû Ca'fer Ahmed b. Amr b. Mansûr el-İlbîrî (*Fihrist İbn Atiyye* 96; *Buğye*, No. 695).

b. Îsâ b. Miskîn b. Îsâ (*Sila* 85-29, 445; *Buğye*, No. 1134; İbn Hayr *Fehrese* 142).

30* Bkz. *Tezkire* 828; *İsâbe* I, 260, 530, IV, 147.

31* Bkz. *İber* I, 377, müellifin bitirdiklerinden Ömer b. el-Hattâb'ın müsnedi hariç hiçbirisi zamanımıza ulaşamamıştır: Tek nüshasından Kemâl el-Hût'un tahkiki ile 1940'da Beyrut'ta neşredilmiştir.

32* Ebû Bekr Muh. b. Ahmed b. Ya'kûb b. Şeybe es-Sedûsî (öl. 331 H.), yedi yaşında iken dedesinden Aşere-i mübeşşere ile *Müsnedu'l-Abbâs*'ı dinlemiştir (*İber* II, 40).

33* Bunun ve diğer tüm sahâbî müsnedlerinin râvisi yukarıda adı zikredilen müellifin torunudur (İbn Hacer *Müfehres* 17ab; *Sila* 85-29, 438).

Müsnedu Talha b. Ubeydillah ta müellifin tamamlamaya muvaffak olduğu sahâbî müsnedlerindendir (*Sila* 85-29, 437).

34* "Yüz cüz'lük bir *Müsnedu'l-kebîr* yazmıştır." (*İber* I, 405).

35* Bkz. *İber* I, 416.

36* Onun *Müsnedu Ebî Bekir es-Sıddîk*'i Şu'ayb el-Arnâvut'un tahkiki ile 1970-1 yıllarında el-Mektebu'l-İslâmî tarafından Beyrut'ta neşredilmiştir.

Müellifin diğer sahâbî müsnedleri:

a. *Müsnedu Â'işe*, râvisi: Ebû Ahmed Abdullah b. Muh. b. Ubeydillah b. Nâsıh (İbn Hacer *Müfehres* 97a; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 49 b.; *Sila* 85-29, 443).

b. *Müsnedu Osmân b. Affân*, râvisi: Abdullah b. Muh. b. el-Müfessir (*Sila* 85-29, 436).

c. *Müsnedu Ebî Hureyre*, râvisi: Muh. b. el-Kâsım b. Ma'rûf (*Sila* 85-29, 439-40).

51. Muh. b. Hişâm es-Sedûsî'nin *Müsned*'i[37]: Ebû Abdillah Muh. b. Hişâm b. Şebîb b. ebî Hiyere es-Sedûsî el-Basrî (sonra:) el-Mısrî, güvenilir musannif, öl. 251 H.

52. İbrâhîm b. Ma'kil b. el-Haccâc en-Nesefî, Nesef kâdısı ve âlimi. 295'de vefât etmiştir. *Müsned*'i büyük idi.

53. Ebû Yahyâ er-Râzî'nin *Müsned*'i: Ebû Yahyâ Abdurrahman b. Muh. er-Râzî el-Hâfız, öl. 291 H. Onun bir de *Tefsîr*'i vardır.

54. Ebû İshâk er-Râzî'nin *Müsned*'i: Ebû İshâk İbrâhîm b. Yûsuf er-Râzî el-Hâfız, öl. 301 H. Kitabı 100 cüz'den fazla idi.

55. İbn Nâciye'nin *Müsned*'i[38]: Ebû Muh. Abdullah b. Muh. b. Nâciye el-Berberî (sonra:) el-Bağdâdî, öl. 301 H. Müsnedi 132 cüz'den oluşmakta idi.

56. el-Hasan b. Süfyân'ın *Müsned*'i: Ebû'l-Abbâs el-Hasan b. Süfyân b. Âmir b. Abdilazîz b. en-Nu'mân b. Atâ' eş-Şeybânî en-Nesâ'î el-Bâlûzî —ki bu, Nesâ köylerinden buraya 3 fersah uzaklıkta Bâlûz adlı bir köye nisbettir— Horâsân muhaddisi ve asrında tartışmasız hadiste imâm idi. Bâlûz'da 303 H. tarihinde vefât etmiştir. Kabri orada hâlen ziyâret olunmaktadır. Onun üç ayrı *Müsned*'i vardır[39].

57. el-Büştî'nin *Müsned*'i: Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Nasr en-Nîsâbûrî el-Büştî —ki bu, Nîsâbûr dolaylarında bir belde olan Büşt'e nisbettir— Onu *Mu'cem*'inde zikreden Yâkût, bir vefât tarihi vermemiştir. Zehebî ise: "Onun ne zaman vefât ettiğini bilmiyorum, bildiğimiz 303 senesine kadar hayatta olduğudur." demektedir.

58. Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'i[40]: Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsilî, meşhûr ve güvenilir hâfız, Mevsil'de 307 tarihinde vefât etti. Yüz yaşını geçmiş idi. İnsanlar ona rihlet ettiler. Büyük ve küçük olmak üzere iki *Müsned*'i vardı. Bunlar hakkında İsma'îl b. Muh. b. el-Fadl et-Temîmî el-Hâfız şunları söylemektedir: "el-Adenî'nin ve İbn Menî'nin *Müsned*'leri gibi müsnedleri okudum, bunlar nehirler gibiydi; *Müsned-i Ebî*

37* Müsnedin râvisi: Ebû'l-Kâsım el-Hüseyn b. Muh., el-ma'rûf: Me'mûn (*Sıla* 85-29, 447).

38* Bkz. İbn Hayr *Fehrese* 142-3.
Onun *Müsnedu'l-Vuhdân*'ını Bişr b. Ahmed el-İsferâyînî rivâyet etmiştir (*Sıla* 85-29, 448).

39* Bkz. *İsâbe* I, 363; *Hâvî* II, 64; *İber* II, 134. Müsnedi müellifinden Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Ahmed b. Muh. en-Nesevî rivâyet etmiştir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 69a; *Sıla* 85-29, 447).

40* Müsnedin râvileri:
a. Ebû Amr Muh. b. Ahmed b. Hamdân en-Nîsâbûrî el-Hîrî (*Fihrisü'l-Ensârî* 209b-210 b; İbn Hacer *Müfehres* 144 b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 50 a).
b. Muh. b. İbrâhîm b. el-Makburî. Onun rivâyeti ile olan müsned, İbn Hamdân'ın rivâyetinden daha geniştir (*Sıla* 85-29, 434).
Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'i 15 cilt hâlinde Hüseyn Esed'in tahkiki ile Şâm'da Dâru'l-Me'mûn tarafından 1984 senesinde neşredilmiştir.

Ya'lâ ise deniz gibiydi, sanki nehirleri toplayan bir deniz..."

59. İbn Tevbe'nin *Müsned*'i[41]: Ebû'l-Abbâs el-Velîd b. Ebân b. Tevbe el-İsbehânî, güvenilir hâfız, *et-Teysîr* sâhibi, öl. 310 H. Müsnedinin hacmi büyüktü.

60. er-Rûyânî'nin *Müsned*'i[42]: Ebû Bekr Muh. b. Hârûn er-Rûyânî —ki bu, Taberistân dolaylarında ulemâdan pek çoklarının hurûc ettiği Rûyân adlı bir kente nisbettir— meşhûr hâfız imâm, öl. 307 H. Onun meşhûr olan müsnedi hakkında İbn Hacer: "Mertebe olarak sünenlerden aşağı değildir." demektedir.

61. Ebû Sa'd el-İsbehânî'nin *Müsned*'i: Ebû Sa'd Abdurrahman b. el-Hasan el-İsbehânî —aslen— en-Nîsâbûrî. *Şerefu'l-Mustafâ* kitabının sâhibi 307 H. senesinde vefât etmiştir. Onu *Tabakâtu'l-huffâz*'ında zikretmeyi ihmâl eden Zehebî, *Ta'rîh*'inde hâfız vasfıyla nitelemiştir.

62. Muh. b. Akîl'in *Müsned*'i[43]: Ebû Abdillah Muh. b. Akîl b. el-Ezher b. Akîl el-Belhî, büyük hâfız, Belh'in muhaddis ve âlimi *et-Ta'rîh ve'l-ebvâb*'ın sâhibi. 316 H.'de vefât etmiştir.

63. Ebû Ca'fer et-Tahâvî'nin *Müsned*'i.

64. İbn ebî Hâtim'in *Müsned*'i: Ebû Muh. Abdurrahman b. ebî Hâtim Muh. b. İdrîs b. el-Münzir b. Dâvud b. Mihrân et-Temîmî el-Hanzalî er-Râzî. Rey hâfızı ve Rey hâfızının oğlu, ebdâldan biri, ilim denizi, öl. 327 H. Kitabı 1000 cüz' idi[44].

65. el-Heysem b. Küleyb'in *Müsned*'i[45]: Ebû Sa'îd el-Heysem b. Küleyb b. Şüreyh b. Ma'kil eş-Şâsî —ki bu, Seyhûn ırmağı ötesinde Türk geçitlerinden birinde yer alan Şâş adlı bir kente nisbettir— ki buradan daha pek çok âlim çıkmıştır— O, Mâverâünnehr'in muhaddisi idi. H. 335'de vefât etmiştir. Müsnedi büyüktür.

66. Alî b. Humşâd'ın *Müsned*'i: Ebû'l-Hasan Alî b. Humşâd el-Adl en-

---

Silatu'l-halef'te (85-29, 448), Ebû Ya'lâ'ya bir *Müsnedu'l-muğârebe* nisbet edilmiştir ki, müellifinden râvisi Ebû'l-Kâsım Nasr b. Ahmed el-Merhabî'dir.

41* Bkz. *Tekmile li-vefeyâti'n-nakale* II, No. 1432; *Tezkire* 784.

42* İbn Hacer ve Suyûtî'nin kullandığı kaynaklardandır: *İsâbe* I, 116, 487, II, 198, 332, III, 17; *Hâvî* II, 66.

Müsnedin râvisi: Ebû'l-Kâsım Ca'fer b. Abdillah b. Fenâkî er-Râzî (öl. 383 H.) *İber* II, 163; *Sıla* 85-29, 446).

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 278 (16-31, 33 ve son cüz'ü, 280 yk.). Müsnedden seçmeler: Zâhiriyye, âmm 4510 (I, 18 yk., 599 H.)

43* Bkz. *Tezkire* 791; *İber* I, 472.

44* Bkz. *Fevvef* II, 287.

45* Kıraat ve rivâyet olunmuş hadis kitaplarındandır. Meselâ: *İsâbe* II, 35; *İber* III, 38; *Dürer* I, 250; *Siyer* XXII, 107.

Müsnedin râvisi: Ebû'l-Kâsım Alî b. Ahmed b. el-Hüseyn el-Huzâ'î (Sirâcüddîn *Meşyeha* 125b,126a).

Yazmasının bir bölümü Şam'dadır: Zâhiriyye, 277 (V, VII-XV, 192 yk., 7. H. asır, Hâfız Diyâüddîn el-Makdisî'nin el yazısı ile) (GAS 183).

Nîsâbûrî, büyük hâfız, eserler sâhibi, öl. 338 H. Kitabı 400 cüz' imiş[46].

67. Ebû'l-Hüseyn es-Saffâr'ın *Müsned*'i: Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Ubeyd b. İsma'îl el-Basrî es-Saffâr, güvenilir hâfız, 340 H. yılından sonra vefât etti. Dârekutnî: "Çok güzel bir müsned kaleme aldı." demiştir[47].

68. Da'lec'in *Müsned*'i: Ebû Muh. Da'lec b. Ahmed b. Da'lec el-Bağdâdî —ki bu beldenin muhaddisi idi— es-Siczî, ilim kaplarından ve rivâyet denizlerinden biri idi. 351 senesinde vefât etti. Müsnedi büyük idi[48].

69. el-Mâsercisî'nin *Müsned*'i: Ebû Alî el-Hüseyn b. Muh. b. Ahmed b. Muh. b. el-Hüseyn b. Îsâ b. Mâsercis el-Mâsercisî en-Nîsâbûrî. Kitabı tehzîb olunmuş "muallel" bir müsneddir. 1300 cüz'den oluşmuştur[49]. Şayet kitap kopyacılarının hattı ile yazılmış olsaydı 3000 cüzden fazla olurdu. Sadece Ebû Bekir'in müsnedinin olduğu bölüm, müellifinin hattıyla illet ve şevâhidi ile birlikte 10 küsur cüzden teşekkül etmiştir. Bu bölümü, kopyacı, 60 küsür cüz hâlinde kopye etmişti. Denildiğine göre İslâm'da yazılan en büyük müsned onunki imiş.

70. Ebû İshâk İbrâhîm b. Nasr er-Râzî'nin *Müsned*'i. Müellif, H. 385'de vefât etmiştir. Kitab 30 küsür cüz idi.

71. İbn Cumey'in *Müsned*'i: Ebû'l-Hüseyn Muh. b. Ahmed b. Muh. b. Cumey' el-Gassânî es-Saydâvî, Şam müsnidi ve muhaddisi, gezici hâfız, öl. 402 H.

72. İbnü'n-Neccâr'ın *Müsned*'i: Muhibbuddîn Ebû Abdillah Muh. b. Mahmûd b. en-Neccâr el-Bağdâdî. Kitabının ismi şöyledir: *el-Kameru'l-münîr fi'l-müsnedi'l-kebîr*[50]. İçinde her sahâbiyi ve ne kadar rivâyeti varsa hadislerini zikretmiştir.

73. İbn Şâhîn'in *Müsned*'i: Ebû Hafs Ömer b. Ahmed el-Bağdâdî, İbn Şâhîn adıyla meşhûr. Kitap 1600 cüzdür[51].

Ahmed (b. Hanbel)'inki ile beraber buraya kadar sayılanlar 73 müsneddir. Zikrolunan müelliflerin bazılarının iki, bazılarının ise üç tane müs-

46* Bkz. *Tezkire* II, 876; *İber* II, 55.

47* Bkz. *Ta'rîh Bağdâd* IV, 261; *Tezkire* III, 867.

48* *Müsned*'i onun için ed-Dârekutnî cem'etmiştir. Büyük müsnedi daha sonra eline alarak şüpheye düştüğü hadislerin üzerini çizerek karalamıştır. Yine anlatıldığına göre Da'lec, müsnedini incelemesi için Ebû'l-Abbâs b. Ukde'ye göndermiş ve her yaprağın arasına da bir dinar yerleştirmiştir (*Ta'rîh Bağdâd* VIII, 388; *Tezkire* III, 882; Hallikân II, 271).

Da'lec'in *Müsnedu'l-mukillîn*'i Alî b. Muh. b. Bişrân'ın rivâyetiyle (*Sıla* 85-29, 449) olup *Müntekâ*'sının yazması Şam'da mevcuttur: Zâhiriyye, mec. 34 (105a-127a, 6. H. asır).

Onun *Müsnedu Abdillah b. Abbâs*'ı da literatürde geçmektedir (*Sıla* 85-29, 440).

49* Bkz. *Tezkire* III, 955; *İber* II, 120-1.

50* Bkz. *Fihrist* 680.

51* Bkz. *İber* II, 167-8.

Müellifin *Müsnedu Fâtımati'z-zehrâ*'sı Alî b. el-Muhtedî billah'ın rivâyetiyledir (*Sıla* 85-29, 443).

nedi olabilmektedir. Bizim zikrettiklerimizden çok daha fazla sayıda müsned vardır. Müsned tabiri, sadece sahâbe üzerine değil, bâblarına, harflerine yahut kelimelerine göre tertîb edilmiş kitaplara da itlâk olunmuştur. Bunlara müsned denilmesinin sebebi: Hadislerinin isnadlı (*müsnede*) yahut Nebî'ye (sav) ref'edilmiş (*merfû'*) olmasıdır. Nitekim Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerine *el-Müsnedü's-sahîh* denildiği gibi. Dârimî'nin *Sünen*'i de (çoğunlukla) ihtivâ ettiği mürsel, munkatı' ve mu'dal hadislerin sahâbe üzerine "isnâdlı" olarak gelmeleri nedeniyle *Müsned-i Dârimî* olarak adlandırılmıştır.

74. Bakî b. Mahled'in *Müsned*'i[52]: Ebû Abdirrahman Bakî b. Mahled el-Endülüsî el-Kurtubî, Şeyhü'l-İslâm hâfız, *et-Tefsîr* sâhibi. Öl. 276 H. İbn Hazm, eseri şöyle tanımlamaktadır: "1300 küsur sahâbînin rivâyetlerini verdiği kitabını fıkıh bâblarına göre tertib etmiştir. O, başkasının benzerini yazmadığı bir müsned, bir musanneftir."

75. es-Serrâc'ın *Müsned*'i[53]: Ebû'l-Abbâs Muh. b. İshâk b. İbrâhîm b. Mihrân es-Serrâc —eyer yapımcısı— es-Sekafî —ki bunların âzâdlısıdır— en-Nîsâbûrî. Horâsân muhaddisi ve müsnidi, sâlih ve güvenilir hâfız, H. 313'de vefât etmiştir. Eseri bâblarına göre müretteptir. Tahâret ve berâberindeki bazı bölümler mevcût değildir. Tamamı 14 cüz'dür.

76. Deylemî'nin *K. el-Firdevs*'i: Muhaddis tarihçi, zamanında hâfızların efendisi Ebû Şücâ' Şîreveyh b. Şehridâr b. Şîreveyh b. Fennâhüsrev ed-Deylemî el-Hemedânî, Hemedân tarihçisi, H. 509'da vefât etti. Kitabına kısa hadislerden 10 000 kadarını almış, isnâdlarını zikretmeksizin alfabetik olarak 20 kadar harfe göre tertîb etmiştir. Bir yahut iki ciltlik eserine *Firdevsü'l-ahbâr bi-me'sûri'l-hitâb el-muhrac alâ Kitâb'iş-Şihâb* adını vermiştir[54]. Sözünü ettiği kitab, Kudâ'î'nin *Şihâbu'l-ahbâr*'ıdır.

52* Tamamı 200 cüz' kadar olup, müellifinden Abdullah b. Yûnus rivâyette bulunmuştur (İbn Hayr *Fehrese* 140-1; *Sila* 85-29, 447).

İsâbe'nin pek çok yerinde kaynak gösterilmiştir (I, 77, 143, 203). Zamanımıza kadar ulaşamamıştır.

Hadisleri müsned içinde geçen sahâbîler ile rivâyet ettikleri hadislerin mikdarı üzerine bir yazmanın (Zâhiriyye, mec. 31 (239a-249b, 6. H. asır) Elbânî tarafından neşri yapılmıştır: *K. el-A'dâd = Zikrü mâ li's-sahâbe mine'l-hadîs mine'l-aded.* Zehebî, Ebû Muh. Abdullah b. Muh. b. Hasan b. Abdillah el-Kilâ'î el-Kurtubî'nin (öl. 328 H.) Bakî b. Mahled'in *Müsned*'i ile *Tefsîr*'ini ihtisâr ettiğini bildirmektedir (*Tezkire* III, 892).

53* Literatürde pek çok kitabın kaynaklığını yapmıştır. Meselâ: *Siyer* XXXII, 107; *Dürer* II, 320; *İsâbe* I, 345.

Yegâne râvisi: Ebû'l-Huseyn Ahmed b. Muh. b. Ömer el-Hâffâf'tır (İbn Hacer *Müfehres* 29b, 95a, 161a; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 17a; *Sila* 85-29, 445).

Zamanımıza bazı bölümleri ulaşabilmiştir: Zâhiriyye, mec. 2 (67a-76b, 6. H. asır), mec. 97 (136 yk., mevcut cüz'leri: I, III, IV, VIII'den ikincisi, IX, X, XI, XII ve son cüz'ü) (GAS 173).

Hâfız Ebû'l-Haccâc el-Mizzî, Serrâc'ın *Müsned*'inden (3. cüz'ünden) âli hadislerden 40 hadis seçerek çıkarmıştır (İbn Hacer *Müfehres* 75a).

54* Bu kitabın yazmalarından birkaçı: Carullah 394 (177 yk.), Şehit Ali 565 (II, 436 yk., 530 H.); Feyzullah 526 (186 yk., 383 H.); Selim Ağa (II, 239 yk., 7. H. asır). Yurt

77. ed-Deylemî'nin *Müsnedü Kitâbi'l-Firdevs'i*[55]: Ebû Mansûr Şehridâr b. Şîreveyh ed-Deylemî el-Hemedânî, öl. 558 H. Neseben sahâbî ed-Dahhâk b. Fîrûz ed-Deylemî'ye ulaşmıştır.

Yukarıda zikri geçen zâtın oğlu olan Ebû Mansûr, *Firdevs*'in hadislerini senedli olarak sevkederek 4 ciltlik bir kitap telif etmek sûretiyle, her hadisin senedini hadisin altında tahrîç etmiş, adını ise şöyle koymuştur: *İbânetü'ş-şibh fî ma'rifeti keyfiyyeti'l-vukûf alâ mâ fî Kitâbi'l-Firdevs min alâmeti'l-hurûf*. Bunu İbn Hacer, *Tesdîdü'l-kavs fî Muhtasarı Müsnedi'l-Firdevs* adıyla ihtisâr etmiştir[56].

78. el-Kudâ'î'nin *Müsnedü Kitâbi'ş-Şihâb fi'l-mevâ'iz ve'l-âdâb*'ı: Tek ciltte 10 cüzdür. Müellif: Şihâbüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Sellâme b. Ca'fer b. Alî el-Kudâ'î —ki bu, Ma'd b. Adnân'ın bir şu'besi olan Kudâ'a'ya nisbettir. Ekser ve esahh olan görüşe göre Kuda'a, Himyer kabîlesinin bir koludur— Mısır kâdısı, Şafiî fakîhi ve muhaddisi, eserler sâhibi. Mısır'da 454 H. senesinde vefât etmiştir. *Kitâbü'ş-Şihâb*'da Resûlullah'ın (sav) hadislerinden

---

dışında daha pek çok yazması vardır.

Bu kitaptan bazı hülâsalar yapılmıştır:

a. *Nüzûlu's-sâ'irîn ilallahi Rabbi'l-âlemîn*, Mahmûd b. Muh. ed-Derkîzînî (öl. 743 H.). Yazması: Berlin 1279; Gotha 595.

b. İbn Şihâb el-Hemedânî (öl. 786 H.). Yazması: British Museum 890/4.

c. Alî b. ebi'l-Kâsım b. Alî'nin *el-Bustânu'l-müstahrac mine'l-Firdevs*'i. Yazması: Cezayir 496.

55* Ebû Mansûr ed-Deylemî, babasının kitabında mevcut olan hadisleri öncelikle "aşağıdaki" hadis kaynaklarından araştırmış, bulduklarını atrâfı ile, yani o musannifin isnâdı ile zikretmiş; bulamadıklarını ise kendi isnâdı ile tahrîc etmiştir. Bahsi geçen kaynaklar şunlardır: *Kutub-u sitte*, Taberânî'nin *Mu'cem*'leri, *Muvattâ*, *Müsned-i Şâfi'î*, *Müsned-i Ahmed*, Tayâlisî, Ebû Ya'lâ, İbnü Menî' ve el-Hâris'in *müsnedleri*, Ebû Nu'aym'ın *Hilye*'si, Ebû'ş-Şeyh el-İsbehânî'nin *Sevâbu'l-a'mâl*'ı, Ebû Bekr b. Lâl'in *Mekârimu'l-ahlâk*'ı.

Müsnedu'l-Firdevs'in râvileri:

a. İcâzet yoluyla Muhibbüddîn Muh. b. Mahmûd b. en-Neccâr.

b. Ebû Mûsâ'l-Medinî (İbn Hacer *Müfehres* 254 b; *Sıla* 85-29, 29).

c. Ebû Muh. b. el-Haşşâb (*Sıla* 85-29, 448).

Müsnedu'l-Firdevs'in İstanbul yazmaları:

Carullah 392 (cüz'ler: 31-45, 238 yk., 7. H. asır), 393 (cüz' 76-90, 228 yk., H. asır); Carullah 415 (II veya III, muhtemelen bir önceki Carullah 392-3 nüshalarından 9. asırda kopye edilmiş, 195 yk.).

56* Hâfız İbn Hacer, *Müsnedu'l-Firdevs*'te müellifinin yalnızca kendi isnâdı ile tahrîc ettiği hadisleri bir araya getirmiş, fakat bunun yanısıra kitab içinde geçen Ebû'ş-Şeyh ve İbn Lâl'ın rivâyetlerine yer vermekten de geri durmamıştır. İbn Hacer'in ihtisâr ederken bu hadisleri de almış olmasının nedeni bunların garib rivâyetlerden olmasıdır. İbn Hacer, bununla da kalmayıp her hadisin isnâdındaki râvilerin zayıf olanlarını belirtmeye çalışmıştır. Te'lif tarihi 840'dır. *Tesdîdu'l-kavs*'in yazmaları:

Yeni Câmi 199 (I, 370 s., 900 H. civarı, Elif harfinin tamamı), 200 (II, 346 s., 900 H. civarı, Bâ'dan Fâ'ya kadar), 201 (IV, 532 s., 900 H. civarı, Mîm'den sonuna kadar). Böylece 3. cildin eksik olduğu açıkça görülmektedir. Murad Molla 393 (*Zehru'l-Firdevs*'in muhtasarıdır, 260 yk., sonu noksan, isnâdları hazfedilmiştir).

Yurt dışı yazmaları:

Ârif Hikmet (Medine) hadîs 64 (116 yk., 865 H.); Dârulkutub, hadis 2099 (I, 377 yk.; II, 351 yk.; IV, 364 yk.; 9. H. asır), hadîs 2151 (212 yk., 840 H.).

1200 kadarını isnâdları ile sevketmiştir[57]. Harflerine riâyet etmeksiniz alfabetik olarak hazırladığı kitabını, Şeyh Abdurra'ûf el-Münâvî eş-Şâfi'î harflerine göre güzel bir tertibe tâbi tutmuş ve hadisi tahric eden başka musanniferi de beyân etmiştir. Bu çalışmanın başlığı şöyledir: *İs'âfu't-tullâb bi-tertîbi'ş-Şihâb*[58].

57* *Müsnedü'ş-Şihâb*'ın râvileri:

a. Ebû Tâhir Ahmed b. Muh. es-Silefî.
b. Ebû'l-Hasan Alî b. Halef b. Zî'n-nûn b. Ahmed el-Absî.
c. Ebû'l-Hasan Muh. b. Hibetillah b. el-Hüseyn b. İrs.
d. Ebû Bekr Muh. b. Abdilbâkî el-Ensârî.
e. *el-Cem' beyne's-Sahîhayn* kitabının sâhibi el-Humeydî.
f. Ebû'l-Kâsım Hibetullah b. el-Husayn eş-Şeybânî.
g. Mes'ûd b. Halef b. Osmân el-Abderî Ebû'l-Hiyâr.
h. Muh. b. Berekât en-Nahvî.
i. Ebû Abdillah Muh. b. Ahmed b. İbrâhîm er-Râzî.
k. Sa'îd b. İbrâhîm el-Fârikî.

(*Bernâmec Vâdiyâşî* 222-3; *Sila* 84-28, 374; 85-29, 447-8; *Buğye*, No. 1363; Sirâcüddîn *Meşyeha* 89 ab; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 24 ab; *Fihrist İbn Atiyye* 96; *Bernâmec Tüceybî* 147; İbn Hacer *Müfehres* 251b, 252a).

Kitâbu'ş-Şihâb hakkında şu bilgiler verilmektedir: Ebû Muh. b. ebî Ca'fer diyor ki: "*eş-Şihâb*'ın hadislerini Hâfız Ebû Recâ' cem'ederek, ana kitaplardan istihrâc etmiştir. Kudâ'î'nin yaptığı, hadisleri düzenleyip, birleştirmekten fazlası değildir. Babam, pek nâdir olarak el-Kudâ'î'den rivâyet etmiştir. Çoğunlukla bir güvenilir râvi vâsıtasıyla Hâfız Ebû Recâ'dan rivâyet etmiştir."

Müsnedu'ş-Şihâb, hadis ehli indinde meşhûr ve mütedâvil bir kitap olmakla birlikte, onu pek çok talebeler ezberledikleri gibi, ehl-i edebden kimilerince de övülmüştür (*Bernâmec Tüceybî* 150).

Kevşîş Muh. Şîrvânî, *K. eş-Şihâb*'ı Farsça'ya tercüme etmiştir: Tahrân 1964, Dânişgâh-i Tahrân.

K. eş-Şihâb'i şerhedenler olmuştur:

a. Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillah b. Sa'îd b. ebî Zeyd el-Endülüsî (öl. 575 H.) (*Siyer* XXI, 181).

b. Ebû'l-Muzaffer Muh. b. Es'ad, İbnü'l-Hakîm el-Hanefî (öl. 567 H.). Yazması: Kahire Suppl. II, 8.

c. Ebû'l-Kâsım b. İbrahîm b. Yûsuf el-Verrâk ed-Derbendî (*Gunye* 207).

K. eş-Şihâb ile el-Uklişî'nin *K. en-Necm*'indeki zayıf hadisler üzerine Radiyüddîn Ebû'l-Fadâ'il el-Hasan b. Muh. b. Hayder es-Sağânî'nin (577-650 H.) *ed-Dürrü'l-mültakat fî tebyîni'l-galat* adlı bir eseri vardır. Yazmaları: Cezayir 1359/4; İskenderiye Fun. 95/10; 174/7 (GAL).

58* Yazmaları: Kahire[1] I, 267, hadîs 12 (29 yk.); Kahire Suppl. I, 44 (18 yk.).

Yine Münâvî'ye âit: *Ref'u'n-nikâd an Kitâb'iş-Şihâb*. Yazması: Lâleli 453 (100 yk., 1043 H.); Reisülküttab 225/1 (1-99 yk.).

Diğer müsnedler:

Aşağıda zikredeceğimiz müsnedlerin bir kısmı tüm sahâbileri içermekle birlikte, oldukça büyük bir bölümü müstakil sahâbî müsnedlerinden ibârettir:

1. Ebû Muh. el-Mu'âfâ b. İmrân el-Mevsilî'nin *Müsned*'i. Bu eseri müellifinden Muh. b. Abdillah el-Mevsilî rivâyet etmiştir (*Siyer* XXI, 302; *Sila* 85-29, 447).

2. Ebû Nu'aym'ın *Müsned*'i: Hâfız Ebû Nu'aym Ahmed b. Abdillah b. Ahmed b. İshâk el-İsbehânî (336-430 H.).

Yazması: Kahire I, 418, hadîs 417 (287 yk., tamamı 15 cüz').

3. Yine onun *Mesânîdu'l-kurrâ*'sı. Râvisi: Ebû Alî el-Haddâd (*Sila* 85-29, 450).

4. Yine onun *Müsnedu Abdillah b. Dînâr an İbn Ömer*'i, Râvisi: Ebû Alî el-Haddâd (*Sıla* 85-29, 439).

5. İbn Hinzâbe'nin *Müsned*'i: Ebû'l-Fadl Ca'fer b. ebî'l-Feth el-Fadl b. Ca'fer el-Bağdâdî. Bir müsned yazmaya karar verince, Dârekutnî onun yanına giderek bitirinciye kadar kalmış. Bitirince de tümünü almıştır. (*Tezkire* III, 1022; Hallikân I, 347). Muh. b. Tâhir el-Makdisî diyor ki: "el-Habbâl'ın yanında İbn Hinzâbe için tahrîc olunmuş cüz'leri gördüm. Bunların 1000 tanesi *el-Müsned*'ine âittir." (*Tezkire* a.y.).

6. el-Mancinîkî'nin *Müsned*'i: Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Yûnus el-Mancinîkî (*Ta'rîh Bağdâd* VI, 386, IX, 231; *İsâbe* I, 359).

7. Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Ma'în'in *Müsned*'i. Râvisi: Ebû Bekr Ahmed b. Alî el-Mervezî (*Sıla* 85-29, 446).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 38/12 (19 yk.) (GAS 107).

8. Ebû Bekr b. el-Mukrî' Muh. b. İbr. b. Alî el-İsbehânî el-Hâfız'ın (öl. H. 381) *Müsned*'i (*İber* II, 159).

9. Ebû Sa'îd el-Huseyn b. Muh. b. Alî el-İsbehânî ez-Za'firânî'nin (öl. 369 H.) *Müsned*'i.

10. Ebû Hafs Ömer b. Muh. b. Büceyr el-Hemedânî es-Semerkandî el-Büceyrî'nin (223-311 H.) *el-Câmi'u'l-Müsned*'i. Müstahrec niteliğindedir. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 276 (tamamı 30 cüz', 121 yk.).

11. Ahmed b. Muh. b. Îsâ b. el-Ezher Ebû'l-Abbâs el-Bertî el-Kâdî'nin *Müsned*'i (*Ta'rîh Bağdâd* V, 61).

12. Kâsım b. Asbağ'ın *Müsned*'i. İçinden alıntı bir hadis *İsâbe*'de (I, 497) yer almıştır.

13. Ebû Bekr Ahmed b. Muh. b. Ahmed b. Gâlib el-Berkânî el-Hvârizmî'nin (336-425 H.) *Müsned*'i. Yazması: Âsâfiye I, 670, hadîs 595 (1131 H.) (GAS 229).

14. Takiyüddîn Ebû Muh. Abdülganî b. Abdilvâhid b. Alî el-Cemmâ'ilî el-Makdisî'nin (541-600 H.) *el-Müsned min avâlîhî*'si. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 275 (1-169) yk.).

15. Abdullah b. Vehb el-Kureşî Ebû Muh. el-Mısrî'nin *Müsned*'i. Râvisi: Muh. b. Abdillah b. el-Hakem el-Mısrî ile Bahr b. Nasr el-Havlânî. Yazması: Zâhiriyye, mec. 40 (156-171 yk., VIII). Fıkıh bâblarına göre düzenlenmiş. Ridâ, cihâd, ilm, farâid ve hac kitaplarını ihtivâ etmektedir.

16. Ahmed b. Mansûr b. Seyyâr Ebû Bekr er-Remâdî'nin *Müsned*'i (*Ta'rîh Bağdâd* V, 151).

17. İbn Melhân'ın *Müsned*'i (*İsâbe* III, 153).

18. Ebû Müslim Abdurrahman b. Muh. b. Abdillah b. Mihrân el-Bağdâdî el-Hâfız'ın (öl. 375 H.) *Müsned*'i (*İber* II, 145).

19. Hâlid b. Ahmed b. Hâlid b. Hammâd Ebû'l-Heysem ez-Zühlî'nin *Müsned*'i. Bu kitabı, onun hadislerinden tahrîc etmek sûretiyle Nasr b. Ahmed el-Bağdâdî kaleme almıştır (*Ta'rîh Bağdâd* VII, 315).

20. Ebû Ya'kûb İshâk b. Abdillah b. İbrâhîm b. Abdillah b. Seleme el-Bezzâz'ın *Müsned*'i (*Ta'rîh Bağdâd* VI, 388).

21. İbnü'l-Faradî'nin *Müsned*'i (*Nefhu't-tîb* II, 219).

22. Ebû İshâk İsma'îl b. İshâk b. İsma'îl b. Hammâd b. Zeyd el-Ezdî'nin *Müsned*'i (*Ta'rîh Bağdâd* VI, 284).

23. Ebû İshâk İbrâhîm b. Muh. b. Hamza b. Umâre el-İsbehânî'nin (öl. 353 H.) *Müsned*'i (*Tezkire* III, 910).

24. Şeyhu'l-İslâm Ebû Müslim Abdurrahman b. Muh. b. Abdillah b. Mihrân el-Bağdâdî'nin ricâle göre düzenlediği *el-Müsnedü'l-kebîr*'i (*Tezkire* III, 969).

25. Kâdılar kâdısı Ebû'l-Huseyn Ömer b. Muh. b. Yûsuf el-Ezdî'nin (öl. 323 H.) *Müsned*'i (*İber* II, 30).

26. Ebû Kureyş b. Cum'a b. Alî b. Halef el-Kuhustânî el-Hâfız'ın (öl. 313 H.) ricâl ve bâblarına göre hazırladığı *Müsned*'i (*İber* I, 468).

27. Kâdı Ebû'l-Husayn Muh. b. el-Huseyn b. Habîb el-Vâdi'î'nin (ö. 296 H.) *Müsned*'i (*İber* I, 432).

28. Ebû'l-Hasan Alî b. Harb et-Tâ'î el-Mevsilî el-Ahbârî'nin (öl. H. 265 H.) *Müsned'i*.

29. Ebû Bekr Muh. b. Mu'âviye el-Kureşî'nin *Müsned'i* (İbn Hayr *Fehrese* 143).

30. Ebû'l-Hasan Alî b. el-Ca'd b. Ubeyd el-Cevherî'nin (öl. 230 H.) *Müsned'i*. Yazmaları: Dârulkutub, hadis 2240 (I, II, III, 103 yk., 5. H. asır, İbnü'n-Neccâr'ın hattı ile; IV, V, VI, 625 H., 86 yk.; 125 yk., VII, VIII, IX, 625 H.; 144 yk., X, XI, XII, XIII, 625 H.). Eserin tamamı yazma olarak mevcuttur.

31. Ebû'l-Kâsım Temmâm b. Muh. er-Râzî'nin *Müsnedu'l-mukillîn'i*. Râvisi: Abdullah b. Ömer el-Kettânî. Kitabın tam ismi: *Müsnedu'l-mukillîn mine'l-umerâ' ve's-selâtîn*. Basması: Subhî el-Bedrî es-Sâmirâ'î'nin tahkiki ile, Mecmûatu'r-resâ'il fi'l-hadîsi'n-nebevî içinde (59-71 s.) 1400'de Kuveyt'te, Dâru's-Selefiyye tarafından neşredilmiştir (*Sıla* 85-29, 449).

32. Ebû Bekr Muh. b. Mürdeveyh ez-Zâhid'in *Müsnedu'ş-şu'arâ*'sı. Râvisi: Süleymân b. İbr. el-İsbehânî (*Sıla* 85-29, 449).

33. Ebû Süleymân et-Taberânî'nin *Müsnedu'ş-Şâmiyyîn'i*. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin rivâyetiyledir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 80a; *İsâbe* I, 502, IV, 10; *Sıla* 85-29, 449).

Yakın tarihte tahkikli neşri yapılmıştır.

34. Yine Taberânî'nin *Müsnedu Ebî Hureyre*'si. Ebû Bekr Muh. b. Abdillah b. Rîze'nin rivâyetiyle (*Sıla* 85-29, 439).

35. Yine Taberânî'nin *Müsnedu Rakabe b. Maskale*'si (İbn Hacer *Müfehres* 207a).

36. Ebû Muh. Hamza b. Habîb ez-Zeyyât'ın *Müsned'i*. Bunu müellifinden Ebû'l-Kâsım et-Taberânî rivâyet etmiştir (İbn Hacer *Müfehres* 50 b; *Sıla* 85-29, 446).

37. Ebû Bekr Abdullah b. Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî'nin (230-316 H.) *Müsnedu Â'işe*'si. Kitabın râvisi: Ebû'l-Kâsım Ubeydullah b. Muh. b. İshâk b. Süleymân. Baskısı: Abdülgaffâr Abdülhakk Huseyn'in tahkiki ile Mekt. Dâri'l-Aksâ tarafından 1985'de Kuveyt'te neşredilmiştir.

38. Yine onun *Müsnedu'l-ensâr*'ı. İbn Hacer, *İsâbe*'de (II, 866) bu kitaptan sözetmiştir.

39. Ebû Bekr Ahmed b. Selmân b. el-Hasan en-Neccâd el-Hanbelî'nin (253-348 H.) *Müsnedu Ömer b. el-Hattâb*'ı. Kitabın râvisi: Ebû Alî el-Hasan b. Ahmed b. İbrâhîm b. Şâzân (*Meşyehatu'l-Halebî* 77a; *Dürer* II, 31; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 42 b; İbn Hacer *Müfehres* 95b; *Sıla* 85-29, 435-6). Mevcut tek yazması: Zâhiriyye, mec. 94 (118a-127a, 6. H. asır).

40. Yine onun *Müsnedu Enes b. Mâlik*'i. Râvisi aynıdır (*Sıla* 85-29, 441).

41. Yine onun *Müsnedu'l-mukillîn mine's-sahâbe*'si. Râvisi: Abdullah b. Muh. el-Ciyânî. (Sıla 85-29, 449).

42. *Tertîbu Müsnedi'r-Rebî' b. Habîb*. Bunu Ebû Ya'kûb el-Vercelânî (öl. 570 H.) tahrîc etmiştir.

Gerçekleştirilen baskıları:

a. Ebû Abdillah Muh. b. Ömer el-Mağribî'nin hâşiyesi ile birlikte 1304'de Zanzibâr'da;

b. Abdullah es-Sâlimî'nin hâşiyesiyle birlikte 2 cilt hâlinde 1326'da Kahire'de basılmıştır (GAS 93).

43. Ebû İshâk İbrâhîm b. Harb el-Askerî'nin *Müsnedu Ebî Hureyre*'si. Râvisi, Ahmed b. Sehl b. Ömer'dir (*Sıla* 85-29, 440). Yazması: Zâhiriyye, hadîs 271 (8 cüz', başı noksan), mec. 13/25 (II cüz', 66a-79b, 512 H.) (GAS 160).

44. Ebû Ca'fer Muh. b. el-Huseyn b. ebî'l-Huneyn Mûsâ el-Huneynî'nin *Müsnedu Enes b. Mâlik*'i. Râvisi: Ebû Ca'fer Muh. b. Alî b. Duhaym (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 23 ab; *İber* I, 3399; İbn Hacer *Müfehres* 111a; *Sıla* 85-29, 441).

45. Ebû Nasr Abdülvehhâb b. Abdillah el-Mizzî'nin *Müsnedu Enes b. Mâlik*'i. Bu kitabı rivayet eden: el-Huseyn b. Ahmed el-Mâlikî'dir (*Sıla* 85-29, 441).

46. Ebû Bekr el-Kâsım b. Zekeriyyâ el-Mutarriz'in dört cüz'lük *Müsnedu Enes b. Mâlik min hadîsi Humeyd et-Tavîl*'i. Rivayet eden: Abdülazîz b. Ca'fer el-Hurefî (*Sıla* 85-29, 441).

47. Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muh. el-Berkî'nin *Müsnedu Ebî Hureyre*'si. Râvisi: Ah-

med b. Abdillah el-Kattân (*Sila* 85-29, 440).

48. Ebû Alî el-Hasan b. Muh. b. es-Sabbâh ez-Za'firânî'nin (öl. 259 H.) *Müsnedu Suheyb b. Sinân*'ı. Kitabın râvisi: Ebû Abdillah el-Huseyn b. Yahyâ b. Ayyâş el-Kattân (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 20 b; İbn Hacer *Müfehres* 210a; *Sila* 85-29, 438).

49. Yine onun *Müsnedu Bilâl b. Rebâh el-Mü'ezzin*'i. Râvisi aynı (İbn Hacer *Müfehres* 58b). Yazması, Mısır'dadır: Kahire Suppl. III, 61, hadîs 1558 (11 s.).

Silatu'l-halef'te (85-29, 438) yine Za'firânî'ye nisbet edilen *Müsnedu Bilâl b. Rebâh ve-Habbâb b. el-Eret ve-Ammâr b. Yâsir*'i, İzzüddîn b. Cemâ'a, *Meşyeha*'sında (25 b), Ebû Ca'fer Muh. b. es-Sabbâh ed-Dûlâbî el-Bezzâr'a (151-227 H.) nisbet etmiştir ki, bunun râvisi orada Ebû Ca'fer Ahmed b. Yahyâ b. İshâk el-Hulvânî şeklinde geçmektedir.

50. Ebû'l-Hasan Alî b. Ma'rûf ez-Zâhid'in *Müsnedu Usâme b. Zeyd*'i. Râvisi: Muh. b. el-Huseyn b. el-Ferrâ' (*Sila* 85-29, 441).

51. Ebû Abdillah el-Ebzârî'nin *Mesânîdu'l-hulefâ*'sı. Râvisi, Ca'fer b. Muh. el-Huldî'dir (*Sila* 85-29, 449-59; İbn Hacer *Müfehres* 147 ba).

52. el-Hasan b. Bedr'in *Mesânîdu'l-hulefâ*'sı. Râvisi: Alî b. Muh. el-Hamâmî (*Sila* 85-29, 450).

53. İbnü Sâ'id'in *Müsnedu Ebî Bekri's-Sıddîk*'ı: Kitabı müellifinden rivâyet eden: Ebû Bekr b. Zenbûr el-Mekkî (*Sila* 85-29, 435; *Dürer* II, 13). Yazması: Zâhiriyye, mec. 104 (II, 58-65 yk.) (GAS 176).

54. Ebû Abdirrahman Abdullah b. Ahmed b. Muh. b. Hanbel eş-Şeybânî'nin (213-290 H.) *Müsnedu'l-Ensâr*'ı. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 336 (son cüz'leri, VI-XI, 24a-130a, 7. H. asır).

55. Yezîd b. Menî' Ebû'l-Kâsım'ın *Müsnedu Usâme b. Zeyd*'i. Yazması: Zâhiriyye 344 (143), 14 yk.

56. Ahmed b. Muh. b. Îsâ el-Bağdâdî el-Birtî'nin (190-288 H.) *Müsnedu Abdirrahman b. Avf*'ı.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 76 (207-214a) (NÂSIR 231).

57. Ebû'l-Hasan Alî b. Abdirrahman b. ebî's-Serî'nin *Müsnedu'l-mukillîn*'i. Râvisi: Muh. İshâk b. Fedeveyh (*Sila* 85-29, 449).

58. Ebû Muh. Yahyâ b. Muh. b. Sâ'id'in *Müsnedu Abdillah b. Mes'ûd*'u. Râvisi: Muh. b. Ömer b. Zenbûr (*Sila* 85-29, 437).

59. Yine onun *Müsnedu Â'işe*'si. Râvisi: Ahmed b. Muh. b. el-Cenedî (*Sila* 85-29, 443).

60. Yine onun *Müsnedu Abdillah b. ebî Evfâ*'sı. Râvisi: Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Muh. el-Bezzâr (*Sila* 85-29, 444).

61. Ebû Muh. Abdurrahman b. Osmân b. el-Kâsım b. ebî Nasr et-Temîmî ed-Dimaşkî'nin (öl. 441) *Müsnedu Alî b. ebî Tâlib*'i. Râvisi: el-Huseyn b. Alî es-Sâmî. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 273 (1a-9b, 7. H. asır) (GAS 232).

62. Ebû Abdurrahman Ahmed b. Alî b. Şu'ayb en-Nesâ'î (215-303 H.), *Sünen* sâhibinin *Müsnedu Alî b. ebî Tâlib*'i (*Tehzîbu't-Tehzîb* I, 6).

63. Ebû Tâhir Muh. b. Ahmed b. Alî b. Hamdân'ın *Müsnedu Behz b. Hakîm*'i (*Tezkire* III, 1111).

64. Ebû Abdillah Muh. b. er-Rebî' el-Cîzî'nin *Müsnedu's-sahâbeti'llezîne nezelû Mısır*'ı. Râvisi: Muh. b. el-Hasan ed-Dakkâk (*Sila* 85-29, 443-4).

65. Ebû'l-Fadl el-Kâsım b. Abdillah b. Kutlûbôğâ el-Hanefî'nin (öl. 879 H.) *Müsnedu seyyidî Ukbe b. Âmir el-Cühenî*'si. Yazması: Berlin 1396 (GAL)

İSNÂDLI HADİS VE ÂSÂR İHTİVA EDEN TEFSÎR KİTAPLARI

1. Abdurrahman b. ebî Hâtim'in *Tefsîr*'i: Dört cilttir. İçindeki tüm âsârı isnadlıdır[1].

2. İshâk b. Râhveyh'in *Tefsîr*'i[2].

3. Ebû Bekr b. ebî Şeybe'nin *Tefsîr*'i[3].

4. Kardeşi Osmân b. ebî Şeybe'nin *Tefsîr*'i[4].

5. Ebû Abdillah b. Mâce el-Kazvînî'nin *Tefsîr*'i[5].

6. Abd b. Humeyd'in *Tefsîr*'i[6].

7. Abdurrezzâk es-San'ânî'nin *Tefsîr*'i[7].

8. Muh. b. Yûsuf el-Firyâbî'nin *Tefsîr*'i[8].

1* Literatürde pek meşhur bir kaynaktır. Meselâ: *el-Hâvî li'l-fetâvâ* I, 19, 395; II, 89; *Sıla* 84-28, 42. Zehebî, eserin birkaç ciltten oluştuğunu söylemiştir (*Tezkire* s. 829). Prof. İsmail Cerrahoğlu, bu kitabın tanıtımını yapmıştır: "İbn Ebî Hâtim ve Tefsir'i", İlâhiyat Dergisi 1970, XVIII, s. 35-45.

Bir kaç yazması mevcuttur: Ayasofya 175 (cilt II, 205 yk., 748 H.); Medine, Mahmûdiyye tefsîr 49 (III, 245 yk., 8. H. asır), 50 (IV, 266 yk.); Kahire I, 36, tefsîr 15 (I, VII, 249 yk., 293 yk.); Zâhiriyye 7312 (I, 101 yk., 7-8. H. asır) (GAS).

2* Bu kitabı müellifinden Muh. b. Yahyâ b. Hâlid rivayet etmiştir (*Sıla* 84 - 28, 42).

3* Bunu müellifinden rivayet eden: Ebû Ca'fer Muh. b. Ahmed b. el-Alâ'dır (*Sıla* 84-28, 40).

4* Osmân b. Muh. b. ebî Şeybe el-Absî, öl. H. 239 (*İber* I, 338).

5* Bu tefsirden *İsâbe*'de (I, 48) Üseyd b. Safvân'ın tercemesinde bir hadis alıntısı mevcuttur.

6* Müellifin *Müsned*'inin de râvisi olan Ebû İshâk İbr. b. Huzeym ez-Zâhid, onun *Tefsîr*'ini de rivâyet etmiştir (*Sıla* 84-28, 42). Literatürde ikincil eserlere kaynaklık etmiştir. Meselâ: *İsâbe* I, 81, 572; III, 512; *Tefsîr İbn Kesîr* V, 266; *el-Hâvî li'l-fetâvâ* II, 88. Bildiğim kadarıyla yazması zamanımıza kadar ulaşamamıştır. Sened ve metni ile ihtisara uğramadan İbn Kesîr'in *Tefsîr*'i içinde ve İbn ebî Hâtim'in *Tefsîr*'inin Ayasofya 175 numaralı nüshasında, kenarlarda pek çok alıntılar hâlinde karşımıza çıkmaktadır.

7* Eser hakkında Prof. İsmail Cerrahoğlu'nun bir makâlesi vardır: "Abdürrezzâk bin Hemmâm ve Tefsir'i", İlâhiyât Dergisi 1967, XI, 99-117. Eseri müellifinden iki râvi rivâyet etmiştir: a. Seleme b. Şebîb (*Gunye* s. 224), b. Ebû Abdillah Muh. b. Hammâd et-Tahrânî (*Sıla* 84-28, 41; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 97 b.). Daha sonraki pek çok esere kaynaklık etmiştir. Meselâ: *İsâbe* I, 280; IV, 359; *el-Hâvî* II, 216. İbn Cerîr et-Taberî ise meşhûr *Tefsîr*'inde el-Hasan b. Yahyâ b. el-Ca'd el-Cürcânî (öl. H. 263) tarikiyle Abdürrezzâk'ın bu kitabından nakillerde bulunmuştur. İki yazması mevcuttur: Ankara, Saib Ef. 4216 (110 yk., 6. H. asır) ve Kahire[2] I, 40, tefsîr 242 (178 yk., 724 H., GAS).

8* Bunu müellifinden Abdullah b. Muh. b. Sa'îd rivayet etmiştir (*Sıla* 84-28, 42). Kaynak eserlerdendir. Meselâ: *el-Hâvî* II, 117, 224; *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân* I, 39.

9. Ebu'ş-Şeyh b. Hayyân'ın *Tefsîr*'i[9].

10. Ebû Hafs b. Şâhîn'in *Tefsîr*'i. 100 cüz'dür. Vâsıt'ta bunun 30 cilt kadarıbulunmuştur[10].

11. Bakî b. Mahled'in *Tefsîr*'i. İbn Hazm eser hakkında şunları söylemektedir: "Ne Muhammed b. Cerîr (et-Taberî), ne de bir başkası, İslâm'da onun *Tefsîr*'inin bir benzerini yazamamıştır."[11]

12. Süneyd b. Dâvud'un *Tefsîr*'i[12].

13. İbn Cerîr et-Taberî'nin *Tefsîr*'i. Kitap hakkında en-Nevevî: "Ümmet, onun *Tefsîr*'inin benzerinin yazılmadığında fikirbirliği hâlindedir." Suyûtî ise: "O, tefsîrlerin en üstünü ve büyüğüdür." demektedir. Ebû Hâmid el-İsferâyînî ise şunları söylemektedir: "Kişi, Çin'e kadar bu eseri oluşturmak için gitse daha fazlasını ortaya çıkaramazdı."[13]

14. Ebû Bekr b. Mürdeveyh'in *Tefsîr*'i[14].

9* Ebû'ş-Şeyh Ebû Muh. Abdullah b. Muh. b. Hayyân'ın bu kitabını müellifinden rivâyet eden: Ebû Bekr Muh. b. Abdillah b. Sâlih (*Sıla* 84-28, 40; *İsâbe* I, 80).

10* Ebû'l-Huseyn b. el-Muhtedî billah demiş ki: "Bize İbn Şâhîn dedi ki: 330 tane kitap yazdım. Bunlardan *et-Tefsîrü'l-kebîr* 1000 cüz'dür..." (*İber* II, 167-8).

11* Bkz. *Buğye*, No. 584. Bu *Tefsîr*'i Muh. b. Mahled b. Abdirrahman b. Ahmed b. Bakî b. Mahled, babaları vasıtasıyla ceddi olan müelliften rivayet etmişlerdir (*Buğye*, No. 26). Zehebî, Ebû Muh. Abdullah b. Muh. b. Hasan b. Abdillah el-Kilâ'î el-Kurtubî'nin (öl. 328 H.) Bakî b. Mahled'in *Müsned*'i ile *Tefsîr*'ini ihtisâr ettiğini söylemiştir (*Tezkire* III, 892).

12* Ebû Alî Süneyd b. Dâvud el-Masîsî'nin (öl. 226 H.) bu eserini müellifinden Muh. b. İsma'îl es-Sâ'iğ rivâyet etmiştir (*Sıla* 84-28, 43). Daha sonraki bazı kitaplara kaynaklık etmiştir: *İtkân* I, 35; *İsâbe* IV, 162.

13* Kitap hakkında Prof. İsmail Cerrahoğlu, bir makale kaleme almıştır: "Muh. b. Cerîr et-Taberî ve Tefsîr'i", İlâhiyât Dergisi 1968, XVI, s. 79-101. *Sılatu'l-halef*ten (84-28, 41) bu kitabın râvisinin Abdullah b. Muh. el-Ferğânî olduğunu öğrenmekteyiz. Tam ismi *Câmi'u'l-beyân an te'vîli'l-Kur'ân* yahut *C. b. fî tefsîri'l-Kur'ân* şeklindedir. 30 cilt hâlinde Kahire'de 1321, 1322-1330 tarihleri arasında basılmıştır. 1986'da Beyrut'ta Daru'l-Ma'rife tarafından baskısı tekrarlanmıştır.

Muh. Mahmûd Şâkir tarafından tahkikli neşrine başlanmış, ilk 15 cildi basılmış, ancak şârihin ömrü vefâ etmemiştir, Kahire 1955-1960. Bu edisyonunda hadisleri de tahrîc etmiş olan M. Şâkir'in tenkidi niteliğinde M. Nâsirüddîn el-Esed tarafından bir makâle kaleme alınmıştır: MMMA, 1956, s. 207-211. Bunun dışında M. Fu'ad Abdülbâkî, âyet ve hadislerini tahrîcettiği bir çalışma hazırlamıştır: *Tahrîcu ehâdîs ve-âyât ve-ta'lîki Tefsîri't-Taberî;* Kahire'de 1958'de basılmıştır.

İki muhtasarını tesbit ettim:

a. Ebû Abdillah Muh. b. Ahmed en-Nahvî (*Fihr. b. Atiyye* s. 73).

b. Ebû Yahyâ Muh. b. Sumâdih et-Tüceybî (öl. 651 H.). Muh. Hasan Ebû'l-Azm ez-Zefîtî tarafından iki cilt hâlinde neşredilmiştir: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Âmme li't-Te'lîf ve'n-Neşr, Kahire 1971 ve 1980.

Farsça hülâsa edilmiş anonim yazmaları mevcuttur: Ayasofya 87 (650 yk., 9. H. asır), T. Sarayı, Emanet 567 (ilk yarısı, 7. H. asır), Edirne, Selimiye 436 (tamamı, 735 H.), Bursa Genel Ktb. 1612 (Mü'minûn sûresinden sonuna kadar, 216 yk., 561 H.), Bursa Orhan 967 (başından sûre-i Nahl'a kadar, 222 yk., 7. H. asır).

14* Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. Mürdeveyh'in *et-Tefsîrü'l-müsned*'i. Ahmed b. Abdirrahman ez-Zekvanî'nin rivâyetiyledir (*Sıla* 84-28, 39). Suyûtî, eserlerinde bu kitaptan pek çok alıntıda bulunmuştur: *el-Hâvî* I, 19, 89; II, 180. *Tefsîr-i İbn Mürdeveyh*'ten orjinal alıntılara *Tefsîr-i İbn Kesîr*'de bol miktarda rastlanmaktadır. An

15. Ebû'l-Kâsım el-İsbehânî'nin *Tefsîr*'leri. Bunlardan birisi olan *Tefsîrü'l-kebîr*'i 30 cilttir[15].

Bu müelliflerin tümünün vefâtları mukaddemdir.

16. İbnü'l-Münzir'in *Tefsîr*'i[16]: Ebû Bekr Muh. b. İbrâhîm b. el-Münzir en-Nîsâbûrî, benzerleri yazılmamış eserlerin sâhibi, Mekke'ye yerleşmiş. Bunlardan hacmi büyük olan *K. el-İşrâf*, ondan daha büyük olan *K. el-Mebsût* ve küçük hacimli *K. el-İcmâ'* eserlerindendir. Mezhebde kimseyi taklit etmemiştir. Kendi başına bir müctehid idi. Mekke'de H. 318 yahut 316 yahut 310 yahut 309'da vefât etmiştir.

17. Ebû Bekr en-Nakkâş'ın *Tefsîr*'i[17]: Ebû Bekr Muh. b. el-Hasan b. Muh. b. Ziyâd b. Hârûn en-Nakkâş el-Mevsilî (aslen), el-Bağdâdî (doğum ve ortaya çıkış yeri olarak). Nakkâş denilmesinin sebebi onun ilk başlarda tavan ve duvar işlemeleri işiyle uğraşmış olmasıdır. 351 H. senesinde vefât etmiştir. Tefsirinin adı *Şifâu's-sudûr*'dur. İçinde pek çok uydurma hadis mevcuttur. Bu kitabın ismi hakkında Ebû'l-Kâsım el-Lâlekâ'î diyor ki: "Aslında bedbaht kılan (*işkâ-i sudûr*)'dır."[18] Zehebî ise: "Yani içinde yer alan uydurma hadislerin mevcûdiyeti nedeniyle" diye ilâve etmektedir. el-Berkânî ise daha da ileri giderek. "Nakkâş'ın bütün hadisleri münkerdir. Tefsîrinde hiç sahîh hadis yoktur." demektedir. Bu hususta daha geniş malumât edinmek için Zehebî'nin *Mîzân*'ı ile İbn Hallikân'ın *Ta'rîh*'ine bakınız.

18. el-Beğavî'nin *Tefsîr*'i: Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Muh. b. Abdilazîz el-Beğavî (aslen), el-Bağdâdî, büyük hâfız, âlemin müsnidi, 317 H. senesinde vefât etti. Mühyi's-sünne el-Beğavî'den çok önce yaşamıştır. Bu nedenle bu müellif el-Beğavî'l-kebîr diye tanınır. Öteki Beğavî'nin *Tefsîr*'i *Me'âlimü't-tenzîl* adıyla marûf olup, içinde ehâdîs dışında mânâ, hikayeler ve haberlerin za'f yahut uydurma olduğuna dâir hükümler yer almıştır.

19. es-Sa'lebî'nin *Tefsîr*'i[19]: Ebû İshâk Ahmed b. Muh. b. İbrâhîm es-

---

cak bunlar, İbn Kesîr'in kitabının ilk dört cildinde mevcuttur. Bu da şunu göstermektedir ki, *Tefsîr-i İbn Mürdeveyh*'in sadece ilk ciltleri Hâfız İbn Kesîr'in elinde mevcut imiş. Zira 5-8. ciltlerinde ben, bu kitaptan hiç bir alıntıya rastlayamadım.

15* Kavvâmü's-sünne Ebû'l-Kâsım İsma'îl b. Muh. b. el-Fadl et-Teymî et-Talhî el-İsbehânî (öl. H. 534). Onun tefsîr sahasındaki eserleri hakkında Ebû Mûsa el-Medînî şu bilgileri vermektedir: "Şeyhimiz, 30 cilt hâlinde bir tefsir kitabı te'lîf etti ve *el-Câmi'* adını verdi. Yine onun tefsîr sahasında 4 ciltlik *el-Îdâh*, 3 ciltlik *el-Mûdih*, 10 ciltlik *el-Mu'temed* ve birkaç ciltten oluşan acemce bir *Tefsîr*'i de vardır." (*İber* II, 446).

16* Literatürde kaynak olarak kullanılmıştır. Meselâ: *el-Hâvî* I, 19. Bunu müellifinden rivâyet eden: Ebû'l-Hasan b. Alî b. Süfyân (*Sila* 84-28, 41).
İbn ebî Hâtim *Tefsîr*'inin Ayasofya 175 numaralı yazma nüshasının (205 yk., 748 H., Âl-İmrân 1-Nisâ 176 arası) hâmişinde Abd b. Humeyd'in *Tefsîr*'i ile birlikte zaman zaman alıntıları verilmektedir. Diğer yazması: Gotha 521 (sadece Bakara sûresi, 198 yk., çok eski bir nüsha).

17* Bunu müellifinden rivâyet eden: Ebû'l-Huseyn Muh. b. Ahmed b. el-Kâsım b. İsma'îl ed-Dabbî, İbnü'l-Mahâmîlî (İbn Hayr *Fehrese* s. 58; *Sila* 84-28, 42).

18* Bkz. *Mîzân*, No. 7404.

19* Kitabın adı şöyledir: *el-Keşfu ve'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*. Sirâcüddîn'in *Meşyeha*'sının bir yerinde (117b) adı şu şekilde zabtedilmiştir: *K. et-Tefsîri'l-hâvî li-cemî'i'l-*

Sa'lebî —kimilerince de es-Se'âlibî'dir; bu, neseb olmayıp lakabdır— en-Nîsâbûrî, öl. 427 H. İbn Hallikân, onun hakkında şu bilgileri vermektedir: "Tefsîr ilminde zamanında tek idi. Diğer tefsîrlerden üstün bir *Tefsîrü'l-kebîr* te'lif etmiştir. Onun Peygamber kıssaları hakkında bir de *K. el-Arâ'is*'i vardır."

20. el-Vâhidî'nin *Tefsîr*'i: Ebû'l-Hasan Alî b. Ahmed b. Muh. b. Alî el-Vâhidî en-Nîsâbûrî, tefsîrde asrında tek idi, Nîsâbûr'da 468 H. senesinde vefât etmiştir. O, Ebû İshâk es-Sa'lebî'nin öğrencilerinden olup, ona mülâzemeti vardı. Tefsîr dalında üç eseri vardır: *el-Basît, el-Vesît* ve *el-Vecîz*. *Esbâbu'n-nüzûl* gibi başka kitapları da vardır. Ancak ne onun, ne de şeyhi es-Sa'lebî'nin hadisten pek nasipleri yoktur, üstelik özellikle es-Sa'lebî'nin *Tefsîr*'inde uydurma hadisler ve bâtıl kıssalar mevcuttur[20].

---

me'ânî. Eser hakkında yazılmış bir makâle vardır: Prof. İsmail Cerrahoğlu, "Es-Sa'lebî ve Tefsîr'i", İslâm İlimleri Enst. Dergisi, No. 4, 1980, s. 55-60. Müelliften iki râvi, rivâyette bulunmuştur: a. Ebû Sa'îd Muh. b. Sa'îd b. Muh. b. Muh. b. Ferrihuzâdâ (Sirâcüddîn *Meşyeha*, 118 ab; *Sila* 84-28, 44); b. meşhûr müfessir talebesi Ebû'l-Hasan Alî b. Ahmed b. Muh. el-Vâhidî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 117b, 118ab; İbn Hayr *Fehrese* s. 59). Daha sonraki pek çok esere kaynaklık etmiştir. Meselâ: *İsâbe* I, 40; *Siyer* XXI, 495; XXII, 105.

İbn Hayr, bu *Tefsîr*'in bir muhtasarını Ebû Bekr Muh. b. el-Velîd el-Fihrî et-Tartûşî'ye atfetmiştir (*Fehrese* s. 59).

Kitabın Türkiye yazmaları: Şehit Ali Pş. 155 (II, 139 yk., Bakara 257-Âl-i İmrân 101);156 (III, 199 yk., 593 H., Sebâ'dan Kur'ân'ın sonuna kadar); Ayasofya 289 (IV, 297 yk., 6. H. asır, İbrâhîm 27-Şu'ârâ 160); Ayasofya 296 (185 yk., Âl-i İmrân 162-En'âm 165); Fatih 399 (son cildi, 161 yk., 782 H., Vâkıa 41- Kur'ân'ın sonu); Damad İbrahim 102 (tamamı, 860 yk., 1122 H., kitabın tümünde ileri derecede yanık mevcut!); Yozgat 94/1 (I, 317 yk., 1001 H., başından Nisâ sûresinin sonuna kadar), 94/2 (II, 297 yk., Âl-i İmrân 133-Tevbe 38); Ahmet III 76/2 (II, 316 yk., 101 H., Mâide-Kehf), 76/3 (III, 203 yk., 1000 H., Mü'minûn-Kur'ân'ın sonu); Ahmet III 75 (184 yk., 7. H. asır, sadece Âl-i İmrân), 77 (806 yk., muhtemelen 10. H. asır, başı ve sonu noksan, Bakara 63-İnşirâh), 78 (357 yk., 964 H.); Beyazıd Umûmî 461 (son cildi, 234 yk., 733 H., Zümer sûresinden Kur'ân'ın sonuna kadar).

Gerek Brockelmann, gerekse kütüphane kartotekslerinde nisbet edilen bazı yazma nüshalar nisbe benzerliği sebebiyle es-Se'âlibî'ye atfedilmiştir. Bu zâtın *Tefsîr*'inin adı *el-Cevherü'l-hisân fî tefsîri'l-Kur'ân*'dır. Yanlışlıkla bizim Sa'lebî'ye nisbet edilen nüshalar: Yazma Bağışlar 24, Hacı Mahmud 89, H. Hüsnü 38, Fatih 398, Beyazıd Umûmî 460. Bu arada yine bizim müellife atfedilip te bambaşka kitaplar olduğunu tesbit ettiğim nüshalar: Fatih 280, Kılıç Ali 79.

Yurdışında daha pek çok yazması vardır.

20* Müellifin *el-Basît*, *el-Vecîz* ve *el-Vesît* olmak üzere üç tefsîr kaleme aldığı bilinmektedir. Bu üç tefsirin her birisinin yazma nüshaları zamanımıza kadar korunabilmiştir. *el-Vesît*'in tesbit edebildiğim isimleri: *el-Vesît fi't-tefsîr, el-Vesît beyne'l-Makbûd ve'l-Vecîz, el-Vesît fî tefsîri'l-Kur'ân, el-Vesît beyne'l-Basît ve'l-Vecîz*.. Te'lîf tarihi hicrî 446'dır. Yazmaları pek çoktur, ancak henüz basılmamıştır.

el-Vesît, isminden de anlaşılacağı üzere *el-Basît* ve *el-Vecîz*'den daha sonra kaleme alınmıştır. Müellif, sanki *el-Vecîz* ve *el-Basît* isimli kitaplarının aralarını bulmayı amaçladığı için ona bu adı vermiştir. İçinde geçen tüm hadisler müellif tarafından isnâdı ile sevkedilmişlerdir. Yaptığım incelemede rivayet olunup kıraat olunan orjinal nüshanın 4 cüz'den oluştuğunu tesbit ettim. *el-Vesît*'i müellifinden rivâyet eden: Ebû Muh. Abdülcebbâr b. Muh. b. Ahmed el-Hvârî el-Beyhakî'dir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 108b-109a). Cevdet Muh. el-Mehdî'nin Vâhidî'nin *Tefsîr*'i üzerine bir incelemesi vardır: *"el-Vâhidî ve menhecuhû fi't-tefsîr"*, Kâhire, Vizâretu'l-evkâf 1978.

el-Vesît'in Türkiye yazmaları: Carullah 248 (I, 265 yk., 543 H., başından Mâide

21. Ebû Yûsuf Abdüsselâm b. Muh. el-Kazvînî'nin *Tefsîr*'i: Mu'tezile şeyhi, Bağdat'ta 488 H. senesinde vefât etti. Zehebî diyor ki: "Onun *Tefsîr*'i 300 ciltten fazla idi."

Burada zikredilenlerden başkaları da pek çok tefsîr kaleme almışlardır[21].

120'ye kadar), 249 (öncekinin devamı, başka bir nüshadan, 189 yk., 733 H, sonu noksan, Kehf-Meryem 3), 350 (I, II, III, 1-379a, 731 H.; başından Meryem sûresine kadar), 351 (ihtimâl III, 230 yk., Kehf-Tîn 7); Yeni Cami (tamamı, 382 yk., 740 H.); Kılıç Ali 97 (I, 370 yk., 522 H., başından Enfâl'e kadar), 98 (326 yk., II, 730 H., Kehf'den Kur'ân'ın sonuna kadar), 99 (IV, 278 yk., 5. H. asır, Zümer'den Kur'ân'ın sonuna kadar); Damad İbrahim 156 (I, 1-138a, 712 H., başından En'âm'ın sonuna kadar), 157 (II, 253 yk., 719 H., En'âm'ın başından Kehf'in sonuna kadar), 158 (III, 1-172b, 734 H., Meryem-Sâffât), 159 (IV, 189 yk., Sâd'dan sonuna kadar); Hamidiye 123-4 (I, 500 yk., 1159 H.; II, 467 yk., 1167 H.; tüm yazma nüshalarının en temiz ve güzeli); Rüstem Paşa 37 (III, 199 yk., Kehf-Mü'minûn), 38 (IV, 1-223a, 607 H., Secde'den sonuna kadar); Hacı Mahmud 47 (1410 s., tamamı); Harput 30 (I, 369 yk., 741 H., başından İsrâ'nın sonuna kadar); Yozgat 96 (II, 328 yk., 723 H., En'âm-Kehf); H. Hüsnü 28 (I, 404 yk., başından İsrâ'nın sonuna kadar); Reisülküttâb 66 (tamamı, 419 yk., 988 H.); Hekimoğlu 153 (tamamı, 372 yk., 727 H.); Fatih 486 (başı ve sonu noksan, 202 yk., 588 H., Meryem 7-Mü'minûn 46); Fatih 477 (I, 347 yk., 680 H., başından Benî İsrâîl'in sonuna kadar); 478 (II, 364 yk., 681 H., Kehf'den sonuna kadar); Fatih 483 (son cildi, 221 yk., Sâd'dan itibâren); Çelebi Abdullah 24 (I, 258 yk., 6. H. asır, başından A'râf sonuna kadar); Hekimoğlu Camii 14 (I, 217 yk., 777 H., başından Mâide 116'ya kadar); Kadızade Mehmet 45 (II, 325 yk., 736 H., Kehf'ten sonuna kadar); Mahmud Paşa 52 (II, 326 yk., 647 H. civarı, Sâd'den itibaren), 53 (I, 110 yk., 606 H., Yûsuf 53-Kehf 107); Şehit Ali 178 (I, 268 yk., 888 H., başından En'âm'ın sonuna kadar), 179 (II, 417 yk., 938 H., En'âm-Kehf); Köprülü 151 (son cildi 290 yk., 690 H., Meryem'den itibaren); Âtıf Ef. 235 (ilk yarısı, 383 yk., 538 H., Nahl'in sonuna kadar), 236 (I, 289 yk., 7. H. asır, Kehf'in sonuna kadar), 237 (sonu noksan, 173 yk., 7. H. asır, Meryem 1-Sâffât 77), 238 (son cüz', 216 yk., 572 H., Yâsîn'den itibâren), 239 (I, 225 yk., 6. H. asır, En'âm'ın sonuna kadar); Ahmet III, 63 (tamamı, 393 yk., 740 H.), 62/1-2 (I, 2?6 yk.; II, 232 yk., 982 H., tamamı); Köprülü 150 (I, 315 yk., 687 H., İsrâ'nın başına kadar); Murad Molla 190 (tamamı, 603 yk. 659 H.).

Bazı kitaplar da *el-Vesît* olmadıkları halde yanlışlıkla bu kitaba nisbet edilmişlerdir. Bu hatâlar, hem kütüphane fişlerinden, hem de GAL'de vâki olan yanlışlardan kaynaklanmaktadır: Esad Ef. 167-168, 248; Ayasofya 290-1, Damad İbrahim 155, Hamidiye 125; Fatih 2177, 2178, 484, Nurosmaniye 236-240. Bu kitapların bir kısmının *el-Vecîz*, bir kısmının ise hiç ilgisi olmayan başka tefsir kitapları olduğunu gördüm.

Yurtdışında daha pek çok yazması mevcuttur.

21* Literatürde daha pek çok hadis kitabı vardır. İlk müfessirlerin tefsîrleri, daha sonraki birincil tefsîr kitaplarına da kaynaklık etmişlerdir. Bu ilk dönem tefsîrler ile biraz evvel geçen bölümde zikredilmemiş müteahhir tefsîr kitapları aşağıda verilmiştir:

1. Abdülazîz b. Abdillah el-Humeydî'nin *Tefsîru ibn Abbâs*'ı 2 cilt hâlinde Mekke'de Ümmü'l-Kurâ Üniversitesince neşredilmiştir.

2. *et-Tefsîr an Mücâhid*, Abdullah b. ebî Necîh'in rivâyetiyle (*Sila* 84-28, 43).

3. *et-Tefsîr an Ebî'l-Âliyye*, er-Rebî' b. Enes'in rivâyetiyle (*Sila* 84-28, 43).

4. *et-Tefsîr ani'd-Dahhâk b. Muzâhim*, Ubeyd b. Süleymân'ın rivâyetiyle (*Sila* a.y.)

5. Mukâtil b. Süleymân'ın *Tefsîr*'i. *İsâbe*'nin (I, 566) ender kaynaklarındandır.

6. *et-Tefsîr an Katâde*, Şeybân b. Abdirrahman'ın rivâyetiyle (*Sila* 84-28, 42). Abdullah Ebû's-Su'ûd Bedr'in tahkikiyle neşredilmiştir. Kahire, Âlem'ul-Kutub 1979.

7. *et-Tefsîr an Ebî Hişâm Muh. b. es-Sâ'ib el-Kelbî*, ondan bunu Muh. b. Mervân es-Süddî rivâyet etmiştir (*Sila* 84, 28, 40; *İsâbe* I, 248).

8. Ebû Muh. Revh b. Ubâde b. el-Alâ' el-Kaysî'nin *Tefsîr*'i. Bunu müellifinden Ebû

Bekr b. el-Huseyn el-Kattân rivâyet etmiştir (*Ta'rîh Bağdâd* VIII, 401; *Sila* 84-28, 43).

9. *et-Tefsîrü'l-mervî an Mâlik b. Enes*. Bu eser, Ebû Bekr Muh. b. Ömer el-Ci'âbî'ye âittir (*Sila* 84-28, 43; İbn Hacer *Müfehres* 198a).

10. Ebû Sa'îd İbrâhîm b. Tuhmân'ın *Tefsîru'l-Kur'ân*'ı. Bu eseri sâhibinden Ebû Muh. Katan b. Hafs b. Abdillah rivâyet etmiştir (Sirâcüddîn *Meşyeha* 117 b.).

11. Fakîh, muhaddis Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc'in *et-Tefsîr*'i. Bu, talebelerinden Haccâc b. Muhammed'in rivâyetiyle gelmiştir (*Ta'rîh Bağdâd* VIII, 237; Sirâcüddîn *Meşyeha* 117 b -118a; *Sila* 84-28, 44).

12. Süfyân b. Sa'îd es-Sevrî'nin *Tefsîr*'i. Bu eser hakkında iki makâle kaleme alınmıştır: a. "*Süfyân es-Sevrî ve-eseruhû fi't-tefsîr*", Hâşim Abduyâsîn el-Meşhelânî, Bağdat 1981; b. Prof. İsmail Cerrahoğlu, "Süfyân b. Sa'îd es-Sevrî ve Tefsîr'i", İlâhiyât Dergisi 1970, XVIII, 23-34. Eserin râvisi Ebû Huzeyfe Mûsâ b. Mes'ûd b. el-Yemân'dır. Rampur'da 1965'de, daha sonra 1983'de Beyrut'ta basılmıştır (İbn Hacer *Müfehres* 166a; *Sila* 84-28, 41).

13. Süfyân b. Uyeyne'nin *Tefsîr*'i. Rivâyet eden, talebesi Sa'îd b. Abdirrahman el-Mahzûmî'dir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 77a; *Sila* 84-28, 44).

14. Vekî' b. el-Cerrâh'ın *Tefsîr*'ini ondan, Ebû Abdillah b. Hurşîd rivayet etmiştir (*Sila* 84-28, 40).

15. Hüşeym b. Beşîr'in *Tefsîr*'ini sâhibinden Ziyâd b. Eyyûb ez-Zâhid rivayet etmiştir (*Sila* a.y.).

16. *Sünen* sâhibi Ebû Abdirrahman Ahmed b. Alî b. Şu'ayb en-Nesâî'nin (215-303 H.) *Tefsîr*'i. Bunu müellifinden Hamzatü'l-Kinânî rivayet etmiştir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 8ab; İbn Hayr *Fehrese* 58, 115). İstanbul'da bir yazması mevcuttur: İst. Ün. Kütb. 3257 (121 yk., tamamı, muhtemelen 8. H. asırda kopye edilmiş). Bir nüshası da Kâhire'dedir: Teymûr I, 20, tefsîr 221 (1 cüz') (GAS 169).

Müellif, her sûrenin bazı âyetlerini alarak, bu âyetleri açıklayıcı hadisleri tahrîc etmiştir. Hemen tamamına yakınının merfû haberlerden oluşmasına karşılık İbn Abbâs, Sa'îd b. Cübeyr, Abdullah b. Mes'ûd gibilerinin tefsirlerinden de az çok irâd etmiştir. Şunu hatırlatmakta yarar vardır ki, diğer bazı eserlerinde de olduğu gibi *Tefsîr*'inin de büyük eseri *es-Sünenü'l-kübrâ*'nın bir bölümü olup olmadığı araştırılmalıdır.

17. İsma'îl b. (ebî Ziyâd) Ahmed ed-Darîr'in *Tefsîr*'i. *İsâbe*'nin (I, 16, 29) birkaç yerinde bu eserden iktibaslar yapılmıştır.

18. İmâm Ahmed b. Muh. b. Hanbel'in *Tefsîr*'i, oğlu Abdullah'ın rivâyetiyledir (*Sila* 84-28, 39).

19. Ebû Bekr Abdullah b. Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî'nin (H. 230-316) *Tefsîr*'inden el-Hatîb bahsetmiş (*Ta'rîh Bağdâd* IX, 464); ayrıca içinde 120 000 haberin mevcut olduğu söylenmiştir (*Tezkire* II, 770).

20. Ebû Hâtim er-Râzî diyor ki: "Ebû Ya'lâ Muh. b. es-Salt es-Sevrî el-Basrî (öl. H. 228) bize hıfzından tefsîr imlâ ederdi." (*İber* I, 317).

21. Ömer b. Alî el-Fellâs'ın *Tefsîr*'i. Müellifinden bunu Alî b. İsma'îl ez-Zâhid rivâyet etmiştir (*Sila* 84-28, 40).

22. Ebû Bekr Muh. b. el-Hasan b. Miksem'in *Tefsîr*'i. Râvisi: Alî b. Muh. b. Dînâr (*Sila* 84-28, 45).

23. Ebû Mes'ûd Ahmed b. el-Karrâb er-Râzî'nin (öl. H. 258) *Tefsîr*'i. Müellifinden onu Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Yahyâ b. Mende rivâyet etmiştir (*İber* I, 370; *Sila* 42).

24. Râvî münekkidlerince zayıf ricâlden sayılan Abdülganî b. Sa'îd es-Sekafî'nin *Tefsîr*'inden bazı alıntılara *İsâbe*'de rastlanır (I, 336, 555; II, 25).

25. Hâfız Ebû'l-Abbâs el-Velîd b. Ebân b. Bûne el-İsbehânî'nin (öl. 310) *Tefsîr*'i (*Tekmile li-vefeyâti'n-nakele* II, No. 1432; *Tezkire* 784).

26. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi matbû kataloğunda A. 1910 numarada kayıtlı olan bir tefsir, İbn Hibbân'a atfedilmiştir. 161 yaprak olan bu eserin, İbn Hibbân'a âit olduğuna hiç kâni değilim. Onun olduğunu gösteren hiç bir not mevcut olmadığı gibi, içinde hiç bir isnâdlı habere de rastlamadım. Üstelik zikredilen haber-

ler "*revâ*" yahut "*ruviye*" şeklinde sîgalarla verilmiştir. Kütüphanenin kataloğunu hazırlayan araştırmacıyı İbn Hibbân'a bu nisbeti yapmaya götüren sebep, her hâlde yazmanın 1a yaprağına düşülen *Tefsîru Ebî Ca'fer el-Büstî* şeklindeki küçük bir kayıt olsa gerektir. Nüsha, Zümer sûresinden sonuna kadardır. Müellifine âidiyeti şüphe götüren bu kitabı, Prof. İsmail Cerrahoğlu, tefsir ilmi açısından kritize etmiştir: İlâhiyât Dergisi, XIX, 49-58.

27. Ebû Hafs Ömer b. Buhayr el-Hemedânî es-Semerkandî'nin (öl. H. 311) *Tefsîr*'i (*İber* I, 462).

28. Ebû'l-Hasan Muh. b. ebî'l-Abbâs Ahmed b. el-Furât el-Bağdâdî'nin (öl. 384 H.) 100 cüz'lük bir *Tefsîr*'i vardır (*İber* II, 165).

29. Ebû'l-Hasan Alî b. Humşâz en-Nîsâbûrî (öl. H. 339). Zehebî, onun 100 cüz'lük *Tefsîr*'ini zikretmiştir (*İber* II, 55).

30. Ebû Sa'îd el-Huseyn b. Muh. b. Alî el-İsbehânî ez-Za'firânî'nin (öl. H. 369) *Tefsîr*'i (*Tezkire* III, 957).

31. Ebû'l-Ferec el-Mu'âfâ b. Zekeriyyâ' b. Yahyâ el-Harîrî'nin *Tefsîrü'l-kebîr*'i Zehebî'ye göre 6 cilt imiş (*Tezkire* III, 101).

32. *el-Hâvî li'l-fetâvâ*'da (I, 299) el-Beyhakî'nin *Tefsîr*'inden bir iktibâs yer almıştır.

33. Zehebî'ye göre Ebû Bekr Muh. b. Alî b. Ahmed el-Mısrî el-Mukrî el-Udfuvî'nin (öl. H. 388) *Tefsîr*'i 120 ciltten oluşmuştur (*İber* II, 175-6).

34. Ebû Sa'îd Abdülmelik b. ebî Osmân el-Harkûşî ez-Zâhid'in (öl. 407) *Tefsîr*'i (*Tezkire* III, 1066).

35. Ebû Sa'îd Ahmed b. Muh. b. ez-Zâhid ebî Osmân Sa'îd el-Hîrî en-Nîsâbûrî'nin (öl. H. 353) *et-Tefsîrü'l-kebîr*'i (*İber* II, 91).

36. Ebû'l-Feth Süleym b. Eyyûb er-Râzî eş-Şâfi'î'nin (öl. H. 44) *Tefsîr*'i (*İber* II, 290).

37. Kıraatçi Ebû Amr ed-Dânî'nin *Tefsîr*'ini müellifinden Ebû Dâvud Süleymân b. el-Haccâc rivâyet etmiştir (İbnHacer *Müfehres* 101a).

38. İbrâhîm b. Abdirrahîm b. Muh. b. Sa'dillah b. Cemâ'a el-Kâdî Burhâniddîn b. Zeyniddîn b. el-Kâdî Bedriddîn'in (725-790 H.) *Tefsîr*'i hakkında İbn Hacer, şunları söylemektedir: "10 ciltlik bir *Tefsîr* kaleme aldı. Kendi el yazısı ile olan nüshası elime geçti, içinde garâib ve fevâid mevcuttur (*Dürer* I, 39).

MUSHAF VE KIRAAT KİTAPLARI

İçinde isnâdlı hadîs ve âsâr ihtivâ eden mushaf ve kıraat konulu kitaplar:

1. İbn ebî Dâvud'un *K. el-Masâhif*'i[1].

2. Ebû Bekr el-Enbârî'nin *K. el-Masâhif*'i: Ebû Bekr Muh. b. el-Kâsım b. Muh. b. Beşşâr el-Enbârî —ki bu, Bağdat'a 10 fersah mesâfede Fırat nehri üzerinde eski bir belde olan Enbâr'a nisbettir— en-Nahvî, hadis hâfızları arasında sayılmış, pek çok eserin sâhibi, Bağdat'ta 328 H. senesinde vefât etmiştir. Kur'ân tefsîrlerinden 120 tanesini bizzat isnâdları ile ezberlemiştir.

Onu Ebû'l-Berekât Abdurrahman b. Muh. el-Enbârî en-Nahvî ile karıştırmamalıdır ki, o da pek çok kitabın sâhibidir. H. 577 senesinde vefât etmiştir. İkisini bir kabûl edenler hata etmişlerdir.

3. Ebû Bekr en-Nakkâş'ın *el-Mu'cem fi'l-kıraat*'ı.

4. Ebû Bekr b. el-Enbârî'nin *K. el-Vakf ve'l-ibtidâ*'sı[2].

5. Ebû Ca'fer en-Nahhâs'ın *K. el-Vakf ve'l-ibtidâ*'sı[3]: Ebû Ca'fer Ahmed b. Muh. b. İsma'îl b. Yûnus el-Murâdî en-Nahhâs es-Saffâr —ki bu, bakır yahut tunç işçiliğine nisbettir— en-Nahvî el-Hâfız el-Mısrî, pek çok eserin sâhibi, H. 337 yahut 338 senesinde Nil'de boğuldu. Onun bu sahada biri büyük (*kebîr*), diğeri ise küçük (*sağîr*) olmak üzere iki eseri vardır.[4]

1* Muhaddislerce okunup, rivâyet olunan ve içinden Kur'ân ilimleri konusunda iktibaslar yapılan bir kitaptır. Meselâ: *İsâbe* I, 277; II, 126; İbn Hacer *Müfehres* 63a; *Siyer* XXII, 192.

İki baskısı gerçekleştirilmiştir:

a. A. Jefferey'in tahkiki ile 1937 Leiden.

b. 1936, 1937 yıllarında Mısır'da Matba'atu'r-Rahmâniyye tarafından; daha sonra Mektebü'l-Müsennâ tarafından 1963'de Bağdat'ta ofsetle tekrar edilmiştir.

2* İki râvisi mevcuttur:

a. Ebû Müslim Muh. b. Ah. b. Alî el-Kâtib (yazma nüshası).

b. Abdülazîz b. Abdillah ez-Zâhid (*Sila* 85-29, 530; İbn Hayr *Fehrese* 44-5).

Muhyiddîn Ramadân'ın tahkiki ile Mecma'u'l-İlmiyyi'l-Arabî dergisinde neşri gerçekleştirilmiştir: Şâm 1971, 563-1199.

3* İki râvisi vardır: Ebû İshâk İbr. b. Alî b. Muh. b. Gâlib et-Temmâr ile Ebû Bekr Muh. b. Alî el-Üdfüvî (İbn Hayr *Fehrese* 45).

4* **Kıraat üzerine yazılmış başka kitaplar:**

1. Ebû Alî el-Hasan b. el-Abbâs b. Mihrân'ın *K. el-Vakf ve'l-ibtidâ*'sı. Muh. b. Ah. b. Şenbûz'un rivâyeti ile (*Sila* 85-29, 530).

2. Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm'ın *K. el-Kırâat*'ı. Bu eseri diğerlerinde olduğu gibi Alî b. Abdilazîz ez-Zâhid rivâyet etmiştir (İbn Hayr *Fehrese* 23; *Sila* 85-29, 54).

3. Ebû Bekr Abdullah b. Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî'nin (230-316 H.) *K. el-*

Kırâat'ı. Bu kitabı el-Hatîb (*Ta'rîh Bağdâd* X, 464) ile Zehebî (*Tezkire* II, 770) zikretmişlerdir.

4. Ebû Bekr Abdullah b. Dâvud es-Sicistânî'nin *K. İhtilâfi'l-masâhif*i. Osman b. el-Kâsım'ın rivâyeti ile (Sirâcüddîn *Meşyeha* 110ab).

5. İbn Uşne'nin *el-Masâhif*'i (*İtkân* I, 22).

6. Ebû Hâtim Sehl b. Muh. b. Osmân es-Sicistânî'nin *K. İhtilâfi'l-masâhif*i (Hallikân II, 433).

7. Ebû İshâk İbr. b. Muh. en-Nahvî, Naftaveyh'in *K. İhtilâfi'l-masâhif*'i. Yegâne râvisi: Ebû Bekr Ahmed b. İbrâhîm b. el-Hasan b. Şâzân (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 11ab; 60b, 61a; Sila 83-27, 447).

8. Ebû Amr Osmân b. Sa'îd ed-Dânî'nin *el-Muktefâ fi'l-vakf ve'l-ibtidâ' fi Kitâbillah*'ı. İki baskısı mevcuttur:

a. el-Mar'aşlî'nin tahkiki ile 1984, Beyrût.

b. Ceyid Mahlûf'un tahkiki ile 1983, Bağdat, Vizâretu'l-Evkâf.

9. İbn ebî'd-Dünyâ'nın kıraat konulu eserleri:

a. *el-Vakf ve'l-ibtidâ'* (*Siyer* XIII, 404).

b. *Hurûfu halef* (*Siyer* (XIII, 402).

c. *el-Vasl ve'l-fasl* (GAL S I, 248, No. 15).

d. *el-Masâhif* (el-Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ'* I, 95).

NÂSİH VE MENSÛH KİTAPLARI

Kur'ân ve hadis nâsihi ile mensûhu hakkında içindeki haberleri isnâdlı olan kitaplar te'lif edilmiştir.

Kur'ân nâsihi ve mensûhu hakkında yazılanlar:

1. Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm'ın *K. en-Nâsih ve'l-mensûh*'u[1].

2. Ebû Bekr b. el-Enbârî'nin *K. en-Nâsih ve'l-mensûh*'u.

3. Ebû Ca'fer en-Nahhâs ve diğerlerinin *K. en-Nâsih ve'l-mensûh*'u[2].

1* Eseri müellifinden üç râvi rivâyet etmiştir:

a. Alî b. Abdilazîz el-Beğavî (*Meşyehatu'l-Halebî* 47b; İzz. b. Cem. 120a; İbn Hayr *Fehrese* 47; *Sila* 85-29, 519).

b. Ca'fer b. Muh. b. el-Yemân el-Mü'eddeb (Sirâcüddîn *Meşyeha* 111 b.).

c. Muh. b. Mevheb el-Mis'arî (İbn Hayr a.y.).

Kitabın yegâne yazması: Topkapı Sarayı Ahmed III 143 (208 yk., 4. H. asırda kopye edilmiş). F. Sezgin'in inâyeti ile Münih Bilimler Akademisince tıpkı basımı gerçekleştirilmiştir.

2* İçinde isnâdlı haberler mevcuttur. Suyûtî'nin kaynaklarındandır (*İtkân* I, 9, 83). Ebû Bekr Muh. b. Alî el-Üdfüvî'nin rivâyeti ile (İbn Hayr *Fehrese* 149-150; *Sila* 85-29, 519).

Diğer Kur'ân nâsihi ve mensûhu kitapları:

1. Ebû Muh. Alî b. Ah. İbn Hazm'ın *en-Nâsih ve'l-mensûh fi'l-Kur'âni'l-kerîm*'i. el-Bendârî'nin tahkiki ile 1986 yılında Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye tarafından neşredilmiştir.

2. İmâm Ebû Bekr Muh. b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî'nin *en-Nâsih ve'l-mensûh*'u. ez-Zemin'in tahkiki ile Beyrut'ta 1988 yılında Müessesetü'r-Risâle tarafından.

3. Katâde b. Di'âme'nin *en-Nâsıh ve'l-mensûh*'u. H. ez-Zemin'in tahkiki ile yukarıdaki yer ve yayınevince 1985 yılında neşredilmiştir.

4. Atâ' el-Horâsânî'den mervî *K. en-Nâsıh ve'l-mensûh*. Atâ'dan rivâyet eden Yûnus b. Râşid (*Sila* 85-29, 519).

5. Ebû'l-Kâsım Şerefüddîn Hibetullah b. Abdirrahîm b. el-Bârizî'nin *Nâsihu'l-Kur'ân ve-mensûhûhu*'su. H. ez-Zemin'in tahkiki ile 1985 yılında Beyrut'ta Mü'essesetü'r-Risâle tarafından.

6. İbnü'l-Cevzî'nin *Nevâsihu'l-Kur'ân* yahut diğer adıyla *el-Musaffâ bi-ekuffi ehli'r-rüsûh min ilmi'n-nâsih ve'l-mensûh*'u. İki baskısı yapılmıştır:

a. Hâtim Sâlih ed-Dâmin'in tahkiki ile 1984'de Beyrut'ta Müe'ssesetü'r-Risâle tarafından neşredilmiştir.

b. Beyrut 1985, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

7. Ebû Tâhir es-Silefî Ah. b. Muh. b. Ah. el-İsbehânî'nin *en-Nâsih ve'l-mensûh*'u. Yazması: Âsâfiye I, 298, 91 (GAL).

8. Ebû Muh. Mekkî b. ebî Tâlib el-Kaysî'nin *en-Nâsih ve'l-mensûh*'u. Ebû Muh. b. Uttâb'ın rivâyetiyledir (İbn Hayr *Fehrese* 51).

9. Kâdı Ebû Bekr Muh. b. Abdillah b. el-Arabî'nin *en-Nâsıh ve'l-mensûh*'u (İbn Hayr a.y.)

10. Ebû Nasr Hibetullah b. Sellâme'nin *en-Nâsıh ve'l-mensûh*'u. 1989'da Beyrut'ta

Hadis nâsihi ve mensûhu hakkında yazılanlar:

4. Ahmed b. Hanbel'in *K. en-Nâsih ve'l-mensûh*'u[3].

5. Sünen sâhibi Ebû Dâvud'un *K. en-Nâsih ve'l-mensûh*'u[4].

6. Ebû Bekr el-Esrem'in *K. en-Nâsih ve'l-mensûh*'u[5].

7. Ebû'ş-Şeyh b. Hayyân'ın *K. en-Nâsih ve'l-mensûh*'u.

8. Ebû Hafs b. Şâhîn'in *K. en-Nâsih ve'l-mensûh*'u[6].

9. Ebû'l-Ferec b. el-Cevzî'nin *K. en-Nâsih ve'l-mensûh*'u[7].

10. Yine onun pek muhtasar olan *Tecrîdü'l-ehâdîsi'l-mensûha*'sı.

11. el-Hâzimî'nin *K. el-İ'tibâr fi'n-nâsih ve'l-mensûh mine'l-ahbâr*'ı: Ebû Bekr Zeynüddîn Muh. b. ebî Osmân Mûsâ b. Osmân b. Mûsâ b. Osmân b. Hâzım el-Hâzimî, sağlam hâfız, eş-Şâfi'î. Kitâbı tek cilttir.[8]

Âlemu'l-Kutub tarafından ofsetle neşredilmiştir.

11. Yahyâ b. Abdillah b. Abdilmelik el-Vâsitî eş-Şâfi'î'nin (662-738 H.) *en-Nâsıh ve'l-mensûh*'u (*Dürer* IV, 419).

12. Muh. b. Berekât es-Sa'dî'nin *K. en-Nâsih ve'l-mensûh*'u (*İtkân* I, 21).

3* Bu kitabı oğlu Abdullah rivâyet etmiştir (Sirâcüddîn *Meşyeha* 110b-111a; *Sila* 85-29, 520).

4* Muhaddislerce kıraat ve rivâyet olunmuş kitaplardandır. Meselâ: *İsâbe* I, 340; *Dürer* II, 19; IV, 23; el-Hatîb *Ta'rîh* IX, 464; *Tezkire* II, 769.

İki râvisi vardır:

a. Ebû Bekr Ahmed b. Selmân en-Neccâd (İbn Hayr *Fehrese* 47; İbn Hacer *Müfehres* 85b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 4ab; *Sila* 85-29, 520).

b. Ebû Bekr Muh. b. İsma'îl b. el-Abbâs el-Mü'eddeb.

5* Müelliften rivâyet eden: Ebû'l-Hasan Alî b. Ya'kûb b. İbr. el-Kevser (Sirâcüddîn *Meşyeha* 112ab; *Sila* 85-29, 519).

Ankara'da bir yazması vardır: Sâib Ef. 1323 (I, 1a-22a, 550 H.). Diğer nüshası: Dârulkutub, hadîs 1587 (13 yk.)

6* Müellifinden rivâyet eden: Ebû Bekr Muh. b. Ömer b. el-Ahdar el-Kâdî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 116a).

Kütüphanelerde birkaç yazması mevcuttur: Reşid Ef. 120/5 (128a-222a, 605 H.); Ankara Sâib 1323 (23a-86b, 550 H.); İspanya Escurial 1107 (69 yk., 7. H. asır); Paris 718 (67 yk., 574 H.).

7* Tam adı şöyledir: *Ahbâru ehli'r-rüsûh fi'l-fıkh ve't-tahdîs bi-mikdâri'l-mensûh mine'l-hadîs*. Topkapı Sarayı, Medine 192/2 numarada kayıtlı olan yazma nüshasının başlığı ise şöyledir: *İ'lâmu'l-âlim ba'de rüsûhihî bi-hakâ'iki nâsihi'l-hadîs ve-mensûhihî*.

İki baskısı gerçekleştirilmiştir:

a. Bombay, tarihsiz.

b. İbn Hacer'in *Ta'rîfu ehli't-takdîs*'i ile birlikte, 1322 Kahire, Matba'atu'l-Huseyniyye.

8* Müellifinden rivâyet eden: Abdullah b. el-Hasan b. Mansûr es-Sa'dî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 38a; *Sila* 85-29, 520).

Üç baskısı yapılmıştır:

a. 1319 Haydârâbâd, M. Dâ'ireti'l-Me'ârif, 248 sayfa.

b. 1346 Kahire, 202 sayfa.

c. Muh. Râğıb et-Tabbâh'ın tahkiki ile 1927 Haleb.

KUDSÎ HADİS İHTİVA EDEN KİTAPLAR

Kudsî, ilâhî ve rabbânî hadisleri içeren müstakil hadis kitapları da yazılmıştır. Bunlarda irâd edilen hadislerde rivâyet Resûlullah (sav)'den sonra Allah Teâlâ'ya ref'edilmekle mervî kelâm, dolayısıyla O'na (cc) nisbet edilmiş olmaktadır.

1. Ebû'l-Hasan Alî b. el-Fadl el-Makdisî'nin *K. el-Erba'îni'l-ilâhiyye*'si[1].

2. İbn Arabî'nin *K. Mişkâti'l-envâr fî mâ ruviye anillahi sübhânehû ve teâlâ mine'l-ahbâr*'ı[2]: Muhakkiklerin imâmı, ârif velîlerin sadrı Muhyiddîn Ebû Abdillah Muh. b. Alî b. Muh. b. Arabî el-Hâtemî et-Tâ'î el-Endülüsî el-Mersî —ki bu, Endülüs beldelerinden doğduğu yer olan Mersiyye'ye nisbettir— (sonra:) el-Mekkî, (sonra:) ed-Dimaşkî, burada 638 H. senesinde vefât etmiştir. Kitabında Allah Teâlâ'dan isnâdlarıyla mervî olan 101 kudsî hadis mevcûttur.

3. Şeyh Abdurra'ûf el-Münâvî'nin *el-İthâfâtü's-seniyye bi'l-ehâdîsi'l-kudsiyye*'si. Müellif bu eserinde Nebî'den (sav) rivâyet olunan kudsî hadisleri alfabetik bir sıralama ile isnâdlarını vermeksizin zikretmiştir. Kitap, ince tek cilttir.[3]

1* Bunu müellifinden rivâyet eden: Abdülhâdî b. Abdilkerîm el-Kaysî (İbn Hacer *Müfehres* 141 b; *Sila* 83-27, 399).

2* Bunun pek çok yazmaları mevcuttur. İbnü'l-Arabî'nin diğer eserlerinde olduğu gibi, bu kitabın da varyasyon isimleri mevcuttur: *el-Ehâdîsü'l-müsnede ilallah = K. el-Erba'în fî irşâdi's-sâirîn = Ehâdîsü'l-kudsiyye = Mi'e hadîsi kudsiyye = er-Riyâdu'l-firdevsiyye fi'l-ehâdîsi'l-kudsiyye.* Müellif, önce 40 kudsî hadisi kendi isnâdı ile sevketmiş, daha sonra bunların üzerine babasının tarikiyle olmak üzere 61 hadis ilâve etmiş, böylece toplam 101 hadise ulaşmıştır (*Sila* 83-27 399). M. Valsan'ın Fransızca tercümesi ile birlikte 1983'de Paris'te neşredilmiştir.

3* Abdürraûf Tâcüddîn b. Alî Zeynilâbidîn b. el-Haddâdî el-Münâvî'nin, İbnü'l-Arabî'nin *el-Ehâdîsu'l-kudsiyye*'sine tekmile niteliğinde sûfîlerin duâları ile hadîslere yer verdiği *el-Matâlibu'l-âliyye fi'l-ed'iyyeti'z-zâhiyyeti'l-müntahabe bi'l-ehâdîsi'l-kudsiyye*'si vardır ki, İstanbul'da bir yazması mevcuttur: Reşid ef. 524/1 (1-58 yk., 1169 H.).

Onikinci hicrî asır ulemâsından olan Şeyh Muh. el-Medenî'nin de aynı adlı bir eseri vardır ki, bu iki kitabın isimleri arasında çok küçük bir fark mevcuttur: *el-İthâfâtu's-seniyye fi'l-ehâdîsi'l-kudsiyye.* Bu kitabı Fikri Yavuz, Türkçe'ye tercüme etmiştir (Bayrak Yayıncılık, İstanbul 1991).

* *Bu sahada yazılan diğer kitaplar:*

1. Alâüddîn Ebû'l-Kâsım Alî b. Belbân b. Abdillah en-Nümeyrî el-Fârisî'nin (675-739 H.) *el-Makâsıdu's-seniyye fi'l-ehâdîsi'l-ilahiyye*'si. Yazması: Escurial2 1690 (GAL).

2. Zâhir b. Tâhir b. Muh. eş-Şehhâmî'nin (öl. H. 533) *K. el-Ehâdîsi'l-ilahiyye*'si. Dokuz cüz'den teşekkül eden kitabın yazması: Berlin 1297 (GAL).

3. Ebû Hâmid Muh. b. Muh. el-Gazzâlî'nin (451-505 H.) *K. el-Mavâ'iz fi'l-ehâdîsi'l-kudsiyye*'si. Yazması: Gotha 3/13 (GAL).

4. İbn Dakîki'l-Îd'in *el-Erba'ûn fi'r-rivâyet an Rabbi'l-âlemîn*'i (*Fevvef* III, 443).

5. Muh. Mahmûd Cemâlüddîn el-Aksarâ'î'nin *el-Erba'ûnu'l-kudsiyye*'si. Yazması: Paris 775, 25 yk. (Vajda 270).

6. Alî b. Sultân Muh. el-Kârî el-Herevî'nin (öl. H. 1014) *el-Ehâdîsu'l-kudsiyye (erba'îniyye) ve'l-kelimâti'l-insiyye*'si. Baskıları: a. İstanbul 1316; b. Halep 1927, İbnü'l-Arabî'nin *Mişkâtu'l-envâr*'ının arkasında (GAL).

7. Muh. b. Hasan b. Alî b. Muh. el-Âmilî'nin (öl. 1073 H.) *el-Cevâhirü's-seniyye*'si. Yazması: Bankipore V, 2, 294 (GAL).

8. Cemâlüddîn Alî b. Salâhıddîn b. Alî el-Kevkebânî'nin (1120-1191 H.) *Menhecü'l-kemâl ve's-simti'l-le'âl fimâ câ'e fi'l-hadîs min kelâmi'l-celâl*'i. Müellif bunu, Abdüsselâm b. Muh. b. Ahmed en-Nuzeylî'nin 1045'de te'lif ettiği eserine yaptığı düzenleme ve ilâvelerle hazırlamıştır. Yazması: Vatikan V. 1101/2 (GAL)

9. Abdülmecîd b. Alî el-İdvî ez-Zeynebî'nin (öl. H. 1303) *et-Tuhfetu'l-mardiyye fi'l-ahbâri'l-kudsiyye ve'l-ehâdîsi'n-nebeviyye ve'l-akâ'idi't-tevhîdiyye ve'l-hikâyâti's-seniyye ve'l-eş'âri'l-mardiyye*'si. Kahire'de çeşitli tarihlerde basılmıştır: 1297, 1280, 1301, 1304, 1310, 1396, 1311.

10. Abdurrahman el-Abderûs'un nazım hâlindeki *en-Nefhatu'l-ünsiyye fi ba'di'l-ehâdîsi'l-kudsiyye*'si (*Fihris* 741).

MÜSELSEL HADİS KİTAPLARI

Müselsel hadiste: isnâdın ricâlinde muayyen bir sıfat yahut hâl zincirleme olarak her râvide tekrarlanır.

1. es-Silefî'nin *el-Müselsel bi'l-evveliyye*'si[1]: Ebû Tâhir İmâdüddîn Ahmed b. Muh. b. Ahmed b. Muh. b. İbrâhîm b. Silefe —ki bu, ceddinin ceddi olan İbrâhîm'in lakabıdır, yahut ta bu lakab ceddi Ahmed'indir. Bu lafız acemce olup Arapçada mânâsı "üç dudak"tır. Zira onun dudaklarından birisi yarık olduğu için iki dudakmış gibi görünürmüş. Kelimenin aslı Bâ harfi ile Selibe imiş, ancak Fâ harfi ile tebdîl edilmiştir— es-Silefî el-İsbehânî el-Cürvânî —ki bu, İsbehân'daki bir yer olan Cürvân'a nisbettir— el-Hâfız. İskenderiye'de 576 senesinde 106 yaşında iken âniden vefât etti. Onun hakkında Zehebî: "Dünyâ üzerinde 80 küsur sene süreyle hadis rivâyet etmiş olan Silefî'den başka birini tanımıyorum." demektedir.

2. Hâfız ez-Zehebî'nin *el-Uzbu's-selsel fi'l-hadîsi'l-müselsel*'i[2].

3. Takiyyüddîn es-Sübkî'nin *el-Müselsel bi'l-evveliyye*'si[3]: Takiyyüddîn, müctehidlerin bakiyyesi, Ebû'l-Hasan Alî b. Abdilkâfî b. Alî b. Temmâm el-Ensârî es-Sübkî —ki bu, Menûf köylerinden doğduğu köy olan Sübk'e nisbettir—, Nîl kıyısında Fîl adasında 756 H. senesinde vefât etmiştir.

4. Ebû Zür'ati'l-İrâkî'nin *el-Müselsel bi'l-evveliyye*'si[4]: Ebû Zür'a Veliyyüddîn Ahmed b. ebî'l-Fadl Zeynüddîn Abdirrahîm b. el-Hüseyn b. Abdirrahman el-İrâkî —aslen, Arap Irâk'ına nisbettir— el-Kürdî eş-Şâfi'î, hâfız oğlu hâfız, öl. Kâhire 826 H.

5. Ebû'l-Abbâs Ca'fer b. Muh. el-Mustağfirî'nin *Müselselât*'ı.

6. İbn Şâzân'ın *Müselselât*'ı[5]: Ebû Bekr Ahmed b. İbrâhîm b. el-Hüseyn b. Şâzân el-Bağdâdî el-Bezzâr, Bağdat muhaddisi, 383 H. tarihinde vefât etti. Irâk müsnidi ve 425'de vefât etmiş olan Ebû Alî b. Şâzân'ın babasıdır.

1* "Evveliyye" müselseli, râvilerin herbirinin ilk dinledikleri hadis olma özelliğine sâhiptir. Sözkonusu hadisin meâli şöyledir: "Merhamet edenlere Rahman da merhamet eder; yeryüzündekilere merhamet edin ki, göktekiler de size merhamet etsin."

Ebû Tâhir es-Silefî, bu müselseli kendisi için tahrîc etmiştir (*Sila* 85-29; *Fihris* 94; *Siyer* XXIII, 296).

Yazma nüshaları: Zâhiriyye, mec. 85 (133-140 yk.), mec. 98 (105-106 yk.) (NÂSIR).

2* Bkz. *Sila* 85-29, 469; *Fihris* 94.

3* Bkz. *Sila* 85-29, 470.

4* Bkz. *Sila* a.y.; *Fihris* 94.

5* Müelliften rivâyet eden: Ebû'l-Feth Abdülkerîm b. Ah. el-Mahâmilî (*Meşyehatu İbn Sellâme* 15a; *Dürer* II, 430; *Fihris* 655, No. 381; *Sila* 85-29, 471).

7. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Müselselât'ı*[6].

8. ed-Dîbâcî'nin *Müselselât'ı*[7]: Ebû Muh. Abdullah b. Abdirrahman b. Yahyâ el-Osmânî ed-Dîbâcî, İskenderiye muhaddisi, öl. 572 H.

9. İbnü't-Taylesân'ın *Müselselât'ı*[8]: Ebû'l-Kâsım el-Kâsım b. Muh. b. Ahmed b. Muh. b. Süleymân el-Evsî el-Ensârî el-Kurtubî, İbnü't-Taylesân nâmiyle marûf, Endülüs hâfızı, Fransızların Kurtuba'ya hücum etmeleri sonucu buradan kaçıp 642 H. senesinde Mâlika'ya girdiği zaman vefât etmiştir. Kitabının adı şöyledir: *el-Cevâhirü'l-mufassalât fi'l-ehâdîsi'l-müselselât.*

10. İbn Müsdî'nin *el-Müselselât'ı*[9]: Ebû Bekr Cemâlüddîn Muh. b. Yûsuf b. Mûsâ b. Yûsuf el-Ezdî el-Mehlebî el-Endülüsî el-Ğırnâtî, Mekke'ye yerleşmiş, İbn Müsdî nâmile marûf, meşhûr hâfız, H. 663 senesinde Mekke'de vebâdan şehid oldu, el-Mi'lât'ta defnedildi. Eserlerinden birisi olan el-*Müsnedü'l-ğarîb*'de önceki ve sonraki âlimlerin mezheblerini biraraya getirmiştir. *Nefhu't-tîb*'de: "O, âlem üzerindeki ateşten daha şöhretlidir" denilmektedir. Bir diğer eseri de: *el-Erba'ûnu'l-muhtâre fi fadli'l-hacc ve'z-ziyâre*'dir.

11. es-Sehâvî'nin *el-Cevâhirü'l-mükellele fi'l-ahbâri'l-müselsele*'si: Ebû'l-Hasan Alemüddîn Alî b. Muh. b. Abdissamed es-Sehâvî, Şâfi'î fakîhi, müfesser, luğatçi, nahivci, Dimaşk'a yerleşmiş, H. 643'de vefât etmiştir.

12. el-Alâ'î'nin *Müselselât'ı*[9a]: Salâhüddîn Ebû Sa'îd Halîl b. Keykeldî b. Abdillah el-Alâ'î ed-Dimaşkî (sonra:) el-Makdisî el-Hâfız eş-Şâfi'î, Beytü'l-Makdis'te 761 H. senesinde vefât etti. Müellifin diğer eserlerinden: *Câmi'u't-tahsîl fi ahkâmi'l-merâsîl* ve İbnü'l-Esîr el-Cezerî'nin *Câmi'u'l-usul*'ünün *Muhtasar*'ı .

13. Necmüddîn b. Fehd'in *Müselselât'ı*[10]: Necmüddîn Muh. Ömer b. Takiyyiddîn ebî'l-Fadl Muh. b. Muh. b. Fehd el-Hâşimî el-Alevî el-Mekkî, 885 H. senesinde vefât etti. *İthâfu'l-verâ bi-ahbâri Ümmi'l-Kurâ* eserlerindendir.

14. Şemsüddin es-Sehâvî'nin *Müselselât'ı*[11]: Şemsüddîn Ebû'l-Hayr

---

6* Bkz. *Fihris* 656, No. 382. Râvisi: Ebû Alî el-Haddâd (*Sila* a.y.)

7* Bkz. *Fihris* 658, No. 392; *Sila* 85-29, 471. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 330 (57-59 yk.; NÂSIR 278).

8* = *el-Cevâhirü'l-müselselât fi tasnîfi'l-ehâdîsi'l-müselselât* (*Bern. Tüceybî* 172; *Fihris* 315, 659).

9* Birkaç cüz'lük büyükçe bir eserdir. Muhaddislerce kıraat ve rivâyet olunmuştur (*Hâvî* II, 104; İbn Hacer *Müfehres* 90 b; *Bern. Vâdiyâşî* 294; *Bern. Tüceybî* 172; *Fihris* 657, No. 388).

Seçmeleri (=*müntekâ*) yazma hâlinde zamanıza ulaşabilmiştir:

Zâhiriyye, mec. 103 (172-177 yk., NÂSIR 111).

9a* Bkz. *Fihris* 790.

10* Bkz. *Fihris* 660, no. 402; *Sila* 85-29, 471, 472.

11* Bkz. *Fihris* 660, No. 403.

Muh. b. Abdirrahman b. Muh. b. ebî Bekr b. Osmân b. Muh. es-Sehâvî — aslen ki bu, Mısır illerinden Sehâ isimli bir köye kıyassız nisbettir—, (doğum yeri:) el-Kâhirî eş-Sâfi'î. Medine-i Münevvere'de 902 senesinde vefât etmiştir. Eserinde 100 kadar müselsel hadisi irâd etmiştir.

15. Suyûtî'nin *Müselselâtü'l-kübrâ*'sı[12]: Celâlüddîn Ebû'l-Fadl Abdurrahman b. ebî Bekr b. Muh. es-Suyûtî eş-Şâfi'î, öl. H. 911. Eser 85 hadis ihtiva etmektedir.

16. Yine aynı müellifin *Ciyâdü'l-müselselât*'ı vardır ki, bunun hakkında kendisi de: "Hadis semâ'larımdan bana vâki olmuş müselsel hadislerden isnâdlarıyla bir kitap cem'ettim. Nâsın ise bu sahada topladıkları daha pek çoktur." demektedir[13].

17. Akîletü'l-Mekkî'nin *el-Fevâ'idü'l-celîle fî müselselât Muh. b. Ahmed Akîle*'si[14]: Ebû Abdillah müsnid, muhaddis, sûfî Cemâlüddîn Muh. b. Ahmed b. Sa'îd, babasının nâmı olan Akîle ile meşhûr, el-Mekkî el-Hanefî Mekke'de H. 1150 senesinde vefât etmiştir.

18. Mürtedâ'l-Hüseynî'nin *et-Ta'lîkatü'l-celîle alâ Müselselâti İbn Akîle*'si[15]: Ebû'l-Feyd Muh. b. Muh. b. Muh. b. Muh. b. Abdirrezzâk, Mürtedâ'l-Hüseynî ez-Zebîdî (sonra:) el-Mısrî el-Hanefî, Mısır'da 1205 H.'de vefât etmiştir.

19. Şemsüddîn b. et-Tayyib'in *Müselselât*'ı[15a]: Ebû Abdillah Şemsüddîn Muh. b. et-Tayyib b. Muh. b. Muh b. Mûsâ eş-Şerekî el-Fâsî el-Mâlikî, Medine'ye yerleşmiş, muhaddis, müsnid, luğatçi. Medine'de 1170'de vefât etti ve Halîmetü's-Sa'diyye'nin yanına defnedildi. İhtivâ ettiği müselsel hadisle-

---

12* Bkz. *Fihris* 660, No. 404.

13* Suyûtî'ye kayıtsız olarak nisbet edilen müselselât budur: *el-Müselselât = Risâle fi'l-ehâdîsi'l-müselselât = Gâyetu'l-müselsel*.

Yazma nüshaları mevcuttur: Kahire, Dârulkutub mec. 7 (15 yk., 1271 H.), Teymûr, hadîs 114; Paris 2800/8 (213-218 yk.); Râmpûr II, 144, 468 (: *Gâyetu'l-müselsel*); Patna II, 394, 2570 (*Menâru'l-müs.*); Süleym. Ktb. Hamidiye 179/2 (73-77 yk.).

14* = *Müselselâtu İbn Akîle*. Yazmaları mevcuttur: Berlin 1614-1615; İskenderiye, hadîs 3; Ezher, mustalah 364 (41-59 yk.); Kahire, mustalah 272 (Ta'lat 155, 197 ve Halîm 5).

Yine İbn Akîle'ye nisbet edilen bir müselsel: *İkdu'l-cevâhir fî selâsili'l-ekâbir*. Yazmaları: Kahire, mustalah 259, Teymûr 53 (38 yk.); Brill. - H. 1 421, 2 805/1; Vatican V, 1454/4.

15* ez-Zebîdî'nin müselselleri pek çoktur. *et-Ta'lîk*'i, İbn Akîle'nin *Müselselât*'ına müstahrec niteliği taşımaktadır. Tesbit edebildiğim müselselleri:

a. *el-İs'âf bi'l-hadîsi'l-müselsel bi'l-işrâf*. "Lâ ilâhe illallah benim kalemdir" hadisinin teselsülü (*Fihris* 184, 662).

b. *el-Mirkâtu'l-aliyye fî şerhi'l-hadîsi'l-müselsel bi'l-evveliyye* (*Fihris* 537, 586, 662).

c. *İkdu'l-cevheri's-semîn fi'l-hadîsi'l-müselsel bi'l-Muhammediyyîn* (*Fihris* 537, 864, 871, 955).

d. *et-Tağrîd fi'l-hadîsi'l-müselsel bi-yevmi'l-îd* (*Fihris* 294, 537).

e. *el-Mevâhibu'l-celiyye fîmâ yetaallak bi-hadîsi'l-evveliyye* (*Fihris* 537).

15a* Bkz. *Fihris* 661, No. 412.

rin sayısı 300'ü aşmıştır.

20. Muh. Âbid es-Sindî'nin *Hasru'ş-şârid fî esânîd Muh. Âbid*'i[16]. Ebû Abdillah Muh. Âbid b. Ahmed Alî b. Ya'kûb el-Ensârî el-Hazrecî es-Sindî (sonra:) el-Medenî, Medine'de 1257 H. senesinde vefât etmiştir. Bu eser aslında müellifin Fihris'idir.

Daha pek çoklarının *Müselselât*'ı mevcuttur. Şimdiye kadar vâki olmuş müselsel hadislerin toplamı 400'ün üzerindedir. Şeyh Mürtedâ'nın bu sahada iki eseri daha vardır ki bunlardan birisi "lâ ilâhe illallah benim kalemdir" kudsî-müselsel hadisi üzerine olan *el-İs'âf bi'l-hadîsi'l-müselsel bi'l-eşrâf* ile *el-Mirkâtu'l-aliyye fî şerhi'l-hadîsi'l-müselsel bi'l-evveliyye*'si.[17]

16* Bkz. *Fihris* 664, No. 421.

17* **Diğer müselseller:**

1) Kıvâmu's-sünne Ebû'l-Kâsım İsma'îl b. Muh. et-Teymî el-İsbehânî'nin *Müselselât*'ı. Tamamı 8 cüz'dür (*Fihris* No. 389).

İki râvisi mevcuttur:

a. Ebû'l-Ferec Yahyâ b. Mahmûd b. Sa'd es-Sekafî (*Bern. Tüceybî* 169; *Meşyehatu'l-Halebî* 566; *Fihris* No. 389).

b. Ebû'l-Kâsım Abdussamed b. Muh. el-Hristânî (*Sila* 85-29, 470).

Yazması mevcuttur: Zâhiriyye, mec. 34 (146-150 yk.) (NÂSIR).

2) Sedîdüddîn Ebû Muh. Sa'îd b. Muh. b. Mes'ûd el-Kâzerûnî es-Sedîdî'nin (öl. 758 H.) *Müselselât*'ı. H. 742 senesinde tamamlanmıştır (*Fihris* 659, No. 400). En kapsamlı müselsel kitaplarından birisidir. Müellif, değişik müselsel tiplerini 108 adet "nev'" başlığı altında toplamış, her nev' dâhilinde ise bir ve varsa daha fazla tarikini bir araya getirmiştir.

Yazması: Ahmet III 547 (1b-124b yk., 835 H.); Şehit Ali 561 (95 yk., 784 H.); Şehit Ali 550/1 (65-129 yk., 847 H); Cârullah 628 (301 yk.); Kahire[1] VII, 455;[2] I, 146.

3) Diyâüddîn Muh. b. Abdilvâhid el-Makdisî'nin *Müselselât*'ı (*Sila* 85-29, 471; *Fihris* No. 399).

Yazma nüshası: Zâhiriyye, mec. 10 (I, 1-9 yk.) (NÂSIR 327).

4) Muh. b. Muh. b. Muh. eş-Şîrâzî el-Cezerî'nin (751-833 H.) *Müselselât = Ukûdu'l-le'âlî fî'l-ehâdîsi'l-müselsele ve'l-avâlî*'si (*Fihris* 305, 870, 104, 659).

Mevcût yazmaları: Zâhiriyye, mec. 58 (51-60 yk.) (NÂSIR 247); Paris 4577 (19-31 yk.).

5) Ebû'l-Hasan Alî b. Muh. el-Lebbân'ın *Müselselât*'ı (*Sila* 85-29, 471; *Fihris* 657, No. 390)

6) Ebû Muh. Abdullah b. Muh. b. Atâillah el-İbrâhîmî'nin *Müselselât*'ı (İbn Hacer *Müfehres* 107a; 213; *Sila* 85-29, 471; *Fihris* No. 384).

7) Ebû Sa'd İsma'îl b. Alî b. el-Huseyn b. es-Semmân'ın *Müselselât*'ı. Râvisi: Ebû Alî el-Hasan b. Ah. el-Haddâd (İbn Hacer *Müfehres* 53b; *Sila* 85-29, 471; *Fihris* No. 383).

8) Hâfız Ebû'l-Hasan b. el-Mufaddal'ın *Erba'ûnu'l-müselselât*'ı (*Dürer* II, 423; İbn Hacer *Müfehres* 40; *Fihris* No. 398).

Yazma nüshası: Feyzullah 507/10 (79a-100b, 9. H. asır). Bu nüshanın râvisi: Ebû Muh. Abdülhâdî b. Abdilkerîm el-Kaysî. 79-80. yapraklar arasında takriben 2-3 yapraklık bir noksanlık var.

9) İbn Tûlûn ed-Dimaşkî'nin birkaç müselseli vardır:

a. *el-Müselselâtu'l-kübrâ.*

b. *el-Müselselâtu'l-vustâ,* 149 müselseli ihtivâ etmiştir.

c. *el-Müselselâtu's-suğrâ* (*Fihris* 660-1, No. 405-7).

d. *Nüzhetu's-sâmi'în fi'l-müselsel bi'd-Dimaşkiyyîn* (*Fihris* 475).

e. *Fethu'l-alîm fi'l-müselselât bi-harfi'l-mîm* (*Fihris* a.y.).

10) Muh. b. Halîl b. İbrâhîm Ebû'l-Mahâsin el-Kâvukçî et-Tarâblusî eş-Şa'mî el-Meşîşî el-Hanefî'nin (1225-1305) *Müselselât'ı* (*Fihris* 659). Yazması: Zâhiriyye, âmm 9140 (1-146 yk.) (NÂSIR 376).

11) Ebû Abdillah Muh. b. Abdirrahman et-Tüceybî et-Tilimsânî'nin *Müselselât'ı* (*Fihris* 658, No. 395).

12) Ebû'r-Rebî' Süleymân b. Mûsâ b. Sâlim el-Kilâ'î el-Endülüsî'nin 565-634 H.) *Müselselât'ı* (*Fihris* 488: *el-Müselselât ve'l-inşâdât*). Yazması mevcuttur: Şehit Ali 562 (1a-26a yk, 630 H.; *Cüz' fîhi müselselât mine'l-ehâdîs ve'l-âsâr*).

13) Tâcüddîn Ebû'l-Hasan Alî b. Ah. b. Abdilmuhsin el-Huseynî el-Garâfî'nin (öl. 704 H.) *Müselselât'ı* (*Bern. Tüceybî* 169; *Sila* 85-29, 470; *Fihris* No. 391).

14) Süleymân b. Tâhâ b. ebî'l-Abbâs Ah. b. Ah. el-Hureysî el-Huseynî el-Ekrâşî'nin (öl. 1199) 1189 yılında kaleme aldığı *Müselselât'ı*: *Hazîretu'l-înâs fî müselselâtı Sül. b. T. b. ebî'l-Abbâs* (*Fihris* 371, 372, 662). Yazması vardır: Kahire[1] II, 109.

15) Ebû Tâhir Muh. b. Yûsuf b. Abdillah et-Temîmî el-Mâzinî, İbnü'l-Eşterkûnî'nin (öl. 538 H.) *K. el-Müselsel*'i. Yazmaları: Kahire[2] III, 38; [1] IV, 187; Berlin 7093.

16) Ebû Bekr Ah. b. Alî es-Sûfî el-Bağdâdî et-Tureysîsî'nin (511-497 H.) *Müselselât'ı* (*Meşyehatu İbn Sellâme* 19b; *Sila* 85-29, 470; *Fihris* No. 393). Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 10 (124-131 yk., 555 H.), mec. 24 (162-165 yk., 517 H.) (NÂSIR 342).

17) Cemâlüddîn Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Alî b. Muh. İbnü'l-Cevzî'nin *Müselselât'ı* (*Sila* 85-29, 471; *Fihris* No. 394). Yazma nüshaları: Zâhiriyye, mec. 37 (6-27 yk., 581 H.), mec. 98 (103 yk.) (NÂSIR).

18) Ebû'l-Feth Muh. b. Muh. el-Mizzî'nin *Müselselât'ı* (*Sila* 85-29, 472; *Fihris* 661, No. 408).

19) Kâdı Ebû Bekr Muh. b. Abdillah b. el-Arabî'nin *Müselselât'ı* (İbn Hayr *Fehrese* 175; *Nefhu't-tîb* II, 36; *Bern. Tüceybî* 173; *Sila* 85-29, 471; *Fihris* 656, No. 385).

20) İbrâhîm b. Muh. b. Ah. el-Bâcûrî'nin (öl. 1276 H.) *Müselselât'ı* (*Fihris* No. 419). Yazması: Kahire, mustalah 292 (1-6 yk.)

21) Cemâlüddîn Yûsuf b. Hasan b. el-Müberrid'in *Müselselât'ı* (*Sila* 85-29, 472; *Fihris* No. 409).

22) Ebû Bekr Muh. b. ebî Bekr b. Nâsıriddîn ed-Dimaşkî'nin *Müselselât'ı* (*Sila* 85-29, 472; *Fihris* 659-660, 684: *Nefehâtu'l-ahyâr fî müselselâti'l-ahyâr*).

23) Muh. b. Alî es-Sünûsî el-Hattâbî el-Hasanî el-İdrîsî el-Cağbûbî'nin (öl. 1276 H.) *Müselselât'ı* (Fihris 1041). Yazması: *"Aşere ehâdîs müselsele"*, Kahire Suppl. II, 125, 22737 B. (1-6 yk.)

24) Allâme şeyh Muh. b. Muh. el-Emîru's-sağîr es-Sinbâvî el-Mâlikî'nin (öl. 1246 H.) *Müselselü Âşûrâ*'sı (*Fihris* 601, 663-4, 1006, 1008).

el-Bûlâkî'nin hâşiyesi ile birlikte Kâhire'de 1292 yılında taşbaskısı yapılmıştır.

Şerh ve hâşiyeleri:

a. Ah. el-Cevherî el-Hâlidî'nin *Şerh*'i. Yazması: Kahire[2] I, 125.

b. Hasan el-Adevî el-Hamzâvî el-Mâlikî el-Ezherî'nin (1221-1303 H.) Şerh'i: *en-Nefehâtu'n-nebeviyye fi'l-fadâ'ili'l-Âşuriyye.* Basmaları: Bûlâk 1272, 1278, 1276, 1282; Kahire Matba'atu'ş-Şarkiyye 1297; Kahire taş baskı 1276.

c. Alî el-Belevî'nin *Hâşiye*'si. Basması: Kahire 1305.

d. Allâme Ebû Yahyâ Mustafâ el-Berelsî el-Bûlâkî'nin (öl. 1263 H.) *Takrîrât'ı.*

25) Muh. b. Alî b. Zâhir el-Vitrî'nin *Müselselât*'ı. Yazması: Bağdatlı Vehbi 507/4 (48-85 yk., 1311 H.).

26) Şemsüddîn Muh. b. Nâsır el-Hâzimî el-Yemenî el-Eserî'nin *Müselselât*'ı (*Fihris* No. 423).

27) Muh. b. et-Tayyib eş-Şerekî'nin *el-Mevâridu's-silsile min uyûni'l-esânîdi'l-müselsele'si* (*Fihris* 606-7, 661).

28) Hâmid b. Yûsuf b. Hâmid'in (1165 H. civarı) *Telhînu'l-mücelcelât bi-tebyîni'l-müselselât*'ı yazma hâlinde elde edilmiştir: Kahire, Tal'at 231 (178 yk., 1165 H.).

29) Ebû't-Tâhir Muh. b. Yûsuf b. Abdillah et-Temîmî'nin *Müselsel*'i (Hallikân III, 216).

30) Muh. b. Sâlih er-Rıdavî'nin *Müselselât*'ı (*Fihris* 434, 515, 662-3, 744).

31) Ebû'l-Abbâs Ah. b. Yûsuf es-Sülemî, İbnü Fertûn'un *Cüz' fîhî ehâdîs müselsele*'si (*Bern. Tüceybî* 173).

32) Muh. b. Abdirrahman el-Fâsî'nin *el-Minehu'l-bâdiye fi'l-esânîdi'l-âliyye*'si. Bu eserden seçme hadisler yazma hâlinde elde edilmiştir: Kahire[1] I, 259, hadîs 7349 (58 yk.).

33) İbn ebî'l-Ahvas'ın *el-Meşre'u's-selsel fi'l-hadîsi'l-müselsel*'i (*Fihris* 606).

34) Muh. b. Muh. el-Hatîbî'nin *Müselselü'l-Muhammediyye*'si. Yazması: Şehit Ali 539 (20 b, 21 b).

35) İmâm Radiyüddîn Ebû'l-Hasan el-Mü'eyyed b. Muh. b. Alî et-Tûsî'nin *Müselselât*'ı. Onun için tahrîc eden: Şihâbüddîn Ebû Muh. Abdülazîz eş-Şeybânî ed-Dimaşkî (*Bern. Tüceybî* 169).

36) Cârullah b. Fehd el-Mekkî'nin *el-Mevâhibu's-seniyye fî müselselâtı İmâmi'l-Hanefiyye*'si (*Fihris* 609).

37) Muh. Sa'îd b. es-Seyyid Hasan el-Halebî ed-Dimaşkî'nin (13. H. asır) *Müselselât*'ı. Yazması: Zâhiriyye, âmm 3707 (1-8 yk.)

38) Ebû'l-Berekât Abdurrahman b. Dâvud ez-Zeyzârî'nin *el-Le'âlî'l-mufassala fi'l-ehâdîsi'l-müselsele*'si (*Fihris* 512).

39) Ebû Sa'd Sâbit b. Müşerref b. ebî Sa'd el-Habâşistânî en-Nâkıd el-Bağdâdî'nin *Müselselü'l-Îdeyn*'i (530-619 H.) Yazması: Zâhiriyye, mec. 67 (180-183 yk., 174-176 yk.) (NÂSIR 138).

40) Ebû Muh. Abdullah b. Yûsuf el-Cürcânî el-Kâdî'nın (409-489 H.) *İlletu'l-hadîsi'l-müselsel fî yevmi'l-îd*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 120 (56-59 yk.) (NÂSIR 246).

41) Muh. Abdülhayy el-Kettânî'nin *et-Tâli'u's-sa'îd ile'l-mühimm mine'l-ehâdîsi'l-müselsele bi-yevmi'l-îd*'i (*Fihris* 477, 483).

42) Tâcüddîn Ebû Muh. Abdullah b. ebî'l-Feth Ömer b. ebî'l-Hasan b. Hamaveyh el-Cüveynî'nin (566-641 H.) *Müselselât*'ı. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 273 (16-24 yk.) (NÂSIR 241).

43) Ebû Hâmid Muh. b. el-Hasan b. Muh. el-Gaznevî ez-Zencânî'nin *Müselselât*'ı. Yazması: Murad Molla 576/2 (121a-123b, 6. H. asır).

44) Ebû'l-Feth el-Lahmî'nin *el-İkdu'l-mufassal fi'l-hadîsi'l-müselsel*'i (*Fihris* 94).

45) Ebû Abdillah Muh. b. Muh. b. Abdillah b. Garyûn'un *Müselselât*'ı. Yazması: Feyzullah 506/9 (116a-118b, 7. H. asır; 7 adet müselsel hadis).

46) İbnü'ş-Şemmâ'ın *el-Yevâkîtu'l-mükellele fi'l-ehâdîsi'l-müselsele*'si (*Fihris* 1091).

47) Murtadâ b. eş-Şeyh ebî'l-Cûd Hâtim eş-Şâfi'î'nin (549-634 H.) *Selâse ehâdîs müselsele*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 98 (105-106 yk.) (NÂSIR 403).

48) Veliyyullah ed-Dihlevî'nin *Müselselât*'ı = *el-Fadlu'l-mübîn fi'l-müselsel min hadîsi'n-Nebiyyi'l-Emîn* (*Fihris* 662, 701, 921, 1041.)

49) İbrâhîm b. Muh. b. Halîl Sibt b. el-Acemî el-Halebî'nin *Müselselât*'ı. Yazması:

Damad İbrâhîm 396 (134b-143b, 867 H.).

50) İbn Beşkuvâl'ın *Müselselât*'ı (*Fihris* 656, No. 386).

51) Ebû'l-Abbâs Ah. b. Yahyâ b. Ah. b. Zeyd b. Nâka el-Kûfî el-Hanefî'nin (477-559 H.) *Müselselât*'ı. Yazması: Zâhiriyye, mec. 22 (?) (59-62 yk.) (NÂSIR 125).

52) İmâm hâfız Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî'nin *Müselselât*'ı (*Fihris* No. 387).

53) el-Hatîbu'l-Bağdâdî'nin iki cüz'lük *Müselselât*'ı (*Tezkire* III, 1140).

54) Ebû'l-Kâsım Abdülazîz b. Bundâr b. Alî eş-Şîrâzî'nin *el-Ehâdîsu'l-müselselât*'ı (İbn Hayr *Fehrese* 175 b).

55) Ebû't-Tav' Sellâme b. Muh. el-Eşbûlî el-Hanefî'nin tek küçük bir cüz' hâlinde *Müselselât*'ı (*Fihris* 662, No. 415).

56) Muh. el-Akkâd el-Mâlikî'nin (öl. 1162 H.) *Müselselât*'ı. Yazması: İskenderiye, hadîs 59.

57) Hâfız Muh. b. Alî es-Sünûsî el-Mekkî, Ebû Sâlim el-Ayyâşî'nin *Fihris*'inden 10 müselseli seçme yapmıştır (*Fihris* No. 420).

58) Medîne-i Münevvere müsnidi Ebû'l-Hasan Alî b. Zâhir el-Medenî'nin *Müselselât*'ı. *Hasru'ş-şârid*'in Kâzân baskısından 50 kadar müselseli tecrîd etmiş ve *et-Tuhfetu'l-medeniyye fi'l-müselselâti'l-Vitriyye* adını vermiştir (*Fihris* 665, No. 424).

59) Ah. b. İbr. b. Muh. el-Halebî'nin *İkdü'd-dürer ve'l-le'âl fîmâ yukâlu fi's-selsâl*'i (*Fihris* 222).

60) Necmüddîn el-Gaytî'nin *Müselselât*'ı (*Fihris* No. 410).

61) Ebû İshâk İbr. b. İshâk b. Yahyâ, Fahruddîn el-Âmirî ed-Dimaşkî'nin (695-778 H.) *Hadîsu'l-musâfaha*'sı. Yazması: Zâhiriyye, mec. 22 (41-42 yk., Hâfız İbn Nâsiriddîn'in elyazısı ile) (NÂSIR 372).

62) Ebû Tâhir es-Silefî'nin (öl. 576 H.) *Hadîsu'l-musâfaha*'sı. Yazması: Zâhiriyye, mec. 2 (79-80 yk.) (NÂSIR).

63) Ebû'l-Kâsım İsm. b. Ah. b. Ömer es-Semerkandî'nin (454-536 H.) *el-Müselselu'l-evvel*'i. Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 4 (96-104 yk.), mec. 51 (1-10 yk.) (NÂSIR 195).

64) Hâlid el-Belevî'nin *Mecmû' kebîr fi'l-hadîsi'l-müselsel bi'l-evveliye*'si (Fihris 94).

65) Ebû Muh. Abdullah b. İbrâhîm b. Halîl el-Ba'lbekî, İbnü'ş-Şerâ'ihî'nin *el-Hadîsu'l-müselsel bi'l-evveliye*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 51 (131-134 yk.) (NÂSIR 63).

66) İbnü'l-Ebbâr'ın *el-Mevridü's-selsel fî hadîsi'r-rahmeti'l-müselsel*'i (*Fihris* 94, 608). Bunu o, el-Hatîb Ebû Muh. b. Bartala'nın hadislerinden onun için tahrîc etmiştir (*Bern. Tüceybî* 168).

67) Ebû'l-Hayr Kutbuddîn Muh. b. Muh. b. Abdillah b. Haydar el-Haydarî'nin (821-894 H.) *el-Mesâliku'l-ilmiyye li'l-hadîsi'l-müselsel bi'l-evveliyye*'si: Yazma nüshası: Kahire, mustalah 290-1, Zekiyye 1002 (22 yk., 838 H.).

68) İbnü'l-Mulakkin'in *el-Müselsel bi'l-evveliyye*'si (*Sila* 85-29, 469; Fihris 94).

69) Ebû'l-Kâsım İsm. b. Ah. es-Semerkandî'nin *el-Müselsel bi'l-evveliyye*'si (Sila 85-29, 470).

70) Ebû Bekr b. ebî'd-Dünyâ'nın *el-Müselsel bi'l-evveliyye*'si. Yazması: Kahire, mustalah 291-2, mec. 781 (16-18 yk.).

71) Takiyyüddîn Ebû Amr Osman b. Abdirrahman b. es-Salâh'ın *Müselsel bi'l-evveliyye* cüz'ü (*Bern. Tüceybî* 171).

72) Ahmed b. Şerefiddîn Mûsâ b. Receb ed-Dimaşkî el-Fâhûrî'nin (9. H. asır) *el-Hadîsu'l-müselsel bi'l-evveliyye*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 52 (105-117 yk.) (NÂSIR 371).

73) Ah. b. el-Hasan b. Abdilkerîm b. Muh. el-Hâlidî el-Cevherî'nin (1096-1182 H.) *Şerhu'l-hadîsi'l-müselsel bi'l-evveliyye*'si. Yazması: Kahire, Suppl. II 24 (9 yk., 1179 H.).

74) Şerefüddîn Ebû Muh. et-Tûnî'nin *Cüz' fîhî hadîsu'r-rahmeti'l-müselsel'i* (*Bern. Tüceybî* 170).

75) Allâme Şeyh Muh. Habîbullah b. Abdillah eş-Şenkîtî'nin (öl. 1944 M.) *el-Müselsel bi'l-evveliyye*'si. Basması: Kahire, Matba'atu'l-Mu'âhid.

76) Hasan b. Abdilazîz el-Aclûnî el-Ömerî'nin (12. H. asır) *el-Hadîsu'l-müselsel bi'l-evveliyye*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 3 (1-6 yk., 117 H.) (NÂSIR 366).

77) Daha pek çok *Müselsel bi'l-evveliyye* vardır. Bunların dışında daha bir çok musannif kitaplarının bir yerinde kendi senedleriyle bu müselsel hadisi irâd etmeyi âdet edinmişlerdir. Meselâ: İbn Hacer *Müfehres* 10 b, 16a, 90 b, 118 b; *Dürer* I, 456; *Fihris Ensârî* 190b-191a; *Sirâcüddîn Meşyeha* 104b-105a; *Fihrist Suyûtî* 243 ab; *Sebetu'ş-Şemmâ'* 1 b; *Bern. Tüceybî* 170-1).

MÜRSEL HADİS KİTAPLARI

1. Sünen sâhibi Ebû Dâvud'un *K. el-Merâsîl*'i. Bâblarına göre müretteb olup ince bir cüz'dür[1].

2. İbn ebî Hâtim'in *K. el-Merâsîl*'i: Bâblarına göre tertîb olunmuştur. İlk bâbı, mürsel isnâdların hüccet olamayacakları hakkındadır[2].

3. el-Alâ'î'nin *Câmi'u't-tahsîl fî ahkâmi'l-merâsîl*'i: Salâhüddîn Ebû Sa'îd Halîl b. Keykeldî el-Alâ'î. Hacmi küçük tek cilttir. Altı bâb üzere tertib edilmiştir[3]. Burhânüddîn el-Halebî, bu eser üzerine bir *Hâşiye* yazmıştır.[4]

1* Fıkıh bâblarına gere mürettep, mürsel hadisleri toplamıştır. Kitabı müelliften rivâyet edenler:

a. Ebû'l-Hasan Alî b. el-Hasan b. el-Abd (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 4 b; *Sıla* 85-29, 484).

b. Ebû Amr Muh. b. Ahmed b. el-Lu'lu'î (*Sıla* 84-28, 18).

Baskıları gerçekleştirilmiştir:

a. Kahire 1310 (isnâdları hafzedilmiş olarak).

b. Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1986.

c. es-Seyrevân'ın tahkiki ile Beyrut, Dâru'l-Kalem 1986 (isnâdları ile birlikte).

Bu kitabın ricâli hakkında müstakil bir eser verilmiştir: Veliyüddîn Ebû Zür'a Ahmed b. Abdirrahîm b. el-Huseyn el-Irâkî'nin (762-826 H.) *Tuhfetu't-tahsîl fî zikri ruvâti'l-merâsîl*'i (*Fihrist* 1119: *Nefehâtü't-tahsîl...*)

Yazması: Köprülü 386.

2* Müellif, bu kitabında mürsel rivâyetlerden çok, râviler arasındaki irsâl durumlarından ve "mürsillerden" sözetmiştir.

Çeşitli baskıları gerçekleşmiştir:

a. 1341 Haydârâbâd.

b. Subhî es-Sâmirâ'î'nin tahkiki ile 1967'de Bağdat'ta, Mektebü'l-Müsennâ tarafından.

c. Şükrullah b. Ni'metillah Kûcânî'nin tahkiki ile 1978'de Beyrut'ta, Mü'essesetü'r-Risâle tarafından.

Kitabı müellifinden rivâyet eden Ebû Sa'îd el-Huseyn b. Muh. b. el-Hasan ez-Za'firânî'dir.

3* Müellif, irsâl konusunu çok geniş mânâda ele almış ve bu nedenle munkatı hadisin çeşitli nev'lerini de konu edinerek, müdellislerin isimlerini de irâd etmiştir. Eserini 746 H./1345 M. senesinde Kudüs'te te'lîf etmiştir.

Kitab, Hamdî Abdülmecîd es-Selefî'nin tahkiki ile 422 sayfa hâlinde, 1987'de Bağdat'ta Vizâretu'l-Evkâf tarafından basılmıştır.

Eseri Abdülganî el-Mürşidî telhîs etmiştir (*Fihris* 790).

4* Bkz. *Fihris* 222.

*Bu sahada yazılan diğer kitaplar:

1. Gizli mürseller konusunda (*mürsel-i hafî*) el-Hatîbu'l-Bağdâdî'nin *et-Tafsîl li-mübhemi'l-merâsîl*'i. Tek cilt olduğu söylenmiştir (*Tezkire* III, 1140).

2. Diyâüddîn Muh. b. Abdilvâhid el-Makdisî'nin *K. el-İrşâd ilâ beyânı mâ eşkele mine'l-mürsel fi'l-isnâd*'ı (*Sila* 83-27, 420).

HADİS CÜZ'LERİ

Muhaddislerin indinde cüz' diye, sahâbe yahut daha sonraki tabakalardan bir kişiden rivâyet olunan hadislerin biraraya getirildiği hadis kitaplarına denilir.

Bunun dışında cüz' tabirini daha çok bir kitabın bölümleri hakkında da kullanmışlardır. Ayrıca hadis fevâ'idleri, vuhdâniyyât, sünâ'iyyât,..., uşâriyyât, erba'ûnlar, semânîyyât, mi'a, mi'atân gibi pek çok çalışma çeşidi de hadis cüz'lerinin nev'leridir.

1. el-Hasan b. Süfyân eş-Şeybânî en-Nesâ'î'nin —ki *Müsned* sâhibidir— *Cüz*'ü.

2. Müslim (b. el-Haccâc) ve gayrısının *K. el-Vuhdân*'ı: Vuhdân diye sahâbe olsun, tâbiî olsun yahut sonraki bir tabakadan olsun kendisinden sadece tek bir râvinin rivâyette bulunduğu kimselere denir. Bu konuyu, yalnızca tek bir hadis rivâyet etmiş olanlarla karıştırmamalıdır ki, bu sahada el-Buhârî'nin bir te'lifi olup, onun bu eseri tek rivâyeti ile bilinen sahâbeye hâstır.

3. Ebû Âsım en-Nebîl'in *Cüz*'ü[1]: Ebû Âsım ed-Dahhâk b. Mahled b. ed-Dahhâk b. Müslim eş-Şeybânî —ki bunların âzâdlısıdır— el-Basrî, en-Nebîl nâmıyla marûf, imâm hâfızların şeyhi, öl. 212 H.

4. el-Hasan b. Arefe'nin *Cüz*'ü: Ebû Alî el-Hasan b. Arefe b. Yezîd el-Abdî el-Bağdâdî el-Mu'ammer, 100 yaşını geçmiş olduğu hâlde 257 H. senesinde vefât etmiştir[2].

5. Ahmed b. el-Furât'ın *Cüz*'ü[3]: Ebû Mes'ûd Ahmed b. el-Furât b. Hâlid

---

1* Ebû Müslim İbr. b. Abdillah el-Kiccî'nin rivâyetiyledir (İbn Hacer *Müfehres* 53a; İbn Hayr *Fehrese* 160; *Sila* 84-28, 87).

2* Oldukça âlî cüz'lerden, marûf bir hadis kaynağıdır. En sık kıraat ve rivâyet olunan rağbet görmüş bir hadis cüz'üdür. Bazıları onunla geçimini bile temin etmiştir. Meselâ Ebû'l-Ferec Abdülmun'im b. Abdilvehhâb b. Sa'd el-Harrânî (500-596 H.) hayatının sonlarına doğru maddî sıkıntıya düştüğünde bir dinar karşılığında *Cüz' İbn Arefe*'yi yazarmış (*Siyer* XXI, 259).

Cüz'ü sâhibinden rivâyet eden: İsma'îl b. Muh. es-Saffâr'dır (*Siyer* XXI, 151; *İber* III, 304; İbn Hayr *Fehrese* 177; *Bern. Tüceybî* 185-193; İbn Hacer *Müfehres* 516, 46 b, 70a, 112b, 127b; *Dürer* II, 329; *Bern. Vâdiyâşî* 246-7; Suyûtî *Fihrist* 255b, 256a; *Sebet İbn Habîb* 256; *Sebetü'ş-Şemmâ'* 233b-234a; *Vefeyât İbn Râfi'* I, 149, 158-9, 249, 349; II, 37; *Sila* 84-28, 76).

Yazmaları mevcuttur: Ch. Beatty 4433/3 (123-143 yk., 735 H.); Zâhiriyye, mec. 22/8 (86a-107b, 7. H. asır; GAS 134); Rampur I, 78, 109; GAL.

3* Bkz. İbn Hacer *Müfehres* 111a; *Dürer* I, 245, III, 311; *İsâbe* III, 385; *İber* II, 165; *Vefeyât İbn Râfi'* I, 200; *Bern. Tüceybî* 224). Yazmaları: Şehit Ali 546 (Salâhuddîn el-

ed-Dabbî er-Râzî, İsbehân'a yerleşti ve buranın muhaddisi oldu, eserler sâhibi, güvenilir hâfız, 258'de vefât etti. Zehebî diyor ki: "Onun cüz'ü zamanımızda semâ' olunan en âli cüz'dür." Ondan şöyle söylediği nakledilmiştir: "1700 şeyhten hadis yazdım, kendi elimle yazdığım 1.500.000 hadisten bu eserimde 500.000'ninden hazırladım."

6. İbn Mellâs'ın *Cüz'*ü[4]: Ebû'l-Abbâs Muh. b. Ca'fer b. Muh. b. Hişâm b. Kuseym b. Mellâs en-Nümeyrî ed-Dimaşkî el-Muhaddis.

7. el-Ensârî'nin *Cüz'*ü: Ebû Abdillah Muh. b. Abdillah b. el-Müsennâ b. Abdillah b. Enes b. Mâlik el-Ensârî el-Basrî el-Kâdî, Buhârî'nin güvenilir bir şeyhi, 215 H. senesinde vefât etmiştir. Bu, meşhûr âlî cüz'lerden birisidir[5].

8. İbn Tertâl'in *Cüz'*ü: Ebû'l-Hasan Ahmed b. Abdilazîz b. Ahmed b. Tertâl et-Temîmî, Mısır'da 408 H. senesinde 91 yaşında iken vefât etti. Bunu ondan Ebû'l-Hasan Alî b. Fâdıl b. Sa'dillah es-Sûrî (sonra:) el-Mısrî ile Ebû İshâk İbrâhîm b. Sa'îd el-Habbâl el-Mısrî rivâyet ettiler[6].

9. İbn Nüceyd'in *Cüz'*ü: Ebû Amr İsma'îl b. Nüceyd b. Ahmed b. Yûsuf b. Hâlid es-Sülemî en-Nîsâbûrî, zâhid, âbid, sûfîlerin şeyhi, H. 365 yahut 366'da vefât etmiştir. Ebû Abdirrahman es-Sülemî'nin ceddi olup, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*'nin ricâlindendir[7].

10. Ebû Ma'şer et-Taberî'nin *Cüz'*ü: Üstâz Ebû Ma'şer Abdülkerîm b. Abdissamed b. Muh. b. Alî el-Kattân et-Taberî el-Mukrî eş-Şâfi'î, eserler sâhibi, Mekke'de ibâdetle meşgûl olurmuş, burada 478 H. senesinde vefât etmiştir. Bu cüz'ünde o, Ebû Hanîfe'nin sahâbeden yaptığı rivâyetleri zikretmiştir. İçinde 1550 rivâyeti şâmil olan *el-Câmi'ul-kebîr fi'l-kırâat* adlı bir eseri vardır.

Alâ'î'nin yaptığı 13 hadislik seçmeler, 135a-136b yk., 800 H., İbn Hacer'in hattı ile); Zâhiriyye, mec. 51/3 (40a-47b, 8. H. asır; GAS 135).

4* Yegâne râvisi: Ebû'l-Abbâs Muh. b. Ya'kûb el-Esamm olup, 266 H. senesinde cüz' sâhibinden dinlemiştir (İbn Hacer *Müfehres* 100a; *Bern. Tüceybî* 224-5).

5* Meşhûr âlî hadîs cüz'lerinden birisidir. Yegâne râvisi: Ebû Müslim İbr. b. Abdillah b. Müslim el-Kiccî'dir. Rivâyet ve kıraat olunan hadis cüzlerindendir: *Meşyehatu'l-Halebî* 62 b; *Dürer* I, 19, II, 411; Sirâcüddîn *Meşyeha* 77ab; *Vefeyât İbn Râfi'* I, 178-9, 191, 261, 332; *Fihrist Suyûtî* 255a).

Yazmaları mevcuttur: Zâhiriyye, luğa 54 (14 yk., 607 H.'den önce), mec. 10 (176a-179a, 7. H. asır), mec. 51 (147a-157b yk., 7. H. asır), mec. 63/20 (232a-254b, 7. H. asır), mec. 14 (10-13 yk.; seçilmiş 40 hadisi), mec. 95/1 (3a-16b, 6. H. asır); Kahire [2] I, 108, hadîs 1558 (20 yk.).

6* Rivâyet ve kıraat olunan hadis kitaplarındandır (İbn Hacer *Müfehres* 65a; *Meşyehatü'l-Halebî* 65ab; *Dürer* IV, 267).

Yazmaları vardır: Kahire[2] I, 108, hadîs 1558 (6 s.); Zâhiriyye, mec. 94 (220-229 yk., 578 H.; GAS 223)

7* Cüz' sahibinden rivâyet eden yegâne râvisi: Ebû Hafs Ömer b. Ah. b. Ömer b. Ah. b. Muh. b. Mesrûr ez-Zâhid (İbn Hacer *Müfehres* 62 b; *Dürer* IV, 430; *Sebet İbn Habîb* 25b; *Bern. Vâdiyâşî* 240; *Bern. Tüceybî* 209; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 337).

Yazmaları: Köprülü 1584/3 (26a-30b, yk., 9. H. asır); Şehit Ali 546/10 (137a-144a yk., 9. H. asır: Kahire, Dâr, hadîs 1558 (s. 235-246, 8. H. asır; GAS 183).

11. İsma'îl es-Saffâr'ın *Cüz*'ü: Ebû Alî İsma'îl b. Muh b. İsma'îl b. Sâlih es-Saffâr, öl. 341 H.[8]

12. El-Gıtrîfî'nin *Cüz*'ü[9]: Ebû Ahmed Muh b. Ahmed b. el-Hüseyn b. el-Kâsım el-Gıtrîfî, H. 377'de vefât etmiştir. Buhârî'nin *Sahîh*'i üzerine bir müstahreci vardır.

13. Reşîdüddîn el-Attâr'ın *Cüz*'ü: Reşîdüddîn Ebû'l-Hüseyn Yahyâ b. Alî b. Abdillah b. Alî b. Müferric el-Kureşî el-Ümevî en-Nâblusî (sonra:) el-Mısrî el-Attâr el-Mâlikî el-Hâfız, 662 H.'de vefât etti.

14. İbn Bişrân'ın *Cüz*'ü: Ebû'l-Hüseyn Alî b. Muh. b. Abdillah b. Bişrân es-Sekrî el-Bağdâdî, muaddil, sika, Beyhakî'nin şeyhlerinden, 87 yaşında iken H. 415 senesinde vefât etmiştir[10].

15. İbn Fîl'in *Cüz*'ü: Ebû Tâhir el-Hasan b. Ahmed b. İbrâhîm el-Esedî el-Bâlisî, İbn Fîl nâmiyle marûftur. O, daha önce zikri geçmiş olan Müsned sâhibi İbrâhîm b. Sa'îd el-Cevherî el-Hâfız'dan rivâyet edenlerdendir[11].

16. Lüveyn ve arkadaşının *Cüz*'ü[12]: Muh. b. Süleymân b. Habîb el-Mâsîsî. *Tezkire*'de onun arkadaşının Ebû Ca'fer Ahmed b. Muh. b. el-Merzubân el-Ebherî olduğu söylenmiştir. 393 H. yılında vefât etmiştir.

17. İbn Mencûf'un *Cüz*'ü: Ebû Bekr Ahmed b. Abdillah b. Alî b. Süveyd b. Mencûf es-Sedûsî el-Mencûfî —ki bu, mezkûr ceddine nisbettir— O, Buhârî'nin *Sahîh*'indeki şeyhlerinden birisidir, öl. H. 252.

18. Ebû Abdillah Muh. b. İshâk b. Mende el-İsbehânî'nin *Cüz*'ü[13].

8* Cüz' sâhibinden rivâyet eden: Ebû'l-Huseyn Alî b. Muh. b. Abdillah b. Bişrân (*Siyer* XXIII, 238; İbn Hacer *Müfehres* 20a, 99a, 178b, 200 b; İbn Hayr *Fehrese* 313; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 54; *İsâbe* IV, 411; *Dürer* I, 139; *Meşyehatu'l-Halebî*; *Sıla* 84-28, 92).

Yazmaları: Şehit Ali 546 (68a-73b, 8. asır); Zâhiriyye, mec. 31 (215-224 yk.); mec. 24 (8-15 yk.); âmm 4540 (1-11 yk., cüz' II); mec. 81 (113-128 yk.).

9* Sâhibinden rivâyet eden râvisi: Ebû't-Tayyib Tâhir b. Abdillah b. Tâhir et-Taberî el-Fakîh eş-Şâfi'î (İbn Hacer *Müfehres* 71a, 90 b, 160 cb; *Vefeyât İbn Râfi'* I, 380, 423; II, 48).

Yazmaları vardır: Köprülü 1584/9 (85a-93a yk., 9. H. asır); Zâhiriyye, mec. 13 (51a-64a, 509 H.); mec. 40 (36a-52a, 6. H. asır); mec. 54/2 (42a-46b, 6. H. asır) (GAS 203)

10* Bkz. *Dürer* IV, 287.

11* Râvisi: Alî b. el-Huseyn b. Bündâr (İbn Hacer *Müfehres* 96a, 122b; *Dürer* II, 57; *Vefeyât İbn Râfi'* I, 353; Suyûtî *Fihrist* 265). Yazması: Kahire, Dâr, hadîs 1558 (bir mecmûa içinde, 635 H.; GAS 172).

Bir de bunun dışında *Cüz'ül-Fîl* vardır ki o, Ebû'l-Hasan Ali b. Ah. el-Hammâmî'nin, Ebû Amr Osmân b. Ah. b. es-Semmâk'ın hadis cüz'lerinden yaptığı seçmelerden oluşmuştur (*Sıla* 84-28, 75).

12* Kıraat ve rivâyeti yapılan marûf cüz'lerdendir (İbn Hacer *Müfehres* 96 b, 153 b; *Bern. Vâdiyâşî* 241; *Meşyehatu'l-Halebî* 63a; *Tezkire* III, 1026; *İber* II, 184, III, 46, 215).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 26/21 (274a-282b, 607 H.), mec. 67 (18a-37a, 7. H. asır); âmm 4555 (18 yk.); âmm 9062 (1-10 yk.).

13* Yazmaları mevcuttur: Zâhiriyye, mec. 17 (24-25 yk.), mec. 31 (IX, 157a-162b, 7. H. asır), mec. 94 (76a-183a, 669 H.), mec. 104 (219a-228a, 6. H. asır) (GAS 215).

19. Ebû Ya'lâ'l-Halîlî'nin *Cüz*'ü.

20. Ebû İshâk İsma'îl b. İshâk el-Kâdî'nin Eyyûb es-Sahtiyânî'nin hadislerinden topladığı *Cüz*'ü (*Cüz' Eyyûb*)[14].

21. Ebû'l-Kâsım el-Beğavî'nin *Cüz*'ü[15].

22. Ebû Bekr b. Şâzân el-Bağdâdî el-Bezzâz ın *Cüz*'ü.

23. Ebû Sa'îd Muh. b. Alî en-Nakkâş'ın *Cüz*'ü[16].

24. Ebû'l-Abbâs el-Esamm'ın *Cüz*'ü[17].

25. Ebû Bekr Muh. b. el-Hasan en-Nakkâş'ın terâvîh namazının fazîletine dâir *Cüz*'ü[18].

26. Ebû'l-Abbâs et-Tûsî'nin *Cüz'ü'l-Kanâ'at*'ı: Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muh. b. Mesrûk et-Tûsî (sonra:) el-Bağdadî, burada 300 H. senesinden bir, kimilerince de iki sene önce vefât etmiştir. Şânı yüce olup, ebdâlden sayılmıştır. O, aynı zamanda *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*'nin ricâlindendir.

27. Ebû Tâhir el-Muhallis'in *Cüz*'ü: Ebû Tâhir Muh. b. Abdirrahman b. el-Abbâs el-Muhallis ez-Zehebî el-Bağdâdî, Bağdat müsnidi, meşhûr hâfız,

---

14* Tamamı 4 cüz'dür (İbn Hacer *Müfehres* 97b; *Meşyehatu'l-Halebî* 114 a).

15* Kıraat ve rivâyet olunan hadîs kitapları cümlesindendir (*Dürer* II, 256; İbn Hacer *Müfehres* 40a, 202a; *İsâbe* II, 71; *Bern. Vâdiyâşî* 252-3).

el-Beğavî kendinden önceki bazı hadis ricâlinin hadislerini topladığı gibi, kendisinden sonra gelenler de onun rivâyetlerini bir araya getirmişlerdir. Bunun sebebi hadislerinin oldukça nâdir seviyede âlî oluşudur:

a. Ebû'l-Feth Muh. b. ebî'l-Fevâris'in tahrîc ettiği ve Ebû Tâhir el-Muhallis'in rivâyet ettiği hadis *Cüz*'ü. Yazması: Feyzullah 2169 (68a-74a, 7. H. asır).

b. Ebû Tâlib Muh. b. Alî b. el-Feth b. el-Uşerî'nin (öl. 441 H.) el-Beğâvî hadisleri içinden tahric ettiği 33 hadis. Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 51 (56a-73a, 7. H. asır), mec. 68 (19a-29b, 7. H. asır) (GAS 175).

c. el-Beğâvî'nin *Hadîsu Ebî Seleme*'si. Yazması: Chester Beatty 3524/2 (16-25 yk. 7. H. asır; GAS 175).

d. el-Beğâvî'nin *Hadîs*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 118 (8-9 yk.).

e. Onun *Hadîsu Kâmil b. Talna el-Cehderî*'si. Yazması: Zahiriyye, mec. 61 (1-9 yk.).

f. *Hadîsu Alî b. el-Ca'd el-Cevherî*'si. Yazmaları: Zâhiriyye, hadîs 526 (tamamı 13 cüz', 152 yk.); mec. 89 (XII, 160-179 yk.).

g. Onun *Hadîsu Mus'ab b. Abdillah b. Mus'ab*'ı. Yazması: Zâhiriyye, mec. 117 (I, 138-153 yk.).

h. Onun *Hadîsu Ebî Hâlid Hudbe b. Hâlid*'i. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 346 (I, 241-258 yk.).

16* Râvisi: Ah. b. Abdilgaffâr b. Uşne (İbn Hacer *Müfehres* 198 a).

17* Ebû'l-Abbâs Muh. b. Ya'kûb b. Yûsuf el-Ümevî el-Esamm'ın cüz'ünü rivâyet eden: Ebû Bekr Muh. b. Alî b. Muh. b. Hamdeveyh, (*Meşyehatu'l-Halebî* 43a, 90 b; İbn Hacer *Müfehres* 199a).

Yazmaları mevcuttur: Zâhiriyye, mec. 31 (II, III, 129a-150a, 6. H. asır), mec. 64/8 (II, 161a-154a, 6. H. asır), mec. 111/2 (24a-35a, 6. H. asır; Abdülganî el-Makdisî'nin hattıyla), mec. ?4 (187-194 yk.), mec. 64 (Muvaffakuddîn b. Kudâme'nin hattı ile, 561 H.); mec. 28 ("*Fevâ'id*", 48a-56b, 6. H. asır).

18* Onun âdî cüz'ünün yazması vardır: Zâhiriyye, mec. 124 (86-87 yk.; NÂSIR 426).

393 H. senesinde vefât etmiştir. Onun *Cüz*'ü, *el-Müntekâ* adıyla da marûf olup 7 cüz'den oluşmuştur[19].

28. Ebû Bekr el-Hatîbu'l-Bağdâdî'nin *Cüz' salâti't-tesbîh*'i.

29. Yine onun (el-Hatîb'in) *Cüz' men haddese ve nesiye*'si.

30. ed-Dârekutnî'nin *Cüz' men haddese ve nesiye*'si.

31. İbn Mahled el-Attâr'ın *Cüz*'ü: Ebû Abdillah Muh. b. Mahled b. Hafs ed-Dûrî el-Attâr el-Hâfız, öl. H. 331. 90 kadar hadisi müştemil olan ince bir cüz'dür[20].

32. Hamzatü'l-Kinânî'nin *Cüz'ü'l-bitâka*'sı: Ebû'l-Kâsım Hamza b. Muh. b. Alî b. el-Abbâs el-Kinânî el-Mısrî el-Hâfız'ın imlâsından, öl. H. 357. Ondan bu cüz'ü Ebû'l-Hasan Alî b. Ömer b. Muh. el-Harrânî el-Mısrî es-Savvâf rivâyet etmiştir. *Hüsnü'l-muhâdara*'da zikredildiğine göre 441 senesinde vefât etmiştir[21].

33. Ebû Zekeriyyâ' b. Mende'nin *Cüz' men revâ huve ve-ebûhû vecedduhû*'su: Hâfız Ebû Zekeriyyâ' Yahyâ b. el-Hâfız ebî Amr Abdilvehhâb b. el-Hâfız ebî Abdillah Muh. b. el-Muhaddis ebî Ya'kûb İshâk b. el-Hâfız ebî Abdillah Muh. b. el-Hâfız ebî Zekeriyyâ' Yahyâ b. Mende —ki bu, İbrâhîm b.

19* 7 cüz'lük *el-Müntekâ*, onun Ebû'l-Kâsım Alî b. Ah. b. Muh. b. Alî b. el-Büsrî'nin rivâyeti ile olan hadisleridir (*Siyer* XXIII, 43; İbn Hacer *Müfehres* 99b, 138 bb, 147aa, 155b; *Dürer* II, 31; İzz. b. Cem. M. 29ab; *Meşyehatu'l-Halebî* 7b, 8a; *Bern. Tüceybî* 174-5; *Vefayât İbn Râfi'* I, 432; *Sila* 84-28, 72).

Ebû Tâhir el-Muhallis'in başkaları rivâyetiyle gelen hadis cüz'leri de vardır:

a. İbn ebî'l-Fevâris'in tahrîc yahut seçmeleri ile olan hadis cüz'ü (Sirâcüddîn *Meşyeha* 67ab; *Meşyehatu'l-Halebî* 4a; İbn Hacer *Müfehres* 25a, 65 b, 113 ba, 11a, 160ea).

b. Ebû Bekr Ah. b. Ömer b. Alî el-Verrâk, İbnü'l-Bakkâl'ın (öl. 399 H.) seçmeleriyle olan *Cüz*'ü (*Bern. Vâdiyâşî* 246; *Vefeyât İbn Râfi'* I, 222).

Bu rivâyetin 9. cüz'ünü Ebû'l-Abbâs Ah. b. ebî Gâlib b. Ah., İbnü't-Tilâyâ el-Bağdâdî (öl. 548 H.) çokça kıraat ve rivâyet ettiği için zamanla onun ismine nisbetle "*Cüz'ü İbni't-Tilâyâ*" nâmıyle şöhret bulmuştur (*İber* III, 5; İbn Hacer *Müfehres* 138 ba). el-Muhallis'in hadisleri yazma olarak elde edilmiştir:

Zâhiriyye, mec. 46 (64 ab); mec. 66 (119a-129a, 518 H. tarihli bir semâ kaydı var; GAS 214); mec. 88 (52-70 yk., 467 H. tarihli bir semâ kaydı mevcut, Diyâü'l-Makdisî'nin el yazısı ile); hadîs 297 (206-219 yk.); mec. 2 (84-89 yk. 614 H. civârı, Diyâü'l-Makdisî'nin hattı ile; NÂSIR 398).

20* İbn Mahled'in bu cüz'ü Ebû Ömer Abdülvâhid b. Muh. b. Abdillah b. Muh. b. Mehdî el-Fârisî'nin rivâyeti ile olup (İbn Hayr *Fehrese* 177; İbn Hacer *Müfehres* 97a; *Siyer* XXII, 326) yazmaları mevcuttur: Köprülü 1584/10 (95a-102b, 9. H. asır: Şehit Ali 546/14 (103a-107a, 806 H.); Mahmûdiye, mec. 124 (II, 24 yk., 6. H. asır); Zâhiriyye, mec. 91/4 (I, 36a-44a, 7. H. asır); mec. 105 (75a-92a yk., 5. H. asır).

İbn Mahled'in bir de *Cüz'ül-ekâbir*'i mevcuttur (Bkz. *Dürer* IV, 39).

21* Kıraat ve rivâyeti sık olan hadis cüz'lerinden birisidir (İbn Hacer *Müfehres* 10a, 72a, 81 b; *Dürer* I, 165; *Bern. Vâdiyâşî* 245; *Bern. Tüceybî* 225; Suyûtî *Fihrist* 255 ab; *Siyer* XXI, 143; *İber* II, 278; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 74a; *Sila* 84- 28, 74).

Yazmaları mevcuttur: Köprülü 1584/16 (140a-144b, 853 H.); Şehit Ali 546/25 (164a-168a yk., 9. H. asır); Zâhiriyye, hadîs 164 (179-198 yk., 685 H.'den önce); mec. 24/17 (181a-186a, 605 H.), mec. 52 (64a-78a, 8. H. asır); Teymûr, hadîs 226/2 (8 yk., 8. H. asır) (GAS 193).

el-Velîd olup, Mende onun lakabıdır.— el-Abdî —ki bunların âzâdlısıdır— el-İsbehânî, meşhûr hâfızlardan ve mübrîz hadis ashâbından birisi, İsbehân'da H. 511 senesinin Kurban Bayramı günü vefât etmiştir.

34. Yine onun en son ölen sahâbîler hakkında bir *Cüz*'ü vardır. Mende âilesinin evi ilim, hadis ve fazîlet evidir. Denilmiştir ki bu, Yahyâ ile başlayıp Yahyâ ile noktalanan âlimler ocağıdır.

35. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Cüz' fî fadli sûreti'l-İhlâs*'ı.

36. Ebû Alî el-Hasan b. Muh. b. el-Hasan b. Alî el-Hallâl'ın *Cüz*'ü.

37. Ebû Bekr et-Temmâr'ın *Cüz*'ü: Ebû Bekr Muh. b. es-Serî b. Osmân et-Temmâr. el-Hasan b. Arefe ile karşılaşmıştır. Ondan ed-Dârekutnî ve gayrısı rivâyette bulunmuştur. O, münker ve uydurma hadislerin rivâyeti ile marûftur. Onu *Mîzân*'da zikreden Zehebî, vefât tarihini vermemiştir.

38. es-Sekafî'nin *Cüz*'leri (*el-Eczâ'u's-Sekafiyyât*): Ebû Abdillah el-Kâsım b. el-Fadl b. Ahmed es-Sekafî el-İsbehânî el-Hâfız, öl. 489 H. On cüz'den oluşmuştur[22].

39. Alî b. el-Ca'd'ın *Cüz*'leri (*el-Eczâ'u'l-Ca'diyyât*): Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Muh. el-Beğavî'nin, Bağdat şeyhi Ebû'l-Hasan Alî b. el-Ca'd b. Ubeyd el-Hâşimî —ki bunların âzâdlısıdır— el-Cevherî'nin hadislerinden cem'ettiği cüzler. 230 H. senesinde vefât etmiştir. Ayrıca şeyhleri ile onların şeyhlerinin tercemelerini de vermiştir. Tamamı 12 cüz'dür[23].

40. el-Hila'î'nin *Cüz*'leri (*el-Eczâ'u'l-Hila'iyyât*): Kâdı Ebû'l-Hasan Alî b. ebî'l-Hasan b. el-Hüseyn b. Muh. eş-Şâfi'î, el-Hila'î —ki bu nisbet ona, Mısır'da şeyhzâdelere elbise sattığı için verilmiştir —el-Mevsilî (:aslen) el-Mısrî (:oturduğu ve öldüğü yer) sâlih, fakîh, kerâmet ve eserler sâhibi, Mısır âhâlisinin isnâdı en âlî olanıdır. 492 H. senesinde vefât etmiştir. Kabri Karâfe'de olup, "Cin ve insin kâdısının kabri" diye marûftur. Kabri başına yapılan duâlara icâbet olunur. Bu cüz'ü onun için Ebû Nasr Ahmed b. el-Hüseyn eş-Şîrâzî, hadisleri arasından cem' ve tahrîc ettikten sonra *el-Hile'iyyât* adını verdi. Tamamı 20 cüzdür[24].

22* Şu isimle de marûftur: *el-Fevâidü'l-avâlî'l-müntekât min usûli simâ'atı'ş-şeyh er-re'is*.... Kıraat ve rivâyet olunan meşhûr âlî hadis cüzlerindendir (İbn Hacer *Müfehres* 202 ab; *Tekmile li-vefeyâti'n-nakale* III, No. 3061; *Sila* 84-28, 65; *Meşyehatu'l-Halebî* 100 ab; *Bern. Vâdiyâşî* 249; *Sebetü'ş-Şemmâ'* 50b-57b; *Bern. Tüceybî* 194). Yegâne râvisi meşhûr hâfız Ebû Tâhir es-Silefî'dir.

Yazmaları vardır: Feyzullah 259 (91b-92 yk., seçmeler, 752 H.; 10. cüz'den seçmeler: 95a-96a); Zâhiriyye, mec. 3 (I, 86-91 yk.; NÂSIR 202).

23* Rivâyet ve kıraat olunmuş meşhûr âlî cüz'lerdendir.

(İbn Hacer *Müfehres* 13ab, 179a, 201 b; *İsâbe* I, 184, II, 114, 333; *Siyer* XXII, 326; *İber* II, 442; *Bern. Tüceybî* 230; *Sila* 84-28, 71).

Bir bölümünün yazması mevcuttur: Köprülü 372/2,3 (VIII, IX, 34-83 yk., 615 H.).

24* Bu da bir evvelki gibi meşhûr hadîs cüz'lerindendir (*Sebetü'ş-Şemmâ'* 59a-73b, her cüz'ünden 5-8 hadisi seçme yapmıştır; İbn Hacer *Müfehres* 96b; *Siyer* XXII, 380; *Vefeyât İbn Râfi'* I, 182; *Sila* 84-28, 98).

İçinden *Muvâfâkât*'ı yazma olarak elde edilmiştir: Kahire, Suppl. I, 211, 216, hadîs 2024 (5, 7 s.).

41. Ebû Tâhir es-Silefî'nin *Cüz*'leri (*el-Eczâ'u's-Silefiyyât*): 100 cüz'ü aşmıştır. Ebû Tâhir Ahmed b. Muh. es-Silefi, bunu İbnü'ş-Şerîf el-Enmâtî ve İbnü't-Tuyûrî ile başkalarının *Usûl*'lerinden ve kendi *Meşyehatü'l-Bağdâdiyye*'si ile gayrısından seçme yaparak (intihâb ederek) hazırlamıştır[25].

42. Yine onun 7 cüz'lük bir hadis *Eczâ*'sı da vardır ki, adı *es-Sefînetü'l-Cerâ'idiyyeti'l-kübrâ* şeklinde olup, onun şeyhlerinden yaptığı rivayetlerden oluşmuştur[26].

43. Yine onun 5 cüz'lük bir diğer *Eczâ*'sı da vardır ki adı şöyledir: *es-Sefînetü'l-Cerâ'idiyyeti's-suğrâ*'dır.

44. Yine onun *es-Sefînetü'l-Bağdâdiyye*'si vardır[27].

45. *el-Eczâ'u't-Tuyûriyyât:* es-Silefî'nin, Ebû'l-Hüseyn el-Mübârek b. Abdilcebbâr b. Ahmed b. el-Kâsım el-Ezdî es-Sayrefî'nin, İbnu't-Tuyûrî'nin hadislerinden yaptığı seçmelerden oluşmuştur. Güvenilir ve hadisi çok olan muhaddislerden olup, 500 H. yılında Bağdat'ta vefât etmiştir. Cüz'ler iki ciltti r[28].

46. *el-Eczâ'u'l-Ğaylâniyyât*: 11 cüz'dür. Bunlar, ed-Dârekutnî'nin, Ebû Bekr Muh. b. Abdillah b. İbrâhîm el-Bağdâdî eş-Şâfi'î el-Bezzâr'ın hadisinden tahrîc ettiği hadislerden oluşmuştur[29]. O, müfîd ve huccet bir imâm olup, 354 senesinde vefât etmiştir. *Gaylâniyyât* denilmesinin sebebi: Bu ha-

25* Ebû Tâhir'in gerek kendi, gerekse başkalarının hadislerinden hazırladığı cüz'ler mevcuttur:

a. *Ehâdîs ve-hikâyât intehebehâ min usûli kütübi'ş-şeyh Ebî Abdillah et-Taberî*, yazması: Zâhiriyye, mec. 55 (73-80 yk.; NÂSIR).

b. *Cüz' min hadîsihî*, yazması: Zâhiriyye, mec. 62 (9-20 yk.; NÂSIR).

c. *Min hadîsihî an ba'di'l-Ebhuriyyîn*, yazması: Zâhiriyye, mec. 73 (132-137 yk., NÂSIR).

d) *Ehâdîs müntehabe min eczâ'iş-şeyh Ebî Mansûr el-Hûcânî*, yazması: Zâhiriyye, mec. 26 (18-139 yk.; NÂSIR).

26* Bkz. *Dürer* III, 447; *Sila* 84-28, 371.

27* Bkz. İbn Hacer *Müfehres* 194a, 207 b.

28* Suyûtî (*Hâvî* I, 375; *İtkân* II, 160) ve İbn Hacer'in (*İsâbe* III, 595) kaynaklarındandır.

Yazması mevcuttur: Zâhiriyye, hâdis 329 (I-XVIII, 1-286 yk.; NÂSIR).

29* Pek çok kereler rivâyet edilmiş ve seçmeleri yapılarak kıraat olunmuş bir hadis cüz'üdür (*İber* II, 95; 277; *Dürer* II, 139; İbn Hacer *Müfehres* 137b; *İsâbe* I, 354, II, 37, III, 249; *Meşyehatu'l-Halebî* 67b; İbn Hayr *Fehrese* 173; *Hâvî* II, 52; *Sila* 85-29, 27).Ebû Bekr eş-Şâfi'î'den rivâyet eden: Ebû Tâlib Muh. b. Muh. b. İbr. b. Gaylân'dır (öl. 440 H.).

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 49/1 (en kapsamlı nüshası, II-XI, 1a-143b, 7. H. asır); British Mus. Suppl. 135, Or. 3059 (17 yk., 9. H. asır), 136 (V, 12 yk., 682 H.); Tübingen 96; Kahire[2] I, 136, hadîs 1932 II, III, VI, VIII, XI, 87 yk.) (GAS 191).

Ebû Bekr eş-Şâfi'î'nin *Gaylâniyyât* dışında hadis cüz'leri de ele geçmiştir:

a. *Cüz' min hadîsihî*, rivâyet: Ebû Alî el-Hasan b. Ah. b. Hamdeveyh. Yazması: Zâhiriyye, mec. 31 (191-196 yk.; NÂSIR 138).

b. *Cüz' min hadîsihî*, rivâyet: el-Huseyn b. ed-Dahhâk et-Tîbî el-Bağdâdî. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 330 (1-12 yk.; NÂSIR 138).

c. *Hadîs*, yazması: Zâhiriyye, mec. 31 (183a-189a, 6. H. asır).

dislerin Ebû Tâlib Muh. b. Muh. b. İbrâhîm b. Gaylân el-Bezzâz'ın —öl. 440 H.—, Ebû Bekr Muh. ... el-Bağdâdî'den dinlediği bölümleri olup, içindeki hadisler en âlî ve güzel olanlarıdır.

47. *el-Eczâ'u'l-Kat'iyyât*: Tamamı 4 cüz'dür. Ebû Bekr Ahmed b. Ca'fer b. Hamdân b. Mâlik b. Şebîb el-Bağdâdî el-Katî'î —ki bu ona, Bağdat'ta Katî'atür-rakîk'te oturduğu için verilmiş bir nisbettir—, Irak müsnidinin hadisleridir[30]. 368 H. yılında vefât etmiştir. O, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel'den İmâm Ahmed'in *el-Müsned, et-Ta'rîh, ez-Zühd* ve *el-Mesâ'il*'ini rivâyet etmiştir.

48. *el-Eczâ'u'l-Kencerûdiyyât*: 5 cüz'dür. Bunlar, Ebû Sa'îd Alî b. Mûsâ en-Nîsâbûrî es-Sükkerî'nin —ki hac dönüşünde H. 465 tarihinde vefât etmiştir—, Ebû Sa'îd Muh. b. Abdirrahman el-Kencerûdî'nin hadislerinden tahrîc ettikleridir[31]. Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî de yine onun hadisinden tahricte bulunmuştur[32].

48. el-Mehâmilî'nin *Cüz*'leri (*el-Eczâ'u'l-Mehâmiliyyât*): Tamamı 12 cüz'dür. Bağdat ve İsbehân'lıların rivâyetlerinden oluşmuştur[33]. Kâdı Ebû Abdillah el-Hüseyn b. İsma'îl b. Muh. ed-Dabbî —ki bu, meşhûr ve büyük bir kabîle olan Dabbe'ye nisbettir— el-Bağdâdî el-Mehâmilî —ki bu, onun tahterevan (:*ahmil*) satıcılığına nisbettir— . Bağdat şeyhi ve muhaddisi, fazîletli, sadûk, toplayıcı musannif. 60 sene Kûfe kadılığı yaptıktan sonra 330 H. senesinde vefât etmiştir.

49. Ebû Alî el-Vahşî'nin *Cüz*'leri (*el-Eczâ'u'l-Vahşiyyât*): Ebû Alî el-

---

30* Tamamı 5 cüz' olan bu meşhûr eseri rivâyet eden: Ebû Muh. el-Hasan b. Alî b. Muh. el-Cevherî. Kıraat ve rivâyet olunmuştur (İbn Hacer *Müfehres* 5ab; *İsâbe* IV, 314, 317; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 40 ab; *Sila* 85-29, 54).

Küçük bir parçası yazma halindedir: *Avâlî mâ fi'l-Kat'iyyât bi-uluvvi raculeyni mine'l-ebdâl*, Feyzullah 259 (89b-90a yk., 752 H., 16 adet merfû hadis mevcuttur).

Ayrıca el-Katî'î'nin iki cüz'ü daha elde edilebilmiştir:

a. *Hadîs*, yazması: Zâhiriyye, mec. 40 (68-73 yk.; NÂSIR 143).

b. *Cüz'ül-ma'rûf bi-Elf dînâr*, yazması: Zâhiriyye, mec. 54/1 (1a-41a yk., 631 H.; GAS 200).

31* Râvisi: Zâhir b. Tâhir eş-Şehhâmî (*Sila* 85-29, 63).

32* A.y.; râvisi de aynı.

33* *Emâliyyü'l-Mehâmilî* diye de bilinmektedir. Onun imlâları iki gruptur: "İsbehânlılar" ve "Bağdâdlıların" tariki ile olan *Emâlî*. Rivâyet ve kıraatı çok olan hadis kitaplarındandır (İbn Hacer *Müfehres* 11a; *İsâbe* I, 124, 253, 288, 404; II, 371; III, 134; *Dürer* I, 24; *Siyer* XXII, 115, 119; *Hâvî* II, 81; *Meşyehatu'l-Halebî* 51b, 62 b.

Yazmaları çoktur: Feyzullah 2169 (seçmeler, 13a-14b, 7. H. asır); Zâhiriyye, mec. 22 (147a-159a, 597 H.; III, 27-40 yk.); mec 23 (I, 1-14 yk.; II, 71-78 yk.; II, 81-87 yk.; III, 91-96 yk.; IV, 99-111 yk.; V, 57-68 yk.; IV-V, 99-111, 115-126 yk.; VI, 148-159 yk.; VII, 149-156; VIII, 158-164 yk.; IX, 166-176 yk.; 6 H. asır); mec. 31 (II, 58a-57b yk.; IV, 58-71 yk. 6. H. asır); mec. 60 (135b-152b, 6. H. asır); mec. 63 (II, 280-283 yk.; VI, 274-278 yk.; 57 H.); mec. 73 (69a-73a, I; II, 17-25 yk.); mec. 75 (II, 27a-38a, 6. H. asır); mec. 87/11 (100-108a, 6. H. asır); mec. 107/11 (VIII, 257a-271b, 6. H. asır); hadîs 328 (II, 45-61 yk.); hadîs 389 (II, 41-49 yk.); âmm 45 4581 (II, 1-8 yk.); Kahire[2] I, 91, hadîs 17m (cüz' V); Chester Beatty 3495 (V, 57-68 yk., 738 H.), 3523 (VI, 38-51 yk., 574 H.); Rabât Evkâf 114 (4. H. asır).

Hasan b. Alî b. Muh. b. Ahmed b. Ca'fer el-Belhî el-Vahşî . Tamamı 5 cüz'dür[34].

50. el-Yeşkerî'nin *Cüz*'leri (*el-Eczâ'u'l-Yeşkeriyyât*): Dört cüz'dür. Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muh. el-Yeşkerî'nin imlâlarından oluşmuştur[35].

51. Ebû Tâhir Muh. b. Abdirrahman b. el-Abbâs el-Muhallis ez-Zehebî'nin *Cüz*'leri (*el-Eczâ'u'l-Muhallisiyyât*).

Hadis cüz'leri pek çoktur, sayıları binleri dâhi bulur. Hattâ ez-Zehebî, *Tezkire*'sinde hâfız Ebû Hâzım Ömer b. Ahmed el-Abdûnî'den nakletmiştir, diyor ki: "Kendi elimle on şeyhimden her birinden 1000 cüz' olmak üzere, 10.000 cüz yazdım." Bu cüz'lerden bir bölümünü Kâtip Çelebî, *Keşfu'z-zunûn*'da zikretmiş, ancak isimlerde hatâ ve tahrîfler yapmıştır. Muhibbüddîn et-Taberî, *er-Riyâdu'n-nadre*'nin başında ve İbn Süleymân el-Mağribî ise *Silatu'l-halef bi-mevsûli's-selef*'inde bu cüz'lerden pek çoğunu zikretmişlerdir. Bu eserlere müracaat olunsun. [36]

34* Ebû Alî el-Vahşî, bu cüz'ü Ebû Nu'aym el-İsbehânî için seçtiği hadislerden hazırlamıştır (*Tezkire* III, 1172; *Meşyehatu'l-Halebî* 52 b; *Bern. Tüceybî* 222; *Sıla* 85-29, 527).

35* Bkz. *İber* II, 134; *Sıla* 85-29, 532. Yazması: Zâhiriyye, mec. 11 (I, başı noksan, 129-141 yk., NÂSIR 172).

36* **DİĞER HADİS CÜZ'LERİ:**

1. Ebû Amr es-Sakatî'nin *Cüz*'ü. Rivâyet: Ebû Nu'aym el-İsbehânî (*Meşyehatu'l-Halebî* 17 b, 43 ab).

2. Ebû Hafs Ömer b. İbr b. Ah. el-Kettânî el-Mukrî'nin (300-390 H.) *Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 161 b.). Yazmaları vardır: Şehit Ali 2822/6 (34a-?34b, 680 H.); Zâhiriyye, mec. 40 (313a-318b, H. asır); mec. 104 (134a-145a, 6. H. asır); mec. 120 (132-145a, 455 H.); Chester Beatty 4483 (10 yk., 5. H. asır) (GAS 213).

3. Ebû Hafs Ömer b. Muh. b. Alî b. Yahyâ b. ez-Zeyyât'ın (286-375 H.) *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Muh. el-Cevherî (İbn Hacer *Müfehres* 56a, 160 ba).

4. İbr. b. Sa'd b. İbr. b. Abdirrahman b. Avf ez-Zührî'nin (108-182 H.) *Nusha*'sı. Ondan bunu rivâyet eden: Ebû Sâlih Abdullah b. Sâlih Kâtibi'l-Leys (İbn Hacer *Müfehres* 58a; *Dürer* III, 120; *İsâbe* I, 522; *Hâvî*, I, 118; *Sıla* 85-29, 517).

Yazması mevcuttur: Kahire, Dâr, hadîs 1558 (s. 373-392, 8. H. asır; GAS 95).

5. Kâdı Ebû İsh. İbr. b. Muh. b. Ah. b. ebî Sâbit el-Attâr el-Absî es-Sâmirî'nin (öl. 338 H.) *Hadîs*'i (*İber* II, 54; İbn Hacer *Müfehres* 207a; *Meşyehatu'l-Halebî* 6a; *Bern. Tüceybî* 213-4). Rivâyet eden: Abdurrahman b. Osmân b. ebî'l-Kâsım b. ebî Nasr.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 89 (cüz' I-II, 121a-144a, 518 H.; GAS 184).

6. İbr. b. Fehd'in *Cüz*'ü (İbn Hacer *Müfehres* 68a, 169ab).

7. Ebû Müslim İbr. b. Abdillah el-Kiccî'nin (200-292 H.) *Cüz*'ü (*Bern. Tüceybî* 226). Çoğunluğu el-Ensârî tarikiyle olan âlî hadislerden oluşmuştur. Yazmaları vardır: Ankara, Saib 2176/2 (19a-36a yk.); Zâhiriyye, mec. 3 (II, ilk ve son yaprağı, 127-128 yk.); mec. 65 (3-16 yk., sonu noksan); âmm 4566 (16 yk., 642 H.).

8. İsm. b. Ca'fer b. ebî Kesîr el-Ensârî el-Medenî'nin (130-180 H.) *Nusha* = *Hadîs*'i. Râvisi: Muh. b. ebî'l-Ezher b. Zünbûr (İbn Hacer *Müfehres* 193a; *Sıla* 85-29, 514).

Nusha İsm. b. Ca'fer an Abdillah b. Dînâr ve-Humeyd b. ebî Humeyd et-Tavîl ve-Muh. b. Ömer b. Alkame ve'l-Alâ' b. Abdirrahman ve-Muh. b. ebî Harmale (*Sıla* a.y. 517).

Yazması: Köprülü 428 (I-III, 1-59 yk.) İbn Hacer'e göre bu cüz', 500 hadisten teşekkül etmiştir (Bkz. *Tehzîb* I, 287).

9. *K. el-Ehâdîsi'l-muhrace fî muhtasarı ebî İbr. İsm. b. Yahyâ el-Müzenî bi'l-esânîd* (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 64b-65a; *Sila* 83-27, 447).

10. Cemâlüddîn Yûsuf b. Hasan b. Ah., İbn Abdilhâdî'nin (840-909 H.) hadis cüzleri:

a. *Ehâdîs mütebâyeneti'l-esânîd usreti'l-vad'.* Yazması: Zâhiriyye, mec. 58 (121-130 yk., müellif hattı).

b. *Cüz' ehâdîs müntekâ*, yazması: Zâhiriyye, tasavvuf 46 (335-344 yk. 878 H., müellif hattı).

c. *Cüz' fîmâ inde'r-Râzî min hadîsi'l-imâm Ahmed ve-veledâhi ve-min hadîsi'l-İmâmi'ş-Şâfi'î an Mâlik ve-min hadîsi Ebî Hanîfe*, yazması: Zâhiriyye, âmm 9390 (45-47 yk., müellif hattı).

11. Ebû Zekeriyyâ' Yahyâ b. Bukeyr b. Abdirrahman et-Temîmî en-Nisâbûrî'nin (142-226 H.) *Cüz*'ü. Râvisi: Ebû Süleymân Dâvud b. el-Huseyn b. Akîl el-Beyhakî (*Bern. Tüceybî* 21; İbn Hacer *Müfehres* 154a; *Sila* 85-29, 516).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 17 (97. yaprak. 3. cüz'ün son yaprağı; NÂSIR 433).

12. Ebû İshâk Yahyâ b. İbr. b. Muh. el-Müzekkî'nin *Cüz*'ü. Rivâyet: el-Kâsım b. el-Fadl es-Sekafî (İbn Hacer *Müfehres* 178b; *Meşyehatu'l-Halebî* 90 b.). Bu Müzekkî, es-sağîr diye bilinir.

13. Ebû İshâk İbr. b. Muh. b. Yahyâ el-Müzekkî'nin (öl. 362 H.) *Cüz*'ü, *el-Müzekkiyât* adıyla maruftur. Bunu onun için Hâfız ed-Dârekutnî tahrîc etmiştir (İbn Hayr *Fehrese* 173; *Vefeyât İbn Râfi'* 285, 291).

14. el-Müsennâ b. Abdillah b. Enes b. Mâlik el-Ensârî'nin (öl. 150 H.) *Ehâdîs*'i.

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 24 (124a-124b, 129ab, 7-8. H. asır); âmm 1592 (1a-26b, 7. H. asır).

15. *Nüshatu Ebî Suhaym el-Mübârek b. Suhaym an mevlâhî Abdilazîz b. Suheyb an Enes.* Râvisi: Hafs b. Amr el-Basrî (*Sila* 85-29, 518).

16. Ebû Abdillah Mâlik b. Ah. b. Alî el-Bânyâsi el-Mâlikî'nin (398-485 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 118 (NÂSIR 229).

17. Ebû Hafs Ah. b. İshâk b. İbr. b. Nubayt b. Şerît el-Eşca'î'nin (öl. 287 H.) biraraya getirdiği *Hadîsu Nubayt b. Sarît el-Eşca'î el-Kûfî es-Sahâbî*'si.

Bu cüz'ün sahibi Ah. b. İsh. töhmet altında bir râvidir. Hakkında Zehebî: "Bu râvî ile ihticâc etmek muhâldir, çünkü yalancı bir râvidir" demiş ve cüz'de de mevcût olan bazı münker rivâyetlerini örnekler olarak sunmuştur (*Mîzân* No. 296). Yazmaları; Feyzullah 259/4 (17a-138b, 9. H. asır); Zâhiriyye, hadîs 279 (13 yk., 667 H.); Kahire I, 108, hadîs 1558.

18. Ebû'l-Huseyn Muh. b. Ah. el-Ebnûsî'nin *Hadîs*'i: Râvisi: Ebû Bekr b. Bedrân el-Hulvânî (İbn Hacer *Müfehres* 141a; 205a).

19. Ebû'l-Hasan Âdem b. İyâs el-Horâsânî el-Askalânî'nin (132-220 H.) *Hadîs*'i. Rivâyet eden: İsh. b. İsm. er-Remlî (İbn Hacer *Müfehres* 122ab).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 20/10 (176a-185a, 6. H. asır; GAS 102).

20. Ebû Sehl Ah. b. Muh. b. Abdillah b. Ziyâd el-Kattân'ın (259-350 H.) *Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 207b, 210b). Yazmaları vardır: Zâhiriyye, mec. 85 (IV, 227a-280a yk., 6. H. asır; NÂSIR 61, 165; GAS 188).

21. Ebû'l-Abbâs Ah. b. Abdilgaffâr b. Uşne'nin *Hadîs*'i (*Dürer* III, 319; İbn Hacer *Müfehres* 204a).

22. Ebû Bekr Muh. b. el-Huseyn b. Abdillah el-Âcurrî'nin (öl. 360 H.) *Cüz*'leri:

a) *Cüz' fîhî mes'eletü'l-cehr bi'l-Kur'ân fi't-tavâf*, yazması: Kahire I, 107, hadîs 1926 (6 yk., 8. H. asır; GAS 195).

b) *Hadîsu'l-Âcurrî ve'l-Hutullî*, rivayet: el-Hammânî (İbn Hacer *Müfehres* 198 b).

c) *Cüz' min hadîsi'l-Âcurrî*, rivâyet: Ebû'l-Hasan Ah. b. Muh. el-Atîkî (İbn Hacer *Müfehres* 179 bb).

d) *Cüz' min hadîsi'l-Âcurrî an Ebî Şu'aybi'l-Harrânî ve-Yûsufi'l-Kâdî ve-gayrihî* (İbn Hacer *Müfehres* 170 b).

23. Ebû'l-Huseyn Üseyd b. Âsım b. Abdillah es-Sekafî'nin *Cüz*'ü. Râvisi: Ebû Muh. Abdullah b. el-Hasan b. Bündâr el-Medînî (İbn Hacer *Müfehres* 58 b; *Dürer* III, 168; *Meşyehatu'l-Halebî* 105a).

24. Ebû'l-Huseyn Muh. b. Abdillah b. el-Huseyn, İbn ahî Mîmî'nin (öl. 390 H.) meşhur *Cüz*'ü (*İber* II, 179). Yazması: Zâhiriyye, mec. 75/3 (III; GAS 212).

25. Ebû'l-Huseyn Muh. b. Ah. b. el-Abbâs el-Ahîmîmî el-Mısrî'nin (öl. 395 H.) *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû'l-Huseyn b. en-Nakûr (İbn Hacer *Müfehres* 161a, 162a).

Yazmaları vardır: Zâhiriyye, mec. 85 (1a-14a yk. 6. H. asır, cüz' II); mec. 89 (49a-64a, 6. H. asır); Ebû Muh. Abdülganî b. Sa'îd el-Ezdî'nin (öl. 409 H.) seçmeleri: Ezher I, 576, mec. 305 (27-55 yk., 6. H. asır); Bağdat, Evkâf 2886/4 (GAS 214).

26. Ebû Ahmed el-Faradî'nin üç cüz'ünden oluşan *Ehâdîs*'i (İbn Hacer 105 ba; 147b, 189a).

27. Ebû Bekr Ah. b. Yûsuf b. Ah. b. Hallâd el-Bağdâdî'nin (öl. 359 H.) *Hadîs*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 26 (cüz' II, 107a-120b, 7. H. asır; GAS 193).

28. Yine İbn Hallâd'ın tahrîc ettiği: *Cüz' fîhî min hadîsi Ebî'l-Abbâs Muh. b. Yûnus el-Kudeymî*'si.

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 297 (26-32 yk.; NÂSIR 135).

29. Ebû'l-Hasan Alî b. ebî Abdillah el-Huseyn b. Alî b. Mansûr el-Bağdâdî, İbnü'l-Mukîr'in (545-643 H.) *Ehâdîs*'i (*Sila* 85-29, 482). Yazması: Kahire, Suppl. I, 211, hadîs 1558 (27 s.).

30. Ebû'l-Hasan Alî b. Harb b. Muh. et-Tâ'î'nin (175-265 H.) *Cüz*'ü (*Siyer* XXII, 294; *Tezkire* III, 1073; *Vefeyât İbn Râfi'* I, 409; İbn Hacer *Müfehres* 68a, 111 eb, 165 b, 201a).

Yazmaları mevcuttur: Zâhiriyye, mec. 67/5; 73 (75a-82b, 6. H. asır; GAS 145); hadîs 234 (seçmeler, 1-8 yk.)

Yine onun tahrîc ettiği: *Cüz' fîhî min hadîsi Süfyân b. Uyeyne*; yazmaları: Zâhiriyye, mec. 22 (75-84 yk., Hafız Diyâu'l-Makdisî'nin hattı ile); mec. 67 (I, 78-83 yk.; I, 85-97 yk.; II, 98-10 yk.) (NÂSIR 336).

31. Ebû'l-Hasan Alî b. Âsım b. Suheyb el-Vâsitî'nin *Cüz*'ü. Râvisi: el-Hâris b. ebî Usâme (İbn Hacer *Müfehres* 193 b). Yazması: Zâhiriyye, mec. 31 (151a-155a, 6. H. asır).

32. Ebû'l-Hasan Alî b. Ah. b. Ömer el-Mukrî el-Hammâmî'nin *Cüz*'ü. Râvisi: Alî b. Muh. b. el-Allâf. En az 9 cüz'den oluşmuştur (İbn Hacer *Müfehres* 111da; 201b).

33. Ebû İyâs Alî b. Hucr b. İyâs el-Mervezî'nin (154-244 H.) *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Bekr Muh. b. İsh. b. Huzeyme (*Dürer* III, 311; İbn Hacer *Müfehres* 40 bb, 198a; *İsâbe* III, 618-9; *Sebetü'ş-Şemmâ'* 36b-37a).

Alî b. Hucr'un bir de *Müsned*'i vardır. Bu müsnedin parçaları "*Hadîs*" adıyla da marûf olmuştur. Yazmaları: Feyzullah 507 (başı ve sonu noksan bir kıt'ası, 186a-191b, 9. H. asır); Köprülü 428/1 (I, III, 1a-59b, 9. H. asır: Zâhiriyye, mec. 53/3 (29a-42b, 7. H. asır), 89/11 (181a-190, 6. H. asır: Kahire, Dâr, hadîs 2240 (I-XIII, 103, 86, 453, 125, 144 yk.; 625 H.).

34. Ebû Bekr Ah. b. Alî b. Sa'îd el-Kureşî el-Mervezî'nin (202-292 H.) *Hadîs*'i (*Siyer* XXIII, 267; *Dürer* III, 468). Yazması: Zâhiriyye, mec. 110 (82-89a, 595 H.; GAS 162).

35. *Cüz' Kâkû* = Abdurrahman b. Ömer en-Nahhâs'ın *Hadîs*'i. Bu cüz' râvisinin adı ile marûftur: Ebû Nasr Ah. el-marûf bi-Kâkû (İbn Hacer *Müfehres* 202aa).

36. Cemâlüddîn Ebû Bekr Abdullah b. ebî'l-Mecd el-Hasan b. el-Hasan b. Alî b. Abdilbâkî, İbnü'n-Nahhâs el-Ensârî ed-Dimaşkî el-Esamm'ın (572-654 H.) *Cüz*'ü. İbnü's-Sâbûnî ona bir cüz' tahrîc etti (*Siyer* XXIII, 308).

37. Abdurrahman b. Mehdî'nin *Nüsha*'sı. Râvisi: Abdurrahman b. Muh. b. Mansûr (İbn Hacer *Müfehres* 52b; *Sila* 85-29, 516).

38. Ebû'l-Hasan Abdurrahman b. Muh. b. Yahyâ b. Yâsir el-Cevherî'nin (öl. 425 H.)

Ehâdîs'i. Yazmaları: Zâhiriyye, hadîs 264 (122-125 yk.; NÂSIR 249); mec. 26 (122a-125a, 7. asır H.; GAS 229).

39. Ebû Muh. Abdurrahman b. ebî Hâtim Muh. b. İdrîs el-Hanzalî et-Temîmi er-Râzî'nin (240-327 H.) *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû'l-Hasan Alî b. Muh. b. Ömer el-Kassâr el-Fakîh (İbn Hacer *Müfehres* 70a).

Yazması: Zahiriyye, mec. 41/8 (103a-109 b yk., 6. H. asır; GAS 179).

40. Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ah. b. Muh. ebî Şureyh el-Ensârî'nin (öl. 392 H.) *Cüz*'ü. Yazmaları: Köprülü 428/5 (218a-236a yk., 856 H.'den önce); Zâhiriyye, mec. 124 (156a-173a yk., 770 H. civarı); mec. 18 (sadece tek yaprağı, 350 yk.). Râvisi: Ümmü'l-Fadl Bîbî binti Abdissamed b. Alî el-Hersemiyye el-Hereviyye. Râvisinin adına nisbetle "*Cüz'ü Bîbî*" adıyla marûftur.

Yine İbn ebî Şureyh'in *Cüz' fîhi'l-ehâdîsü'l-mi'e*'si. Yazmaları: Feyzullah 506/5 (75a-80 b yk., 7. H. asır); Zâhiriyye, mec. 20/8 (116-129 yk., 661 H.'den önce); mec. 107/9 (214a-227a, 633 H.'den önce; GAS 213).

41. Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. el-Abbâs el-Bezzâr el-Esamm'ın (4. H. asır) *Ehâdîs*'i. Tahrîc eden: Ebû Nu'aym el-İsbehânî (336-430 H.). Yazması: Zâhiriyye, mec. 66 (180a-211b, 6. H. asır; GAS 202).

42. Ebû Muh. Abdurrahman b. Bişr b. el-Hakem el-Abdî en-Nîsâbûrî'nin (öl. 260 H.) *Ehâdîs*'i. Tahrîc eden: Ebû'l-Kâsım Zâhir b. Tâhir b. Muh. en-Nîsâbûrî (öl. 533 H.); 8 cüz'dür (*Sıla* 84-28, 88).

Yazması: Feyzullah 506/2 (V, VI, VII, 31a-50b, 7. H. asır; GAS 135).

43. Mansûr b. Ammâr'ın *Hadîs*'i. Cem'eden: Ebû Bekr Muh. b. Ah. el-Hemedânî, İbn ebî Alî (*Dürer* I, 119; *Sıla* 84-28, 86).

44. Ebû'l-Huseyn b. Muh. b. Alî b. Muh. b. Ubeydillah b. el-Mühtedîbillah'ın (öl. 465 H.) *Cüz' fîhî haberu İreme zâtî'l-imâd*'ı (*Sıla* 84-28, 79). Râvisi: Ebû Bekr b. Abdilbâkî el-Ensârî.

45. Yine onun *Hutbetu Ebî Bekr* ve *Vasiyyetu'n-Nebî (sav) li-Enes* ve *Ehâdîsu an Ebî Zerr ve-gayrihî*'si (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 31b).

46. Ebû İmrân Mûsâ b. Hârûn el-Hammâl el-Bezzâz'ın (214-294 H.) *Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 155 b; *Sıla* 84-28, 95).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 40 (55a-66b, 5. H. asır; GAS 163).

47. Ebû Bekr Muh. b. İbr. b. Alî el-İsbehânî, İbnü'l-Mukrî'nin (285-381 H.) *Cüz*'ü (İbn Hacer *Müfehres* 160 ba). Yazması: Zâhiriyye, mec. 87 (16a-21b, 7. H. asır; GAS 205).

48. Yine onun tahrîc ettiği *Nüshatu Nâfi' b. Abdirrahman Ebî Nu'aym el-Leysî*'si (öl. 169 H.). Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 13/2 (22a-26a, 440 H.); Kahire I, 106, hadîs 1559 (41a-44b, 8. H. asır).

49. Yine onun *Nüshatu Mufaddal b. Fadâle*'si (*Tezkire* III, 974).

50. Ebû Müshir Abdüla'lâ b. Mushir b. Abdila'lâ el-Gassânî ed-Dimaşkî'nin (140-218 H.) *Nüsha*'sı (*Dürer* I, 360, 180; III, 223, İbn Hacer *Müfehres* 111 cb, 111 fb, *Vefeyât İbn Râfi'* II, 36; *Bern. Tüceybî* 223-4; *Sıla* 85-29, 512). Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 59 (57a-63b, 7. H. asır; GAS 101); Kahire I, 108, hadîs 1538 (s. 393-407, 8. H. asır).

51. Ebû Ömer Muh. b. Mûsâ b. Fadâle el-Kureşî'nin *Cüz*'ü. Râvisi: Ebû Abdillah Muh. b. Abdisselâm b. Sa'dân (*Bern. Tüceybî* 221; *Meşyehatu'l-Halebî* 85b).

52. Ebû'l-Huseyn Muh. b. el-Muzaffer b. Mûsâ el-Bezzâz el-Bağdâdî'nin (286-379 H.) *Hadîs*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 107 (bir cüz'ü, 220-?); mec. 56 (244a-262a, 622 H., I-II).

53. Yine onun *el-Müntekâ min hadîsi Hişâm b. Ammâr*'ı. Yazması: Zâhiriyye, mec. 63 (153-164 yk.; NÂSIR 393).

54. Muh. b. el-Ferec el-Ezrak el-Bağdâdî'nin (öl. 282 H.) *Cüz*'ü. Rivâyet eden: Ebû Bekr Ah. b. Yûsuf b. Hallâd en-Nusaybî (*Bern. Tüceybî* 211; *Meşyehatü'l-Halebî* 15b, 30b; *Dürer* I, 305, II, 144, IV, 278).

55. Abdurrahman b. Yûsuf b. Abdirrahman, Ebû'l-Haccâc el-Mizzî'nin (687-749 H.) *el-Ehâdîsu's-sıhâh ve'l-garâ'ib*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 22 (66-73 yk.; müellif hat-

tı, 742 H.; NÂSIR 406).

56. Hâfız Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahman b. Yûsuf el-Mizzî'nin 654-742 H.) *el-Müntekâ mine'l-ehâdîs*'i. Yazması: Kahire I, 429, hadîs 489 (11 yk., 719 H.).

57. Ebû Abdirrahman Mü'mel b. İhâb b. Abdilazîz er-Rebeî'nin (öl. 254 H.) *Cüz*'ü. Rivâyet: Ebû'l-Fadl Ah. b. Abdillah b. Nasr b. Hilâl es-Sülemî (İbn Hacer *Müfehres* 158a, 160 ea; *Dürer* II, 325, III, 363). Yazması: Kahire[2] I, 108, hadis 1558 (2a-5b, 8. H. asır).

58. Takiyüddîn Ebû'l-Feth Muh. b. Alî b. Vehb b. Mutî' el-Kuşeyrî'nin *Cüz' fîhî ehâdîs ve-enâşîd*'i (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 32 ab; *Sıla* 84-28, 72).

59. Ebû Abdillah Muh. b. Alî b. Muh b. Tayyib el-Kâdî el-Cülâbî'nin (5. H. asır) *Cüz*'ü (İbn Hacer *Müfehres* 49b; *Sebet Halebî* 1b). Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 27 (143-146 yk.; NÂSIR 173); Kahire, Suppl. I, 208, hadîs 1558 (10 s.).

60. el-Kâdî Ebû Abdillah Muh. b. Alî b. Muh. ed-Dâmgânî'nin (398-478 H.) *Ehâdîs*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 120 (60 a- 60 b, yk.; NÂSIR 275).

Yine onun: *el-Ehâdîs ve'l-ahbâr ve'l-eş'âr ve'l-hikâyât*, yazması: Zâhiriyye, mec. 108 (100-117 yk.; NÂSIR 275).

61. Ebû Abdillah Muh. b. Alî b. el-Hasan b. Abdirrahman el-Alevî'nin *Cüz*'ü. En az 5 cüz'den oluşmuştur. Seçme yapan: Ebû Abdillah es-Sûrî. Rivâyet eden: Ebû'l-Ganâ'im Muh. b. Alî b. Yemmûn en-Nersî (424-510 H.). Bkz. İbn Hacer *Müfehres* 169 ab; *Sıla* 84-28, 88). Yazması: Zâhiriyye, mec. 83 (127-137 yk.; NÂSIR 220).

62. Ebû Mansûr Muh. b. Abdillah b. el-Mübârek b. Kerem b. Gâlib el-Bendîcî, İbnü U-feyce'nin *Cüz*'ü. Rivâyet eden: Şemsüddîn Ebû Bekr Muh. b. İbr. b. Abdilvâhid el-Makdisî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 103 ab). Yazması: Şehit Ali 546 (95a-96b, 9. H. asır) .

63. Ebû Ca'fer Muh. b. Abdillah b. Sül. el-Hadremî el-Kûfî, Mutayyen'in (202-209 H.) *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû'-Hasan Alî b. Abdirrahman b. ebî's-Serî el-Bikâ'î (*Meşyehatu İbn Sellâme*, Feyzullah 507, 15 b). Yazması: Feyzullah 507/4 (29a-32b, 9. H. asır).

64. Ebû Bekr Muh. b. Abdillah b. Halef b. Buhayt ed-Dekkâk el-Ukberî'nin (öl. 372 H.) *Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 130b). Yazması: Zâhiriyye, mec. 75 (II, 39-44 yk.; NÂSIR 27).

65. Ebû'l-Hasan Muh. b. Talha b. Muh. b. Osmân en-Ni'âlî'nin (öl. 413 H.) *Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 166 b.). Yazması: Zâhiriyye, mec. 68 (44a-53b, 7. H. asır; mec. 21 (120-134 yk.; (NÂSIR 157).

66. *Cüz' fîhî min hadîsi Ebî Bekr Muh. b. İbr. b. Muh. el-Kureşî el-Adevî an şuyûhihî.* Tahrîc eden: Ebû'l-Hasan Muh. b. Sadaka b. el-Huseyn el-Mevsılî el-Bezzâr (5. H. a-sır). Yazması: Zâhiriyye, mec. 19 (28-33 yk. ; NÂSIR 151).

67. Ebû Ca'fer Muh. b. Âsım es-Sekafî el-İsbehânî'nin (öl. 262) H.) *Cüz'= Ehâdîs*'i (*Tezkire* III, 1095-6; *Sebet İbn Habîb* 26a; *İber* IV, 59).

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 85/13 (196a-203b, 7. H. asır; GAS 144); mec. 68 (147a-160a yk., 5. H. asır; GAS 144).

68. Ebû Ca'fer el-Matîrî'nin *Cüz'= Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 32a; *Dürer* II. 139).

69. Muccâ' b. ez-Zübeyr Ebû Ubeyde'nin *Hadîs*'i (*Siyer* XXII, 360). Yazması: Zâhiriyye, mec. 35/4 (2. cüz'; GAS 92).

70. Ebû Bekr Muh. b. Sinân b. Zeyyâl b. Hâlid el-Kazzâz el-Basrî'nin(öl. 271 H.) *Hadîs = Cüz*'ü (İbn Hacer *Müfehres*. 58b, 99b, 155b; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 359; *Meşyehatu İbn Sellâme,* Feyzullah 507, 15a; *Bern. Vâdiyâşî* 254; *Bern. Tüceybî* 230). Râvisi: Ebû Alî İsm. b. Muh. es-Saffâr.

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 18/1 (1a-4a, 7. H. asır); mec. 31 (163a-167b, 6. H. asır); Kahire, Dâr, hadîs 1558 (202-212 s., 269-275 s., 8. H. asır; GAS 146).

71. Ebû Amr Müslim b. İbr. el-Ezdî el-Ferâhîdî'nin (öl. 22 H.) *Ehâdîs*'i. Yazması: Zâhiriyye, âmm 9392 (9 yk., 6. H. asır; GAS 103).

72. Ebû Mûsâ Muh. b. ebî Bekr el-Medînî el-İsbehânî'nin (501-581 H.) *Ehâdîs ve-hikâyât*'ı. Yazması: Zâhiriyye, mec. 80 (99-104 yk.).

Yine onun: *İbn ebî'd-Dünyâ' ve-mâ veka'a âliyyen min hadîsihî*. Yazması: Zâhiriyye,

mec. 111 (54-62 yk.)

73. Ebû'l-Abbâs Muh. b. el-Abbâs b. Necîh el-Bezzâr'ın (263-345 H.) *Hadîs*'i. Râvisi: İbn Şâzân (İbn Hacer *Müfehres* 74a).

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 330 (I,II, 101-124 yk., mec. 67 (223a-235b, II, 451 H. civarı).

74. Ebû Bekr Ah. b. Talha b. Ah. b. Hârûn, İbnü'l-Müttekî'nin (öl. 426 H.) *Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 144a). Yazması: Zâhiriyye, mec. 66/161a-166b, 676 H; GAS 229).

75. Ebû'l-Abbâs Ah. b. Şebîb el-Hanatî'nin *Hadîs*'i. Râvisi: Muh. b. Alî b. Zeyd es-Sâ'iğ (İbn Hacer *Müfehres* 78a; *Sila* 84-28, 91).

76. Ebû'l-Hasan Ah. b. Abdillah b. Humeyd b. Rezzîn'in *Hadîs*'i. En az 20 cüz'dür. Râvisi: Muh. b. Mekkî b. Osman (İbn Hacer *Müfehres* 40a; *Sila* 84-28, 89).

77. Ebû'l-Hasan Muh. b. Ah. b. Muh. b. Ah., İbn Rizkaveyh'in (325-412 H.) *Cüz'*= *Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 111 ca). Yazması: Zâhiriyye, mec. 37/4 (45a-51a, 7. H. asır; GAS 226).

78. Ebû Bekr Ah. b. Selmân b. el-Hasan en-Neccâd el-Bağdâdî el-Hanbelî el-Fakîh'in (253-348 H.) *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Alî el-Hasan b. Ah. b. İbr b. el-Hasan b. Muh. b. Şâzân (*Meşyehatu'l-Halebî* 50 a; *Sila* 84-28, 94).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 31 (II, 208a-214b, 6. H. asır); mec. 115 (88a-102a yk., 478 H.); hadis 248 (6-8 yk.; NÂSIR 140).

79. Ebû Sa'îd Ah. b. Muh. b. Ziyâd b. el-A'râbî'nin (246-340 H.) hadislerinden seçmeler: *Müntekâ min hadîsihî*. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 234 (1-8 yk.).

80. Yine onun tahrîc ettiği *Hadîsu Ebî Osmân Sa'dân b. Nasr el-Bezzâz an Süfyân b. Uyeyne ve-gayrihî an şüyûhî*'si. Yazması: Zâhiriyye, âmm 4556 (1-24 yk., NÂSIR 25).

81. Ebû'l-Huseyn Ah. b. Muh. b. Ah. b. Hammâd b. el-Mukîm el-Vâ'iz'in *Hadîs*'i: Rivâyet edenler: Rizkullah et-Temîmî ile Muh. b. İshâk b. İbr. el-Bâkarhî (İbn Hacer *Müfehres* 86; 117 b).

82. Ebû'l-Fadl Ah. b. Muh. b. Mulâ'ib'in *Cüz*'ü. Râvisi: Ebû Ca'fer Muh. b. Amr b. el-Buhturî er-Rezzâz (İbn Hacer *Müfehres* 199a; *Bern. Tüceybî* 217).

83. *Cüz'ül-âlî* = Ebû'l-Huseyn Ah. b. Muh. b. Mansûr b. Husayn b. el-Âlî b. Sül. el-Bûşencî'nin *Cüz'=Hadîs*'i. Râvisi: Ebû İsm. Abdullah b. Muh. b. Abdillah el-Ensârî es-Sûfî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 88 b- 89a; İbn Hacer *Müfehres* 111ab, 154 b).

84. Ebû Zerr Abd b. Ah. b. Muh. b. Abdillah el-Herevî el-Ensârî'nin (355-433 H.) *Hadîs*'i. Rivâyet eden: Oğlu Ebû Mektûm Îsâ (Sirâcüddîn *Meşyeha* 68 b.; İbn Hayr *Fehrese* 286).

Yazmaları: Feyzullah 507/12 (123a-130a yk., 9. H. asır: Kahire I, 106, hadîs 1558 (s. 332-346, 8. H. asır; Dâr, 25554 b (27 s., 1351 H.; bkz. Suppl. I, 214; GAS 231).

85. Ebû'l-Hasan Ah. b. Muh. el-Atîkî'nin *Hadîs*'i. Tahrîc eden: Ebû Bekr Ah. b. Muh. el-Berkânî (İbn Hacer *Müfehres* 142 b; *Sila* 84-28, 86).

86. Ebû Bekr Muh. b. Ca'fer b. el-Heysem el-Enbârî'nin (366-462) *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Nu'aym el-İsbehânî. Bu cüz'den "seçmeler" rivâyet ve kıraat olunmuştur (Bkz. İbn Hacer *Müfehres* 5a, 49a, 506, 110b).

Yazmaları vardır:

a) *Ehâdîs müntehabe*; Zâhiriyye, mec. 120 (61-63 yk.; NÂSIR 241).

b) Ebû Muh. Behâüddîn Abdurrahman b. İbr. b. Ah. el-Buhârî el-Makdisî'nin (555-624 H.) tahrîc ettiği: *Müntekâ min hadîsi Ebî Bekr b. el-Heysem el-Enbârî*, yazması: Zâhiriyye, mec. 75 (157-167 yk.; NÂSIR 239),

87. Ebû'd-Dahdâh Ah. b. Muh. b. İsm. et-Temîmî'nin (öl. 328 H.) *Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 160 ca).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 104/12 (Ebû Bekr Muh. b. Ah. b. Osmân b. el-Velîd es-Sülemî'nin [öl. 405 H.] seçmeleri; 173a-181a yk.; 577 H.; Hâfız Diyâü'l-Makdisî'nin hattı ile; GAS 180).

88. Ebû't-Tayyib Ah. b. Alî b. Muh. el-Ca'ferî, İbn Ameşlîk'in *Cüz'* = *Hadîs*'i (İbn Ha-

cer *Müfehres* 194a).

Yazması: Kahire, Suppl. I 208, hadîs 1558 (185).

89. Ebû'l-Huseyn Afîf b. Muh. el-Hatîb El-Bûşencî'nin *Cüz'=Hadîs*'i. Hadisleri nazım hâline getirdiği için *Cüz'ül-manzûm ve'l-mensûr* adıyla maruftur. Râvisi: Ebûl-Kâsım Ah. b. Muh. b. Muh. el-Âsımî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 122, 107ab; *Sıla* 84-28, 75).

90. Îsâ b. Hammâd b. Müslim b. Abdillah et-Tüceybî el-Mısrî'nin (160-248 H.) *Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 12b, 150a).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 66/2 (cüz' II, 15a-34a, 8. asır; GAS 113).

91. Ebû Sa'îd Îsâ b. Sâlim eş-Şâşî Üveys'in (öl. 232 H.) *Hadîs*'i.

Yazmaları: Zâhiriyye, hadîs 297 (72-85 yk.); mec. 104 (96a-113a, 6. H. asır).

92. Ebû Hafs Ömer b. Zürâre et-Tarsûsî el-Hadesî'nin *Nüsha =Hadîs*'i. Râvi: Ebû'l-Kâsım el-Beğavî (*Vefeyât İbn Râfi'* II, 23; *Sıla* 85-29, 516).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 38/5 (62a-69b, 7. H. asır; GAS 106).

93. Ebû Amr Osmân b. Ah. b. Abdillah b. Yezîd, İbnü's-Semmâk el-Bağdâdî'nin (öl. 344 H.) *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Alî el-Hasan b. Ah. b. İbr b. el-Hasan b. Şâzân (İbn Hacer *Müfehres* 198b; *Meşyehatu'l-Halebî* 59a.

94. Yine İbnü's-Semmâk'ın yazma hâlindeki bir cüz'ü, *Cüz' fîhî hadîsu Münker ve-Nekîr ve-hadîsü Züreyb vasiyyi Îsâ Aleyhi's-selâm ve-gayri zâlik*: Zâhiriyye, mec. 86 (202a-218b, 508 H.; NÂSIR).

95. Ebû Amr Osmân b. Muh. b. Ubeydillah en-Nîsâbûrî'nin *Hadîs*'i. Râvisi: el-Kâdî Ebû Bekr. Muh. b. el-Kâsım b. el-Muzaffer es-Sühreverdî (İbn Hacer *Müfehres* 162a).

96. Ebû Amr Osmân b. Ömer ed-Derrâc'ın *Cüz*'ü. Râvisi: Ebû Tâlib Mekkî b. Alî b. Abdirrezzâk el-Harîrî (İbn Hacer *Müfehres* 147 bb; İzz. b. Cem. M. 107a).

97. Sikatü'd-dîn Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasan b. Hibetillah, İbn Asâkir'in (499-571 H.) *el-Cüz' min mesmû'âtihî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 24 (28-43 yk.). Hazretin kendi el yazısı ile olan bu kitapçığın başı noksan olduğu için "başlığı" tebeyyün etmemiştir.

98. Yine onun tahrîc ettiği, kendi hattı ile yazdığı bir başka cüz': *Min hadîsi Ebî'l-Hasan Mekkî b. ebî Tâlib el-Bürûcerdî el-Hemedânî ve-Ebî Muh. Mahmûd b. Muh. b. Mâlik b. Muh. er-Rahabî.* Yazması: Zâhiriyye, mec. 87 (24-29 yk.; İbn Asâkir'in kendi hattı ile).

99. *el-Harbiyyât* = Ebû'l-Hasan Alî b. Ömer b. Muh. es-Sükkerî el-Harbî es-Sûfî el-Huttelî el-Keyyâl'ın (296-386 H.) *Hadîs = Emâlî ve'l-kıraat*'ı. Râvisi: Ebû'l-Huseyn Ah. b. Muh. b. en-Nakûr (*Dürer* II, 13; İbn Hacer *Müfehres* 65 b; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 224; *Sıla* 84-28, 94, 95).

Yazmaları vardır: Zâhiriyye, mec. 18/11 (236a-252a, 675 H.); mec. 55 (174a-180b, 6. H. asır), mec. 105 (33a-41b, 598 H.; Diyâü'l-Makdisî'nin hattı ile), mec. 111 (38a-49b, II, 6. H. asır), mec. 118 (3a-11b, 523 H.), hadîs 330 I, 13-24 yk.), hadîs 348 (IV, 1-4 yk.).

Yine onun: *Cüz' fîhî Nüshatu Abdilazîz b. el-Muhtâr an Süheyl b. ebî Sâlih an ebîhî an Ebî Hureyre*. Yazması: Zâhiriyye, mec. 107 (155-166 yk.; NÂSIR 153).

100. Ebû'l-Huseyn el-Kâdî Ömer b. el-Hasan b. Alî b. Mâlik eş-Şeybânî el-Uşnânî'nin (259-339 H.) *Cüz*'ü. Yazması: Kahire I, 108, hadîs 1558 (50 s.).

101. Ebû'l-Kâsım Abdülazîz b. Alî b. Ah. b. el-Fadl el-Hayyât el-Ezcî'nin (356-444 H.) *Hadîs*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 113/6 (66-71 yk; GAS 232).

102. Zeynüddîn Ebû Muh. Abdürrahîm b. İbr. b. Kâmiyâr el-Kazvînî ed-Dimaşkî'nin (650-743 H.) *Cüz*'ü. Bunu onun için el-Birzâlî tahrîc etmiştir (*Dürer* II, 352; *Vefayât İbn Râfi'* I, 421).

103. Ebû'l-Huseyn Abdülvehhâb b. el-Hasan b. el-Velîd el-Kilâbî'nin (306-396 H.) *Hadîs*'i. Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 27/12 (162a-179b, 7. H. asır), mec. 82 (165a-171b, 7. H. asır); hadîs 348 (239-248 yk.) (GAS 216).

104. Yine onun tahrîc ettiği: *Nüshatu Ebî'l-Abbâs Tâhir b. Muh. b. el-Hakem et-Temîmî an Ebî'l-Velîd Hişâm b. Ammar es-Sulemî*. Yazması: Zâhiriyye, mec. 59 (99-

108 yk.; NÂSIR 223).

105. Ebû Muh. Takiyyüddîn Abdülganî b. Abdilvâhid b. Alî el-Makdisî el-Cemmâ'ilî'nin (541-600 H.) tahrîc ettiği: *Min hadîsi Ebî Bekr el-Katîî ve-gayrihî.* Yazması: Zâhiriyye, mec. 113 (93-94 yk.; kendi hattı ile).

106. Ömer b. Şebbe'nin *Hadîs*'i. Râvisi: Muh. b. Ca'fer el-Harâ'itî (*Dürer* III, 311; *Sıla* 84-28, 92).

107. Ebû'l-Huseyn Abdüssamed b. Alî b. Muh. b. Mukrim et-Tastî'nin (öl. 346 H.) *Hadîs*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 80 (93a-987b, 7. H. asır; GAS 187, NÂSIR 61).

108. Muhyiddîn Abdülkâdir b. Alî b. Muh. b. Ah. el-Yûnînî'nin (682-747 H.) *Cüz*'ü. Bunu onun için tahrîc eden: Hâfız ez-Zehebî (*Dürer* II, 390; *Vefeyât İbnRâfi'* (II, 28).

109. Ebû Muh. Abdullah b. Muh. b. İshâk el-Fâkihî'nin (öl. 353 H.) *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû'l-Kâsım Abdülmelik b. Muh. b. Bişrân (İbn Hacer *Müfehres* 7b; *Sıla* 84-28, 86).

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 357 (1-51 yk.)

110. Ebû Muh. Abdullah b. Hâşim et-Tûsî'nin *Hadîs*'i. Tahrîc eden: Zâhir b. Tâhir eş-Şehhâmî (İbn Hacer *Müfehres* 150 b; *Sıla* 84-28, 93).

111. el-Kâdî Abdullah b. Ah. b. Zeber'in *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Bekr Muh. b. Ah. b. Osmân b. el-Hakem (İbn Hacer *Müfehres* 48b, 87a).

112. Ebû Sâlih Abdullah b. Sâlih el-Cühenî el-Mısrî'nin (öl. 223 H.) *Nüsha*'sı. Râvisi: Ah. b. Ubeyd es-Sadefî (*Sıla* 85-29, 516).

Yazması: Kahire, Suppl. I, 216, hadîs 1558 (31 s.).

113. Ebû'l-Feth Muh. b. el-Huseyn b. Ah. el-Ezdî el-Mevsilî'nin (öl. 374 H.) *Ehâdîsu müntekât ve-garâ'ibu elfâzı Rasûlillah (sav) mimmâ yuhtâcu ilâ isti'mâlihî*'si (*Bern. Vâdiyâşî* 265-6).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 79 (112a-115b, yk.; GAS 199; seçmeleri yapan: Ebû'l-Hasan Ah. b. ebî'l-Feth b. Abdillah b. Fergân.

114. Ebû Zeyd Muh. b. Hamza b. ebî'l-Alâ' el-Fakîh el-Hemedânî'nin (466-532 H.) *Ehâdîs*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 124 (209a-220b, 560 H.; GAS 219).

115. Ebû't-Tayyib Muh. b. Humeyd b. Muh. b. Süleymân el-Havrânî'nin (öl. 341 H.) *Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 122 b; *Meşyehatu'l-Halebî* 49 ab). Rivâyet eden: Ebû'l-Kâsım Temmâm b. Muh. er-Râzî.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 87 (65a-79a, 7. H. asır; GAS 185).

116. Ebû Muh. Abdullah b. Avn el-Hilâlî el-Harrâz'ın (öl. 231? 2) *Hadîs* = *Nüsha*'sı (*Sıla* 84-28, 88).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 110 (232a-241a, 523 H. tarihli bir semâ vardır; GAS 109).

117. Ebû Ya'lâ Ah. b. Alî b. el-Müsennâ el-Mevsilî'nin *Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 202 b).

118. Yine onun tahric ettiği: *Hadîsu Muh. b. Beşşâr an şüyûhihî.* Yazması: Zâhiriyye, mec. 72 (121-128 yk.).

119. Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Ma'în'in *Hadîs*'i.

Onun hadisleri birkaç tarikten kıraat ve rivâyet olunmuştur:

a) Ebû Ya'lâ'l-Mevsilî (İbn Hacer *Müfehres* 162a).

b) Ebû Bekr Ah. b. Alî b. Sa'îd el-Mervezî (İbn Hacer *Müfehres* 102a; *Sıla* 84-28, 87). Yazması: Zâhiriyye, mec. 338 (II, 151-169 yk.).

c) Ebû Abdillah Ah. b. el-Hasan b. Abdilcebbâr es-Sûfî (İbn Hacer *Müfehres* 131a, 139a). Yazması: Feyzullah 507/5 (33a-39b, 9. H. asır).

d) Ebû'l-Hasan Alî b. Ömer b. Şâzân es-Sükkerî, yazması: Zâhiriyye, hadîs 330 (I, 13-24 yk.).

120. Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Halîl b. Abdillah ed-Dimaşkî el-Âdemî el-Halebî'nin (555-648 H.) *Cüz' fîhî ehâdîs an aşereti meşâyihin min ashâbı Ebî Alî el-Hasan b. Ah. b. el-Hasan el-Haddâd*'ı (*Meşyehatu'l-Halebî* 23b, 32a, 35ab, 40a, 41b). Yazması: Zahiriyye, mec. 12 (158-198 yk.; NÂSIR 149).

121. Ebû Alî Yûnus b. ebî İshâk el-Askalânî ed-Debûsî'nin *Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 116 b, 147 bb).

122. Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Abdirrahman b. Ah. el-Cessâs'ın (öl. 331 H.) *Hadîs*'i. Rivayet eden: Ebû Bekr Abdullah b. Muh. b. Bilâl (*Sila* 84-28, 88). Yazması: Zâhiriyye, mec. 117 (157a-164a yk., 6. H. asır; GAS 181, NÂSIR 247).

123. Hennâd b. es-Serî b. Mus'ab ed-Dârimî'nin *Hadîs*'i. Yazmaları: Kütahya, Vahid Paşa 2337/2 (116-197 yk., 7. H. asır; Zâhiriyye, mec. 129 (225a-236a, 7. H. asır; başkalarının hadisleri ile birlikte; GAS 111).

124. Hüdbe b. Hâlid'in *Hadîs* =*Nüsha*'sı. Cem'eden: el-Beğavî (İbn Hacer *Müfehres* 199a; *İsâbe* III, 2333; *Sila* 84-28, 93).

125. *el-Hâşimiyyât* = Ebû İshâk İbr. b. Abdissamed b. Mûsâ b. Muh. b. İbr. el-Hâşimî'nin (öl. 325 H.) *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû'l-Hasan Ah. b. Muh. b. Mûsâ b. el-Kâsım b. es-Salt el-Mücebber (*Meşyehatu'l-Halebî* 5ab, 36b, 42a; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 71; *Bern. Tüceybî* 217; *Dürer* III, 447; *Sila* 84-28, 93).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 63 (188-189 yk.; I'den seçmeler; NÂSIR 131).

126. Ebû Süfyân Vekî' b. el-Cerrâh'ın *Hadîs* = *Nüsha*'sı (İbn Hacer *Müfehres* 154a; *Dürer* II, 329; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 37; *Meşyehatü'l-Halebî* 23a; *Sila* 85-29, 515). Râvisi: İbr. b. Abdillah el-Kassâr.

Yazmaları: Feyzullah 507/1 (3a-11a yk., 830 H. civarı); Köprülü 400 (22a-27b yk., 6. H. asır); Zâhiriyye, mec. 3/7 (131a-135b yk., 6. H. asır); mec. 93/10 (146a-155b yk., 6. H. asır).

127. *Cüz'ül-Verrâk* = Ebû Bekr. Muh. b. İsm. b. el-Abbâs b. Muh. el-Verrâk'ın (293-3878 H.) *Hadîs*'i (*Dürer* IV, 226). Yazması: Zâhiriyye, mec. 117 (19b-20a yk.; NÂSIR 144).

128. *Cüz'ül-Haffâr* = Ebû'l-Feth Hilâl b. Muh. b. Ca'fer el-Haffâr'ın *Cüz'* = *Hadîs*'i. Râvisi: en-Nakîb Ebû'l-Fevâris Tirâd b. Muh. b. Alî ez-Zeynebî (*Meşyehatu'l-Halebî* bb, 7a, 38a; *Sebet İbn Habîb* 26b; Sirâcüddîn *Meşyeha* 80a; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 384, *Siyer* XXXIII, 230, 236, 267; *Dürer* III, 20; *İsâbe* IV, 16; *Hâvî* II, 2).

129. Ebû'l-Velîd Hişâm b. Ammâr b. Nusayr es-Sülemî'nin (153-245 H.) *Hadîs*'i. Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 7 (1a-5a, 7. H. asır), mec. 60 (X, 125a-13a, 6. H. asır), mec. 63/11 (153a-164a, 6. H. asır), mec. 85 (64a-92 b, 7. H. asır), mec. 92/7 (77a-99b yk., 7. H. asır) (GAS 112).

130. Nu'aym b. Hammâd'ın *Cüz*'ü. Rivâyet eden: Ebû Alî Hamzatu'l-Kâtib (İbn Hacer *Müfehres* 34 b; *Dürer* I, 15).

131. Ebû'l-Kâsım Nasr b. Ah. b. Muh. b. el-Halîl el-Merciyy'in *Cüz*'ü. Râvisi: Ebû'l-Kâsım Alî b. Ah. b. el-Büsrî (İbn Hacer *Müfehres* 210 b; *Meşyehatu'l-Halebî* 2b).

132. Nu'aym b. el-Heydam'ın *Nüsha*'sı. Tahrîc eden: Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Muh. el-Beğavî (*Dürer* I, 245; *Sila* 85-29, 514-5).

133. Hâfız Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin tahrîc ettiği hadis cüz'leri:

a) *Cüz' fîhî ehâdîs.* Yazması: Kahire, Suppl. I, 210, hadîs 2024 (29 s.).

b) *Münteka Ebî Bekr b. Mürdeveyh ale't-Taberânî.* Yazması: Zâhiriyye, mec. 85 (110-132 yk.), mec. 73 (24-34 yk.).

c) *Cüz' fîhî min hadîsi Sa'îd b. Mansûr* (*Meşyehatu'l-Halebî* 136).

d) *Cüz' fîhî min hadîsi Yûnus b. ebî İshâk es-Sebe'î* (İbn Hacer *Müfehres* 65a).

e) *Hadîsu'l-Hakem b. Uyeyne* (*Sila* 84-28, 88).

f) *Cüz' fîhî Fadlu sûreti'l-İhlâs* (*Sila* 84-28, 79).

134. Şemsüddîn Muh. b. Abdillah b. Muh., İbn Nâsıriddîn ed-Dimaşkî'nin (777-842 H.) cüz'ü: *Ehâdîsu sitte fî me'ân sitte min turuki ruvâti sitte an huffâzı sitte min meşâyihi'l-eimmeti's-sitte beyne muhricîhâ ve-beyne ruvâtihâ sitte.* Yazması: Zâhiriyye, hadîs 327 (1-3 yk.), hadîs 284 (26-34 yk., 826 H.; NÂSIR 123); Paris 4798 (21-27 yk.).

135. Ebû Nasr b. Mâkûlâ'nın *Cüz*'ü. Râvisi: Ebû'l-Fadl Muh. b. Nâsır es-Selâmî (*Sebetu'ş-Şemmâ'* 47b, 12b, 130b).

136. Ebû Yahyâ Kâmil b. Talha el-Cahderî'nin *Hadîs* = *Nüsha*'sı. Râvisi: Ebû'l-Kâsım el-Beğavî (*Sıla* 85-29, 518).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 61 (1a-10b, 6. H. asır; GAS 106).

137. Muh. b. Yûnus el-Kudeymî'nin *Cüz*'ü (İbn Hacer *Müfehres* 105a; *Dürer* II, 240, III, 1208).

138. Ebû'l-Hâris Leys b. Sa'd b. Abdirrahman el-Fehmî el-Mısrî'nin (94-175 H.) *Hadîs*'i (a. rivâyet: Ebû Bekr Muh. b. İbr. b. el-Mukrî, *Sıla* 84-28, 88; b. Cem'eden: Ebû'l-Hasan Ali b. Muh. el-Mukrî, *Sıla* a.y.).

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 19 (I, 1a-18b, 6. H. asır), mec. 76 (75a-83b, 615 H.), mec. 125 (153a-156b, 563 H.); Kahire I, 107, hadîs 1558 (368-372 s., 8. H. asır); Köprülü 372/3 (136a-154a, 7. H. asır).

139. Ebû Osmân Tâlût b. Abbâd es-Sayrefî'nin (150-238 H.) *Hadîs* = *Nüsha*'sı. Cem'eden: Ebû'l-Kâsım el-Beğavî (İbn Hacer *Müfehres* 137a; Sirâcüddîn *Meşyeha* 60b, 61a; *Bern. Tüceybî* 228; *Bern. Vâdiyâşî* 255; *Sıla* 85-29, 517).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 67 (104a-109b, 6. H. asır; GAS 109).

140. eş-Şerîf en-Nakîb Ebû'l-Fevâris Tirâd b. Muh. b. Alî ez-Zeynebî'nin (398-491 H.) *Usûl*'ü. Râvisi: Fahrü'n-nisâ' Şühde binti Ah. b. el-Ferec; tahrîc eden: Ebû Alî Ah. b. Muh. b. Ah. el-Berdânî (öl. 498 H.).

Yazması: Köprülü 1584/11 (104a-117a yk., 9. H. asır).

141. Ebû Ca'fer Muh. b. Cerîr et-Taberî'nin (öl. 310 H.) *Cüz*'ü (*Dürer* I, 19).

Yazması: "*Cüz' hadîsi'l-Hemyân*", Kahire, Suppl. I, 209, hadîs 1558 (8 s.).

142. Hâfız et-Taberânî'nin (260-360 H.) cüz'leri:

a) *Ma'ntekâ İbn Mürdeveyh* (öl. 410 H.) *ale't-Taberânî min hadîsihî li-ehli'l-Basra*. Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 85/8 (110a-126a, 7. H. asır); mec. 107/12 (274a-279a yk., 7. H. asır; Diyâül-Makdisî'nin hattı ile); mec. 73 (24a-35a, 6. H. asır).

b) *Cüz' min hadîsihî ani'n-Nesâî*. Yazması: Zâhiriyye, mec. 107 (310-320 yk.; NÂSIR 338).

c) *Cüz' fîhî ma'ntehabehu't-Taberânî li-ibnihî Ebî Zerr*. Rivayet eden: Ebû Nu'aym el-İsbehânî. Yazması: Zâhiriyye, mec. 105 (228-236 yk.; GAS 197, NÂSIR 339).

d) *Cüz'*, yazması: Feyzullah 507 (172a-181b, yk., 9. H. asır; başka hadis cüz'leri ile beraber ciltlenmiş; şahsî araştırmam ile Taberânî'ye âit olduğunu tesbit ettim).

143. Ebû'l-Abbâs Tâhir b. Muh. b. el-Hakem et-Temîmî el-Mu'allim el-Bezzâr'ın (öl. 319 H.) *Nüsha*'sı. Yazması: Zâhiriyye, mec. 59 (99a-109a yk., 469 H. tarihli bir semâı vardır; GAS 177, NÂSIR 159).

144. Ebû Yahyâ Füleyh b. Süleymân b. ebî'l-Muğîre el-Medenî'nin (öl. 168 H.) *Nüsha*'sı. Râvisi: Ebû Muh. el-Mu'âfâ b. Sül. el-Harrânî (İbn Hacer *Müfehres* 179 ab; *Dürer* I, 48, II, 31; *Bern. Tüceybî* 224; *Sıla* 85-29, 512).

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 124/7 (82a-87b yk., 712 H.; GAS 93, NÂSIR 421); Dârulkutub, hadîs 25.

145. Kuteybe b. Sa'îd'in *Hadîs*'i. Onun hadisi iki râvi tarafından cem'edilmiştir:

a) Ebû Muh. Sa'îd b. Ah. el-Ayyâr'ın 21 cüz'den oluşan *Cüz*'ü (İbn Hacer *Müfehres* 203b; *Sıla* 84-28, 95).

b) Ca'fer b. Muh. es-Serrâc'ın rivayeti ile, en az altı cüz'dür (İbn Hacer *Müfehres* 12 b, 86a, 143b).

146. Ebû'l-Feth Muh. b. Ah. b. Muh. b. Fâris b. ebî'l-Fevâris'in (338-412 H.) hadisi: *Cüz' min hadîsihî*, yazması: Zâhiriyye, mec. 110/2; GAS 226; 7-11 yk.; NÂSIR 187.

147. Ebû Muh. el-Kâsım b. Alî b. Osmân el-Harîrî'nin (öl. 516 H.) *Cüz*'ü (İbn Hacer *Müfehres* 70a; *Vefayât İbn Râfi'* I, 326).

Yazması: Kahire, Suppl. I, 215, Ezher 350 (29 s.).

148. Ebû'l-Kâsım et-Taberânî'nin Ebû Muh. Abdullah b. Ca'fer b. Ah. b. Fârisî el-İsfehânî (248-346 H.) için intihâb ettiği hadisler (İbn Hacer *Müfehres* 27a, 52b, 210 b; *Meşyehatu'l-Halebî* 105b; *Fevât* I, 503).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 51/11.

149. Ebû Muh. Abdülbâkî b. Kânî'nin *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû'l-Kâsım Abdülmelik b. Muh. b. Bişrân (İbn Hacer *Müfehres* 11ab, 149a).

150. *Cüz'ül-Kudûrî* = Ebû'l-Huseyn Ah. b. Muh. b. Ca'fer el-Kudûrî'nin (362-428 H.) *Hadîs* = *Cüz*'ü (İbn Hacer *Müfehres* 250a; *Dürer* IV, 267; *Sıla* 84-28, 76).

Yazmaları: Köprülü 1584 (41a-44a, 9. H. asır); Zahiriyye, mec. 18 (255a-259a, 7. H. asır); Kahire I, 107, hadîs 1559 (6a-9b, 8. H. asır) (GAS 455).

151. *Cüz'ül-Kâdirî* = Ebû Alî el-Hasan b. Ah. b. İbr. b. Şâzân el-Bezzâz'ın *Hadîs*'i. Bu cüz'ün bu isimle marûf oluşunun sebebi bunu ondan meşhûr sûfî Abdülkâdir el-Geylânî'nin rivâyet etmiş olmasıdır (Sirâcüddîn *Meşyeha* 86 ab; *Dürer* I, 265).

152. Ebû Muh. Şeybân b. Ferrûh b. ebî Şeybe el-Basrî'nin (138-236 H.) *Hadîs*'i. Rivâyet ve tahrîc eden: Ebû Bekr Muh. b. Muh. b. Süleymân el-Bâğandî (İbn Hacer *Müfehres* 160 cb; *Sıla* 84-28, 91).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 115 (IV, 182a-195a, 596 H.; GAS 109).

153. Şâkir b. Ca'fer b. Muh.'in *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Bekr Muh. b. Alî b. İbr. b. Mus'ab (İbn Hacer *Müfehres* 105a; *Dürer* II, 240).

154. Ebû Şu'ayb el-Harrânî'nin *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Bekr b. Hamdân (İbn Hacer *Müfehres* 179 bb; *Dürer* IV, 244).

155. Ebû Muh. Abdullah b. Muh. b. Ca'fer b. Hayyân Ebû'ş-Şeyh el-İsbehânî'nin hadîsleri:

a) *Ehâdîs* = *Hadîs* = *Cüz'*. Bkz. İbn Hacer *Müfehres* 134 b; *Dürer* I, 388, III, 311; *Meşyehatu'l-Halebî* 21b.

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 27 ("*Ehâdîs*", 1-23 yk.; NÂSIR 160); mec. 70 ("*Meclis min hadîsihî*", 61-67 yk.); âmm 4507 (bir kıt'ası, 4-6 yk.; NÂSIR 167); mec. 80 ("*Ehâdis*", İbn Mürdeveyh'in seçmeleri, 61a-68a, 784 H.), mec. 82/1 (1a-23a yk., 7. H. asır; GAS 201).

b) *Ehâdîsu Ebî'z-Zübeyr an gayri Câbir*, yazması: Zâhiriyye, mec. 53/3 (9a-26b, 7. H. asır, GAS 201).

c) *Ehâdîsu Ebî Umeyr ve-Bekr b. Bekkâr*, yazması: Zâhiriyye, mec. 33 (65-72 yk.; NÂSIR 166a).

156. Ebû Muh. el-Hasan b. Reşîk el-Askerî'nin (283-370 H.) *Hadîs*'i. Rivayet eden: Ebû'l-Hasan Muh. b. el-Huseyn b. Muh. en-Nîsâbûrî (İbn Hacer *Müfehres* 118a).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 115 (39a-52a yk., 6. H. asır; GAS 202).

157. Ebû Muh. Yahyâ b. Muh. b. Sâ'id b. Kâtib el-Hâşimî el-Bağdâdî'nin (228-318 H.) *Cüz*'leri:

a) *Hadîs*; Ebû Muh. b. ebî Şüreyh'in rivâyeti ile olan bu cüz kıraat ve rivâyet olunmuştur (İbn Hacer *Müfehres* 53a, 143 b, 207a; *Siyer* XXII, 326; *Meşyehatu'l-Halebî* 4a; *Sıla* 84-28, 87).

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 32 (35-40 yk.; başı ve sonu noksan, İbn Asâkir'in hattı ile), mec. 33 (115-122 yk.), mec. 40 (283a-295b, IV, 565 H.), hadîs 387 (87a-101b, 6. H. asır), mec. 118 (9a-9b, yk.) (GAS 176).

b) *Cüz' min hadîsi Abdilazîz b. ebî Hâzım an Hişâm an ebîhî an Âişe*; râvisi: Ebû'l-Hasan Ah. b. Muh. b. İmrân b. el-Mehdî (İbn Hacer *Müfehres* 160 ca).

c) *Cüz'üs-sânî min hadîsi Abdillah b. Mes'ûd*; râvisi: Ebû Bekr Muh. b. Ömer b. Alî el-Verrâk, İbn Zünbûr (İbn Hacer *Müfehres* 98a; *Bern. Vâdiyâşî* 244).

158. *Cüz'üs-sâ'iniş-Şehhâzî,* râvisi: Muh. b. el-Huseyn el-Kazvînî (Suyûtî *Fihrist* 255 b; *Sıla* 84-28, 76).

159. Dâvud b. Reşîd'in *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû'l-Abbâs Ah. b. Muh. b. el-Huseyn el-Mâsercisî (İbn Hacer *Müfehres* 111 cb).

Yazması: "seçmeleri", Feyzullah 2169 (11a-11b, 7. H. asır).

160. Ebû Abdillah Muh. b. Yahyâ ez-Zühlî'nin (177-258 H.) *Cüz*'ü. Yegâne râvisi: Ebû Alî Muh. b. Ah. b. Ma'kil el-Meydânî (öl. 336 H.). Rivâyet ve kıraat olunmuş

cüz'lerdendir (İbn Hacer *Müfehres* 111 cb; *Dürer* I, 321; *İsâbe* II, 95; *Bern. Vâdiyâşî* 251-2; *Bern. Tüceybî* 184; *Vefeyât İbn Râfi'* I, 192-4).

Yazması: Kahire^{2} I, 108, hadîs 1559; GAS 135.

161. Ebû Tâhir Muh. b. Ah. b. Abdillah b. Nasr el-Bağdâdî ez-Zühlî el-Mâlikî'nin (279-367 H.) *Cüz'ü: Aşere ehâdîs müntehabe mine'l-cüz'is-sâlis aşer mine'l-fevâ'idi'l-münteka min usûlihî.*

Yazması: Zâhiriyye, mec. 107 (194-196 yk.; NÂSIR 169).

162. İbr. b. el-Huseyn b. Dîzîl'in *Cüz'ü*. Râvisi: Ah. b. Muh. b. Sâlih (İbn Hacer *Müfehres* 65b, 78 b, 104a; *İsâbe* III, 295).

163. Dâvud b. Nasr et-Tâ'î'nin *Nüsha*'sı. Râvisi: Muh. b. Râfi' (İbn Hacer *Müfehres* 197a; *Sıla* 85-29, 513).

164. İmâm ez-Zehebî'nin (673-748 H.) cüz'leri:

a) *el-Cüz'ül-mulakkab bi'd-dînâr min hadîsi'l-meşâyihi'l-kibâr*, yazması: Kahire I, 217, hadîs 1558 (239.).

b) *Cüz'*, yazması: Dârulkutub, hadîs 1588 (6 yk., 748 H.).

c) *Cüz' fîhî fadlu Âyeti'l-Kürsî* (*Sıla* 84-28, 79).

d) *Cüz' fîhî münteka min hadîsi Takiyyiddîn b. eş-Şeyh Şemsiddîn b. el-Mecdi'l-Ba'lî*, yazması: Zâhiriyye, mec. 25 (56-59 yk.; 8. H. asır).

e) *el-Münteka*, yazması: Land b. Br. 179.

165. Ebû Muh. Dâvud b. Amr ed-Dabbî'nin *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû'l-Kâsım el-Beğavî (İbn Hacer *Müfehres* 137b; *Sıla* 84-28, 89).

166. Ebû Amr Osmân b. Ah. b. Abdillah b. Yezîd ed-Dekkâk, İbnü's-Semmâk el-Bağdâdî'nin (öl. 344 H.) *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Alî b. Şâzân (*Siyer* XXIII, 267; *Meşyehatu İbn Sellâme* 21a; *Meşyehatu'l-Halebî* 109 b, 110a; İbn Hacer *Müfehres* 54a, 98a, 155a; *Dürer*, I, 30-31). En az sekiz cüz'den teşekkül etmiştir.

Yazmaları: Zâhiriyye, hadîs 384 (I, 174a-185b, 519 H.), mec. 63/6 (VII, 92a-120 b, 7. H. asır), mec. 103 (II, 21a-32a, 633 H.), hadîs 348 (I), hadîs 163 (63-71 yk., İbn Asâkir'in hattı ile), hadîs 297 (I, 87-102 yk.).

167. Ebû Muh. Sa'dân b. Nasr b. Mansûr es-Sekafî el-Bağdâdî el-Bezzâz'ın (öl. 265 H.) *Hadîs* =*Cüz*'ü. Yegâne râvisi: Ebû Alî İsm. b. Muh. b. İsm. es-Saffâr. Kıraat ve rivayet olunun hadis cüz'lerindendir (Sirâcüddîn *Meşyeha* 73b, 74a; *Siyer* XXIII 267; *Bern. Tücyebî* 205-206; İbn Hacer *Müfehres* 178b; *Dürer* III, 121-2; *Meşyehatu'l-Halebî* 6a; *Sebetü'ş-Şemmâ'* 43b; *Sıla* 84-28, 91).

Yazmaları: Köprülü 1584 (I, 13a-24a yk., 658 H.); Zâhiriyye, âmm 4556 (23 yk., 398 H.; GAS 144).

168. *Cüz' İbni's-Semerkandî* = Ebû Amr Osmân b. Ah. b. Muh. b. Muh. es-Semerkandî'nin (öl. 345 H.) *Hadîs*'i (*Vefeyât İbn Râfi'* I, 385; *Dürer* II. 133, 139).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 40 (304-307 yk.; NÂSIR 185).

169. Ebû Amr Alî b. Muh. b. Ah. b. Hilâl es-Semerkandî'nin *Hadîs*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 40 (304a-30a H. 6. H. asır). İmlâ tarihi: 388 H.

170. Ebû'l-Kâsım es-Semerkandî'nin *Hadîs*'i. Râvisi: İbn Taberzed (İbn Hacer *Müfehres* 130a).

171. *es-Sirâciyyât* = Ebû Muh. Ca'fer b. Ah. b. el-Huseyn es-Serrâc'ın *Hadîs*'i. Rivayet ve kıraat olunan cüz'lerdendir (*Meşyehatu'l-Halebî* 91ab; *Dürer* III, 4a).

172. Ebû Ubeyde es-Serî b. Yahyâ b. es-Serî'nin (3. H. asır) cüz'ü: *Hadîsuhû an şüyûhihî an Süfyâni's-Sevrî*. Yazması: Zâhiriyye, mec. 107 (başı ve sonu noksan, 200-213 yk.; NÂSIR 298).

173. Ebû Alî Sa'îd b. Osmân b. es-Seken el-Mısrî'nin (294-353 H.) *Hadîs*'i (*Vefeyât İbn Râfi'* II 67).

Yazması: Topkapı Sarayı, Ahmet III 624/7 (bir kıt'ası, 28b-29a, 8. H. asır; GAS 189).

174. Ebû'r-Rebî' Süleymân b. Dâvud ez-Zehrânî el-Atekî el-Basrî'nin (öl. 234 H.) *Hadîs'i*. Tahrîc ve rivâyet eden: Ebû'l-Kâsım el-Beğavî (İbn Hacer *Müfehres* 61b;

Bern. Vâdiyâşî 252; *Sıla* 84-28, 90).

175. Ebû Bekr Ah. b. Sül. b. Zebbân el-Kindî ed-Dimaşkî'nin (225-337 H.) *Hadis* = *Cüz*'ü (*Vefeyât İbn Râfi'* I, 328; İbn Hacer *Müfehres* 162a).

Yazması: Teymûr, hadîs 226/6 (3 yk., 9. H. asır; GAS 184).

176. Ebû's-Sekîn Zekeriyyâ' b. Yahyâ et-Tâ'ifî'nin *Cüz*'ü (*İsâbe* I, 82).

177. Zekeriyyâ b. Yahyâ b. Esed el-Mervezî'nin (öl. 270 H.) *Hadîs*'i. Rivayet eden: İsm. b. Muh. b. İsm. es-Saffâr (*Meşyehatu'l-Halebî* 56, 6a; 30 b).

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 76 (136-142 yk.), mec. 76 (145-152 yk.), mec. 50 (84-89 yk.), mec. 18 (263-270 yk.), mec. 81 (113a-128b, 573 H.; GAS 146), âmm 4547 (561 H. tarihli bir semâı vardır (NÂSIR 293).

178. Müfessir ez-Zemahşerî'nin *Cüz*'ü (Suyûtî *Fihrist* 255 b; *Sıla* 84-28, 77; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 122a)

179. Ebû Adî ez-Zübeyr b. Adî el-Kûfî el-Hemedânî'nin (öl. 131 H.) *Nüsha*'sı (*Sıla* 84-28, 90; 25-29, 514).

Yazmaları: Zahiriyye, mec. 24 (II, 74a-81a, 6. H. asır), mec. 78/4 (I, 51a-58a, 6. H. asır).

180. *Cüz'ü İshâk* = İmâm İshâk b. İbrâhim b. Mahled, İbn Râheveyh'in *Cüz*'ü. Râvilerinden birisi: el-Mâsercisî (İbn Hacer *Müfehres* 40 b, 100 b, 158a; *Dürer* I, 360).

181. Ebû Bekr Muh. b. Ömer b. Alî b. Halef b. Zünbûr'un (ö. 396 H.) *Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 143b; *Dürer* IV, 165; *Meşyehatu'l-Halebî* 87a).

Yazması: "*Hâdîsuhû ani'l-Beğavî ve-İbn Sâ'id ve İbn Abdissamed el-Hâşimî*", Zâhiriyye, mec. 111 (159-161 yk., NÂSIR 216).

182. Ebû Sâlih Muh. b. ebî'l-Ezher el-Mekkî, İbn Zünbûr'un (öl. 248 H.) *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Ca'fer Muh. b. İbr. ed-Deybulî (öl. 322). Bkz. *Bern. Vâdiyâşî* 257.

183. Zeyd b. Alî b. el-Huseyn b. Alî b. ebî Tâlib'in *Nüsha*'sı. Râvisi: İbr. b. Abdillah b. el-Âlâ, babasından (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 77 ab; *Sıla* 85-29, 516).

184. *Hadîsu Zuğbe* = Ebû Muh. Îsâ b. Hammâd b. Zuğbe'nin Leys b. Sa'd'dan yaptığı rivâyetleri. Rivâyet eden: Ebû Bekr Abdullah b. ebî Dâvud es-Sicistânî (*Siyer* XXXI-II, 151; İbn Hacer *Müfehres* 25b, 119a; *Sıla* 84-28, 90).

185. Ebû'l-Kâsım Zâhir b. Tâhir b. Muh. eş-Şehhâmî'nin *Cüz*'ü (İbn Hacer *Müfehres* 113a).

Yazması: "*Ehâdîs müstahrace min mesmû'âtihî*", Zâhiriyye, mec. 70 (55-57 yk.; NÂ SIR 317).

186. *Cüz'ül-Gâzî* = Ebû'l-Kâsım el-Hıdır b. el-Fadl b. el-Hıdr el-Kassâb el-Ğâzî'nin *Cüz*'ü. Râvisi: Ebû'l-Mehâsin Muh. b. el-Hasan b. el-Huseyn (İbn Hacer *Müfehres* 50b, 104a).

187. Ebû'l-Kâsım Abdülazîz b. Ca'fer b. Muh. el-Hirakî'nin *Hadîs*'i. Seçme yapan: el-Lâlekâ'î (İbn Hacer *Müfehres* 51a, 111cb).

188. *Cüz'ü Hayseme* = Ebû'l-Hasan Hayseme b. Süleymân b. Haydere el-Kureşî'nin (150-343 H.) *Hadîs*'i. Birkaç râvinin vasıtasıyla rivâyet ve kıraat olunmuştur (*İber* III, 46; *Fihrist İbn Atiyye* 88; *Bern. Tüceybî* 216; İbn Hacer *Müfehres* 166a).

Basılmıştır: Zâhiriyye, mec. 81/2 yazmasından Ömer Abdüsselâm Tedmurî'nin tahkiki ile Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî tarafından 1980 yılında Beyrut'ta müellifin diğer üç eseri ile birlikte.

189. Ebû Alî Ah. b. el-Fadl b. Huzeyme'nin *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû'l-Kâsım b. Bişrân (İbn Hacer *Müfehres* 104 b, 160 eb, 198b).

İbn Hacer'in yaptığı seçmeler yazma hâlinde elde edilmiştir: Land.-Br. 106 (GAL).

190. Ebû Ya'lâ el-Halîl b. Abdillah el-Kazvînî'nin *Hadîsu'l-Kahkaha ve-ileluhû'su* (İbn Hacer *Müfehres* 205; *Sıla* 85-29, 481).

191. Ebû Alî el-Hasan b. Habîb b. Abdilmelik el-Hasâirî'nin (öl. 382 H.) *Hadîs*'i (*Dürer* II, 329; *Vefeyât İbn Râfi'* I, 447, II, 37).

192. Ebû Bekr Ah. b. Alî b. Sâbit el-Hatîb'in (392-463 H.) cüz'leri:

a) *Müntehab min hadîsi Ebî Bekr eş-Şîrâzî ve-gayrihî*, yazması: Zâhiriyye, hadîs 330 (27-35 yk.).

b) *Min hadîsihî an şüyûhihî*, yazması: Zâhiriyye, hadîs 228 (41-42 yk.).

193. Ebû Abdillah el-Huseyn b. Yahyâ b. Ayyâş el-Kattân el-A'ver'in (239-334 H.) *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû'l-Feth Hilâl b. Muh. b. Ca'fer el-Haffâr (*Bern. Tüceybî* 197-80; *Meşyehatu'l-Halebî* 77b).

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 31 (169a-182a, 6. H. asır); mec. 75/4 (45a-65 yk.), hadîs 387 (155-164 yk., 664 H.); "el-Hasan b. Arefe'den rivayet ettiği hadisler", mec. 115/10 (140a-147b, 6. H. asır) (GAS 183).

194. Ebû Alî el-Hasan b. Mûsâ el-Bağdâdî el-Kâdî'nin (öl. 409 H.) *Cüz'* = *Ehâdîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 198b).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 20 (40-50 yk.; NÂSIR 178).

195. *el-Usûl* sâhibi Ebû'l-Hasan el-Eş'arî'nin *Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 160 db, 182 b).

196. Ebû Muh. Ebû Nasr el-Hasan b. Muh. b. İbr. b. Ahmed el-Yûnârtî'nin *Cüz*'ü (İbn Hacer *Müfehres* 63a, 138 bb).

Yazmaları: Feyzullah 507/4 (Ebû'l-Hasan Sa'du'l-hayr b. Muh. b. Sehl el-Ensârî'nin seçmeleri, 136a-142b, 9. H. asır); Zâhiriyye, mec. 24 ("*Hadîs*", 85-90 yk.).

197. Ebû'l-Huseyn Muh. b. el-Muzaffer el-Hâfız'ın *Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 5b, 200 b; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 347).

198. Ebû Muh. el-Hâris b. Muh. b. ebî Usâme Dâhir et-Temîmî el-Bağdâdî'nin (186-282 H.) *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Bekr Ah. b. Yûsuf b. Hallâd en-Nusaybî (İbn Hacer *Müfehres* 11ab, 198a).

Onun tahrîc ettiği: *Hadîsu Alî b. Âsım an şüyûhihî*, yazması: Zâhiriyye, mec. 31 (151-156 yk.; NÂSIR 251).

199. Hâmîd b. Muh. b. Şu'ayb'ın *Cüz*'ü (*Dürer* I, 300, 461).

200. Ebû Alî el-Haddâd'ın *Aşere*'si (*Dürer* I, 19-20, 29).

Bundan İbn Hacer'in seçtiği 10 hadis yazması: Feyzullah 507/14 (134a-135b, 9. H. asır).

201. *Cüz'ül-Cemâl* = Cemâlüddîn Ebû Abdillah el-Huseyn b. İbr. el-İsbehânî'nin (öl. 421 H.) *Cüz*'ü (*İber* II, 242; *Dürer* II, 18, III, 284).

202. *Cüz'ü Hanbel* = Ebû Alî Hanbel b. İshâk b. Hanbel eş-Şeybânî'nin (193-273 H.) *Cüz'* = *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Amr Osmân b. Ah. b. es-Semmâk (*Siyer* XXIII, 236; *Meşyehatu İbn Sellâme* 21a; İbn Hacer *Müfehres* 201a).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 34 (194a-216b, 8. H. asır); Kahire, Suppl. I, 208, No. 19142 b (bir mecmua içinde, 7. H. asır).

203. Ebû'l-Hasan Alî b. Ah. b. Ömer b. Hafs, İbnü'l-Hammâmî'nin (327-417 H.) *Hadîs*'i. En az 5 cüz'dür (İbn Hacer *Müfehres* 165 b).

Yazmaları:

a) Zâhiriyye, mec. 118 (3a-11ab, 523 H.; GAS 228).

b) *Cüz' min hadîsi ebî Ah. Muh. b. Ubeydillah b. Yûsuf el-Buhârî*, yazması: Zâhiriyye, mec. 87 (191-200 yk., 681 H. tarihli bir semâı vardır; NÂSIR 46).

204. Ebû Ömer Hamza b. el-Kâsım b. Abdilazîz el-Hâşimî el-Bağdâdî'nin (249-335 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 90 (69a-76b, 454 H.; GAS 183).

205. Ebû Alî Hamza b. Muh. b. Îsâ b. Hamza el-Kâtib'in (öl. 302 H.) *Hadîs*'i.

206. Ebû Muh. Hamza b. el-Abbâs ed-Dehkân'ın *Hadîs*'i. Rivâyet eden: Ebû'l-Kâsım b. Bişrân (*Sila* 84-28, 87).

207. Hammâd b. Seleme b. Dînâr'ın *Hadîs*'i. Tahrîc eden: Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Muh. b. Abdilazîz el-Beğavî (*Dürer* I, 283; *Sila* 84-28, 87).

208. Ebû'l-Yemân el-Hakem b. Nâfi'nin (öl. 222 H.) *Nüsha* = *Hadîs*'i. Râvisi: Abdülkerîm b. el-Heysem (*Dürer* I, 184; *Sila* 85-29, 575).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 120/5 (70a-87b, 519 H. tarihli bir semâı var); Râmpur I, 78, hadîs 110 (başkalarının hadisleri ile birlikte, 1231 H.)

209. Ebû Arûbe el-Huseyn b. Muh. b. Merdûd el-Harrânî'nin (228-318 H.) cüz'leri:

a) *Hadîsu'l-Cezeriyyîn*, yazması: Zâhiriyye, mec. 110 (35a-52b, 6. H. asır; GAS 176).

b) *Cüz' min hadîsihî an şüyûhihî*, yazması: Zâhiriyye, mec. 94 (96a-105a, 598 H.; GAS 176).

c) *Cüz' min ehâdîsihî*, râvisi: el-Hâkim Ebû Abdillah Muh. b. Muh. b. Ah. b. İshâk. Yazması: Feyzullah 2169 (62a-64b, 7. H. asır).

210. Ebû Muh. el-Hasan b. Alî b. Muh. el-Cevherî'nin (363-453 H.) cüz'leri:

a) *Min hadîsi Muh. b. el-Muzaffer an Hâcib b. Erkîn*, yazması: Zâhiriyye, mec. 56 (II-III, 244-262 yk.; NÂSIR 250).

b) *Min hadîsi Muh. b. el-Abbâs b. Hayeveyh*, yazması: Zâhiriyye, mec. 62 (III. V, VI, 126-132 yk.; NÂSIR 250).

211. *Cüz'ü Ebî'l-Cehm* = Ebû'l-Cehm el-Alâ b. Mûsâ b. Atiyye el-Bâhilî'nin *Hadîs* = *Cüz*'ü. Yegane râvisi: Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Muh. b. Abdilazîz el-Beğavî (214-317 H.). Âli ve meşhur cüzlerdendir. Pek çoklarınca kıraat ve rivâyet edilmiştir: Meselâ: *İber* I, 317, II, 202; İbn Hacer *Müfehres* 5b, 52a, 84b, 94a, 121a; *İsâbe* III, 306; *Dürer* I, 100, II, 31; *Bern. Tüceybî* 196-8; *Bern. Vâdiyâşî* 234; *Meşyehatu'l-Halebî* 5b; *Sila* 84-28, 74; 85-29, 483).

Yazmaları: Şehit Ali 546 (57a-65b, 797 H.); Damad İbrahim 396/10 (233a-252 b, 866 H.); Zâhiriyye, mec. 83/1 (1-17 yk., 7. H. asır); Kahire, Dârulkutub I, 105, hadîs 1831; Halîm, hadîs 49; Zâhiriyye, mec. 63 (seçmeler, 1a-15a yk., 7. H. asır).

212. *Cüz'ü İbn Cevsâ* = Ebû'l-Hasan Ah. b. Umeyr b. Yûsuf b. Cevsâ ed-Dimaşkî el-Hâfız'ın (220-310 H.) *Cüz'=Hadîs*'i. Râvisi: Ebû'l-Huseyn Abdülvehhâb b. el-Hasan b. el-Velîd el-Kilâbî (İbn Hacer *Müfehres* 17 b, 179b; *Dürer* II, 325; *Fevât* I, 438; *Bern. Vâdiyâşî* 241; *Bern. Tüceybî* 221-2).

Yazması; Zâhiriyye, mec. 60 (59a-74a, 6. H. asır; GAS 177)

213. *Cüz'ül-Câbirî* = Ebû Muh. Abdullah b. Ca'fer b. İshâk el-Mevsilî el-Câbirî'nin (öl. 360 H.) *Cüz'* = *Ehâdîs*'i. Râvisi: Hâfız Ebû Nu'aym el-İsbehânî (İbn Hacer *Müfehres* 160 ab; *Dürer* III, 319, IV, 467; *İber* II, 110; *Meşyehatu'l-Halebî* 35b, 107ab, 108a).

Yazması: Zâhiriyye, hadis 348 (149a-156b yk., 744 H.).

214. Temmâm b. Muh. b. Abdillah Ebû'l-Kâsım er-Râzî'nin (330-414 H.) cüz'leri:

a) *Hadîsu Ebî'l-Uşerâ' ed-Dârimî*, toplayandan rivayet eden: Abdülazîz b. Ah. el-Kinânî (*Sila* 84-28, 94).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 25 (2-6 yk., 670 H.; NÂSIR 244).

b) *Hadîsu İslâmı Zeyd b. Hârise ve-gayrihî min ehâdîsi'ş-şüyûh*; yazması: Zâhiriyye, mec. 27 (2a-11a, 5. H. asır; GAS 227).

215. *Cüz'üt-Turukkufî* = Ebû Muh. el-Abbâs b. Abdillah b. ebî Îsâ el-Bâksâ'î et-Turukkufî'nin (öl. 267 H.) *Cüz'* = *Hadîs*'i. Rivayet eden: Ebû Alî İsma'îl b. Muh. b. İsm. es-Saffâr (İbn Hacer *Müfehres* 71b; *Dürer* II, 363, III, 400; *Vefeyât İbn Râfi'* I, 283; *Bern. Tüceybî* 182-3; *Meşyehatu'l-Halebî* 39a, 105b).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 93/3 (40b-56a, 576 H.; GAS 145).

216. Ebû Bekr b. Ziyâd en-Nîsâbûrî'nin *Hadîs*'i. Râvisi: İbrâhîm b. Hurşîd (İbn Hacer *Müfehres* 138 ba; *Dürer* II, 273).

217. Ebû Bahr Muh. b. el-Hasan b. Kevser el-Berebehârî'nin (öl. 362 H.) *Hadîs*'i (*İsâbe* II, 452; *İber* II, 114; *Sila* 84-28, 93). Seçmeler: Ebû'l-Hasan ed-Dârekutnî.

Yazması: Köprülü 400/7 (63a-67b, 7. H. asır).

218. *Cüz'ül-Bânyâsî* = Ebû Abdillah Mâlik b. Ah. b. Alî el-Bânyâsî el-Mekkî el-Ferrâ'nın (öl. 485 H.) *Cüz'*ü (*Siyer* XXXII, 227; XXIII, 150; İbn Hacer *Müfehres*

104a; *Dürer* I, 52, III, 475; *Meşyehatu'l-Halebî* 17a; *Vefeyât İbn Rafi'* II, 369)

219. Ebû Ca'fer Muh. b. Amr b. el-Buhturî'nin (251-339 H.) *Hadîs*'i. Rivâyet eden: Ebû'l-Huseyn Alî b. Abdillah b. Muh. b. Bişrân. Tamamı en az 11 cüz'den oluşmuştur (İbn Hacer *Müfehres* 201 b, 206b; *İsâbe* I 254; Sirâcüddîn *Meşyeha* 72a, 72 b).

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 31 (IV, 72-90 yk.); mec. 31 (16. meclisinden seçmeler, 91-99 yk.); mec. 64 (93-104 yk.)

220. *Cüz'ü Bîbâ* = Ümmü Arabî, Ümmü'l-Fadl Bîbâ binti Abdissamed b. Alî el-Hersemiyye el-Hereviyye'nin (öl. 477 H.) meşhûr *Cüz*'ü. Kıraat ve rivâyet olunan cüz'lerdendir (*İber* II, 336; *Siyer* XXII, 305; İbn Hacer *Müfehres* 52b; *Dürer* II, 57; *Bern. Tüceybî* 196).

221. *Cüz'ü Bekr* = *Cüz'ü Bekr b. Bekkâr* = Ebû Amr Bekr b. Bekkâr el-Hasîb el-Kaysî el-Basrî'nin (öl. 206 H.) *Cüz'* = *Hadîs*'i. Râvisi: İbr. b. Sa'dân b. İbr.

Kıraat ve rivâyeti yapılan hadis cüz'lerindendir (*Siyer* XXII, 23; İbn Hacer *Müfehres* 111 da; *İsâbe* III, 486; I, 20, 245, II, 389, 400, 88, IV, 198; *Bern. Tüceybî* 216).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 33/3; GAS 98.

222. *Cüz'ül-Beytûte* = Ebû'l-Abbâs Muh. b. İshâk b. İbr. b. Mihrân es-Serrâc en-Nîsâbûrî es-Sekafî'nin (216-313 H.) *Cüz*'ü. *Beytûte* denilmesinin sebebi: Bu cüz'ü es-Serrâc'tan dinlemek isteyenlerin hazretin evinin önünde beklerken yatmalarıdır. Pek marûf cüz'lerdendir (*Dürer* IV, 64; II, 33; *Meşyehatu'l-Halebî* 72 b).

Yazmaları: Köprülü 1584/15 (133a-137a, 850 H.); Zâhiriyye, mec. 120 (63-64 yk., seçmeler).

223. Ebû'l-Hasan Muh. b. Yezîd b. Abdissamed ed-Dimaşkî'nin (öl. 299 H.) *Hadîs* = *Cüz*'ü. Râvisi: Ebû'l-Kâsım el-Muzaffer b. Hâcib b. Mâlik b. Erkîn (*İber* I, 438; İbn Hacer *Müfehres* 91a; *Dürer* I, 40; *Meşyehatu'l-Halebî* 12b, 13a, 58a; *Sila* 84-28, 76; *Bern. Tüceybî* 226-7).

Yazmaları: Feyzullah 259 (162a-165a yk., 9. H. asır); Zâhiriyye, mec. 120 (157a-171a, b. H. asır); hadîs 297 (227-229 yk.; NÂSIR 150, 395).

224. Süfyân b. Uyeyne'nin *Hadîs*'i. Süfyân'dan rivâyet eden: Ebû Yahyâ Zekeriyyâ' b. el-Hasan b. Esed el-Mervezî. Kıraat ve rivayeti pek yaygın idi (*Tezkire* III, 1247; *İber* IV, 69; *Sebet İbn Habîb* 25a; *Fevât* I, 429; *Vefeyât İbn Râfi'* I, 192-4; *Meşyehatu İbn Sellâme* 15a; *Bern. Vâdiyâşî* 148, 246; İbn Hacer *Müfehres* 168a; 73a; *Dürer* I, 48, 300, III, 191; *Bern. Tüceybî* 229; *Meşyehatu'l-Halebî* 39b, 48b, 92b, 93a; *Sila* 84-28, 77).

Yazmaları: Şehit Ali 546/1 (1a-4a yk., 797 H., İbn Hacer'in el yazması ile); Zâhiriyye, mec. 18/12, 13 (263a-270 b, 6. H. asır), mec. 22/7 (75a-84a, 6. H. asır), mec. 50 (84a-89b, 833 H.), mec. 67 (Alî b. Harb et-Tâ'î'nin rivâyetiyle, 78a-102b, 6. H. asır), mec. 117/9 (98a-105a, 7. H. asır), âmm 4548 (6 yk., 591 H.); Kâhire I, 105, hadîs 1260, 1831.

İbn Uyeyne'nin hadisleri Muh. b. Yahyâ b. Mende gibi (İbn Hacer *Müfehres* 198a) müteahhir muhaddislerce müstakil olarak toplanmıştır.

225. Meşhûr hâfız Ebû Hafs b. Şâhîn'in *Hadîs*'i. Rivayet eden: Ebû'l-Huseyn b. el-Mühtedî billah (*Siyer* XXII, 192; İbn Hacer *Müfehres* 160 da; *Meşyehatu'l-Halebî* 2a).

226. Ebû Bekr Muh. b. el-Hasan b. Ya'kûb b. Miksem el-Attâr el-Kârî'nin (öl. 354 H.) *Hadîs*'i. Yegâne râvisi: Ebû'l-Huseyn Alî b. Muh. b. Dînâr el-Kâtib (İbn Hacer *Müfehres* 186b; *Meşyehatu'l-Halebî* 10b; *Bern. Tüceybî* 231).

Yazması: Kahire, Suppl. I, 215, hadîs 1558 (16 s.)

227. Ebû Abdillah Muh. b. Eyyûb b. Yahyâ, İbnü'd-Dureys el-İclî er-Râzî'nin (200-294 H.) *Hadîs*'i. Birkaç râvi tarafından rivayet olunmuştur (*Bern. Vâdiyâşî* 242; Sebetü'ş-Şemmâ' 47 b; İbn Hacer *Müfehres* 139 ab).

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 35 (177a-192a); mec. 11 (III, 143a-158b, 531 H.); âmm 9392 (1-9 yk.)

228. Ebû Alî Muh. b. Ah. b. el-Hasan b. İshâk, İbnü's-Savvâf'ın (270-359 H.) *Hadîs*'i. Onun için seçme yapan (=intihâb eden): Ebû'l-Hasan ed-Dârekutnî (İbn Hacer *Müfehres* 138ab; *Sila* 84-28, 92).

Yazmaları: Zâhiriyye, âmm 9391 (III, 6 yk., 563 H.); mec. 106 (84-94 yk.; GAS 193).

229. Ebû'l-Hasan Muh. b. Ah. er-Râfi'î yahut er-Râfikî'nin (4. H. asır) *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Bekr Ah. b. Abdilkerîm el-Halebî (*Meşyehatu'l-Halebî* 48a).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 107 (4a-31b, 548 H.; GAS 218).

230. *Cüz'ül-Berâğîs* = Abdullah b. Hârûn el-Kattân'ın *Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 113 ba; *Sila* 84-28, 81).

231. *el-Hınnâ'iyyât* = Ebû'l-Kâsım el-Huseyn b. Muh. b. İbr. el-Hınnâ'î'nin *Cüz*'ü (*Siyer* XXI, 424; *Dürer* III, 88, 482). En az 9 cüz'den oluşmuştur.

232. Diyâüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Abdilvâhid b. Ah. el-Makdisî, İbnü'l-Kayserânî'nin (569-643 H.) hadis cüz'leri:

a) *el-Müntekâ mine'l-ehâdîsi's-sıhâh ve'l-hisân*; yazmaları: Zâhiriyye, mec. 92 (272-290 yk., üzerinde müellifin semâ tashihi var; NÂSIR 334); Kahire, Suppl. I, 218-9, Ezher 305 (7. H. asır).

b) *Muvâfakâtu hadîsi Hişâm b. Ammâr mimmâ vâfeka rivâyete'l-Buhârî ve-Ebî Dâvud ve'n-Nesâ'î ve-İbn Mâce*. Yazması: Zâhiriyye mec. 103 (35a-59b, sonu noksan, 8. H. asır; GAS 112).

c) *Ehâdisu müntekâ ale'ş-Şeyh Ebî'l-Mekârim*; yazması: Zâhiriyye, mec. 17 (26-27 yk., NÂSIR 325).

d) *Müntekâ min hadîsi Ebî Nu'aym el-Ezherî*; yazması: Zâhiriyye, mec. 107 (283ab; NÂSIR 334).

e) *Müntekâ min hadîsi Ebî'l-Hasan Ah. b. İbr el-Abdevî*; yazması: Zâhiriyye, mec. 107 (280-283 yk.; NÂSIR 334).

f) *Ehâdîs an cemâatin min meşâyihi Bağdâd*; yazması: Zâhiriyye, mec. 46 (157-168 yk.; NÂSIR 325).

g) *Min hadîsi'ş-Şîrâzî ve-İsm. b. Ca'fer ve-Hârûn b. Sa'îd el-Eylî*; yazması: Zâhiriyye, mec. 17 (28-29 yk.; NÂSIR 335).

h) *Min hadîsi Ebî Hureyre*; yazması: Zâhiriyye, mec. 88 (18-22 yk.; NÂSIR 335).

i) *Min hadîsihî an cemâatin min-şüyûhihî*; yazması: Zâhiriyye, mec. 68 (87-92 yk.; NÂSIR) 335).

j) *Müntekâ min hadîsi Ebî Alî el-Hasan b. Ah. el-Evkî*; Yazması: Zâhiriyye, mec. 76 (194-197 yk.)

k) *Müntekâ mine'l-cüz'is-sânî min hadîsi't-Tûsî*; yazması. Zâhiriyye, mec. 17 (27-28 yk.; müellif hattı; NÂSIR 334).

l) *Ehâdîsu Affân b. Müslim*; yazması: Zâhiriyye, mec. 124 (103-120 yk.)

m) *Hadîsu Abdillah b. Yezîd el-Mukrî mimmâ vâfeka rivâyete'l-imâm Ahmed*; yazması: Zâhiriyye, mec. 87 (170-185 yk.; NÂSIR 331).

n) *Cüz' min hadîsihî*; yazmaları: Zâhiriyye, mec. 86 (119-134 yk.); mec. 88 (18-22 yk.); mec. 15 (37-72 yk.) (NÂSIR 333).

o) *Mecmû'*; yazması: Zâhiriyye, mec. 15 (57-72 yk.; NÂSIR 333).

p) *Müntekâ min hadîsi Mekkî ve-gayrihî*; yazması: Zâhiriyye, mec. 42 (129-143 yk.; müellif hattı).

r) *Min te'âlîkihî*; yazması: Zâhiriyye, hadîs 346 (197-204 yk.; NÂSIR 334).

233. Naddâr binti Muh. b. Yûsuf, Ümmü'l-İzz binti Ebî Hayyân'ın kendisi için tahrîc ettiği *Cüz*'ü (*Dürer* IV, 395).

234. Ebû'l-Kâsım Yahyâ b. Muh. b. Bişr ed-Dakkâk'ın *Hadîs*'i. Rivâyet eden: Ebû Amr Osmân b. Ah., İbnü's-Semmâk. Yazması: Feyzullah 2169 (134b-135a, 5. H. asır; 8 adet hadis mevcuttur).

235. Emetullah Meryem binti ebî'l-Kâsım Abdirrahman b. Abdillah b. Alî el-Kureşî'nin *Cüz*'ü. Tahrîc eden: Ebû'l-Huseyn Yahyâ b. Alî b. Abdillah el-Kureşî.

Yazması: Kahire, Suppl. I, 218, hadîs 1558 (12 s.).

236. Yahyâ b. Muh. b. el-Huseyn b. Abdisselâm et-Temîmî'nin *Muvattâ*'dan yaptığı

seçmelerden oluşan *Cüz'*ü.

Yazması: Feyzullah 2171 (111a-119a yk; 20 hadisi muhtevîdir).

237. Ebû Zekeriyyâ yahut Ebû Sâlih Yahyâ b. Sâlih el-Vuhâzî'nin *Nüsha*'sı.

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 59 (63b-68b, 7. H. asır); Kahire I, 108, hadîs 1558).

238. Ebû Bekr Yahyâ b. İbr. b. Ah. es-Selmâsî el-Kâsî'nin (6. H. asır) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 26 (235-239 yk.; NÂSIR 137).

239. Ebû Zekeriyyâ' Yahyâ b. İshâk b. Halîl eş-Şeybânî'nin (648-724 H.) *Cüz'*ü. Bunu onun için tahric eden: İmâm Zehebî (*Dürer* IV, 414).

240. Cemâlüddîn Ebû'l-Mahâsin Yûsuf b. İbr. b. Cümle el-Mahaccî eş-Şâfi'î'nin (öl. 738 H.) *Cüz'*ü. el-Birzâlî diyor ki: "50'den fazla şeyhi muhtevî olan bir cüz'ü onun için tahrîc ettim. Bu cüz'ü, Medine ve Dimaşk'ta tahdîs etti" (*Vefeyât İbn Râfi'* I, 226).

241. Ebû'l-Feth Yûsuf b. Ömer b. Mesrûr el-Kavvâs'ın *Hadîs*'i. İki râvi tarafından rivayet olunmuştur (Sirâcüddîn *Meşyeha* 70 ab).

242. Cemâlüddîn Yûsuf b. Ah. Ebû'l-Mahâsin b. el-Kefrî'nin(724-766 H.) tahrîc ettiği: *Ehâdîs muvâfakât ve ebdâl müntehabe min mesmû'âti Ebî İshâk İbr. b. Alî et-Tarsûsî.*

Yazması: Zâhiriyye, mec. 77 (1-54 yk.; NÂSIR 100).

243. Şerefüddîn Yûsuf b. el-Hasan b. Zeyd b. el-Hasan en-Nâblusî'nin (öl. 671 H.): *el-Cüz' yahtevî ale'l-hadîsi'l-müselsel an selâseti meşâyihî ve-ale'l-ehâdîsi's-sitteti'l-Irâkiyye*'si.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 25 (22-29 yk.; müellif hattı; NÂSIR 319).

244. Ebû Ya'kûb Muvaffakuddîn Yûsuf b. Ah. b. İbr. el-Bağdâdî'nin (6. H. asır) cüz'ü: *Hadîsu cemâ'atin min şuyûhi Belh.*

Yazması: Zâhiriyye, mec. 120 (51-53 yk.; NÂSIR 217).

245. Ebû Bekr Yûsuf b. Ya'kûb b. İshâk b. Behlûl el-Ezrak et-Tenûhî el-Kâtib'in (238-329 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 87 (11a-128 b, 7. H. asır; GAS 180).

246. Zâhiriyye, mec. 118 (3-24 yk; NÂSIR 437) nüshasının içerdiği hadis cüz'leri:

a) Ebû'l-Hasan Alî b. Ömer b. Muh. b. el-Hasan es-Sükkerî el-Huttalî'nin *Hadîs*'i, râvisi: Ebû Ya'lâ Muh. b. el-Hüseyn el-Ferrâ'.

b) Ebû'l-Hasan Alî b. Ma'rûf b. Muh. el-Bezzâr'ın *Hadîs*'i, râvisi aynı.

Tahrîc eden: Yûsuf b. Muh. b. Mevrid et-Tenûhî (öl. 6. H. asır).

247. Ebû Ya'kûb b. Yûsuf b. Hibe b. Mahmûd ed-Dimaşkî, İbnu't-Tufeyl es-Sûfî'nin (öl. 599 H.) *Cüz' fîhî sitte ehâdîs mimmâ karube seneduhû*'su.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 124 (189-195 yk.; NÂSIR 68).

248. Ya'lâ b. Ubeyd el-Kilâbî'nin *Nüsha*'sı.

Yazması: Kahire I, 108, hadîs 1558 (67-70 s., 8. H. asır; GAS 98).

249. Ebû Muh. Yezdâd b. Abdirrahman b. Muh. el-Kâtib el-Bağdâdî'nin (öl. 327 H.) tahrîc ettiği: *Cüz' min hadîsi Ebî Sa'îd Abdillah b. Sa'îd el-Eşacc*'ı.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 18 (211-224 yk.; NÂSIR 434).

250. *el-İrşâd fî ma'rifeti ulemâ'il-bilâd* isimli eserin sâhibi Ebû Ya'lâ el-Halîlî'nin *Cüz'*ü (*Dürer* IV, 23).

251. Ya'kûb b. Süfyân'ın *Nüsha*'sı. Bir alıntısı *İsâbe*'de (I, 409) yer almıştır.

252. Hibetullah b. Ah. b. Muh. b. el-Ekfânî el-Ensârî ed-Dimaşkî'nin (444-524 H.) *Cüz'*ü.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 81 (66-70 yk.; NÂSIR 26).

253. Ebû'l-Kâsım Hibetullah b. Ah. b. Ömer el-Mukrî el-Bağdâdî el-Harîrî'nin (435-521 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 104 (180-181 yk.; Diyâü'l-Makdisî'nin hattıyla; NÂSIR 194).

254. Ebû'l-Kâsım Hibetullah b. Alî b. Mes'ûd el-Edîb el-Bûsîrî'nin (506-598 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 94 (228-229 yk.; içinde müselsel hadisler var; NÂSIR 240).

255. Ebû'r-Rebî' Sül. b. Yûsuf b. ebî'l-Hakkârî'nin *Cüz*'ü (*Vefeyât İbn Râfi'* I, 218).

256. Nasrullah b. es-Saffâr'ın *Cüz*'ü (*Dürer* IV, 430).

257. Ebû Bekr Ah. b. Alî b. Lâl el-Fakîh'in *Ehâdîs Ebî İmrân Mûsâ b. Hârûn ve-gayrihî*'si.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 40 (55-66 yk.; NÂSIR 101).

258. *Cüz' Lu'lu'* = Ebû'd-Dürr Necîbüddîn Lu'lu' b. Ah. b. Abdillah ed-Darîr'in (7. H. asır) *Cüz*'ü. Tahrîc eden: Diyâüddîn Muh. b. Osmân b. Sül. ez-Zerzârî.

Yazması: Kahire, Suppl. I, 217, hadîs 1558 (12 s.).

259. Ebû Nasr Muh. b. Ah. b. el-Ukberî el-Bakkâl'ın 417 H. yılında imlâ ettiği *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 41 (159a-189a yk., 7. H. asır; GAS 228).

260. Ebû Ca'fer et-Tahâvî'nin *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû't-Tayyib Ah. b. Süleymân el-Harîrî (?) (İbn Hacer *Müfehres* 118a).

261. Ebû'l-Kâsım Tâhir b. ebî Gâlib Ah. b. Muh. es-Mesâmîrî'nin (5. H. asır) *Cüz*'ü.

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 387 (170-173 yk.; NÂSIR 407).

262. Zarîf el-Himyerî'nin *Hadîs*'i (*Dürer* I, 413).

263. Sirâcüddîn'in *Meşyeha*'sında (71a) adı geçen bir cüz' içinde yer alan hadisler:

a) Tâhir b. Hâlid b. Nezâr'ın babasından hadîsleri.

b) Muh. b. Osmân b. Kerâme'nin *Hadîs*'i.

Râvileri: Ebû Abdillah Muh. b. Mahled b. Hafs ed-Dûrî.

264. Büşrâ b. Abdillah el-Fâsî'nin *Cüz*'ü. Râvisi: Ebû Alî Muh. b. Sa'îd b. Nebhân (İbn Hacer *Müfehres* 137b).

265. Ebû Ah. Bişr b. Matar b. Sâbit ed-Dakkâk el-Vâsıtî'nin (öl. 262 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 94 (III, 87a-94b, 702 H.; GAS 144).

266. Bir yazmanın başlığı şöyledir: *el-Müntekâ min hadîsi Bakî b. Mahled ve-Hennâd ve'l-Fârisî ve'l-Cevherî ve-min Emâlî İbni's-Semerkandî*; Zâhiriyye, mec. 129 (225a-236b, 7. H. asır; GAS 153).

267. Ebû Muh. Bekr b. Sehl ed-Dimyâtî'nin (öl. 289 H.) *Hadîs*'i. Tahrîc eden: Ebû'l-Hasan Muh. b. Abdillah b. Zekeriyyâ en-Nîsâbûrî.

Yazması: Zâhiriyye, âmm 4523 (4 yk.; 439 H.; GAS 161).

268. Ebû Yahyâ Bekr b. Ah. b. Alî b. Mahled eş-Şîrâzî'nin *Ehâdîs*'i (4. H. asır).

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 297 (62/69 yk.; NÂSIR 321).

269. Bişreveyh b. Muh. Ebû Nu'aym el-Ma'kilî el-İsferâyînî'nin (4. H. asır) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 35 (98-15 yk.)

270. *Cüz' İbn Alem* = Ebû Bekr Muh. b. Abdillah b. Umerveyh el-Bağdâdî es-Saffâr'ın (öl. 350 H.) *Cüz*'ü. Onun hadisleri meşhur olmakla beraber el-Hatîb'e göre tek cüz'dür (*İber* II, 82).

271. Hâfız Alemüddîn Ebû Muh. el-Kâsım b. Muh. b. Yûsuf el-Birzâlî'nin (665-739 H.) tahrîc ettiği bir cüz': *Cüz' fîhî ehâdîs an tis'a aşere şeyhan min ashâbı Ebî Hafs Ömer b. Muh. b. Taberzed*. Yazması: Kahire, Suppl, I, 209, hadis 1558 (95.).

272. Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdilazîz b. Ah. el-Halebî es-Serrâc, İbnü't-Tubeyz'in (ö. 330, 331) tahrîc ettiği Muh. b. Ca'fer b. es-Sakkâ' el-Halebî'nin *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 63 (VII, 74-87 yk.).

273. *Ehâdîsu Ebî Abdirrahman Abdillah b. Yezîd el-Mukrî' el-Adevî el-Ömerî* (öl. 120-213 H.) *mimmâ vâfeka'l-imâm Ahmed*. Yazması: Zâhiriyye, mec. 87/16 (15 yk.; GAS 100).

274. Ebû Alî Abdurrahman b. Muh. b. Uleyk'in *Hadîs*'i. Rivayet eden: Nasr b. ebî Bekr b. Zeyrek (İbn Hacer *Müfehres* 148 b).

275. Afîfüddîn Ebû Muh. Abdurrahman b. Osmân b. el-Kâsım b. Ma'rûf b. Habîb et-Temîmî'nin (327-420 H.) tahrîc ettiği *Hadîsu Ebî'l-Hasan et-Tırâblusî ve-İbn Hazle-mi'l-Kâdî*'sı.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 82 (25-35 yk.; NÂSIR 361).

276. Ebû Sa'îd Abdullah b. Sa'îd b. el-Huseyn el-Eşacc el-Kindî'nin (167-257 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 18/10 (211a-224a, 548 H.)

277. Ebû Muh. Abdullah b. Muh. b. Eyyûb el-Muharremî'nin (175-265 H.) *Hadîs*'i. Râvisi: İsma'îl es-Saffâr. Yazması: Zâhiriyye, mec. 81/9 (113a-127b, 573 H.; GAS 145).

278. Ebû Ömer Abdullah b. Muh. b. Ah. b. Abdilvehhâb el-Mukrî es-Sülemî'nin *Cüz*'ü. Râvisi: Ebû'l-Fadl el-Mutahher b. Abdilvâhid el-Berâ'î.

Yazması: Kahire, Suppl. I 209, hadîs 1558 (9 s.).

279. Ebû Sâlih el-Müezzin'in tahrîc ettiği Ebûl-Kâsım Abdullah b. Tâhir et-Temîmî el-Belhî, İbn Şâhfûr'un *Hadîs*'i (İbn Hayr *Fehrese* 178).

280. Abdullah b. Ah. b. Temmâm b. Hassân el-Hanbelî'nin (öl.718 H.) *Cüz*'ü. Bunu o-nun için el-Birzâlî tahrîc etmiştir (*Dürer* I, 242).

281. Muhibbüddîn Ebû Muh. Abdullah b. Ah. b. Abdillah es-Sa'dî el-Hanbelî'nin (öl 737 H.) *Cüz*'ü. Zehebi diyor ki: "Onun için (kendi hadislerinden seçerek) bir cüz' ha-zırladım ve daha sonra benim kıraatimden dinledi." (*Dürer* II. 244).

282 Ebû'l-Kâsım Abdullah b. İshâk el-Hâmid el-Mervezî'nin (öl.329) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 92 (I,III, 1-10 yk. NÂSIR 193).

283. Ebû Bekr Abdullah b. Hibbân b. Abdilazîz el-Ezdî el-Mevsilî'nin (4. H. asır) *Hadîs*'i.

Yazması Zâhiriyye, mec. 24 (98-106 yk.; NÂSIR 133).

284. Ebû Abdirrahman Abdullah b. el-Mübârek el-Mervezî'nin *Hadîs*'i. Râvisi: Hibbân b. Mûsâ.

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 328 (100-123 yk., II, 4. H. asır).

285. Diyâül-Makdisî'nin tahrîc ettiği *Cüz'ü muvafakâtı Abdillah b. Yezîd b. el-Mukrî*'si (*Sila* 84-28, 81).

286. Ebû Nasr Abdurrahîm b. Abdilhâlik b. Yûsuf'un (502-574 H.) *Ehâdîsu münteka ve-hikâyatu müntahibe*'si. Zâhiriyye'de bir yazması vardır.

287. Abdürrahîm b. el-Hâfız Abdilkerîm Ebû'l-Muzaffer el-Mervezî eş-Şâfi'î'nin (537-618 H.) *Müntekâ mine'l-mesmû' bi-Merv an meşâyihi Buhâra*'sı.

Yazması: Zâhiriyye, hadis 344 (1-106,119-142 yk.; NÂSIR 304).

288. Alî b. Ya'kûb b. ebî'l-Akab, Ebûl-Kâsım el-Hemedânî ed-Dimaşkî'nin (261-353 H.) tahrîc ettiği: *Cüz' min hadîsi'l-Kâsım b. Mûsâ'l-Eşyeb ve-min hadîsi Zekeriyyâ b. Yahyâ es-Siczî hadîsi'l-İfk ve gayrihî.*

Yazması: Zâhiriyye, mec. 61 (139-149 yk; NÂSIR 17).

289. el-Kâsım b. Mûsâ b. el-Hasan el-Eşyeb el-Bağdâdî'nin (öl. 209 H.) *Ehâdîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec 20/6 (29a-100b yk.; 6. H. asır; GAS 98).

290. Ebûl-Kâsım et-Tayyib'in *Hadîs*'i. İntikâ ve tahrîc eden belli değildir.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 41 (1-22 yk.; NÂSIR 252).

291. Ebû'l-Kâsım b. Ubeyd'in *Cüz*'ü. Râvisi: İbn Şâzan (İbn Hacer*Müfehres* 155b).

292. Ebû'l-Fadl el-Kâsım b. Abdisselâm el-Hatîb es-Sencârî'nin *Hadîs*'i (*Bern. Vâdiyâşî* 302).

293. Ebû Ömer Muh. b. Abdilvâhid b. ebî Hâşim, Gulâm Sa'leb ez-Zâhid'in (261-345 H.) *Hadîs*'i.

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 16 (III ve son, 81-87 yk.); Chester Beatty 3435/10 (95-109 yk., 739 H.).

294. Ebû'l-Kâsım el-Fadl b. Ca'fer b. Muh. b. ebî Âsım et-Temîmî el-Mü'ezzin'in (öl. 373 H.) tahrîc ettiği *Nüshatu Ebî Muh. ve-Yahyâ b. Sâlih el-Vuhâzî.*

Yazması: Zâhiriyye, mec. 59 (47-67 yk.; NÂSIR 374).

295. Ebû Ferve el-Beledî'nin *Nüsha*'sı. Râvisi: Ebû Revh b. Dinâr (*Sıla* 85-29, 512-3).

296. Kâsım b. Asbağ'ın *Hadîs*'i (*Nefhu't-tîb* II, 219).

297. Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm'ın (157-229 H.) *Hadîs*'i. Râvisi: Alî b. Abdilazîz el-Mekkî.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 98 (92-94 yk.; NÂSIR 177).

298. Ebû Muh. el-Kâsım b. el-Hâfız b. Asâkir'in (527-601 H.) tahrîc ettiği, *Cüz' fîhî min hadîsi Ebî Alî Muh. b. Abdilhamîd b. Âdem el-Fezârî ed-Dimaşkî ve-min hadîsi'l-Kâdî Ebî Bekr Ah. b. Alî el-Mervezî.*

Yazması: Zâhiriyye, mec. 110 (82-89 yk.).

299. Ebû Halife el-Fadl b. el-Hubâb el-Cumahî'nin *Hadîs*'i (İbn Hayr *Fehrese* 159).

300. Ebû Alî el-Hasan b. Alî eş-Şa'rânî'nin *Hadîs*'i.

Râvisi: Ebû Bekr Muh. b. Ah. b. Ömer b. ebî'l-Hadîd (İbn Hacer *Müfehres* 170 b).

301. Ebû Mu'âz Şâh b. Abdirrahman b. Muh. b. Me'mûn el-Herevî'nin *Hadîs*'i.

Yazması: Köprülü 400/4 (30a-36a yk.; 592 H., GAS 213).

302. Ebû Muh. Abdülazîz b. Mahmûd b. el-Ahdar'ın tahrîc ettiği *K. el-Umde min hadîsi Şuhde binti Ahmed ed-Dîneveriyye*'si (*Sıla* 85-29, 20).

303. Ebû Muh. el-Hasan b. Alî b. Muh. el-Cevherî'nin (eöl.454 H.) tahrîc ettiği *Hadîsu İbn ebî Sâbir ve Hadîsu Ebî Şu'ayb el-Harrânî*'si.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 61 (125-137 yk.; NÂSIR 99).

304. Allâme Ebû'l-Hasan Alî el-Kûvemî eş-Şâfi'î'nin *Hadîs*'i. Onun için tahrîc eden: İmâm Zehebî (İbn Hacer *Müfehres* 97 b).

305. Diyâü'l-Makdisî'nin tahrîc ettiği: *Hadîsu Ebî'n-Nûr Osmân b. Müslim es-Saffâr*'ı (*Sıla* 84-28, 88).

306. A. Dietrich, Zâhiriyye'de yer alan bir hadis yazmasının metni ve Almanca tercemesini tahkikli olarak neşretmiştir. Orientalia Hispanica I. 226-244. Sözkonusu hadislerin sâhipleri: İbn ebî Süreyc (öl. 392 H.), Ebû'l-Haccâc b. Halîl (öl. 648 H.) ve Alî b. Balbân (öl. 684 H.).

307. Ebû Â'işe Ubeydullah b. Muh. b. Hafs'ın *Nüsha*'sı. Râvisi ve tahrîc eden: Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Muh. el-Begavî (*Sıla* 85-29, 515).

308. Ebû'l-Ferec Sehl b. Bişr b. Ah. es-Sûfî el-İsferâyinî'nin (409-491 H.) tahrîc ettiği: *Hadîsu Ebî'l-Kâsım Ubeydillah b. Muh. b. Muzâhim b. Ah. b. Kays el-Bezzâr*'ı.

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 228 (26b-27b yk.; NÂSIR 227).

309. Ebû Nu'aym Ah. b. Abdillah el-İsbehânî'nin cemettiği *Hadîsu Ubeyd b. ebî Râbıta* (*Sıla* 84-28, 94).

310. Osmân b. Muh. b. Ubeydillah Ebû Amr er-Re'îs el-Muhammî'nin (öl.481 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 115 (207-210 yk.; NÂSIR 344).

310. Ebû Abdillah Ubeydullah b. Muh. b. Muh. el-Ukberî, İbnü Batta'nın (304-387 H.) *Hadîs*'i.

Yazmaları: Chester Beatty 5341 (20 yk.; 6. H. asır); Zâhiriyye, mec. 38/4.

311. Fahrüddîn Osmân b. Balbân b. Abdillah el-Mukâtilî'nin (öl. 717 H.) âlî rivayetlerinden oluşan *Hadîs*'i.

Yazması: Kahire, Suppl. I, 212-3, hadîs 2124 (7 s.).

312. Ebû Muh. Ubeydullah b. Ah. b. Ma'rûf el-Bağdâdî'nin (306-381 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 56 (129a-138a yk., 7. H. asır; GAS 206).

313. Ebû Hafs Amr b. Alî es-Sayrafî'nin *Hadîs*'i. Râvisi: Abdullah b. Muh. b. Ömer b. Yezîd ez-Zührî (İbn Hacer *Müfehres* 139a).

314. İmrân b. Mûsa el-Hilâlî'nin *Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 194a; 200a).

315. Amr b. Alî el-Fellâs'ın *Hadîs*'i. Râvisi: Abdülazîz b. Muh. b. Ömer b. Yezîd el-Basrî (İbn Hacer *Müfehres* 139 ba).

316. Ebû'l-Fadl Ömer b. ebî Sa'îd el-Herevî'nin *Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 193 b).

317. Ebû Hafs Ömer b. Muh. b. Taberzed el-Mü'eddeb'in (516-607 H.) tahrîc ettiği, *Müntekâ min hadîsi İbn Mahled ve-Hennâd ve'l-Fârisî ve'l-Cevherî ve-min Emâlî İbni's-Semerkandî.*

Yazması: Zâhiriyye, mec. 129 (224-235 yk; NÂSIR 160).

318. Ebû Bekr Ömer b. Revh b. Alî en-Nehrevânî, İbnü'l-Bâbenâ'î'nin (315-404 H.) *Hadîs*'i.

Yazması : Zahiriyye, mec. 29 (196a-202b, 7. H. asır; GAS 219).

319. Ebû Ah. Îsâ Guncâr el-Buhârî'nin (öl. 186 H.) *Cüz*'ü (*Vefeyât İbn Râfi'* II, 24).

320. Ebû Muh. Abdülkerîm b. el-Heysem'in *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Sehl Ah. b. Muh. el-Kattân (*Sıla* 84-28, 93).

321. Kadılar kadısı Ebû Muh. Abdüsselâm b. Alî b. Mansûr, İbnü'l-Hayyât'ın (571-618 H.) *Hadîs*'i. bunu onun için tahrîc eden el-Münzirî'dir (*Tekmile* VI, No: 1167).

322. Abdülhâlik b. Zâhir b. Tâhir eş-Şehhâmî'nin *Hadîs*'i.

Râvisi: Ebû Bekr el-Kâsım b. Abdillah b. Ömer es-Saffâr (İbn Hacer *Müfehres* 349).

323. Zeynüddîn Ebû'l-Hasan Alî b. İbr. b. Buhayye el-Hanbelî ed-Dimaşkî'nin (508-599 H.) tahrîc ettiği Ebû Muh. Abdülhâlik b. Ah. b. Abdilkâdir'in oğlu Ebû'l-Huseyn Abdülhakk için hazırladığı *Ehâdîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 35 (107-113 yk.; NÂSIR 126).

324. Necmüddîn Ebû'l-Hasan Alî b. Muh. b. Ömer b. Abdirrahman el-Ezdî ed-Dımaşkî'nin (649-729 H.) *Cüz' fîhi ehâdîs ve-fevâ'id hisân avâlî*'si. Râvisi: İzzüddîn b. Cemâ'a.

Yazması: Kahire, Suppl. I 211, hadîs 2024 (27 s.).

325. Ebû'l-Hasan Alî b. Muh. b. Ömer el-Kassâr'ın (öl 397 H.) *Hadîs*'i.

Yazmaları: Zâhiriyye, hadîs 163 (42-45 yk.); mec. 41 (99-109 yk.; NÂSIR 157).

326. Ebû'l-Huseyn Alî b. Muh. b. Abdillah b. Buşrân el-Mu'addil el-Bağdâdî el-Ümevî'nin (328-415 H.) *Hadîs*'i (*Bern. Vâdiyâşî* 250).

327. Alî b. Muh. b. İshâk el-Halebî'nin *Hadîs*'i.

Tahrîc eden: Abdülganî b. Sa'îd el-Ezdî. Râvisi: Ebû'l-Huseyn Muh. b. Mekkî (İbn Hacer *Müfehres* 160 ea).

328. Ebû'l-Huseyn Alî b. Muh. b. Alî b. Atiyye el-Hârisî el-Mekkî, İbn ebî Tâlib'in (öl.458 H.) tahrîc ettiği *Hadîsu Ebî Tâhir el-Muhallis*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 94 (265-266 yk.; NÂSIR 18).

329. Ammâr b. Muh. es-Semerkandî'nin *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Nasr Ah. b. Hasnûn en-Nersî (İbn Hacer *Müfehres* 161 b).

330. Ömer b. Ah. es-Saffâr'ın *Hadîs*'i. Râvisi: el-Kâsım b. Abdillah b. Ömer es-Saffâr (İbn Hacer *Müfehres* 161a).

331. Âfiye bin Muh. b. Osmân b. Sa'îd'in (öl. 4. H. asır) *Cüz*'ü.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 117 (124 a-133 a, 440 H.; GAS 171).

332. Ebû Bekr Ah. b. Muh. b. İsm. el-Âdemî'nin (237-327 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 55 (II, 4-5 yk.; GAS 180).

333. Ebû'l-Abbâs Ah. b. Muh. b. Sa'îd b. Ukde el-Kûfî'nin (249-333 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, âmm 4581 (9-15 yk.; 615 H.; GAS 182).

334. Ebû Sa'd Ah. b. Muh. b. Ah. b. Abdillah el-Ensârî el-Mâlînî'nin (öl. 412 H.) *Hadîs*'i. Râvisi: Ah. b. el-Fadl el-Bâtırkânî (372-460 H.).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 26 (152-173 yk.; sonu noksan, 5. H. asır).

335. İsma'îl b. el-Abbâs el-Verrâk'ın *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû'l-Hasan Ah. b. Muh. b. İmrân el-Cündî (İbn Hacer *Müfehres* 65 b).

336. Ah. b. Muh. b Yûsuf b. ebî'z-Zehr el-Halebî ed-Dimaşkî el-Verrâk'ın (679-752 H.) *Cüz*'ü. Bunu el-Birzâlî, onun için tahrîc etmiştir (*Dürer* I, 305).

337. Ebû'l-Abbâs Ah. b. Muh. b. Abdillah b. Bişreveyh el-İsbehânî'nin (415-491 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 357 (100-103 yk.; NÂSIR 30).

338. Ebû'l-Hasan Ah. b. Muh. b. en-Nakûr el-Bezzâz'ın (381-470 H.) *Cüz' fihî hadîsu Nîli Mısır*'ı.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 34 (77-84 yk.; NÂSIR 118).

339. Ebû'l-Hasan Ah. b. Muh. b. Mûsâ b. es-Salt el-Mücîr el-Bağdâdî'nin (317-405 H.) tahrîc ettiği, *Hadîsu İbn Abdilazîz el-Hâşimî ve-İbni'l-Matîr.*

Yazması: Zâhiriyye, mec. 90 (69-76 yk.; NÂSIR 154).

340. Ebû Bekr Ah. b. Muh. b. es-Sakar, İbnü'n-Nemet ez-Zâhid'in (340-428 H.) tahrîc ettiği *Cüz' fihî min hadîsi Ebî Bekr Muh. b. Abdillah eş-Şâfi'î ve-Ebî Kılâbe Muh. b. Ah. b. Hamdân es-Serrâc ve-Ebî Ya'kûb Yûsuf b. Ya'kûb el-Bahîremî ve-Ebî Bekr el-Cûhânî.*

Yazması: Zâhiriyye, mec. 31 (183-189 yk., 561 H.; NÂSIR 128).

341. Ebû Alî Ah. b. Muh. b. Alî b. Rezzîn el-Bâsânî'nin (öl. 321 H.) *Hadîs*'i. İbr. b. Muh. es-Sarîfeynî'nin seçmeleri yazma hâlindedir: Feyzullah 2169 (8a-11a yk.; 610 H. civarı).

342. Ebû Bekr Ah. b. Muh. b. İsm. b. el-Ferec el-Mühendis'in (295-385 H.) *Hadîsu ebî'l-Kâsım Âfiye ve-Ebî Bekr Ah. b. Mervân.*

Yazması: Zâhiriyye, mec. 117 (124-133 yk.; NÂSIR 122).

343. Ebû Hâmid Ah. b. Muh. b. el-Hasan, İbnü'ş-Şarkî'nin (230-315 H.) *Ehâdîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 79 (36a-39b, 6. H. asır; GAS 174).

344. Ebû Nasr Ah. b. Muh. b. Ah. b. Hasnûn el-Bezzâr en-Nersî'nin (330-411 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, âmm 3637 (69-74 yk.; Diyâ'ül-Makdisî'nin hattı ile; NÂSIR 419).

345. *Cüz'ül-Cemâl* = Ebû'l-Abbâs Ah. b. Muh. b. Abdillah b. Mus'ab el-Cemâl (İbn Hacer *Müfehres* 52 b).

346. Ebû Hâmid Ah. b. Muh. b. Yâhyâ b. Bilâl en-Nisâbûrî'nin (öl. 330 H.) *Ehâdîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 79 (12a-23a, 7. H. asır; GAS 180).

347. Ebû'l-Fadl Ah. b. Muh. b. ebî'l-Fürâvî'nin *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû'l-Hasan Alî b. el-Hasan b. el-Huseyn (İbn Hacer *Müfehres* 186 a).

348. Ebû'l-Abbâs Ah. b. Muh. b. el-Haccâc b. Yahyâ el-İşbîlî'nin (öl.415 H.) *Cüz*'ü. Bunu onun için Ebû Nasr Abdullah b. Sa'îd el-Hâfız es-Sicistânî tahrîc etmiştir (*Buğyetü'l-mültemis* No. 340).

349. Ebû'l-Ganâ'im Muh. b. Alî ed-Dücâcî'nin (öl. 483 H.) tahrîc ettiği *Hadîsu Ebî Nasr Ah. b. el-Hasan b. Muh. b. Şâh.*

Yazması: Zâhiriyye, mec. 73 (120-130 yk.; NÂSIR 187).

350. Ebû'l-Hattâb Nasr b. Ah. b. Abdillah el-Bezzâr'ın (398-494 H.) tahrîc ettiği, *Hadîsu Ebî Bekr Ah. b. Talha.*

Yazması: Zâhiriyye, mec. 66 (161-168 yk; NÂSR 30).

351. Ebû Bekr Muh. b. Ah. b. Osmân b. el-Velîd, İbnü ebî'l-Hadîd es-Sülemî'nin (309-405 H.) tahrîc ettiği, *Hadîsu Ebî'l-Fadl Ah. b. Abdillah b. Nasr b. Hilâl es-Sülemî ed-Dimaşkî* (öl. 334 H.).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 66 (83-91 yk.; GAS 182).

352. İzzüddîn Ebû İshâk İbr. b. Ah. b. Abdilmuhsin b. Ah. el-Alevî el-Huseynî el-Gurrâfî'nin (638-728 H.) kendisi için tahrîc ettiği *Cüz*'ü (*Dürer* I, 10).

353. Ebû Ömer Ah. b. Abdilcebbâr b. Muh. el-Utâridî el-Kûfî'nin (177-272 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye,mec. 75/9 (GAS 146).

354. Ebû Bekr Ah. b. Alî b. Halef eş-Şîrâzî'nin *Hadîs*'i (Sirâcüddîn Meşyeha 92 ab).

355. Ebû'l-Feth el-Ezdî el-Mevsilî ile Ebû Hâşim el-Huseyn b. Muh. el-Haddâd'ın *Hadîs*'leri. Râvisi: Ebû'l-Hasan Ah. b. el-Feth b. Fergân (*Meşyehatu İbn Sellâme* 19 b).

356. Ebû'l-Abbâs Ah. b. Alî b. Müslim el-Ebbâr'ın *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Bekr Ah. b. Ca'fer b. Muh. b. Sülem el-Huttelî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 72b, 73a; *Dürer* II, 414).

357. Ebû Bekr Ah. b. Alî b. Le'âl'ın *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 111 (114a-123b, 6. H. asır; GAS 220).

358. *Sünen* sâhibi Ebû Abdirrahman Ah. b. Alî b. Şu'ayb en-Nesâ'î'nin (215-303 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 107 (310a-321a, 7. H. asır).

359. Diyâüddîn el-Makdisî'nin kardeşi Ah. b. Abdilvâhid el-Makdisî'nin (564-623 H.) *Cüz*'ü.

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 105 (43-61 yk, sonu noksan; II, 94-109 yk; 7. H asır); mec. 118 (III, 59-74 yk.; 613 H.) (NÂSIR 229).

360. Ebû Bekr Ah. b. Süleymân b. Eyyûb el-Abbâdânî'nin (248-347 H.) *Hadîs*'i.

Yazmaları: Chester Beatty 3435 (55-56 yk.; 758 H.; Süleymaniye Ktb. Mikrofilm arşivinde bir kopyesi mevcuttur); Zâhiriyye, mec. 101 (143a-153a yk.; 520 H.).

361. Ebû'l-Hasan Ah. b. Sül. b. Eyyûb el-Kâvî, İbnü Hazlem ed-Dimaşkî'nin (258-347 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 101 (143-153 yk.; 520 H.; NÂSIR 45).

362. Ebû'l-Hasan Ah. b. el-Huseyn b. es-Sayrafî es-Sağîr'in *Hadîs*'i. Râvisi: Ömer b. Muh. ez-Zeyyât (*Sila* 84-28, 92)

363. Ebû Sa'd Ah. b. el-Hasan b. Ah. b. Alî el-Hânsârî'nin *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Tâhir es-Silefî (İbn Hacer *Müfehres* 111 da).

364. Ah. b. el-Hasan b. el-Ca'd'ın *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Hafs Ömer b. Muh. b. Alî es-Sayrafî, İbnü'z-Zeyyât.

Yazması: Köprülü 400/4 (16b-17a yk.; 7. H. asır).

365. Ebû Bekr Ah. b Ca'fer b. Muh. b. Müslim el-Huttelî'nin (278-365 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 41 (39a-45a, 7. H. asır; GAS 199).

366. Ebû Nasr Ah. b. el-Hasan b. Muh. b. Alî el-Merverâzî, İbnü'ş-Şâhî'nin 388 H. yılında imlâ ettiği *Cüz*'ü.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 73/9 (120a-130a, 6. H. asır; GAS 212).

367. Ebû Ömer Ah. b. Hâzım b. ebî Gareze'nin *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû İshâk İbr. b. Abdillah b. Alî, İbnü ebî'l-Garâ'im (*Meşyehatü'l-Halebî* 15 b).

366. Ebû Bekr Ah. b. Cerîr b. Ah. b. Hamîs es Selmâsî'nin (5. H. asır) tahrîc ettiği, *Hadîsu Ebî Alî el-Huseyn b. Muh. b. Yûsuf el-Lehyânî.*

Yazması: Zâhiriyye, mec. 59 (122-131 yk.; 5. H. asır; (NÂSIR 141).

367. Ebûl'l-Abbâs Ah. b. İbr. b. Ah. el-Beledî'nin (4. H. asır) tahrîc ettiği, *Hadîsu Alî b. Harb et-Tâ'î.*

Yazması: Zâhiriyye, mec. 73 (75-82 yk.; NÂSIR 172).

368. Ebû Bekr Ah. b. İbr. b. İsm. b. el-Abbâs el-İsmâ'ilî el-Cürcânî eş-Şâfi'î'nin (277-371 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zahiriyye, mec. 31 (133a-189b, 6. H. asır; başka cüz'lerle birlikte; GAS 202).

369. Ebû Bekr Ah. b. Nasr b. Abdillah ez-Zârî'nin *Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 160 eb).

370. İbr. b. Abdirrahman eş-Şîrâzî'nin *Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 203b).

371. Ebû'l-Feth İbr. b. Alî b. Muh. b. Alî, İbnü'l-Haymî'nin (öl.738 H.) *Cüz*'ü. Bunu onun için tahrîc eden: el-Hâfız Ebû'l-Kâsım Ubeyd b. Muh. el-İs'irdî (*Vefeyât İbn Râfi'* I, 205).

372. Ebû'l-Kâsım İbr. b. Muh. b. Ah. el-Mênâdîlî el-Mu'addil el-Mukrî'nin (öl. 5. H. asır) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 356 (101-105 yk.; NÂSIR 413).

373. Ebûl-Kâsım İsm. b. Tâhir es-Saykalî er-Râzî'nin (5.H.asır) *Hadîs*'i. Ebû'l-Abbâs Ah. b. Muh. b. Bişreveyh el-İsbehânî'nin yaptığı seçmeleri yazma hâlindedir: Zâhiriyye, âmm 4542 (1-9 yk.; NÂSIR 306).

374. Ebû'l-Kâsım İsm. b. Alî b. el-Huseyn es-Sûfî, İbnü'l-Hammâmî en-Nîsâbûrî'nin (451-551 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, âmm 3637 (33-37 yk.; NÂSIR 47).

375. Ebû Sa'd İsm. b. ebî Bekr el-İsmâ'ilî'nin *Hadîs*'i, bunu onun için ed-Dârekutnî tahrîc etmiştir. Rivâyet eden: İbnü'n-Nakûr (İbn Hacer *Müfehres* 1348 bb).

376. Ebû'l-Kâsım İsm. b. el-Kâsım b. İsm. el-Halebî'nin (öl. 4. H. asır) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 24 (108-115 yk.; İbn Asâkir'in elyazısı ile; NÂSIR 194).

377. Abdürrezzâk b. Hemmâm'ın *Hadîs*'i. Râvisi: İshâk b. İbr. b. Abbâd ed-Deberî es-San'ânî (195-285 H.).

Yazması: Zâhiriyye, hadis 297 (170-177 yk; NÂSIR 275).

378. İshâk b. Yahyâ el-Kelbî'nin *Nüsha*'sı. Râvisi: Yahyâ b. Sâlih el-Vuhâzî (*Sila* 85-29, 512).

379. Asbağ b. Abdilazîz b. Mervân b. Iyâs ed-Darîr el-Leysî el-Himsî'nin (öl. 286 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 120 (70a- 87b, 519 H. tarihli bir semâı vardır; GAS 161).

380. Emetullah binti ebî'l-Kâsım Abdirrahman b. Abdillah b. Alî el-Ömerî'nin *Hadîs*'i. Tahrîc eden: Reşîdüddîn el-Attâr (İbn Hacer *Müfehres* 138aa).

381. Ebû Alî el-Hasan b. Muh. b. es-Sabbâh ez-Za'firânî'nin *Hadîs*'i (İbn Hayr *Fehrese* 159; *Sila* 84-28-90).

382. Ebû Nu'aym Bişreveyh b. Muh. el-Ma'kilî el-İsferâyînî'nin (öl. 321 H. yılından sonra) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 35 (98-105 yk.; NÂSIR 235).

383. Ebû Bekr b. ebî Alî el-Hemedânî'nin *Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 111aa).

384. Ebû Bekr b. Ebyad'ın *Cüz*'ü (*Hâvî* II, 262).

385. Bekkâr b. Kuteybe'nin *Nüsha*'sı. Râvisi: Abdullah b. Uttâb (*Sila* 85-29, 515).

386. Ca'fer b. İbr. b. Yahyâ b. Abdillah el-Mâlikî'nin (5. H. asır) *Cüz' fîhî ehâdîsu hisân*'ı.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 106 (138-144 yk.; NÂSIR 247).

387. Ebûl-Abbâs Cumah b. el-Kâsım b. Abdilvehhâb el-Mü'ezzin, İbnü ebî'l-Havâcib'in (298-363 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 26 (52a-62a, 623 H.; GAS 197).

388. İbn Cüreyc'in *Hadîs*'i.

Yazması: Zahiriyye, mec. 24 (117-135 yk.).

389. Ebû Alî el-Hasan b. Ah. b. İbr. b. Şâzân'ın *Hadîs*'i (*Meşyehatü'l-Halebî* 77ab).

390. Ebû Alî el-Hasan b. Alî b. Muh. el-Basrî eş-Şâmûhî'nin (öl. 443 H.) *Cüz*'ü.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 81 (18-23 yk.; 7. H. asır; NÂSIR 317).

391. Ebû Muh. el-Hasan b. Muh. b. el-Hasan b. Hallâs'ın (352-439 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Bankipore V, 2, 317, 2.

392. Ebû Alî el-Hasan b. Ubeydillah el-Ebzârî'nin *Cüz' ehâdîsi'l-hulefâ*'sı. Râvisi: Ca'fer b. Muh. el-Huldî (*Sila* 84-28, 76).

393. Ebû Abdillah Muh. b. Abdillah b. Hamdeveyh en-Nîsâbûrî el-Hâkim'in (331-404 H.) *Cüz*'ü.

Yazması: Chester Beatty 3904 (1-11 yk.; 7. H. asır; GAS 222).

394. Ebû Amr Hafs b. Ömer er-Reyyânî'nin *Hadîs*'i. Râvisi: Abdülmelik b. Ah. ez-Zeyyât (*Sila* 84-28, 89).

395. Behlûl b. Ubeyd el-Medenî'nin *Nüsha*'sı. Râvisi: el-Hasan b. Muh. b. es-Sabbâh (*Sila* 85-29, 513).

396. Ebû Muh. el-Hasan b. Muh. b. Ah. b. Cümey'in (305-402 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 17 (83-84 yk.; NÂSIR 36).

397. Bişr b. Şu'ayb b. ebî Hamza ve el-Hakem b. Hattâf'ın *Nüsha*'ları. Râvisi: Muh. b. Hâlid b. Huyy (*Sila* 85-29, 514).

398. Ebû Muh. el-Hasan b. Reşîk el-Askerî el-Mısrî'nin (283-370 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zahiriyye, mec. 115 (39-49 yk.; NÂSIR 254).

399. Ebû Alî el-Hasan b. Ah. b. Yûsuf ez-Zâhid'in (öl. 630 H.) *Cüz*'ü (*İber* III, 206).

400. Ebû Alî el-Hasan b. Gâlib b. el-Mübârek'in *Hadîs*'i. Râvisi: Yahyâ b. el-Hasan b. el-Bennâ (İbn Hacer *Müfehres* 138ba).

401. Ebû'l-Kâsım Alî b. Muh. b. Alî el-Masîsî el-İsnevî, İbnü ebî'l-Alâ'nın (404-487 H.) tahrîc ettiği: *Cüz' fîhî min hadîsi ebî Alî Muh. b. Muh. b. Abdilhamîd b. Âdem el-Fezârî ed-Dimaşkî ve-min hadîsi'l-Kâdî Ebî Bekr Ah. b. Alî el-Mervezî*. Yazması: Zâhiriyye, mec. 110 (82-89 yk.; 575 H.; NÂSIR 191).

402. Ebû'l-Hasan Alî b. Muh. b. Lu'lu'î'nin *Cüz' fîhî min hadisi ebî Alî Hamza b. Muh. b. İsâ el-Kâtib an Nu'aym b. Hammâd el-Huzâ'î ve-min hadisi İbr. b. Şerîk ve-Ahmed b. es-Sakar*'ı.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 103 (204-208 yk.; NÂSIR 102).

403. Ebû'l-Kâsım Alî b. Muh. b. Alî el-Kûfî en-Nisâbûrî'nin (5. H. asır) *Cüz*'ü.

Yazması: Kahire, Suppl. I 209, hadîs 2024 (19 s.).

404. Ebû'l-Hasan Alî b. Ah. b. Muh. b. İbr. el-Bağdâdi, İbnü'l-Mukâbirî'nin (öl.350 H.) *Cüz*'ü.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 82/5 (85a-99 b, 6. H. asır; GAS 188).

405. Ebû'l-Hasan Alî b. Ömer b. ebî Bekr el-Vânî es-Sûfî el-Hayyât'ın *Cüz*'ü. Onun için tahrîc eden: Ebû'l-Hasan Ah. b. Aybek el-Husâmî ed-Dimyâtî (700-749 H.).

Yazması: Kahire, Suppl. I, 219, hadîs 2024 (47 s.)

406. Ebû'l-Hasan Alî b. İbr. b. Nasreveyh b. Sehtâm es-Semerkandî'nin *Hadîs*'i. Tahrîc eden: Muh. b. İbr. b. Mansûr el-Kârî eş-Şîrâzî (İbn Hacer *Müfehres* 132a; *Bern. Vâdiyâşi* 247-8).

407. Ebû'l-Hasan Alî b. ebî Abdillah b. Ah. b. el-Hasan el-Bağdâdî'nin 315 H. senesinde imlâ ettiği *Hadîs*'i.

Yazması: Kahire, Dâr, hadîs 1558 (349-368 s.; 8. H. asır; GAS 174).

408. Ebû'l-Hasan Alî b. Abdirrahman b. Muh. el-Mincâbî'nin *Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 111aa).

409. Ebû'l-Hasan Alî b. Abdilazîz b. el-Merzubân b. Sâbûr el-Bagavî'nin (öl.287 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 98/7 (92-97 a, 6. H. asır; GAS 161).

410. Ebû'l-Huseyn Alî b. Abdillah b. Bişrân'ın *Hadîs*'i. Râvisî: es-Sekafî (İbn Hacer *Müfehres* 179ba).

411. Alî b. el-Hasan b. İsm. el-Abdî'nin *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 129 (155-162 yk.; NÂSIR 356).

412. Ebû'l-Hasan Alî b. Zeyd b. Alî b. Şehridâr'ın *Hadîs*'i. Râvisi: Silefî (İbn Hacer *Müfehres* 202 ab).

413. Ebû'l-Hasan Alî b. Ma'rûf b. Muh. el-Bezzâz'ın (5. H. asır) *Ehâdîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 118 (3a-11b, 534 H.; GAS 233).

414. Ebû'l-Hasan Alî b. Ömer b. Muh., İbnu Himsa'nın (343-441 H.) *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Tâhir es-Silefî.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 52 (63-73 yk.; NÂSIR 47).

415. El-Kâdî Ebû Alî b. el-Ferec es-Sakalî'nin *Hadîs*'i = *es-Sakaliyyât*. Râvisi: Muh. b. Abdilbâkî el-Ensârî (*Sıla* 84-28, 387).

416. Ebû Muh. Abdullah b. Muh. b. Osmân, İbnü's-Sakâ'nın (öl. 373 H.) *Cüz*'ü (*Vefeyât İbn Râfi'* I, 280).

417. Ebû Hâşim el-Huseyn b. Muh. b. el-Ferec el-Haddâd el-Bezzâz'ın (4. H. asır) *Hadîs*'i. Ebû'l-Hasan Ah. b. el-Feth b. Abdillah b. Fergân'ın seçmeleri yazma hâlindedir: Zâhiriyye, mec. 79 (112a-115b, 571 H.;GAS 218).

418. Ebû Alî el-Huseyn b. Muh. b. Yûsuf el-Lehyânî'nin (4. H. asır) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 59 (122a-131b, 8. H. asır; GAS 218).

419. Ebû Ahmed Halef b. Ah. es-Sicistânî es-Saffâr el-Emîr'in (326-399 H.) *Hadîs*'inden seçmeler, yazma hâlindedir: Zahiriyye, mec. 92/15; GAS 217.

420. Ebû'l-Heysem Hâlid b. Mirdâs es-Serrâc'ın (öl 231 H.) *Hadîs*'i.

Yazmaları: Zâhiriyye, mec 24/5 (54a-63a, 577 H.); mec 85/3 (29a-34b, intikâlar, 6. H. asır) (GAS 106).

421. Abdullah b. İshâk el-Horâsânî'nin *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Alî b. Şâzan. En az 13 cüz'dür (İbn Hacer *Müfehres* 201a).

422. Ebû Bekr b. Abdilbâkî, İbnü'l-Hâdibe'nin *Hadîs*'i (*Gunye* 198).

423. Ebû Alî el-Hasan b. Muh. el-Hallâl'ın *Cüz' fîhî fadlu sûreti'l-İhlâs*'ı. Râvisi: Sâbik b. Bündâr (*Sıla* 84-28, 79).

424. Ebû Muh. Abdülazîz b. Ah. es-Sûfî ed-Dimaşkî el-Kettânî'nin (389-466 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, hadis 164 (236-237 yk.; NÂSIR 201).

425. Ebû İsh. yahut Ebû İsm. Abdülazîz b. el-Muhtâr el-Ensârî el-Basrî ed-Debbâğ'ın tahrîc ettiği, *Nüshatu Süheyl b. ebî Sâlih an ebîhî an Ebî Hüreyre*. Zâhiriyye'de (mec. 107, 155a-166a, 535 H.) yazması mevcuttur. Mustafa el-A'zamî'nin *Dirâsâtu'l-hadîs* adlı kitabı içinde tahkikli olarak neşredilmiştir.

426. İzzüddîn Ebû Muh. Abdülazîz b. Muh. b. Abdilhakk b. Halef b. Abdilhakk el-Kureşî eş-Şafi'î el-Fârid el-Hâsib eş-Şuretî ed-Dimaşkî'nin *Cüz*'ü (*Bern. Tüceybî* 182).

427. Abdülmün'im b. Abdilvehhâb, Ebû'l-Ferec b. Kuleyb el-Harrânî'nin (500-596 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 10 (29-33 yk; NÂSIR 100).

428. Ebû'l-Vakt Abdülevvel b. İsâ b. Şu'ayb b. İsh. es-Siczî'nin (553 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Kahire, Suppl. I, 210, hadis 2024 (10 s.).

429. Muhyiddîn Ebû Muh. Abdülkâdir b. Muh. b. Nasrillah el-Kureşî el-Hanefî'nin (696-775 H.) *Cüz*'ü.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 52 (165-167 yk.; NÂSIR 377).

430. Ebû Osman Affân b. Müslim b. Abdillah es-Saffâr'ın (134-220 H.) *Hadîs*'i. Onun hadisleri birkaç râvi vasıtasıyla rivayet olunmuştur.

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 31 (I, 225a-238b, 6. H. asır); mec. 40 (227a-232b, 6. H. asır); mec. 124 (103a-120b, 7. H. asır); mec. 40 (227b-232b, 6. H. asır); mec. 124 (103a-120b, 7. H. asır); Berlin 1555 (37-43 yk., 586 H.; Süleymaniye Ktb. Mikrofilm arşivi No: 2750/7, 2650.

431. Ebû'l-Abbâs b. Necîh'in *Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 150a).

432. Ukayl b. Hâlid el-İylî'nin *Nüsha*'sı. Râvisi: Sellâm b. Revh (*Sıla* 85-29, 513).

433. Âmir b. Seyyâr'ın *Cüz*'ü. Râvisi: Muh. b. Muh. b. el-Hasan b. Nasr el-Halebî (İbn Hacer *Müfehres* 104b).

434. Ebû'd-Dahdâh Ah. b. Muh. et-Temîmî'nin *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Ca'fer Ömer b. Muh. el-Meğazelî (*Sıla* 84-28, 89).

435. Sittü'ş-Şâm binti ebî Sâlih Revâha b. Alî'nin *Hadîs*'i. Onun için tahrîc eden: Şeyh Moğoltây (*Dürer* II, 120).

436. Ebû Ca'fer er-Rezzâz'ın *Hadîs*'i. Ömer el-Basrî'nin seçmeleri. Râvisi: Abdülmelik b. Muh. b. Bişrân (*Sıla* 84-28, 86)

437. Ebû'l-Hasan Alî b. İshâk b. Zâtiyâ'nın (öl. 306 H.) *Cüz*'ü. Râvisi: Ebû Hafs Ömer b. Muh. b. Alî es-Sayrafî, İbnü'z-Zeyyât (286-375 H.).

Yazması: Köprülü 400/1 (1b-9a, 7. H. asır; başkalarının hadisleri ile beraber).

438. Ebû'l-Abbâs Râfi' b. Usam el-Usamî'nin *Cüz*'ü. Râvisi: Ebû Atâ' Abdurrahman b. Muh. el-Cevherî.

Yazması: Feyzullah 2169 (36a-45b yk.; 7. H. asır).

439. Ebû Hâlid b. Bilâl'in *Hadîs*'i. Râvisi: Mes'ûd b. el-Hasan es-Sekafî'nin babası (İbn Hacer *Müfehres* 52b).

440. Ebû Muh. Rizkullah b. Abdilvehhâb et-Temîmî el-Bağdâdî'nin (400-488 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 24 (149-158 yk.; NÂSIR 286).

441. Hafız Diyâ'ül-Makdisî'nin kızkardeşi Zeyneb binti Abdilvehhâb b. Ah., Ümmü Muh.'in (öl. 617 H.'den sonra) tahrîc ettiği *Hadîsu Ebî Tâhir es-Silefî ve-Ebî'l-Feth b. Şânîl ve-Ebî's-Se'âdet b. Ruzayk.*

Yazması: Zâhiriyye, mec. 66 (232-237 yk.; 7. H. asır; NÂSIR 293).

442. Ebû'l-Fadl Muh. b. Alî el-Felekî'nin (5. H asır) *Cüz*'ü.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 87 (92-97 yk.; NÂSIR 306).

443. Ebû Bekr Muh. b. Ömer b. Bükeyr en-Neccâd'ın *Hadîs*'i. Bunu Ebû Yâsir Ah. b. Sâbit el-Bakkâl 495 H. senesinde mümlîsinden dinlemiştir (*Bern. Tüceybî* 179).

444. Ebû Ca'fer Muh. b. Amr b. el-Bahterî er-Rezzâz'ın (251-339 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 31 (IV, 72a-90b; VI, 91a-100b, 6. H. asır; GAS 184).

445. Ebû Bekr Muh. b. Ömer b. Muh. b. Selem el-Cu'âbî'nin *Cüz*'ü. Râvisi: Ebû Nu'aym el-İsbehânî (*Meşyehatu'l-Halebî* 55b).

446. Celâlüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Abdirrahman b. Ömer, İbnü ebî Dülef el-İclî el-Kazvinî'nin (öl. 739 H.) *Cüz*'ü. Bunu, onun için el-Birzâlî hazırlamıştır (*Vefeyât İbn Râfi'* I, 259).

447. Şemsüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Abdirrahîm b. Abdilvâhid el-Hanbelî el-Makdisî'nin 5607-688 H.) *Hadîs*'i.

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 110 (IX, 14-42 yk.); mec. 92 (XXVIII, 320-327 yk.); mec. 101 (40. cüz', 84-91 yk.) (NÂSIR 320).

448. *Cüz'ün min hadîsi Me'mûn b. Hârûn ani'l-Huseyn b. Îsâ el-Bistâmî;* rivâyet eden: Ebû Bekr b. el-Arabî (İbn Hacer *Müfehres* 204a).

449. Ebû Abdillah Muh. b. el-Fadl b. Nazîf el-Ferrâ' el-Mısrî'nin (341-431 H.) tahrîc ettiği *Hadîsu Ebî'l-Fevâris Ah. b. Muh. es-Sâbûnî.*

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 279 (80-103 yk.; NÂSIR 127).

450. *el-Muhallediyât* = Ebû Muh. el-Hasan b. Ah. b. Muh. b. el-Hasan b. Alî el-Muhalledî eş-Şeybânî'nin *Cüz*'ü.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 84 (243-307 yk.; III-VI ve VII'ın ilk yaprağı; Diyâü'l-Makdisî'nin hattı ile; NÂSIR 147).

451. Ebû Mervan Abdülmelik b. Fahr b. Şâzân el-Mekkî'nin 331 H. yılında imlâ ettiği *Cüz*'ü.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 24/12 (118a-123b, 7. H. asır; GAS 181).

452. Ebû'l-Kasım Abdullah b. Muh. b. İshâk b. Yezîd el-Hâmid'in (öl. 329 H.) *Hadîs*'i. İlk ve üçüncü cüz'lerinden seçmeler yazma halindedir: Zâhiriyye, mec. 92 (1a-10b, 7. H. asır; GAS 180).

453. Ebû Ah. Abdullah b. Muh. b. Ah. b. ebî Müslim el-Faradî el-Mukrî'nin *Hadîs*'i. Seçmeleri yazma halindedir: Feyzullah 507/13 (132a-133a yk; 9. H. asır).

454. Abdullah b. Muh. b. Ah. b. Halef el-Hazrecî el-İbâdî'nin (698-765 H.) *Cüz*'ü. Bunu onun için tahrîc eden: Hâfız ez-Zehebî'dir (*Dürer* II, 285).

455. Ebû Abdillah Muh. b. Sellâme el-Kudâ'î'nin *Hadîs*'i. Ondan rivâyet eden: Muh. b. Ah. er-Razî (*Sila* 84-28, 95).

456. Ebû Bekr Muh. b. Süleymân b. Yûsuf er-Rebe'î ed-Dimaşkî el-Bündâr'ın (öl. 374 H.) *Cüz*'ü.

Yazması: Medîne-i Münevvere. Mikrofilmi, Süleymâniye Kütüphanesinde mevcuttur.

457. Ebû Ömer Muh. b. el-Abbâs b. Muh. b. Zekeriyyâ el-Hazzâz, İbn Hayyuye'nin (295-382 H.) *Hadîs*'i. Onun için tahrîc eden: ed-Dârekutnî.

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 62 (126a-132a, 525 H.); mec. 85/4 (38-45yk.; 7. H. asır); mec. 93 (1a-17a yk.; III, 454 H.).

458. Ebû Bekr Muh. b. el-Hâris b. Ebyad'ın *Cüz*'ü (*İtkân* I, 25).

459. Ebû Bekr Muh. b. Hureym b. Muh. b. Abdilmelik b. Mervân el-Ukaylî'nin (öl. 3. H. asır) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 7 (1a-5a, 7. H. asır; GAS 161).

460. Ebû Abdillah Muh. b. Hammâd ez-Zahrânî'nin *Hadîs*'i. Râvisi: Muh. b. Yûsuf el-Herevî (*Sila* 84-28, 87).

461. Ebû Abdillah Muh. b. Bekkâr b. er-Reyyân'ın *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû'l-Kâsım el-Beğavî (*Sila* 84-28, 89).

462. Ebû Bekr Muh. b. el-Huseyn b. Abdân'ın *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Muh. es-Sarîfeynî (İbn Hacer *Müfehres* 160 cb).

463. Ebû'l-Hasan Muh. b. el-Huseyn el-Hasanî'nin *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Hafs Ömer b. Şâh b. el-Huseyn el-Mukrî'.

Yazması: Feyzullah 2169 (14b-16a yk.; 7. H. asır).

464. Ebû Hâtim Muh. b. Hibbân b. Ah. b. Hibbân et-Temîmî el-Hanzalî'nin (270-354 H.) *Hadîsu'l-akrân*'ı.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 53/1; GAS 191.

465. Ebû Bekr Muh. b. Ca'fer b. Muh. b. el-Heysem el-Enbârî el-Bündâr'ın (267-360 H.) *Hadîs*'i.

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 24/1 (1a-6a, 6. H. asır); mec. 75 (I, 1a-22a; seçmeleri, 179a-190b, 573 H.); mec. 94 (210a-218a, 6. H. asır) (GAS 195).

466. Ebû'l-Hasan Muh. b. Ca'fer b. Muh. b. Hişâm el-Halebî'nin 4. H. asrın sonlarında imlâ ettiği *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 63 (74a-88a, 7. H. asır; GAS 218).

467. Ebû Bekr Muh. b. Ca'fer b. ebî'l-Kâsım el-Esedî'nin *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Nu'aym el-İsbehânî (İbn Hacer *Müfehres* 53a).

468. Ebû Abdillah Emînüddîn Muh. b. İbr. b. Muh. b. Ah. el-Vânî el-Hanefî ed-Dimaşkî'nin (684-735 H.) *Cüz*'ü. Bunu onun için Zehebî, tahrîc etmiştir (*Dürer* III, 293).

469. Ebû Abdillah Muh. b. İbr. b. Abdirrahman b. Abdilmelik el-Kureşî ed-Dimaşkî'nin (358 H.) *Hadîs*'i. İbn Mende'nin ona tahrîc ettiği hadîsleri 30 cüz'dür. Bunları bir müddet imlâ etmiştir (*İber* II, 103).

470. Ebû Mûsâ Abdullah b. İbr. b. Eyyûb, İbnü Mâsî'nin (274-369 H.) *Hadîs*'i.

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 19 (başı noksan, 22-35 yk.); mec. 63 (247-254 yk.); luğa 54 (8-12 yk.); hadîs 346 (40-42 yk.) (NÂSIR 103).

471. Ebû Bekr Muh. b. İbr. b. Fîrûz'un *Hadîs*'i. Râvisi: Abdullah b. Muh. b. İshâk (*Sıla* 84-28, 92).

472. Muh. b. İbr. b. Muh. b. Abdilazîz b. Abdillah'ın (öl. 4. H. asrın sonları) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 19 (28a-33b, 6. H. asır; GAS 219).

473. Ebû Bekr Muh. b. Beşşâr b. Osmân el-Abdî el-Basrî el-Bündâr'ın (167-252 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 72/10 (121a-129a, 5. H. asır; GAS 119).

474. Ebû'l-Abbâs Muh. b. İshâk b. İbr. b. Mihrân es-Serrâc en-Nîsâbûrî'nin (216-313 H.) *Hadîs*'i.

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 84 (1a-11a, 6. H. asır); mec. 85 (95a-104a, 7. H. asır); mec. 97 (19a-139b, 6. H. asır); hadîs 357 (85-88 yk.; 6. H. asır).

475. Ebû Bekr Muh. b. Ah. b. el-Huseyn eş-Şâfi'î eş-Şâşî'nin (429-507 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 92 (IV, V, başı noksan; 180-196 yk.; NÂSIR 318).

476. Muh. b. Ah. b. Mes'ûd el-İlbirî, İbnü'l-Fahhâr'ın *Hadîs*'i (İbn Hayr *Fehrese* 175).

477. Ebû Kılâbe Muh. b. Ah. b. Hamdân es-Serrâc'ın (öl. 360 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 31 (183a-189b, 6. H. asır; GAS 197).

478. Ebû'l-Huseyn Muh. b. Ah. b. Muh. b. Ah. b. Cümey' el-Gassânî es-Saydâvî'nin (305-402 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 17 (83-84 yk.; NÂSIR 36). Müellifin *Mu'cem*'i ile birlikte basılmıştır.

479. *es-Sem'ûniyyât* = Ebû'l-Huseyn Muh. b. Ah. b. İsm. b. Anbes b. İsma'îl'in (300-387 H.) 20 meclisten oluşan imlâları. Râvisi: Ebû Tâlib Muh. b. Alî el-Aşşârî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 11b-12a).

480. Ebû'r-Recâ' Muh. b. Ah. b. Muh. el-Cerkânî'nin (öl. 514 H.) *Cüz*'ü. Yazması: Kahire, Suppl. I, 208, hadîs 1558 (11 s.).

481. Ebû Tâhir Muh. b. Ah. b. ebî's-Sakar el-Enbârî'nin *Hadîs*'i. Yazması: Teymur, hadîs 154/3 (20 yk., 7. H. asır).

482. Ebû'l-Huseyn Muh. b. Ah. b. Muh b. Hasnûn en-Nersî'nin (367-456 H.) tahrîc ettiği *Hadîsu'l-Kâdî Ebî Muh. b. Ma'rûf ve hadîsu Ebi Bekr el-Verrâk.*

Yazması: Zâhiriyye, mec. 56 (129-138 yk.).

483. Ebû Nasr Muh. b. Ah. b. el-Huseyn b. Abdilazîz el-Ukberî el-Bakkâl'ın *Hadîs*'i. 419 H. senesinde imlâ ettiği hadîslerini rivâyet eden: Alî b. Muh. b. Alî el-Masisî (*Bern. Tüceybî* 218).

484. Ebû'l-Hasan Muh. b. Ah. b. Alî el-Kurtubî'nin (575-643H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 387 (151-152 yk; NÂSIR 156).

485. Ebû Abdillah Muh. b. Ah. b. İbr. el-Mu'addil er-Râzî'nin (öl. 482 H. dan sonra) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye. mec. 24 (66-70 yk.).

486. Abdülvehhâb b. Ah. b. Hârûn, Ebû'l-Huseyn b. el-Cendî'nin (öl. 449 H.) tahrîc ettiği Ebû Bekr Muh. b. Ah. b. Osmân b. ebî'l-Hadîd'in *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 297 (180-195 yk.; NÂSIR 37).

487. Ebû Abdillah Mûsâ b. Dâvud ed-Dabbî'nin (öl. 217 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 94/23; GAS 100.

488. Ebû'l-Ferec Mu'âfâ b. Zekeriyyâ' b. Yahyâ en-Nehrevânî el-Cezîrî'nin (205-290 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 68/4 (30-32 yk.; NÂSIR 410).

489. Ebû Mes'ûd el-Mu'âfâ b. İmrân el-Ezdî el-Mevsilî'nin (öl. 185 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 68 (30a-33a, 551 H.; GAS 636).

490. Ebû'l-Ferec Sehl b. Bişr b. Ah. es-Sûfî el-İsferâyînî'nin (409-491 H.) tahrîc ettiği

Hadîsu Ebî'l-Kâsım el-Meymûn b. Hamza el-Huseynî'si.

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 228 (55-58 yk., 485 H.; NÂSIR 227).

491. Ebû Muh. Meymûn b. İsh. b. el-Hasan es-Savvâf el-Bağdâdî'nin (260-351 H.) tahrîc ettiği *Cüz' fîhî min hadîsi Ebî Ömer el-Utâridî ve-Gulâm Halîl ve-Ebî Alî el-Busrâ'î*.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 75 (113-122 yk.; NÂSIR 417).

492. Ebû'l-Mü'mel b. el-Hasan b. Îsâ b. Mâsercis, Ebû'l-Vefâ en-Nisâbûrî'nin (öl. 319 H.) *Hadîs*'i. Ebû Alî en-Nisâbûrî diyor ki: "Ebû'l-Vefâ' için 10 cüz' tahrîc ettim. Onun usûlünden daha güzelini görmedim. Bana 100 dinar ve elbiseler gönderdi." (*İber* II, 5)

493. Ebû Tâlib Mekkî b. Alî b. Abdirrezzâk el-Mü'ezzin'in (öl. 422 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 231 (230-238 yk.; NÂSIR 412).

494. Ebû'l-Ferec Mes'ûd b. el-Hasan b. el-Kâsım es-Sekafî el-İsbehânî'nin *Arûsu'l-eczâ*'sı.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 17 (126-141 yk.; NÂSIR 188).

495. Muşrik b. Abdillah el-Huneynî el-Fakîh ez-Zâhid'in (öl. 450 H.'den sonra) *Cüz*'ü.

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 387 (58-65 yk.; NÂSIR 261).

496. Ebû Nasr Mansûr b. el-Huseyn b. Muh. b. Ah. el-Müfessir'in *Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 202 ba).

497. Ebû Bekr Ah. b. Mûsâ b. Mürdeveyh b. Fûrek el-İsbehânî'nin (323-410 H.) *Cüz' fîhî intikâ min hadîsi Ehli'l-Basra*'sı.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 85 (110a-126b, 7. H. asır; GAS 225).

498. Ebû Amr Abdülmelik b. el-Hasan b. el-Fadl es-Sakatî'nin *Cüz*'ü. Râvisi: Ebû Nu'aym el-Hâfız (*Meşyehatu'l-Halebî* 176).

499. Veliyyüddîn Ebû Zür'a Ah. b. Abdirrahîm b. el-Huseyn el-Irâkî el-Vezîr eş-Şâfi'î'nin (762-826 H.) *Hadîs*'inden seçmeler yazma halindedir: Köprülü 251/2 (217a-222a yk.; 9. H. asır).

500. Ebû Gâlib Muh. b. el-Hasan b. Alî el-Mâverdî'nin *Hadîs*'i (İbn Hayr *Fehrese* 174).

501. Ebû Ca'fer Muh. b. Sâlih b. Düreyc el-Ukberî'nin *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Hafs Ömer b. Muh. b. Alî es-Sayrafî, İbnü'z-Zeyyât.

Yazması: Köprülü 400/2 (9a-11a, 7. H. asır).

502. Cemâlüddîn Ebû Hâmid Muh. b. Sâlih b. Abdillah b. Zahîre el-Kureşî el-Mekkî eş-Şâfi'î'nin (751-817 H.) *Cüz' ehâdîs ve esânîdu avâlî*'si.

Yazması: Feyzullah 2171 (130a-140b yk.; 837 H.).

503. Ebû Abdillah Muh. b. Zeyd b. Alî b. Ca'fer b. Muh. b. Mervân el-Ebzerî el-Ensârî'nin (öl. 377) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 95 (76a-84a, 7. H. asır; GAS 203).

504. Ebû Ömer Muh. b. Abdilvâhid Ebû Hâşim ez-Zâhid Gulâm Sa'leb'in *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Alî b. Şâzân (*Meşyehatu'l-Halebî* 3a).

505. Şihâbüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Abdillah b. el-Huseyn b. Alî el-İrbilî ez-Zerzârî'nin (662-738 H.) *Hadîs*'i. Bunu onun için el-Birzâlî tahrîc etmiştir (*Vefeyât İbn Râfi'* I, 207).

506. Ebû Ah. Muh. b. Abdillah b. Yûsuf el-Buhârî el-Bezzâz'ın (öl. 357 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 87 (192a-200a, 7. H. asır; GAS 192).

507. Ebû Abdillah Muh. b. Abdillah b. Ubeydillah eş-Şîrâzî, İbnü Bâkeveyh'in (öl. 429 H.) *Cüz*'ü (*İber* II, 260).

508. Ebû Abdillah Muh. b. Abdillah b. Amr es-Saffâr, İbnü Alem'in *Cüz*'ü. Râvisi: Ebû Alî el-Hasan b. Ah. b. İbr. b. Şâzân el-Bezzâz (*Meşyehatu'l-Halebî* 75b, 76a).

509. Ebû Abdillah Muh. b. Abdisselâm b. Abdirrahman b. Sa'dân ed-Dimaşkî'nin (öl.

443) tahrîc ettiği, *Cüz' fîhî min hadîsi Ebî'l-Abbâs Cumah b. el-Kâsım el-Müezzin an Ebî Kusayy İsm. b. Muh. b. İshâk el-Uzrî an şüyûhihî ve-min hadîsi Ebi Alî el-Hasan b. Münîr et-Tenûhî an Hâcibi Erkîn el-Fergânî an şüyûhihî.*

Yazması: Zâhiriyye, mec. 26 (52-62 yk.).

510. Muh. b. Abd b. el-Müsennâ b. Enes el-Ensârî'nin *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Müslim İbr. b. Abdillah el-Keccî (*Meşyehatu'l-Halebî* 8a).

511. Ebû Küreyb Muh. b. el-Alâ'nın *Hadîs*'i. Râvisi. Ebû Bekr Muh. b. Hârûn er-Rûyânî (İbn Hacer *Müfehres* 200ab).

512. Ebû'l-Hasan Muh. b. Alî b. Sehl el-Mâsercisî'nin *Hadîs*'i (İbn Hacer *Müfehres* 160ab).

513. Şemsüddîn Muh. b. Alî b. Hamza el-Huseynî'nin *Hadîs*'i. Kendisi tahrîc etmiştir (İbn Hacer *Müfehres* 90b).

514. Şemsüddîn Muh. b. Alî b. Ah. b. Abdilvâhid el-Makdisî'nin (652-726 H.) *Cüz*'ü. İbnü'l-Muhibb, ona bunu tahrîc etmiştir (*Dürer* IV, 56).

515. Muh. b. Hişâm b. Urve'nin *Nüsha*'sı. Râvisi: Cünâde b. Mervân (*Sıla* 85-29, 515).

516. Muh. b. ebî Nasr el-Mekkî el-Belhî'nin *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 35/2 (13a-16b, 6. H. asır; GAS 231).

517. Muh. b. Muh. b. Mahled, Ebû'l-Hasan el-Bezzâz'ın (öl. 468 H.) tahrîc ettiği *Hadîsu Ebî Amr Osmân b. Ah. ed-Dekkâk, İbni's-Semmâk ve Ebî Muh. Ca'fer b. Muh. b. Nasr el-Huldî.*

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 348 (I, 174-185 yk, NÂSIR 109).

518. Ebû Alî Muh. b. Muh. b. Abdilhamîd b. Âdem el-Fezârî'nin *Hadîs*'i. Tahrîc eden: Muh. b. Rızkillah b. Abdillah b. ebî Amr el-Esved el-Mağribî el-Menînî (342-426 H.).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 110 (82a-89a, 595 H.; GAS 192).

519. Ebû Mansûr Muh. b. Muh. b. Osmân b. İmrân el-Bündâr, İbnü's-Sevvâk'ın (361-440 H.) *Hadîs*'i.

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 3/8 (136a-138b, 6. H. asır); mec. 75 (97a-114a, 573 H.; GAS 232).

520. Ebû Ca'fer Muh. b. Mende b. Mansûr b. el-Heysem el-İsbehânî'nin (3. H. asır) *Hadîs*'i. Müellifi, hadîs uydurmakla töhmetlidir.

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 31 (IX, 157-161 yk); mec. 94 (176-182 yk.); mec. 104 (219-227 yk.) (NÂSIR 121).

521. Muh. b. Müslim b. Vâre'nin *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Amr b. Müslim (İbn Hacer *Müfehres* 139a).

522. İmâdüddîn Muh. b. Muh. b. Ah. b. Abdilvâhid b. Abdilkerîm el-Ensârî ed-Dimaşkî, İbnü'z-Zemlekânî'nin (692-756 H.) *Cüz*'ü. Onun için tahrîc eden: el-Birzâlî (*Dürer* IV, 164).

523. Muh. b. Hârûn b. Humeyd b. el-Mücedder el-Bağdadî'nin *Hadîs*'i. Râvisi: Ebû Hafs Ömer b. Muh. b. Alî es-Sayrafî, İbnü'z-Zeyyât.

Yazması: Köprülü 400/3 (11a-16b, 7. H. asır).

524. Ebû Bekr Muh. b. Sül. el-Vâsitî, İbnü'l-Bâğandî'nin (öl. 312 H.) tahrîc ettiği: *Hadîsu Şeybân b. Ferrûh ve-gayrihî.*

Yazması: Zâhiriyye, mec. 115 (VI, 182a-195a, 596 H.; GAS 173).

525. Ebû Hâmid Muh. b. Hârûn b. Abdillah el-Hadremî el-İbrânî'nin (225-321 H.) *Hadîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 95 (154a-170a, 5. H. asır, GAS 177).

526. Ebû Sa'd Muh. b. Yûsuf b. Şu'ayb el-Mâlînî'nin 316 H. tarihinde imlâ ettiği *Hadîs*'i.

Yazması: Feyzullah 2169 (11a, 610 H.; sadece 3 adet merfû hadîs).

527. Ebû Bekr Muh. b. Yahyâ b. ebî'l-Abbâs b. İbr. es-Sûlî en-Nedîm'in (öl. 345 H.)

Cüz' fihî ehâdîs ve-ahbâr'ı. Râvisi: Ebû Abdillah el-Huseyn b. el-Hasan b. Muh. b. el-Kâsım.

Yazması: Kahire, Suppl. I, 221, hadîs 1558 (13 s.).

528. Ebû Sâlih Muh. b. Yahyâ b. Sa'îd b. Ferrûh el-Kattân el-Basrî'nin (öl.233 ? 223? 226) *Ehâdîs*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 118 (3a-11b, 523 H.; GAS 103).

FEVÂ'İDLER

1. Temmâm'ın *Fevâ'id*'i: Temmâm b. Muh. b. Abdillah b. Ca'fer er-Râzî (sonra:) ed-Dimaşkî, hâfız oğlu hâfız, 414 yılında vefât etmiştir. Babası Ebû'l-Hasan Muh. ise 347 yılında vefât etmiştir. Eser 30 cüz'den oluşmuştur[1].

2. Semveyh'in *Fevâ'id*'i: Ebû Bişr İsma'îl b. Abdillah b. Mes'ûd el-Abdî el-İsbehânî, lakabı Semveyh, güvenilir gezgin hâfız, 267 H. senesinde vefât etmiştir. Eserinin tamamı 8 cüz'dür[2].

3. Ebû Amr b. Mende'nin *Fevâ'id*'i[3]: Ebû Amr Abdülvehhâb b. Muh. b. İshâk b. Mende el-Abdî —ki onların âzâdlısıdır— el-İsbehânî, fazîletli hâfız, İsbehân'da 475 H. senesinde vefât etmiştir.

4. İbnü'l-Mukrî'nin *Fevâ'id*'i: Ebû Bekr Muh. b. İbrâhîm b. Alî b. Âsım b. Zâdân el-İsbehânî el-Hâzin, İbnü'l-Mukrî' adıyla marûftur. *el-Mu'cemu'l-kebîr, el-Erba'ûn hadîsan* ve *Müsned Ebî Hanîfe* gibi kitapların sâhibi. 381 H. yılında vefât etti. Eserinin tamamı 8 cüz'dür[4].

5. İbn Beşkuvâl'ın *Fevâ'id*'i[5]: Ebû'l-Kâsım Halef b. Abdilmelik b. Mes'ûd b. Mûsâ b. Beşkuvâl el-Hazrecî el-Ensârî el-Kurtubî. İbnü'l-Faredî'nin *Ta'rîhu ulemâ'il-Endülüs*'üne zeyl olarak kaleme alınan *K. es-Sıla*'nın müellifidir. Kurtuba'da H. 578 yılında vefât etti.

1* *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 298, 551; II, 527; IV 119). Tamamı 30 cüz'dür (*Sila* 160 ab).

Yazmaları mevcuttur: Zâhiriyye, mec. 100 (1a-290b, tam bir nüsha, Hâfız Abdülganî el-Makdisî'nin hattı ile; üzerinde en eskisi 585 H. tarihli pek çok semâ kaydı vardır); hadîs 339 (270 yk. yine tam nüsha, üzerindeki semâların en eskisi 525 H. tarihli); mec. 92 (VI, 46a-63a, 7. H. asır); mec. 93 (cüz'ler: II, IV, VI, VIII, IX, IX, XV, 57a-145b, 6. H. asır); mec. 93 (cüz'ler: III, V, VI, VIII, XXVI, 34a-115a, 5. H. asır); mec. 27 (163-164 yk., bir kıt'ası); Leiden 1733 (204 yk., 595 H.; Süleymâniye kütüphanesinde mikrofilmi mevcut); Ch. Beatty 3445 (120 yk., 887 H.).

2* *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (III, 68, 436; IV, 2). Yazması: Zâhiriyye, mec. 114 (34a, 44a, 7. H. asır, sonu noksan).

3* Muhtemelen 10 cüz'den oluşmuştur. Müellifinden rivâyet eden: Ebû Reşîd Ah. b. Muh. b. Ah. b. el-Feth (İbn Hacer *Müfehres* 6. cüz', 111a; 9. cüz' 199b).

Yazmaları: Zâhiriyye, hadîs 297 (VI, X, 250-275 yk., II, 1-5a yk, başı noksan; NÂSIR 120); Kahire, Suppl. II, hadîs 1558 (22s.).

4* *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (II, 119, 333; III, 67, 678). Râvisi: Ebû Tâhir Ah. b. Mahmûd es-Sekafî (İbn Hacer *Müfehres* 154a; *Sila* 85-29, 42; *Tezkire* III, 973).

Yazmaları vardır: Zâhiriyye, mec. 78/8 (cüz' I, 98a-117b, 7. asır H.; Diyâü'l-Makdisî'nin elyazısı ile), mec. 105 (XIII, 174a-193b, 6. H. asır) (GAS 205).

5* *el-Fevâ'idü'l-muntahabe ve'l-hikâyâtu'l-mustağrabe* (*Fihris* 245). Yazması: Vat. V. Borg 128 (GAL).

6. İbnü'l-Ğarîk'in *Fevâ'id*'i: Ebû'l-Hüseyn Muh. b. Alî b. Abdillah b. Abdissamed b. el-Muhtedî billah, İbnü'l-Garîk nâmiyle marûf, Bağdat'ta H. 465 senesinde vefât etti. Bu zât, Dârekutnî ve İbn Şâhîn'den rivâyette bulunanların sonuncusudur[6].

7. Ebû Sa'îd en-Nakkâş'ın *Fevâ'idü'l-İrâkiyyîn*'i[7].

8. Ebû'l-Hüseyn b. Bişrân'ın *Fevâ'id*'i[8].

9. Ebû Bekr eş-Şâfi'î'nin *Fevâ'id*'i[9].

10. Ebû'l-Hasan el-Hila'î'nin *Fevâ'id*'i[10].

11. el-Müzekkî'nin *Fevâ'id*'i: Ebû İshâk İbrâhîm b. Muh. b. Yahyâ el-Müzekkî en-Nîsâbûrî, H. 362'de vefât etmiştir. İbn Huzeyme ve gayrısından rivâyette bulunmuş, ondan ise el-Berkânî, el-Hâkim, İbn ebî'l-Fevâris ve diğerleri rivâyet etmişlerdir. *el-Müzekkiyyât* adıyla da tanınmaktadır[11].

12. Ebû Tâhir el-Muhallis'in *Fevâ'id*'i[12]: İki muharrici vardır. Birisi

---

6* Suyûtî'nin *Hâvî*'sinde (II, 53) bir iktibâs mevcuttur.

7* Müelliften rivâyet eden: Ebû'l-Abbâs Ah. b. Abdilgaffâr b. Ah. b. Uşte el-İsbehânî el-Kâtib (*Meşyehatu İbn Sellâme*, Feyzullah 507, 15a; İbn Hacer *Müfehres* 66b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 31a; *Sila* 85-29, 45). Yazması: Kahire[2] I, 107, hadîs 1558 (20 yk., bir mecmua içinde; Kahire Suppl, I, 215).

8* Ebû'l-Huseyn Alî b. Muh. b. Abdillah b. Bişrân el-Ümevî el-Mu'addil el-Bağdâdî'nin (328-415H.) *Fevâ'id*'i. Rivâyet eden: Ebû Abdillah el-Kâsım b. el-Fadl b. Ah. b. İbr. es-Sekafî (İbn Hacer *Müfehres* 200 b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 114ab; *Bern. Tüceybî* 211; *Sila* 85-29, 44).

Yazmaları: Kahire[2] I, 106 hadîs 1558 (38 yk., bir mecmua içinde); 106, hadîs 2024 (16 yk.); Zâhiriyye, mec. 7 (3 meclis, 85a-91b, 7. H. asır); mec. 18 (272a-289b, 573 H.; GAS 227).

9* Ebû Bekr Muh. Abdillah b. İbr. b. Abdeveyh eş-Şâfi'î el-Bağdâdî el-Bezzâz'ın (260-354 H.) *Fevâ'id*'inin yazmaları vardır:

a) Zâhiriyye, mec. 90 (XII, 77-96 yk., 5. H. asır; NÂSIR 139); rivâyet eden: Ebû'l-Hasan ve Ebû'l-Kâsım Alî ve Abdullah ebnâ Ah. b. Muh. b. Dâvud el-Rezzâz; intikâ (seçme yapan:) Ebû Hafs Ömer b. Hafs el-Basrî.

b) Zâhiriyye, mec. 92 (240-261 yk., NÂSIR 138); rivâyet eden: Ebû Bekr Muh. b. Ömer b. el-Kâsım en-Nersî; intikâ (seçme yapan:) Hâfız Dârekutnî.

Onun bir de Ebû Tâlib Muh. b. İbr. b. Gaylân'ın rivâyeti ile olan hadîsleri *el-Gaylâniyyât* adı ile marûftur. Hadîs cüz'lerine bakınız.

10* Kâdı Ebû'l-Hasan Alî b. el-Hasan el-Hila'î'nin (405-492 H.) *Fevâ'id*'i. Tamamı 20 cüz'dür. Râvisi: Ebû Muh. Abdullah b. Rifâ'a es-Sa'dî (İbn Hacer *Müfehres* 131; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 109a). Yazmaları vardır: Land. -Br. 78-81 (VIII-XI, 626 H.); Zâhiriyye, mec. 103 (103-111 yk.); hadîs 223 (II, sonundan bir bölüm, 55-62 yk.); mec. 53 (XVIII, 61-76; XX, 45-60 yk.).

11* *Fevâ'idü'l-Müzekkî = el-Müzekkiyyât*. *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 438; IV, 209). Tahrîc eden: Hâfız ed-Dârekutnî, rivâyet eden ise es-Sekafî'dir (*Dürer* I, 254; İbn Hacer *Müfehres* 198b; *Vefeyât İbn Râfi'* I, 332, II, 26; *Sila* 85-29, 46).

Yazmaları vardır: Zâhiriyye, mec. 49 (I, 144-157 yk.), mec. 73 (108-115 yk.), mec. 54 (I-II, seçmeler, 47-55 yk.).

12* Müellifi: Ebû Tâhir Muh. b. Abdirrahman el-Muhallis ez-Zehebî (305-393 H.).

a) İbnü ebî'l-Fevâris'in tahrîci ile olan *Fevâ'id*'inin yazmaları çoktur: Feyzullah 2169/7 (75-89 yk.); Zâhiriyye, mec. 21 (I, 137-178 yk., 727 H.); mec. 97 (III, 140-158 yk., 669 H. civarı); sîre 27 (IV, 66-79 yk., Hâfız İbn Asâkir'in elyazısı ile); mec. 97 (159-

Ebû'l-Feth Muh. b. Ahmed b. Muh. b. Fâris b. Sehl el-Bağdâdî, İbn ebî 'l-Fevâris —ki H. 412'de vefât etmiştir—, diğeri ise Ebû Abdillah el-Hüseyn b. Ahmed b. Alî, İbnü'l-Bakkâl —ki H. 477'de vefât etmiştir.—

13. *Sünen* sâhibi Ebû Bekr en-Neccâd'ın *Fevâ'id*'i[13].

14. Abdân el-Cevâlîkî'nin *Fevâ'id*'i[14]: Ebû Muh. Abdullah b. Ahmed b. Mûsâ b. Ziyâd el-Askerî —ki bu, Mükrim'in askerine nisbettir— el-Ehvâzî el-Cevâlîkî, Abdân nâmıyla marûf, eserler sâhibi, H. 306 senesinin sonlarında vefât etti.

Hadis fevâ'idleri daha pek çoktur. Bunlardan pek çoğu *Silatu'l-halef*'te zikredilmiştir, oraya müracaat olunsun.[15]

---

180 yk., 614 H.); hadîs 387 (V, bir kıt'ası 626 H.; 247-265 yk.); mec. 97 (VI, ikinci bölümü, 181-191 yk., 628 H. civarı); mec. 21 (VII, 179-205 yk. Diyâü'l-Makdisî'nin elyazısı ile); hadîs 359 (VIII, 1-40 yk., 541 H. tarihli bir semâı var); mec. 21 (IX, 208-233 yk); mec. 97 (195-222 yk.); mec. 21 (X, 235-258 yk.); mec. 97 (XI, 223-244 yk.); mec. 97 (XIII, 247-251 yk.).

b) Ebû Bekr el-Bakkâl'ın tahrîci ile; Zâhiriyye, hadîs 237 (12-19 yk., IX); mec. 104 (191-202 yk. 623 H. civarı); mec. 60 (76-92 yk., X, Diyâü'l-Makdisî'nin elyazısı ile).

c) Ebû'l-Huseyn b. en-Nakûr'un tahrîci ile: Zâhiriyye, mec. 104 (VI, ikinci bölümü, 67-79 yk., 506 H.); âmm 4495 (1-4 yk., 533 H. tarihli bir semâı vardır).

d) Tahrîc edenleri belli olmayan fevâidlerin yazmaları: Zâhiriyye, mec. 49 (III, 243-262 yk.); âmm 4581 (29-38 yk., 605 H. tarihli bir semâı vardır); hadîs 347 (65-71 yk.); mec. 52 (44-52 yk.).

13* Ebû Bekr Ah. b. Selmân b. el-Hasan en-Neccâd el-Fakîh'in (253-348 H.) *Fevâ'idü'l-hâcc*'ı. İki cüz'dür (İbn Hacer *Müfehres* 111ea; *Dürer* I, 30; *Bern. Tüceybî* 219; *Sila* 85-29, 41). Yazmaları vardır: Zâhiriyye, mec. 234 (11-19 yk.); mec. 11 (182-188 yk.); hadîs 234 (11-19 yk.) (NÂSIR 240).

14* Tamamı en az 5 cüz'dür (*Dürer* II, 349; *Sila* 85-29, 50).

15* **Diğer fevâ'idler:**

1. *Fevâ'idü'l-Ahîmîmî* = Ebû'l-Huseyn Muh. b. Abdillah b. el-Huseyn ed-Dakkâk, İbnü Ahîmîmî'nin (304-390 H.) *Fevâ'id*'i = *el-Fevâ'idü'l-müntekâti'l-garâ'ibi'l-hisân ani'ş-şuyûhi's-sikât* (İbn Hacer *Müfehres* 61b; *Sila* 85-29, 42).

Yazmaları mevcuttur: Feyzullah 506/4 (cüz' VIII, 64a-74a yk., 7. H. asır); Ch. Beatty 3452/1 (1-34 yk., 600 H.); Zâhiriyye, mec. 107 (73-100 yk., cüz' II, IV; GAS 212); Ezher I, 576, mec. 305 (27-55 yk., 6. H. asır); Bağdat Evkâf 2886/4 (552 H.; GAS 225).

2. Ebû Sehl Ah. b. Muh. b. Abdillah b. Ziyâd el-Kattân'ın (260-350 H.) *Fevâ'id*'i: En az 4 cüz'dür (*İsâbe* I, 238; III, 241, 248). Yazması: Zâhiriyye, hadîs 328 (82-97 yk., muht. 4. asır H.; Dârekutnî'nin seçmeleri ile; NÂSIR 165).

3. Ebû Bekr b. Huzeyme'nin *Fevâ'id*'i. Râvisi torunu: Muh. b. el-Fadl b. ebî Bekr b. Huzeyme (İbn Hacer *Müfehres* 205b; *Sila* 85-29, 47).

4. Ebû Alî Ah. b. el-Fadl b. Huzeyme'nin *Fevâ'id*'i. Râvisi: Abdülmelik b. Muh. b. Bişrân (*Sila* 85-29, 43).

5. Ebû Ya'lâ İshâk b. Abdirrahman es-Sâbûnî'nin *Fevâ'id*'i. 10 cüz'dür (İbn Hacer *Müfehres* 200b; *Sila* 85-29, 47).

6. *Fevâi'dü'l-Ahşîd* = Ebû'l-Feth İsm. b. el-Fadl b. Ah. el-Ahşîd es-Serrâc'ın *Fevâ'id*'i (*Meşyehatu'l-Halebî* 64b; İbn Hacer *Müfehres* 92a; 82b; *Dürer* I, 290; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 350).

7. Ebû Sa'd İsm. b. ebî Bekr Ah. b. İbr. el-İsmâ'îlî'nin *Fevâ'id*'i. Tahrîc eden: Ebû'l-Hasan ed-Dârekutnî (İbn Hacer *Müfehres* 66a; *Sila* 85-29, 46).

8. Ebû'l-Kâsım İsm. b. ebî Bekr Ah. b. Ömer b. el-Eş'as es-Semerkandî'nin *Fevâ'id*'i.

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 120 (bazı cüz'leri 120-124 yk.); mec. 80 (107-118 yk.); mec 91 (?) (NÂSIR 195).

9. Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Muhsin b. Alî et-Tenûhî'nin (öl. 447 H.) *Fevâ'id*'i. Tahrîc eden: Ebû Abdillah es-Sûrî (*Sila* 85-29, 43). Yazması: Zâhiriyye, mec. 78 (1-12 yk.; V; NÂSIR 192).

10. Ya'kûb b. el-Cassâs'ın *Fevâ'id*'i (*Dürer* II, 497).

11. Ebû Muh. Ca'fer b. Ah. b. el-Hasan es-Serrâc el-Kârî'nin (416-500) *Fevâ'id*'i. Tahrîc eden: Ebû Bekr Ah. b. Sâbit el-Hatîb. Tamamı 5 cüz'dür (*Sila* 85-29, 41). Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 89 (I-II); mec. 31 (I, 197-207 yk., 562 H.); mec. 27 (II, IV, 91-125 yk.); mec. 27 (V, 27-41 yk.); mec. 98 (V) (NÂSIR 201).

12. Ebû Ah. Muh. b. Muh. el-Hâkim'in *Fevâ'id*'i. En az 10 cüz'den oluşmuştur. Râvisi: Ebû Sa'îd Muh. b. Abdirrahman el-Kencerûdî (İbn Hacer *Müfehres* 139 ab, 155a, 160 da; *Sila* 85-29, 48).

13. *Fevâ'idü'l-Hammâmî* = Ebû'l-Hasan Alî b. Ah. b. Ömer, İbnü'l-Hammâmî el-Bağdâdî el-Mukrî'nin (328-417 H.) *Fevâ'id*'i (*Dürer* III, 89; *Sila* 85-29, 48). Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 73 (40. cüz', 215-222 yk.); mec. 91 (203-208 yk.) (NÂSIR 46).

14. Ebû Bekr Ah. b. Alî el-Hulvânî'nin *Fevâ'id*'i (İbn Hacer *Müfehres* 199b; *Sila* 85-29, 47). Rivâyet eden: Ebû'l-Fadl Abdullah b. Ah. et-Tûsî.

15. Ebû'l-Kâsım el-Huseyn b. Muh. b. İbr. ed-Dimaşkî el-Hannâ'î'nin *Fevâ'id*'i. Tahrîc eden: Ebû Muh. Abdülazîz b. İbr. en-Nahşebî. 11 cüz'dür (*Sila* 85-29, 46). Yazmaları vardır: Zâhiriyye, mec. 114 (1-180 yk., I-XI cüz'; 2. cüz'ü noksan, bu eksik olan cüz'ü: mec. 16 (20-35 yk., Hâfız Diyâü'l-Makdisî'nin elyazısı ile); mec. 93 (III, 246-264 yk.; V, 267-280 yk.); mec. 62 (X, 223-230 yk.; I, 88-119 yk.); mec. 17 (VIII, 73-84 yk.); mec. 107 (107-125 yk.).

16. Ebû Abdillah el-Huseyn b. Ah. b. Abdillah el-Fârisî İbnü'l-Merzubân'ın (4 yahut 5. asır ricâlinden) *Fevâ'id*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 80 (135-138 yk.; GAS 110, NÂSIR 110).

17. Ebû Alî Hanbel b. İshâk b. Hanbel eş-Şeybânî'nin (193-273 H.) *Fevâ'id*'i (*İsâbe* I, 583). Yazması: Feyzullah 2169 (126a-134b yk, 5. H. asır; ravisi: Ebû Amr Osmân b. Ah. b. Abdillah b. Yezîd ed-Dakkâk, İbnü's-Semmâk).

18. Ebû Bekr Ah. b. Alî b. Sâbit el-Hatîbu'l-Bağdâdî'nin (392-463 H.) *Fevâ'idü'l-muntahabeti's-sihâh ve'l-garâ'ib*'i. Rivâyet eden: Ebû'l-Ferec Muh. b. el-Hasan b. Alî el-Kisa'î ed-Dîneverî. Yazmaları: Feyzullah 555 (100 yk., 6. H. asır, ihtiva ettiği cüz'leri: IX, X,VI-VIII); Bursa, Hüseyin Çelebi 6/4 (29 yk., cüz' II, VI, 611 H.); Zâhiriyye, mec. 31 (197-207 yk., rivâyet: es-Serrâc), mec. 47 (120-133 yk., rivayet: Ebû'l-Kâsım el-Mehrevanî); hadîs 353 (1-60 yk., II-V); mec. 27 (II, IV, V, 91-138 yk.).

19. Ebû İshak İbr. b. Abdillah b. Hurşîd'in *Fevâ'id*'i (İbn Hacer *Müfehres* 199b; *Sila* 85-29, 48)

20. Büyük hâfız Ebû'l-Hasan Alî b. Ömer b. Ah. ed-Dârekutnî'nin (305-385 H.) fevâ'idleri:

a) *el-Fevâ'idü'l-müntekâti'l-hisân li-İbn Ma'rûf* (öl. 381 H.). Yazması: Zâhiriyye, hadîs 387 (319-359, 7. H. asır; GAS 308).

b) *el-Fevâ'idü'l-müntekâti'l-garâ'ibi'l-hisân*. Rivâyet eden: Ebû'l-Hasan Alî b. Abdilazîz b. Merdek. Yazmaları: Kahire[2] I, 136, hadîs 1260 (bir mecmua içinde); Ch. Beatty 5498/4 (112-116 yk., 7 veya 8. H. asır; GAS 208).

c) *el-Fevâ'idü'l-muntehabati (el-müntekâti)'l-garâ'ibi'l-avâlî*. Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 49/2 (I, 144a-158b, 6. H. asır); mec. 54 (47a-57a, 631 H.); mec. 73 (108a-117b, 7. H. asır); mec. 80/7, 90/2 (15a-20b, 5. H. asır).

21. Kâdı Ebû Tâhir Muh. b. Ah. b. Abdillah ez-Zühlî'nin *Fevâ'id*'i. Tahrîc eden: Abdülganî b. Sa'îd el-Ezdî. Çoğunluğu İmam Mâlik'in âlî rivâyetlerinden oluşmuştur (İbn Hacer *Müfehres* 186a, *Dürer* III, 121-2; *İsâbe* II, 306, 331, 544; *Sila* 85-29, 44).

22. Ebû Muh. Abdullah b. Abdirrahman el-Osmânî ed-Dîbâcî'nin (6. H. asır) *Fevâ'id*'i (*Dürer* IV, 157; *Sila* 85-29, 48). Yazması: Zâhiriyye, mec. 20 (IV, 54-61 yk.; NÂSIR 278).

23. Ebû Alî el-Hasan b. Abdilbâkî b. ebî'l-Kâsım b. el-Bâcî el-Attâr es-Sakalî'nin (539 H. civarı) tahrîc ettiği:

a) Ebû Abdillah Muh. b. Ya'kûb ed-Dîbâcî'nin *Fevâ'id*'inden bir cüz'ü; rivâyet eden: Kâdı Ebû'l-Hasan Alî b. el-Hasan b. Alî b. Râmek el-Hatîb.

b) Ebû Alî el-Hasan b. Alî b. el-Velîd es-Saffâr'ın *Fevâ'id*'i; rivâyet: Kâdı Ebû'l-Hamd el-Muvahhid b. Muh. b. Abdilvâhid el-Hanefî.

Her ikisi birarada yazma halinde: Zâhiriyye, mec. 24 (17-24 yk.).

24. Ebû Zür'a Abdurrahman b. Amr b. Abdillah b. Safvân ed-Dimaşkî'nin (öl. 280 H.) *Fevâ'id*'i. Râvisi: Ebû'l-Kâsım Alî b. Ya'kûb b. İbr. b. ebî'l-Akab el-Vâ'iz (*Sıla* 85-29, 50). Yazması: Feyzullah 2169 (47a-60b yk., 605 H.).

25. Ebû Tâhir Ah. b. Muh. b. Ah. es-Silefî'nin (öl. 576 H.) *Fevâ'idü hisân*'ı. Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 26 (245-260 yk.); mec. 64 (156-164 yk.; Selmâs ulemâsının yaptığı imlâlarından 5 meclis); hadîs 387 (230-241 yk.); mec. 26 (2. meclis, 293-295 yk.).

27. Ebû Lebîd Muh. b. İdrîs es-Serahsî eş-Şâfi'î'nin *Fevâ'id*'i (*Sıla* 85-29, 49; İbn Hacer *Müfehres* IV, 199a).

28. Ebû Muh. Ebû'ş-Şeyh Abdullah b. Muh. b. Ca'fer el-İsbehânî'nin (274-369 H.) *Fevâ'id*'i (İzz. b. Cem. *Meşyeha; Fevâ'idü'l-İsbehâniyyîn*; râvisi: Ebû Tâhir Muh. b. Ah. b. Abdirrahîm, 87a). Yazması: Zâhiriyye, hadîs 357 (78-81 yk.; NÂSIR 267).

29. *Fevâ'idü İbn Sahr* = Ebû'l-Hasan Muh. b. Alî b. Sahr el-Basrî'nin *Fevâ'id*'i (İbn Hacer *Müfehres* 52b; *İsâbe* IV, 387; İbn Hayr *Fehrese* 151; *Buğye* No. 1489).

30. Ebû'l-Fevâris Tirâd b. Muh. b. Alî el-Hâşimî ez-Zeynebî el-Bağdâdî'nin (398-491 H.) *Fevâ'idü'l-muntekât ve'l-garâ'ib*'i (Sirâcüddîn *Meşyeha* 91ab). Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 37 (I, 94-114 yk.); mec. 72 (VI, âhiri noksan 63-82 yk.) (NÂSIR 342).

31. Ebû Bekr el-Kâsım b. Zekeriyyâ b. Yahyâ el-Bağdâdî el-Mutarriz'in (220-305 H.) *Fevâ'idü'l-garâ'ibi'l-hisân*'ı (*Vefeyât İbn Râfi'* II, 51). Yazmaları vardır: Zâhiriyye, mec. 56/8 (163a-174a, 6. H. asır); mec. 116 (cüz' I, 161a-176b, 6. H. asır) (GAS 170).

32. er-Re'îs Ebû Abdillah el-Kâsım b. el-Fadl b. Ah. es-Sekafî'nin *Fevâ'id*'i. Bazı yerlerde (İbn Hacer *Müfehres* 356, 10. cüz'; yazması: Kahire[2] I, 136) bu isimle geçmesine karşılık *Sekafiyyât* nâmıyla marûf olup, hadîs cüz'leri içinde mezkûrdur.

33. Ebû'l-Fadl Muh. b. Tâhir el-Makdisî'nin *Fevâ'id*'i. es-Silefî'nin rivâyeti ile (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 26a; İbn Hacer *Müfehres* 210a; *Sıla* 85-29, 44).

34. Ebû Müslim Muh. b. Ah. b. Alî b. el-Huseyn el-Bağdâdî el-Kâtib'in *Fevâ'id*'i. Seçme yapan: İbn Fûrek. Rivâyet: Ebû'l-Huseyn Muh. b. Mekkî b. Alî el-Ezdî (*Bern. Tüceybî* 212-3; *Sıla* 85-29, 49).

35. Ebû Abdillah Muh. b. Mahled b. Hafs ed-Dûrî el-Attâr'ın (233-331 H.) *Fevâ'id*'i (*İsâbe* III, 427).

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 248/1 (8 yk., 597 H.; GAS 181).

36. Ebû Amr Muh. b. Ah. b. Hamdân'ın *Fevâ'id*'i. En az 4 cüz'dür. Râvisi: Ebû Sa'îd el-Kencerûdî (İbn Hacer *Müfehres* 185b, 200 bb; *Sıla* 85-29, 45).

37. Ebû Amr Abdullah b. İbr. b. Eyyûb b. Mâsî'nin (öl. 369 H.) *Fevâ'id*'i (*Vefeyât İbn Râfi'* I, 192; İbn Hacer *Müfehres* 133b). Ebû İshâk İbr. b. Ömer b. Ah. el-Hanbelî el-Bermekî'nin (361-445 H.) seçmeleri ile yazma halinde elde edilmiştir: Zâhiriyye, mec. 144 (12a-?; NÂSIR 130).

38. Ebû Bekr Muh. b. Abdillah b. Muh. el-Cevzakî'nin 20 cüz'lük *Fevâ'id*'i. Onun için tahrîc eden el-Hâkim'dir (*Tezkire* III, 1014; *İber* II, 175).

39. Ebû'l-Ferec Mes'ûd b. el-Hasan b. el-Kâsım el-İsbehânî es-Sekafî'nin (462-562 H.) *Fevâ'id*'i. En az 9 cüz'dür (İbn Hacer *Müfehres* 186a). Yazması: Zâhiriyye, mec. 74 (65-104 yk.; Ebû Tâhir el-Muhallis'in *Fevâ'id*'i de bazen içine karışmıştır)

40. Ebû Bekr Muh. b. Ubeydillah b. Muh. b. el-Feth b. eş-Şihhîr'in (292-378 H.) *el-Fevâ'idü'l-müntekâti'l-garâ'ibi'l-hisân*'ı. Râvisi: Ebû Muh. el-Hasan b. Alî b. Muh. el-Cevherî (*Meşyehatu'l-Halebî* 65b; *Sıla* 85-29, 45). Yazması: Ch. Beatty 34/3 (24 yk., 523 H.; GAS 204).

41. Ebû Bekr Muh. b. el-Hasan b. el-Fadl b. el-Me'mûn el-Hâşimî el-Berkânî'nin (öl.

350 H.'den sonra) *Fevâ'idü'l-müntekâti'l-garâ'ibi'l-hisâni'l-avâlî*'si (*Sıla* 85-29, 46). Yazması: Zâhiriyye, mec. 79 (cüz' I, 42b-71b, içinde 456 H. tarihli bir semâı var; GAS 188).

42. Ebû Bahr Muh. b. el-Hasan b. Kevser el-Berbeharî'nin *Fevâ'id*'i (İbn Hacer *Mü-fehres* 66a; *Sıla* 85-29, 42).

43. *el-Hilye* sahibi Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin (336-430 H.) *Fevâ'id*'i. Seçmeler: Ebû Alî el-Hasan b. Alî el-Vahşî. Yazması: Zâhiriyye, mec. 105 (cüz' II, 20-28 yk.; cüz' V, 200-218 yk; NÂSIR).

Yine Ebû Nu'aym'a, *İsâbe*'de *"Fevâ'idü Meymûne"* adlı bir kitap nisbet edilmiştir (II, 419).

44. en-Nesîb Ebû'l-Kâsım Alî b. İbr. b. el-Abbâs el-Huseynî'nin *Fevâ'id*'i (*Bern. Tüceybî* XVII, 210; *İber* II, 307; *Dürer* II, 212).

45. Ebû Bekr Abdullah b. Muh. b. en-Nakûr'un (483-565 H.) *el-Fevâ'idü'l-hisân ani'ş-şüyûhi's-sikât*'ı. Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 107 (37-62 yk.), hadîs 298 (126-149 yk.; NÂSIR 427).

46. Hişâm b. Ammâr'ın *Fevâ'id*'i. Rivâyet eden: Ah. b. Süleymân b. Zebbân. *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 320; II, 184, 419; IV, 145).

47. Ebû'l-Kâsım Alî b. İbr. b. el-Abbâs b. ebî'l-Hasan el-Huseynî eş-Şerîf el-Hatîb'in (424-508 H.) *el-Fevâ'idü'n-Nesîb = el-Fevâ'idü'l-müntehabeti's-sıhâh ve'l-garâ'ib*'i. Tamamı 20 cüz'dür. Yazması vardır: Zâhiriyye, mec. 40 (XIII, 139-144 yk.; XIV, 187-202 yk.; XVIII, başı noksan, 246-257yk.; 173-186 yk.; NÂSIR 196).

48. Ebû'l-Hasan Alî b. Abdillah b. İbr. el-Bağdâdî el-Hâşimî eş-Şerîf'in (öl. 415 H.) *Fevâ'id*'i.

49. Ebû'l-Hasan Alî b. İbr. b. Nasreveyh b. Sahtâm es-Semerkandî'nin (365-439 H.) *Fevâ'idü'l-müntekât mine'ş-şüyûhi'l-avâlî*'si. Onun için tahrîc eden: Ebû Abdillah Muh. b. Ah. (?İbr.) b. Mansûr eş-Şîrâzî (*Meşyehatu'l-Halebî* 57b; *Sıla* 85-29, 49). Yazması: Zâhiriyye, hadîs 297 (43-57 yk.; NÂSIR 57).

50. Ebû'l-Hasan Alî b. Hucr es-Sa'dî'nin 4 cüz'den oluşan *Fevâ'id*'i (*Dürer* I, 121; *Sıla* 85-29, 47).

51. Ebû Hafs Ömer b. Abdilazîz el-Kinanî'nin *Fevâ'id*'i (*Sıla* 85-29, 46).

52. Ebû Hafs Ömer b. Ca'fer b. Abdillah b. ebî's-Sûre el-Verrâk el-Basrî'nin (280-357 H.) *Fevâ'id*'i. Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 89/8 (20 yk.), 90 (77a-96b, 5. H. asır) (GAS 192).

53. Ebû Amr Osmân b. Ah. b. Abdillah b. Yezîd ed-Dakkâk, İbnü's-Semmâk el-Bağdâdî'nin (öl. 344 H.) *Fevâ'id*'i. Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 34 (cüz' IX, 194a-216b, 8. H. asır); mec. 76 (94a-114b, 7. H. asır) (GAS 186).

54. Ebû Alî Abdurrahman b. Muh. b. Ah. en-Nîsâbûrî'nin *Fevâ'id*'i. *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (II, 370). Yazmaları: Şehit Ali 546 (155a-159a yk., 864 H.); Zâhiriyye, mec. 26 (66-74 yk; NÂSIR 182).

55. Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdillah es-Simsâr el-Hurfî'nin (336-423 H.) *Fevâ'id*'i (*Sıla* 85-29, 44). Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 87 (1-11 yk.); mec. 10 (164-174 yk.); hadîs 387 (I, 129-138 yk.) (NÂSIR 193).

56. Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Ömer b. el-Huseyn b. Abdillah el-Hirakî'nin *Fevâ'id*'i. Rivâyet eden: Ebû Abdillah es-Sekafî, el-Kâsım b. el-Fadl. Seçme yapan: Ebû'l-Kâsım Hibetullah b. el-Hasan el-Lâlekâ'î (öl. 418 H.) (*Meşyehatu'l-Halebî* 49b). Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 87/1; Kahire, Suppl. I, 213, hadîs 1558.

57. Ebû Ah. Abdullah b. Muh. b. Şücâ' el-Mudarî'nin (4. H. asır) *Fevâ'id*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 85 (208a-214a, 7. H. asır; NÂSIR 114).

58. Ebû Bekr Abdullah b. Muh. b. Ziyâd en-Nîsâbûrî'nin (238-324 H.) *Fevâ'id*'i (*Sıla* 85-29, 49). Yazması: Zâhiriyye, mec. 18 (134-151 yk., başı noksan, NÂSIR 143).

59. Ebû Muh. Abdülazîz b. Mahmûd b. el-Mübârek b. Mahmûd, İbnü'l-Ahdar'ın (524-611 H.) *el-Umde mine'l-fevâ'id ve'l-âsâri's-sıhâh ve'l-garâ'ib*'i. Yazması: Köprülü 372/1 (19-34b yk., 7. H. asır; rivâyet eden: Şemsüddîn el-Kâdı Ebû'l-Hasan Alî b. Abdirreşîd b. Alî el-Hemedânî); Kahire, Suppl. I, 213, 1558. (Bkz. Sirâcüddîn ***Meşye-***

ha 100a; *K. el-Umde min fevâ'idi Şuhde binti Ah. b. el-Ferec*, riv. Muhibbüddîn b. en-Neccâr).

60. Takiyyüddîn Ebû Muh. Abdülganî b. Abdilvâhid el-Cemmâ'ilî el-Makdisî'nin (541-600 H.) *Fevâ'id*'i. Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 88 (XV, 40-49 yk.); mec. 94 (208-229 yk., 56. cüz'); mec. 72 (*Fevâ'idü hisân ve-maktalu Osmân*, 1-6 yk.) (NÂSIR).

61. *Fevâ'idü'l-Îsevî* = el-Kâdi eş-Şerîf Ebû'l-Hasan Alî b. Abdillah b. İbr. el-Îsevî el-Hâşimî'nin *Fevâ'idü'l-müntekâti'l-hisâni's-sıhâh ve'l-garâ'ib*'i. Rivâyet eden: Tirâd b. Muh. ez-Zeynebî. *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 185, 241) (İbn Hacer *Müfehres* 98b; Sirâcüddîn *Meşyeha* 129b; *Meşyehatu'l-Halebî* 93b, 94a; *Sıla* 85-29, 49).

62. Zâhir b. Ah. es-Serahsî'nin *Fevâ'id*'i. Rivâyet eden: Zâhir b. Tâhir eş-Şehhâmî (İbn Hacer *Müfehres* 200bb).

63. Ebû Revk el-Hezzânî'nin *Fevâ'id*'i. Rivâyet eden: Ah. b. Muh. b. el-Cendî (*Sıla* 85-29, 45).

64. Kâdı Ebû'l-Huseyn Ah. b. Muh. b. Hamza b. Muh. b. el-Hasan b. Abdillah es-Sekafî Hakîmu'l-Kûfe'nin *Fevâ'id*'i. Tahrîc eden: Ebû Tâhir Ah. b. Muh. b. Ah. es-Silefî el-İsbehânî. Yazması: Zâhiriyye, mec. 113 (12-21 yk. Abdülganî el-Makdisî'nin elyazısı ile).

65. Ebû Osman Sa'îd b. ebî Sa'îd b. Ah. el-İşkâbî es-Sûfî el-Ayyâr'ın (345-457 H.) *Fevâ'id*'i (*Sıla* 85-29, 43). Yazması: Zâhiriyye, mec. 26 (IV, 77-84 yk.; NÂSIR 366).

66. Ebû'l-Ferec b. el-Cevzî'nin (öl. 597 H.) tahrîc ettiği *Ehâdîs ve-hikayât min fevâ'idi Ebî Sa'îd el-Bağdâdî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 68 (100-103 yk.; NÂSIR 37).

67. Ebû Hafs Ömer b. Ah. b. Osmân b. Şâhîn'in *el-Fevâ'idü'l-avâlî*'si (Sirâcüddîn *Meşyeha* 59b, 60b).

68. Ebû Osman Sa'îd b. Muh. en-Nuceyremî'nin (öl. 451 H.) *Fevâ'id*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 74 (1-63 yk., II, III, IV, VI, VII, VIII, IX; 4, 5 ve 6. cüzler eksiklikleri ile mevcuttur; NÂSIR 419).

69. Ebû Tâhir es-Silefî'nin tahrîc ettiği: *Fevâ'idü Ebî Abdillah Muh. b. Ya'kûb ed-Dîbâcî an şüyûhihî ve-fevâ'idu Ebî Alî el-Hasan b. Alî b. el-Velîd es-Saffâr an şüyûhihî*. Yazması: Zâhiriyye, mec. 24 (18-24 yk.).

70. *Fevâ'idü'l-müntekât min hadîsi Ebî'l-Kâsım İbr. b. Ah. b. Ca'fer el-Hirakî*. Râvisi: Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Muhsin et-Tenûhî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 133 b).

71. Ebû Müslim İbr. b. Abdillah b. Müslim el-Kiccî el-Basrî'nin (190-292 H.) *Fevâ'id*'i. Yazması: Zâhiriyye, âmm 4566 (3-16 yk.; NÂSIR 203).

72. Ebû Bişr İsm. b. Abdillah'ın 8 cüz'lük *Fevâ'id*'i. Râvisi. Abdullah b. Ca'fer b. Fâris (*Sıla* 85-29, 43).

73. Ebû Alî el-Hasan b. el-Hasan b. el-Huseyn b. Hamkân el-Fakîh eş-Şâfi'î'nin tahrîc ettiği: *el-Evvel mine'l-Fevâ'id ve'l-ahbâr ve'l-hikayât an Ebî Abdillah Muh. b. İdrîs eş-Şafi'î ve-Ma'rûfi'l-Kerhî ve-gayrihâ* (Sirâcüddîn *Meşyeha* 66ab).

74. Ebû'l-Ferec Sehl b. Bişr b. Ah. el-İsferâyînî es-Sûfî'nin (409-491 H.) tahrîc ettiği: *Ehâdîs fî's-sehâ' ve'l-cûd min Fevâ'idi Ebî'l-Huseyn Abdilvehhâb b. el-Hasan b. el-Velîd el-Kilâbî an şüyûhihî*. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 228 (67-68 yk, 484 H.; NÂSIR 227).

75. Ebû Muh. el-Kâsım b. Alî b. Muh. el-Harîrî'nin *Fevâ'id*'i. Râvisi: Ebû Tâhir Berekât el-Haşev'î (*Sıla* 84-28, 75).

76. İbn ebî Hâtim'in *Fevâ'idü'r-Râziyyîn*'i (*Fevât* II, 287).

77. Ebû Alî el-Hasan b. Ah. b. İbr. el-Bezzâz, İbn Şâzân'ın (339-426 H.) tahrîc etiği: *Fevâ'idü İbn Kâni' ve-gayrihî*. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 297 (151-168 yk., 496 H.; GAS 230).

78. Ebû Muh. el-Kâsım b. Ma'rûf ez-Zâhid'in *Fevâ'id*'i. Bunu ondan oğlu Muh. rivâyet etmiştir (*Sıla* 85-29, 43).

79. Ebû Alî Muh. b. el-Kâsım b. Ma'rûf ed-Dimaşkî, İbn Habîb'in (283-347 H.) *Fevâ'id*'i. Yazması: Chester Beatty 3495/11 (110-115 yk., 738 H.; GAS 187).

80. Ebû Bekr Muh. b. Muh. b. Ubeyd b. Ah. b. Mahled ed-Dekkâk'ın *Fevâ'id*'i. Râvisi: Ebû'l-Hasan Büşrâ b. Abdillah Mevlâ Fâtin (Sirâcüddîn *Meşyeha* 78a-79a).

81. Ebû Abdillah Muh. b. el-Fadl b. Nazîf el-Mısrî el-Ferrâ'nın (341-431 H.) *Fevâ'id*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 120/6 (92-106 yk.; GAS 231).

82. Ebû Bekr b. Hallâd en-Nusaybî'nin *Fevâ'id*'i (*İsâbe* I, 15).

83. Ebû'l-Fadl Ah. b. el-Hasan b. Hayrûn el-Bağdâdî'nin (404-488 H.) *Fevâ'id*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 55 (12-33 yk.; NÂSIR 50).

84. Ebû Bekr b. el-Enbârî'nin *Fevâ'id*'i (*İsâbe* I, 64).

85. Ebû Sa'd Ah. b. Muh. b. Sa'îd el-İsfehânî el-Bağdâdî'nin (463-540 H.) *Fevâ'id*'i. Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 68 (100-106 yk.); mec. 118 (2 meclis, 75-79 yk.; NÂSIR 163).

86. Kâdı Ebû Abdillah Muh. b. Sellâme el-Kudâ'î'nin *Fevâ'id*'i. Rivâyet eden: Muh. b. Abdillah el-Hadremî (İbn Hacer *Müfehres* 10a).

87. Ebû Hâmid Ah. b. el-Hasan b. Muh. el-Ezherî eş-Şuritî en-Nîsâbûrî'nin *Fevâ'idü'l-müntehabe min usûli mesmû'âti'ş-şeyh Ebî Muh. el-Hasan b. Alî b. Mahled b. Şeybân el-Adl*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 84 (213-242 yk., I-IV, Diyâü'l-Makdisî'nin hattı ile; NÂSIR 146).

88. Ebû Muh. Hâcib b. Ah. et-Tûsî'nin *Fevâ'id*'i. Râvisi: Ebû Bekr Ah. b. el-Hasan el-Hîrî (*Sıla* 85-29, 45).

89. Ebû Mansûr Mu'ammer b. Ah. b. Ziyâd es-Sûfî el-İsbehânî'nin (öl. 418 H.) *Fevâ'id*'i. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 357 (82-84 yk., NÂSIR 257).

90. Ebû Alî el-Hasan b. el-Abbâs er-Rüstemî'nin *Fevâ'id*'i. Râvisi: Muh. b. İbr. b. Mende (*Sıla* 85-29, 48).

91. Ebû Bekr Mükerrem b. Ah. b. Muh. b. Mükerrem el-Kâdı el-Bezzâz'ın (öl. 345 H.) *Fevâ'id*'i. Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 45 (I, 66a-83a, 7. H. asır); mec. 63 (II, 24a-43a, 7. H. asır) (GAS 187).

92. Ebû'l-Kâsım Ubeydullah b. Ah. b. Alî b. el-Huseyn b. Alî el-Mukrî'nin rivâyet ettiği: *el-Fevâ'idül-hisâni'l-garâ'ibi'l-avâlî min hadîsi Ebî Abdillah el-Huseyn b. Muh. b. Sa'îd el-Bezzâr, İbnü'l-Mutbakî* (Sirâcüddîn *Meşyeha* 74ab-75a).

93. Ebû İmrân Mûsâ b. Hârûn b. Abdillah el-Bezzâz b. el-Hammâl'ın (214-294 H.) *Fevâ'id*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 78 (34a-46b, 6. H. asır; GAS 163).

94. *el-Fevâ'idü'l-Medîniyye* = Ebû Bekr Muh. b. Yûsuf b. Müsdî'nin tahrîc ettiği: Ebû'l-Hasan Alî b. Hibetillah b. binti'l-Cumeyzî'nin *Fevâ'id*'i (*Sıla* 85-29, 41).

95. Ebû Muh. Ca'fer b. Muh. b. Nasr b. el-Kâsım el-Huldî el-Havvâs ez-Zâhid'in *Fevâ'id*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 45 (32-62 yk.; NÂSIR 200).

96. Ebû Ca'fer el-Buhturî'nin *Fevâ'id*'i = *el-Buhturiyyât*. Râvisi: Ebû'l-Hasan b. Bişrân (*Sıla* 85-29, 50).

97. Ebû Alî el-Hasan b. Ah. ed-Dekkâk el-İsbehânî'nin tahrîc ettiği Ebû'l-Feth Ah. b. Muh. b. Ah. b. Sa'îd el-Haddâd'ın *Fevâ'id*'i. Yazması: Feyzullah 2169 (cüz' I-IV. 102a-125a yk.; 6. H. asır).

98. Ebû Abdillah el-İsbehânî'nin, Ebû Muh. el-Hurafî'nin hadîslerinden yaptığı seçmeler: *el-Fevâ'idü'l-multekata* (*Sıla* 85-29, 21).

99. Ebû Abdillah el-Huseyn b. İbr. b. Muh. el-Cemmâl el-Kureşî'nin (4. H. asrın sonları) *Fevâ'id*'i. Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 40 (298a-300b, 6. H. asır); mec. 94 (80-80yk.; GAS 218).

100. Ebû'l-Kâsım Alî b. Temîm el-Huseynî'nin *Fevâ'id*'i. Rivâyet eden: Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Huseyn b. Asâkir (*Sıla* 85-29, 42).

101. Ebû Bekr Abdullah b. Muh. b. Abdillah el-Bağdâdî el-Hinnâ'î'nin (öl. 401 H.) *Fevâ'id*'inden seçmeler. Yazması: Zâhiriyye, mec. 117 (162-164 yk.; NÂSIR 260).

102. Ebû Salih Ah. b. Behrâm b. ebî Abdillah el-Haremî el-Hemedânî'nin (6. H. asır) *el-Fevâ'idü'l-avâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 64 (XVIII, 167-186 yk.; NÂSIR 168).

103. Ebû Alî Ah. b. Muh. b. Alî el-Bâşânî'nin *Fevâ'id*'i (*İsâbe* I, 439).

104. *el-Fevâ'idü'l-hisâni'l-avâlî'l-müntekâti's-sıhâh alâ şarti'ş-Şeyhayn*. Ebû Alî Ah. b. Muh. b. Ah. el-Hanbelî el-Berdânî'ye (326-498 H.) ait olan bu *Fevâ'id*'in yazması mevcuttur: Zâhiriyye, mec. 111 (I, 125-140 yk., NÂSIR 179).

105. Ebû'l-Abbas Ah. b. Alî el-Ebbâr'ın *Fevâ'id*'i. Bir alıntısı *İsâbe*'de (I, 265) yer almıştır.

106. Ebû Abdillah el-Huseyn b. Yahyâ b. Ayyâş el-A'ver el-Kattân'ın (239-334 H.) *Fevâ'id*'i. Yazması: Kahire[2] I, 107, hadîs 1260 (bir mecmua içinde) (GAS 183).

107. Ebû Bekr Ah. b. Yûsuf b. Hallâd'ın *Fevâ'id*'i. Râvisi: Ebû Bekr Muh. b. Ömer en-Nusaybî (*Sıla* 85-29, 44).

108. Ebû Alî Hâmid b. Muh. b. Ubeydillah b. Muh. b. Mu'âz el-Herevî'nin (öl. 356 H.) *Fevâ'id*'i. Hâfız ed-Dârekutnî'nin yaptığı seçmeleri yazma halinde mevcuttur: Zâhiriyye, mec. 45 (5a-30a, 6. H. asır; GAS 192).

109. Ebû Ca'fer Ah. b. Ca'fer es-Simsâr'ın *Fevâ'id*'i. Rivâyet eden: Ebû Bekr Muh. b. Alî ez-Zâhid (*Sıla* 85-29, 43).

110. İbn Münîb'in *Fevâ'id*'i (*Bern. Tüceybî* 218).

111. Ebû Muh. el-Hasan b. Alî b. Muh. b. Süleymân el-Kattân, İbn Aleveyh'in (205-298 H.) *Fevâ'id*'i. Yazması: (Seçmeler) Zâhiriyye, mec. 35 (163a-173a, 6. H. asır; GAS 164).

112. Ebû Bekr Ah. b. Ömer b. Alî b. el-Fadl el-Verrâk, İbnü Bakkâl'ın (öl. 399 H.) *Fevâ'id*'i. Râvisi: Ebû'l-Kâsım Abdülazîz b. Alî b. Ah. el-Enmâtî. Yazmaları: Feyzullah 2169/7 (75a-85b yk., 7. H. asır); Chester Beatty 3495/1 (IX, 1-9 yk., 738 H.); Zâhiriyye, mec. 104 (II, 67a-79b, 6. H. asır), mec. 60 (X, 76-92 yk., 6. H. asır), hadîs 237 (IX, 12-19 yk.)

113. Ebû'l-Meymûn b. Râşid'in *Fevâ'id*'i (*İsâbe* I, 74).

114. er-Re'îs Ebû'l-Hasan Ah. b. Abdilvâhid b. Muh. es-Sülemî'nin (389-469 H.) *Fevâ'id*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 80 (II, 18-28 yk.; NÂSIR 8)

115. Ebû'l-Huseyn Ah. b. Muh. b. el-Âlî'nin *Fevâ'id*'i. Ebû'l-Fadl el-Cârûdî'nin seçmeleri (*Bern. Tüceybî* 177).

116. Ebû Bekr Ah. b. Yûsuf b. Ah. b. Hallâd el-Attâr'ın *Fevâ'id*'i. Seçmeler yapan: ed-Dârekutnî. Yazması: Zâhiriyye, mec. 56 (212a-225b, 575 H.), hadîs 297 (43-58 yk.; GAS 193).

117. Ebû Muh. el-Kâsım b. Alî b. Muh. b. Osmân el-Harîrî'nin (öl. 510 H.) *Fevâ'id*'i. Râvisi: Ebû Tâhir Berekât b. İbr. el-Haşav'î (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 120b).

118. Ebû'l-Hasan Ah. b. Muh. b. Mûsâ b. el-Kâsım b. es-Salt el-Mücebbir'in (314-405 H.) *Fevâ'id*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 18 (292a-304a, 6. H. asır; GAS 223).

119. Dâvud b. Amr ed-Dabbî'nin *Fevâ'id*'i. Toplayan: Ebû'l-Kâsım el-Beğavî (*İsâbe* III, 484).

120. Ebû'd-Dahdâh ed-Dimaşkî'nin *Fevâ'id*'i (*İsâbe* III, 597).

121. Ebû Muh. Halef b. Muh. b. Alî b. Hamdûn el-Vâsıtî'nin *Fevâ'idü'l-müntekâti'l-efrâd ani'ş-şüyûhi's-sikât*'ı. Yazması: Zâhiriyye, mec. 60 (I, 154a-172a yk., 7. H. asır; GAS 220).

122. Ebû Zür'a ve Ebû Bekr ebnâ ebî Dücâce'nin *Fevâ'id*'i. Tahrîc eden: Ebû Abdillah b. Mende (*Sıla* 85-29, 49).

123. Ebû'l-Hasan Hayseme b. Süleymân b. Haydere el-Kureşî el-Atrâblusî'nin *Fevâ'id*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 107/7 (I, 187a-196b, 6. H. asır; GAS 185).

124. Ebû'l-Hasan Muh. b. Ya'kûb b. Abdillah ed-Dîbâcî'nin (4. H. asır) *Fevâ'id*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 24 (18a-24b, 7. H. asır; GAS 218).

125. Ebû Bekr Muh. b. Alî ed-Dîbâcî'nin *Fevâ'id*'i. Rivâyet: Ah. b. Muh. b. en-Nakûr (*Sıla* 85-29, 45).

126. Ah. b. Nasr b. Büceyr'in (4. H. asır) *Fevâ'id*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 40 (26a-30a, 7. H. asır; GAS 218).

127. Ebû Ya'lâ el-Halîl b. Abdillah b. Ah. el-Halîlî el-Kazvînî'nin (öl. 446 H.)

Fevâ'id'i. Yazması: Rampur I, 103, 289; GAL.

128. Ebû'l-Hasan Ah. b. Muh. b. İmrân el-Bağdâdî, İbnü'l-Cündî'nin (öl. 396 H.) *Fevâ'id*'i. Yazması: Zâhiriyye, âmm 4517 (1-9 yk; NÂSIR 37).

129. Ebû Muh. el-Hasan b. Ah. b. Muh. b. el-Hasan el-Mahledî en-Nîsâbûrî'nin (öl. 389 H.) *el-Fevâ'idü'l-muntehabe min usûli simâ'ihî*si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 84 (213-307 yk.; NÂSIR 397).

130. Şerefüddîn Ebû Muh. el-Huseyn b. Alî b. İsâ el-Lahmî, İbnü's-Sayrafî eş-Şâfi'î'nin (öl. 699 H.) *Fevâ'id*'i = *Nuhzetu'l-hâtır ve-nüzhetu'l-hâtır mine'l-fevâ'idi'l-müntekâti'l-ehâdîsi'l-avâlî'l-muvâfakât ve'l-ebdâl ve't-tüsâ'iyyât ve'l-musâfehât ve'l-enâşîdi'l-müstahsenât.*

Yazması: Escuriale[2] 1800/1.

131. Ebû'l-Hasan Alî b. Hibetillah b. Sellâme eş-Şafi'î, İbnü'l-Cümeyzî'nin (559-649 H.) *el-Fevâ'idü'l-Medîne*'si.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 120 (2. meclis, 180-184 yk.; NÂSIR 36).

132. *el-Mehrevâniyyât* = Ebû'l-Kâsım Yûsuf b. Muh. b. Ah. b. el-Mehrevânî'nin *el-Fevâ'idü'l-müntehabeti's-sıhâhi'l-hisân*'ı. Tahrîc eden: Hafız Ebû Bekr el-Hatîb.

Yazması: Kahire, Suppl. II, 196, Ezher 2019 (1-63 s.).

133. Ebû Alî İsm. b. Muh. b. İsm. b. Sâlih es-Saffâr'ın (247-341 H.) *el-Fevâ'idü'l-müntekâ*'sı.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 83 (119-122 yk.); hadîs 353 (61-65 yk.).

134. İshâk b. İbr. er-Remlî'nin *Fevâ'id*'i (*İsâbe* I, 154).

135. Ebû Bekr Muh. b. el-Huseyn b. Abdillah el-Âcurrî'nin (öl. 360 H.) *el-Fevâ'idü'l-müntehabe an Ebî Şu'aybi'l-Harrânî ve-gayrihî*'si.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 40 (93-110 yk.; GAS 195).

136. Ebû Abdillah el-Huseyn b. Muh. b. el-Huseyn el-Felâhî el-Kâdî'nin (5. H. asır) *Fevâ'id*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 113 (7-92 yk., Hâfız Abdülganî el-Makdisî'nin elyazısı ile; NÂSIR 374).

137. Diyâüddîn Muh. b. Abdilvâhid el-Makdisî'nin (öl. 643 H.) *Fevâ'idü'l-müntekâti'l-avâlî*'si.

Yazması: Landb.-Br. 183.

138. Yûsuf b. Muh. b. Mes'ûd es-Serremerî el-Ukaylî'nin (696-779 H.) tahrîc ettiği *Fevâ'idü muhracetün an şüyûhi Ebî Abdillah Muh. b. Abdilazîz b. el-Mü'ezzini'l-Verrâk*'ı.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 52 (85-93 yk.; NÂSIR 297).

139. Muh. b. Ömer b. Abdilgâlib ed-Dimaşkî el-Osmânî'nin (öl. 618 H.) *Fevâ'idü Horâsân*'ı.

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 344 (2 cüz', 155-172 yk.; NÂSIR 356).

140. Muh. b. Ömer b. Muh. el-Cumahî'nin *Fevâ'id*'i (*İsâbe* III, 502).

141. Ebû Bekr Muh. b. Ömer b. Halef'in *Fevâ'id*'i. Râvisi: Ebû Nasr Muh. b. ez-Zeynî ez-Zâhid (*Sila* 85-29, 48).

142. Kâdı Ebû'l-Hasan Muh. b. Alî b. Muh. b. Abdillah el-Ezdî'nin *Fevâ'id*'i. Seçmeler yapan: Ebû Nasr Ubeydullah b. Sa'îd b. Hâtim es-Sicistânî (*Fihris İbn Atiyye* 95).

143. Ebû'l-Huseyn Muh. b. Mekkî b. Osmân el-Mısrî el-Ezdî'nin (385-461 H.) tahrîc ettiği: *el-Fevâ'idü'l-müntekâ ve'l-hikâyâti'l-müntahabe min hadîsi Ebî Müslimi'l-Bağdâdî el-Kâtib.*

144. Ebû Abdillah Muh. b. Müslim b. Zürâre er-Râzî'nin *Fevâ'id*'i (*İsâbe* I, 451).

145. Ebû Müslim Muh. b. Ma'mer b. Nâsıh ez-Zühlî'nin (öl. 355) tahrîc ettiği: *Fevâ'idü Ebî İmrân Mûsâ b. Hârûn b. Abdillah el-Bezzâz.*

Yazması: Zâhiriyye, mec. 78 (V, 34-46 yk.; 598 H.; Diyâül-Makdisî'nin hattı ile; NÂSIR 203).

146. *Fevâ'idü İbn Gaylân* = Ebû Talib Muh. b. Muh. b. İbr. b. Gaylân el-Bezzâz el-Hemedânî el-Bağdâdî'nin (348-440 H.) *Fevâ'id*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 15 (1a-13b, 7. H. asır; GAS 232).

147. Ebû Zerr Abd b. Ah. b. Muh. b. Abdillah el-Ensârî el-Herevî el-Mâlikî'nin 355-435 H.) *Fevâ'id*'i.

Yazması: Bağdat, Evkâf 2886/9 (bir mecmua içinde, 552 H.; GAS 231).

148. Ebû Bekr Ah. b. Ca'fer b. Hamdân el-Katî'î'nin (273-368 H.) *el-Fevâ'idül-müntekâ ve'l-efrâdi'l-garâ'ibi'l-hisâni'l-ma'rûf bi-elf dînâr*'ı.

Yazmalar: Zâhiriyye, mec. 54 (1a-41a yk., 631 H.); hadîs 234 (V, 1-8 yk.) (NÂSIR 143).

149. Ebû'l-Huseyn Abdülbâkî b. Kâni' b. Merzûk el-Ümevî'nin (265-351 H.) *Fevâ'id*'i.

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 297 (151-168 yk.; GAS 189).

150. Ebû'l-Feth Muh. b. Ah. b. Muh. b. Fâris b. ebî'l-Fevâris el-Bağdâdî'nin (338-412 H.) *Fevâ'idü'l-müntekâti'l-avâlî*'si.

Seçmeler yapan: Ebû Tâhir el-Muhallis.

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 2 (84a-89b yk., 6. H. asır), mec. 21/4 (I, 137a-258b, 598 H.), mec. 46 (243a-262a, 6. H. asır), mec. 72/5 (VI, 20 yk.), mec. 97 (140a-251a, 551 H.) (GAS 226).

151. Ebû'l-Kâsım el-Fadl b. Ca'fer et-Temîmî'nin (öl. 373 H.) *Fevâ'id*'i. Rivâyet eden: Ebû Abdillah Muh. b. Alî b. Sülvân (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 188b).

152. Esîrüddîn Ebû Hayyân Muh. b. Yûsuf'un *Cüz' fîhî ehâdîs ve-fevâ'id ve-inşâdât*'ı (*Sila* 84-28, 73).

153. Ebû Bekr Muh. b. el-Velîd b. Halef b. Süleymân el-Fihrî et-Tartûşî'nin (öl. 520 H.) *el-Fevâ'idü'l-müntehabe ani'ş-şüyûh*'u. Râvisi: Ebû Tâhir Berekât b. İbr. el-Haşev'î (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 38a).

154. Ebû'l-Huseyn Muh. b. el-Muzaffer b. Mûsâ b. Îsâ el-Bezzâz el-Bağdâdî'nin (286-379 H.) fevâ'idleri:

a) *Fevâ'id*; yazmaları: Zâhiriyye, hadîs 357 (96-100 yk.); Dârekutnî'nin seçmeleri ile, Zâhiriyye, mec. 80 (83a-90b, 7. H. asır).

b) *el-Fevâ'idü'l-müntekâti'l-garâ'ibi'l-hisân*; yazması: Zâhiriyye, mec. 17 (I, 214-223 yk.).

c) *Fevâ'idü'l-müntekâ ani'ş-şüyûhi'l-avâlî*; yazması: Zâhiriyye, mec. 10/11 (137-141 yk.).

155. Ebû Bekr Muh. b. Abdillah b. Sâlih el-Mâlikî el-Ebhürî'nin (281-375 H.) *el-Fevâ'idü'l-müntekâti'l-garâ'ibi'l-hisân*'ı.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 59 (133- 145 yk.; NÂSIR 132).

156. Zeynüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Abdilmelik b. İsma'îl'in *el-Fevâ'idü'l-avâlî'l-hisâni'l-müstahrece min mesmû'âtihî*'si.

Yazması: Feyzullah 2169 (150a-165a yk., 7-8 H. asır).

157. Ebû Bekr Muh. b. Bişr el-Ukberî el-Mısrî eş-Şâfi'î'nin (öl. 332H.) *Fevâ'id*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 3 (21a-34a yk., 477 H.; GAS 182).

158. el-Fakîh el-Abbâs b. el-Hasan er-Resîmî'nin *Fevâ'id*'i. Tamamı 10 cüz'dür (İbn Hacer *Müfehres* 117a)

159. Ebû Muh. Abd b. Abdirrahman el-Osmânî'nin *Fevâ'id*'i (*Sila* 85-29, 47).

160. Ebû Muh. Ubeydullah b. Ah. b. Ma'rûf el-Bağdâdî'nin (306-381 H.) *el-Fevâ'idü'l-müntekâti'l-hisân*'ı.

Yazmaları: Zâhiriyye, hadîs 387 (seçme yapan: ed-Dârekutnî, 31a-35a yk.; 7. H. asır; V); mec. 90 (15-20 yk.; GAS 206).

161. Ebû'l-Abbâs Ah. b. ebî Ah. et-Taberî, İbnü'l-Kâss'ın (öl. 335 H.) tahrîc ettiği: *Fevâ'idü Ebî Umeyr b. ebî Talha Zeyd b. Sehl el-Ensârî.*

Yazması: Kahire, hadîs 2184 (9 yk.; 746 H.).

162. Osman b. Ah. b. Muh. b. Hârûn es-Semerkandî'nin 333 H. yılında imlâ ettiği: *el-*

Fevâ'idü'l-müntekâti'l-hisâni'l-avâlî'si.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 10 (66a-75a yk.; 6. H. asır; GAS 182).

163. Ebû'l- Kâsım Abdurrahman b. Ömer b. Nasr ed-Dimaşkî eş-Şeybânî'nin (öl. 414) *Fevâ'id*'i.

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 359 (I-III, 220-231 yk.; GAS 227).

164. Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Ubeydillah b. Abdillah b. Muh. es-Simsâr, İbnü'l-Harbî'nin (336-423 H.) *Fevâ'id*'i. Ebû'l-Kâsım Hibetullah b. el-Hasan et-Taberî'nin seçmeleri yazma halinde elde edilmiştir: Zâhiriyye, mec. 10 (164a-173b, 6. H. asır); Kahire, Dar, hadîs 1558 (220-233 s., 8. H. asır; GAS 229).

165. Ebû Muh. Abdurrahman b. ebî'l-Fehm Abdilmun'im b. Abdirrahman el-Yeldânî el-Abbâsî ed-Dimaşkî'nin (568-655 H.) *Fevâ'idü'l-müntekâ ve'l-garâ'ib*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 27 (72-85 yk.; içinde 631 H. tarihli bir semâ kaydı vardır; NÂSIR 435).

166. Abdurrahman b. Muh. b. Ah. Ebû'l-Ferec b. Kudâme el-Makdisî el-Hanbelî'nin (597-682 H.) *Fevâ'idü'l-ihvân mine'l-ehâdîsi'l-muvafakât ve'l-ebdâl ve'l-avâlî'l-hisân*'ı.

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 56 (VII, 230-242 yk., 681 H.); mec. 94 (I, 140-154 yk.) (NÂSIR 95).

167. *Fevâ'idü'l-Hâcc*, tahrîc eden: Salâhuddîn Halîl b. Keykeldî (*Sila* 85-29, 42).

168. Muh. b. el-Huseyn b. Ah. b. Muh. Ebû'l-Huseyn b. ebî Alî el-Ehvâzî el-İsbehânî'nin (345-438 H.) *el-Müntekâ mine'l-cüz'is-sânî mine'l-fevâ'id ve'n-nevâdir*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 38 (138-148 yk.; Abdülganî el-Makdisî'nin hattı ile; NÂSIR 20).

169. Ebû Bekr Muh. b. el-Hasan b. Abdân b. el-Hasan b. Mihrân es-Sayrafî'nin *Fevâ'idü'l-müntekâti'l-garâ'ibi'l-hisân*'ı. Râvisi: Ebû Muh. Abdullah b. Hezârmerd es-Sarîfeynî el-Hatîb (Sirâcüddîn *Meşyeha* 67b, 68a).

170. Ebû Bekr Muh. b. Ca'fer b. ebî'l-Heysem'in *Fevâ'id*'i. Ondan rivâyet eden: Ebû Nu'aym el-İsbehânî (*Sila* 85-29, 42).

171. Ebû Bekr Muh. b. el-Huseyn b. Ubâde'nin *Fevâ'id*'i. Râvisi: Ebû Bekr Muh. b. el-Huseyn b. Abdân (*Sila* 85-29, 46).

172. Ebû Süleymân Muh. b. el-Huseyn b. Alî el-Bağdâdî el-Harrânî'nin (öl. 357 H.) *Fevâ'id*'i.

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 389 (28-33 yk. Hâfız Abdülganî el-Makdisî'nin elyazısı ile; NÂSIR 164).

173. Ebû'l-Feth Muh. b. el-Hüseyn el-Ezdî'nin *Fevâ'id*'i. Râvisi: İbr. b. Ömer b. Ah. er-Remekî (İbn Hacer *Müfehres* 117a).

174. Ebû Ya'lâ Muh. b. el-Huseyn b. Muh. el-Ferrâ' el-Kâdî'nin (380-458 H.) *el-Fevâ'idu's-sıhâhi'l-avâlî' ve'l-efrâd ve'l-hikâyât*'ı.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 116 (35-49 yk.; NÂSIR 218).

175. Ebû Bekr Muh. b. Ah. b. el-Huseyn eş-Şâfi'î eş-Şâşî'nin (429-507 H.) *Fevâ'id*'i.

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 357 (106b-109b; NÂSIR 314).

176. Ebû Müslim Muh. b. Ah. b. Alî b. el-Huseyn el-Bağdâdî el-Kâtib, İbn Hınzâbe'nin (305-399 H.) *Fevâ'id*'i.

Ebû Bekr b. Fûrek'in yaptığı seçmeleri yazma halindedir: Zâhiriyye, mec. 41/7 (88a-95b yk., 6. H. asır; GAS 217).

177. Ebû Ca'fer Muh. b. İbr. b. Abdilmelik b. Mervân el-Vâsitî'nin *Fevâ'id*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 94 (XXV, 107a-117a yk., 6. H. asır; GAS 187).

178. Ebû Alî Muh. b. Ah. b. el-Hasan, İbnu's-Savvâf'ın (270-359 H.) *Fevâ'id*'i.

Dârekutnî'nin yaptığı seçmeler yazma halindedir: Zâhiriyye, mec. 105 (III, 156a-177b yk., 5. H. asır; GAS 193).

179. Ebû Bekr Muh. b. Ah. b. Râşid b. Ma'dân el-İsfehânî'nin (öl. 309 H.) *Fevâ'id*'i.

Yazması: Zâhiriyye, mec. 3/2; GAS 172.

VUHDÂNÎYYÂT[1]

İmâm Ebû Hanîfe'nin *Vuhdâniyyât*'ını Ebû Ma'şer Abdülkerîm b. Abdissamed et-Taberî el-Makarrî eş-Şâfi'î, tek bir cüz'de biraraya getirmiştir. Ancak isnâdları makbûl olmayıp, zayıftır. Mu'temed olan görüşe göre Ebû Hanîfe'nin hiç bir sahâbîden rivâyeti yoktur.

SÜNÂ'ÎYYÂT

Mâlik'in *Muvattâ*'ında mevcut olup, içindeki en âlî hadisleri teşekkül ederler[2].

SÜLÂSÎYYÂT

1. Buhârî'nin *Sahîh*'indeki sülâsî hadislerin sayısı 22'dir. Bunları hâfız İbn Hacer ile diğerleri cem'etmişler, birçokları tarafından da şerhedilmiştir. *Sahîh-i Buhârî*'nin en uzun senedli hadisi *tusâ'î* yani dokuz râvilidir[3].

1* *Vuhdâniyyât*'ın buradaki mânâsı: Resûlullah (sav) ile arasında tek bir râvinin bulunduğu yani sahâbeden tabiûnun yaptığı rivâyettir. Abdullah b. ebî Evfâ, Abdullah b. Uneys ve Enes'den rivâyetleri varsa da, güvenilir görüş sahiplerine göre Ebû Hanîfe'nin hiç bir sahâbiden rivâyeti yani vuhdâniyâtı mevcut değildir.

Vuhdân'ın hadîs literatüründe ifade ettiği diğer mânâ: Tek bir rivâyeti yahut hadîsi ile marûf olan râviler. Bu konuda en meşhur eser *Sahîh* sahibi Müslim b. el-Haccâc'ın *el-Münferidât ve'l-vuhdân*'ıdır. 1323 yılında Agra'da taşbaskısı yapılmıştır.

Bunun dışında bu sahada el-Hasan b. Süfyân (*İsâbe* I, 182), İbn ebî Âsım (*İsâbe* I, 299; VI, 490) ve Mutayyen'in (*İsâbe* I, 408) *K. el-Vuhdan*'ları zikredilebilir.

2* Bu sahada Abdurrahman b. Mu'ammer el-Vâsitî'nin 755 H. tarihinde kaleme aldığı bir eseri vardır: *Tuhfetu zevî'r-rüşd fî'l-ehâdîsi's-sünâ'iyâti's-sened.* Yazması: Paris 4577/5 (40-41 yk.).

Silatu'l-halef'te Yahyâ b. Bukeyr'in rivâyetiyle olan *Muvattâ*'nın *Sünâ'iyât*'ının rivâyet zinciri irâd edilmiştir (84-28, 63).

3* Buhârî'nin sülâsî yani senedinde üç râvi bulunan hadisler üzerine ulemâ büyük itinâ göstermişlerdir:

a) Molla Alî b. Sultân Muh. el-Kârî'nin (öl. 1014) *Ta'likâtu'l-kârî alâ sülâsiyâti'l-Buhârî*'si.

b) Sıddîk Hasan Han el-Kannûcî'nin *Gunyetu'l-kârî fî tercemeti sülâsiyâti'l-Buhârî*'si (*Fihris* 1057).

c) Muh. b. Mûsâ b. Abdillah es-Saffâr, İbn ebî İmrân Ebû'l-Hayr'ın (4 . H. asır) *Sülasiyât*'ı. Yazması: Zâhiriyye, mec. 113 (98-101 yk.) (NÂSIR 20).

d) Ah. b. Ah. b. Muh. b. Ah., İbnü'l-Acemî el-Vefâ'î'nin (öl. 1086 H.) *Sülâsiyât*'ı. Yazması: Kahire[2] I, 118 (GAL).

e) Kemâlüddîn Ah. b. Kâdî'l-kudât Zeyniddîn'in *Sülâsiyât*'ı. Yazması: Zâhiriyye, mec. 2 (17-21 yk.).

f) Diyâüddîn el-Makdisî'nin *Sülâsiyât*'ı. Yazması: Zâhiriyye, mec. 70 (34-39 yk.),

2. Müslim'in sülâsiyâtı, şartına uygun olmadığı için *Sahîh*'inin dışında mevcuttur.

3. Tirmizî'nin *Câmi'*inde tek bir sülâsî hadis mevcuttur. O da Enes'in hadisidir. Metni şöyledir: "İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, dininde sabırlı olan, elinde ateş koru tutan gibi olacaktır."

4. İbn Mâce'nin *Sünen*'inde 5 tane sülâsî hadis vardır[4]. Hepsinin tariki aynı olup Enes'in hadislerindendir. Tariki şöyledir: Cübâre b. el-Muğallis el-Himmânî el-Kûfî, Kesîr b. Süleym ed-Dabbî'den, o da Enes'den. Cübâre ile Kesîr iki zayıf râvidirler.

5. Dârimî'nin *Sünen*'inde 15 sülâsî hadis mevcuttur[5].

6. Şâfi'î'nin *Müsned*'i ile diğer kitaplarında pek çok sülâsî hadisi vardır.

7. Ahmed (b. Hanbel)'in *Müsned*'inde ise *Ukûdu'l-le'âlî fî'l-esânîdi'l-avâlî*'ye göre 337 sülâsî; Şeyh Muh. b. Ahmed b. Sâlim b. Süleymân en-Nâbulusî es-Sefârînî'nin *Nefesâtu's-sadri'l-mukmed bi-şerh sülâsiyâti'l-Müsned*'inde[6] görüldüğü üzere 363 sülâsî hadis vardır. Sefârînî, Nâblus köylerinden birisi olan Sefârîn'e nisbettir. Burada doğmuştur. Mezheb olarak Hanbelî, itikâd olarak Eserî, meşreb olarak ise Kâdirî'dir. Nâblus'ta H. 1188'de vefât etmiştir. Kitap kalın tek cilttir.

8. Abd b. Humeyd'in *Müsned*'inde 51 sülâsî[7],

9. et-Taberânî'nin *Mu'cemu's-sağîr*'inde ise 3 tane sülâsî hadis mevcuttur[8].

---

mec. 113 (98-103 yk.).

g) Bürhânüddîn el-Kevrânî'nin *Müsnedu sülâsiyâti'l-Buhârî*'si (*Fihris* 586).

4* Muhaddislerce kıraat ve rivâyet olunup, kimilerince de müstakil bir cüzde cem'edilmiştir:

a) İbn Mâce'den Alî b. İbr. el-Kattân'ın rivâyeti ile: *Sila* 84-28, 64.

b) *Meşyehatu'l-Halebî* 33a.

c) Yazması: Zâhiriyye, mec. 63 (164-?).

d) İmam Zehebî'nin *Sülâsiyât*'ı. Yazması: Zâhiriyye, mec. 59 (38-39 yk.) (NÂSIR).

e) Ebû'l-Hasan Alî b. İbr. b. Seleme el-Kazvînî el-Kattân'ın (254-345 H.) *Sülâsiyât*'ı. Yazması: Zâhiriyye, mec. 59 (38-40 yk.) (NÂSIR).

5* Muhaddislerce kıraat ve rivâyeti kabul görmüş âlî cüzlerdendir (İbn Hacer *Müfehres* 28b; *Sebetu'ş-Şemmâ'* 194b, 195b, 209b, 212a; *Meşyehatu'l-Halebî* 50b).

Dârimî'nin *Sünen*'inin de râvisi olan Ebû İmran İsâ b. Ömer b. el-Abbâs es-Semerkandî, *Sünen*'deki 15 sülâsî hadîsi bir cüz' içinde tahrîc etmiştir (*Sila* 84-28, 63). Yazmaları mevcuttur: Köprülü 1584/14 (124-126, 633 H.); Zâhiriyye, mec. 51 (30a-34b, 7. H. asır).

6* Baskısı gerçekleştirilmiştir: Dimaşk, Matba'atu'l-İslâmiyye 1961.

Bunun dışında: Muhibbüddîn İsma'îl b. Ömer b. Bekr el-Makdisî el-Hanbelî'nin (öl. 613 H.) *Sülâsiyât*'ı. Rivâyet ve kıraat olunan kitaba daha sonra Hâfız Diyâü'l-Makdisî de ilavelerde bulunmuştur (*Sila* 84-28, 63). Yazma nüshası: Zâhiriyye, mec. 98 (173-201 yk.) (NÂSIR 391).

7* Bkz. *Sila* 84-28, 63; *Meşyehatu'l-Halebî* 43b.

Yazmaları: Ayasofya 882/2 (10-21 yk.); Zâhiriyye, hadîs 248 (6 yk., 605 H.); Kahire[2] I, 106, hadîs 2024 (NÂSIR 345).

8* Yazmaları mevcuttur: Ayasofya 882/6 (69b-71a); Landb.-Br. 71 (1-8, 9-10 yk., 1189 H.).

RUBÂ'İYÂT

1. İmâm eş-Şâfi'î'nin *Rubâ'iyât*'ı[9]: Ebû Bekr Muh. b. Abdillah eş-Şâfi'î'nin *Fevâ'id*'inin 4 ve 8. cüz'lerinden Ebû'l-Hasan ed-Dârekutnî'nin yaptığı tahrîc ile meydana çıkmıştır. Kalın tek cüz'dür. Yahut iki cüz de olabilir.

2. Ebû Abdillah el-Buhârî'nin rubâ'iyâtından[10] bazısı *Dürerü'd-derârî fî şerh rubâ'iyâti'l-Buhârî* adıyla şerhedilmiştir.

3. Müslim'in *Sahîh*'inde de dörtlü isnada sahip hadisler mevcuttur[11].

4. Nesâ'î'nin *Sünen*'indekiler ise kitabının en âlî olan hadisleridir[12].

5. Taberânî'nin *Mu'cem*'lerinde *Silatu'l-halef*'te söylenildiğine göre 4 rubâ'î hadis vardır[13].

6. Tirmizî'nin *Câmi'*indeki rubâ'î hadislerin sayısı: 170'dir[14].

7. Buhârî'nin rubâ'iyâtından iki hadis vardır ki, bunlar sülâsîlere ilhâk olunmuştur.

8. Bunlardan Ebû Dâvud'da tek bir hadis vardır ki, bu da "havzdan suâlle" ilgilidir.

Sülâsî'ye ilhâk olunan rubâînin mânâsı: Tâbi'î, bir başka tâbiîden, o da sahâbîden yahut sahâbî bir diğer sahâbîden rivâyet eder. İki tâbiî yahut sahâbî bir derecede, ikisi bir hükümde sayılırlar. Onların berâberinde müellifin kendisinden ahzettiği bir de râvi varsa o zaman buna "Sülâsî hükmünde rubâ'î" denilir. Bunlar, Ebû Dâvud'un indinde olanların en âlîsidir.

9. Ebû Muh. Abdülğanî b. Sa'îd el-Ezdî'nin *Rubâ'iyyâtu's-sahâbe*'si vardır[15].

---

* Bu sahada İbn Tûlûn'ûn *Ukûdü'l-lu'lu'iyât fi'l-châdîsi's-sülâsiyât*'ı (*Fihris* 474) ile *Sülâsiyâtu't-Tayâlisî* (*Fihris* 963) zikredilebilir.

* Ahmed el-Bizre, Buhârî, Dârimî, Abd b. Humeyd, İbn Mâce, Taberânî ve Tirmizî'nin Sülâsiyât'larını tahkik etmiştir. Bunların tümü 1986 senesi içinde Şam'da Dâru'l-Me'mûn tarafından neşredilmiştir.

9* Ebû'l-Hasan Alî b. Ömer ed-Dârekutnî, İmam Muh. b. İdrîs eş-Şâfi'î'nin rübâ'i hadîslerini tahrîc etmiştir ki bu, Ebû Bekr Muh. b. Abdillah eş-Şâfi'î'nin *Fevâ'id*'inin 4 ve 8. cüzlerini teşkil etmiştir. Bu büyük tek, küçük iki cüz'ü Ebû Bekr'den Ah. b. Abdillah b. el-Huseyn el-Mehâmilî rivâyet etmiştir (İbn Hacer *Müfehres* 99a, 154a; *Sıla* 84-28, 355). Yazmaları Şam'dadır: *Esânîdu'r-rübâ'iyât = Ehâdîsu'r-rübâ'iyât*. Zâhiriyye. hadîs 359 (92-108; I); mec. 85 (II, 17a-27b yk., 6. H. asır) (NÂSIR 137; GAS 169, 209).

10* Muhaddislerce kıraat ve rivâyet olunmuş bir cüz'dür (Belevî *Sebet* 174; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 1ab). Yûsuf el-Kinânî'nin *Rubâ'iyâtu'l-İmâmi'l-Buhârî* adlı çalışması oldukça kapsamlı olup 1984 yılında Rabat'ta Mektebetu'l-Ma'ârif tarafından neşredilmiştir.

11* Muhaddisler arasında okunup, rivâyet edilen kitaplar cümlesindendir (*Sebetu'ş-Şemmâ'* 138b; *Meşyehatu'l-Halebî* 67a; *Sıla* 84-28, 353-4).

12* Ebû Bekr Muh. b. Ah. b. es-Sünnî'nin rivâyetiyle olup *Sünenü'l-Müctebâ*'dan yapılan seçmelerdir (*Sıla* 84-28, 355). Yazması: Chester Beatty 3849/1 (4-24 yk., 6 . H. asır) (GAS 168).

13* Bkz. *Sıla* 84-28, 355. Yazması: Landb. Br 71 (1-8, 9-10, 1189 H.).

14* Bkz. *Sıla* 84-28, 355.

15* Tek başına *rübâ'iyât* denildiğinde de onun senedinde 4 sahâbinin birbirlerinden

10. Yûsuf b. Halîl'in *Rubâ'iyyât*'ı[16]: Ebû'l-Haccâc Şemsüddîn Yûsuf b. Halîl b. Abdillah ed-Dimaşkî el-Hâfız, Halep muhaddisi, Şâm müsnidi, H. 648 senesinde 93 yaşında iken vefât etmiştir. Onun bir de *Semâniyât*'ı[17] vardır.

11. Ebû Muh. Abdülganî b. Sa'îd el-Ezdî'nin *Rubâ'iyâtu't-tâbi'în*'i.

12. İbn Sasarî'nin *Rubâ'iyât*'ı[18]: Ebû'l-Mevâhib, Dimaşk muhaddisi ve müfîdi, el-Hasan b. ebî 'l-Azâ'im Hibetillah b. Mahfûz, İbnü Sasarî er-Rebe'î et-Tağlebî ed-Dimaşkî el-Hâfız, öl. 586 H. Müellifin diğer eserlerinden: *el-Mu'cem, Fadâ'ilü's-sahâbe, Fadâ'ilü Beyti'l-Makdis, Avâlî İbn Uyeyne...*[19]

HUMÂSİYÂT

Zamanında Irâk müsnidi olan Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Muh. b. Ahmed, İbnü'n-Nakûr el-Bağdâdî el-Bezzâr'ın *Humâsiyât*'ı[20]. H. 470 senesinde vefât etmiştir. Aynı zamanda Dârekutnî'nin *Sünen*'inden de humâsîler müfred hâle getirilmiştir[21].

---

rivâyette bulunduğu hadîslerin biraraya getirildiği bu cüz' anlaşılır. Müelliften rivâyet eden: Abdürrahîm b. Ah. el-Buhârî (*Sila* 84-28, 356). Muhaddislerce kıraat olunan kitaplardan idi (İbn Hacer *Müfehres* 52a; *Dürer* III, 89; İbn Hayr *Fehrese* 219).

Kitabın yazmaları mevcuttur: Feyzullah 261/3 (156a-158a, 7 . H. asır); Bağdat, Evkâf 2886/3 (552 H.).

16* Bu cüz de bir evvelki gibi senedinde dört sahâbinin birbirlerinden rivâyette bulundukları hadîsleri toplamıştır (=*Rübâ'iyâtu's-sahâbe*). Muhaddislerin okuyup rivâyet ettikleri hadîs cüz'lerinden birisidir (İbn Hacer *Müfehres* 198 b; *Dürer* II, 332; *Meşyehatu'l-Halebî* 13b; *Sila* 84-28, 80).

17* Bkz. *Siyer* XXIII, 153.

18* =*Rübâ'iyâtu't-tâbi'în*. İsnâdında 4 tâbiînin birbirlerinden rivâyet ettikleri hadîslerin biraraya geldiği kitabı ondan oğlu Sâlim rivâyet etmiştir (*Sila* 84-28, 80, 356).

19* Diğer rubâ'î hadîs toplama çalışmaları:

1. *Erba'ûnu'r-rübâ'iyâti'l-isnâd min Sünen İbn Mâce* (*Sebetu'ş-Şemmâ'* 16b, 17a 188b-193b).

2. Ebû Hafs Ömer b. Ah. b. Osmân el-Bağdâdî, İbnü Şâhîn'in (297-385 H.) rübâ'iyâtı: *Ma'cteme'a indî mine'l-ehâdîsi'lletî beynî ve beyne Rasûlillah (sav) erbe'atu ricâl.* Yazması: Zâhiriyye, mec. 107 (170-182 yk.) (GAS 210).

3. el-Hatîbu'l-Bağdâdî'nin 3 cüz'den oluşan *Rubâ'iyât*'ı (*Tezkire* III, 1140).

4. Ebû Mûsâ'l-Medînî'nin (501-581H.) *Rübâ'iyâtü't-tâbi'în*'i Hâfız Abdülganî b. Abdilvâhid el-Makdisî'nin elyazısı ile olan yazma nüshası: Zâhiriyye, mec. 106 (IV, 18-27 yk.).

20* Onun için hadîsleri arasından 5 râvili senedi olanlarını seçme yaparak hazırlayan: Ca'fer b. Yahyâ b. İbr. b. Yahyâ b. Abdillah el-Mekkî. Kitab, pek çoklarınca dinlenip rivâyet edilmiştir (İbn Hacer *Müfehres* 147 bb; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 57b-58a; *Sebetu'ş-Şemmâ'* 155a-156a; *Bern. Tüceybî* 234; *Sila* 84-28, 97).

İki yazma nüshası da Zâhiriyye kütüphanesindedir: mec. 106 (138-143 yk.) ve mec. 132 (65-68 yk.) (NÂSIR 128).

21* Ebû Tâhir Abdürrahîm b. ebî Abdirrahîm b. Tâhir'in Dârekutnî'den rivâyeti ile mervîdir. Bkz. İbn Hacer *Müfehres* 147b,b; *Sila* 84-28, 97).

*Bunun dışında Ebû'l-Me'âlî Mansûr b. Mes'ûd el-Gaznevî, Ebû Alî el-Hasan b. Mes'ûd el-Vezîr ile Zâhir b. Tâhir'in humâsiyât ve südâsiyâtı bir sonraki bölümde gelecektir.

SUDÂSİYÂT

1. İbnü'l-Hattâb'ın *Sudâsiyât*'ı: Mısır diyârının müsnidi, Ebû Abdillah Muh. b. Ahmed b. İbrâhîm er-Râzî, İbnü'l-Hattâb nâmiyle marûftur. H. 525 senesinde vefât etmiştir. Bunları onun hadislerinden Ebû Tâhir es-Silefî tahrîc etmiştir[22].

2. Zâhir eş-Şehhâmî'nin *Sudâsiyât* ve *Humâsiyât*'ı[23]: Ebû'l-Kâsım Zâhir b. Tâhir b. Muh. en-Nîsâbûrî eş-Şehhâmî, Nîsâbûr müsnidi ve muhaddisi, H. 533'de vefât etmiştir.

3. Ebû Mûsâ'l-Medînî'nin *Sudâsiyâtu't-tâbi'în*'i[24]: Ebû Mûsâ Muh. b. Ömer b. Ahmed b. Ömer el-Medînî el-İsbehânî el-Hâfız, eserler sâhibi, İsbehân'da H. 581'de vefât etmiştir.[25]

SUBÂ'İYÂT

1. Ebû Mûsâ'l-Medînî'nin *Subâ'iyât*'ı.
2. Ebû Ca'fer es-Saydalânî'nin *Subâ'iyât*'ı[26].
3. Ebû'l-Kâsım b. Asâkir'in *Subâ'iyât*'ı[27].
4. Oğlu el-Kâsım'ın *Subâ'iyât*'ı[28].
5. Abdullatîf el-Harrânî'nin *Subâ'iyât*'ı: Ebû'l-Ferec en-Necîb Abdüllatîf b. Abdilmun'im b. es-Saykal el-Harrânî el-Hanbelî, Mısır diyârının

---

22* =*Südâsiyâtu'r-Râzî*. Müellifinden pek çokları çeşitli rivâyet usûlleri ile rivâyet etmişlerdir. Muhaddislerce kabul görmüş, çok sık rivâyet ve kıraat olunmuş marûf bir âli cüz'dür. Mesela: *İber* II, 426, III, 83, 114; *Bern. Vâdiyâşî* 264; *Sebet İbn Habîb* 25b; *Sebetu'ş-Şemmâ'* 94b-105a; *Buğyetu'l-mültemis* 71; *Meşyehatu İbn Sellâme* 22a; İbn Hacer *Müfehres* 36b, 40a, 86b, 113a; *Vefeyât İbn Râfi'*; I 309, *Sıla* 85-29, 483, 371).

23* eş-Şehhâmî'den rivâyet eden: Ebû'l-Kâsım Abdüllatîf b. Muh. b. Sâbit el-Hvârizmî (İbn Hacer *Müfehres* 155b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 76 ab; *Sıla* 84-28, 74).

24* Bu cüz'ü Ebû Mûsâ'dan İsma'îl b. Ahmed el-İrâkî icâzet yoluyla rivâyet etmiştir.

25* Diğeri südâsîler:

1. Vezîr Ebû Alî el-Hasan b. Mes'ûd ed-Dimaşkî (öl.543 H.), Ebû'l-Kâsım Zâhir b. Tâhir eş-Şehhâmî'nin hadîslerinden *es-Südâsiyyât ve'l-humâsiyyât* tahrîc etmiştir (*Meşyehatu'l-Halebî* 55b-56a; *Sıla* 84-28, 371).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 82 (119-130 yk.) (NÂSIR 183).

2. Ebû'l-Me'âlî Mansûr b. Mes'ûd b. Mahmûd el-Gaznevî'nin (öl. 586'dan sonra) *Cüz' fîhî ehâdîs humâsiyyât ve-südâsiyyât*'ı. Yazması: Zâhiriyye, mec. 18 (196-198 yk) (NÂSIR 206).

3. Ebû Bekr Muh. b. Ah. b. el-Hüseyn eş-Şâfi'î eş-Şâşî'nin (429-507 H.) *es-Südâsiyyât*'ı. İki yazma nüshası vardır: Zâhiriyye, mec. 107 (284-288 yk.; Diyâ'ü'l-Makdisî'nin elyazısı ve rivayetiyle), mec. 82 (=*es-Südâsiyyât ve'l-humasiyyât*, 119-129 yk.).

4. Ebû Abdillah Muh. b. el-Fadl b. Ah. b. Muh. es-Sâ'idî el-Fürâvî'nin *Südâsiyyât*'ı (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 35ab). Bir yazması: Zâhiriyye, mec. 33 (1-33 yk.) (NÂSIR 176).

5. el-Kâsım b. Asâkir'in *Südâsiyyât*'ı (*Dürer* II, 413).

26* Ebû Ca'fer Muh. b. Ah. b. Nasr es-Saydelânî'nin (506-603 H.) *Subâ'iyât*'ı (İzz. b. Cem *Meşyeha* 14 ab; *Sıla* 84-28, 372).

27* Ondan rivâyette bulunan Sedîdüddîn Ebû Muh. Mekkî b. el-Müslim b. Mekkî b. Allân el-Kaysî, (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 111a; *Sıla* 84-28, 371). Bu eserden bir alıntı hadîsi İbn Hacer, *İsâbe*'sinde (III, 684) irâd etmiştir.

28* Bkz. *Siyer* XXI, 408; *Meşyehatü'l-Halebî* 52b; *Sıla* 84-28, 371.

müsnidi. 672 H. senesinde vefât etmiştir. Onun 7'li isnâdlı hadislerini Seyyid eş-Şerîf el-Hâfız İzzüddîn Ahmed b. Muh. el-Hüseynî tahrîc etmiştir.[29]

SEMÂNİYÂT

1. Yine onun (Abdullatîf el-Harrânî'nin) *Semâniyât*'ı 4 cüz'dür[30].

2. Reşîdüddîn el-Attâr'ın *Tuhfetu'l-müstefîd fî'l-ehâdîsi's-semâniyyeti'l-esânîd*'i[31]: Reşîdüddîn Ebû'l-Hüseyn Yahyâ b. Alî b. Abdillah el-Attâr.

3. Diyâüddîn el-Makdisî[32] ve diğerlerinin *Semâniyât*'ı[33].

29* Subâ'î hadîs cem'eden diğerleri:

1. Ebû'l-Es'ad el-Kuşeyrî'nin *Subâ'iyât*'ı. Dinlenip, rivâyet olunan hadîs cüz'lerinden birisidir. (*Vefeyât İbn Râfi'* II, 287; I, 485).

2. Alî b. Huseyn b. Urve el-Hanbelî, İbnü Zeknûn'un (öl. 837 H.) *Mulahhas mine'l-erba'îni's-subâ'iyât li'l-Kuşeyrî*'si. Yazma nüshası: Zâhiriyye, mec. 18 (206-209 yk., müellif hattı) (NÂSIR 78).

3. Kâdı Ebû Bekr b. el-Arabî'nin *Subâ'iyât*'ı (*Nefhu't-tîb* II, 36; İbn Hayr *Fehrese* 175; *Fihris* 1051).

4. Muh. b. Hişâm b. Mellâs el-Fezârî'nin *es-Subâ'iyât*'ı. Yazması: Şehit Ali Paşa 539/3 (24a-25b, 596 H.; GAS 145).

5. Cemâlüddîn Yûsuf b. Hasan b. Ah. b. Abdilhâdî es-Sâlihî el-Hanefî'nin (840-909 H.) *es-Subâ'iyâtu'l-vâride an Seyyidi's-sâdât*'ı. Yazması: Zâhiriyye, edeb 45 (172-179 yk., müellif hattı).

6. Ebû Bekr b. Abdilbâkî el-Ensârî'nin *Subâ'iyât*'ı. İbn Taberzed'in rivâyeti ile (İbn Hacer *Müfehres* 160 d-e,a).

7. Ebû'l-Feth Muh. b. Abdirrahîm el-Fâmî'nin *Subâ'iyât*'ı. Bunu, onun hadîslerinden tahrîc eden: Ebû Muh. el-Mutahher b. Sedîd el-Fûrkânî (*Sila* 84-28, 372).

8. Salâhuddîn Ebû Sa'îd Halîl b. Keykeldî b. Abdillah eş-Şâfi'î el-Alâ'î'nin (694-761 H.) *Buğyetu'l-mültemes fî subâ'iyâtı hadîsi'l-İmâm Mâlik b. Enes*'i. Yazma nüshası: Zâhiriyye, hadîs 242 (1-39 yk.). Başında İmâm Mâlik'in bir hal tercemesi ile sonunda hadîs ehlinin dereceleri ile ilgili bir bölüm yer almıştır (NÂSIR 362).

9. Mü'nise Hâtûn binti'l-Mâlik el-Âdil'in *Subâ'iyât*'ı (*Dürer* II, 307).

10. Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Halîl b. Abdillah el-Âdemî ed-Dimaşkî el-Halebî'nin (555-648 H.) *el-Ehâdîsu's-subâ'iyât*'ı. Yazması: Zâhiriyye mec. 59 (ilk yarısı, 3-20 yk., 711 H.) (NÂSIR 149).

11. Ebû'l-Berekât Dâvud b. Ah. b. Muh. İbnü Mülâ'ib el-Bağdâdî'nin (542-616 H.) *Subâ'iyât*'ı. Yazması: Zâhiriyye mec. 2 (38-41 yk.) (NÂSIR 116).

12. Kâdı Tâcüddîn Ebû Muh. Abdülgaffâr b. Muh. b. Abdilkâfî es-Sugaydî'nin (650-732 H.) *Subâ'iyât*'ı (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 99a).

13. Ebû'l-Kâsım Zâhir b. Tâhir b. Muh. eş-Şehhâmî'nin (446-533 H.) *Subâ'iyât*'ı. Yazması: Zâhiriyye, mec. 89 (260-275 yk., I-II); mec. 19 (V-VIII, 78-96 yk.) (NÂSIR 317).

14. Ebû Gâlib Muh. b. el-Hasan b. Alî el-Mâverdî'nin *Subâ'iyât*'ı (İbn Hayr *Fehrese* 174).

30* =*Semâniyâtu'n-Necîb*. Tahrîc eden: evvelkisinde olduğu gibi, İzzüddîn Ebû'l-Kâsım Ah. b. Muh. b. Abdirrahman b. Alî el-Huseynî el-Mısrî, İbnü'l-Halebî (635-695 H.) (İbn Hacer *Müfehres* 103b, 155a-b; *Sila* 84-28, 64).

Yazması: Köprülü 371/4 (105a-202b, 9. H. asır; sadece sahâbi Enes'in hadislerinin tahrîc olunduğu âlî isnadlı merfû haberler).

31* Bkz. *Bern. Vâdiyâşî* 264-5; *Sila* 84-28, 40.

32* Bkz. *Sila* 84-28, 64.

33* Diğer semâniyâttan bazıları:

1. Cemâlüddîn Yûsuf b. Muh. b. Mes'ûd el-Abbâdî es-Sermerî el-Ukaylî'nin (696-776

TUSÂ'İYÂT

1. Radiyüddîn İbrâhîm b. Muh. et-Taberî el-Mekkî 'nin *Tusâ'iyât'ı*[34], öl. 722 H.

2. İzzüddîn b. Cemâ'a'nın *Tusâ'iyât'ı*: Kâdılar kâdısı İzzüddîn Ebû Ömer Abdülazîz b. Kâdî'l-kudât Bedriddîn Muh. b. İbrâhîm b. Sa'dillah b. Cemâ'a el-Kinânî eş-Şâfi'î el-Mısrî, Mekke'de H. 767'de vefât etmiştir. Onun, sayısı 40'ı bulan tusâ'î hadislerini Ebû Ca'fer Muh. b. Abdillatîf b. el-Keveyk er-Rebe'î —ki H. 790'da vefât etmiştir— tahrîc etmiştir[35].

3. Ebû Hayyân el-Endülüsî'nin *Tusâ'iyât'ı*[36]: Esîrüddîn Ebû Hayyân Muh. b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endülüsî el-Gırnâtî en-Nahvî el-Luğavî el-Mukrî' el-Müfessir, meşhur kitapların sâhibi, eş-Şâfi'î, Kâhire'de H. 745 'de vefât etmiştir.[37]

UŞÂRİYÂT

1. Tirmizî ve Nesâ'î'nin uşârî hadisleri, kitaplarında en nâzil isnadlı olanlarıdır[38].

H.) *Semâniyât'ı* (*Dürer* IV, 474).

2. Ebû'l-Abbâs Ah. b. ez-Zâhirî'nin tahrîc ettiği *Semâniyâtu Meşyehati'l-Fahri'bni'l-Buhârî* (*Sıla* a.y.).

3. Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Halîl b. Abdillah ed-Dimaşkî el-Âdemî'nin (555-648 H.) *Semaniyât'ı* (*Siyer* XXIII, 153). Yazması: Zâhiriyye, mec. 59 (1-19 yk.).

4. Hâfız Ebû Abdillah Muh. b. Sa'îd b. Yahyâ b. Alî ed-Dübeysî'nin *Semâniyât'ı* (*Bern. Tüceybî* 177).

5. Tarihçi Tâcüddîn Ebû Tâlib Alî b. Enceb b. Osmân el-Hâzin'in *Semâniyât'ı* (Sirâcüddîn *Meşyeha* 106b-107a).

6. Mûnise Hâtûn binti'l-Mâliki'l-Âdil'in *Semâniyât'ı* (*Sıla* 84-28, 64).

34* Bkz. *Dürer* I, 55.

35* Yazma nüshası: Feyzullah 259 (154a-161a yk., 9 . H. asır).

36* Bkz. *Sıla* 84-28, 48.

37* Diğer tusâ'îler:

1. Şerefüddîn Ebû Muh. Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî'nin *el-Mi'etu't-tusâ'iyye fi'l-muvâfakât ve'l-ebdâli'l-âliyye*'si (*Bern. Tüceybî* 153; *Fihris* 407).

2. Ümmü'l-Mesâkin Zeyneb binti'l-Afîf Abdillah b. Sa'd el-Yâfi'î'nin *et-Tusâ'iyât ve'l-uşâriyât'ı*. Onun için tahrîc eden: Necmüddîn Muh. b. Ömer b. Muh b. Fehd (*Sıla* 84-28, 48; *Fihris* 294).

3. Takiyüddîn Kâdıyyü'l-müslimîn Ebû'l-Feth Muh. b. Alî b. Vehb b. Mutî'nin (öl. 625 H.) *Tusâ'iyât'ı* (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 32a).

4. Ebû Abdillah Diyâüddîn Muh. b. Abdilvâhid b. Ah. el-Makdisî'nin (569-643 H.) *Tusâ'iyâtu Müslim fî Sahîhihî*'si (*Sıla* 84-28, 33). Yazması: Zâhiriyye, hadîs 348 (51-55 yk.) (NÂSIR 328).

5. Necmüddîn Ebû Bekr Abdullah b. Alî b. Ömer b. Şibl es-Sanhâcî'nin (658-727 H.) *Tusâ'iyât'ı*. Bir başkası onun için tahrîc etmiştir (*Dürer* II, 277).

6. Kutbuddîn Ebû Alî Abdülkerîm b. Abdinnûr b. Münîr el-Halebî'nin (664-735 H.) kendisi için tahrîc ettiği *Tusâ'iyât'ı* (*Dürer* II, 398).

7. Tâcüddîn Ebû'l-Kâsım Abdülgaffâr b. Muh. b. Abdilkâfî es-Sa'dî eş-Şâfi'î'nin (öl. 732 H.) *Tusâ'iyât'ı* (*İber* IV, 92).

38* Buhârî'nin uşârî hadîsleri hakkında Suyûtî'nin bir küçük cüz'ü vardır: *Risâle fî uşâriyâti'l-Buhârî*. Yazması: Kahire[1] VII, 587;[2] I, 119.

2. et-Tenûhî'nin *Uşâriyât*'ı[39]: Burhânüddîn Ebû İshâk İbrâhîm b. Ahmed b. Abdilvâhid et-Tenûhî el-Bu'lî (:aslen) ed-Dimaşkî (:menşe' olarak) el-Mısrî el-Hâfız ile

3. Zeynüddîn el-Irâkî'nin *Uşâriyât*'ı[40].

4. Her ikisinin de talebesi olan hâfız (İbn Hacer), şeyhi et-Tenûhî'nin merviyâtından 140, Irâkî'nin merviyâtından ise 60 uşârî hadisi imlâ ve tahrîc etmiş, ayrıca kendisi için[41] de 40 hadislik bir *Uşârîyât* hazırlamıştır.

5. Hâfız es-Sehâvî'nin *Uşâriyât*'ı[42].

6. Celâlüddîn es-Suyûtî'nin *Uşâriyât*'ı: Ona vâki olan uşârî hadisler çok nâdir olup, sayıları da üçtür şöyle ki o, bunları rihleti sırasında Dimyât dolaylarında bulabilmiştir[43]. Bu eserinde Suyûtî şu bilgileri vermektedir: "Şüphesiz âlî isnâd sevilen bir sünnet ve Resûlullah'a (sav) yakınlaşmak sûretiyle talebedilen bir rütbedir. İşte bu nedenle ehl-i hadîs âlî isnadlı hadislerin tahricine büyük önem vermişlerdir. *Sülâsiyât*, sonra *Rubâ'iyât*, sonra *Humâsiyât*, sonra *Sudâsiyât*, sonra *Subâ'iyât*, sonra *Semâniyât*'ı biraraya getirmişlerdir. Bunların tümü 700 hicrî asrından önce vâki olması mümkün âli senedlerdir. 700'den sonra *Tusâ'iyât* ve *Uşâriyât*'ı tahrîc ettiler. 800 H.'den bir sene önce Zeynüddîn el-Irâkî ve sonra içlerinde İbn Hacer'in de bulunduğu bir grup uşârî hadisler tahrîc ettiler. İbn Hacer diyor ki: "Zamanın uzak oluşu nedeniyle bize çoğunlukla 11'li sened (*ehadu uşârî*) vâkî olmaktadır. İyice araştırdığımda az bir miktarda olsa uşârî hadislerin de vâki olduğunu gördüm."

7. Yine onun (Suyûtî'nin) bu sahada *Cüz'ü's-Selâm min Seyyidi'l-enâm* adlı bir kitabı vardır. Eser hakkında *Keşfu'z-zunûn*'da şöyle söylenmektedir: Kendisine vâki olmuş 24 uşârî hadisi bir araya getirdiği kitabı 911 senesinin sonunda Rebî'ulevvel ayında bitirmiştir[44].

Bu konuda detaylı bilgi edinmek için Sehâvî'nin *Elfiyyetü'l-Irâkî Şerh*'inde âli ve nâzil bölümüne bakınız.[45]

39* Hâfız İbn Hacer, bunu onun için tahrîc ettiğini söylemektedir (Bkz. *Dürer* I, 11; İbn Hacer *Müfehres* 93a; *Sıla* 85-29, 471).

40* =*Uşâriyâtu'l-Irâkî* = *K. el-Erba'îni'l-uşâriyâti'l-isnâd* (*Fihris* 817, 880-81).

41* Bkz. *Sebetu'ş-Şemmâ'* 214a-224a; *Fihris* 881-2.

42* Bkz. *Fihris* 882, 992.

43* Bkz. *Fihris* 312, 810, 882, 1017, 1095. Bu üç âli senedli hadîs yazma halinde mevcuttur: Kahire Suppl. II, 125 (24-27 yk.).

44* Suyûtî'ye bu sahada iki kitap daha nisbet edilmiştir:

a) *el-Feydu'l-cârî fî turuki'l-hadîsi'l-uşârî* (*Fihris* 689). Yazması: Kahire[2] I, 136.

b) *en-Nâdiriyât mine'l-uşâriyât* = *el-Kevâkibu's-sâriyât fi'l-ehâdîsi'l-uşâriyât* (*Fihris* 587-686-9). Yazması Mısır'da mevcuttur: Kahire[1] VII, 246;[2] I, 141.

45* Diğer uşârîler:

1. Hâfız Necmüddîn b. Fehd'in *Erba'ûnu'l-uşâriyât*'ı (*Sebetu'ş-Şemmâ'* 187a-188a).

2. İbn Tûlûn'un *Nihâyetu't-taleb ve'l-murâd fil-aşere ehâdîsi'l-uşâriyyeti'l-isnâd*'ı (*Fihris* 474-5).

3. Burhân (yahut Cemâlu)ddîn Ebû'l-Feth İbr. b. Alî b. Ah. el-Kalkaşand el-Makdisî'nin (öl. 922 H.) *Uşâriyât*'ı. 22 adet uşârî hadîs ihtiva etmiştir. Yazması: Berlin 1624-5.

4. Muh. b. Câbir el-Vâdiyâşî'nin *Uşâriyât*'ı (*Fihris* 882).

KIRK HADİSLER *(Erba'ûnlar)*

1. Abdullah b. el-Mübârek el-Hanzalî'nin *Erba'ûn*'u. O, kırk hadis toplayıp yazanların ilkidir.

2. Muh. b. Eslem et-Tûsî'nin *Erba'ûn*'u[1].

3. el-Hasan b. Süfyân en-Nesâ'î'nin *Erba'ûn*'u[2].

4. Ebû Bekr el-Âcurrî'nin *Erba'ûn*'u. Birkaç kürrâselik ince bir cüz'dür[3].

5. Ebû Bekr Muh. b. İbrâhîm el-İsbehânî, İbnü'l-Mukrî'nin *Erba'ûn*'u[4].

6. Ebû Bekr Muh. b. Abdillah el-Cevzekî'nin *Erba'ûn*'u.[5]

1* Ebû'l-Hasan Muh. b. Eslem b. Sâlim el-Kindî et-Tûsî (öl. 242 H.).

a) Ebû Abdillah Muh. b. Vekî' b. Devvâs b. eş-Şarkî et-Tûsî (*Bern. Vâdiyâşî* 288-9; İbn Hayr *Fehrese* 157; İbn Hacer *Müfehres* 40b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 17b; Şirâcüddîn *Meşyeha* 57b-59a; *Sila* 83-27, 401; *Sebet İbn Habîb* 26a).

b) İbrâhîm b. Muh. b. Yahyâ el-Müzekkî (İbn Hacer Hacer *Müfehres* 99a).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 101 (96-104 yk., Hâfız Abdülganî el-Makdisî'nin hattıyla) (NÂSIR 155).

2* Müellifinden rivâyet eden: Ebû Amr Muh. b. Ah. b. Hamdûn (veya Hamdân) el-Hîrî (İbn Hayr *Fehrese* 157; *Gunye* 196; *Bern. Vâdiyâşî* 283-4; İbn Hacer *Müfehres* 196a; *Sila* 83-27, 401).

Yazmaları: Şehit Ali 541/3 (88a-106b, 919 H.); Zâhiriyye, hadîs 348 (58a-75a, 7 . H. asır); Kahire[2] I, 85, hadîs 1577 (6 yk., 9 . H. asır).

Kırk ayrı konuda kırkhadîs.

3* Ebû Bekr Muh. b. el-Huseyn b. Abdillah el-Âcurrî'nin (öl. 360 H.) *Erba'ûn*'u kıraat ve rivâyeti çok yapılan hadîs kitaplarından birisidir (Mesela: *Vefeyât İbn Râfi'* I, 343; *Dürer* I, 245; *Gunye* 164; İbn Hacer *Müfehres* 113 b,a).

Müelliften rivâyet edenler:

a) Ebû'l-Kâsım Abdülmelik b. Muh. b. Abdillah b. Bişrân (*Meşyehatü'l-Halebî* 79a; İbn Hacer *Müfehres* 51b; Sirâcüddîn *Meşyeha* 151b; İbn Hayr *Fehrese* 151; *Bern. Vâdiyâşî* 282).

b) Ebû Nu'aym el-İsbehânî (*Sila* 83-27, 389; *Bern. Vâdiyâşî* a.y.).

c) Ebû Hafs el-Cümahî (*Gunye* 187; *Bern. Vâdiyâşî* a.y.).

d) Ebû Amr el-Kaştâlî (*Bern. Vâdiyâşî* a.y.).

Zamanımıza ulaşabilmiş yazma nüshaları: Ahmet II, 357 (24 yk., 770 H.); Land Br. 174 (38 yk., 700 H.); Berlin 1456 (1-34 yk., 887 H.); British Museum Suppl. 155, Or. 3060 (24 yk., 733 H.); Vatikan VİDA, Borg. 159/2 (68-95 yk., 737 H.); Zâhiriyye, mec. 4 (49a-80a, 7 . H. asır), 27 (34-45 yk.) (GAS).

4* Muhaddislerce kıraat ve rivâyet olunan hadîs kitapları cümlesindendir. Mesela: *Dürer* IV, 467;*Tezkire* III, 973. Müelliften rivâyet eden: Ebû't-Tayyib Abdürrezzâk b. Ömer b. Mûsâ (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 10b-11a; *Sila* 83-27, 390).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 81 (136-154 yk.) (NÂSIR 111).

5* İki râvisi mevcuttur:

7. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Erba'ûn*'u[6].
8. Ebû Abdirrahman es-Sülemî'nin *Erba'ûn*'u[7].
9. Ebû Bekr el-Beyhakî'nin *Erba'ûn*'u[8].
10. Ebû'l-Hasan ed-Dârekutnî'nin *Erba'ûn*'u[9].
11. Ebû Abdillah el-Hâkim'in *Erba'ûn*'u[10].
12. Ebû Tâhir es-Silefî'nin *Erba'ûn*'u[11].

---

a) Ebû Osman Sa'd b. ebî Sa'd Muh. b. el-Ayyâr (Sirâcüddîn *Meşyeha* 136b).

b) Ebû'l-Kâsım b. Mende (İbn Hacer *Müfehres* 62b; *Sıla* 83-27, 401).

6* =*el-Erba'ûn alâ mezhebi'l-mütehakkikîn mine'l-mutasavvife* = *el-Erba'ûn fî edebi's-sûfiyye* = *el-Erba'ûn hadîsen ani'n-Nebî Sallallahu aleyhi ve-sellem alâ mezhebi's-sâbikîne ile'l-hayrâti'l-muhakkikîn.*

Müelliften bu eseri iki râvi rivâyet etmiştir:

a) Ebû Alî el-Haddâd (İbn Hacer *Müfehres* 12a, 78b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 46a; İbn Hayr *Fehrese* 158; *Sebetu'ş-Şemmâ'* 16a; *Sıla* 83-27, 389).

b) Ebû Amr Osman b. ebî Bekr es-Sadefî es-Sifâksî (*Gunye* 196; *Bern. Vâdiyâşî* 284).

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 64 (50-63 yk.), 79 (79-90 yk.) (NÂSIR).

7* =*el-Erba'ûnu's-sûfiyye* = *el-Erba'ûn fi't-tasavvuf* = *el-Erba'ûn hadîsen muhracetun alâ tarîki's-sûfiyye.*

Yegâne râvisi: Ebû'l-Kâsım Alî b. Abdirrahman b. el-Hasan en-Nîsâbûrî (*Meşyehatü'l-Halebî* 66b; İzz. b. Cem. 23a; İbn Hacer *Müfehres* 179a; *Sıla* 83-27, 391).

Yazması: Murad Buhari 318 (60-64 yk., 690 H.).

Basması: Haydarabad (?).

8* Onun iki Erba'ûn'unu tesbit ettim:

a) *el-Erba'ûnu's-suğrâ* = *el-Erba'ûnu's-suğrâ'l-muhrace fî ahvâli ibâdillah teâlâ ve-ahlâkihim.*

Bu kırkhadîsin üç râvisi mevcuttur:

1. Zâhir b. Tâhir eş-Şehhâmî (İzz. b. Cem *Meşyeha* 42a; *Bern. Vâdiyâşî* 286-7; Bern. Tüceybî 158; *Sıla* 83-27, 405).
2. Abdülcebbâr b. Muh. el-Huvârî (*Siyer* XXIII- 414).
3. Abdüssamed b. Muh. el-Hıristânî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* a.y.).

Yazması: Kılıç Ali 1034/1 (1-26 yk.).

b) *el-Erba'ûnu'l-muhrace mine's-süneni'l-kübrâ.* Muh. b. İsma'îl el-Fârisî'nin rivayeti ile (*Sıla* 83-27, 405).

9* Ebû'l-Hasan Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî'nin (305-385 H.) kırkhadîsi. Ebû Mûsâ'nın merfû hadîslerinden oluşmuştur ki, başlığı şu şekildedir: *Erba'ûne hadîsen min müsnedi* (yahut *rivâyeti*) *Büreyd b. Abdillah b. ebî Bürde b. ebî Mûsâ'l-Eş'arî an ceddihî ebî Bürde an ebîhî Ebî Mûsâ.*

Yegane râvisi: Ebû'l-Ganâ'im Abdüssamed b. Alî b. Muh. b. el-Me'mûn (*Fihris Ensârî* 217a, İbn Hacer *Müfehres* 59a, *Sıla* 83-27, 407).

Yazması: Şehit Ali 541 (141a-178b, 919 H.).

10* =*K. el-Erba'îni'l-muhrac alâ şarti's-Sahîhayn* = *el-Erba'ûnu'l-muhrace mine's-sihâh bi-zikri şi'âri ehli'l-hadîs.*

Kitabı müellifinden rivâyet eden: Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Abdillah b. Ömer b. Halef eş-Şîrâzî (*Gunye* 270; *Fihris Ensârî* 217 b; *Meşyehatü'l-Halebî* 67b; Sirâcüddîn *Meşyeha* 85 ab; *Sıla* 83-27, 406).

11* es-Silefî'ye nisbet edilen bir çok kırkhadîs vardır:

a) Bunların en meşhuru: *el-Erba'ûn* = *K. el-Erba'îni'l-müstağnî bi-ta'yîni mâ fîhi*

13. Ebû'l-Kâsım b. Asâkir'in birkaç *Erba'ûn*'u vardır. Bunlardan: *el-Erba'ûnu't-tivâl*[12], *el-Erbe'ûnu'l-buldâniyye*[13], *el-Erba'ûn fi'l-cihâd* yahut başka bir adıyla: *el-İctihâd fi ikâmeti fardi'l-cihâd*[14].

---

ani'l-mu'în = el-Erba'ûnu'l-büldâniyye. Tayin ve kayıtsız olarak *Erba'ûn* denildiği zaman onun bu eseri kasdedilmiştir. Senelerce imlâ ettiği için râvileri sayılamayacak kadar çoktur.

Muhaddislerce çok okunup rivâyet olunan kitaplar cümlesindendir. Mesela: *Meşyehatü'l-Halebî* 16b-17a, 39b, 111b-112a; *Bern. Vâdiyâşî* 100, 289; Sirâcüddîn *Meşyeha* 99ab; *Bern. Tüceybî* 154; İbn Hacer *Müfehres* 209 b; *İsâbe* III, 539; İzz. b. Cem. 53 ab; *Siyer* XXIII, 94; *Sebet İbn Habîb* 24b; *Dürer* II, 126; *Sıla* 83-27, 389; *Fihris* 111-2).

Yazmaları mevcuttur: Zâhiriyye, mec. 76 (6-21 yk.); hadîs 532 (1-10 yk., Hâfız Abdülganî el-Makdisî'nin hattı ile); Paris 722/1 (1-10 yk.), 450/3 (Vajda 270), Cezayir 763/4; Brill. H.[1] 558,[2] 1149/3; Kahire, Teymûriyye, hadîs 422 (22 s., 899 H.).

b) *Cüz' fihi erba'ûne hadîsen min müsnedi Selmâni'l-Fârisî* (*Bern. Tüceybî* 166).

c) *Erba'ûn hadîsen fi hakki'l-fukarâ'*. Oğlu İsâ b. Hasan es-Silefî tarafından biraraya getirilmiştir.

Yazması: İskenderiye, hadîs 48 (GAL).

12* Seyfü'd-devle Muh. b. Gassân el-Ensârî rivâyeti iledir (*Sıla* 83-27, 393).

Bernâmec Vâdiyâşî'de (286) adı şu şekilde geçmektedir: *el-Erba'ûnu't-tivâl mine'l-ehâdîsi's-sihâh ve'l-garâ'ibi'l-avâl fi delâ'ili nübüvveti'r-Resûli'l-Mustafâ (sav) ve-fadâ'ili's-sahâbeti'llezîne'htârehumullahu li-sohbetihî ve'stafâ.*

13* =*K. el-Erba'în an erba'în min erba'în li-erba'în fi erba'în*. Bu başlığın mânâsı şudur: kırkhadîs, 40 ayrı şeyhten, (her şeyh) kırk (ayrı) beldeli, (merfû olarak) kırk sahâbeden, 40 (ayrı) konuda.

Kitabın küçük mukaddimesinde bu kitabı yazmaya iten sebeplere değinildikten sonra, kırkhadîs cem'etmekle ilgili merfû haberler de tahrîc edilmiştir. Ayrıca hadîsler hakkında hükümler vermekten ve kutub-u sitte ile alâkalı muvâfakatları dile getirmekten de geri kalmamıştır.

Birkaç kişinin semâı ile rivâyet olunmuştur. Bunlardan bazıları: Ebû Muh. Abdullah b. Hamaveyh el-Cüveynî (*Sebetü'ş-Şemmâ'* 16ab; *Sıla* 83-27, 392), İzzüddîn Muh. b. el-Hasan en-Nessâbe, Nasrullah b. Abdirrahman b. ebî Mekârim (*Sıla* a.y.).

Bu kitap, muhaddisler arasında şöhret bulmuş, rivâyet ve kıraat olunan hadîs kaynaklarından birisidir. Mesela: *Sebetu'ş-Şemmâ'* 132b-138a; İbn Hacer *Müfehres* 155b; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 114; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 110b-111a; *Fihris* 111).

Yazmaları mevcuttur: Şehit Ali 360/1 (2a-31a, 585 H.; imlâ tarihi 567 H.); Berlin 1466.

14* = *Erba'ûn hadîsen fi'l-hassi ale'l-cihâd* = *K. el-Erba'îni'l-cihâdiyye.*

Pek çok râvisi vardır. Bunlardan:

a) Ebû Muh. Abdülazîz b. el-Hasan b. Alî es-Sâlihî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 109b; *Sıla* 83-27, 393).

b) İzzüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Ahmed b. Muh. b. el-Hasan b. Asâkir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 109b).

c) Abdürrahîm b. Tâci'l-ümenâ b. Asâkir (*Sıla* a.y.).

Yazmaları: Zâhiriyye, luga 54 (67-79 yk.), hadîs 234/46 (2 yk.) (NÂSIR).

İbn Asâkir'in diğer kırkhadîsleri:

1. *el-Erba'ûnu'l-ebdâli'l-avâlî*. Bu cüz'ün râvisi: İbr. b. ebî Tâhir el-Haşavî (*Sıla* 83-27, 393).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 17 (199-215 yk (NÂSIR).

2. *el-Erba'ûnu'l-müsâvât*. Râvisi: Ebû'l-Müneccâ' b. el-Luttî (*Sıla* 83-27, 392).

14. Ebû Sa'd el-Mâlînî'nin *Erba'ûn*'u[15]: Ebû Sa'd Ahmed b. Muh. b. Abdillah b. Hafs b. el-Halîl el-Ensârî el-Mâlînî —ki bu, Herât'ın köylerinden birisi olan Mâlîn'e nisbettir— el-Herevî, rihleti çok olan hâfızlardan, zâhid sûfîlerden, Mısır'da 412 senesinde vefât etmiştir. *el-Mu'telif ve'l-muhtelif* eserlerinden birisidir.

15. Ebû'l-Fütûh et-Tâ'î'nin *İrşâdu's-sâ'irîn ilâ menâzili'l-müttekîn*'i: Ebû'l-Fütûh Muh. b. Muh. b. Alî b. Muh. et-Tâ'î el-Hemedânî, H. 555 senesinde vefât etti. Her biri ayrı bir sahâbîden olmak üzere kırk ayrı şeyhten dinlediği hadislerden hazırlamıştır[16].

16. Kelâbâzî'nin *Erba'ûn*'u: Ebû Bekr Tâcü'l-İslâm Muh. b. İshâk el-Buhârî el-Kelâbâzî —ki bu, Buhârâ'da büyük bir yer olan Kelâbâz'a nisbettir— el-Hanefî, öl. 380 H.

17. Ebû Osmân es-Sâbûnî'nin *Erba'ûn*'u: Ebû Osmân İsma'îl b. Abdirrahman b. Ahmed b. İsma'îl b. İbrâhîm es-Sâbûnî en-Nîsâbûrî, Horasan'da ehl-i hadisin önderi ve birkaç ilimde imâm, öl. H. 449 yahut 447 yahut 444.

18. İbn ebî 's-Sayf'ın *Erba'ûn hadîsan an erbaîne şeyhan min erba'îne medîneten*'i[17]: Ebû Abdillah Muh. b. İsma'îl b. Abdillah b. ebî 's-Sayf el-Yemenî el-Mekkî eş-Şâfi'î, Mekke'de Zilhicce 606 yahut 607'de vefât etmiştir.

19. Ebû'l-Kâsım Hamza b. Yûsuf es-Sehmî'nin —vefâtı 427 H.— *el-Erba'ûn fi fadli'l-Abbâs*'ı.

20. Radiyüddîn Ebû'l-Hayr Ahmed b. İsma'îl el-Kazvînî el-Hâkim'in

---

3. *el-Erba'ûn hadîsen mine'l-müsâvât müstahracetün min sikâti'r-ruvât min hadîsi'l-imâm Ebî Abdillah Muh. b. el-Fadl es-Sâ'idî el-Furâvî mimmâ sâvâ fi senedihi'l-eimmeti'l-hamse: el-Buhârî ve-Müslim ve-Ebâ Dâvud ve't-Tirmizî ve'n-Nesâ'î ev-vâhiden minhum*. Tahrîc eden: İbnü Asâkir (Sirâcüddîn *Meşyeha* 146b; *Bern. Vâdiyâşî* 385).

4. *Erba'ûn hadîsen mine'l-müsâvât ve'l-musâfahât min hadîsi Ebî Sa'd Abdülkerîm b. Muh. b. Mansûr es-Sem'ânî an şüyûhihî*. Tahrîc eden: İbn Asâkir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 100b).

15* = *K. el-Erba'îni's-sûfiyye* = *K. el-Erba'în fi şüyûhi's-sûfiyye*. Râvisi: Muh. b. Ahmed el-İsbehânî (*Sila* 83-27, 402)

Her biri ayrı bir muteber sûfinin tarikinden olmak üzere çoğunluğu münker olan rivâyetlerden müteşekkil kırkhadîs.

Yazmaları: Zâhiriyye, hadîs 164/1 (1-19 yk., 7. H. asır); tasavvuf 121 (1-26, 7 . H. asır); mec. 26 (153a-172b, 6. H. asır); 64 (32a-49a, 629 H.).

16* = *el-Erba'ûnu't-Tâ'iyye*.

Kitabın iki râvisi mevcuttur: Ebû Abdillah el-Huseyn b. Mübârek ez-Zebîdî ile Ebû'l-Müneccâ' Abdullah b. Ömer el-Luttî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 36b; Sirâcüddîn *Meşyeha* 98a-98b; *Bern. Vâdiyâşî* 287-8; *Sila* 83-27, 391).

Muhaddislerce sık okunan ve rivâyet olunan kitaplardandır. Mesela: *Dürer* II, 31; *İber* III, 25; İbn Hacer *Müfehres* 52a, 193b.

Garib elfâzı, isnâdlar hakkındaki hükümleri, *Sahîhayn*'ın muvâfakatı, ilgili ahbâr, hikâyeler ve şiirlerle birlikte kırkhadîs.

Yazmaları: Şehit Ali 1345/12 (62a-66b); Zâhiriyye, hadîs 169 (1-71 yk.); Landb. -Br. 173; Kahire, Teymûriyye, hadîs 227 (251 yk., 875 H.); Kahire[1] I, 263, hadîs 543 (93 yk.).

17* Bkz. *Fihris* 716.

el-Erba'ûn fî fadli seyyidinâ Osmân'ı[18] ile

21. Yine aynı müellifin *el-Erba'ûn fî fadli seyyidinâ Alî*'si[19].

22. er-Ruhâvî'nin *Erba'ûn*'u: Ebû Muh. Abdülkâhir b. Abdillah b. Abdirrahman er-Ruhâvî —ki bu Mevsil ile Şâm arasındaki cezîrede bir belde olan Ruhâ ile Mezhac'ın bir kabîlesine nisbettir— rihleti çok olan Hanbelî hâfızı, Cezîre muhaddisi, Harrân'da H. 612 senesinde vefât etmiştir.

23. Yine onun büyük bir ciltte *el-Erba'ûnu'l-mütebâyeneti'l-esânîd*'i vardır[20].

24. Ebû Abdillah İsma'îl b. Abdilğâfir b. Abdilğâfir el-Fârisî'nin *Er-*

18* Ebû'l-Hayr'ın konulu kırkhadîsleri pek çoktur. Bunlardan Halîfe Osmân'ın fazileti üzerine olan kırkhadîs şu başlığı taşımaktadır: *K. Kurbeti'd-dâreyn fî menâkıbı Zi'n-Nûreyn*. Yazması: Şehit Ali 539/12 (77a-91b, 599 H.). Halife Osmân'ın faziletleriyle ilgili 40 bâbda takrîben 60 hadîs içermektedir. Kâdı Sirâcüddîn'in *Meşyeha*'sında (143ab); K. *el-Erba'îni'l-muhammesât fî fadâ'ili'l-İmâm Zi'n-Nûreyn Osmân b. Affân* başlığını taşımaktadır.

Aşağıda gelecek olan Ebû'l-Hayr el-Kazvînî'nin tüm erba'ûnları Ebû'l-Hasan Alî b. Abdillatîf b. Yahyâ ed-Dîneverî'nin rivâyetiyledir (Sirâcüddîn *Meşyeha* a.y.).

19* = *K. el-Erba'îni'l-müntekâ min menâkıbı'l-Mürtedâ*. Hazret-i Alî hakkında 40 bâbda 50'den fazla hadîs ihtiva etmektedir.

Yazması: Şehit Ali 539/13 (92a-107b, 599 H.).

* Müellifin kaleme aldığı diğer konulu kırkhadîsler:

1. *K. el-Burhânu'l-enver fî menâkıbı's-Sıddîki'l-ekber*. Hazret-i Ebû Bekir'in faziletleri hakkında 40 bâbda 100 kadar hadîsi içermektedir.

Yazması: Şehit Ali 539/7 (26a-45b, 595 H.).

2. *K. el-Erba'îni'l-müsemmâ bi-hedyi zevi'l-elbâb fî fadâ'ili Ömer b. el-Hattâb*. Hz. Ömer hakkında 40 bâbda 50 kadar merfû hadîsi muhtevidir.

Yazması: Şehit Ali 539/8 (46a-59a, 598 H.).

3. *Muhtâru ehâdîsi's-Sâdık ve'l-Masdûk fî fadâ'ili's-Sıddîk ve'l-Fârûk*. İki halifenin faziletleri ile ilgili 40 bâbda 100'ün üzerinde merfû hadîsi ihtiva etmektedir.

Yazması: Şehit Ali 539/11 (62a-76b- 599 H.)

4. *K. el-Erba'în fi'l-ecvibeti'n-Nebeviyye ani'l-es'ileti'd-dîniyye.*

5. *K. el-Erba'în fî mebânî'l-ahbâri'l-müsnede ani'n-Nebiyyi'l-Muhtâr.*

6. *K. el-Erba'îni'l-mevsûm bi-tuhfeti'l-ahyâr fî mu'aşşirâti'l-ahbâr.*

7. *K. el-Erba'în fî beyân adedîne hamse aşere fi'l-müseddesât ve-hamsi ve-işrîn fi'l-müsebbe'âti'l-müştemile alâ hisâli'l-hayrât müsnedetün ilâ Seyyidi'l-beriyyât*'ı.

8. *K. el-Erba'în hadîsen mâ-ulkiye Rasûlallah (sav) mine'l-mesâ'il ale's-sahâbe li'l-ifâde.*

(Tamamı: Sirâcüddîn *Meşyeha* 146 ab).

20* = *el-Erba'ûnu'l-mütebâyeneti'l-isnâd ve'l-bilâd = el-Erba'ûn ale'l-buldân.*

Bu kırkhadîsin çok önemli bir özelliği vardır: kırkhadîsin senedlerinde geçen râviler iki kez tekrarlanmadığı gibi müellif, her hadîsi kırk ayrı beldedeki şeyhlerinden ahzetmiştir. Kitabın bu yönü hakkında Zehebî: "Bu öyle bir hususiyettir ki, bunu ondan önce ne birisi yapmış, ne de ondan sonra birisi sözkonusu beldeler harâb olduğu için yapmaya teşebbüs etmiştir. Bu kitap, büyük hacimli bir cilttedir. Esere bakan, müellifinin hadîsteki genişliğini ve hıfzını anlar." (*İber* III, 157; *Siyer* XXII, 71).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 72 (10-29 yk., VIII, içinde Âdem ile insanın yaradılışı ile ilgili bölümler vardır; 7 . H. asır); hadîs 359 (XIII, 43-57 yk., 38-40. bâblar, kıyametle ilgili hadîsler); mec. 18 (36-43 yk., bir kıt'ası, muhtemelen 25-26. bâblar, ihtiva ettiği beldeler: Dimaşk, Dînever, Rey, Zencân) (NÂSIR 289).

ba'ûn'u[21]. Bu zât, Ebû'l-Hasan Abdülgâfir b. İsma'îl el-Fârisî el-Hâfız'ın babasıdır.

25. Takiyyüddîn el-Fâsî'nin *Erba'ûn*'u[22]: Takiyyüddîn Muh. b. Ahmed b. Abdirrahman b. Alî b. Abdirrahman el-Fâsî eş-Şerîf el-Hasanî el-Hâfız, Mekke'ye yerleşmiş, H. 832 yılında vefât etmiştir.

26. Yine onun *el-Erba'ûnu'l-mütebâyenât*'ı vardır. Müellifin diğer eserlerinden: *Şifâu'l-ğarâm bi-ahbâri Beledillahi'l-harâm*'ı 3 cilt; bunun muhtasarı olan *Tuhfetu'l-kirâm* tek cilttir. *el-İkdü's-semîn fî ta'rîhi'l-Beledi'l-emîn* 4 yahut 6 cilt ve bunun muhtasarı *Ucâletu'l-kurâ li'r-râğıb fî ta'rîh Ümmi'l-Kurâ*.

Erba'ûn kitapları daha pek çoktur. Bunlar için *Keşfu'z-zunûn* ile *Sıla-tu'l-halef*'e mürâcaat ediniz[23].

21* Müelliften rivayet eden: Abdullah b. Ömer es-Saffâr (*Sila* 83-27, 404).
Yazması: Berlin 1463; Kahire [2] I, 87.

22* Yazması: Şehit Ali 541/1 (2a-51b, 918 H.; 830 tarihinde imlâ edilmiş); Leiden Or. 2546 (39 yk., 829 H.).
Kırkhadîsin her birinin hem isnadları hem de metinleri tamamıyla ayrı olup tekrarlanmıştır.

23* Kırkhadîsler tasnif edildiklerinde aşağıdaki başlıklarda toplanabilirler: Belirli bir konu hakkındaki kırkhadîsler, âlî isnâdlı kırkhadîsler, büldânî kırkhadîsler, Kutub-u sitte gibi başka kitaplardan seçme kırkhadîsler, müselsel kırkhadîsler gibi.

*** *Erba'ûn* kitapları daha pek çoktur:**

1. es-Seyyid Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillah b. Sa'd el-Ermeyûnî el-Huseynî'nin (öl. 958 H.) *Erba'ûn*'u.

Yazmaları: Paris 744/3; Brill.-H.[1] 406, [2], 759/1; Kahire[2] I, Appl, 11.

2. Yine el-Ermeyûnî'nin *Erba'ûn hadîsen fî fadli's-salât ve's-selâm alâ Rasûlillah (sav)*'i. Yazması: Paris 744 (51-60 yk.).

3. Yine onun *Erba'ûn hadîsen fî fadâ'ili Âyeti'l-Kürsî*'si. Yazması: Paris 744 (37-51 yk.); Brill. -H[1] 406, [2] 759/1; Garret 2072/2.

4. Yine onun *Erba'ûn hadîsen fî sûreti'l-İhlâs*'ı. Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 130 (1-9 yk., 1099 H.), âmm 9412 (1-10 yk.); Rampur II, 115; Berlin 973.

5. Yine onun *Erba'ûn hadîsen fî menâkıbı Muhammed*'i. Yazması: Paris 744/5.

6. Ebû Sa'd Ahmed b. İbrâhîm b. Mûsâ en-Nîsâbûrî'nin *K. el-Erba'în*'i.

Râvileri: Ebû'l-Muzaffer Abdürrahîm b. ebi'l-Kâsım el-Kuşeyrî ile Ebû'l-Kâsım Zâhir b. Tâhir es-Şehhâmî (İbn Hacer *Müfehres* 154b; *Sila* 83-27, 405).

7. Ebû Sâlih Ahmed b. Abdilmelik b. Alî el-Mü'ezzin en-Nîsâbûrî'nin *Erba'ûn*'u. Râvisi: Hibeturrahman b. Abdilvâhid el-Kuşeyrî (*Sila* 83-27, 404).

8. Yine aynı müellifin *K. el-Erba'în an meşâyîhi's-sûfiyye ve ehâdîsihim ve hikâyâtihim*'i.

9. Yine onun *K. el-Erba'în fi'l-ahbâr ve'l-ezkâr ve'l-âsâr*'ı.

10. *K. el-Erba'în fî fadâ'ili Fâtime binti Rasûlillah'ı (sav)*

Bu üç kitap Zâhir b. Tâhir eş-Şehhâmî ile Ebû'l-Fadl Muh. b. Nâsır b. Alî el-Bağdâdî'nin rivâyetleriyledir (Sirâcüddîn *Meşyeha* 144a).

11. Tâcüddîn Ebû'l-Berekât İsma'îl b. ebî Sa'îd Ahmed b. Muh. en-Nîsâbûrî es-Sûfî'nin (öl. 6 . H. asır) *Erba'ûn*'u. İki râvisinin tesbit ettim:

a) Oğlu Abdürrahîm (İbn Hacer *Müfehres* 140a).

b) İmâdüddîn Muh. b. Muh. el-Kâtib (*Sila* 83-27, 405).

Yazması: Feyzullah 506/6 (83a-98a yk., 706 H.).

Mahtût nüshasında cüz'ün başlığı şöyledir: *Cüz' fîhi erba'ûn hadîsen mine's-sihâhi'l-avâlî'l-muhrace min mesmû'âti Tâciddîn...*

Yine yazma nüshasında kırkhadîsi müellifi için, Muh. b. Abdillah b. Ahmed b. Muh. el-Âmirî'nin tahrîc ettiği ve hicrî 530 senesinde rivâyet olunduğu da zikredilmiştir.

12. Kâdı Ebû Abdillah Muh. b. Abdillah b. ebî Bekr el-Kudâ'î, İbnü'l-Ebbâr el-Endelüsî el-Belensî'nin (595-658 H.) *Erba'ûn*'u. Onun kırkhadîsi, birçok husûsiyetleri bünyesinde barındırmıştır. Başlığı şöyledir: *el-Erba'ûn hadîsen an erba'în şeyhan min erba'în musannefan* (yahut *tasnîfen) li-erba'îne âlimen min erba'îne tarîkan ilâ erba'îne tâbi'iyyan an erba'îne sahâbiyyen bi-erba'îne ismen min erba'îne kâbilen fî erba'îne bâban*. Bu uzun kitap başlığının mânâsı şudur: Kırkhadîs, her biri Endülüs ricâlinden bir kişiden, yine her hadîs meşâyihinin eserlerinin birisinden alınmadır. Bu eserler kırk ayrı âlime aittirler. Her hadîsin ayrı tarîki vardır. Bir hadîste ismi geçen tâbiî ile rivâyet ettiği sahâbi, diğer kırkhadîslerin hiç birinde tekrarlanmamaktadır. Her bir sahâbinin ismi ile mensûb olduğu kabileleri aynı şekilde iki kez tekrarlanmamaktadır. Her hadîs, ayrı bir konuya, yani bâba mensûbdur.

Kitabın iki râvisini tesbit ettim:

a) Ebû Abdillah Muh. b. Ahmed b. Hamdân (?) (İbn Hacer *Müfehres* 101a).

b) Ebû'l-Hasan Alî b. Rummân (*Bern. Vâdiyâşî* 291; *Bern. Tüceybî* 160).

13. Ebû Muh. el-Huseyn b. Mes'ûd el-Beğavî'nin biri küçük, diğeri ise büyük olmak üzere iki *Erba'ûn*'u vardır (Sirâcüddîn *Meşyeha* 95a).

14. Ebû Abdillah Muh. b. ebî'l-Feth el-Bu'lî, yukardaki müellifin bir diğer eseri olan *Şerhü's-sünne*'den kırkhadîsi seçme yapmıştır: *el-Erba'ûnu'l-müntekâ min Ş.S.* (*Sila* 83-27, 396).

15. Sadrüddîn Ebû Alî el-Hasan b. Muh. b. Muh. b. Muh. el-Kureşî et-Teymî el-Bekrî en-Nîsâbûrî'nin (574-656 H.) *el-Erba'ûnu'l-büldâniyye*'si. Kırkhadîsin tam adı: *el-Erba'ûnu'l-büldâniyye ani'n-Nebî (sav) an erba'îne mine's-sahâbe erba'îne mine'r-ruvât fî erba'îne beledan mine'l-emsâr.* Yani 40 ayrı sahâbe, tabiûn ve kırk ayrı beldeden kırk ayrı şeyhin tarikiyle.

İki râvisini tesbit ettim.

a) Alî b. Ömer b. ebî Bekr el-Vânî (İbn Hacer *Müfehres* 209a-b).

b) Abdürrahîm b. İbrâhîm b. Kâmbâr (*Sila* 83-27, 391).

Muhaddislerce çok fazla kıraat ve rivâyetleri yapılmıştır. Mesela: İbn Hacer *Müfehres* 166b; *Siyer* XXIII- 327; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 71a).

Bu kırkhadîsin sebeb-i telîfi hakkında Zehebî diyor ki: Bize Ebû Muh. el-Cezâ'irî'nin bildirdiğine göre o, Ebû Alî el-Bekrî'ye *Erba'ûnu'l-büldâniyye*'sini okuyor imiş. Kitabın başında şu ibareler yer almakta imiş: "Rihletim ve yolculuğum sırasında 160'dan fazla belde ve köyü dolaştım. Bunların tümü için müstakil bir mu'cem kaleme aldım. Daha sonra talebelerden birisi benden beldelere göre kırk hadis yazmamı istedi. Ben de kırk büyük belde de yazdığım, 40 sahâbi ile 40 tâbi'ûnun geçtiği hadîsleri biraraya getirdim." (*Siyer* XXIII, 328).

Kitap, Muh. Mahfûz'un tahkiki ile 1980 senesinde Beyrut'ta Daru'l-Garbi'l-İslâm tarafından neşredilmiştir.

16. Ebû Bekr Ahmed b. Muh. el-Berkânî'nin *el-Erba'ûnu'l-muhrace* (yahut *müntekâ) mine'l-musâfahât*'ı.

Kırkhadîsin râvisi: Muh. b. Abdisselâm el-Ensârî (İbn Hacer *Müfehres* 100a; *Sila* 83-27, 395).

17. Alemüddîn Ebû Muh. el-Kâsım b. Muh. el-Birzâlî'nin iki kırkhadîsini tesbit ettim:

a) Kendisi için bir *Erba'ûn büldâniyye* tahrîc etmiştir (*Dürer* III, 237).

b) *el-Erba'ûnu'l-müntekâ min Müsnedi'ş-Şâfi'î bi-isnâdin vâhid: eş-Şâfi'î an Mâlik an Nâfi' an İbn Ömer-hüve esahhu'l-esânîd* (*Sila* 83-27, 395).

18. Muh. b. Yûsuf el-Birzâlî'nin *el-Erba'ûn hadîsan et-tibbiyyeti'l-müstahrace min Süneni İbn Mâce ve-şerhuhâ*'sı. Baskısı gerçekleştirilmiştir: Abdullah Kennûn'un

tahkiki ile Mec. Ma'hed el-Maht. Ar. 18/1972/81-58 s.

19. er-Re'îs Ebû Abdillah el-Kâsım b. el-Fadl b. Ahmed el-İsbehânî es-Sekafî'nin (397-489 H.) kırkhadîsinin taşıdığı başlıklar: *el-Erba'ûn, el-Erbe'ûnu's-Sekafiyye, el-Erba'ûn fî mâ yentehî ileyhi'l-müttekûn ve-yesta'miluhu'l-mûkinûn ve-yünebbehu bihi'l-gâfilûn ve-yulâzemu'l-âkilûn.*

Yegâne râvisi meşhur Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî'dir (*Fihris Ensârî* 218a; *Meşyehatu İbn Sellâme*, Feyzullah 507 15a; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 121a; *Bernâmec Vâdiyâşî* 289; *Dürer* II, 118; *Tezkire* III, 957; İbn Hacer *Müfehres* 209 ab; *Meşyehatü'l-Halebî* 69a).

Yazmaları: Paris 722/4 (71-93 yk.); Kahire^2 I, 85.

20. Ebû'l-Abbâs Ahmed b. eş-Şihâb Ahmed b. Abdilhalîm, İbnü Teymiyye'nin *Erba'ûn*'u. Bu kırkhadîsi müellifi için onun hadîslerinden Emînüddîn Muh. b. İbr. b. Muh. el-Vânî tahrîc etmiştir.

Muhibbüddîn el-Hatîb'in tahkiki ile Kahire'de 1922 yılında, el-Matba'atu's-Selefiyye tarafından neşredilmiştir.

21. İzzüddîn Ebû Ömer Abdülazîz b. Muh. b. İbr., İbnü Cemâ'a el-Kinânî eş-Şâfi'î'nin (694-767 H.) birkaç kırkhadîsini tesbit edebildim:

a) *el-Erba'ûn* (*Sıla* 83-27, 400).

b) *el-Erba'ûnu't-tüsâ'iyyât* (*Sıla* 83-27, 397).

c) *K. el-Erba'îni'l-vustâ el-muhtasar mine'l-Erba'îni'l-kübrâ*. Yazması: Berlin 1508.

d) *Gunâ't-tâlibîn bi'l-ehâdîsi'l-erba'în* (*Fihris* 894).

22. Yukardakinin babası Bedrüddîn Muh. b. İbr. b. Cemâ'a'nın dokuz râvili âli senedlere sahip kırkhadîsi vardır: *el-Erba'ûnu't-tusâ'iyyât = el-Erba'ûnu't-tusâ'iyyâti'l-isnâdi'l-muhrace an selâse aşer şeyhan min ehli's-sedâd* (*Bern. Vâdiyâşî* 291. Sirâcüddîn *Meşyeha* 108b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 96-109; *Sıla* 83-27, 407).

Müellif, bu eserini kendisi hazırlamış, başkasına tahrîc ettirmemiştir. Ancak eserin Köprülü 371/3 (73a-104a yk., 9 . H. asır) nüshasında tahrîc edenin: Ebû Ca'fer Muh. b. Abdillatîf b. el-Keveyk er-Rebe'î olduğu yazılıdır. Bu da muhtemelen ikinci bir *Erba'ûn*'un varlığına delâlet etmektedir.

23. Hâfız İbn Haceri'l-Askalânî'nin bir kaç kırkhadîs çalışması mevcuttur:

a) *el-Erba'ûn*. Yazmaları: Nafiz Paşa 415/2; Patna I, 38, 382.

b) *Şerhu'l-Erba'în hadîsen*. Yazması: Kahire, Suppl. II, 9.

c) *Erba'ûn hadîsen an erba'în şeyhan*. Yazması: Landb.-Br. 88; Kahire^2 I, 87.

d) *el-Erba'ûnu'l-mühezzebe fi'l-ehâdîsi'l-mulakkabe* (*Fihris* 335).

e) *el-Erba'ûnu'l-münteka min Sahîhi Müslim*. İbn Hacer'in seçtiği hadîsler, Buhârî'ye göre daha âli olan Müslim'in rivâyetlerinden oluşmuştur (İbn Hacer *Müfehres* 11a). O, bu seçme kırkhadîsi daha sonra birçok şeyhine kıraat etmiştir.

Eserin yazma nüshaları: Feyzullah 259 (111a-126a, 9. H. asır); Zâhiriyye, mec. 28 (41-46 yk.), mec. 51 (107-123 yk.).

f) *el-İmtâ' bi'l-erba'îni'l-mütebâyene bi-şarti's-semâ'*. Alî ve semâ' yolu ile muttasıl, isnâdlı kırkhadîsten oluşmuştur (*Sıla* 83-27, 400; *Fihris* 190, 335).

Yazmaları: Ezher I, 411, mec. 512 (1-22 yk.); Kahire Suppl. I, 77 (67 yk.); Berlin 1510; İskenderiye hadîs 7.

24. Ebû'l-Hasan Alî b. Hibetillah bin binti'l-Cümeyzî'nin *Erba'ûn*'u. Reşîdüddîn el-Attâr tahrîc etmiştir (İbn Hacer *Müfehres* 199 b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 115 b; *Sıla* 83-27, 402).

25. İmâmu'l-Haremeyn Ebû'l-Me'âlî Abdülmelik b. Abdillah b. Yûsuf el-Cüveynî'nin (öl. 478 H.) *Erba'ûn*'u.

İki râvisini tesbit ettim:

a) Ebû Muh. Abdülcebbâr b. Muh. b. Ahmed el-Huvârî el-Beyhakî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 102b; *Fihris* Ensârî 217 ab; İbn Hacer *Müfehres* 209 ab; *Sıla* 83-27, 405).

b) Ebû'l-Es'ad Hibeturrahman b. Abdilvâhid el-Kuşeyrî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 149a).

26. Şihâbüddîn Ebû'l-Abbâs Ah. b. Muh. b. Muh. b. Alî, İbnü Haceri'l-Heytemî el-Mekkî'nin *el-Erba'ûn fi'l-adl*'i (*Sila* 83-27, 408; *Fihris* 339).

27. Yine onun *el-Erba'ûn fi'l-cihâd*'ı ile *el-Erba'ûnu'l-müsemmâ bi-cemril-gadâ' li-men tevellâ'l-kadâ*'sı (*Sila* a.y.).

28. Ahmed b. Aybek b. Abdillah el-Husâmî, İbnü'd-Dimyâtî'nin (700-749 H.) *Riyâdu't-tâlibin fi'l-ehâdîsi'l-erba'în*'i. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 173 (II, 1-23 yk, müellif hattı, 740 H.); hadîs 137 (79 yk.).

29. Yine aynı müellifin *K. el-Uzbu'l-mu'în fi't-tusâ'iyâti'l-erba'în*'i. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 347 (26-37 yk.).

30. Ebû Abdillah Şemsüddîn Muh. b. Ahmed b. Osmân b. Kaymâz et-Türkmânî ez-Zehebî'nin (673-748 H.) pek çok kırkhadîsi vardır:

a) *el-Erba'ûn* (*Fihris* Ensârî 222a). Yazması: Şehit Ali 541/7 (205a-239a yk., 919 H.).

b) *Erba'ûn hadîsen an erba'ati aşere şeyhan* (*Meşyehatü'l-Halebî* 2a).

c-d) *el-Erba'ûnu'l-mevkifât* ile *el-Erba'ûn fi sıfatı Rabbi'l-âlemîn*.

e) *el-Erba'ûnu'l-buldâniyye*. İbn Hacer, onun kendisi için 30 adet büldânî kırkhadîs tahrîc ettiğini söylemiştir (*Dürer* III, 337). Bir yazması zamanımıza ulaşabilmiştir: Bankipore V, 2, 462 (GAL).

f) Taberânî'nin *Mu'cemu's-sağîr*'inden çıkardığı *el-Erba'ûnu'l-büldâniyye*'si (*Sila* 83-27, 389; İbn Hacer *Müfehres* 74 b). Yazması: Teymûriyye, hadîs 438 (30 s., 899 H.).

31. Ebû Muh. Abdülmü'min b. Halef b. ebî'l-Hasan, Şerefüddîn et-Tûnî ed-Dimyâtî'nin (613-705 H.) K. *el-Erba'îni'l-ebdâli't-tusâ'iyât bi'l-Buhârî ve Müslim* (*Sila* 83-27, 397; *Fihris* 407). Yazması: Jerusalem Hâl. 76/11 (GAL).

32. Yine onun *el-Erba'ûnu's-suğrâ el-muhtasare mine'l-erba'îni'l-kübrâ el-mütebâyeneti'l-isnâdi'l-muhrace ale's-Sahîh min hadîs Bağdâd*'ı (*Fevât* II, 411; *Sila* 83-27, 401).

33. Yine aynı müellifin *el-Erba'ûnu'l-Halebiyye fi'l-ahkâm*'ı (*Fihris* 407).

34. Ebû'l-Hayr Zeyd b. Abdillah b. Mes'ûd b. Rifâ'a el-Hâşimî'nin (5 . H. asır) *Erba'ûn*'u. Ekserisi *"eyyühe'n-nâs"* lafzı ile başlayan kırkhadîs. Müellif, felsefecilerden olup, hadîs uydurmakla marûftur (*Ta'rîh Bağdâd* VIV, 450). Onun bu kırkhadîs kitabı da uydurmadır. O, bu eserini bir diğer uydurmacı olan İbn Ved'ân'ın *Erba'ûn*'ûndan "çalarak" hazırlamıştır (*Mîzân* II, s.103, No. 3005). Kitabın rivâyet zincirinde yer alan Ebû Talib el-Hasan b. Mehdî el-Hasanî es-Seylekî adlı râvi sebebiyle, *el-Erba'ûnu's-Seylekiyye* namıyla da marûftur (İbn Hayr *Fehrese* 156; Sirâcüddîn *Meşyeha* 145a).

Yazma nüshaları mevcuttur: Köprülü 1631/5 (112a-130b yk., 563 H.); Zâhiriyye, hadîs 532 (1-15 yk., 635 H.); Brit. Mus. Suppl. 1233; Vat. V. 487/2.

35. Ebû'l-Kâsım Abdülkerîm b. Muh. b. Abdilkerîm er-Râfi'î el-Kazvînî'nin (555-580 H.) *Erba'ûn*'u. Eser, Mahmûd b. ebî Sa'îd b. Nâsıh'ın rivâyetiyledir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 100a; *Siyer* XXII, 253; *Sila* 83-27, 401).

36. Zeynüddîn Ebû'n-Na'îm Rıdvân b. Muh. b. Yûsuf el-Ukbî el-Müstemlî el-Mısrî'nin (769-853 H.) *el-Erba'ûnu'l-mütebâyene bi-şarti's-semâ'il-muttasıl*'ı.

Yazması: Kahire[1] I, 263; [2] I, 287 (GAL).

37. Reşîdüddîn Ebû Muh. Abdülvehhâb b. Revvâc el-Ezdî el-Kureşî el-İskenderî'nin (554-648 H.) *Erba'ûn*'u. Kendisi tahrîc etmiştir (*İber* III., 261; *Siyer* XXIII, 237).

38. Süleymân b. İbrâhîm b. Ömer b. Alî el-Alevî'nin *Erba'ûn*'u (*Fihris* 980). İbn Hacer diyor ki: "Ona kırkhadîs tahrîc ettim ve adını: *el-Erba'ûn el-mühezzebe bi'l-ehâdîsi'l-mulakkabe* koydum. Benden ta'lik ettiği birtakım müselselleri içermektedir" (İbn Hacer *Müfehres* 122a).

39. Ebû Ömer Ahmed b. Hârûn b. Ât eş-Şâtibî'nin *K. el-Erba'în*'i (*Bern. Tüceybî* 165).

40. Ebû'l-Hasan Muh. b. Abdillah b. Şebbûye'nin *Erba'ûn*'u. Râvisi: Ebû Bekr Muh. b. Abdilazîz b. Ahmed el-Assâl (İbn Hacer *Müfehres* 203a; *Sila* 83-27, 403).

41. Ebû'l-Feth Abdülvehhâb b. Muh. b. el-Huseyn (b.) es-Sabûnî el-Bağdâdî el-Mukrî'nin *el-Erba'ûn hadîsen an erba'în şeyhan* yahut kısaca *Erba'ûn*'u. Yegâne râvisi: Ebû Hafs Ömer b. Kerem b. ebî'l-Hasan ed-Dîneverî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 150b; İbn Hacr Müfehres 202-ba; *İber* III, 26; *Dürer* III, 89; *Sıla* 83-27, 391).

Bir yazması mevcuttur: Zâhiriyye, mec. 64 (107-127 yk.) (NÂSIR 247).

42. Ebû'l-Abbas Ahmed b. Yûsuf b. Muh. b. Ah. b. Sırmâ'nın (536-621 H.) *Erba'ûn*'u. Bu kırkhadîsi onun için tahrîc eden: Abdüllatîf b. Alî b. en-Nefîs (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 59b; *Siyer* XXII, 192).

Yazması: Zâhiriyye, hadîs 163 (2-21 yk.) (NÂSIR 65).

43. Muh. b. Alî b. Muh. b. Tûlûn es-Sâlihî'nin (öl. 953 H.) kırkhadîsleri:

a) *el-Erba'ûne hadîsen et-Tûlûniyye*. Yazması: Landb.-Br. 142 (GAL).

b) *Erba'ûne hadîsen an erba'îne şeyhan min meşâyihi meşâyihihî* (*Fihris* 473). Yazması Şam'dadır: Zâhiriyye, hadîs 167 (1-52 yk.) (NÂSIR 68).

c) *el-Ehâdîsu'l-erba'în fî fadli'r-rahme ve'r-râhimîn.*

Yazması Mısır'dadır: Teymûriyye, mec. 375 (14 yk.).

d) *el-Erba'ûnu'l-müselselât* (*Fihris* a.y.). Yazma nüshası: Teymûriyye, hadîs 542 (23 yk.).

el-Kettânî, *Fihris*'inde (a.y.) onun daha pek çok kırkhadîsini zikretmiştir: *el-Erba'ûnu'l-büldâniyye, el-Erba'ûnu'l-müstahrace mine'l-Muvattâ', el-Erba'ûn hadîsen an erba'în şeyhan fî erba'în bâban min hadîsi'l-imâmı'l-a'zam Ebî Hanîfe, el-Erba'ûnu'l-isnâ aşeriyyeti'l-isnâd bi's-semâ'il-muttasıl me'al-kelâm alâ ehâdîsihâ, el-Erba'ûnu'l-ehad aşeriyyeti'l-isnâd bi'l-icâze, el-Erba'ûn hadîsen el-müntekâ min fadâ'ili'l-Kur'ân li'l-Hâfızı'l-Makdisî, el-Erba'ûn hadîsen min hadîsi Ebî Eyyûbi'l-Ensârî bi-senedin vâhid, el-Erba'ûn hadîsen el-muhrace min merviyyâtı Ebî Yûsuf sâhibi Ebî Hanîfe, el-Erba'ûn mine'l-ebdâl ve'l-avâlî, el-Erba'ûnu'l-muhrace min musannefâtı Erba'în, el-Erba'ûnu'l-multekata min erba'îni meşyeha, el-Erba'ûn min erba'îne hadîsen müfredetün bi't-tesânîf, el-Erba'ûn min merviyyâtı erba'îne karye.*

44. Ebû Bekr Muh. b. Alî b. Muh. b. ebî'l-Kâsım et-Tûsî eş-Şâfi'î (öl. 557 H.) (Sirâcüddîn *Meşyeha* 147b). Zehebî diyor ki: "Bunu onun için Alî b. Ömer et-Tûsî, tahrîc etmiştir ki, biz de dinledik" (*Siyer* XXI, 65).

45. Sirâcüddîn Muh. b. Alî b. Yâsir el-Gayyânî el-Ensârî'nin (494-563 H.) *K. el-Erba'în min rivâyeti'l-Muhammediyyîn muhracetun min Sahîhi Ebî Abdillah Muh. b. İsm. el-Buhârî*'si (Sirâcüddîn *Meşyeha* 147 b). Yazması: Paris 722 (34-41 yk.).

46. Ebû Abdillah Muh. b. el-Fadl b. Ah. b. Muh. el-Fürâvî'nin (440-530 H.) kırk hadîsleri birkaç tanedir:

a) *el-Erba'ûn*. Kayıtlanmamış kırkhadîsin yazmaları mevcuttur: Şehit Ali 539/1 (1b-8b yk., 596 H.); Zâhiriyye, mec. 87 (214-217 yk.), mec. 22 (26-27 yk.); Paris 722/4 (45-54 yk.). Hemen hemen tamamı *Sahîhayn*'da yer almış hadîslere yer verdiği kırkhadîsi 528 senesinde cem'etmiştir.

b) *el-Erba'ûnu'l-müsâvât*. Onun için Alî b. el-Huseyn b. Asâkir tahrîc etmiştir (*Sıla* 83-27, 404).

c) *el-Erba'ûnu'l-müselsele bi'l-Muhammediyyîn*. Onun için kırkhadîsi tahrîc eden: Abdürrezzâk b. Muh. (*Sıla* 83-27, 400).

47. Radiyüddîn Ebû'l-Me'âlî Abdülmun'im b. Abdillah b. Muh. b. el-Fadl el-Fürâvî'nin *Erba'ûn*'u yahut *el-Erba'ûnu's-subâ'iyât*'ı. Tahrîc eden: Ebû'l-Mahâsin Ahmed b. Muh. b. Muh. b. Muh. b. Alî el-Mâlikî el-Hvârânî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 103b; *Sıla* 83-27, 396). Yazma bir nüshası mevcuttur: Şehit Ali 541/4 (108a-137b, 919 H. civarı), diğeri: Paris 722/5. Çoğunluğu *Sahîhayn*'da mevcut âli senedli kırkhadîs.

48. Ebû'l-Berekât (Abdülmun'im b.) Abdullah b. Muh. b. el-Fadl el-Fürâvî'nin *el-Erba'ûnu's-subâ'iyât* yahut *es-Subâ'iyât fî'l-erba'în*'i (İbn Hacer *Müfehres* 179 c-b; *Meşyehatu'l-Halebî* 117b, 118a; *Sıla* 83-27, 392).

49. *Erba'ûn hadîsen fî târiki's-salât ve mâni'z-zekât ve'l-emr bi'l-ma'rûf ve ve'n-nehy ani'l-münker*. Bu kırkhadîs, Necmüddîn Muh. b. Ahmed b. Alî el-Gaytî eş-Şâfi'î'ye (öl. 981 H.) âittir (*Fihris* 889). Bir yazma nüshası zamanımıza ulaşabilmiştir:

Zâhiriyye, hadîs 185/3 (9 yk., 963 H. müellif hattı).

50. Bedrüddîn Muh. b. Ah. b. Hâlid b. Muh. el-Fârikî el-Mısrî'nin (660-741 H.) kırkhadîsi: *Erba'ûne hadîsen an erba'în şeyhan min hadîsi erba'îne sahâbiyyen*. Bu kırkhadîsi onun için Cemâlüddîn Ah. b. Muh. b. ez-Zâhirî tahrîc etmiştir. Erba'ûnu sâhibi ise pek çok kereler talebelerine kıraat etmiştir (İbn Hacer *Müfehres* 64b, 141b; *Dürer* III, 315).

51. Takiyüddîn Muh. b. Muh. b. Muh. b. Fehd el-Hâşimî el-Mekkî'nin (787-871 H.) iki kırkhadîsini tesbit ettim:

a) *Gâyetu'l-kasd ve'l-murâd mine'l-erba'îni'l-âliyâti'l-isnâd*. Telif tarihi: 832 H. (*Sıla* 83-27, 393; *Fihris* 876). Bir yazma nüshası Süleymaniye Ktb.'ndedir: Şehit Ali 541/2 (52a-86b, 919 H., müellif nüshasından kopye edilmiş).

b) *Umdetu'l-müntahil ve bulğatu'l-mürtehil*. Uşârî, hikâyât ve şiirler ihtiva eden kırk kitaptan kırkhadîs (*Sıla* a.y.).

52. Ebû'l-Mekarim b. ebî Ahmed b. Müsdî el-Ezdî er-Endülüsî el-Garnâtî'nin (599-663 H.) *el-Erba'ûnu'l-muhtâre fî fadli'l-hacc ve'z-ziyare*'si. Yazması: Kahire[1] I, 264, hadîs 11 (26 yk.).

53. Burhânüddîn İbr. b. el-Hasan el-Kevrânî eş-Şehrezûrî el-Kürdî'nin (1025-1101 H.) *Nizâmu'z-zeberced fi'l-erba'îni'l-müselsele*'si. 1085 H. tarihinde kaleme aldığı kitapta Nesâ'î'nin *Müctebâ*'sından seçtiği kırk müselsel hadîsi irad etmiştir. Yazması: Berlin 1611.

54. Yine aynı müellifin *Cenâhu'n-necâh bi'l-avâlî's-sıhâh* = *Levami'ul-le'âlî fi'l-erba'îni'l-avâlî*'si (*Fihris* 312, 494, 496, 512, 955, 957).

55. Fahrüddîn Abdullah b. Muh. b. Ah. b. Hâlid el-Kayserânî el-Halebî'nin kendisi için tahrîc ettiği *Erba'ûn*'u (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 86b; *Dürer* II, 284).

56. Ebû Ömer Muh. b. Ah. b. Muh. b. Kudâme el-Hanbelî el-Cemmâ'ilî'nin *Erba'ûn*'u. Onun için bu kırkhadîsi büyük hâfız Abdülganî b. Abdilvâhid el-Makdisî tahrîc etmiştir (*Tekmile* II, No: 1147; *Sıla* 83-27, 389).

57. Ebû'l-Kâsım Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî eş-Şâfi'î (öl. 465 H.), meşhur *Risâle*'nin müellifidir. Onun kırkhadîsinin uzun bir başlığını tesbit ettim: *K. el-Erba'în hadîsen fî erba'în bâban fî tashîhi'l-mu'âmele mine'l-abd fî ahkâmi'r-riyâda ve-mu'âleceti'l-ahlâkil-hasene* (*Bern. Tüceybî* 158). Yegâne râvisi: Zâhir b. Tâhir eş-Şehhâmî (*Bern. Tüceybî* 158; *Sıla* 83-27, 389; İbn Hacer *Müfehres* 160b). Yazma nüshaları mevcuttur: Zâhiriyye, mec. 117; Garret 1419; Berlin 1457 (?); Brill. -H. [1] 383, [2] 746.

58. Ebû'l-Es'ad Hibeturrahman b. Abdilvâhid b. Abdilkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî'nin *K. el-Erba'îni's-subâ'iyât*'ı.

Tesbit ettiğim râvileri:

a) Fahrüddîn Ebû'l-Fütûh Muh. b. ebî Sa'd Muh. b. ebî Sa'îd Muh. el-Bekrî en-Nîsâbûrî (*Bern. Tüceybî* 160).

b) Ebû Revh el-Mutahhar b. ebî Bekr el-Cevşânî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 125a; *Sıla* 83-27, 388).

c) Ebû Necîh Fadlullah b. ebî'r-Reşîd el-Cevrânî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 150a).

59. Şemsüddîn Ah. b. Süleymân, İbnü Kemâlpâşâ'nın (öl. 940 H.) *Şerhu'l-ehâdîsi'l-erba'în*'i.

Eserin pek çok yazması vardır: Kılıç Ali 1028/1; Ayasofya 4797/2.

Pîr Muh. Âşık Nattâ'î, kitabı Türkçeye tercüme etmiştir. Yazmaları: Gotha 36; Viyana 200/5; Münih 248/2 (GAL).

60. Ebû Bekr Ah. b. Nasr b. Muh. Kühünselâr'ın *Erba'ûn*'u. Yazması: Şehit Ali 550 (130b-137a yk.).

61. Ebû'l-Feth Nasr b. İbr. b. Nasr el-Makdisî'nin (410-490) *Erba'ûn*'u. Kırk ayrı şeyhten, kırk ayrı konuda ve kırk ayrı sahâbiden kırkhadîsi (İbn Hacer *Müfehres* 139a; *Sıla* 83-27, 405). Mevcut yazmaları: Zâhiriyye, mec. 67 (42-65 yk.); Ezher I, 399, hadîs 318 (126 yk., 1030 H.).

62. Kâdılar kâdısı İmâdüddîn Ebû Sâlih Nasr b. Abdirrezzâk b. Şeyhi'l-İslâm Abdil-

kâdir b. ebî Sâlih el-Cîlî el-Bağdâdî el-Hanbelî'nin (564-633 H.) kendisi için tahrîc ettiği *Erba'ûn*'u (*Siyer* XXII, 397; *Sıla* 83-27, 402).

63. Şemsüddîn Ebû Bekr Muh. b. Abdillah b. Muh. el-Kaysî ed-Dimaşkî, İbnü Nâsıriddîn'in (777-842 H.) *el-Erba'ûnu'l-mütebâyeneti'l-isnâd ve'l-mütûn*'u (*Sıla* 83-27, 389). Yazması: Berlin 1509.

64. Yine onun *ed-Dürretü'l-mudî'a fi's-salât alâ Hayri'l-beriyye*'si (*Sıla* 83-27, 401).

65. Ebû Nasr Muh. b. Alî b. Abdillah, İbnü Ved'ân el-Mevsilî'nin (401-494 H.) kırkhadîsi: *Erba'ûn* = *Erba'ûnu'l-Ved'âniyye* = *E. h. fi'l-hitab ve'l-mevâ'iz*. Yegâne râvisi: Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî'dir (İbn Hayr *Fehrese* 157; *Sıla* 83-27, 406). İbn Ved'ân'ın talebesi olan es-Silefî, rivâyet etmekle kalmamış, onun kırkhadîsini şerhetmiştir de. İki yazma nüshası Süleymaniye Ktb.'nde mevcuttur: Şehit Ali 540 (1-23 yk.), 542 (1-55 yk.). Kitap hakkında ulemâ pek şiddetli tenkidlerde bulunmuştur. Onu idrak edip, hadîs dinlediği hocasını daha sonra zemmeden Silefî: "Hadîs uydurmakla itham edilmiştir" demiş. Daha sonra Silefî, buna gerekçe olarak: "*Erba'ûn*'unu kaleme aldığında, gördüğüm aşırı yapmacıklığı ve isnâdların terkibindeki düzensizliği onun yalancılığını açığa çıkardı" demiştir.

Kimilerine göre o, kendi kırkhadîsini amcası Ebû'l-Feth Ahmed b. Ubeydillah b. Ahmed'den; kimilerine göre ise Zeyd b. Rifâ'a'nın eserlerinden çalmak sûretiyle hazırlamıştır. İbn Rifa'a'dan hırsızlık yaptığını söyleyenlere göre ise, onun kitabının önsözünü kaldırıp, her hadîsin isnâdına ise Şeyh İbn Rifa'a'ya kadar bir veya iki râviyi yerleştirmiş, ayrıca hadis metinlerini hukemânın ve Lokman hekimin özlü sözleriyle süsleyip uzatmıştır (*Mîzân* III, 657, No. 7983).

Hâfız el-Mizzî'ye bu *Erba'ûn*'dan sorulmuş, o da bu suâle iki sayfalık bir cevap kaleme almıştır. Bu cevap, daha sonra muhaddislerce okunup dinlenen bir malzeme olmuştur (*Meşyehatü'l-Halebî* 8b, 9a).

Pek çok yazmasından birisi: Carullah 600 (36-48 yk.).

Abdülazîz b. Ah. el-Bârcîlcemî'nin şerhi yazma halinde zamanımıza ulaşabilmiştir: Selim Ağa 193.

66. Ebû Abdillah Muh. b. Câbir b. Kâsım el-Kaysî el-Vâdiyâşî'nin (673-752 H.) üç tane kırk hadisi mevcuttur:

a) Kendisi için tahrîc edip, daha sonra tahdîs ettiği: *el-Erba'ûnu'l-büldâniyye* (*Dürer* II, 413)

b) *el-Erba'ûnu't-tusâ'iyyât* ve

c) *el-Erba'ûnu'l-uşâriyyât* (*Sıla* 83-27, 397).

67. Ebû'l-Mahâsin Yûsuf b. el-Hasan'ın pek çok kırkhadîs çalışması olmuştur:

a) *el-Erba'ûnu'l-muhtâre min hadîsi Ebî Hanîfe.*

b) *el-Erba'ûnu'l-müselsele müteferrekaten.*

c) *el-Erba'ûnu'l-müselsele bi's-savâliha.*

d) *el-Erba'ûnu'l- müselsele bi'l-Muhammediyyîn.*

e) *el-Erba'ûn bi-senedin vâhid min hadîsi Enes, müntekâtun min Nushati'z-Zübeyr b. Adî.*

f) *el-Erba'ûn min rivâyeti'ş-Şafi'î an Mâlik an Nâfi' an İbn Ömer* (*Sıla* 83-27, 398-9).

68. Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Ahmed b. İbr. eş-Şîrâzî el-Bağdâdî es-Sûfî'nin (529-585 H.) *el-Erba'ûnu'l-buldâniyye*'si (*Siyer* XXI, 240; *Tekmile* I, No. 84).

69. Ebû Bekr Muh. b. Abdillah b. el-Muhibb'in *Erbaûn*'u (*Sıla* 83-27, 389). *el-Erba'ûnu'l-ehâdîsi'l-Muhibbiye* adlı bir yazma nüsha zamanımıza ulaşmıştır: Land.-Br. 83 (GAL).

70. Kâdı Şemsüddîn Muh. b. Müslim'in *Erba'ûnu'l-mütebâyene*'si. Onun için tahrîc eden: Muh. b. Yahyâ b. Sa'îd (İbn Hacer *Müfehres* 142 b).

71. Ebû Abdillah Muh. b. Müslim el-Hanbelî'nin *Erba'ûn*'u (*Sıla* 83-27, 402).

72. Ebû Mûsâ Muh. b. ebî Bekr Ömer b. Ah. b. Ömer el-Medînî el-İsbehânî'nin birkaç *Erba'ûn*'u mevcuttur:

a) Abdülganî b. Abdilvâhid b. Sürûr'un rivâyeti ile (*Sıla* 83-27, 407).

b) Ebû Muh. Abdullah b. Berekât el-Haşev'î'nin rivâyeti ile (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 32b).

73. Ebû'l-Hasan Muh. b. Ahmed b. Alî el-Kurtubî'nin *el-Erba'ûn mine's-sihâhi'l-avâlî*'si. Müellifi için hazırlayan: Ebû'l-Muzaffer b. en-Nâblûsî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 13b; *Sila* 83-27, 407).

74. Yine onun *el-Erba'ûn mine'l-ebdâli's-sihâhi'l-avâlî*'si. Tahrîc eden: Ebû'l-Abbâs eş-Şeybânî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 13b).

75. Ebû Abdillah Muh. b. Ah. b. el-Mücîr'in *Erba'ûn*'u = *el-Erba'ûnu'l-avâlî mine'l-musâfahât* (*Sila* 87-23, 404).

İki yazması mevcuttur: Feyzullah 2171/3 (120b-128b; 836 H.); Damad İbrâhîm 396 (217-234 yk.).

76. Fâdıl edîb Şemsüddîn Muh. b. Danyâl'ın (öl. 710 H.) kırkhadîsi: *el-Erba'ûnu'l-müsemmâ bi-Cevheri'n-nazzâm fîmen velâ Mısır mine'l-hükkâm* (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 23b; *Sila* 83-27, 407).

77. Ebû Abdillah Osmân b. Dânyâl el-Cüveyrî'nin *Erba'ûn*'u. Yazması: Şehit Ali 550 (33-63 yk.).

78. Ebû'l-Hasan Alî b. ebî Abdillah el-Huseyn b. ebî'l-Hasan Alî, İbnül-Mukayyer'in *Erba'ûn*'u. Bunu onun için Reşîdüddîn Yahyâ b. Alî el-Attâr tahrîc etmiştir (*Bern. Tüceybî* 159; *Sila* 83-27, 394).

79. Nâsiruddîn Ebû'l-Me'âlî Muh. b. el-Makarr'ın (703-741 H.) *Erba'ûn*'u. Muhaddislerden birisi onun için tahrîc etmiştir (*Vefeyât İbn Râfi'* I, 369).

80. Kutbuddîn Ebû Alî Abdülkerîm b. Abdinnûr b. Münîr el-Halebî'nin (664-735 H.) üç kırkhadîsini tesbit ettim:

a) *el-Erba'ûnu't-tusâ'iyât* (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 100a; *Dürer* II, 128; İber IV, 101).

b) *el-Erba'ûnu'l-mütebâyenât* (*Siyer* a.y.; *Dürer* a.y.).

c) *el-Erba'ûnu'l-büldâniyye* (a.y.).

81. Radiyüddîn İbrâhîm b. Muh. b. el-Mü'eyyed el-Hamavî Ebû'l-Mecâmi' eş-Şâfi'î'nin (644-722 H.) *el-Erba'ûnu't-tusâ'iyâtis-sıhâhi'l-avâlî*'si. Kendisi için tahrîc etmiştir (*Sila* 83-27, 397). Bir yazması mevcuttur: Zâhiriyye, mec. 4 (1-27 yk.).

82. Ebû'l-Fadl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Huseyn b. Abdirrahîm el-İrâkî el-Kürdî'nin (725-806 H.) birkaç adet kırkhadîsi mevcuttur:

a) *el-Erba'ûnu't-tusâ'iyât*. Yazması mevcuttur: Köprülü 371/2 (46a-72a yk., 869 H.).

Hazretin yaşadığı devir için oldukça nadir sayılabilecek dokuz râvili âli isnâdlı 40 hadîsten oluşmuştur.

b) *el-Erba'ûnu'l-uşâriyâti'l-isnâd* yahut kısaca *Ehâdîsu'l-uşâriyât*. Yazmaları: Köprülü 371/1 (1a-45b, I-VI cüz', 869 H.); Gotha 613/1; Kahire[2] I, 87.

c) *el-Erba'ûn ale't-tabakât.*

d) *el-Erba'ûnu'l-müselsele* (Son ikisi: *Sila* 83-27, 399).

83. Ebû'l-Mahâsin Abdürrezzâk b. Muh. b. Nasr et-Tabesî'nin öl. 443 H.) *el-Erba'ûnu'l-müselselâti'l-müstahrace mine's-sihâh min rivâyeti'l-Muhammediyyîn*'i. Müellifinden rivâyet eden: Ebû Abdillah Muh. b. el-Fadl el-Fürâvî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 148 b).

İki yazma nüshası zamanımıza ulaşabilmiştir: Zâhiriyye, hadîs 348 (158-168 yk.), mec. 61 (165-173 yk.).

84. Cemâlüddîn Yûsuf b. Hasan b. Ahmed b. Abdilhâdî es-Sâlihî el-Hanefî'nin (840-909 H.) el-*Erba'ûn*'u. Bir yazması: Zâhiriyye, âmm 939 (1-17 yk., müellif hattı).

85. Yine aynı müellifin *el-Erba'ûnu'l-muhtâre min hadîsi'l-imâm Ebî Hanîfe*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 59 (22-37 yk., müellif hattı).

86. Yine aynı müellife ait olan: *el-Erba'ûnu'l-müselseleti'l-mübâyeneti'l-esânîd.* Yazması: Zâhiriyye, mec. 58 (104-119 yk., müellif hattı).

87. Ebû Muh. Abdülhâlik b. el-Enceb b. Ma'mer el-Kuşeyrî'nin öl. 649 H.) *el-Erba'ûnu'l-avâlî*'si (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 93b; *Sila* 83-27, 408).

88. Ebû Sa'îd Abdullah b. ebî Hafs Ömer b. ebî Nasr el-Kuşeyrî eş-Şâfi'î'nin (508-600 H.) kırkhadîsi: *el-Erba'ûn min mesânîdi'l-meşâyihi'l-işrîn ani'l-ashâbi'l-erba'în mine'l-avâlî.* İki yazması vardır: Zâhiriyye, mec. 94 (173-187 yk.; NÂSIR 164), mec. 95 (173-188 yk.; NÂSIR 378).

89. Salahuddîn Ebû Sa'îd Halîl b. Keykeldî b. Abdillah el-Alâ'i ed-Dimaşkî'nin (694-761 H.) birkaç kırkhadîsi mevcuttur:

a) *el-Erba'ûn fî ameli'l-müttekîn* (İbn Hacer *Müfehres* 156a; *Sila* 83-27, 400). Süleymaniye'deki bir yazmanın başlığı şöyledir: *Mukaddimetu Kitâbi'l-erba'în fî a'mâli'l-müttekîn* (Reisülküttab 1181, 39-260 yk.).

b) *el-Erba'ûnu's-suğrâ* (*Fihris* 790).

c) *K. el-Erba'îni'l-muğniye bi-funûnihâ ani'l-mu'în = el-Erba'ûnu'l-vustâ* (*Fihris* 790). Şerhi ile birlikte bir yazması vardır: Brill. -H[2] 762 (GAL).

d) *el-Erba'ûn hadîsen me'a erba'în hikâye ve-erba'îni'l-inşâdât* (*Fihris* a.y.).

90. Ebû'l-Muzaffer Abdullah b. ebî Abdillah Muh. b. el-Hasan b. Hibetillah b. Asâkir ed-Dimaşkî'nin (549-591 H.) *Erba'ûn*'u (*Tekmile* I, No. 265).

91. Ebû Mansûr Abdurrahman b. Muh. b. Asâkir ed-Dimaşkî'nin (550-620 H.) *el-Erba'ûn fî menâkıbı ümmehâti'l-mü'minîn*'i. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 535 (1-53 yk.) (NÂSIR 86).

92. İmâdüddîn Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Kâsım b. el-Hâfız Ebî'l-Kâsım b. Asâkir ed-Dimaşkî (581-619 H.) kendisi için bir *Erba'ûn* tahrîc etmiş, daha sonra ise 600 H. yılında talebelere okumuştur (*Siyer* XXII, 145).

93. Takiyüddîn Ebû'l-Hasan Alî b. Abdilkâfî b. Alî es-Sübkî'nin (683-756 H.) *Erba'ûn*'u. Bunu Ahmed b. Aybek b. ed-Dimyâtî, müellifin *Mu'cemu'ş-şüyûh*'undan tahrîc ve intihâb etmiştir. Yazması: Şehit Ali 541/5 (180a-208a, 919 H.).

94. Yine Sübkî, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i içinden Ebû Hureyre, Ensâr ve Şam'lıların hadîslerinden bir *Erba'ûn* seçmiştir (*Sila* 83-27, 395).

95. Tâcüddîn Ebû'l-Kâsım Abdülgaffâr b. Muh. b. Abdilkâfî es-Sa'dî eş-Şâfi'î'nin (öl. 732 H.) *Erba'ûnu'l-müselselât*'ı.

96. Ubeydullah b. Mes'ûd b. Mahmûd el-Mahbûbî'nin (öl. 747 H.) *Erba'ûn*'u. Yazması: Kahire[1] VII, 601; [2] I, 85.

97. Kemâlüddîn Ubeydullah b. Muh. b. Abdillatîf el-Hucendî'nin kırkhadîsi: *el-Mâ'ul-ma'în fî'l-erba'în fî fadli'l-eimmeti'l-hulefâ' radiyallahu anhum ve ani's-sahâbeti ecma'în* (Sirâcüddîn *Meşyeha* 150 b; *Bern. Vâdiyâşî* 289-90).

98. Ebû'l-Hasan Şerefüddîn Alî b. el-Mufaddal b. Alî b. Müferric el-Makdisî el-İskenderânî el-Malîkî'nin (544-611 H.) birkaç kırkhadîs çalışması vardır:

a) el-*Erba'ûn* (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 115 ab; *Tekmile* II, No. 1062; *Sila* 83-27, 408). Yazması: Ezher I, 393, mec. 97 1-28 yk.). Müellif, 884 H. senesinde eserini tamamlamıştır.

b) *el-Erba'ûn alâ tabakâti'l-huffâz = el-Erba'ûnu'l-mürettebe alâ tabakâti'l-erba'în hâfızan* (*Vefeyât İbn Râfi'* I, 245; *Siyer* XXII, 67). Zehebî, bu eseri gördükten sonra hâfızların biyografileri üzerine olan *Tezkiretu'l-huffâz*'ını yazmaya karar vermiş. İçinde ilki Zührî, sonu İbn Mâkûlâ olmak üzere kırk hâfızın tercemesi ve birer hadîsi verilmiştir. Mevcut yazmaları: Zâhiriyye, hadîs 168 (1-95 yk., 680 H.); Berlin 1467; Br. Mus. 1628, Suppl. 158.

c) *el-Erba'ûn fî fadli'd-du'â ve'd-dâ'iyyîn.* Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 94 (V, 238-255 yk.), Kahire[2] I, 88.

d) *K. el-Erba'îni'l-müselseleti'l-müsnedeti'l-muttasila* (*Bern. Tüceybî* 168).

99. Ebû Mansur Abdülhâlik b. Zâhir b. Tâhir eş-Şehhâmî'nin (475-549 H.) *Erba'ûn*'u. Muhaddislerce çokça kıraat ve rivâyet olunmuş marûf kitaplardandır (*Siyer* XXIII, 241, 244; İbn Hacer *Müfehres* 107a; *Dürer* III, 228). Zehebî'ye göre onun iki ayrı *Erba'ûn*'u var imiş. Bazıları icâzetle olmak üzere birkaç râvi tarafından rivayet olunmuştur:

a) el-Kâsım b. Abdillah b. Ömer es-Saffâr. Semâ' yoluyla (İbn Hacer *Müfehres* 61a, 108b, 214a).

b) İcâzet ile: Süleymân b. Hamza ile Yahyâ b. Muh. (İbn Hacer *Müfehres* 179 c-a).

c) Ebû'l-Hasan Alî b. Muh. b. Ca'fer eş-Şehristânî'nin tahrîci ile. İcazet ile râvisi: Abdülhâlik b. el-Enceb b. Ma'mer (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 94a; *Sila* 87-23, 395).

d) Bir yazma nüshası vardır: *Erba'ûn hadîsen*: Zâhiriyye, hadîs 164 (24-38 yk.) (NÂSIR 318).

100. Muhyiddîn Şeyhu'l-ekber Muh. b. Alî b. Muh. el-Hâtim et-Tâ'î, İbnü'l-Arabî'nin (560-638 H.),

a) *Erba'ûn*'u. Yazmaları: Fatih 532 (66b-70a, 10. H. asır); Kasidecizade 724 (45-52 yk., 1062 H.); Carullah 2070 (23-31 yk.).

b) ve *K. el-Erba'îni't-tivâl*'ı. Yazması: İzmirli 3690/9 (1333 H.).

101. Alî b. Sultân Muh. el-Herevî el-Kârî'nin (öl. 1014 H.) *Cem'u'l-erba'în fî fadâ'ili'l-Kur'âni'l-mübîn*'i. Pek çok yazmalarından bazıları: Reisülküttab 1146 (8-10 yk.), Esad Ef. 3524 (29-32 yk.), Süleymaniye 1040 (216-220 yk.), Hüsrev P. 749 (1-5 yk.), Fatih 298 (75-79 yk.).

Şeyh Ahmed b. Alî el-Kastamonî, bunu *el-Kâşifü'l-mübîn li-fehmi'l-Erba'în* adı ile şerhetmiştir. Yazması: Kahire[1] I, 386, hadîs 108 (410 yk., 1208 H.).

102. Yine aynı müellifin *Erba'ûn hadîsen fî cevami'l-kilem*'i. Pek çok yazma nüshasından bazıları: Reisülküttab 1146 (286 yk.), Bağdatlı Vehbi 2101 (121 yk.).

103. Yine aynı müellifin *Hafdu'l-cenâh bi-refi'l-cünâh bi-erba'în hadîsen fî bâbi'n-nikâh*'ı. Bazı nüshaları: Fatih 5332, H. Mahmud 536, Reisülküttab 1201, Lala İsmail 696, Hamidiye 1439, Fatih 5327.

104. Yine onun *Erba'ûn hadîsen fî fadâ'ili'n-nikâh*'ı. Bazı yazmaları: Damad İbr. 297 (212-5 yk.); H. Hüsnü P. 251 (243-5 yk.).

105. Ebû'l-Mahâsin Yûsuf b. İsma'îl en-Nebhânî'nin (1266-1350 H.) *el-Ehâdîsu'l-erba'în fî fadâ'il Seyyidi'l-mürselîn*'i. Baskısı yapılmıştır: a) Bûlâk (tarihsiz); b) Beyrut 1315, Matba'atu'l-Edebiyye.

106. Yine aynı müellifin *el-Erba'ûn min hadîsi Seyyidi'l-mürselîn*'i. 1329 senesinde Bûlâk'ta basılmıştır.

107. Yine onun *el-Ehâdîsu'l-erba'în fî vucûbi tâ'ati emîri'l-mü'minîn*'i. İki baskısı gerçekleştirilmiştir:

a) Bulak (tarihsiz); b) 1312 Beyrut, Matba'atu'l-Edebiyye.

108. Yine onun *el-Ehâdîsu'l-erba'în fî emsâli Afsahi'l-Emîn*'i. Yine bu da tarihsiz olarak Bûlâk'ta basılmıştır.

109. Cemâlüddîn Muh. b. Muh. b. Mahmûd el-Aksarâ'î'nin (9. asır) *Erba'ûn*'u. Hadislerin tasavvufî şerhlerini de yapmıştır. İstanbul yazmaları: Carullah 1084 (63b-79b yk.), Lala İsmail (50-64 yk., 152-163 yk.).

110. Muh. b. Pir Alî Muhyiddîn el-Birgivî'nin (929-981 H.) *Erba'ûn*'u. 1295 ve 1316 yıllarında Tunus'ta basılmıştır. Muh. b. Mustafâ el-Akkirmânî bunun üzerine bir şerh yazmıştır. Metni ile birlikte İstanbul'da iki kez basılmıştır: Matba'atu'l-âmire 1239, 1289; İkdam Matb.1323.

111. Celâlüddîn es-Suyutî'nin kırkhadîsleri:

a) *Erba'ûn*. Yazmaları mevcuttur: Kahire [1] VI, 347; Escurial [2] 1544/12 (GAL).

b) *Erba'ûn hadîsen min rivâyeti Mâlik an Nâfi' an İbn Ömer*. Yazmaları: Kahire [1] VII, 48, 608; [2] I, 85.

c) *Erba'ûn hadîsen fî't-taylesân*. Bir yazması: Süleymaniye 1030/28.

d) *Erba'ûn hadîsen fî refi'l-yedeyn fî'd-du'â* (*Fihris* 1017).

e) *Erba'ûn hadîsen fî fadli'l-cihâd*. Yazması: Süleymaniye 1030/8.

112. Ebû'l-Hudâ b. Hasan er-Rifâ'î'nin *Şifâ'ul-kulûb bi-kelâmi'n-Nebiyyi'l-mahbûb*'-u ya da kısaca *Erba'ûn*'u (*Fihris* 163).

113. Ebû Abdillah Muh. b. el-Hâcc Abdisselâm el-Medenî Gannûn'un (öl. 1302 H.) neşredilen kırkhadîsleri:

a) *Erba'ûn hadîsen fî fadli's-salât ale'n-Nebî* (Fâs 1308).

b) *E. h. fi'z-zekât* (a. tarihte).

c) *E. h. fî fadli'l-hacci'l-Beyti'l-harâm* (Fas 1302).

114. İsma'îl b. Muh. el-Aclûnî'nin (1087-1162 H.) *İkdu'l-cevheri's-semîn fî erba'în hadîsen min ehâdîsi Seyyidi'l-Mürselîn*'i. Basması: 1322 Kahire, Matba'atu't-Tekaddüm.

115. Ebû Muh. Abdülkerîm b. Abdinnûr el-Halebî el-Hanefî'nin kendisi için tahrîc ettiği *el-Erba'ûnu't-tusâ'iyyât bi's-semâ dûne'l-icâzet*'i (*Sıla* 83-27, 397).

116. İmâdüddîn Ebû Tâhir Abdüsselâm b. ebî'r-Rebî' Mahmûd b. ebî'r-Rebî' el-Hanefî eş-Şîrâzî'nin iki kırkhadîsi mevcuttur:

a) *K. el-Erba'în fî Bismillahirrahmanirrahîm el-müsemmâ: bi-Miftâhi'l-cenne.*

b) *K. el-Erba'în fî fadîleti's-salât alâ Rasûlillah (sav)* (Sirâcüddîn *Meşyeha* 149a).

Süleymaniye Ktb., Laleli 3729 (222-242 yk.) numarada Abdüsselâm b. er-Rebî'nin *Erba'ûn*'u mahfûz bulunmaktadır.

117. Ebû Abdirrahman Abdullah b. Mahmûd es-Sa'dî'nin *Erba'ûn*'u. Müelliften rivâyet eden: Ebû'l-Hâris Alî b. ebî'l-Kâsım b. Ahmed (Sirâcüddîn *Meşyeha* 148 ab).

118. Diyâüddîn Ebû Bekr Atîk b. Alî b. Muh. b. Ömer el-Herevî'nin *Erba'ûn*'u (7. H. asır). Yazması: Paris 722/2 (GAL).

119. Kâdı Ebû İshâk b. Abdirrefî'nin kırkhadîsi: *el-Erba'ûn hadîsen fî zikri erba'în sahâbiyyen vemâ ruviye anhum* (*Bern. Vâdiyâşî* 291-2).

120. İmâm Ebû Muh. Abdülmüheymin el-Hadremî'nin *el-Erba'ûn hadîsen et-tusâ'iyât*'ı (*Bern. el-Mucârî* 90).

121. Ebû Ahmed Muh. b. Abdûs (Abdilcebbâr) b. Kâmil es-Sülemî es-Serrâc'ın (öl. 293 H.) *K. el-Erba'în min mesânîdi'l-meşâyihi'l-işrîn an ashâbihi'l-erba'în*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 95/6.

122. Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasan b. Muh. es-Saffâr'ın (6. H. asır) *el-Müntekâ min kitâbi'l-erba'în fî şu'abi'd-dîn*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 70 (44-52 yk.; Hâfız Diyâü'l-Makdisî'nin hattı ile), mec. 124 (72-75 yk., el-Kâsım b. Muh. b. el-Birzâlî'nin hattıyla) (NÂSIR 197).

123. Ebû Hureyre Abdurrahman b. Muh. ez-Zehebî'nin *Erba'ûn*'u. Onun için babası tahrîc etmiştir (*Sıla* 83-27, 407).

124. Ebû'l-Mefâhir Muh. b. ebî Alî b. ebî Nasr en-Nevkânî İbnü Yahyâ eş-Şâfi'î'nin *Erba'ûn*'u (*Siyer* XXI, 249).

125. *er-Risâletü'l-müfrede fî erba'în hadîsen müsnede.* Te'lifi: Muh. b. İsâ b. Kenân es-Sâlihî el-Hanefî. Yazması: Dârulkutub, hadîs 2337 (11 yk.).

126. Bedrüddîn Abdullatîf b. Muh. b. Nasrillah el-Hamavî el-Hatîb'in kırkhadîsi: *el-Erba'ûnu'l-muhrace min müsnedi'ş-Şâfi'î ve-hiye fi's-Sahîhayn* (*Sıla* 83-27, 398).

127. Ebû Sa'd Abdullah b. Ömer es-Saffâr'ın kırkhadîsi: *el-Erba'ûn min mesânîdi'l-meşâyihi'l-işrîn ani'l-ashâbi'l-erba'în* (*Sıla* 83-27, 393).

128. Kâdı Behâüddîn Muh. b. Şemsiddîn Ahmed b. Halîl b. Se'âde'nin *el-Erba'ûnu'l-mütebâyene*'si. Tahrîc eden: Hâfız el-Mizzî (İbn Hacer *Müfehres* 139a).

129. Alâüddîn Ebû'l-Hasan Alî b. İbr. b. Dâvud el-Attâr'ın kırkhadîsi: *el-Erba'ûn an erba'îne şeyhan* (*Sıla* 83-27, 408; tahrîc eden: el-Mukâtilî, İzz. b. Cem. *Meşyeha* 107b).

130. Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ah. b. eş-Şihne'nin kırkhadîsi: *Şi'âru'l-ebrâr fi'l-ed'iye ve'l-ezkâr*. Tahrîc eden: Halîl b. Ahmed el-Akfehsî (*Sıla* 83-27, 400).

131. Şemsüddîn Muh. b. Yûsuf b. el-Hasan b. Muh. ez-Zerendî el-Medenî el-Hanefî'nin kırkhadîsi: *Buğyetu'l-mirtâh* (*Dürer* IV, 295).

132. Ebû'l-Hasan el-Mü'eyyed b. Muh. b. Alî et-Tûsî el-Kureşî'nin (öl. 242 H.) *Erbaûn*'u. Yazması: Zâhiriyye, mec. 76 (29-61 yk.) (NÂSIR 155).

133. Ebû Abdillah Muh. b. Yahyâ el-Fakîh eş-Şâfi'î'nin *Erba'ûn*'u (*Sıla* 83-27, 404).

134. Ebû Mansûr Mu'ammer b. Ahmed b. Ziyâd el-İsbehânî es-Sûfî'nin (öl. 418 H.) *Erba'ûn*'u. Yazması: Zâhiriyye, mec. 56 (Hâfız Abdülganî el-Makdisî'nin hattı ile) (NÂSIR 207).

135. İbn Haceri'l-Askalânî'nin tahrîc ettiği Ebû Bekr b. el-Huseyn el-Osmânî el-Merâğî el-Medenî'nin kırkhadîsi: *el-Erba'ûn an erba'în şeyhan min ekâbiri'l-meşâyihi'ş-Şâmiyyîn* (*Sıla* 83-27, 393).

136. Ebû Nu'aym Abdülmelik b. Mahmûd b. Adî el-Esterâbâzî'nin *Erba'ûn*'u. Râvisi: Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muh. b. İshâk el-Bâkevî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 149b).

137. Ebû'l-Abbâs Ah. b. ebî Bekr b. Ah. el-Kâdiri el-Hamavî'nin kendi hadislerinden tahrîc ettiği *el-Erba'ûn an erba'în şeyhan*'ı (*Sıla* 83-27, 398).

138. Ebû'l-Hâris Muh. b. Abdirrahman el-Üstüvâ'î'nin kırkhadîsi: *el-Erba'ûn fî usûli'd-dîn*. Rivâyet eden: Ebû Sa'd İsm. b. Abdilkâhir b. Abdirrahman el-İsmâ'îlî el-Cürcânî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 147a).

139. Ebû Bekr Ah. b. el-Mukarreb b. el-Huseyn el-Kerhî el-Bağdâdî'nin (480-563 H.) kırkhadîsi: *Erba'ûn hadîsen an erba'în şeyhan fî erba'în ma'nâ ve-fadîle*. Yazması: Zâhiriyye, mec. 87 (219-235 yk.) (NÂSIR 142).

140. Ebü'l-Kâsım Es'ad b. Alî b. Ahmed el-Bârî'nin kırkhadîsi: *el-Erba'ûn mine'l-ahbâr fî fadli's-sahâbeti'l-ahyâr*. Râvisi: Ebû Es'ad Hibeturrahman b. Abdilvâhid b. Abdilkerîm el-Kuşeyrî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 145b).

141. Ahmed b. Âmir et-Tâ'î'nin kırkhadîsi: *el-Erba'ûn min Nushatı Ebî'l-Hasan Alî b. Mûsâ er-Rıdâ an âbâihî* (*Sıla* 83-27, 406).

142. İsma'îl b. ebî Sa'd Ahmed b. Mahmûd b. Dôst es-Sûfî'nin *Erba'ûn*'u. Müelliften rivâyet eden: Diyâüddîn Ebû Ah. Abdülvehhâb b. Alî el-Emîn (Sirâcüddîn *Meşyeha* 144b).

143. Ebû't-Tâhir İbr. b. Hibetillah eş-Şâfi'î'nin *Erba'ûn*'u. Onun için tahrîc eden: Takiyüddîn İdrîs b. Müzîr el-Hamavî (*Meşyehatu'l-Halebî* 60b).

144. Ebû'l-Hasan Alî b. Ubeydillah b. el-Hasan b. Bâbâveyh er-Râzî el-Kummî'nin (504-580 H.) *Erba'ûn*'u. Yazma nüshası: Feyzullah 506/8 (120a-115a yk., 7. H. asır).

145. Ebû'l-Abbas Ah. b. Mansûr b. Muh. b. et-Tayyib'in *Erba'ûn*'u (Sirâcüddîn *Meşyeha* 144b).

146. Ebû'l-Hayr Bedel b. ebî'l-Mu'ammer b. İsm. et-Tibrîzî'nin (550-636 H.) *Erba'ûn*'u. Zehebî, onun bu eserini gördüğünü söylemektedir (*Siyer* XXII, 63).

147. Ebû Bekr Ah. b. Alî b. Muh. el-İsbehânî'nin (7-8. asır) *Erba'ûn*'u (Sirâcüdin *Meşyeha* 144b).

148. Ebû'l-Hasan Alî b. Ahmed b. Balbân'ın (612-684H.) kırkhadîsi: *Cüz' fîhil-erba'ûnu'l-avâlî mine'l-musâfahât ve'l-muvâfakât ve'l-ebdâl*. Bu zât, *Takrîbu Sahîhi İbn Hibbân*'ın müellifinden başkadır.

Yazması nüshası: Damad İbr. 396 (217a-233b, 650 H. tarihi civarında te'lif olunmuş).

149. Muh. b. Ceneklî b. Muh. b. el-Bâbâ'nın (697-741 H.) *Erba'ûn*'u. Bunu onun için Ebû'l-Huseyn ed-Dimyâtî tahrîc etmiş, hadislerin sahibi ise vefâtından bir müddet önce talebelere tahdîs etmiştir (*Dürer* III, 417).

150. Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Reslân el-Bulkînî'nin kırkhadîsi: *el-Erbaûn* (*Sıla* 83-27, 402).

151. Ebû'r-Ridâ Reten b. Nasr b. Kirbâl'ın (öl. 632 H.) kırkhadîsi: *el-Erba'ûnu'r-Reteniyye = er-Râtiniyyât*. Yazması: Berlin 1468 (GAL).

152. Ebû Bekr Abdullah b. ebî'l-Huseyn Alî b. Muh. Zehmeveyh'in (8. H. asır) *el-Müntekâ mine'l-erba'îni'l-buldâniyye*'si. Yazması: Zâhiriyye. mec. 63 (198-199 yk., müellifine 716 senesinde kıraat olunmuştur.) (NÂSIR 290).

153. Nûreddîn Alî b. Muh. et-Tilvânî'nin kırkhadîsi: *el-Fethu'r-rabbânî*. Kırk ayrı şeyhten, kırk ayrı sahâbinin kırk hadîsi. Müellif için tahrîc eden: Ebû'n-Na'îm el-Ukbî (*Sıla* 83-27, 397).

154. Ebû Abdillah Muh. b. Abdirrahman b. Alî b. Muh. et-Tüceybî el-Mürsî'nin (öl. 610 H.) kırkhadîsleri: *Erba'ûn hadîsen fî'l-mevâ'iz, Erba'ûn fî'l-fakr ve-fadlihî, Erba'ûn fî'l-hubbi lillah, Erba'ûn fî's-salât alâ Rasûlillah* (*Siyer* XXI, 25).

155. Ebû Bekr Muh. b. Abdillah b. Muh. el-Cevzekî'nin âli senedli hadîslerden bira-

raya getirdiği *Erba'ûn*'u (*Tezkire* III, 1014).

156. Ebû Bekr Muh. b. Alî b. Yâsir el-Ceyyanî'nin kırkhadisi: *el-Erba'ûn min rivâyeti'l-Muhammediyyîni'l-muhrace fi Sahîhi'l-Buhârî* (*Sila* 83-27, 403).

157. Ebû Abdillah Muh. b. İsm. b. Muh. b. Abdirrahman b. Halfûn el-Ezdî'nin kırkhadîsi: *Cüz' fihi Erba'ûn hadîsen muhracetun fi erba'în bâban*. 695 H. tarihinde müellife 3 mecliste okunmuş (*Bern. Tüceybî* 167-8).

158. Ebû Sa'd Muh. b. Câmi', Hayyâtu's-sûf'un *el-Erba'ûn an erba'în şeyhan*'ı. Râvisi: Muh. b. Alî et-Tûsî (*Sila* 83-27, 393).

159. Ebû Ahmed Abdussamed b. İbr. b. Halîl b. el-Hasrî el-Hanbelî'nin (iöl. 765 H.) *Uyûnu'l-ayn fi'l-erba'în hadîsan*'ı. Yazması: Zâhiriyye, âmm 5256 (1-195 yk.) (NÂSIR 46).

160. Şihâbüddîn Ebû'l-Abbâs el-Haccâr el-Hanefî'nin *Erba'ûn*'u. Tahrîc eden: Ebû Muh. Abdurrahman b. Muh. el-Bu'lî (*Sila* 83-27, 402).

161. Takiyüddîn Ebû'l-Feth b. ebî'l-Hasan el-Kuşeyrî ed-Dakîkî el-Hâkim'in *el-Erba'ûn hadîseni't-tusâ'iyâti'l-isnâd*'ı (*Bern. Tüceybî* 154).

162. Muh. b. Alî b. Vehb b. Mutî', İbnü Dakîki'l-İd el-Mısrî el-Mâlikî'nin kendisi için tahrîc ettiği *Erba'ûn tusâ'iyât*'ı (*Dürer* IV, 91).

163. Şihâbüddîn Muh. b. Ahmed el-Hûlî'nin *el-Erba'ûnu'l-mütebâyene*'si. Tahrîc eden: Hâfız Yûsuf b. Abdirrahman el-Mizzî (*Sila* 83-27, 400).

164. Ebû'l-Feth Muh. b. Abdirrahîm el-Herevî'nin *el-Erba'ûnu'l-muvâfakâti'l-avâlî'l-müntekât*'ı. Onun için tahrîc eden: Ebû Muh. el-Mutahher b. Sedîd et-Türkmânî (*Sila* 83-27, 394).

165. Sa'düddîn Ebû Muh. Muh. b. Mes'ûd b. Muh. b. Mes'ûd el-Kâzârûnî es-Sedîdî'nin (öl. 758 H.) *el-Ehâdîsu'l-erba'îni'l-müsâvât bi-nisebi's-sikât*'ı. Yazması: Selimağa 159.

166. Ebû'l-Feth Muh. b. Abdân b. Beyân es-Serevânî'nin *el-Erba'ûnu'l-muharrere fîmâ vu'ide mine'l-mağfire*'si. Rivâyet edenler: Ebû'l-Muhsin ve Ebû'l-Kerîm İbnâ Muh. b. Abdilkerîm el-Kâzârûnî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 147a).

167. Emînüddîn Yahyâ b. Muh. b. Muh. b. İbr. b. Ahmed el-Ensârî el-Mısrî el-Hanefî'nin *el-Erba'ûn an erba'în şeyhan*'ı (*Sila* 83-27, 392).

168. Muh. b. Mahmûd b. ebî Abdillah et-Tâcir'in *Erba'ûn*'u. Rivâyet eden: İmâdüddîn Ebû Tâhir Abdüsselâm b. Mahmûd b. ebî'r-Rebî' (Sirâcüddîn *Meşyeha* 146b).

169. Cemâlüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Sa'îd b. ed-Dübeysî el-Vâsitî'nin *K. el-Erba'în an erba'în an erba'în sahâbî*'si. Müelliften birçokları bu cüz'ü icâzetle rivâyet etmişlerdir (Sirâcüddîn *Meşyeha* 151 b).

170. Bedrüddîn Muh. b. Mes'ûd b. Eyyûb et-Tûzî sonra el-Halebî eş-Şâfi'î'nin (633-705 H.) *Erba'ûn hadîsen an erba'în şeyhan*'ı (*Dürer* IV, 256).

171. Muh. b. Muh. b. Muh. eş-Şîrâzî ed-Dimaşkî el-Cezerî'nin (751-833 H.) *el-Erba'ûnu'l-avâlî*'si: Yazması: Zâhiriyye, âmm 5882 (1-64 yk). İsnâdları uşârîdir (NÂSIR 247).

172. Ebû't-Tayyib Muh. b. Muh. b. Ah. el-Fâsî'nin *el-Erba'ûnu'l-mütebâyeneti'l-esânîd*'i (*Sila* 83-27, 391). Yazması: Zâhiriyye, mec. 58 (71-85 yk.).

173. Ebû Bekr Muh. b. İbr. b. Alî el-İsbehânî el-Müstemlî el-Attâr'ın (öl. 466 H.) *Erba'ûn*'u. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 357 (116-119 yk.) (NÂSIR).

174. Diyâüddîn Muh. b. Abdilvâhid el-Makdisî'nin (öl. 643 H.) *el-Erba'ûn hadîsen ani'l-meşâyihi'l-işrîn ani'l-ashâbi'l-erba'în*'i. Yazması: Landb. -Br. 177 (GAL).

175. el-Gâfikî'nin kırkhadîsi: *el-Erba'ûn an erba'în şeyhan min erba'în kabîleten fi erba'în bâban min erba'în müsnedan an erba'în mine't-tâbi'în fi erba'în ismen min erba'în kabîleten alâ erba'în sahâbiyyen*. Kendisi için tahrîc etmiştir (*Sila* 83-27, 391).

176. Ebû Sa'd Muh. b. Yahyâ b. Mansûr eş-Şâfi'î en-Nîsâbûrî'nin (476-548 H.) *Erba'ûn*'u. Yazması: Zâhiriyye, mec. 22 (39-59 yk.). Kırk ayrı sahâbiden, kırk ayrı konuda kırkhadîs (NÂSIR 163).

177. Ümmü Abdillah Â'işe binti İbr., İbnetü'ş-Şerâyihî'nin *el-Erba'ûnu'l-mütebâye-*

neti'ş-şüyûh ve's-sahâbe ve'l-vetn'i. Tahrîc eden: Kutbuddîn Muh. b. Muh. b. el-Haydarî (*Sila* 83-27, 398).

178. Ebû'l-Ferec Muh. b. Abdirrahman b. ebî'l-İzz el-Vâsitî el-Mukrî'nin (7. asır) *Erba'ûn hadîsen fî fadli'l-cihâd ve'l-mücâhidîn*'i. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 279 (169-177 yk.) (NÂSIR 190).

179. Afîfüddîn Ebû Muh. İshâk b. Yahyâ el-Âmidî'nin *el-Erba'ûnul-avâlî mine'l-muvâfakât ve'l-ebdâli'l-muhrace min mesmû'âtihî*'si. Onun için tahrîc eden: Ebû Abdillah Muh. b. İbr. b. Ganâ'im b. el-Mühendis (*Bern. Vâdiyâşî* 292).

180. Ebû'l-Abbâs eş-Şeybânî'nin *el-Erba'ûn mine'l-ebdâli's-sihâhi'l-avâlî*'si (*Sila* 83-27, 408).

181. Cemâlüddîn Yûsuf b. Muh. b. Mes'ûd el-Abbâdî es-Sermerî'nin (696-776 H.) kırkhadîsi: *K. el-Erba'îni's-sahîha fîmâ dûne ecri'l-menîha* (*Dürer* IV, 474).

182. Ebû Tâlib Hibetullah b. Yahyâ b. Muh. el-Kureşî'nin *Erba'ûn*'u. Müelliften rivayet eden râvisi: Ebû'l-Hasan Alî b. Muh. b. Abdirrahman (Sirâcüddîn *Meşyeha* 150b).

183. Ebû'l-Hasan Alî b. İbr. el-Harbî'nin el-Ka'nebî'nin rivayetiyle olan *Muvattâ*'dan yaptığı seçmeler: *el-Erba'ûnu'l-müntekâ min Muvattâ'il-İmâm Mâlik* (*Sila* 83-27, 396).

184. Halife en-Nâsır li-dînillah Emîri'l-mü'minîn Ahmed b. el-Müstedî' bi-emrillah'ın *Erba'ûn*'u. Ebû'l-Ferec b. el-Cevzî'nin rivâyeti ile (Sirâcüddîn *Meşyeha* 143b).

185. Ebû'l-Abbâs Ah. b. ebî Bekr b. Ah. el-Kâdirî el-Hamavî el-Halebî'nin *el-Erba'ûn an erba'în şeyhan*'ı (*Sila* 83-27, 394).

186. Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillah b. Sa'îd b. ebî Zeyd, İbnü Ayyâd el-Endülüsî'nin (öl. 575 H.) iki kırkhadîsi vardır ki, ikisi de konuludur: *el-Erba'ûn fî'l-haşr* ve *E. fî'l-ibadât* (*Siyer* XXI, 181).

187. Ebû Sa'îd Muh. b. Alî b. Amr b. Mehdî en-Nakkâş'ın *Erba'ûn*'u. Râvisi: Ebû Hafs Ömer b. Ah. b. es-Simsâr (Sirâcüddîn *Meşyeha* 146a).

188. Ebû'l-Feth Muh. b. Ah. b. Muh. b. Ca'fer b. ebî'l-Kâsım el-Fârisî'nin *K. el-Erba'în*'i. Müellifinden rivâyet eden: Sâyinüddîn Ebû Ca'fer Ah. b. ebî Bekr b. el-Hasan el-Yezdî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 151a).

189. Ahmed b. Abdillah b. Alî b. Ah. el-Hemedânî el-Garşâfî'nin *Avnu'l-musta'în fî'l-ehâdîsi'l-erba'în*'i. Yazması: Zâhiriyye, âmm 7832 (1-169 yk.) (NÂSIR 367).

190. Tûnus kadısı Ebû'l-Abbâs Ah. b. el-Gammâz'ın *el-Erba'ûnu't-tusâ'iyâti'l-isnâd*'ı (*Bern. Vâdiyâşî* 291).

191. Ebû'l-Fadl el-Huseyn b. Muh. b. ebî Bekr b. Muh. el-Fârisî'nin (5. H. asır) *el-Erba'ûn hadîsen min ehâdîsi's-sıhâh*'ı. Yazması: Zâhiriyye, mec. 71 (sadece ilk yaprağı) (NÂSIR 419).

192. Ebû Amr Muh. b. Osmân b. Yahyâ b. Ah. el-Gırnâtî'nin (680-752 H.) şeyhi Ebû Abdillah b. Reşîd için tahrîc ettiği *Erba'ûn tusâ'iyât*'ını İbn Hacer, gördüğünü söylemektedir (*Dürer* IV, 45).

193. Ebû Bekr Abdullah b. ebî'l-Hasan Alî b. ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî'nin (551-616 H.) *Erba'ûn*'u. Kendisi için tahrîc etmiştir (*Tekmile* II, No. 1718).

194. Ebû Sa'd Muh. b. Ah. b. Muh. b. Sâlih, Şuhfûr'un *Erba'ûn*'u. Müellifinden rivâyet eden: Ebû'l-Feth Muh. b. el-Mutahher b. Ya'lâ b. İvad el-Fâtimî el-Herevî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 151a).

195. Şerefüddîn Ebû Muh. Sâlih b. İbr. b. ebî Bekr b. Nâsır el-Hâfızî'nin (667-740 H.) *Erba'ûn*'u. Bu kırkhadîsi, İbn Tuğrîl onun hadîslerinden seçerek hazırlamıştır.

196. Muh. b. Vekî' b. Devvâs b. eş-Şarkî et-Tûsî'nin (5. H. asır) *Erba'ûn*'u, yazma halinde mevcuttur. Zâhiriyye, mec. 101 (96a-106b, 6. H. asır) (GAS 220).

197. Muh. b. Mûsâ b. Muh. b. Sened, Şemsüddîn Ebû'l-Abbâs el-Lahmî el-Mısrî'nin (729-792 H.) *Erba'ûn mütebâyeneti'l-isnâd*'ı. Kendisi için tahrîc etmiştir (*Dürer* IV, 271).

198. Ebû Mes'ûd Süleymân b. İbr. b. Muh. el-İsbehânî'nin *el-Erba'ûn alâ mezhebi'l-*

muhakikîn'i. Ondan rivayet eden: Ebû'l-Mübârek Abdülazîz b. Muh. el-Ädemî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 145b).

199. Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Şâhîn'in *Erba'ûn*'u. Bunu ondan oğlu Ebû'l-Kâsım Ubeydullah rivayet etmiştir (İbn Hayr *Fehrese* 158).

200. Ebû Nasr Sa'îd b. Muh. b. Ca'fer b. İbr. el-Esedâbâzî'nin *el-Erba'ûn an erba'în şeyhan*'ı. Müelliften rivâyet eden: Ebû'l-Fütûh Abdülvehhâb b. İsma'îl es-Sayrefî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 145 ab).

201. Ebû Salih Muh. b. ebî'l-Ezher el-Mekkî, İbnü Zenbûr'un *Erba'ûn*'u. Müellifinden rivâyet eden: Ebû Ca'fer Muh. b. İbr. b. Abdillah el-Mekkî ez-Zeybelî (*Bern. Tüceybî* 157).

202. Ebû'l-Mahâsin Abdülvâhid b. İsma'îl b. Ah. er-Rûyânî'nin *Erba'ûn*'u. İki râvisi vardır.: Ah. b. Muh. b. Silefe el-İsbehânî es-Silefî ve Ebû Bekr Muh. b. Ubeydillah b. Nasr ez-Zâğûnî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 149b).

203. Ebû Medyen Şu'ayb b. Yahyâ b. Ahmed b. Muh. el-Kayrevânî, İbnü'z-Za'firânî'nin (565-645 H.) *Erba'ûn*'u (*Siyer* XXIII, 269).

204. Ahmed b. ebî Bekr b. Ah. b. Alî el-Hanbelî, İbnü'r-Ressâm el-Kâdirî'nin (773-844 H.) *Erba'ûn*'u. Yazma nüshası vardır: Zâhiriyye, mec. 59 (185-299 yk.) (NÂSIR 55)

205. Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muh. b. Alî b. Abdillah el-Ensârî el-Useydî el-Kayrevânî, İbnü'd-Dabbâğ'ın (605-699 H.) *el-Erba'ûnu't-tusâ'iyât*'ı (*Bern. Vâdiyâşî* 61).

206. Ebû Bekr Abdullah b. Muh. b. ebî'd-Dünyâ el-Kureşî'nin (208-281 H.) *Erba'ûn*'u. Bir yazması: Haleb, Medr. Nûr Ahmediye RADD, X, 577 (GAL)

207. Kâdılar kâdısı Ebû'l-Kâsım Abdülmelik b. İsâ, İbnü Dirbâs el-Mârânî'nin (517-605 H.) *Erba'ûn*'unu hâfız Ebû'l-Hasan Alî b. el-Mufaddal el-Makdisî tahrîc etmiştir (*Tekmile* II, No. 1065).

208. Zekiyüddîn Ebû Muh. Abdülazîm b. Abdilkavî el-Münzirî'nin *el-Erba'ûn fî istinâ'i'l-ma'rûf li'l-müslimîn*'i. Sadece Buhârî ile Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer alan hadîslerden seçmiştir.

İki baskısını tesbit edebildim:

a) Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muh. b. Mahlûf es-Se'âlibî'nin şerhi ile beraber: Muh. b. Tâvît et-Tancî'nin tahkiki ile 1962 Rabât.

b) tarihsiz, Daru'l-Beydâ', Mekt. el-Vahdeti'l-Arabiyye.

İhtisar ve şerhleri yapılmıştır.

209. Ebû Zekeriyyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî'nin *Erba'ûn*'u. Üzerine sayısız şerhler yazılmıştır. Bazı şerhlerin içinde ve müstakil olarak çeşitli baskıları yapılmıştır. Daha fazla bilgi için "Hadîs Şerhleri" bölümüne müracaat ediniz.

DİĞER HADİS GRUPLARI[1]

1. Ebû Bekr el-Âcurrî'nin *es-Semânûn*'u[2].

2. el-Herevî'nin *el-Mi'e*'si[3]: Ebû İsma'îl Abdullah b. Muh. el-Ensârî el-Herevî, öl. 481 H.

3. Salahüddîn el-Alâ'î'nin *el-Mi'etü'l-müntekât min Sahîhi Müslim*'i ile

4. Yine onun *el-Mi'etü'l-müntekât min et-Tirmizî*'si[4].

1* Yaygın olmamakla beraber kırk hadîs dışında hadîs sayıları esas alınarak hazırlanan daha küçük ve büyük koleksiyonlar da mevcuttur:

a) *Erba'a ve-işrûne hadîsen*, Ah. b. Süleymân b. Kemâlpâşâ'nın (öl. 940 H.) bu eseri yazma hâlinde Kahire'de mevcuttur: [2]I, 85; [1]VII, 436/10.

b) Yine aynı müellifin *Selâsûne hadîsen*'i yazma hâlinde: Kahire[2] I, 99; [1]VII, 436/9.

c) Ebû Tâlib Muh. b. Alî b. el-Feth el-Bağdâdî, İbnü'l-Uşârî'nin (366-451 H.) *Selâsetu ve selâsûne hadîsen min hadîsi'l-Beğavî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 51 (56-67 yk.); mec. 68 (20-26 yk.).

d) Afîfüddîn Ebû'l-Me'âlî Alî b. Abdilmuhsin b. ed-Devâlîbî el-Bağdâdî'nin (779-858 H.) *Sittûne hadîsen an Ebî Hanîfe*'si. Yazma hâlinde: Zâhiriyye, hadîs 285 (6-16 yk.) (NÂSIR 52).

2* = *Cüz' fîhî semânûne hadîsen an semânîne şeyhan*. Râvisi: Ebû'l-Kâsım Abdülmelik b. Muh. b. Bişrân (*Meşyehatu'l-Halebî* 32a; *Meşyehatu İbn Sellâme* 21b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 22ab; *Sila* 84-28; Sebet İbn Habîb 26b; *Dürer* I, 6, II, 366)

3* Bkz. *Sila* 85-29, 476. Râvisi: Ebû'l-Vakt Abdülevvel b. Şu'ayb.

4* Bkz. İbn Hacer *Müfehres* 172 b.

*** Diğer "yüzlü gruplar":**

1. Ebû'l-Abbâs Ah. b. Abdilhalîm, İbnü Teymiyye'nin *el-Mi'etu'l-müntekâ min Sahîhi'l-Buhârî*'si (İbn Hacer *Müfehres* 142b; *Müfehres* I, 210; *Sila* 85-29, 477).

2. İki cüz hâlindeki Ebû Abdillah Muh. b. Aybek es-Serûcî'nin *el-Mi'etu'l-mütebâyeneti'l-esânîd*'i (*Sila* 85 29, 477).

3. *el-Mi'e* = *el-Mi'etu'ş-Şureyhiyye*. Ebû Muh. Abdurrahman b. ebî Şureyh el-Ensârî'nin (öl. 392 H.) yüz hadîslik bu cüz'ünün yegâne râvisi: Ebû Âsım el-Fudayl b. Muh. b. el-Fudayl el-Fudaylî'dir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 94a; *Siyer* XXII, 360; Sirâcüddîn *Meşyeha* 85b-89a; *Meşyehatu'l-Halebî* 40a; *Bern. Tüceybî* 206; *Dürer* III, 89; *Sila* 85-29, 476).

4. *el-Mi'e* = *el-Mi'etu'l-Fürâviyye.* Harem fakîh ve muhaddisi Ebû Abdillah Muh. b. el-Fadl el-Fürâvî'nin bu hadîslerini onun için oğlu Ebû'l-Berekât Abdullah tahrîc etmiştir. el-Fürâvî'den rivâyet edenler:

a) Muh. b. Alî b. Sadaka el-Harrânî (İbn Hacer *Müfehres* 17b, 150a; *Meşyehatu'l-Halebî* 52a, 53b; *Sila* 85-29, 476).

b) İcâzet ile: Ebû'l-Kâsım Abdussamed b. Muh. el-Hristânî (İbn Hacer *Müfehres* 36a).

Kıraat ve rivâyet olunan hadîs kitapları cümlesindendir (*Dürer* I, 112, II, 118).

5. Cemâlüddîn Ah. b. Muh. ez-Zâhirî'nin Ahmed'in *Müsned*'inden yaptığı seçmeler:

5. Ebû Osmân es-Sâbûnî'nin *el-Mi'etân*'ı[5].

6. Ebû'l-Muzaffer es-Sem'ânî'nin *Emâlî*'si yahut *Elf hadîs an mi'a şeyh*'i: Ebû'l-Muzaffer Mansûr b. Muh. b. Abdilcebbâr b. Ahmed et-Temîmî es-Sem'ânî —ki Temîm'in bir kolu olan Sem'ân'a nisbettir— el-Mervezî el-Hanefî (sonra:) eş-Şâfi'î, Merv'de H. 489'da vefât etmiştir. Ebû Sa'd es-Sem'ânî'nin ceddidir. Topladığı 1000 hadis hakkında güzel sözler sarfetmiştir.

---

el-Mi'etu'l-müntekâ min müsnedi'l-Aşere ve-İbni Abbâs ve-İbni Mes'ûd ve-İbn Ömer min müsnedi Ahmed b. Hanbel (*Dürer* I, 457; *Sila* 85-29, 477).

6. Takiyüddîn Ebû'l-Fadl Süleymân b. Hamza b. Ah. el-Makdisî, İbn Kudâmeti'l-Hanbelî'nin (628-715 H.) *el-Ehadîsu'l-mi'e*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 3 (II ve son, başı noksan, 94-116 yk.) (NÂSIR).

7. Sa'îd b. Ahmed el-Ayyâr'ın rivâyeti ile *el-Mi'etu'l-müntekâ min hadîsi Kuteybe b. Sa'îd* (*Sila* 85-29, 476)

8. Radiyüddîn İbr. b. Muh. et-Taberî el-Mekkî'nin kendisi için tahrîc ettiği dokuz râvili âli hadîsleri: *el-Mi'e hadîs ve-hamse ve-hiye tüsâ'iyâtu'l-müsemmâ bi-Tuhfeti't-tâlib ve-buğyeti'r-râğıb* (*Sila* 85-29, 477).

5* Yegâne râvisi Ebû Abdillah Muh. b. el-Fadl el-Furâvî'dir (İbn Hacer *Müfehres* 58a; *Bern. Vâdiyâşî* 255-6; *Sila* 85-29, 477).

Yazma nüshası: Landb. -Br. 102 (GAL).

ŞEMÂ'İL, SİYER VE MEĞÂZÎ KİTAPLARI

1. Tirmizî'nin *eş-Şemâ'il*'i[1].

1* Ebû İsâ Muh. b. İsâ b. Sevre es-Sülemî et-Tirmizî'nin (210-279 H.) *K. eş-Şemâ'il*'i. Müellifinden rivâyet eden: *Müsned* sahibi Ebû Sa'îd el-Heysem b. Küleyb b. Şureyh eş-Şâşî (İbn Hayr *Fehrese* 104; İbn Hacer *Müfehres* 132a-133a; *Bern. Tüceybî* 111; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 5b-6a; *Bern. Vâdiyâşî* 211; *Sila* 84-28, 374).

Yurtiçi ve dışında yüzlerce yazma nüshasının yanısıra pek çok basmaları da vardır: Kalkütta 1262, 1273; Mirtah 1282; Fas 1310; Bûlâk 1280, 1290; Kahire 1313; Mısır, Matb. Âmire 1290, hamişte; Mısır, 1305, hamişte; Mısır 1301, hamişte; taşbaskı Dâru't-Tibâ'ati'l-Âmire 1264; taşbaskısı 1303.

Çeşitli dillere çevirileri yapılmıştır.

Burhânuddîn Ebû'l-İmdâd İbr. b. İbr. el-Lakkânî el-Mâlikî (öl. 1041), *Şemâ'il* ricâli hakkında bir kitap te'lif etmiştir: *Behcetu'l-mahâfil ve-ecmelu'l-vesâ'il bi't-ta'rîf bi-ruvâti'ş-Şemâ'il*. Yazmaları: Berlin 9959; Paris 2092; Kahire[2] I, 93, hadîs 621.

Pek çok şerhleri yapılmıştır:

1. İbr. b. Muh., İbnü Arabşâh (öl. 943 H.). Yazmaları: Köprülü 314, Murad Molla 461, Selimağa 184.

2. Ah. b. Hacer el-Heysemî (öl. 973 H.) ve kitabı: *Eşrefu'l-vesâ'il*'i. Yazmaları: Köprülü 315, Murad Molla 460, Reşid Efendi 146.

3. Menlâ Muh. Şirvânî el-Buhârî (10. H. asır). Yazması: Tunus. Abdul. II, 249, No. 1132 (151 yk., 1139 H.).

4. Aliyyül-Kârî el-Herevî'nin (öl. 1014 H.) *Cem'u'l-vesâ'il*'i. Mustafa Cum'avî'nin tashihi ile 1299'da İstanbul'da, 1317 yılında Kahire'de basılmıştır.

5. Muh. b. el-Kâsım Ebû Abdillah Cessûs'un (öl. 1182 H.) *el-Feva'idü'l-celîleti'l-bâhiyye*'si. Baskısı yapılmıştır: Bûlâk 1296, Kahire 1306.

6. Abdurra'ûf el-Münâvî (öl. 1031 H.). Basması: Kahire 1317, 1318.

7. Alî el-Adevî. Yazması: Gotha 1829.

8. İbr. b. Muh. el-Becûrî'nin (öl. 1276) *el-Mevâhibu'l-ledünniyye ale'ş-Şemâ'ili'l-Muhammediyye*'si. GAS ve GAL'da Kastallânî'nin *Mevâhib*'inin matbû nüsha bilgileri ile karıştırılmıştır. Kastallânî'nin söz konusu eseri *el-Mevâhibu'l-ledünniyye fi'l-minehi'l-Muhammediyye* başlığını taşımaktadır.

9. Nûr b. Muh. b. Huseyn el-Kâşânî'nin *Keşfu'l-fadâ'il*'i. Yazması: Süleymaniye 267 (278 yk., 11. H. asır).

10. Süleymân b. Ömer el-Cemâl'in (öl. 1202) *el-Mevâhibu'l-Muhammediyye*'si. Yazmaları: Garret 633; Bankipore XV, 38, No. 988; Kahire[1] I, 436, hadîs 152.

11. Ebû'l-Kâsım b. Muh. ebi'l-Berekât b. Ah. b. Abdilmelik b. Mahlas'ın *Encahu'l-vesâ'il*'i. Yazması: Rabat 248.

12. Şemsüddîn Mevlevî Muh. Âşık b. Ömer el-Hanefî. Yazması: Hekimoğlu 212, Murad Molla 464.

13. Nesîmüddîn M. Mîrek Şâh. Yazması: Bankipore XV, 34, No. 983.

14. Ebû'l-Hayr Fadlullah b. Rûzbihân b. Fadlillah eş-Şirâzî'nin *Nasru'l-fadâ'il fi şerhi'ş-Şemâ'il*'i. Yazması: Bengal 281.

15. Muslihuddîn Muh. el-Lârî (öl. 979 H.). Yazmaları: Şehit Ali 476, 477; Nurosmaniye 1033, 2075/2; Yeni Cami 242; Köprülü 314/2; Hacı Beşir 121; İst. Ün. Ktb. A. 2441; Rağıb P. 280.

16. İbr. b. Mustafâ el-Vahdî (öl. 1126). Yazması: Aşir Ef. 59/1.

2. Ebû Bekr el-Mukrî' el-Hâfız'ın *eş-Şemâ'il'i*.

3. Ebû'l-Abbâs el-Mustağfirî'nin *eş-Şemâ'il'i*.

4. el-Beğavî'nin *K. el-Envâr fî şemâ'ili'n-Nebiyyi'l-Muhtâr'ı*: Ebû Muh. el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Beğavî. Muhaddislerin tarîki üzere 101 bâbda tertib ettiği hadisleri isnâdları ile sevketti.

5. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Delâ'ilü'n-nübüvve*'si[2].

6. Ebû Bekr el-Beyhakî'nin *Delâ'ilü'n-nübüvve*'si[3]. Bunun hakkında

---

17. Abdullah el-Hamavî el-Hamdûnî el-Ezherî. Yazması: Zâhiriyye, âmm 3896.

18. İsma'îl Müfîd Ef. (öl. 1217 H.). Yazması: Esad ef. 362.

19. Ebû Abdillah Muh. Bedrüddîn b. eş-Şâzilî b. Ah. el-Hasanî'nin (öl. 1266 H.) *Vesîletu'l-fakîri'l-muhtâc fî şerhi Şemâ'ili sahîhi'l-livâ' ve't-tâc*'ı. Yazması: Rabat I, 82, No. 656.

20. Ebû Abdillah b. Tâhir el-Kessîfî'nin *Ta'lîku'l-hamâ'il fîmâ'ğfelehu şurrâhu'ş-Şemâ'il'i*. Yazması: Rabat, Kettânî, 934/1.

İshâk Hvâcesî Ahmed Efendi (öl. 1120 H.) ise *Akvamu'l-vesâ'il fî tercemeti Şemâ'ili't-Tirmizî* adıyla Osmanlıca'ya çevirmiştir. Yazması: Fatih 714.

*** Şemâ'ile dair diğer kitaplar:**

1. Kâdı Ebû Alî b. Sükkere'nin (6. H. asır) semâ ve kıraat olunmuş *K. eş-Şemâ'il*'i (*Buğye*, no. 515, 1005).

2. Muh. b. Muh. b. Ömer er-Ravdî el-Mâlikî ve 1104 H. senesinde kaleme aldığı eseri: *Keşfu'l-lisâm ammâ câe fî'l-ehadîsi'n-nebeviyye fî şemâ'ili'l-Mustafâ ve-minhâcihi a-leyhi's-salâtu ve's-selâm*. Yazması: Kahire[1] I, 388 (GAL).

3. Yûsuf en-Nebhânî'nin *Vesâ'ilu'l-vusûl ilâ Şemâ'ili'r-Rasûl*'ü. Basılmıştır: Bûlâk 1309.

4. Ebû Abdillah Muh. b. Atîk b. Alî et-Tüceybî el-Lârûdî'nin (öl. 647 H.) *Şemâ'ilü'l-Muhtâr*'ı (*Siyer* XXIII, 257).

5. Ebû İshâk İbr. b. Muh. b. Mahmûd eş-Şâfi'î en-Nâcî'nin (8. H. asır) eseri: *Kenzu'r-râğibîni'l-afâ' fî'r-remzi ilâ'l-mevlidi'l-Muhammedî ve'l-vefâ' ve'l-fadâ'il ve'ş-şemâ'il ve'l-mu'cizât ve'-delâ'il ve-mâ fâte'l-avâhir ve'l-avâ'il*. Yazması: Kahire[1] I, 389, hadîs 388 (95 yk., 905 H.).

6. Şihâbüddîn Ah. b. Muh. b. İsâ el-Bernesî, Zerrûk (öl. 899 H.) ise şemâ'ili nazım hâlinde kaleme almıştır. Yazması: Kahire Suppl. III, 169 (38-99 yk.).

2* Haydarâbâd'da Matba'atu'n-Nizâmiyye'de 1320 senesinde basılmıştır. Râvisi: meşhur Ebû Alî el-Haddâd'dır.

3* Tam adı: *Delâ'ilü'n-nübüvve ve-ma'rifetu ahvâli sâhibi'ş-şerî'a*. Bu kitabı müellifinden rivâyet edenler:

a) Ebû'l-Hasan Ubeydullah b. Muh. b. Ah. el-Beyhakî (torunu) (İbn Hacer *Müfehres* 139 bab; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 30b; Suyûtî *Fihrist* 251b; *Sila* 84-28, 337; Köprülü 288).

b) Ebû Abdillah Muh. b. el-Fadl b. Ahmed es-Sâ'idî el-Fürâvî (*Fihris Ensârî* 212b-213a; *Fihrist Suyûtî* 252a).

c) Abdülcebbâr el-Hvârî (*Fihris Ensârî* a.y.).

d) Zâhir b. Tâhir eş-Şehhâmî (İzz. b. Cem. 30b).

Bu kitabın ilk cildi Seyyid Ah. Sakr'ın tahkiki ile 1390 yılında Kahire'de *el-Meclisu'l-a'la li'ş-şu'ûni'l-İslâmiyye* tarafından basılmıştır.

Daha sonra Abdurrahman Muh. Osmân'ın tahkiki ile ilk iki cüz'ü Medine'de 1969 yılında Mektebetü's-Selefiyye tarafından neşredilmiştir.

Son olarak ise 1985 yılında 7 cilt hâlinde Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye tarafından tamamı basılmıştır.

Ah. b. İbr. b. Abdirrahman İmâdüddîn el-Vâsitî es-Sûfî (657-711 H.), *Delâ'il*'i ihtisar etmiştir (*Dürer* I, 91).

ez-Zehebî: "Bu kitaba sahip ol, zira tamamı hidâyet ve nûrdur." demiştir.

7. Ebû Bekr el-Firyâbî'nin *Delâ'ilü'n-nübüvve*'si[4].

8. Ebû Hafs b. Şâhîn'in *Delâ'ilü'n-nübüvve*'si.

9. Ebû Dâvud es-Sicistânî'nin *A'lâmu'n-nübüvve*'si[5].

4* Müellifinden bu kitabı rivâyet eden: Ömer b. Muh. b. Alî ez-Zeyyât (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 65b-66a; *Sıla* 84-28, 337; "*K. el-Mu'cizât ve-teksîri't-ta'âm ve'ş-şarâb*" 85-29, 485). Yazması: Zâhiriyye, sîre 27 (1-16 yk., 574 H. civarı).

5* Müellifinden rivâyet eden: Ebû Bekr b. Dâse (*Sıla* 83-27, 445).

*** Delâ'il üzerine olan diğer kitaplar:**

1. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *A'lâmu'n-nübüvve*'si (*Siyer* XIII, 401) ile *Delâ'ilü'n-nübüvve*'si (*Siyer* XIII, 402; *İsâbe* I, 169).

2. Ebû Muh. Abdullah b. Müslim b. Kuteybe'nin *A'lâmu'n-nübüvve*'si. Müellifinden rivâyet eden: el-Hasan b. Abdillah b. el-Mühendis (İbn Hayr 151; *Sıla* 83-27, 445).

3. Ebû'l-Hasan Alî b. Muh. b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî'nin (öl. 450 H.) *A'lâmu'n-nübüvve*'si. Tâhâ Abdürra'ûf Sa'd'ın tahkiki ile 1971 yılında Kahire'de basılmıştır.

4. Yûsuf en-Nebhânî'nin *Nücûmu'l-mühtedîn fî mu'cizâti Seyyidi'l-mürselîn*'i (*Fihris* 1109).

5. Kutbuddîn Ebû'l-Huseyn Sa'îd b. Hibetillah b. el-Huseyn er-Râvendî'nin (öl. 573 H.) 20 bâbda ele aldığı *el-Harâ'ic ve'l-cerâ'ih fi'l-mu'cizât*'ı. Yazması: Kahire Suppl. I, 293 (18-173 yk., 1036 H.).

6. Ebû Bekr Muh. b. el-Hasan b. Muh. en-Nakkâş'ın *Delâ'ilü'n-nübüvve*'si (*Tezkire* III, 908).

7. Ebû İshâk İbr. b. Ya'kûb b. İshâk es-Sa'dî el-Cûzecânî'nin (öl. 259 H.) *Emâratu'n-nübüvve*'sinden bazı alıntıları yazma hâlinde Şam'da mahfuzdur: Zâhiriyye, mec. 104 (162a-169a, 591 H.) (GAS 135).

8. Ebû'l-Abbas Ah. b. Ömer b. Enes b. Delhâs el-Uzarî ed-Dellâ'î'nin (öl. 478 H.) *Delâ'ilü'n-nübüvve*'si (*İber* II, 338).

9. Hasan er-Rahûnî'nin (öl. 661) *Nazmu'd-dürer fi mu'cizâti Seyyidi'l-beşer*'i. Yazması: Fâs, Karavîn 731 (GAL).

10. Kâdı Abdülcebbâr b. Ahmed Ebû'l-Hasan'ın *Tesbîtu delâ'ili'n-nübüvve*'si. Abdülkerîm Osmân'ın tahkiki ile 1966 yılında Beyrut'ta 2 cilt hâlinde Dâru'l-Arabiyye tarafından basılmıştır.

11. Ebû Sa'îd Abdülmelik b. ebî Osmân en-Nîsâbûrî el-Harkûşî'nin (öl. 407 H.) *Delâ'ilü'n-nübüvve*'si (*İber* II, 214).

12. Ebû Abdillah Muh. b. Mes'ûd b. Tayyib b. Ferec el-Gâfikî'nin (465-540 H.) *Mi'râcu'l-menâkıb ve-minhâcu'l-hasebi's-sâkıb fi nesebi Resûlillah ve-zikri mu'cizâtihî*'si (*Bern. Vâdiyâşî* 224).

13. Abbâs b. Ah. b. Abdilkerîm el-Haddâd el-Marhûmî'nin *Reyhânetu'l-muştâkîn ilâ zikri mu'cizâti Seyyidi'l-mürselîn*'i. Yazması: Paris 2008.

14. İbnü's-Sem'ânî'nin *K. ed-Delâ'il*'i. Bu kitaptan bir hadîsin sened ve metni ile alıntısı *Hâvî*'de (II, 261) yer almıştır.

15. İbnü Mende'nin *Delâ'ilü'n-nübüvve*'si (*İsâbe* I, 481).

16. Suyûtî'nin *ed-Dürrü'l-hâlis fi'l-mu'cizât ve'l-hasâ'is*'i. Yazmaları: Kahire[1] VII, 396; British Mus. Or. 5955 (DL 18).

17. el-Mahâmilî'nin *Delâ'ilü'n-nübüvve*'si (Hallikân I, 76).

18. Ebû'r-Rebî' b. Sâlim'in *K. el-Mu'cizât*'ı (*İsâbe* IV, 325).

19. Ebû'l-Ferec b. el-Cevzî'nin *el-Mantiku* (yahut *Nutku*)'*l-mefhum min ehli's-samti'l-ma'lûm*'u. Bu kitapta hayvanlar ve cansız mahlûkâtın Peygamber'in (sav) mucizesi ile konuşmaları konu edinilmiştir. Pek çok yazmalarından bazıları: Ayasofya 4333; Feyzullah 1280.

Bunun Ah. b. Tuğrulbey tarafından hazırlanan muhtasarı basılmıştır: Kahire 1281, 1308.

10. İbn Futays'ın *Delâ'ilü'r-risâle*'si: Ebû'l-Mutarrif Abdurrahman b. Muh. b. Îsâ b. Futays b. Asbağ el-Kurtubî el-Hâfız. Kitap, 10 sifrden oluşmuştur. Müellifin diğer eserlerinden: 100 cüz'lük *Esbâbu'n-nüzûl*, yine 100 cüz'lük *Fadâ'ilü's-sahâbe*, 150 cüz'lük *Ma'rifetu't-tâbi'în*, 30 cüz'lük *en-Nâsih ve'l-mensûh*, 40 cüz'lük *el-Uhuvve*.

11. Ebû Avâne Ya'kûb b. İshâk el-İsferâyînî'nin *Delâ'ilü'l-i'câz*'ı.

12. Ebû'l-Ferec b. el-Cevzî'nin *K. el-Vefâ fî fadâ'ili'l-Mustafâ*'sı. Beşyüzü aşkın bâbı muhtevî olan kitap, iki cilttir[6].

13. Kâdî İyâd'ın *K. eş-Şifâ' bi't-ta'rîf bi-hukûki'l-Mustafâ*'sı: Ebû'l-Fadl İyâd b. Mûsâ b. İyâd el-Yahsibî —ki Himyer'in bir kolu olan Yahsib b. Mâlik'in kabîlesine nisbettir— es-Sebtî —evi ve beldesi, Mağrib'de meşhûr bir kent olan Sebte'ye nisbettir— el-Endülüsî (aslen) el-Mâlikî (mezheb olarak), Merrâkuş'ta H. 544'de vefât etti, şehrin içindeki Bâb-ı Îlân'da defnedildi. İçinde zayıf ve kimilerinin iddia ettiği gibi uydurma olan hadisler mevcuttur. Eserinin te'lifinde o, el-Hatîb Ebû'r-Rebî' Süleyman b. Seba' es-Sebtî'yi tâkibetmiştir. Zehebî, eser hakkında bir hayli insâfsızca kelâm sarfetmiştir, diyor ki: "İçi uydurma hadisler ve onun nübüvvetin kadrini beyânda ihtiyâc olmayan nakdinin azlığına delâlet eden zayıf te'villeri ile doludur."

Buna rağmen bu kitap, İslâm'da benzeri yazılmamış, faydası büyük ve çok olan bir eser olup, müzmin hastalıklara, gam ve tasaların giderilmesi ve meselelerin halli için okunduğunda şifâ ve tesiri tecrübe edilmiştir. Allah, müellifinin bu çalışmasının karşılığını versin, en tamam mükâfatı ile ödüllendirip onu azîm kılsın. Âmîn. Birisi *eş-Şifâ*'daki isnâdlı hadisleri müstakil bir cüz'de biraraya getirmiştir ki bunların toplamı 60 hadistir[7].

---

20. Ebû Zer Abd b. Ahmed el-Herevî'nin *Delâ'ilü'n-nübüvve*'si (İbn Hayr *Fehrese* 286).

6* Neşredilmiştir: Mustafâ Abdülvâhid'in tahkiki ile, 2 cilt hâlinde 1966 yılında Kahire'de Dâru'l-Kutubil-Hadîse tarafından. Türkçe tercümesi: Nîlî (öl. 1161 H.), yazması: Kılıç Ali 837.

7* Bu kitabın, bazı İslam toplumlarında çok özel bir yer işgâl ettiği görülür. Şöyleki Tunus'ta kadınlar, Buhârî'nin *Sahîh*'i ile birlikte onu bir yemin dayanağı olarak kullanmakta ve "*ve'ş-Şifâ ve'l-Buhârî*" gibi tabirlerle yemin etmektedirler. Ayrıca kitabı öven pek çok şiir de inşâd edilmiştir.

Pek çok baskıları yapılmıştır: İstanbul 1264, 1290, 1293, 1312; Bombay 1276; Hind 1287; Cawnpore 1877; Fâs 1305, 1313; Kahire 1276, 1295, 1312, 1322, 1329.

Yakın neşirleri: Muh. Kara Ali'nin tahkikiyle, 2 cilt hâlinde, 1978'de Şam'da; Alî Muh. el-Becâvî'nin tahkiki ile 2 cilt hâlinde Kahire'de 1977'de yılında basılmıştır.

Celâlüddîn es-Suyûtî (911 H.), kitabın içinde geçen hadislerin kaynakları hakkında bir kitap te'lif etmiştir: *Menâhilu's-safâ' fî tahrîci ehâdîsi'ş-Şifâ*. Basması: Kahire 1276.

Şifâ üzerine yazılan şerh ve hâşiyeler:

1. Abdülbâkî b. Abdilmecîd el-Kureşî el-Yemenî'nin (öl. 743 H.) *el-İktifâ*'sı. Yazması: Murad Molla 452.

2. İbr. b. Muh. b. el-Acemî Burhânüddîn el-Halebî'nin (öl. 841 H.) 797 H. yılında kaleme aldığı şerhi: *el-Muktefâ fî halli elfâzi'ş-Şifâ'*. Yazması: Kılıç Ali 194; Murad Molla 453, 457.

14. ez-Zührî'nin *K. es-Sîre*'si: Ebû Bekr Muh. b. Müslim b. Ubeydillah b. Abdillah b. Şihâb el-Kureşî ez-Zührî el-Medenî, Şâm'a yerleşmiş, ulemânın büyüklerinden, küçük tâbiûndan, "Kalbime attığım hiç birşeyi unutmamışımdır" sözünün sâhibi. Kimileri İslâm'da ilk yazılan sîrenin Zührî'nin *Sîre*'si olduğunu söylemişlerdir.

15. İbn İshâk'ın *Sîre*'si: Ebû Bekr yahut Ebû Abdillah Muh. b. İshâk b. Yesâr el-Muttalibî —ki onların âzâdlısıdır— el-Medenî, Irâk'a yerleşmiş, Meğâzî ehlinin reîsi, Bağdat'ta H. 151 yahut 152 yahut 153'de vefât etmiştir. En doğrusu ilk tarihtir. Onun hakkında Zehebî: "İlim kaplarından birisi ve meğâzî ile siyer bilgisi konusunda otorite idi. Ancak hadiste sağlam olmayıp, rivâyeti sıhhat mertebesinden aşağıdadır. Buna karşılık nefsinde sadûktur." Bu kitabı, Ebû Muh. Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Me'âfirî el-Mısrî —ki H. 218'de vefât etmiştir— tehzîb etmiş, daha sonra onun ismine nisbet edilir olmuştur (:*Sîre İbn Hişâm*). İbn Hişâm, bu eseri Ziyâd b. Abdillah el-Bekâ'î tarikiyle İbn İshâk'tan rivâyet etmiştir[8].

16. es-Süheylî'nin *Ravdu'l-unuf*'u: Ebû'l-Kâsım ve Ebû Zeyd Abdullah b. Abdirrahman b. Abd b. Ahmed es-Süheylî el-Hus'amî el-Endülüsî el-Mâli-

---

3. Nûreddîn Alî b. Muh. b. Akbars eş-Şâfiî'nin (801-862 H.) *Fethu's-safâ*'sı. Yazması: Murad Molla 455-456, müellif hattı ile; Selimağa 185-6.

4. Ah. b. Muh. el-Kâhirî eş-Şumunnî'nin (801-872 H.) *Müzîlu'l-hafâ' an elfâzı'ş-Şifâ*'sı. Basması: İstanbul 1264.

5. Muh. b. ebî'ş-Şerîf el-Hasanî et-Tilimsânî'nin 917 senesinde te'lif ettiği *el-Menhelu'l-asfâ*'sı. Yazması: Murad Molla 451.

6. Alîyü'l-Kârî el-Herevî'nin (öl. 1014 H.) *Ref'u'l-hafâ' an zâti'ş-Şifâ*'sı. Basmaları: İstanbul 1264, 1285, 1290, 1316; taşbaskısı Bûlâk 1257; Kahire 1264, 1325-7 (*Nesîmu'r-riyâd* ile birlikte)

7. Ah. b. Halîl es-Subkî'nin (öl. 1037 H.) *el-Menhecu'l-vefâ*'sı. Yazması: Murad Molla 617.

8. Şihâbüddîn Ah. b. Muh. el-Hafâcî'nin (öl. 1069 H.) *Nesîmu'r-riyâd*'ı. Basmaları mevcuttur: 4 cilt hâlinde, İstanbul 1267, 1314, 1317; Kahire 1315-7.

9. el-Hasan el-İdvî el-Hamzavî'nin *el-Mededu'l-feyyâd bi-nûri'ş-Şifâ' li'l-Kâdı İyâd*'ı. Taşbaskısı yapılmıştır: Kahire 1276, 1286, 2 cilt hâlinde.

10. Ah. b. Hacer el-Heytemî'nin (öl. 973 H.) *İşrâfu'l-vesâ'il*'i. Yazması: Kılıç Ali 227.

11. Şemsüddîn Muh. ed-Deleci'nin (öl. 947 H.) *el-İstifâ*'sı. Yazmaları: Murat Molla 76, 454; Süleymaniye 209.

8* Ebû Muh. Abdülmelik b. Hişâm en-Nahvî'den *Tehzîb*'i rivayet eden yegâne râvi: Abdurrahîm b. Abdillah b. el-Berkî (*Fihris İbn Atiyye* 93; *Bern. Vâdiyâşî* 215; *Sila* 84-28, 365; *Bern. Tüceybî* 128-30; İzz. b. Cem *Meşyeha* 103 ab).

Muh. b. İshâk'ın *Sîre*'sinin baskıları:

a) Muh. Hamîdullah'ın tahkiki ile Rabat 1967 ve Konya 1981 yıllarında.

b) Süheyl Zekkâr'ın tahkiki ile 1978 Beyrut'ta, Dâru'l-Fikr tarafından.

c) Wüstenfeld, 3 cüz', Gotha 1859-60.

d) Leipzig, 3 cüz', 1899-1900.

e) *Ravdu'l-unuf*'un hamişinde 1331.

f) İbnü'l-Kayyim'in *Zâdu'l-me'âd*'ının hamişinde 1333-4.

g) Mustafa es-Sakkâ, İbrahim el-Ebyârî ve Abdülhafîz Şiblî'nin tahkikleri ile 4/2 cilt hâlinde 1955'de Kahire'de Mekt. Mustafâ'l-Bâbî el-Halebî tarafından.

h) Taha Abdürra'ûf Sa'd'ın tahkiki ile *Ravdu'l-unuf* ile birlikte 6 cüz' hâlinde 1973'de Kahire'de el-Mektebetu'l-Ezheriyye tarafından.

kî el-A'mâ, eserler sâhibi. Süheylî nisbeti Mâlika yakınlarındaki Süheyl adlı bir köye aittir. Köyün bir yıldız adı olan Süheyl ismini almasının sebebi bu yıldızın bütün Endülüs'te bu köyün olduğu dağ hâricinde hiç bir yerden görülmeyişidir. Bu yıldız, iki derece yükselmekte sonra birden kaybolmaktadır. Merâkkuş'ta 581'de vefât etmiştir. Tam adı şöyledir: *K. er-Ravdu'l-unuf fî şerhi garîbi elfâzihâ ve-i'râbi ğâmidihâ ve-keşfi mustağlikihâ*. Dört cilt olan eserini 120 kaynaktan istihrâc etmek sûretiyle hazırlamıştır[9]. Vücûda getirdiği bu güzel eseri Bedrüddîn yahut İzzüddîn Muh. b. ebî Bekr b. İzzeddîn b. Cemâ'a el-Kinânî, *Nûru'r-ravd* adıyla ihtisâr etmiştir.

Bunun üzerine Şerefüddîn Mısır'da kâdılar kâdısı ve şeyhülislâm Yahyâ b. Muh. b. Muh. b. Muh. el-Münâvî —öl. 871 H.— bir hâşiye yazmış; ceddinin bu ilâvelerini torunu Zeynü'l-âbidîn Abdurra'ûf el-Münâvî ise tecrîd etmiştir.

17. el-Vâkidî'nin *Sîre*'si[10]: Ebû Abdillah Muh. b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkidî el-Eslemî —ki bunların âzâdlısıdır— Denildiğine göre o, Benû Hâşim'in âzâdlısıdır. İlminin genişliğine rağmen metrûk bir hâfızdır. Bağdât'ta kâdı iken 206 yahut 207 yahut 209'da vefât etmiştir.

18. el-Melâ'î'nin *Sîre*'si[11]: Ebû Hafs Ömer b. Muh. el-Mevsilî el-Melâ'î —ki bu nisbet ona, Mevsil câmiinde kuyudan Allah için su doldurup dağıttığı (*yemle'u*) için verilmiştir— Şehîd Sultân Nûreddîn zamanında yaşamış zâhid, ibâdete düşkün büyük bir imâm idi. Onun, bu mezkûr Sultan yanında sözü ve şefaati geçerli idi.

19. Muhibbüddîn et-Taberî'nin *Sîre*'si[12]: Hâfız Muhibbüddîn Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Abdillah b. Muh. et-Taberî el-Mekkî eş-Şâfi'î, Harem fakîhi, Hicâz muhaddisi, 694 H. senesinde vefât etmiştir. Eserindeki hadisleri kendi senediyle sevketmiştir.

20. İbn Seyyidi'n-nâs'ın *Sîre*'si = *Uyûnu'l-eser fî funûni'l-meğâzî ve'ş-şemâ'il ve's-siyer*'i[13]: Ebû'l-Feth Muh. b. Muh. b. Muh. b. Ahmed b. Seyyidi'n-nâs el-Ya'murî el-Endülüsî (aslen) el-Mısrî eş-Şâfi'î, büyük hâfızlardan biri, H. 734'de vefât edince, Karâfetü'l-kübrâ'ya defnedildi. Siyer husûsunda kaleme alınmış en güzel bilgileri biraraya getirmiş mu'teber bir kitaptır. İki cilttir. Senedleri pek uzun tutmuştur. Daha sonra ihtisâr edilmiştir.[14]

9* Baskısı: Abdurrahman el-Vekîl'in tahkiki ile, Kahire 1967-70, Dâru'l-Kutubi'l-Hadîse, 7 cilt olarak.

10* = *Kitâbu Sîreti Rasûlillah (sav) ve-meğâzîhu*. Bu kitabı ondan rivayet eden: Muh. b. Şücâ'l-Belhî (İbn Hayr *Fehrese* 231).

11* *Hâvî*'de bir alıntısı mevcuttur (II, 207).

12* = *Hulâsatu siyeri Seyyidi'l-beşer*. Baskısı: Hindistan 1343.

13* Baskıları gerçekleştirilmiştir: Husâmeddîn el-Makdisî'nin inayeti ile 2 cilt hâlinde 1356/1937 yılında Mektebetu'l-Kudsî tarafından; Şam 1358; Beyrut, Dâru'l-Ma'rife.

14* **Siyere dair diğer kitaplar:**

1. Ebû'l-Hasan Ah. b. Fâris b. Zekeriyyâ en-Nahvî el-Kazvînî er-Râzî'nin (öl. 395 H.) *(Muhtasaru) Sîre(ti) Rasûlillah*'ı. Alî b. el-Kâsım el-Mukrî'nin rivâyeti iledir (*Sebetu'ş-Şemmâ'* 20b; *Sila* 84-28, 366). Basması: Hilâl Nâcî'nin tahkiki ile 1973 yılında Bağdat'ta "*Evcezu's-siyer li-Hayri'l-beşer*" adı ile.

21. Ebû Sa'îd en-Nîsâbûrî'nin *K. Şerefi'l-Mustafâ*'sı[15]: Ebû Sa'îd Ab-

2. Takiyüddîn Ebû Muh. Abdülganî b. Abdilvâhid b. Alî el-Makdisî el-Cemmâ'ilî'nin (541-600 H.) *Dürretu'l-mudî'e fi's-sîreti'n-nebeviyye*'si. İki cüz' hâlindedir (*İber* III, 129; *Sila* 84-28, 366). Yazması: Paris 1966; GAL.
Bu eser üzerine Kutbuddîn el-Halebî'nin *el-Mevridü'l-uzbi'l-henî fi'l-kelâm alâ Sîreti'l-Hâfız Abdilganî* adlı bir kitap te'lif etmiştir (*Fihris* 962).
3. *Siyeru'l-Velîd b. Müslim ani'l-Evzaî* (İbn Hayr *Fehrese* 236-7; *Sila* 84-28, 379).
4. Alâüddîn Ebû Muh. Moğoltây b. Kılıç b. Abdillah el-Hanefî'nin *Sîre*'si (*Sila* 84-28, 367), *K. el-İşâre fi telhîsi sîreti Seyyidinâ Rasûlillah (sav) ve-âsâri men ba'dehu mine'l-hulefâ*'sı (*Sila* 83-27, 450) ve *ez-Zehru'l-bâsim fi's-sîreti'n-nebeviyye*'si (*Dürer* IV, 353-4).
5. Kutbuddîn Ebû Muh. Abdülkerîm b. Abdinnûr el-Halebî'nin *Şerhu's-sîre*'si (*Sila* 84-29, 379).
6. İbn Kesîr'in *es-Sîretu'n-nebeviyye*'si. Basması: Mustafa Abdülvâhid'in tahkiki ile, Beyrut 1976 yılında, 4 cilt hâlinde, Dâru'l-Ma'rife tarafından.
7. Bedrüddîn el-Hasan b. Ömer b. Habîb'in *K. el-Müntekâ min sîreti'l-Mustafâ*'sı (*Sila* 85-29, 501).
8. İbn Şâhîn'in *Muhtasaru's-sîre*'si. İsâbe'nin kaynaklarındandır (II, 390). Muhtemelen bu *Sîre*, İbn İshâk'ındır.
9. Ebû'l-Hasan Alî b. Abdilmuhsin ed-Düveylibî'nin *Sîre*'si (*Sila* 84-28, 366).
10. Süleymân b. Turhân et-Teymî'nin *Sîre*'si. Oğlu Mu'temir'in rivâyetiyle (İbn Hayr 231).
11. Sa'düddîn el-Huseyn b. Muh. b. ebî Temmâm et-Tekrîtî'nin *Sîre*'si. Yazması: İstanbul Ün. Ktb. A. 748.
12. Abdullah b. Abdirrahman b. Abdillatîf'in *Risâletü'l-müctenâ min kitâbi'l-müctebâ fi sîreti'l-Mustafâ*'sı. Yazması: Şehit Ali 1897 (117 yk., 994 H.).
13. Ebû'l-Kâsım el-Huseyn b. Alî b. Muh. b. Yûsuf b. Bahr el-Vezîr el-Mağribî'nin (öl. 418 H.) *Sîre*'si. Yazması: Landb. -Br. 243 (II); 243 (III) (GAL).
14. Zekiyüddîn Ebû Muh. Abdülazîm b. Abdilkavî el-Münzirî'nin *Telhîsu's-sîreti'n-nebeviyye*'si. Yazması: Kahire2 V, 145 (GAL).
15. Abdullah b. Muh. b. Osmân, İbn Fûdî'nin *Diyâ' ûli'l-emr ve'l-mücâhidîn fi sîreti'n-Nebî ve'l-hulefâ'ir-râşidîn*'i. Yazması: Paris 5364.
16. Ebû İshâk Ah. b. Muh. b. İbr. es-Sa'lebî'nin *K. es-Siyer*'i. Müfessir el-Vâhidî'nin rivâyeti ile (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 53a)
17. Ebû İsâ Muh. el-Mehdî b. Ah. el-Fâsî'nin *Simtu'l-cevheri'l-fâhir fi sîreti Seyyidi'l-evâ'il ve'l-evâhir*'i (*Fihris* 283).
18. Ah. b. Zeynî Dahlân'ın *es-Sîretü'n-nebeviyye*'si (*Fihris* 39a, 504, 744).
19. Alâüddîn b. ebî'l-Haram el-Kureşî el-Mutetabbib, İbnü'n-Nefîs'in (öl.687) *er-Risâletü'l-kâmiliyye fi's-sîreti'n-nebeviyye*'si. Yazması: Kahire Suppl. I, 429, mec. 209 (25-48 yk.).
20. İbnü'l-Cevzî'nin *Müntehâ's-sûl fi sîreti'r-resûl*'ü (Fihris 1138).
21. Ebû Zerr Abd b. Ah. el-Herevî'nin *Sîretü'n-Nebî ve-ashâbihî*'si (İbn Hayr 286).
22. Ebû'l-Feth el-Ya'merî'nin *es-Sîretü'n-nebeviyye*'si (*İsâbe* I, 214).
23. Ebû Muh. Abdullah b. Hazm ez-Zâhirî'nin *Sîre*'si (*Sila* 84-28, 365).
24. Ebû Bekr Ah. b. Kâmil b. Halef el-Kâdî'nin siyere dair bir kitabından el-Hatîb sözetmiştir (*Ta'rîh Bağdâd* IV, 359).
25. Ebû İsâ Yahyâ b. Abdillah b. ebî İsâ'nın *K. İhtisârı sîreti Rasûlillah*'ı (İbn Hayr *Fehrese* 232).
26. Takiyüddîn b. Fehd'in *en-Nûru'l-bâhiri's-sâti' fi sîreti Zi'l-bürhâni'l-kâti*'si (*Fihris* 876).
27. İmâdüddîn Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. ebî Bekr el-Emîrî et-Tihâmî el-Hanefî'nin (öl. 893 H.) *Behcetu'l-mahâfil ve-buğyetu'l-emâsil fi's-siyâm ve'l-ahlâk (mu'cizât) ve'ş-şemâ'il fi sîreti Seyyidi'l-evâhir ve'l-evâ'il*'i. Yazmaları: Yeni Cami 825; Şehit Ali 1848.

15* *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 36, 160, 177). Kâdı İyâd, bu kitabı ihtisâr etmiştir (İbn Hayr *Fehrese* 289).

dülmelik b. Muh. b. İbrâhîm en-Nîsâbûrî el-Vâ'iz, Nîsâbûr'da H. 406 senesinde vefât etmiştir. 8 cilt olan kitabın müellifinin şer'î ilimlerde başka kitapları da mevcuttur. Bu zât, yine aynı adlı *K. Şerefi'l-Mustafâ* kitabının müellifi olan Ebû Sa'd Abdurrahman b. el-Hasan el-İsbehânî en-Nîsâbûrî'den ayrıdır. Bu bâbda Ebû'l-Ferec b. el-Cevzî'nin de bir *K. Şeref'il-Mustafâ*'sı mevcuttur.

22. Muh. b. İshâk'ın *el-Meğâzî*'si[16].

23. İbn Şihâb ez-Zührî el-Medenî'nin *el-Meğâzî*'si.

24. Yahyâ b. Sa'îd'in *el-Meğâzî*'si[17]: Ebû Eyyûb Yahyâ b. Sa'îd b. Ebân b. Sa'îd b. el-Âs el-Ümevî el-Kûfî, Bağdat'a yerleşmiş, el-Cemel nâmiyle marûf, 194'de vefât etmiştir.

25. Ebû Abdillah Muh. b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkidî'nin *el-Meğâzî*'si.

26. Mûsâ b. Ukbe'nin *el-Meğâzî*'si: Mûsâ b. Ukbe b. ebî Ayyâş el-Kureşî —ki bunların âzâdlısıdır— el-Medenî, küçük tâbiûndan, 141'de vefât etmiştir. *Meğâzî*'si bu sahada yazılanların en sahîhi olarak kabûl edilmiştir. Onun öğrencisi olan Mâlik b. Enes'in de görüşü böyledir. eş-Şâfi'î ise diyor ki: "Meğâzîler arasında küçük hacmine rağmen diğer benzer kitaplarda geçen birçok şeylerin hülâsâsı niteliğindeki muhtevâsı ile en sahîhidir. Ahmed (b. Hanbel) ise: "Mûsâ b. Ukbe'nin *Meğâzî*'sine önem verin, zira o güvenilir (bir şahıs)tır." demektedir[18].

27. Ebû Muh. el-Mu'temir b. Süleymân et-Teymî el-Basrî'nin *el-Meğâzî*'si. Büyük ulemâdan olan Mu'temir, 187 H. senesinde vefât etmiştir.

28. İbn Â'iz'in *el-Meğâzî*'si[19]: Ebû Abdillah yahut Ebû Ahmed Muh. b. Â'iz el-Kureşî ed-Dimaşkî el-Hâfız el-Kâtib, 233 yahut 234 H. senesinde vefât etmiştir.[20]

16* Bu kitap Yûnus b. Bukeyr'in rivâyeti ile marûf ve meşhurdur. İsâbe'nin kaynaklarındandır (I, 213). Bu meğâzî kitabı muhaddislerce okunup okutulmuş kitaplar cümlesindendir (Mesela: *Ta'rîh Bağdâd* IV, 264; *Sila* 85-29, 475).

Râvisi Yûnus b. Bukeyr'in bu kitap üzerine bir de "*Ziyâdât*"ı mevcuttur (*İsâbe* III, 228).

17* Ebû Abdillah Ah. b. el-Muğallis el-Bağdâdî'nin rivâyeti ile (İbn Hayr *Fehrese* 237; Sila 85-29, 473). Pek çok kitabın kaynaklarından birisidir. Mesela: *Tefsîru İbni Kesîr* IV, 120; *İsâbe* I, 227, 238, II, 32, *Hâvi* I, 318).

18* Muh. b. Füleyh b. Süleymân'ın rivâyeti ile (*Siyer* XXII, 357; *Dürer* II, 63; *Müfehres* 53a; İbn Hayr 230; Sila 85-29, 476).

19* Ebû Abdilmelik Ah. b. İbr. b. Busr el-Kureşî'nin rivâyeti ile (İbn Hacer Müfehres 166a; *Sila* 85-29, 475). *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 153, 281; III, 348, 352).

20* Diğer megâzî kitapları:

1. Ebû Abdillah Muh. b. Ömer el-Vakidî'nin *el-Meğâzî*'si. Bunu müellifinden Muh. b. Şücâ' el-Adl rivâyet etmiştir (*Sila* 85-29, 475). Baskısı yapılmıştır: Marsden Johanes'in tahkiki ile 1966 yılında 3 cilt hâlinde Oxford Üniversitesince neşredilmiş, daha sonra bu tab' Beyrut'ta tekrarlanmıştır. *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 235).

2. Ebû'l-Velîd Hişâm b. Ammâr es-Sülemî'nin (153-245) *K. el-Meb'as*'ı. Müellifinden rivâyet eden: Ebû Bekr Muh. b. Huzeym b. Muh. el-Ukaylî (İbn Hacer *Müfehres* 165a; *Bern. Vâdiyâşî* 238; Sila 85-29, 485).

3. Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Muh. b. Hubeyş el-Kâdî el-Meriyyî'nin (504-584 H.) 5 ciltten oluşan *K. el-Meğâzî*'si (*İber* III, 88; *Siyer* XXI, 120)

4. Kivâmu's-sünne Şeyhu'l-İslâm Ebû'l-Kâsım İsma'îl b. Muh. b. el-Fadl et-Teymî el-Kureşî el-İsbehânî'nin (457-538 H.) *K. el-Meb'as ve'l-meğâzî*'si. Yazması: Köprülü 1138 (200 yk., 7. H. asır). Peygamberliğin bidayetinden başlayarak, mucizeler, ahlâk ve şemâili ile devam edip 39. senenin sonuna kadar vâki olan hâdiselere yer verilmiştir.

5. Urve b. ez-Zübeyr'in *Meğâzî*'si. Ondan Zührî'nin rivâyet etmesi nedeniyle bazen râvisine de nisbet edilmiştir. Neşri yapılmıştır: Mustafâ el-A'zamî'nin tahkiki ile, 1981 Riyad.

6. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *Meğâzî*'si (*Siyer* XIII, 403).

7. Ebû Alî el-Huseyn b. Muh. b. Ah. b. Muh. el-Mâsercisî'nin *Meğâzî*'si (*Tezkire* III, 955).

8. Musannef sahibi Abdürrezzâk b. Hemmâm'ın *Meğâzî*'si. Ondan rivâyet eden: İshâk b. İbr. ed-Deberî (İbn Hayr *Fehrese* 236).

MUKSİRÛNDAN BAZI ŞEYHLERİN HADİSLERİNİ TOPLAYAN KİTAPLAR

1. Süleymân b. Mihrân el-Esedî el-Kâbilî —ki bunların âzâdlısıdır— el-A'meş'in *Ehâdîs*'ini Ebû Bekr el-İsmâ'ilî toplamıştır.

2. en-Nesâ'î'nin *Ehâdîsü'l-Fudayl b. İyâd et-Temîmî el-Yerbû'î el-Mervezî*'si[1].

3. Muh. b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî'nin *Ehâdîs*'ini Ebû Abdillah Muh. b. Yahyâ b. Abdillah b. Hâlid b. Fâris b. Züeyb ez-Zühlî en-Nîsâbûrî cem'etmiştir. Büyük hâfızlardan biri, hadiste emîrü'l-mü'minin. Doğru olan kavle göre H. 258, diğer iddialara göre ise 252 yahut 257 senesinde vefât etmiştir. İki ciltlik kitab *ez-Zühriyât* adıyla da ma'rûf olup, eserine gösterdiği itinâsı onun Zührî'nin hadislerini en iyi bilen kişi olduğuna bir delildir[2].

4. Yine onun (Zührî'nin) hadislerini daha sonra Ebû Alî el-Hüseyn b. Muh. el-Mâsercisî de toplamıştır. Zühlî'ye yaptığı ziyâdeleri ile birlikte öyle geniş bir eser vücuda getirmiştir ki, bir daha Zührî'nin hadislerini bu kadar geniş çapta bir araya getiren kimse ortaya çıkmamıştır[3]. O, Zührî'nin merviyâtını su gibi ezberlemiş idi.

5. Zührî'nin hadislerini Ebû Bekr Muh. b. Mihrân en-Nîsâbûrî el-İsmâ'ilî, —güvenilir hâfız, öl. 295. H.— de biraraya getirmiştir.

6. Yine o (yani el-İsmâ'ilî) *Hadîsu Mâlik*'i de cem'etmiştir. Her ikisi de güzel eserlerdir.[4]

1* Bkz. *Müsnedu hadîsi F. b. İyâd ve-Dâvud et-Tâ'î ve-Mufaddal bin Mühelhel es-Sa'dî*. İki râvisi mevcuttur: Hamza bin Muh. ile Ebû'l-Hasan b. Hayyûye (İbn Hayr *Fehrese* 148).

2* *İsâbe*'nin kaynaklarından birisidir (I, 25; II, 258). Müellifinden rivâyet eden: Ah. b. Muh. b. eş-Şarkî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 12b; *Sila* 84-28, 361).

Küçük bir bölümü yazma olarak elde edilebilmiştir. *Ehadîsü'z-Zührî*, Zâhiriyye, mec. 83 (140a-148b, 7. H. asır) (GAS 135).

3* Bkz. *Tezkire* III, 955, *İber* II, 120-1.

* Zührî'nin hadîsini bunların dışında Ebû Muh. el-Hasan b. Alî b. Muh. b. el-Hasan el-Cevherî (öl. 454 H.) de biraraya getirmiştir: *Hadîsü'z-Zührî*, yazması: Leipzig 320/2 (41a-123b, 454 H.); seçmeleri: Zâhiriyye, mec. 83/10.

* Bunun dışında *Sünen* sahibi Nesâ'î'nin (215-303 H.) de Zührî'nin hadîslerini cemettiği bildirilmiştir: *Müsnedu hadîsi'z-Zührî bi-ilelihî ve'l-kelâmi aleyh*, İbn Hayr *Fehrese* 145.

4* İmam Mâlik'in hadîsini daha pek çokları müstakil eserler hâlinde toplamışlardır:

a) Ebû'l-Kasım Abdurrahman b. Abdillah b. Muh. el-Gâfikî (öl. 381 H.). Râvisi: Ebû'l-

7. Yine ona âit *Hadîsu Yahyâ b. Sa'îd*[5],

8. *Hadîsu Abdillah b. Dînâr*[6] ve

9. *Hadîsu Mûsâ b. Ukbe.*

10. el-Ebbâr'ın *Hadîsu Mûsâ b. Ukbe*'si: Ebû'l-Abbas Ahmed b. Alî b. Müslim el-Ebbâr, hâfız, Bağdat muhaddisi, *et-Ta'rîh* ve sâir kitapların sâhibi, 290'da vefât etmiştir.

11. et-Taberânî'nin *Ehâdîsu Muh. b. Hucâde*'si.

12. Yine onun *K. Müsnedi Şu'be*'si[7].

13. *K. Müsnedi Süfyân*'ı[8],

Hasan Alî b. Muh. b. Fihr. *Muvattâ*'daki merfu hadîsleri illetleri, lafız farklılıkları, garîb lugatları ve ricâlinin tercemeleri ile birlikte ele almıştır: *Müsnedu hadîsi Mâlik* (*Fihris İbn Atiyye* 166; *Sila* 85-29; 444).

b) Ebû İshâk İbr. b. Sa'îd el-Cevherî'nin (öl. 247 H.) *Müsnedu hadîsi Mâlik*'i. Rivâyet eden: Ebû Ömer el-Mukrî' et-Talamenkî (*Fihris İbn Atiyye* 131).

c) Alî b. el-Huseyn b. el-Cüneyd Ebû'l-Hasan er-Râzî'nin (öl. 291 H.) *Hadîsu Mâlik*'i. Bu kitabından ötürü, el-Mâlikî diye marûftur (*İber* I, 420).

d) Kâdı Ebû İshâk İsma'îl b. İshâk b. İsma'îl el-Ezdî el-Cehdamî'nin (199-282 H.) *Hadîsu Mâlik*'i (*Ta'rîh Bağdâd* VI, 284; İbn Hacer *Müfehres* 110b; *Dürer* I, 418; *Sila* 84-28, 86).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 93/14 (GAS).

e) Kâsım b. Asbağ'ın *Müsnedu Mâlik*'i (*Tezkire* III, 854).

f) Ebû Ömer Ah. b. Hâlid b. Yezîd el-Kurtubî. İbnü'l-Cebbâb'ın (öl. 322 H.) *Müsnedu Mâlik*'i (*Tezkire* 816).

g) Ebû'l-Kâsım Halef b. el-Kâsım b. Sehl el-Endülüsî, İbnü'd-Debbâğ'ın (iöl. 325 H.) *Müsnedu hadîsi Mâlik*'i (*Tezkire* III, 1026; *Buğyetu'l-mültemis*, No. 717).

h) Ebû'l-Velîd Hişâm b. Ammâr es-Sülemî ed-Dimaşkî el-Kâdî'nin *Müsnedu Mâlik*'i (İbn Hayr *Fehrese* 152-3).

i) *Sünen* sahibi Nesâ'î'nin *Müsnedu hadîsi Mâlik*'i (*İber* I, 383; *Siyer* XXII, 314). Birkaç râvisini tesbit ettim:

1) el-Hasan b. Raşîk (*Fihris İbn Atiyye* 132).

2) Hamza b. Muh. el-Kinânî (İbn Hayr *Fehrese* 145).

3) Ebû Alî el-Hasan b. el-Hıdr el-Esyûtî (İbn Hayr a.y.; *Sila* 85-29, 444).

5* *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 131, 562).

* Başka müellifler de Yahyâ bin Sa'îd'in hadîslerini biraraya getirmişlerdir:

a) İsma'îl b. İshâk el-Kâdî'nin *Müsnedu hadîsi Yahyâ b. Sa'îd el-Ensârî ve-Eyyûbi's-Sahtiyânî*'si. Bu kitabı müellifinden Ebû'l-Kâsım İsma'îl b. Ya'kûb b. İbr. el-Bağdâdî, İbnü'l-Cerrâb rivâyet etmiştir (İbn Hayr *Fehrese* 148).

b) *Sünen* sahibi Ebû Abdirrahman en-Nesâ'î'nin 8 cüz'den oluşan *Müsnedu hadîsi Yahyâ b. Sa'îd el-Kattân*'ı. Râvisi: Hamza b. Muh (İbn Hayr a.y.).

6* Hâfız Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Müsnedu Abdillah b. Dînâr an İbn Ömer*'inin 3. cüz'ü, İbn Hacer'in dinlediği kitaplar cümlesindendir (*Müfehres* 139a).

7* Taberânî'nin bu eserini ondan meşhur hâfız Ebû Nu'aym el-İsbehânî rivâyet etmiştir (İbn Hacer *Müfehres* 53b, 203b; *Sila* 85-29, 442).

* *Mekârimu'l-ahlâk* kitabının müellifi Ebû Bekr Muh. b. Ca'fer el-Harâ'itî'nin *Müsnedu Muh. b. Hucâde*'sini müellifinden Muh. b. Ah. b. ebî'l-Hadîd rivâyet etmiştir (*Sila* 85-29, 442).

8* Pek çok muhaddis tarafından İmam Şu'be'nin hadîsleri toplanmıştır:

a) Ebû Alî el-Hasan b. Ah. b. İbr. el-Bezzâz, İbnu Şâzân'ın (339-426 H.) *Hadîsu Şu'be*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 90 (1-26 yk., 664 H.).

14. *K. Müsned'il-A'meş*'i ve

15. *K. Müsned'il-Evzâ'î*'si[9] ile diğerleri.

Osmân b. Sa'îd ed-Dârimî demiştir ki: "Şöyle söylenir: Şu beş kişinin hadislerini toplamamış olan hadis sahasında iflâs etmiş sayılır: Sevrî, Şu'be, Mâlik, Hammâd b. Zeyd ve İbn Uyeyne. Bu zâtlar, dînin temelleridir."

İbnu's-Salâh da: "Hadisçiler, bunların dışında Eyyûbu's-Sahtiyânî, Zührî ve Evzâ'î gibi daha pek çoklarının hadislerini biraraya getirmişlerdir." demektedir.

es-Sehâvî de hadisleri toplanan bir grup râvîyi *el-Cami*'inde serdetmiş olduğunu söylemektedir.

Bu bölüm râvî (yahut müellifin) kendi şeyhlerinin hadislerini bir araya getirmesinden ayrı bir bölümdür. Bu sahada Taberânî, şeyhlerinin isimlerine göre alfabetik olarak tertîb ettiği *Mu'cemu'l-Evsat*'ı vardır. Aynı tarzdaki *Mu'cemu's-sağîr*'de her şeyhi için birer hadis irâd etmiştir.[10]

---

b) Ebû'l-Kasım Halef b. el-Kâsım b. Sehl el-Endülüsî, İbnü'd-Debbâğ'ın (öl. 325 H.) *Müsnedu hadîsi Şu'be*'si (*Tezkire* III, 1026; *Buğyetu'l-mültemis* No. 717).

c) *Sünen* sahibi Ebû Abdirrahman en-Nesâ'î'nin *Müsnedu hadîsi Şu'be*'si. Aslında *K. el-Ağrâb* da denilen eserinde müellif, Süfyân b. Sa'îd es-Sevrî'nin de hadîslerini irâd etmiş, Şu'be'nin rivayet edip, Süfyân'ın etmediği ve tam tersi rivâyetleri tahriç etmiştir. İki râvisini tesbit ettim:

1. Sa'îd b. Câbir (İbn Hayr *Fehrese* 146).

2. Ebû'l-Hasan Muh. b. Abdillah b. Zekeriyyâ b. Hayyûye en-Nîsâbûrî (İbn Hayr a.y.; *Bern. Tüceybî* 219).

d) Ebû Bişr Muh. b. Ah. b. Hammâd ed-Dûlâbî'nin 9 cüz'den oluşan *Müsnedu hadîsi Şu'be*'si. Müellifinden rivayet edenler: 1. 309 H. senesinde dinleyen Ebû Bekr Ah. b. Muh. b. İsm. b. el-Ferec (İbn Hayr a.y.); 2. Ebû Bekr Muh. b. el-Hâris b. el-Ebyad (İbn Hayr *Fehrese* 147; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 12a).

9* Süfyân'ın hadîslerini toplayanlar:

a) Daha öncede zikri geçtiği gibi *Sünen* sahibi Ebû Abdirrahman en-Nesâ'î'nin *K. el-Ağrâb*'ı. Bu eserinde o, Şu'be ile Sevrî'nin birbirlerine nisbetle teferrüd ettiği yani birbirlerinin rivâyet etmedikleri hadîsleri biraraya getirmiştir. Önce de geçtiği gibi iki râvisi vardır (İzz. b. Cem *Meşyeha* 8ab; İbn Hayr *Fehrese* 146). Yazma nüshası: İspanya, Escurial ? (cüz' IV, 17 yk., 709 H.).

b) Ebû Bişr Muh. b. Ah. b. Hammâd ed-Dûlâbî'nin *Müsnedu hadîsi Süfyân es-Sevrî*'si. Müellifinden kitabı rivâyet eden: Ebû Bekr Ah. b. Muh. b. İsm. b. el-Ferec el-Mühendis (İbn Hayr *Fehrese* 147; *Bern. Vâdiyâşî* 205).

c) Ebû'l-Hasan Alî b. Abdirrahman b. ebî's-Serî el-Bekkâ'î'nin eseri: *Cüz' min hadîsi Süfyân es-Sevrî ve-Şu'be ve-Mâlik ve-Ebî Hanîfe ve'l-mukillîn* (İbn Hacer *Müfehres* 205a).

d) Abdullah b. Muh. b. Sa'îd b. ebî Meryem el-Mısrî'nin *Mâ esnede Süfyân es-Sevrî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 90 (40a-47a, 407 H.) (NÂSIR 22). Elbânî, kataloğun bir başka yerinde kitabı Ebû Bekr Ca'fer b. Muh. b. el-Hasan el-Firyâbî'ye (207-301 H.) nisbet etmiştir (NÂSIR 373).

10* Müellifinden rivâyet eden: Ebû'l-Fadl Ah. b. ebî İmrân el-Herevî (İbn Hayr *Fehrese* 149).

Evza'î'nin hadîslerini iki müellif daha cem'ettiler:

a) Duhaym Abdurrahman b. İbrâhîm'in dört cüz'den oluşan *Müsnedu hadîsi'l-Evza'î*si. Bu eseri müellifinden oğlu İbrâhîm ile Sa'îd b. Hâşim b. Mersed et-Taberânî rivâyet ettiler (İbn Hayr *Fehrese* 148-9).

b) Ebû'l-Hasan b. Cûsâ'nın *Müsnedu'l-Evza'î*'si. Rivâyet eden: Abdülvehhâb b. el-Hasan b. el-Velîd (*Sıla* 85-29, 448).

Daha pek çok hadîs imamının rivayetleri müstakil olarak pek çok muhaddis tarafından toplanmıştır:

1. Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc'in hadîslerini toplayanlar:

a) Ebû'l-Kâsım Sikatüddin Alî b. el-Hasan b. Hibetillah, İbnu Asâkir'in (499-571 H.) *Hadîsu İbn Cüreyc*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 24 (117-135 yk., müellif hattı) (NÂSIR).

b) *Sünen* sahibi Ebû Abdirrahman en-Nesâ'î'nin *Müsnedu hadîsi İbn Cüreyc*'i. Müellifinden rivâyet eden: Sa'îd b. Câbir (İbn Hayr *Fehrese* 147).

c) Ebû Abdillah Muh. b. er-Rebî' el-Cîzî'nin dört cüz'lük *Müsnedu hadîsi İbn Cüreyc*'i (İbn Hayr a.y.; *Sıla* 85-29, 442).

2. Ebû Abdillah Muh. b. İshâk b. Muh. b. Yahyâ b. Mende el-İsbehânî'nin (310-395 H.) *Müsnedu ehâdîsi İbrâhîm b. Edhem ez-Zâhid*'i. Ondan rivâyet eden oğlu Abdülvehhâb'dır (İbn Hacer *Müfehres* 139ab; *Sıla* 83-27, 447). Tek yazma nüshası Mısır'dadır: Kahire, hadîs 1558 (427-437 s., 1205 H.) (GAS 215).

3. el-Hasan b. Süfyân'ın (öl. 303 H.) *Müsnedu Abdillah b. el-Mübârek*'i. Yazma nüshaları: Zâhiriyye, mec. 18/5 (II, III, 107a-124b, 7. H. asır; büyük hâfız İbn Asâkir'in oğlu el-Kâsım'ın 549 H. tarihli elyazısı ile), mec. 47 (I, 36-43 yk., ilk ve son yaprakları eksik) (NÂSIR 103).

4. Eyyûb b. ebî Temîmeti's-Sahtiyânî'nin hadîslerini Kâdı Ebû İshâk İsma'îl b. İshâk b. İsma'îl el-Ezdî el-Cehdamî (199-282 H.) tarafından biraraya getirilmiştir (*Ta'rîh Bağdâd* VI, 284; *Meşyehatu'l-Halebî* 17a; İbn Hacer *Müfehres* 144a; *Vefeyât İbn Râfi'* I, 397; *Bern. Tüceybî* 213). Zamanımıza iki yazma nüshası ulaşabilmiştir: Feyzullah 507 (başı ve sonu noksan, 162a-169b yk., 9. H. asır; 162 ve 163. sayfalar müstakil, yani ne başları ne de devamları mevcut, diğer sayfalar sıralı); Zâhiriyye, mec. 4/2 (34-48 yk., 640 H.).

5. Ebû'l-Kâsım Abdülazîz b. Abdillah el-Beğavî'nin *Hadîsu Hammâd b. Seleme*'si kıraat ve rivâyet olunan hadîs kitaplarından birisi idi (*Dürer* IV, 100).

6. Ebû Bekr Muh. b. Muh. b. Süleymân b. el-Hâris el-Ezdî el-Bâğandî'nin (öl. 312 H.) *Müsnedu Ömer b. Abdilazîz*'i. Müellifinden eseri rivâyet eden: Ebû'l-Hüseyn Muh. b. el-Muzaffer b. Mûsâ b. Îsâ el-Hâfız (*Sıla* 85-29, 444; *Dürer* I, 15). Baskısı gerçekleştirilmiştir: M. Avvâme'nin tahkiki ile 1397 yılında Haleb'de Mektebetu Dâri'd-Da've tarafından.

7. Ebû Ahmed Abdullah b. Muh. b. Abdillah b. en-Nâsıh b. Şücâ', İbnü'l-Müfessir eş-Şâfi'î'nin (öl. 365 H.) *Hadîsu Ubeydillah b. Ömer b. Hafs b. Âsım el-Adevî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 105 (135a-151a, 576 H.) (GAS 89).

8. Müsnedler bölümünde zikri geçen Taberânî'nin *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*'i. Şam'lı sahâbîler dışında yine aynı yöreden pek çok râvinin de hadîslerini tahrîc etmiştir. *İsâbe*'nin kaynaklarından birisidir (I, 57, 197).

9. Ebû Usâme Zeyd b. ebî Üneyse'nin hadîslerini cem'edenler:

a) Ebû Bekr el-İsma'îlî (*İsâbe* II, 72).

b) Hilâl b. el-Alâ' b. Hilâl el-Bâhilî (öl. 280 H.). Yazması: Zâhiriyye, mec. 20/2 (V ve son cüz'ü, 21a-36a, 7. H. asır) (GAS 87).

10. Ebû Zür'atu'd-Dimaşkî'nin *Müsnedu'ş-Şâmiyyîn*'i. *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (II, 76, 133, 143).

11. Ebû Bekr Muh. b. Abdillah b. İbrâhîm b. Abdeveyh el-Mervezî eş-Şâfi'î'nin (260-354 H.) *Müsnedu Mûsâ b. Ca'fer el-Kâzım*'ı. Müellif, bunu 354 H. senesinde okumuştur. Muh. Huseyn el-Huseynî el-Celâlî'nin tahkiki ile 1974 yılında Tahrân'da basılmıştır.

12. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Mesânîdu Ebî Yahyâ Firâs b. Yahyâ*'sı (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 46a; İbn Hacer *Müfehres* 104a; *Sıla* 85-29, 450).

13. Süfyân b. Uyeyne'nin hadîslerini cem'edenler:

a) Ebû'l-Hasan Alî el-Kâdî el-Hila'î'nin (405-492 H.) *Hadîsu Süfyân b. Uyeyneti'l-*

muntahibe min fevâ'idihî'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 117 (I, 98-103 yk.) (NÂSIR).

b) Ebû Bişr Muh. b. Ah. b. Hammâd ed-Dûlâbî'nin *Müsnedu hadîsi Süfyân b. Uyeyne*'si. Müellifinden rivayet eden: Ebû Bekr b. İsma'îl (İbn Hayr *Fehrese* 147).

14. Ebû Bekr Muh. b. İbr. b. Alî el-İsbehânî el-Mukrî'nin (285-381 H.) *Müsnedu* (yahut *Ehadîsu*) *Nâfi' b. ebî Nu'aym el-Kârî*'si (İbn Hacer *Müfehres* 205a; *Meşyehatu'l-Halebî* 70a). Yazma nüshası: Zâhiriyye, mec. 13 (22-25 yk.); Kahire[2] I, 106, hadîs 1559 (bunun kopyası Dâr, 25604 b, 7 yk., 1351 H.) (GAS 205).

15. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Müsnedu Ebî Yûnus el-Gavî*'si. Rivâyet eden: el-Fadl b. Alî el-Hanefî. İbn Hacer *Müfehres* 170b; *Sila* 85-29, 444).

16. *Sahîfetu Hemmâm b. Münebbih = Nushatu H. b. M.* İki imam tarafından cem'edilmiştir:

a) Ebû Nu'aym el-İsbehânî (İbn Hacer *Müfehres* 152a; *Sila* 84-28, 384).

b) İmâm ed-Dârekutnî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 75a-76b; *Bern. Tüceybî* 228; İbn Hayr *Fehrese* 162).

Pek çok neşrinden ilki: M. Hamîdullah'ın inayeti ile Şam'da Mecelletu'l-Mecma'i'l-İlmî'l-Arabî (RAAD) mecmuasında yayınlandı: 28/1953/96-116, 270-281, 443-467.

17. *Sahîfetu'l-Eşacc an Alî b. ebî Tâlib.* Ebû'l-Hayr Ah. b. İsm. el-Kazvînî'nin (512-590 H.) *K. es-Serd ve'l-ferd fî sahâ'ifi'l-ahbâr ve-nusahihâ'l-menkûle an Seyyidi'l-mürselîn* adlı eseri içinde bu mezkûr sahifeyi de tahrîc etmiştir. Yazması: Şehit Ali 539 (125a-128b, 599 H.); Kahire[2] I, 105, hadîs 1920 (mecmua içinde).

18. *Sahîfetu Humeydi't-Tavîl an Enes* (*Siyer* XXII, 292). Yukarıda zikredilen kitab içinde tahrîc edilmiştir: Şehit Ali 539 (122b-124a, 599 H.).

19. *Sahîfetu* (yahut *Ehâdîsu* yahut *Nushatu*) *Hirâş an Enes b. Mâlik*'i (İbn Hayr *Fehrese* 162; *Buğyetu'l-mültemis* No. 453, 1041). Yazma nüshaları: Şehit Ali 539 (128b-132a, 599 H.); Berlin 1552 (58-59 yk.).

20. *Sahîfetu Cüveyriyye b. Esmâ' an Nâfi*'si (*Sila* 84-28, 384). Yazma nüshası (Ebû'l-Hayr'ın mezkûr mecmuası içinde): Şehit Ali 539 (132a-138b, 599 H.) (GAS 94).

21. *Nushatu Dînâr b. Abdillah el-Ehvâzî an Enes b. Mâlik* (İbn Hayr *Fehrese* 161-2).

22. *Şu'be an Katâde an Enes* tarikinden dokuz hadîs. Ebû Tâhir Ah. b. Muh. es-Silefî'nin bu yazısı yazma hâlinde elde edilmiştir: Feyzullah 259 (97b, 7. H. asır)

23. *Sahîfetu Abdirrezzâk an Ma'mer ani'z-Zührî an Sa'îd b. el-Müseyyeb an Ebî Hüreyre*. Ebû'l-Hayr el-Kazvînî'nin mezkûr eseri içinde yer almıştır: Şehit Ali 539 (119b-122a, 599 H.).

24. *Sahîfetu Külsûm b. Muh. an Atâ'i'l-Horâsânî.* Yazması: Şehit Ali 539 (116b-119a, 599 H.) (GAS 94).

25. Ebû Bekr eş-Şâfi'î'nin *Cüz' min hadîsi Amr b. Dînâr an İbn Abbâs*'ı. eş-Şâfi'î'den rivâyet eden: Ah. b. Muh. b. Alî b. Kürdî (İbn Hacer *Müfehres* 209a-a).

26. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin (öl. 430 H.) *Hadîsu Yûnus b. Ubeyd*'i. Yazma nüshası: Zâhiriyye, mec. 103 (139a-151b, 8. H. asır).

27. Ebû'l-Ferec Sehl b. Bişr b. Ah. es-Sûfî el-İsferâyînî'nin (409-491 H.) *Ehadîsu Yağnem b. Sâlim an Enes b. Mâlik*'i. Yağnem, hadîs uydurmakla ithâm edilmiştir. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 228; İbn Sâbir'in hattı ile; 25a-26a yk.) (NÂSIR 227).

28. Muh. b. Azîz el-İlî'nin (öl. 267 H.) *Müsnedu hadîsi Ukayl b. Hâlid*'i (İbn Hayr *Fehrese* 149-50).

29. Ebû'l-Kâsım Temmâm b. Muh. b. Abdillah er-Râzî'nin (öl. 414 H.) *Cüz' fîhî müsnedu'l-mukillîn mine'l-umerâ' ve's-selâtîn*'i. Yazması: Kahire, Suppl. I, 214, hadîs 1558 (11 s.).

30. Cemâlüddîn Yûsuf b. Hasan b. Ah. b. Abdilhâdî es-Sâlihî el-Hanefî'nin (840-909 H.) *el-Aşere min merviyyâtı Sâlih b. el-İmâm Ah. ve-ziyâdâtihî*'si. Yazma nüshası: Zâhiriyye, mec. 39 (85-89 yk., müellif hattı ile).

31. Yine onun *Hadîsu'l-Haşkenâk*'ı. Yazma nüshası: Zâhiriyye, amm 9390 (41-42 yk., müellif hattı).

32. Ebû Tâhir Ah. b. Muh. b. Ah. es-Silefî'nin *Hadîsu Lakît b. Âmir*'i. Yazma nüsha-

sı: Zâhiriyye, hadîs 357 (58-65 yk.) (NÂSIR).

33. Yine Silefî'nin *Min müsnedi Ebî Muh. Abdillah b. Zeydân b. Büreyd el-Biclî*'si (212-313 H.). Yazma nüshası: Zâhiriyye, mec. 113 (16b-22 yk, Abdülganî el-Makdisî'nin hattı ile).

34. Ebû Bekr el-Kâsım b. Zekeriyyâ el-Mutarriz'in *Müsnedu Humeydi't-Tavîl*'i. Rivâyet eden: Ebû'l-Kâsım Abdülmuhsin b. Ubeydillah es-Simsâr (Sirâcüddîn *Meşyeha* 125ab).

35. Diyâüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Abdilvâhid b. Ah. el-Makdisî, İbnü'l-Kayserânî'nin (569-643 H.) *Hadîsu Habîbi'l-Ensârî ve-Hureymi't-Tâî*'si. Yazma nüshası: Zâhiriyye, mec. 85 (218-222 yk.).

36. Yine İbnü'l-Kayserânî'nin *er-Rivâye an erbaîn aşere râviyen mine'l-Abâdile*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 106 (110-135 yk., müellif hattı) (NÂSIR 331).

37. Ebû'l-Kâsım b. Asâkir'in *Hadîsu İbn Saîd*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 32 (35-40 yk.). İbn Saîd = Ebû Muh. Yahyâ b. Muh. b. Saîd el-Kâtib el-Hâşimî'dir (228-318 H.).

38. Yine İbn Asâkir'in *et-Tecrîd*'i. Enes b. Mâlik'in hadîslerinin toplandığı bu eserde, Enes'den rivâyet edenlere göre bir tertip sözkonusu olup, herbirinin bir veya birden çok rivâyetlerine yer verilmiştir. Yazması: Zâhiriyye, mec. 10 (IV, 13-27 yk.); mec. 107 (170-? yk.).

39. Yine İbn Asâkir'in kendi elyazısı ile zamanımıza ulaşabilen *Hadîsu Ebî'l-Fütûh Abdilhallâk el-Herevî ve-Hadîsu Ebî'l-Hasan Mekkî b. ebî Tâlib*'i; Zâhiriyye, mec. 92 (227-238 yk.) (NÂSIR).

40. Yine İbn Asâkir'in *Hadîsu Ehli Hurdân*'ı. Yazması: Zâhiriyye, mec. 34 (186-191 yk.).

41. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Müsnedu Dâvud b. Abdillah el-Evdî ve-Dâvud b. Yezîd el-Evdî*'si (*Sila* 85-29, 442).

42. Yine Ebû Nu'aym'ın *Müsnedu Abîde b. ebî Râbıtati'l-Kûfî*'si (*Sila* 85-29, 441).

43. et-Taberânî'nin *Müsnedu Ah. b. Hâzım b. ebî Gareze*'si. İbn Fâzişâh'ın rivâyeti ile (İbn Hacer *Müfehres* 110 b).

44. Yine onun *Müsnedu Rakabe b. Maskale*'si. Bunu Ah. b. Abdirrahman b. ebî Alî el-Hemedânî, dedesinden, o da müelliften rivâyet etti (*Sila* 85-29, 442).

45. Ebû Abdillah Muh. b. İsm. el-Fudaylî'nin *Hadîsu Kuteybe b. Saîd*'i (*Sila* 84-28, 442).

46. el-Hatîbu'l-Bağdâdî'nin *Müsnedu Muh. b. Sûka*'sı, 4 cüz'dür (*Tezkire* III, 1140).

47. Ebû'l-Fadl el-Kâsım b. Abdillah b. Kutlûbôğâ el-Hanefî'nin (öl. 879 H.) Sûfî Zü'n-Nûn'un bazı hadîslerini topladığı cüz'ün yazması: Berlin 1347.

48. Ebû Saîd Muh. b. Abdirrahman el-Edîb el-Cenzerûzî'nin (öl. 462 H.) *Ehâdîsu Hişâm b. Ammâr*'ı. Yazması: Zâhiriyye, mec. 60 (X, 125-133 yk.).

49. Ye'îş b. Saîd b. Muh. el-Verrâk Ebû Osmân'ın *Müsnedu hadîsi Ebî Bekr Muh. b. Mu'âviye el-Kureşî, İbni'l-Ahmer*'i. İbnü Abdilberr, müellifin bunu el-Hakem el-Muntasır'ın emriyle te'lif ettiğini ve 390 H. senesinde de okuduğunu söylemiştir (*Buğye*, No. 1506).

50. Ebû Abdillah Muh. b. İbr. el-Mu'addil er-Razî'nin (5. H. asır) *Hadîsu Kus b. Saîde*'si. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 527 (42-49 yk.) (NÂSIR 174).

51. Ebû'l-Feth Yahyâ b. ebî Mansûr, İbnü's-Sayrafî el-Harrânî'nin (583-678 H.) *Hadîsu Ebî Mahfûz Ma'rûfi'l-Kerhî*'si. Yazma nüshası: Zâhiriyye, mec. 68 (39-41 yk., 665 H.) (NÂSIR 65).

52. Abdülbâkî b. Kâni' b. Merzûk el-Ümevî el-Bağdâdî'nin (265-351 H.) *Hadîsu Ebî Ubeyde Mücâ'a bin ez-Zübeyr*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 35 (II, 68-75 yk.) (NÂSIR 345).

BAZI HADİSLERİN TARİKLERİNİN BİRARAYA GETİRİLDİĞİ KİTAPLAR[1]

1. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Turuk hadîs "inne lillahi tis'a ve tis'îne ismen."*[2]

2. ed-Diyâ'ül-Makdisî'nin *Turuk hadîsi'l-Havd*'ı[3].

3. Ebû Bekr el-Âcurrî'nin *Turuk hadîsi'l-İfk*'i[4].

4. Muh. b. Eslem et-Tûsî'nin *Turuk hadîs Kabdi'l-ilm*'i.

5. Ebû'l-Feth Nasr b. İbrâhîm el-Makdisî eş-Şâfi'î'nin *Turuk hadîs Kabdi'l-ilm*'i.

6. el-Hâtîbu'l-Bağdâdî'nin 3 cüz'lük *Turuk hadîs Kabdi'l-ilm*'i[5].

7. Bazılarının *Turuk hadîs "talebi'l-ilm farîdatün"*ü.

8. İbn Ukde'nin *Turuk hadîs "men küntü mevlâhu"*su: Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muh. b. Sa'îd el-Kûfî, Mevlâ Benî Hâşim, İbn Ukde nâmiyle marûf, toplayıcı musannif, hâfız, öl. 332 H.[6]

9. Aynı hadisin tarîklerini Zehebî de cem'etmiştir.

10. Yine Zehebî, *Tezkire*'sinde zikrettiği üzere *Hadîsu't-Tayr*'ın da ta-

---

1* Bu sahada ilk müstakil eserler 3. asrın başlarında kaleme alınmaya başlanmıştır. Bununla birlikte Sünen ve Câmi' gibi hadîs kaynaklarında bazı hadîs metinlerinin muhtelif tarîklerinin biraraya getirilmesi daha eski bir hâdise olup, tasnif dönemi ile beraber ortaya çıkmıştır. Bir hadîsin bütün tarîklerinin tahrîcine yönelik parsiyel çalışmalara büyük kolleksiyonlarda sıkça rastlanabilir. Bunun bir misâli *"Esbiğû'l-vudû' veylun li'l-i'kâbi mine'n-nâr"* hadîsi olup, bunun tüm tarîklerini İbn Cerîr et-Taberî, *Tefsîr*'inde (VI, 84-5) tahrîc etmeye çalışmıştır. el-Atîkî'nin anlattığına göre Dârekutnî ise, *"Ni'me'ş-şey'ul-hediyyetu imâme'l-hâce"* hadîsine 20, *"İza câekum kerîmu kavmin fe'krimûhu"* hadîsine de 17 tarîki, hepsini de kendi ezberinden olmak üzere talebelerine imlâ etmiştir (*Tezkire* III, 993).

2* Diğer adı: *"Turuku hadîsi Esmâ'il-husnâ"* olup, râvisi Ebû Alî el-Haddâd'dır (İbn Hacer *Müfehres* 58b, 78b; *Sila* 84-28, 78).

3* Süleymân b. Hamza'nın rivâyeti ile (*Sila* 84-28, 79).

4* Müellifinden rivâyet eden: Ebû'l-Kâsım b. Bişrân'dır (*Sila* 84-28, 81).

Bu hadîsin tarîklerini başkaları da cem'etmiştir:

a) İsma'îl b. ebî Üveys'in (öl. H. 226) *"Turuku hadîsi'l-İfk"*inden bir hadîsi İbn Hacer, *İsâbe*'sinde (IV, 339, No. 609) zikretmiştir.

b) Ebû Yahyâ Abdülkerîm b. el-Heysem b. Ziyâd el-Kattân'ın (öl. H. 278) *"Hadîsu'l-İfk"*i: Yzm. Zâhiriyye, tasavvuf 121 (39a-47b, 608H.) (GAS 154).

5* Meşhur hâfız es-Sehâvî'nin bu hadîsin tarîklerini biraraya getirdiği bir eseri vardır: *"Tahrîcu turuki hadîsi 'innallahe la yukbidu'l-ilme intizâ'an"* (*Fihris* 990).

6* *İsâbe*'de bu eserden bir alıntı mevcuttur (II, 382, No. 5032).

riklerini biraraya getirmiştir[7].

11. et-Taberânî'nin *Turuk hadîs "men kezebe aleyye"*si[8].

12. Yûsuf b. Halîl ed-Dimaşkî ve gayrısının *Turuk hadîs "men kezebe aleyye"*si[9].

13. İbnu's-Salâh'ın *Turuk hadîsi'r-Rahme*'si: Ebû Amr Takiyüddîn Osmân b. Abdirrahman b. Osmân b. Mûsâ b. ebî Nasr el-Kürdî eş-Şehrezûrî (sonra:) ed-Dimaşkî eş-Şâfi'î, İbnu's-Salâh adıyla marûf ki bu, babasının lakabıdır. Dimaşk'ta 643 H. senesinde vefât etmiştir.

14. Zehebî'nin *Turuk hadîsi'r-Rahme*'si.

15. Takiyyüddîn es-Subkî'nin *Turuk hadîsi'r-Rahme*'si. [10]

7* Bu hadîsin tarîklerini iki kişi daha Zehebî'den önce biraraya getirmiştir:

a. Ebû Abdillah el-Hâkim. Bu hususta İbnü'l-Cevzî, *İlel*'inde (s. 236) şunları söylemektedir: "el-Hâkim Ebû Abdillah, bu hadîsin tarîkleri için büyükçe bir cüz' kaleme almıştır. Bu hadîsi o, *el-Müstedrek*'ine de idhâl etmiştir. Bu konuda Dârekutnî: 'el-Hâkim, *Hadîsu't-tayr*'ı *Müstedrek*'ine almakla aşırıya kaçmıştır, ancak daha sonra bu hadîsi kitabından çıkarmıştır' demiştir."

b. Zehebî, *Tezkire*'sinde (s. 1111) Ebû Tâhir Muh. b. Ahmed b. Alî b. Hamdân el-Horâsanî'nin (öl. H. 441) "*Turuku hadîsi't-tayr*"ını gördüğünü söylemektedir.

9* Bu hadîsin tarîklerini başkaları da cem'etmiştir:

a. Ahmed b. Mûsâ b. Mürdeveyh el-İsbehânî (öl. H. 410). Bundan bir alıntıya *İsâbe*'de rastlanmaktadır (III, 654).

b. İbn Sâ'id ve *Kitâbu turuki men kezzebe aleyye*'si. Bunu müellifinden Alî b. Ma'rûf rivâyet etmiştir (İbn Hacer *Müfehres* 207b).

c. İbn Beşkuvâl, Halef b. Abdilmelik (öl. H. 578) (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 75a).

10* **Başka pek çok hadîsin tarîkleri müstakil çalışmalarda biraraya getirilmişlerdir:**

1a. Hibetullah b. Ahmed b. Muh. b. Hibetillah İbnü'l-Ekfânî'nin "*Turuku hadîsi İsmah yusmehu leke*"si. Bunu müellifinden Ebû'l-Fadl İsma'îl b. Alî b. İbrâhîm el-Haşev'î rivâyet etmiştir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 124b; İbn Hacer *Müfehres* 30a, 160ab; *Dürer* II, 76).

1b. Mürtedâ ez-Zebîdî'nin "*Cüz' turuki hadîsi İsmah yusmehu leke*"si (*Fihris* s. 538).

2a. Veliyüddîn el-Irâkî'nin "*Turuku hadîsi'l-Mehdî*"si (*Fihris* s. 1119).

2b. İbn Haceri'l-Heytemî'nin "*Cüz' fîmâ verede fi'l-Mehdî*"si (*Fihris* s. 339).

3. Meşhur hâfız Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin "*Turuku hadîsi Zur gibben tezdid hubben*"i. Râvisi, Ebû Alî el-Haddâd'dır (İbn Hacer *Müfehres* 56a-57a, 118b).

4. Yine Ebû Nu'aym'ın "*Cüz' fîhî turuku hadîsi'l-Mi'râc*"ı (İbn Hacer *Müfehres* 128b).

5. Atiyye b. Sa'îd b. Abdillah b. Muh. el-Endülüsî, (öl. H. 408-409), "*hadîsu'l-miğfer*"in tarîklerini cem'ettiği bir kitap te'lif etmiştir (bkz. *Buğye*, No. 1260).

6. Hâfız Ebû Nu'aym'ın "*Turuku hadîsi el-mer'u me'a men ehabbe*"si, onun *K. el-Muhibbîn me'al- mahbûbîn* adlı eseri içinde mevcuttur. Râvisi yine Ebû Alî el-Haddâd'dır (İbn Hacer *Müfehres*).

7. Ebû Ahmed Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî'nin (*Tezkire* s. 1477) "*Cüz' fîhî turuku hadîsi lâ yeşkurullahe men lâ yeşkuru'n-nâs*"ı. Bu, İbn Hacer'in şeyhlerine okuduğu kitaplardan birisidir: *Müfehres* 33a.

8. Hâfız Diyâüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Abdilvâhid el-Makdisî, İbnü'l-Kayserânî'nin (H. 569-643 H.) "*Turuku hadîsi'n-Nebî Sallallahu aleyhi ve-selleme haysu kâne fi'l-hâ'it*"i. Yazması mevcuttur: Zâhiriyye, mec. 82 (191-197 yk.) (NÂSIR 333).

9. Ebû Bekr el-Hatîbu'l-Bağdâdî'nin (392-463 H.) "*Hadîsü's-sitte mine't-tâbi'în ve-*

zikru turuki hadîsi Eya'cizu ehadukum en yekrâu küllü leyletin bi-sülsi'l-Kur'ân"ı. Yazması vardır: Zâhiriyye, mecm. 115 (1-18 yk.) (NÂSIR).

10. el-Kâsım b. el-Hâfız b. Asâkir Ebû Muh. ed-Dimaşkî (H. 527-601) ve eseri: "*Turuku Erba'îni'l-Hâfız es-Silefî ve't-ta'rîfu bi-ruvâtihâ ve-zikrü'l-âlî ve'l-müsâvât ve'n-nâzil min derecâtihâ.*" Hadîslerin ravilerinin tercemeleri ve diğer konularda mühim faideler ihtiva eden kitabın yazması mevcuttur: Zâhiriyye, hadîs 276 (1-60 yk, I-III cüz'ler).

11. Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Halîl ed-Dimaşkî'nin (öl.H. 648) "*Turuku hadîsi Abdirrahman b. Semure La tes'ali'l-emâre*"si (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 128a).

12. Kâdı İzzüddîn b. Cemâ'a'nın "*Cüz' fî cem'i turuki Keffâreti'l-meclis*"i. Bunu talebelerinden birisi İbn Cemâ'a için hadîslerinden tahrîc etmiştir (İbn Hacer *Müfehres* 29b).

13. Ebû'l-Feth Muh. b. Muh. b. İbrâhîm b. ebî'l-Kâsım el-Meydûmî'nin (H. 664-754) "*Turuku hadîsi İbn ebî Leylâ fî's-salât ale'n-Nebî Sallallahu aleyhi ve-sellem*"i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 52 (34-39 yk.) (NÂSIR).

14. Ebû Amr Ahmed b. Muh. b. İbr. b. Hakîm el-Medînî (öl. H. 333) ve eseri: "*Zikrü kavli'n-Nebî Sallallahu aleyhi ve-sellem: Naddarallahu raculen semi'a minnâ kelimeten fe-belleğahâ kemâ semi'a*". Bu hadîsin tarîklerinin irad edildiği kitabın yazması vardır: Zâhiriyye, mec. 7 (91b-98b, 7. H. asır (GAS 182).

15. Ebû'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî'nin (H. 260-360) "*Hadîsu'd-Dabbi'llezî tekelleme beyne yedâ Rasûlillah Sallahahu aleyhi ve-sellem*"i. Yazması: Zâhiriyye, mecm. 76 (253a-256a, 7. H. asır) (GAS 197).

16. Hâfız İbn Hacer'in (773-852) yazması zamanımıza kadar ulaşmış olan "*Turuku hadîsi Enes: İzâ lakiyte ehaden min ümmetî fe-sellim aleyhi yatîlu umruke*"si: Zahiriye, hadîs 284 (19-23b yk.).

17. Yine İbn Hacer'in Ramazan ayında karısıyla münasebet kuran ve Resulullah'a (sav) durumunu arzeden sahâbi ile ilgili hadîsin tarîklerini biraraya getirdiği: *Nüzhetü'n-nâzır ve's-sâ'im fî turuki hadîsi's-sâ'imi'l-mücâmi'* si (Ezher, mustalah s. 357).

18. Suyûtî'nin "*Cüz' fî turuku Men hafiza alâ ümmetî erba'îne hadîsan*"ı. Mısır'da yazması vardır: Kahire[1] VII, 63 (GAL).

19. Mer'î b. Yûsuf b. ebî Bekr b. Ahmed el-Kermî el-Makdisî el-Hanbelî (öl. H.1033) ve yazma olarak mevcut eseri: "*Tahsînu't-turuk ve'l-vücûh fî kavlihî Sallallahu aleyhi ve-sellem: Utlubû'l-hayre inde hisâni'l-vücûh.*": Zâhiriyye, âmm 5044 (1-13 yk.; müellif hattı) (NÂSIR 404).

20. Cemâlüddîn Yûsuf b. Hasan b. Ahmed es-Sâlihî, İbn Abdilhâdî el-Hanefî (840-909) ve "*Tahrîcu ehâdîsi'ş-şitâ*"sı: Zâhiriyye, mec. 45 (169-171 yk.).

21. Yine aynı müellifin "*Tahrîcu hadîsi Lâ türeddü yedi lâmisin*"i. Yazması: Zâhiriyye, edeb 45 (154-157 yk., müellif hattı ile).

22. Şemsüddîn Muh. b. Tûlûn el-Hanefî'nin (öl. 953 H.) "*Cüz' turuki hadîsi Vasiyyeti'n-Nebî Sallallahu aleyhi ve-selleme li-İbni Abbâs*"ı. Yazması Mısır'dadır: Teymûriyye, mec. 375, 16 yk.; Fihr. Maht. I, No. 228.

23. Salâhuddîn Halîl b. Keykeldî b. Abdillah el-Alâ'î'nin (H. 694-761) "*Risâle fî tashîhi hadîsi'l-kulleteyn ve'l-kelâm ala esânîdihî*"si. Yazması mevcuttur: Kahire, mustalah s. 227, mec. 135, 24-32 yk.

24. Yine el-Ala'î'nin "*Hadîsu Zi'l-yedeyn*"i (*Vefeyât İbn Râfi'* II, 228).

25. Mürtedâ'z-Zebîdî'nin *el-Arûsu'l-mücelliyye fî turuki hadîsi'l-evvelliyye*'si (*Fihris* 537, 875).

26. Yine aynı müellifin *er-Ravdu'l-mu'telef fî tahrîci hadîsi Yahmilü haza'l-ilme min külli halef*'i (Fihris 539).

27. Şeyh Muh. b. Muh. b. Hâmid el-Merâğî el-Cürcâvî'nin H. 1302 tarihinde te'lîf ettiği eseri: *Kat'u'l-vehmi'l-habîs bi-husni'r-reddi'l-hasîs fî beyâni turuki ve dabtı kavlihî Sallallahu aleyhi ve sellem Tukta'ul-âcâl min Şa'bân ila Şa'bân*. Yazması mevcuttur: Kahire I, s. 385 (Hidiviyye).

BAZI MEŞHÛR İMAMLARIN RÂVÎLERİ YAHUT BU İMAMLARIN GARÎB RİVÂYETLERİ HAKKINDAKİ KİTAPLAR

1. el-Hatîbu'l-Bağdâdî'nin *K. Terâcim ruvâtı Mâlik*'i. İçinde İmâm Mâlik'ten rivâyette bulunan râvîleri zikretmiştir ki, bunların sayısı 993'tür[1]. Daha sonra gelen müellifler, bunun üzerine ilâveler yaparak, râvi sayısını 1300'e kadar ulaştırmışlardır.

2. Ebû Ömer b. Abdilberr'in *et-Temhîd limâ fi'l-Muvattâ' min el-me'ânî ve'l-esânîd*'i[2]: Bu kitapta Mâlik'in *Muvattâ*'sının râvilerinin terceme-i hâllerini alfabetik bir sırada biraraya getirmiştir. Ayrıca *Muvattâ*'daki hadislerin metinleri ve mütâbii ile şevâhidini de senedleriyle tahrîc etmeye özen göstermiştir. 70 cüz'den oluşan hacimli bir çalışmadır ki, bu sahada ondan önce bir benzeri yazılmamıştır. İbn Hazm diyor ki: "Hadis fıkhı sahasında onun gibisini görmedim ki, ondan daha güzeli nasıl olabilir."

3. ed-Dârekutnî'nin *Garâ'ibu Mâlik*'i[3]: İmâm Mâlik'in *Muvattâ*'da olmayan diğer rivâyetleri. İbn Abdilhâdî, bunun kalın bir kitap olduğunu söylemiştir.

4. Kâsım b. Asbağ el-Beyyânî el-Kurtubî'nin *Garâ'ibu Mâlik*'i.

5. et-Taberânî'nin *Garâibu Mâlik*'i.

6. Ebû'l-Kâsım b. Asâkir'in *Garâ'ibu Mâlik*'i[4]. 10 cüz'dür.

7. Yine onun 50 cüz'lük *Avâlî Mâlik*'i.

8. Ebû Bekr Muh. b. İbrâhîm, İbnü'l-Mukrî'nin *Garâ'ibu Mâlik*'i[5].

9. Ebû Muh. Da'lec b. Ahmed es-Siczî'nin *Garâ'ibu Mâlik*'i[6].

1* = *K. er-Ruvât an Mâlik* (*Sila* 351). Bu kitabı Reşîdüddîn Ebû'l-Huseyn Yahyâ b. Abdillah b. Alî el-Attâr el-Kureşî (öl. 662 H.), ihtisar etmitir (*Sila* 84-28, 351). Bu muhtasarın yazması vardır: Topkapı Sarayı, Ahmet III 624 (87b-103b, 728 H.)

Bu kitabın dışında Atiyye b. Sa'îd b. Abdillah b. Muh. el-Endülüsî'nin (öl. 408H.) *K. fîhî zikrü't-ta'rîf bi-cemâ'atin mine'l-fukahâ' min ashâbı Mâlik*'i (Yazması: Feyzullah 2169 (2a-7b yk., 7. H. asır) zikredilebilir.

2* Mağrib'de Vizâretu'l-Umûmi'l-Evkâf ve'ş-Şu'ûni'l-İslâmiyye tarafından 18 cilt hâlinde neşredilmiştir.

3* Bu kitabı Ebû'l-Abbâs Ah. b. Muh. b. Müferric, İbnu'r-Rûmiyye tarafından ihtisar edilmiştir (*Nefhu't-tîb* II, 598).

4* *el-Hâvî*'nin kaynaklarındandır (II, 230).

5* Ebû'l-Feth Alî b. Muh. ed-Delîlî'nin rivâyetiyle (*Sila* 85-29, 25). Yazması: Zâhiriyye, mec. 87/13 (130a-136a, 6. H. asır) (GAS 205).

6* Râvisi: Ebû Nu'aymi'l-İsbehânî (*Sila* 85-29, 481)

* Bunların dışında Ebû'l-Huseyn Muh. b. el-Muzaffer b. Mûsâ b. İsâ el-Bezzâz el-Bağdâdî'nin (286-376 H.) de *Garâ'ibu hadîsi İmâm Mâlik*'i mevcut olup, yazması:

10. İbn Mende'nin *Garâ'ibu Şu'be*'si[7]: Şu'be, İbnü'l-Haccâc b. Vered Ebû Bistâm el-Ezdî el-Atekî —ki onların âzâdlısıdır— el-Vâsitî, Basra'da yerleşmiş bu yörenin muhaddisi, hâfız, hadiste mü'minlerin emîri, öl. 170 H. İbn Mende ise, Ebû Abdillah Muh. b. İshâk b. Mende'dir yahut onun oğlu Ebû Amr Abdülvehhâb'dır denilmiştir. Dört sifrdir.

11. Diyâüddîn Muh. b. Abdilvâhid el-Makdisî'nin *Garâibü's-Sahîh ve-efrâduhû*'su.

Zâhiriyye, hadîs 279 (63-77 yk., 612 H.) (GAS 205).

7* Bkz. İbn Hacer *Müfehres* 207a; *Sila* 85-29, 25; *Fihris* 336. Râvisi: Oğlu Ebû Amr Abdülvehhâb.

* Ebû'l-Huseyn Muh. b. el-Muzaffer b. Mûsâ b. İsâ el-Bezzâz'ın (öl. 379) da *Garâ'ibu ehâdîsi Şu'be*'si vardır. Müellifinden rivâyet eden: Ebû Muh. el-Hasan b. Alî b. Muh. el-Cevherî eş-Şîrâzî. Yazma nüshaları: Feyzullah 506/1 (I, 2a-29a, 602 H.); Zâhiriyye, mec. 94/1 (1a-15b, 7. H. asır), mec. 124 (124a-152b, 690 H.) (GAS 92).

FERD HADİSLERİ *(efrâd)* İÇEREN KİTAPLAR

Efrâd, ferdin çoğuludur. Ferd ise iki kısımdır. Birincisi *ferd-i mutlak*: Bir râvinin, güvenilir yahut zayıf olsun bir râviden rivâyette tek kalması ve diğer râvilerden başka hiçbirisinin mutlak olarak ondan rivâyette bulunmamış olmasıdır[1]. *Ferd-i nısbî* ise güvenilir râvînin teferrüdüdür ki, o güvenilir ruvâttan sadece o rivâyet etmektedir yahut bir belde ehlinin rivâyette teferrüd etmesi, şöyle ki meselâ bir hadisi Basra ehli gibi sadece bir belde ehlinin rivâyet etmiş olması veyâ râvisinin özel bir râviden rivâyette teferrüd etmesi, şöyle ki başka yollardan mervî dâhi olsa filândan yalnızca filânın rivâyette tek kalmasıdır.

Bu sahada yazılan kitaplardan bazıları:

1. ed-Dârekutnî'nin *K. el-Efrâd*'ı: 100 cüz'lük geniş bir kitaptır[2]. Ebû'l-Fadl b. Tâhir, bu kitabın *Atrâf*'ını hazırlamıştır[3].

2. Ebû Hafs b. Şâhîn'in *K. el-Efrâd*'ı[4].

3. İbn Ruzayk'ın *el-Efrâd*'ı[5]: Ebû'l-Hasan Ahmed b. Abdillah b. Humeyd b. Ruzayk el-Bağdâdî, Mısır'a yerleşmiş ve H. 391'de vefât etmiştir. Adı şöyledir: *el-Efrâdu'l-muhrace min usûli Ebî'l-Hasan*...[6]

1* Ferd-i mutlak yani metin ve isnad yönünden garîb hadîs ile sadece tek bir vecihten rivayet edilen hadîs kasdedilmiştir. Bu kısma dâhil olan hadîsler için Tirmizî "*Garîbün, lâ na'rifuhu illâ min hâzâ'l-vech*" tabirini kullanmıştır.

2* *K. el-Efrâd = el-Fevâ'idü'l-efrâd = el-Efrâd ve'l-garâib min hadîsi Rasûlillah = el-Garâ'ib*. Tamamı 100 cüz'dür.

İki râvisini tesbit ettim: a. Alî b. el-Mühtedî billah (*Sila* 83-27, 431); b. Ebû'l-Feth b. el-Uşârî Muh. b. Alî b. Ömer el-Bağdâdî (İbn Hayr *Fehrese* 227-8). Müteahhir hadîsçiler, eserlerinde pek sık olarak bu kitaptan alıntılar yapmışlardır: Mesela: İbn Hacer *Müfehres* 78b; İbn Hacer *Dürer* IV, 165; İbn Hacer *İsâbe* I, 15, 52, 438, II, 228; *Hâvî* I, 40. Zamanımıza ulaşan yazma nüshaları: Zâhiriyye, mec. 35/1 (cüz' II, 1a-10b, 663 H.), 56/5 (III, 11a-123b, 6. H. asır); Kahire[2] I, 135, hadîs 1558 (83. cüz', 91-96, 8. H. asır) (GAS 208).

3* Adı *el-Atrâf li'l-Efrâd* şeklinde olan eserin yazması: Fas, Karavîn 1065.

4* Müellifinden rivâyet eden: Muh. b. Muh. b. Vişâh'tır (İbn Hacer *Müfehres* 170b; *Sila* 83-27, 439). Yazması: Zâhiriyye, mec. 90/3 (GAS 210).

5* = *K. el-Efrâdi'l-garâ'ib min usûli Ebî'l-Hasan*.... Torunu Muh. b. Mekkî el-Ezdî'nin rivayeti ile (*Sila* 83-27, 439). Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 94 (VI, 252-258 yk.; GAS 213), mec. 95/10 (VI, 252-261 yk.; GAS 220).

6* Bu konuda te'lîf edilmiş diğer kitaplardan tesbit edebildiklerim:

1) Ebû'l-Ganâ'im Muh. b. Alî b. Meymûn en-Nersî'nin *Cüz' fîhî garâ'ibu'l-esânîd*'i. Bu eseri meşhur hâfız Ebû Tâhir es-Silefî, müellifinden rivâyet etmiştir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 32a; *İsâbe* I, 35; *Sila* 84-28, 25, 73).

2) Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ el-Mevsilî'nin (210-307 H.) *el-Mefârîd an Rasûlillah*'ı (sav). Zâhiriyye, mec. 97 (I, II, II, 1a-17b, 6. H. asır, sonu noksandır);

Ebû Dâvud da *Sünen*'inde bazı belde ehlinin teferrüd ettiği hadislere yer vermiştir. Bu hadislerden birisi Talk b. Alî'nin "*mess-i zeker*" hadisidir[7]. Ebû Dâvud: "Bu hadisin rivâyetinde Yemâme ahâlisi tek kalmışlardır." demektedir. Bir başka misâl de Resûlullah'ın (sav) Süheyl b. Beydâ'nın cenâze namazını mescidde kılışına dâir Â'işe hadisidir ki, el-Hâkim: "Bu sünnetle Medîne ahâlisi teferrüd etmiştir" demektedir[8].

---

hadîs 279 (134-153 yk.) (GAS 171).

3) Ebû Alî el-Hasan b. Ahmed b. İbrâhîm el-Bezzar, İbnü Şâzân'ın (339-426 H.) *el-Efrâd*'ı. Yazması: Zâhiriyye, mec. 37 (79-84 yk., üç meclisi, başında noksanlık mevcut), mec. 90 (21-38 yk. cüz' V, en geç 7. H. asır) (GAS 230).

4) İshâk er-Remlî'nin *K. el-Efrâd*'ı. Bu kitaptan bir hadîs İsâbe'de irâd edilmiştir (I, 324, No. 1693).

5) Ebû Bekr Muh. b. Ca'fer b. el-Huseyn el-Bağdâdî el-Verrâk. Bu zât hakkında el-Hâkim diyor ki: "366 senesinde o, Horasan'lıların hadîslerinden bana tahrîclerde bulundu." (*Tezkire* II, 960).

6) Ebû Yusuf Ya'kûb b. Süfyân el-Fesevî'nin *Kitâbun fîhî mâ-revâ Ehlu'l-Kûfe mine'l-ehâdîs muhâlifen li-rivâyeti Ehli'l-Medîne*'si (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 81b-82a).

7* Ebû Dâvud *Sünen* (tahâret, bâb 71, No. 182); Tirmizî *Câmi'* (tahâret, bâb 62, No. 85); Nesâ'î *Sünen* (tahâret, bâb 46, No. 165); İbn Mâce *Sünen* (tahâret, bâb 64, No. 483).

8* Abbâd b. Abdillah b. ez-Zübeyr'in Âişe'den rivâyetiyle tahrîc edilmiş, sahîh bir hadîstir.

ENSÂB, ELKÂB VE ESMÂLARDAKİ LAFZÎ VE HATTÎ İTTİFAKLARLA İLGİLİ KİTAPLAR

Telaffuz ve yazılış yönünden *müttefik* olan isim vs., bazen mânâ cihetinden farklı yani *müfterik*tir. *Mu'telif*te ise isim vs.'de yazılış yönünden bir ittifâk, buna karşılık lafız yönünden ise bir farklılık sözkonusudur. *Müteşâbih* ise iki çeşitten oluşmuştur: İki ismin lafzen ve hatten ittifâk etmesi; her ikisinin babalarında yazılışta değil de telaffuz yönünden veya tam aksi bir ihtilâfın mevcût olması.

1. el-Hatîbu'l-Bağdâdî'nin *K. el-Müttefik ve'l-müfterik*'i[1]: Büyük tek bir ciltte nefîs bir kitaptır. İbn Hacer, kitabın telhîsine girişmiş, hazretin ihmâl ettiği bazı konuları istidrâk etmeye başlamış, fakat eseri tamamlayamamış, ancak çok az bir bölümünü bitirebilmiştir.

2. Ebû Abdillah Muh. b. en-Neccâr el-Bağdâdî el-Hâfız'ın *K. el-Müttefik ve'l-müfterik*'i.

3. Ebû Bekr el-Cevzekî'nin *K. el-Müttefik ve'l-müfterik*'i[2]. Eser meşhurdur. Müellifin aynı konuda, bundan daha geniş bir kitabı daha vardır.

4. Ebû Bekr Muh. b. Mûsâ'l-Hâzimî'nin *K. Mâ'ttefeka lafzuhû ve'ftereka ma'nâhû min esmâ'il-buldân ve'l-emâkini'l-müştebeh*'i[3].

5. Ebû Mûsâ'l-Medînî, aynı konu üzerinde Ebû'l-Feth Nasr b. Abdirrahman el-İskenderî en-Nahvî'nin te'lif ettiği bir kitabı ihtisâr etmiştir.[4]

1* *İsâbe*'nin kaynaklarından birisidir (I, 429; II, 51; IV 29). Râvisi: Ebû'l-Feth Muh. b. el-Hasan b. İbr. el-Basrî. İstanbul'daki yazmaları: Esad ef. 2097 (II, 239 yk., 7. H. asır, Abdullah b. Müslim'den sonu olan Ebû Bekr b. Ayyâş'a kadar; aslî olarak 10.-18. cüzler arası); Feyzullah 1515 (yukardakinin aynısı: II, 183 yk., 10-18. cüz'ler).

Bu kitabı İbn Hacer, telhîs etmiştir (*Fihris* 990).

2* Bkz. *Sila* 85-29, 506. Ebû'l-Kâsım Abdülvehhâb b. Mende'nin rivayeti ile.

3* Neşri yapılmıştır: Muh. el-Câsir'in tahkiki ile 1979-80 yıllarında Riyâd'da Mecelletü'l-Arab tarafından.

4* Ebû Mûsâ el-Medînî'nin kendi, baba ve ceddinin isimlerinden ittifak olanlarla ilgili kitabının başlığı şöyledir: *Nüzhetu'l-huffâz ve'l-küberâ' fi teselsüli rivâyeti'l-esmâ'* (*Sila* 85-29, 521).

MU'TELEF VE MUHTELEF

1. ed-Dârekutnî'nin *K. el-Mu'telif ve'l-muhtelif*'i. Geniş bir eserdir[1]. Onun kitabındaki hâtâları hakkında: Ebû Muh. Abdullah b. Alî b. Abdillah b. Halef el-Lahmî el-Meriy —ki bu, Endülüs'te Elbîre illerinden birisi olan Meriyye'ye nisbettir— el-Endülüsî er-Ruşâtî, bir eser te'lîf etmiştir. Bu nisbeti alışının sebebi: Ecdâdından birisinin vücudunda irice bir beni varmış. Ona küçüklüğünden beri bakan bir de Acem dadısı varmış. Bu dadı onunla oynarken üzerindeki bene "rüşâta" dermiş. Bu ismi uzun süre kullanmış. Daha sonra o, bu bene nisbet edilir olmuş. Meriyye'de hristiyan ordusunun gâlip geldiği savaşta H. 542 yılında şehit düşmüştür. Eserinin adı: *K. el-İ'lâm bi-mâ fi'l-Mu'telif ve'l-muhtelif li'd-Dârekutnî min el-evhâm.*

2. Ebû Sa'd el-Mâlînî'nin *K. el-Mu'telif ve'l-muhtelif*'i[2].

3. Alâüddîn Alî b. Osmân el-Mârdînî, İbnü't-Türkmânî'nin *K. el-Muhtelif ve'l-mu'telif*'i.

4. el-Ezdî'nin *el-Mu'telif ve'l-muhtelif*'i: Ebû Muh. Abdülganî b. Sa'îd b. Alî b. Sa'îd el-Ezdî el-Mısrî, meşhûr hâfız, çeşitli ilim dallarında mütehassıs ve nesebci, öl. 409 H. Bu sahada iki kitabı vardır. Birisi isim benzerlikleri (*müştebehü'l-esmâ'*), diğeri ise neseb benzerlikleri (*müştebehü'l-ensâb*) hakkındadır[3].

1* *İsâbe*'nin kaynaklarından birisidir (I, 21, 264; II, 478; IV, 147). İsimleri birbirine benzeyen râvilerin ayırıcı özellikleri, kısa hal tercemeleri ve bazan de rivayet ettikleri hadîsleri tahrîc edilmiş. Tesbit edebildiğim râvileri:

a) Ebû Bekr Muh. b. Abdilmelik b. Bişrân (*Gunye* 135-6, 198).

b) Ebû Zerr Abd b. Ah. el-Herevî (İbn Hayr *Fehrese* 216; *Fihris İbn Atiyye* 185).

c) Ebû'l-Kâsım Ubeydullah b. Ah. es-Sayrafî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 113a; *Sila* 85-29, 506).

d) Ebû'l-Feth Abdurrahman b. Muh. el-Mahâmilî (İzz. b. Cem. a.y.).

Kitabın neşri yapılmıştır: İbnü Abdilkâdir'in tahkiki ile 5 cilt hâlinde 1986 yılında Beyrut'ta Dâru'l-Garbi'l-İslâmî tarafından.

2* *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 23, 155).

3* Onun isim benzerlikleri üzerine olan kitabı: *el-Mu'telif ve'l-muhtelif = el-Mu'telif ve'l-muhtelif fî esmâ'ir-ricâl = el-Mu'telif ve'l-muhtelif fî esmâ'i nakaleti'l-hadîs*. Pek çok râvi tarafından semâ ve icâzet yolları ile rivâyet edilmiştir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 99b; *Fihris İbn Atiyye* 98, 123; İbn Hayr *Fehrese* 216; *Bern. Tüceybî* 264). *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 167; III, 195). es-Sûrî'nin naklettiğine göre müellif şunları söylemiştir: "Kitabım *el-Mu'telif ve'l-muhtelif*'i yeni yazmaya başlamıştım. Dârekutnî bize geldiğinde ondan eserim için pek çok şey ahzettim. Kitabımı bitirince benden kendisine okumamı istedi. Bunun üzerine ona: "Ama onun çoğunluğunu zaten senden ahzetmiştim" deyince bana: "Böyle söyleme; zira sen bunları benden parça parça alıp bir mecmuada irâd ettin. Üstelik içinde kendi şeyhlerinden

5. Daha sonra gelen el-Hatîb, Dârekutnî ve Abdülğanî'nin kitaplarını birleştirip üzerine ilâveler de yaptıktan sonra müstakil bir eser vücuda getirmiştir ki adı: *el-Mu'telif tekmiletü'l-Muhtelif*tir[3a].

6. İbn Mâkûlâ'nın *el-İkmâl*'i: el-Emîr Ebû Nasr Alî b. el-Vezîr ebî'l-Kâsım Hibetillah b. Alî b. Ca'fer el-Bağdâdî el-İclî el-Hâfız, İbn Mâkûlâ nâmiyle marûftur. Bu, acemce bir isim olup İbn Hallikân, mânâsını bilmediğini söylemiştir. Kirmân'da kölemenler tarafından H. 475 yahut 486 yahut 487 yahut 489'da katledilmiş, malları da gaspedilmiştir. O, yukarıdaki Hatîb'in *Tekmile*'sine ziyâdeler yapmak sûretiyle kendisine vâki olan pek çok ismi de ilâve ederek *el-İkmâl fî ref'i'l-irtiyâb ani'l-mu'telif ve'l-muhtelif mine'l-esmâ' ve'l-kunâ ve'l-ensâb* adını verdiği müstakil bir eser hazırlamıştır ki, pek yararlı olan bu eser 2 ciltir. Bu kitap, Emîr Ebû Nasr'ın fazîletine delâlet edecek başka bir şeye ihtiyâc bırakmayacak derecede ehemmiyetli ve muhaddislerin kaynak olarak baş vurdukları değerli bir çalışmadır[4]. Üzerine zeyller yazılmıştır:

a. İbn Nokta'nın *Zeyl*'i[5]: Mu'înüddîn Ebû Bekr Muh. b. Abdilazîz b. ebî Bekr b. Şucâ' el-Bağdâdî el-Hanbelî el-Hâfız, İbn Nokta nâmıyla marûf, Bağdât'ta H. 629'da vefât etmiştir. İbn Mâkûlâ'nın almadıkları, ondan sonra yeni olarak ortaya çıkanları ilâve etmek sûretiyle pek faydalı bir zeyl kaleme almıştır ki, asıl kitabın 1/3'i kadardır. Zehebî: "Bu eser onun imamlığının ve hıfzının bir göstergesidir." demektedir. Onun *et-Takyîd li-ma'rifeti's-sünen*

---

ahzettiğin şeyler de vardır." cevabını verdi (*Tezkire* III, 1049).

Kitap, *Müştebehu'n-nisbe* ile beraber 1327 yılında Hind'de iki cüz' hâlinde Muh. el-Ca'ferî ez-Zeynî'nin tahkiki ile Allahâbâd'da basılmıştır.

Ca'fer b. Muh. el-Mustağfirî (352-432 H.) bu esere ilâveler yapmıştır: *Ziyâdât*. Yazma nüshası: Zâhiriyye, hadîs 525 (45-67 yk., 550 H.).

el-Ezdî'nin neseb benzerlikleri üzerine olan kitabı *Müştebehu'n-nisbe* adını taşır. Müellifinden rivayet eden: Ebû Zekeriyyâ Abdürrahîm b. Ah. el-Buhârî (İbn Hayr *Fehrese* 217; *Bern. Tüceybî* 265). İçinde çok seyrek te olsa isnâdlı hadîsler irâd etmiştir.

Hindistan'da *el-Mu'telif* ile birlikte basılmıştır. el-Ezdî'nin bu sahadaki üçüncü eseri: *el-Îdâh fî eşkâli'r-ruvât*. *İsâbe*'nin (III, 33) kaynaklarından birisi olan eseri müellifinden rivâyet eden: Ebû Zekeriyyâ Abdurrahman b. Ah. b. Nasr el-Buhârî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 132a). Yazmaları mevcuttur: Âsâfiye, III, 324, rical 190 (1335 H.); Sa'îdiye, ricâl 53 (191 yk., 528 H.) (GAS 224).

3a* *İsâbe*'de bazı yerlerde *el-Mu'telif* (I, 153, 353), bazı yerlerde ise *Zeylu'l-Mu'telif* (II, 185) şeklinde geçmiştir.

Bazı yerlerde ise adı: *el-Mu'tenif fî tekmileti'l-Mu'telif ve'l-muhtelif* şeklindedir (Hallikân III, 305; *Gunye* 144; *Tezkire* III, 1140).

Yazması: Berlin 10157 (GAL).

4* Alfabetik olan eserini 467 senesinde tamamlamış, son temize çekişini de 470 senesinde gerçekleştirmiştir. Neşri yapılmıştır: Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî ile Nâyif el-Abbâs'ın tahkikleri ile Haydarâbâd ve Dimaşk'ta 1962-1976 yılları arasında 7 cilt hâlinde.

5* = *el-Müstedrek ale'l-İkmâl* = *İstidrâk ale'l-İkmâl* = *İkmâlu'l-İkmâl* = *el-Mu'telif ve'l-muhtelif*.

Yazma nüshaları: Zâhiriyye, hadîs 423 (1-264 yk. I, başından Sîn harfinin sonuna kadar; Süleymâniye Ktb. Mikrofilm arşiv No. 2284); Kahire, mustalah 290 (160 yk.).

ve'l-mesânîd adlı bir başka te'lifi de vardır.

İbn Nokta'nın çalışması üzerine iki müellif birer *Zeyl* yazdılar:

b. Cemâlüddîn Ebû Hâmid Muh. b. Alî b. Muh. b. Ahmed, İbnü's-Sâbûnî ed-Dimaşkî el-Hâfız, öl. 680 H.[6]

c. Vecîhüddîn Ebû'l-Muzaffer Mansûr b. Selîm b. Mansûr b. Fütûh el-Hemdânî el-İskenderî eş-Şâfi'î, İskenderiye muhtesibi, hâfız, öl. 673 yahut 674 H.[7]

İkincisinin eseri evvelkisinden daha büyüktür. Bazı isimlerin zikrinde birleştikleri görülmüştür.

d. Moğoltây'ın *Zeyl*'i[8]: Alâüddîn Moğoltây b. Kılîç b. Abdillah el-Hanefî et-Türkî el-Mısrî el-Hâfız, 100'ün üzerinde eserin sâhibi, 762 H.'de vefât etti. Yukarıdaki iki zeyli biraraya getirmiş, şâirlerin isimlerinden, arab neseblerinden vs.den bir takım fazla bilgiler ilâve etti. Ancak içinde yanılgı ve tekrarlar mevcuttur.

e. İbn Mâkûlâ'ya *Zeyl* yazan bir başka müellif: Ebû Abdillah Muh. b. Mahmûd el-Buhârî el-Bağdâdî el-Hâfız.

f. Abdülğanî b. Sa'îd (el-Ezdî)'nin kitabına Ebû'l-Abbâs Ca'fer b. Muh. el-Mustağfirî bir *Zeyl* kaleme almıştır[9].

7. İbnü'l-Faradî'nin *el-Mu'telif ve'l-muhtelif*'i[10] ile *Müştebehü'n-nisbe*'si: Ebû'l-Velîd Abdullah b. Muh. b. Yûsuf b. Nasr el-Ezdî el-Kurtubî el-Endülüsî, İbnü'l-Faradî nâmiyle marûf —ki bu ferâiz ilmine nisbettir— el-Hâfız, *Ta'rîhu ulemâi Endülüs* kitabının sâhibi —ki bu, kitabın üzerine İbn Beşkuvâl, *Sila* isimli eserini zeyl niteliğinde kaleme almıştır. Kurtuba'nın fethedildiği gün Berberîler tarafından evinde şehit edilmiştir, ölüm tarihi: 403 H. Mu'telef ve muhtelef ile nisbelerdeki benzerlikler husûsunda güzel kitapları vardır.

6* = *Tekmiletü İkmâli'l-İkmâl*. Mustafa Cevâd'ın tahkiki ile Bağdat'ta 1957 yılında basılmıştır.

7* = *Zeylu Müştebehi'l-esmâ'*. Kahire[1] I, 236 (45 yk.).

8* Bkz. *Dürer* IV, 353-4.

* Yine bu sahada İbn Mâkûlâ'nın kaleme aldığı diğer bir eseri: *Tehzîbu müstemirri'l-evhâm alâ zevî'n-nuhâ ve'l-ihlâm* (Sirâcüddîn *Meşyeha* 132b). Feyzullah 1584 numarada kayıtlı yazma nüshasının başlığı ise şöyledir: *Tehzîbu müstemirri'l-evhâm alâ zevî'l-ma'rife ve-ûli'l-efhâm*. Kuvvetli ihtimalle o, bu eserini el-Hatîb'in *el-Mu'telif*inde yaptığı hatâlar üzerine hazırlamıştır. Zira *Tezkiretu'l-huffâz*'da (III, 1204) Ebû'l-Hasan Muh. b. Merzûk'tan nakledildiğine göre İbn Mâkûlâ, *el-Mu'tenif* adlı eserinde el-Hatîb'in yanılgılarını eleştirmiş. Bu durumdan el-Hatîb haberdâr olmuş. İbn Mâkûlâ yanına geldiğinde bu hususu sorduysa da reddederek, gerçekliğini kabul etmemiş, ve "Böyle bir şey aklımın ucundan bile geçmedi" demiştir. Söylenildiğine göre o sırada sözkonusu kitab cebinde imiş. el-Hatîb vefât edince eserini ortaya çıkarmış. *Müstemirru'l-evhâm* namıyla marûf kitap, işte budur. Derim ki: Bu kitaba sâhip oldum, İbn Mâkûlâ'nın bilgisinin ve imâmlığının genişliğine delâlet eden nefis bir kitaptır.

9* = *Ziyâdât*. Yazma nüshası: Zâhiriyye, hadîs 525 (45-67 yk., 550 H.).

10* Büyük bir kitap (*Buğyetü'l-mültemis*, No. 888) olan eser, *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (III, 683).

8. el-Ceyyânî'nin *Takyîdü'l-mühmel ve temyîzü'l-müşkil*'i: Ebû Alî el-Hüseyn b. Muh. b. Ahmed el-Gassânî, el-Ceyyânî —ki Endülüs'te büyük bir kent olan Ceyyân'a nisbettir— adıyla marûf, el-Endülüsî el-Hâfız, öl. 498 H. Müellif, yazılışında te'lîf ve lafzında ihtilâf olan Sahîhayn ricâlinin isimlerini ele almakta ve bu ricâl üzerinde vâki olan şüphelerle birlikte tüm lafızları (okunuşlarını) zabtetmektedir. Eser iki cüz'dür[11].

9. Ebû Bekr Muh. b. Mûsâ el-Hâzimî'nin *K. el-Faysal fî müştebehi'n-nisbe*'si[12].

10. Zehebî'nin *Müştebehü'l-esmâ' ve'n-nisbe*'si[13]: ez-Zehebî, bunu Abdülğanî el-Ezdî, İbn Mâkûlâ, İbn Nokta ve Ebû'l-Velîd b. el-Faradî'nin kitaplarından derleyip özetlemiş, zabt-ı kalemle iktifâ etmiştir. Kendi konusunda tashîften emin, açıklayıcı bir eser vücûda getirmiştir. İbn Hacer, bu kitabı râzı olunacak bir yol olan harflerle zabtedip, çokluğuna taaccüb edilecek ziyâdeler de ilâve ederek tek bir cilt hâlinde *Tebsîru'l-müntebeh fî tahrîri'l-Müştebeh* adıyla ihtisâr etmiştir[14].

a. İbn Nâsiriddîn'in *el-İ'lâm bi-mâ veka'a fî Müştebehi'z-Zehebî min el-evhâm*'ı: İbn Hacer'in muâsırı Şâm hâfızı, Şemsüddîn Muh. b. Nâsiriddîn ebî Bekr b. Abdillah b. Muh. ed-Dimaşkî — ki, Dimaşk yöresinin muhaddisi ve güzel eserlerin sâhibi—, öl. 842 H. Benzeşen isimlerin açıklaması hakkında pek hacimli ve geniş bir eser te'lif etmiştir[15]. Bu çalışmasından *el-İ'lâm*'ını tecrîd etmiştir. Müellifin eserlerinden birisi de: *Mevridü's-sâdî bi-mevlidi'l-Hâdî.*

11. Ebû Ahmed el-Hasan b. Abdillah el-Askerî'nin *K. Tashîfâti'l-muhaddisîn*'i. Tek cilt hâlindeki bu kitapta müellif, yazılış sûretindeki benzeşmelerden dolayı tashîflere neden olan müşkil telaffuzlar sözkonusu olan isimleri şerhetmektedir[16].

12. el-Hatîbü'l-Bağdâdî'nin *Telhîsu'l-müteşâbih*'i. Tek ciltlik eserin tam adı şöyledir: *Telhîsu'l-müteşâbih fi'r-resm ve-himâyetu mâ eşkele min-*

11* Bkz. İzz. b. Cem. *Meşyeha* 72a. Yazma nüshaları: Beyazıt Umumi 1211/1 (19 yk., 628 H.); Berlin 10161; Patna II, 538, 2896 (GAL I, 368).

12* Bkz. Hallikân IV, 295.

13* İki baskısı yapılmıştır: a) P. de Jong, Leiden-Brill, 1863 ve 1881. b) Muh. Alî el-Becâvî'nin tahkiki ile, 2 cüz' hâlinde 1962 Kahire'de Îsâ el-Bâbî Matbaasında.

14* Basılmıştır: Muh. Alî el-Becâvî ve Muh. Alî en-Neccâr'ın tahkikleri ile 4 cilt hâlinde 1964-7 yılları arasında Kahire'de Dâru'l-Mısriyye tarafından.

15* = *Tavdîhu'l-Müştebih.* Yazmaları mevcuttur: Zâhiriyye, tefsir 583 (I-III; NÂSIR 124); Kahire, mustalah 188, Sûhâc, hadîs 111 (I, 303 yk.).
* Ulemâdan iki kişi Zehebî'nin *Müştebeh*'ine ilâveler yazmışlardır:
1. İbn Kutlûboğâ'nın *Havâşî*'si (*Fihris* 972).
2. Muh. b. Râfi' Takiyüddîn es-Selâmî'nin (704-774 H.) *Zeyl*'i. Salâhuddîn el-Müneccid'in tahkiki ile 1974 ve 1976 yıllarında olmak üzere iki kez Beyrut'ta Dâru'l-Kitâbı'l-Arabî tarafından neşredilmiştir.

16* Bu kitap, Mahmûd Ah. Mîre'nin tahkiki ile iki cilt olarak 1982 yılında Kahire'de basılmıştır. Bazı yazma nüshalarının başlığı şöyledir: *Şerhu mâ yeka'u fîhi't-tashîf ve'l-işkâl.*

hu an bevâdiri't-tashîf ve'l-vehm.[17] Daha sonra müellif, bu eserine *Tâlî't-Telhîs* adıyla bir zeyl yazmıştır ki, bunda râvîlerden isim ve neseblerinde ittifâk olanları zikretmiştir. Birkaç cüz'den oluşan kitap, kadri yüce ve faydası çoktur. Hattâ İbnu's-Salâh: "O, el-Hâtîb'in en güzel kitaplarındandır." demektedir.

a. *Telhîs*'i İbnü't-Türkmânî ihtisâr etmiştir[18]: Kâdılar kâdısı Alâüddîn Alî b. Fahriddîn Osmân b. Mustafâ b. Süleymân, İbnü't-Türkmânî adıyla marûf, el-Mârdînî el-Hanefî.

b. Suyûtî de aynı kitabı ihtisâr etmiştir, adı şöyledir: *Tuhfetü'n-nâbih bi-Telhîsi'l-müteşâbih.*[19]

17* Kitabın tamamı beş fasıldan oluşmuştur: a) Hecelerde ittifak edip, harflerin harekelendirilmesinde ihtilaf edenler; b) Hatta benzeşip, bazı harflerinin heceleri farklı olanlar; c) Bazı harflerin takdimi ile ihtilâf edenler; d) Benzeşme yönünden birbirlerine yakın olup, görünüş olarak bazı harfleri muhtelif olanlar; e) Nâdir isimler.

Yakın tarihte baskısı yapılmıştır.

18* Yazması mevcuttur: Leiden 134.

19* **Bu sahada yazılan başka kitaplar:**

1. ed-Dârekutnî'nin *K. Tashîfi'l-muhaddisîn*'i. Müellifin bir diğer eseri olan *el-Mu'telif*'ten ayrıdır. Râvisi: Ebû'l-Feth b. ebî'l-Fevâris'tir (İbn Hayr *Fehrese* 204). İbn Hacer, bu eseri telhîs etmiştir (*Fihris* 335).

2. Ebû'l-Abbâs Muh. b. Yezîd el-Müberrid en-Nahvî'nin *Kitâbu ma'ttefeka lafzuhu ve'htelefe ma'nâhuhû*'su (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 38b; İbn Hacer *Müfehres* 111fa).

3. Nasru'l-Hevrînî'nin (öl. 1291) *el-Mu'telif ve'l-muhtelif min esmâ'ir-ruvât (fî kutubi'l-hadîs)*'i. Müellif, İmâm Nevevî'nin *Şerhu Müslim*'inin başında *Sahîhayn*'da geçen ve birbirleriyle benzeşen isimler üzerine olan bölümünü harflerine göre tertib etmek sûretiyle bu çalışmasını meydana getirmiştir. Yazmaları vardır: Kahire, mustalah 290, mec. 224 (29-35 yk., 1379 H.) ve Tal'at 212 (9 yk., müellif hattı ile).

4. Ebû Süleymân Abd b. Muh. b. İbr. b. el-Hattâb el-Büstî el-Hattabî'nin (319-388 H.) *İslâhu galati'l-muhaddisîn*'i. Râvisi: Muh. b. Alî b. Abdilmelik el-Fakîh. Kahire'de 1936 yılında basılmıştır.

5. el-Hatîbu'l-Bağdâdî'nin *K. el-Mûdih li-evhâm Ebî Abdillah el-Buhârî fî't-Ta'rîhi'l-kebîr*'i. Ebû'l-Velîd el-Bâcî'nin rivâyeti iledir (İbn Hayr *Fehrese* 224). *Mûdihu evhâmi'l-cem' ve't-tefrîk* başlığı ile neşredilmiştir: Abdurrahman b. Yahyâ el-Mu'allimî el-Yemanî'nin tahkiki ile 1959 yılında Haydarâbâd'da.

6. el-Fîrûzâbâdî'nin *el-Müttefik vad'an ve'l-muhtelif sun'an*'ı (*Fihris* 908).

7. Ebû'l-Velîd b. el-Faradî'nin *K. el-Müteşâbih fî esmâ'ir-ruvât ve-kunâhim ve-ensâbihim*'i. İbn Abdilberr'in rivâyeti ile (İbn Hayr *Fehrese* 218; Hallikân III, 105).

8. Yahyâ b. Alî b. Muh. el-Hadremî et-Tahhân'ın *K. el-Mu'telif ve'l-muhtelif*'i (İbn Hayr *Fehrese* 218-9; *Buğye*, No. 1472).

9. Muh. b. Habîb en-Nahvî'nin *K. el-Mu'telif ve'l-muhtelif fî esmâ'il-kabâ'il*'i. Ebû'l-Velîd Hişâm b. Ahmed el-Vakaşî el-Kâdî tarafından yeniden gözden geçirilerek düzenlenmiştir (İbn Hayr *Fehrese* 219)

10. Zeynü'l-âbidîn Cemelu'l-leyl'in *K. fî müştebehi'n-nisbe*'si (*Fihris* 459).

11. Ebû Ca'fer Muh. b. Habîb el-Bağdâdî'nin (öl. 245 H.) *Muhtelifu'l-kabâ'il ve-mu'telifuhâ*'sı. Wüstenfeld'in tahkiki ve Almanca mukaddimesiyle birlikte neşredilmiştir: Gotha 1850.

12. Seyyid Abdülhâdî Necâ b. Ridvân Necâ'l-Ebyârî el-Ezherî'nin (1236-1306 H.) *Keşfu'n-nikâb li-reşfi'r-ridâb*'ı. Bu kitab, *Ridâbu'l-mürteşif fî nazmı mâ fî's-Sahîhayn mine'l-mu'telif ve'l-muhtelif* adlı manzum eserin şerhidir. 1285 tarihinde

kaleme alınmıştır. Bir mecmua içinde 1295 yılında Kahire'de Vâdî'n-Nîl adlı bir matbaada basılmıştır.

13. İbnü'l-Ebbâr'ın *Hidâyetu'l-mu'tesif fi'-mu'telif ve'l-munhalif*'i (*Nefhu't-tîb* II, 592; IV, 21).

14. Sirâcüddîn İbnü'l-Mulakkin'in (723-804 H.) *Îdâhu'l-irtiyâb fî ma'rifeti ma yuştebehu ve-yutesahhafu mine'l-esmâ' ve'l-ensâb ve'l-elfâz ve'l-kunâ ve'l-elkâbi'l-vâki'a fî Tuhfeti'l-muhtâc ilâ ehâdîsi'l-Minhâc*'ı. Yazması: Kahire[1] I, 274, hadîs 20 (155 yk., 757 H.).

15. Ebû Bekr b. Arabî'nin *Müştebehu'n-nisbe*'si (*Nefhu't-tîb* II, 129).

16. Osmân b. Abdirrahman eş-Şehrezûrî İbnüs-Salâh el-Kürdî'nin (577-643 H.) *Ma'rifetu'l-mu'telif ve'l-muhtelif*'i. Yazması: Zâhiriyye, âmm 6897 (56-59 yk.) (NÂSIR 65).

17. Hasan b. Bişr el-Âmidî'nin *el-Mu'telif ve'l-muhtelif*'i. Eserin neşri gerçekleştirilmiştir: Abdüssettâr Ah. Ferrâc'ın tahkiki ile 1961 yılında Kahire'de basılmıştır.

18. el-Fadl b. Alî el-Makdisî'nin *Müteşâbihu'l-esmâ' ve'l-ensâb ve's-sıfât ve'l-elkâb*'ı. Yazması: Paris 4256 (1-30 yk.).

19. Ebû'l-Fadl Ubeydullah b. Abdillah b. Ah. b. Muh. b. Yûsuf el-Herevî'nin *el-Mu'cem fî müştebehi esâmiyyi'l-muhaddisîn*'i. Rivâyet eden: Ebû Alî el-Hasan b. Ah. b. el-Hasan el-Haddâd. Yazması: Topkapı Sarayı, Ahmet III 624 (144a-153a, 728 H.). Bu yazmanın içinde ve bu eserin devamında 5 yapraklık bir ziyadesi vardır (153b-157a). Bu ilâveleri yapan: Ebû Bekr el-Muzaffer b. Ahmed el-Beğavî'dir. Bunun diğer nüshası: Köprülü 1152/2 (147a-163b, 622 H. civarı).

20. el-Asma'î'nin *K. Ma'ttefeka lafzuhu ve'htelefe ma'nâhu*'su. Ebû Bekr b. Düreyd'in rivâyeti ile (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 102b-103a; Hallikân III, 176).

21. Yâkûtu'l-Hamavî'nin *el-Müşterik vad'an el-muhtelif sun'an*'ı (Hallikân III, 184; VI, 129).

22. Mahmûd b. Ah. b. Muh., İbn Hatîbu'd-dehşe'nin (öl. 834 H.) *Tuhfetu zevî'l-ereb fî müşkili'l-esmâ' ve'n-neseb*'i. Neşredilmiştir: Dr. Traugott Mann, Leiden 1905.

23. Ebû Bekr Muh. b. Mûsâ b. Osmân el-Hâzimî'nin (548-584 H.) *el-Mu'telef ve'l-muhtelef fî esmâi'l-emâkin ve'l-buldân = K. el-Emâkin*'i. Yazması: Laleli 2140 (199 yk., 620 H.).

24. Ebû'l-Velîd b. el-Faradî'nin *el-Mu'telif ve'l-muhtelif*'i (Hallikân III, 105).

25. Ebû's-Se'âdât Hibetullah b. Alî b. Muh. İbnü'ş-Şecerî'nin *Ma'ttefeka lafzuhu ve'htelefe ma'nâhu*'su (Hallikân VI, 45).

26. Abdullah b. Huleyd Ebû'l-Ameysel'in *Ma'ttefeka lafzuhu ve'htelefe ma'nâhu*'su (Hallikân III, 90).

27. İbrâhîm b. ebî Muh. el-Yezîdî'nin *Ma'ttefeka lafzuhu ve'ftereka ma'nâhu*'su. İbn Hallikân eser hakkında şunları söylemiştir: "Bu kitabında isimde müşterek, müsemmâda farklı tüm lafızları zikretmiştir. 4 cilt olup nefis kitaplardandır. Gördüm; müellifinin ilminin genişliğine delâlet etmektedir." (Hallikân VI, 190).

28. ez-Zemahşerî'nin *Müteşâbihu esâmiyyi'r-ruvât*'ı (Hallikân V, 168).

İSİM, KÜNYE VE LAKAPLARIN BİLGİSİNE DÂİR KİTAPLAR

Bu bölümdeki kitaplar, künyeleri ile meşhûr isimler, isimleriyle meşhûr künyeliler ve lakaplarıyla şöhret bulanları konu edinmiştir.

1. Ahmed b. Hanbel'in *K. el-Esmâ' ve'l-kunâ*'sı[1].

2. ed-Dûlâbî'nin *K. el-Esmâ' ve'l-kunâ*'sı[2]: Ebû Bişr Muh. b. Ahmed b. Hammâd b. Sa'îd b. Müslim el-Ensârî el-Verrâk er-Râzî ed-Dûlâbî —ki bu, tekerlek yapımına nisbettir— Mekke ile Medîne arasındaki Arc'ta H. 310'da vefât etmiştir.

3. Ebû'l-Ferec b. el-Cevzî'nin *Keşfu'n-nikâb ani'l-esmâ' ve'l-elkâb*'ı[3].

4. Endülüs muhaddisi Ebû'l-Velîd b. el-Faradî'nin *Mecma'u'l-âdâb fî mu'cemi'l-esmâ' ve'l-elkâb*'ı[4].

5. Ebû Abdillah el-Hâkim'in *K. el-Kunâ ve'l-elkâb*'ı.

6. eş-Şîrâzî'nin *K. el-Elkâb ve'l-kunâ*'sı: Ebû Bekr Ahmed b. Abdirrahman b. Ahmed b. Muh. b. Mûsâ el-Fârisî eş-Şîrâzî el-Hâfız, Şîrâz'da 411 H. yılında vefât etmiştir. Faydası çok, tek ciltlik bu eser, İbn Hacer'in te'lîfinin zuhûrundan önce bu sahada yazılanların en üstünü idi[5].

Bunu Ebû'l-Fadl b. Tâhir ihtisâr etmiştir[6].

7. el-Felekî'nin *Müntehâ'l-kemâl fî ma'rifeti elkâbi'r-ricâl*'i: Ebû'l-Fadl Alî b. el-Hüseyn b. Ahmed b. el-Hasan el-Felekî. Onun bu nisbeyi almasının sebebi, dedesinin astronomi ve matematik dallarında üstâd oluşudur— el-

---

1* İmâm Ahmed'in bu kitabını oğlu Ebû'l-Fadl Sâlih b. Muh. rivâyet etmiştir (*Bernâmec Vâdiyâşî* 272; *Sila* 83-27, 442).

2* Bu kitabı müellifinden rivayet eden: Ebû Bekr Ahmed b. Muh. b. el-Mühendis (İbn Hayr *Fehrese* 213; *Sila* 85-26, 62).

Basması: İki cilt hâlinde 1322'de Hind'de Dâ'iretu'l-Ma'ârifi'n-Nizâmiyye tarafından basılmış, bu baskı daha sonra ofsetle Beyrut'ta Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye tarafından değişik tarihlerde tekrarlanmıştır.

3* en-Necîbu'l-Harrânî'nin rivâyetiyledir (*Sila* 85-29, 61). Basması: Barbier de Meynard, surnons et sobriquets dans la literature arabe, Journal Asiatique 1907/173-244, 365-428 (GAL).

4* = *K. el-Elkâb*. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 34 (125-163 yk., 651 H., muhtemelen bu, adı geçen eserinin muhtasırıdır) (NÂSIR 90).

5* Ebû Gânim Humeyd b. el-Me'mûn'un rivayetiyle gelmiştir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 46b; *Bern. Vâdiyâşî* 272; *Sila* 83-27, 448).

Tamamı zamanımıza yetişememiştir. Çok küçük bir parçası Topkapı Sarayı'ndadır: Koğuşlar 1096/13 (90a-90b, 707 H.).

6* Yazmaları: Köprülü 40/5 (201-217 yk.); Zâhiriyye, hadîs 543 (41 yk., 7. H. asır) (GAS 225).

Hemedânî, rihleti çok, hâfız, Nîsâbûr'da 427 yahut 428 H. yılında vefât etmiştir.

8. İbn Hacer'in *Nüzhetü'l-elbâb*'ı: Lakaplar konusunda pek güzel olan bu eserde, Hatîb'in *Telhîs*'ini esas olarak üzerine pek çok ilâveler yapmıştır[7]. Talebesi es-Sehâvî, bu kitabı ele alarak, üzerine birçok bilgi ilâve etmek sûretiyle ikisini birlikte ayrı müstakil bir kitapta toplamıştır.

9. es-Suyûtî'nin *Keşfu'n-nikâb ani'l-elkâb*'ı.

10. Buhârî'nin *K. el-Kunâ*'sı[7a].

11. Müslim'in *K. el-Kunâ*'sı[8].

12. en-Nesâ'î'nin *K. el-Kunâ*'sı[9].

13. Alî b. el-Medînî'nin *K. el-Kunâ*'sı[9a].

14. İbn ebî Hâtim'in *K. el-Kunâ*'sı[10].

15. İbn Hibbân'ın *K. Esâmî men yu'refu bi'l-kunâ*'sı. Eser üç cüz'dür.

16. Yine onun (İbn Hibbân'ın) *K. Kunâ men yu'refu bi'l-esâmî*'si ki, bu da diğeri gibi üç cüz'dür.

17. Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Mende'nin *K. el-Kunâ*'sı.

18. Onun babası Ebû Abdillah Muh. b. İshâk'ın *K. el-Kunâ*'sı[11].

19. Ebû Ahmed el-Hâkim'in *K. el-Kunâ*'sı[12]: Ebû Ahmed el-Hâkim el-

---

7* Zamanımıza ulaşan yazma nüshaları: Musul, Yahyâ Paşa Medresesi; Kahire Suppl. I, mustalah 336 (48 yk., müellif hattı ile; bunun bir filmi Süleymâniye Ktb. Mikrofilm arşivinde 3207'de mahfuzdur); British Museum 541; Mekt. Muh (Medine), RAAD VIII, 757 (GAL).

Alfabetik olan kitabında lakapları üç bâbda ele almıştır: a) İsim lafızları ile olan lakaplar b) künye lafızları ile olan lakaplar c) kabîlelere nisbe lafızları ile olan lakaplar.

7a* Aslında *Ta'rîhu'l-kebîr*'in bir cüz'üdür. Künyelilerin çoğunluğunun ismi marûf olmayıp, sadece künyesi ile bilinenlerdir. Eser alfabetiktir. 1360'da Haydarâbâd'da basılmıştır.

8* Müslim'den bu eserini rivâyet eden Ebû Muh. Mekkî b. Abdân ez-Zâhid'dir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 3b; İbn Hayr *Fehrese* 212; *Sila* 85-29, 62).

Yazmaları: ed-Dârekutnî'nin hattı ile Şehit Ali 1932 (57 yk.). Başka yazmaları da vardır. Ancak bu nüshanın tıpkı basımı yapılmıştır: et-Tirâbîşî'nin takdimi ile, Dimaşk 1984, Dâru'l-Fikr.

9* Bu kitabı Z hebî, *Tezkire*'de (III, 625) ve *Mîzân*'da (I, 15) ve Sahâvî *Fethu'l-muğîs*'te (III, 200) zikretmiştir. Eseri rivâyet eden oğlu Abdülke. îm'dir (*Fihris İbn Atiyye* 133; *Sila* 85-29, 62).

Ebû Abdillah Muh. b. Ahmed b. Yahyâ b. Müferric el-Kâdî (öl. 380), bu kitabı tertib etmiştir (İbn Hayr *Fehrese* 214)

9a* *Fethu'l-muğîs* III, 200.

10* 1373 senesinde Haydarâbâd'da *el-Cerh ve't-ta'dîl*'i içinde basılmıştır.

11* Kitabın adı şöyledir: *Fethu'l-bâb fi'l-kunâ ve'l-elkâb*. Yazması: Berlin 9917 (229 yk., 900 H. civarı). Bir bölümü neşredilmiştir: S. DEDERİNG. Uppsala 1927.

Chester Beatty 5165/2 (12-28 yk., 632 H.): *el-Esâmî ve'l-kunâ* (GAS 215).

12* Kitab hakkında Hâfız İrâkî, bu sahanın en üstün eseri olduğunu söylemiştir. O, kita-

Kebîr Muh. b. Muh. b. Ahmed b. İshâk en-Nîsâbûrî el-Kerâbîsî el-Hâfız, Horâsân muhaddisi ve eserler sâhibi, Ebû Abdillah el-Hâkim'in şeyhi, H. 378'de vefât etmiştir. Bu kitap 14 sifirdir, ince bir hatla yazılırsa 5 sifir civârında bir hacme düşer. Başkalarının almadığı pek çok bilgileri ilâve ederek güzel bir eser vücuda getirmiştir, ancak alfabetik değildir. Bu kitabı Zehebî, alfabetik olarak tertib etmek sûretiyle ihtisâr edip, bazı ziyâdeler ilâve etmiş ve *el-Muktenâ fî serdi'l-kunâ* adını vermiştir[13].

20. İbn Abdilberr'in kalın bir ciltlik *el-İstiğnâ' fî ma'rifeti'l-kunâ*'sı[13a].

21. Hâfız es-Suyûtî'nin *K. el-Munâ fi'l-kunâ*'sı[14].

Bu sahada yazılmış daha pek çok kitap mevcuttur.[15]

---

bına ismi bilinmeyen künye sahiplerini de almıştır. Buna karşılık Müslim ile Nesâ'î ismi olmayanları eserlerine almamışlardır (*Tedrîbu'r-râvî* 279).

Kitap, Ahmed b. Alî b. Fenceveyh'in rivâyetiyle kıraat ve rivâyet olunmuştur (*Sıla* 85-29, 63).

Yazmaları mevcuttur: Edirne, Selimiye 319 (10 yk., 5. H. asır; GAS 226 ?); Ezher I, 365 mustalah 228 (cilt II, 43 yk., 640 H.); mustalah 138 (bir başka cildi, 316 yk.) (GAS 204).

13* Yazmaları: Feyzullah 1531; Berlin 9942; Kahire Suppl. III, 94 (45 yk.) Müellif, 737 H. senesinde telifini tamamlamıştır.

13a* Bkz. İbn Hayr *Fehrese* 214.

14* Pek muhtasar bir eserdir. Ezher'de yazmaları mevcuttur. Basması: Seybold, ZDMG 49/231-243.

15* **Bu sahada yazılan diğer eserler:**

1. Hişâm b. Muh. b. es-Sâ'ib, İbnü'l-Kelbî'nin *K. el-Kunâ*'sı (*Siyer* I, 101).

2. Yine onun *Elkâbu Kureyş ve elkâbu'l-Yemen*'i (Hallikân VI, 83).

3. Şebâbu'l-Usfurî Halîfe b. Hayyât'ın (öl. 240 H.) *el-Esmâ' ve'l-kunâ*'sı (*Fethu'l-muğîs* III, 200).

4. el-Heysem b. Adî'nin *Kunâ'l-eşrâf*'ı (Hallikân VI, 107).

5. Ebû Bekr b. ebî Şeybe'nin *el-Esmâ' ve'l-kunâ*'sı (*Fethu'l-muğîs* III, 200).

6. *Câmi'* sahibi et-Tirmizî'nin (öl. 279 H.) *el-Esmâ' ve'l-kunâ*'sı (*Tehzîbü't-Tehzîb* IX, 389).

7. *Sünen* sahibi Ebû Dâvud es-Sicistânî'nin (öl. 275 H.) *K. el-Kunâ*'sı (Dr. Şakir Mahmûd Abdülmun'im'in doktora tezi: *Mevârid İbn Hacer* cilt II, 673).

8. Yahyâ b. Ma'în'in *el-Esmâ' ve'l-kunâ*'sı (*Fethu'l-muğîs* III, 200).

9. Ca'fer b. Muh. el-Firyâbî'nin *K. el-Kunâ*'sı. *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (II, 362).

10. Ebû Bekr Ahmed b. Ömer el-Hassâf eş-Şeybânî'nin (öl. 261 H.) *K. el-Elkâbi'l-İslâmiyye*'si. Kahire'de 1957 yılında basılmıştır.

11. Ebû Muh. Abdullah b. Alî b. el-Cârûd'un *K. (el-Esmâ' v)el-Kunâ*'sı (İbn Hayr *Fehrese* 213; *Sıla* 85-29, 62).

12. Ebû Muh. Abdülganî b. Sa'îd el-Ezdî'nin *K. Esbâbi'l-esmâ*'sı. Halef b. Ahmed ez-Zâhid'in rivâyetiyledir (*Sıla* 83-27, 447).

13. Ebû Abdillah Muh. b. Ahmed el-Makdemî'nin *Esmâ'ul-muhaddisîn ve-kunâhum*'u. Yazması: British Museum II, 717.

14. Halef b. Kâsım b. Sehl Ebû'l-Kâsım, İbnu'd-Debbâğ'ın (öl. 393 H.) *Cem'u esmâ'il-ma'rûfîn bi'l-kunâ mine's-sahâbe ve't-tâbi'în ve-sâ'iri'l-muhaddisîn*'i (*Buğye*, No. 717).

15. Ebû'l-Huseyn Ahmed b. Ca'fer b. Muh. b. Ubeydillah b. el-Münâdî'nin *K. el-Esmâ' ve'l-kunâ*'sı (*Ta'rîh Bağdâd* VI, 215).

16. el-Hatîbu'l-Bağdâdî'nin *Maklûbu'l-esmâ*'sı (*Tezkire* III, 1140). Tek cilttir.

17. İbnü'l-Cevzî'nin *el-Elkâb*'ı (Hallikân II, 314, 510; III, 274; IV, 321; V, 199, 404; VI, 181).

18. Ebû Mûsâ'l-Medînî'nin *K. Esâmî men tusemmâ bihi'r-ricâlu ve'n-nisâ*'sı (Sirâcuddîn *Meşyeha* 177a).

19. Ebû'l-Fadl Diyâüddîn Muh. b. Abdilvâhid b. Ahmed el-Makdisî, İbnü'l-Kayserânî'nin (569-643 H.) *Cüz' fi'l-kunâ ve'l-esmâ*'sı. Yazması: Zâhiriyye, mec. 67 (238-250 yk., küçük hacimli bir kitaptır).

20. Ebû Alî el-Huseyn b. Muh. b. Ahmed el-Gassânî el-Gayyânî'nin (öl. 498 H.) *K. el-Kunâ ve'l-esmâ*'sı. Yazması: Garret 1449 (GAL).

21. Hâfız Şemsüddîn Muh. b. Abdirrahman es-Sehâvî'nin (öl. 902 H.) *el-Elkâb ve'l-kunâ ve'n-nisbe*'si. Yazması: Kahire S I, 74 (186 yk.).

22. Mecdüddîn Ebû's-Se'âdât el-Mübârek b. Muh. b. Muh. eş-Şeybânî, İbnü'l-Esîr'in (544-606 H.) *el-Murassâ*'sı. Künyeler hakkında olan kitap, 1304 senesinde İstanbul'da neşredilmiştir.

23. Ahmed el-Attâr el-Mekkî'nin *Husûlu'l-munâ bi-usûli'l-elkâb ve'l-kunâ*'sı (*Fihris* 691).

24. Abdülmecîd b. Alî b. Muh. b. Alî el-Hasanî el-Münâvî es-Sûfî'nin *el-Esmâ' ve-kunâhâ*'sı. Yazması: Kahire[2] II, 2a.

25. Ebû Abdillah Muh. b. İsma'îl b. Muh. b. Abdirrahman b. Halfûn el-Ezdî'nin eseri: *K. el-Müntekâ fî esâmî'l-e'immeti'l-mardîn ve's-sikâti'l-muhaddisîn ve'r-ruvâti'l-meşhûrîn mine't-tâbi'în femen ba'dehum* (*Bernâmec Tüceybî* 259).

26. İmâm es-Sehâvî'nin *Umdetu'l-ashâb fî ma'rifeti'l-elkâb*'ı (*Fihris* 991).

27. Abdurrezzâk b. Ahmed b. Muh. Ebû'l-Fadâ'il İbnü'l-Fuvetî eş-Şeybânî'nin (642-723 H.) *Mecma'u'l-âdâb fî mu'cemi'l-esmâ' alâ mu'cemi'l-elkâb*'ı. Bu kitabın telhîsi yazma olarak Şam'da mahfûzdur: Zâhiriyye, âmm 3456 (IV, 1-237 yk.) (NÂSIR 92).

28. Ebû'l-Fidâ' İsm. b. Muh. b. Berdis el-Ba'lî el-Hanbelî'nin (öl. 785 -786) *el-İntihâb fî ihtisârı Keşfi'l-elkâb*'ı. Yazması: Ayasofya 2961.

29. Ebû'l-Kâsım b. el-Ferrâ'nın *Tecrîdu'l-esmâ' ve'l-kunâ*'sı. Yazması: Ezher, mustalah 324 (140 yk. 604 H.).

30. Muh. b. Hârûn el-Mağribî'nin *Esmâ'ul-mükenneyn min ricâli's-Sahîhayn*'ı. Yazması: Berlin 9964 (GAL).

31. İmâm ez-Zehebî'nin *el-Müstercel fi'l-kunâ*'sı. Yazması: Lee 68/2 (GAL).

32. Suyûtî'nin *Risâle fî ma'rifeti'l-hulâ ve'l-kunâ ve'l-esmâ' ve'l-elkâb*'ı.

Basması: Salâhüddîn el-Müneccid'in tahkiki ile, Melanges del'Universite Saint-Joseph LVIII. cildi içinde, 16 sayfa hâlinde, Beyrut 1973-74.

33. Ebû Abdillah Sîdî Muh. el-Arbî b. ebî'l-Mahâsin Sîdî Yûsuf el-Fâsî'nin (988-1052 H.) *K. el-Kunâ*'sı

Yazması: Rabat 534.

34. Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Muh. b. Abdilazîz el-Beğavî'nin *K. el-Kunâ*'sı (*Mevârid İbn Hacer* 2, 673).

35. Ebû Arûbeti'l-Harrânî el-Huseyn b. Muh.'in (öl. 318) *el-Esâmî ve'l-kunâ*'sı.

36. Hâfız Ebû Alî Sa'îd b. Osmân b. Sa'îd b. es-Seken el-Bağdâdî'nin (öl. 353 H.) *K. el-Kunâ*'sı (*Mevârid* 2, 673).

37. Ebû'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî'nin (öl. 360 H.) *K. el-Kunâ*'sı (a.y.).

38. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin (öl. 430 H.) *K. el-Kunâ*'sı (a.y.).

39. Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasan b. Hibetillah b. Asâkir'in *K. el-Kunâ*'sı (*Mevârid İbn Hacer* 1, 673).

40. Ebû İshâk İbrâhîm b. Muh. b. el-Ezher es-Sarîfeynî el-Hanbelî'nin (öl. 641 H.) *el-Esmâ' ve'l-kunâ*'sı (*Fethu'l-muğîs* III, 200).

41. Ebû Abdillah b. Mahled'in *el-Esmâ' ve'l-kunâ*'sı (a.y.).

42. Sâbit b. el-Hasan b. Alî el-Lahmî b. es-Sayrafî'nin *K. el-Kunâ*'sı (a.y.).

43. İbrâhîm b. Abdillah el-Huza'î'nin *K. el-Kunâ*'sı (*Mevârid İbn Hacer* 2, 173).

İSNÂD VE HADİS METİNLERİNDE GEÇEN MÜBHEM KADIN VE ERKEK ŞAHISLAR HAKKINDAKİ KİTAPLAR

1. Abdülğanî b. Sa'îd el-Mısrî'nin *K. el-Ğavâmid ve'l-mübhemât*'ı[1].

2. el-Hatîbu'l-Bağdâdî'nin *K. el-Esmâ'i'l-mübheme fi'l-enbâ'i'l-muhkeme*'si[2]: Müellif, eserini mübhem olan şahsın tesbit ettiği ismine göre alfabetik olarak tertib etmiştir. Bu nedenle kitaptan istifâde etmek pek zordur. Zira mübhem kişiyi tanıyan zâten keşfetmeye ihtiyâç duymaz; bilmeyen ise eserin bu şekilde tertîb edilmiş olması sebebiyle yerini bulamaz.

3. İbn Beşkuvâl'ın *K. el-Ğavâmid ve'l-mübhemât*'ı çok geniş ve toplayıcı bir eser olmasına karşılık tertipsizdir[3].

4. en-Nevevî, el-Hatîb'in yukardaki kitabını *el-İşârât ila'l-mübhemât* adıyla ihtisâr etmiştir[4]. Bu eserini asıl kitabın isnâdlarını hazfederek ve az da olsa bazı hadisleri ilâve ederek kısaltmış, haberin ilk râvisine göre de harf sırasıyla tertib etmiştir. Ancak o hadisin râvisi olan sahâbînin ismini bilmeyenin araştırıp bulması zor olur. Bu arada müellif pek çok mübhemi de eserinde zikretmemiştir.

5. İbnü'l-Mulakkin, yukarıda zikri geçen İbn Beşkuvâl'ın kitabını isnâdlarını hazfetmek sûretiyle ihtisâr etmiştir: Ebû'l-Hasan Alî b. el-Hâfızi'l-meşhûr Sirâciddîn Ebî Hafs Ömer b. Alî b. Âhmed b. Muh b. el-

---

1* İki râvisini tesbit ettim:
a) Ebû Zekerriyâ Abdürrahîm b. Ahmed el-Buhârî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 99a; İbn Hacer *Müfehres* 179aa; *Sila* 85-29, 493).
b) Ebû Bekr Ah. b. Muh. b. Îsâ el-Belevî (İbn Hayr *Fehrese* 219).
Eser, İsâbe'nin kaynaklarındandır (II, 213; IV, 380, 420).
Mevcut yazma nüshaları: Feyzullah 261/2 (144b-155b, 616 H.) ; Bağdat Evkâf 2886/1 (552 H.); Zâhiriyye, âmm 1447 (117-127 yk.), tasavvuf 129 (117-127 yk.)? (NÂSIR 348; GAS 224).

2* Kitabı müellifinden rivâyet edenler.
a) Ebû'l-Feth Nasrullah b. Ahmed el-Masîsî (İbn Hacer *Müfehres* 160 ba; *Sila* 85-29, 493).
b) Ebû'l-Feth Muh. b. Abdillah b. el-Hasan b. en-Nahhâs. Aslı 8 cüz'den oluşan eser, 1984 senesinde Kahire'de basılmıştır.

3* Muh. İzzüddîn'in tahkiki ile 1987'de Beyrut'ta iki cilt hâlinde Âlemu'l-Kutub tarafından neşredilmiştir. İki müellif tarafından ihtisâr edilmiştir:
a) Müellifin kendisi: *Gavâmidu'l-esmâ'il-mübhemeti'l-vâki'a fi mutûni'l-ehâdîsi'l-müsnede* adıyla, yazması: Berlin 1674 (GAL).
b) Ebû İshâk İbr. b. Muh. b. Halîl Bürhânüddîn İbn Sıbti'l-Acemî. Yazması: Feyzullah 496a.

4* İstanbul'daki yazma nüshaları: Damad İbr. 396/2 (47-115 yk. 867 H.); Şehit Ali 2747/2 (68-98 yk., 772 H.); Ayasofya 4759; Feyzullah 2160.

Mulakkin el-Ensârî el-Endülüsî (sonra:) el-Mısrî el-Kâhirî eş-Şâfi'î.

6. Yine aynı eseri Sibt b. el-Acemî de ihtisâr etmiştir: Burhânüddîn Ebû'l-Vefâ' İbrâhîm b. Muh. b. Halîl et-Tırâblusî —aslen ki, bu Şâm Trâblusu'dur— el-Halebî (doğduğu yer) eş-Şâfi'î. Sibt b. el-Acemî nâmiyle marûftur, zira onun annesi: Binti Ömer b. Muh. b. Ahmed b. Hâşim b. Abdillah b. el-Acemî'dir. H. 841 senesinde Kur'ân okuyor iken vebâdan ölmüştür. Asıl kitaba bir takım ilâveler de yapmıştır.

7. Bu sahada Şemsüddîn Ebû'l-Fadl Muh. b. Tâhir b. Alî b. Ahmed el-Makdisî eş-Şeybânî, İbnü'l-Kayserânî'nin bir eseri vardır. Kayserânî adı, Şâm yöresinin sâhil kıyısında Kaysariyye adlı bir beldeye nisbettir. Büyük ve gezginci hâfızlardan olup, hadis âlimlerinin bilgisi ve hıfzı ile meşhûr olanlarındandır. Bağdat'ta H. 587 veya 588'de vefât etmiştir. Eserinde pek nefîs şeyleri biraraya getirmiş, ancak kitabını mübhemât şartından olmayan bazı şeylerle de kabartmıştır.

8. el-Kastallânî'nin *el-İfsâh anı'l-mu'cem mine'l-ğâmid ve'l-mübhem*'i: Hâfız Kutbuddîn Ebû Bekr Muh. b. Ahmed b. Alî el-Mısrî el-Kastallânî —ki bu, Afrika kıtasında Mağrib'de Kustalîne yahut Kastallîne adlı bir yere nisbettir— Muharrem 636 H. senesinde vefât etmiştir. Kitap, harflerine göre müretteptir.

9. Veliyüddîn Ebû Zür'a Ahmed b. Abdirrahîm el-Irâkî'nin *el-Müstefâd min mübhemâti'l-metn ve'l-isnâd*'ı. Bulunması kolay olsun diye fıkıh bâblarına göre tertib ettiği eserinde el-Hatîb, İbn Beşkuvâl ve Nevevî'nin kitaplarında zikrettiği tüm mübhemâtı aldığı gibi, üzerine kendinden bazı ilâveler de yapmıştır. Bu sahada yazılan eserlerin en güzelidir[5].

Ayrıca İbnü'l-Esîr de, *Câmi'u'l-usûl*'ünün son bölümünde mübhemâta dâir bilgilere yer vermiştir.

Aynı şekilde İbnü'l-Cevzî de *Telkîhu fuhûmi ehli'l-eser*'inde bu konuya temas etmiştir.

İbn Hacer'in de özellikle Buhârî'nin *Sahîh*'inde hadis metinlerinde geçen mübhem şahıslar üzerine küçük birer çalışması mevcuttur.

10. Bu sahada el-Bulkînî'nin *el-İfhâm bi-mâ veka'a fi'l-Buhârî mine'l-ibhâm*'ı[6] müstakil bir çalışmadır: Kâdı Celâlüddîn Ebû'l-Fadl Abdurrahman b. Sirâciddîn ebî Hafs Ömer el-Bulkînî yahut Bulkaynî, öl. 824 H.

5* 786 H. senesi içinde dört günde kaleme almıştır. Çeşitli dünya kütüphanelerinde yazmaları mevcuttur.

6* Bkz. *Fihris* 732.

Yine bu sahada Ahmed b. el-Bürhâni'l-Halebî'nin *et-Tavdîh li-mübhemâti'l-Câmi'i's-sahîh*'i zikredilebilir. Bkz. *Fihris* 222, 929.

İbn Hacer, Hâfız el-Mizzî'nin eserleri cümlesinden olarak şu bilgileri de vermektedir: "Mübhemâtı fıkıh bâblarına göre tertib etmiştir ki, bu çalışmasını kendi elyazısı ile gördüm." (*Dürer* IV, 457)

İbn Hayr'ın *Fehrese*'sinde (219) Endülüs'lü bir yazara nisbet edilen *K. el-Gavâmid ve'l-mübhemât* mevcuttur: Ebû'l-Velîd Yûsuf b. Abdilazîz b. Yûsuf el-Lahmî, İbnü'd-Dabbâğ.

ENSÂB KİTAPLARI

1. es-Sem'ânî'nin *K. el-Ensâb*'ı: Tâcü'l-İslâm Ebû Sa'd yahut Ebû Sa'îd Abdülkerîm b. Muh. b. ebî 'l-Muzaffer Mansûr b. Muh. b. Abdilcebbâr et-Temîmî es-Sem'ânî el-Mervezî eş-Şâfi'î el-Hâfız, 4000'den fazla şeyhi vardı; güvenilir faydalı kitapların sâhibidir. Eserlerinden: *ez-Zeyl, Ta'rîh Merv, el-Emâlî, Ta'rîhu'l-vefât li'l-müteahhir mine'r-ruvât* ve diğerleri. 43 yaşında iken Merv'de 562 H. senesinde vefât etmiştir. Bu ilim dalında benzeri kaleme alınmamış büyük bir kitap olup, 8 cilt kadardır. Ancak yazmaları pek azdır[1].

2. Bu kitabı İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb* adıyla ihtisâr etmiştir: İzzüddîn Ebû'l-Hasan Alî b. Muh. b. Muh. b. Muh. b. Abdilkerîm Ebû Abdilvâhid eş-Şeybânî, İbnü'l-Esîr el-Cezerî —ki bu, âhâlisinden olduğu İbn Ömer'in Cezîre'sine nisbettir— el-Mevsilî, muhaddis, luğatçi, nesebci, ricâlin ve isimlerinin, özellikle sahâbe konusunda bilgili, *en-Nihâye* ve *Câmi'u'l-usûl* kitaplarının sâhibinin kardeşidir. Mevsil'de H. 630'da vefât etmiştir. Sem'ânî'nin kitabını ihtisâr etmek sûretiyle onun ihmâl ettiği, eksik bıraktığı şeyleri ilâve etmiş ve onun yanlışlıklarına da tenbihte bulunmuştur. *el-Lübâb* adını verdiği kitap, 3 ciltir. Pek faydalı olan eser, nâs elinde mevcuttur[2].

Daha sonra onun bu muhtasarını da es-Suyûtî, *Lübbü'l-lübâb fî tahrîri'l-Ensâb* adıyla telhîs etmiştir. İçinde kendisinden ilâvelerinin de olduğu kitap, ince tek cilttir[3].

3. Sem'ânî'nin *Ensâb*'ını el-Haydarî de *el-İktisâb fî telhîsi kütübi'l-ensâb* adıyla telhîs etmiştir: Kâdı Kutbu'd-dîn Muh. b. Muh. b. Abdillah b. Haydar el-Haydarî eş-Şâfi'î —öl. 894 H.—. Sem'ânî'nin eserine İbnü'l-Esîr

---

1* *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (III, 119; IV, 103). Müellifinden rivâyet edenlerden birisi Îsâ b. Abdilazîz el-Lahmî'dir (*Sıla* 83-27, 441). Ensâb konusunda yazılanların en genişidir. Toplam 1990 tercemeyi içermektedir. Kitapta her nisbetin hangi kabile, batın, belde, karye, cedd vs.ye ait olduğunu açıklamaktadır. Alfabetik olan kitabın baskıları:

a. E.J.W. Gibb Memorial Volume XX.

b. Abdurrahman el-Mu'allimî el-Yemânî'nin tahkiki ile Haydarâbâd 1383'de; Beyrut 1980'de 10 cilt hâlinde.

c. el-Bârûdî'nin tahkiki ile 5 cilt hâlinde 1988'de Beyrut'ta.

2* = *el-Lubâb fî ma'rifeti'l-ensâb* = *el-Lubâb fî tehzîbi'l-ensâb*.

Basmaları: a. Wüstenfeld tarafından, Gotta 1835.

b. Kâhire, Matb. el-Kudsî, 1/3 cilt, 1938-1950.

c. Beyrut, 3 cilt, Dâru Sâdır, 1400 H.

3* Yegâne baskısı Lugd. Veth'in tahkiki ile 2/1 cilt hâlinde 1840-51 yılları arasında Leiden'de yapılmıştır.

ve Ruşâtî'nin kitaplarındakiler ile kendi yaptığı ziyâdeleri ilâve etmiştir[4].

4. Muhibbüddîn Muh. b. Mahmûd b. en-Neccâr el-Bağdâdî'nin *Ensâbu'l-muhaddisîn*'i.

5. Ebû'l-Fadl Muh. b. Tâhir el-Makdisî'nin *Ensâbu'l-muhaddisîn*'i[5].

6. Buna talebesi Ebû Mûsâ'l-Medînî, ince bir cüz'de zeyl yazmıştır[6]: Ebû Mûsâ Muh. b. ebî Bekr Ömer b. ebî Îsâ Ahmed b. Ömer b. Muh. b. ebî Îsâ'l-İsbehânî el-Medînî, meşhûr hâfız, faydalı eserlerin sâhibi. İsbehân'da 581 H. senesinde vefât etmiştir. Zeylinde şeyhinin ihmâl ettiği ve eksik bıraktığı şeyleri zikretmiştir. el-Medînî, Medînet-i İsbehân yani İsbehân kentine nisbettir. Nitekim Sem'ânî de *Ensâb*'ında: "Bu nisbet birçok şehre âittir: Medîne-i Münevvere —ki ekseriyetle buraya nisbet edildiği zaman "Medenî" şeklinde söylenir—, Merv, Nîsâbûr, İsbehân, Kazvîn, Buhârâ, Semerkant, Nesef gibi.. Müellif, diğer bir eseri olan *el-Latâ'if min dakâ'iki'l-me'ârif fî ulûmi'l-e'ârif*'inde, hâfızlardan başka birisinin benzerine ihtidâ etmedikleri hadis ilminin ince nev'lerine yer vermiştir. Onu, ileride zikri gelecek olan Alî b. Abdillah b. Ca'fer b. el-Medînî ile karıştırmamalıdır.

Yine (el-Medînî'nin) bu zeyl(in)e de İbn Nokta el-Hanbelî ince bir kitapta bir *Zeyl* kaleme almıştır.

7. Ensâb konusunda bir diğer eser de Ebû Bekr Muh. b. Mûsâ el-Hâzimî'nin *K. el-Ucâle*'sidir[7].

8. er-Ruşâtî'nin *İktibâsu'l-envâr ve-iltimâsu'l-ezhâr fî ensâbi's-sahâbe ve-ruvâti'l-âsâr*'ı[8]: Ebû Muh. Abdullah b. Alî b. Abdillah b. Halef el-Lahmî er-Ruşâtî.

Nesebler hakkında daha pek çok eser mevcuttur[9].

4* İki yazmasını tesbit ettik:

a. Medine, ZDMG 90, 116 (GAL S II, 116).

b. Basra, Mektebetu'l-Abbâsiyye 844 (Mec. Ma'hed. Maht. Ar., 1955, s. 165).

5* İbn Hallikân'ın kaynaklarındandır (IV, 303).

6* = *Ziyâdât alâ Kitâbi'l-Ensâb*. Basması: İbn el-Kaysarânî, Homonyma inter nomina ed. de Jong, Lugd. Bat. 1865 (167-224 s.) (GAL).

7* = *Ucâletu'n-neseb fî ma'rifeti ensâbi'l-Arab*. İbn Hallikân'ın kaynaklarındandır (IV, 129, 289; VII, 253).

İstanbul'da yazmaları mevcuttur: Köprülü 1578/2, Fatih 1111.

8* = *K. el-Ensâb* (*Sila* 83-27).

İsâbe'nin kaynaklarındandır (I, 16)

Ebû Muh. Abdullah b. Abdirrahman b. Abdillah el-Ezdî el-İşbîlî, bu kitabı ihtisâr etmiştir (Ezher, mustalah 370 (125 yk.).

İsma'îl b. İbrâhîm el-Belbîsî ise bu kitap ile İbnü'l-Esîr'in, *Ensâb-ı Sem'ânî* üzerine ilavelerini biraraya getirmiştir (İbn Hallikân IV, 371).

9* Bu sahada yazılan diğer kitaplar:

1. *Ensâbu'l-eşrâf = et-Ta'rîh fî ensâbi'l-eşrâf ve-ahbârihim ve-fütûhi'l-buldân = K. Cümeli ensâbi'l-eşrâf*. Bu kitap, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Câbir el-Bağdâdî el-Belâzürî'ye (öl. 279 H.) aittir.

Kitabın başındaki "eşrâf" kelimesi "şerîf" kelimesinin çoğulu olup; şerîf lügatte ataları soylu olan demektir. Daha sonra bu lakap, Âl-i Beyt-i Resûl'den olan kişilere itlâk olunmuştur.

Ancak el-Belâzürî, kitabının bu başlığı ile Ehl-i Beytin tercemelerini murad etmemiştir. Zaten kitabın şâmil olduğu terâcim ve ensâb da bunu açıkça göstermektedir. Zira şerîf lafzı henüz onun zamanında Âl-i Beyt için kullanılmamakta idi. Bu kitap, bir Arab nesebleri kitabıdır. Başka bir yönden ele alınırsa bir ahbâr ya da ta'rîh kitabıdır. Eserine küçük bir mukaddime yazmıştır.

Eser, Nuh Peygamberin nesebi ile başlar. Daha sonra Nebî Aleyhisselam'a gelir. O'nun neseb ve sîresini tafsilatıyla anlatır. Abdimenaf, Hâşimîler ve Kureyş'in kabîle ve kollarını serdeder.

Ensâbu'l-Eşrâf'ta haberler, isnâdlı olarak sevkedilmiştir. Hâkim, ulemâ ve edîblerden şöhret bulmuş olanların uzun tercemelerini vermiştir. Eserin, ta'rîh kitaplarından farkı, ne kronolojiktir ne de hâkimiyet sırasına göre kaleme almıştır.

Basmaları: a. Muh. Hamîdullah'ın tahkiki ile birinci cildi 1959'da Kahire'de Dâru'l-Me'ârif tarafından.

b. Birinci cildin dördüncü kısmı: Benû Abdişems, İhsân Abbâs'ın tahkiki ile 1979'da Beyrut'ta 730 sayfa hâlinde Cemî'atu'l-müsteşrikîne'l-almânî't-türâsi'l-İslâmiyye tarafından.

c. Üçüncü cüz'ü Muh. el-Bâkır el-Mahmûdî tahkiki ile Beyrut'ta 1977'de.

d. Yukarıdaki cüz'ün üçüncü kısmı: el-Abbâs ve-veleduhu; Abdulazîz ed-Dûrî'nin tahkiki ile 383 sayfa olarak yukarda sözü geçen müsteşrik cemiyetince.

e. İkinci cüz'ü: Muh. el-Bâkir el-Mahmûdî'nin tahkiki ile 1974'de Beyrut'ta Mü'essesetü'l-A'lemî tarafından.

f. Schloessinger'in tahkiki ile bazı bölümleri 1971'de Kudüs'te İbrânice girişlerle neşredilmiştir.

Ensâbu'l-eşrâf'ı tanıtan bir makale:

M. M. Braumann, On reading al-Balazuri's Ansâb al-aşraf; a Contribution to Arabic Lexicography: İslâm 42/1965/58-70, 42/1966/238-58.

2. *K. Nesebi Kureyş ve-manâkibihâ = K. el-Ensâb = Cemheretu nesebi Kureyş.* Bu meşhur kitap, neseb konusunda bir uzman olan Ebû Abdillah ez-Zübeyr b. Bekkâr b. Abdillah el-Kureşî el-Esedî ez-Zübeyrî'nindir (172-256 H.). Eser, kendisinden sonra gelen pek çok kitabın müracaat kaynaklarından birisi olmuştur. İçinde yer yer isnadlı haberler de sevkeden müellif, ayrıca hiçbir kaynakta geçmeyen şiirlere de yer vermiştir.

Kitabın râvileri:

a. Ahmed b. Süleymân et-Tûsî (İbn Hayr *Fehrese* 239; *Sila* 83-27, 442).

b. Ebû'l-Hasan Muh. b. el-Hasan b. Alî el-Ensârî (İbn Hayr a.y.).

c. Ebû Abdillah Ahmed b. Muh. b. ebî Humeyde eş-Şurûtî (*İber* I, 474).

d. Ebû Alî el-Hasan b. Alî b. Nasr el-Horâsânî et-Tûsî (öl. 312). Müelliften dinlemiştir. Ebû Ahmed el-Hâkim diyor ki: "ez-Zübeyr'in *Ensâb*'ını rivâyet etmesi hususunda hakkında menfi sözler söylenmiştir." (*Tezkire* 787)

Birinci cildi Mahmûd Muh. Şâkir'in tahkiki ile 1961-2'de Kahire'de basılmıştır.

3. Ebû'l-Abbâs Muh. b. Ahmed b. Abdillah el-Kalkaşendî'nin *Nihâyetu'l-ereb fî ma'rifeti ensâbi'l-Arab*'ı.

Basması: İbrâhîm el-Ebyârî'nin tahkiki ile 1939'da Kahire'de Şirketu'l-Arabiyye li't-tibâ'a tarafından ve 1984'de Beyrut'ta ofsetle tekrar edilmiştir.

4. Ebû Muh. Alî b. Ahmed b. Hazm ez-Zâhirî'nin (öl. 456 H.) *Cemheretu ensâbi'l-Arab*'ı.

İki baskısı gerçekleştirilmiştir:

a) Levi Provençal'ın tahkiki ile 1948'de Mısır'da Dâru'l-Me'ârif tarafından.

b) Abdüsselâm Muh. Hârûn'un tahkiki ile 1962'de Kahire'de aynı yayınevince basılmıştır.

5. Hâfız Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillah b. Muh. b. Abdilberr el-Kurtubî en-Nimrî'nin (368-463 H.) *K. el-İnbâh ale'l-kabâ'ili'r-ruvât an Rasûlillah*'ı. Yazması: Ayasofya 454.

6. Yine onun *K. el-Kasd ve'l-ümem fi't-ta'rîf bi-usûli ensâbi'l-Arab ve'l-Acem*'i. Basması: Kahire 1350.

7. el-Adevî'nin *el-Ensâb = Ensâbu'l-Ensâr*'ı. *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 45, 23, 164, II, 318).

8. İbnü'l-Kaddâh'ın *K. Nesebi'l-Ensâr*'ı. Bu da *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 215, II, 245, 424).

9. Ebû'l-Kâsım el-Huseyn b. Alî b. Muh. b. Yûsuf el-Vezîr el-Mağribî'nin (öl. 418? 428 H.) *K. el-Înâs bi-ilmi'l-Ensâb*'ı. Alfabetik bir düzenleme içinde neseblerdeki i'tilâf ve ihtilâfları, şiirler, biografik ve tarihî bilgiler..

Basmaları: a. Hammâd el-Câsir'in tahkiki ile, Riyâd'da 1980'de Dâru'l-Yemâme tarafından.

b. İbrahîm el-Ebyârî'nin tahkiki ile 1980'de Kahire'de.

10. Sultan Ebû Hafs Ömer b. Yûsuf b. Resûl el-Gassânî el-Eşref'in (hâkimiyeti: 694-698 H.) *Turfetu'l-ashâb fi ma'rifeti'l-ensâb*'ı.

Basması: K. W. Zettersteen tahkiki ile, Şam 1396-1949.

11. Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm'ın *K. en-Neseb*'i. Müellifinden rivâyet edenler: a. Ebû'l-Hasan Alî b. Abdilazîz b. Muh. b. Vehb el-Mis'arî (İbn Hayr *Fehrese* 239). *İsâbe*'de "*Cemheretu'n-neseb*" şeklinde geçmiştir (II, 21; 497).

12. Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Alî el-Kalkaşendî'nin *Kalâ'idü'l-cumân fi't-ta'rîf bi-kabâ'ili Arabi'z-zemân*'ı.

Basması: İbrâhîm el-Ebyârî'nin tahkiki ile 1982 senesinde Kahire'de Dâru'l-Kutubi'l-İslâmiyye.

13. İbnü'l-Kelbî'nin *Cemheretü'n-neseb*'i. Nâcî Hasan'ın tahkiki ile 1986'da Beyrut'ta.

14. Seleme b. Müslim es-Suhârî'nin *Ensâbu'l-Arab*'ı. Yazması mevcuttur: Vajda Paris 5019 (GAL SII, 928).

15. Ebû'l-Ferec b. el-Cevzî'nin neseb üzerine olan bir kitabının yazması: Berlin 1016/2 (GAL).

16. Muh. b. Muh. Sağîr b. Enbûc'un *Hizânetu'l-edeb fi ma'rifeti'l-ensâbi'l-Arab*'ı. Bunun bir yazması mevcuttur: Vajda Paris 390 (5397, 1-124 yk.).

17. Ebû'l-Fidâ' İsma'îl b. İbr. b. Muh. el-Bilbeyşî el-Mecd'in (728-802 H.) *K. el-Ensâb*'ı. 797 H. ta'rîhinde te'lif ettiği eserini, er-Ruşâtî'nin kitabını ihtisâr etmek sûretiyle hazırlamıştır.

18. İsma'îl b. İbrâhîm el-Kettânî el-Hanefî'nin *el-Ensâb*'ı. Yazması: Reisülküttab 594 (334 yk.).

19. Kâsım b. Asbağ'ın *el-Ensâb*'ı (*Tezkire* III, 854).

20. Ebû Abdillah Muh. b. el-Hâris b. Esed el-Muhâsibî el-Kayrevânî'nin (öl. 361 H.) *K. en-Neseb*'i (İber II, 112).

21. Ebû'l-Kâsım Muh. b. Abdilvâhid b. İbr. b. Müferric el-Endelusî el-Mellâhî'nin (öl. 619 H.) Acem ve Arab nesebleri üzerine yazdığı *K. el-Ensâb*'ı yahut *K. eş-Şecere*'si (*Siyer* XXII, 162).

22. Yâkût el-Hamevî er-Rûmî'nin *K. el-Ensâb*'ı (*Siyer* XXII, 312).

23. Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed, İbnü Kudâme'nin *el-İstibsâr fi nesebi's-sahâbe mine'l-Ensâr*'ı.

Basması: Alî Nüveyhed'in tahkiki ile 1972'de Beyrut'ta Dâru'l-Fikr tarafından.

24. Dârekutnî'nin *K. en-Nesebi'l-atîk*'i. *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (II, 66).

25. Ebû Abdillah Muh. b. ebî Bekr b. Abdillah b. Mûsâ el-Ensârî et-Tilimsânî'nin *K. el-Uddeti'l-muhtasar min Kitabi'l-Umde fi nesebi'n-Nebî ve'l-hulefâ' ba'dehu*'su (*Bernâmec Tüceybî* 266).

26. Ebû Îsâ Muh. el-Mehdî b. Ahmed el-Fâsî'nin *Da'î 't-tarab fi ensâbi'l-Arab*'ı (*Fihris* 284).

27. Çağımız araştırmacılarından Ömer Ridâ Kahhâle'nin *Mu'cemu kabâ'ili'l-Arab*'ı. Beyrut'ta 5 cilt halînde Mü'essesetü'r-Risâle tarafından neşredilmiştir.

SAHÂBE BİLGİSİNE DÂİR KİTAPLAR

1. Ebû Ahmed el-Hasan b. Abdillah el-Askerî'nin *Ma'rifetü's-sahâbe*'si kabîlelere göre düzenlenmiştir[1].

2. Ebû'l-Abbâs Ca'fer b. Muh. el-Mustağfirî'nin *Ma'rifetü's-sahâbe*'si[2].

3. Abdân el-Mervezî'nin *Ma'rifetü's-sahâbe*'si[3]: Ebû Muh. Abdullah b. Muh. b. Îsâ el-Mervezî eş-Şâfi'î el-Hâfız, Merv müftüsü, âlim ve zâhidi. Abdân nâmıyla marûf, öl. 293 H. Ayrıca onun 100 cüz'lük *el-Ma'rife*'si ile K. *el-Muvattâ*'sı vardır.

4. İbn Kâni'nin *Ma'rifetü's-sahâbe*'si[4]: Ebû'l-Hüseyn Abdülbâkî b. Kâni' —ki bu kana'a fiilinin ism-i fâilinden menkûldür— b. Merzûk b. Vâsik el-Ümevî —ki bunların âzâdlısıdır— el-Bağdâdî el-Hâfız, kâdı musannif, öl. 351 H.

5. Ebû Alî Sa'îd b. Osmân b. Sa'îd b. es-Seken el-Bağdâdî el-Mısrî'nin *el-Hurûf*'u[5].

6. Alî b. el-Medînî'nin *Ma'rifetü's-sahâbe*'si: Ebû'l-Hasan Alî b. Abdil-

---

1* Kabilelere göre düzenlenmiş olan kitabı Ebû'l-Alâ' Muh. b. Alî b. el-Velîd rivâyet etmiştir (*Sila* 85-29, 493). Bu kitap, *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 111).

* Aynı sülaleden bir başka el-Askerî olan Alî b. Sa'îd'in (öl. 305 H.) *K. es-Sahâbe*'si vardır. Bu da *İsâbe*'nin kaynaklarından birisidir (I, 394; II, 239).

2* Bkz. *Tezkire* III, 1102. *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (IV, 12).

3* *İsâbe*'nin kaynaklarından: I, 55, 156, 118; III, 241, 276. Ancak bu kitaptan Zehebî'nin *Tecrîd*'inden olmak üzere dolaylı nakillerde bulunur.

4* = *Mu'cemu's-sahâbe*. Râvisi: Ebû'l-Hasan Alî b. Ahmed b. Ömer b. Hafs el-Mukrî' el-Hammâmî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 93ab).

Yegane tek yazma nüshası İstanbul'dadır: Köprülü 452 (tamamı 11 cüz', 195 yk., 180-181. arasında bir yaprağı noksan, 484 H.). Diğer nüshası: Zâhiriyye, mec. 19 (cüz' I, 58a-75b, 5. H. asır). İbn Kâni'nin *Mu'cem*'inde ne kadın sahâbiler ne de mübhemât ile künyelilere yer verilmemiştir.

Kitaptaki hatâlar üzerine Ebû Bekr Muh. b. Halef b. Süleymân b. Fethûn el-Mâlikî (öl.520 H.) bir kitap kaleme almıştır: *K. el-İ'lâm ve't-ta'rîf bi-mâ li-İbni Kâni' fî mu'cemihi mine'l-evhâm ve't-tashîf* (*Tedrîbu'r-râvî* 202) (GAS 189).

5* = *K. el-Hurûf fî esmâ'i's-sahâbe* = *K. es-Sahâbe* = *Ma'rifetu's-sahâbe*. İbnü's-Seken'in sahâbeye dair kitabı, *İsâbe*'nin kaynaklarındandır. En sık zikrettiği kitaplardandır. el-Mustağfirî'nin kitabına karşılık İbn Hacer, İbnü's-Seken'in bu eserini bizzat tetkik etmiştir. *İsâbe*'nin birçok yerinde "Bunu İbnü's-Seken'in kitabının iki aslında da gördüm" ibareleri ile karşılaşabiliriz. Halbuki el-Mustağfirî'nin eserini dolaylı olarak, Zehebî'nin *Tecrîd*'i vasıtasıyla zikreder. Zira bu kitap, İbn Hacer'e kadar ulaşamamıştır. Bununla birlikte İbnü's-Seken'in nüshalarından biri üzerinde metnin kenarlarına İbnü Abdilberr notlar düşmüştür. İbn Hacer, bu notlardan da nakillerde bulunmuştur. Mesela: *İsâbe* I, 294; III, 196.

Kitabı müellifinden rivayet eden: Halef b. Kâsım (İbn Hayr *Fehrese* 215; *Sila* 85-29, 493).

lah b. Ca'fer b. Necîh es-Sa'dî —ki bunların âzâdlısıdır— el-Medînî (sonra:) el-Basrî, güvenilir hâfız, 200 civarında eserin sâhibi, zamanının hâfızı, bu ilim ehlinin direği, H. 234 senesinde vefât etmiştir. Onun hakkında Buhârî: "Kendimi Alî b. el-Medînî dışında kimsenin yanında küçük görmedim" demiştir. Onun bu kitabı 5 ince cüz'den oluşmuştur. Sahâbeden sâir beldelere giderek yerleşmiş olanların bilgisine dâirdir.

7. Ebû Abdillah Muh. b. İshâk b. Mende el-İsbehânî'nin *Ma'rifetü's-sahâbe*'si pek büyüktür[6]. İbn Asâkir, kitabın içinde pek çok yanılgıların olduğunu söylemiştir[7].

8. Ebû Mûsâ'l-Medînî bunun ve Ebû Nu'aym'ın kitabının üzerine büyükçe bir *Zeyl* kaleme almıştır[8].

9. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Ma'rifetü's-sahâbe*'si 3 cilttir[9].

10. Ebû'l-Kâsım el-Beğavî'nin *Ma'rifetü's-sahâbe*'si[10].

11. Ebû Hafs b. Şâhîn'in *Ma'rifetü's-sahâbe*'si[11].

12. Ebû Hâtim Muh. b. Hibbân el-Büstî'nin muhtasar tek bir ciltlik *Ma'rifetü's-sahâbe*'si[12].

6* Yegane râvisi: Oğlu Ebû Amr Abdülvehhâb (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 16ab; İbn Hacer *Müfehres* 54a, 116a; *Sila* 85-29, 494).

Yazma nüshaları: Zâhiriyye, hadîs 344 (37. cüz', 191-212 yk., 427 H.'den önce; 42 cüz', 218-235yk., 430 H.'den önce); âmm 4443.

İbn Mende, kitabında tahrîc ettiği hadîslerin isnadlarının "garâbeti" üzerine söz söylemektedir (Mesela: *İsâbe* I, 228). Eser alfabetik olup, künyeliler ile kadınlar ayrı bir bölüm hâlindedirler. Tamamı 40 cüz'ü geçmiştir. Kitabını okuyor iken vefat etmiştir (*Tezkire* III, 1248).

7* Bkz. *Tezkire* III, 1033-4.

* Daha sonra Ebû Abdillah b. Mende'nin torunu Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Abdilvehhâb (öl. 511 H.), dedesinin kitabına bir zeyl yazmıştır.

8* Bkz. *Siyer* XXI, 154; Sirâcüddîn *Meşyeha* 177a; *İsâbe* I, 18; II, 145.

9* Yazma nüshaları zamanımıza ulaşabilmiştir: Feyzullah 1547 (cüz' II, 510 yk., en geç 7. H. asır; Ebû'd-Derdâ'nın yarım kalan kısmından sonuna kadar); Ahmet III 497/1-2 (I, 353 yk., 551 H.; II, 394 yk.); Zâhiriyye, hadîs 344 (27. cüz', 172-189 yk.); mec. 46 (bir kıt'ası, 84-91 yk.); mec. 37 (bir cüz'ü, 157-163 yk.); Paris 6514.

Müelliften rivâyet eden: Ebû Alî el-Hasan b. Ah. b. el-Hasan el-Mukrî'.

Hâfız Abdülganî el-Makdisî, bu kitaptaki yanılgılar üzerine bir kitap te'lif etmiştir ki, bundan İbn Hacer bir iktibasta bulunmuştur: *K. Evhâmi Ebî Nu'aym fî kitâbihi's-sahâbe* (*İsâbe* IV, 144).

10* Râvisi: Ubeydullah b. (Abdillah b.) Muh. el-Ukberî (İbn Hayr *Fehrese* 215-6; *Sila* 85-29, 454).

Mevcut yazmaları: Zâhiriyye, mec. 94/11 (128a-139a, 948 H. râvisi: Ebû'l-Kâsım Îsâ b. el-Cerrâh el-Vezîr); Chicago, Or. İnst. A. 12027 (bir kıt'ası, 27 yk., 1054-1119 H.) (GAS 175).

11* İbn Hacer ve Suyûtî'nin kaynaklarındandır (*İsâbe* II, 258; Hâvî I, 41).

12* Alfabetik olarak düzenlenmiştir. Künyelileri için müfred bir bölüm ayırmıştır. *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, No. 617). Râvisi: meşhur hâfız ed-Dârekutnî (*Sila* 85-29, 494).

İki yazması ki, bunların birisi Medine'de Ârif Hikmet kütüphanesinde 72 yaprak, diğeri İstanbul Ün. kütüphanesinde 1101 (83b-138a) numarada yer almıştır, her

13. Ebû Bekr Ahmed b. Abdillah b. Abdirrahîm b. Sa'îd b. el-Barkî el-Hâfız'ın —öl. 270 H.— *Ma'rifetü's-sahâbe*'si.

14. el-Bâverdî'nin *Ma'rifetü's-sahâbe*'si[13]: Ebû Mansûr Muh. b. Sa'd el-Bâverdî —ki bu, Horâsân'da Serhas ile Nesâ arasında bulunan Bâverd, diğer adıyla Ebîverd adlı kente nisbettir— O, biraz evvel zikri geçmiş olan Ebû Abdillah Muh. b. İshâk'ın ceddi Ebû Abdillah Muh. b. Yahyâ b. Mende el-İsbehânî'nin —öl. 301 H.— şeyhlerindendir.

15. Ebû Ömer b. Abdilberr'in *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*'ı. İki cilttir. Tüm sahâbeyi içine aldığını zannederek *İstî'âb* adını verdiği kitabında daha pek çok sahâbenin zikri geçmemiştir. İsim ve künyeleri ile marûf tüm tercemelerinin sayısı 3500 kadardır[14].

16. İbnü'l-Esîr'in *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*'si: İzzüddîn Ebû'l-Hasan b. el-Esîr el-Cezerî, *el-Kâmil* ve *Muhtasaru Kitâbi'l-Ensâb li-İbni's-Sem'ânî*'nin müellifidir. 5 yahut 6 cilt olan eserinde 7554 tercemeye yer vermiştir[15].

---

ikisinin de başlığı, *Esmâ'us-sahâbe* şeklindedir.

13* Suyûtî ve İbn Hacer'in kaynaklarındandır. Mesela: *Hâvî* II, 99; *İsâbe* I, 32.

14* Kitabına Resûlullah'ın haberleri ve siyeri ile başlamaktadır. Kısaca ele aldığı tercemeler alfabetiktir.

Kitabın üç baskısı gerçekleştirilmiştir:

a) İki cilt hâlinde, Haydarâbâd 1318-9.

b) *el-İsâbe*'nin hâmişinde, Mısır 1323-9.

c) Alî Muh. el-Becâvî'nin tahkiki ile, 4 cilt hâlinde Kahire 1960, Mektebetu Nehda.

15* Ana kaynaklarını şu dört kitap oluşturmuştur: İbn Mende, Ebû Nu'aym, İbn Abdilberr ve Ebû Mûsâ'nın zeyilleri. Bunların zikretmediklerini istidrâk ettiği gibi, yanılgılarını da beyân etmiştir.

Gerçekleştirilmiş baskıları:

a) 5 cilt hâlinde, Kahire 1863, Matba'atu'l-Vehbiyye.

b) Şihâbüddîn en-Necâfî'nin Mukaddimesi ile birlikte, 5 cilt hâlinde, Tahran 1957, Mektebetu'l-İslâmiyye.

c) M. Sabîh, Muh. Fâyed, Muh. Âşûr ve Muh. el-Bennâ'nın tahkikleri ile Kahire 1964-5, Matba'atu't-Te'âvniyye.

Sahâbe hakkında kaleme alınmış diğer kitaplar:

İbn Hacer'e göre sahâbe konusunda ilk müstakil eser Buharî'nin *Ta'rîhu's-sahâbe*'sidir (*İsâbe* I, 1). Bundan sonra ilk dönemlerden başlamak üzere kaleme alınan kitaplar:

1. Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî'nin eseri.

2. *el-Câmi'* sahibi Tirmizî'nin eseri: *Tesmiyyetu ashâbi Resûlillah = K. et-Ta'rîhi's-sağîr fî esmâ'i's-sahâbe = Esmâ'us-sahâbe*. *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 486) Kitabın râvisi: el-Heysem b. Kuleyb eş-Şâşî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 6a).

Kitabın iki yazma nüshası mevcuttur: Laleli 2089/1 (1-11a, 7. H. asır); Şehit Ali 2810/1 (10-26 yk., 776 H.).

Dr. Ali Yardım, eser hakkında bir makale yazmıştır:

"Ashâb bilgisinin kaynakları ve Tirmizî'nin '*Tesmiyyetu ashâbi'n-Nebî*'si", Dokuz Eylül Ün. İlahiyat Fak. Dergisi II, İzmir 1985, 247-281.

3. Ebû'l-Abbâs es-Serrâc'ın sahâbe üzerine eseri, *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 134, IV, 8).

4. Ebû Abdillah Muh. b. Abdirrahman ed-Dağûlî'nin *K. Esmâ'i's-sahâbe*'si. *İsâbe*'nin masâdırından (I, 68) olan kitabı, müellifinden Muh. b. Abdillah el-Cevzakî rivâyet etmiştir (*Sila* 83-27, 442).

5. Ebû Bekr Ah. b. Amr b. ebî Âsım en-Nebîl ed-Dahhâk eş-Şeybânî ez-Zâhirî'nin (206-287 H.) *K. el-Âhâd ve'l-mesânî*'si. Bu adı vermesinin sebebi, öncelikle terceme ve menâkıbına dair sâir rivâyetlerini irâd ettiği hadîsler dışında, o sahâbinin "bir", "iki" yahut birkaç rivâyetini tahrîc etmesidir. *İsâbe*'nin kaynaklarındandır: I, 57, III, 39, 295.

İki râvisini tesbit ettim:

a) Yeğeni: Muh. b. ed-Dahhâk b. Amr b. ebî Âsım en-Nebîl (*Ta'rîh Bağdâd* V, 376).

b) Ebû Bekr Abdullah b. Muh. b. Muh. b. Fûrek el-Kabbâb.

Alfabetik olmayıp, kabilelere göredir. Yazma nüshası: Köprülü 235 (tamamı, 384 yk., 651 H. tarihli bir semâ'ı var).

6. Ebû Ahmed Muh. b. Ah. el-Assâl'ın (öl. 349 H.) sahâbe üzerine olan eseri, *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 210; III., 384).

7. Ebû'l-Feth Muh. b. el-Huseyn b. Ah. el-Ezdî el-Mevsilî'nin (öl. 374 H.) sahâbe hakkında kaleme aldığı eserinin taşıdığı başlıklar: *K. es-Sahâbe = el-Esmâ'ul-müfrede fî's-sahâbe = Men vâfeka ismuhu isme ebîhî mine's-sahâbe = İsmü külli sahâbî revâ an Rasûlillah (sav) emren ve-nehyen ve-men ba'dehu mine't-tâbi'în ve-gayrihim mimmen la ahan lehu yuvâfiku ismuhu min nakalati'l-hadîs min câmi'l-emsâr*. *İsâbe*'nin kaynaklarındandır: Bir alıntı: I, 242. Yazma nüshaları: Topkapı Sarayı, Ahmet III 2969 (525a-532b, 628 H.); Laleli 3729/8 (73b-92a yk., 733 H.).

8. Ebû Zekeriyyâ İmâdüddîn Yahyâ b. ebî Bekr et-Tihâmî el-Âmirî el-Hanefî'nin (öl. 893 H.) *er-Riyâdu'l-mustetâbe fî cümleti men revâ fî's-Sahîhayn mine's-sahâbe*'si.

İki neşri yapılmıştır:

a) Bhôpâl 1303.

b) Ömer ed-Deyrâvî'nin tahkiki ile 1979, Beyrut'ta, Mektebetu'l- Me'ârif tarafından.

9. Meşhur hâfız Ebû'l-Hasan Alî b. Ömer b. Ah. ed-Dârekutnî'nin (305-385 H.) eseri: *Esmâ'us-sahâbeti'lletî'ttefeka fihâ'l-Buhârî ve-Müslim ve-ma'nferede bihi küllün minhumâ*. Yazması: Kahire[2] VIII, 18, mec. 801 (103 yk., 1060 H.) (GAS 208).

10. Ebû'l-Feth Muh. b. ebî'l-Fevâris'in *Zikrü esmâ'i meni'ttefeka'l-Buhârî ve-Müslim alâ tashîhi'r-rivâye mine's-sahâbe*'si. Yazması: Medine, ZDMG 90, 116 (GAL)

11. Alî b. Hasan b. Alî el-Amâsî'nin *Tuhfetu zevî'l-elbâb fî terceneti men harrece lehumu'ş-şeyhân mine'l-ashâb*'ı. Yazması: İskenderiye, ta'rîh 46; must. hadîs 6 (müellif hattı). Müellif, eserini 978 yılında kaleme almıştır.

12. Ebû'l-Kâsım Abdussamed b. Sa'îd el-Hımısî'nin (öl. 324 H.) *Ma'rifetu's-sahâbeti'llezîne nezelû Hımıs = Tesmiyyetu men nezele Hımıs mine's-sahâbe*'si. *İsâbe*'nin kaynaklarındandır: I, 273, 559; II, 54, 414; III, 17.

13. Muh. b. er-Rebî' el-Cîzî'nin *Kitâbu's-sahâbeti'llezîne nezelû Mısır*'ı. Eserinde sahâbeyi üç bölüm hâlinde ele almıştır: Mısır'a yerleşen sahâbiler, Mısır'a girip çıkan sahâbiler, Mısır'ın fethine katılan sahâbiler. Aşağı yukarı 140 küsur sahâbenin tercemelerini vermiştir ki, bunların hadîslerini İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmu'l-muvakki'în*'de irâd etmiştir. *İsâbe*'nin kaynaklarındandır: I, 216; II, 12, 428; III, 39.

14. Sa'îd b. Ya'kûb es-Serrâc eş-Şîrâzî'nin *K. es-Sahâbe*'si. İçinden pek çok alıntılar *İsâbe*'de yer almıştır: I, 207; II, 201, 187, 172.

15. Ah. b. İbr. el-Cürcânî el-İsma'îlî'nin (öl. 371 H.) *Mu'cemu's-sahâbe*'si. *İsâbe*'nin kaynaklarındandır: I, 135, 473; II, 267; III, 598.

16. Ebû Ca'fer Muh. b. Mûsâ el-Ukaylî'nin *K. es-Sahâbe*'si. *İsâbe*'nin kaynaklarından: I, 270, 490.

17. Ebû'l-Hasan b. Sumey'in (öl. 259 H.) *K. es-Sahâbeti'llezîne nezelû'ş-Şâm*'ı. Bkz. *İsâbe* II, 156.

18. Ebû Abdillah Muh. b. İshâk b. Muh. b. Yahyâ b. Mende el-Abdî el-İsfehânî'nin (310-395 H.) *Cüz' fîmen âşe mine's-sahâbe mi'e ve-işrîn*'i. Yazması: Laleli 3767 (135a-136a, 12. H. asır).

19. Yahyâ b. Abdilvehhâb b. Mende'nin aynı adlı eseri. Bunu müelliften rivâyet eden: Ebû Tâhir es-Silefî (İbn Hacer *Müfehres* 138a-b).

20. Zehebî diyor ki: "(Sahâbilerin de dahil olduğu) Meşâyihten 100 yaşını aşanlarla ilgili büyük bir cüz' yazdım." (*Siyer* XXI, 98-9). Bu cüz'ü Dr. Beşşâr Avâd Ma'rûf'un tahkiki ile Mecelletu'l-Mevridi'l-Bağdâdiyye dergisinde (III, 1973) neşredilmiştir.

21. Suyûtî'nin *Rîhu'n-nesrîn fîmen âşe mine's-sahâbe mi'e ve-işrîn*'i. *Resâ'il tis'a* içinde Lahore 1890, 1892 yılında basılmıştır.

22. Ebû Muh. Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî'nin (613-705 H.) eseri: *Esmâ'u'l-muhâcirîne'llezîne uhricû min diyârihim*. Yazması: Zâhiriyye, âmm 1447 (203-206 yk.), mec. 34 (sadece ilk yaprağı 136. yk.).

23. Suyûtî'nin *Esmâ'u'l-muhâcirîn*'i. Yazmaları: Kahire Suppl. I, 46 (27-28 yk.); Patna II, 466, 2635/22.

24. Ebû Mûsâ Îsâ b. Süleymân el-Endülüsî er-Ru'aynî er-Rundî'nin (öl. 632 H.) sahâbe üzerine olan kitabı (*Siyer* XXIII, 24; *Fihris* 806).

25. Ebû'l-İhlâs Hasan b. Ammâr eş-Şurunbilâlî el-Vefâ'î'nin (öl. 1069 H.) *Müzîlu'l-iştibâh fî esmâ'is-sahâbe*'si. Yazması: Kahire, Halis 1803, 649 (GAL).

26. Ebû'l-Hasan Muh. b. Hayyûye'nin *Men vâfekat künyetuhû künyete zevcetihî mine's-sahâbe*'si.

27. Suyûtî'nin de aynı adlı eseri (*Fihris* 1017).

28. Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillah b. Muh. b. Abdilberr en-Nemerî'nin (368-493) *K. el-İnbâh fî zikri usûli kabâ'ili'r-ruvât an Rasûlillah*'ı. Basması: Kahire 1350.

29. el-Hasan b. Muh. es-Semerkandî'nin sahâbe hakkındaki eseri (Bkz. *İsâbe* V, 51).

30. Ebû Bekr Muh. b. Ömer el-Cu'âbî'nin (öl. 355 H.) eseri: *K. Men haddese huve ve-ebûhu ani'n-Nebî*. İbn Hacer, bu müelliften alıntıda bulunurken eserini bu isimle anmıştır (*İsâbe* I, 237).

31. Ebû'l-Hasan el-Meda'inî'nin *K. Rusuli'n-Nebî*'si (*İsâbe* I, 283).

32. Ebû Bekr Ah. b. Hârûn b. Revh el-Berdîcî el-Berda'î'nin (230-301 H.) *Cüz' fîmen revâ ani'n-Nebî (sav) mine's-sahâbe fi'l-kebâ'ir*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 81/1 (1a-5a, 7. H. asır) (GAS 167).

33. İbnü Sa'îd'in sahâbe konusundaki kitabı, *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 178).

34. İbnü Hazm'ın, *Esmâ'us-sahâbeti'r-ruvât ve-mâ likülli vâhidin mine'l-aded*'i. Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde hadîsleri geçen sahâbiler üzerine kaleme alınmış olan eser Dr. İhsan Abbâs'ın tahkiki ile Pakistan'da, İdâre İhyâ'is-Sünne tarafından neşredilmiştir.

35. Fahrüddîn Abdullah b. Muh. b. Ah. b. Hâlid el-Kayserânî el-Halebî (623-703 H.), sahâbe konusunda bir kitap te'lif etmiş ve içindeki hadîsleri kendi isnadı ile tahrîc etmiştir (*Dürer* II, 284).

36. Ebû Mes'ûd Süleymân b. İbr. el-İsbehânî'nin sahâbe konusunda yazdığı eseri (*İsâbe* IV, 25).

37. İbr. b. Alî b. İbr. en-Nevâvî eş-Şâfi'î el-Hizâmî'nin Remle'de 808 yılında kaleme aldığı *Esmâu ricâli's-sahâbe = el-Menâhilu'l-azbe fîmen sebetet lehu's-suhbe*'si. Yazması: Yeni Cami 901.

38. Ebû Bekr Abdullah b. Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî'nin (230-316 H.) *Ma'rifetu's-sahâbe*'si. İbn Hacer, *İsâbe*'de (IV, 268) ve Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*'te (III, 84) bu kitabı zikretmişlerdir.

39. el-Hasan b. Alî el-Hulvânî'nin *Ma'rifetu's-sahâbe*'si de *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (III, 120).

40. Ebû Bekr Amr b. Muh. b. İbr. es-Âsımî'nin *K. Tabakâti's-sahâbe*'si. Söylenildiğine göre kitab şeyhi Ebû Arûbeti'l-Harrânî'ye ait olup, Ebû Bekr ondan rivâyet etmiştir (*Sila* 85-29).

41. Muh. b. Osmân b. Hâlid el-Osmânî'nin sahâbe konusundaki eseri, *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (IV, 2).

42. Ebû Bekr Ah. b. Abdillah b. Abdirrahîm, İbnü'l-Barkî'nin (öl. 270 H.) sahâbe konusundaki te'lifini ondan Ah. b. Alî el-Medâ'inî rivâyet etmiştir.

43. Ebû Bekr b. ebî Alî'nin sahâbe üzerine kitabı (*İsâbe* II, 201).

44. Ebû Muh. Abdülganî b. Sa'îd el-Ezdî'nin *K. el-Mukillîn ve'l-mukillât mine's-sahâbe*'si, Alî b. Münîr'in rivâyetiyledir (*Sila* 85-29, 497).

45. Muh. b. Abdillah, Mutayyen'in (öl. 297 H.) sahâbe konulu eseri, sonraki sahâbe bilgisi kitaplarına kaynaklık etmiştir (*İsâbe* I, 184).

46. Ebû Muh. Abdullah b. Alî b. el-Cârûd'un sahâbe üzerine kitabı *el-Âhâd fî esmâ'i's-sahâbe* başlığını taşımaktadır. Tamamı yedi cüz'dür (Bkz. *Tezkire* II, 794; İbn Hayr *Fehrese* 215).

47. Ebû Muh. Abdurrahman b. Muh. b. İdrîs, İbn ebî Hâtim'in *Kitâbu's-sahâbe = Ta'rîhu's-sahâbe*'si.

48. Radiyüddîn Ebû'l-Fadâ'il el-Hasan b. Muh. b. Hayder es-Sağânî el-Umerî el-Adevî'nin (577-650 H.) *Derru's-sahâb fî beyânı mevadi' vefeyâti's-sahâbe*'si. Yazması: Berlin 9652; Kahire [1] V, 52; [2] V, 175.

49. es-Seyyid Muh. b. Ah. b. Abdilbârî, el-Ehdel el-Huseynî'nin (13. H.asır) *Buğyetu ehli'l-eser fîmen ittefeka lehu ve-li-ebîhi sohbetu Seyyidi'l-beşer*'i. Kahire Kürdistan matbaasında 1326 yılında basılmıştır.

50. Suyûtî'nin *Derru's-sahâbe fîmen dehale Mısre mine's-sahâbe*'si. Yazmaları: Paris 2016/2; Kahire [1] V, 52; [2] 176 (GAL).

RİCÂLİN TARİH VE AHVÂLİNE DÂİR KİTAPLAR

Hadis ricâli hakkında umûmî tarih:

1. Buhârî'nin *Ta'rîhü'l-kebîr*'i. Müellif bu eserinde, sahâbe zamanından kendi dönemine kadar kendisinden hadis rivâyet olunmuş ricâlin isimlerini biraraya getirmiştir. Erkek, kadın, güvenilir, zayıf olsun tercemelerin toplamı 40.000'e yakındır. Ancak el-Hâkim, bu 40.000 kişi arasında cerh ile zuhûr etmiş olanları bir yere toplamıştır ki, bunların sayısı 126'yı geçmemiştir. Buhârî, bu kitabını henüz 18 yaşında iken Resûlullah'ın (sav) kabri yanında Ay'lı gecelerde kaleme almıştır. Tâcüddîn es-Subkî, böyle bir eserin ondan önce yazılmamış olduğunu söylemiştir. Ayrıca yine bu eser, ondan sonra ta'rih, isim ve künyeler hakkında yazılan kitaplar için de temel bir kaynak olmuştur[1].

1* Daha sonra gelen muhaddis ve ulemânın temel başvuru kaynaklarından birisi olmuştur. el-Hatîb ile İbn Asâkir, *Ta'rîh*'lerinde onun kitabından pek çok alıntıyı müellifine kadar muayyen tek senedini zikretmek sûretiyle irâd etmişlerdir. Ebû'l-Abbâs Muh. b. Abdirrahman b. Muh. es-Serahsî'nin (325 H.) şu sözü ulemânın bu kitaba duyduğu gereksinmeye işaret etmektedir: "Şu dört kitabı ne oturduğumda, ne de yolculuğum sırasında yanımdan hiç ayırmadım: *Kitâbu'l-Müzenî, K. el-Ayn, et-Ta'rîhu'l-kebîr li'l-Buhârî* ile *Kelile ve-Dimne.*" (*Tezkire* 824).

Kitabı müellifinden pekçok kişi rivâyet etmiştir. Bunlardan isimlerini tesbit edebildiklerim:

a) Ebû'l-Hasan Muh. b. Sehl b. Abdillah el-Mukrî' el-Fesevî (İbn Hayr *Fehrese* 205; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 1a; *Fihris İbn Atiyye* 101; *Gunye* 199).

b) Ebû Muh. Abdurrahman b. el-Fadl b. Abdillah b. Muh. el-Fesevî (İbn Hayr a.y.).

c) el-Hâris b. Fudayl (*İsâbe* II, 419).

d) Ebû Ahmed Muh. b. Süleymân b. Faris ed-Dellâl en-Nîsâbûrî (İbn Hayr *Fehrese* 205; *Sila* 84-28, 24)

İbn Hayr'a göre yazma nüshası 30 cüz' imiş. Müellif, bu tarihini alfabetik olarak düzenlemiş, isminin hürmetine binâen "*Muhammed*" adı ile başlamıştır. Orta ve küçük tarihleri ise alfabetik olmayıp, kronolojiktir.

8 cilt halinde Haydarâbâd'da 1941-53 yılları arasında basılmıştır.

* Buhârî'nin *Ta'rîhu'l-kebîr*'inde düştüğü yanılgılar hakkında daha sonra gelen bazı muhaddisler eserler kaleme almışlardır:

a) Abdurrahman b. ebî Hâtim er-Râzî (öl. 327 H.) ve eseri: *Beyânu hatâ' Muh. b. İsm. el-Buhârî fi ta'rîhihî*. 1961 yılında Haydarâbâd'da basılmıştır.

b) el-Hatîbu'l-Bağdâdî'nin *el-Mûdih li-evhâmi'l-cem' ve't-tefrîk*'i. Abdurrahman b. Yahyâ el-Mu'allimî el-Yemânî'nin tahkiki ile 1959 yılında Haydarâbâd'da neşredilmiştir. Bu neşir daha sonra Beyrut'ta tekrarlanmıştır.

c) Abdülganî b. Sa'îd el-Ezdî'nin *Cüz'* (yahut *Meclis*) *fîhî evhâmu ebî Al. el-Buh. fi ta'rîhihi'l-kebîr*'i (İbn Hayr 224, İbnü Abdilberr'in rivayeti ile; İzz. b. Cem. 99a, Ebû Abdillah Muh. b. Alî b. Abdillah es-Surî'nin rivâyeti ile).

* Yine Buhârî'ye nisbet edilen ve *Ta'rîh*'inin kapsadığı konular üzerine iki cüz' yazma olarak elde edilebilmiştir:

2. Yine onun *Ta'rîhu'l-evsat*[2] ve *Ta'rîhu's-sağîr*[3] olmak üzere iki kitabı daha vardır.

3. İbn Ma'în'in *Ta'rîh*'i: Ebû Zekeriyyâ' Yahyâ b. Ma'în b. Avn b. Ziyâd el-Ğatafânî —ki bunların âzâdlısıdır— el-Bağdâdî, meşhûr hâfız, hâfızların efendisi ve meliki, cerh ve ta'dîl bilgisinde imâm, öl. Medîne-i Münevvere 233 H. İbnü'l-Medînî, hazret hakkında: "Âdem Aleyhisselâm'ın zürriyetinden Yahyâ b. Ma'în kadar çok hadis yazmış bir kişiyi bilmiyoruz" demiştir. Yahyâ'nın: "Elimle bir milyon hadis yazdım." dediği nakledilmiştir. Onun bu *Ta'rîh*'i, harflerine göre alfabetik bir tertib içindedir[4].

4. ed-Dûrî'nin *K. er-Ricâl an İbn Ma'în*'i[5]: Ebû'l-Fadl Abdullah b. Muh. b. Hâtim el-Hâşimî —ki bunların âzâdlısıdır— ed-Dûrî el-Bağdâdî, Yahyâ b. Ma'în'in ashâbından, H. 271'de vefât etmiştir. Zehebî diyor ki: "Büyük ve tek ciltlik bu eser, onun bu konuda basîret sâhibi birisi olduğunu göstermektedir."

5. İclî'nin *Ta'rîh*'i[6]: Ebû'l-Hasan Ahmed b. Abdillah b. Sâlih el-İclî, el-

---

1) *et-Ta'rîh fî ma'rifeti ruvâti'l-hadîs ve-nakaleti'l-âsâr ve's-sünen ve-temyîzu sikâtihim min du'afâ'ihim ve-ta'rîhu vefâtihim.* Yazması: Topkapı Sarayı, Medine 524 (18 yk., 11. H. asır).

2) *et-Tevârîh ve'l-ensâb.* Yazması: Topkapı Sarayı, Ahmet III 2969/2 (382a-399b, 626 H.).

2* *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 198). Müelliften eserini rivâyet eden râvileri:
a) Abdullah b. Ah. b. Abdisselâm el-Cebbâb (İbn Hayr *Fehrese* 205).
b) Ebû Muh. Zenceveyh b. Muh. en-Nîsâbûrî (İbn Hayr a.y.; *Sila* 84-28, 24).
Yazması: Bankipore XI, 34 No. 687 (56 yk., 12. H. asır, tamamı değil).
İbn Hayr'a göre tamamı 7 cüz'den oluşmuştur.

3* Rûdânî, bu kitabın sahâbeye has bir tarih kitabı olmakla bu sahada yazılan ilk eser olduğunu söylemektedir (*Sila* 84-28, 24).
Müellifinden rivâyet edenler:
a) Zenceveyh b. Muh. en-Nîsâbûrî (matbû nüshası).
b) Ebû Muh. Abdullah b. Ah. en-Nîsâbûrî el-Cebbâb (Zâhiriyye nüshası).
c) Abdullah b. Muh. el-Aşkar (*Sila* a.y.).
Muh. el-Ca'ferî'nin tahkiki ile 1324 yılında Allahâbâd ve 1325'de Ahmedâbâd'da basılmıştır.

4* Onun *Ta'rîh*'i talebeleri tarafından, onların sordukları suallerden oluşturulmuştur:
a) *Cüz' min Ta'rîhi Ebi Sa'îd Hâşim b. Mersed et-Taberânî an Yahyâ b. Ma'în fi't-ta'dîl.* Yazması: Topkapı Sarayı, Ahmed II 624/10 (86a-87a, 628 H.) (GAS 107).
b) *K. et-Ta'rîh li-Mu'aviye b. Sâlih b. ebî Abdillah el-Eş'arî an Yahyâ b. Ma'în.* İki cüz'dür (İbn Hayr *Fehrese* 229).
c) Ebû Hâlid ed-Dakkâk Yezîd b. el-Heysem b. Tahmân el-Bâdî'nin rivâyeti ile: *Min kelâmı Y. b. M. fi'r-ricâl.* Ahmet III 624/6 (21b-28a) ile Ankara Saib Ef. 1557 (29a-36b) yazma nüshalarından neşredilmiştir: Dr. Ah. Muh. Nûrseyf'in tahkiki ile 1400 H. senesinde Dâru'l-Me'mûn li't-turâs tarafından Dimaşk'ta.
d) *Ta'rîhu Osmân b. Sa'îd ed-Dârimî an Y. b. M. fî tecrîhi'r-ruvât ve-ta'dîlihim.* Bu da yukarıdaki gibi aynı yer ve zamanda neşredilmiştir.

5* Dr. Ah. Muh. Nûrseyf'in tahkiki ile Merkezu'l-Bahsi'l-İlmî ve-İhya'it-Türâsi'l-İslâmî tarafından 1399 H. yılında 4 cüz hâlinde neşredilmiştir.

6* Oğlu Sâlih tarafından rivayet edilmiştir (*İber* I, 374; *Sila* 84-28, 26).

Hâfız, Mağrib Trâblus'una yerleşmiş, öl. 261 H.

6. Ebû'l-Hasan Muh. b. Osmân b. ebî Şeybe el-Kûfî'nin *Ta'rîh*'i[7].

7. Ebû Amr Halîfe b. Hayyât eş-Şeybânî el-Usfurî'nin *Ta'rîh*'i[8].

8. Muh. b. Sa'd Kâtibü'l-Vâkidî'nin *Ta'rîh*'i.

9. İbn ebî Hayseme'nin *Ta'rîh*'i: Ebû Bekr Ahmed b. ebî Hayseme Züheyr b. Harb en-Nesâ'î (sonra:) el-Bağdâdî el-Hâfız, H. 279'da vefât etmiştir. Küçük ciltlerle 30, büyük ciltlerle ise 12 cilttir[9]. Büyük ve çok güzel olan eserinde hem sika hem de zayıf râvileri ele almıştır. el-Hatîb ise bu eser hakkında: "(Bu sahada) Faydası bundan daha çok olan bir kitap tanımıyorum." demiştir.

10. Ebû Muh. Abdullah b. Alî b. el-Cârûd en-Nîsâbûrî el-Hâfız'ın *Ta'rîh*'i.

11. Hanbel b. İshâk'ın *Ta'rîh*'i.

12. Ebû'l-Abbâs Muh. b. İshâk es-Serrâc'ın *Ta'rîh*'i[10].

13. İbn Hibbân'ın *Ta'rîh*'i[11].

14. Ebû Zür'a'nın *Ta'rîh*'i[12]: Abdurrahman b. Amr b. Abdillah b. Safvân b. Amr en-Nasrî ed-Dimaşkî el-Hâfız, Şâm muhaddisi, öl. 281 H.

7* Daha sonra gelen muhaddislerin müracaat ettikleri kaynak kitaplardandır (el-Hatîb *Ta'rîh* III, 42; *İber* I, 435; *İsâbe* I, 574; II 33, 49, 332).

8* 232 hicrî yılına kadar cereyan eden olayları kapsayan mufassal kronolojik bir ta'rîh kitabıdır. İbn Hallikân'ın da kaynaklarındandır (VI, 314, 321). İki râvisini tesbit edebildim: a) Mûsâ b. Zekeriyyâ et-Tüsterî (*Sila* 84-28, 28); b) Bakî b. Mahled (Rabat, Evkâf 199 nüshası). Mustafa Fayda, eserin kısa bir tanıtımını yapmıştır: İlahiyat Dergisi 1969, XVII, 337-8.

İki ayrı baskısı gerçekleştirilmiştir:

a) Ekrem Diyâu'l-Umerî'nin tahkiki ile 2 cüz' hâlinde 1967 Bağdat.

b) Süheyl Zekkâr'ın tahkiki ile yine 2 cüz' olarak 1967-8 yıllarında Şam'da Vizâretu's-sekâfe tarafından.

9* Yegâne râvisi: Kâsım b. Asbağ'dır (İbn Hayr *Fehrese* 206; *Fihris İbn Atiyye* 88). *İsâbe*'nin temel kaynaklarındandır (mesela I, 189, 475). Ta'rîhini hazırlamakta ona babası yardımcı olmuştur (*İber* I, 433). Yazmaları: Medine, Mahmûdiye, usûlü'l-hadîs 26 (50. ve son cüz'ü, 22 yk.; Süleymaniye ktb. Mikrofilm arşivi No. 2829); Fas, Karavîn 244 (VIII ve IX. cüz'lerinden bir kıt'a, 10 yk., 610 H.).

10* Bu kitaptan alıntılara *İsâbe*'nin pek çok yerinde rastlanabilmektedir (I, 86, 134, 143, 457; II, 34, 347, 348; IV, 291).

11* Bu kitaptan, kırklar ile ilgili merfû bir hadîsin metin ve senediyle birlikte tam bir alıntısı *Hâvî*'de mevcuttur (II, 248).

* İbn Hibbân'ın *Ta'rîh*'i dışında bir de *K. Meşâhiri ulemâi'l-emsâr*'ı vardır. M. Fleischner'in tahkiki ile 1959 yılında Kahire'de basılmıştır.

12* el-Hatîb, bu eseri hadîs ricâlinin ta'rîhleri konusunda ilim talebesinin ihtimâmını mucîb bir kitap olarak göstermektedir. Aynı zamanda Zehebî'nin *Ta'rîhu'l-İslâm*'ı ile İbn Asâkir'in *Ta'rîhu Dimaşk*'ına da kaynaklık etmiştir. Yegane râvisi: Ebû'l-Meymûn Abdurrahman b. Abdillah b. Ömer b. Râşid el-Becelî (Fatih nüshası; İbn Hayr *Fehrese* 229; İbn Hacer *Müfehres* 123b; *Sila* 84-28, 27). Neşri gerçekleştirilmiştir: Şükrüllah b. Ni'metillah Kûcânî'nin tahkiki ile 1980 yılında Şam'da, Mecma'u'l-Luğati'l-Arabiyye tarafından.

15. el-Halîlî'nin *Ta'rîh*'i = *el-İrşâd fî ulemâ'i'l-bilâd*'ı: Ebû Ya'lâ el-Halîl b. Abdillah b. Ahmed b. İbrâhîm b. el-Halîl el-Kazvînî el-Halîlî —ki bu, mezkûr ceddine nisbettir— kâdı, hâfız, 446 H. senesinde vefât etmiştir. Hicretin başından kendi zamanına kadar yaşayan muhaddis ve diğer ulemâyı beldelerine göre tertib ederek zikretmiştir[13]. Bunu Hâfız İbn Hacer'in öğrencilerinden olan Hâfız Zeynüddîn Ebû'l-Adl Kâsım b. Kutluboğâ el-Hanefî —öl. Deylem 879 H.—, harflerine göre tertîb etmiştir.

Belirli beldelerin ricâline mahsûs ta'rîh kitapları:

16. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin tek ciltlik *Ta'rîhu İsbehân*'ı[14].

17. Ebû Zekeriyyâ' Yahyâ b. Abdilvehhâb b. Mende'nin *Ta'rîhu İsbehân*'ı. Kimileri bu kitabı, Ebû Abdillah Muh. b. Yahyâ b. Mende; kimileri ise Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Muh. b. İshâk b. Mende'ye nisbet etmişlerdir. Kimilerince de bu İbn Mende'lerin her birinin birer *Ta'rîh*'i mevcuttur[15].

18. Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. Mürdeveyh el-İsbehânî'nin *Ta'rîhu İsbehân*'ı[16].

19. el-Hatîbu'l-Bağdâdî'nin *Ta'rîhu Bağdâd*'ı: Üstün ve yararlı kitaplar cümlesindendir. Eserinde Bağdat ricâli ile bu beldeye sonradan gelenleri konu etmiş, terceme-i hâllere daha başka faydalı bilgiler ilâve etmiştir. 14 yahut kimilerince 10 cilttir. Tercemeleri alfabetik olarak sıralamıştır. Güvenilir, zayıf ve metrûk olmak üzere her tür râviyi zikretmiştir[17].

13* Bkz. İbn Hacer *Müfehres* 143b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 75ab. Yazma nüshası: Ayasofya 2951 (203 yk., 608 H., I-X cüz'). Belde isimlerine göre düzenlenmiş olup, bu beldelere nisbet edilen hadîs ricâlinin müsned, muallak ve âsâr nev'inden rivâyetlerine de yer verilmiştir.

Ebû Tâhir Muh. b. Ah. es-Silefî, bu kitabı hülâsa etmiştir. Yazması: Berlin 99/9 ve Leiden 1078/9.

14* Ebû Alî el-Haddâd'ın rivâyeti iledir (*Siyer* XXI, 123; İbn Hacer *Müfehres* 178b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 44b-45a; *Sıla* 84-28, 32). *Zikru ahbâri İsbehân* başlığı ile iki cilt hâlinde 1931 yılında Leiden'de neşredilmiştir.

15* *İsâbe* (IV, 239) ve *Hâvî*'nin (II, 49, 85) kaynaklarındandır. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 233 (küçük bir kıt'ası, 228-235 yk., "*Ahmed*" isimli ricâli hâvi olan bir bölümü).

16* *İsâbe*'nin kaynaklarından (II, 336) olup, müellifinden, Abdurrahman b. Ah. b. Abdirrahman el-Hatîb rivâyet etmiştir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 87a).

* Bu üçü dışında Hamza b. el-Hasan el-İsbehânî'nin de bir *Ahbâru İsbehân*'ı vardır (*Nefhu't-tîb* III, 165).

17* Müelliften eserini rivâyet eden râvileri:

a) Ebû Mansûr Abdurrahman b. Muh. b. Abdilvâhid eş-Şeybânî (*Bern. Tüceybî* 261; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 47b; *Sıla* 84-28, 30; *Meşyehatu'l-Halebî* 71b).

b) İbn Sırmâ (İbn Hacer *Müfehres* 81a; İzz. b. Cem. a.y.).

c) el-Fadl b. Sehl el-İsferâyînî (Suyûtî *Fihrist* 253a).

d) Ebû Muh. Yahyâ b. Alî b. et-Tarrâh (İzz. b. Cem. a.y.).

14 cilt olarak 1931 yılında Kahire'de basılmış; daha sonra bu baskısı, Medine'de Mektebetu's-Selefiyye, Beyrut'ta Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye ve Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî

Bu eser üzerine birkaç zeyl yazılmıştır:

a. Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muh. b. es-Sem'ânî'nin *Zeylu Ta'rîhi Bağdâd*'ı[18]. 15 cilt kadardır. *K. el-Ensâb*'ın da müellifi olan İbnü's-Sem'ânî'nin 20 cildi aşkın bir de *Ta'rîhu Merv*'i vardır.

b. İbnü's-Sem'ânî'ye ise İbnü'd-Dübeysî bir *Zeyl* yazmıştır: Hâfız Ebû Abdillah Muh. b. Sa'îd b. Yahyâ b. Alî b. el-Haccâc, İbnü'd-Dübeysî —ki bu, Vâsıt civarında bir köy olan Dübeys'e nisbettir— el-Vâsitî eş-Şâfi'î, Bağdât'ta H. 637'de vefât etmiştir. 3 ciltlik kitabında, İbnü's-Sem'ânî'nin ihmâl ettikleri ile ondan sonra yaşayanları zikretmiştir[19].

20. Muhibbüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Mahmûd b. en-Neccâr'ın *Zeylu Ta'rîhi Bağdâd*'ı. Topladığı terceme sayısı oldukça kabarıktır. el-Hatîb'in *Ta'rîh*'ine bir zeyldir. Söylendiğine göre 30 cilt imiş. Zehebî'nin *Tezkiretü'l-huffâz*'ında 300 cüz', *Buğyetu'l-vu'ât*'ta ise 10 küsur cilt olduğu söylenmiştir. Geniş hacmine rağmen İbnü's-Sem'ânî'nin zikrettiği pek çok kişiyi eserine almamıştır[20]. Nitekim bunun üzerine de bazı zeyiller yazılmıştır[21].

---

gibi yayınevlerince iâde edilmiştir.

Eyyûbî prensi Îsâ b. ebî Bekr (öl. 624 H.), el-Hatîb'in *Ta'rîh*'inde yer alan Ebû Hanîfe'nin biyografisine reddiye olarak *es-Sehmu'l-musîb fî'r-redd ale'l-Hatîb* isimli bir kitap te'lif etmiştir ki bu, 1351'de Kahire'de basılmıştır.

18* Pek çok kişi tarafından rivâyet edilmiştir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 100b). *el-Hâvî*'nin kaynaklarındandır (I, 365).

19* Beşşâr Avvâd Ma'rûf'un tahkiki ile iki cilt hâlinde 1974-9 yılları arasında Bağdat'ta Kültür bakanlığı tarafından neşredilmiştir.

Bu kitab, İmam Zehebî tarafından özetlenmiştir: *el-Muhtasaru'l-muhtâc ileyhi min Ta'rîhi'l-Hâfız İbni'd-Dübeysî*. Mustafa Cevâd'ın tahkiki ile ilki 1951, ikincisi ise 1965 ve üçüncüsü 1977 yıllarında olmak üzere üç cilt hâlinde Bağdat'ta el-Mecmau'l-İlmî'l-Irâkî tarafından neşredilmiştir. Bu tab' daha sonra 1985 yılında Beyrut'ta tekrarlanmıştır.

20* Hacmi üzerine ihtilaf olmasının nedeni tamamına vâkıf olunamamış olmasıdır. Zaten zamanımıza da iki cildi ulaşmış, bunlar da basılmıştır. Bunlardan *Ayın* ve *Fâ* harflerinden birer bölüm olmak üzere 10 ve 11. ciltler olduğuna göre kuvvetli ihtimalle eserin tamamı en az 15 cilt olsa gerektir. 10. cildin yazması Zâhiriyye, diğerininki ise Paris'tedir. Zehebî'ye göre kitabın tamamı 200 cüz'dür (*Siyer* XXIII, 132). Zehebî'nin nakline göre İbnü'n-Neccâr, *Ta'rîh*'inin başında şunları söylemektedir: "Ben daha çocuk iken İbnü's-Sem'anî'nin *Zeyl*'ine bir zeyl yazmayı düşünmüş ve bu maksatla da bir müsvedde yazmaya başlamıştım. Daha sonra 28 yaşında iken rihletimi Hicaz, Şam, Mısır ve Cezire, Irak, Cibal ve Horasan'a yaptım. Pek çok kitabı okuyup, hâfızları gördüm. Bu esnada da Bağdat fudalâsı ve bu beldeye girenler ile ilgili bilgileri özenle araştırdım."

Sözkonusu iki cilt te *Ta'rîh Bağdâd* ile beraber neşredilmiştir.

21* İbnü'n-Neccâr'ın *Ta'rîh*'i üzerine Ebû'l-Me'âli Takiyyüddîn Muh. b. Râfi' es-Sellâmî (704-774 H.) bir zeyl kaleme almıştır.

Bu ilâveler hakkında Ebû Zür'a, *Zeylü'l-İber*'de onun İbnü'n-Neccâr'ın *Ta'rîh*'ine 4 ciltlik bir zeyl yazdığını söyler. el-Cezerî de *Gâyetu'n-Nihâye*'de (II, 139): "*Ta'rîhu Bağdâd*'a bir zeyl yazmıştır. Şayet onun yerine *Ta'rîhu Dimaşk*'a yazsa idi daha iyi olurdu." demiştir. İbn Hacer ise *Dürer*'de (IV, 59) bu kitabın müellif hattı ile olan nüshasını gördüğünü ve 3-4 ciltlik bir hacme sahip olduğunu söylemiştir.

Takiyyüddîn el-Fâsî, bu zeylden bazı seçmeler yapmıştır: Abbâs el-Azzâvî'nin tahkiki ile 1938 yılında Bağdat'ta Matba'atu'l-Ahali tarafından neşredilmiştir.

Bağdât üzerine başka bir kaç *Ta'rîh* kitabı daha kaleme alınmıştır[22].

21. İbn Asâkir'in *Ta'rîh Dimaşk*'ı: Ümmetin hâfızı, sünnetin yardımcı ve hâdimi, usta hâfızların sonuncusu, üstün eserlerin sâhibi, Ebû'l-Kâsım b. Asâkir ed-Dimaşkî. 80 yahut daha fazla ciltten oluşmuştur. *Buğyetu'l-vu'ât*'ta 57, Şeyh Murtedâ'nın *Şerhu'l-Kâmûs*'unun başında ise 55 cilt olduğu söylenmiştir. *Ta'rîh Bağdâd*'ın düzeniyle hazırlanmıştır. Kitapta İslâm büyüklerinin ve râvilerle bunların merviyâtını zikretmiştir. Denir ki: Bir insan böyle bir kitabın benzerini hazırlamak için bir ömür verse kâfi gelmezdi[23].

Onun dışında İbnü'n-Neccâr'ın *Ta'rîh*'inden Hâfız Ah. b. Abdillah el-Husâmî ed-Dimyâtî de (öl. 749) bazı seçmelerde bulunmuştur: *el-Müstefâd min Zeyli Ta'rîhi Bağdâd*. İbnü'n-Neccâr'ın kitabı ile birlikte basılmıştır.

* el-Hatîb'in *Ta'rîh*'i üzerine Kivâmüddîn Ebû İbr. el-Feth b. Alî el-Bündârî de (öl. 623 H.) bir zeyl yazmıştır. Yazması: Paris 6152 (ilk cildi; müellif hattı).

Yine Hatîb'in *Ta'rîh*'ine *Tezkiretü'l-Huffâz*'da (III, 1208) bildirildiği üzere Ah. b. el-Hasan Ebû'l-Fadl b. Hayrûn (öl. 488 H.), müellifinin izni ile bazı notlar düşmüştür.

el-Hatîb'in *Ta'rîh*'inden yapılan pek çok kısmî alıntı ve hülâsalar yazma hâlinde kütüphanelerde mevcuttur.

22* a) Ebû'l-Hasan Muh. b. Ah. b. Ömer b. el-Huseyn b. Halef el-Bağdâdî el-Katîî (546-633 H.), Bağdat'lılar hakkında bir *Ta'rîh* cem'edip, rivâyet etmiştir (*Tekmile li-vefeyâti'n-nakale* III, 2723).

b) Ebû'l-Fadl Ah. b. ebî Tâhir Tayfûr'un (öl. 280 H.) *Ahbâru Bağdâd = Ta'rîhu Bağdad*'ı. Kitabın ancak bir bölümü zamanımıza ulaşabilmiş, onun da bir müsteşrik tarafından 1908 yılında tıbkıbasımı gerçekleştirilmiştir (*Nefhu't-tîb* III, 165; Hallikân VI, 416, 428).

23* Eserin 80 ciltten oluştuğunu söyleyen Zehebî: "Onun *Ta'rîh*'ini gözden geçiren hıfzındaki derecesini anlar" demektedir (*İber* III, 61). Kitap, pek çokları tarafından rivâyet edilmiştir. Hepsi de tam olan birkaç yazma nüshası vardır.

1989 yılında Dâru'n-Neşr adlı bir yayınevi tarafından Zâhiriyye nüshasının, 19 cilt hâlinde tıpkı basımı gerçekleştirilmiştir. Bu nüshadaki eksiklikler Kahire, Merakkeş ve İstanbul nüshaları ile tamamlanmıştır.

Ta'rîhu Dimaşk'ın bundan önce bazı bölümleri çeşitli araştırmacıların tahkikleri ile neşredilmiştir:

1. Salâhuddîn el-Müneccid'in tahkiki ile ilk cildin Deccâl haberlerine kadar olan bölümü.

2. Neşşât Gazzâvî'nin tahkiki ile Sîre-i Nebeviyye'nin birinci bölümü.

3. Abdullah b. İmrân ile Abdullah b. Kays arası, Leningrad nüshasının 361. cüz'ü ve 37. cildi olarak 1978'de tıpkı basımı.

4. M. Bâkir el-Mahmûdî'nin tahkiki ile üç cüz' hâlinde 1975 senesinde Beyrut'ta İmam Alî'nin terceme-i hâli.

5. Şam'da 1954 yılında ikinci cildin birinci kısmı Salâhüddîn el-Müneccid'in tahkiki ile.

6. Onuncu cildi Muh. Ah. Dehmân'ın tahkiki ile 1964 yılında Şam'da.

7. Bir hey'etin tahkiki ile Âsım ile Âiy arası 1977 yılında Şam'da.

8. Muh. Bâkir el-Mahmûdî'nin tahkiki ile 1979 yılında Beyrut'ta el-Huseyn b. Alî'nin.

9. Aynı şahıs tarafından 1980 yılında el-Hasan b. Alî'nin tercemesi.

10. Abdülganî ed-Dakar'ın tahkiki ile Ah. b. Utbe ile Ah. b. Muh. b. el-Mü'mel'in arası.

Bu esere zeyl ve muhtasarlar yazılmıştır:

Muhtasarlarından birisi Ebû Şâme'nin *Muhtasar*'ıdır: Şihâbüddîn Abdurrahman b. İsma'îl b. İbrâhîm ed-Dimaşkî eş-Şâfi'î, Ebû Şâme —ki bu künye, onun sağ gözkapağındaki büyükçe bir ben sebebiyle verilmiştir— , 665 H.'de vefât etmiştir. Muhtasarın iki nüshası mevcuttur: Büyüğü (*kübrâ*) —15 cilttir—ve küçüğü (*suğrâ*)[24].

22. Ebû Abdillah el-Hâkim'in *Ta'rîhu Nîsâbûr*'u[25]: Usta hâfızların dahi boyun eğdiği büyük bir tarih kitabıdır. Bu eseri tetkik eden kişi, bir şahsın fenlerin tümüne birden nasıl sâhip olabileceğini anlar. *Buğyetu'l-vu'ât*'a göre 6 cilttir.

Abdülğâfir el-Fârisî'nin bunun üzerine yazdığı *es-Siyâk li-Ta'rîhi Nîsâbûr* adlı bir *Zeyl*'i vardır[26]: Ebû'l-Hasan Abdülğâfir b. İsma'îl b. Abdilğâfir b. Muh. b. Abdilğâfir b. Ahmed b. Muh. b. Sa'îd el-Fârisî en-Nîsâbûrî el-Hâfız. O, aynı zamanda *el-Müfhim li-şerhi garîbi Müslim, Mecma'u'l-garâ'ib fî garîbi'l-hadîs* vs. kitaplarının da müellifidir. Nîsâbûr'da 529 H. yı-

---

11. Sekînetu'ş-Şihâbî'nin tahkiki ile Osmân b. Affân'ın terceme-i hâli.

12. Yine Sekîne'nin tahkiki ile Abdullah b. Câbir ile Abdullah b. Zeyd arası.

13. Yine onun tahkiki ile terâcim-i nisânın tamamı.

14. Selçuklu dönemi Dimaşk vâlileri, S. el-Müneccid'in tahkiki ile 1975 Beyrut, Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîd tarafından.

15. Yine el-Müneccid'in Emevîlerin terceme-i hâlleri, aynı yayınevi tarafından 1970 yılında Beyrut'ta.

Ta'rîhu Dimaşk'ın konuları, *Ta'rîhu Bağdâd* ile karşılaştırmaları ile kaynakları hakkında daha fazla bilgi edinmek için Bilim ve Sanat Vakfının dergisi olan Bülten'e müracaat ediniz: Mayıs-Haziran 1990, No. 5-6, 48-53.

24* Bunun iki yazma nüshası vardır: Berlin 9782 ile Paris 2137.

Ta'rîhu Dimaşk'ı ihtisâr eden başkaları:

a) Ebû'l-Fadl Muh. b. Mükrim b. Alî , İbnu Manzûr'un *Muhtasar*'ı. 9 cilt hâlinde 1984-5 yılları arasında Dimaşk'ta Dâru'l-Fikr tarafından neşredilmiştir.

b) İmam ez-Zehebî'nin ihtisârı (*Fihris* 418).

c) Mısır'da Teymûriyye'de 14. asır ulemâsından Ebû'l-Feth el-Hatîb'in *Muhtasar*'ının 5. cüz'ü mevcuttur.

d) Abdülkâdir b. Ah. er-Rûmî ed-Dimaşkî, İbnü Bedrân'ın *Tehzîbu Ta'rîhi İbn Asâkir*'i. Şam'da 1349 yılında Mektebetu'l-Arabiyye; yine Şam'da 1329-32 yılları arasında ilk 5 cildi Matba'atu'r-Ravda tarafından neşredilmiştir.

Ta'rîhu Dimaşk'ın zeylleri: Kitaba önce oğlu el-Kâsım, bir zeyl yazmış, ancak bitirememiştir. Onu Sadruddîn Ebû Alî el-Hasan b. Muh. b. Muh. el-Bekrî (574-656 H.) takibetmiştir. Zehebî bu hususta: "*Ta'rîhu Dimaşk*'a bir zeyl yazmaya koyulmuştur, ancak müsveddesi kayıptır." demektedir (*Siyer* XXIII, 327; *İber* III, 279).

Bir diğer zeyl de el-Birzâlî'ye aittir (*Fihris* 440). Ebû Ya'lâ Hamza b. el-Kalânisî'nin (öl. 1160) *Zeyl*'i, kısaca *Ta'rîhu Dimaşk* adını taşımakta olup, Süheyl Zekkâr'ın tahkiki ile Dimaşk'ta 1983 yılında basılmıştır.

25* Müellifinden rivâyet eden: Muh. b. Abdilazîz el-Hayberî'dir (*Sila* 84-28, 31). *İsâbe* (I, 371; II, 250) ile *Hâvî*'nin (I, 364; II, 91) kaynaklarındandır.

26* = *Siyâku Ta'rîhi Nîsâbûr* = *Mesâku T. N.* = *Ta'rîhu Nîsâbûr*. Müellif, bu eserini 510 tarihinde kaleme almıştır. Ebû'l-Hasan İbr. b. Muh. b. el-Ezher es-Sarîfeynî'nin (öl. 641) yaptığı seçmeleri yazma hâlinde mevcuttur: Köprülü 1152.

lında vefât etmiştir. Tek cilttir.

Ta'rîhu Nîsâbûr'u Hâfız ez-Zehebî de ihtisâr etmiştir.

23. İbn Mâce el-Kazvînî'nin *Ta'rîhu Kazvîn*'i. Bu şehir, büyük ve meşhûr bir şehir olup, Rey'e 27 fersah mesâfededir.

24. Ebû Ya'lâ el-Halîl b. Abdillah el-Halîlî el-Kazvînî el-Hâfiz'ın *Ta'rîhu Kazvîn*'i[27].

25. er-Râfi'î'nin *Ta'rîhu Kazvîn*'i[28]: Ebû'l-Kâsım İmâmüddîn Abdülkerîm b. Muh. el-Kazvînî er-Râfi'î —ki bu, sahâbî olan Râfi' b. Hadîc'e nisbettir— eş-Şâfi'î, öl. 623 H.

26. Ebû Sa'îd b. Yûnus'un *Ta'rîhu Mısır*'ı: Ebû Sa'îd Abdurrahman b. Ahmed b. el-İmâm Sâhibi'ş-Şâfi'î Yûnus b. Abdila'lâ es-Sadefî —ki bu, Himyer'in büyük kabilelerinden Mısır'a yerleşmiş olan Sidaf kabilesine nisbettir— Mısır'lı tarihçi, muhaddis, H. 347'de vefât etmiştir. Mısır hakkında onun iki tarihi vardır: Birisi büyük olup sadece Mısır'lılara hâstır[29]. Ötekisi ise küçük olup Mısır'a giren gurebâyı[30] müştemildir.

İbnu't-Tahhân bu kitap üzerine bir zeyl yazmıştır: Ebû'l-Kâsım Yahyâ b. Alî el-Hadremî, İbnü't-Tahhân, öl. 416 H.

Mısır ricâli hakkında daha pek çok kitap yazılmıştır[31].

27* Oğlu Ebû Muh. Vâkıd tarafından müellifinden rivâyet edilmiştir (*Sıla* 84-28, 25).

28* = *et-Tedvîn fî ahbârı Kazvîn*. İstanbul yazmaları: Bağdatlı Vehbi 1058; Laleli 2010 ve Topkapı Sarayı, Koğuşlar 1007. Eserin baskısı gerçekleştirilmiştir. Koğuşlar nüshasına istinâden râvisi: Necmüddîn Abdülgaffâr b. Abdilkerîm b. Abdilgaffâr el-Kazvînî (öl. 665 H.)

Müellif, kitabında Kazvin şehrinin sâkini ve ahâlisi olan sahâbe, tâbiûn, oraya ve köylerine nisbet edilenler, oraya tâcir, gâzi ve ziyaretçi olarak giren her ilim adamının terceme-i hâllerini vermektedir. Kitabın başında bu şehrin faziletleri hakkındaki haberlere yer vermiştir. Tercemelere "*Muhammed*" isimli olanlarla başlamıştır.

29* *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 18, 192). Zehebî, onu ihtisâr ettiğini söylemiştir (*Tezkire* III, 898).

30* = *Ta'rîhu'l-gurebâ'* = *K. el-Gurebâ'*. Bkz. *Ta'rîhu Bağdâd* VI, 22-3; *İsâbe* II, 52; Hallikân II, 504; IV, 190, 192.

31* Mısır'ın ta'rîhi hakkında eser verenler:

a) Sa'îd b. ebî Meryem (el-Hakem). Bkz. *el-Fihrist* İbnü'n-Nedîm s.95.

b) Sa'îd b. Ufeyr (öl. 226 H.). Bkz. *Husnu'l-muhâdara* I, 168.

c) Kutbuddîn Abdülkerîm b. Abdinnûr b. Münîr el-Halebî'nin (664-735 H.) *Ta'rîh*'i. Sehâvî, eser hakkında şu bilgileri vermektedir: "Mısır'lılar hakkında büyükçe bir kitap te'lif etmiştir. 10 ciltten fazla elyazısı ile olan müsveddesi yanımda mevcuttur. Alfabetik olan çalışmasını tamamlayamamıştır. Müsveddesinden ancak "*Muhammed*" adlı kişilerin bölümünü temize çekebilmiştir." (*İ'lân* 278). Zehebî ise: "Mısır için bir ta'rîh yazdı, bir kısmını temize çekti." demektedir (*İber* IV, 101). İbn Hacer ise: "Şayet bitirebilseydi 20 cilde ulaşırdı" demektedir (*Dürer* I, 398).

d) Muh. b. Ubeydillah b. Ah. el-Müseyyihî'nin (öl. 420 H.) *Ta'rîh*'i. Büyük bir eserdir. Muh. b. Alî b. Yûsuf b. Müyessir, eserin üzerine iki ciltlik bir zeyl kaleme almıştır. İbn Hallikân'ın kaynaklarındandır (I, 130, 132, 372).

e) Ebû Bekr el-Bağdâdî'nin *Ta'rîhu Mısır*'ı (*İsâbe* III, 571).

f) Hâfız Zekiyüddîn el-Münzirî'nin *Ta'rîhu men dahale Mısır*'ı (*Hâvî* I, 266).

27. İbnü'n-Neccâr'ın *Ta'rîhu'l-Medîne*'si yahut *ed-Dürretü's-semîne fî ahbâri'l-Medîne*'si[32].

28. Ebû Abdillah ez-Zübeyr b. Bekkâr'ın *Ta'rîhu'l-Medîne*'si[33].

29. İbn Zebâle'nin *Ta'rîhu'l-Medîne*'si[34]: Ebû'l-Hasan Muh. b. el-Hasan b. Zebâle el-Mahzûmî el-Medenî, 200 H. senesinden önce vefât etmiştir. Onu yalancılıkla suçlamaktadırlar. Onun Abdülazîz b. Muh. el-Medenî adlı oğlu hadis imamlarındandır. İbn Hibbân müellif hakkında: "Medîne'lilerden mu'dal şeyler rivâyet etmiştir ki, bu sûretle onunla ihticâc bâtıl olmuştur." demektedir. Zehebî, onu *Mîzân*'ında zikretmiştir.

30. Ömer b. Şebbeti'n-Nümeyrî'nin *Ta'rîhu'l-Medîne*'si[35].

31. İbnü'n-Neccâr'ın *Ta'rîhu Mekke ve-mâ câe fîhâ mine'l-âsâr*'ı[36].

32. el-Ezrakî'nin *Ta'rîhu Mekke*'si[37]: Ebû'l-Velîd Muh. b. Abdillah b.

---

g) Ebû Muh. Abdullah b. Halef b. Râfi', İbn Busayla'nın (552-598 H.) *Ta'rîhu Mısır*'ı. Mısır için bir ta'rîh yazmaya başladı. Müsveddelerini fakirliğinden dolayı temize çekemedi (*Tekmile* No. 667).

h) Takiyüddîn el-Makrîzî'nin yazmaya başlayıp tamamlayamadığı *Ta'rîh*'i, 15 cildi geçmişti. Bitirse idi 80 cildi bulurdu (*İ'lân* 278).

32* Baskısı gerçekleştirilmiştir: 1956 yılında Mekke'de Mektebetu Nehdati'l-hadîse tarafından; yine aynı yıl içinde Mektebetü Îsâ el-Halebî tarafından el-Fâsî'nin *Şifâu'l-garâm*'ına ilave olarak 218-406 sayfalar arasında.

Bu kitaba, Ebû'l-Abbâs al-Garrâfî tek kürraselik bir zeyl yazmıştır (*İ'lân* 274).

33* *İsâbe* (I, 499) ve *Hâvî*'nin (II, 24, 148) kaynaklarındandır.

34* *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (II, 304; III, 552; IV 214, 407).

35* *İsâbe*'nin kaynaklarından (I, 52, 162) birisi olan kitap, 1973 yılında 4 cilt hâlinde Fehim Şeltût'un tahkiki ile Cidde'de basılmıştır.

*** Medine ta'rîhi ve ehlinin biyografileri üzerine yazılmış diğer kitaplar:**

a) İbn Hacer'in *Ta'rîhu'l-Medîneti'l-münevvere*'si. Yazması: Mekt. Muh., Medine, RAAD VIII, 758 (GAL).

b) Cemâlüddîn Muh. b. Ah. b. Halef el-Matarî'nin (öl. 741 H.) *Ta'rîhu'l-Medîne*'si (*Dürer* II, 411, *İ'lân* 274-5; *Sila* 84-28, 29).

c) Zeynüddîn Ebû Bekr b. el-Huseyn el-Merâğî'nin *Ta'rîhu'l-Medîne = Tahkîku'n-nusre bi-telhîsi me'âlimi Dâri'l-hicre*'si (*İ'lân* 274-5; *Sila* 84-28, 29).

d) Afîfüddîn Abdullah b. el-Cemâl Muh. b. Ah. b. Halef el-Matarî'nin *el-İ'lâm fîmen dehale'l-Medîne mine'l-a'lâm*'ı (*İ'lân* 275).

e) es-Seyyid Alî b. Abdillah es-Semhûdî'nin *Ta'rîh*'i (*İ'lân* 275).

f) Muh. b. Yahyâ el-Alevî'nin ince tek ciltlik *Ta'rîh*'ine Sehâvî'nin zannınca es-Silefî, *Fihrist*'inin sonunda işaret etmiştir (*İ'lân* 273).

g) Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Muh. b. Mende (öl. 470 H.) ise *el-Vasiyyet*'inde Ebû Bekr Ca'fer b. Muh. b. el-Hasan b. el-Müstefâd el-Firyâbî'nin bir *Ta'rîh*'inden sözetmiştir (*İ'lân* 273).

Medîne-i Münevvere'nin faziletlerine dair pek çok eser kaleme alınmıştır.

36* = *Nüzhetü'l-verâ fî zikri Ümmi'l-kurâ* (*İ'lân* 281).

37* İki râvisi mevcuttur:

a) Ebû Muh. İshâk b. Ah. b. İshâk b. Nâfi' el-Huza'î (İbn Hayr *Fehrese* 279).

b) Ebû İshâk İbr. b. Abdissamed b. Mûsâ el-Hâşimî (İbn Hayr 278; *Sila* 84-28, 30).

Bu kitabın haber kaynaklarının çoğunluğu Vehb b. Münebbih, Muh. b. İshâk,

ebî Muh. yahut Ebû'l-Velîd Ahmed b. Muh. b. el-Velîd b. Ukbe b. el-Ezrak b. Amr b. el-Hâris el-Ezrakî —ki bu, ceddi Ezrak'a nisbettir— el-Ğassânî el-Mekkî. *Keşfu'z-zunûn*'da zikredildiği üzere 223 H. tarihinde vefât etmiştir. Ancak ceddi olan mezkûr Ahmed'in 222 yahut 217'de vefât ettiği *Takrîbüt-Tehzîb*'de geçmiştir. Buna göre onun torunu olan Mekke tarihçisinin mezkûr senede vefât etmiş olması uzak bir ihtimâldir yahut bu tarih tamamiyle yanlıştır. Kitabı müellifinden rivâyet eden: Ebû Muh. İshâk b. Ahmed b. İshâk b. Nâfi' el-Huzâ'î'dir.[38]

Osmân b. Amr b. Sâc ve Vâkidî'nin *Ahbâru Mekke*'sinden teşekkül etmiştir.

Baskıları yapılmıştır: F. Wüstenfeld tarafından 4 cüz' hâlinde Leipzig 1858, bunun iâde-i tab'ı Beyrut 1964; Mekke'de Rüşdî Sâlih'in tahkiki ile Dâru's-Sekâfe tarafından ilki 1352, üçüncüsü 1397 olmak üzere.

Ezrakî'nin bu temel eserini hülâsa edenler olmuştur:

a) Rezîn b. Mu'âviye es-Sarakustî (*İ'lân* 280).

b) Ebû'l-Hasan Alî b. Nasr el-İsferâyînî'nin 726 H. senesinde kaleme aldığı *Zübdetü'l-a'mâl ve-hulâsatu'l-ef'âl*'i. Yazmaları: Paris 1631-2; Berlin 9751; Berlin Qu. 1190; Br. Mus. Suppl. 575, Or. 3034; Rabat, Evkâf 441 (GAL II, 172).

c) Yahyâ b. Muh. b. Yûsuf el-Kirmânî (öl. 833 H.). Yazması: Berlin 9752 (169 yk., 821 H., müellif hattıyla) (GAL).

38* **Mekke ta'rîhi ve ricâli üzerine eser verenler:**

a) el-Ezrakî'nin muâsırı olan Ebû Abdillah Muh. b. İshâk el-Fâkihî'nin *Ahbâru Mekke = Ta'rîhu Mekke*'si. *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 16, 18, 555; IV, 22). Tam adı şöyledir: *Ahbâru Mekke fî kadîmi'd-dehr ve-hadîsihî.* Abdülmelik bin Dehîş'in tahkiki ile Mektebetu'n-Nehda tarafından 1407 yılında Mekke'de 6 cilt halinde neşredilmiştir.

b) Ebû Bekr Abdullah b. Muh. b. ebî Meryem'in *Ta'rîh*'i. Ah. b. Seleme b. ed-Dahhâk'ın rivâyeti iledir (*Sila* 84-28, 30).

c) Ebû'l-Hasan Rezîn b. Mu'âviye el-Abderî es-Sarakustî'nin *K. Ahbâri Mekke ve'l-Medîne ve-fadlihâ*'sı (İbn Hayr *Fehrese* 279).

d) Takiyüddîn el-Fâsî'nin *el-İkdü's-semîn fî ta'rîhi Beledi'l-emîn*'i. Fuâd Seyyid'in tahkiki ile 8 cilt hâlinde 1959-69 yılları arasında Kahire'de Matba'atu's-Sünneti'l-Muhammediyye tarafından basılmıştır.

e) Abdurrahman b. ebî Hâtim'in *Kitâbu Mekke*'si (*İ'lân* 281).

f) Ömer b. Şebbeti'n-Nümeyrî'nin *Ta'rîhu Mekke*'si. İbn Fehd, bizzat kendisi tek cilt hâlinde istinsâh etmiş ve "el-Ezrakî ve Fâkihî'nin kitaplarının usûlünde yazılmıştır" demiştir. (*İ'lân* 280).

g) ez-Zübeyr b. Bekkâr (*İ'lân* 280).

h) Medine-i Münevvere veziri Zeyd b. Hâşim b. Alî b. el-Mürtedâ'l-Hasanî'nin *Ta'rîh*'i (*İ'lân* 281).

i) İbnü'l-Cevzî'nin *Müsîru'l-azmi's-sâkin li-eşrefi'l-emâkin*'i (*İ'lân* 281).

j) Bu sahada yazılanların en genişlerinden birisi Takiyüddîn el-Fâsî'nin *Şifâu'l-garâm bi-ahbâri Beledi'l-harâm*'ıdır.

1) Üç cilt hâlinde 1858 yılında Göttingen; 2) Ömer Tedmurî'nin tahkiki ile 2 cilt hâlinde Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî tarafından 1985 yılında Beyrut'ta basılmıştır.

Bu kitabını daha sonra *Tuhfetu'l-kirâm* adıyla ihtisâr etmiştir. Onun bu özeti dışında tek ciltlik aynı adı taşıyan başka bir kitabı daha vardır.

Müellif, daha sonra bunu önce *Tahsîlu'l-merâm*, sonra *Hâdî zevî'l-efhâm*, sonra *ez-Zuhûru'l-muktatafa min ta'rîhi Mekketi'l-müşerrefe*, sonra *Tervîhu's-sudûr bi-ihtisâri'z-Zuhûr* adlarıyla özetlemiştir.

Umûmî tarih:

33. İbn Cerîr et-Taberî'nin *Ta'rîhu'l-ümem ve'l-mulûk*'u: Âlemin tarihi hakkında toplanmış meşhûr kitaplardandır. 11 cilttir. İbn Hallikân diyor ki: "Tarih kitaplarının en sahîh ve sâbitidir."[39]

39* Rivâyet ve nakillerine güven, emânet ve itkân telkin eden bır kitaptır. Kendisinden önceki Vâkidî, İbn Sa'd, Belâzürî ve Ya'kûbî gibi tarihçilerin bilgilerini tamamlamakla birlikte kendisinden sonra gelen Mes'ûdî, İbn Miskeveyh, İbnü'l-Esîr ve İbn Haldûn gibi tarihçilere de ışık tutmuştur. Çok kapsamlı bir kitaptır. Şöyle ki hadîs, tefsir, lugat, edeb, siyer, mağâzî, ta'rîh-i ricâl, şiir gibi pek çok bilgilere de yer vermiştir.

Taberî, bu kitabını yazarken muhaddislerin metodunu kullanmıştır. Şöyleki o, hadîsleri zikredeceği zaman önce indinde mevcut ta'rîhleri ile birlikte senedi ile o olayı irâd eder. Bu yol, kitabının büyük bir bölümünde sülûk ettiği bir yoldur. Bunlar dışında yapacağı nakillerde bazen kaynak olarak kullandığı kitabın ismini yahut nakilde bulunduğu müellifin ismini, kitabının adını zikretmeksizin verir. Müellif, mebde-i kâinât ve peygamber haberleri ile başlayıp kronolojik olarak 302 senesine kadar olayları sevkeder.

Birçok baskısı gerçekleştirilmiştir:

a) M. J. de Goeje ve diğerlerinin itinası ile 13 cilt hâlinde 1876-1901 tarihleri arasında Leiden'de basılmıştır: Annales quod scripsit Abû Djafar M. b. Djarir al-Tabari.

b) 1831-1853 yılları arasında Joannes Ludovica Kosegarten tarafından Latince mukaddimesi ile birlikte I, II, III ve V. cüz'ler neşredilmiştir.

c) 1328-1336 yılları arasında Matba'atu'l-Huseyniyye tarafından 11 cilt hâlinde basılmıştır.

d) Kahire'de 1939'da 8 cilt hâlinde.

e) Muh. Ebû'l-Fadl İbrâhîm'in tahkiki ile 11 cilt hâlinde Kahire'de 1960 yılından itibaren neşri gerçekleştirilmiştir.

f) Sâsânîler döneminde Pers ve Arapların ta'rîhi ile ilgili bölümü: Geschichte der Perser und Araber zur Zeit der Sasaniden. Arapçadan Almancaya tercüme ile neşreden: Th. Nöldeke, Leiden 1879.

Taberî'nin *Ta'rîh*'i üzerine yazılan zeyller:

a) Arîb b. Sa'd el-Kurtubî'nin *Sılatu Ta'rîhi't-Taberî*'si. H. 320 yılına kadar olan ta'rîhi olayları ilave etmiştir. Çeşitli baskıları mevcuttur: 1. 1336 Mısır baskısının 11. cildinde yer almıştır; 2. M. J. de Goeje'nin tahkiki ile Leiden 1897.

b) Sâbit b. Sinân b. Sâbit es-Sâbî (öl. 363 H.) ise zeylini 360 H. senesine kadar uzatmıştır.

c) Hilâl b. el-Muhassin es-Sâbî (öl. 448) ise 448 H. tarihine kadar uzatmıştır.

d) Muh. b. Hilâl Garsu'n-ni'me'nin (öl. 480) zeyli ise 479 H. senesine kadardır.

e) Muh. b. Abdilmelik el-Hemedânî'nin (öl. 521) *Tekmiletu Ta'rîhi't-Taberî*'si 487 senesine kadar olup neşirleri yapılmıştır: 1. Albert J. Ken'ân'ın tahkiki ile: *Maşrık* dergisinde 49/1955/21-42, 149-172; 50/1956/283-328, 485-528; 51/1957/185-216, 395-446; 52/1958/51-82, 492-530. 2. Muh. Ebû'l-Fadl İbrahîm'in tahkiki ile 1959 yılında Beyrut ve 1977 yılında Kahire'de basılmıştır.

İbn Cerîr'in *Ta'rîh*'i başka dillere de çevrilmiştir:

a) Hülâsa ederek Farsça'ya tercüme eden: Ebû Alî Muh. el-Bel'amî (öl. 363 H.). Baskısı gerçekleştirilmiştir: Chronique d'Abou Djafer Tabari. H. Zotenberg, 1-4 cilt, Paris 1867-74.

b) Türkçe tercümesi 1260 yılında İstanbul'da basılmıştır.

c) 927 H. senesinde Vâhidî Belhî tarafından Çağatay Türkçesine çevirisi yapılmıştır.

d) Farsça hülâsasından Türkçe'ye çevirisi yapılmıştır. Yazması: Damad İbrahîm 902 (464 yk., 13 H. asır).

34. Zehebî'nin *Ta'rîhu'l-İslâm*'ı: 20 cilttir, 12 cilt olduğu da söylenmiştir. Kronolojik olarak düzenlediği kitabında hâdise ve vefeyâtları cem'etmiştir. Daha sonra bu büyük çalışmasından 14 ciltlik *Siyeru'l-a'lâm* gibi daha küçük muhtasar eserler hazırlamıştır.

Ta'rîhu'l-İslâm, onun tarih konusundaki tüm eserlerinin anası olup, içerisinde pek çok nâdir bilgiler ve ehâdîs ihtivâ etmiştir.[40]

---

e) Bel'amî'nin mezkûr hülâsası Arapça'ya da tercüme edilmiştir. Mütercimi: Hıdr b. Hıdr el-Âmidî (935-937 tarihleri arasında). Yazmaları: Leiden 825 (481 yk.); Garret 582 (492 yk., 939 H.).

f) Zâkir Kâdirî Ugan ile A. Temir'in Türkçe'ye tercümesinin ilk cildi 1954 yılında Ankara'da basılmıştır.

40* = *Ta'rîhu'l-İslâm ve-vefeyâtu'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*. Zehebî'nin bu kitabı pek şöhret bulmuş olup, eserlerinin en büyüğüdür. Kendi asrına kadar yazılmış umûmî ta'rîh kitaplarının da en hacimlisidir. Hicret ile başlattığı kitabını 700 senesine kadar götürür. Zaman olarak 7 asrı şâmil olmasına karşılık, mekan olarak hem Endülüs'ü, hem de Şark'ı kapsar. Mezkur zaman sınırları içinde İslâm toplumları ile devletlerinin karşılaştıkları belli başlı olay, savaş ve hâdiseleri zikreder. Her zaman dilimi içinde vefat etmiş ulemânın terceme-i hâllerini verir. Bu meyanda yaklaşık 40000 kişinin biyografisine yer vermiştir. Terâcimi her birisi 10 seneden teşekkül eden 70 tabaka içinde ele almıştır.

Vâdiyâşî, eserin 21 ciltten oluştuğunu ve iki sifirden müteşekkil muhtasarını Medine'de gördüğünü söylemektedir (*Bernamec* 98). Eseri cüz' cüz' sonuna kadar inceleyen Şeyh Kemâlüddîn ez-Zemlekânî, "Üstün bir kitaptır" diyerek övgüde bulunmuştur (*Fevât* III, 315-6).

Ta'rîhu'l-İslâm'ın gerçekleştirilmiş baskıları:

a) Bir cildi Ömer Tedmûrî'nin tahkiki ile 1982 yılında Beyrut'ta Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî tarafından.

b) Beşşâr Avvâd Ma'rûf'un tahkiki ile 1977 yılında Bağdat'ta 24 cilt olarak Matba'atu Îsâ'l-Bâbî tarafından.

c) 4 cildi, Şu'ayb Arnâvut'un tahkiki ile 1988 yılında Beyrut'ta Mü'essesetu'r-Risâle tarafından.

Veliyüddîn Ebû Zür'a Ah. b. Abdirrahîm b. el-Huseyn el-İrâkî (762-826 H.), *Ta'rîhu'l-İslâm* üzerine bir *Zeyl* kaleme almıştır. Yazmaları: Köprülü 1081; Bankipore V, 2, 36 (GAL S II, 71).

Zehebî, meşhur eserlerinden bir bölümünü *Ta'rîhu'l-İslâm*'dan hülâsalar yapmak sûretiyle hazırlamıştır:

a) *K. ed-Düvel*, Hicretten hicrî 744 senesine kadar. Yazmaları: Leiden 844-5.

b) *Nuhabetu'l-a'lâm bi-ta'rîhi devleti'l-İslâm*. Bunun yazma nüshası: Carullah 1635. Daha sonra müellif, buna 701-740 tarihleri arasını, zeyl yapmıştır. İlk yazdığı *Ta'rîhu'l-İslâm* ile bu zeylini birleştirerek daha küçük bölümler hâlinde yeniden düzenlemiştir:

1. *Düvelu'l-İslâm*. 1364-5 yıllarında Haydarâbâd'da Dâiretu'l-Me'ârifi'l-Osmâniyye tarafından gerçekleştirilen neşri daha sonra Beyrut'ta ofsetle tekrarlanmıştır. Hicretten 740 senesine kadar olan olayları ve yaşayanların vefeyâtını kronolojik olarak zikrettiği eseri üzerine Sehâvî, *ez-Zeylu't-tâm bi-Düveli'l-İslâm* adı ile 741-901 yıllarını kapsayan bir zeyl yazmıştır. Hacmi neredeyse aslı kadardır.

2. *el-İber fî haberi men aber*. İki baskısı gerçekleştirilmiştir:

a) İki cilt hâlinde 1327 yılında Haydarâbâd'da.

b) 1, 4 ve 5. ciltler S. el-Müneccid ile 2 ve 3. ciltler, Fu'âd Seyyid'in tahkikleri ile 1960 yılında Kuveyt'te basılmıştır.

İber'in ihtisarları yapılmıştır:

a) İbn Kâdî Şuhbe'nin (öl. 851 H.) *Muhtasaru'l-İber*'i. Yazması: British Mus. Suppl. 470 (müellif hattı).

b) Ömer b. Ahmed eş-Şemmâ'nın (öl. 936 H.) 927 yılında te'lif ettiği *Sefinetu Nûh*'u. Yazmaları: Gotha 1566; Bd. 21-22; Kahire[2] V, 217 (müellif hattı).

İber üzerine zeyller yazılmıştır:

a) Talebesi Şemsüddîn Ebû'l-Mehâsin Muh. b. Alî b. el-Hasan el-Huseynî'nin (öl. 765 H.) *Zeyl*'i 764 senesine kadardır. Muh. Reşâd Abdülmuttalib'in tahkiki ile 1970 yılında Kuveyt Hükümeti matbaasında basılmıştır.

b) Onun oğlu Şemsüddîn Muh. b. Muh. b. Alî el-Huseynî'nin *Zeyl*'i de 805 senesine kadar uzanır.

c) Zeynüddîn Abdürrahîm b. Huseyn el-İrâkî (öl. 806 H.).

d) Onun oğlu Veliyüddîn Ahmed el-İrâkî.

3. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ' = Siyeru'n-nübelâ'*. Şu'ayb el-Arnavut'un tahkiki ile 23 cilt olarak Beyrut'ta Mü'essesetü'r-Risâle tarafından neşredilmiştir. Eseri kronolojik olup, bizzat kendisi bunun üzerine daha sonra tek ciltte bir zeyl kaleme almıştır.

Takiyüddîn Muh. b. Ah. el-Fâsî (öl. 832), 741 senesinden başlayıp kendi zamanına kadar uzanmak üzere siyer hakkında bir zeyl kaleme almıştır: *Ta'rîfu zevî'l-a'lâ li-men yezkurhu'z-Zehebî mine'n-nübelâ'*. Yazması: Berlin 9873.

4. *Tezkiretu'l-huffâz = Tabakâtu'l-huffâz*. Ricâlin tabakalarına göre kaleme almıştır. Sahâbe ve daha sonra tâbiûn olmak üzere 21 tabakada ele aldığı ricâli Cemâlüddîn el-Mizzî ile noktalamıştır. Tercemesini verdiklerinin sayısı 1176'dır.

İki baskısı yapılmıştır:

a) Haydarâbâd 1315 ve 1334 gibi ayrı tarihlerde 4 cilt hâlinde.

b) Biraz sonra zikredilecek olan zeylleri ile birlikte 1935 yılında Dimaşk'ta Matba'atu't-Tevfîk tarafından neşredilmiştir. Bu baskı daha sonra örneğin 1956 yılında Beyrut'ta tekrarlanmıştır.

Tezkiretu'l-huffâz üzerine yapılan çalışmalar:

a) İsma'îl b. Muh. b. Berdis (720-786 H.) tarafından özet hâlinde nazım haline getirilmiştir: *Nazmu T. H. = el-İ'lâm fi vefeyâti'l-a'lâm*. Yazmaları: Ayasofya 2961, Köprülü II, 243.

b) Takiyüddîn Ebû'l-Fadl Muh. b. Muh. b. Ömer b. Fehd el-Mekkî'nin (öl. 871) yaptığı ilaveleri: *Lahzu'l-elhâz bi-zeyli Tabakâti'l-huffâz.* 1347 Dimaşk, Matba'atu't-Tevfîk baskısı içinde neşri gerçekleştirilmiştir.

c) Ebû'l-Mehâsin Muh. b. Alî b. el-Hasan el-Huseynî'nin (öl. 763 H.) *et-Tenbîh ve'l-îkâz li-mâ fi zuyûli Tezkireti'l-huffâz*'ı. Keza aynı şekilde baskısı yapılmıştır.

d) Suyûtî'nin *Zeyl*'i. Dimaşk baskısı içinde yer almıştır.

*** Diğer tarih kitapları:**

Hadîs ricâlinin ahvâline dair umûmî ta'rîh kitapları: Bunların çoğunluğu benim bilgim dahilinde muayyen bir beldeye mahsus olmayan biyografik ta'rîh kitaplarından oluşmuştur. Şu hususu da hatırda tutmalıdır ki, kimi müelliflere kayıtsız olarak "Ta'rîh" adıyla nisbet edilen kitaplar, bazen onların belli bir belde ehli hakkındaki eserleri olabilmektedir.

1. el-Heysem b. Adî'nin *K. et-Ta'rîh ale's-sinîn*'i (Hallikân I, 107).

2. Ebû Abdillah Muh. b. Ziyâd b. el-A'râbî'nin *Ta'rîhu'l-kabâ'il*'i (Hallikân IV, 308).

3. Ebû Nu'aym el-Fadl b. Dükeyn'in *K. et-Ta'rîh*'i. Ebû'l-Fadl Abbâs b. Muh. ed-Dûrî'nin rivâyeti ile (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 119b; *Sila* 84-28, 32).

4. Ebû Hafs Amr b. Alî el-Fellâs'ın üç cüz'lük *Ta'rîh*'i. Bunu müellifinden Muh. b. el-Hasan b. Şehriyâr (*Sila* 84-28, 27) ile Ebû Yezîd Hâlid b. en-Nadr el-Kureşî (İbn Hayr *Fehrese* 212) rivâyet ettiler. *İsâbe*'nin kaynaklarından birisidir (II, 342).

5. *Sünen* sahibi İbn Hacer'in *Ta'rîhu'l-hulefâ*'sı. Muh. Mutî' el-Hâfız'ın tahkiki ile 1979 yılında Şam'da Mü'essesetu'r-Risâle tarafından neşredilmiştir.

6. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *Ta'rîhu'l-hulefâ*'sı (*Siyer* XIII, 402; *Sila* 84-28, 24).

7. Ebû Abdillah Muh. b. Ah. b. Muh. b. ebî Bekr el-Mukaddemî'nin *K. et-Ta'rîh ve-esmâ'il-muhaddisîn ve-künâhim*'i. Bunu müelliften Yezîd b. Muh. el-Mevsilî rivâyet etmiştir (*Sila* 84-28, 27). Yazması: British Museum Suppl. 617, Or. 3619 (44 yk., 476 H.'den önce) (GAS 166).

8. Ebû Bişr Hârûn b. Hâtim el-Bezzâz et-Temîmî'nin (öl. 249 H.) *Ta'rîh*'i. Sekînetü'ş-Şihâbî'nin tahkiki ile Mec. Mecm. el-Luğati'l-Arabiyye dergisinde (53/1978/107-147) neşredilmiştir.

9. Ebû Muh. Abdullah b. Müslim b. Kuteybe'nin *el-Me'ârif*'i. Çeşitli baskıları gerçekleştirilmiştir:

a) F. Wüstenfeld'in tahkiki ile Göttingen 1850.

b) Muh. İsh. Abdullah es-Sâvî'nin tashihi ile 1935.

c) Serve Ukkâşe'nin tahkiki ile 1981 yılında Kahire'de Dâru'l-Me'ârif tarafından.

10. Kutbuddîn Mûsâ b. Muh. el-Yûnînî'nin (öl. 726 H.) *Ta'rîh*'i (*Dürer* I, 367).

11. Ebû Abdillah Muh. b. Akîl b. el-Ezher el-Belhî'nin (öl. 316 H.) *Ta'rîh*'i (*İber* I, 472; *Tezkire* 791).

12. Ebû Ömer Ah. b. Sa'îd b. Hazm as-Sadefî el-Mentecîlî'nin 85 cüz'den oluşan büyük *Ta'rîh*'i (İbn Hayr *Fehrese* 227; *Buğye*, No. 338; *Sila* 84-28, 28).

13. Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Süfyân el-Fesevî el-Fârisî'nin (öl. 277 H.) *K. el-Ma'rife ve't-ta'rîh*'i. Müellifinden rivayet eden: Abdullah b. Ca'fer b. Dürüsteveyh (*Sila* 84-28, 26). *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 150, 360). Bu kitabın baskısı yapılmıştır: Ekrem Diyâ' el-Ömerî'nin tahkiki ile, 3 cilt hâlinde 1974-6 yılları arasında Bağdat'ta Evkâf Bakanlığı tarafından.

14. Alemüddîn el-Kâsım b. Muh. el-Birzâlî'nin (öl. 739 H.) *Ta'rîh*'i. Bu kitap, onun *Vefeyât*'ıdır, ancak *Ta'rîh* adıyla daha maruftur. Eserini Ebû Şâme'nin *Ta'rîh*'inin devamı niteliğinde olmak üzere kendi doğumu ile başlatmıştır, tamamı 5 cilttir (*Fevât* III, 197). Daha sonra Takiyüddîn Ebû'l-Me'âlî Muh. b. Râfi', bu kitaba bir zeyl yazmıştır (*Dürer* III, 439).

15. Kâdı Ebû Abdillah Muh. b. Sellâmeti'l-Kudâ'î'nin *Ta'rîh*'i (İbn Hayr 226).

16. Ebû Ca'fer Mahled b. Abdillah b. Ammâr el-Mevsilî'nin *Ta'rîh*'i (*İber* I, 345).

17. Ebû Alî el-Huseyn b. Muh. el-Kubbânî'nin *Ta'rîh*'i (*İber* I, 410).

18. Ebû Mûsâ Muh. b. el-Müsennâ el-Mısrî, ez-Zemen'in *Ta'rîh*'i. İbr. b. Muh. el-Kindî'nin rivâyeti iledir (*Sila* 84-28, 28).

19. Ebû Ahmed el-Assâl'ın *Ta'rîh*'i (*İsâbe* IV, 506).

20. İbn Abdilhakem'in *Ta'rîh*'i. Muhtemelen onun *Fütûhu'ş-Şâm*'ıdır (*Hâvî* II, 213).

21. Ebû'l-Hasan Muh. b. ebî'l-Abbâs Ah. b. el-Furât el-Bağdâdî'nin (öl. 384 H.) 100 cüz'den oluşan *Ta'rîh*'i (*İber* II, 165).

22. Ebû'l-Hasan Hilâl b. el-Muhsin b. ebî İshâk es-Sâbî el-Harrânî el-Kâtib'in *et-Ta'rîhu'l-kebîr*'i (Hallikân VI, 101.)

23. Alî b. el-Huseyn b. el-Cüneyd er-Râzî'nin *Ta'rîh*'i. *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 95). İnce bir cüz'dür.

24. Ebû'l-Huseyn b. Abdilbâkî b. Kâni'nin *K. et-Ta'rîh*'i. Bu, onun *Vefeyât*'ı olsa gerektir (*Sila* 84-28, 28).

25. Ebû Şücâ' Ebû Abdillah Muh. b. Alî b. Şu'ayb, İbnüd-Dehhân el-Bağdâdî el-Faradî'nin (öl. 590 H.) *Ta'rîh*'i, 510 H. ile başlayıp vefâtına yakın bir zamanda sonlanmaktadır (*Tekmile* I, 254).

26. Sa'düddîn el-Hıdır b. Tâciddîn Abdillah b. Ömer b. Alî el-Lüveynî'nin (674 H.) faydalı bir *Ta'rîh*'i vardır (*İber* III, 328).

27. Ebû Ca'fer et-Tahavî'nin *Ta'rîh*'i (İbn Hallikân I, 71).

28. Ebû Bekr Muh. b. Alî b. Mervân el-Bağdâdî'nin 6 cüz'lük *Ta'rîh*'i. Müellifinden rivâyet eden: Ebû İbrâhîm İshâk b. İbr. b. Nu'mân (İbn Hayr *Fehrese* 229).

29. Şihâbüddîn İbr. b. Abdillah b. Abdilmun'im b. Alî b. ebî'd-Demmi'l-Hemedânî el-Hamavî eş-Şâfi'î'nin (öl. 642 H.) *Ta'rîh*'i (*Siyer* XXIII, 125).

30. Sadaka b. el-Huseyn el-Haddâd'ın *Ta'rîh*'i (Hallikân VI, 253).

31. Zamanın çoğunluğunu hadîs dinlemek ve ilmî münazaralarda bulunmakla geçiren Baybars el-Mansûrî ed-Devâdâr'ın 25 ciltlik meşhur *Ta'rîh*'i (*Dürer* I, 509-10).

32. Muh. b. Ömer el-Vâkidî'nin *Ta'rîh*'i. Bekr b. Abdilvehhâb'ın rivâyeti ile (*Sila* 84-28, 26).

33. ed-Dulâbî'nin *Ta'rîh*'inden bir alıntı İbn Hallikân tarafından nakledilmiştir (I, 350).

34. *el-Musannef* sahibi Ebû Bekr b. ebî Şeybe'nin *Ta'rîh*'i. İki râvisini tesbit ettim: a) Abdân b. Ah. el-Cevâlîkî (*Sila* 84-28, 27); b) Ebû Amr en-Nîsâbûrî (*Ta'rîh Bağdâd* XIV, 320). Yazması mevcuttur: 9409 (113 yk., 1250 H. civarı; GAS 109). Bunun mikrofilmi Süleymaniye Ktb. Mikrofilm ar. No. 2651.

*** Belirli beldelerin ricâline has kılınmış mahallî ta'rîh kitapları:**

35. Ebû'l-Muzaffer Muh. b. Ah. b. Muh. b. Ah. b. Muh. b. İsh. el-Ebîverdî el-Edîb'in (öl. 507 H.) *Ta'rîhu Ebîverd*'i; eserine *Nüzhetu'l-huffâz* adını da vermiştir. Ebîverd'e Nesâ, Kûfen ve Gâziyân gibi bu nahiye beldelerini de ilave etmiştir (Hallikân IV, 448; *İ'lân* 246).

36. İbnü ebî'l-Heycâ'ir-Revvâd'ın (4. H. asır) *Ta'rîhu Âzerbeycân*'ı.

37. Ebû'l-Berekât el-Mübârek b. Ah. b. el-Mübârek b. Mevheb b. el-Müstevfî'nin (öl. 637 H.) *Ta'rîhu Erbil*'i. Kendi elyazısı ile 5 cildi bulan eserinde daha çok edîb ve meliklere yer vermiştir. Sül. b. Abdillah b. ebî'l-Hasan ez-Zencânî el-Mekkî tarafından ihtisar edilmiştir (*İ'lân* 246-7).

38. Ebû Sa'd Abdurrahman b. Muh. b. Muh. b. Abdillah b. İdrîs el-İdrîsî'nin (öl. 405 H.) *Ta'rîhu Esterâbâz*'ı (*Tezkire* III, 1062). Ebû'l-Kâsım Hamza b. Yûsuf es-Sehmî, bu esere bir tekmile yazmıştır (*İ'lân* 247).

39. Vecîhüddîn Ebû'l-Muzaffer Mansûr b. Süleymân b. Mansûr, İbnü'l-İmâdiyye'nin (607-673 H.) dört ciltlik *Ta'rîhu İskenderiyye*'si (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 175b; *İber* III, 327; *İ'lân* 247).

40. Ebû Abdillah Hamza b. el-Huseyn el-Mü'eddib'in (4. H. asır) *Ta'rîhu İsbehân*'ı (*İ'lân* 248).

41. Ebû Bekr Muh. b. ebî Alî Ah. b. Abdirrahman el-Mu'addil'in *Ta'rîhu İsbehân*'ı.

42. Alî b. Hamza el-İsfehânî'nin *Kalâ'idü'ş-şeref fî mefâhiri İsfehân ve-ahbârihâ*'sı.

43. el-Fîrûzâbâdî'nin *Ta'rîhu İsfehân*'ı (*Dav'u'l-lâmi'* X, 82).

44. İşbiliyye ta'rîhi üzerine Ebû Bekr Muh. b. Abdillah b. İbr. b. Kassûm el-İşbîlî'nin (öl. 639 H.) *Mecâlisu'l-ebrâr fî mu'âmeleti'l-hiyâr*'ı (*İ'lân* 248).

45. İbrâhîm b. el-Kâsım b. er-Refîk el-Kayrevânî el-Kâtib'in birkaç ciltten oluşan *Ta'rîhu İfrikiyye*'si (*İ'lân* 250).

46. Ebû Abdillah Muh. b. el-Hâris b. Esed el-Muhâsibî el-Kayrevânî'nin (öl. 361 H.) *Ta'rîhu İfrikiyye*'si (*İber* II, 112).

47. Muh. b. Yûsuf el-Verrâk (öl. 363 H.) ile,

48. el-Münzirî'nin muâsırı olan İbnü'd-Debbâğ el-Ensârî'nin de birer *Ta'rîh*'i mevcuttur (*İ'lân* 250).

49. Ebû'l-Arab Muh. b. Ah. b. Temîm et-Temîmî el-Kayrevânî'nin *Tabakâtu ehli İfrikiyye*'si (*Tezkire* III, 890). Bunun dışında onun bir de 11 ciltlik bir *Ta'rîh*'i de vardır.

50. Ebû Abdillah Muh. b. Fütûh el-Humeydî'nin (öl. 488 H.) Endülüs biyografik ta'rîhi: *Cezvetu'l-muktebis fî zikri vülâti'l-Endülüs ve-esmâi ruvâti'l-hadîs ve-ehli'l-fıkh ve-zevî'n-nebâhe ve'ş-şi'r*'i. Kitabın uzun olan bu başlığı, konusunu aşağı yukarı ifâde etmektedir. Şöyle ki müellif, kitabına İslâmî fetihten sonra Endülüs'te hâkim olan valîlerin terceme-i hâlleri ile başlar ve bunları kronolojik sırada ele alır. Daha sonra öncelikle "*Muhammed*" ve "*Ahmed*" isimli olanları başta zikretmek üzere 1000 kadar kişinin tercemelerini alfabetik sıralama içinde takdim eder.

51. Ebû'l-Velîd Abdullah b. Muh. b. Yûsuf el-Ezdî, İbnü'l-Faradî'nin (öl. 403 H.)

Ta'rîhu ulemâi Endülüs'ü. Eserinin adı şöyledir: *el-İhtifâl fî terâcimi'r-ricâl*'i (*İ'lân* 251). İkinci hicrî asrın başlangıcından dörtyüzlerin sonuna kadar yaşayanları ihtiva etmektedir. Alfabetik olan eser çeşitli tarihlerde basılmıştır:

a) Fransisco Codera'nın tahkiki ile, 2 cilt hâlinde 1890-1 yıllarında Madrid'de Bibliotheca-arabico-hispana tarafından.

b) İzzet el-Attâr el-Huseynî'nin tahkiki ile yine 2 cilt olarak 1954'de Kahire'de Mektebetü'l-Hâncî tarafından.

c) 1966 yılında Mısır'da el-Mektebetü'l-Endülüsiyye tarafından iki cilt hâlinde.

İbnü'l-Faradî'nin bu eseri üzerine çeşitli zeyiller yazmışlardır:

a) Ebû'l-Kâsım Abdülmelik b. Halef b. Beşkuvâl'in *K. es-Sıla*'sı. Metot olarak İbnü'l-Faradî'nin metodunu sürdürerek alfabetik olarak tertib ettiği eserinde hocasına nisbetle daha çok edîb ve şâire yer vermiştir. Çeşitli baskıları yapılmıştır:

1. Madrid 1882-3, iki cilt, Francisco Codera, Bibliotheca Arabico-hispana.
2. Kahire 1955, 2 cilt, Sekâfetü'l-İslâmiyye.
3. Beyrut 1964, İhsân Abbâs, Dâru's-Sekâfe.
4. Kahire 1960, 2 cilt, Dâru'l-Mısriyye li't-te'lîf ve't-terceme.

b) Daha sonra Ebû Ca'fer Ah. b. ez-Zübeyr (öl. 707 H.), *Sıla*'ya bir zeyl yazmıştır: *Sılatu's-Sıla*.

Bu eserin iki baskısı yapılmıştır:

1. Beyrut 1966, Mektebetu Hayyat.
2. Rabat 1937, el-Matba'atu'l-İktisâdiyye.

c) Ebû Abdillah Muh. b. el-Ebâr el-Kudâ'î'nin *et-Tekmile li-kitâbi's-Sıla*'sı. İki baskısını tesbit ettim:

1. Madrit 1886-7, Bibl. Ar. hisp.
2. Kahire 1955, İzzet el-Attâr el-Hasanî, Mektebetu'l-Hâncî.

Yine aynı müellifin bu sahada kaleme aldığı *el-Muktedab min kitâbi Tuhfeti'l-kâdim*'i de basılmıştır: İbrâhîm el-Ebyârî'nin tahkiki ile 1957'de Kahire'de Matba'atu'l-Âmiriyye tarafından.

d) Kâdı Ebû Abdillah Muh. b. Muh. b. Abdilmelik el-Ensârî el-Murâkişî'nin birkaç ciltten oluşan eseri: *ez-Zeyl ve't-tekmile li-kitâbiye'l-Mevsûl ve's-Sıla*. Neşri yapılmıştır: İhsân Abbâs'ın tahkiki ile 1973 yılında Beyrut'ta Dâru's-Sekâfe tarafından.

52. Ebû Mervân Hayyân b. Halef b. Huseyn el-Endülüsî'nin (öl. 469 H.) bu sahada iki eseri vardır: Birisi 60 ciltlik *el-Mübîn*'i, diğeri ise 10 ciltlik *el-Muktebis min enbâi ehli'l-Endülüs*'ü. İkincisi Mahmûd Alî Mekkî'nin tahkiki ile 1973 yılında Beyrut'ta Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî tarafından neşredilmiştir.

53. Ebû Âmir Muh. b. Ah. b. Âmir el-Belevî et-Tarsûsî'nin (ö. 559 H.) *Dürerü'l-kalâ'id ve-gurerü'l-fevâ'id fî ahbâri'l-Endülüs ve-umerâihâ ve-tabakâtı ulemâihâ ve-şuarâihâ*'sı (*İ'lân* 251-2).

54. Ebû Abdillah Muh. b. Hâris el-Huşenî'nin *Ta'rîhu'l-Endülüs*'ü (*Buğye*, No. 202).

55. Ebû'l-Abbâs Ah. b. Muh. b. Ah. el-Makarrî'nin *Nefhu't-tîb min gusni'l-Endülüsi'r-ratîb*'i. İhsân Abbâs'ın tahkiki ile 1968 yılında, 8 cilt hâlinde Beyrut'ta Dâru Sâdır tarafından neşredilmiştir.

56. el-Feth b. Muh. b. Ubeydillah, İbnü Hâkân'ın *Matmahu'l-enfüs ve-mesrahu't-te'nis fî milhi ehli'l-Endülüs*'ü Muh. Alî Şevâbike'nin tahkiki ile 1983 yılında Beyrut'ta, Mü'essesetü'r-Risâle tarafından basılmıştır.

57. Ah. b. Yahyâ b. Ah. ed-Dabbî'nin *Buğyetü'l-mültemis fî ta'rîhi ricâli ehli'l-Endülüs*'ü. 1884 yılında Madrit'te ve 1967 yılında ise Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî tarafından yayınlanmıştır.

58. Muh. b. Muh. İbnü'l-Hâc'ın (öl. 774 H.) *Ta'rîhu Becâye*'si (*İ'lân* 252).

59. Ebû Abdillah Muh. b. Ahmed b. Muh. el-Buhârî, Goncâr'ın *Ta'rîhu Buhârâ*'sı. Ondan rivâyet eden: Hennâd b. İbr. en-Nesefî (*Sıla* 84-28, 31). *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 155).

Ebû Hâmid Ah. b. Muh. b. Ahîd b. Mâmâ el-İsbehânî, (öl. 436) bu kitaba bir zeyl yazmıştır (*Tezkire* III, 1118).

Silefî, Goncâr'ın *Ta'rîh*'ini ihtisar etmiştir (*İ'lân* 252).

60. Ömer b. Şebbe'nin (öl. 263 H.) *Ahbâru* (yahut *Ta'rîhu)'l-Basra*'sı. *İsâbe*'nin kaynaklarından birisidir (III, 61; IV, 346).

61. Ebû Sa'îd Ah. b. Muh. b. Ziyâd, İbnü'l-A'râbî'nin (246-340 H.) Basra hakkında büyük bir *Ta'rîh* kitabı kaleme aldığını Zehebî bildirmektedir (*Tezkire* III, 852).

62. Hanefî fıkhına dair *en-Nâfi'* kitabının müellifi Nâsirüddîn Ebû'l-Kâsım Muh. b. Yûsuf el-Medînî'nin *Ta'rîhu Belh*'i. Tek ciltlik alfabetik olan eserinde tercemeleri "*Muhammed*" adlı olanlarla başlatmıştır (*İ'lân* 255).

63. Ebû Mûsâ Muh. b. Mahmûd b. İsh. el-Halebî (sonra:) el-Makdisî'nin *Ta'rîhu Beyti'l-Makdis*'i.

64. Muh. b. Halef, İbnü Alkame'nin (öl. 309 H.) *Ta'rîhu Belensiye*'si (*İ'lân* 256).

65. Sa'îd b. Süleymân b. el-Huseyn el-Gâfikî'nin *Ta'rîhu Elbire*'si (*İ'lân* 257)

66. İbnü'l-Ebbâr'a göre (*Tekmile* I, 610) Ebû'l-Kâsım Muh. b. Abdilvâhid b. İbr. el-Mellâhî de (öl. 619 H.) Elbire ulemâsı hakkında bir *Ta'rîh* kitabı yazmıştır.

67. Hamza b. Yûsuf es-Sehmî'nin *Ta'rîhu Cürcân*'ı. Müellifinden rivâyet eden: İsma'îl b. Mis'adeti'l-Cürcânî (*Sila* 84-28, 31). *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (II, 403; III, 614; IV, 376). 1950 yılında Haydarâbâd'da basılmıştır. Diyâüddîn el-Makdisî, bu kitabı ihtisar etmiştir.

68. Ebû Arûbe el-Huseyn b. Muh. b. ebî Ma'şer el-Harrânî'nin *Ta'rîhu'l-Cezîre*'si. Müellifinden rivâyet eden: Ebû Bekr Muh. b. Abdillah el-Ebhurî (*Sila* 84-28, 25).

69. Onun talebesi Ebû'l-Hasan Alî b. el-Hasan b. Alân el-Harrânî'nin de bu belde ehli hakkında bir *Ta'rîh*'i mevcuttur (*İ'lân* 259).

70. Ebû's-Senâ Hammâd b. Hibetillah b. Hammâd el-Fudaylî el-Harrânî'nin (öl. 598 H.) *Ta'rîhu Harrân*'ı. Zehebî, *Ta'rîhu'l-İslâm*'ında onun bu eserini tamamlayıp tamamlayamadığının belli olmadığına işaret etmesine karşılık İbnü Receb ile İbnü'd-Dübeysî tamamlayıp, talebelerine okuduğunu ileri sürmüşlerdir (*Tekmile* I, No. 690). Bu kitap üzerine Ebû'l-Mahâsin b. Selâme b. Halîfe el-Harrânî bir zeyl yazmıştır (*İ'lân* 259).

71. Kemâlüddîn Ebû Hafs Ömer b. ebî Cerâde Abdilazîz, İbnü'l-Adîmi'l-Halebî'nin (öl. 660 H.) *Buğyetu't-taleb = Ta'rîhu Haleb*'i. Zehebî, eserin 30 cilt olduğunu söylemiştir (*İber* II, 300). Alfabetik bir tertiple hazırladığı eser hakkında Yûnînî, temize çekilmiş 40 cildi varken ve bazı müsveddeleri de duruyorken vefat ettiğini söylemiştir. Daha sonra müellifin kendisi de bu büyük kitabından *Zübdetü't-taleb* adını verdiği bir eser hazırlamıştır.

Daha sonra bu *Ta'rîh* kitabı üzerine Alâüddîn Ebû'l-Hasan Alî b. Muh. b. Sa'd el-Cibrînî, İbnü Hatîbi'n-Nâsiriyye (öl. 843), bir zeyl yazmıştır ki, adı şöyledir: *ed-Dürerü'l-müntehab bi-tekmileti Ta'rîhi Haleb*. Birkaç ciltten oluşan eser alfabetik olup, İbn Hacer, 836 yılında Haleb'e geldiği zaman inceleyip üzerine pek çok ilaveler yapmıştır (*Dürer* III, 234; İbn Hacer *Müfehres* 176a). Yazmaları: Paris 2139, 5853.

Ondan önce *Buğye* üzerine Muh. b. Alî, İbnü Aşâ'ir (öl. 789 H.) bir zeyl yazmıştır (*Dürer* II, 124; *İ'lân* 260)

72. Ahmed b. Muh. b. Îsâ'nın (3. H. asır) *Ta'rîhu'l-Himisiyyîn*'i (*Ta'rîh Bağdâd* V, 63; *İsâbe* I, 312, III, 114).

73. Ebû'l-Kâsım Abdüssamed b. Sa'îd el-Kâdı'nın *Ta'rîhu Himis*'i. Râvisi: Alî b. Abdillah ez-Zâhid (*Sila* 84-28, 29) *İsâbe*'nin kaynaklarından olan (II, 198) eser, muhtemelen yalnızca Himis'e giren sahâbeyi müştemildir.

74. Abdülganî b. Sa'îd el-Ezdî'nin *Ta'rîhu Himis*'i (*İsâbe* III, 600).

75. Hâfız Ebû Muh. Mahmûd b. Muh. b. Abbâs b. Arslan el-Huvârezmî'nin (öl. 568 H.) 8 ciltlik *Ta'rîhu Huvârezm*'i. Zehebî, ondan bazı seçmeler yapmıştır (*İ'lân* 262).

76. Abdülcebbâr b. Abdillah b. Muh. el-Havlânî'nin *Ta'rîhu Dârayâ*'sı. Müellifinden rivâyet eden: Alî b. Muh. b. Tavk (*Sila* 84-28, 25). British Museum'daki yazmasın-

dan Sa'îd el-Afgânî'nin tahkiki ile 1950'de Dimaşk'ta, 1975'de ise Bingâzi'de basılmıştır.

77. Ebû Alî Muh. b. Sa'îd b. Abdirrahman b. İbr. el-Kuşeyrî el-Harrânî'nin (öl. 334 H.) *Ta'rîhu'r-Rakka ve-men nezelehâ min ashâbı Rasûlillah*'ı. Müellifinden rivâyet eden râvisi: Ebû Ahmed Muh. b. Abdillah b. Ah. ed-Dehhân (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 24a; *Sila* 84-28, 24). Tâhir en-Na'sânî'nin tahkiki ile 1960 senesinde Hama'da basılmıştır.

78. Ebû Arûbe el-Huseyn b. Muh. b. Mevdûd el-Harrânî'nin *Ta'rîhu'r-Rakka*'sı (*İ'lân* 264).

79. Ebû'l-Hasan b. Bâbâveyh'in *Ta'rîhu'r-Rey*'i. İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*'da bu kitaptan pek çok iktibaslar yapmıştır: IV, 81; V, 70, 83, 87, 103, 105, 388, 394.

80. Ebû Mansûr el-Âbî'nin *Ta'rîhu'r-Rey*'i (*İ'lân* 264).

81. Ebû'l-Abbâs Muh. b. Ca'fer el-Mustağfirî'nin (öl. 432 H.) *Ta'rîhu Semerkand*'ı (*İ'lân* 265).

82. Ebû Sa'd Abdurrahman b. Muh. b. Abdillah b. İdrîs el-İdrîsî el-Esterâbâzî'nin *Ta'rîhu Semerkand*'ı (*Tezkire* III, 1062).

83. Necmüddîn Ebû Ca'fer Ömer b. Muh. b. Ah. b. İsma'îl en-Nesefî'nin (öl. 537H.) *el-Kand fî zikri ulemâi Semerkand*'ı. Yazması: Turhan 70 (198 yk., 11. H. asır). Bu kitabı Diyâüddîn el-Makdisî, ihtisâr etmiştir (*İ'lân* 265).

84. Ebû Abdillah Muh. b. Abdilazîz b. Ah. eş-Şîrâzî el-Kassâr'ın *Ta'rîhu Şîrâz*'ı (*İ'lân* 265-6).

85. Ebû'l-Kâsım Hibetullah b. Abdilvâris b. Alî eş- Şîrâzî'nin *Ta'rîhu Şîrâz*'ı (*Tezkire* II, 1215).

86. Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muh. el-Ensârî'nin *Me'âlimu'l-îmân ve-ravdatu'r-ridvân min ulemâi'l-Kayravân*'ı (*İ'lân* 271).

87. Ebû'l-Abbâs Ca'fer b. Muh. el-Mustağfirî'nin *Ta'rîhu Keş*'i (*Tezkire* III, 1102; *İ'lân* 271).

88. Ebû Recâ' Muh. b. Hamdeveyh es-Sencî el-Herkânî'nin (öl. 306 H.) *Ta'rîhu'l-Merâveze*'si (*İ'lân* 276; *İsâbe* I, 64).

89. Ebû'l-Fadl el-Abbâs b. Mus'ab b. Bişr'in *Ta'rîhu Merv*'i (*İ'lân* 276)

90. Ebû Sa'd b. es-Sem'ânî'nin *Ta'rîhu Merv*'i, 20 ciltten fazla idi (Hallikân II, 210; *İ'lân* 276).

91. Ebû'l-Hasan Ah. b. Seyyâr el-Mervezî'nin (öl. 268H.) *Ta'rîhu Merv*'i (*İber* I, 385). *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 64).

92. İbn Bâtîş ile,

93. İbr. b. Muh. b. Yezîd el-Mevsilî'nin *Ta'rîhu'l-Mevsil*'leri (*İ'lân* 283).

94. Ebû Zekeriyyâ Yezîd b. Muh. b. İyâs el-Ezdî'nin *Ta'rîhu'l-Mevsil*'i. Râvisi: el-Muzaffer b. Muh. et-Tûsî (*Sila* 84-28, 31). *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (IV, 388). Zehebî, bu kitaptan çok yararlandığını söylemiştir (*Tezkire* III, 894). Alî Habîbe'nin tahkiki ile 1967 yılında Kahire'de basılmıştır.

95. *el-Kâmil* sahibi İzzüddîn b. el-Esir de Mevsil hakkında bir ta'rîh kitabı yazmaya başladı ise de tamamlayamadı (*Siyer* XXII, 354).

96. Ebû'l-Abbâs Ca'fer b. Muh. b. el-Mu'tezz el-Mustağfirî'nin *Ta'rîhu Nesef*'i (*Tezkire* III, 1102).

97. Ebû'l-Hasan Eslem b. Sehl Bahşel el-Vâsıtî'nin *Ta'rîhu Vâsıt*'ı. Müellifinden rivâyet eden: Muh. b. Osmân b. Sem'ân (*Sila* 84-28, 31). *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 66; I, 447; IV, 203). G. Avvâd'ın tahkiki ile 1967 yılında Bağdat'ta basılmıştır.

Ebû'l-Hasan Alî b. Muh. b. et-Tayyib el-Cüllâbî (öl. 554 H.), bu kitaba bir zeyl yazmıştır.

98. Ebû Abdillah Muh. b. Sa'îd b. Yahyâ ed-Dübeysî'nin (öl. 637 H.) *Ta'rîhu Vâsıt*'ı (*Tekmile* I, No. 2925).

99. Ebû Nasr Abdurrahman b. Abdilcebbâr b. Osmân el-Fâmî'nin öl. 549 H.) *Ta'rîhu*

Herât'ı. Bunu daha sonra Diyâüddîn el-Makdisî ihtisâr etmiştir (*İ'lân* 284).

100. Ebû İshâk Ah. b. Muh. b. Yâsîn el-Herevî el-Haddâd'ın (öl. 234 H.) biri alfabetik olmak üzere iki *Ta'rîh*'i vardır (*İ'lân* 285).

101. Ebû Mansur Şehridâr b. Şîreveyh ile oğlu Şîreveyh b. Şehridâr ed-Deylemî'nin *Ta'rîhu Hemedân*'ları (*Tezkire* III, 986; *Tekmile* II, no. 805; *İ'lân* 285).

102. Ebû'l-Fadl Sâlih b. Ah. b. Muh. b. Ah. b. Sâlih el-Hemedânî'nin (öl.374 H.) *Ta'rîhu Hemedân*'ı (*İ'lân* 285).

103. İmrân b. Muh. b. İmrân el-Hemedânî'nin *Tabakâtu ehli Hemedân*'ı (*İ'lân* 286).

Buraya kadar zikrettiğimiz kitaplar çoğunlukla teracim-i ricâl ağırlıklı ta'rîh kitaplarıdır. Aşağıda siyâsî ağırlıklı umûmî ta'rîh kitaplarından en marûf olanlarının isimlerini vereceğim. Ta'rîh kitapları, genellikle kronolojik oldukları için, her sene içinde vâki olan olaylarla birlikte muhaddis, ulemâ ve udebâdan ölenlerin ölüm tarihleri ile tercemelerine de yer verildiği görülür.

103. Ebû'l-Ferec b. el-Cevzî'nin *el-Muntazam fî ta'rîhi'l-ümem*'i. Büyük bir ta'rîh kitabıdır. Hicret ile başlayıp el-Müstedî'nin hilâfetine kadarki siyâsî olaylar ile terâcim-i a'yânı ihtiva eder. Daha sonra müellif, *Şüzûrul-ukûd fî ta'rîhil-uhûd* adı ile bu büyük eserinden küçük bir çalışma hazırlamıştır. Muh. b. Ah. b. Muh. el-Fârisî, *Muntazam*'a bir zeyl yazmıştır. Birkaç cilt olan eser, *el-Fâhir fî zikri havâdisi eyyâmi'l-imâmi'n-Nâsır* başlığını taşımaktadır.

104. İbnü'l-Cevzî'nin torunu Ebû'z-Zafer Yûsuf b. Kızoğlu'nun *Mir'âtu'z-zemân fî tevârîhi'l-a'yân*'ı (*İ'lân* 304).

105. Ebû'l-Hasan Alî b. el-Huseyn b. Alî el-Mes'ûdî'nin (öl. 346 H.) *et-Tenbîh ve'l-işrâf*'ı. Umûmî dünya ta'rîhi ağırlıklı olan kitab, 1894 yılında Leiden'de basılmıştır.

106. Yine el-Mes'ûdî'nin *Mürûcu'z-zeheb ve-me'âdinu'l-cevher*'i. Bu kitap, yine müellife ait olan *K. Ahbâri'z-zemân* ile *el-Evsat fi't-ta'rîh* kitaplarının hülâsasıdır. Zamanın başlangıcından 335 H. yılına kadarki olayları kapsamaktadır. Muh. Muhyiddîn Abdülmecîd'in tahkiki ile 1964 yılında 4 cilt hâlinde Mısır'da basılmıştır.

107. İzzüddîn Ebû'l-Hasan Alî b. ebî'l-Kerem, İbnü'l-Esîr el-Cezerî'nin *el-Kâmil fi't-ta'rîh*'i. Zamanın başlangıcından 628 H. yılına kadar olan vâkıa ve terâcimi içermektedir. Çeşitli baskıları yapılmıştır:

a) Nasrullah et-Tahrânî'nin tahkiki ile 1852 yılında taşbaskısı.

b) Kahire 1885 yılında, 12/6 cilt.

c) Kahire 1886 yılında, 12/4 cilt.

d) Leiden ve Uppsala 1851-74, Carolus Johannes Tornberg, 14/9 cilt. Bu nüshanın baskısı, daha sonra ofsetle Beyrut'ta Dâru Sâdır tarafından 1965 ve 1979 yıllarında 13 cilt hâlinde tekrarlanmıştır.

e) Kahire 1904, Matba'atu'l-Hayriyye, 4 cilt.

f) Tahir Ah. ez-Zâvî'nin tahkiki ile 1963'de Kahire'de Matbaatu Îsâ'l-Bâbî tarafından.

108. Hâfız İmâdüddîn Ebû'l-Fidâ' İsm. b. Ömer b. Kesîr'in (öl. 774 H.) *el-Bidâye ve'n-nihâye*'si. Tarih konusunda en kapsamlı kitaplardan birisidir. Çeşitli baskıları yapılmıştır.

a) Kahire 1322/1904 yılında 4 cilt hâlinde, Matba'atu'l-Hayriyye tarafından hâmişinde başka kitaplarla birlikte.

b) Kahire 1348-51, 7 cilt hâlinde.

c) Riyad 1968, Mektebetu'n-Neşri'l-Hadîse.

109. İbn Hacer, *el-Bidâye*'ye zeyl niteliğinde bir kitap kaleme almıştır: *İnbâu'l-gumr fî enbâi'l-umr*. Bu kitabında o, 773-850 tarihleri arasında Suriye ve Mısır'ın politik ve literarik ta'rîhini ele almıştır.

110. Ebû Muh. Abdullah b. Es'ad b. Alî el-Yâfi'î'nin öl. 768 H.) *Mir'âtu'l-cinân ve-ibretu'l-yakazân*'ı. Kronolojik bir siyâsî ve biyografik ta'rîh kitabıdır. Hicretin başlangıcından 750 H. tarihine kadardır.

111. İbnü Tağrîbirdî'nin *Nücumu'z-zâhire*'si. Siyâsî ve literal ta'rîh kitaplarının bü-

yüklerindendir. Çeşitli baskıları gerçekleştirilmiştir:

a) Rerum aegyptiacarum annales. J. D. Caryle, Cantab. 1792.

b) T. G. J. Juynboll ve B. F. Matthes, 2 cilt, Leiden 1851-5.

c) Kahire 1929, 8 cilt, Matba'atu Dâri'l-Kutubi'l-Mısriyye.

d) Kahire 1963, el-Mü'essesetu'l-Mısriyyeti'l-İlmiyye li't-Te'lîf ve't-Terceme.

MU'CEMLER

Mu'cem'in çoğulu *me'âcim*'dir. Muhaddislerin ıstılâhında mu'cem: İ-çindeki hadislerin, sahâbeye yahut şeyhlere yahut belde vs.ye göre tertib e-dilmiş olduğu kitaplardır. Bunların çoğunluğu alfabetik olarak düzenlen-mişlerdir[1].

1* Mu'cem, kısaca müellifin şeyhlerinin terceme-i hâllerini alfabetik olarak verdiği kitaplara denilir. Hadîs ve şüyûh mu'cemleri diye iki kısımda incelenirler. Hadîs mu'cemlerinde müellif, şeyhinin isminin başında kısa bir biyografisini zikrettikten sonra, onun tarikinden bir hadîsi senedi ile tahrîc eder. Taberânî'nin *Mu'cemu'l-evsat ve's-sağîr*'i ile Ebû Ya'lâ'nın *Mu'cem*'i bu türdendir. Şüyûh mu'ceminde ise müellif, şeyhlerinin hadîslerini sevketmek yerine onların biyografilerini zikrettikten sonra, onlardan dinlediği yahut onlara okuyup, rivâyet etmeye icâzetlerini aldığı hadîs vesâir ilimlere dâir kitapları senedi ile sevkeder. İbn Hacer'in *Müfehres*'i gibi. Hadîs mu'cemlerine bazen *meşyeha* adı da verilmiştir. Aynı anda hem mu'cem, hem de meşyeha adı ile anılan bazı kitaplar mevcuttur. Silefî'nin meşyeha yahut mu'cemleri gibi. Meşyehadan mu'cemin en bâriz farkı, mu'cemin alfabetik oluşudur. Ancak bu, meşyehaların tümünün alfabetik olmayışını göstermez.

Sebet, mu'cem ve meşyeha tabirlerinin kullanımı özellikle Maşrık'ta yaygınlaşmıştır. Mağrib ve Endülüs'te ise *Fihris* ile *Bernâmec* tabirleri, bu kitaplar hakkında şüyû bulmuş tabirlerdir.

Fihris, *fehâris* kelimesinin tekili olup aslen Farsça'dır ve denildiğine göre bunun "ta'rîbi"= Arapçalaşmış biçimi *Fihrist*'tir. *Bernâmec* ise, *berâmic* kelimesinin tekili olup, bu da diğeri gibi Farsça'dır (*Fihris* I, 40).

Endülüs ulemâsı, *fehâris* ve *berâmic* hazırlamaya doğu ulemâsına nisbetle oldukça ehemmiyet ve ihtimâm göstermişlerdir. Çoğu zamanımıza ulaşamamış olmakla birlikte, bir kısmı yazma hâlinde çeşitli kütüphanelerde korunmaktadırlar.

Bernâmec yahut fihristler tertib edilişlerine göre bazı nev'lere ayrılmaktadırlar:

a) Müellifin, kıraat ettiği kitapları konularına göre tertib etmesi sûretiyle hazırlananlar. İbn Hayr'ın *Fehrese*'si gibi.

b) Müellifin, kendilerine kıraat ettiği şeyhlerin isimlerine göre tertib ettikleri. İbn Atiyye'nin *Fihrist*'i, Kâdı İyâd'ın *Gunye*'si gibi.

c) Bu iki özelliğin birleştirildikleri. İbn Câbir el-Vâdiyâşî'nin *Bernâmec*'i gibi.

Daha geniş bilgi edinmek için bkz. Dr. el-Ahvânî, *Kutubu Bernâmeci'l-ulemâ' fi'l-Endülüs*, Mecelle Ma'hedi'l-Mahtûtâti'l-Arabiyye I, cüz' 1, Mayıs 1955, s. 91.

Müteahhirûndan kimisi de fihrisini hazım hâlinde kaleme almıştır. Meselâ Şeyh et-Tayyib b. Muh. el-Fâsî öl. 1113 H.), *Fihris*'ini 618 beyitlik bir kasîde hâlinde yazmıştır.

Daha önce de söylediğimiz gibi bir kısım literal biyografi kitapları hem mu'cem, hem de meşyeha isimleri ile geçmiştir. Hem mu'cem, hem de meşyeha isimleriyle mezkûr olan bu tür eserlerin müelliflerinden bazıları: Necîbüddîn Abdüllatîf b. Abdilmun'im el-Harrânî; Fahrüddîn b. el-Buhârî; Ebû'n-Nûn Yûnus b. İbr. ed-Debûsî; Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Halîl ed-Dimaşkî; Ebû'l-Ganâ'im Muh. b. Alî b. Meymûn en-Nersî. Bu müelliflerin sözkonusu kitapları mu'cemler içinde bulunamaz ise, meşyehalar bölümünde aranmalıdır.

Sahâbe mu'cemleri:

1. et-Taberânî'nin *Mu'cemu'l-kebîr*'i: Sahâbe isimlerine ve harf sırasına göre tertîb edilmiştir. Ebû Hureyre'nin müsnedini almamıştır[2]. Zira onun için ayrı müstakil bir eseri vardır. Denildiğine göre 12 ciltte 60.000 hadis irâd etmiştir. Eser hakkında İbn Dihye: "Dünyâ üzerindeki mu'cemlerin en büyüğüdür." demiştir. Muhaddis ve ulemâ "Taberânî'nin *Mu'cem*'i" dediklerinde bununla onun *M. el-kebîr*'ini kasdederler. Diğer mu'cemlerini kasdettikleri zaman bunu ismini ifâde ederek kayıtlarlar[3].

2. et-Taberânî'nin *Mu'cemu'l-evsat*'ı. Bunu, kendi şeyhlerinin isimlerine göre tertîb etmiştir. Hadislerini verdiği şeyhlerinin sayısı 2000'e yakındır. Rivâyet ve şeyhleri o kadar çoktur ki, bunların bir kısmı müellifin ölümünden sonra da yaşamıştır. Çoğunlukla da şeyhlerinin "garîb" olan rivâyetlerine yer vermiştir. Zehebî de: "Bu kitap, Dârekutnî'nin *K. el-Efrâd*'ının nazîridir" dedikten sonra bu eserin fazîleti ile onun rivâyetinin genişliğine temas etmiştir. Denildiğine göre 30.000 hadis ihtivâ etmekte ve 6 büyük ciltten oluşmakta imiş. Bu eseri hakkında ondan: "Bu kitap benim rûhumdur" dediği nakledilmiştir. Zira onu hazırlamakta pek meşakket çekmiştir. Zehebî diyor ki: "Onda her türden nefis, azîz ve münker (hadis) mevcuttur."[4]

3. et-Taberânî'nin *Mu'cemu's-sağîr*'i: Tek ciltlik bu eserinde müellif, 1000 kadar şeyhin, herbirinin birer, nâdiren de bazılarının ikişer hadisini tahrîc etmiştir. Kimilerince 20.000 hadis ihtivâ etmekte imiş, el-Makarrî ise

---

2* Ebû Hureyre dışında İbn Ömer, İbn Abbâs ve İbn Mes'ûd'un hâricinde diğer muksirûnun müsnedlerine de yer vermemiştir. Eser, yarı alfabetiktir. Şöyle ki, meselâ *Ayın* harfinde Ömer ile başlayanlar Abdullah isimli olanlardan öncedir.

3* Müellifinden rivâyet eden râvileri:

a) Ebû Nu'aym el-İsbehânî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 126b-127a).

b) Ebû Bekr Muh. b. Abdillah b. Rîze (Suyûtî *Fihrist* (250b-251a).

c) Ebû'l-Hasan Ah. b. Muh. b. el-Huseyn b. Fâzşâh el-İsfehânî (*İber* I, 267, 404; İzz. b. Cem. 77a-79b).

Hadîs literatüründe çok önemli bir yeri vardır. Başka bilim dallarında çok önemli bir hadîs kaynağı olarak kullanılmıştır. İbn Hacer, bu kitap için *İsâbe*'nin bir yerinde (II, 418) "müsned" tabirini kullanmıştır.

Alâüddîn Ebû'l-Hasan Alî b. Belbân b. Abdillah el-Cemedâr el-Fârisî 705-739 H.) tarafından fıkıh bâblarna göre düzenlenmiştir (*Vefeyât İbn Râfi'* I, 279).

Yazmaları çoktur. Tamamı neşredilmiştir: Hamdî Abdülhamîd es-Selefî'nin tahkik ve tahrîci ile 25 cilt hâlinde Bağdat'ta 1980 yılında Matba'atu'l-Vatani'l-Arabî tarafından basılmıştır. Bu tarihten sonra 1983 yılında Matba'atu'l-Ümme'de tekrar daha güzel bir neşri gerçekleştirilmiştir.

4* *Mu'cemu'l-evsat*'ın hacmi ve ihtivâ ettiği hadîs miktarı ile ilgili rakamlar oldukça mübâlağalıdır. Gerçekte iki yahut dört ciltte, tek sened üzerinden gelen birden fazla hadîs metinleri de hesaba katılacak olursa 15000 civarında hadîs ihtivâ etmektedir.

Kitabı müellifinden rivâyet edenler:

a) İbn Rîze (Suyûti *Fihrist* 251a; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 80a).

b) Meşhûr hâfız, *Hilye* sâhibi Ebû Nu'aym el-İsbehânî (*Fihris Ensârî* 221ab; İbn Hacer *Müfehres* 200b; Sirâcüddîn *Meşyeha* 126b-127a; *Sila* 85-29, 452).

Yazmaları vardır: Bunlardan Kara Çelebi 72-73 numaralarda kayıtlı iki cildi tam nüshadır. Tamamı 15 cilt hâlinde yakın tarihte neşredilmiştir.

Fethü'l-müte'âl'inde, Şeyh İbn Fehd Takiyyüddîn'in *K. İrşâdi'l-mühtedîn*'inden naklen *Mu'cemu's-sağîr*'in tek ciltte isnâdlı 1500 kadar hadisi şâmil olduğunu zikretmiştir. Ayrıca: "Zira o, kitabından 1000 kadar şeyhin herbirinden bir ya da iki hadis tahrîc etmiştir" diye ilâve etmiştir[5].

4. İbn Lâl'in *Mu'cemu's-sahâbe*'si: Ahmed b. Alî b. Lâl el-Hemedânî eş-Şâfi'î. Bu mu'cem hakkında Kâdı İbn Şuhbe, *Ta'rîh*'ında: "Bundan daha güzel bir şey görmedim." dedikten sonra, müellifinin kabrindeki duâların müstecâb olduğundan sözetmiştir.

5. Ebû'l-Hüseyn b. Kâni'nin *Mu'cemu's-sahâbe*'si.

6. Ebû Mansûr el-Bâverdî'nin *Mu'cemu's-sahâbe*'si.

7. Ebû'l-Kâsım el-Beğavî'nin *Mu'cemu's-sahâbe*'si[6].

Şüyûh mu'cemleri:

8. Ebû'l-Kâsım b. Asâkır ed-Dimaşkî'nin *Mu'cem*'i[7]. Yine onun *Mu'cemu'n-nisvân*[8] ile *Mu'cemu'l-buldân*'ı vardır.

9. Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ el-Mevsilî'nin *Mu'cem*'i[9].

5* Eserin râvileri:

a) Ebû Bekr Muh. b. Abdillah b. Rîze (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 79b-80a; *Sıla* 85-29, 452).

b) Ebû Nu'aym el-İsbehânî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 71a-72a).

Yazmaları pek çok olan kitabın basması: Abdurrahman Muh. Osmân'ın tashîhi ile Medine'de 1968 yılında Mektebetu's-Selefiyye tarafından neşredilmiştir. Hadîslerini saydım, 1070 hadîs içermektedir.

Zehebî'nin *Mu'cem*'den yaptığı seçmeler hem kıraat olunmuş (İbn Hacer *Müfehres* 98a), hem de yazma hâlinde zamanımıza ulaşabilmiştir (Şehit Ali 546/17, 115-127 yk., 749 H.).

6* Müellifinden rivâyet eden: Ubeydullah b. Muh. b. Muh. b. Hamdân el-Ukberî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 126b).

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 94 (IX, 128-139 yk., "Seleme" isminden "Süfyân" ismine kadar); Chicago, Or. İnst, A 12027 (27 yk., 1054 H.; GAS 175).

7* Onun şüyûh-hadîs mu'ceminin iki nüshasını tesbit ettim:

a) British Mus. Or. 7735 (DL 35).

b) Topkapı Sarayı, Medine 337 (sonu noksan, 250 yk., muhtemelen en geç 8. asırda kopye edilmiş). Yazma nüshada müelliften rivâyette bulunan râvileri: Takiyüddîn Ebû'l-Vahş Abdurrahman b. ebî Mansûr b. Nesîm el-Makdisî ile Ebû Ya'lâ Hamza b. İbr. b. Abdillah el-Cevherî el-Hayyât. Yazmanın sonu noksan olduğu için Nûn harfinin başına kadar. Sevkettiği hadîslerin senedleri hakkında hükümler de vermektedir.

İbn Asâkir'in bir *Mu'cem*'i daha vardır ki, bu bölümle bir ilgisi yoktur: *el-Mu'cemu'l-müştemil alâ esmâi'ş-şuyûhi'n-nebel*. Kutub-u sitte müelliflerinin şeyhlerinin alfabetik bir kolleksiyonudur. Basılmıştır: Sekînetü'ş-Şihâbî'nin tahkiki ile, 1980 Şam, Dâru'l-Fikr.

8* Müelliften rivâyet eden: Şerefüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Nasr b. Abdirrahman ed-Dimaşkî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 109b).

9* Müellifinden rivâyet edenler:

a) el-Kâdı ebû Bekr Yûsuf b. el-Kâsım el-Meyâncî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 50a).

b) Ebû'l-Huseyn Muh. b. en-Nadr b. Muh. en-Nahhâs el-Mevsilî (Sirâcüddîn *Meş-*

10. ed-Dağvelî'nin *Mu'cem*'i: Ebû'l-Abbâs Muh. b. Abdirrahman b. Muh. ed-Dağvelî es-Serahsî el-Hâfız, öl. 325 H.

11. Ebû Bekr el-İsmâ'îlî'nin *Mu'cemu'ş-şuyûh*'u[10].

12. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Mu'cemu'ş-şuyûh*'u.

13. Ebû Abdillah el-Hâkim ed-Dabbî'nin *Mu'cemu'ş-şuyûh*'u[11].

14. Ebû Sa'îd b. el-A'râbî'nin *Mu'cemu'ş-şuyûh*'u[12]: Ahmed b. Muh. b. Ziyâd b. Bişr b. Dirhem, İbnü'l-A'râbî el-Basrî (sonra:) el-Mekkî, vera' sâhibi, âbid, sûfî, rabbânî, kadri yüce, güvenilir âlim, pek çok eserin sâhibi, bunlardan *Tabakâtu'n-nussâk* ile *Ta'rîhu'l-kebîr lil-Basra* meşhûr olanlarındandır. Mekke'de 340 H. yılında vefât etmiştir.

15. Ebû Bekr Muh. b. İbrâhîm b. Alî b. Âsım b. Zâdân b. el-Mukrî el-İsbehânî'nin *Mu'cemu'ş-şuyûh*'u harflerine göre düzenlenmiş olup, her şeyhin bir ya da daha fazla hadisini tahrîc etmiştir[13].

16. es-Sehmî'nin *Mu'cemu'ş-şuyûh*'u: Ebû'l-Kâsım Hamza b. Yûsuf b. İbrâhîm b. Mûsâ es-Sehmî —ki bu, marûf bir kabile olan Sehm b. Amr'a nisbettir— el-Kureşî el-Cürcânî, vâiz ve gezgin hâfız, Nîsâbûr'da 427 H. tarihinde vefât etmiştir. Kendisinden *er-Risâle*'sinde rivayette bulunduğu Ebû'l-Kâsım el-Kuşeyrî'nin şeyhlerindendir. *K. Âdâbi'd-dîn* eserlerinden birisidir.

17. Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muh. b. es-Sem'ânî el-Hâfız'ın *Mu'cemu'ş-şuyûh*'u[14].

---

yeha 126ab; *Sila* 85-29, 453). Kıraat ve rivâyeti yapılan hadîs kitaplarından birisidir (Meselâ : *Dürer* I, 112, I, 121-2; İbn Hacer *Müfehres* 173a, 208b). Yakın bir tarihte tahkikli neşri yapılmıştır.

10* Yegâne râvisi: Ebû Bekr Ah. b. Muh. el-Berkânî'dir (İbn Hacer *Müfehres* 100a; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 3ab; *Sila* 85-29, 483).

Eksiksiz bir nüshası Bâyezid Umûmî kütüphanesindedir: Veliyüddîn 845 1(34 yk., 7. H. asır). Neşredilmiştir: 1978 Wiesbaden Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes, 43, 3), Heinrich Shützinger'in tahkiki ile: Das Kitâb al-mu'cam des Abû Bakr al-İsmâ'îlî.

11* Müellifinden rivâyet eden: Meşhûr muhaddis, Ebû Bekr Ah. b. el-Huseyn el-Beyhakî (*Sila* 85-29, 454).

12* Zehebî'ye göre bu mu'cemi başkası onun için hazırlamıştır (*Tezkire* III, 852). Müellifinden rivâyet eden: Abdurrahman b. Ömer en-Nahhâs (*Sila* 85-29, 453; *Fihris*, No. 214). *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 46, II, 129). Yazma nüshası: Zâhiriyye, hadîs 280 (1a-249b, 7. H. asır; NÂSIR 25). Tahkikli neşrini Ahmed b. Mirîn Seyyâd, doktora tezi olarak yapmıştır (Câmi'atu'l-İslâmiyye, Medine-i Münevvere).

13* Müellifinden rivâyet edenler: Ebû'l-Feth Mansûr b. el-Huseyn b. Alî b. el-Kâsım ile Ebû Tâhir Ah. b. Mahmûd es-Sekafî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 10b; *Sila* 85-29, 452; *Fihris*, No. 215).

Yegâne yazma nüshası: Kahire^2 I, 79, mustalah 27M (8 cüz', 143 yk., 707 H.).

14* Zehebî, bunun 10 cilt olduğunu söylemektedir (*İber* II, 38).

Bu mu'cemden yapılan seçmeler yazma hâlinde elde edilmiştir: *el-Muntehab min Mu'cemi'ş-şüyûh*, rivâyet eden: İftihârüddîn Ebû Hâşim Abdülmuttalib b. el-Fadl b. Abdilmuttalib el-Hâşimî. Yazma nüshası: Ahmet III 2953 (299 yk., 647 H.). Alfabetik olan hâl tercemeleri yanısıra bazı şeyhlerinin hadîslerini de sevketmektedir.

18. Yine onun *Mu'cemu'l-buldân*'ı.

19. Yine aynı müellifin *et-Tahbîr fi'l-mu'cemi'l-kebîr*'i[15].

20. Ebû Tâhir Ahmed b. Muh. es-Silefî'nin üç *Mu'cem*'i vardır. Bunlardan *el-Mu'cem li-meşyehati İsbehân*'ı tek cilttir[16].

21. Yine onun büyük hacimli *el-Mu'cem li-meşyehati Bağdâd*'ı[17].

22. Yine onun diğer belde şeyhleri için kaleme aldığı *Mu'cemu's-sefer*'i[18].

23. İbn Hayr'ın *Mu'cem*'i: Ebû Bekr Muh. b. Hayr b. Ömer b. Halîfe el-Ümevî el-Lemtûnî el-İşbîlî el-Mâlikî el-Hâfız el-Mukrî, Ebû'l-Kâsım es-Süheylî'nin —ki bu, *er-Ravdu'l-ünüf* kitabının müellifidir— dayısıdır. H. 575'de vefât etmiştir. Bu eser, şeyhlerinin isimleri ile onlardan rivayet ettikleri hakkında hazırladığı bir katalog niteliğindedir.

24. Ebû'l-Muzaffer es-Sem'ânî'nin *Mu'cem*'i: Ebû'l-Muzaffer Abdülkerîm b. Mansûr es-Sem'ânî, öl. 615 H., eser 18 cüz'dür[19].

25. İbn Halef'in *Mu'cem*'i: Şerefüddîn Ebû Muh. Abdülmü'min b. Halef eş-Şâfi'î ed-Dimyâtî, imam, allâme, fakîh, nesebci, hâfız, huccet, muhaddislerin şeyhi. 705 yahut 706 H. tarihinde âniden vefât etmiştir. Şeyhlerinin sayısı 1300'dür[20].

26. et-Tenûhî'nin *Mu'cem*'i[21]: Ebû İshâk Burhânüddîn İbrâhîm b. Ahmed b. Abdilvâhid et-Tenûhî —ki bu, Bahreyn'de eskiden var olan, hıristiyanlaştırmaya karşı koyan, daha sonra İslâmlaşarak burada yaşamlarını

15* = *el-Mu'cemu'l-muhabber*. Bunu müelliften İsâ b. Abdilazîz el-Lahmî, icâzet ile rivâyet etmiştir (*Sila* 85-29, 455; *Fihris*, no. 213). Basması: 2 cüz' hâlinde, Münîre Nâci Sâlim'in tahkiki ile 1975 Bağdat, Ri'âsetü Dîvâni'l-Evkâf tarafından.

16* Bkz. *İber* III, 71.

17* Bkz. *Tekmile* I, 742. = *Meşyehatu'l-Bağdâdiyye*. Yazması: Feyzullah 535 (başından takriben 10 yaprak noksandır, 72 yk; III, VII cüz'ler, 7. H. asır). Diğer yazmaları: Escurial[2] 1783; Medine, ZDMG 90, 114 (GAL); Zâhiriyye, mec. 10 (XI, XII, 39-55 yk.). Tamamı 100'ün üzerinde cüz'den teşekkül ediyor imiş.
Bundan seçmeler yapılmıştır: Ah. b. Halîl el-Lubûdî'nin seçmeleri: *Müntekâ mine's-Sefîneti'l-Bağdâdiyye*. Yazması: Land. -Br. 117.

18* Silefî'nin en marûf mu'cemi olup, kayıtsız olarak Silefî'nin *Mu'cem*'i denildiğinde bu kasdedilmiştir. Kıraat ve rivâyet olunan hadîs kitapları cümlesindendir (*Sila* 85-29, 455; *Fihris*, No. 218; Hallikân III, 320, VII, 146). İlk cildi neşredilmiştir: Behîcetü'l-Hasanî'nin tahkiki ile 1978 Bağdat, Vizâretu's-Sekâfe ve'l-Fünûn tarafından. Bunun tahkikinde mu'cemin Ârif Hikmet ve Ch. Beatty nüshalarına dayanılmıştır. Ancak yazma nüshaları neşri kâbil olmayacak derecede yıpranmış ve eksiktir. Amberto Retzitano, *Mu'cem*'de yer alan *"Ahbâru an ba'di müslimî Sakaliyye"* başlıklı bir bölümün tahkikli incelemesini yapmıştır: Kahire, Câmi'atu Ayni Şems külliyâtı, No: 3, 1955.

19* İbnü'n-Neccâr, babasının ona 18 cüz'lük bir mu'cem tahrîc ettiğini *Zeylu Ta'rîhi Bağdâd*'ında bildirmektedir (*Siyer* XXII, 107; *İber* III, 174).

20* İbn Hacer'e göre 4 cilt (*Dürer* I, 417), Tüceybî'ye göre ise 1330 şeyhi muhtevi olmak üzere 44 cüz'dür (*Bernâmec* 240).

21* Bkz. *Sila* 85-29, 453. İbn Hacer diyor ki: "Ona 600 şeyhi içeren bir mu'cem tahrîc ettim" (*Dürer* I, 11).

sürdüren birkaç kabîlenin ortak adı olan Tenûh'a nisbettir— el-Bu'lî —ki bu, onun aslıdır— ed-Dimaşkî (:menşei) el-Mısrî , 800 H. senesinde vefât etmiştir.

27. Takiyüddîn es-Subkî'nin *Mu'cem*'i[22].

28. Şemsüddîn Muh. b. Ahmed ez-Zehebî'nin *Mu'cemu'l-kebîr*'i ve bunun daha incesi[23].

Başka pek çok kişinin mu'cemleri mevcuttur.[24]

22* Takiyüddîn Ebû'l-Hasan Alî b. Abdilkâfî es-Subkî'nin bu mu'cemini onun için Ebû'l-Huseyn Ah. b. Aybek el-Husâmî tahrîc etmiştir (*Dürer* III, 64; *Sıla* 85-29, 453; *Fihris*, No. 233).

Subkîlerden bir diğeri: Tâcüddîn Ebû Nasr Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfî es-Subkî'nin (727-771 H.) *Mu'cem*'i. Bunu onun için tahrîc eden: Muh. b. Yahyâ b. Muh. b. Sa'd el-Makdisî el-Hanbelî'dir (öl. 759 H.) (*Dürer* II, 426). Yazması vardır: Kahire, Suppl. III, 75, Teymûr, ta'rih 1446 (379 s., 1371 H.).

23* Zehebî'nin üç mu'cemi vardır ki, hepsini de kendisi hazırlamıştır:

a) *el-Mu'cemu'l-kebîr* (*Sıla* 85-29, 452; *Dürer* III, 337; *Fihris* No. 231). Yazmaları vardır: Ahmet III 462 (tamamı, 226 yk., 878 H.), müellif nüshası 13 cüz'dür; Kahire I, 252, hadîs 65 (292 yk., 745 H.); Râmpûr I, 138, 48; Buhâra 233.

b) *el-Mu'cemu'l-latîf* yahut *M. es-sağîr* (a.y.). *Fihrisu'l-fehâris* müellifi, bunun iki kürrâseden teşekkül ettiğini gördüğünü söylemiştir. Bu mu'cemine göre Zehebî, ilk semâını 694 H. senesinde yapmıştır (*Fihris*, No. 232).

c) *el-Mu'cemu'l-muhtass bi'l-muhaddisîn* (*Dürer* I, 50; *Fihris* 417, 440, 790, 1032, 1038). İbn Râfi', *Vefeyât*'ında bu mu'cemden pek çok alıntı yapmıştır. İbn Kâdî Şuhbe'nin bu kitaptan yaptığı seçmeleri yazma hâlinde Bağdat Evkâf kütüphanesi ile Paris'te (2076/3-4) elde edilmiştir.

24* Daha pek çok kişinin hadîs ve şüyûh mu'cemleri vardır:

1. Tâcüddîn Ebû Muh. Abdülhâlik b. Esed b. Sâbit el-Hanefî ed-Dimaşkî'nin (öl. 583 H.) *el-Mu'cem*'i. Sâdıriyye ve Muîniyye medreselerinin müderrisi olan müellif, bunu kendisi için tahrîc etmiştir (*İber* III, 44). Yazması: Köprülü II 390 (117 yk., 7. H. asır, müellif nüshasından istinsâh edilmiştir). Bir hadîs mu'cemi.

2. Safiyüddîn Ebûl-Fadâ'il Abdülmü'min b. Abdilhakk b. Abdillah el-Bağdâdî el-Hanbelî'nin (658-739 H.) *Mu'cem*'i. Bu hususta İbn Hacer: "Kendisi için 300 şeyhlik bir mu'cem hazırladı" demektedir (*Dürer* I, 418; *İber* IV, 112).

3. Ebû Mûsâ İsâ b. Süleymân el-Endülüsî er-Rundî er-Ru'aynî'nin öl. 632 H.) *Mu'cem*'i (*Siyer* XXIII, 24; *Fihris*, No. 223).

4. *Mu'cemu ashâbi's-Sadefî*. Bunu Ebû Abdillah Muh. b. Abdillah b. ebî Bekr b. el-Ebbâr el-Kudâ'î, Kâdı Ebû Alî b. Sükkere es-Sadefî'nin şeyhlerinden onun için hazırlamıştır. Neşri yapılmıştır: Fr. Codera, Bibl. -Ar.-Hisp. t. IV, Madrid 1884.

5. Kâdı İyâd diyor ki: "Onun hakkındaki haberleri ve şeyhlerini bir mu'cemde topladım, tamamı aşağı yukarı 200 kadar şeyhten oluştu: *Mu'cemu şuyûhi's-Sadefî*" (*Gunye*, 194; *Fihris*, No. 238).

6. Şihâbüddîn Ah. b. İshâk b. Muh. b. el-Mü'eyyed el-Ebrekûhî'nin (625-701 H.) *Mu'cemu'ş-şüyûh*'u (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 40a). Yazması: IV-XIII cüz'ler arası: Ezher, must. 373 (142 yk.).

7. Ebû Bekr Ah. b. İbr. el-Cürcânî'nin *Mu'cem*'i. Ondan bu kitabını rivâyet eden: Ebû Bekr Ah. b. Muh. el-Berkânî (*Sıla* 85-29, 452; *Fihris* No. 220).

8. Şihâbüddîn Ebû'l-Mahâmid İsma'îl b. Hâmid b. Abdirrahman el-Ensârî el-Kûsî el-Hazrecî'nin (574-653 H.) *Mu'cem*'i. Eserin 4 cilt olduğunu söyleyen Zehebî, içinde bazı yanlışlıkların mevcûdiyetine işâret etmektedir (*Siyer* XXIII, 289; *İber* III, 270).

9. Ebû'l-Huseyn Muh. b. Ah. b. Muh. b. Ah. b. Cumey' el-Gassânî es-Saydâvî'nin (305-

402 H.) *Mu'cem*'i. Tamamı 4 cüz'dür. Alfabetik olup, her şeyhin ismi altında bir hadîsini yahut bir hikayesini yahut şiirini irâd etmiştir. Müellifinden rivâyet eden: Ebû Nasr el-Huseyn b. Ah. b. Muh. b. Talâb el-Hatîb el-Kureşî ed-Dimaşkî'dir (öl. 470 H.).

Muhaddisler arasında kıraat ve rivâyeti çok olan hadîs kitaplarındandır. Mesela: *İber* II, 202, 318, III, 124; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 13b; İbn Hacer *Müfehres* 12b; *Vefeyât İbn Râfi'* I, 265; *Meşyehatü'l-Halebî* 116, 12a, 58a, 67a; *Bern. Tüceybî* 239-240; *Sıla* 85-29, 453; *Fihris* No. 217.

10. Ebû Alî el-Hasan b. Ah. b. el-Hasan el-Haddâd el-Mukrî'nin (öl. 515 H.) *Mu'cem*'i. Tamamı üç cüz' olan kitabı müellifinden rivâyet eden: Ebû'l-Hasan Mes'ûd b. ebî Mansûr b. Muh. el-Hayyât (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 68 ab; *Sıla* 85-29, 454; *Fihris*, No. 212). Yazması: Kahire[1] I, 252, hadîs 26 (I, 14 yk.).

11. Şihâbüddîn Ah. b. Muh. b. Muh. b. Alî, İbnü Haceri'l-Heytemî'nin (909-973 H.) *Mu'cem*'i. 970 H. senesinde tamamladığı kitabın yazmaları: Kahire, must. 297-8, 28 M (51 yk., 1033 H.), Teymur 134 (190 s., 1225 H.), Tal'at 683 (1-81 yk., 1179 H.), mec. 25 M (1-86 yk., 1102 H.).

12. İbnü Haceri'l-Askalânî'nin *el-Mu'cemu'l-müfehres*'i. Kıraat ve semâ ettiği kitapların isnadlarını ihtiva etmektedir. Bir başka deyişle bu mu'cem, onun ilmî otobiyografisini yansıtmaktadır. Diğer mu'cem ve fihristlerden farkı, sadece hadîs kitaplarını irâd etmiş olmasıdır. Kitapta hiç hadîs yer almamıştır. Tam bir şüyûh ve mesmûât mu'cemidir. Yazmaları vardır: Murad Molla 603 (müellif hattı); Ezher, must. 373 (iki cilt, 320 yk., 363 yk, 1370 H.); Kahire, must. 300, had. 82 (185 yk., 854 H.). Muhtasarı: British Mus. Suppl. 165.

İbn Hacer, daha sonra bu mu'cemindeki şeyhlerinin isimlerini alfabetik sıraya koydu ve iki kısma ayırdı: rivâyet yoluyla ahzettikleri, dirâyet yoluyla ahzettikleri. Her şahsın tercemesini verdikten sonra o şahsa okuduğu ve dinlediği hadîs kitaplarını senedleriyle birlikte zikretti. 806 senesinden sonra başladığı kitabını 832 senesinde bitirmiştir. Adı: *Mecma'u'l-mü'esses li'l-Mu'cemi'l-müfehres*. Yazmaları mevcuttur: Kahire, must. 283-4, hadis 75 (232 yk., 859 H.); Âşiref. 75/1 (1-187 yk., 864 H.; bittikten sonra İbn Hacer'in hattı ile *Uşâriyât*'ı vardır.).

13. Ebû Zerr Abd b. Ah. el-Herevî el-Ensârî'nin (öl. 434 H.) *Mu'cem*'i (*İber* II, 269; İbn Hayr 154; *Gunye* 280; *Fihris* 610-11 No. 211).

14. Celâlüddîn es-Suyûtî'nin *el-Müneccem fi'l-mu'cem*'i. Şeyhlerinin fihristidir (*Fihris* 595-5). Yazması: Kahire[1] V, 161; [2] V, 369 (müellif hattı).

15. Yine onun *el-Mu'cemu'l-kebîr = Hâtibu leyl ve-cârifu seyl*'i (*Fihrisü'l-fehâris*).

16. Müslümanların kâdısı Takiyüddîn Süleymân b. Hamza b. ebî Ömer el-Makdisî el-Hanbelî'nin (öl. 715 H.) *Mu'cem*'leri:

a) İmam Zehebî'nin tahrîc ettiği, *el-Mu'cemu'l-Ba'lî* adı ile marûftur (İbn Hacer *Müfehres* 207a; *Sıla* 85-29, 454; *Fihris* 229, 234).

b) İbnü'l-Mühendis'in tahrîc ettiği (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 81b).

17. İbn Beşkuvâl, kendisi için bir mu'cem kaleme almıştır (*Siyer* XXI, 140; *Fihris* 245).

18. Alemüddîn hâfız Ebû Muh. el-Kâsım b. Muh. el-Birzâlî'nin (665-739 H.) *Mu'cem*'i. İbn Hacer diyor ki: "Semâ' ile ahzettiği şeyhlerinin sayısı 2000'e, icazetle ahzettiklerinin ki ise 1000'den fazlasına ulaşmıştır. Bunların tümü için büyük bir *Mu'cem* hazırlamıştır." (*Dürer* III, 237). Bazı parçaları yazma halinde zamanımıza kadar gelebilmiştir: Zahiriyye, mec. 62 (39-59 yk., Hâfız Zehebî'nin hattı ile; NÂSIR 233); hadîs 233 (eksik).

19. Ebû'l-Huseyn Ah. b. Hamza b. Alî b. el-Hasan es-Sülemî'nin *Mu'cem*'i. Ebû Abdillah Diyâüddîn el-Makdisî (569-643 H.) onun mu'ceminden seçmeler yapmıştır ki, bunun yazması: Zahiriyye, mec. 110 (214-224 yk.) (NÂSIR 303, 334).

20. Ebû'l-Berekât Hibetullah b. el-Mübârek es-Sakatî el Bağdâdî'nin (öl. 590 H.) tek ciltlik *Mu'cem*'i. İbn Nâsır, onu hadîs uydurmakla ithâm etmiştir (*Tezkire* III, 1260).

21. Ebû'n-Nûn Yûnus b. İbr. b. Abdilkavî ed-Debûsî (yahut ed-Debâbîsî)'nin (630-729

H.) *Mu'cem*'i. Bunu onun için tahrîc eden: Ebû'l-Huseyn Ah. b. Aybek el-Husâmî. Tamamı 6 cüz'dür (*Dürer* I, 300, IV, 484; *Fihris*, No. 230).

22. Reşîdüddîn Ebû'l-Huseyn Yahya b. Alî b. Abdillah b. Müferric el-Attâr el-Ümevî'nin (584-663 H.) *Mu'cem*'i. Rivâyet eden: Alî b. İsma'îl b. Kureyş (*İber* III, 306; *Sıla* 85-29, 455).

23. Hâfız Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Halîl ed-Dimaşkî'nin *Mu'cem*'i (*Fihris* No. 221; Zehebî'nin seçmeleri, İbn Hacer *Müfehres* 35b).

24. Takiyüddîn Ebû'l-Me'âlî Muh. b. Râfi' b. ebî Muh. el-Havrânî es-Selâmî'nin *Mu'cem*'i. 1000'den fazla şeyhi muhtevi olmak üzere 4 cilt idi. Bizzat kendisi hazırlamış, başkasına tahrîc ettirmemiştir. İbn Hacer'in *Dürer*'inin pek sık istifade ettiği kaynaklardandır (*Dürer* III, 439, *Fihris* 440, 926).

25. İmâdüddîn Ebû'l-Me'âlî Muh. b. Alî b. Muh. el-Bâlisî ed-Dimaşkî'nin (öl. 711 H.) *Mu'cem*'i. Onun için bunu Zehebî tahrîc etmiştir (*İber* IV, 29; *Dürer* IV, 83; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 32a).

26. Ebû'l-Feth Muh. b. ez-Zeyn ebî Bekr Şerefüddîn el-Merâğî el-Kureşî'nin (775-859 H.) *Mu'cem* = *el-Fethu'r-rabbânî bi-mu'cemi'ş-şeyh ebî'l-Fethi'l-Osmânî*'si. Bunu kendisi tahrîc etmeyip Necmüddîn Muh. el-Med'û Ömer b. Fehd'e hazırlatmıştır (*Sıla* 85-29, 454; *Fihris* No. 236).

27. Şemsüddîn Ebû Abdillah Muh. b. İbr. b. Abdilvâhid b. Alî el-Makdisî'nin *Mu'cem*'i Onun için hazırlayan: İbnü'z-Zâhirî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 10a; *Sıla* 85-29, 454).

28. Zekiyüddîn el-Münzirî'nin *Mu'cem*'i kendisi için hazırlamıştır (*Siyer* XXIII, 321; *İber* III, 281; *Sıla* 85-29, 455; *Fihris* No. 219).

29. Takiyüddîn Muh. b. Ömer b. Fehd eş-Şafi'î el-Alevî el-Mekkî'nin (öl. 835 H.) *Mu'cem* = *Nevâfihu'n-nefehi'l-miskî*'si. Mekke'de 861 H. senesinde tamamladığı eserin yazmaları: Patna II, 318, 2429; Bankipore XII, 737.

30. Hâfız Ebû Bekr Muh. b. Yûsuf, İbnü Müsdî el-Ezdî el-Garnâtî'nin (663 H.) *Mu'cem*'i. Üç cilttir (*İber* III, 308; *Fihris* no. 222).

31. Ebû'l-Feyd Murtedâ ez-Zebîdî el-Huseynî el-Mısrî'nin (1145-1205) *Mu'cem*'i (*Fihris* 527, 931, 976, 1005: *el-Mu'cemu'l-kebîr*; *Fihris* 621-3: *el-Mu'cemu'l-muhtass*; *Fihris* 527, 622, 624, 931: *el-Mu'cemu's-sağîr*; *Fihris* 531, 536, 537: *el-Mu'cemu'l-asğar*). Yazması: Medine ZDMG 90, 115; GAL.

32. Ebû Bekr Muh. b. el-Mübârek b. Muh. el-Bağdâdî el-Beyyi', İbnü Maşşik'in (533-605 H.) *Mu'cem*'i: İbnü'd-Dübeysî'nin *Ta'rih*'inin kaynaklarındandır (*Siyer* XXI, 440; *Tekmile* II, No. 1067)

33. Mecdüddîn Ebû'l-Me'âlî Muh. b. Muh. b. Alî b. İbr. b. ebî'l-Kâsım el-Ensârî İbnü's-Sayrafî'nin (661-722 H.) kendisi için tahrîc ettiği *Mu'cem*'i (*Dürer* IV, 198).

34. Tâcüddîn Ebû'l-Kâsım Abdülgaffâr b. Muh. b. Abdilkâfî es-Sa'dî el-Mısrî'nin (İzz. b. Cem. 99a) (650-732 H.) kendisi için tahrîc ettiği 3 ciltlik *Mu'cem*'i (*Dürer* II, 386).

35. Ebû Bekr Muh. b. Ah. b. Abdirrahman el-Hemedânî el-Mu'addil ez-Zekvânî'nin (öl. 419) *Mu'cem*'i (*İber* II, 237).

36. Ebû'l-Hasan Alî b. Muh. b. İbr. ed-Dimaşkî el-Mukrî' el-Hina'î'nin (öl. 428 H.) kendisi için hazırladığı *Mu'cem*'i (*İber* II, 259)

37. Ebû Ah. Muh. b. Muh. b. Ahmed el-Hâkim'in *K. eş-Şüyûh*'u (*Tezkire* III, 977).

38. Ebû'l-Huseyn Muh. b. Muh. b. Ya'kûb b. İsma'îl el-Haccâcî en-Nîsâbûrî el-Mukrî'nin *Mu'cemu'ş-şüyûh*'u (*Tezkire* III, 949).

39. Ebû Abdillah Muh. b. Sa'îd b. Yahya b. Alî b. Haccâc el-Vâsitî'nin (558-637 H.) *Mu'cem*'i (*Siyer* XXIII, 68).

40. Ebû Abdillah Muh. b. Abdirrahman b. Alî b. Muh. et-Tücîbî el-Mürsî'nin (öl. 610 H.) kendisi için hazırladığı *Mu'cem*'i (*Siyer* XXII, 25).

41. Ebû Mûsâ'l-Medînî'nin 300'den fazla şeyhi muhtevi bir *Mu'cem*'i vardır (*Siyer* XXI, 154).

42. Ebû'l-Fadl Muh. b. Ah. b. Muh. el-Huseynî el-Buhârî'nin *Mu'cem*'i. Bunu onun i-

çin Ebû'l-Feyd Mürtedâ'z-Zebîdî (1145-1205 H.) tahrîc etmiştir. Yazması: Kahire, must. 298-9, had. 400 (1-6 yk., 1193 H.).

43. Zahîrüddîn Muh. b. ebî'l-Kâsım b. el-Kattân el-İsbehânî (öl. 632 H.), 550 şeyhi ihtiva eden bir *Mu'cem* hazırlamıştır (*İber* III, 215).

44. Zeynüddîn Ebû'l-Feth Muh. b. Muh. b. ebî Bekr el-Ebîverdî el-Hâfız es-Sûfî'nin (öl. 667 H.) *Mu'cem*'i. Zehebî, bu eserini yazmaya başladığını gördüğünü söylemektedir (*İber* III, 317).

45. Şemsüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Alî b. el-Hasan b. Hamza el-Huseynî'nin *Mu'cem*'i. Kendisi tahrîc etmiştir (*Vefeyât İbn Râfi'* II, 290).

46. Ebû Abdillah Muh. b. Abdilvâhid b. Muh. ed-Dakkâk el-İsbehânî'nin (436-516 H.) *Mu'cem*'i. Yazması: Zahiriyye, mec. 33 (107-114 yk., NÂSIR 277).

46. Ebû'l-Alâ' Mahmûd b. ebî Bekr b. ebî'l-Alâ' Muh. es-Sencârî el-Kilâbâzî el-Faradî'nin (644-700 H.) kendisi için hazırladığı *Mu'cem*'i (*Dürer* IV, 343).

47. Ebû İshâk İbr. b. Ah. el-Belhî el-Müstemlî el-Hâfız'ın (öl. 376 H.) kendisi için hazırladığı *Mu'cem*'i (*İber* II, 147).

48. Ebû Abdillah Muh. b. Osmân b. Abdillah el-Ukberî el-Bağdâdi ez-Zaferî'nin (öl. 599 H.) *Mu'cem*'i. Kendisi için hazırladığı mu'cemi İbnü'n-Neccar'a göre 5 cüz'dür (*Tekmile* I, No. 727).

49. Muh. b. Ah. b. Îsâ b. Manzûr el-İşbîlî el-Kadî'nin (öl. 469 H.) *Mu'cem*'ini ondan Hâfız Ebû Zerrî'l-Herevî rivâyet etmiştir (*Buğyetu'l-mültemis* 52).

50. Ebû'l-Mu'ammer el-Mübârek b. Ah. el-Ezecî el-Ensârî'nin (öl. 549 H.) *Mu'cem*'i. Zehebî'ye göre tek cilttir (*İber* III, 11).

51. *Fihrisü'l-fehâris* sahibi Muh. Abdülhayy el-Kettânî'nin *Mu'cem*'i. Birkaç ciltten oluşmuştur (*Fihris* No. 248).

52. Ebû'l-Berekât Muh. b. Alî b. Muh. b. Muh. b. Alî el-Ensârî el-Mevsilî'nin (530-600 H.) *Mu'cemu'n-nisâ*'sı (*Tekmile* II, No. 774).

53. Yâkût el-Hamavî'nin *Mu'cem*'i (*Fihris* 731).

54. Ebû'l-Abbâs el-Velîd b. Ebân el-Bûnî el-İsbehânî'nin *Mu'cemu'ş-şüyûh*'u (*Tekmile* II, No. 1432).

55. Ebû'ş-Şeyh el-İsbehânî'nin *Mu'cem*'i. Rivayet eden: Ebû Nu'aym el-İsbehânî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 127a).

56. Alemüddîn Sencer et-Türkî ed-Devâdârî el-Emîr es-Sâlihî'nin (699 H.) büyük *Mu'cem*'i (*İber* III, 399; 13 cüz'dür. İzz. b. Cem. 82b).

57. Ebû'l-Mevâhib el-Hasan b. Hibetillah b. Mahfûz b. el-Hasan, İbnü Sasrî et-Tağlebî el-Beledî'nin (537-586 H.) *Mu'cem*'i. Zehebî, *Ta'rîhu'l-İslâm*'da 13 cüz'den oluştuğunu söylemiştir (*Siyer* XXI, 265).

58. Ebû Sa'îd el-Huseyn b. Muh. b. Alî el-İsbehânî ez-Za'firânî'nin (öl. 369 H.) *K. eş-Şüyûh*'u (*Tezkire* III, 957).

59. Ebû Alî el-Hasan b. Alî b. Muh. el-Bağdâdî es-Sûfî'nin (öl. 751 H.) *Mu'cem*'i. Ona Şemsüddîn b. Sa'd, 1000 şeyhlik bir mu'cem tahrîc etmiştir (*Vefeyât İbn Râfi'* II, 137).

60. Müslümanların kâdısı Mecdüddîn Ebû'l-Mecd b. Kemâliddîn Ömer b. Ah. b. Hibetillah b. Cerâde'nin (617-707 H.) *Mu'cem*'i. Bunu onun için tahrîc eden: Ebû'l-Abbâs ez-Zâhirî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 122a).

61. İbr. b. Ah. b. Abdilvâris b. Abdilmü'min el-Ba'lbekî ed-Dimaşkî'nin *Mu'cem*'ini İbn Hacer tahrîc etmiştir (İbn Hacer *Müfehres* 93a).

62. Şihâbüddîn Ah. b. Ubeyd eş-Şâfi'î el-Attâr'ın (1138-1218 H.) *Mu'cem*'i. Yazmaları mevcuttur: Kahire, must. 299, had. 487 (12 yk.); Tal'at 180 (= *İntihâbu'l-avâlî ve'ş-şüyûhu'l-ahyâr min fehârisi şeyhina'l-imâmi'l-müsnidi'l-Attâr*, 48-60 yk.).

63. Ebû İshak İbr. b. Muh. b. Hamza b. Umâre el-İsbehânî'nin (öl. 353 H.) *K. eş-Şüyûh*'u (*Tezkire* III, 910).

64. Afîfüddîn Ebû Muh. İsh. b. Yahyâ b. İshâk b. İbr. el-Âmidî'nin (öl. 725 H.) *Mu'cem*'i. Tahrîc eden: İbnü'l-Mühendis (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 62a).

65. Ah. b. Abdillah b. Abdirrahman b. Küleyb b. Fehd es-Semmân'ın kendisi için tahrîc ettiği *Mu'cem*'i (*Dürer* I, 182).

66. İsma'îl b. İbr. b. Sâlim b. Berekât el-Ensârî, İbnü'l-Habbâz ed-Dimaşkî el-Hanbelî'nin kendisi için hazırladığı *Mu'cem*'i (*Dürer* I, 363).

67. Ebû'l-Hasan Burhânüddîn İbr. b. Ömer b. Hasan el-Bikâ'î el-Mısrî'nin (öl. 870 H.) *Mu'cem = Unvânu'z-zemân fi terâcimi'ş-şüyûh ve'l-akrân*'ı (*Fihris* No. 244). Yazması: Köprülü 1119.

68. Ebû'l-Kâsım Ömer b. Hasan b. Ömer b. Habîb ed-Dimaşkî el-Halebî'nin *Mu'cem*'i. Bunu onun için Zehebî, tahrîc etmiştir. 500 kadar şeyhi ihtiva etmiştir (*Dürer* III, 158).

69. Alî b. el-Muzaffer b. İbr. b. Ömer el-Kindî el-İskenderânî ed-Dimaşkî'nin *Mu'cem*'ini onun için el-Birzâlî, tahrîc etmiştir. 200 şeyhliktir (*Dürer* III, 130).

70. İzzüddîn Ebû'l-Feth Ömer b. Muh. b. Mansûr el-Emînî ed-Dimaşkî'nin (630 H.) 60 cüz'den oluşan *Mu'cem*'i (*İber* III, 207).

71. Ebû Muh. b. es-Semerkandî Abdullah b. Ah. b. Ömer b. ebî'l-Eş'as'ın (öl. 516 H.) kendisi için tahrîc ettiği tek ciltlik *Mu'cem*'i (*İber* II, 406).

72. İzzüddîn Abdülazîz b. Necmiddîn b. Fehd el-Mekkî'nin (öl. 921 H.) 1000 şeyhi muhtevi *Mu'cem*'i (*Fihris* No. 243).

TABAKÂT KİTAPLARI

Tabakât kitapları, şeyhleri, onların hâl ve rivâyetlerini başından müellifinin zamanına kadar "tabaka tabaka" ve asır asır ele alarak zikreden kitaplardır[1].

1. Müslim b. el-Haccâc'ın *K. et-Tabakât*'ı[2].

2. Ebû Abdirrahman en-Nesâ'î'nin *K. et-Tabakât*'ı[3].

3. İbn Sa'd'ın *Tabakâtu'l-kübrâ*'sı: Ebû Abdillah Muh. b. Sa'd b. Menî' el-Hâşimî —ki onların mevlâsıdır— el-Basrî el-Hâfız, Bağdat'a yerleşmiş, Kâtibu'l-Vâkidî nâmiyle marûftur. el-Vâkidî ile uzun zaman sohbeti oldu, onun için kâtiplik yaptı ve bu işiyle tanındı. Bağdat'ta 233 yahut 234 H.'de vefât etmiştir. Bu eserinde sahâbe ve tâbiûn ile kendi zamanına kadar yaşayan ricâli biraraya getirmiştir. Yaklaşık 15 cilttir[4]. Müellifin biri küçük ol-

---

1* Tabaka, lugatte benzeşen topluluk demektir. Istılahda ise sene ile isnâdda yahut sadece isnâdda yakınlık gösteren topluluk anlamına gelir. Buna göre şu tabakanın ricâli, diğer tabakanın ricâlinin yaklaşık şeyhleri pozisyonunda olurlar.

İki râvinin, aynı tabakadan olması bir yönden birbirlerine benzeşmelerinden dolayıdır. Buna karşılık olarak bir râvinin iki ayrı tabakada yer alması da iki ayrı yönden her iki tabaka ile benzeşmesinden ileri gelir. Enes bin Mâlik bunun bir örneğidir. Enes, sahâbeden olması vechile "sahâbe tabakasında" yer alır. Şayet sahâbe kendi içinde tabakalara ayrılırsa, o zaman küçük sahâbilerden olduğu için 10. tabakayı işgal eder.

Tabakât konusuna bakan araştırmacı, râvilerin doğum ve ölüm tarihleri, râvilerden kimlerin ve onların da kimlerden rivâyet ettikleri hususunda bilgi sahibi olur.

İmam es-Sehâvî, tarih ile tabakât ilminin arasını şöyle ayırmaktadır: Tarih ilminde doğum ve ölümler esas alınmakla birlikte ekseriyetle ahvâl konu edilir. Bunun aksine olarak tabakâtta ise ahval esas alınmakla birlikte ağırlıklı konu doğum ve ölüm tarihleridir.

2* Sadece sahâbe ve tâbiûnu içermektedir. Bunu müelliften iki râvi rivâyet etmiştir:

a) Ebû Muh. Mekkî b. Abdân el-Kaysî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 3a; *Sila* 85-29, 11; *Gunye* 110).

b) Ebû Sa'îd Muh. b. Muh. b. Mûsâ b. Hâmid el-Belhî (İbn Hayr *Fehrese* 225).

Yazması: Topkapı Sarayı, Ahmet III 624/26 (279a-297a, 628 H.) (GAS 143).

3* Kitabın tamamı zamanımıza ulaşamamıştır. Sadece Nâfi'nin ashâbını muhtevi olan bir bölümü bir mecmûa içinde neşredilmiştir: Subhî es-Sâmirâ'î, Haleb. Mecmua içinde 15-17. sayfaları arasında yer almıştır. Aynı mecmûa içinde Nesâ'î'nin *Tesmiyetü men lem yervi anhu gayru raculun vâhid*'i 21-22. sayfalar arasındadır.

4* Eser hakkında: Otto Loth, Das Classenbuch des İbn Sa'd, Einleitenden Untersuchungen von O. L., Leipzig 1869.

Tabakâtu'l-kübrâ'nın iki râvisinin tesbit ettim:

Birlikte olmak üzere: el-Hâris b. Muh. b. ebî Usâme ile el-Huseyn b. Abdirrahman b. Fehm (Sirâcüddîn *Meşyeha* 130ab; *Sila* 85-29, 11).

Muhtelif tarihlerde basılmıştır:

mak üzere iki tane daha *Tabakât*'ı[5] ile birlikte bir de *Ta'rîh*'i mevcuttur.

4. Ebû Hâtim er-Râzî'nin *Tabakâtu't-tâbi'în*'i: Ebû Hâtim Muh. b. İdrîs b. el-Münzir er-Râzî el-Hanzalî, meşhûr hâfız, Buhârî ile Müslim'in akrânı, Rey'de H. 275 yahut 277'de vefât etmiştir.

5. Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Mende ile bir başkasının *Tabakâtu't-tâbi'în*'i.

6. Ebû Sa'îd b. el-A'râbî'nin *Tabakâtu'n-nussâk*'ı[6].

7. el-Usfurî'nin *Tabakâtu'r-ruvât*'ı[7]: Ebû Amr Halîfe b. Hayyât b. Halîfe eş-Şeybânî el-Usfurî —ki bu, elbise boyamaya yarayan usfûra nisbettir— el-Basrî, Şebâb nâmiyle marûf, el-Hâfız, Buhârî'nin şeyhlerinden, *Ta'rîh* sâhibi, 246 yahut 230 yahut 240 H. senesinde vefât etmiştir.

8. Ebû'l-Fadl et-Temîmî el-Hemedânî'nin *Tabakâtu'l-Hemedâniyyîn*'i[8]: Ebû'l-Fadl Sâlih b. Ahmed b. Muh. b. Ahmed b. Sâlih b. Abdillah b. Kays et-Temîmî el-Hemedânî es-Simsâr el-Hâfız el-Muammer, eserler sâhibi. H. 384'de vefât etmiştir.

9. Ebû Amr ed-Dânî'nin *Tabakâtu'l-kurrâ*'sı[9]: Ebû Amr Osmân b. Sa'îd b. Osmân b. Ömer el-Ümevî —ki bunların mevlâsıdır— el-Kurtubî (:aslen) ed-Dânî —ki bu, Endülüs beldelerinden Dânye adlı bir beldeye nisbettir— Kur'ân ve hadîs ilimlerini bünyesinde toplayan imamlardan birisidir, Dânye'de 444 H. yılında vefât etmiştir.

10. Ebû Abdirrahman es-Sülemî'nin *Tabakâtu's-sûfiyye*'si[10].

---

a) Edward Sachon, 1905-1928, Leiden-Brill, 14/9 cilt halinde.

b) Beyrut, Dâru Beyrût 1957, 8 cilt halinde.

c) Bir bölümü: 123 sayfa, taşbaskı, Ekberâbâd (= Agra, 1891/1308).

5* *et-Tabakâtu's-suğrâ*'sı üç cüz'den oluşmuştur. Râvisi: Pek çok te'lifâtın sahibi Ebû Bekr Abdullah b. Muh. b. Ubeyd b. ebî'd-Dünyâ'dır (*İsâbe* I, 342; İbn Hayr *Fehrese* 224-5; Hallikân IV, 351).

6* Râvisi Ahmed b. Abdillah'tır (İbn Hayr *Fehrese* 284; *Tezkire* III, 852).

7* Mustafa Fayda'nın kitabı tanıtan bir yazısı vardır: İlahiyat Dergisi 1969, XVII, 333-5.

Kitabın tesbit edebildiğim râvileri:

a) Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. İshâk b. Yahyâ el-Ehvâzî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 130b; *Sila* 85-29, 11).

b) Bakî b. Mahled.

Basmaları:

a) Ekrem Diyâ' el-Ömerî tahkiki ile, 420 sayfa, 1967 Bağdat.

b) Süheyl Zükkâr'ın tahkiki ile, iki cilt, 1968-9 Şam, Vizâretu's-Sekâfe ve'l-İrşâdi'l-Kavmî.

8* Bkz. *Ta'rîh Bağdâd* V, 446; *Tezkire* III, 986.

9* Bkz. İbn Hayr *Fehrese* 72; Hallikân VI, 189; *Bern. Tüceybî* 44. Kitabın tam ismi şöyle zikredilmiştir: *Tabakâtu'l-kurrâ' ve'l-mukri'în mine's-sahâbe ve't-tâbi'în ve-men ba'dehum mine'l-hâlifîn.*

10* Kitabı müellifinden rivâyet eden: Ebû Bekr Ahmed b. Alî eş-Şîrâzî (İbn Hayr *Fehrese* 295; *Sila* 85-29, 12).

11. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Hilyetü'l-evliyâ' vè-tabakâtu'l-asfiyâ'*-sı: 10 kalın, 20 orta kalınlıkta ciltte sahîh, hasen, zayıf ve bazen de uydurma olmak üzere her türden hadis ihtivâ etmiştir[11]. Eseri kaleme aldıktan sonra müellifi henüz hayatta iken 400 dinara satılmıştır[12]. Eserin pek çok bereket ve fazîletleri mevcuttur.

Hâfız Nûreddîn el-Heysemî, içindeki hadisleri *Takrîbu'l-buğye fî tertîbi ehâdîsi'l-Hilye* adıyla fıkıh bâblarına göre düzenlemiştir.

Ebû'l-Feree b. el-Cevzî ise bu büyük eseri *Sıfatü's-safve* adıyla 4 cilt hâlinde ihtisâr etmiştir[13].

Müellif bu kitabını, mukaddimesinde beyan ettiği üzere yine kendisine ait olan *K. ez-Zühd*'ünde konu edindiği sahâbe, tâbi'ûn ve tebe-i tâbi'în tabakalarına zeyl olsun diye kaleme almıştır.

Basmaları yapılmıştır:

a) Johannes Pedersen tahkiki ile, Leiden, E. J. Brill 1960, Fransızca girişi ile birlikte.

b) Nûreddîn Şerîbe tahkiki ile 1953 Kahire.

Müellif, kitabında toplam 105 kişinin tercemesini vermiştir. Baş kısımlarda daha sık olmak üzere terceme sahiplerinin rivâyet ettikleri merfû haberlerden örnekler sunmasının yanısıra, hemen tamamı isnadı ile olmak üzere bol miktarda nükteli, edebî ve ahlâkî sözlerini serdetmiştir.

Farsça çevirisi Ebû İsma'îl Abdullah b. Muh. b. Alî el-Ensârî (öl. 481 H.) tarafından yapılmıştır. Yazmaları: Nurosmaniye 2500 (276 yk., 839 H.); Nafiz Paşa 426 (246 yk., 771 H.); Konya Yusuf Ağa 677 (220 yk.).

11* Yegane râvisi Ebû Alî el-Haddâd'dır (*İber* II, 351; *Siyer* XXI, 123; İbn Hacer *Müfehres* 64a).

İstanbul'da mevcut olan yazmaları: Reisülküttap 137-138; Damad İbr. 287-293; Fatih 4329-4336; Feyzullah 1435-1438, 1375; Murad Molla 383-386; Köprülü 282, 1072-1074; Nurosmaniye 794-797; Rağıp Paşa 1004-1005; Ahmet III 640.

Eser, 1932-1938 yılları arasında Kahire'de basılmış; daha sonra bu tab', Beyrut 1967 senesinde tekrarlanmıştır.

İki ince cilt halinde Haleb, Hizânetu's-Sayyâf el-Cezzâr'da mahfûz bir yazmanın başlığı *K. el-Hilyeti's-suğrâ*'dır (MMMA, 1956, s. 253).

Hâfız Nûreddîn el-Heysemî (öl.807 H.), *Hilye*'yi fıkıh bablarına göre düzenlemiştir: *Takrîbu'l-buğye fî tertîbi ehâdîsi'l-Hilye*. Yazma nüshası Mısır'dadır: Dârulkutub, hadîs 904 (I, 293; II, 161 yk., 807 H. İbn Hacer'in elyazısı ile).

12* Bkz. *Tezkire* III, 1094.

13* *Hilye*'yi ihtisar edenler olmuştur:

a. İbnü'l-Cevzî'nin *Safvetü's-safve*'si. İki baskısı yapılmıştır:

1. Kahire 1339.

2. Mahmûd Fâhûrî ile Muh. Kal'acî'nin tahkiki ile, 4 cilt halinde, 1973 Haleb, Daru'l-Ve'â.

Daha sonra *Safve* de hülasa edilmiştir:

1. İbrâhîm b. Ahmed er-Rakkî'nin (öl. 703 H.) *Ehâsinü'l-mahâsin*'i. Yazmaları: Bursa Haraççı, tarih 10; Berlin 9979, Ms. or. qu. 2130; Leipzig 242; Göttingen 84; İskenderiye, mevâ'iz 3.

2. Muh. b. el-Hasan b. Abdillah el-Huseynî'nin (öl. 776 H.) *Mecma'u'l-ahbâb ve-tezkiretü ûli'l-elbâb*'ı. Yazmaları: Kılıç Ali 762; Selim Ağa 844-847; Kahire[2] V, 393; Rampur I, 671, 30; Leipzig 245; Paris 2032.

3. Alî el-Harrât'ın (öl. 739 H.) *en-Nedîm ve'l-halve ve'l-menn ve's-selve ve'r-ravda ve'l-*

12. Ebû'ş-Şeyh b. Hayyân'ın *Tabakâtu'l-İsfehâniyyîn*'i[14].

13. Ebû'l-Fadl Alî b. el-Hüseyn el-Felekî'nin 1000 cüz'lük *Tabakâtu'r-ricâl*'i[15].

14. Tâcüddîn es-Sübkî'nin *Tabakâtu'ş-Şâfi'iyye*'si[16]: Tâcüddîn kâdılar kâdısı Ebû'n-Nasr Abdülvehhâb b. Takiyyiddîn Alî b. Abdilkâfî b. Temmâm el-Ensârî es-Sübkî eş-Şâfi'î, üstün pek çok eserin sâhibi, 771 H. senesinde vefât etmiştir.

15. Zehebî'nin *Tabakâtu'l-huffâz*'ı[17].

Daha pek çok tabakât kitapları vardır.[18]

---

kahvetü'l-müntehab min Safveti's-safve. Yazması: Damad İbrâhîm 417 (müellif hattı).

b. Ebû'l-Hasan et-Tedağî'nin *Muhtasar*'ı (*Fihris* 1070)

c. el-İrâkî el-Fâsî'nin oğlu Abdullah'ın *İhtisâr*'ı (*Fihris* 824-5)

14* İlk cildinin baskısı gerçekleşmiştir: Abdülgafûr Abdülhakk Huseyn el-Belûşî'nin tahkiki ile, Beyrut 1987, Mü'essesetü'r-Risâle.

15* Bkz. *Tezkire* III, 1115.

16* Küçük (*suğrâ*), orta (*vustâ*) ve büyük (*kübrâ*) olmak üzere üç ayrı *Tabakât* kaleme almıştır. Hepsi de mütedâvil olmak üzere sıkça müracaat olunan kaynaklardan idi.

Müellif, kitabına uzun bir önsöz yazmıştır ki, neredeyse bir tam cilde ulaşacak miktardadır. Bu önsözünde o, tercemeleri arzındaki metodunu, kitaptaki ilim ve fenlerin muhteviyâtını açıklar. Ayrıca daha önceki Şâfi'î tabakâtı yazarlarının isimlerini zikreder. Daha sonra fakîhleri 7 tabaka halinde ele alır. Her yüz seneye bir tabaka düşmektedir. Her tabaka kendi içerisinde alfabetik olarak düzenlenmiştir.

İbn Hacer, eser üzerine bazı haşiyeler yazmıştır (*Fihris* 990).

Tabakâtu'l-kübrâ'sı neşredilmiştir: Mahmûd Muh. et-Tannâhî'nin tahkiki ile 1964 Mısır'da, 10 cilt halinde, Îsâ el-Bâbî Matbaasında.

17* Diğer adı: *Tezkiretü'l-e'immeti'l-berere ve'l-huffâzi'l-mehere* (Vajda Paris s. 648). Yine *Tezkiretü'l-huffâz* adıyla da marûftur. Dört cilt halinde Haydarâbâd'da üzerine yazılan şu zeyille birlikte 1315 yılında neşredilmiştir: Ebû'l-Mahâsin Muh. b. Alî el-Huseynî (öl. 763 H.). Daha sonra Râfi' et-Tahtâvî'nin tahkiki ile yapılan Dimaşk 1347 neşrinde *Tezkire* ile beraber aşağıdaki zeyillerinin de baskıları gerçekleştirilmiş oldu:

a) Ebû'l-Mahâsin Muh. b. Alî b. el-Hasan el-Huseynî ed-Dimaşkî'nin *et-Tenbîh ve'l-îkâz fî zeyli Tabakâti'l-huffâz*'ı.

b) Ebû'l-Fadl Takiyüddîn Muh. b. Muh. b. Ömer b. Fehd el-Mekkî eş-Şâfi'î'nin (öl. 871 H.) *Lahzu'l-elhâz bi-zeyli Tabakâti'l-huffâz*'ı.

c) İmâm es-Suyûtî'nin *Zeylu Tabakâti'l-huffâz*'ı.

Yine imâm es-Suyûtî, *Tezkire*'yi *Tabakâtu'l- huffâz* adıyla özetlemiş ve üzerine İbn Hacer'in dönemine kadar olan boşluğu da ilave etmek suretiyle bir eser kaleme almıştır. Taksim ettiği tabaka sayısı 24'tür. Zehebî'nin verdiği bilgileri özetlemesi yanısıra kendisinden pek çok ilavelerde de bulunmuştur. Bu kitabın yapılan son baskısı: 1983 Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

Tabakâtu'l-huffâz'ın (Zehebî'nin) içinde geçen vefeyâtı İsma'îl b. Muh. b. Berdis (öl. 785 H.) nazım haline dönüştürmüştür: *Nazmu Tabakâti'l-huffâz li'z-Zehebî* yahut *el-İ'lâm fî vefeyâti'l-a'lâm*. Yazmaları: Ayasofya 2961; Köprülü Fazıl Ah. Paşa 243 (GAL S II, 46).

18* Buraya kadar zikredilen kitaplar, tabakât kitaplarının belli başlı olanlarından örneklerdir. Bu sahada kaleme alınmış daha pek çok eser mevcuttur. Bunların belli başlı olanları:

1. Abdülmelik b. Habîb'in *Tabakâtu'l-ulemâ*'sı (İbn Hayr *Fehrese* 202).

2. Şeyhu'l-İslâm Kivâmüddîn Ebû'l-Kâsım İsma'îl b. Muh. b. el-Fadl et-Teymî el-Kureşî'nin (457-538 H.) *Siyeru's-selef* yahut *Tabakâtu's-siyeri's-selef*'i.

Yazmaları: Reisülküttap 656 (295 yk., 599 H.); Paris 2012.

3. Alî b. el-Medînî'nin *K. et-Tabakât*'ı. İki cüz' halindeki kitabı, müellifinden oğlu Muh. b. Alî b. Abdillah b. Ca'fer, vicâde yoluyla rivâyet etmiştir (İbn Hayr *Fehrese* 225-6).

4. Ebû'l-Velîd Yûsuf b. Abdilazîz b. Yûsuf b. Ömer el-Lahmî el-Ündî, İbnü'd-Debbâğ'ın (481-546 H.) ince tek cüz'lük *Tabakâtu'l-muhaddisîn* yahut *Tabakâtu'l-huffâz* yahut *Tabakâtu eimmeti'l-muhaddisîn*'i. Râvisi: Ebû'l-Huseyn Alî b. Cübeyr ez-Zâhid'dir (*Tezkire* III, 1081; *Nefhu't-tîb* III, 63; İbn Hacer *Müfehres* 139a; *Sila* 85-29, 12).

5. Hâfız Şemsüddîn Muh. b. ebî Bekr b. Abdillah b. Muh., İbnü Nâsiriddîn ed-Dimaşkî'nin *Tabakâtu'l-huffâz*'ı (*Fihris* 52, 155, 909, 1034, 1169, 1171).

İbn Hacer, bu kitaba bir zeyl yazmıştır (*Fihris* 909).

6. İbn Hacer'in kendisine de bir *Tabakâtu'l-huffâz* nisbet edilmiştir (*Fihris* 333, 522, 1037).

7. Ebû Bekr b. el-Berkî'nin *K. et-Tabakât*'ı. Müellifinden rivâyet eden: el-Hasan b. Alî el-Medâyinî (*Sila* 85-29, 11).

8. İbnü'l-Mufaddal'ın *et-Tabakâtu'l-erba'în*'i. Tamamı kırk adet olan tabakalar, Zührî ile başlayıp İbn Mâkûlâ ile son bulmaktadır (*Tezkire* III, 1135).

9. Hâfız ez-Zehebî'nin (673-748 H.) *el-Mu'în fî tabakâti'l-muhaddisîn*'i. Yazması: Feyzullah 1528.

10. Yine Zehebî'nin *Manzûme fî esmâ'il-huffâz*'ı. Yazmaları: Kahire[1] V, 162; [2] V, 371; Âsâfiye II, 1712, 8, 1 (GAL).

11. Ebû Arûbe el-Huseyn b. Muh. b. ebî Ma'şer Mevdûd el-Harrânî'nin (220-318 H.) *et-Tabakât*'ı. Bu eserden seçmeler yazma halinde zamanımıza ulaşabilmiştir: Zahiriyye, amm 4556 (II, 1-12 yk., 6. H. asır) (GAS 176).

12. Ebû Bekr Ahmed b. Hârûn b. Revh el-Berdîcî el-Berda'î'nin *et-Tabakât fi'l-esmâ'il-müfrede min esmâ'il-ulemâ' ve-ashâbi'l-hadîs*'i. Yazmalarından birisi İstanbul'da (Köprülü 1152/3, 164a-172b, 622 H.) olan eser, 1987 yılında Dimaşk'ta neşredilmiştir.

Ebû Abdillah el-Hüseyn b. Ahmed b. Abdillah b. Bukeyr (öl. 388 H.), bu kitaba bazı ilavelerde bulunmuştur: *Ziyâdât*, yazması: Köprülü 1152/4 (172b-174b).

13. Mürtedâ ez-Zebîdî'nin *Risâle fî tabakâti'l-huffâz*'ı (*Fihris* 538).

14. İbn Hacer'in *Tabakâtu'l-müdellisîn*'i. Mısır'da Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye tarafından neşredilmiştir.

15. Muh. b. Alî b. Amr b. Mehdî, Ebû Sa'îd en-Nakkâş'ın *Tabakâtu's-sûfiyye*'si. Zehebî, onun bu eserini gördüğünü söylemektedir (*Tezkire* III, 1059).

16. Ebû Hafs Ömer b. Alî Ahmed b. Muh., Sirâcüddîn İbnü'l-Mulakkin'in (732-804 H.) *Tabakâtu's-sûfiyye*'si. Yazması: Âsâfiyye XI, 308.

17. Abdürra'ûf b. Tâci'l-ârifîn b. Alî Zeyni'l-âbidîn el-Haddâdî el-Münâvî'nin (952-1031 H.) *el-Kevakibü'd-dürriyye fî terâcimi's-sâdeti's-sûfiyye*'si. Yazmaları: Fatih 2790; Ayasofya 3302; Topkapı Sarayı, Ahmet III 1562, 3302.

18. Suyûtî'nin talebelerinden Muh. b. İbrâhîm el-Münâvî'nin (öl. 908 H.) *Tabakâtu'l-evliyâ*'sı. Yazması: Kahire Suppl. II, 111 (48 yk.).

19. Ebû'l-Hasan Muh. b. Sumey' ed-Dimaşkî'nin (öl. 259 H.) *et-Tabakât*'ı (*İber* I, 372).

20. Şemsüddîn Muh. b. Abdillah b. Muh. el-Kaysî ed-Dimaşkî, İbnü Nâsiriddîn'in (777-842 H.) *Bedî'atü'l-beyân an mevti'l-a'yân ale'z-zemân*'ı. Yazması: British Mus. 369. Sahâbe, tabiûn ve diğer hadîs ricâlini 25 tabaka halinde ele almıştır (GAL).

21. Ebû Alî Muh. b. Es'ad b. Alî el-Huseynî el-Abdelî el-Cevvânî'nin (525-588 H.) *K. Tabakâti't-tâlibîn* ve *K. Tabakâti'n-nessâbîni't-tâlibîn*'i (*Tekmile* I, No. 180).

22. Süleymân b. Dâvud eş-Şâzekûnî'nin *et-Ta'rîh fî tabakâti ehli'l-ilm ve-men nüsibe minhum ilâ mezheb*'i (İbn Hayr *Fehrese* 211).

23. Ebû'l-Arab Muh. b. Ahmed b. Temîm el-Kayrevânî'nin *K. Tabakâti ulemâ'i İfrikiyye*'si. Beyrut'ta tek cilt halinde basılmıştır.

24. Ebû Abdillah Muh. b. Hâris el-Huşenî'nin aynı adı taşıyan *Tabakât*'ı yine Beyrut'ta basılmıştır.

25. Ebû'l-Adl Zeynüddîn b. Kâsım b. Kutlûbôğâ'nın (öl. 879) *Tâcü't-terâcim fî tabakâti'l-Hanefiyye*'si. 286 tercemeyi muhtevidir. Özellikle kitap telif etmiş Hanefî fakihlerine yer vermiştir. Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir el-Makrîzî, bu tercemeleri alfabetik tertibe sokmuştur.

Baskıları: a) G. Flügel tahkiki ile, 1862 Leipzig, 162 sayfa olarak, Almanca ta'likâtı ile birlikte; b) 1962 Bağdat.

26. Takiyüddîn b. Abdilkâdir et-Temîmî'nin (öl.1005 H.) *et-Tabakâtu's-seniyye fî terâcimi'l-Hanefiyye*'si.

Eserine sîre-i nebeviyye ile başlar, kendi zamanına kadar yaşamış olan 276 Hanefînin tercemesine yer verir. Oldukça kapsamlı olan eser alfabetiktir.

Abdülfettâh Muh. el-Hilû'nun tahkiki ile Riyâd'da neşredilmiştir.

27. Alî b. Emrillah el-Hinnâ'î'nin *Tabakâtu'l-Hanefiyye*'si. Yazması: Vajda Paris 6644 (75-105 yk.).

28. Muhyiddîn Abdülkâdir b. ebî'l-Vefâ' el-Kureşî el-Mısrî'nin (775-696 H.) *el-Cevâhirü'l-mudî'a fî tabakâti'l-Hanefiyye*'si. Tercemeleri alfabetik olarak serdetmiştir. Mukaddimesi üç bâbdan oluşmuştur: Esmâ-i hüsnâ, esmâ-i Nebî ve menâkıb-ı Ebî Hanîfe.

İki baskısı gerçekleştirilmiştir: a) 2 cilt halinde 1332 Haydarabad.

b) Abdullah el-Hilû'nun tahkiki ile 1978'de Kahire'de, Îsâ el-Bâbî matbaasında.

29. İbrâhîm b. Muh. b. Aydemir, İbnü Dukmâk'ın *Nazmu'l-cumân fî tabakâtı ashâbı imâmi'n-Nu'mân*'ı. Yazması: Paris 2096.

30. Muh. Abdülhayy b. Muh. Abdilhalîm el-Ensârî el-Leknevî el-Hindî'nin (öl. 1304 H.) *el-Fevâ'idü'l-behiyye fî terâcimi'l-Hanefiyye*'si.

31. Muh. b. Muh. Mahlûf'un *Şeceretu'n-nûri'z-zekiyye fî tabakâti'l-Mâlikiyye*'si. Mukaddimesi 7 fevâid içermektedir: tarih ilminin fazîleti, coğrafyanın fazîleti, isnâd, Kur'ân'ın tevâtür oluşu, fukahâ-i seb'a, hadîs ve Sünen-i erba'a sahiplerinin tabakâtı, müctehid imamlar ile bu ümmetin hususiyetleri. İhtiva ettiği tabaka sayısı 27'dir. Yaklaşık 1800 biyografiyi içermektedir.

Baskıları: Kahire 1930-1, Matba'atu's-Selefiyye; daha sonra Beyrut'ta ofsetle çoğaltılmıştır (Daru'l-Kitâb).

32. Burhânüddîn İbrâhîm b. Alî b. Muh. b. Ferhûn el-Ya'merî el-Medenî el-Mâlikî'nin (eöl. 799 H.) *ed-Dîbâcu'l-mühezzeb fî ma'rifeti a'yâni'l-mezheb*'i.

Eser, Mâlikîlerden 630 kadarının biyografilerini vermektedir. Alfabetiktir.

Çeşitli baskıları gerçekleştirilmiştir: Taşbasması, Fas 1316, 1317, 1319; Kahire 1319, 1330, 1351.

33. Kâdı İyâd'ın (476-544 H.) *Tertîbu'l-medârık ve-takrîbu'l-mesâlik li-ma'rifeti a'lâmı mezhebi Mâlik*'i.

34. Tâcüddîn Ebû Nasr Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfî es-Sübkî'nin (öl. 771) *Tabakâtu'ş-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*'sı. Basması: et-Tannâhî'nin tahkiki ile 10 cilt halinde Mısır'da 1964 senesinde, Îsâ el-Bâbî'nin matbaasında neşredilmiştir.

35. Cemâlüddîn Abdürrahîm el-İsnevî'nin (öl. 772 H.) *Tabakâtu'ş-Şâfi'iyye*'si. Yazar, kitabında 1889 tercemeyi alfabetik olarak ele almıştır.

Baskısı yapılmıştır: Abdullah el-Cubûrî'nin tahkiki ile, 1970 Bağdat, 2 cilt halinde, Matb. el-İrşâd.

36. Ebû Âsım Muh. b. Ahmed el-Abbâdî'nin (öl. 458 H.) *Tabakâtu'l-fukahâi'ş-Şâfi'iyye*'si. Ele aldığı tercemeleri 6 tabaka halinde incelemiştir.

Basması: Leiden, E. J. Brill 1964.

37. İbn Kâdîşuhbe'nin *Tabakâtu'ş-Şâfi'iyye*'si.

Basması: 2 cilt halinde, 1978-9 Haydarâbâd, Dâiretü'l-Me'ârifi'l-Osmâniyye tarafından; sonra Beyrut'ta Âlemu'l-Kutub tarafından 1987 tarihinde.

38. İmâdüddîn Ebû'l-Ma'd İsma'îl b. Hibetillah b. Sa'îd el-Mevsilî, İbn Bâtîş'in (575-655 H.) *Tabakâtu'ş-Şâfi'iyye*'si (*Siyer* XXIII, 319; *İber* III, 275).

39. Ebû Bekr b. Hidâyetillah el-Huseynî'nin (öl. 1014 H.) *Tabakâtu'ş-Şâfi'iyye*'si. Bu mezheb ulemâsı hakkında muhtasar bir kitaptır. 3. asırla başlayıp 10. asra kadar yaşayan Şâfi'î ulemâsını hâvidir. Her 100 senelik dönemi iki fasıla ayırmıştır, her fasıl 50 seneliktir.

Eser neşredilmiştir: Adil Nüveyhid'in tahkiki ile 286 sayfa olarak, 1971 ve 1982 senelerinde Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde tarafından.

40. Ebû Hafs Ömer b. Alî b. Ahmed, Sirâcüddîn İbnü'l-Mulakkin'in (732-804 H.) *el-İkdu'l-müzehheb fi tabakâti hameleti'l-mezheb*'i.

Yazmaları mevcuttur: Bayezid Umumi 2512; Berlin 10039; Leiden[2] 1102; Bodliana II, 129; Kahire V, [1], 89; [2], 270; Bankipore XII, 774 (GAL).

41. Hâfız İbn Kesîr'in *Tabakâtu'ş-Şâfi'iyye*'si (*Dürer* I, 374; *Fihris* 842).

42. Abdullah b. Yûsuf el-Hâfız'ın *Tabakâtu e'immeti'ş-Şâfi'iyye*'si (Hallikân III, 198).

43. Kâdı Takiyüddîn Ebû Bekr Ahmed b. Şeybe ed-Dimaşkî el-Esedî'nin (öl. 851 H.) *Tabakâtu'ş-Şâfi'iyye*'si. Yazması: Âsâfiye I, 784-143 (GAL S II, 114).

44. Ebû Amr Osmân b. es-Salâh'ın *Tabakâtu'ş-Şâfi'iyye*'si. Eserini bitirememiştir. Daha sonra en-Nevevî, eksiklerini tamamlamıştır.

45. Ebû'l-Yümn Mücîrüddîn Abdurrahman b. Muh. b. Abdirrahman el-Uleymî'nin (öl. 928 H.) *el-Menhecü'l-ahmed fi terâcimi ashâbi Ahmed*'i.

Bu eserinde müellif, kendisinden önce yazılmış kitapları biraraya getirmiştir. Kitap, düzen olarak hem kronolojik, hem de alfabetiktir.

Neşri gerçekleştirilmiştir: 2 cilt halinde 1983'de Beyrut'ta, Âlemu'l-Kutub tarafından.

46. Ebû'l-Huseyn Muh. b. el-Kâdî ebî Ya'lâ b. Muh. b. el-Huseyn b. el-Ferrâ'nın (öl. 527 H.) *Tabakâtu'l-Hanâbile*'si.

Hanbelî fakihlerinin tercemelerini verdiği bu eserinde müellif, İmam Ahmed'in biyografisi ile başlayıp 512 H. senesine kadar 6 ana tabakada mezheb ulemâsını serdetmiştir.

1952 senesinde Kahire'de basılmıştır.

İbn ebî Ya'lâ'nın bu kitabı üzerine İbn Receb bir zeyl kaleme almıştır ki, bunun iki baskısı gerçekleştirilmiştir:

a) Henry Lawost ve Sâmî ed-Dehhân'ın tahkikleri ile Dimaşk'ta 1951 senesinde, el-Ma'hedü'l-Fransî tarafından.

b) M. Hâmid el-Fikkî'nin tashihi ile, Kahire'de 2/1 cilt halinde, 1952-3 yılları arasında neşredilmiştir.

47. Ebû Bekr Ahmed b. Muh. b. Hârûn el-Hallâl'ın (öl. 311 H.) *Tabakâtu ashâbı İbn Hanbel*'i.

Yazması: Zahiriyye, mec. 106 (bir bölüm, 28-52 yk., 5. H. asır) (GAS).

48. Muh. b. Abdirrahman es-Safedî'nin *Tabakâtu'l-fukahâ*'sı. Yazması: Paris 2093 (Vajda 695).

49. el-Heysem b. Adî'nin *Tabakâtu'l-fukahâ' ve'l-muhaddisîn*'i.

50. Ebû İshâk İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-Şîrâzî'nin (öl. 476 H.) *Tabakâtu'l-fukahâ*'sı. Pek muhtasar bir kitaptır. Bütün fıkıh mezheblerinin a'yânını ihtiva etmektedir.

Neşri gerçekleştirilmiştir: Dr. İhsân Abbâs'ın tahkiki ile, Beyrut 1970, Dâru'r-Râ'idi'l-Arabî.

Daha sonra gelen Ebû Abdillah Muh. b. Abdillah b. İbrâhîm el-Hemedânî (öl. 521 H.), buna bazı ilaveler kaleme almıştır.

Şîrâzî'nin *Tabakât*'ına Alî b. Enceb es-Sâ'î el-Bağdâdî de (öl. 674 H.) bir zeyl yazmıştır.

51. Ebû'l-Kâsım b. Sa'îd, İbnü Sümey'in *Tabakâtu ehli Himis* yahut *Tabakâtu'l-Himisiyyîn*'i. *İsâbe*'nin kaynaklarından birisidir (I, 139, 276, II, 142).

52. İmâm ez-Zehebî'nin *Tabakâtu'l-kurrâ*'sı. Neşredilmiştir.

53. Şemsüddîn Ebû'l-Hayr Muh. b. Muh. b. el-Cezerî'nin *Gâyetu'n-nihâye fî tabakâti'l-kurrâ*'sı.

Baskısı yapılmıştır: 2 cilt halinde, Beyrut 1982, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

54. Şemsüddîn Muh. b. Alî b. Ahmed ed-Dâvudî'nin (öl. 945 H.) *Tabakâtu'l-müfessirîn*'i. Onuncu asra kadar yaşayan tüm müfessirlerin biyografilerini vermiştir.

55. Suyûtî'nin *Tabakâtu'l-müfessirîn*'i. Müellif, müfessirleri alfabetik sıralama ile ele almıştır. İhtiva ettiği terceme sayısı 136'dır.

Çeşitli tarihlerde baskıları yapılmıştır:

a) Liber de interpretibus Korani, ed. A. Meursinge, Lugd. Bat. 1839.

b) Albert Moyer tahkiki, Leiden 1839.

c) Alî Muh. Ömer'in tahkiki ile, 1976 Kahire, Mektebetü Vehbe.

Şâirler, edîbler, gramer ve lugatçilerin de tabakaları üzerine pek çok eserler verilmiştir. Ancak hadîs ve muhaddisler ile yakın ilgileri olmadıkları için bu gruplar hakkında yazılmış tabakât kitaplarına yer vermiyoruz.

MEŞYEHALAR

Meşyeha kitapları, müellifin rastladığı ve onlardan ilim ahzettiği yahut rastlamayıp sadece bazı kitapların rivâyetlerinin icâzetlerini aldığı şeyhleri hakkındaki bilgileri içermektedir[1].

1. Ebû Ya'lâ el-Halîlî'nin *Meşyeha*'sı.

2. el-Fesevî'nin *Meşyeha*'sı: Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Süfyân b. Cevân el-Fârisî el-Fesevî —ki bu, İran'daki Fesâ adlı kente nisbettir—, güvenilir, müksir musannif hâfız, *Ta'rîhu'l-kebîr* sâhibi, H. 277'de vefât etmiştir. Meşyehası 6 cüz' olup, beldelere göre müretteptir[2].

3. Ebû'l-Hüseyn b. el-Mehdî'nin *Meşyeha*'sı.

4. Ebû Tâhir Ahmed b. Muh. es-Silefî el-Hâfız'ın *Meşyeha*'sı. Tamamı 100 cüz'ü aşan meşyehası onun sayısız beldedeki yüzlerce kişiden hadis dinlediğini gösteren pek faydalı bir eserdir[3].

5. Kâdı İyâd el-Yahsubî'nin *Meşyeha*'sı: Şeyhlerinden 100 tanesinin terceme-i hâlleri ile onlardan rivâyet ettiği bazı şeyleri zikretmiştir. Onun *K. el-Ğunye*'sinde de bazı şeyhlerinin tercemeleri yer almıştır.

6. Yine Kâdı İyâd, şeyhi Ebû Alî el-Hüseyn b. Muh. es-Sadefî için 160 şeyhlik bir *Meşyeha* tahrîc etmiştir.

7. İbn Hayder'in *Meşyeha*'sı: Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Hayder b. ebî'l-Kâsım el-Kazvînî el-Fakîh, Hemedân'da H. 582 tarihinde vefât etmiştir. *Mîzân*'da: "Kendisi için kırk hadis (*erba'ûn*) tahrîc etti. İbnü's-Salâh ise onu yalancılıkla ithâm etti" demektedir.

8. es-Sühreverdî'nin *Meşyeha*'sı[4]: Şeyh Şihâbüddîn Ebû Hafs Ömer b. Muh. b. Abdillah b. Muh. b. Ömreveyh el-Bekrî es-Sühreverdî —ki bu, Zen-

---

1* Bu tarifi ile mu'cemlerle eşanlamlıdır. Umumiyetle meşyehalar alfabetik olmayıp ilk yazılanlar, ilk mu'cemler gibi şüyûhun rivâyet ettiği hadîslerin bazılarının irâdını da içerir. İbrâhîm b. Tahmân'ın *Meşyeha*'sı gibi. Kimi müelliflerin kitapları hem meşyeha, hem mu'cem adları ile anıldığı için bu iki bölümün birinde bulunamayan diğerinde bulunabilir.

2* İlk yazılan meşyahalardandır. Yegane râvisi: Ebû Muh. Abdullah b. Ca'fer b. Dürsteveyh (*Meşyehatu'l-Halebî* 100b-101a; 31a; *Tezkire* III, 899; İbn Hacer *Müfehres* 121b, 155a, 205a; *Sila* 85-29, 457; *Fihris* No. 254).

Yazmaları mevcuttur: Zahiriyye, âmm 7418 (II, 21 yk.), âmm 7419 (III, 21 yk.); mec. 63 (199. yaprak, 1. cüzden seçme) (NÂSIR 374).

3* Herhalde Silefî'nin büyük meşyehası ile onun üç mu'cemini birarada kasdetmiş olmalıdır. Mu'cemler bölümüne bakınız.

4* Bkz. Sirâcüddîn *Meşyeha* 103b-105b; İbn Hacer *Müfehres* 154b; *Sila* 85-29, 461; *Fihris* No. 310).

cân yakınlarında bir belde olan Sühreverd'e nisbettir— eş-Şâfi'î es-Sûfî, *Avârifü'l-me'ârif* kitabının sâhibi. Bağdat'ta 632'de vefât etmiştir.

9. Tâcüddîn Alî b. Enceb b. es-Sâ'î el-Bağdâdî'nin *Meşyeha*'sı, 20 cilttir. Müellif H. 673 yahut 674'de vefât etmiştir.

10. İbn Reşîk'in *Meşyeha*'sı[5]: Ebû'l-Hasan Alemüddîn Muh. b. ebî Alî el-Hüseyn b. Atîk b. Reşîk er-Reba'î el-Mısrî el-Fakîh el-Mâlikî, 680'de vefât etti. O, babası ve ceddi Mâlikîlerin şeyhlerinden idi.

11. Ebû Alî el-Hasan b. Ahmed b. Abdillah b. el-Bennâ' el-Hanbelî el-Mukrî' el-Fakîh'in *Meşyeha*'sı: 471'de vefât etmiştir. Eserlerinin sayısı 150'ye ulaşmıştır.

12. İbnü'l-Buhârî'nin *Meşyeha*'sı[6]: Ebû Alî el-Hasan b. Ahmed b. Abdilvâhid, İbnü'l-Buhârî adıyla marûf, el-Makdisî el-Hanbelî, 690'da vefât etmiştir.

13. Ebû Sa'd es-Semmân'ın *Meşyeha*'sı: Ebû Sa'd İsmâ'îl b. Alî b. el-Hüseyn el-Basrî el-Mu'tezilî, es-Semmân nâmiyle marûftur. Onun ayrıca *el-Mu'cem, el-Muvâfaka beyne Ehli'l-beyt ve's-sahâbe, el-Müselselât* gibi başka eserleri de vardır.

Meşyeha kitapları daha pek çoktur[7].

5* Bunu kendisi tahrîc etmeyip onun için Ebû Muh. Abdülgaffâr b. Muh. es-Sa'dî tahrîc etmiştir (*Sila* 85-29, 459; *Fihris* No. 296).

6* Onun iki meşyehası vardır:

a) Ebû'l-Hasan Alî b. Bulbân el-Makdisî (*Fihris* 633-4) ile,

b) Ebû'l-Abbâs Ah. b. Muh. b. Abdillah ez-Zâhirî'nin tahrîci ile olan *Asnâ'l-makâsıd ve'a'zebu'l-mevârid* adı ile marûftur. Kıraat ve rivâyeti yapılan hadîs kitaplarındandır (*Vefeyât İbn Râfi'* I, 195, 209, 224, 302; *Sila* 85-29, 461; *Fihris* No. 289).

Yazmaları vardır: Reisülküttab 262 (I-XIII, 1a-199a; 200b-206b arası Şerefüddîn el-Fezârî'nin zeyli ile birlikte); Şehit Ali 570 (I-XIII+Zeyl, 109 yk., 859 H.); Paris 750 (1-154 yk.); Bankipore V, 2, 322 = Patna I, 62, 269. Bu meşyehadan yapılan seçme hadîsler de müstakil olarak rivâyet olunmuştur (*Meşyehatu'l-Halebî* 70ab, 72a; İbn Hacer *Müfehres* 33b). Yazmaları: Damad İbrâhîm 396 (16.-20. cüz'ler arası, 144a-167b yk., 867 H.); Feyzullah 553/2 (32a-45a, 736 H.; seçmeler yapan: Cemâlüddîn el-Mizzî); Zahiriyye, hadîs 248 (39-59 yk.).

Müellif, meşyehasında 62 erkek, 6 kadın şeyhini zikretmiştir.

7* **Daha pek çok müellifin meşyehaları vardır:**

1. Ebû Revh Hâfizuddîn Abdülmu'izz b. Muh. b. ebî'l-Fadl es-Sâ'idî el-Horâsânî el-Herevî'nin (522-618 H.) tek cüz'lük *Meşyeha*'sı (*Siyer* XXII, 114-5; *İber* III, 177; *Bern. Vâdiyâşî* 263).

2. Ebû Muh. Abdülvehhâb b. Hasan b. İsm. b. Muzaffer b. el-Furât el-Lahmî el-İskenderî'nin *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Bedrüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Mansûr b. İbr. b. el-Cevherî el-Halebî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 104a; *Dürer* IV, 467).

3. Ebû Muh. Abdülhâdî b. Abdilkerîm el-Kaysî'nin *Meşyeha*'sı. Onun için bunu hazırlayan: Ebû'l-Kâsım Ubeyd b. Muh. el-İs'irdî (*Sila* 85-29, 462; *Fihris* No. 322).

4. Muhyiddîn Ebû Muh. Abdülkâdir b. Berekât b. Alî el-Ba'lî el-Hanbelî İbnü'l-Kureyşiyye'nin (680-747 H.) *Meşyeha*'sı. Onun için el-Birzâlî tahrîc etmiştir (*Vefeyât İbn Râfi'* II, 103; *Sila* 464; *Fihris* No. 337). Yazması: Zahiriyye, mec. 25 (30-45 yk.; NÂSIR 438).

5. Ebû Muh. Abdurrahîm b. Yahyâ b. Abdirrahîm b. el-Müferric el-Umevî'nin (642-719 H.) *Meşyeha*'sını onun için el-Birzâlî, tahrîc etmiştir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 97ab; *İber* IV, 54; *Dürer* I, 363).

6. Ümmü Hânî Afîfe binti ebî Bekr b. Ah. b. Abdillah el-Fârkâniyye'nin (öl. 606 H.) *Meşyeha*'sı (İbn Hacer *Müfehres* 57b; *Vefeyât İbn Râfi'* I, 255).

7. Ümmü Âsiyye Dav'u's-sabâh Acîbe binti ebî Bekr Muh. b. Ah. b. Merzûk el-Bâkidârî'nin (554-646 H.) 10 cüz'lük *Meşyeha*'sı (Sirâcüddîn *Meşyeha* 136a; *İber* III, 257; *Siyer* XXIII, 232).

8. Diyâüddîn Ebû Ah. Abdülvehhâb b. Alî b. Sekîne el-Bağdâdî'nin (519-606 H.) 8 cüz'lük *Meşyeha*'sı. Onun için hazırlayan: Ebû Abdillah Muh. b. Mahmûd, İbnü'n-Neccâd (Sirâcüddîn *Meşyeha* 136 b; *Tekmile* II, No. 1146; *Fihris* No. 307).

9. Ümmü Muh. Â'işe binti Muh. b. el-Müslim el-Harrâniyye'nin *Meşyeha*'sı (İbn Hacer *Müfehres* 185b; *Sila* 469; *Fihris* No: 376).

10. Ebû Bekr Muh. b. ebî Bekr b. Turhân'ın *Meşyeha*'sı. Onun için tahrîc eden: Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Muh. b. Sa'd (*Sila* 464; *Fihris* No. 335).

11. es-Seyyid Kemâlüddîn Muh. b. Hamza el-Huseynî ed-Dimaşkî'nin *Meşyeha*'sı (*Sila* 467; *Fihris* No. 364).

12. Ebû Abdillah Muh. b. İsm. b. el-Habbâz'ın *Meşyeha*'sı (*Sila* 465; *Fihris* No. 342).

13. Müslümanların kâdısı Şemsüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Osmân b. ebî'l-Hasan el-Ensârî el-Harîrî'nin *Meşyeha*'ları. Birisini oğlu Fahrüddîn el-Fadl (*Dürer* IV, 42), ötekini ise el-Birzâlî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 30a) tahrîc etmiştir.

14. Kemâlüddîn Muh. b. Ömer b. Habîb'in *Meşyeha*'sı. Onun için tahrîc eden: Kardeşi Şerefüddîn el-Huseyn b. Ömer (*Sila* 467; *Fihris* No. 359).

15. Ebû Bekr Muh. b. Anber ez-Zâhid, Ebû Bekr Muh. b. er-Ridâ, Ümmü Muh. Zeyneb binti'l-Kemâl el-Makdisî, Habîbe binti'z-Zeyn'in *Meşyeha*'sı (*Sila* 463; *Fihris* No. 328).

16. Ebû Gâlib Muh. b. el-Hasan b. Alî el-Basrî el-Mâverdî'nin (450-525 H.) *Meşyeha*'sı (*İber* II, 426). Yazma nüshası: Zahiriyye, mec. 94 (274-275 yk., sadece 13 şeyhi muhtevi eksik bir nüsha; NÂSIR 186).

17. Şerefüddîn Ebû Bekr Muh. b. el-Hasan b. Abdisselâm et-Temîmî es-Sefâkusî, İbnü'l-Makdisiyye'nin (573-654 H.) *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Ebû'l-Muzaffer Mansûr b. Süleym el-Hemedânî (*Siyer* XXIII, 296; İzz. b. Cem. 21a; *Sila* 466; *Fihris* No. 353).

18. Şemsüddîn Muh. b. Hâmid el-Makdisî'nin *Meşyeha*'sı. Onun için hazırlayan: Muh. b. Muh. el-Kadûmî (*Sila* 466; *Fihris* No. 356).

19. Kemâlüddîn Ebû'l-Gays Muh. b. Abdillah b. Muh. b. Muh. el-Ensârî, İbnü's-Sâ'iğ'in *Meşyeha*'sı. Onun için hazırlayan: Şemsüddîn Muh. b. Yahyâ b. Muh. b. Sa'd (*Dürer* III, 484; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 395).

20. Kâdı Şemsüddîn Ebû Nasr Muh. b. Hibetillah b. eş-Şîrâzî'nin (549-635 H.) *Meşyeha*'sı. Onun için tahrîc eden: Necîbüddîn Nasrullah b. ebî'l-İzz es-Saffâr (*Siyer* XXIII, 32; *Sila* 85-29, 458; *Fihris* No. 283).

21. Fethuddîn Ebû'l-Harâm Muh. b. Muh. b. ebî'l-Harâm el-Hanbelî el-Kalânisî'nin (683-765 H.) *Meşyeha*'sı. Onun için tahrîc eden: Takiyüddîn b. Râfi'. Daha sonra el-İrâkî, bu meşyehaya bir zeyl yazmıştır (*Dürer* IV, 235; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 284).

22. Ebû Abdillah Muh. b. Muh. b. Ramedân el-Vezzân'ın *Meşyeha*'sı. Onun için hazırlayan: Kemâlüddîn Muh. b. Alî es-Sâbûnî (*Sila* 461; *Fihris* 642, No. 317).

23. Emînüddîn Abdürrahîm b. Talha'nın *Meşyeha*'sı. Onun için tahrîc eden: Ebû Amr Osmân b. Atîk el-Kaysî (*Bern. Vâdiyâşî* 280).

24. Sadrüddîn Muh. b. Muh. el-Meydûmî'nin *Meşyeha*'sı. Ebû'l-Kâsım Ah. b. Muh. el-Hasanî (*Sila* 465; *Fihris* No. 341).

25. Şemsüddîn Muh. b. Yûsuf b. Ya'kûb el-Erbilî ed-Dimaşkî'nin (624-704 H.) *Meşyeha*'sı. Ona tahrîc eden: İmâm Zehebî (*İber* IV, 10; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 39b).

26. Ebû Abdillah Muh. b. Yûsuf el-Havrânî'nin *Meşyeha*'sı (*Sila* 464; *Fihris* No. 334).

27. Ebû Talib Muh. b. Alî b. el-Feth el-Aşşârî'nin *Meşyeha*'sı (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 31ab; İbn Hacer *Müfehres* 62a; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 259; *Fihris* No. 258; *Sila* 456).

28. Muhyiddîn Muh. b. Alî b. Abdilkavî b. Abdilbâkî et-Tenûhî ed-Dimaşkî, İbnü'l-Meristânî'nin (724 H.) *Meşyeha*'sı. Onun için tahrîc eden: Ebû'l-Huseyn b. Aybek ed-Dimyâtî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 31a; *Dürer* IV, 69).

29. Şemsüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Alî b. ebî'l-Feth b. es-Sencârî ed-Dimaşkî'nin (öl. 722 H.) *Meşyeha*'sı. 26 şeyhten oluşan meşyehayı el-Birzâlî tahrîc etmiştir (*İber* IV, 63; *Dürer* IV, 99).

30. Kâdılar kâdısı Ebû'l-Me'âlî Muh. b. İbr. b. İsh., Sadrüddîn es-Sülemî'nin *Meşyeha*'sı. İbn Hacer diyor ki: "Şeyhimizin oğlu Ebû Zür'a'nın ona tahrîc etmiş olduğu 5 cüz'lük meşyehasını ona okudum." (İbn Hacer *Müfehres* 27b; *Sila* 458; *Fihris* No. 282).

31. Şemsüddîn Muh. b. İbr. b. Muh. b. ebî Bekr el-Hazrecî el-Beyânî, İbnü İmâmi's-Sahra'nın *Meşyeha*'sı. Bunu onun için İbn Râfi' tahrîc etmiş, daha sonra Zeynüddîn el-İrâkî, bir zeyl yazmıştır (*Vefeyât İbn Râfi'* II, 301; *Sila* 462; *Fihris* No. 318; *Dürer* III, 295). el-İrâkî, onun semâ ve icâzet ile ahzettiği kitaplar için bir *Fihrist* hazırlamıştır (*Dürer* a.y.).

32. Fahrüddîn Ebû Abdillah Muh. b. İbr. b. el-Müslim b. Selmân el-Erbilî'nin *Meşyeha*'sı. Onun için tahrîc eden: Veliyüddîn Muh. b. Yûsuf Ebû Abdillah el-Birzâlî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 11b; *Bern. Tüceybî* 244; *Sila* 466; *Fihris* No. 352).

33. Sadruddîn Muh. b. İbr. el-Münâvî'nin *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Ebû Zür'a Ah. b. el-İrâkî (*Sila* 465; *Fihris* No. 346).

34. Necmüddîn Abdülazîz b. Yûsuf b. İlyâs ed-Dakûkî el-Bağdâdî'nin *Meşyeha*'sı. Onun için tahrîc eden: Takiyüddîn Muh. b. Râfi' (704-774 H.). Yazması: Zahiriyye, hadîs 387 (177-193 yk.; NÂSIR 53, 299).

35. İzzüddîn Abdülazîz b. Muh. et-Tîbî'nin *Meşyeha*'sı (*Sila* 465; *Fihris* No. 345).

36. Ebû'l-İzz Abdülazîz b. Abdilmun'im el-Harrânî'nin *Meşyeha*'sı. 3 cilt olan meşyehasını onun için hazırlayan: Ebû'l-Abbâs ez-Zâhirî (*Sila* 463; *Fihris* No. 323).

37. Necîbüddîn Ebû'l-Ferec Abdullatîf b. Abdilmun'im b. Alî el-Harrânî'nin (öl. 672 H.) *Meşyeha*'ları.

a) Küçük olanı: eş-Şerîf İzzüddîn Ebû'l-Kâsım Ah. b. Muh. b. Abdirrahman el-Huseynî tahrîci (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 102a). Yazma nüshası: Halet Ef. 403 (121a-181a, I,IV cüz'ler).

b) Büyük olanı, 14 cüz': Ah. b. Muh. ez-Zâhirî'nin tahrîci (İbn Hacer *Müfehres* 61a; 60a; 47a; *Sila* 462).

38. Nûreddîn Alî b. Ömer el-Vânî'nin (öl. 727 H.) *Meşyeha*'sı. Onun için tahrîc eden: Şihâbüddîn Ah. b. Aybek (İbn Hacer *Müfehres* 209b; *Sila* 459; *Fihris* No. 298).

39. Ebû'l-Münecca Abdullah b. Ömer b. Alî el-Harîmî el-Kazzâz, İbnü'l-Lettî'nin (545-635 H.) *Meşyeha*'sı (İbn Hacer *Müfehres* 98b; *Fihris* No. 285; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 86a).

40. Behâüddîn Ebû'l-Hasan Alî b. Hibetillah b. Binti'l-Cümmeyzî'nin *Meşyeha*'sı. Onun için bu meşyehayı hazırlayan: Reşîdüddîn el-Attâr (İbn Hacer 131a, 141b, 154a; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 401; *Sila* 461; *Fihris* No. 313).

41. Ebû'l-Ferec Abdülmun'im b. Abdilvehhâb b. Küleyb el-Harrânî'nin (öl. 596 H.) *Meşyeha*'sı (İbn Hacer *Müfehres* 78b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 103b; *Sila* 458; *Fihris* No. 280). Bu meşyehadan seçme hadîsler yazma halinde zamanımıza ulaşabilmiştir: Zahiriyye, hadîs 348 (78-99 yk.; NÂSIR 101).

42. Kâdılar kâdısı Ebû'l-Kâsım Cemâlüddîn Abdussamed b. Muh. el-Ensârî ed-Dimaşkî, İbnü'l-Harastânî'nin (520-614 H.) *Meşyeha*'sı (*Siyer* XXII, 80; *Dürer* II, 203; *Müfehres* 139a; *Sila* 460; *Fihris* No. 308).

43. Şerefüddîn Ebû Muh. Abdülmü'min b. Halef b. ebî'l-Hasan ed-Dimyâtî'nin (628-705 H.) *Meşyehatu'l-Bağdâdiyye*'si (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 104a; *Fevât* II, 411).

44. Şerefüddîn Ebû Muh. Îsâ b. Abdirrahman b. Me'âlî b. Ah. el-Makdisî el-Mut'im ed-Dellânî'nin *Meşyeha*'sını onun için Hâfız Zehebî hazırlamıştır (İzz. b. Cem. *Meş-*

yeha 177b; *Sila* 462; *Fihris* No. 320). Yazması: Şehit Ali 546 (108a-109b yk., 798 H. civarı, İbn Hacer'in elyazısı ile; ilk ve son yaprakları mevcut, gerisi kaybolmuş).

45. Ebû Bekr Abdullah b. Muh. b. ebî'l-Huseyn b. en-Nakûr'un *Meşyeha*'sı (İbn Hacer *Müfehres* 95b, 99b; *Fihris* No. 275).

46. Şerefüddîn Abdullah b. Abdilganî el-Makdisî'nin (öl. 629 H.) *Meşyeha*'sı. Onun için tahrîc eden: Ebû'l-Hasan Alî b. Ömer el-Vânî (*Sila* 464; *Fihris* No. 331).

47. Ebû Bekr Abdullah b. el-Hasan b. Mahâsin b. en-Nahhâs'ın *Meşyeha*'sı (*Sila* 466; *Fihris* No. 355).

48. Muvaffakuddîn Ebû Hafs Ömer b. Muh. b. Mu'ammer ed-Dârekazzî, İbnü Taberzed'in (516-606 H.) iki *Meşyeha*'sı:

a) Zehebî'nin tahrîc ettiği (İbn Hacer *Müfehres* 160d-a, hâmiş);

b) Ebû Abdillah Muh. b. Sa'îd b. Yahyâ b. el-Dübeysî el-Vâsitî'nin tahrîc ettiği. 83 şeyhi muhtevidir ve 2 cüz'dür (*Siyer* XXI, 510; Sirâcüddîn *Meşyeha* 134b-135a; *Dürer* IV, 364; *Tekmile* II, No. 1158; Hallikân III, 453; *Sila* 450; *Fihris* No. 284).

49. Sirâcüddîn Ebû Hafs Ömer b. Abdirrahman b. el-Huseyn el-Lahmî el-Kabâbî'nin (öl. 755 H.) *Meşyeha*'sı. Onun için tahrîc eden: Şemsüddîn Muh. b. Alî b. el-Huseyn b. Hamza el-Huseynî (öl. 765 H.) (*Dürer* III, 168; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 179).

50. Sirâcüddîn Ebû Hafs Ömer b. Alî b. Ömer b. Alî el-Kazvînî'nin *Meşyeha*'sı (*Fihris* No. 291).

51. Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Muh. b. Ah. b. Kudâme b. ebî Ömer el-Makdisî'nin (597-682 H.) *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Ah. b. Mes'ûd el-Hârisî (*Sila* 466; *Fihris* No. 354).

52. Ebû Mansûr Abdurrahman b. Muh. el-Kazzâz'ın *Meşyeha*'sı (*Sila* 458; *Fihris* No. 274).

53. Behâüddîn Abdurrahman b. ebî'l-İzz Ömer el-Makdisî'nin *Meşyeha*'sı (*Sila* 465; *Fihris* No. 339).

54. Cemâlüddîn meşhur hâfız Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Alî b. el-Cevzî'nin (öl. 597 H.) *Meşyeha*'sı. Kendisi hazırlamıştır (İbn Hacer *Müfehres* 106a; *Dürer* IV, 264; *Sila* 85-29, 455; *Bern. Tüceybî* 242; *Fihris* No. 287). Muh. Mahfûz'un tahkiki ile 1980 yılında Beyrut'ta Dâru'l-Garbi'l-İslâmî tarafından neşredilmiştir.

55. Zeynüddîn Abdurrahman b. Ahmed b. Receb el-Bağdâdî ed-Dimaşkî el-Hanbelî'nin (706-795 H.) kendisi için tahrîc ettiği *Meşyeha*'sı (*Dürer* II, 322; *Fihris* No. 293-4).

56. Zeynüddîn Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Abdilhalîm b. Abdisselâm b. Teymiyye el-Harrânî'nin (öl. 747 H.) *Meşyeha*'sı. 86 şeyhi muhtevi olan bu çalışmayı onun için el-Birzâlî hazırlamıştır (*Vefeyât İbn Râfi'* II, 37; *Dürer* II, 329).

57. Ebû'l-Hasan Alî b. Muh. b. ebî'l-Mecd'in *Meşyeha*'sı. Kendisi hazırlamıştır (*Sila* 465; *Fihris* No. 344).

58. Ebû'l-Hasan Alî b. en-Nefîs b. Buvrendâz b. Husâm el-Bağdâdî'nin *Meşyeha*'sı. Onun için bunu oğlu Abdüllatîf tahrîc etmiştir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 115b; *Siyer* XXII, 297).

59. Behâüddîn Ebû'l-Hasan Alî b. Îsâ b. el-Muzaffer b. Muh. b. İlyâs eş-Şeyrecî ed-Dimaşkî'nin (653-741 H.) *Meşyeha*'sı. Bunu onun için el-Birzâlî hazırlamıştır (*Dürer* III, 94; *Fevât* I, 382).

60. Ebû'l-Hasan Alî b. ebî Tâhir b. Emîni'd-devle'nin *Meşyeha*'sı (*Sila* 461; *Fihris* No. 315).

61. Behâüddîn Ebû'l-Hasan Alî b. Ömer b. Ah. b. Ömer el-Ensârî el-Makdisî el-Hanbelî'nin (660-749 H.) *Meşyeha*'sı. İbn Hacer tahrîc etmiştir (İbn Hacer *Müfehres* 87a, 112b; *Dürer* III, 88).

62. Ebû Temmâm Alî b. ebî'l-Fahhâr Hibetillah b. Muh. el-Bağdâdî'nin *Meşyeha*'sı (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 115b; *Sila* 461; *Fihris* No. 312).

63. el-Cüneydü'l-Belyânî'nin *Meşyeha*'sı (*Dürer* I, 218, III, 97).

64. Ebû Alî el-Hasan b. Ah. b. İbr. b. Şâzân el-Bezzâz'ın (339-425 H.) biri küçük, diğe-

ri ise büyük olmak üzere iki *Meşyeha*'sı vardır:

a) Kendisinin hazırladığı *Meşyehatu's-suğrâ*'sı (Sirâcüddîn *Meşyeha* 89b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 68a; İbn Hacer *Müfehres* 6ab; *Sıla* 456; *Fihris* No. 256). İki kürraselik bir hacme sahiptir. Yazması: Zahiriyye, hadîs 347 (46-61 yk.; NÂSIR 61).

b) Yine kendisinin tahrîc ettiği *Meşyehatu'l-kübrâ*'sı. Bunu müellifinden rivâyet eden yegane râvisi: Ebû Gâlib Muh. b. el-Hasan b. Ah. el-Bâkillânî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 134a; *Meşyehatu'l-Halebî* 73a; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 68a; *Bern. Tüceybî* 242; *Fihris* No. 255). Bu meşyehadan seçmeler yazma olarak zamanımıza ulaşabilmiştir: Zahiriyye, mec. 88 (I, 86a-96a, 573 H.), mec. 78/6 (125a-135b, 573 H; cüz' II), hadîs 297 (V ve sonuncusu, 235-246 yk., 533 H.).

65. Ebû Muh. el-Hasan b. Alî el-Cevherî'nin (öl. 454 H.) kendisinin tahrîc ettiği büyük ve küçük olmak üzere iki *Meşyeha*'sı vardır (İbn Hacer *Müfehres* 15b; *Sıla* 457; *Fihris* 257).

66. Safiyüddîn Halîl b. ebî Bekr b. Muh. b. Sıddîk el-Merâğî el-Hanbelî'nin (öl. 685 H.) *Meşyeha*'sı (*Siyer* XXIII, 8; *Sıla* 463; *Fihris* No. 325). Onun için hazırlayan: Ebû Muh. Mes'ûd b. el-Hasan el-Hârisî.

67. Ebû'l-Hasan b. Muh. b. el-Hill'in (öl. 552 H.) *Meşyeha*'sı (İbn Hacer *Müfehres* 155b; *Fihris* No. 305).

68. Nâsirüddîn Dâvud b. Hamza b. Ahmed'in (öl. 701 H.) *Meşyeha*'sı. Onun için tahrîc eden: Muhibbüddîn Abdullah b. el-Muhibb (*Fihris* No. 361).

69. Nâsirüddîn Ebû Hafs Dâvud b. Abdilmun'im b. Ömer, İbnü'l-Kavvâs et-Tâ'î ed-Dimaşkî'nin (öl. 698 H.) *Meşyeha*'sı. Onun tahrîc eden: Hâfız Zehebî (*İber* III, 392).

70. Tâcüddîn Ebû'l-Yumn Zeyd b. el-Hasan b. Zeyd el-Kindî'nin (520-613 H.) *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: İmâdüddîn Alî b. el-Kâsım b. Alî b. el-Hasan b. Asâkir (581-616 H.) (*Siyer* XXII, 145; Hallikân II, 340; Sirâcüddîn *Meşyeha* 134 ab; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 122; *Bern. Tüceybî* 241; *Sıla* 458; *Fihris* 281).

71. Ümmü'l-Mesâkin Zeyneb binti'l-Afîf Abdillah b. Es'ad el-Yafi'î'nin (öl. 861 H.) *Meşyeha*'sı. *el-Fevâ'idu'l-Hâşimiyye* adıyla marûftur. Tahrîc eden: Necmüddîn b. Fehd (*Sıla* 468; *Fihris* No. 371).

72. Ümmü Muh. Zeyneb binti Yahyâ b. Abdisselâm es-Selemiyye'nin *Meşyeha*'sı (İbn Hacer *Müfehres* 111 da; *Sıla* 469; *Fihris* No. 374).

73. Ümmü Abdillah Zeyneb binti'l-Kemâl Ah. b. Abdirrahîm el-Makdisiyye'nin (öl. 740 H.) *Meşyeha*'sı (*Fihris* No. 370).

74. Zeyneb binti İsma'îl b. İbr. b. el-Habbâz'ın (öl. 750 H.) *Meşyeha*'sı (*Sıla* 469; *Fihris* No. 377).

75. Ebû Muh. Sa'îd b. ebî'r-Reca' ez-Zâzânî es-Sayrafî el-Hallâl'ın *Meşyeha*'sı (*Fevât* I, 375; İbn Hacer *Müfehres* 160 eb; *Sıla* 460; *Fihris* No. 304).

76. Ümmü Muh. Seyyide binti Mûsâ el-Mârâniyye'nin *Meşyeha*'sı (*Fihris* No. 373).

77. Ebû'l-Hasan el-Muzaffer b. el-Hasan b. es-Sibt'in *Meşyeha*'sı (İbn Hacer *Müfehres* 12b; *Dürer* I, 290, III, 191; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 350; *İber* IV, 69; *Meşyehatu'l-Halebî* 71b; *Sıla* 459; *Fihris* No. 301).

78. Alâüddîn Ebû Sa'îd Sunkur b. Abdillah ez-Zeynebî'nin (624-706 H.) küçük ve büyük olmak üzere iki *Meşyeha*'sı vardır:

a) Osmân b. Bulbân el-Mukâtilî'nin tahrîci ile olan *Meşyehatu'l-kübrâ* (*Meşyehatu'l-Halebî* 111a; 37a; *Dürer* I,6, 52, 105, II, 176, III, 475; *Sıla* 465; *Fihris* No. 350).

b) İmam Zehebî'nin *Meşyehatu's-suğrâ*'sı (*Meşyehatu'l-Halebî* 71a; *Dürer* II, 366; *Sıla* 465; *Fihris* No. 351).

79. Kâdı Ebû'r-Rebî' Süleymân b. Ömer el-Ezra'î'nin (öl. 734) *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Kâsım b. Muh. el-Birzâlî (İbn Hacer *Müfehres* 147 ba; *Dürer* II, 159; *Sıla* 459; *Fihris* No. 297).

80. Sittü'l-ehl binti't-Taberî'nin *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Halîl b. Ah. el-Akfehsî (*Sıla* 469; *Fihris* No. 379).

81. Süleymân b. Hamza b. Ömer, Takiyüddîn Ebû'l-Fadl el-Makdisî'nin (öl. 710 H.)

Meşyeha'sı. Onun için tahrîc eden: Fahrüddîn Ebû Amr Osmân b. Bulbân el-Mukâtilî (*Bern. Tüceybî* 242; *Sila* 467; *Fihris* No. 362).

82. Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Muh. b. Sa'd'ın (öl. 721) *Meşyeha*'sı. Bunu onun için Hâfız Zehebî hazırlamıştır (*Sila* 463; *Fihris* No. 327).

83. Ebû'l-Mahâsin Yûsuf b. Yahyâ b. Necm b. el-Hanbelî'nin (öl. 751) *Meşyeha*'sı (*Sila* 464; *Fihris* No. 336).

84. Ebû'l-Mahâsin Yûsuf b. Ömer b. Huseyn el-Hutenî'nin (645-731 H.) *Meşyeha*'sı. 60 şeyhi muhtevidir (*Dürer* IV, 467; *Sila* 463; *Fihris* No. 329).

85. Ebû Muh. Yahyâ b. Alî b. Muh. et-Tarrâh el-Bağdâdî'nin (öl. 536 H.) *Meşyeha*'sı (Sirâcüddîn *Meşyeha* 135b; *Sila* 467; *Fihris* No. 358).

86. Muhyiddîn Ebû Ah. (yahut Ebû'l-Me'âlî) Yahyâ b. Fadlillah el-Adevî el-Ömerî es-Sâlihî'nin (645-738 H.) *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Şihâbüddîn Ebû'l-Huseyn Ah. b. Aybek b. Abdillah el-Husâmî (öl. 749 H.) (*Dürer* V, 200; *Müfehres* 100b; *Fihris* No: 332; *Sila* 464).

87. Ebû'l-Fütûh Yûsuf b. el-Mübârek b. Kâmil el-Haffâf el-Bağdâdî'nin (öl. 601 H.) *Meşyeha*'sı (*Vefeyât İbn Râfi'* II, 25; *Dürer* II, 94; *Fihris Ensârî* 221b; *Sila* 460; *Fihris* No. 266).

88. Kâdı Behâüddîn Yûsuf b. Şeddâd'ın *Meşyeha*'sı (Hallikân IV, 264; *Sila* 460).

89. Fethuddîn Ebû'n-Nûn Yûnus b. İbr. ed-Debûsî (yahut ed-Debâbîsî)'nin *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Ebû'l-Abbâs Ah. b. Aybek (İbn Hacer *Müfehres* 22b; 105 ba; *Sila* 459; *Fihris* No. 299). *Mu'cem* adıyla da maruf olduğu için, o bölümde de geçmiştir.

90. Necîbüddîn Ebû'd-Dürr Lu'lu' b. Abdillah ed-Darîr'in *Meşyeha*'sı (*Sila* 461; *Fihris* No. 316).

91. Şuhde binti Ah. b. el-Ferec el-Kâtibe'nin *Meşyeha*'sı. Onun için tahrîc eden: Ebû Muh. Abdülazîz b. Mahmûd b. el-Mübârek b. el-Ahdar (*Siyer* XXIII, 236; İbn Hacer *Müfehres* 98b; *Meşyehatu'l-Halebî* 70b; İzz. b. Cem. 82b; *Sila* 468; *Fihris* No. 380).

92. Ebû'l-Hayr Sâlih b. Muhtâr el-Eşnehî'nin *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Ebû'l-Abbâs Ah. b. Aybek ed-Dimyâtî (İbn Hacer *Müfehres* 141a; *Sila* 457).

93. el-Kâsım b. Alî el-Beyânî el-Fâsî el-Mâlikî'nin (öl. 803) *Meşyeha*'sı (*Sila* 465; *Fihris* No. 349).

94. Behâüddîn Ebû Muh. el-Kâsım b. el-Muzaffer b. Asâkir'in (629-723 H.) *Meşyeha*'ları:

a) Küçük olanını, Alemüddîn el-Kâsım b. Muh. b. Yûsuf el-Birzâlî tahrîc etmiştir. İki kürraseden ibarettir (*Fihris* No. 268; *Bern. Vâdiyâşî* 322).

b) Nâsirüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Tuğrîl b. Abdillah es-Sayrafî'nin tahrîci ile olan büyüğü. Yaklaşık 600 şeyhi içeren bu meşyeha, her biri 7 sifirden oluşan 70 cilttir (*Sila* 463; *Bern. Vâdiyâşî* 322).

c) İmam Zehebî'nin tahrîc ettiği (*Dürer* II, 178).

95. Ebû Abdillah el-Kârî'nin *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Zeynüddîn el-İrâkî (*Sila* 465; *Fihris* No. 343).

96. Ümmü'l-Hasan Fâtime binti'l-İzz İbr. b. ebî Ömer el-Makdisiyye'nin (öl. 747 H.) *Meşyeha*'sı (İbn Hacer *Müfehres* 28a; *Sila* 469; *Fihris* No. 378).

97. Takiyüddîn Ebû Bekr b. Muh. el-Karkaşendî'nin *Meşyeha*'sı. Onun için kardeşinin oğlu Zeynüddîn Abdülkerîm tahrîc etmiştir (*Sila* 462; *Fihris* No. 319).

98. Ebû'l-Mahâsin Fadlullah b. Abdirrezzâk b. Abdilkâdir el-Cîlî'nin *Meşyeha*'sı. Onun için babası tahrîcte bulunmuştur (*Sila* 455; *Fihris* No. 251).

99. Irak muhaddisi Muhibbüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Mahmûd b. en-Neccâr'ın *Meşyeha*'sı. 3000 erkek, 104 kadın şeyhi ihtiva etmiştir (*Siyer* XXIII, 133; *Fihris* No. 290).

100. Ebû Bekr Vecîh b. Tâhir eş-Şehhâmî'nin *Meşyeha*'sı (İbn Hacer *Müfehres* 50b; *Sila* 457; *Fihris* No. 277).

101. Ümmü Muh. Vecîhe binti Alî b. Yahyâ b. Sultân el-Ensâriyye el-İskenderâniyye, Zeynu'd-dâr'ın (639-732 H.) *Meşyeha*'ları:

a) Muh. b. Râfi'nin tahrîc ettiği (*Dürer* IV, 406; *Sila* 469; *Fihris* No. 375).

b) Takiyüddîn b. Arrâm'ın tahrîc ettiği (İbn Hacer *Müfehres* 23a).

102. Ebû'l-Abbâs Ah. b. Alî el-Cezerî'nin (öl. 743 H.) *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: İzzüddîn Ebû'l-Kâsım Ah. b. Muh. el-Huseynî (İbn Hacer *Müfehres* 78a, 185a; *Sila* 459; *Fihris* No. 299b).

103. Ebû'l-Abbâs Ah. b. Abdiddâ'im b. Ni'me el-Makdisî'nin (575-668 H.) *Meşyeha*'ları vardır:

a) Muh. b. İsm. b. el-Habbâz'ın tahrîc ettiği. En az dokuz cüz'dür (*Dürer* II, 77, 121; *Sila* 450; *Fihris* No. 260).

b) Cemâlüddîn Ebû'l-Abbâs. Ah. b. Muh. b. Abdillah ez-Zâhirî'nin (626-696 H.) tahrîc ettiği (*Bern. Vâdiyâşî* 322; İbn Hacer *Müfehres* 77b; *Dürer* I, 166, III, 400, IV, 198; *Sebetu'ş-Şemmâ'* 90b-94a; *Vefeyât İbn Râfi'* I, 195). Yazması: Zahiriyye, mec. 108 (I, III, 209-248 yk.; NÂSIR 69).

104. Ebû Bekr b. Ah. b. Abdiddâ'im el-Makdisî el-Hanbelî'nin (624-718 H.) *Meşyeha*'sı. Onun için hazırlayan: Ebû Muh. el-Kâsım b. Muh. el-Birzâlî (660-739 H.) (İbn Hacer *Müfehres* 95b; *Fevât* I, 375; *Sila* 456; *Fihris* No. 263). Yazması mevcuttur: Şehit Ali Paşa 546 (36a-46a yk., 797 H., İbn Hacer'in elyazısı ile, 18 şeyhi muhtevi).

105. Ebû'l-Fidâ' İsm. b. Yûsuf el-Kaysî'nin *Meşyeha*'sı (*Sila* 456; *Fihris* No. 265).

106. Necîbüddîn el-Harrânî'nin *Meşyeha*'ları:

a) 14 cüz'den oluşan büyük bir *Meşyeha*'yı Ah. b. Muh. b. ez-Zâhirî tahrîc etmiştir (İbn Hacer *Müfehres* 139bb; *Dürer* I, 257; *Vefeyât İbn Râfi'* I, 223; *Fihris* No. 253).

b) eş-Şerîf Ebû'l-Kâsım Ah. b. Muh. el-Huseynî'nin tahrîc ettiği küçük *Meşyeha* (*Fihris* No. 253; *Dürer* II, 50).

107. Bürhânüddîn (Necîbüddîn) Ebû İshâk İbr. b. Halîl b. Abdillah ed-Dimaşkî'nin (öl. 658 H.) *Meşyeha*'sı. Onun için tahrîc eden: Ebû Abdillah b. Revâha (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 59b-60a; *Sila* 468; *Fihris* No. 365).

108. Ümmü Abdillah Esmâ' binti'l-Mihrânî ed-Dimaşkiyye'nin (öl. 867 H.) *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Kutbuddîn Muh. b. Muh. el-Haydarî (*Sila* 468; *Fihris* No. 368).

109. Ümmü Abdillah Emetullah binti Abdirrahman el-Kureşî'nin *Meşyeha*'sı (*Sila* 468; *Fihris* No. 372).

110. Ebû İbrâhîm İshâk b. Mahmûd el-Burûcerdî'nin *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Reşîdüddîn Ebû Bekr b. Zekiyyiddîn el-Münzirî (İbn Hacer *Müfehres* 57b, 113a; *Sila* 463; *Fihris* No. 324).

111. Şerefüddîn Ebû'l-Fadl Ah. b. Hibetillah b. Ah. b. Muh. b. el-Hasan b. Asâkir'in (öl. 699 H.) *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Şemsüddîn b. el-Mühendis (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 58b). 4 cüz'dür (*Dürer* IV, 226; *Bern. Tüceybî* 242).

112. Ebû Gâlib Ah. b. el-Hasan b. Ah. b. Abdillah el-Bağdâdî el-Hanbelî'nin (445-527 H.) *Meşyeha*'sı (*İber* II, 430; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 20). Yazması: Zahiriyye, mec. 2 (V, 1-10 yk., NÂSIR 33, 186).

113. Reşîdüddîn Ebû'l-Abbâs Ah. b. el-Müferric b. Alî ed-Dimaşkî'nin (555-650 H.) *Meşyeha*'sı. 3 cüz'dür (*Siyer* XXIII, 281; *Dürer* IV, 64).

114. Ebû'l-Feth Mecdüddîn İbr. b. Alî b. Muh. b. Muh. İbnü'l-Haymî el-Halebî'nin (649-738 H.) *Meşyeha*'sı. Takiyüddîn Ubeyd, ona bu meşyehayı tahrîc etmiştir (İbn Hacer *Müfehres* 141a; *Dürer* I, 48).

115. Afîfüddîn Ebû Muh. İshâk b. Yahyâ b. İshâk el-Âmidî'nin (695-778 H.) *Meşyeha*'sı. Bunu ona Ebû Abdillah Muh. b. İbr. b. el-Mühendis tahrîc etmiştir (*Bern. Vâdiyâşî* 322; İbn Hacer *Müfehres* 116b; *Dürer* I, 18; *Sila* 463; *Fihris* No. 326).

116. Muhibbüddîn İbr. b. Alî b. el-Haymî'nin *Meşyeha*'sı (*Sila* 464; *Fihris* No. 333).

117. En eski meşyeha, Ebû Sa'îd İbr. b. Tahmân b. Şu'be el-Horâsânî'nin (öl. 163 H.) *Meşyeha*'sı. Yazması: Zahiriyye, mec. 107 (I, II, 226-255 yk.) (GAS 93).

118. Şihâbüddîn Ah. b. Abdirrahman b. Ah. b. Muh. el-Menbicî el-Mizzî'nin *Meşyeha*'sı. Onun için Alemüddîn el-Birzâlî tahrîc etmiştir (*Dürer* I, 165; *Vefeyât İbn Râfi* II, 9).

119. Mecdüddîn İsma'îl b. İbr. el-Hanefî'nin *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Halîl b. Ah. el-Akfehsî (*Sıla* 465; *Fihris* No. 348).

120. Muhyiddîn Ebû'l-Fidâ' İsma'îl b. Yahyâ b. İsma'îl el-Halebî ed-Dimaşkî'nin (666-740 H.) *Meşyeha*'sı. Bunu onun için tahrîc eden: el-Birzâlî (*Fevât* I, 335; *Dürer* I, 484).

121. Takiyüddîn Ah. b. Abdirrahman b. Abdilmü'min es-Sûrî es-Sâlihî el-Hanbelî'nin (617-701 H.) *Meşyeha*'sı. Bunu onun için el-Mukâtilî tahrîc etmiştir (*İber* IV, 4; *Dürer* I, 168).

122. Diyâü'l-Makdisî'nin kardeşi İzzüddîn Ah. b. Abdilvâhid el-Makdisî'nin (564-623 H.) *Meşyeha*'sı (*Dürer* III, 259) Yazması: Zahiriyye, mec. 52 (1-25 yk.; NÂSIR 230).

123. Ebû Bekr Ah. b. Muh. b. ebî'l-Kâsım b. Bedrân ed-Deştî el-Kürdî'nin (öl. 713 H.) *Meşyeha*'sı. el-Birzâlî tarafından hazırlanmıştır (*İber* IV, 37; *Dürer* I, 292).

124. Ebû Bekr Muh. b. Sa'îd b. el-Muvaffak b. Alî b. Ca'fer el-Hâzin en-Nîsâbûrî'nin iki *Meşyeha*'sı vardır:

a) Ebû Muh. Abdülazîz b. Muh. b. el-Mübârek b. Muh. el-Katî'î eş-Şâfi'î'nin tahrîc ettiği (Sirâcüddîn *Meşyeha* 106a).

b) Fetyân b. Muh. b. Fetyân b. Ah. b. Muh. el-Mevsılî'nin tahrîc ettiği (Sirâcüddîn *Meşyeha* 136 ab).

125. Şihâbüddîn Ebû Abdillah Muh. b. ebî'l-İzz Abdilazîz b. Müşerrif el-Ensârî es-Sâlihî ed-Dimaşkî'nin (620-707 H.) *Meşyeha*'sı (*Sıla* 468; *Fihris* No. 366). el-Birzâlî: "Onun için semâ ve icazetle ahzettiklerinden oluşan bir *meşyeha* tahrîc ettim" demektedir (*Dürer* IV, 49).

126. Muhyiddîn Ebû Nasr Muh. b. Şerefüddîn Ah. el-Abbâsî'nin *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Cemâlüddîn Yûsuf b. Muh. b. Mes'ûd es-Sermerî el-Hanbelî (*Fihris* No. 267).

127. Ebû Muh. Mes'ûd b. el-Hasan b. el-Kâsım b. el-Fadl es-Sekafî el-İsbehânî'nin *Meşyeha*'sı (*Sıla* 457; *Fihris* No. 279).

128. İmâdüddîn Muh. b. İsma'îl b. ebî'l-Feth, Hatîb Merdâ el-Hanbelî'nin (566-656 H.) *Meşyeha*'sı. Onun için tahrîc eden: Diyâüddîn el-Makdisî (*Sıla* 462; *Fihris* No. 321).

129. Ebû'l-Ganâ'im Muh. b. Alî en-Nersî'nin *Meşyeha*'sı (*Sıla* 459; *Fihris* No. 302; İbn Hacer *Müfehres* 100a).

130. İzzüddîn Ebû'l-Fidâ' İsm. b. Abdirrahman b. Amr el-Fürâvî'nin *Meşyeha*'sı (*Meşyehatu'l-Halebî* 2a).

131. Ebû Bekr Muh. b. Abdilbâkî b. Muh. b. Abdillah, Kâdu'l-Mâristân'ın (öl. 535 H.) *Meşyeha*'sı (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 29a; *Sıla* 85-29, 455). Yazması: Feyzullah 533 (tamamı: I-V, 122 yk., 7. H. asır). Onun iki meşyehası vardır:

a) Ebû Sa'd es-Sem'ânî'nin tahrîc ettiği *Meşyehatu's-suğrâ*'sı (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 29a; İbn Hacer *Müfehres* 76b; 127b; 108b; *Dürer* II, 411).

b) *Meşyehatü'l-kübrâ*'sı (*Sıla* 85-29, 455; *Fihris* No. 250).

132. Ebû'l-Feth Muh. b. Abdilbâki b. el-Battî'nin *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Ebû Abdillah b. eş-Şa'âr (*Sıla* 467; *Fihris* No. 357).

133. er-Reşîd b. Meslemeti'l-Ümevî'nin *Meşyeha*'sı (*Sıla* 461; *Fihris* No. 314).

134. Ebû Tâhir Muh. b. Ah. b. ebî's-Sakar'ın *Meşyeha*'sı (*Dürer* II, 176; *Sıla* 460; *Fihris* No. 303).

135. Salâhuddîn Muh. b. Ah. b. ebî Ömer'in *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Sadrüddîn Süleymân b. Yûsuf (*Sıla* 467; *Fihris* No. 360).

136. Vecîhüddîn Muh. b. Abdirrahman b. ed-Dehhân el-Ezdî'nin *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Mansûr b. Süleym el-İskenderânî (İbn Hacer *Müfehres* 60a; *Sıla* 468; *Fihris* No. 288).

137. Ebû Abdillah Muh. b. ebî Bekr İbr. b. en-Nahhâs'ın *Meşyeha*'sı (İbn Hacer *Müfehres* 95a; *Sıla* 456; *Fihris* No. 264).

138. Ebû'l-Huseyn Muh. b. Ah. b. Hasnûn en-Nersî'nin (öl. 861) *Meşyeha*'sı (Sirâcüddîn *Meşyeha* 135a; *Sıla* 459; *Fihris* No. 271).

139. Ebû Alî Mahled b. Ca'fer b. Mahled el-Fârisî el-Bâkarhî ed-Dakkâk'ın (öl. 395 H.) *Meşyeha*'sı (*İber* II, 133; Sirâcüddîn *Meşyeha* 80ab).

140. Kâdı eş-Şerîf Ebû'l-Huseyn Muh. b. Alî b. Muh. b. el-Muhtedî billah'ın *Meşyeha*'sı (İbn Hacer *Müfehres* 57b-58a; Sirâcüddîn *Meşyeha* 135ab; *Fihris* No. 272-3). Yazması: Zahiriyye, mec. 73 (I-II, 168-193 yk., NÂSIR 87).

141. Ebû'l-Feth Muh. b. Ah. b. Bahtiyâr (?) el-Mendâ'î'nin *Meşyeha*'sı (İbn Hacer *Müfehres* 139ab, 141a; *Sıla* 460; *Fihris* No. 306).

142. Ebû Abdillah Muh. b. Ah. b. İbr., İbnü'l-Hattâb er-Râzî'nin *Meşyeha*'sı. *Meşyehatu'r-Râzî* namıyla maruftur. Tahrîc eden: Ebû Tâhir es-Silefî (*İber* II, 426; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 11b; İbn Hacer *Müfehres* 9b, 24a, 88b, 96a, 113a, 121a; *Sıla* 457; *Fihris* No. 252, 276).

Neşredilmiştir: Georges Vajda, La Meshyaha d'Ibn al-Hattab al-Râzî. Constribution a l'histoire du sunnisme en Ègypte fatimide - BEO, XXIII, 1970, s. 21-99. Yazmaları: Zahiriyye, hadîs 527 (1-49 yk.), mec. 33 (138-172 yk.; NÂSIR 175).

143. İzzüddîn Ebû Abdillah Muh. b. İbr. b. Abdillah b. ebî Ömer el-Makdisî es-Sâlihî el-Hanbelî'nin (öl. 748 H.) *Meşyeha*'sı (*Sıla* 464; *Fihris* No. 338).

144. Bedrüddîn Muh. b. İbr. b. Sa'dillah b. Cemâ'a el-Kinanî el-Hamavî el-Beyânî'nin (639-733 H.) *Meşyeha*'ları:

a) Kendisinin hazırladığı (*Sıla* 83-27, 419; *Fihris* No. 300).

b) el-Mukaşşirânî'nin tahrîc ettiği (a.y.; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 9ab).

c) Alemüddîn el-Kâsım b. Muh. b. Yûsuf el-Birzâlî'nin hazırladığı (a.y.). Yazması: Musalla Medresesi 32 (tamamı, 1-197 yk., müellifin hayatında iken 698 yılında istinsâh edilmiştir).

145. Oğlu İzzüddîn b. Cema'a'nın *Meşyeha*'sı (*Dürer* IV, 360, 384). Elimizdeki bu risâlenin tahkik ve dipnotlarında ismini zikrettiğimiz kaynaklardandır. Yazması: Feyzullah 535.

146. Ebû'l-Hayr Muh. b. Ah. b. el-Bağbân'ın *Meşyeha*'sı (*Sıla* 458; *Fihris* No. 278).

147. Sâ'inüddîn Ebû'l-Hasan Muh. b. el-Enceb b. ebî Abdillah en-Na'âl el-Bağdâdî'nin (öl. 659 H.) *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Reşîdüddîn Ebû Bekr b. ez-Zekî el-Münzirî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 17b; *Sıla* 461; *Fihris* No. 311). Neşredilmiştir: Nâci Ma'rûf ile Beşşâr Avvâd Ma'rûf'un tahkikleri ile 1968'de Necef ve 1975'te Bağdat'ta basılmıştır.

148. Ebû Abdillah Muh. b. Muh. b. Alî el-Kaşgârî'nin (öl. 705 H.) *Meşyeha*'sı (*Meşyehatu'l-Halebî*; *Dürer* III, 345).

149. Diyâüddîn Ebû Ah. Abdülvehhâb b. Alî b. Sekîne'nin *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: İbnü'n-Neccâd. 8 cüz'den teşekkül etmiştir.

150. Ebû'l-Ferec Abdülmun'im b. Abdilvehhâb b. Sa'd el-Harrânî el-Bağdâdî el-Âcurrî'nin (500-596 H.) *Meşyeha*'sı (*Siyer* XXI, 259).

151. Ebû Tâhir Muh. b. Ah. el-Enbârî el-Hatîb el-Lahmî'nin (394-476 H.) *Meşyeha*'sı. Yazması: Zahiriyye, mec. 73 (142-164 yk.; NÂSIR 168).

152. Ebû'l-Huseyn Abdülhâlik b. Yûsuf b. Abdilhâlik'in (öl. 575 H.) *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: İbnü'l-Ahdar (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 93b).

153. Zeynüddîn Ebû Muh. Abdülgâlib b. Muh. b. Abdilkâhir el-Mâkînîsî'nin (öl. 749 H.) *Meşyeha*'sı. el-Birzâlî tarafından hazırlanmıştır (*Vefeyât İbn Râfi'* II, 88).

154. Ebû Amr Osmân b. Alî b. ebî'l-Kâsım el-Beykendî'nin *Meşyeha*'sı (Sirâcüddîn *Meşyeha* 134b).

155. Ebû'l-Hasan Abdülvehhâb b. el-Hasan b. Muh. b. Asâkir'in *Meşyeha*'sı. Onun için tahrîc eden: Ebû Abdillah b. el-Kerîm el-Bağdâdî, ona 60 şeyhlik bir *Meşyeha* hazırlamıştır (Bedrüddîn b. Cemâ'a *Meşyeha*, yzm. Musalla Medresesi 32, 110a).

156. Zeynüddîn Ebû'l-Latîf Abdurrahman b. İbr., İbnü Sârimiddîn es-Saydâvî el-Hazrecî'nin (10. H. asır) *Meşyeha*'sı. Onu kızkardeşinin oğlu tahrîc etmiştir. Yazması: Kahire, must. 294, Tal'at 127 (1-107 yk.).

157. Diyâüddîn Ebû Muh. Abdülhakk b. Halef b. Abdilhakk ed-Dimaşkî es-Sâlihî el-

Hanbelî'nin (547-641 H.) *Meşyeha*'sı (*Siyer* XXIII, 106).

158. Osmân b. Muh. b. Osmân b. ebî Bekr et-Tûzerî el-Mekkî'nin (630-713 H.) 1000 şeyhi muhtevi *Meşyeha*'sı (*Dürer* I, 449).

159. Reşîdüddîn Ebû'l-Fütûh Abdülmü'min b. Muh. b. Ya'kûb b. Muh. el-Ensârî'nin (648-742 H.) *Meşyeha*'sı (*Dürer* II, 421).

160. Abdülhâlik b. Zâhir eş-Şehhâmî'nin (öl. 549 H.) *Meşyeha*'sı (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 94a).

161. Ebû Muh. Abdullah b. el-Huseyn b. ebî't-Tâ'ib'in *Meşyeha*'sı (*Fihris* No. 330; *Sila* 464).

162. Ebû Abdirrahman Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî'nin *Meşyeha*'sı (Sirâcüddîn *Meşyeha* 127a).

163. Ebû Muh. Abdullah b. Muh. b. Abdillah et-Tüceybî'nin *Meşyeha*'sı (*Fihris* No. 269).

164. Ebû'l-Fadl Abdullah b. Ah. b. Muh. b. Abdilkâhir et-Tûsî el-Bağdâdî el-Mevsilî'nin (487-578 H.) kendi hazırladığı *Meşyeha*'sı (*Siyer* XXI, 88).

165. Abdullah b. Ah. b. Temmâm b. Hassân el-Hanbelî'nin (öl. 718 H.) *Meşyeha*'sı. Onun için tahrîc eden: Muh. b. Abdirrahman el-Ba'lî (*Dürer* II, 242).

166. Abdullah b. Muh. b. Âmir eş-Şubrâvî'nin *Meşyeha*'sı. Yazması: Paris 2120 (1-21 yk.).

167. Sultân Salâhuddîn b. Eyyûb'un oğlu Melik Îsâ'nın *Meşyeha*'sı (*Fihris* No. 294).

168. Alî b. Muh. b. Alî b. Bakâ'l-Mulakkin'in *Meşyeha*'sı (*Vefeyât İbn Râfi'* II, 385).

169. Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Atîk b. el-Hâsib'in (öl. 651 H.) *Meşyeha*'sı (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 96b).

170. Tâcüddîn Ebû Tâlib Alî b. Enceb b. Osmân b. es-Sâ'î el-Bağdâdî el-Hâzin'in (593-674 H.) *Meşyeha*'sı. Yazması: köprülü 1584/14 (146-179 yk., 9. H. asır).

171. Necmüddîn Alî b. Muh. b. Ömer b. Abdirrahman b. Hilâl el-Ezdî ed-Dimaşkî'nin (649-729 H.) *Meşyeha*'sı. Başkasının onun için hazırladığı bu meşyeha, 150 şeyhi hâvidir.

172. Alâüddîn Alî b. Osmân b. Hassân b. Mahâsin ed-Dimaşkî eş-Şâğûrî'nin (öl. 732 H.) *Meşyeha*'sı. Zehebî, ona 100 şeyhi içeren büyüklükte bir *Meşyeha* tahrîc etmiştir (*Dürer* III, 83).

173. Alî b. Yahyâ b. Alî b. Muh. et-Tüceybî eş-Şâtibî ed-Dimaşkî'nin (636-721 H.) *Meşyeha*'sı. Başkası onun için hazırlamıştır (*Dürer* III, 137).

174. Nûreddîn Ebû'l-Hasan Alî b. Muh. b. Hârûn es-Sa'lebî'nin (öl. 712 H.) *Meşyeha*'sı. Onun için tahrîc eden: Takiyüddîn es-Subkî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 115a).

175. Muvaffakuddîn Ebû Muh. Abdullah b. Ah. b. Muh. b. Kudâme el-Cemmâ'ilî el-Hanbelî es-Sâlihî'nin *Meşyeha*'sı. 2 cüz'dür (*Siyer* XXII, 176).

176. Ömer b. Zürâreti'l-Hadesî'nin (öl. 240 H.) *Meşyeha*'sı (*İber* I, 341).

177. Kâdı Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Muh., İbnu Hubeyş el-Ensârî'nin *Meşyeha*'sı. Onun için talebesi Ebû'r-Rebî' Süleymân b. Mûsâ el-Kelâ'î tahrîc etmiştir (*Bern. Vâdiyâşî* 320).

178. Abdurrahman b. Muh. b. Ah. Ebû'l-Ferec b. Kudâme el-Makdisî el-Hanbelî'nin (597-682 H.) *Meşyeha*'sı. Yazmaları: Zahiriyye, mec. 3 (1-19 yk., IV, 27-34. şeyhler arası). Tahrîc eden talebesi: Mes'ûd b. Ah. b. Mes'ûd b. Zeyd el-Bendâvî. Diğer nüshası: Zahiriyye, mec. 115 (VIII, 106-137 yk.; NÂSIR 96).

179. Alî b. Memdûd el-Bendenîcî'nin *Meşyeha*'sı (*Vefeyât İbn Râfi'* II, 330).

180. Alâüddîn Alî b. Mahmûd b. Hamîdiddîn Hamîd el-Hanefî el-Konevî'nin (669-749 H.) *Meşyeha*'sı. Talebelerinden birisi tarafından hazırlanmıştır (*Vefeyât İbn Râfi'* II, 98).

181. Ömer b. Ubeydillah b. Ah. b. Ömer b. Muh. b. Ah. b. Kudâme es-Sâlihî el-Mâverdî'nin (663-733 H.) *Meşyeha*'sı. Bunu onun için İbn Sa'd tahrîc etmiştir (*Dürer* III, 175).

182. Behâüddîn Ebû'l-Hasan Alî b. el-İzz b. Ah. b. Ömer el-Makdisî es-Sâlihî'nin (öl. 749 H.) *Meşyeha*'sı. Onun için Muh. b. Râfi' hazırlamıştır (*Vefeyât İbn Râfi'* II, 63).

183. Ebû'l-Huseyn Alî b. Muh. b. Îsâ el-Hanbelî el-Yûnînî'nin (621-701 H.) *Meşyeha*'sı. Yazması: Zahiriyye, mec. 73 (VIII-X, sonu noksan, 37-67 yk.; NÂSIR 438).

184. Ebû'l-Hasan Alî b. ebî'l-Fadâ'il b. Hibetillah b. Sellâme b. el-Müslim b. Ah. b. Alî el-Lahmî'nin (6. H. asır) *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Reşîdüddîn Ebû'l-Huseyn Yahyâ b. Alî b. Hibetillah el-Kureşî el-Mısrî. Yazmaları: Halet Ef. 403 (I,IV, 175 yk., 1180 H. civarı), Feyzullah 507/2 (I, 14a-22b yk., 830 H. civarı).

185. Cemâlüddîn Ebû'l-Feth İbr. b. Alî b. Ah. b. İsm. el-Kureşî el-Eserî, İbnü'l-Kalkaşandî'nin (öl. 922 H.) *Meşyeha*'sı. Onun için talebelerinden birisi hazırlamıştır. Yazması: Kahire, must. 293-4, Tal'at 126 (7-56 yk., 1911 H.).

186. Şemsüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Ah. b. ebî'l-Hecâ b. ebî'l-Me'âlî ez-Zerrâd'ın (öl. 726 H.) *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Zehebî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 14a).

187. Ebû'l-Huseyn Muh. b. Ah. b. Muh. b. Ah. el-Bağdâdî, İbnü'n-Nersî'nin (öl. 456 H.) *Meşyeha*'sı (*İber* II, 306).

188. Necmüddîn Muh. b. Ah. b. Alî el-Gaytî el-İskenderî eş-Şâfi'î'nin *Meşyeha*'sı. (öl. 981 H.) Yazması: Kahire[1] I, 248.

189. Muh. b. Ah. b. Abdirrahman b. Zekvân el-Hemedânî el-Mu'addil'in *Meşyeha*'sı (*Fihris* No. 259).

190. Şemsüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Alî b. Ah. b. Fadlillah el-Vâsitî'nin *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Ah. b. Muzaffer en-Nâbulusî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 30b).

191. Ebû Abdillah Muh. b. Yûsuf b. Muh. el-Birzâlî el-İşbîlî'nin (577-636 H.) *Meşyehatu'l-Bağdâdiyye*'si. Yazması: Zahiriyye, âmm 4505 (1-34 yk.; NÂSIR 234).

192. Cemâlüddîn Muh. b. Nasrillah b. İsm. b. Nasrillah el-Ensârî ed-Dimaşkî, İbnü'n-Nahhâs'ın (639-719 H.) *Meşyeha*'sı. el-Birzâlî'nin hazırladığı bu meşyeha, 13 şeyhi muhtevidir (*Dürer* IV, 274).

193. Ebû'l-Fadl Muh. b. Ömer b. Yûsuf el-Ermevî (sonra:) el-Bağdâdî el-Kâdı'nın *Meşyeha*'sı (Sirâcüddîn *Meşyeha* 135b).

194. Muh. b. İsm. b. İbrâhîm b. Sâlim b. Berekât ed-Dimaşkî el-Ensârî'nin (667-756 H.) *Meşyeha*'sı. el-Birzâlî tarafından hazırlanmıştır (*Dürer* IV, 384).

195. Takiyüddîn Ebû Bekr Muh. b. İsm. b. Alî b. el-Hasan b. el-Kalkaşandî el-Makdisî'nin (783-867 H.) *Meşyeha*'sı. Yazması: Kahire, must. 294-5, mec. 217 (91-126 yk.).

196. Şemsüddîn Ebû Abdillah Muh. b. ebî Bekr b. İbr., İbnü'n-Nakîb'in (öl. 742 H.) *Meşyeha*'sı. Bir başkası onun için hazırlamıştır (*Vefeyât İbn Râfi'* I, 505).

197. Takiyüddîn Muh. b. Tarhân b. es-Sülemî ed-Dimaşkî es-Sâlihî'nin (561-637 H.) *Meşyeha*'sı. Kendisi hazırlamıştır (*İber* III, 230).

198. Şemsüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Abdilkâdir el-Halîlî es-Sâlihî el-Hanbelî'nin (767 H.) *Meşyeha*'sı. Bir başkası onun için tahrîc etmiştir (*Vefeyât İbn Râfi'* II, 308; *Dürer* IV, 297).

199. Müslümanların kâdısı Şemsüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Müslim b. Mâlik el-Hanbelî, İbnü'l-Fahr'ın (662-726 H.) *Meşyeha*'sı (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 37b).

200. Ebû Abdillah Muh. b. Kaymâz ed-Dimaşkî el-Mukrî Atîku Bişri't-Tahhân'ın (öl. 702 H.) *Meşyeha*'sı (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 35b).

201. el-Emîr Nâsirüddîn Muh. b. Salâhiddîn Abdillah b. Abdilvehhâb b. Fadlillah el-Ömerî'nin (öl. 764 H.) *Meşyeha*'sı. Başkası hazırlamıştır (*İber*, *Zeylu'l-Huseynî* IV, 205).

202. Kâdı Cemâlüddîn Muh. b. Abdilazîz, İbnüs-Sakatî'nin *Meşyeha*'sı (*Vefeyât İbn Rafi'* 150-1).

203. Ebû Abdillah Muh. b. ebî'l-Kâsım Abdirrahman b. ebî Tâlib Ah. es-Sa'dî, İbnü'd-Dehhân'ın (7. H. asır) *Meşyeha*'sı. Yazması: Zahiriyye, mec. 110 (143-150 yk.; NÂSIR 52).

204. Sirâcüddîn Ebû Hafs Ömer b. Alî b. Ömer es-Serrâc'ın (öl. 750 H.) *Meşyeha*'sı.

Başında muhtasar bir hadîs ıstılahları bölümüne yer vermiştir. Yazması: Feyzullah 531 (183 yk., 813 H.). Elimizdeki bu kitabın tahkik ve dipnotlarına kaynaklık etmiştir.

205. Şemsüddîn Muh. b. Yûsuf b. el-Hasan b. Muh. el-Medenî el-Hanefî'nin 100 şeyhi muhtevi *Meşyeha*'sı. Onun için tahrîc eden el-Birzâlî'dir (*Dürer* IV, 295).

206. Takiyüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Muh. b. Îsâ el-Ba'lî eş-Şâfi'î'nin (öl. 768 H.) *Meşyeha*'sı. Talebelerinden birisi tarafından hazırlanmıştır (*Vefeyât İbn Râfi'* II, 320).

207. Şemsüddîn Ebû Nasr Muh. b. Muh. b. Muh. b. Hibetillah eş-Şîrâzî ed-Dimaşkî'nin (öl. 723 H.) *Meşyeha*'sı (*İber* IV, 69).

208. Nâsirüddîn Muh. b. Muh. b. ebî'l-Kâsım b. Cemîl er-Rebe'î et-Tûnisî el-Mâlikî'nin (681-763 H.) *Meşyeha*'sı. Ebû'l-Fadl el-İrâkî diyor ki: "Ona bir *Meşyeha* tahrîc ettim, daha sonra bunun üzerine bir ilave yaptım." (*Dürer* IV, 247).

209. Ebû Tâlib el-Mübârek b. Alî b. Muh. b. Alî b. Hudayr es-Sayrafî'nin kendi hazırladığı *Meşyeha*'sı (Sirâcüddîn *Meşyeha* 135a).

210. Şerefüddîn Ebû'l-Feth Muh. b. Abdirrahîm b. Abbâs b. ebî'l-Feth'in (641-720 H.) *Meşyeha*'sı. Onun için tahrîc eden: Fahrüddîn el-Ba'lî (*Dürer* IV, 10).

211. Kâdılar kâdısı Cemâlüddîn Muh. b. Abdirrahîm b. Abdilmelik el-Mesellâtî el-Mâlikî'nin (öl. 771 H.) *Meşyeha*'sı. Onun için tahrîc eden: Muh. b. Râfi' (*Vefeyât İbn Râfi'* II, 360).

212. Muhyiddîn Ebû'l-Me'âlî Muh. b. Abdirrahîm b. Abdilvehhâb es-Sülemî el-Ba'lbekî'nin (öl. 742 H.) *Meşyeha*'sı. Onun için hazırlayan: Ebû Abdillah Muh. b. Yahyâ b. Sa'd (*Vefeyât İbn Râfi'* I, 434).

213. Zeynüddîn Ebû Bekr b. el-Huseyn b. Ömer b. Muh. b. Yûnus el-Kureşî el-Merâğî'nin (727-816 H.) *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Cemâlüddîn Ebû'l-Berekât Muh. b. Mûsâ b. Alî el-Merâkkişî el-Mekkî (öl. 823 H.). Yazması: Kahire, must. 293-4, M. 97 (I-VIII, 815 H.).

214. Ömer b. Hasan b. Mezîd b. Umeyle b. Cum'a el-Merâğî el-Halebî'nin (679-778 H.) *Meşyeha*'sı (*Dürer* III, 160). Bunu onun için hazırlayan: el-Yâsûfî.

215. Ebû Hafs Ömer b. Abdilmun'im b. Ömer b. Abdillah ed-Dimaşkî, İbnu'l-Kavvâs'ın (605-698 H.) *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: el-Mukâtilî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 116b-117a).

216. Seyfüddîn Bulbân b. Abdillah es-Sa'ûdî el-Karafî'nin (öl. 736 H.) *Meşyeha*'sı. Ebû'l-Huseyn b. Aybek, onun için tahrîc etmiştir (*Dürer* I, 492).

217. *Tehzîbu'l-kemâl* sahibi Cemâlüddîn Yûsuf b. ez-Zekî Abdirrahman b. Yûsuf el-Mizzî'nin *Meşyeha*'sı, 1000 şeyhi ihtivâ etmiştir (*Dürer* IV, 457).

218. Ebû Alî el-Huseyn b. Muh. b. Fîre, İbn Sükkere es-Sarakustî'nin (öl. 514 H.) *Meşyeha*'sı. 160 şeyhi içermiştir. Kâdı İyâd tarafından hazırlanmıştır (*Tezkire* III, 1253).

219. Celâlüddîn es-Suyûtî'nin *Meşyeha*'sı. Yazması: Paris 2800 (427a-444a).

220. Abdurrahman b. Ömer el-Kibâbî (öl. 838 H.) ile Fâtime binti Halîl'in (öl. 833) *Meşyeha*'larını İbn Hacer tahrîc etmiştir: *el-Meşyehatu'l-bâsime*. el-Kibâbî: Zeynüddîn Ebû Zeyd Abdurrahman b. Ömer el-Lahmî el-Mısrî el-Makdisî'dir; Fâtime: bint Salâhiddîn b. ebî'l-Feth el-Makdisî. Neşredilmiştir: Les maitres et les e'tudes de deux traditionnistes de l'epoque mamelouke. Al-Mashyaha al-basima lil-Kibâbî va-Fâtima de İbn Hacar al-Askalânî, Etude analytique. BEO (Bulletin de'etudes orientales 20/1967/7-99 s.)

221. Nâsirüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Ya'kûb el-Halebî'nin (öl. 763 H.) *Meşyeha*'sı. İbn Râfi' tarafından hazırlanmıştır (*Vefeyât* II, 254).

223. Ebû'l-Feth Muh. b. Mahmûd b. İshâk b. el-Mu'izz b. el-Huseyn, İbnü'l-Harrânî'nin (öl. 594 H.) *Meşyeha*'sı. Kendisi hazırlamıştır (*Tekmile* I, No. 456).

224. Ebû Abdillah Muh. b. Sâkin b. Îsâ b. Mahlûf el-Himyerî'nin (öl. 589 H.) kendi hazırladığı *Meşyeha*'sı (*Tekmile* I, No. 212).

225. Şemsüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Abdilhâdî b. Abdilhamîd el-Makdisî'nin (680-

749 H.) kendi tahrîc ettiği *Meşyeha*'sı (*Vefeyât İbn Râfi'* II, 62).

226. Ebû'l-Fevâris Nâsirüddîn Muh. b. Tûlûbôğâ el-Emîr et-Türkî'nin (613-749 H.) *Sebet fîhî mine'ş-şüyûh semâniyyetu ve-erba'ûne şeyhan ve-hamsu nisvet*'i. Yazması: Zahiriyye, mec. 91 (294-307 yk.; NÂSIR 342).

227. Ebû Ca'fer Ah. b. İbr. b. ez-Zübeyr es-Sekafî'nin (627-708 H.) *Meşyeha*'sı (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 40a).

228. Zeynüddîn Eyyûb b. Ni'me b. Muh. b. Ni'meti'n-Nâblusî el-Kahhâl'ın (640-730 H.) *Meşyeha*'sı, Zehebî tarafından hazırlanmıştır (*Dürer* I, 435).

229. Cemâlüddîn b. Şerefiddîn, Ah. b. Muh. b. Muh. b. Nasrillah et-Temîmî el-Kalânisî ed-Dimaşkî'nin (öl. 731 H.) *Meşyeha*'sı. Fahrüddîn el-Ba'lî tarafından tahrîc olunmuştur (*Dürer* I, 301).

230. Fahrüddîn İsm. b. Fadlillah b. Ah. b. Muh. b. el-Hasan b. Asâkir'in (öl. 711H.) *Meşyeha*'sı. Onu el-Birzâlî tahrîc etmiştir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 64b).

231. Bedrüddîn Ah. b. Muh. b. Ah. b. Muh. b. ebî'l-Kâsım ibni'l-Havahî'nin (683-767 H.) iki *Meşyeha*'sı vardır:

a) Cemâlüddîn es-Semerî'nin tahrîc ettiği,

b) el-Huseynî'nin tahrîc ettiği (*Dürer* I, 250).

232. Ah. b. Mustafa es-Sabbâğ el-İskenderî'nin *Meşyeha*'sı. Yazması: Paris 4473.

233. el-Edîb, Kemâlüddîn Ah. b. ebî'l-Feth b. Mahmûd eş-Şeybânî, İbnü'l-Attâr'ın (626-702 H.) *Meşyeha*'sı. Hazırlayan: Hâfız ez-Zehebî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 53a).

234. Ebû'l-Huseyn Ah. b. Hamza b. Alî b. el-Hasan ed-Dimaşkî el-Mu'addil İbnü'l-Mevâzînî'nin (506-585 H.) kendisi için hazırladığı *Meşyeha*'sı (*Siyer* XXI, 161).

235. Ebû'l-Abbâs Ah. b. Mansûr b. Ah. b. Abdillah el-Fârisî el-Kâzerûnî'nin (516-587 H.) kendisi için hazırladığı 7 cüz'lük *Meşyeha*'sı (*Tekmile* I, No. 141).

236. Ebû Bekr Ah. b. İbr. b. İsm. el-İsma'îlî'nin *Meşyeha*'sı. Ondan rivayet eden: Ebû Bekr Ah. b. Muh. b. Ah. b. Gâlib el-Berkânî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 133b-134a).

237. Ah. b. Receb b. el-Hasan b. Muh. es-Selâmî el-Bağdâdî'nin (644-775 H.) *Meşyeha*'sı. Kendisi tahrîc etmiştir (*Dürer* I, 131).

238. Ebû Sâlih Ah. b. Abdilmelik b. Alî b. Ah. en-Nîsâbûrî el-Mü'ezzin'in 1000 şeyhlik bir *Meşyeha*'sı vardır. Kendisi cem'etmiştir (İzz. b. Cem. *Meşyeha*, Musalla Medr. nüshası 32, 6a).

239. Burhânüddîn Ebû'l-Vefâ' İbr. b. Muh. el-Halebî'nin kalın tek ciltlik *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Necmüddîn Muh. b. Ömer b. Muh. b. Fehd (*Sıla* 467; *Fihris* No. 363).

240. İbr. b. Muh. b. Abdirrahman b. Nûh el-Makdisî (sonra:) ed-Dimaşkî eş-Şâfi'î'nin (639-721 H.) *Meşyeha*'sı. Onun için hazırlayan: el-Birzâlî (*Dürer* I, 57).

241. İbr. b. ebî'l-Berekât b. ebî'l-Fadl el-Ba'lî el-Hanbelî, İbnü'l-Kureşiyye'nin (648-740 H.) *Meşyeha*'sı. Onun için hazırlayan: el-Birzâlî (*Dürer* I, 20).

242. İbr. b. Yahyâ b. Ah. b. Ah. el-Azzâzî el-Busrevî, İmâdüddîn b. el-Keyyâl'in (645-732 H.) 80 şeyhi muhtevi *Meşyeha*'sı (*Dürer* I, 76).

243. İbr. b. Muh. b. Ah. b. Mahmûd el-Ukaylî ed-Dimaşkî, Celâlüddîn b. el-Kalânisî'nin *Meşyeha*'sı (*Dürer* I, 57, 60).

244. Zeynüddîn b. Necmiddîn İbr. b. Abdirrahman b. Ah. b. Muh. eş-Şîrâzî'nin (634-714 H.) *Meşyeha*'sı. Onun için el-Alâ'î hazırlamıştır (*Dürer* I, 37).

245. Zekiyüddîn Ebû İshâk İbr. b. ebî Tâhir Berekât b. İbr. el-Huşev'î ed-Dimaşkî'nin (358-640 H.) *Meşyeha*'sı (*Siyer* XXIII, 102).

246. Bürhânüddîn Ebû İshâk İbr. b. Alî b. Ahmed, İbnu Kâdi'l-Hısn'ın (öl. 742 H.) *Meşyeha*'sı. el-Birzâlî tarafından hazırlanmıştır (*Vefeyât İbn Râfi'* I, 479).

247. Necmüddîn Ebû İshâk İbr. b. Alî b. Ah. et-Tarsusî ed-Dimaşkî'nin (öl. 758 H.) *Meşyeha*'sı. Talebelerinden birisi onun için tahrîc etmiştir (*Vefeyât İbn Râfi'* II, 203).

248. Ebû'l-Bedr İbr. b. Mansûr el-Kerhî'nin *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muh. es-Sem'ânî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 133b).

249. Burhânüddîn b. Kemâlıddîn İbni Abdilhakk, İbr. b. Alî b. Muh. b. Ah. b. Alî'nin (öl. 744 H.) *Meşyeha*'sı (*Dürer* I, 47).

250. Diyâüddîn İsm. b. Ömer b. el-Müslim b. el-Hasan b. Nasr ed-Dimaşkî, İbnü'l-Hamavî'nin (635-727 H.) *Meşyeha*'sı. 30 küsur şeyhi muhtevi olan meşyehasını el-Birzâlî tahrîc etmiştir (*Dürer* I, 374).

251. Sadrüddîn Ebû'l-Berekât İsm. b. ebî Sa'îd Ah. b. Muh. b. Dost en-Nîsâbûrî'nin (öl. 541 H.) *Meşyeha*'sı. Ebû Sa'd es-Sem'ânî'nin tahrîcidir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 63a).

252. İzzüddîn Ebu'l-Fidâ' İsm. b. Abdirrahman b. Amr el-Ferrâ'nın (610-700 H.) *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Hâfız Zehebî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 64b).

253. Tâcüddîn Ebû'l-Me'âlî Es'ad b. el-Müslim b. Mekkî el-Absî'nin *Meşyeha*'sı (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 62b).

254. Tâhâzâde b. Mustafa el-Halebî'nin (öl. 1137 H.) *Meşyeha*'sı (*Fihris* No. 367).

255. Alemüddîn el-Kâsım b. Yûsuf b. Muh. b. Alî et-Tüceybî es-Sebtî en-Neccâr'ın (670-747 H.) *Meşyeha*'sı. 100 şeyhin, 100 hadîsini ihtiva eden meşyehayı Hâfız ez-Zehebî hazırlamıştır (*Dürer* III, 240).

256. Hâfız hatîb Ebû'l-Kâsım el-Kâsım b. Muh., İbnü't-Taylesân el-Kurtubî'nin *Meşyeha*'sı (*Bern. Tüceybî* 244).

257. Ebû'l-Fadl Süleymân b. Muh. b. Alî b. ebî Sa'îd el-Mevsilî (sonra:) el-Bağdâdî'nin *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Hâfız Abdülganî b. Müşerref el-Hâlisî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 136b).

258. Ebû Osmân Sa'îd b. Mansûr el-Horâsânî'nin (öl. 227 H.) *Meşyeha*'sı. Yazması: Zahiriyye, mec. 18 (127b; GAS 104).

259. Ebû'l-Fadâ'il Dâniyâl b. Menkelî'nin *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Muh. b. Muh. b. Muh. b. el-Hasan b. Abdek el-Kencî (7. H. asır). Yazması: Zahiriyye, mec. 9 (77-119 yk.; NÂSIR 383).

260. *Ta'rîh Bağdâd* sahibî el-Hatib'in *Meşyeha*'sı. Yazması: Zahiriyye, mec. 18.

261. Kâdı Zeynüddîn Ebû'l-Menâkıb Ebû Bekr b. Bedriddîn Abdillah el-Huseyn b. Ömer b. Muh. el-Kureşî el-Osmânî el-Merâğî'nin (8. H. asır) *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: Cemâlüddîn Muh. b. Mûsâ el-Merâkkişî el-Mekkî. Yazması: Kahire[1] I, 251, hadîs 97 (193 yk., 815 H.).

262. el-Hasan b. Abdilazîz b. Receb el-Hamavî'nin (657-737 H.) *Meşyeha*'sı. Bir başkası onun için hazırlamıştır (*Vefeyât İbn Râfi'* I, 135).

263. Ebû Alî el-Hasan b. Alî b. Muh. el-Bağdâdî (sonra:) ed-Dimaşkî el-Hanbelî es-Sûfî'nin (667-751 H.) *Meşyeha*'sı. Onu Şemsüddîn b. Sa'd, tahrîc etmiştir. 1000 şeyhi içermektedir (*Dürer* II, 28).

264. Habîbe binti'l-İzz İbr. b. Abdillah b. ebî Ömer el-Makdisî Ümmü Abdillah'ın (654-745 H.) kendi hazırladığı *Meşyeha*'sı (*Dürer* II, 28).

265. Ebû'l-Mekârim İzzüddîn el-Huseyn b. Muh. b. Abdillah b. Muh. b. el-Huseyn el-Esedî el-Bağdâdî'nin (674-767 H.) *Meşyeha*'sı. Onun için tahrîc eden: el-Kâzerûnî (*Dürer* II, 68).

266. Şerefüddîn el-Huseyn b. Alî b. Beşâre b. Abdillah eş-Şiblî el-Hanefî'nin (657-737 H.) *Meşyeha*'sı. Başkası onun için tahrîc etmiştir (*Dürer* II, 60).

267. İbr. b. Abdirrahman b. Nûh b. Muh., Behâüddîn el-Makdisî (sonra:) ed-Dimaşkî eş-Şâfi'î'nin (639-721 H.) *Meşyeha*'sı. el-Birzâlî tarafından hazırlanmıştır (*Dürer* I, 37).

268. Burhânüddîn İbr. b. Muh. b. Ah. b. Muh. el-Vânî el-Hallâtî el-Hemedânî ed-Dimaşkî'nin *Meşyeha*'sı. Onun için el-Birzâlî tahrîc etmiştir (*Dürer* I, 56).

269. Şam müsnidi Ebû'l-Kâsım b. Sasrî, Şemsüddîn b. el-Huseyn b. Hibetillah b. Mahfûz et-Tağlebî ed-Dimaşkî'nin (öl. 626 H.) 17 cüz'den oluşan *Meşyeha*'sı (*İber* III, 197).

270. Takiyüddîn Ebû'l-Fadl Muh. b. Muh. b. Fehd el-Hâşimî el-Alevî el-Mekkî'nin (787-871 H.) tahrîc ettiği *Buğyetu't-tâlibi'l-fâlih min meşyehati Kâdı Tâbe ebî'l-Feth*

Sâlih'i. Yazması: İskenderiye must. had. 5; ta'rih 21.

271. Tâcüddîn Ebû'l-Fadl Sâlih b. Sâmin b. Hâmid el-Ca'berî eş-Şâfi'î'nin (706 H.) *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: İbnü'l-Vânî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 82b).

272. Kıvâmüddîn Sâlih b. Ah. b. el-Enceb b. el-Kessâr el-Vâsitî el-Mukrî' Ebû'l-Fadl'ın *Meşyeha*'sı. Onun için tahrîc eden: es-Sermerî (*Dürer* II, 199).

273. Ebû'l-Berekât Şa'bân b. ebî Bekr Ömer el-Erbilî es-Sûfî'nin *Meşyeha*'sı. Onun için tahrîc eden hizmetinde bulunduğu Cemâlüddîn Ebû'l-Abbâs Ah. b. Muh. ez-Zâhirî (*Bern. Tüceybî* 242).

274. Kerîme binti Abdilvehhâb b. Alî, Ümmü'l-Fâdıl el-Kureşiyye el-Esediyye, bintü'l-Habakbak'ın (546-641 H.) 8 cüz'den oluşan *Meşyeha*'sı. Onun için el-Birzâlî tahrîc etmiştir (*Siyer* XXIII, 93).

275. Ebû'l-Kâsım Lâhik b. Muh. b. Ah. el-Eskâfî'nin (5. H. asır) *Şüyûh*'u. Yazması: Zahiriyye, hadîs 357 (113-116 yk.; NÂSIR 384).

276. Yahyâ b. Ah. b. Muh. en-Nafzî el-Mağribî es-Serrâc el-Himyerî'nin (öl. 805 H.) *Meşyeha*'sı. Yazması: Paris 758/1.

277. Muhyiddîn Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Ah. b. Ni'me b. Ah. b. Ca'fer el-Makdisî'nin (716 H.) *Meşyeha*'sı. Tahrîc eden: el-Birzâlî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 126b).

HADİS İLİMLERİ VE METODOLOJİSİNE DÂİR KİTAPLAR

Bu bölümde zikredilecek kitaplarda geçen hadis ve âsâr isnâdları ile sevkedilmişlerdir.

1. er-Râmehurmuzî'nin *Muhaddisu'l-fâsıl beyne'r-râvî ve'l-vâ'î*'si: Kâdı Ebû Muh. el-Hasan b. Abdirrahman b. Hallâd er-Râmehurmuzî. Zehebî onun ölüm tarihini tesbit edemediğini ve H. 350'lere kadar hayatta kaldığını zannettiğini söylemiştir. Ebû'l-Kâsım b. Mende ise onun 360 yıllarına kadar Râmehürmüz kentinde yaşamış olduğunu *el-Vefeyât*'ında söylemiştir. Zann-ı gâlibimce bu kitap, hadis ilimlerinde yazılan ilk eser olma özelliğini taşımaktadır. Her ne kadar ondan önce hadis fenlerinde münferid küçük çalışmalar yapıldıysa da onun kitabı bunları biraraya getirmiştir. Pek tâbiî ki, hadis ilimlerinin birçok dalına temas edememiştir[1].

2. Daha sonra gelen Ebû Abdillah el-Hâkim'in *K. Ulûmi'lhadîs*'i düzenli değildir[2]. Bu eseri okuyan Ebû Nu'aym el-İsbehânî, içindeki ehâdîs ve âsâr için bir *Müstahrec* yazmıştır.

3-4. Daha sonra gelen Ebû Bekr el-Hatîb, rivâyet ilkeleri ve usûlüne dâir *el-Kifâye*[3] ile rivâyet âdâbı hakkında *el-Câmi' li-âdâbi'ş-şeyh ve's-sâmi'*[4] adlı iki kitap te'lîf etmiştir. Bu iki eser, kendi konusunda son derece mükemmeldir. Hiçbir hadis fenni yoktur ki, el-Hatîb, o konuda müstakil bir eser yazmamış olsun. Bu hususta İbn Nokta: "Onun eserlerini inceleyen

---

1* Kitabı müellifinden rivâyet eden: Kâdı Ebû Abdillah Ah. b. İshâk b. Harbân en-Nehâvendî (*Fihris Ensârî* 215a; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 69 ab; *Sila* 85-29, 500). Dr. Muh. Accâc el-Hatîb'in tahkiki ile 1971 yılında Beyrut'ta Daru'l-Fikr tarafından neşredilmiştir.

2* Kitabı müellifinden rivâyet eden: Ebû Bekr Muh. b. Alî el-Mutav'î (*Gunye* 110; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 27b-28a) ile Ebû Bekr Ah. b. Alî b. Halef eş-Şîrâzî'dir (İbn Hacer *Müfehres* 111 fb; *Sila* 85-29, 22).

Muazzim Huseyn'in tashih ve notları ile 1937 yılında Kahire'de Daru'l-Kutub matbaasında neşredilmiştir.

3* = *el-Kifâye fî kavânîni'r-rivâye = el-K. fî ma'rifeti usûli ilmi'r-rivâye.* Ebû'l-Fadl Muh. b. Sehl ez-Zâhid (*Sila* 85-29, 58) ile Ebû Abdillah Muh. b. Alî b. el-Alâ' el-Masîsî gibi muhaddisler tarafından müellifinden rivâyet olunmuştur.

İki baskısı gerçekleştirilmiştir:

a) Hindistan 1357, Dâ'iretu'l-Me'ârifi'n-Nizâmiyye.

b) Muh. el-Hâfız et-Ticânî tahkiki ile 1972 yılında Kahire'de Dâru'l-Kutubi'l-Hadîse tarafından.

4* Müellifinden rivâyet eden: Hibetullah b. Ah. el-Ekfânî (İbn Hayr *Fehrese* 260; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 48ab; İbn Hacer *Müfehres* 72a; *Sila* 84-28, 71).

Mahmûd et-Tahhân'ın tahkiki ile iki cilt halinde 1983 yılında Riyâd'da, Dâru'l-Me'ârif tarafından neşredilmiştir.

herkes, Hatîb'den sonra gelen muhaddislerin onun kitaplarının iyâli olduğunu anlar." demektedir[5].

5. Daha sonra gelen Kâdı İyâd, *el-İlmâ' ilâ ma'rifeti usûli'r-rivâyât ve-takyîdi's-semâ'* adlı ince bir kitap te'lif etmiştir[6].

6. Hâfız Ebû Hafs el-Meyâncî, *Mâlâ yes'u'l-muhaddisu cehlehu* adlı bir cüz' kaleme almıştır[7].

7. Hâfız Ebû Ca'fer Ömer b. Abdilmecîd el-Makdisî'nin de *K. Îdâh mâlâ yes'u'l-muhaddisu cehlehu* isimli bir kitabı vardır[8].

İbnü's-Salâh'ın kaleme aldığı meşhûr kitabı üzerine yazılanlar hakkındaki bilgiler ilerideki bir bölümde ele alınacaktır.

5* el-Hatîb'in eserlerinden bazıları:

1) *Şerefu ashâbi'l-hadîs = Şerefu'l-muhaddisîn.* Pek çokları vasıtasıyla müellifinden rivâyet olunmuştur.

İki baskısı yapılmıştır:

a) Lahore 1964.

b) 1962 Ankara, İlahiyat Fak. tarafından, M. S. Hatipoğlu'nun tahkiki ile.

2) *Nasîhatu ehli'l-hadîs*. Küçük bir eserdir. Basması: Seyyid Subhî es-Sâmerrâ'î tarafından bir mecmûa içinde 1969 yılında Medine'de basılmıştır.

Dr. İsmail Lütfü Çakan, Türkçeye tercüme etmiştir: Marmara Ün. İlahiyat Fak. Dergisi III, 1985, 205-223.

3) *K. Takyîdi'l-ilm.* Basması: Şam 1949.

4) *Cüz' fîhi men haddese ve-nesiye.* Abdülkerîm b. Hamza'nın rivâyetiyle (*Sila* 24-28, 80).

5) *Cüz' fîhi mes'ele fi'l-icâze li'l-mechûl ve'l-ma'dûm.* el-Fadl b. Sehl el-İsferâyînî'nin rivayeti ile (*Bern. Tüceybî* 144). Yazması: Ahmet III 624/23 (728 H.).

6) *K. el-Fasl li'l-vasli'l-müdrec fi'n-nakl.* Râvisi: Muh. b. Alî b. ebî'l-Alâ' (İbn Hayr 182; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 48b; *Sila* 85-29, 41).

6* İki râvisini tesbit ettim:

a) Ebû Abdillah Muh. b. el-Hasan b. Atiyye b. Gâz el-Ensârî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 118a).

b) Ebû'l-Abbâs Ah. b. Alî b. Hakîm (*Sila* 83-27, 438).

Basması: Seyyid Ah. Sakr'ın tahkiki ile, 1970 yılında, Kahire, Dâru't-Türâs tarafından.

7* Basılmıştır: Subhî es-Samirâyî'nin tahkiki ile 1967 yılında Bağdat'ta; tamamı 17 sayfadır.

8* Bkz. İzz. b. Cem. *Meşyeha* 110b; 83-27, 433.

ZAYIF VE SİKA RÂVİLER HAKKINDAKİ KİTAPLAR

Yalnızca zayıf ve cerhedilmiş yahut sika yani güvenilir râviler hakkında kitaplar yazıldığı gibi, her iki grubu birarada ele alan eserler de kaleme alınmıştır.

Zayıf râviler hakkında yazılanlar:

1. Buhârî'nin *K. ed-Du'afâ'*sı[1].

2. Nesâ'î'nin *K. ed-Du'afâ'*sı[2].

3. Ebû Hâtim b. Hibbân'ın *K. el-Mecrûhîn*'i. ed-Dârekutnî, bunun üzerine bazı hâşiyeler yazmıştır[3].

4. İbnü'l-Berkî'nin *K. ed-Du'afâ'*sı: Ebû Abdillah Muh. b. Abdillah b. Abdirrahîm b. Sa'îd b. el-Berkî ez-Zühri —ki onların âzâdlısıdır— el-Mısrî el-Hâfız, H. 249'da vefât etmiştir.

5. Ebû Bişr Muh. b. Ahmed b. Hammâd ed-Dûlâbî'nin *K. ed-Du'afâ'*sı.

6. el-Ukaylî'nin *K. ed-Du'afâ'il-kebîr*'i: Ebû Ca'fer Muh. b. Amr b. Mûsâ b. Hammâd el-Ukaylî, büyük hâfız, eserler sâhibi, güvenilir hadis âlimi, öl. 323 veya 324 H. Kitabı büyüktür[4].

1* *K. ed-Du'afâ' ve'l-metrûkîn*'in râvisi Ebû'l-Hasan Muh. b. Şu'ayb el-Gâzî'dir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 1a; *Bernâmec Tüceybî* 240; İbn Hayr *Fehrese* 206; *İsâbe* III, 156; *Sila* 84-28, 388).

Yine aynı müellifin *ed-Du'afâ'us-sağîr*'i, Âdem b. Mûsâ el-Havârî'nin Buhârî'den rivâyetiyle olup taşbaskıları Hindistan'da yapılmıştır: Agra 1323, Allahâbâd 1325. 38 sayfalık kitabın hâmişinde metin üzerine düşülen notlar mevcuttur. Bunun daha sonra Pakistan'da Dâru İhyâ'is-Sünne tarafından baskısı yapılmıştır.

2* *K. ed-Du'afâ' ve'l-metrukîn*'in râvisi: el-Hasan b. Reşîk el-Askerî'dir (*Gunye* 110; İzz. b. Cem. *Meşyeha* [illegible]; İbn Hayr *Fehrese* 209; *Sila* 84-28, 388). Çeşitli tarihlerde baskıları yapılmıştır: a) Matb. Dâ'ireti'l-Me'ârifi'l-Osmâniyye, Haydarâbâd. Buhârî'nin *Du'afâ'*sı ve Müslim'in *Vuhdân*'ı ile birlikte; b) Mahmûd İbr. Zâyed'in inayetiyle 1975 Haleb, Daru'l-Ve'â, Buhârî'nin *Du'afâ'*sı ile birlikte; c) Agra 1323 ; d) Allahâbâd 1325, taşbaskısı; e) Pakistan, Dâru İhyâ'is-Sünne; f) Kemâl el-Hût'un tahkiki ile Beyrut 1985. Eserde 675 zayıf râviye yer verilmiştir.

3* = *el-Mecrûhîn mine'r-ruvât* = *K. ed-Du'afâ' ve'l-mecrûhîn* = *K. el-Mecrûhîn mine'd-du'afâ' ve'l-metrûkîn* = *Ma'rifetu'l-mecrûhîn ve'd-du'afâ'*. Daha sonraki ikincil nakd-i ricâl kitaplarına kaynaklık etmiş, ehemmiyetli bir eserdir. İki baskısı gerçekleştirilmiştir: a. Hâfız Azîz Bey el-Kâdirî'nin inayetiyle, Haydarâbâd 1970, Matba'atu'l-Azîziyye; b. Mahmûd İbr. Zâyed'in inayetiyle, Haleb 1974-5, Daru'l-Ve'â, üç cilt halinde.

4* = *K. ed-Du'afâ' ve'l-metrûkîn*. Müellifinden rivayet eden: Ebû Abdillah Muh. b. Ahmed b. İbrâhîm el-Belhî'dir (İbn Hayr *Fehrese* 210; *Sila* 84-28, 388). Asıl nüshası 20 cüz'den oluşmuştur. Basması: Dört cilt halinde, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye 1984.

7. Ebû Nu'aym Abdülmelik b. Muh. b. Adî b. Zeyd el-Cürcânî el-Esterâbâzî'nin —ki bu, Taberistan'da Sâriye ile Cürcân arasında büyük ve meşhûr bir belde olan Esterâbâz'a nisbettir— *K. ed-Du'afâ*'sı, müellifi hâfız imamlarından biridir. Estrâbâz'da 323 H. senesinin sonlarında vefât etmiştir. Eser 10 cüz'den oluşmuştur[5].

8. el-Ezdî'nin *K. ed-Du'afâ*'sı[6]: Ebû'l-Feth Muh. b. el-Hüseyn b. Ahmed b. el-Hüseyn b. Abdillah b. Yezîd b. en-Nu'mân el-Ezdî el-Mevsilî, Bağdat'a yerleşmiş hâfız, 374'de vefât etmiştir. Zehebî: "Onun zayıf râviler hakkında büyük bir kitabı vardır. Kendisi cerh konusunda kaviyy-i nefs idi. Ancak bir grup onu mesnetsiz olarak kötülemektedirler." demiştir[7]. Onun hadis ilimleri ile sahâbe hakkında başka kitapları da vardır.

9. İbn Adî'nin *el-Kâmil fi'd-du'afâ*'sı[8]: Ebû Ahmed Abdullah b. Adî b. Abdillah b. Muh. b. el-Mübârek el-Cürcânî (İbnü'l-Kattân) büyük hâfız, illetler, ricâl ve zayıf râviler hakkında bilgisine müracaat olunan ustalardan birisi, öl. 365 H. Bu kitabı kısaca *el-Kâmil* adıyla marûftur. *Sahîhayn* ricâlinden dâhi olsa hakkında cerh yönünden söz sâdır olmuş her şahsı bu kitabına almış, her terceme tahtında birer hadisini sevketmekle birlikte, garîb ve münker rivâyetlerine çokça yer vermiştir. Yaklaşık 12 cilt içinde 60 cüz'den oluşmuştur. el-Mürtedâ'nın *Şerhu'l-Kâmûs*'unda ise 8 cilt olduğu söylenmiştir. Cerh kitablarının en mükemmeli olup, bu sahada kaynak bir eserdir. Çoğunlukla İbn Adî'nin tesbitlerine mütekaddim ve müteahhir imamların cerh hükümleri uyum göstermiştir.

İbn Tâhir, kitabın içinde geçen hadisleri toplayarak alfabetik olarak düzenlemiştir[9].

5* Bu müellifi, *el-Kâmil* sahibi ile karıştırmamalıdır. Bkz. *Tezkire* s. 817.

6* *K. ed-Du'afâ' ve'l-metrûkîn*. Râvisi: İbrâhîm b. Bekr el-Mevsilî'dir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 132ab; *İsâbe* III, 282; I, 356; *Hâvî* II, 49; İbn Hayr *Fehrese* 211; *Buğye*, No. 493; *Sıla* 84-28, 388). Yazması zamanımıza yetişememiştir. *Mîzân*'da bu eserden pek çok alıntıya rastlanır.

7* Bkz. *Tezkire* III, 967.

8* Tam adı: *el-Kâmil fi ma'rifeti'l-muhaddisîn ve-ileli'l-hadîs*. Kitabı müellifinden rivâyet edenler: a. Hamza b. Yûsuf es-Sehmî (*Sıla* 85-29, 60); b. Ebû Sa'd el-Mâlînî, Ahmed b. Muh. b. Ahmed b. Abdillah, Cürcân'da H. 364 senesinde müellifine okumuş (İbn Hayr *Fehrese* 208-209); c. Ebû'l-Kâsım İsma'îl b. Mes'ade b. İsma'îl el-İsma'îlî el-Cürcânî (öl. H. 477) (*İber* II, 336).

Anlatıldığına göre Hâfız Hamza es-Sehmî, Dârekutnî'den zayıf ravilerle ilgili bir kitap yazmasını istemiş. O da: "Yanında İbn Adî'nin kitabı yok mu?" diye sormuş. Hamza:"Evet" diye cevap verince Dârekutnî: "O sana, fazlasına ihtiyaç bırakmayacak kadar yeterlidir" demiş (*Tezkire* IV, 941).

Yazma olarak tamamı Topkapı Sarayı'ndadır: Ahmet III 2943/1-3. 8 cilt halinde basılmıştır: Beyrut, Dâru'l-Fikr 1984-5.

9* Ebû'l-Fadl Muh. b. Tâhir el-Makdisî, İbnü'l-Kayserânî'nin (448-507 H.) *el-Kâmil*'i gözden geçirerek düzenlediği eserin adı *Zahîretü'l-huffâz ale'l-hurûf ve'l-elfâz*'dır. Yazması: Köprülü 290.

Bu çalışmanın dışında yine İbnü'l-Kayserânî'nin *el-Kâmil* üzerine bir zeyli vardır. Bunu Zehebî, göremediğini bildirmektedir (*Mîzân*, Becâvî neşri s. 2).

* *el-Kâmil*, iki müellif tarafından ihtisâr edilmiştir:

el-Kâmil üzerine Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muh. b. Müferric el-Ümevî —ki onların âzâdlısıdır— el-Endülüsî el-İşbîlî, İbnür-Rûmiyye —öl. 637 H.—, büyük tek cilt hâlinde *el-Hâfil fî tekmileti'l-Kâmil* adıyla bir zeyl yazmıştır[10].

10. Hâfız Şemsüddîn ez-Zehebî'nin *Mîzânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*'i iki yahut üç cilt olup, eserini hazırlarken İbn Adî'nin yolunda yürüyerek, güvenilir dâhi olsa hakkında söz söylenmiş her şahsı zikretmiş, terceme sâhibinin bir ya da garîb hadislerinden birkaçını zikretmiştir[11].

Onun eserine almadığı kalabalık bir terceme grubunu Hâfız Zeynüddîn el-İrâkî tek cilt hâlinde zeyl yapmıştır[12].

Şeyhü'l-İslâm İbn Hacer ise *Lisânu'l-Mîzân* adıyla Zehebî'nin *Mîzân*'ı ile (İrâkî'nin) buna yaptığı ilâveleri iki yahut üç cilt hâlinde biraraya getirmiştir[13].

Ebû Zeyd Abdurrahman b. ebî'l-Alâ' İdrîs b. Muh. el-İrâkî el-Hüseynî el-Fâsî —öl. 1234 H.— , *Lisân*'ı büyük ve tek ciltte ihtisâr etmiştir.

Zehebî'nin *Mîzân*'ını ise Hâfız Burhânüddîn el-Halebî, *Neslü'l-hemyân fî mi'yâri'l-Mîzân* adıyla ihtisâr etmiştir. Ancak İbn Hacer'in de değindiği gibi asıl kitabı hakkıyla inceleyememiştir[14].

---

a) Ahmed b. Aybek b. Abdillah ed-Dimyâtî'nin (öl. H. 749) *Umdetu'l-fâdıl fî ihtisâri'l-Kâmil*'i. Yazması: Berlin 9944 (114 yk., müellif hattı, 725 H. civarı).

b) Takiyüddîn el-Makrîzî (öl. 845 H.). Yazması: Murad Molla 569 (315 yk., müellif hattı, 795 H.) (GAS 199).

10* Tek cilt olan bu ilâveye Ebû'l-Hattâb b. Vâcib övgüde bulunmuştur (*Siyer* XXIII, 58; *Nefhu't-tîb* II, 598).

11* Gerçekleştirilmiş baskıları:

a) Lucknow 1301/1884.

b) İstanbul 1304 (sadece Elif harfi).

c) Kahire 1324-27.

d) Kahire, 3 cilt halinde, 1355, Matba'atü's-Sa'âde

e) Alî Muh. el-Becâvî'nin tahkiki ile Kahire 1963; Beyrut, Daru'l-Ma'rife.

Sayısı 11000'i aşan râvinin tercemelerini vermiştir.

12* Yazması Mathafu'l-İrâkî kütüphanesindedir.

13* Tek baskısı Haydarâbâd'da yapılmıştır: 6 cilt, Matb. Dâ'ireti'l-Me'ârifi'n-Nizâmiyye, 1329-1331.

İhtiva ettiği tercemelerin sayısı 14313'e ulaşmıştır.

14* Mısır'da bir yazması mevcuttur: Kahire, mustalah 313 (116 yk., 835 H.).

Brockelmann, *Mîzân*'ı hülasa edenlerden iki müellifi zikretmiştir:

a. İbr. b. Ah. el-Aclûnî: Gotha 1867/4.

b. Ebû Muh. b. İbrâhîm: Zahiriyye hadîs (?) 369.

*** Zayıf râviler hakkında daha pek çok kitap te'lif edilmiştir.** Bunlardan başlıcaları:

1) İmam ez-Zehebî'nin *el-Muğnî fi'd-du'afâ = K. ed-Du'afâ' ve'l-metrûkîn*'i. Müellifi, bunu *Mîzân*'ından hazırlamış olsa gerektir. Nûreddîn Itr'ın tahkiki ile, 2 cilt halinde 1972'de Haleb'de basılmıştır (Daru'l-Ma'rife). Daha sonra müellifin kendisi kitabına

Sika râvîler hakkındaki kitaplar:

11. Ebû Hâtim b. Hibbân el-Büstî'nin *K. es-Sikât*'ı[15]. Ancak müellif, hâllerini yalnızca kendisinin bildiği pek çok "mechûl" râviyi zikretmiştir. Bilindiği gibi onun tevsîk etmekteki usûlü: hâli bilinmeyen mechûl bir râvinin bir cerhi olmadığını biliyorsa o, müellif indinde sikadır. Ancak bu hususa tenbihte bulunmak gereklidir. Zira bir râvinin sadece İbn Hibbân'ın bu kita-

---

bir zeyl yazmıştır. Bunun yazması: Zahiriyye, hadîs 369 (227-239 yk.).

2) Ebû'l-Ferec b. el-Cevzî'nin (510-597 H.) *K. ed-Du'afâ' ve'l-metrûkîn = Esmâ'ud-du'afâ'il-vaddâ'în*'i. Bu eser üzerinde çalışan Zehebî, *Mîzân*'ında (Becâvî neşri s. 2) diyor ki: "İbnü'l-Cevzî'nin kaleme aldığı büyük eserini önce ihtisâr ettim, daha sonra üzerine iki defa zeyl yazdım." Yazmaları: Ahmet III 622; Zâhiriyye, hadîs 363 (I, 1+94 yk.; Süleymanie Ktb. Mikrofilm Ar. No. 2264); British Museum Suppl. 624; Cambridge Suppl.1021; Ezher, mustalah 366 (208 yk., 649 H.); Kahire, mustalah 257 (274 sayfa, 710 H.).

3) ed-Dârekutnî'nin *K. ed-Du'afâ' ve'l-metrûkîn*'i. Bunu Ebû'l-Feth Muh. b. Ahmed b. ebî'l-Fevâris el-Hâfız, müelliften rivâyet etmiştir (*Fehrese* İbn Hayr 210). Yine İbn Hayr, *Fehrese*'sinde (209) Ebû Zerr Abd b. Ahmed el-Herevî'nin rivâyetiyle olan bu kitabın "Mukaddime"sini zikretmiştir.

Basması: 1986 Beyrut, Mü'essesetü'r-Risâle.

* Dârekutnî'nin *Sünen*'inde geçen zayıf râviler hakkında müstakil bir kitab kaleme alınmıştır:

Muh. b. Abdirrahman b. Muh. el-Makdisî, İbn Zurayk (öl. 803 H.) ve eseri: *K. Men tekelleme fîhî'd-Dârekutnî fî kitâbi's-Sünen mine'd-du'afâ' ve'l-metrûkîn ve'l-mechûlîn*. Yazması: Zahiriyye, mec. 33 (41-63 yk.). Müellif hattı ile olup müsvedde halindedir.

4) İbn Kutlûbôğâ'nın *Takvîmu'l-lisân fî'd-du'afâ*'sı (*Fihris* 972).

5) Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *K. ed-Du'afâ*'sı. Fârûk Hammâde'nin tahkiki ile 1984'de basılmıştır (Daru's-Sekâfe + Dâru'l-Beydâ'). Tercemelerini verdiği râvilerin sayısı 289'dur.

6) Ebû Muh. b. el-Cârûd'un *K. ed-Du'afâ' ve'l-metrûkîn*'i (*Buğye*, 185-6).

7) Muh. Tâhir el-Fetennî el-Hindî'nin (914-986 H.) *el-Kânûn fî dabti'l-ahbâri'l-mevdû'a ve'r-ricâli'd-du'afâ*'sı. Basması: Kahire 1343, Matba'atu'ş-Şark.

8) Ebû Hafs Ömer b. Alî el-Fellâs'ın *ed-Du'afâ*'sı. İbn Adî'nin *el-Kâmil*'i ile Zehebî'nin *Mîzân*'ının kaynaklarındandır. Küçük bir cüz' olan kitabı müellifinden Muh. b. Ahmed b. Züheyr b. Harb rivâyet etmiştir (İbn Hayr *Fehrese* 212).

9) Ebû Osmân Sa'îd b. Amr b. Ammâr el-Ezdî el-Berza'î (öl. 292 H.) ve eseri: *ed-Du'afâ' ve'l-kezzâbûn ve'l-metrûkîn min ashâbi'l-hadîs*. İki cüz'den oluşan yazması, Köprülü 40 numarada kayıtlıdır. Dr. Seyyid Sa'dî el-Hâşimî'nin tahkiki ile basılmıştır. Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim'e ricâl hakkında sorduğu sorulardan ibarettir.

10) Ebû Yahyâ Zekeriyyâ b. Yahyâ es-Sâcî el-Fakîh el-Basrî'nin (öl. 307 H.) *K. ed-Du'afâ' ve'l-mensûbîn ila'l-bid'ati mine'l-muhaddisîn ve'l-ilel*'i. Bu eseri müellifinden Ebû Ya'kûb İshâk b. Muh. b. Hamdân et-Tüsterî rivâyet etmiştir (İbn Hayr *Fehrese* 210).

11) Ebû Alî Sa'îd b. Osmân b. es-Seken'in *K. ed-Du'afâ' ve'l-metrûkîn*'i. Halef b. Kâsım el-Hâfız'ın rivâyetiyle olan kitabı müellifi tamamlayamamıştır (*Fehrese* İbn Hayr 211).

12) Ebû Abdillah el-Hâkim'in *K. ed-Du'afâ*'sı. Zehebî'nin müracaat ettiği kaynaklardandır (*Mîzân*, Becâvî neşri s. 2).

13) Ebû'l-Arab Muh. b. Ahmed b. Temîm et-Temimî'nin (öl. 333 H.) *K. ed-Du'afâ*'sı (*Lisânu'l-Mîzân* I, 127, V, 36).

15* 1973-1979 yılları arasında 9 cilt halinde Hindistan'da basılmıştır (Dâ'iretu'l-Ma'ârifi'n-Nizâmiyye).

bında adının geçmiş olması tevsîkîn en aşağı derecelerinden sayılmıştır. Zira o, kitabında: “Adl, cerh nâmına bir hâli bilinmeyendir. Cerh ise adlin zıddıdır. Bir kişi cerh ile marûf değilse, aksi ortaya çıkana dek adl kabûl edilir.” demektedir. Adl ile diğerleri arasını ayırdığı bu görüşe her ne kadar bazı ulemâ da muvâfakat ettiyse de pekçokları muhâlefet ederek onun *Sikât*'ında zikretmiş olduğu pek çok kişiyi daha sonra *el-Mecrûhîn* adlı kitabında zikrettiğine ve bunların zaaflarını da beyân ettiğine işâret etmişlerdir. Bu durum İbn Hibbân'ın tenâkuz ve gafletinden yahut görüşünün zamanla değişmesinden kaynaklanmıştır.

Hâfiz Nûreddîn el-Heysemî, şeyhi ve aynı zamanda arkadaşı olan Zeynüddîn el-İrâkî ile oğlu Ebû Zür'a'nın işâreti ile *K. es-Sikât*'ı tertîb etmiştir[16].

12. Şeyh Zeynüddîn Kâsım b. Kutlûboğâ el-Hanefî'nin *K. es-Sikât*'ı ise, Kutub-u sitte dışındaki güvenilir râvileri müştemil olup, dört büyük cilttir[17].

Sika ve zayıfları birarada ele alan kitaplar:

13. Buhârî ve İbn ebî Hayseme'nin daha önce zikri geçmiş olan *Ta'rîh*'leri sika ve zayıfları biraraya getirmiş pek faydalı kitaplardandır.

14. Ebû Hâtim b. Hibbân el-Büstî'nin *K. el-Cerh ve't-ta'dîl*'i.

15. Ebû'l-Hasan Ahmed b. Abdillah el-İclî'nin *K. el-Cerh ve't-ta'dîl*'i hakkında Zehebî: “Onun hıfzının genişliğine delâlet eden çok faydalı bir kitaptır.” demektedir.

16. Abdurrahman b. ebî Hâtim er-Râzî'nin 6 büyük ciltlik *K. el-Cerh ve't-ta'dîl*'i[18]. Bu eserini hazırlarken o, Buhârî'nin meşhûr *Ta'rîh*'ini esas almıştır.

16* Heysemî'nin *K. es-Sikât*'ı yazma halinde Mısır'da mevcuttur: Kahire[1] I, 230, hadîs 37 (183 yk.).

17* İbn Kutlûbôğâ'nın bu eseri hakkında İbn Hacer diyor ki: “Güvenilir râvileri bir kitapta biraraya getirmeye başladı. Bu çalışmasının ilk cildini gördüm. Bu cilt “Ahmed”lerin tercemelerini hâvi idi. Şayet tamamını ikmâl etseydi 20 ciltten fazla olurdu.” (*Dürer* IV, 58).

* Sika râviler hakkında yazılmış diğer kitaplar:

1) Ebû'l-Hasan Ahmed b. Sâlih el-İclî'nin *K. es-Sikât*'ı. Yazması zamanımıza ulaşamamıştır. Ancak özet halindeki düzenlenmiş şekli İstanbul'da yazma halinde mahfûz bulunmaktadır: Ebû'l-Hasan Alî b. ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî'nin (öl. 807) *Tertîbu's-Sikât*'ı. Yazması: Şehit Ali 2747/1 (1-67b, 809 H.).

2) Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osmân, İbnü Şâhîn'in (297-385 H.) *Ta'rîhu esmâ'is-sikât mimmen nukila anhumu'l-ilm*'i. Bunu müellifinden rivâyet eden: Ebû'l-Hüseyn Muh. b. Alî b. el-Muhtedîbillah. Basması: Dr. Abdulmu'tî Emîn Kal'acî'nin tahkiki ile 1986'da Beyrut'ta (Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye).

3) Ebû Hatim Muh. b. Hibbân el-Bustî'nin (270-354 H.) *Meşâhiru ulemâ'il-emsâr*'ı. Basması: M. Fleishhammer'in tahkiki ile Wiesbaden 1959.

18* Tek ciltlik bir mukaddimesi vardır ki, ilm-i usûl-i hadîs cihetinden pek kıymetlidir. Ricâl bilgisi sahasında meşhur olan imamları etraflıca tanıtmaktadır. İhtiva ettiği tercemelerin sayısı 18050'dir. Sekiz kısım halinde 1941-1953 yılları arasında

17. el-Cûzecânî'nin *K. el-Cerh ve't-ta'dîl*'i: Ebû İshâk İbrâhim b. Ya'kûb b. İshâk es-Sa'dî el-Cûzecânî —ki bu, Horasan'da Belh'te geniş bir belde olan Cûzecân'a nisbettir— Dimaşk'a yerleşmiş, bu şehrin muhaddisi, güvenilir muharric ve musannif hâfızlarındandır. 259 H. senesinde vefât etmiştir. Zehebî, onun zayıf râviler (*du'afâ'*) hakkında bir kitabı olduğunu söylemiştir.[19]

Haydarâbâd'da basılmıştır.

19* **Bu sahada yazılan diğer kitaplar:**

1. *Cüz' fîmen tükellemu fîhî ve-huve mûsekun*. Bu eser, İmâm ez-Zehebî'ye aittir. Yazması Mısır'dadır: Ezher, mustalah 332 (24 yk.).

2. İsma'îl b. Ömer b. Kesîr el-Kaysî'nin (öl. 774) *K. et-Tekmîl fi'l-cerh ve't-ta'dîl ve ma'rifeti's-sikât ve'd-du'afâ' ve'l-mecâhîl*'i. el-Mizzî'nin *Tehzîbu'l-Kemâl*'i ve Zehebî'nin *Mîzân*'ını biraraya getirmekle birlikte, birçok tercemeyi de ilave ederek muhaddis ve fakîhlere faydalı bir eser vücûda getirmiştir. Te'lifini hicrî 774 senesinde tamamlamıştır. Yazması: Kahire Suppl. I, 180 (340 yk., H. 774).

3. Ebû'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd b. Eyyûb el-Bâcî'nin *el-Cerh ve't-ta'dîl*'i (*Fevât* II, 64; *Fehrese* İbn Hayr 212).

4. Şemsüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Alî b. Aybek es-Seruv'î'nin (ö. 742 H.) sikalar konusunda birkaç kürrâselik bir çalışma hazırladığı bildirilmiştir (*Fevât* I, 452).

5. Ebû Muh. b. el-Cârûd'un *K. et-Tecrîh ve't-ta'dîl li-ashâbi'l-hadîs*'i. Üç cüz' olan eserin râvisî el-Hasan b. Abdillah ez-Zebîdî'dir (İbn Hayr *Fehrese* 211-2).

HADİS İLLETLERİNE DÂİR KİTAPLAR *(Kutubu'l-ilel)*

İlel, illetin çoğulu olup bununla hadis illetleri kasdedilmiştir. İllet ise, dış görünüş olarak sâlim görünmekle birlikte hadisin senedini za'fa düşürecek gizli ve gâmiz olan bir sebepten ibârettir[1].

1. Buhârî'nin *K. el-İlel*'i[2].

2. Müslim'in *K. el-İlel*'i.

3. Tirmizî'nin *K. el-İlel*'i[3]. Bunu Hâfız Zeynüddîn Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ahmed b. el-Hüseyn b. Muh. el-Bağdâdî (sonra:) ed-Dimaşkî el-Hanbelî, İbn Receb —öl. 795 H.— şerhetmiştir[4]. Yine aynı müellifin Tirmizî'nin *Câmi'*i ve *Sahîhu'l-Buhârî*'den bir kıt'asının şerhi ile *Tabakâtu'l-Hanâbile*'si vardır.

4. Ahmed b. Hanbel'in *K. el-İlel*'i[5].

5. Alî b. el-Medînî'nin *K. el-İlel*'i[6].

1* İllet ismi, sıhhati zedeleyen gizli sebeplerin dışında râvînin kizbi, fısk ve gafleti ile kötü ezberi gibi diğer gizli olmayan cerh sebeplerine de itlâk olunmuştur. Bu sahada ilel nâmı altında kaleme alınmış kitaplarda, tarifi verilen ıstılâhî mânâsının dışında tüm za'f sebeplerini içeren hadîslerin zikrine yer verildiği gözlenir. Bu tür kitaplar incelenirken bu durum gözönüne alınmalıdır.

2* Müellifinden rivâyet eden: Abdullah b. Muh. b. el-Hasan eş-Şarkî'dir (*Sila* 85-29, 19).

3* Bu eseri Ahmed b. Abdillah et-Tâcir, müellifinden rivâyet etmiştir (*Sila* 85-29, 19). İbn Kesîr'e göre Tirmizî'nin biri küçük, diğeri ise büyük olmak üzere iki *K. el-İlel*'i vardır. Küçüğü *Sünen*'i yahut *el-Câmi'*si ile birlikte sonunda olmak üzere beraber okunup, rivâyet edilegelmiştir. Bundan daha büyük ve vasat bir hacme sahip olan *el-İlelü'l-kebîr*'i zikre şâyân kıymetli bir eser olup, içinde sunduğu bilgilerin çoğunluğunu şeyhi Buhârî'den nakletmiştir (*İhtisâru ulûmi'l-hadîs* s. 4).

Sünen'i ile birlikte olan *İlel*'in üzerine Ebû Tâlib el-Kâdî'nin bir çalışması vardır ki, bunun yazması: Topkapı Sarayı, Ahmet III, 530 (77 yk., 6. H. asır) (GAS).

4* Bu kitabın iki baskısı yapılmıştır: a. Subhî Câsim el-Hamîd'in neşriyle, Bağdat 1976, Vizâretü'l-Evkâf; b. Nureddîn Itr'ın inayetiyle, 2 cilt hâlinde, Şam 1978, Dâru'l-Mellâh.

5* Tam ismi *K. el-İlel ve-ma'rifeti'r-ricâl* yahut *Ma'rifetu'r-ricâl ve-ilelü'l-hadîs* şeklindedir. Râvîsi oğlu Abdullah b. Ahmed'dir (*İsâbe* IV, 195; İbn Hayr *Fehrese* 228). Tam olan tek yazması 343 H. senesinden önce kopya edilmiş Ayasofya 3380 numaralı nüshadır. Ayasofya nüshasının 97b sayfasına kadar olan yarısının neşri, tek cilt hâlinde Talat Koçyiğit ve İsmail Cerrahoğlu tarafından gerçekleştirilmiştir: Ankara İlahiyât Fak. 1963. Daha sonra tamamı iki cilt hâlinde İstanbul'da İslam Kitabevi tarafından neşredilmiştir.

İmâm Ahmed'in hadîs illetleri ve ricâlin bilgisine dair sözleri, Ebû Bekr el-Mervezî ve diğerlerinin suâllerinden derlenmiştir. Yazması: Zâhiriyye, mec. 40 (1a-13a, 4. H. asır).

6* İbn Hacer'in *İsâbe*'sinde bu eserden bazı alıntılar vardır (II, 384; III, 238). İki ayrı

6. Ebû Bekr el-Esrem'in *K. el-İlel ve-ma'rifeti'r-ricâl*'i[7].

7. Ebû Alî en-Nîsâbûrî'nin *K. el-İlel*'i[8].

8. İbn ebî Hâtim'in kalın tek ciltlik fıkıh bâblarına göre mürettep *K. el-İlel*'i[9].

Hâfiz İbn Abdilhâdî, bu kitabı şerhetmeye koyuldu ise de az bir kısmından ancak bir cilt kadarını tamamlamaya ömrü yetti.

9. Ebû Abdillah el-Hâkim'in *K. el-İlel*'i[10].

10. Ebû Bekr Ahmed b. Muh. b. Hârûn el-Bağdâdî el-Hanbelî el-Hallâl'ın birkaç ciltlik *K. el-İlel*'i[11].

11. es-Sâcî'nin *K. el-İlel*'i: Ebû Yahyâ Zekeriyyâ' b. Yahyâ ed-Dabbî el-Basrî es-Sâcî el-Hâfız, Basra muhaddisi, 90'a yakın bir yaşta iken 307'de vefât etti. Zehebî eser hakkında diyor ki: "Onun bu fendeki ustalığına delâlet eden hadis illetleri hakkında üstün bir kitabı vardır."

12. Dârekutnî'nin *K. el-İlel*'i. Bu sahada yazılmış kitapların en genişidir. Müsnedlerine göre mürettep olup 12 cilttir. Bizzât kendisi hazırlamamıştır. Öğrencisi Ebû Bekr el-Berkânî, onun için cem'etmiştir[12].

---

neşri yapılmıştır:

a. Mustafa el-A'zamî'nin tahkiki ile, Beyrut 1972, el-Mektebu'l-İslâmî; b. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî tahkiki ile, Haleb 1980, Dâru'l-Ve'â.

7* el-Hatîb, *Ta'rîh*'inde (V, 110) Ahmed b. Muh. b. Hânî' Ebû Bekr et-Tâ'î el-Esrem'in tercemesinde şunları söylemiştir: "Onun ilelü'l-hadîs konusunda bir kitabı ile *Mesa'ilü Ahmed*'i vardır ki, onun ilim ve marifetine delâlet etmektedir."

8* Bkz. *İhtisâru ulûmi'l-hadîs* s. 64.

9* Ebû Muh. Abdurrahman b. ebî Hâtim er-Râzî'nin (240-327 H.) bu kitabını müellifinden Ebû Bekr Muh. b. Ahmed b. el-Fadl b. Şehriyâr ile Muh. b. Mende rivâyet etmişlerdir (*Sila* 85-29, 19). Tam adı şöyledir: *İlelü'l-hadîs ve-beyân mâ veka'a mine'l-hatâ' ve'l-halâl fî ba'dı turuki'l-ehâdîsi'l-merviyye fî's-süneni'n-nebeviyye*, 1926'da Kahire'de iki cilt hâlinde basılmıştır.

10* Bkz. *İber* II, 153.

11* İbn Kesîr *Tefsîr* VII, 428; *Tezkire* s. 785.

12* İmâm Ebû'l-Hasan Alî b. Ömer b. Ahmed b. Mehdî ed-Dârekutnî'nin (H. 306-385) bu kitabının vâki olan isimleri: *K. el-İleli'l-kebîr, İlelü'l-hadîs, İlelü'l-vâride fî'l-ehâdîs.* Müellifinden bunu Ebû Zerr Ahmed el-Herevî rivâyet etmiştir (*Sila* 85-29, 19; İbn Hayr *Fehrese* 203; *Fihris* 538-990; *Gunye* s. 198).

Zehebî diyor ki: "Onun ilimdeki engin bilgisini anlamak isteyen *K. el-İlel*'ini mütalaa etsin ki, dehşete düşüp uzun süre şaşakalsın." (*Tezkire* III, 993). Talebesi Ebû Bekr el-Berkânî ise: "Dârekutnî, illetleri bana ezberinden imlâ etti." demiştir (*İber* II, 167).

İbn Kesîr, bu kitabı pek övmüştür: "Bu fende yazılmış kitapların gördüklerimiz içinde en üstünüdür. Ondan sonra gelenler, benzerini yazmaktan aciz kalmışlardır. Şayet fıkıh bablarına göre tertib edilmiş olsaydı daha kullanışlı olurdu. Yahut arama kolaylığı sağlaması için sahâbe isimlerine göre de düzenlenebilir." (*İhtisâru ulûmi'l-hadîs* s. 64-5).

Dârekutnî'nin bu eseri hakkında Sehâvî, şu bilgileri vermektedir: "Müsnedlerine göre düzenlenmiş olan eser, ilel kitaplarının en büyüğüdür. Kitabı toplayan talebesi Hâfız el-Berkânî'dir. O, şeyhi Dârekutnî'ye hadîslerin illetlerinden sormuş, o da bu suallere cevaplar vermiş, daha sonra bu söyleşiler yazıya geçirilmiştir. Dârekutnî öl-

13. İbnü'l-Cevzî'nin *el-İlelü'l-mütenâhiyye fi'l-ehâdîsi'l-vâhiyye*'si üç cilt olup, irâd ettiği bir çok hadisteki aşırıya kaçan hükümleri sebebiyle tenkide uğramıştır[13].

14. Hâfız İbn Hacer'in *ez-Zehru'l-matlûl fi'l-haber'il-ma'lûl*'u[14].

---

düğünde, el-Berkânî onun kütüphanesine bakmış, görmüş ki bu suallere verdiği cevaplardan oluşan bir yığın vesika varmış. Daha sonra bunları biraraya getirerek, şeyhine nisbet ederek toparlamıştır." (*Fethu'l-muğîs* 334-5). el-Hatîbu'l-Bagdâdî ise Dârekutnî'nin *K. el-İlel*'inin tarihçesi hakkında şunları söylemektedir: "Ebû Mansûr es-Sayrafî, haftada bir gün Dârekutnî'nin yanına gider, onun hadîs illetlerinden imlâlarını dinlermiş. Daha sonra Ebû Mansûr, onun için imlâ ettiği illetlerden bir miktar tahrîcte bulunmuş; ancak Ebû Mansûr, bu çalışmasını bitiremeden vefât etmiştir. Bunun üzerine Dârekutnî'nin sözlerini talebesi el-Berkânî, nakletmeye başlamış ve Ebû Mansûr'un bu çalışmasını müsnedlerine göre tertib etmiştir. Berkânî, daha sonra bu kitabı, Dârekutnî'ye okumuştur. Nâs ise bu kitabı el-Berkânî'den dinlemişlerdir. İşte Dârekutnî'nin kitabı olan *K. el-İlel* budur (*Ta'rîh Bağdâd* VI, 59, İbrâhîm b. el-Huseyn b. Hamkân Ebû Mansûr es-Sayrafî, İbnü'l-Kerecî'nin tercemesinde).

Bu kitabın yazmaları vardır: Bankipore V, 2, 12-15, No. 301 (II, 340 yk., 8. H. asır), 302 (III, 260 yk., 1309 H.), 303 (V, 269 yk., 708 H.); Kahire[2] I, 131, hadîs 394 (I, III, IV, V 141 yk., 250 yk., 139 yk., 226 yk., 708 H.); Âsâfiye I, 646, hadîs 114-115 (IV, V) (GAS 207).

13* Bkz. *İsâbe* II, 156; *Sıla* 84-28, 14. Bu eser neşredilmiştir.

14* Bkz. *Fihris* 334. Yazması zamanımıza ulaşamamıştır.

*** Tesbit edebildiğim diğer ilel kitapları:**

1. *İlelu hadîsi'z-Zührî*, Muh. b. Yahyâ ez-Zühlî'nin bu eseri *ez-Zühriyât* adıyla marûf olsa gerektir. Hadîs cüzleri bölümüne müracaat olunsun. Bu adı, İbn Hayr zikretmiştir (*Fehrese* 203).

2. Ebû Muh. Abdullah b. es-Seyyid el-Batalyûsî en-Nahvî'nin *İlelü'l-hadîs*'i (İbn Hayr *Fehrese* 204).

3. Ebû'l-Huseyn Muh. b. Muh. b. Ya'kûb b. İsma'îl el-Haccâcî en-Nîsâbûrî el-Mukrî'nin *K. el-İlel*'i. Zehebî'ye göre 80 küsur cüz'den oluşmakta imiş (*Tezkire* III, 945).

4. Hâfız Ebû Ahmed Muh. b. Muh. b. Ahmed'in *K. el-İlel*'i (*Tezkire* III, 977).

5. Hâfız Ebû Ca'fer Muh. b. Abdillah b. Ammâr b. Sevâde el-Mevsilî'nin *İlelü'l-hadîs*'ini ondan el-Huseyn b. İdrîs el-Herevî rivâyet etmiştir (*Ta'rîh Bagdâd* V, 417; *İber* I, 345).

6. Şemsüddîn Muh. b. Ahmed b. Abdilhâdî, İbn Kudâme el-Makdisî el-Hanbelî (705-744 H.) hakkında İbn Hacer: "Fıkıh bâblarına göre mürettep bir *K. el-İlel* yazmaya başlamıştır. Bunun ilk cildini gördüm." demiştir (*Dürer* III, 331).

7. Bazı hadîslerin illetlerine dair çeşitli İlel kitaplarından iktibaslara istinâd eden anonim bir eser, yazması: Medine 494/1 (1-102a yk., 733 H.). Eserde Beyhakî, Taberânî, Beğavî, Tahâvî ve daha birçoklarının kitaplarından, bunların isimleri zikredilmeksizin iktibaslar yapılmış ve münekkid imâmların râvîler ve isnâdlar hakkındaki sözlerinden bahsedilmiştir.

Buraya kadar müstakil ilel kitaplarından sözettik. Ancak hadîslerin illetleri ile ilgili bol miktarda bilgilere aşağıdaki kaynaklarda da rastlamak mümkündür: el-Bezzâr'ın meşhûr *Müsned*'i, İbn Hacer'in *Telhîsu'l-habîr*'i ve *Fethu'l-bârî*'si, Şevkânî'nin *Neylu'l-evtâr*'ı, İbn Hazm'ın *el-Muhallâ*'sı, İbn Kayyim el-Cevzîyye'nin *Tehzîbu Süneni Ebû Dâvud*'u.

MEVZÛ'ÂT KİTAPLARI

1. el-Cûzekî'nin *K. el-Mevdû'ât mine'l-ehâdîsi'l-merfu'ât* yahut *K. el-Ebâtîl*'i[1]: Ebû Abdillah el-Hüseyn b. İbrâhîm b. Hüseyn b. Ca'fer el-Hemedânî el-Cûzekî —ki bu, Hemedân'ın nâhiyelerinden Cûzekân'a nisbettir.— el-Hâfız, 543 H. yılında vefât etmiştir. Zehebî eser hakkında şunları söylemiştir: "Mevzû ve zayıf hadisleri muhtevîdir. Mütâlaa ve istifâde ettim. Müellifin kimi yerlerde yanılgıları vardır. Zayıf hadislerin bâtıl olduklarına dâir hükmünü sahîh hadislere olan muârazası dolayısıyla vermektedir." Bir başkası da, sırf sahîh sünnetlere muhâlif düştü diye pek çok hadis için uydurma hükmünü verdiğini söylemiştir. İbn Hacer ise, bu hükmün ancak bütün sahîh hadislere muhâlif düşmesi hâlinde verilebileceğini ileri sürmüştür.

2. Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Alî b. el-Cevzî'nin *K. el-Mevdû'âti'l-kübrâ*'sı[2]: İki cilt kadardır, 4 cilt olduğunu söyleyenler de vardır ki, bununla küçük hacimli ciltleri kasdetmiş olmalıdırlar. Zira kimisi eserin 4 cüz olduğunu söylemiştir. Kitabına uydurma hükmünü vererek hadis alırken pek gevşek davranmış zayıf, hatta hasen hadisleri aldığı gibi, *Sünen-i Ebî Dâvud, Sünen-i Tirmizî, Sünen-i Nesâ'î, Sünen-i İbn Mâce* ve *Müstedrekü'l-Hâkim* gibi mu'temed kitaplardaki sahîh hadislerden bile irâd ettiği olmuştur. Bunun yanısıra *Sahîh-i Müslim* ile *Sahîh-i Buhârî*'den de birer hadisi kitabına alma gafletinde bulunmuştur. Onun bu tutumu tenkitlerin üzerinde yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Şaşılacak bir durum da şudur: *Mevdû'ât*'ında irâd etmiş olduğu pek çok hadisi kitabı *İlelü'l-mütenâhiye*'sinde irâd ettiği gibi, konusu aslında başka olduğu hâlde pek çok "*vâhî*" hadisi *Mevdû'ât*'ına almıştır. Bu ise hâfızların ayıpladığı tutarsız bir davranıştır. Hâfız İbn Hacer, "Onun uydurma ve vâhî nev'inden bu iki kitabına almadıklarının miktarı yine bu ikisi kadardır" demiştir. Şaşılacak bir başka durum da bu zâtın, va'z ve benzeri konulardaki kitaplarında pek çok uydurma ve benzeri hadîslere yer vermiş olmasıdır. Mükemmellik Allah'a mahsustur.

Bir grup, İbnü'l-Cevzî'nin bu kitabını ihtisâr ettiler:

a. Şeyh Muh. b. Ahmed es-Seffârînî el-Hanbelî, tek ve kalın bir cilt hâlinde *ed-Dürer el-masnû'ât fi'l-ehâdîsi'l-mevdû'ât* adıyla özetlemiştir[3].

b. Hâfız Celâlüddîn es-Suyûtî'nin *el-Leâlî'l-masnû'a fi'l-ehâdîsi'l-mevdû'a*'sı[4]. Bu muhtasarı da Ebû'l-Hasan Alî b. Ahmed el-Harîşî el-Fâsî el-

1* Yazması Saidiye Kütüphanesindedir (hadîs 247, 160 yk.). Tam adı şöyledir: *K. el-Abâtîl ve'l-menâkir ve's-sihâh ve'l-meşâhîr*. Hindistan'da basılmıştır.

2* Medine'de 1966'da el-Mektebetü's-Selefiyye tarafından neşredilmiştir.

3* Bkz. *Fihris* 1003.

4* Mısır'da 1317'de Zeyli ile birlikte basılmıştır.

Mâlikî —Medîne-i Münevvere'ye yerleşmiş, öl. 1143 H.— tekrar ihtisâr etmiştir.

Yine Suyûtî'nin *Leâlî*'si üzerine tek sifrlik *Zeylü'l-Leâlî* isimli bir ilâve te'lîfi mevcuttur.

Yine Suyûtî'nin İbnü'l-Cevzî'nin kitabındaki hatalı hükümleri hakkında *en-Nüketü'l-bedî'ât ale'l-Mevdû'ât*'ı vardır[5]. İmâm, daha sonra bu eserini *et-Teakkubât ale'l-Mevdû'ât* adıyla ihtisâr etmiştir ki, bu muhtasarın sonunda zikrettiği üzere İbnü'l-Cevzî'nin 300 kadar hadisteki hükmünü tenkid etmiştir[6].

3. İbn Arrâk'ın *Tenzîhu'ş-şerî'ati'l-merfû'a ani'l-ahbâri'ş-şenî'atil-mevdû'a*'sı: Ebû'l-Hasan Alî b. Muh. b. Arrâk el-Kinânî — öl. 963 H.— İbnü'l-Cevzî'nin *Mevdû'at*'ı ile Suyûtî'nin kitaplarını biraraya getirdikten sonra onların tertibi üzerine düzenleyip Sultân Süleymân Hân'a hediye etmiştir[7].

Bu nev'de daha pek çok kitap mevcuttur. Bunlardan:

4. Ebû'l-Fadl Muh. b. Tâhir el-Makdisî'nin *Tezkiretü'l-mevdû'ât*'ı[8].

5. Hind muhaddislerinin reîsi Cemâlüddîn Muh. Tâhir es-Sıddîkî el-Fettenî'nin —ki bu, Hind beldelerinden bir belde olan Feten'e nisbettir, H. 986'da katledilmiştir— *Tezkiretü'l-mevdû'ât*'ı[9].

6. es-Sağânî'nin iki *Risâle*'si[10]: Radiyüddîn Ebû'l-Fadâ'il el-Hasan b. Muh. b. el-Hasan b. Hayder el-Adevî el-Ömerî es-Sağânî —ki bu, Merv köylerinden, önceki adı Câğân iken Arapçalaşarak değişen Sâğân'a nisbettir— el-Hanefî, lüğatçi, zamanında lüğat sancağı onun elinde idi, Bağdat'ta 650 H. senesinde vefât etmiş, daha sonra vasiyeti üzerine Mekke'ye taşınarak oraya defnedilmiştir. İki risâlesinde o, uydurma hadisleri biraraya getirmiş, bunların arasına uydurma derecesine ulaşmamış daha pek çok hadisi de sokmuştur. Bu nedenle o da İbnü'l-Cevzî, *Sifrü's-seâde* kitabının yazarı, Mecdüddîn el-Lüğavî gibi daha müteşeddid imamlar sınıfına sokulmuştur.

5* Basmaları: Lahore 1287; Lucknow 1313; Suyûtî'nin *Le'âlî*'si peşisıra, Kahire 1317.

6* Yazması Mısır'da: Kahire[2] I, 97 (GAL).

* İbn Hacer'in de İbnü'l-Cevzî'nin *Mevdû'ât*'ı üzerine bir ta'liki olduğu bildirilmiştir (*Fihris* 336).

İbnü'l-Cevzî'nin yine bu kitabını İmâm ez-Zehebî, tertib etmiştir. Bir yazması Mısır'da mevcuttur: Ezher I, 428, hadîs 2137 (189 yk., 9. H. asır).

Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde Muh. b. Süleymân en-Nevâcî'nin kendi hattı ile 748 H. senesinde kaleme aldığı bir *Muhtasar*'ı vardır (No. 554/3313) (M. Tayyib Okiç, İlahiyât Dergisi, 1964, XII, s. 148).

7* İki cilt hâlinde Kahire'de basılmıştır.

8* Takriben 1400 uydurma hadîs içermektedir. Basmaları: Kahire 1323, 1327; Matb. es-Se'âde 1323, Beyrut.

9* Bir başka eseri olan *Kânûnu'l-mevdû'ât ve'd-du'afâ'* ile birlikte 1927'de Bombay'da; 1343'de ise Kahire'de basılmıştır.

10* İki baskısı yapılmıştır: a. Kahire 1305 (el-Kâvukçî'nin *el-Lu'lu' el-mersû*'un arkasında); b. Dimaşk 1985 (Necm Halef'in tahkiki ile, Dâru'l- Me'mun).

7. Şemsüddîn Hâtimetü'l-muhaddisîn Ebû Abdillah Muh. b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf eş-Şâmî ed-Dimaşkî es-Sâlihî'nin *K. el-Fevâ'idi'l-mecmû'a fî beyâni'l-ehâdîsi'l-mevdû'a*'sı[11]. Kahire yakınlarında, Mısır sahrâsındaki Berkûkiyye'ye yerleşmiş, öl. 942 H. Kitabında kendi sîretine (otobiyografisine) de işâret etmiştir.

8. eş-Şevkânî'nin *K. el-Fevâ'idi'l-mecmû'a fî'l-ehâdîsi'l-mevdû'a*'sı[12]: Kâdı Ebû Abdillah Muh. b. Alî b. Muh. b. Abdillah eş-Şevkânî (sonra:) es-Sağânî el-Yemenî, Hicre'de 1255 yahut 1250 senesinde vefât etmiştir. Lâkin o da uydurma derecesine ulaşmamış pek çok hadisi, hatta hasen ve sahih hadislerden bazılarını bile eserine sokmuştur. Bu hareketiyle mevzû' hadisler konusunda müteşeddid ve gevşeklik gösterenleri taklîd etmiştir. Bu hususa Abdülhayy el-Leknevî de *Zafru'l-emânî*'sinde temas etmiştir.

9. Hâfız Diyâüddîn Ebû Hafs Ömer b. Bedr b. Sa'îd el-Mevsilî el-Hanefî'nin *K. el-Muğnî ani'l-hıfzi ve'l-kitâb bi-kavlihim "lem yesuhh şey'un fî hâzâ'l-bâb"* adlı kitabı[13]: Müellif 623 H. tarihinde vefât etmiştir. Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*'inde: "Her ne kadar bâbların her birinde özellikle mütekaddimûn imamlarının sözkonusu kavilleri nakledilmiş olduğu hâlde, müellifi pek çok husûsta tenkide maruz kalmıştır." demektedir. *Tedrîbü'r-râvî*'sinde Suyûtî ise: "Hâfızlardan olmadığı hâlde Ömer b. Bedr el-Mevsilî, muhaddislerin "Bu bâbda sahîh bir şey yoktur" sözleri hakkında bir kitap te'lif etmiştir. Ancak zikrettiği pek çok şeyde tenkide uğramıştır." demekte, bir başka yerde de: "Bazı eserlerinde o, mütekaddimûndan bir grubun birtakım hadislerin asıllarının olmadığına hükmettiklerini zikretmiştir. Ancak iş onun hilâfına olarak ortaya çıkmıştır. Her ilim sâhibinin üzerinde bir bilici vardır." demektedir.

10. Yine Ömer b. Bedr'in *el-Akîdetü's-sahîha fî'l-mevdû'âtı's-sarîha* ve *K. Ma'rifeti'l-mevkûf ale'l-mevkûf* adlı kitapları da vardır. İkinci eserde müellif, Resûlullah'ın (sav) dışında sahâbe, tâbiûn yahut daha sonrakilerden "sahîh" olarak geldiği hâlde, uydurma hadis müelliflerinin *Mevdû'ât*'larında irâd ettikleri hadisleri konu edinmiştir.

11. Muh. b. Muh. b. Muh. el-Hüseynî et-Tirâblusî es-Senderûsî el-Hanefî'nin —öl. 1177 H.— *K. Keşfi'l-ilâhî an şedîdi'd-da'f ve'l-mevdû' ve'l-vâhî* adlı eserinde ağır zayıf, vâhî ve uydurma hadisleri biraraya getirerek, hadisleri alfabetik olarak tertib etmek sûretiyle her harfte üç fasıl, her fasılda da bu üç hadis nev'inden o harfle başlayan hadisleri zikretmiştir[14].

11* Bkz. *Fihris* 1063.

12* Abdullah Yemânî'nin tahkiki ile 1960'da Kahire'de, daha sonra Beyrut'ta basılmıştır.

13* Kahire'de basılmıştır (Matb. Selefiyye, 52 sayfa, tarihsiz).
Bunun üzerine iki eser kaleme alınmıştır:
a. *İntikâdu "el-Muğni..."*, Husâmüddîn el-Kudsî, neşr: et-Terakkî, Şam 1343.
b. Sirâcüddîn Ömer b. Alî, İbnü'l-Mulakkin'in (öl. H. 804) özeti: *Telhîsu'l-Muğnî*. Yazması: Kahire Suppl. I, 181 (13-15 yk.).

14* Yazması Mısır'dadır: Kahire[1] I, 384; [2], I, 139 (46 yk.).

12-13. Yine bu ilim dalında yazılan kitaplardan: Ebû'l-Hasan Alî b. Muh. Sultân el-Herevî el-Hanefî el-Kârî'nin —ki Mekke'ye yerleşmiş, burada H. 1014'de vefât etmiştir— ince tek ciltlik *Tezkiretü'l-mevdû'ât*'ı[15] ile muhtasar bir risâle hâlindeki *el-Masnû' fî ma'rifeti'l-hadîsi'l-mevdû'*'u[16]. Her iki eserinde de tenkide şâyân şeyler vardır.

14. Ebû'l-Hasenât Muh. Abdülhayy b. Muh. Abdilhalîm el-Leknevî el-Hindî'nin *K. el-Âsâri'l-merfû'a fi'l-ahbâri'l-mevdû'a*'sı[17]. Müellif, H. 1264'de doğmuş, 1304'de vefât etmiştir.

15. Ebû'l-Mehâsin Muh. b. Halîl el-Kâvukcî (Kavukçu) —ki bu, padişahların, daha sonra âlimlerin ve halkın giydiği bir baş giysisi olan kavuk işine nisbettir— el-Hasanî el-Alemî el-Meşîşî et-Tırâblusî eş-Şâmî'nin *el-Lu'lu'u'l-mersû' fîmâ kîle lâ asle lehu ev bi-aslihi'l-mevdû'*'u[18]. Müellif, Mekke'de hacdan önce 1305'de vefât etmiştir.

16. Ebû Abdillah Muh. el-Beşîr Zâfir el-Mâlikî el-Ezherî'nin ince bir cüz'lük eseri: *Tahzîrü'l-müslimîn mine'l-ehâdîsi'l-mevdû'a alâ Seyyidi'l-mürselîn.*[19] Medîne'deki ziyâreti bitip Mekke'ye giderken hac yolunda 1325 senesinde vefât etmiştir. *el-Yevâkîtü's-semîne fî a'yâni mezhebi âlemi'l-Medîne* adlı iki sifrlik bir eseri daha vardır.

Bu dalda daha pek çok eser mevcuttur[20].

15* Basmaları: Kahire 1289; Lahore 1302.

16* Basmaları: Lahore 1897; ilk cildi Haleb 1970.

Yine aynı müellifin her ikisinden de daha büyük olmak üzere *el-Hibetü's-seniyye fî tebyîni'l-ehâdîsi'l-mevdû'ât*'ı vardır ki, *el-Mevdû'âtu'l-kübrâ* adıyla İstanbul'da 1289'da ve Suyûtî'nin *Le'âlî*'sinin arkasında altıncı kitap olarak 1317'de Kahire'de basılmıştır. Bunun Hind dilinde tercümesini, Mevlânâ Fadlu'l-hakk Dilâverî yapmıştır, 1887'de Lahore'da basılmıştır.

Yine aynı müellife *el-Mevdû'ât fî mustalahi'l-hadîs* adıyla bir kitap nisbet edilmiştir ki, bu eserinde uydurma hadîsleri tanıma yollarını açıklamıştır. Yazmaları vardır: İskenderiye, fun. 77/5; 116/1; Patna I, 65, 668 (GAL).

17* Hindistan'da 1324 yılında bir mecmû'a içinde basılmıştır.

18* Basmaları: a. Kahire (tarihsiz); b. Kahire 1305 (Sağânî'nin *Mevdû'ât*'ı ve el-Beykânî'nin *Manzûmât*'ı ile birlikte).

19* Alfabetik olan kitabın basması: Kahire, Matba'atü Cerîdeti'r-Râvî 1321 H., 95 sayfa.

20* **Uydurma hadîsler üzerine yazılan diğer kitaplar:**

1. Mer'î b. Yûsuf b. ebî Bekr b. Ahmed el-Kermî Zeynüddîn el-Makdisî el-Hanbelî'nin (öl. H. 1033) *el-Fevâ'idü'l-mevdû'a fi'l-ehâdîsi'l-mevdû'a*'sı. Muh. es-Sabbâğ'ın tahkiki ile: a. Mecellletü İdvâ'iş-Şerî'a 1395/3 Riyâd; b. müstakil olarak Beyrut, Dâru'l-Arabiyye 1975.

2. Suyûtî'nin *Tahzîru'l-havâss an ekâzîbi'l-kussâs*'ı, diğer adıyla *Tahzîru'l-eykâz min ekâzibi'l-vu'âz*'ı. Müellif, bu kitabını İbnü'l-Cevzî'nin *K. el-Kussâs ve'l-müzekkirîn*'i ile el-İrâkî'nin *K. el-Bâ'is ale'l-halâs min havâdisi'l-kussâs*'ından hazırlamıştır. Basmaları: a. Kahire 1953, Matb. el-Mu'âhid, 84 sayfa; b. M. es-Sabbâğ'ın tahkiki ile Beyrut, 1973, el-Mektebu'l-İslâmî.

3. Mecdüddîn Ebû'l-Berekât Abdüsselâm b. Abdillah b. Teymiyye el-Harrânî'nin (590-652 H.) *K. fi'l-Ehâdîsi'l-mevdû'alletî yerviha'l-âmme ve'l-kussâs ale't-turukât*'ı. Müellif, meşhûr İbn Teymiyye'nin dedesidir. Yazması: Kahire[1] VII, 664 (GAL).

4. Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Abdilhalîm b. Abdisselâm el-Harrânî, İbnü Teymiyye ed-

Dimaşkî'nin (661-728 H.) *Ehâdîs yervîha'l-kussâs ânî'n-Nebî Sallallahu aleyhi ve-sellem ve-ba'duhâ anillahi te'alâ*'sı. Uydurma ve sâbit o ıayan kıssalar üzerine olan eserin yazması vardır: Zâhiriyye, mec. 5 (9-12 yk.) (NÂSIR 35).

5. Yine onun *Risâle fi'l-ecvibe an ehâdîsi'l-kussâs*'ı. Basması bir mecmua içinde 1323 tarihinde, No. 15.

6. Celâlüddîn es-Semenhûdî eş-Şâfi'î'nin *el-Gammâz ale'l-lammâz*'ı. Alfabetik sıra ile zayıf ve uydurma hadîsler üzerine olan eserin yazması: Berlin 1633-4; Kahire[1] II, 408; (GAL).

7. Emîr Kebîr Mirzâ Muh. Takîhân'ın *Nuhbetü'l-behiyye fi'l-ehâdîsi'l-mekzûbe*'si. Bu kitap, eş-Şevîş'in tahkiki ile 1988'de Beyrut'ta basılmıştır.

8. Ebû Sa'îd en-Nakkâş'ın *Mevdû'ât*'ı. İçinden bir hadîs *İsâbe*'de yer almıştır (III, 369, No. 7750).

9. İbnü'l-Kayyim'in *K. el-Menâri'l-münîf fi's-sahîh ve'd-da'îf*i (*Hâvî* II, 341). Bu kitabında müellif, mevzû hadîslerin uydurma yollarına temas etmiştir.

10. *Risâle fi'l-hadîsi'l-mevdû' fi fadâ'ili'l-kırâ'a sûreten sûreten el-merviyye an Ebî Umâme*. Bu eser Radiyüddîn Ebû'l-Fadâ'il el-Hasan b. Muh. b. Hayder as-Sağânî el-Ömerî el-Adevî el-Hanefî'ye (577-650 H.) aittir. Yazması: İskenderiye, fun. 95/11 (GAL).

11. Zayıf ve uydurma hadîsler üzerine küçük bir yazma, zamanımıza ulaşabilmiştir: Şemsüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Ahmed b. Abdilhâdî el-Makdisî es-Sâlihî'nin (H. 706-744) *Risâle fi'l-ehâdîsi'd-da'îfe ve'l-mevdû'a*'sı. Şam'da yazma olarak mahfûzdur: Zâhiriyye, hadîs 405 (213-228 yk.).

GARÎBU'L-HADÎS KİTAPLARI

Hadislerin lügat yönünden garîbini açıklayan kitaplar yazılmıştır[1]:

1. Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm el-Bağdâdî el-Hâfız'ın *K. Garîbi'l-hadîs ve'l-âsâr*'ı kimilerince *Garîbu'l-hadîs* konusunda yazılan ilk eserdir. Muhtemelen iyice araştırılıp meydana getirilen çalışmaların ilkidir. Yoksa bu sahada doğru olan görüşe göre ilk eseri en-Nadr b. Şümeyl el-Mâzinî vermiştir. Dalının esası sayılabilecek bu kitabın hazırlamasında müellif ömrünü harcamıştır. Hatta ondan rivâyet edildiğine göre: "Bu kitabımı 40 senede biraraya getirdim" demiştir[2].

2. Ebû Muh. Abdullah b. Müslim b. Kuteybe el-Kutebî ed-Dîneverî en-Nahvî'nin *Garîbü'l-hadîs*'i, Ebû Ubeyd'in kitabına zeyldir. O, aynı zamanda

---

1* *Müstedrek* sahibi el-Hâkim'e göre hadîslerin garîb lafızları üzerine ilk söz söyleyip yorumlayanlar Mâlik, Süfyân es-Sevrî ile Şu'be imiş (*Ma'rifetu ulûmi'l-hadîs* 88).

el-Hâkim dışında, bu fennin âlimlerine göre bu sahada ilk te'lifi veren Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Basrî (öl. 210 H.) olup, kitabı oldukça küçüktür. Bu eserin küçük olmasının sebebi daha sonraki devirlere nazaran insanların bu tür çalışmalara daha az ihtiyaç duymaları idi. Bu kitaba Ebû Sa'îd Ahmed b. Hâlid ed-Darîr (öl. 214 H.), Abdülvâhid b. Ahmed el-Müleyhî (öl. 462 H.) ile Muvaffakuddîn Abdullatîf b. Yûsuf el-Bagdâdî red mâhiyetinde yazılar yazdılar.

Bu sahadaki bilgileri yine küçük bir kitapta Ebû'l-Hasan en-Nadr b. Şumeyl el-Mâzinî en-Nahvî (öl. 204 H.) toplamıştır. İbnü'l-Müsennâ'nın eserine nisbetle daha geniş olan kitap, el-Hâkim'e göre bu sahanın ilk ürünüdür.

Te'lifte üçüncü sırayı güzel ve yeni bilgilerle çalışmasını donatan Abdülmelik b. Kureyb el-Esma'î almıştır.

Her biri küçük birer kitapçık olan bu eserler, bu ilmin temel kaynakları addedilmişlerdir (*Takyîd* İrâkî 275).

Daha sonra bu sahanın imâmlarından Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm'ı (öl. 224 H.) görmekteyiz.

2* Bu kitap, bu sahada gerek birinci, gerekse ikinci dereceden diğer kitaplara kaynaklık etmiştir. Birçok konulu eserde müellifin, isnâdı ile Ebû Ubeyd'e dayandırdığı, onun garîb bir ibârenin şerhi ile ilgili bir tefsîri bu zatın engin bilgisine delâlet etmektedir.

Eser, *K. el-Garîb* = *el-Garîbu'l-musannef* = *Garîbu'l-hadîs* = *Şerhu garîbi'l-hadîs* isimleriyle zikredilmektedir.

Râvîleri:

a) Ebû'l-Huseyn Alî b. Abdilazîz el-Beğavî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 47ab; *Sila* 85-29, 26; İbn Hayr *Fehrese* 186-7).

b) Ebû Bekr Ahmed b. Muh. b. ebî 'l-Mevt.

Ebû Ubeyd'in bu eseri pek rağbet görmüş, önemli bir başvuru kaynağı olmuştur. Hatta Zehebî'nin bildirdiğine göre Ebû'l-Hasan Alî b. el-Hasan b. Meymûn, İbnü ebî Zervân (öl.436 H.), kitabı ezberine almıştır (*Tezkire* III, 1108).

Müellif, bu kitabındaki bilgileri üstün bir sabır ve bekleyiş ile ulemâ ve halkın arasında onların konuşmalarından yararlanarak hazırlamıştır. Şöyle ki hadîsler imlâ

el-Me'ârif ve *Uyûnu'l-ahbâr* gibi kitapların da müellifidir. 276 H. senesinde vefât etmiştir. Hacim olarak aslından daha büyüktür[3]. Ancak Ebû Ubeyd'in eserine pek çok yanılgıyı da ilâve etmiştir. Bu sebeple ona bu hususta itirâz niteliği taşıyan *İslâhu'l-ğalat* kitabı kaleme alınmıştır[4].

3. İbn Kuteybe'ye zeyl: es-Sarkustî'nin *ed-Delâ'il fî şerh mâ ağfeluhu Ebû Ubeyd ve İbn Kuteybe min Ğarîbi'l-hadîs*'i[5]: Ebû Muh. Kâsım b. Sâbit b. Hazm el-Avfî es-Sarkustî —ki bu, Endülüs'te Sarkusta isimli şehre nisbettir— el-Endülüsî, Mâliki fakihi ve muhaddisi, rihleti ve şeyhlerini babası ile paylaşmıştır. İbâdeti bol, verâ sâhibi, duâsı icâbet olunan birisi idi. 302 H. senesinde vefât etmiştir.

Eser hakkında Ebû Alî'l-Kâlî: "Endülüs'te *ed-Delâ'il* gibi bir kitabın benzerinin yazıldığını bilmiyorum"; İbnü'l-Faradî ise: " Maşrık'ta benzerinin yazılmadığı iddiası hakikattan pek uzak değildir" demişlerdir.

Tamamlayamadan vefât etmiştir. Bunu babası meşhûr hâfız Ebû'l Kâsım Sâbit b. Hazm b. Abdirrahman b. Mutarrif es-Sarkustî tamamlamıştır —öl. Sarkusta 310 yahut 314 H.—.

4. el-Hattâbî'nin *Garîbu'l-hadîs*'i: Ebû Süleymân Hamd b. Muh. b.

---

edilirken dikkatini çeken garîb bir lafza rasladı mı, bunu kitabına ilgili yere yerleştirirmiş. Bazen bir garîb kelimeyi bulana kadar 4-5 ay bile geçtiği olurmuş (!) (Hallikân IV, 61).

Basması: M. Azîmüddîn tahkiki ile, 2 cilt hâlinde, 1965-5 yılları arasında Haydarâbâd'da Dâ'iretu'l-Me'ârifi'l-Osmâniyye tarafından neşredilmiştir. Daha sonra 1976'-da Beyrut'ta ofsetle tekrarlanmıştır.

İki muhtasarı vardır:

a) Muhibbüddîn Ahmed b. Abdillah et-Taberî'nin (öl. 694 H.) *Takrîbu'l-merâm fî garîbi'l-Kâsım b. Sellâm*'ı. Harflerine göre tertib edilmiştir.

b) Ebû Alî el-Huseyn b. Ahmed el-Esterâbâzî'nin *Muhtasar*'ı. Yazması: Berlin Oct. 3162.

3* *Şerhu Garîbi'l-hadîs*'i müellifi İbn Kuteybe'den meşhûr hâfız Ebû Muh. el-Kâsım b. Asbağ rivâyet etmiştir (İbn Hayr *Fehrese* 187; *Sila* 85-29, 26).

Basmaları: a. Üç cilt halinde Abdullah el-Cebûrî'nin tahkiki ile 1977-8 yılları arasında Bağdat'ta Vizâretu'l-Evkâf tarafından.

b) Tunus'ta Ridâ' es-Süveysî tahkiki ile 1979'da ed-Dâru't-Tunûsiyye li'n-Neşr tarafından yayınlanmıştır. Ayrıca İbn Kuteybe'ye el-Heysem b. Kuleyb eş-Şâşî'nin rivâyetini yaptığı *K. Müşkili'l-hadîs* nisbet edilmiştir ki, bu onun *Te'vîlu muhtelifi'l-hadîs*'i olsa gerektir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 92b; *Sila* 85-29, 492).

Ebû Ubeyd'in eseri gibi İbn Kuteybe'nin kitabına da ulemâ ve ilim talebeleri büyük itinâ göstermişlerdir. Hatta İbnü'l-Bâcî'nin Ebû Ubeyd ve İbn Kuteybe'nin kitaplarını çok iyi ezberlediği bildirilmiştir (*Buğye* 185).

4* Bu kitabı da diğeri gibi Kâsım b. Asbağ'ın rivâyetiyledir (*Gunye* 109; İbn Hayr *Fehrese* 188).

Basması: Le Comte, G. Le "Kitâb İslâh el-galat" d'bn Kutayba, avec introduction et notes. MUSJ= Mélanges de la Faculté orientale de l'Université St.- Joseph de Beyrouth) 44/1968/s. 155-236.

5* Bkz. *Sila*: "*Garîbu'l-hadîs*" 85-29, 26.

* Ebû'l-Feth Süleym b. Eyyûb er-Râzî (öl. 442 H.), Ebû Ubeyd ve İbn Kuteybe'nin kitaplarını biraraya getirip ihtisâr etmiştir: *Takrîbu'l-Garîbeyn*. Yazması: Dârulkutub, tefsîr 1017 (198 yk., 606 H.).

İbrâhîm el-Hattâbî el-Büstî —öl. 388 H.— . Bu da İbn Kuteybe'nin kitabına zeyl niteliği taşımakla birlikte onun yanılgılarına tenbihte bulunmuştur[6]. Buraya kadar zikredilen kitablar garîbu'l-hadis konusunda kullanılan kaynakların analarıdır.

5. Yine bu sahada yazılan kitaplardan: Ebû Amr Şimr b. Hamdeveyh'in —öl. 256 H.— *Garîbu'l-hadîs*'i, denildiğine göre Ebû Ubeyd'in kitabının birkaç misli imiş.

6. İbn Kuteybe'nin muâsırı olan Ebû İshâk İbrâhîm b. İshâk el-Harbî'nin *Garîbu'l-hadîs*'i. Pek büyük olan eserde müellif, hadislerin isnâdlarını uzun tutmuş, metinde tek bir garib kelime varsa bile metinlerin tamamını uzun da olsa sevketmiştir. Bu husûs, faydalarının çokluğu ile müellifinin üstünlüğü yanında menfî bir nokta olarak görülmüştür[7].

Bu sahada kaleme alınmış, ancak ihtivâ ettiği hadislerin isnâdları hazfedilmiş olan kitaplar:

7. el-Herevî'nin *K. el-Garîbeyn*'i: *Garîbu'l-Kur'ân* ve *Garîbu'l-hadîs*'i[8]: Ebû Ubeyd Ahmed b. Muh. b. Muh. b. Ubeyd el-Müeddeb el-Herevî —ki bu, Horâsan şehirlerinden büyük bir şehir olan Herât'a nisbettir— el-Fâşânî —ki bu, Herât köylerinden Fâşân'a nisbettir— , 401'de vefât etmiştir. Eser kalın tek ciltlik olup, kitabının arka kapağında kendi adını Ahmed b. Muh. b. Abdirrahman şeklinde zabtetmiştir.

8. Ebû Mûsâ'l-Medînî'nin *K. el-Muğîs*'i tek cilt olup, *K. el-Garîbeyn*'e tekmile ve istidrâk niteliği taşıyan faydalı bir eserdir[9].

6* Eserin râvîleri:

a) Ebû'l-Huseyn Abdülgâfir b. Muh. b. Abdilgâfir el-Fârisî (öl. 449 H.) (*İber* II, 292; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 73ab; *Sıla* 85-29, 26).

b) Ebû Abdillah Muh. b. Alî b. Abdilmelik er-Revâsî el-Fârid el-Fesevî (İzz. b. Cem. a.y.; *Gunye* 110; İbn Hayr *Fehrese* 190-1).

Şerhu garîbi'l-hadîs, *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 53, 288, III, 17).

Basması: Abdülkerîm İbrâhîm el-Gurbâvî'nin tahkiki ile, Merkezu'l-Bahsi'l-İlmî tarafından Şam'da H. 1402 senesinde Dâru'l-Fikr yayınevince neşredilmiştir.

7* *İsâbe*'nin kaynaklarındandır: I, 65, 195, II, 214, III, 116, IV, 74.

Muh. b. İshâk el-Mukrî'nin rivâyetiyledir (İbn Hayr *Fehrese* 194; *Sıla* 85-29, 26).

Müellif, eserini tamamlayamamıştır.

8* Kitabın râvîsi: İsma'îl b. Abdirrahman es-Sâbûnî'dir (*Sıla* 85-29, 27).

Basması: Mahmûd et-Tanâhî'nin tahkiki ile 1970'de Kahire'de el-Meclisu'l-A'lâ li'ş-Şu'ûni'l-İslâmiyye tarafından neşredilmiştir.

Ebû Abdillah Muh. b. Alî b. Hıdır el-Gassânî el-Mâlikî, İbnü Asker (öl. 636 H.), bu kitaba bazı ilaveler yapmıştır: *el-Meşra'ur-revî fi'z-ziyâde alâ Garîbeyi'l-Herevî* (*Siyer* XXIII, 86).

Ebû'l-Fadl Muh. b. Nâsır b. Muh. es-Selâmî'nin (467-550 H.) eseri şu başlığı taşımaktadır: *K. et-Tenbîh ale'l-elfâzi'lletî veka'a fî naklihâ ve-dabtihâ tashîf ve-hatâi tefsîrihâ ve-me'ânîhâ ve-tahrîf fî Kitâbi'l-Garîbeyn*. Yazması: Zâhiriyye, luğa 51 (1-80 yk.) (NÂSIR 394).

9* Kitabın adı: *el-Muğîs fî Garîbeyi'l-Kur'ân ve'l-hadîs* yahut *K. Takziyeti mâ yukzî'l-aynu min hefevâti Kitâbi'l-Garîbeyn*. Bu isimden de anlaşılacağı gibi bir evvelki

9. İbnü'l-Esîr'in *K. en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs*'i[10]: Ebû's-Se'âdât Esîrüddîn veya Mecdüddîn el-Mübârek b. Muh., İbnü'l-Esîr eş-Şeybânî el-Cezerî el-Mevsilî eş-Şâfi'î —öl. 606 H.— . Dört cilt olan kitap hakkında Suyûtî: "Garîb kitaplarının en güzeli, genişi ve şu anda en şöhretlisi olup en çok kullanılanıdır. Ancak o da pek çok garîb kelimeyi eserine alamamıştır. Bu nedenle Safiyüddîn el-Ermevî, eser üzerine bir zeyl kaleme almıştır ki, bunu şimdiye dek elimize geçmediği için göremedik. Ben de, *Nihâye*'nin pek çok ilâveleri ile birlikte telhîsine başladım. Allah'tan onu bitirmemi nasîb kılmasını arzu ediyorum." demektedir. Suyûtî'nin duâsı makbûl olup, *Telhîs*'ini bitirmeye muvaffak olmuştur[11]. *Nihâye*'nin şu andaki matbû nüshasının hâmişinde yer almıştır.

10. Abdülğâfir el-Fârisî'nin *Mecma'u'l-garâ'ib*'i[12].

11. Zemahşerî'nin *K. el-Fâ'ik fî garîbi'l-hadîs*'i[13]: Kalın tek yahut orta iki cilttir. Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muh. b. Ömer ez-Zemahşerî —ki bu, Hvârzem köylerinden büyük bir köy olan Zemahşer'e nisbettir— el-Hvârzemî el-Mu'tezilî el-A'rec, el-Keşşâf —ki bu yazdığı ilk kitaptır—, *el-Esâs* ve *Rebî'u'l-ebrâr* gibi eserlerin sâhibi. Hvârzem'in bir kasabası olan Cürâniyye'de Mekke dönüşünde Arefe gecesi 538 H. tarihinde vefât etmiştir.

12. Kâdı Ebû'l-Fadl İyâd'ın *K. Meşâriki'l-envâr alâ sihâhi'l-âsâr*'ı: İ-

---

Herevî'nin mezkur eserini tamamlar nitelikte kaleme alınmıştır. Nitekim *Siyer*'de (XXI, 154) "*Tetimmetu'l-Garîbeyn*" şeklinde geçmiştir.

Köprülü kütüphanesi 500 numarada kayıtlı olan kitabın bir de Bodliana (II, 381/4, GAL) nüshası vardır.

10* Çeşitli tarihlerde basılmıştır:

a) Tahrân 1269 H., 199 sayfa olarak, hâmişinde Suyûtî'nin *ed-Dürrü'n-nesîr*'i ile birlikte.

b) Dört cilt hâlinde Abdülazîz b. İsma'îl el-Ensârî et-Tahtâvî'nin tashihi ile 1318 H. senesinde Matb. el-Osmâniyye'de, hâmişinde el-İsfehânî'nin *Müfredâtu'r-râğıb*'ı ve Ebû Ahmed el-Askerî'nin *Tashifâtu'l-muhaddisîn*'i ile birlikte.

c) Tâhir ez-Zâvî ve Mahmûd et-Tanâhî'nin tahkikleri ile 4 cilt hâlinde Îsâ el-Halebî Matbaasında, 1963-65 yılları arasında Kahire'de.

d) Yine 4 cilt hâlinde, 1322 H.'de Matba'atu'l-Hayriyye'de.

11* Suyûtî'nin muhtasarının adı *ed-Dürrü'n-nesîr* olup, Tahran baskısında *Nihâye*'nin hâmişinde yer almıştır. Bunun dışında Suyûtî, *Nihâye*'ye bazı ilavelerde bulunmuştur: *et-Tezyîl ve't-teznîb alâ Nihâyeti'l-garîb*. Yazması: Berlin 1660.

Ayrıca Safiyüddîn Mahmûd b. ebî Bekr el-Ermevî (öl. 723 H.), bu kitaba öyle bir zeyl kaleme almış ki, hacmi neredeyse *Nihâye*'nin yarısı kadar imiş.

Alî b. Husâmiddîn el-Hindî el-Müttekî de *Nihâye*'yi ihtisâr etmiştir.

12* Tam adı şöyledir: *Mecma'u'l-garâ'ib ve-menba'ur-rağâ'ib*. Müellifi Ebû'l-Hasan Abdülgâfir b. İsma'îl b. Abdilgâfir el-Fârisî'dir (H. 451-529). Eserini 527 tarihinde kaleme almıştır. Yazmaları mevcuttur: Murad Molla 574; Ayasofya 4758; Escurial[2] 1484; Kahire[1] I, 400; [2] I, 144; Bodliana I, 1154 (GAL).

13* Müellif, meşhûr bir müfessirdir. Kitabı alfabetiktir. Ancak kitabın tertibinde kendine mahsus bir yol takib ettiği için araştırmacının aradığını bulması biraz zordur. İki baskısı yapılmıştır: a. 1324/1906 Haydarâbâd'da; b. Muh. Alî el-Becâvî ile Muh. Ebû'l-Fadl İbrâhîm'in tahkiki ile Mısır'da Îsâ el-Bâbî el-Halebî'nin matbaasında.

çinde çoğunlukla *Sahîhayn* ve *Muvattâ*'daki hadislerin garîb olan kelimelerinin lafızlarının zabtı ile rivâyet ihtilâflarını ve mânâlarının açıklamalarını biraraya getirmiştir[14]. O kadar kıymetli bir eserdir ki, mücevherin ağırlığı ile tartılsa yahut altın suyu ile yazılsa yine de az kalırdı.

12. İbn Kurkûl'un *Metâli'u'l-envâr alâ sihâhi'l-âsâr*'ı: Hâfız Ebû İshâk İbrâhîm b. Yûsuf el-Vehrânî el-Hamzî, İbn Kurkûl nâmiyle marûf, Fâs'ta 569 H. senesinde vefât etmiştir. Kâdı İyâd'ın öğrencilerindendir. Kitabı, hocasının *Meşârık*'ının muhtasarı niteliğinde olup, onun üzerine kendisinden bazı ilâveler yapmıştır ki, bunlar da yine *Sahîhayn* ve *Muvattâ*'dan alınma hadislerin garîbi hakkındadır[15].

13. İbn Hatîb'in *K. et-Takrîb fî ilmi'l-ğarîb*'i: Kâdı Nûreddîn Ebû's-Senâ' Mahmûd b. Ahmed b. Muh. el-Hemedânî el-Feyûmî (:aslen) el-Hamavî (:doğduğu yer) eş-Şâfi'î, İbn Hatîb Câmi'u'd-dehşe nâmıyle marûf, Hamâ'da 334 H. senesinde vefât etmiştir. *Sahîhayn* ve *Muvattâ*'daki hadisler içinde geçen garîb kelimelerinin bir lüğatıdır. Tek cilttir[16].

14. Hind muhaddislerinin reîsi Tâhiru's-Sıddîkî el-Fetennî el-Hindî'nin *Mecma'u'l-bihâr fî luğati'l-ehâdîs ve'l-âsâr*'ı iki cilt olup, *en-Nihâye* ve diğer kaynaklardan derlemiştir[17].

Garîb kitapları daha pek çoktur. Allah Sübhânehû ve Teâlâ en iyi bilendir[18].

14* İki cilt hâlinde Tunus'ta Mektebetu'l-Atîka tarafından 1333 H. tarihinde yayınlanmıştır.

15* Yazmaları mevcuttur: Fas Karâvîn 594, 624, 1641; Kahire[2] I, 149.

Bu eserden yapılan seçmeler: el-Husâmî el-Kırîmî'nin 757/1356'da te'lif ettiği *Muntehab*'ı; yazması: Tübingen 31/2.

Hülâsalarından İbn Hatîb ed-Dehşe'nin (öl. 834 H.) *Tehzîbu'l-matâli*'si; yazması: Kahire[1] I, 291; [2] I, 99.

Abdülazîz el-Aşşârî ise *Müşkilu's-Sahîhayn* adlı eserini *Meşârık* ve *Matâli*'yi biraraya getirmek sûretiyle hazırlamıştır; yazması: Köprülü 334.

16* Yazması Mısır'da mevcuttur: Kahire[1] I, 286, hadîs 127 (233 yk., 804 H.).

17* 1283 tarihinde Hind'de taşbaskısı yapılmıştır. Matbu nüshasında adı şu şekilde verilmiştir: *Mecma'u bihâri'l-envar fî garâ'ibi't-tenzîl ve-latâ'ifi'l-ahbâr.*

18* Diğer garîbu'l-hadîs kitapları:

1. Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ'nın *Şerhu garîbi'l-hadîs*'i yahut kısaca *Garîbu'l-hadîs*'i. Kitabı Ebû'l-Hasan Alî b. el-Muğire el-Esrem rivâyet etmiştir (*Fehrese* İbn Hayr 185-6; Sirâcüddîn *Meşyeha* 129b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 123a; *Sila* 85-29, 26).

2. en-Nadr b. Şümeyl'in *Garîbu'l-hadîs*'i. Süleymân b. Selem el-Masâhifî'nin rivâyetiyledir (*Sila* 85-29, 25).

3 Ebû Abdirrahman et-Tirmizî'nin *Garîbu'l-hadîs*'i. Müellifinden rivâyet eden: Muh. b. el-Abbâs b. Muh. et-Tirmizî, amcasından, o da müelliften (*Sila* 85-29, 26).

4. Ebû Bekr Muh. b. el-Kâsım b. Muh., İbnü'l-Enbârî'nin (öl. 328 H.) *Garîbu'l-hadîs*'i. İbnü'l-Esîr, bu kitaptan *Nihâye*'nin önsözünde bahsetmiştir. Söylenildiğine göre İbnü'l-Enbâri 45000 yaprak tutan garîbu'l-hadîs imlâ etmiştir (*Tezkire* III, 843).

5. Ebû'l-Ferec b. el-Cevzî'nin (öl. 597) *Garîbu'l-hadîs*'i. Abdülmu't' Emîn Kal'acî tahkiki ile 2 cilt hâlinde 1985'de Beyrut'ta basılmıştır (Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye). Hadîsleri isnâdsız olarak vermiştir.

6. Hâfız İbn Hacer'in *Tefsîru garîbi'l-hadîs*'i. Harflerine göre düzenlenmiş olan kitap, 264 sayfa hâlinde Kahire'de Matba'atu'l-îmân tarafından basılmıştır.

7. *Tefsîru garîbi mâ-fî's-Sahîhayni'l-Buhârî ve-Müslim* . Bu kitap, Ebû Abdillah Muh. b. ebî Nasr Fütûh b. Abdillah el-Humeydî'ye (öl. 488 H.) aittir. Yazması: Teymûriyye, luğat 80 (361 s.).

8. Muvaffakuddîn Abdullatîf b. Yûsuf el-Bağdâdî'nin (557-629 H.) *el-Mücerred fî garîbi'l-hadîs*'i. 591 senesinde te'lif edilmiş kitabın yazmaları: Âşir ef. II 74; Carullah 405 (GAL).

9. Muh. b. Abdisselâm el-Huşenî'nin *Garîbu'l-hadîs*'i. Oğlu Muh. b. Muh.'in rivâyetiyle olan kitabın tamamı 20 küsur cüz'dür; bunun onbir cüz'ü merfû, altısı sahâbe, yedisi ise tâbi'ûn sözlerinin şerhinden oluşmuştur (*Fehrese* İbn Hayr 195).

10. Alî b. Yûsuf et-Tôkâdî'nin *Şerhu garîbi'l-hadîs*'i: Yazması: Âsâfiye I, 638, 168 (GAL).

11. Gulâm Sa'leb'in *Garîbu'l-hadîs*'i: Ebû Ömer Muh. b. Abdilvâhid b. ebî Hâşim el-Bağdâdî. Abdülvâhid b. Burhân diyor ki: "Onun Ahmed'in *Müsned*'i üzerine yazdığı bir *Garîbu'l-hadîs*'i vardır." (*Tezkire* III, 874).

12. Fahrüddîn Muh. b. Alî b. Şu'ayb el-Bağdâdî el-Faradî, İbnü'd-Dehhân'ın (öl. 590 H.) iki ciltlik *Garîbu'l-hadîs*'i (*İber* II, 103).

13. Ebû'l-Hasan Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî'nin (305-385 H.) *Garîbu'l-hadîs*'i. Yazması: Rampur I, 511, luğat 316 (92 yk., 566 H.) (GAS 208).

14. Yahyâ b. Ömer b. Yûsuf el-Endülüsî el-Ahfes'in Ahmed b. İmrân b. Sellâme en-Nahvî'ye garîbu'l-hadîs konusunda sorduğu sorular ve aldığı cevaplar bir cüz'de toplanmıştır (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 50b).

15. *Muntahabu'z-zehr ve's-semer min garîbi'l-hadîs ve'l-eser.* Bu kitap, Akîl b. Ömer b. İmrân el-Alevî el-Hadremî el-Mekkî'ye (1033-1062) ait olup yazması Hindistan'dadır: Âsafiye I, 676, 246 (GAL).

16. Ahmed b. Kâsım el-Bûnî'nin *Fethu'l-bârî fî şerhi garîbi'l-Buhârî*'si (*Fihris* 237).

17. İbn Kutlûbôğâ'nın *Garîbu ehâdîsi Şerhi'l-Akta'i ale'l-Kudûrî*'si (*Fihris* 973).

18. *Şerhu garîbi mâ fî'l-Câmi'i's-sağîr mimmâ emlâhu aleyhi mü'ellifihu's-Suyûtî.* Bu kitap, es-Seyyid Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillah b. Sa'd el-Huseynî el-Ermeyûnî'ye (öl. 958 H.) ait olup yazması Şam'da mevcuttur: Zâhiriyye, mec. 144 (70-78 yk.) (NÂSIR 224).

19. Alî b. el-Medînî'nin *Garîbu'l-hadîs*'i. Bu kitabdan el-Hâkim sözetmiştir (Bkz. *Ma'rifetu ulûmi'l-hadîs* s. 89).

Keşfuzzunûn'da isimleri zikredilen diğer *garîbu'l-hadîs* müellifleri:

20. Ebû'l-Abbâs Muh. b. Yezîd es-Sumelî el-Müberrid (210-285 ? H.).

21. Ahmed b. el-Hasan el-Kindî.

22. Ebû Muh. Seleme b. Âsım en-Nahvî.

23. Ebû Mervân Abdülmelik b. Habîb el-Asme'î el-Mâlikî (öl. 239 H.).

24. Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. ebî'l-Hasan b. el-Huseyn en-Nîsâbûrî.

25. Muh. b. Ahmed b. Keysân en-Nahvî (öl. 296 H.).

26. Muh. b. Habîb el-Bağdâdî en-Nahvî (öl. 245 H.).

27. Abdullah b. Ca'fer b. Dürsteveyh en-Nahvî (öl. 347 H.).

28. Lugatçi Ebû Alî Muh. b. el-Müstenîr b. Ahmed el-Basrî, Kutrub'un *Garîbu'l-hadîs*'ini İbnü'l-Esîr *Nihâye*'nin mukaddimesinde zikretmiştir.

29. Ebû Amr İshâk b. Mirâr eş-Şeybânî en-Nahvî'nin *Garîbu'l-hadîs*'i (Hallikân I, 202).

HADİS İHTİLÂFLARI HAKKINDAKİ KİTAPLAR

Hadislerdeki ihtilâfların te'vili, hadis müşkilleri, hadisler arasındaki tenâkuzlar ile mehâmil-i sahîhin beyânı bu ilim dalının kapsadığı konulardır.

1. eş-Şâfi'î'nin *İhtilâfu'l-hadîs*'i. er-Rebî' b. Süleymân el-Murâdî'nin rivâyetiyle olan kitab, büyük ve tek ciltir.

es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*'inde onun, müellifin *K. el-Ümm*'ünün bir parçası olduğunu ileri sürmüştür[1].

2. Ebû Muh. Abdullah b. Müslim, İbn Kuteybe ,*Te'vîlu muhtelifi'l-hadîs*'inde pek güzel şeyler serdetmiştir[2].

3. Ebû Yahyâ Zekeriyyâ' b. Yahyâ es-Sâcî'nin *İhtilâfu'l-hadîs*'i.

1* Suyûtî'ye göre bu sahada ilk söz sarfeden kişi İmâm Şâfi'î'dir (*Tedrîb* 387). *K. el-Ümm*'ü içinde müstakil bir fasıl hâlinde bu konuyu inceleyen Şâfi'î, ihtilâf vâki olan imkanı dahilindeki tüm hadîsleri zikretmeyi gaye edinmemiş, ancak hadîslerin cem' ve te'lifinde takib ettiği usûle dair bazı bilgiler vermeyi amaçladığından ihtilaf vukû bulan hadîslerin ancak bir bölümüne yer vermiştir.

Basması: *el-Ümm*'ün 7. cildinin 2-413. sayfaları arasında hâmişinde olarak.

Ancak birçokları tarafından Şâfi'î'nin bu yazıları, onun müstakil bir kitabı olarak addedilmiştir. Bunun delili: eş-Şâfi'î, zaten *el-Ümm*'ün çeşitli yerlerinde ihtilâfu'l-hadîs konusunda bahislere yer vermiştir; bu böyle iken asıl kitabın sonunda müstakil bir fasıl açarak konuyu tekrar incelemesine hâcet yoktur. İbnü'n-Nedîm, *Fihrist*'inde (s. 295) bunu eş-Şâfi'î'nin eserleri arasında zikretmiştir. Kezâ İbn Hacer de, hazretin biyografisini verdiği *Tevâliyyü't-te'sîs* (s. 78) adlı eserinde el-Beyhakî'den naklen müstakil olarak bu kitabın ismini nakletmiştir.

İhtilâfu'l-hadîs'in yegane râvîsi er-Rebî' b. Süleymân'dır (Sirâcüddîn *Meşyeha* 124b-125a; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 15a; İbn Hacer *Müfehres* 100b; *Sila* 83-27, 446).

Eser, *el-Ümm*'ün hâmişinden başka Muh. Ahmed Abdülazîz'in tahkiki ile 1986'da Beyrut'ta neşredilmiştir (Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye).

2* Eserinde önemli denecek sayıda ihtilâflı hadîslere çok güzel yaklaşımlarla yer vermiş olması yanısıra, İbnu's-Salâh'ın da ifâde ettiği gibi zikredilmesi uygun düşmeyen şeylere de değinmiştir (Bkz. *Ulûmu'l-hadîs* 244).

Kitabı müelliften rivâyet edenler:

a) Ebû Bekr Muh. b. el-Hasan es-Sûfî (İbn Hacer *Müfehres* 187b; *Sila* 83-27, 443).

b) Ahmed b. Mervân el-Mâlikî ile,

c) Abdülvâhid b. Ahmed b. Abdillah b. Müslim, müellifin torunu (İbn Hayr *Fehrese* 199-200; burada kitabın ismi şöyle verilmiştir: *K. Muhtelifi'l-hadîsi'l-mudde'a aleyhi't-tenâkud*).

İki baskısı yapılmıştır:

a) Kahire 1326.

b) Kahire 1969, Matb. el-Külliyeti'l-Ezheriyye.

Mahmûd b. Tâhir b. el-Muzaffer es-Sencârî, İbn Kuteybe'nin bu eserini ihtisâr etmiştir: *el-Muğîs min muhtelifi'l-hadîs*. Yazması: Âsâfiye I, 674, 135.

4. Ebû Ca'fer Muh. b. Cerîr et-Taberî'nin *İhtilâfu'l-hadîs*'i.

5. Ebû Ca'fer Ahmed b. Muh b. Sellâme et-Tahâvî'nin *Müşkilu'l-âsâr*'ı. Müellifin en üstün eserlerinden olup ihtisâr ve tertîbe muhtaçtır[3].

3* Bu sahada yazılmış en geniş eser olma hüviyetini taşımaktadır. Kitabın bir bölümü 4 cilt hâlinde 1333 tarihinde Haydarâbâd'da basılmıştır.

Değişik isimlerle geçmektedir: *Beyânu müşkili'l-âsâr* = *Beyânu müşkili hadîsi Rasûlillah* = *Te'vîlu müşkili'l-hadîs*.

Kitabın râvîleri:

a) Ebû Muh. Abdülganî b. Sa'îd el-Hâfız (*Fihris* İbn Atiyye 132).

b) Ebû'l-Kâsım Hişâm b. Muh. b. ebî Halîfe (İbn Hayr *Fehrese* 200).

İstanbul'daki yazmaları: Feyzullah 273-279 (I, VII; 292, 294, 282, 302, 346, 227, 246 yk.; 798, 799, 799, 800, 802, 860, 859 H.). Basılmış olan ilk dört cildi, Feyzullah 273-276 numaralı nüshalara tekabül etmektedir. Buna göre 277, 278 ve 279 numaralı ciltler henüz basılmamış olmakla birlikte kitap bu 7 ciltle de bitmemektedir.

Yurt dışındaki yazmaları: Berlin 1266 (III, 183 yk., 1000 H. civarı), 1267 (3. cildin 2. yarısı, 145 yk., 749 H.); Rampur I, 92, hadîs 208-211 (4 cilt).

Kitabın iki muhtasarı vardır:

a) Kâdı İmâm Ebû'l-Velîd Muh. b. Ahmed b. Rüşd'ün *İhtisâru müşkili'l-âsâr*'ı (İbn Hayr *Fehrese* 200).

b) Cemâlüddîn Yûsuf b. Mûsâ b. Muh. el-Hanefî (öl. 803 H.), Süleymân b. Halef el-Bâcî'nin (öl. 474) muhtasarını *el-Mu'tasar mine'l-Muhtasar* adıyla hülâsa etmiştir. Basması: 1307, 1362 Haydarâbâd.

*** İhtilâfu'l-hadîs konusunda yazılan diğer kitaplar:**

1) el-Beyhakî'nin *K. el-Hilâfiyât*'ı. Yazması: Selim Ağa 277-278 (GAL). Müellif, bu eserinde Ebû Hanîfe ve Şâfi'î'nin ihtilâfa düştüğü konuları incelemiştir. Fıkıh bablarının göre düzenlenmiştir.

Bu kitabı Ebû Abdillah Muh. b. Fereh, ihtisâr etmiştir ki, bunun iki ayrı nüshası Topkapı Saray'ındadır: Ahmet III 1080 (338 yk., muht. 9. H. asır), 1081 (317 yk., 8. H. asır).

Yine Beyhaki'ye ait olan ve *Keşfuzzunûn*'da (11330, 13823) 10 cilt olduğu söylenen *K. Nusûsi'l-imâm eş-Şâfi'î*'nin bir cildi yazma hâlinde zamanımıza ulaşabilmiştir: Bodliana I, 828 (GAL).

2) Ebû Muh. el-Kasrî el-Endelûsî (Sehâvî, *Fethu'l-muğîs* 363).

3) İbnü'l-Cevzî'nin *et-Tahkîk fî ihtilâfi'l-hadîs* = *et-Tahkîk fî ehâdîsi'l-hilâf* = *Ehâdîsu't-ta'lîk* = *et-Tahkîk fî ehâdîsi't-ta'lîk*'i.

Muh. Hâmid el-Fikkî'nin tahkiki ile 1954 senesinde Kahire'de Matb. es-Sünneti'l-Muhammediyye'de neşredilmiştir.

Cemâlüddîn Muh. b. Ahmed b. Abdilhâdî el-Fûvî eş-Şâfi'î (öl. 766 H.), bu kitabı ilavelerle birlikte özetlemiştir: *Tenkîhu't-tahkîk fî ehâdîsi't-ta'lîk*. Yukarıda zikri geçen kitap ile birlikte basılmıştır.

İbnü'l-Cevzî'nin bu eserini İmâm ez-Zehebî de ihtisâr etmiştir: *Tenkîhu Kitâbi't-Tahkîk fî ehâdîsi't-ta'lîk*. Müellifin hattı ile 729 senesinde kaleme alınmış nüshası İstanbul'dadır: Feyzullah 296 (187 yk.).

4. Ebû Bekr Muh. b. el-Hasan b. Fûrek'in *Te'vîlu müşkili'l-hadîs*'i.

Bu eser, Abdülmu'tî Emîn Kal'acî'nin tahkiki ile 1982'de Haleb'de Dâru'l-Ve'â tarafından neşredilmiştir.

5. İbn Cerîr et-Taberî'nin (224-310 H.) *Muhtasar ulemâ'il-emsâr* = *İhtilâfu'l-fukahâ*'sı. Çeşitli baskıları yapılmıştır:

a) F. Kern tarafından 1320'de Kahire'de.

b) J. Schacht tarafından 1933'de Leiden'de.

c) Beyrut'ta Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye tarafından.

6. Hâfız İbn Hacer'in *Te'vîlu müşkili'l-hadîs*'i. Bir yazması Mısır'da mahfuzdur: Dârulkutub, hadîs 2152 (138 yk.).

7. Ebû Bekr Muh. b. el-Huseyn el-Âcurrî'nin *İhtilâfu'l-ulemâ*'sı. Alî b. Ahmed el-Hammâmî'nin rivâyetiyle gelmiştir (*Sıla* 83-27, 441).

8. Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Abdilhalîm b. Abdisselâm b. Teymiyye'nin (661-728 H.) bu sahadaki kitabı Kahire'de tarihsiz olarak basılmıştır: *Te'vîlu muhtelifi'l-hadîs fi'r-redd alâ ehli'l-hadîs ve'l-cem' beyne'l-ahbâri'lletî'd-de'av aleyhâ't-tenâkud ve'l-ihtilâf* (GAL S II, 123).

9. Ebû Bekr Muh. b. İbrâhîm b. el-Münzir en-Nîsâbûrî'nin (öl. 309 H.) *İhtilâfu'l-ulemâ*'sı. Yazması: Kahire[1] I, 262, hadîs 37 (130 yk.).

10. Ebû Muh. Abdülcelîl b. Mûsâ el-Ensârî'nin *Beyânu müşkili'l-ehâdîsi n-nebeviyye*'si. Yazması: Laleli 409.

* Hadis metinlerinde geçen ve telâffuzu zor olan kelimelerin i'râbı üzerine yazılmış yegane kitap Muhibbüddîn Ebû'l-Bekâ' Abdullah b. el-Huseyn el-Ukberî el-Hanbelî'nin (538-616 H.) *İ'râbu'l-hadîsi'n-nebevî*'sidir. Müellif, eserini hazırlarken İbnü'l-Cevzî'nin *Cami'u'l-mesânîd*'inde irâd ettiği hadîsler üzerinde çalışmıştır.

Basması: Abdülilah Nebhân'ın tahkiki ile, 1977'de Şam'da el-Meclisu'l-İlmî'l-Arabî tarafından.

* Esbâb-ı nüzûl gibi pek çok hadîsin de bir vârid olma sebebi mevcuttur. Bu bâbda yazılmış iki müstakil eser mevcuttur:

a. Kemâlüddîn İbr. b. Muh. b. Hamza el-Huseynî'nin *el-Beyânu ve't-ta'rîf fî esbâbı vürûdi'l-hadîsi'ş-şerîf*'i.

İki baskısı gerçekleştirilmiştir:

1. Huseyn Abdülmecîd Hâşimî'nin tahkiki ile 1973-5 senelerinde Kahire'de 3 cilt hâlinde Dâru't-Türâsi'l-Arabî tarafından.

2. 1911 yılında iki cilt hâlinde Haleb'de Matba'atu'l-Behâ' tarafından.

b. Suyûtî'nin *el-Lum'a fî esbâbi'l-hadîs*'i. Mevcut yazmaları: Kahire[1] VII, 62; [2] I, 78; Escurial[2] 1798/14; Zâhiriyye, âmm 6376 (30-103 yk.).

EMÂLÎ KİTAPLARI

Emâlî, imlânın çoğuludur. İmlâ ise eskiden ulemânın, özellikle hadis hâfızlarının haftanın iki günü Salı ve Cuma günleri icrâ ettikleri vazîfelerdendir. İmlânın şerefine binâen mescidde yapılması daha hoş karşılanırdı. İmlâ şöyle icrâ edilirdi: Müstemlî, kâimenin başına "Bu mecliste, filân câmide, filân gün, filân tarihte ve filân şeyhimiz imlâda bulundu" diye yazdıktan sonra mümlî, hadisin isnâdı ile metnini irâd ettikten sonra garîb kelimelerini tefsîr eder ve isnâdına taalluk eden fevâidi zikreder. Bu ilk dönemlerde çokça yapılan bir gelenekti, fakat zamanla hâfızlar öldü ve imlâ azaldı. Suyûtî, İbn Hacer'in vefâtından 20 sene sonra sekteye uğrayan imlâ işini H. 872 senesinde Mısır'da canlandırdı.

Bu sahada yazılan kitaplar pek çoktur:

1. Ebû'l-Kâsım b. Asâkir'in *Emâlî*'si[1].

1* Büyük *Ta'rîhu Dimaşk*'ın müellifi meşhûr hâfız İbn Asâkir'in imlâları 400'u aşkın meclisten oluşmuş idi. Hazret, her mecliste muayyen bir konuda hadîsleri irâd etmiştir. Bunların bir kısmı yazma olarak elde edilmiştir:

a) 53. meclisi. Yazması: Zâhiriyye, mec. 24 (44-48 yk.; NÂSIR).

b) 40. meclisi. Yazması: Zâhiriyye, mec. 68 (112-114 yk.; NÂSIR).

c) 566 H. tarihinde imlâ edilmiş 384. meclisi: *m. fi fadli yevmi Arafe* (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 110a-111b). Yazması: Zâhiriyye, âmm 4496 (1-6 yk; NÂSIR).

d) *138. meclis: fi nefyi't-teşbîh* (*Meşyehatu'l-Halebî* 115b; İzz. b. Cem. 111a; *Dürer* IV, 64). Yazması: *Fî su'ati rahmetillah ve-nefyi't-teşbîh*, Zâhiriyye, mec. 58 (39-51 yk.; 137 + 138. meclis).

e) *405. meclis: fi fadli Şehri Ramadân* (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 110a; İbn Hacer *Müfehres* 96b; *Sila* 84-28, 77; *Meşyehatu'l-Halebî* 22b). Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 81 (130-133 yk.; NÂSIR), mec. 98 (169-172 yk.).

f) *meclis fi neşri'l-ilm* (İbn Hacer *Müfehres* 153b; *Sila* 84-28, 479).

g) *364. meclis: fi fadli Şehri Receb* (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 111b). Yazması: Zâhiriyye , mec. 71 (107-114 yk.; NÂSIR).

h) *407. meclis: fi bulûği's-seb'în* (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 111ab; İbn Hacer *Müfehres* 155b).

i) *43. meclis: fi fadli leyleti'n-nısfi min Şa'bân* (İbn Hacer *Müfehres* 97b; *Sila* 84-28, 78).

j) *127. meclis: fi zemmi zi'l-vecheyni ve'l-lisâneyn.* Zâhiriyye, mec. 21 nüshasından neşredilmiştir: Vefâ Takiyüddîn'in tahkiki ile, Mecel. Mecm. Luğati'l-Arabiyye 1986 Temmuz, cilt 61, cüz' III, 553-577.

k) *Meclis fi zemmi kurenâ'is-sû'* ile 14. meclisi olan: *m. fi zemmi men la ya'mel bi-ilmihî*. Muh. Mutî' el-Hâfız'ın tahkiki ile Zâhiriyye nüshalarından neşredilmiştir: 1979 Şam, Dâru'l-Fikr.

l) *Meclis fi fadli yevmi'l-Îd* (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 110a).

m) *M. fi fadli şehri Şa'bân*. Yazması: Zâhiriyye, mec. 98 (98-106 yk., 47. meclis).

2. Oğlu Ebû Muh. el-Kâsım'ın *Emâlî*'si.

3. Ebû Zekeriyyâ' Yahyâ b. Abdilvehhâb b. Mende'nin *Emâlî*'si[2].

4. Onun ceddi Ebû Abdillah Muh. b. İshâk b. Mende'nin *Emâlî*'si[3].

5. Ebû Bekr el-Hatîb'in *Emâlî*'si[4].

6. Ebû Tâhir el-Muhallis'in *Emâlî*'si[5].

7. Ebû Muh. el-Hasan b. Muh. el-Hallâl'ın 10 meclisten oluşan *Emâlî*'si[6].

8. Ebû Abdillah el-Hâkim'in *Emâlî*'si[7].

---

n) *77. meclis: fî mâ yud'â bihî inde'n-nevm* (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 110a).

o) *76. meclis: fî mâ yud'â bihî akabi's-salât* (*Bern. Tüceybî* 183).

p) *221. meclis: fî fadli Alî b. ebî Tâlib*. Yazması: Zâhiriyye, mec. 3 (78-85 yk., NÂSIR).

r) *280. meclis: fî fadli Abdillah b. Mes'ûd*. Yazması: Zâhiriyye, mec. 3 (78-85 yk.; NÂSIR).

s) *238. meclis: fî fadli Sa'd b. ebî Vakkâs*. Yazması: Zâhiriyye, mec. 103 (114-117 yk., NÂSIR).

t) *51. meclis: fî fadli's-savm*. Yazması: Zâhiriyye, mec. 20 (103-108 yk.; NÂSIR).

u) *Meclis fî nefyi'l-cihet* (*İsâbe* II, 162, No. 3948).

v) *Meclis fî savmi yevmi'ş-şekk* (*Sıla* 84-28, 77).

y) *32. meclis: fi't-tevbe*. Yazması: Zâhiriyye, mec.7 (11-15 yk.; NÂSIR).

z) *Cüz' fi'l-cerâd*. İbn Abbâs'ın merfû bir haberini tahrîc ettiğini İbn Kesîr'in *Tefsîr*'inden (III, 459) öğrenmekteyiz.

2* İbn Asâkir gibi onun da imlâları pek çok meclisten oluşmuştur: Yazmaları mevcuttur:

a) Köprülü 252 (28a-30b, 98a-101b, 7. H. asır, birkaç meclis birarada, rivâyet eden: Necîbüddîn Ebû Ca'fer Muh. b. İsm. b. Muh. b. el-Feth et-Tarsûsî).

b) Zâhiriyye, mec. 104 (253-256 yk.).

c) *Meclis fî fadli Ramadân* (*Sıla* 85-29, 478).

3* Onun imlâları oğlu Abdülvehhâb'ın rivâyeti ile gelmiştir (İbn Hacer *Müfehres* 199a; *Sıla* 83-27, 415). Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 35/3 (III, 24a-52b, 6. H. asır); mec. 56/9 (177a-180a, 7. H. asır) (GAS 215).

* Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Muh. b. Mende'nin de bir cüz'ü rivâyet edilmiştir: *Cüz' fî zemmi ekli't-tîn* (*Sıla* 84-28, 78).

4* Onun hadîs imlâları ve cüz'leri için Fevâ'idler bölümüne de müracaat ediniz. Onun *Emâlî*'sini müellifinden Hibetullah b. Muh. b. el-Ekfânî rivâyet etmiştir (*Hâvî* I, 351; *Sıla* 83-27, 415). Onun Dimaşk Mescidindeki imlâları yazma olarak elde edilmiştir: Zâhiriyye, mec. 27 (203-210 yk.; NÂSIR).

5* Fevâ'idler bölümüne de bakınız. Onun imlâları 7 meclisten teşekkül etmiştir (İbn Hacer *Müfehres* 62a; *Sıla* 85-29, 482). Yazmaları mevcuttur: Zâhiriyye, mec. 118 (45-65 yk., 575 H.), mec. 7 (30-41 yk., 603 H.), mec. 60 (95-119 yk., 633 H.) (NÂSIR 398).

6* Rivâyet ve kıraat olunmuş hadîs cüzlerinden biri olan el-Hallâl'ın imlâlarını müelliften rivâyet eden: Ebû'l-Hayr el-Mübârek b. el-Huseyn b. Ah. el-Assâl (öl. 510 H.) (*Meşyehatu'l-Halebî* 57ab, 75b; İbn Hacer *Müfehres* 113ab, 137b; *Dürer* I, 257; *Sıla* 83-27, 415). Yazmaları mevcuttur: Feyzullah 2169 (137a-149a yk., 614 H.; imlâ tarihi: 438 H.); Köprülü 252 (7. H. asır; imlâ tarihi aynı); Zâhiriyye, mec. 52 (120a-126a, 7. H. asır, 2 meclisi).

7* Yazması: Köprülü II, 252 (87-97 yk.). Müelliften rivâyet eden: Ebû Bekr Ah. b. Alî b.

9. Yine onun *Emâliyyü'l-aşiyyât*'ı.

10. Abdülğâfir el-Fârisî'nin *Emâlî*'si[8].

11. Kâdılar kâdısı Ebû'l-Mevâhib İbn Sasrî'nin *Emâlî*'si. Bu zâtı, Ebû'l-Kâsım b. Sasrî ile karıştırmamalıdır.

12. Ebû'l-Feth b. ebî'l-Fevâris'in *Emâlî*'si[9].

13. Ebû Hafs b. Şâhîn'in *Emâlî*'si[10].

14. Ebû Bekr Ahmed b. Ca'fer el-Katî'î'nin *Emâlî*'si[11].

15. es-Selâmî'nin *Emâlî*'si: Ebû'l-Fadl Muh. b. Nâsır b. Muh. b. Alî b. Ömer es-Selâmî —ki bu, Dârü's-selâm yani Bağdât'a nisbettir— Irâk muhaddisi, eş-Şâfi'î (sonra:) el-Hanbelî, güvenilir hâfız, 550 H. tarihinde vefât etmiştir.

16. er-Râfi'î'nin *Emâlî*'si: Ebû'l-Kâsım Abdülkerîm b. Muh. b. Abdilkerîm b. el-Fadl el-Kazvînî er-Râfi'î, öl. 623 H. Onun imlâları Fâtiha sûresinin kelimelerinin sayısı olan 30 meclisten ibârettir. Bu meclislerin herbirinde o, 30 hadisi isnâdlarıyla imlâ etmek sûretiyle bunlar hakkında konuşmuş ve fasıllarla şerhlerini de yapmıştır. Tek ciltlik imlâlarına şu ismi vermiştir: *Emâliyyü'ş-şâriha li-müfredâti'l-Fâtiha.*[12]

17. Kâdı Ebû'l-Hüseyn Abdülcebbâr b. Ahmed b. Ahmed b. Abdilcebbâr el-Hemedânî el-Esedâbâdî eş-Şâfi'î el-Mu'tezîlî'nin *Emâlî*'si. Mu'tezile ona "kâdılar kâdısı" ünvânını vermiştir. Bu lakabı başka birisi için itlâk etmemişlerdir. Usûle dâir eserlerin sâhibi, öl. Rey 415 H. Evine defnedilmiştir.

18. Ebû Bekr Muh. b. Ahmed b. Abdilbâkî b. Mansûr el-Bağdâdî'nin *Emâlî*'si, büyük imâm, hâfız, verâ' sâhibi, güvenilir, öl. 489 H.[13]

Abdillah b. Halef..

8* Yazması: Zâhiriyye, mec. 38 (18-23 yk.; NÂSIR 348).

9* Fevâ'idler bölümüne bakınız. O, Ebû'l-Feth Muh. b. Ah. b. ebî'l-Fevâris'tir (öl. 412 H.). Ebû Abdillah Mâlik b. Ah. b. Alî b. İbr. el-Mâliki el-Bânyâsî (398-485 H.), İbn ebî'l-Fevâris ile Ebû'l-Huseyn Alî b. Muh. b. Abdillah b. Bişrân'ın (öl. 415 H.) bir meclisten oluşan hadîs imlâlarını tahrîc etmiştir (Sirâcüddîn *Meşyeha* 92b; İbn Hacer *Müfehres* 194a). Yazması: Zâhiriyye, mec. 7 (85-90 yk; NÂSIR 229).

10* Fevâ'idler ve hadîs cüz'leri bölümlerine de müracaat ediniz. Rivâyet olunan kitaplar cümlesindendir (*Sila* 83-27, 413). Yazmaları mevcuttur: Zâhiriyye, mec. 103 (63a-72a, 7. H. asır, üç meclis), mec. 83/6 596a-107b, 6. H. asır, üç meclis), mec. 104 (83a-93a, 464 H.), mec. 71 (42a-49a, 587 H.), mec. 17 (112-115 yk.) (GAS 210).

11* Fevâ'idler ve Hadis cüz'leri bölümlerine de bakınız. Tamamı 13 cüz'den teşekkül etmiş olup, yegane râvîsi: Alî b. İbr. el-Bâkillânî (*Bern. Tüceybî* 227; İbn Hacer *Müfehres* 161b; *Dürer* IV, 226; *Sila* 83-27, 413) el-Katî'î'nin imlâları ile birlikte 4 meclisten oluşan Ebû Bekr Muh. b. İsm. b. el-Abbâs el-Verrâk'ın da *Emâlî*'si kıraat ve rivâyet olunmuştur. *Emâliyyu'l-Verrâk* namıyle maruftur. 20. nolu tercemeye bakınız.

12* Bkz. *Siyer* XXII, 253; Sirâcüddîn *Meşyeha* 140a.

13* İsim benzerliği olan Ebû Bekr Muh. b. Abdilbâkî b. Muh. el-Ensârî el-Bezzâr, Kâdî'l-Meristân'ın (öl. 442-535 H.) *Emâlî*'si, 7 cüz'ü geçkindir (Sirâcüddîn *Meşyeha* 139b; İbn Hacer *Müfehres* 32b, 63b; *Sila* 83-27, 409). Yazması: Zâhiriyye, âmm 4519 (VI, 1-14 yk.; NÂSIR 134).

19. Ebû'l-Hayr el-Kazvînî'nin *Emâlî*'si: Ebû'l-Hüseyn yahut Ebû'l-Hayr Radiyüddîn Ahmed b. İsma'îl b. Yûsuf b. Muh. b. el-Abbâs el-Kazvînî el-Hâkimî eş-Şâfi'î el-Vâ'iz es-Sûfî, Kazvîn'de 590 H. senesinde vefât etmiştir.

20. Müksir muhaddis Ebû Bekr Muh. b. İsma'îl b. el-Abbâs el-Verrâk el-Bağdâdî'nin *Emâlî*'si, öl. 378 H.[14]

21. el-Mahâmilî'nin *Emâlî*'si: Ebû Abdillah el-Hüseyn b. İsma'îl b. Muh. el-Mahâmilî' —ki bu, tahterevana nisbettir— ed-Dabbî el-Bağdâdî el-Kâdî, Bağdat şeyhi ve muhaddisi, öl. 330 H. Bağdat ve İsbehân'lıların rivâyetlerinden teşekkül eden 16 cüz'den oluşmuştur.[15]

22. Irâk müsnidi Ebû'l-Kâsım Abdülmelik b. Muh. b. Abdillah b. Bişrân el-Bağdâdî el-Vâ'iz'in *Emâlî*'si. Müellif 430'da vefât etmiştir.[16]

23. ez-Zeccâcî'nin *Emâlî*'si: Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. İshâk ez-Zeccâcî, Cümel sâhibidir. Taberiyye'de 339 yahut kimilerince 340 H. senesinde vefât etmiştir. Kalın bir ciltte bir çok *Emâlî*'si vardır[17]. İçindeki hadisler isnâdlıdır. *el-Müzhir (fi'l-luga)*'de deniliyor ki: "Bildiğim kadarıyla o, lügatçilerin tarîki üzere son imlâ eden kişidir."

24. İbnu's-Salâh'ın *Emâlî*'si[18].

25. Zeynüddîn el-İrâkî'nin *Emâlî*'si: Ebû'l-Fadl Zeynüddîn ve Zeynülhuffâz Abdurrahîm b. el-Hüseyn el-İrâkî el-Eserî, büyük imâm, asrın hâfızı, hadiste bedî eserlerin sâhibi, 808 H. tarihinde vefât etmiştir. Onun imlâları 400 meclisten oluşmuştur[19]. Talebesi İbn Hacer diyor ki: "596 senesinde hadis imlâ etmeye başladı. Allah, onunla sünneti ihyâ etmiştir. Dörtyüzden fazla mecliste çoğunlukla güvenilir olan hıfzından olmak üzere imlâlarda bulunmuştur."

26. Oğlu Ebû Zür'ati'l-İrâkî'nin *Emâlî*'si 600 meclis kadardır.

27. İbn Hacer'in *Emâlî*'si: Şihâbüddîn Ebû'l-Fadl Ahmed b. Alî b. Muh. b. Muh. b. Alî b. Hacer —ki bu, Âl-i Hacer'e nisbettir. Bunlar ise Tunus'ta

---

14* el-Katî'î'nin imlâları ile birlikte rivâyet ve kıraat olunmuştur. Yukarıda onun tercemesine bakınız (*Dürer* IV, 100, 226; *Bern. Tüceybî* 227; İbn Hacer *Müfehres* 161b; *Sıla* 83-27, 413).

15* Fevâ'idler ve Hadis cüz'lerine müracaat ediniz. Râvîleri: Ebû Amr Abdülvâhid b. Muh. b. Mehdî, İbr. b. Abdillah b. Hurşîd (*Meşyehatu'l-Halebî* 68b; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 322; Sirâcüddîn *Meşyeha* 138a; İbn Hacer *Müfehres* 139 ab, 179 ca). *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (III, 55, 81). *Mahâmiliyyât* adıyla maruftur.

16* Bkz. Sirâcüddîn *Meşyeha* 140b; *Bern. Vâdiyâşî* 265; İbn Hacer *Müfehres* 53b, 111b, 201a. Yazmaları vardır: Bankipore V, 2, 317; Zâhiriyye, mec. 102/1 (1-200 yk., II, XV), mec. 29/1 (1-127 yk., XVIII-XXX), hadîs 330 (125-140 yk., II), âmm 7417 (XXIX, 1-12 yk.), âmm 3927 (XXX, 1-8 yk.), mec. 75/8 (125-234 yk., 7 meclis), mec. 68 (24-37 yk., 3 meclis), 115 (2 meclis, 29-38 yk.), mec. 87 (2 meclis, 204-212 yk.), mec. 92/2 (bir meclis, 12-14 yk.), mec. 101/9 (bir meclis, 130-132 yk.), mec. 18 (I, 272-289 yk.).

17* Bir alıntı *Hâvî*'de yer almıştır (I, 264).

18* Yazması: Ezher, hadîs 903 (81 yk., 7. H. asır).

19* Yazmaları: Köprülü 251 (222 yk.); Zâhiriyye, hadîs 359 (75-80 yk., 86. meclisi), mec. 51 (187-188 yk.); Landb. -Br. 95 (4 meclis); Bankipore V, 2, 318.

Bilâd-i Cerîd'de Kâbis topraklarında yaşayan bir topluluktur.— el-Kinânî el-Askalânî (:aslen, sonra:) el-Misrî (:doğum yeri, menşe, oturduğu ve öldüğü yer) eş-Şâfiî el-Hâfız, kendi ve yakın olan tüm emsârın muhaddis ve hâfızlarının efendisi idi. İkinci Beyhakî diye vasıflandırılmıştır. H. 852'de vefât etti ve Karâfetu's-suğrâ'ya defnedildi. Suyûtî: "Fenn onunla son bulmuştur." Bir başkası da: "Hadis rihleti ile riyâseti, dünyânın tümü üzerinde onda son bulmuştur. Kendi asrında ondan başka hâfız yok idi." demiştir. Pek çok kitap te'lîf etti ve 1000 meclisten fazla imlâda bulundu.[20]

28. es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*'inde: "Mekke ile Kâhire'nin birkaç yerinde imlâlar icrâ ettim. İmlâ ettiğim meclislerin sayısı şimdiye kadar 600'e yaklaşmıştır. Ameller niyetlere göredir." demiştir.

29. Suyûtî de *Tedrîbu'r-râvî*'sinde söylediği gibi 80, daha sonra 50 meclisté imlâlarda bulunmuştur.

30. Yine İbn Hacer'in *Emâliyyü'l-Ezkâr*'ı ile

31. *Emâliyyü'l-muhrace alâ Muhtasarı İbni'l-Hâcib el-aslî*'si birkaç cilttir. Her ikisinde de hadislerin tüm senedlerini kendi isnâdı ile tahrîc etmiştir.

32. Hâfız Zeynüddîn Kâsım b. Kutlûboğâ el-Hanefî'nin 2 ciltlik *Emâliyyü mesânîdi Ebî Hanîfe*'si.

33. Suyûtî'nin *Emâliyyü'd-dürreti'l-fâhire fî keşfi ulûmi'l-âhire li'l-Ğazâlî*'si.

Emâlî kitapları daha pek çoktur.[21]

20* Onun Haleb'te yaptığı imlâları: *Emâliyyü'l-Halebiyye* adıyla marûftur. Yazmaları mevcuttur: İskenderiye, Belediye 2021d (42 yk., 836 H.); Köprülü 427/2 (7b-12a yk., 9. H. asır, sadece 2 meclis, 12 Şevval 836 H. tarihli meclis); Zâhiriyye, hadîs 234 (271-272 yk., 155. meclis); Âsâfiye I, 610, 187.

21* **Diğer Emâlîler:**

1. Ebû Bekr Muh. b. Muh. b. Süleymân b. el-Hâris el-Ezdî el-Vâsitî, İbnü'l-Bâğandî'nin (öl. 312 H.) *Emâlî*'si. Yazması: Teymûr, hadîs 150 (34 yk., 707 H.; GAS 173).

2. Ebû Abdillah, Ah. b. Alâ' b. Ah. er-Rûzbârî'nin (303-369 H.) *Emâlî*'si. Üç meclisten teşekkül etmiştir (*Sıla* 84-28, 66). Râvîsi: el-Huseyn b. Muh. el-Halebî. Yazması: Zâhiriyye, mec. 26 (3 meclisi, 208a-217b, 7. H. asır; NÂSIR 289).

3. Ebû Bekr Ah. b. Selmân b. el-Hasan en-Neccâd el-Bağdâdî el-Hanbelî'nin (253-348 H.) *Emâlî*'si. Muhtelif râvîler tarafından mümlîsinden rivâyet edilmiştir:

a) Abdurrahman b. Abdillah el-Hurafî (İbn Hacer *Müfehres* 166b; *Sıla* 84-28, 66; üç meclis).

b) Muh. b. Muh. b. Mahled'in rivâyeti ile (*Sıla* 85-29, 480; 83-27, 412).

c) Ebû'l-Kâsım Abdülmelik b. Muh. b. Muh. b. Abdillah b. Bişrân'ın rivâyeti ile (Sirâcüddîn *Meşyeha* 79 ab; İbn Hacer *Müfehres* 187a). Tamamı 5 meclisten oluşmuştur. Yazmaları mevcuttur: Zâhiriyye, mec. 61 (44a-53a, 499 H.), mec. 94 (125b-127a yk., bir meclis) (NÂSIR 140); Ebû'l-Hasan Muh. b. Muh. b. İbr. b. Mahled'in (329-419 H.) rivâyeti ile olan imlâları, Ebû Ca'fer el-Buhturî ile Ca'fer b. Muh. b. Nusayr'ın imlâları ile birlikte yazması: Zâhiriyye, mec. 90 (59-67 yk., 417 H.; NÂSIR 108).

Fevâ'idler bölümüne de müracaat ediniz.

4. Ebû Bekr Muh. b. el-Kâsım b. Beşşâr el-Enbârî el-Mukrî'nin (271-328 H.) *Emâlî*'-

si. 14. meclisi 326 H. tarihinde icra edilmiştir (Sirâcüddîn *Meşyeha* 68b, 69a). Rivâyet ve kıraat olunan hadîs kitaplarındandır (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 35b; *Sıla* 83-27, 409). Yazması: Zâhiriyye, mec. 88 (139-196 yk.; NÂSIR 26).

5. Ebû'l-Kâsım İsm. b. Ah. b. Ömer es-Semerkandî'nin (454-536 H.) *Emâlî*'si (*Vefeyât İbn Râfi'* II, 287; *Sıla* 83-27, 414). Yazması: Zâhiriyye, mec. 106 (23-28. cüz'ler, 2-8 yk.; NÂSIR 195). Hadis cüz'leri bölümüne de bakınız.

6. Ebû Bekr Muh. b. el-Kâsım b. el-Muzaffer eş-Şâfi'î eş-Şehrezûrî'nin (454-538 H.) rivâyeti ile: Ebû Bekr İsm. b. Alî en-Nîsâbûrî ile Ebû Bekr Ah. b. Alî b. Halef eş-Şîrâzî'nin bir meclislik *Emâlî*'leri (*Meşyehatu'l-Halebî* 34b). Yazması: Zâhiriyye, mec. 70 (1-12 yk.; NÂSIR 375).

7. Ebû Sehl Ah. b. Muh. b. Abdillah b. Ziyâd el-Kattân'ın (259-350 H.) *Emâlî*'si. Sadece tek meclis olup râvîsi: Ebû Alî el-Hasan b. Ah. b. İbr. b. Şâzân (*Sebetu'ş-Şemmâ'* 225a-229a; *Sıla* 85-29,478). Yazması: Zâhiriyye, mec. 34 (sadece tek yaprak: 218, 6. H. asır; NÂSIR 165; GAS 188).

8. Ebû Hâmid Ah. b. Muh. b. Muh. es-Serahsî eş-Şücâ'î'nin (452-534 H.) tek cüz'lük *Emâlî*'si (İbn Hacer *Müfehres* 62a). Yazması: Zâhiriyye, mec. 62/5 (44a-49b, 7. H. asır; GAS 96; NÂSIR 148).

9. er-Re'îs Ebû Abdillah el-Kâsım b. el-Fadl es-Sekafî'nin rivâyet ettiği birer meclislik Ebû Abdirrahman Muh. b. el-Huseyn b. Muh. es-Sülemî (325-412 H.) ile Ebû Muh. Abdurrahman b. Muh. b. Ah. b. Bâleveyh et-Türkî en-Nîsâbûrî'nin (öl. 410 H.) *Emâlî*'leri (*Meşyehatu'l-Halebî* 105 ab; *Bern. Vâdiyâşî* 256). Yazması: Köprülü 1584/6 (48b-50a, 9. H. asır).

10. Ebû'l-Kâsım Alî b. Ah. b. Muh. el-Bundâr el-Büsrî'nin (öl. 474 H.) *Emâlî*'si (İbn Hacer *Müfehres* 179bb; *Sıla* 83-27, 412). Yazmaları: Şehit Ali 546/15 (110a-111b, 799 H., İbn Hacer'in elyazısı ile); Zâhiriyye, mec. 120 (24. meclis, 147-151 yk; NÂSIR 234).

11. Ebû Ca'fer Muh. b. Amr b. el-Buhturî er-Rezzâz'ın (251-339 H.) *Emâlî*'si. En az 11 meclisten oluşmuştur. Muhtelif râvîler tarafından rivâyet olunmuştur (İbn Hacer *Müfehres* 8a, 119b, 165b). Yazmaları mevcuttur: Feyzullah 259 (149a-152a, 9. H. asır); Zâhiriyye mec. 26 (3 meclis, 20a-32a, 7. H. asır), mec. 46 (191a-202b, 7. H. asır), mec. 64 (93a-105a, 6. H. asır), mec. 73 (6 meclis, 224a-234a, 6. H. asır), mec. 75 (3 meclis, 110a-124a, 6. H. asır), mec. 90/6 (59a-67b, 417 H.), mec. 110 (6 meclis, 108a-121a, 633 H.), mec. 120 (bir meclis, 174a-178a, 6. H. asır) (GAS 184, NÂSIR 145).

Fevâ'idler ve Hadis cüz'leri bölümlerine de bakınız.

12. Ebû'l-Feyd Muh. Murtedâ b. Muh. ez-Zebîdî el-Huseynî el-Hanefî'nin (1145-1205 H.) *Emâliyyü'ş-Şeyhûniyye*'si (*Fihris* 583). Yazması: Berlin 10253.

Yine ez-Zebîdî'ye *Emâliyyü'l-Hanefiyye* (*Fihris* a.y.) ile *Gureru'l-fevâ'id* adlı bir *Emâlî* de nisbet edilmiştir ki, bu Muh. İbr. Ebû'l-Fadl'ın tahkiki ile neşredilmiştir: Mısır 1954, Matba'atu İsâ el-Bâbî.

13. Ebû'l-Abbâs Ah. b. Yahyâ b. Zeyd b. Seyyâr en-Nahvî, Sa'leb'in (öl. 291 H.) *Emâlî*'si. Tamamı 12 meclistir (İbn Hacer *Müfehres* 112a; Sirâcüddîn *Meşyeha* 137b; İbn Hayr *Fehrese* 227, 273). *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 113; I, 88, *Fevâ'id* adıyla; III, 583). Neşredilmiştir: *Mecâlisü Sa'leb*, Ah. Muh. Şâkir ve Abdüsselâm Hârûn' un tahkiki ile 2. tab'ı, Kahire 1956, Dâru'l-Ma'rife.

14. Ebû Muh. el-Hasan b. Alî b. Muh. el-Cevherî'nin (363-454 H.) *Emâlî*'si, pek çok meclisten oluşmuştur. Bunlardan tesbit edebildiğimiz en büyüğü 11. meclistir:

a) *Meclisu't-tevadû'* (İbn Hacer *Müfehres* 189b, 192b; *Dürer* IV, 198; *Sıla* 85-29, 478).

b) Altı meclisi (İbn Hacer *Müfehres* 101/a).

c) 3, 4, 6, 7 ve 11. meclisleri (*Dürer* II, 128; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 290).

d) Üç meclisi, Kâdî'l-Meristân Muh. b. Abdilbâkî el-Ensârî'nin rivâyeti ile (İbn Hacer *Müfehres* 81b; *Sıla* 84-28, 66).

Yazmaları mevcuttur: Zâhiriyye, mec. 117 (4 meclis, 109-119 yk., 580 H.), mec. 79 (2 meclis, 94-99 yk.), mec. 79 (VII, XI, 131-142 yk.), mec. 110 (II, 55-66 yk.; NÂSIR 250).

15. Ebû'l-Kâsım Îsâ b. Alî b. Îsâ b. Dâvud b. el-Cerrâh'ın (302-391 H.) *Emâlî*'si.

Râvîsi: Ebû'l-Huseyn ..h. b. Muh. b. Ah. b. en-Nakûr (Sirâcüddîn *Meşyeha* 141ab; İbn Hacer *Müfehres* 160 ca; 179aa; 207a; *Sıla* 83-27, 409). *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (III, 391; IV, 210). Yazmaları vardır: Zâhiriyye, hadîs 387 (2. cüz'den 7 ve 8. meclisler, 10-19 yk.), mec. 110 (6 meclis, 176-195 yk.), mec. 37 (I-II, 54-74 yk.) (NÂSIR 197).

16. Ebû'l-Kâsım Hibetullah b. Muh. b. el-Huseyn el-Bağdâdî'nin (432-525 H.) *Emâlî*'si (İbn Hacer *Müfehres* 139bb, 160 db, 161a; *Sıla* 83-27, 413).

Yazması: Zâhiriyye, mec. 98 (II, 18-27 yk.; NÂSIR 198).

17. Ebû Muh. el-Hasan b. Alî b. Affân el-Âmirî el-Kûfî'nin (öl. 270 H.) *Emâlî ve'l-kırâat*'i (İbn Hacer *Müfehres* 98a; 5b; *Dürer* II, 20; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 69b-70a).

Yazmaları: Şehit Ali 546/6 (88a-91b, 9. H. asır); Kahire[2] I, 107, hadîs 1558; GAS 146.

18. Ebû'l-Hasan Muh. b. Ah. b. Rezkaveyh el-Bezzâz'ın *Emâlî*'si (Sirâcüddîn *Meşyeha* 142a; İbn Hacer *Müfehres* 170a, 2 meclis; *Dürer* I, 439; *Sıla* 83-27, 414).

19. Ebû Muh. el-Hasan b. Abdilmelik b. Muh. b. Yûsuf'un (4-5. asır H.) *Emâlî*'si (*Dürer* II, 13). Yazmaları mevcuttur: Feyzullah 259 (146a-148b, 9. H. asır; rivâyet eden: 472 H. yılında Ebû'l-Ma'mer Huzeyfe b. Sa'd el-Vezzân); Zâhiriyye, mec. 104 (124a-130a, 6. H. asır, tahrîc eden: Ebû Alî Ah. b. Muh. b. Ah. el-Bürdânî [öl. 498 H.]; GAS 218), mec. 110 (1-6 yk., 44. meclis), mec. 34 (137-144 yk.) (NÂSIR 202).

20. İbn Düreyd'in *Emâlî*'si, *İsâbe*'nin kaynaklarından olup pek çok maktû haberi muhtevîdir (I, 248; II, 193, 85, 282).

21. *Emâliyyu'd-Dakîkî* = Ebû Ca'fer Muh. b. Abdilmelik ed-Dakîkî'nin *Emâlî*'si (*Siyer* XXIII, 236; İbn Hacer *Müfehres* 187a; *Sıla* 83-27, 411). Tamamı 10 meclistir.

Fevâ'idler bölümüne de müracaat ediniz.

22 (Yahyâ b.) Abdilkerîm b. el-Heysem b. Ziyâd ed-Dîrâkûlî'nin *Emâlî*'si. Rivâyet eden: Ebû Sehl Ah. b. Muh. b. Abdillah b. Ziyâd el-Kattân. *İsâbe*'de iki ayrı yerde *Fevâ'id*'i vardır (I, 57, II, 3).

23. Ebû Bekr Muh. b. Yûsuf b. Muh. b. Dûst el-Allâf'ın (öl. 381 H.) *Emâlî*'si (*Vefeyât İbn Râfi'* I, 237). Yazması: Zâhiriyye, mec. 67 (bir cüz'ü, 112a-130a, 7. H. asır).

24. Onun oğlu Ebû Abdillah Ah. b. Muh. b. Yûsuf'un tek meclisten oluşan *Emâlî*'si. Râvîsi: Ebû'l-Hasan b. en-Nakûr (İbn Hacer *Müfehres* 59b).

25. Ebû Muh. Rizkullah b. Abdilvehhâb et-Temîmî el-Hanbelî el-Bağdâdî'nin (400-488 H.) *Emâlî*'si (*Vefeyât İbn Râfi'* II, 201; Sirâcüddîn *Meşyeha* 138b; *İsâbe* I, 62). Yazması: Zâhiriyye, ta'rîh 63 (51-54 yk.; NÂSIR 286).

26. Ebû Tâhir Ah. b. Muh. b. Ah. es-Silefî'nin *Emâlî*'si. *Silefiyyât*'ın bölümleri olabilir (İbn Hayr *Fehrese* 178, 179; *Sıla* 83-27, 409; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 53b-54a; *Bern. Vâdiyâşî* 279). Onun Arabın faziletine dair (*Fihris* 83-27, 478) bir meclisi ile Kur'an'ın faziletine dair bir meclisi de (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 53b) vardır.

Yazmaları: Zâhiriyye, âmm 9399 (I, 1-12 yk., Abdülganî el-Makdisî'nin elyazısı ile); âmm 7416 (1-9 yk., cüz' XVII); âmm 3927 (cüz' XXX, ilk yaprağı noksan, 1-9 yk.; NÂSIR).

27. Ebû'l-Muzaffer Abdurrahman b. ebî Sa'd Abdilkerîm b. Muh. b. Mansûr es-Sem'ânî'nin iki meclislik *Emâlî*'si (İbn Hacer *Müfehres* 34b; *Dürer* IV, 406; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 96b, 97a).

28. Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muh. b. Mansûr es-Sem'ânî'nin *Emâliyyü'l-Hamsemi'e*'si. Rivâyet eden oğlu: Fahrüddîn Ebû'l-Muzaffer (Sirâcüddîn *Meşyeha* 140a).

29. *Emâlî İbn Sem'ûn* = Ebû'l-Huseyn Muh. b. Ah. b. İsm. b. Abbâs b. Sem'ûn'un (300-387 H.) *Emâlî*'si (İbn Hacer *Müfehres* 160ab; *Meşyehatu'l-Halebî* 64ab; *Dürer* III, 160; *İsâbe* II, 518, *Vefeyât İbn Râfi'* II, 387; *Sıla* 83-27, 413). Yazmaları mevcuttur:

Zâhiriyye, mec. 17 (31a-69a, 179a-198b, 6. H. asır), mec. 30 (47a-66a, 7. H. asır), mec. 117 (I-II, 67-183 yk.) (NÂSIR 59).

30. Ebû Bekr Muh. b. Abdillah b. İbr. b. Abdeveyh eş-Şâfi'î el-Bağdâdî'nin (260-354 H.) *Emâlî*'si. Fevâ'idler bölümüne ve *Gaylâniyyât*'a bakınız. Yazmaları mevcuttur: Feyzullah 259 (152a-153a, 9. H. asır, bir meclisi); Zâhiriyye, mec. 120 (178b-179b, 6.

H. asır), mec. 41 (1-22 yk.; NÂSIR 252).

31. Ebû Bekr Ah. b. Alî b. Abdillah b. Halef eş-Şîrâzî'nin (öl. 487 H.) *Emâlî*'si (*Gunye* 270; *Sıla* 83-27, 412). Yazması: Zâhiriyye, mec. 103 (3-17 yk., 281-287. meclisler).

32. Ebû Abdillah el-Huseyn b. Hârûn b. Muh. ed-Dabbî'nin (320-398) *Emâlî*'si (= *Emâliyyü'd-Dabbî*) (*Tezkire* III, 1028; İbn Hacer *Müfehres* 139ab; *İsâbe* II, 238; *Sıla* 83-27, 409). Yazması: Leiden B 122 (6 yk., 692 H.); Zâhiriyye, mec. 22 (50. ve 61. meclisler, 134a-144a, 6. H. asır), mec. 63 (9a-144a, 2 meclis, 6. H. asır) (GAS 216).

33. en-Nakîb Ebû'l-Fevâris Tirâd b. Muh. b. Alî el-Hâşimî ez-Zeynebî el-Bağdâdî'nin (398-491 H.) *Emâlî*'si (İbn Hayr *Fehrese* 163, 2 meclis; *Sıla* 83-27, 414, 25 meclis; *Tekmile* III, No. 2750; İbn Hacer *Müfehres* 147ab; Sirâcüddîn *Meşyeha* 138b, 139a).

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 35 (9 meclis, 78/98 yk.), mec. 37 (1-5 yk., bir meclis), mec. 62 (tek meclis, 120-123 yk.), mec. 63 (bir meclis, 147-149 yk.), mec. 94 (170-174 yk.), hadîs 344 (bir meclis, 16-21 yk.) (NÂSIR 342).

Fevâ'idler bölümüne bakınız.

34. Ebû Ya'lâ Ah. b. Alî b. el-Müsennâ el-Mevsilî'nin 3 meclisten oluşan *Emâlî*'si (İbn Hacer *Müfehres* 35a; Sila 84-28, 66).

35. Ebû Bekr Yûsuf b. Ya'kûb b. İshâk b. Behlûl el-Ezrak et-Tenûhî el-Kâtib el-Enbârî'nin (238-329 H.) *Emâlî*'si (Sirâcüddîn *Meşyeha* 142b). Yazması: Zâhiriyye, mec. 38/1 (1a-15b, 472 H., 6 meclis; GAS 180).

36. Kâdî Ebû Bekr Yûsuf b. el-Kâsım b. Yûsuf el-Meyâncî'nin (285-375 H.) *Emâlî*'si (*Bern. Tüceybî* 181). Yazması: Zâhiriyye, mec. 64 (131a-140a, 5. H. asır; GAS 203).

37. Hibetullah b. Muh. b. el-Hasan en-Nîsâbûrî'nin *Emâlî*'si (İbn Hacer *Müfehres* 111 fa; 185 b).

38. Ebû İshâk İbr. b. Abdissamed b. Mûsâ el-Hâşimî'nin (öl. 325 H.) *Emâlî*'si (= *Emâliyyü'l-Hâşimî*) (İbn Hacer *Müfehres* 193b, 196a; Sirâcüddîn *Meşyeha* 137a; *Bern. Vâdiyâşî* 242; *Sıla* 83-27, 409). Yazması: Feyzullah 507/11 (103a-109a, 9. H. asır).

39. el-Hatîb Ebû Muh. Abdullah b. Muh. b. Hezârümerd es-Sarîfeynî'nin (382-469 H.) *Emâlî*'si (İbn Hacer *Müfehres* 59b; *Vefeyât İbn Râfi'* I, 224, 203). Yazması: Zâhiriyye, mec. 51 (163-173 yk., bir meclis; NÂSIR 129)..

40. Vezir el-Hasan b. Alî, Ebû'l-Hasan Nizâmu'l-mülk'ün (408-485 H.) *Emâlî*'si (İbn Hacer *Müfehres* 139ab; *Sıla* 83-27, 414). Neşredilmiştir: Abdülhâdî Ridâ Mahbûbe'nin tahkiki ile Mecel. Ma'hedi'l-Mahtûtât 5/1959/349-378.

41. Fakîh Ebû'l-Feth Nasr b. İbr. b. Nasr en-Nâblusî el-Makdisî'nin (410-490) *Emâlî*'si (İbn Hacer *Müfehres* 144b; *Sıla* 85-29, 479). Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 13 (347. meclis, 94-98 yk.), mec. 79 (27-33 yk., 121. meclis), mec. 11 (194-197 yk.), mec. 26 (173-180 yk.), mec. 63 (178-180 yk.), mec. 110 (254-262 yk.) (NÂSIR 425).

42. Ebû Sa'îd Muh. b. Alî b. Amr b. Mehdî, en-Nakkâş el-İsfehânî'nin (öl. 414 H.) *Emâlî*'si (İbn Hacer *Müfehres* 210a, 6 meclis; 11ea; *Tezkire* III, 1059; *Sıla* 84-28, 65).

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 20 (3 meclis, 40a-52a yk., Hâfız Abdülganî el-Makdisî'nin elyazısı ile), mec. 41 (80-85 yk.) (GAS; NÂSIR 476). Fevâ'id ve hadis cüz'leri bölümlerine de bakınız.

43. Ebû Nu'aym Ah. b. Abdillah b. Ah. b. İshâk el-İsbehânî'nin (336-430 H.) *Emâlî*'si (*Sıla* 84-28, 60, 3 meclisi). Yazmaları vardır: Köprülü 252/2,11 (birer meclisi, 9b-10b ve 83a-84b, su tahribatına uğramış, 7. H. asır); Kahire[2] I, hadîs 155 (11 s., 25583b, 1351 H.; Kahire Suppl. III, 7).

44. Ebû'l-Hasan Alî b. Yahyâ b. Ca'fer b. Abdekeveyh el-İsfehânî'nin (420 H. civarı) *Emâlî*'si (*Dürer* I, 48; II, 366; *Sebet İbn Habîb* 25b; *Meşyehatu'l-Halebî* 16b, 91b, 92a; İbn Hacer *Müfehres* 202b, 203b; *Sıla* 84-28, 65). Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 66 (1b-16b, 7. H. asır), mec. 119 (216a-226a, 706 H. tarihli bir semâı var) (GAS 228).

45. Ebû'l-Hasan Ömer b. el-Hasan b. Alî b. Mâlik el-Eşnânî eş-Şeybânî'nin tek meclislik *Emâlî*'si. Rivâyet eden: Ebû'l-Hasan Muh. b. Muh. b. Muh. b. İbr. b. Mahled el-Bezzâz (*Bern. Tüceybî* 182; *Sıla* 85-29, 480).

46. Ebû'l-Fadl Ömer b. ebî Sa'îd İbr. b. İsm. b. Muh. b. Abdillah ez-Zâhid el-Herevî'nin tek meclislik *Emâlî*'si (İbn Hacer *Müfehres* 111aa; *Meşyehatu'l-Halebî* 68ab).

47. Ebû Hafs Ömer b. İbr. b. Ah. b. Kesîr el-Kettânî el-Mukrî'nin (300-390 H.) *Emâlî*'si (Sirâcüddîn *Meşyeha* 141a). Yazması: Zâhiriyye, edeb 79 (cüz I, 173-196 yk., 599 H.; GAS 213).

48. *el-Musannef* sahibi Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' el-Himyerî'nin (128-211 H.) *Emâlî* (*fî âsâri's-sahabe*)'si (*İsâbe* I, 467; *Sıla* 83-27, 414). Tahrîc eden: Diyâüddîn el-Makdisî (İbn Hacer *Müfehres* 202 ba). Yazmaları mevcuttur: Zâhiriyye, mec. 3/3 (II, 35-54 yk., 573 H.); Kahire Suppl. I, 76, hadîs 1558 (II, s. 1495-538, 8. H. asır) (GAS 99).

49. Ebû'l-Muzaffer Abdullah b. Şebîb b. Abdillah el-Mukrî'nin (öl. 451 H.) *Emâlî*'si. Râvîsi: Ebû'l-Fadl İsm. b. el-Fadl b. el-Ahşîd es-Serrâc (Sirâcüddîn *Meşyeha* 139a). Yazması: Zâhiriyye, mec. 68 (64-70 yk.; NÂSIR 206).

50. Ebû Amr Osmân b. Ah. b. Abdillah b. es-Semmâk'ın (öl. 344 H.) *Emâlî*'si (*Meşyehatu'l-Halebî* 58b). Yazması: Zâhiriyye, mec. 89/7 (99a-120a, 5. H. asır; 192a-203b, 502 H.) (GAS 186).

51. Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Ubeydillah b. Abdillah b. Muh. es-Simsâr, İbnü'l-Harbî'nin (336-423 H.) *Emâlî*'si: On meclisten oluşmuştur (İbn Hacer *Müfehres* 193a; 204a; *Sıla* 83-27, 412). Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 46 (10 meclis, 218a-234b, 7. H. asır), mec. 63 (Ebû'l-Kâsım el-Lâlekâ'î'nin bir meclisi ile birlikte Muh. b. Ah. b. Muh. Ebû Tâhir b. Kîdâs el-Hattâb'ın rivâyeti ile, 120-129 yk.; NÂSIR 99), mec. 73 (son meclisi, 1a-5a yk.; GAS 229).

52. Ebû Osmân İsma'îl b. Muh. b. Ah. b. Muh. b. Ca'fer b. Mulle el-İsbehânî'nin (öl.509 H.) *Emâlî*'si. Birkaç râvîsi mevcut olup, tamamı en az 5 meclisten oluşmuştur (İbn Hacer *Müfehres* 21b, 78b, 139 ab, 147ab, 160 cb; *Dürer* I, 117; II, 239; *Sıla* 83-27, 413).

Yazmaları vardır: Köprülü 252 (62a-65b, 7. H. asır; imlâ tarihi: 508 H.); Zâhiriyye, mec. 81 (3-5 yk., imlâ tarihi: 436 H.; Diyâü'l-Makdisî'nin elyazısı ile).

53. Cemâlu'l-İslâm Ebû'l-Hasan Alî b. el-Müslim (Selem?) es-Sülemî'nin tek meclislik *Emâlî*'si. Râvîsi: Ebû Tâhir Berekât b. İbr. el-Haşav'î (İbn Hacer *Müfehres* 187a; *Sıla* 480).

54. ez-Zâhid Ebû'l-Hasan Alî b. Ömer b. Muh. b. el-Hasan el-Kazvînî'nin (360-442 H.) *Emâlî*'si. Râvîsi: Ebû'l-Hasan Alî b. Abdilvâhid b. Ah. ed-Dîneverî (İbn Hacer *Müfehres* 66b, 104b; *Sıla* 83-27, 414). Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 22 (1a-14a, 7. H. asır), mec. 104 (bir meclis, 184-186 yk.), hadîs 387 (iki meclis, 23-27 yk.), hadîs 297 (bir meclis, 197-202 yk.), mec. 16 (1 meclis, 103-106 yk.) (NÂSIR 156).

55. Ebû Alî el-Bağdâdî'nin *Emâlî*'si (*Fihris İbn Atiyye* 89; İbn Hayr *Fehrese* 326).

56. Ebû'l-Hasan Alî b. Muh. b. Alî el-Esvârî'nin (5. H. asır), tek meclislik *Emâlî*'si (İbn Hacer *Müfehres* 202b). Yazması: Zâhiriyye, mec. 98 (120-123 yk.; NÂSIR 151).

57. Ebû'l-Hasan Alî b. Sül. b. el-Fadl el-Ahfeş'in *Emâlî*'si. Râvîsi: Ebû'l-Kâsım el-Hasan b. Bişr b. Yahyâ el-Âmidî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 140b; İbn Hayr *Fehrese* 376).

58. *el-Mecâlisü'l-Avniyye = el-Fevâ'idü'l-Avniyye*. Abbâsî halifelerinden el-Muktefî'nin veziri: Avnüddîn Yahyâ b. Muh. b. Hübeyre'nin *Emâlî*'si. 13. meclisi rivâyet ve kıraat olunmuştur (İbn Hacer *Müfehres* 116b, 118a; *Bern. Vâdiyâşî* 298).

59. *Emâlî Ebî Mutî'* = Ebû Mutî' Muh. b. Abdilvâhid b. Abdilazîz el-Mısrî el-Medînî'nin (407-497 H.) *Emâlî*'si. Rivâyet eden: Ebû Tâhir es-Silefî (İbn Hacer *Müfehres* 202a, 7. meclis; *Dürer* III, 319; IV, 287, 5. meclis; *Bern. Tüceybî* 6 meclisi, 214; *Sıla* 83-27, 412).

Yazmaları: Şehit Ali 546 (94a, 5. imlâsından 3 merfû hadîs, İbn Hacer'in elyazısı ile, 798 H.); Zâhiriyye, mec. 30 (meclis: I-II, 26-43 yk.), mec. 98 (meclis VII, 94-96 yk.), mec. 46 (279-286 yk.), hadîs 357 (55-57 yk.), mec. 108 (181-195 yk.).

60. Ebû Abdillah Muh. b. Mahled b. Hafs ed-Dûrî el-Attâr'ın (233-331 H.) *Emâlî*'si (*Sıla* 85-29, 479). Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 51 (bir meclis, 97a-102b, 6. H. asır), mec. 70/3 (bir meclis, 28-31 yk.), mec. 80 (29a-39b, 8. H. asır; GAS 181).

Fevâ'idler ve hadîs cüz'leri bölümüne de bakınız.

61. Ebû İbr. İshâk b. İbr. el-Mancanîkî'nin *Emâlî*'si (İbn Hacer *Müfehres* 56a; *Sıla* 83-27, 412).

62. *el-Mecâlisu'l-Mahledî* = Ebû Muh. el-Hasan b. Ah. b. Muh. b. el-Hasan el-Mahledî en-Nîsâbûrî'nin (öl. 389 H.) *Emâlî*'si (İbn Hacer *Müfehres* 12b, 25b, 82b, 121b, 134a; *Dürer* III, 363; *Sıla* 84-28, 65). En fazla 3 meclistir. Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 6 (24a-29a, 7. H. asır), mec. 16/7 (90a-94b, 6. H. asır), mec. 111/4 (97a-77a, 7. H. asır) (GAS 212).

63. Ebû Bekr Ah. b. Mûsâ b. Mürdeveyh b. Fûrek el-İsfehânî'nin (323-410 H.) *Emâlî*'si. Üçyüz meclisten oluşmuştur (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 58b; İbn Hacer *Müfehres* 154b). Yazması: Zâhiriyye, mec. 108/8 (sadece üç meclis, 182a-192a, 6. H. asır; GAS 225).

64. Ebû Ah. Muh. b. Ah. b. İbr. b. Süleymân el-Assâl el-İsbehânî'nin (269-349 H.) *Emâlî*'si. Mümlîsinden rivâyet eden: Ebû Bekr Alî b. Mus'ab et-Tâcir (3 meclisi: İbn Hacer *Müfehres* 160ea; *Sıla* 85-29, 482, bir meclis). Yazması: Köprülü 252 (43a-43b, 120b-124b, 7. H. asır). İsnadlarının kritiklerini de yapmaktadır.

65. Ebû Bekr Muh. b. ebî Nasr Muh. b. el-Hasan el-Ma'dânî el-Vâ'iz'in *Emâlî*'si (*Meşyehatu'l-Halebî* 13a; İbn Hacer *Müfehres* 53b; *Dürer* IV, 287).

66. Ebû'l-Abbâs Muh. b. Ya'l-ûb b. Yûsuf el-Esamm el-Ümevî en-Nîsâbûrî'nin (247-346 H.) iki meclisten oluşan *Emâlî*'si. Ebû Abdirrahman Muh. b. el-Huseyn es-Sülemî'nin rivâyet ettiği meclisleri mümlîsi 342 H. yılında imlâ etmiştir (Sirâcüddîn *Meşyeha* 65b-6a). Yazması: Zâhiriyye, mec. 89/15 (255-237 yk.; GAS 186).

67. Ebû Ah. Ma'mer b. Abdilvâhid b. el-Fâhir el-Kureşî el-İsbehânî'nin (öl. 564 H.) tamamı 9 meclis olan *Emâlî*'si (İbn Hacer *Müfehres* 105a, 155a; *Meşyehatu'l-Halebî* 65a; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 122b).

68. Ebû Tâhir Muh. b. Muh. b. Mahmaş ez-Ziyâdî'nin (öl. 410 H.) üç meclisten oluşan *Emâlî*'si (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 37a; İbn Hacer *Müfehres* 202 ba; *Bern. Tüceybî* 231; *Sıla* 84-28, 65).

Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 60 (3 meclis, 190-194 yk.), mec. 41 (99. yk.), mec. 79 (154-155 yk., Câmi'u'l-Basra'da yaptığı imlâlardan bir meclis) (NÂSIR 169).

69. Ebû Mûsâ Muh. b. Ömer b. Ah. el-İsbehânî el-Medînî'nin (501-581 H.) *Emâlî*'si (iki meclisi: İbn Hacer *Müfehres* 193a; 176bb). Yazmaları: Köprülü 1584/12 (121a-123b, 9. H. asır) ; Zâhiriyye, mec. 68 (54-63 yk.).

Ayrıca yine ona ait: *Cüz' fihî meclis fî zikri'l-harr ve'l-berd*'i (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 33a).

70. Hâfız Zekiyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî el-Münzirî'nin (581-656 H.) *Meclis fî fadli Yevmi Âşurâ*'sı (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 98b; İbn Hacer *Müfehres* 148b; *Sıla* 84-28, 77). Yazması: Landb. Br. 103.

71. Ebû Amr Muh. b. Ah. b. Hamdân el-Hîrî en-Nîsâbûrî'nin (283-376 H.) *Emâlî*'si (İbn Hacer *Müfehres* 161b; *Bern. Vâdiyâşî* 251).

Fevâ'idler bölümüne de bakınız.

72. Ebû Abdillah Muh. b. 'br. b. Ca'fer el-Cürcânî el-Yezdî el-Fürâvî'nin (319-408 H.) *Emâlî*'si (Sirâcüddîn *Meşyeha* 141b, 142a; *Sıla* 83-27, 412). Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 74 (41 meclis, 105a-198a; GAS 223), âmm 9406 (16 yk.); Br. Mus. Or. 7724 (Ebû Bekr b. Mürdeveyh'in seçmeleri, 173 yk., 7. H. asır).

73. Ebû'l-Ferec Muh. b. Hâtim el-Kazvînî'nin tek meclislik *Emâlî*'si. es-Silefî'nin rivâyeti ile (İbn Hacer *Müfehres* 179ab; *Sıla* 85-29, 478).

74. Ebû Müslim Muh. b. Ah. b. Alî b. el-Huseyn el-Bağdâdî el-Kâtib, İbn Hizâbe'nin (305-399 H.) *Emâlî*'si (*Dürer* III, 363; *Bern. Tüceybî* 213). Yazması: Zâhiriyye, mec. 104 (bir meclisi, 258a-262a, 7. H. asır; GAS 212).

Fevâ'idler bölümüne de müracaat ediniz.

75. Ebû Ubeyd Muh. b. Hassân el-Busrî'nin (öl. 245 H.) *Emâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 120/10 (cüz' XXIV).

76. Ebû İshâk İbr. b. Muh. b. Yahyâ en-Nîsâbûrî el-Müzekkî'nin (295-362 H.)

Emâlî'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 54 (58-61 yk.; NÂSIR 131).

77. İbr. b. Abdirrahman b. Duhaym b. İbr. b. Meymûn ed-Dimaşkî'nin (öl. 303 H.) *Emâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, âmm 9400 (1-28 yk., I, II, başı ve sonu noksan; GAS 170).

78. Asbağ b. el-Ferec'in *Mecâlis*'i (İbn Hayr *Fehrese* 254).

79. eş-Şeyhu'l-ârif Ebû İshâk İbr. b. Şehriyâr el-Kâzârûnî'nin (öl. 462 H.) el-*Emâlî min kelamihî*'si (Sirâcüddîn *Meşyeha* 137a).

80. *Sünen* sahibi Ebû Abdirrahman en-Nesâ'î'nin (215-303 H.) *Emâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 163 (54-59 yk.; NÂSIR 424).

81. Eymen b. Nâbil el-Mekkî'nin *Emâlî*'si. Râvîsi: Abdullah b. Nümeyr (Sirâcüddîn *Meşyeha* 137b, 138a).

82. Ebû'l-Me'âlî Ah. b. İshâk el-Ebrekûhî'nin hadîsinden bir meclis, Hâfız Zehebî'nin seçmesi (*Sila* 85-29, 480).

83. Ebû Abdillah Ah. b. Alî el-Harîsî'nin *Emâlî*'si. Rivâyet eden: Ebû Mansûr Abdurrahman b. Muh. b. Ah. eş-Şirâbî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 137ab).

84. Ebû Muh. Abdullah b. Yûsuf b. Ah.'in *Emâlî*'si. Rivâyet eden: Ebû Bekr Ah. b. Alî b. Halef eş-Şîrâzî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 139 b).

85. Ebû'l-Ferec Ah. b. Muh. b. Ömer b. el-Hasan el-Müeddeb, İbn Mesleme'nin (337-415 H.) *Emâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 104 (118a-121b yk., 597 H.; GAS 228); mec. 1 (bir meclis, 2-22 yk.), mec. 118 (bir meclis, 10b-11b yk.; NÂSIR 112).

86. Ah. b. Muh. b. Mûsâ b. Yahyâ el-Enbârî, İbnü'l-Mulhamî'nin 4. H. asrın başlarında imlâ ettiği *Emâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 79 (2 meclis, 143a-151b, 6. H. asır; GAS 218).

87. Kıvâmüddîn Şeyhu'l-İslâm Ebû'l-Kâsım İsm. b. Muh. b. el-Fadl et-Teymî el-Kureşî el-İsbehânî'nin (457-538 H.) *Emâlî*'si. Yazmaları: Köprülü 252 (rivâyet eden: Ah. b. ebî Tâhir b. Nasr b. Tâhir et-Tâcir, 26a-27b, imlâ tarihi: 528 H.; 7. H. asırda kopye edilmiş, hadîslerin sened kritikleri yapılmıştır); Zâhiriyye, mec. 41 (24-37 yk.), âmm 4531 (1-8 yk.).

88. Ah. b. el-Fadl b. Muh., Ebû Bekr el-Bâtirkânî'nin (372-460 H.) *Emâlî*'si. Yazmaları vardır: Zâhiriyye, mec. 40 (bir meclis, 264-270 yk.), mec. 26 (153-172 yk.; NÂSIR 228).

89. Ebû Nasr Ah. b. Ömer b. Abdillah el-İsbehânî el-Gâzî'nin (448-532 H.) *Emâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 387 (72-78 yk.; NÂSIR 210).

90. Ebû Bekr Ah. b. Abdirrahman b. Ah. el-Kâdî el-Yezdî'nin (öl. 409 H. yılından sonra) *Emâlî*'si. Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 106 (148-153 yk., imlâ tarihi: 409 H.); hadîs 357 (66-70 yk., NÂSIR 144).

91. Ebû'l-Abbâs Ah. b. Muh. b. Ah. b. ebî Sa'îd el-Bezzâz ed-Dûrî'nin (250-335 H.) imlâ meclisi. Mümlîsinden rivâyet eden: Ebû Abdillah Ah. b. Yûsuf b. Dûst el-Allâf. Yazması: Zâhiriyye, mec. 55/2 (bir cüz'ü, 6a-9a, 9. H. asır; GAS 183).

92. Ebû Bekr Muh. b. Yahyâ es-Sûlî'nin *Emâlî*'si. Rivâyet eden: Ubeydullah b. el-Faradî es-Sûfî (*Sila* 83-27, 412).

93. Ebû Tâlib Muh. b. Alî b. Ah. el-Kettânî el-Vâsitî el-Muhtesib'in (485-579 H.) *Emâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 41 (2. meclis, 146-149 yk.; NÂSIR 468).

94. Ebû Bekr Muh. b. Ah. b. Abdirrahman el-Mu'addil el-İsfehânî ez-Zekvânî'nin (333-419 H.) *Emâlî*'si. Yazmaları vardır: Zâhiriyye, mec. 63 (2a-23b, 6. H. asır), âmm 4559 (16 yk., 574 H.), mec. 63 (Abdülganî el-Makdisî'nin rivâyet ve hattı ile, 1-23 yk., 12 meclis), hadîs 357 (93-95 yk.; GAS 228).

95. Ebû'l-Fadl Muh. b. Ömer b. Ah. el-Kevkebî'nin 410 H. tarihinde imlâ ettiği *Emâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 108 (bir meclis, 193a-195a, 6. H. asır; GAS 226).

96. Ebû Bekr Muh. b. Ah. b. el-Eruzzî'nin 390 yılında imlâ ettiği *Emâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 19 (38a-45b, 6. H. asır; GAS 213).

97. Ebû'l-Hasan Muh. b. Abdilvâhid b. Ubeydillah b. Ah.'in *Emâlî*'si. Rivâyet eden: Ebû Hafs Ömer b. Ah. es-Simsâr (Sirâcüddîn *Meşyeha* 142b).

98. Ebû'l-Ferec Muh. b. Ah., İbnü'l-Gûrî'nin (öl. 239 H.) tek meclislik *Emâlî*'si. Rivâyet eden: Abdülcebbâr b. Abdillah b. İbr. b. Birze el-Cevherî. Yazması: Zâhiriyye, mec. 19 (38-42 yk.).

99. Ebû Abdillah Muh. b. el-Fadl b. Ah. el-Furâvî es-Sâ'idî'nin (441-530 H.) *Emâlî*'si. Rivâyet eden: Ebû'l-Feth Mansûr b. Abdilmun'im el-Fürâvî. Yazması vardır: Köprülü 252 (dört meclis, 1a-9a, 17a-22b, 44a-49b, 67a-68a, 85a-86b, 115a-120b, bu bölümlerin başları ve sonları noksandır. 7. H. asır).

100. Ebû Sa'îd Muh. b. Ah. b. Muh. es-Selmânî'nin *Emâlî*'si. Rivâyet: Zafer b. Abdilvâhid b. Zafer.

101. Ebû Abdirrahman Muh. b. el-Huseyn b. Muh. es-Sülemî'nin *Emâlî*'si. Rivâyet eden: er-Re'îs Ebû Abdillah el-Kâsım b. el-Fadl b. Ah. es-Sekafî. Rivâyet tarihi: 410 H. Yazmaları: Köprülü 1584/6 (46a-48b, 9. H. asır); Chester Beatty 3495 ("*Hadîs*", 46-54 yk., 738 H.).

102. Ebû'l-Vefâ' Ah. b. Ubeydillah b. Ah. en-Nehşelî'nin tahrîc ettiği bir hadîs cüz'ü: *el-Cüz' fîhî min Emâlî Ebî Bekr Muh. b. el-Hasan el-Habbâzî ve Muh. b. el-Kâsım es-Saffâr ve Abdilkerîm en-Nîsâbûrî ve Ebî Osmân İsm. b. Abdirrahman es-Sâbûnî ve Ebî Tâhir Abdirrahman el-Müstemlî eş-Şehhâmî ve gayrihim*. Yazması: Zâhiriyye, mec. 113 (35-43 yk., Hâfız Abdülganî el-Makdisî'nin hattı ile olup bunu, Ebû Tâhir es-Silefî'den, o da muhrici olan en-Nehşelî'den rivâyet etmiştir) (NÂSIR 217).

103. Ebû Bekr Muh. b. el-Huseyn es-Sekafî, İbn Fencüveyh'in (5. H. asır) *Emâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 85 (142-146 yk.).

104. Ebû Bekr Muh. b. İbr. b. Alî b. İbr. el-Attâr el-Müstemlî el-İsbehânî'nin (öl. 466 H.) *Emâlî*'si. Rivâyet eden: Ebû Abdillah Muh. b. Abdilvâhid ed-Dekkâk. Yazması: Köprülü 252 (bir meclisi, 97 ab, sonu noksan).

105. Ebû'l-Hasan Muh. b. Alî b. Muh. b. Sahr el-Ezdî el-Basrî'nin (öl. 5. H. asır) *Emâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 27 (15a-18b, 7. H. asır; GAS 230).

106. Ebû'l-Haccâc el-Mizzî'nin *Emâlî*'si (*Sıla* 83-27, 414).

107. Kâdılar kâdısı İbn Ma'rûf'un imlâ meclisi (İbn Hacer *Müfehres* 147ab).

108. Diyâüddîn Ebû'n-Necîb Abdülkâhir b. Abdillah b. Ameveyh es-Sühreverdî'nin *Emâlî*'si (Sirâcüddîn *Meşyeha* 98b-99a).

109. Ebû Muh. Abdülazîz b. Ah. es-Sûfî ed-Dimaşkî el-Kettânî'nin (389-466 H.) *Emâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 110 (62-66 yk.; NÂSIR 201).

110. Ebû'l-Kâsım Abdülazîz b. Alî b. el-Hasan el-Fakîh es-Sühreverdî'nin (öl. 427 H.) *Emâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 59 (birkaç meclis, 170-183 yk., NÂSIR 196).

111. Ebû Ya'lâ Muh. b. el-Huseyn b. Muh. el-Kâdî el-Ferrâ'nın (380-458 H.) *Emâlî*'si. Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 92 (6 meclis, 115-132 yk.), mec. 81 (1, 2. meclis, 9-13 yk.), mec. 26 (2. meclis, 44-48 yk.), mec. 2 (5. meclis, 27-32 yk.), mec. 82 (6. ve son meclisi, 39-42 yk.).

112. Ebû'l-Kâsım Abdülazîz b. Alî b. Ah. el-Ezahî'nin tek meclislik *Emâlî*'si. Rivâyet eden: Ebû Bekr Muh. b. Ah. b. Abdilvâhid es-Sîvârî, İbnü'l-Fakîr (*Meşyehatü'l-Halebî* 20b).

113. Ebû Nasr Abdülkerîm b. Muh. ed-Dâvudî'nin tek meclisten oluşan *Emâlî*'si (*Sıla* 85-29, 478).

114. Ebû'l-Hasan Alî b. İbr. b. Seleme el-Kazvînî el-Kattân'ın (254-345 H.) *Emâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 104/13 (yalnız tek meclis; GAS 186).

115. Ebû Muh. Abdullah b. Muh. b. Alî el-Ensârî'nin *Emâlî*'si (Sirâcüddîn *Meşyeha* 139b).

116. Ebû Muh. Abdurrahman b. Ömer b. Sa'îd el-Bezzâr el-Mısrî, İbnü'n-Nahhâs'ın (326-416 H.) *Emâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 10 (9. meclis, 151-159 yk.; NÂSIR 199).

117. Ebû Sâlih Nasr b. Abdirrezzâk el-Cîlî'nin *Emâlî*'si (*Sıla* 83-27, 412).

118. Ebû Hafs Ömer b. Muh. b. Taberzed el-Mü'eddeb'in (516-607 H.) *Emâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 67 (3 meclis, 183-186 yk.; NÂSIR 160).

119. Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Ömer b. ebî' l-Kâsım el-Mukrî el-Bağdâdî'nin *Emâlî*'si

(Sirâcüddîn *Meşyeha* 139a).

120. Ebû'l-Kâsım Abdülmelik b. Alî b. Şeğabe el-Ensârî el-Basrî el-Hâfız'ın (484 H.) *Emâlî*'si (*İber* II, 348).

121. Ebû Tâhir Muh. b. Muh. b. Ah. b. Ömer en-Nühâvendî'nin (6. H. asır) *Emâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 79 (Basra camiinde 500 H. tarihinde yaptığı tek meclisten oluşan imlâsı, 154-155 yk.; NÂSIR 427).

122. Ebû Muh. Ubeydullah b. Muh. b. Alî b. Abdirrahman b. Mansûr b. Ziyâd el-Kâtib'in (4. H. asır) *Emâlî*'si. Suyûtî'nin alıntı yaptığı kaynaklardandır (*Hâvî* II, 195).

123. Ebû'l-Kâsım Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî'nin (öl. 465 H.) *Emâlî*'si. Ebû'l-Muzaffer es-Sem'ânî'nin seçmeleri yazma hâlinde: Zâhiriyye, hadîs 443 (107-118 yk.).

124. Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Hayder el-Kazvînî'nin *Emâlî*'si. Rivâyet eden: Huccetüddîn Ebû Tâlib Abdülmuhsin b. ebî'l-Amîd b. Hâlid el-Ebherî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 139a).

125. el-Kâdı Muhibbüddîn Ebû'l-Fadl Muh. b. Muh. b. Muh. b. eş-Şihne el-Halebî el-Hanefî'nin (804-890 H.) *Emâliyyü'l-Muhibbiyye*'si. Yazması: Feyzullah 264/1 (imlâ tarihi başlangıcı: 871 H.; 1-120a, 9. H. asır; tamamı 70 cüz' olup, burada 13 cüz'ü mevcuttur), İbnü'ş-Şihne'nin el-Mü'eyyidiyye medresesinde yaptığı imlâlardan oluşmuştur.

126. Ebû İmrân Mûsâ b. Îsâ el-Fâsî, Kayravan fakîhinin *Emâlî*'si (*Buğyetü'l-mültemis* No. 1172).

127. Ebû'l-Kâsım Meymûn b. Hamza b. el-Huseyn eş-Şerîf el-Huseynî'nin (öl. 392 H.) *Emâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 228 (10-12, 55-58 yk.; NÂSIR 194).

128. Ebû Ah. el-Hâkim'in *Emâlî*'si. Birkaç cüz'den oluşmuştur (*Dürer* III, 283).

129. Abdüllatîf b. Muh. b. Abdillatîf el-Ezdî el-İsbehânî el-Hucendî'nin (534-580 H.) *Emâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 387 (149-150 yk.; NÂSIR 264).

130. Meşhûr sûfî Cüneydü'l-Bağdâdî'nin öğrencisi: Ebû Muh. Ca'fer b. Nusayr b. el-Kâsım el-Huldî'nin tek meclisten oluşan *Emâlî*'si. İmlâ tarihi: 347 H., Bağdat. Râvîsi: Ebû'l-Hasan Alî b. Ah. b. Ömer b. Hafs el-Mukrî el-Hammâmî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 80b).

131. Ebû'l-Huseyn Ah. b. Muh. b. Ca'fer el-Bahîrî'nin *Emâlî*'si. Rivâyet eden: Ebû Sa'd Muh. b. Abdirrahman b. Muh. el-Cenzerûzî, imlâ tarihi: H. 377. Yazması: Köprülü 252 (90a-92a, 7. H. asır).

132. Ebû Bekr b. ebî Alî el-Hemedânî'nin imlâ meclisi (*Sıla* 85-29, 479 H.).

133. İbn Sa'd el-Busrevî'nin (5. H. asır) *Emâlî*'si. Şeyhlerinden birisi İbn Mâsî'dir (öl. 369 H.). Yazması: Zâhiriyye, mec. 46 (34, 37 ve 38. cüz'ler, 141-152 yk.; NÂSIR 57).

134. Nu'aym b. Abdilmelik b. Muh. el-Esterâbâzî'nin (4. asır) *Emâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 46 (160a-161a yk., 6. H. asır; GAS 219).

135. Alâüddîn Ebû'l-Hasan Alî b. İbr. b. Dâvud b. el-Attâr eş-Şâfi'î ed-Dimaşkî'nin (654-714 H.) bir imlâ meclisi. Tahrîc eden: Hâfız ez-Zehebî. Yazması: Feyzullah 507/7 (49a-51b, 9. H. asır).

136. Ebû'l-Abbâs Münîr b. Ah. b. İshâk b. Alî b. Münîr'in (öl. 412 H.) *Emâlî*'si. Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 27 (44a-47b, 7. H. asır), mec. 113 (25a-31a yk., 6. H.asır) (GAS 226).

137. Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Yûsuf b. ebî'l-Fütûh el-Mısrî'nin tek meclislik *Emâlî*'si. Tahrîc eden: Takiyüddîn b. Râfi' (İbn Hacer *Müfehres* 78b).

138. Sa'îd b. Seyyâr b. Muh. el-İshâkî el-Herevî'nin *Emâlî*'si. Rivâyet eden: Abdülhakk b. Abdilhâlik b. Ah. b. Yûsuf (Sirâcüddîn *Meşyeha* 138b).

139. Ebû Muh. Abdullah b. Abdirrahman el-Osmânî ed-Dîbâcî'nin (6. H. asır) *Emâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 330 (53-56 yk., I, Hâfız Diyâü'l-Makdisî'nin hattı ile; NÂSIR 278).

140. Ebû Abdillah el-Huseyn b. Alî b. Ah. b. Muh. b. el-Bünânî'nin 417 H. senesinde

imlâ ettiği *Emâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 37/12 (bir meclis, 166a-169a, 533 H.; GAS 228).

141. el-Mürşidübillah Yahyâ b. el-Huseyn b. İsma'îl eş-Şihrî'nin (öl. 488 H.) *Emâlî*'si. Yazması: San'a, hadîs 381-2 (2 cilt, 616, 633 H.; 400 yk.; MMMA, 1955, s. 202).

142. Ebû Muh. Yahyâ b. Muh. b. Sa'îd b. Kâtib el-Hâşimî'nin (228-318 H.) *Emâlî*'si. Râvîsi: Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Ah. es-Saydelânî. Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 87 (82a-89a, 6. H. asır), 90/5 (48a-57a, 5. H. asır; GAS 176), mec. 78 (iki meclis).

143. Ebû'l-Kâsım el-Fadl b. Muh. b. Alî el-Kasbânî en-Nahvî'nin *Emâlî*'si. Rivâyet eden: Ebû Muh. el-Kâsım b. Alî b. Osmân el-Harîrî el-Basrî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 141b).

144. *Cüz' fîhî meclisân an Ebî Bekr Muh. b. Abdillah b. İshâk er-Rabâtî ve Ahmed b. Yûnus ed-Dabbî* (İbn Hacer *Müfehres* 185a).

145. Ebû'l-Mahâsin Yûsuf b. Hasan b. Abdilhâdî'nin *Emâlî*'si (*Sila* 83-27, 411).

146. Ebû Alî İsm. b. el-Kâsım el-Bağdâdî el-Kâlî'nin *Emâlî*'si (*Sila* a.y.).

147. Ebû'l-Kâsım Hibetullah b. el-Hasan b. Hibetillah et-Taberî eş-Şâfi'î el-Lâlekâ'î'nin (öl. 418 H.) *Emâlî*'si. Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 68 (40. meclis, 112-114 yk.); mec. 63 (birkaç meclisten oluşan bir cüz'ü, 120a-124a, 7. H. asır; NÂSIR 384).

148. Ebû'l-Hasan Sa'dullah b. Nasr b. Sa'îd ed-Dücâcî'nin *Emâlî*'si (Sirâcüddîn *Meşyeha* 102ab).

BÜYÜK RÂVÎLERİN KÜÇÜKLERDEN, BABALARIN ÇOCUKLARINDAN VE BUNLARIN TAM TERSİ RİVÂYETLERE DÂİR KİTAPLAR

Ehemmiyetli ve faydalı bir bilgi dalıdır. Bu işe asıl olan hâdise Resûlullah (sav) Efendimizin Temîmü'd-Dârî'den Cessâse haberini[1] rivâyet etmiş olmasıdır.

Bu sahanın kitapları:

1. İbnü'l-Mancenîkî'nin *K. Mâ revâhu'l-kibâr ani's-sığâr ve'l-âbâi ani'l-ebnâ*'sı[2]: Hâfız Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Yûnus b. el-Mancenîkî el-Verrâk, sika hâfız, Mısır'a yerleşmiş, 304 H. senesinde vefât etmiştir.

2. El-Hatîbu'l-Bağdâdî'nin *K. Rivâyeti's-sahâbe ani't-tâbi'în*'i[3].

3. Yine onun *K. Rivâyeti'l-âbâi ani'l-ebnâ*'sı[4].

4. Ebû Nasr Ubeydullah b. Sa'îd es-Siczî el-Vâ'ilî'nin *K. Rivâyeti'l-ebnâ'i an âbâ'ihim*'i. İbn Kesîr'in dediği gibi müteahhirûndan biri, bu eser üzerine mühim ve nefîs ilâvelerde bulunmuştur.

5. Ebû Hafs b. Şâhîn'in *K. Men revâ an ebîhî mine's-sahâbe ve't-tâbi'în*'i.

6. İbn ebî Hayseme'nin *Cüz' men revâ an ebîhî an ceddihî*'si.

7. Salâhüddîn Ebû Sa'îd Halîl b. Keykeldî el-Alâ'î el-Hâfız'ın *K. el-Veşiyyi'l-mu'lim fîmen revâ an ebîhî an ceddihî ani'n-Nebî Sallallahu aleyhi ve-sellem* adlı eseri[5], babasından, ceddinden rivâyet edenler hususunda ya-

---

1* Bu hadîs, Fâtime binti Kays'ın rivâyetiyle Kutub-u sitte erbâbından bazılarınca tahrîc olunmuştur: Müslim (*Sahîh*, el-fiten, bâb 23: hurûcu'd-Deccâl), Ebû Dâvud (*Sünen*, el-melâhim, bâb 15: fî haberi'l-Cessâse), Tirmizî (*Câmi'*, el-fiten, bâb 65: hadîsu Temîmi'd-Dârî fî'd-Deccâl), İbn Mace (*Sünen*, el-fiten, bâb 33: fitnetu'd-Deccâl).

2* Bu kitabı, müellifinden el-Hasan b. Reşîk ez-Zâhid rivâyet etmiştir (İbn Hacer *Müfehres* 100a; *Sıla* 83-27, 443).

3* Tek cüz'dür (*Tezkire* III, 1140). Bu kitabı, el-Hatîb'den rivâyet eden: Hibetullah b. Ahmed el-Vâsitî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 47b; *Sıla* 84-28, 351).

4* Bunu müellifinden Ebû Bekr Muh. b. Abdillah b. Muh. el-Ensârî el-Kâdî rivâyet etmiştir (İbn Hacer *Müfehres* 76a; *Sıla* 84-28, 351).

5* Bkz. *Vefeyât İbn Râfi'* II, 228; *Fihris* 791.

*** Bu sahada yazılan diğer kitaplar:**

1. Ebû Bekr Muh. b. Muh. b. Süleymân b. el-Hâris el-Ezdî el-Vâsitî, İbnü'l-Bâğandî (öl. 312 H.) ve eseri: *K. Mârevâhu'l-ekâbir ani'l-asâğîr mine'l-muhaddisîn mine'l-efrâd*. Yazması: Zâhiriyye 101/18 (I, 220a-227a, 6. H. asır) (GAS 173).

2. Ebû Abdillah Muh. b. Mahled b. Hafs ed-Dûrî el-Attâr'ın (233-331 H.) *K. Mârevâ-*

zılan kitapların en genişidir. Büyük ve tek cilt olan eserini bazı kısımlara ayırmış, her tercemede o şahsın merviyâtından bir hadisi de tahrîc etmiştir. Bu kitabı telhîs eden hâfiz İbn Hacer, üzerine pek çok tercemeyi de ilâve etmiştir.

---

hu'l-ekâbir an Mâlik b. Enes'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 97 (202a-209a, 6. H. asır); mec. 91 (I, 36-43 yk.) (GAS 181). *Bernâmec Vâdiyâşî*'de (s. 281) İbn Mahled'in *Cüz' fîhî rivâyetu'l-ekâbir ani'l-asâğîr*'i zikredilmiştir. Râvîsi: Ebû Ömer b. Mehdî'dir.

3. Ebû'l-Haccâc Şemsüddîn Yûsuf b. Halîl ed-Dimaşkî'nin (555-648 H.) isnâdında peşpeşe dört sahâbînin birbirlerinden rivâyette bulunduğu hadîsler hakkındaki eseri: *Cüz' fîhî'l-ehâdîsu'lletî icteme'a fî isnâdihâ erba'atün mine's-sahâbe yervî ba'duhum an ba'd* (*Siyer* XXIII, 153). Bu cüz' *Rubâ'iyâtu's-sahâbe* adıyla da bilinmektedir.

ed-Dârekutnî diyor ki: Ebû Muh. es-Seba'î'yi işittim diyordu ki: Vezir İbnü Hizâbe, Haleb'de bizim yanımıza geldiğinde cemaat çevresini sardı. Benim muhaddis olduğumu anlayınca bana: "İsnâdında peşpeşe dört sahâbînin bulunduğu bir hadîs biliyormusun?" diye sorunca ona Ömer hadîsini söyledim. Bunun üzerine bundan hoşlandı ve daha sonra onun yanında bir mevkim hasıl oldu (*Tezkire* III, 954).

4. Hâfız Ebû Muh. Abdülganî b. Sa'îd b. Alî el-Ezdî'nin eseri: *el-Ehâdîsulletî 'ctemea' fîhâ erba'atün mine's-sahâbe yervî ba'dun an ba'd*. Müellifinden rivâyet eden: Ebû'l-Abbâs Alî b. Bakâ' el-Mısrî el-Verrâk (öl. 450 H.) (*Bern. Vâdiyâşî* 268).

5. İbn Kutlûbôğâ'nın *Risâle fîmen revâ an ebîhî an ceddihî*'si (*Fihris* 973).

6. Ebû Mûsâ'l-Medînî'nin *el-Latâ'if fî rivâyeti'l-kibâr ve-nahvihim ani's-sığâr*'ı (*Siyer* XXI, 154).

7. İbn Hacer'in *Nüzhetu's-sâmi'în fî rivâyeti's-sahâbe ani't-tâbi'în*'i (*Fihris* 334).

8. Ebû Muh. Abdullah b. Muh. b. Ca'fer b. Hayyân, Ebû'ş-Şeyh el-İsfehânî el-Ensârî'nin (274-369 H.) eseri: *Zikru'l-akrân ve-rivâyâtuhum an ba'dihim ba'dan*. Yazmaları: Kahire, mustalah 221 (27 yk.); Zâhiriyye, mec. 53 (*"hadîsu'l-akrân"* başlığı ile, 1a-6b, 7. H. asır) (GAS 201).

RİVÂYET ÂDÂBI VE KÂNÛNLARINA DÂİR KİTAPLAR

1. el-Hâtîbu'l-Bağdâdî'nin *el-Câmi' li-ahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'* adlı eseri.

2. Yine aynı müellifin *K. el-Kifâye fî ma'rîfeti usûli ilmi'r-rivâye*'si.

3. Ebû Sa'd b. es-Sem'ânî'nin *K. Edeb imlâi'l-hadîs*'i[1].

4. Ebû'l-Fadl Sâlih b. Ahmed b. Muh. b. Ahmed et-Temîmî el-Hemedânî'nin —güvenilir, sâlih hâfiz, 384 H. senesinin Şa'bân ayında vefât etmiştir. Kabri başında yapılan duâlara icâbet olunmaktadır— K. *Süneni't-tahdîs*'i[2].

1* Max Weisweiler'in tahkiki ile 1981 yılında Beyrut'ta Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye tarafından neşredilmiştir.

2* Bkz. el-Hatîb, *Ta'rîhu Bağdâd* IX, 321; *Tezkire* III, 986.

AVÂLÎ KİTAPLARI

1. Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Halîl ed-Dimaşkî'nin *Avâliyyü'l-A'meş*'i[1].

2. Diyâüddîn Muh. b. Abdilvâhid el-Makdisî'nin 6 cüz'lük *Avâlî Abdir-rezzâk*'ı[2].

3. Ebû Abdillah Muh. b. İshâk b. Mende'nin *Avâlî Süfyân b. Uyeyne*'si[3].

4. Ebû Abdillah el-Hâkim'in *Avâlî Mâlik*'i[4].

1* Bkz. *Meşyehatu'l-Halebî* 100a; *Siyer* XXIII, 153; *Sebet İbn Habîb* 25a; *Sila* 85-29, 16.

İbn Halîl, başka hadîs imâmlarının da âlî rivâyetlerini biraraya getirmiştir:

a) *Avâliyyü'l-İmâm Ebî Hanîfe* (*Meşyehatu'l-Halebî* 48a; *Siyer* XXIII, 153). Elyazma nüshası vardır: Zâhiriyye, mec. 7 (43-48 yk.), mec. 59 (120-121 yk.) (NÂSIR 149, 436).

b) *Avâlî Ebî Âsım en-Nebîl* (*Siyer* XXIII, 153; *Bern. Tüceybî* 225).

c) *Avâlî Hişâm b. Urve* (*Siyer* XXIII, 153; *Bern. Tüceybî* 218). Yazması Şam'dadır: Zâhiriyye, mec. 61 (179a-194b, 7. H. asır) (GAS 88, NÂSIR 149, 436).

2* Takiyyüddîn Süleymân b. Hamza'nın rivâyetiyle. Bkz. İbn Hacer *Müfehres* 207a; *Sila* 85-29, 17.

Diyâü'l-Makdisî'nin âlî hadîsleri cem'ettiği diğer çalışmalarından tesbit edebildiklerim:

a) *Bulğatu't-tâlibi'l-hasîs fî sahîhi avâliyyi'l-hadîs*. 2. ve 7. cüzleri yazma hâlinde zamanımıza ulaşabilmiştir: Ezher I, 418 (26 yk., 7. H. asır).

b) *el-Müntekâ min avâlî Ebî Âsım* (İbn Hacer *Müfehres* 204b); *Muvâfakâtu Ebî Âsım* (*Sila* 85-29, 474).

c) *el-Ebdâlu'l-avâlî*. Süleymân b. Hamza'nın rivayeti ile. Bkz. İbn Hacer *Müfehres* I, 179b-a; II, III, IV, V, 54b; VII, 201a; VIII 206b.

d) *el-Müntekâ min avâlî Sa'îd b. Mansûr*. Rivâyet eden: Takiyyüddîn Sül. b. Hamza (İbn Hacer *Müfehres* 204b).

e) *Muvâfakâtu Mûsâ b. İsm. ve-Revh b. Ubâde*. Rivâyeti aynı (İbn Hacer *Müfehres* 207b).

f) *Muvâfakâtu avâlî*. Yazmaları mevcuttur: Zâhiriyye, mec. 101 (126-127 yk.) (NÂSIR 335); Kahire, Supp. I, 211, hadîs 2024 (11 s.).

g) *Avâliyyü'l-esânîd*. Takiyyüddîn Sül. b. Hamza'nın rivâyeti ile (İbn Hacer *Müfehres* 202b). Yazma nüshası: Zâhiriyye, mec. 38 (177-186 yk., 635 H. tarihli bir semâı vardır) (NÂSIR 329).

h) *Ehâdîsu avâlî ve-hikâyât ve-eş'âr*. Yazması: Zâhiriyye, mec. 9 (168-172 yk.); mec. 16 (46-52 yk.) (NÂSIR 325).

i) *Avâlî hadîsihî*. Yazması: Zâhiriyye, mec. 16 (1-17 yk.; 634 H. tarihinde müellife okunmuş, onun elyazısı ile semâ kaydı mevcut).

j) *el-Müntekâ min avâlî Sül. b. Harb* ile.

k) *el-Müntekâ min avâlî Sül. b. Dâvud el-Hâşimî* (İbn Hacer *Müfehres* 204b).

3* Oğlu Ebû Amr Abdülvehhâb'ın rivâyeti ile (İbn Hacer *Müfehres* 154b; *Sila* 85-29, 17).

4* Ebû Sa'd Muh. b. Abdirrahman el-Kencerûdî'nin rivâyeti ile (İbn Hacer *Müfehres* 63a; *Sila* 85-29, 17). Tamamı 4 cüz'dür.

5. Süleym er-Râzî'nin *Avâlî Mâlik*'i[5]: Ebû'l-Feth Süleym b. Eyyûb b. Süleym er-Râzî —ki bu, Zâ harfinin ilâvesiyle Rey kentine nisbettir— el-Fakîh eş-Şâfi'î, 447 H. senesinde vefât etmiştir. Onun *K. et-Terğîb* ve *K. Garîbi'l-hadîs* gibi eserleri de mevcuttur. Ayrıca onun 3 adet *subâ'î* (yedi râvili) hadisi vardır.

6. Ebû'l-Adl Kâsım b. Kutlûboğâ el-Hanefî'nin *Avâliyyü'l-Leys b. Sa'd*'ı[6].

7. Takiyyüddîn b. Teymiyye el-Harrânî'nin *Avâliyyü'l-Buhârî*'si[7].

8. Ebû'ş-Şeyh b. Hayyân'ın *Avâlî*'si[8].

9. Reşîdüddîn Ebû'l-Hüseyn Yahyâ b. Alî el-Attâr'ın *Avâlî*'si[9].

10. Ebû'l-Mehâsin et-Taberî'nin *Avâlî*'si: Ebû'l-Mehâsin Abdülvâhid b. İsma'îl er-Rûyânî et-Taberî eş-Şâfi'î. "Şâfi'î'nin kitapları yansaydı, hepsini ezberimden imlâ ederdim" sözünün sâhibidir. Pek çok kitabın müellifi olup 501 yahut 502'de şehit edilmiştir.

11. İbn Attâb'ın *Avâlî*'si[10]: Ebû Muh. Abdurrahman b. (Kurtuba müftüsü ve âlimi:) ebî Abdillah Muh. b. Attâb el-Endülüsî el-Mâlikî. Babası H. 462'de, kendisi ise 520 yılında vefât etmiştir.

12. İbn Sükkere'nin *Avâlî*'si: Ebû Alî el-Hüseyn b. Muh. b. Fîre b. Hayyûn es-Sadefî, İbn Sükkere es-Sarkustî. Büyük hâfız imâm, Endülüs sınırında H. 514 senesinde şehit düşmüştür.

13. Muhibbüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Mahmûd en-Neccâr el-Bağdâdî el-Hâfız'ın *Avâlî*'si.

14. Şemsüddîn Muh. b. Tûlûn eş-Şâmî'nin *ed-Dürerü'l-gavâlî fi'l-ehâdîsi'l-avâlî*'si. 10 hadisi şâmildir[11].

5* Ebû'l-Kâsım Alî b. İbr. el-Huseynî'nin rivâyeti ile (*Sıla* a.y.). Yazma nüshaları vardır: Zâhiriyye, hadîs 387 (214-220 yk.) (NÂSIR 303); Kahire, Suppl. II, 145 (7 yk.).

6* Yazma nüshası: Berlin 1399.
Yine İbnu Kutlûbôğâ'nın *Avâlî hadîsi't-Tahâvî*'si vardır (*Fihris* 972). Bir yazması mevcuttur: Berlin 1398.

7* Bunun dışında İbn Teymiyye'nin *el-Gaylâniyyât* ile *Fevâ'idü'l-Müzekkî*'den hazırladığı 31 hadîslik bir *Ebdâdu'l-avâlî*'si mevcuttur. Yazması: Bankipore V, 2, 462/1 (GAL).

8* Yegâne râvîsi: Ebû Tâhir Muh. b. Ah. b. Abdirrahîm (İbn Hacer *Müfehres* 143a; 202ab; *Meşyehatu'l-Halebî* 106b; *Sıla* 85-29, 16). Yazma nüshaları mevcuttur: Zâhiriyye, mec. 93 (I-II, 21a-37a yk, 592 H.), âmm 3637 (I, 57-65 yk.; Diyâü'l-Makdisî'nin elyazısı ile); Kahire[2] I, 107, hadîs 1559 (10a-14a, 8. H. asır); Kahire I, 107, hadîs 2024 (9 yk., 865 H.) (GAS 201).
Yine Ebû'ş-Şeyh'in *Avâlî*'sinin müellifinin dışında Ebû İshâk İbr. b. Sa'îd el-Hammâl da tahrîc etmiştir (*Sıla* 85-29, 16).

9* Bkz. *Sıla* 85-29, 17.
Bunun dışında yine el-Attâr'ın *el-Mûsâfahât*'ı (İbn Hacer *Müfehres* 147b-b; *Sıla* 85-29, 496) ile *Muvâfakât*'ı (*Sıla* 85-29, 474) mevcuttur.

10* İbnü Beşkuvâl'ın rivâyeti ile. Bkz. İbn Hacer *Müfehres* 138ba; *Bern. Vâdiyâşî* 261; *Sıla* 85-29, 16).

11* Bkz. *Fihris* 474.

Daha pek çok avâlî vardır.[12]

12* **Diğer avâlî kitapları:**

1. el-Hatîbu'l-Bağdâdî'nin *Avâlî (hadîsi) Mâlik*'i. Ebû Muh. Hibetullah b. Ah. el-Ekfânî ile Abdülkerîm b. Hamza es-Sülemî'nin rivâyeti ile (İbn Hacer *Müfehres* 17b, 53a; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 48b). Bir yazması mevcuttur: Zâhiriyye, mec. 101 (70-80 yk.) (NÂSIR).

2. Kâdılar Kâdısı Takiyyüddîn Ebû'l-Fadl Süleymân b. Hamza el-Makdisî'nin (628-715 H.) *el-Musâfahât ve'l-muvâfakâtu'l-avâlî*'si. Onun için tahrîc eden meşhûr hâfız ez-Zehebî (İbn Hacer *Müfehres* 179bb; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 81b; *Sila* 85-29, 496). Bir yazması mevcuttur: Şehit Ali 546 (97a-102a, 9. H. asır sonunda İbn Hacer ve Sahâvî'nin elyazısı ile semâ notları vardır.).

3. *Avâlî Müsnedi Abd b. Humeyd*. Yazmaları mevcuttur: Zâhiriyye, mec. 110 (70a-78b, 531 H. civarı) (GAS 113); Kahire Suppl. I, 210, hadîs 2024 (12 s.).

4. Ebû Zekeriyyâ' Yahyâ b. Muh. en-Nîsâbûrî el-Müzekkî'nin (330-414 H.) *Avâlî*'si. Yazmaları Şam'dadır: Zâhiriyye, mec. 40 (VIII, 272a-281b, 8. H. asır), mec. 66/4 (45a-59a, V, 6. H. asır) (GAS 227).

5. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Avâlî Sa'îd b. Mansûr*'u (*Meşyehatu'l-Halebî* 106 ab). Yazması: Zâhiriyye, mec. 83/2 (27-38 yk.) (GAS 104).

6. eş-Şerîf en-Nakîb Ebû'l-Fevâris Tarrâd b. Muh. ez-Zeynebî'nin (öl. 491 H.) *Avâlî*'si. Semâ ve kıraat olunan kitaplar cümlesindendir (*Gunye* 197; *Sebet İbn Habîb* 26b; İbn Hayr *Fehrese* 160; İbn Hacer *Müfehres* 179ba; 111aa; *Vefeyât İbn Râfi'* II, 189).

7. İbn Haceri'l-Askalânî'nin *Avâliyyü'l-İmâm Müslim*'i. Muh. el-Meczûb'un tahkiki ile 1973 yılında ed-Dâru't-Tûnusiyye tarafından neşredilmiştir.

8. Yine İbn Hacer'in *Nazmu'l-le'âlî bi'l-mi'eti'l-avâlî*'si. Yazma nüshaları: Köprülü 428/4 (136a-215a, 860 H. civarı, müellif nüshasından kopye edilmiş); Brill. H[2] 763. Çoğunluğu uşârî senedli hadîslerden oluşmuştur.

9. Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasan b. Asâkir'in *el-Cevâhir ve'l-le'âlî fî'l-ebdâli'l-avâlî*'si. En az üç cüz'den oluşmuş idi (*Meşyehatu'l-Halebî* 104a; İbn Hacer *Müfehres* 132a).

10. Yine İbn Asâkir'in İzzüddîn Muh. b. Ah. b. Muh. b. el-Hasan b. Asâkir'in rivâyetiyle olan *Avâlî*'si (*Bern. Vâdiyâşî* 263).

11. Yine İbn Asâkir'in *Avâlî hisân*'ı (İbn Hacer *Müfehres* 154a; *Sila* 85-29, 17).

12. Onun oğlu Behâüddîn Ebû Muh. el-Kâsım b. Alî b. el-Hasan b. Asâkir'in *K. el-Ebdâli'l-muhrace mine's-sihâh ve'l-hisân ve'l-avâlî*'si (*Siyer* XXI, 408; *Sila* 83-27, 453).

13. Ebû Abdillah Muh. b. el-Fadl b. Ah. b. Muh. el-Fürâvî es-Sâ'idî'nin (441-530 H.) *el-Avâliyyü'l-mi'e = el-Mi'etü'l-avâlî*'si. Bunu ondan torunu Ebû'l-Feth Mansûr b. Abdilmun'im rivâyet etmiştir. Yazmaları mevcuttur: Feyzullah 507/9 (62a-78a yk., 9. H. asır; 69-70. yapraklar arası noksan); Zâhiriyye, mec. 33 (1-33 yk., NÂSIR 176); Dârulkutub, hadîs 2024 (kopyası: 25613b, 68 s. Kahire Suppl. I, 213).

14. Şerefüddîn Ebû Muh. Abdülmü'min b. Halef b. ebî'l-Hasan ed-Dimyâtî'nin (613-705 H.) *Ehâdîsu avâlî mine'l-muvâfakât ve'l-ebdâl ve't-tusâ'iyât ve'l-musâfahât ve'l-enâşîd ve'l-maktû'ât*'ı (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 104a; *Fihris* 407; *Sila* 85-28, 496). Yazma nüshaları: Escurial[2] 1800/12; Zâhiriyye, mec. 129 (199-214 yk.; NÂSIR 277); Kahire, Suppl. I, 210, hadîs 2024 (26 s.).

15. Ebû Mûsâ Muh. b. ebî Bekr b. ebî Îsâ el-Medînî'nin (501-581 H.) *Müntehâ ragâ'ibi's-sâmi'în fî avâlî ehâdîsi't-tâbi'în*'i (*Sila* 85-29, 497; *Siyer* XXI, 154). Bir yazma nüshası: Zâhiriyye, mec. 111 (I, 236-257 yk.).

16. Ebû'n-Nûn Yûnus b. İbrâhîm ed-Debûsî el-Kinânî el-Mısrî'nin (öl. 729 H.) *İltikâtü'd-düreri'l-meknûn fî avâlî Ebî'n-Nûn*'u. Onun için hadîslerinden tahrîc eden: Ebû'l-Huseyn Ah. b. Aybek b. Abdillah el-Husâmî ed-Dimyâtî (700-749 H.). Yazması mevcuttur: Şehit Ali 546 (I, 5a-14b yk.; II, 17a-23b yk.; III, 24a-29a; IV 30a-34b yk.; VI, 49a-56b yk.; 799 H.; İbn Hacer'in elyazısı ile).

17. Zahîrüddîn Ebû Abdillah el-Hasan b. el-Abbâs el-Rüstemî'nin *Muvâfakât*'ı. Müellifinden rivâyet eden: Kerîme binti Abdilvehhâb el-Kureşiyye (*Sila* 85-29, 474).

18. Zeyneb binti'l-Kemâl'in *Muvâfakât*'ı. Onun için tahrîc eden: Ebû Muh. el-Kâsım b. Muh. el-Birzâlî (İbn Hacer *Müfehres* 106b, 185b; *Sila* 85-29, 474).

19. en-Necîb Abdüllatîf b. Abdilmun'im el-Harrânî'nin en az 8 cüz'den oluşan *Muvâfakât*'ı (İbn Hacer *Müfehres* 138ba, 139a; *Sila* 85-29, 474).

20. Yine en-Necîb'in *Mûsâfahât*'ı. Tamamı iki cüz'dür (İbn Hacer *Müfehres* 139bb, 160ba; *Sila* 85-29, 496).

21. Yine en-Necîb'in dört cüzden oluşan *K. el-Ebdâli'l-âliyye ve'l-musâfahât*'ı (İbn Hacer *Müfehres* 138ba; *Sila* 83-27, 453).

22. Zeynüddîn Ah. b. Abdiddâ'im'in *Meşyeha*'sındaki *Musâfahât*'ı. Onun *Meşyeha*'sını İbnü'z-Zâhirî tahrîc etmiştir. Sözkonusu musâfahâtı seçme yapan: Zeynüddîn Ebû'n-Na'îm Ridvân b. Muh. b. Yûsuf el-Akabî el-Mısrî (769-853 H.). Yazma nüshası: Kahire, Suppl. III, 65, hadîs 2024 (30 s.).

23. Yine İbn Abdiddâ'im'in *Avâlî*'si. Tahrîc eden: Hâfız Salâhuddîn Halîl b. Keykeldî el-Alâ'î eş-Şâfi'î (694-761 H.). Yazması: Kahire, Suppl. I, 215, hadîs 2024 (7 s.).

24. Ebû Bekr Ah. b. Muh. el-Berkânî'nin *Musâfahâtu Müslim ve'l-Buhârî*'si (İbn Hayr *Fehrese* 165-6; *Siyer* XXIII, 213).

25. Ebû'l-Hasan Muh. b. Alî b. Muh. b. Sahr el-Ezdî el-Mekkî'nin *Avâlî Mâlik*'i. Müellifinden rivâyet eden: Ebû Sâdık Mersed b. Yahyâ el-Medînî (İbn Hacer *Müfehres* 63b; *Meşyehatu'l-Halebî* 12ab).

26. Ebû'l-Kâsım el-Kâsım b. Muh. b. Ah. b. Süleymân el-Evsî el-Kurtubî, İbnü't-Taylasân'ın (575-642 H.) *K. el-Va'd ve'l-incâz fi'l-müstahrec mine'l-hadîsi'l-âlî li't-tâlibi'l-müctâz*'ı (*Siyer* XXI, 115; *Bern. Tüceybî* 172).

27. Ebû Amr Muh. b. Ah. b. Hamdân'ın *Avâlî*'si. Ebû Sa'd Muh. b. Abdirrahman el-Kencerûdî'nin rivâyeti ile (İbn Hacer *Müfehres* 155a; *Sila* 85-29, 16).

28. Ebû Bekr Abdülgaffâr b. Muh. b. el-Huseyn eş-Şeyzerî'nin (414-510 H.) *el-Avâliyyü's-sihâh ve'l-garâ'ibu'l-hisân*'ı (*Sila* 85-29, 17). Yazması mevcuttur: Zâhiriyye, hadîs 279 (208-221 yk., I, II) (NÂSIR 321).

29. Necmüddîn Abdullah b. ebî'l-Vefâ Muh. b. el-Hasan el-Bâderânî'nin *Avâlî*'si (İbn Hacer *Müfehres* 147aa; *Sila* 85-29, 18).

30. Rüknüddîn Ebû'l-Abbâs Ah. b. Abdilmün'im b. ebî'l-Ganâ'im b. Ah. b. Muh. el-Kazvînî et-Tûsî'nin (öl. 705 H.) *Avâlî*'sini İmâm ez-Zehebî, tahrîc etmiştir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 46b; *Dürer* I, 194).

31. Hâfız İbn Hacer'in *Diyâu'l-enâm bi-avâliyyi'l-Bulkinî*'si (*Fihris* 336, 720).

32. Ebû'l-Kâsım Zâhir b. Tâhir eş-Şehhâmî'nin *Ziyâdâtu avâlî Mâlik*'i. Râvîsi: Fâtime binti Sa'di'l-hayr b. Sehl (*Sila* 84-28, 362).

33. İzzüddîn Ömer b. Muh. b. Mansûr, İbnü'l-Hâcib'in (592-630 H.) *Avâlî hadîsi Mâlik*'i. Yazma nüshası: Zâhiriyye, mec. 103 (119-136 yk.) (NÂSIR 42).

34. *Avâlî ehâdîsi Mâlik*. Hişâm b. Ammâr'ın (153-245 H.) Mâlik'ten rivâyetlerinden bir grup hadîs. Yazması: Zâhiriyye, mec. 98 (57a-61a, 559 H.) (GAS 112).

35. Ebû'l-Mevâhib el-Hasan b. Hibetillah b. Mahfûz et-Tağlebî, İbnü Sasrî'nin (537-586 H.) *Avâlî İbn Uyeyne*'si (*Siyer* XXI, 265).

36. Ebû'l-Yümn Zeyd b. el-Hasan b. Zeyd el-Bağdâdî'nin (520-613 H.) *Avâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 10 (89-100 yk.) (NÂSIR 219).

37. Burhânüddîn İbr. b. Abdirrahman b. eş-Şirâzî'nin *Avâlî*'si (*Sila* 85-29, 19).

38. *et-Tergîb* kitabının sâhibi meşhûr âlim el-Münzirî'nin tek ciltlik *Muvâfakât*'ı (*Siyer* XXIII, 321).

39. Ebû Bekr b. el-Arabî'nin *Musâfahâtu'l-Buhârî ve-Müslim*'i. Tamamı altı hadîstir (İbn Hayr *Fehrese* 166).

40. el-Mustağfirî'nin *Avâlî*'si. Yazması: Hamidiye 1447, eserin hâmişinde yer almıştır.

41. Zehebî'nin *Avâliyyü'l-Mut'im*'i (İbn Hacer *Müfehres* 99b).

42. Ebû'l-Ganâ'im Muh. b. Alî en-Nersî'nin *Avâliyyü Bağdâd*'ı (*Sila* 85-29, 17).

43. Abdullah b. Abdilvâhid b. Allâk'ın *Avâlî*'si. Rivâyet eden: Ebû Muh. el-Hasan b. Raşîk (İbn Hacer *Müfehres* 100b).

44. Tâcüddîn Ebû'l-Hasan Alî b. Ah. b. Abdilmuhsin el-Huseynî el-İrâkî'nin (öl. 704 H.) Zehebî tarafından yapılan seçmeleri: *el-Ehâdîsu'l-avâlî'l-müntekâ* (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 108a).

45. Şerefüddîn Ebû'l-Feth Muh. b. el-Kureşî, İbnü'n-Neşevî'nin hadîslerinden yapılan seçme âlî senedli hadîsler. Seçme yaparak tahrîc eden: Fahrüddîn Ebû Bekr Abdurrahman b. Muh. b. Abdirrahman b. Muh. b. Abdirrahman el-Ba'lbekî el-Hanbelî (685-732 H.). Yazması: Zâhiriyye, mec. 62 (136-143 yk.) (NÂSIR 372).

46. Ebû Bekr Muh. b. Abdillah b. Alî b. ebî Zeyd el-Enmâtî'nin 414 H. senesinde imlâ ettiği *Avâlî*'si (*Meşyehatü'l-Halebî* 21a).

47. İzzüddîn Ömer b. Muh. b. Mansûr, İbnü'l-Hâcib'in (592-630 H.) *el-Musâfahât ve-muvâfakât ve-ebdâl ve-ehâdîsu avâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 110 (93-107 yk.) (NÂSIR 42).

48. Necmüddîn Ebû Abdillah Muh. b. ebî Bekr b. Ah. b. Halef el-Belhî, İbnu'n-Nûr'un (557-653 H.) *Ehadîsu avâlî muvâfakât ve-hikâyât ve-inşâdât*'ı. Yazması: Zâhiriyye, âmm 3637 (41-50 yk.) (NÂSIR 128).

49. Ebû Abdillah Muh. b. Abdilmun'im b. Ammâr, İbnü Hâmil el-Harrânî el-Hanbelî'nin (603-671 H.) *Ehâdîsu avâl*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 10 (111-117 yk.; müellif hattı ile) (NÂSIR 129).

50. Emînüddîn Abdürrahîm b. ebî Ca'fer Ah. b. Alî b. Talha el-Ensârî, İbnü Uleym es-Sebtî'nin (585-655 H.) *K. Mâ azherehu'l-litaf li'l-ayân min bahri'l-lu'lu' ve'l-mercân mine'l-ehâdîsi'l-avâlî ve'l-ebyâti'l-hisân*'ı (*Bern. Vâdiyâşî* 268-9).

51. Ebû'l-Bennâ' Hamdân b. Şebîb b. Hamdân el-Attâr'ın (7. H. asır) *el-Fevâ'idü'l-avâlî's-sıhâhi'l-hisân*'ı. Yazması: Zâhiriyye, mec. 56 (182-190 yk., I, 697 H.) (NÂSIR 63).

52. Takiyüddîn Ebû Eyyûb Yûsuf b. Hibetillah b. et-Tufeyl ed-Dimaşkî'nin *Avâlî*'si (*Bern. Tüceybî* 233).

53. Ebû'l-Fadl b. Hayrûn'un *Avâlî*'si. İbn Muğâvir'in dinlediği hadîs cüzlerinden biri (*Siyer* XXI, 151).

54. Kâdi'l-Meristân'ın *Avâlî*'si de kıraat ve rivâyet olunan âli cüz'lerden birisi idi (*Dürer* III, 311, 400).

55. Ebû'l-Velîd b. ed-Debbâğ'ın *Avâlî*'si. Tek cüzdür (*Bern. Tüceybî* 233).

56. İmâm ez-Zehebî'nin (673-748 H.) *el-Avâliyyü'l-müntekâ min hadîsihî*'si. Yazması: Zâhiriyye, âmm 4512 (1-8 yk.) (NÂSIR).

57. Ebû Tâhir es-Silefî'nin (öl. 576 H. ?) *Ehadîsu müntekâti avâl*'i. Yazması: Zâhiriyye, mec. 66 (232-237 yk.; NÂSIR).

58. Sirâcüddîn Ebû Bekr Muh. b. Alî b. Yâsir el-Ceylânî'nin tek cüzlük *Avâlî*'si (*Bern. Tüceybî* 235).

59. Kivâmu's-sünne Şeyhu'l-İslâm Ebû'l-Kâsım İsm. b. Muh. b. el-Fadl et-Teymî el-İsbehânî'nin *el-Avâliyyü'l-muvâfakât*'ı. Yazması: Zâhiriyye, mec. 105 (116-133 yk., sonunda noksanlık var) (NÂSIR).

60. Ebû İshâk İbr. b. el-Huseyn b. Alî b. Mihrân, İbnü Dîzîl el-Kisâ'î'nin (öl. 281 H.) *Cüz' mine'l-ehâdîsi'l-müntekâti'l-avâlî ani'ş-şuyûhi'llezîne haddese anhumu'l-Buhârî*'si. Rivâyet eden: Ebû'l-Abbâs Ah. b. Muh. b. Sâlih el-Bürûcerdî. Yazma nüshası: Feyzullah 2169 (89a-92b, 7. H. asır).

61. Bürhânüddîn Ebû İshâk Ebû'l-Vakt İbr. b. el-Hasan el-Kûrânî eş-Şehrezûrî'nin (1025-1101) *Cenâhu'n-necâh bi'l-avâliyyi's-sıhâh*'ı. Bazı nüshalarından birisi İstanbul'dadır: Köprülü 279/1 (1a-33b yk., 1083 H., müellif hattı ile).

62. Ebû Muh. Abdullah b. Ahmed el-Makdisî'nin *Muvâfakâtu avâlî*'si. Onun için 10 âli senedli hadîsi tahrîc eden: Muh. b. Yahyâ el-Makdisî es-Sâlihî (703-759 H.). Yazması: Zâhiriyye, mec. 51 (75-81 yk.) (NÂSIR 394).

63. es-Sehâvî'nin *Nazmu'l-le'âl fî hadîsi'l-ebdâl*'i (*Fihris* 990).

64. Abdullah b. Muh. b. Muh. b. Fûrek el-Kabbâb'ın *Avâlî*'si (*Siyer* XXII, 23).

65. Burhânüddîn Ebû İshâk İbr. el-Fezârî ed-Dimaşkî, İbnü'l-Ferkâh'ın üç cüz hâlindeki *Avâlî*'si. Onun hadîsleri arasından seçmeler yaparak tahrîc eden: Salâhuddîn Halîl b. Keykeldî el-Alâ'î (*Bern. Vâdiyâşî* 293).

66. Ebû'l-Hasan el-Attâr'ın *Avâlî*'si, onun tek meclisten oluşan âli hadîslerini Zehebî tahrîc etmiştir (*Sila* 85-29, 478).

67. Ebû Abdillah Muh. b. İbr. b. Abdilvâhid b. Alî el-Makdisî'nin *el-Musâfahâtu'l-avâlî*'si (*Sila* 85-29, 496).

68. Şihâbüddîn Ah. b. Ömer b. Alî b. Abdissamed el-Bağdâdî el-Cevherî'nin (725-809 H.) *el-Ehâdîsu'l-avâl*'ı. Yazması: Ezher I, 390 (I, 224 yk. 791 H.). Müellif, bunu el-Mızzî'nin *Tehzîbu'l-kemâl*'inden istihrâc etmiştir.

69. ez-Zübeyr b. Bekkâr'ın *Avâlî*'si. Ah. b. Muh. et-Tûsî'nin rivâyeti ile. Bunun ilk cüz'ünü İbn Hacer de şeyhlerinden birisine okumuştur (İbn Hacer *Müfehres* 203b).

70. Taberânî'nin *Mu'cemu'l-kebîr*'indeki âli hadîsleri iki cüz halinde Hâfız İbnu'z-Zâhirî biraraya getirmiştir (İbn Hacer *Müfehres* 147 aa).

71. Ebû Bekr Muh. b. Ah. el-Hvârizmî'nin *Musâfahât*'ı tek cilttir (*Sila* 85-29, 496).

72. Ebû Tâhir b. Abdirrahîm'in *Avâlî*'sinden bir cüz'ü müellifinden İsm. b. el-Fadl b. Ah. el-Ahşîd rivâyet etmiştir (İbn Hacer *Müfehres* 117a).

73. Şerefüddîn Ebû Muh. et-Tûnî'nin 8 hadîsten oluşan *Musâfahât*'ı (*Bern. Tüceybî* 182).

74. Ebû'l-Kâsım İsma'îl b. Ah. b. Ömer es-Semerkandî'nin (454-536 H.) *Mâ karube seneduhû*'su. Yazması: Zâhiriyye, mec. 25 (17-21 yk.), hadîs 348 (118-125 yk.) (NÂSIR 195).

75. Şerefüddîn Ebû Muh. el-Hasan b. Alî b. Îsâ b. el-Hasan el-Lahmî eş-Şâfi'î'nin *Nüzhetu'l-hâtir mine'l-fevâ'idi'l-müntekâti'l-ehâdîsi'l-avâli'l-muvâfakât ve'l-ebdâl ve't-tüsâ'iyât ve'l-musâfahât ve'l-enâşîdi'l-müstahsenât*'ı (*Bern. Tüceybî* 207).

76. Sadrüddîn Ebû'l-Feth Muh. b. Muh. b. İbr. b. ebî'l-Kâsım el-Meydûmî el-Mısrî'-nin (öl. 754 H.) *Avâlî*'si. Onun için Hâfız el-Huseynî tahrîc etmiştir (*İber*, *Zeylü'l-Huseynî* IV, 160).

77. Ebû Mansûr el-Muzaffer b. Abdilkâhir b. el-Hasan b. Alî eş-Şehrezûrî'nin (öl. 623 H.) kendisi için tahrîc ettiği *Avâlî*'si (*Tekmile livefeyâti'n-nakale*, No. 1212).

78. Ebû'l-Kâsım Ömer b. Ah. b. ebî Cerâde, İbnü'l-Adîm'in *Avâlî*'si (*Sila* 85-29, 19).

79. İmâdüddîn Muh. b. Muh. b. Ah. ez-Zemlekânî ed-Dimaşkî'nin (öl. 762 H.) *Avâlî*'sini onun için meşhûr hâfız el-Birzâlî hazırlamıştır (*İber*, *Zeylu'l-Huseynî* IV, 193).

80. Muvaffakuddîn Ebû Muh. Abdullah b. Muh. b. Kudâme'nin *Bulğatu't-tâlibi'l-hasîs min sahîhi avâlîyyi'l-hadîs*'i. Onun için tahrîc eden kızkardeşinin oğlu: Diyâüddîn Muh. b. Abdilvâhid el-Makdisî (*Sila* 84-28, 15).

81. Ebû Bekr Kemâlüddîn Muh. b. Ah. b. Anter es-Sülemî'nin (645-738 H.) *Avâlî*'si. Onun için tahrîc eden el-Birzâlî'dir (*Dürer* I, 456).

82. Ebû Alî Mansûr b. Alî eş-Şa'îri el-Haffâr'ın (6. H. asır) *Avâlî*'si. Rivâyet eden: Ebû Tâhir es-Silefî. Yazması: Zâhiriyye, mec. 85 (285-290 yk.) (NÂSIR 320).

83. Ebû Alî el-Hasan b. Arefe b. Yezîd el-Bağdâdî'nin (158-257 H.) *Avâlî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 79 (1a-9b yk., 7. H. asır).

84. Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ah. b. el-Mübârek el-Gazzî, İbnü'ş-Şihne'nin (öl. 799 H.) *Ehâdîsu avâlî ve-fevâ'idü müntekâ*'sı. Tahrîc eden: Hâfız Ebû Zür'a Ah. b. Abdirrahîm el-İrâkî (762-826 H.). Yazması: Kahire, Suppl. I, 18, hadîs 2024.

85. Alemüddîn el-Kâsım b. Muh. b. Yûsuf el-Birzâlî'nin (665-739 H.) *Avâlî*'sinden 15 hadîslik bir bölümü yazma hâlinde elde edilmiştir: Zâhiriyye, mec. 63 (128-135 yk.) (NÂSIR 232).

86. Ebû Tâhir Muh. b. Abdirrahman b. el-Abbâs el-Muhallis'in tamamı 7 cüz' olan *Avâlî*'si. Yazması mevcuttur: Zâhiriyye, mec. 7 (31a-41b, 6. H. asır), mec. 52/4 (44a-51b, 740 H.) (GAS 214).

87. Büyük bir *Fihrist*'i de olan Ebû Abdillah Muh. b. Abdilmelik el-Mentûrî'nin *Avâlî*'si (*Bern. el-Mucârî* s. 23).

88. Kâdı Ebû Alî Huseyn Muh. es-Sadefî'nin 42 hadîsten oluşan *Avâlî*'si. Râvîsi: Ebû'l-Hakem Abdurrahman b. Abdilmelik b. Uşliyân es-Sarakustî (öl. 541 H.) (*Bern. Vâdiyâşî* 280).

89. Alî b. Bulbân Alâüddîn Ebû'l-Kâsım el-Makdisî en-Nâdirî'nin (612-684 H.)

Avâlî'si (*İber* III, 356).

90. İzzüddîn Ebû Muh. el-Hasan b. el-Adl Şerefîddîn Alî b. el-Kâdî İzziddîn Muh. b. el-Kâdî Cemâliddîn Muh. el-İsbehânî'nin *Avâlî*'si. Onun için hadîslerinden tahrîc eden: Alemuddîn Ebû Muh. el-Birzâlî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 108b).

91. Ebû Abdillah Muh. b. İbr. b. Abdilvâhid b. Alî el-Makdisî'nin *Musâfahâtu'l-avâlî*'si. Tahrîc eden: Ubeydu'l-İs'irdî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 10b).

92. İmâdüddîn Ebû'l-Muzaffer Abdülhâlik b. Fîrûz b. Abdillah el-Cevherî el-Hemedânî'nin (öl. 590 H.) *el-Avâlî ve'l-hisân*'ı. Yazması: Zâhiriyye, mec. 67 (151-166 yk.) (NÂSIR 346).

93. Alî b. Sâlih'in *Avâlî*'si (*Fihris* 684).

94. Tâcüddîn Ebû'l Hasan Alî b. Ah. b. Alî b. Muh. el-Kaysî, İbnü'l-Kastallânî'nin (öl. 665 H.) *el-Ehâdîsu'l-avâlî'l-münteka mine's-sıhâh ve'l-hisân ve'l-gara'ib*'i 5 cüz'den oluşmuştur. Tahrîc eden: Reşîdüddîn el-Attâr (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 108a).

95. Fahruddîn Ebû'l-Muzaffer Abdürrahîm b. Abdilkerîm b. Muh. b. Mansûr, İbnü's-Sem'ânî'nin (537-676 H.) babası onun için iki cüz' hâlinde bir *Avâlî* tahrîc etmiştir (*Siyer* XXII, 107).

96. el-Fîrûzâbâdî'nin *ed-Dürrü'l-ğâlî fi'l-ehâdîsi'l-avâlî*'si (*Fihris* 908).

97. Süleymân b. Mûsâ el-Kelâ'î'nin *Hilyetü'l-emâlî fi'l-muvâfakâti'l-avâlî*'si (*Fihris* 488).

98. Ebû Bekr Ah. b. Amr b. ebî Âsım en-Nebîl'in (206-287 H.) *Avâlî*'si. Yazması: Hamidiye 1447 (133a-148b, 755 H., hâmişte).

99. Şemsüddîn Ebû Nasr Muh. b. Muh. b. Muh. b. Hibetillah eş-Şîrâzî ed-Dimaşkî'nin (öl. 725 H.) *Avâlî*'si (*İber* IV, 69).

100. Ebû Muh. Ömer b. Muh. b. Abdissamed b. el-Leys b. Hidâş'ın *el-Fevâ'idü'l-müntekâti'l-avâlî*'si (Sirâcüddîn *Meşyeha* 79b-80a).

101. Ebû Bekr Ah. b. Muh. b. Ah. b. Gâlib el-Hvârzemî'nin *K. Fîhi'l-ehâdîsu'l-avâlî mine'l-müsnedi's-sahîh alâ şarti Kitâbi'l-Buhârî ve-Müslim mimmâ veka'a fi'l-kitâbeyni ev-ehadihimâ*'sı (İbn Hayr *Fehrese* 181).

102. el-Emînu'l-adl Ebû'l-Fadl Ah. b. Hayrûn b. İbrâhîm'in *el-Ehâdîsu'l-avâlî*'si (İbn Hayr *Fehrese* 161).

İSNÂDLI HADİS İÇEREN TASAVVUFÎ KİTAPLAR

1. Ebû Bekr el-Âcurrî'nin *Edebu'n-nüfûs*'u[1].
2. Ebû Bekr ed-Dîneverî'nin *K. el-Mücâlese*'si[2].
3. Ebû Abdirrahman es-Sülemî'nin *Edebu's-sohbe*'si[3].
4. Yine aynı müellifin *K. Süneni's-sûfiyye*'si[4].
5. Yine onun *Ta'rîhu ehli's-suffe*'si[5].
6. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *K. el-Evliyâ*'sı[6].
7. *el-Müsned ale's-Sahîhayn* adlı kitabı tahrîc etmiş olan Ebû Muh. el-Hasan b. ebî Tâlib el-Hallâl el-Hâfız el-Bağdâdî'nin *Kerâmâtu'l-evliyâ*'sı[7].
8. Ebû Sa'îd b. el-A'râbî'nin *Kerâmâtu'l-evliyâ*'sı[8].

1* Râvîsi: Abdülmelik b. Muh. b. Abdillah b. Bişrân (Bkz. İzz. b. Cem. *Meşyeha* 21b, 22a).

Yazması mevcuttur: Zâhiriyye, hadîs 248 (21-29 yk.; sonu noksan; GAS 155).

2* Daha önce zikri geçti. Oraya müracaat ediniz.

3* Bu kitabı bir çokları müelliften rivâyet etmişlerdir:

a) Ebû'l-Feth Abdülcebbâr b. Abdillah b. İbr. b. Berze el-Erdestânî el-Cevherî (378-468 H.) (*Gunye* 197; İbn Hacer *Müfehres* 101a; *Bern. Vâdiyâşî* 278-9; *Bern. Tüceybî* 254).

b) Ebû Bekr Muh. b. İsma'îl el-Yaklîsî (*Sila* 83-27, 416).

c) Rizkullah b. Abdilvehhâb et-Temîmî, icâzet yoluyla (Suyûti *Fihrist* 252 a).

Şeyh Ebû Abdirrahman Muh. el-Huseyn b. Muh. b. Mûsâ en-Nîsâbûrî'nin *K. Âdâbi's-suhbe ve-husni'l-işret*'i. M. C. Kister'in tahkiki ile neşredilmiştir: Oriental notes and Studies No. 6, Kudüs 1954.

Bu eserde hemen hemen hiç merfû hadîs olmamasına karşılık sûfî sözleri isnâdları ile irâd olunmuşlardır.

4* Bkz. *Hâvi* II, 248.

5* *Ta'rîhu ehli's-suffe* adıyla bkz. *Ta'rîh Bağdâd* IV, 361.

6* Bir yazması: Lâleli 3664/15 (195a-210a, 633 H.). Bu nüsha Ebû'l-Hasan Ahmed b. Muh. b. Ömer b. Ebân el-Lübnânî'nin rivâyetiyledir. Basması: Kahire 1935, Cemî'atu'n-neşr ve't-te'lîf ve't-terceme.

Suyûtî'nin *el-Hâvî*'sinde pek çok yerinde alıntıları ile zikrolunmuş bir kaynaktır (I, 362; II, 235; 241-256).

7* Müteahhirûndan pek çok müellifin alıntılar yaptığı kaynak bir eserdir. Meselâ: *Siyer* XXII, 238; *Hâvi* II, 49, 212, 241-255.

Bu kitabı, müellifinden rivâyet eden: Ca'fer b. Ahmed es-Serrâc (İbn Hacer *Müfehres* 187a; *Sila* 85-29, 58).

Bir yazma nüshası Şam'da mevcuttur: Zâhiriyye, hadîs 248 (73-86 yk.) (NÂSIR 270).

8* *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (II, 3).

9. el-Mu'âfâ'nın *el-Celîsü's-sâlihi'l-kâfî ve'l-enîsü'n-nâsihi'ş-şâfî* adlı eseri: Ebû'l-Ferec el-Mu'âfâ b. Zekeriyâ' en-Nehrevânî, öl. 390 H. Eserin kısa adı *K. el-Celîs ve'l-enîs* olup müellif, içindeki hadisleri isnâdları ile zikretmiştir[9].

10. Hâfız, zâhid, sûfî ve vâiz el-Hakîmü't-Tirmizî'nin *Riyâda-tu'n-nefs*'i[10]. Onun *K. Hatmi'l-evliyâ'*[11] adlı kitabının analizi niteliğinde Şeyhü'l-Ekber İbn Arabî'nin *K. Ankâ muğrib fî ma'rifeti Hatmi'l-evliyâ ve-şemsi'l-mağrîb* adlı eseri vardır.

11. el-Kuşeyrî'nin *er-Risâle*'si: Ebû'l-Kâsım Abdülkerîm b. He-vâzin el-Kuşeyrî el-Üstâz eş-Şâfi'î, öl. 465 H. Bu eserin evde bulunduğu sürece ev halkının belâ görmeyeceğine dâir bir kerâmetinden sözedilmiştir. Kitab ve müellifine ulemâdan pek çoğu övgüde bulunmuştur[12].

9* Pek çok meclislerden teşekkül etmiştir. Her meclisi merfû bir haberi isnâdı ile sevketmek sûretiyle açmıştır.

Basması: Muh. Mersî el-Hûlî'nin tahkiki ile 2 cilt hâlinde 1983'de Beyrut'ta (Âlemu'l-Kutub).

10* = *K. er-Riyâda* = *K. er-Riyâda fî te'alluki'l-emri bi'l-halk*.

Türkiye yazmaları: Esad E. 1479 (Evkaf Müzesi No. 2032, 272-286, 1120 H.); Ankara Saib 1571 (2-11, 593 H.).

Neşri: Alî el-Huseynî tahkiki ile, İskenderiye, RFL 3/1946; Arberry ve Abdülkâdir tarafından, Kahire 1947 (GAS 654-5).

11* Onun en meşhûr eserlerindendir. Ömer Yahyâ'nın tahkiki ile neşredilmiştir: Maşrik 54/1960/387-470.

12* el-Kuşeyrî, bu eserini hicrî 438 yılında kaleme almıştır. Mukaddimesinde meşhûr sûfîlerin yaşantıları ve terminolojilerinin izahına yer verdiği kitabında tasavvufun esaslarını ele almıştır.

Bunu müellifinden iki râvî rivâyet etmiştir:

a) Ebû'l-Fütûh Abdülvehhâb b. Şâh b. Ahmed eş-Şâziyâhî el-Kirmânî (İbn Hacer *Müfehres* 140a; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 101a; *Bern. Tüceybî* 257; *Sıla* 84-28, 350).

b) Ebû'l-Fadâ'il Muh. b. Ahmed b. Abdilbâkî b. Tûk el-Bağdâdî (*Bern. Tüceybî* a.y.).

Basmaları: Bulâk 1284; Kahire 1304, 1318 (hâmişinde hulâsa edilmiş şerhiyle), 1330; Abdülhalîm Mahmûd ve Mahmûd b. eş-Şerîf'in tahkiki ile 1974'de Kahire'de.

Bu kitabın şerhleri yapılmıştır:

1. Zekerriyâ' el-Ensârî'nin *İhkâmu'd-delâle alâ tahrîri'r-Risâle*'si.

Mısır'da basılmıştır: Kahire 1304, Bûlâk 1284, 1290, Kahire 1248, 1319.

Bu şerhin özetini Zeynülâbidîn el-Ensârî, *Tehzîbu'd-delâle alâ tenkîhi'r-Risâle* adıyla yapmıştır ki, yazma nüshası: Şam 69, 167/2.

2. Mustafa Ömer Arûsî'nin *Netâ'icü'l-efkâri'l-kudsiyye fî me'ânî şerhi'r-Risâleti'l-Kuşeyriyye*'si.

Basması: Bûlâk 1290, 2 cilt hâlinde.

3. Abdulmu'tî b. Mahmûd b. Abdilâlî el-Lahmî el-İskenderânî Sedîdüddîn Ebû Muhammed'in *ed-Delâle fî fevâ'idi'r-Risâle*'si. Yazmaları: Carullah 999; Kahire[2] I, App. 41.

Muhyiddîn b. Muh. el-Halebî, 954 tarihinde *er-Risâle*'yi ihtisâr etmiştir. Yazması, Fatih kütüphanesindedir.

Ayrıca Farsça tercemesi Ayasofya 2077/3; Türkçesi ise Ayasofya 1712'de kayıtlıdır.

12. Şihâbüddîn Ebû Hafs Ömer es-Sühreverdî'nin *Avârifü'l-me'ârif*'i[13].

13. Şeyhü'l-Ekber Muhyiddîn ibn Arabî el-Hâtemî et-Tâ'î'nin *Futûhâtu'l-Mekkiyye*'si[14].

Buraya kadar zikredilen hadis kitaplarında geçen hadislerin çoğunluğu yahut bir kısmı isnâdlıdır[15].

13* Muhaddislerin kıraat ve rivâyetini yaptıkları kitaplar cümlesindendir (İbn Hacer *Müfehres* 88a; *Sila* 85-29, 23).

Basmaları: a) Gazzâlî'nin *İhyâ*'sının hâmişinde: Bûlâk 1289, 1306, 1312.

b) Kâsım Ensârî'nin tahkiki ile 1985 yılında Tahran'da.

İsma'îl b. Abdilmü'min b. İsm. b. Abdilcelîl b. ebî Mansûr Masâde, kitabı Farsça'ya terceme etmiştir. Yazması: Yeni Cami II 179 (GAL S I, 789).

Muh. b. Ahmed b. Abdillah Habbâz ise Türkçe'ye terceme etmiştir. Yazmaları: Ayasofya 1714, Kemânkeş 218, Hüdâyi 236.

14* = *el-Futuhâtu'l-Mekkiyye fî ma'rifeti'l-esrâri'l-Mâlikiyye ve'l-mülkiyye* = *el-Fethu'l-Mekkî* = *el-Fütûhu'l-Mekkiyye*. İbn Arabî'nin en meşhûr iki eserinden büyüğüdür. 598/1201'de Mekke'de başlamış ve 629/1231'de bitirmiştir.

Basmaları: Bûlâk 1269-1274, Kahire 1290, 1294, 1326, 1329; Osman Yahyâ'nın tahkiki ile ilk 8 cildi Kahire'de el-Mektebetu'l-Arabiyye tarafından neşredilmiştir.

15* **İsnâdlı hadîs içeren diğer tasavvufî kitaplar:**

1. Ebû Abdirrahman es-Sülemî'nin *K. el-Erba'îni's-sûfiyye*'si.

2 Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Erba'ûnu's-sûfiyye*'si.

3. Ebû Sa'd el-Mâlînî'nin *Erba'ûnu's-sûfiyye*'si.

Bu üç kitap "Kırk hadîs kitapları" bölümünde zikredilmiştir.

4. Ebû'l-Kâsım Hibetullah b. el-Hasan b. Hibetillah et-Taberî el-Lâlekâ'î'nin (öl. 418 H.) *Kerâmâtu evliyâillah*'ı. Râvîsi: Ebû Bekr et-Tureysîsî (*Sila* 85-29, 58; *Dürer* II, 456).

Yazmaları: Leipzig 318/2 (286-328 yk., 588 H.); Chester Beatty 4644/1 (bir kıt'ası, 1-5 yk., 8. H. asır) (GAS).

5. Ebû Muh. el-Hasan b. Ahmed b. Muh. b. el-Kâsım b. Ca'fer el-Kâsımî es-Semerkandî'nin (409-490 H.) eseri: *Zikru mâfî hâzihi'l-ümme mine'l-ebdâl ve-isbâtu zikrihim ve-sifatihim mikdâru mâ vecedtu*.

Yazma nüshası: Şehit Ali 360/2 (34a-51b, 6. H. asır). Râvîsi: Ebû Bekr Muh. b. Alî b. Muh. b. ebî'l-Kâsım et-Tûsî. Kırklar ve özellikleri hakkında vârîd olmuş merfû ve âsâr cinsinden isnâdlı haberleri içermektedir. *Bahru'l-esânîd*, müellifin meşhûr olmuş eserlerinden birisidir (Bkz. *Tezkire* 1230-1).

6. Tâculislâm Ebû Bekr Muh. b. İsh. b. İbr. el-Kelâbâzî'nin (öl. 380 ? 384 H.) *et-Te'arruf li-mezhebi ehli't-tasavvuf*'u. Müellifinden rivâyet eden: İbrâhîm b. Ahmed b. Sa'îd el-Müstemlî (Sirâcüddîn *Meşyeha* 153a; *Sila* 84-28, 37).

Basmaları: a) Arberry tahkiki ile Kahire 1933. Daha sonra İngilizce'ye çevrilmiştir: The Doctrine of the Sufi's (K. et-Taarruf li-m.a.t.) trans. from the Ar. of a. B. al-K., Cambridge 1936.

b) Abdülhalîm Mahmûd ile Tâhâ Abdülbâkî Sürûr'un tahkiki ile 1960'da Kahire'de (Dâr İhyâ'i Kutubi'l-Arabiyye).

7. Ebû Muh. İsma'îl b. İbr. b. Muh. b. Abdirrahman el-Herevî'nin *K. Derecâti't-tâ'ibîn ve-makâmâti'l-kâsidîn*'i. Müelliften 410 senesinde dinlemiş olan Ebû Atâ' Abdüla'lâ b. Abdilvâhid el-Îcî'nin rivâyeti ile (Sirâcüddîn *Meşyeha* 84b-88a; *Sila* 84-28, 340).

8. Diyâüddîn Ebû'l-Fadl Muh. b. Tâhir b. Alî el-Makdisî, İbnü'l-Kayserânî'nin (448-507 H.) *Safvetu't-tasavvuf*'u. Kitabı müellifinden oğlu Ebû Zür'a Tâhir rivâyet

etmiştir (Sirâcüddîn *Meşyeha* 93b; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 26a; *Sıla* 84-28, 387).

Yazması: Fatih 2718 (204 yk., 6. H. asır).

Basması: Ahmed eş-Şirbâsî'nin tahkiki ile 1955'de Mısır'da Mat. Dâri't-Te'lîf tarafından.

9. Yine aynı müellifin *K. es-Semâ*'sı. Bu da oğlu Ebû Zür'a'nın rivâyetiyle gelmiştir (Sirâcüddîn *Meşyeha* 94a).

Yazması: Köprülü 391 (1a-46a yk., 8. H. asır).

Müellif, def çalmak, müzik dinlemek ile alâkalı leh ve aleyhteki delilleri ve hadîsleri isnâdları ile sevketmektedir.

10. Ebû Abdirrahman es-Sülemî'nin *Cüz' fîhi's-semâ min kelâmi'ş-şeyh* ... adlı risâlesi. Yazması: Köprülü 1631/6 (131a-138b, 563 H.).

11. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *er-Ruhsa fi's-semâ*'sı (*Siyer* XIII, 402).

12. Müteahhirûndan yine bu konu üzerine Zeynüddîn Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ahmed b. Receb el-Hanbelî'nin (706-795) *Nüzhetu'l-esmâ' fî mes'eleti's-semâ*'sı (*Sıla* 85-29, 522; Kahire Suppl. III, 48, 10yk.).

13. Ebû'l-Abbâs Ahmed b. İbrâhîm el-Kurtubî'nin *Keşfu'l-kinâ' fî mesâ'ili'l-vecd ve's-semâ*'sı (*Sıla* 85-29, 61).

14. Molla Aliyyül-Kârî'nin (öl. 1014 H.) *Fethu'l-esmâ' fî şerhi's-semâ*'sı (Kahire Suppl. II, 161, 36-44 yk.).

15. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *K. Ahvâli'l-muvahhidîn*'i. Kitabın iki râvîsi mevcuttur:

a) Gânim b. Muh. b. Ubeydillah el-Bürcî (*Tezkire* 1251; İbn Hacer *Müfehres* 179ab; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 45a).

b) el-Hasan b. Ahmed el-Haddâd (*Sıla* 83-27, 428).

16. Yine Ebû Nu'aym'ın *Riyâdâtu'l-müte'allimîn*'i. Bu eser, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ahmed el-İsbehânî tarafından rivâyet olunmuştur (*Gunye* 196).

17. Ebû Bekr Ahmed b. Muh. b. es-Sünnî'nin 7 cüz'den oluşan *K. Riyâdati'l-müte'allimîn*'i. Bu kitap, Alî b. Ömer el-Hemedânî'nin rivâyetiyle gelmiştir (*Sıla* 84-28, 354).

18. Yine Ebû Nu'aym'ın *Riyâdatu'l-ebdân* adlı eserinin muhtasarı Şam Zâhiriyye kütüphanesinde mevcuttur (mec. 60, 39-41 yk., NÂSIR).

19. Yine aynı müellifin *Kurbânu'l-müttekîn*'i.

20. Ve *Cüz' fîhi medhu lâbisi's-sûf ale'd-diyâne ve's-safâ'*.

21. Ve *K. Fadîleti'l-muhtesibîn fi'l-âfâk ale'n-nebât ve'l-hâmidîn lillahi alâ mâ e'adde lehum mine'l-hibat*'ı. Bu üç risâleyi de müelliften Ebû Alî el-Haddâd rivâyet etmiştir (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 45ab).

22. İbrâhîm b. el-Cüneyd'in *K. el-Evliyâ*'sı. *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 315; II, 157).

23. Diyâüddîn el-Makdisî, İbnü'l-Kayserânî'nin (569-649 H.) *Kerâmâtu meşâyihi'l-ardi'l-mukaddese*'si. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 248 (91-99 yk.; NÂSIR 353).

24. Ebû'l-Huseyn b. Muh. b. Hâmid b. es-Serî el-ma'rûf bi-Hâli veledi's-Sünnî'nin *K. el-Evliyâ*'sı (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 19ab).

25. Muh. b. es-Serî'nin (herhalde bir önceki müellifin aynı) *K. Kerâmâti'l-evliyâ*'sı. Ahmed b. en-Nâsih'in rivâyetiyle (*Sıla* 85-29, 58).

26. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *Kerâmâtu'l-evliyâ*'sı (*Siyer* XIII, 403).

27. Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Alî b. Muh. b. Meymûn b. el-Kastallânî'nin *Hikâyâtu'l-meşâyih ve-makamâtuhum*'u. Bunun 2 cüz'ü, oğlu Tâcüddîn Ebû'l-Hasan Alî tarafından 632 senesinde müellife okunmuştur (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 50b).

28. Yûsuf en-Nebhânî'nin *Câmi'u kerâmâti'l-evliyâ*'sı (*Fihris* 746).

29. Ebû Abdirrahman es-Sülemî'nin pek çok eseri vardır. Bunlardan içlerinde senedi ile tahrîc etmiş olduğu hadîslerin mevcut bulunduğunu gördüğüm bir eseri: *el-Fü-*

tüvve, Süleymân Ateş'in neşri, Türkçe tercemesi ile birlikte, Ankara İlâhiyât 1972.

30. Muhyiddîn Abdülkâdir b. ebî Sâlih Abdillah b. Mûsâ b. Cenkidost el-Cîlânî'nin (öl. 561 H.) *Gunyetu't-tâlibîn = el-Gunye li-tâlibi tarîki'l-hakk*'ı. İçinde dağınık şekilde kendi isnâdı ile irad ettiği pek çok hadîs mevcuttur.

Basmaları: Bûlâk 1288; Mekke, Matb. el-Mîrîyye, 1314, Kahire 1322.

31. Cemâlüddîn Yûsuf b. Hasan b. Ahmed b. Abdilhâdî es-Sâlihî el-Hanefî'nin (840-909 H.) *Sabbu'l-hamûl alâ men vasale izâhu ila's-sâlihîn min evliyâillah*'ı. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 350 (1-81 yk., müellif hattı).

32. Muhyiddîn b. el-Arabî'nin *Muhâdaratu'l-ebrâr*'ı. Basması: Kahire, Mekt. Şa'râvî Ridvân, 2 cilt, 1866/1282.

33. Ebû Alî el-Hasan b. Ahmed b. Abdillah b. el-Bennâ'nın *Hikâyâtu'l-evliyâ' ve'l-ibâd bi-Mekke ve-bi-tarîkihâ ve bi'l-Harem ve-bi-külli vâd*'ı. Rivâyet eden: oğlu Ebû Gâlib Ahmed b. el-Hasan (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 68b-69a).

34. Ebû Mûsâ el-Medînî'nin *Düstûru'l-müzekkirîn*'i. Yazması: Paris Vajda 4577 (106-111 yk.).

35. Ebû Bekr Atîk b. Alî b. Dâvud es-Sakalî es-Sümnetârî ez-Zâhid'in *Delîlu'l-kâsidîn*'i (*Tezkire* III, 1094).

36. Ebû'l-Ferec b. el-Cevzî'nin *et-Tebsire*'si.

Basması: Mustafa Abdülvâhid, Kahire, Îsâ el-Bâbî el-Halebî Matb., 2 cilt, 1970.

37. eş-Şevkânî'nin *Katru'l-velî alâ ehâdîsi'l-velî*'si. İbr. Hilâl'ın tahkiki ile 1979'da Kahire'de basılmıştır.

38. Suyûtî'nin *el-Kavlu'l-celî fî ehâdîsi'l-velî*'si. Yazmaları: Berlin 1417; Kahire[1] VII, 459; [2] I, 138; Kavala I, 143, 257; Patna II, 396, 2871/2; Feyzullah 2121/44 (136-7, 10. H. asır) (GAL).

39. Suyûtî'nin *Gâyetu'r-rağbe fî âdâbi's-suhbe*'si.

Yazması: İskenderiye, mevâ'iz 27; Garret 2007/8.

40. Suyûtî'nin *el-Haberu'd-dâll alâ vucûdi'l-kutb ve'l-evtâd ve'n-nücebâ' ve'l-ebdâl*'i.

el-Hâvî adlı eserinin içinde yer almış olarak basılmıştır.

41. Ebû Tâlib Muh. b. Alî b. Atiyye el-Mekkî'nin *Kûtu'l-kulûb fî mu'âmeleti'l-mahbûb*'u. Müelliften rivâyet eden: Ahmed b. Şu'ayb el-Mukrî'.

Beyrut'ta Dâru Sâdır yayınevi tarafından neşredilmiştir.

Bu eseri Muh. b. Halef el-Ümevî el-Endülüsî (öl 385 H.), *el-Vusûl ila'l-garadi'l-matlûb min cevâhiri'l-kulûb* adıyla ihtisâr etmiştir.

İSNÂD KİTAPLARI

İsnâd kitapları buraya sığmayacak kadar çoktur. Bunların en büyüğü ve toplayıcısı Ebû Muh. el-Hasan b. Ahmed b. Muh. b. Kâsım b. Ca'fer es-Semerkandî'nin —gezici hâfız imâm, öl. 491 H.— *Bahru'l-esânîd*'idir. Zehebî diyor ki: "İçinde 100.000 hadisi biraraya getirmiştir. Şayet düzenlenip elden geçirilse idi İslâm'da bir benzeri ortaya çıkmazdı. 800 cüz' idi."

EKSERİYETLE İSNÂDLARI TECRÎD EDİLMİŞ OLAN HADİS KİTAPLARI

ATRÂF KİTAPLARI

Hadis metinlerinin tümü zikredilmeyip, bakiyyesine delîl olacak miktarda çoğunlukla başından bir miktarının yani bir parçasının, isnâdlarının tümüyle berâber zikredilmesine dayanır. Bu eserlerin kapsadıkları kaynaklar bazen çok geniş, bazen de sadece belli kitaplarla mukayyeddir.

1. Ebû Mes'ûd İbrâhîm b. Muh. b. Ubeyd ed-Dimaşkî el-Hâfız'ın —öl. 401 H.— *Atrâfu's-Sahîhayn*'ı[1].

2. Ebû Muh. Halef b. Muh. b. Alî b. Hamdûn el-Vâsitî'nin —öl. 401 H.— *Atrâfu's-Sahîhayn*'ı. Şekil ve tertib itibarıyla bu sahada yazılanların en güzeli, hatâ ve vehim yönünden de en az olanıdır. Dört bazen de üç cilttir[2].

3. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *Atrâfu's-Sahîhayn*'ı[3].

4. Hâfız İbn Hacer'in *Atrâfu's-Sahîhayn*'ı.

5. et-Tarkî'nin *Atrâfu'l-kutubi'l-hamse*'si: Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Sâbit b. Muh. et-Tarkî —ki bu, İsbehân illerinden bir köy olan Tark'a nisbettir— el-Ezdî el-Hâfız. Onu *Mu'cem*'inde zikreden Yâkût, vefâtından sözetmemiştir. Kitabın başlığında sözü edilen Kutub-i hamse: Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâ'î'nin kitaplarıdır.

6. Ebû'l-Fadl Muh. b. Tâhir el-Makdisî'nin *Atrâfu'l-kutubi's-sitte*'si. Kimi yerlerinde fâhiş olmak üzere pek çok yerinde hatâlar yapmıştır[4]. Kutub-i sitte, bir üstte sayılan kitaplar cümlesine İbn Mâce'nin kitabının da ilâvesi demektir.

1* Literatürde marûf ve mütedâvil idi. Bkz. *Ta'rîh Bağdâd* Vı, 173; *İber* II, 197; *İsâbe* III, 553. Bir yazması Şam'dadır: Zâhiriyye, hadis 373 (IV, 1-140 yk.) (NÂSIR 203).

2* Zehebî, bu kitabı şu sözleriyle tavsîf etmektedir: "Kaleme aldığı *Atrâfu's-Sahîhayn*'da güzel ifâdelerle bazı noktalara tenbihlerde bulunmuştur. el-Hâkim'in zikrettiğine göre bu kitabın yanılgıları Ebû Mes'ûd ed-Dimaşkî'ninkine göre daha azdır." (*Tezkire* III, 1068). Yazmaları vardır: Kahire[2] I, hadîs 31 (4 cilt), hadîs 32 (3 cilt); hadîs 56 (2. cilt); hadîs 14 M (2. cilt); Zâhiriyye, hadîs 371 (cüz' XII, XXI, 227 yk., 8. H. asır) (GAS 220).

3* Zehebî, bu zâtın *Hilye* sâhibi Ebû Nu'aym'dan ayrı olduğunu söylemiştir (*İber* II, 407). Buradaki müellifin tam adı: Ebû Nu'aym Ubeydullah b. ebî Alî el-Hasan b. Ahmed el-Haddâd el-İsbehânî el-Hâfız olup, hicri 517 senesinde vefât etmiştir. Bu kitabın bir yazması: Chester Beatty 3447 (399 yk.).

* Şâm'daki bir yazma da *Sahîhayn*'ın atrâfına dâirdir: Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. ez-Zekî Abdirrahman b. Yûsuf ed-Dimaşkî el-Mizzî'nin (654-742 H.) *Atrâfu hadîsi Sahîhi Müslim ve'l-Buhârî*'si. Belki de yine Mizzî'ye âit olan ve Kutub-u sittenin atrâfı hakkındaki *Tuhfetu'l-işrâf*'ın bir ön çalışması niteliğinde olan kitabın yazması: Zâhiriyye, hadîs 15 (143 yk., II ve son cildi) (NÂSIR 406).

4* Bkz. *Tezkire* III, 1244.

7. el-Mizzî'nin *Atrâf*ı=*Tuhfetu'l-işrâf bi-ma'rifeti'l-atrâf*ı[5]: Cemâlüddîn Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Abdirrahman el-Halebi (:doğum yeri) ed-Dimaşki (:oturduğu ve çıktığı yer) el-Mizzî —ki bu, Dimaşk köylerinden Mizze'ye nisbettir—. Dimaşk'ta Dârü'l-hadîsi'l-Eşrefiyye'de 742 H. yılında vefât etti ve sûfîler kabristanına defnedildi. Eserindeki yanılgılarla ilgili Ebû Zür'ati'l-Irâkî'nin bir te'lîfi vardır[6]. Bunu Hâfız ez-Zehebî ihtisâr etmiştir.

8. el-Hüseynî'nin *el-Keşşâf fî ma'rifeti'l-atrâf*ı: Hâfız Şemsüddîn Ebû'l-Mehâsin Muh. b. Alî b. el-Hasan b. Hamza el-Hüseynî ed-Dimaşkî, öl. 765 H.[7]

9. Ebû'l-Kâsım b. Asâkir'in *el-İşrâf alâ ma'rifeti'l-atrâf*ı: Yani *Sünen-i erba'a*'nın atrâfı. Üç cilttir. İçinde üç *Sünen*'deki hadislerin atrâfını alfabetik olarak zikretmiş, sonra el-Makdisî'nin *Atrâfu's-sitte*'si ile birleştirmek sûretiyle İbn Mâce'nin *Sünen*'ini de bunlara katmıştır. Ancak pek çok şeyi eksik bırakmıştır. Şayet *Sahîhayn*'ın atrâfını da bunlara katsaydı daha iyi olurdu[8].

10. İbnü'l-Mulakkin'in *el-İşrâf ale'l-Atrâf*ı: Sirâcüddîn Ebû Hafs Ömer b. Nûriddîn ebî'l-Hasan Alî b. Ahmed b. Muh. b. Abdillah el-Ensârî el-Endülüsî (sonra:) el-Mısrî el-Kâhirî eş-Şâfi'î, İbnü'l-Mulakkin nâmiyle marûf, meşhûr hâfız, Kahire'de 804 H. senesinde vefât etmiştir.

11. İbn Hacer'in *Atrâfu'l-kutubi'l-aşere*'si=*İthâfu'l-meherre bi-atrâfi'l-aşere*'si[9]: 8 cilt olan eserin isminin şöyle kayıtlı olduğunu gördüm: *İthâfu'l-meherre bi'l-fevâ'idi'l-mübtekire min atrâfi'l-aşere*. Sözünü ettiği 10 kitap şunlardır: *Muvattâ', Müsned-i Şâfi'î, Müsned-i Ahmed, Müsnedü'd-Dârimî, Sahîh-i İbn Huzeyme, Müntekâ İbni'l-Cârûd, Sahîh-i İbn Hibbân, Müstedrekü'l-Hâkim, Müstahrec-i Ebî Avâne (alâ Müslim), Şerh u me'âni'l-âsâr, Sünenü'd-Dârekutnî*. Görüldüğü gibi 11 kitap zikredilmiştir. Fazla o-

5* Basılmıştır: Abdussamed Şerefüddîn'in tashih ve dipnotları ile, Dâru'l-Kayyime tarafından Bombay'da, 1965 yılında 13 cilt halinde basılmıştır. Ana metnin altında İbn Hacer'in *en-Nüketü'z-zırâf ala'l-Atrâf*ı da yer almıştır. Yazmaları pek çoktur. Te'lifine 696 senesinde Âşûrâtag'da başladı, 711'de bitirdi.

6* Ebû Zür'ati'l-Irâkî'nin bu eseri *el-İtrâf bi-evhâmi'l-Atrâf* adını taşır. Hâfız Ebû'l-Fadl Ahmed b. Alî b. Muh. b. Haceri'l-Askalânî (H. 773-852), Mizzî'nin *Tuhfe*'sinde yaptığı hâtâlar ile eksik bıraktığı şeyleri ikmâl etmek maksadıyla *en-Nüketü'z-zirâf ala'l-Atrâf* adlı eserini yazmıştır. Bir yazması Bankipore'de olan kitap, *Tuhfetü'l-işrâf* ile birlikte basılmıştır.

İbn Hacer'in *Nüket*'i ile asıl metin olan *Tuhfe*'yi, daha sonra gelen İbn Fehd el-Mekkî (760-811 H.) biraraya getirmiştir ki, adı şöyledir: *el-İşrâf ale'l-cem'i beyne'n-Nüketi'z-zirâf ve Tuhfeti'l-işrâf*. Bir yazması İstanbul'dadır: Feyzullah 282 (622 yk., 948 H.).

7* Yazması: Kahire[1] I, 387, hadîs 445 (I-II, 229 yk.). Bunun muhtasarı da zamanımıza yetişebilmiştir: Escurial[2] 1617. (GAL)

8* Bir tam yazma nüshası İstanbul'dadır: Ayasofya 455-456 (I, 279 yk.; II, 267 yk.; 688 H.). Bu nüshanın 2a-6a arasında müellif, kendi isnâdları ile merfû' ve âsâr cinsinden haberler, kutub-u erba'a sâhipleriyle âlâkalı haberleri tahrîc etmiştir. Daha sonra gelen el-Mizzî de bu eserden istifâde etmiş, kitab ta yaptığı hâtâlara işâret etmiştir. Kahire, Dâru'l-Kutub'da tam bir nüshası daha vardır.

9* İstanbul'da tam nüsha bir yazması mevcuttur: Murad Molla 349-354.

lan İbn Huzeyme'nin *Sahîh*'i olup, ondan elimizde kalan ancak 1/4'idir. Kezâ *Tezkiretü'l-huffâz*'ın zeyli olan *Lahzu'l-elhâz*'da da böyle söylenmiştir.

12. Yine İbn Hacer'in *Müsned-i Ahmed*'in atrâfı olan ve bir evvelki *İthâfu'l-meherre*'den ifrâd ettiği *Atrâfu'l-Müsnedi'l-mu'telî bi-atrâfi'l-Müsnedi'l-Hanbelî*'si[10].

13. Yine İbn Hacer'in kalın tek ciltlik *Atrâfu'l-ehâdîsi'l-Muhtâre li'd-Diyâi'l-Makdisî*'si[11].

14. Yine onun *Atrâfu'l-Firdevs*'i[12].

15. Ebû'l-Fadl b. Tâhir'in *Atrâfu'l-ğarâ'ib ve'l-efrâd li'd-Dârekutnî*'si. Bunda o, Dârekutnî'nin mezkûr kitabını alfabetik olarak tek ciltte tertib etmiştir[13]

16. Ebû'l-Fadl el-İrâkî'nin *Atrâfu Sahîhi İbn Hibbân*'ı.

17. el-Bûsîrî'nin *Atrâfu'l-mesânîdi'l-aşere*'si: Şihâbüddîn Ebû'l-Abbâs Ahmed b. ebî Bekr Muh. b. İsma'îl b. Süleym b. Kaymâz b. Osmân b. Ömer b. Talha el-Kinânî el-Bûsirî eş-Şâfi'î, Kahire'ye yerleşmiş ve burada 840 senesinde vefât etmiştir. Aşere yani on kitap ile kasdettiği kaynaklar şunlardır: Müsedded b. Müserhed'in *Müsned*'i, Ebû Dâvud et-Tayâlisî'nin *Müsned*'i, Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr el-Humeydî'nin *Müsned*'i, Muh. b. Yahyâ b. ebî Ömer el-Adenî'nin *Müsned*'i, İshâk b. Râhveyh'in *Müsned*'i, Ebû Bekr b. ebî Şeybe'nin *Müsned*'i, Ahmed b. Menî'nin *Müsned*'i, Abd b. Humeyd'in *Müsned*'i, el-Hâris b. Muh. b. ebî Usâme'nin *Müsned*'i ve Ebû Ya'lâ'l-Mevsilî'nin *Müsned*'i.[14]

10* İstanbul'da bir yazması vardır: Damad İbrahim 255-256 (I-II, 257+259 yk., tam nüsha, 836 H.).

11* *el-Hâvî* II, 102.

12* Adı şöyledir: *Tesdîdü'l-kavs fi atrâfi Müsnedi'l-Firdevs* (*Fihris* 333).

13* Ebû'l-Fadl Muh. b. Tâhir b. Alî, İbnü'l-Kayserânî el-Makdisî'nin (öl. 507) bu eserinin bir yazması Mısır'dadır: Kahire[1] I, 269, hadîs 697 (572 yk., 581 H.). Bu yazmanın mikrofilmi Süleymaniye kütüphanesindeki film arşivinde mevcuttur (No. 3209).

14* Buraya kadar zikredilen atrâf kitapları dışında tesbit edebildiğimiz diğer kaynaklar:

1. ed-Dânî'nin *Atrâfu'l-Muvattâ*'sı (*İsâbe* III, 204).

2. Ahmed b. Tâhir b. Alî b. Şebrîn b. Alî el-Ensârî'nin —ki bu, Kâdı İyâd'ın şeyhlerindendir— *Atrâfu'l-Muvattâ*'sı (*Gunye* s. 184).

3. İbn Hacer'in *el-Ferâ'idü'l-mecmû'a bi-atrâfi'l-eczâ'i'l-mesmû'a ale'l-ebvâb ve'l-mesânîd*'i (*Fihris* 336).

ZEVÂİD KİTAPLARI

Diğer bazı kitaplara nisbetle bazı kitaplarda fazla olarak mevcut olan hadisleri toplayan eserlere *zevâ'id* kitapları denilir.

Bunlardan bazıları:

1. Şihâbüddîn el-Bûsîrî'nin diğer beş hâfızın *Sünen*'lerine olan zâid hadislerini topladığı İbn Mâce üzerine hazırladığı *Misbâhu'z-zücâce fî zevâ'idi İbn Mâce*'si[1].

2. Yine el-Bûsîrî'nin *Kutub-u sitte*'nin zevâidi olan *Fevâidü'l-müntekâ fî zevâ'idi'l-Beyhakî fî Sünenihi'l-kübrâ*'sı[2].

3. Yine aynı müellifin *İthâfu's-sâdâti'l-meherreti'l-hîre bi-zevâ'idi'l-mesânîdi'l-aşere*'si: On müsned içinde *Kutub-u sitte*'ye nisbetle zâid olan hadisleri topladığı bu çalışmasını daha sonra ihtisâr etmiştir[3].

4. Hâfız İbn Hacer'in *el-Metâlibu'l-âliyye fî zevâ'idi'l-mesânîdi's-semâniyye*'si. Sözünü ettiği müsnedler: İbn ebî Ömer el-Adenî'nin *Müsned*'i, Ebû Bekr el-Humeydî'nin *Müsned*'i, Müsedded'in *Müsned*'i, Ebû Bekr el-Humeydî'nin *Müsned*'i, Müsedded'in *Müsned*'i, et-Tayâlisî'nin *Müsned*'i, İbn Menî'nin *Müsned*'i, İbn ebî Şeybe'nin *Müsned*'i, Abd b. Humeyd'in *Müsned*'i, el-Hâris'in *Müsned*'i. Sehâvî diyor ki: "Bu kitap içinde şeyhimiz İbn Hacer'in öngördüğü kaynaklar dışındaki diğer bazı müsnedlerden zevâid olan hadisler de bulunmaktadır: İshâk b. Râheveyh, el-Hasan b. Süfyân, Muh. b. Hişâm es-Sedûsî, Muh. b. Hârûn er-Rûyânî, el-Heysem b. Küleyb'in müsnedleri gibi."[4]

1* Ebû'l-Abbâs Ahmed b. ebî Bekr b. İsma'îl b. Kaymâz el-Bûsîrî'nin (762-840 H.) bu eserinin yazmaları mevcuttur. Muh. Fuâd Abdülbâkî'nin *Sünen-i İbn Mâce* neşrinde hadisler arasında olmak üzere basılmıştır (Kahire 1952, Dâru İhyâ'il-Kutubi'l-Arabiyye).

Nûreddîn el-Heysemî de İbn Mâce'nin Kutub-u hamse'ye göre zâid olan hadislerini biraraya getirmiştir: *Zevâ'idü İbn Mâce ale'l-Kutubi'l-hamse*, Yazması: Âsâfiye I, 632, 410 (GAL).

2* Yazması müellif hattı ile Mısır'da mahfûzdur: Kahire Suppl. II, hadîs 357; Suppl. III, 94 İbnü'l-Unnâbî'nin (öl. H. 1267) seçmeleri.

3* Zevâidini cemettiği müsnedler: Ebû Bekr b. ebî Şeybe, Ahmed b. Menî', el-Hâris b. Muh. b. ebî Usâme, Ebû Ya'lâ, et-Tayâlisî, el-Humeydî, Abd b. Humeyd, Müsedded b. Müserhed, el-Adenî ve el-Bezzâr'ın müsnedleri.

Yazmaları vardır: Carullah 284 (225 yk., büyû kitabı ile başlamaktadır), 252 (230 yk., son cildi), Ahmed III 646/1 (I, 189 yk., îmân kitabından vesâyâ'ya kadar), 646/3 (III, 173 yk., Tefsîr kitabından sonuna kadar). Ezher ve Cezâyir'de birkaç cildi daha yazma olarak mevcuttur.

4* İshâk b. Râheveyh'in İbn Hacer'in elinde bulunan yarısından da zâid hadisler irâd etmektedir. Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'inden İbnü'l-Mukrî'nin rivâyeti ile olan nüshayı

5. (İbn Hacer'in) Şeyhi Nûreddîn el-Heysemî, el-Bezzâr'ın *Müsned*'i-nin *Müsned-i Ahmed* ve *Kutub-u sitte*'ye zâid olan hadislerini *Keşfu'l-estâr an zevâ'idi'l-Bezzâr* adıyla biraraya getirmiştir. Aslında o, bunu daha büyük eseri olan *Mecma'u'z-zevâ'id*'den telhîs etmek sûretiyle vücûda getirmiştir.

6. Yine el-Heysemî'nin tek ciltlik *Zevâ'idü'l-Firdevs*'i.

7. el-Heysemî'nin *Gâyetu'l-maksad fî zevâ'idi'l-Müsned*'i: Nûreddîn Ebû'l-Hasan Alî b. ebî Bekr b. Süleyman el-Heysemî eş-Şâfi'î el-Mısrî, Kahire'de 807 tarihinde vefât etmiştir. *Müsned-i Ahmed*'de *Kutub-u sitte*'ye zâid olarak bulunan hadisleri biraraya getirmiştir. el-Heytemî ile karıştırılmamalıdır ki bu, Ahmed b. Hasan el-Heytemî olup el-Emîr'in *Sebet*'inde söylediği gibi Mısır köylerinden Heyâtim'e nisbettir. el-Heysemî, Ebû'l-Fadl el-İrâkî'nin hadis semâında arkadaşı, evlilik dolayısıyla hısmı ve talebesi idi. *Mecma'u'z-zevâ'id*'inde işâret ettiği kitaplarından olup iki cilttir.

8. Yine onun *Müsnedü'l-Bezzâr*'daki *Kutubu sitte*'ye zâid olan hadisler hakkında yazdığı kalın tek ciltlik *el-Bahru'z-zahhâr fî zevâ'idi'l-Bezzâr*'ı.

9. Yine onun tek ciltlik *Zevâ'idu Ebî Yâ'lâ'l-Mevsilî*'si[5].

10. Yine onun Taberânî'nin *Mu'cemu'l-kebîr*'indeki *Kutub-u sitte*'ye nisbetle zâid hadisler üzerine 3 ciltlik *el-Bedrü'l-münîr fî zevâ'idi'l-Mu'cemi'l-kebîr*'i.

11. Yine ona âit 2 ciltlik Taberânî'nin *Mu'cemu'l-evsat ve's-sağîr*'indeki zâid hadislerin toplandığı *Mecma'u'l-bahreyn fî zevâ'idi'l-Mu'cemeyn*'i[6].

12. el-Heysemî, daha sonra son olarak zikri geçen 6 zevâid kitabını biraraya getirdi ve isnâdlarını hazfetti. Bununla birlikte sıhhat, hasenlik. ve zaaflarıyla alâkalı hükümlerini yahut içindeki ricâl hakkında cerh ve ta'dîl yönünden durumlarını beyân etti. Hazırladığı bu eser, 6 yahut 8 cilt hâlindedir. Bu bâbda benzeri yazılmamış, eşi bulunmaz bir şâheserdir[7].

Suyûtî bunun üzerine *Buğyetu'r-râ'id fî'z-zeyl alâ Mecma'iz-zevâ'id* adıyla bir zeyl yazmak istediyse de tamamlayamadı.

13. Yine Heysemî, *Sahih-i İbn Hibbân*'ın *Sahîhayn*'a göre zâid olan hadislerini tek cilt hâlinde *Mevâridü'z-zemân ilâ zevâ'id İbn Hibbân* adıyla cem'etmiştir[8].

14. Yine Heysemî, el-Hâris b. Muh. b. ebî Usâme'nin *Müsned*'inde *Ku-*

---

kullanmıştır. Buna karşılık Heysemî, *Müsned-i Ebî Ya'lâ*'nın İbn Hamdân rivâyetini esas almıştır. Kitap, Habîbu'r-rahman el-A'zamî'nin tahkiki ile 4 cilt hâlinde isnâdları hazfedilmiş olarak neşredilmiştir.

5* Kitabın adı şöyledir: *el-Maksadu'l-âlî fî zevâ'idi Ebî Ya'lâ'l-Mevsilî*. Yazma nüshası İstanbul'dadır: Selim Ağa 233/1 mükerrer (187 yk.).

6* Bu kitabın iki yazması vardır: Topkapı Sarayı, Ahmet III, 463 (I, 230 yk., 8. H. asır); Zâhiriyye, hadîs 286 (I, 208 yk.).

7* 10 cilt hâlinde Beyrut'ta 1967'de basılmıştır (Dâru'l-Kitâb).

8* Muh. Abdurrezzâk Hamza'nın tahkiki ile, Riyâd'da Mektebetu'l-Me'ârif tarafından neşredilmiştir.

tub-u sitte'ye zâid olarak mevcût hadisleri tek cilt hâlinde *Buğyetu'l-bâhis an zevâ'idi Müsnedi'l-Hâris* adıyla toplamıştır[9].

15. Yine onun *Zevâ'idü'l-Hilye li-Ebî Nu'aym*'ı kalın tek cilttedir.

16. Ve yine onun *Zevâ'idu Fevâ'idi Temmâm*'ı vardır.

17. Kâsım b. Kutluboğâ el-Hanefî'nin tek ciltlik *Zevâ'idu Süneni'd-Dârekutnî*'si.

18. Suyûtî'nin tek ciltlik *Zevâ'id Şu'abi'l-îmân li'l-Beyhakî*'si[10].

19. Yine onun *Zevâ'idu Nevâdiri'l-usûl li'l-Hakîmi't-Tirmizî*'si[11].

9* Yazması Mısır'dadır: Kahire[1] I, 276, hadîs 705 (137 yk.)
el-Mizzî'nin de *Sahîh-i İbn Hibbân*'ın Buhârî ile Müslim'in *Sahîh*lerine olan zevâidini cem'ettiği bildirilmiştir (*Dürer* IV, 457).

10* Bkz. *Fihris* 1016.

11* Bkz. *Fihris* 1017.

BAZI (İLK KAYNAK) HADİS KİTAPLARINI BİRARAYA GETİREN KİTAPLAR

1. Sağânî'nin *el-Cem' beyne's-Sahîhayn*'ı=*Meşâriku'l-envâri'n-nebeviyye min sihâhi'l-ahbâri'l-Mustafaviyye*'si. Bu kitabın pek çoklarınca şerhleri yapılmıştır[1].

2. el-Humeydî'nin *el-Cem' beyne's-Sahîhayn*'ı[2]: Ebû Abdillah Muh. b. ebî Nasr Fütûh b. Abdillah b. Fütûh b. Humeyd b. Yasil el-Ezdî el-Humeydî —ki bu, soy silsilesinin sonundaki ceddi Humeyd'e nisbettir— el-Endülüsî el-Kurtubî el-Meyûrakî —ki bu, Endülüs'ün doğusunda bir ada olan Meyûrak'a nisbettir— ez-Zâhirî (:mezheb olarak). Hâfız İbn Hazm'ın büyük öğrencilerinden, Bağdat'ta 488 H. senesinde vefât etmiştir.

3. Ebû Abdillah Muh. b. Hüseyn b. Ahmed b. Muh. el-Ensârî el-Meriyy'in —ki bu Meriyye'ye nisbettir, öl. 582 H.—, *el-Cem' beyne's-Sahîhayn*'ı. Nâsın pek çoğunun hadis ahzettiği güzel bir kitaptır[3].

4. İbnü'l-Harrât'ın *el-Cem' beyne's-Sahîhayn*'ı: Ebû Muh. Abdülhakk b. Abdirrahman b. Abdillah b. el-Hüseyn b. Sa'îd b. İbrâhîm el-Ezdî el-İşbîlî —ki bu, Endülüs beldelerinin büyüklerinden birisi olan İşbiliyye'ye nisbettir—. İbnü'l-Harrât nâmiyle mârûf, fakîh, hâfız, hadis ve illetlerinin âlimi, ricâli tanıyan, sâlih, zâhid, verâ' sâhibi, Becâye'de yerleşmiş, pek çok eserin sâhibi, Becâye'de H. 581 yahut 582'de vefât etmiştir. Kitap iki cilttir[4].

1* Bunun için bkz. Brockelmann, GAL G I, 360.

2* Yurtdışında çeşitli yazmaları vardır. Ya'kûb b. Muh. b. Hubeyre'nin (öl. 560 H.) *el-İfsâh an me'ânî's-sıhâh* adlı şerhi, 1928 yılında Haleb'de basılmıştır.

3* Bkz. İbn Hayr *Fehrese* 122.

4* Yazmaları: Nurosmaniye 769 (251 yk., 667 H.), 770 (346 yk., 722 H.); Ahmet III 300 (366 yk., 736 H.); Dâru'l-kutub, hadis 185 (I, 299 yk.; II, 303 yk.).

* Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerini biraraya getiren başka müellifler:

1) Şeyh-i ekber Muhyiddîn İbn Arabî'nin *Miftâhu's-se'âde fi'l-cem' beyne's-Sahîhayn*'ı (*Fihris* 319).

2) Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin *el-Cem' beyne's-Sahîhayn*'ı. Yazması: Dârul-kutub 2314 (410 s., 510 H.).

3) Ebû Bekr Muh. b. Abdillah b. Muh. b. Zekeriyyâ' el-Cevzekî el-Mu'addil'in (306-388 H.) *el-Cem' beyne's-Sahîhayn*'ı. Yazmaları: Kahire, Suppl. I, 220, (611 s., 1356 H.); Rabat, Evkâf 118 (581 H.; GAS 211).

4) Kâdı Necmüddîn Ebû'l-Abbâs Ah. b. Muh. b. Halef el-Makdisî'nin (öl. 638 H.) *el-Cem' beyne's-Sahîhayn*'ı (*İber* III, 233).

5) Ömer b. Bedr b. Sa'îd el-Hanefî el-Mevsilî'nin (557-622 H.) *el-Cem' beyne's-Sahîhayn*'ı. Yazması: Brit. Mus. Or. 5910 (DL 17) (GAL).

6) Şihâbüddîn Ebû'l-Abbâs Ah. b. Abdirrahman b. Muh. el-Makdisî el-Harîrî'nin (663-758 H.) *Müfîdü's-sâmi' ve'l-kârî' fîmâ'ttefeka aleyhâ Müslim ve'l-Buhârî*'si.

5. Rezîn'in *et-Tecrîd li's-sihâh ve's-sünen*'i: Ebû'l-Hasan Rezîn b. Mu'âviye el-Abderî es-Sarekustî el-Endülüsî el-Mâlikî, uzun yıllar "cârullah" olarak kaldığı Mekke'de 535 H.'de vefât etmiştir. Bu eserinde *Usûl-i sitte*'yi yani Buhârî ve Müslim *Sahîh*'leri ile *Muvattâ*, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâ'î'nin *Sünen*'lerini biraraya getirmiştir[5].

6. İbnü'l-Esîr el-Cezerî'nin *Câmi'u'l-usûl min ehâdîsi'r-Resûl*'ü: Ebû's-Se'âdât Mecdüddîn el-Mübârek b. ebî 'l-Kerem Muh. b. Muh. b. Abdilkerîm b. Abdilvâhid eş-Şeybânî, İbnü'l-Esîr el-Cezerî —ki bu, doğup büyüdüğü İbn Ömer Cezîre'sine nisbettir— Mevsil'de 606'da vefât edince, tekkesine defnedilmiştir. Rezîn'in kitabı gibi *Usûl-u sitte*'yi aynı metotla biraraya getirmiştir. Ancak ona nisbetle pek çok ilâveleri vardır. Eser 10 cüz'den oluşmuştur[6].

a. Bu kitabı İbnü'd-Deybâ', *Teysîru'l-vusûl ilâ Câmi'i'l-usûl* adıyla ihtisâr etmiştir: Ebû Zeyd ve Ebû'd-Diyâ', asrın hâfızı, Vecîhüddîn Abdurrahman b. Alî b. Muh. b. Ömer, İbnü'd-Deybâ' adıyla meşhûr, eş-Şeybânî ez-Zebîdî el-Yemenî eş-Şâfi'î. Zebîd'de H. 866'da doğmuş, 949 yahut 950 senesinin 26 Receb Cuma gününün kuşluk vakti vefât etmiştir. Bu kitab, muhtasarlarının en iyisidir[7].

b. Hamâ kâdısı Şerefüddîn Ebû'l-Kâsım Hibetullah b. Abdirrahîm b. İbrâhîm el-Bârizî el-Cuhenî el-Hamavî eş-Şâfi'î'nin —öl. 738 H.— *Tecrîdü*

Yazması: Şehit Ali 575.

7) İzzüddîn Ebû Muh. Abdülazîz b. Ridvân b. Abdilhakk el-Hanbelî'nin (7. H. asır) *Matla'un-neyyireyn fî cem' beyne's-Sahîhayn*'ı. Yazmaları: Râmpûr I, 196, 304 (902 H.); Garret 1425.

5* Bir adı da şöyledir: *K. et-Tecrîd fi'l-cem' beyne'l-Muvattâ' ve's-Sıhâhi'l-hams.* "Beş sahih kitap", İbn Mâce dışındaki Kutub-u sitte'dir. Yazmaları: Râmpûr I, 69; Tübingen 211; Münih 122.

6* Müellif eserini üç bölüm hâlinde sunmuştur: a) hadis ilimleri hakkında tanıtıcı kısa bilgiler; b) fıkıh bâblarına göre düzenlenmiş hadisler; c) Peygamber ile hadisleri irâd edilen ashâbının biyografileri.

Çeşitli baskıları gerçekleştirilmiştir:

a) Merut 1346 (Hindistan).

b) 1941-1954 yılları arasında Kahire, Muh. Hâmid el-Fakkî'nin tahkiki ile, Mat. Sünneti'l-Muhammediyye.

c) Abdülkâdir el-Arnâvut'un tahkiki ile 1970, Şam.

d) *Kitâbu'l-kader* bölümü Vlieger tarafından neşredilmiştir: Leiden 1903/9-115, 191-207.

Alî b. Husâmiddîn el-Mütteki tarafından *el-Fusûl* adıyla şerhedilmiştir. Yazması: Patna I, 56, 559.

7* Pek çok kereler neşredilmiştir:

a) Calcutta 1252.

b) Lucknow 1884.

c) Cawnpore 1896-7, 2/1 cilt, Hindistânî mukaddimesi ile.

d) Lahore 1904-1909, 6 cilt, Muhyiddîn Hân'ın tahkiki ile.

c) Kahire 1331, 2 cilt, Matba'atu'l-Cemâliyye.

d) Kahire 1346, 4 cilt.

e) Haleb 1969, Mü'essesetü'l-Halebî.

Câmi'i'l-usûl min ehâdisi'r-Resûl adlı muhtasarı[8].

c. Muh. Tâhir el-Fetennî el-Hindî es-Sıddîkî (?)

d. İbnü'l-Esîr'in kitabına ilâve olacak hadisler için Fîrûzâbâdî, *K. Teshîl tarîki'l-vusûl ila'l-ehâdîsi'z-zâ'ide alâ Câmi'i'l-usûl* adıyla bir kitap telif etmiştir: Mecdüddîn Ebû Tâhir Muh. b. Ya'kûb eş-Şîrâzî —ki Serhas yakınlarındaki Şîrâz köyüne nisbettir— el-Fîrûzâbâdî —ki, *el-Kâmûs* gibi kitapların müellifidir ve 8. asrın başlarında lügat müceddididir— H. 817 senesinde vefât etmiştir. Dört cilt olan bu kitabı o, Yemen'in sâhibi el-Eşref'in oğlu Nâsır için kaleme almıştır.

7. et-Tüceybî'nin *Envâru'l-mishâl fi'l-cem' beyne'l-Kütübi's-sitteti's-sıhâh*'ı: Ebû Abdillah Muh. b. Atîk b. Alî et-Tüceybî el-Gırnâtî, 646 senesinin sınırlarında vefât etmiştir.

8. İbn Kesîr'in *Câmi'u'l-mesânîd ve's-süneni'l-hâdî li akvami sünen*'i: Hâfiz İmâdüddîn Ebû'l-Fidâ' İsma'îl b. Ömer, İbn Kesîr el-Kureşî ed-Dimaşkî eş-Şâfi'î, mâhâretli güvenilir muhaddis, hâyâtında iken beldelerde halk elinde dolaşan eserlerin ve fazîletlerin sâhibi, 774 H. senesinde vefât etmiştir. Kitabında Kutub-i sitte, Ahmed, Bezzâr ve Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'lerini, Taberânî'nin *Mu'cemu'l-kebîr*'ini biraraya getirmiş, bazen de bunların dışındaki kitaplardan ilâveler yapmak sûretiyle sanki bir "büyük müsned" vücûda getirmiştir. Eserini alfabetik olarak tertib etmiş, rivâyeti olan her sahâbîyi zikrettikten sonra onun tercemesi altında yukarıda adı geçen kitaplarda vâki olan hadislerin tümünü irâd etmiştir[9].

9. Ebû'l-Ferec b. el-Cevzî'nin *Câmi'u'l-mesânîd bi-elhâsi'l-esânîd*'i: 7 ciltlik olan bu eserde müellif, *Sahîhayn*, Tirmizî ve *Müsned-i Ahmed*'de bulunan hadisleri sahâbe müsnedlerine göre tertib etmiştir[10].

Bunu şeyh Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Abdillah et-Taberî (sonra :) el-Mekkî, el-Muhibb nâmıyle marûf, tertib etmiştir.

10. Ebû'l-Müeyyed el-Hvârizmî'nin *Câmi'u'l-mesânîd*'i: Bu eserde o, hanefî imamların tahriçleriyle meydana gelen Ebû Hanife'nin rivâyetinden oluşan 15 *Müsned*'i biraraya getirmiştir.

8* Yazması: Kahire[1] I, 278.

* *Câmi'u'l-usûl*'ün bir başka muhtasarı: Abdullah el-Medenî'nin Mekke'de 971 H. yılında kaleme aldığı muhtasarının yazması: Berlin 1319.

* Bir diğer eser: *Mu'temedu zevî'l-ukûl min Câmi'il-usûl.* İbnü Behrâm el-Yemenî'nin (öl. 957 H.) bu kitabının yazmaları vardır: Berlin 4937-8, 9945-6; Medine ZDMG 90, 112 (GAL).

* Son asır ulemâsından Mansûr Alî Nâsif'in muhtasarı, *et-Tâcu'l-Câmi' li'l-usûl fi ehâdisi'r-Rasûl* adını taşımakta olup, Arapça neşirleri yanısıra Bekir Sadak tarafından yapılan Türkçe tercümesi yayınlanmıştır.

9* Yazmaları mevcuttur: Dârulkutub, hadîs 184 (I, 385 yk.; II, 326 yk.; III, 340 yk.; IV, 356 yk.; V, 350 yk.; bir cüz'ü, 272 yk.; bir başka cüz'ü 251 yk.); Berlin 1344.

10* Bkz. *Dürer* IV, 255; *Sıla* 84-28, 67; *Fihris* 310. Yazmaları: Kahire, Câmiu'ş-şeyh 124 (166 yk., 605 H.); Kahire[1] I, 323, hadîs 191 (276 yk., 726 H.); Tunus, Zeyt. II, 114; *Şerhu'l-mesânîd* başlığı ile Brill. -H.[1] 389, 776.

Bunu hâfız Ebû'l-Adl Zeynüddîn Kâsım b. Kutluboğâ el-Hanefî şerhetmiştir.

11. Bu bâbda es-Suyûtî ve başkasının *Câmi'u'l-mesânîd*'i vardır.

12. Hâfız Nûreddîn el-Heysemî, *el-Gaylâniyyât*, *el-Hila'iyyât, Fevâ'id-i Temmâm, Efrâd-ı Dârekutnî*'deki hadisleri iki cilt hâlinde bâblarına göre tertib ederek bir kitapta toplamıştır. Bu kitabın tek cilt hâlinde Sehâvî'nin elyazısı ile olan nüshasını gördüm ki o, bunu toplayanın (el-Heysemî'nin) hattı ile olan asıl nüshadan kopye etmiştir. Sehâvî, kitabın sonunda bunu 13 gün gibi çok kısa bir süre içinde çabuk kopya ettiğini zikretmiştir.

13. Şeyh imâm hâfız Ebû Abdillah Muh. b. Süleymân er-Revdânî'nin *Cem'u'l-fevâ'id min Câmi'i'l-usûl ve-Mecma'i'z-zevâ'id*'i. 1094 H. senesinde vefât etmiştir. *Silatu'l-halef bi-mevsûli's-selef* kitabının müellifidir. Bu kitap, *Sahîhayn, Muvattâ', Sünen-i Erba'a, Müsned-i Dârimî, Müsned-i Ahmed, Müsned-i Ebî Ya'lâ* ve Taberânî'nin *Mu'cem*'lerini şâmildir[11].

11* Adından da anlaşılacağı gibi müellif, bu kolleksiyonda *Câmi'ul-usûl* ile *Mecma'uz-zevâ'id*'i biraraya getirmiştir. Hindistan'da 1346/1929 yılında ve 1973'de Cidde'de Dâru'l-İsfehân tarafından basılmıştır.

İSNÂDLI HADİS KİTAPLARINDAN HUSÛSÎ VEYA UMÛMÎ SEÇME VE TECRÎDE DAYANARAK HAZIRLANAN HADİS KİTAPLARI

1. Şihâbüddîn Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Abdillatîf eş-Şercî ez-Zebîdî el-Hanefî'nin —öl. 893 H.— *et-Tecrîdü's-sarîh li-ehâdîsi'l-Câmi'i's-Sahîh*'i[1].

2. Ebû Muh. el-Beğavî'nin *Mesâbîhu's-sünne*'si: Kitabında hadisleri ikiye ayırmıştır: hasen ve sahîh. Sahihle Buhârî ile Müslim'in beraberce veya her ikisinden birinin münferid rivayetlerini; hasenle ise Dârimî ile beraber *Sünen-i Erba'a*'nın (yani İbn Mâce'siz) berâberce yahut içlerinden birisinin tek başına yaptığı rivâyetleri kasdetmiştir. Bunlar sadece ona ait olan ıstılahlardır. Ancak o, kitabında ne hadisi senedi ile tahrîc eden musannif imamın adını ve ne de o hadisi rivâyet eden sahâbînin ismini zikretmemiştir. İşte bu noksanlıkları aşağıdaki müellif tamamlamıştır[2].

3. et-Tibrîzî'nin *Mişkâtu'l-masâbîh*'i: İmâm Veliyüddîn, evliyânın bakiyyesi ve ulemânın kutbu, Ebû Abdillah Muh. b. Abdillah el-Hatîb el-Ömerî et-Tibrîzî —ki bu, Âzerbeycân kentlerinin en büyüklerinden Tibrîz'e nisbettir. Sem'ânî ve başkası bu şekilde zabtetmelerine karşılık, meşhûr olan Tebrîzî şeklinde telâfuz edilmesidir—, 737 H. senesinde bitirdiği eserinde (sahîh ile hasene) bir üçüncü fasıl daha ilâve etmiştir[3].

1* Basılmıştır: Bulâk 1287, 1/2 cilt.

2* Ebû Muh. Muhyi's-sünne el-Huseyn b. Mes'ûd b. Muh. (öl. 510). Kitabı 4719 hadis ihtivâ etmekte olup, bunun 325'i Buhârî, 875'i Müslim, 1051'i ise ikisinin ittifâk ettikleri hadislerden oluşmuştur.

Neşredilmiştir: 1) 2 cüz', Bulâk 1294.

2) Mâlik'in *Muvattâ*'ı ile beraber, 2 cüz', Mısır 1318.

Şerhleri yapılmıştır:

a) Abdüllatîf b. Abdilazîz b. Melek (Firişte). Yazmaları: Ragıp Paşa 322-4, Süleymaniye 282-3, Nurosmaniye 1102-4.

b) Abdullah b. Ömer el-Beydâvî (öl. 716 H.). Yazmaları: Ragıp Paşa 326; Köprülü 339-340; Nurosmaniye 1105-1106.

c) Zeynü'l-Arab Alî b. Ubeydillah b. Ah. Yazmaları: Nurosmaniye 1109-10; Süleymaniye 284-5; Selim Ağa 217.

d) el-Huseyn b. Mahmûd b. el-Hasan ez-Zeydânî Muzhirüddîn'in 720 H. yılında hazırladığı *el-Mefâtîh li-halli'l-Mesâbîh* adlı şerhi. Yazmaları: Ragıp Paşa 325; Nurosmaniye 1112; Kılıç Ali 199.

e) Osmân b. Muh. el-Herevî. Yazması: Selim Ağa 216.

f) Osmân b. Hâccî M. es-Suhrevî. Yazması: Süleymaniye 288.

Mesâbîh'in Osmanlıca tercümesi, Cemâlüddin Efendi adlı birisi tarafından gerçekleştirilmiştir. Yazması: Nurosmaniye 1107-8.

3* Neşredilmiştir: Calcutta 1257, 1319; Delhi 1300, 1890; Amritsar 1313-4; taşbaskısı,

Nâs bu iki kitab üzerine bir çok şerhler yazmışlardır[4].

4. İbnü'l-Harrât'ın *K. el-Ahkâmi'ş-Şer'iyyeti'l-kübrâ*'sı: Ebû Muh. Abdülhakk b. Abdirrahman b. Abdillah el-Ezdî el-İşbîlî, İbnü'l-Harrât adıyla marûftur. 6 ciltlik eserini hadis kitaplarından seçerek hazırlamıştır[5].

5. Bu kitaba tenkîd niteliğinde olmak üzere hâfız-ı nâkid Ebû'l-Hasan Alî b. Muh. b. Abdilmelik el-Himyerî el-Kinânî, İbnü'l-Kattân —öl. 628 H.—, *Beyânü'l-vehm ve'l-îhâmi'l-vâki'ayn fi Kitâbi'l-Ahkâm* adlı eserini kaleme almıştır[6]. Zehebî, eser ve müellifi hakkında şunları söylemiştir: "Müellifinin hıfzı ile anlayış kuvvetine delâlet etmektedir. Ancak bazı ricâlin ahvâli hakkında pek insaflı davranmayarak bir takım yanılgılara düşmüştür. Meselâ Hişâm b. Urve gibi bazı râvîleri hadis rivâyetinde gevşeklikle ithâm etmiştir."

Abdülhakk'ın yanılgılarını dile getirdiği bu kitabına onun da öğrencisi olan hâfiz-ı nâkıd muhakkik Ebû Abdillah Muh. b. el-İmâm Yahyâ b. el-Mevvâk, *K. el-Mâhezi'l-hifâli's-sâmiyye an mâhezi'l-ehmâl fi şerh mâ tedammanuhu K. Beyâni'l-vehm ve'l-îhâm mine'l-ihlâl ve'l-iğfâl* adlı kitabında İbnü'l-Kattân'ın kitabına tetmîm ve ikmâllerde bulunarak müellifini idrâkının kısalığı, tenkîd mahâretinin eksikliği ile suçlamıştır. Ancak buna rağmen o da, temize çekerken bazı şeyleri çıkarmayı ihmâl etmiş, sonra da ömrü vefâ etmeyerek, emniyetli tekmileye bâliğ olamamıştır.

Müellifin boş olarak bıraktığı yerleri Ebû Abdillah Muh. b. Ömer b. Muh. b. Ömer b. Rüşeyd es-Sebtî el-Fihrî el-Mâlikî — meşhûr rihlet sâhibi, 721 yahut 722'de vefât etti— , doldurmak sûretiyle 6 ciltlik bir eser vücuda getirmiştir.

Yukarıda geçen İbnü'l-Mevvâk, *Muhtasaru Halîl* şârihi olan Muh. b. Yûsuf el-Mevvâk'tan ayrıdır. Bu arada Abdülhakk'ın ilimdeki üstünlüğü

Bombay 1271, 1282, 1289, 1307; Muh. Kutbuddîn Hân Dihlevî'nin Hindistânî tercümesi ile birlikte Lahore 1902; taşbaskısı Peterburg 1898-9; Kasan 1909; Aliyyülkârî'nin *Mirkâtu'l-mefâtîh* şerhinin kenarında Kahire 1309; Şam 1971, 3 cilt.

İngilizcesi: A. N. Matthews, Calcutta 1809, 1810; A. A. K. Muhammed, The Sayings of Hazrat Muh. chosen from the Miş. al-Mas. with a short Life of the Prophet.

4* Şerhlerinden basılı olanları ve Türkiye'de mevcut yazmaları:

a) Ah. b. Muh. et-Tîbî'nin (öl. 743 H.) *el-Kâşif an hakâ'iki's-sünen*'i. Yazmaları: Ragıp Paşa 321; Yeni Cami 245, 259; Selim Ağa 1211-3; Süleymaniye 287b; Köprülü 335-6; Kılıç Ali 255.

b) el-Cürcânî'nin (öl. 816 H.) şerhi. Yazmaları: Murad Molla 527-30; Kılıç Ali 198.

c) İbn Hacer el-Heytemî'nin (öl. 974 H.) şerhi. Yazması: Nurosmaniye 1069-91.

d) Aliyyü'l-Kârî el-Herevî'nin (öl. 1014) *Mirkâtu'l-mefâtîh*'i. Basması: 5 cilt, Kahire 1309.

e) Abdullah b. Ömer el-Beydâvî'nin (öl. 716 H.) şerhi. Yazması: Murad Molla 533-4.

5* Yazmaları vardır: Dârulkutub, hadîs 29 (I, 191 yk., 852 H.; II, 170 yk., 852 H.; V, 141 yk., 774 H.; VI, 210 yk., 852 H.); İskenderiye, Belediye 1298b (87 yk., 7. H. asır); Zâhiriyye, hadîs 291; Zâhiriyye, hadîs 408 (muhtasarı 1-217 yk.; NÂSIR 346); Brill-H.[2] 712; Bankipore V, 2-326; Âsâfiyye I, 604, 266-7.

6* Yazmaları: Kahire[2] I, 161; Fâs, Karavîn 646.

gizli değildir. Nitekim hâfızlar, onun ta'dil ve cerh husûsundaki hükümlerine itimâd etmişler, İbn Hacer gibi imamlar ise onun bu yönünü övmüşlerdir. İbn Arefe, Halîl, İbn Merzûk, İbn Hilâl ve diğerleri gibi fakîhlere gelince onlar da tartışmasız olarak ona itimâd etmişler ve hatta Abdülhakk'ın hadis hakkındaki sükûtuna bile güvenmişlerdir. Zira o, sadece sahîh ve hasen hadislerde sükût etmiştir. İbn Hacer'in *Fethu'l-bârî*'deki âdeti de böyledir. Kitabın mukaddimesinde de belirttiği gibi bu tür hadislerde susarak hiç bir söz sarfetmemiştir.

6. Yine Abdülhakk'ın iki ciltlik *Ahkâmu'l-vustâ*'sı vardır[7]. *Şifâ'u's-sakâm*'da: "Günümüzde *Ahkâmu'l-kübrâ* diye şöhret bulan aslında budur[*] denilmektedir. Müellif, kitabının başında hadisler hakkında sükût etmesinin —bildiğimiz kadarıyla— onun sıhhatine delil olacağını zikretmiştir.

7. Yine onun *Ahkâm's-suğrâ*'sı, şer'î emirler, hükümler, helâller ve haramları, terğîb ve terhîb cihetinden darbler ile ele almıştır. Bunu o, ümmetin hidâyetçileri ve imamlarının eserleri olan *Muvattâ', Kutub-u sitte* ve sâir kitaplardaki hadislerden meydana getirmiştir. Tek cilt hâlindeki kitabının başında o, isnâdı nâkidlerce sahîh olarak bilinen ve sağlam râvilerce nakledilip, güvenilir olanlarca kullanılan hadisleri seçtiğini söylemiştir[8].

el-Umde, eş-Şifâ', el-Bürde, Muhtasaru İbni'l-Hâcib el-Fira'î ve *Muhtasaru'ş-şeyh Halîl* kitaplarının şârihi olan Ebû Abdillah Muh. b. Ahmed b. Muh. b. Muh. b. ebî Bekr b. Merzûk et-Tilimsânî, el-Hatîb —öl. Mısır 781 H., Zehebî'nin İbnü'l-Ebbâr'dan naklettiğine göre İbnü'l-Kâsım ile Eşheb'ın arasına defnedilmiştir—, *Ahkâmu's-suğrâ*'ya bir şerh yazmıştır.

Ayrıca Abdülhakk'ın *Sahîhayn*'ı birleştiren bir eseri vardır. Bunun dışında *Kutub-u sitte*'yi biraraya getirdiği başka büyük bir kitabı ile *K. el-Mu'tell mine'l-hadîs* ve *K. fi'r-Rakâ'ik* adlı eserleri vardır.

8. Takiyüddîn Ebû Muh. Abdülganî b. Abdilvâhid b. Alî b. Sürûr el-Makdisî el-Hanbelî'nin iki cüz'lük *K. Umdeti'l-ahkâm an Seyyidi'l-enâm*'ı, eşi bulunmayacak kadar nâdir bir eserdir[9]. Bu kitabı hâfız müctehid Şeyhü'l-İslâm İbn Dakîki'l-Îd[9a], İbn Merzûk el-Hatîb —ki şerhi 5 cilttir—[10],

7* Yazması: Kahire[1] I, 261, hadîs 36 (180 yk., 2. cüz').

8* Yazmaları: Kahire[1] I, 261 hadîs 30 (178 yk.); British Mus. 1593; Fâs Karavîn 619-622, 689.

9* Dokuzuncu numarada adı gececek olan 6 cüzlük *el-Ahkâm*'ından ki-bu, *el-Ahkâmu'l-kübrâ*'dır- hülâsa ederek bu eserini hazırlamıştır. Bu kitabın başlığı şu isimlerle vâki olmuştur: *K. Umdeti'l-ahkâm fi me'âlimi'l-halâl ve'l-harâm an Hayri'l-enâm = el-Umde = el-Umde fi'l-hadîs*. Neşredilmiştir: Nevevî'nin *Erba'ûn*'u arkasında Delhi 1895; *Mecmû'atu'l-hadîsi'n-Necdiyye* içinde Kahire 1342, s. 95-208; Beyrut 1987, Âlemu'l-Kutub.

9a* İbn Dakîk'in şerhi *İhkâmu'l-ahkâm fi şerhi Seyyidi'l-enâm* adını taşır. Neşredilmiştir: Kahire, Matb. eş-Şark 1924-6, 4 cilt; 1987 Beyrut, Âlemu'l-Kutub.
Bunun hâşiyesi: Muh. b. İsm. es-San'ânî'nin *el-Udde*'si de neşredilmiştir: Alî b. Muh. el-Hindî'nin tahkîki ile, 1959-60, Kahire, Mekt. Selefiyye, 4 cilt.
Aynı başlığı (*İhkâmu'l-Ahkâm*) taşıyan bir diğer *Umde* şerhi de Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsm. b. Ah. b. Sa'îd b. el-Esîr'e (öl. 699 H.) âittir. Basılmıştır: taşbaskı Hind 1313 H.; Delhi 1315; Kahire 1346.

10* Yazması: Ayasofya 1331 (GAL). Adı: *Teysîrü'l-merâm*.

Sirâcüddîn b. el-Mulakkin eş-Şâfi'î[11], Mecdüddîn el-Fîrûzâbâdî ve başkaları[12] şerhetmişlerdir.

9. Yine aynı müellifin 6 cüzlük *el-Ahkâm*'ı vardır[13].

10. İbn Dakîki'l-Îd'in *el-İmâm fî ehâdîsi'l-ahkâm*'ı ve bunun muhtasarı *el-İlmâm bi-ehâdîsi'l-ahkâm*'ı[14]: Takiyüddîn Ebû'l-Feth Muh. b. Alî b. Vehb b. Mutî', İbn Dakîki'l-Îd el-Mâlikî eş-Şâfi'î, Safer 702 senesinde vefât etmiştir. İçinde ahkâm hadislerini toplamıştır.

Müellif, daha sonra muhtasarına *el-İmâm fî şerhi'l-Elmâm*[15] adıyla geniş çaplı ve büyük bir şerh yazmaya koyuldu ise de tamamlayamamıştır. Zehebî: "*el-İmâm* kitabının temize çekilmesi bitseydi 15 cilt olurdu" demiştir. Müellifi gibi başkaları da *el-İlmâm*'a şerhler yazmışlardı[16].

11. Mecdüddîn Abdüsselâm b. Abdillah b. ebî 'l-Kâsım b. Teymiyye el-Harrânî'nin —ki Ebû'l-Abbâs b. Teymiyye'nin babasının ceddidir— *el-Müntekâ fi'l-ahkâm*'ı[17]. İleride geleceği gibi bunu eş-Şevkânî şerhetmiştir[18].

12. İbn Hacer'in *Bulûğu'l-merâm min ehâdîsi'l-ahkâm*'ını da bir kaç müellif şerhetmiştir[19].

11* Yazması: Kahire[1] I, 269; [2] I, 90. Adı: *el-İ'lâm bi-fevâ'id Umdeti'l-ahkâm.*

12* Meselâ, bunlardan:

a) Muh. b. Ferhûn el-Ya'merî'nin (öl. 769) *el-Udde fî i'râbi'l-Umde*'si. Yazmaları: İskenderiye hadîs 4; Kahire[1] I, 368.

b) Anonim bir şerh: *Umdetu'l-efhâm.* Yazması: Berlin 1310.

c) Ebû Abdillah Alî b. İbr. b. Dâvud b. el-Attâr eş-Şâfi'î'nin (öl. 724 H.) şerhi. Yazmaları: Garret 1391; Brill- H. [2] 717.

d) İbn Teymiyye'nin şerhi. Yazması: Zâhiriyye, umûmî 53/7.

e) Ömer b. Alî el-Fâkihânî el-İskenderî'nin (öl. 731 H.) *Riyâdu'l-efhâm*'ı. Yazmaları: Fâs, Karavîn 602, 606; Tunus, Zeyt. II, 119; Bankipore V, 2, 327.

13* Yazması: Land. -Br. 43 (GAL G I, 357).

14* Basılmıştır: Beyrut 1986, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye; Dimaşk 1963, Muh. Sa'îd el-Mevlevî'nin tahkiki ile, Dâru'l-Fikr.

15* Yazması: Kavala I, 126 (GAL G II, 63).

16* Meselâ: Ebû'l-Hasan Alî b. Balabân b. Abdillah el-Fârisî'nin (öl. 739 H.) *el-İhkâm li-ehâdîsi'l-İlmâm*'ı. Yazması: Haleb, RAAD VIII, 369 (GAL S II, 66).

17* *el-Ahkâmu'l-kübrâ* adlı büyük bir eserinden hülâsâ ederek hazırlamıştır. Neşredilmiştir: Hindistan 1297; Delhi 1332; Kahire 1933.

Yine aynı müellifin *el-İlmâm fî ehâdîsi'l-ahkâm* adıyla nisbet edilen bir eserinin yazması Topkapı Sarayı'ndadır (Ahmet III 466, 214 yk., 838 H.) Bu, muhtemelen *el-Münteka* olup isimlendirme hatası yapılmıştır.

18* Sözkonusu şerh *Neylu'l-evtâr* adını taşımaktadır.

19* Çeşitli baskıları mevcuttur: Lucknow 1837, taşbaskısı; Lahore, taşb. 1888; Calcutta 1292; Delhi 1312, 1907 (A. H. Dihlevî'nin şerhi ile beraber); Urduca tercümesi ile beraber Cawnpore 1850; Kahire 1330, Mat. et-Temeddün; Kahire 1933, Muh. Hâmid el-Fakkî'nin tahkiki ile, Mekt. et-Ticâriyyeti'l-Kübrâ; Kahire 1351, Mat. Mustafâ'l-Bâbî; Kahire 1954, Matb. es-Sünneti'l-Muhammediyye, Ridvân Muh. Ridvân'ın tahkiki ile; Medine 1982, 5/8 cilt.

Şerhlerinden bazıları:

13. el-Münzirî'nin *K. et-Tergîb ve't-terhîb*'i: Hâfız Zekiyüddîn Ebû Muh. Abdülazîm b. Abdilkaviyy b. Abdillah b. Sellâme b. Sa'd el-Münzirî eş-Şâmî el-Mısrî, Tatar fitnesinin senesi olan 656 H.'de vefât etmiştir. Eser, orta boy iki ciltir[20].

Bunu İbn Hacer telhîs etmiştir.

Burhânüddîn Ebû İshâk İbrâhîm b. Muh. b. Mahmûd el-Muhaddis eş-Şâfi'î ed-Dimaşkî —en-Nâcî nâmıyla meşhûr, öl. 900 H.— bu eser üzerine ta'likât yazmıştır[21].

el-Fâdıl el-Feyûmî(?)'nin şerhi ise mahtût olarak Fâs'ta Câmiu'l-Karavîn kitaplığında mevcuttur[22].

Şeyh Muhammed Hayât b. İbrâhîm es-Sindî (:aslen ve doğum yeri) el-Medenî el-Hanefî'nin iki kalın ciltlik bir şerhi vardır. Müellif, Medîne-i Münevvere'de sünnet sancağının taşıyıcısı olup 1163 H. senesinde vefât ettiğinde, Bakî' kabristanına defnedildi.

14. İbn Ğanâ'im'in *el-Fâ'ik fi'l-kelâmi'r-râ'ik*'i: Cemâlüddîn Abdullah b. Alî b. Muh. b. Süleymân b. Hamâ'il, İbn Ğanâ'im nâmıyla meşhur, henüz genç yaşta 744 H. senesinde vefât etmiştir. Eserinde, *eş-Şihâb* kitabında olduğu gibi mevâiz, emsâl, vasiyyetler, hikmet ve âdâb konusunda Resûlullah'tan (sav) rivâyet olunan 10.000 kadar hadisi, isnâdlarını hazfedip, harf-

---

a) Muh. Sıddîk Hasan Hân'ın *Fethu'l-allâm*'ı. Neşredilmiştir: Bûlâk 1302/1885, 1-2 cilt, Medine, Matb. el-İlmiyye, 2 cilt.

b) el-Emîr Muh. b. İsm. el-Yemenî es-San'ânî'nin (öl. 1182 H.) *Subulu's-selâm*'ı. İki baskısı gerçekleştirilmiştir: Abdülazîz el-Havlî'nin tahkiki ile Kahire 1344; Taha Muh. ez-Zeynî'nin tahkiki ile Kahire, 1972, Dâru'ş–Şu'ab.

* Ahkâm hadislerini cem'eden diğer kitaplar:

1. Ebû Abdillah Muh. b. Ferec'in (404-497 H.) *Ahkâmu Rasûlillah*'ı (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 34b, 35a).

2. Cemâlüddîn Ah. b. Muh. b. Mahmûd b. Seyyid el-Gaznevî'nin (öl. 593 H.) *Ehâdîsu'l-ahkâm*'ı. Yazması: Zâhiriyye, âmm 23, 333.

3. İsma'îl el-Kâdî'nin *el-Ahkâm*'ından isnâdlı bir alıntı *İsâbe*'de yer almıştır (I, 207).

4. Muh. b. Ah. b. Abdilhâdî, İbn Kudâme el-Makdisî'nin (705-744 H.) *el-Muharrer fi'l-hadîs*'i. Yûsuf Abdurrahman'ın tahkiki ile 1985 yılında 2 cilt olarak Beyrut'ta Dâru'l-Ma'rife tarafından neşredilmiştir.

5. Ebû Muh. Abdurrahman b. Mahmûd b. Ubeydân el-Ba'lbekî'nin (675-740 H.) *el-Matla' alâ cümleti mine'l-ehâdîsi'n-Nebeviyye fi'l-ahkâmi'ş-şer'iyye alâ tebvîbi'l-Mukanna*'sı. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 335 (1-140 yk.; NÂSIR 347).

6. Yahyâ b. Şeref en-Nevevî'nin *Hulâsatu'l-ahkâm fî mühimmâti's-sünen ve-kavâ'idi'l-İslâm*'ı. Yazması: Dârulkutub, hadîs 209 (134 yk., 676 H.).

7. Hâfız Diyâüddîn el-Makdisî'nin 3 ciltlik *K. el-Ahkâm*'ı (*Fevât* III, 427).

8. Zeynüddîn Ebû Yahyâ Zekeriyyâ b. Muh. b. el-Ensârî es-Sümeykî'nin (öl.916 ? 926 H.) *el-İ'lâm bi-ehâdîsi'l-ahkâm*'ı. *Dîbâce*'si, yazma hâlinde: Gotha 2, 91; şerhi: *Fethu'l-allâm*: Kahire[2] I, 134.

20* Neşredilmiştir: Delhi 1300; Kahire 1324, 1346; Kahire, Dâru't-Turâsi'l-Arabî, 2 cilt.

21* Bu ta'likâtın adı: *Ucâletu'l-imlâ*'dır. Yazmaları: Berlin 1332-3; British Mus. Suppl. 1269.

22* Yazmaları: British. Mus. Suppl. 146; Fâs, Karavîn 578-9; Bankipore V, 2, 376-9.

lere göre alfabetik sıraya koyarak biraraya getirmiştir. Kitap tek cilttir[23].

15. İbn Ğânim'in *el-Fâ'ik fi'l-lafzi'r-râ'ik*'i: Kâdı Ebû'l-Kâsım Abdülmuhsin b. Osmân b. Ğânim et-Tenîsî. Mevâiz, emsâl ve hikmetler üzerine 10.000 kadar peygamber sözünü, isnâdlarını hazfetmek sûretiyle tek ciltte toplamıştır[24].

16. Uklîşî'nin *en-Necm min kelâmi'l-arab ve'l-acem*'i: Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ma'bed b. Îsâ b. Vekîl et-Tüceybî el-Endülüsî el-Uklîşî, (öl. 550 H.) kitabını 10 bâba göre tertib etmiş, en son bâbı ise Hz. Peygamber'in (sav) duâlarına tahsîs etmiştir. Tek cilttir[25].

Bunu el-Kâzerûnî şerhetmiştir: Şeyh imâm Afîfüddîn Ebû Sa'd Sa'îd b. Muh. b. Mes'ûd el-Kâzerûnî —ki Fâs'ta diğer pek çok ilim ehlinin de mensûb olduğu Kâzerûn adlı bir beldeye nisbettir— H. 758'de vefât etmiştir.

17. Takiyüddîn Abdülğanî b. Abdilvâhid el-Makdisî'nin *Nesrü'd-dürer fî ehâdîsi Hayr'il-beşer*'i. Kimileri de bu kitabı başkasına âit görmüşlerdir. Buhârî ve Müslim'in ittifâk ettikleri ile başlamış, *Sünen-i Erba'a* ile devam etmiş; her sahâbinin ismini hadisin başında tesbit etmiş, bazı lafızların garîb mânâlarını ise *en-Nihâye*'den naklen ilâve etmiştir. Muhtasar olan eser, ahkâm, mevâiz ve âdâb konulu olup, isnâdları mahzûf, harflerine göre alfabetik olarak düzenlenmiştir.

18. Aynısını Bedrüddîn ez-Zerkeşî de kaleme almıştır.

19. Takiyüddîn Abdülğanî'nin *Nüzhetü's-sâmi'în min ahbâr Seyyidi'l-mürselîn*'i.

20. Suyûtî'nin üç *Câmi'i* (*el-Cevâmi'u's-selâse*). Bunlardan *el-Câmi'u's-sağîr*, orta büyüklükte ve bir ciltte denildiğine göre 10934 hadis ihtivâ etmektedir. Buna yine kendisi *Ziyâdetü'l-Câmi'* adıyla bir zeyl yapmıştır. Bu ilâve de neredeyse asıl kitabın hacmine yakın büyüklüktedir[26].

23* Yazmaları vardır: Kahire[1] I, 373 (98 yk.), [2] I, 133; Musul 94, 21, 2; 156, 92 (GAL).

24* Yazmaları: Leiden 1760; Kahire[1] I, 374, hadîs 1148 (331 yk.).

25* as-Sağânî, *Maşâriku'l-envâr* adlı eserini hazırlarken bu kitabı esas alarak içinden sahîh olanlarını seçmiştir. Kahire'de, Matb. el-A'lâm tarafından 1302 yılında basılmıştır.

26* Tam adı: *el-Câmiu's-sağîr min hadîsi'l-Beşîri'n-Nezîr*. Basılmıştır: Kahire 1321; Bûlâk 1286. *Ziyâdât*'ı da neşredilmiştir.

Câmiu's-sağîr'in şerhleri:

a) Suyûtî'nin talebesi Şemsüddîn Muh. b. Abdirrahman el-Kevkebî el-Alkamî'nin (öl. 978 H.'den sonra) *el-Kevkebu'l-münîr*'i. Yazmaları: Süleymaniye 231-2421; Ragıp Paşa 262-3; Murad Molla 424-30; Kılıç Ali 204-207.

b) Alî b. Ah. el-Azîzî el-Bûlâkî'nin (öl. 1070 H.) *es-Sirâcu'l-münîr*'i. Neşredilmiştir: Kahire 1271, 1278, 1304-5 (4 cilt, Muh. el-Hifnî'nin hâmişindeki hâşiyesi ile birlikte), 1324, 1277, 1293, 1312.

c) Abdurra'ûf el-Münâvî'nin *Feydu'l-Kadîr*'i. Basılmıştır: 1286, Kahire 1938 (6 cilt); Beyrut 1988, Dâru'l-Ma'rife (6 cilt). Yine Münâvî, daha sonra bu şerhini ihtisâr etmiştir: *et-Teysîr bi-şerhi'l-Câmi'is-sağîr*. Bu da basılmıştır: Bûlâk 1286, 2 cilt.

Daha başka şerhleri de yazma olarak çeşitli kütüphanelerde mevcuttur.

21. *Câmi'u'l-kebîr* yahut *Cem'u'l-cevâmi'*. Suyûtî, isminden de anlaşıldığı gibi hadislerin tümünü toplamağı kasdetmiştir. Fakat görünen, eserini tamamlamadan vefât etmiş olduğudur. Hadislerin birinci harflerine göre müretteptir, ikinci kısmı ise fiiler bölümü olup, bu kısımda hadisler sahâbîlerin müsnedlerine göredir. Her hadisin akabinde o hadisi tahrîc eden imamın ve hadisi ihrâc olunan sahâbînin isimleri verilmiştir[27].

Suyûti'nin bu üç *Câmi'i*, el-Müttekî nâmıyla meşhûr şeyh Alâüddîn Alî b. Hüsâmiddîn Abdilmelik b. Kâdî Hân el-Hindî (sonra:) el-Medenî el-Kâdirî eş-Şâzilî el-Ceşkî —öl. 975. H.— tarafından *Kenzü'l-ummâl* adıyla fıkıh bâblarına göre düzenlenmiştir[28].

Mağrib'de hadis araştırmacılarının sonuncusu Ebû'l-Alâ' İdrîs b. Muh. b. İdrîs el-İrâkî el-Hüseynî el-Fâsî —öl. 1183 yahut 1184 H.—, *Fethü'l-basîr fî't-ta'rîf bi'r-ricâli'l-muhrace lehum fî'l-Câmi'i'l-kebîr* adlı kitabında Suyûtî'nin *Câmi'u'l-kebîr*'inde adları geçen kaynak hadis kitaplarının müelliflerini tanıtmıştır.

Yine aynı zât, *Câmi'u'l-kebîr*'deki hadislerin sıhhat, hasenlik gibi yönlerden hükümlerini verdiği *ed-Dürerü'l-levâmi' fî'l-kelâm alâ ehâdîsi Cem'i'l-cevâmi'* adlı bir eser kaleme almıştır. Ancak bitirememiştir.

22. Yine Suyûtî'nin *Dürerü'l-bihâr li-ehâdîsi'l-kısâr*'ı.

23. Zeynüddîn Abdülganî b. Muh. b. Ömer el-Ezherî eş-Şâfi'î'nin *ed-Dürer fî hadîsi Seyyidi'l-Beşer*'i. Kitap, müellifine en sonuncusu Receb 882 H. tarihinde olmak üzere pek çok mecliste kıraat olunmuştur. Bu eseri harflerine göre tertib etmiş, Suyûtî gibi muharriç imamların isimlerini remiz kullanmadan aynen tasrîh etmiştir.

24. Ahmed Diyâüddîn el-Hanefî'nin *Râmûzu'l-ehâdîs*'i. Suyûtî'nin yaptığı gibi kitapların müellifi olan imamların isimlerini rümûz ile vermek sûretiyle hadisleri alfabetik olarak düzenlemiştir[29].

Muh. el-Hût, *Câmiu's-sağîr*'deki hadislerin senedlerini inceleyerek kritize etmiştir. Kendi elyazısı ile olan yegâne nüshası yazma hâlinde Kahire'de elde edilmiştir. Tamamı 397 yaprak olan muhteşem eserin mikrofilmi, Süleymaniye Kütb. arşivinde (No. 3208) mevcuttur.

11. asır ricâlinden İbr. es-Sühâ'î el-Mâlikî, Suyûtî'nin bu eserini *Fethu'l-Kadîr bi-tertîbi'l-Câmi'is-sağîr* adı ile 188 bâba göre taksim ederek, hadisleri her bâb içinde alfabetik olarak sunmuştur. Yazması: Kahire[1] I, 378, hadîs 348 (384 yk., 1077 H.).

27* Basılmıştır: Kahire 1321; Ah. Sakar'ın tahkiki ile 9 cilt hâlinde; Ayrıca Kahire'de tıpkı basımı.

28* el-Müttekî, bu çalışmasını *Menhecu* (yahut *Minhâcu*)*'l-ummâl* adını verdiği daha küçük olan bir eserini genişletmek sûretiyle hazırlamıştır. *Menhec*, *Câmi'us-sağîr* ile ziyâdâtını kapsamıştır. *Kenz* ise, *Câmi'ul-kebîr*'in konulara göre tertib edilmiş şeklidir. Haydârâbâd'da 1310-4 yılları arasında basılmıştır. Müellifin yaptığı seçmeleri (*el-Müntehab*) Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i hâmişinde (Kahire 1313) basılmıştır.

29* Tam adı: *Râmûzu'l-ehâdîsi'l-müştemil alâ envâ'il-ehâdîs*. Taşbaskısı 1275 yılında İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Daha sonra bu kitabını *Levâmi'ul-ukûl* adıyla şerhetmiştir. Bu ise 5 cilt hâlinde 1294 yılında İstanbul'da basılmıştır.

25. el-Münâvî'nin *Kunûzu'l-hakâ'ik fî hadîsi Hayri'l-halâ'ik*'i: Şeyh Muh. Abdurra'ûf b. Tâcilârifîn b. Alî b. Zeynilâbidin el-Haddâdî el-Kâhirî, el-Münâvî —ki bu Mısır'daki bir belde olan Münyetü Ebî'l-Hasîb'e nisbettir— eş-Şâfi'î, 952'de doğmuş, Kâhire'de 23 Safer Perşembe 1031 H. senesinde sabahleyin vefât etmiştir. 10 kürrâse içinde 10.000 hadis, her kürrâsede 1000, her yaprakta 100, her sayfada 50 ve her satırda iki hadis mevcuttur. Hadisleri alfabetik olarak harflerine göre tertib etti, rivâyet eden sahâbînin ismini zikretmedi. İçi zayıf ve uydurma hadislerle doludur. Rümûzlarında zann-ı gâlibimce eseri kopya edenden kaynaklanan tahrifler mevcuttur[30].

26. Yine el-Münâvî'ye âit 2 yahut 3 ciltlik kitabı *el-Câmi'u'l-ezher min hadîsi'n-Nebiyyi'l-Enver*'in başı şöyledir: "Sünnet denizini sâhilsiz ve kararsız kılan o Allah'a hamdolsun."[31]

Yine aynı müellife âit, daha önce zikri geçmiş bir kitabı: *el-İthâfâtu's-seniyye bi'l-ehâdîsi'l-kudsiyye*.

30* 44 kaynak hadis kitabından derlenmiş, kısa hadislerden teşekkül etmiş bir kolleksiyondur. Neşredilmiştir: Taşbasması İstanbul 1285; Bombay, tarihsiz; Bûlâk 1286; Kahire 1305, Şeyh Osmân Abdürrezzâk Matbaası; Kahire 1321, Hayriyye ve Meymeniyye matbaaları; Kahire 1330, *Câmi'us-sağîr* hâmişinde.

31* Yazmaları vardır: Kahire[1] I, 294, hadîs 149-150 (I, 252 yk.; II, 201 yk.; III, 210 yk., 1276 H.; I-II, 420 yk., 481 yk., 1132 H.); Calc. Medr. 302; Âsâfiyye III, 252, 308-310.

TAHRÎC KİTAPLARI

Tahrîc kitapları, bazı musanniflerin akâid, tefsîr, hadîs, usûl-u fıkh, tasavvuf ve luğate dâir kitaplarında geçen hadislerin ilk kaynaklardan tahrîcini konu edinmiştir.

1. Alîyyü'l-Kârî'nin *Ferâ'idü'l-kalâ'id fî tahrîci ehâdîsi Şerhi'l-akâ'id*'i[1]. *Şerhü'l-akâ'id*, Nesefî'ye âit bir eserdir.

2. Zeyla'î'nin *Tahrîcu ehâdîsi'l-Keşşâf*'ı: Hâfız Cemâlüddîn Ebû Muh. Abdullah b. Yûsuf b. Muh. — *Husnu'l-muhâdara*'da Suyûtî ve diğerleri onu böyle tesmiye etmişlerdir. Kimisi de Yûsuf b. Abdillah demiştir— ez-Zeyla'î —ki bu, Somali sâhillerinde gemilerin yanaştıkları Zeyla' isimli bir yere nisbettir— el-Hanefî, Kahire'de 762 H. senesinde vefât etmiştir. Onu, *el-Kenz*'in şârihi ve 743 H. senesinde vefât etmiş olan Osmân b. Alî b. Muh. Fahrüddîn ez-Zeyla'î ile karıştırmamalıdır. Müellif, bir diğer eseri olan *Tahrîcu ehâdîsi'l-Hidâye*'de olduğu gibi asıl kitapta geçen merfû' tarîk ve mahreçlerini detaylı olarak vermektedir. Ancak asıl eserin sâhibi Zemahşerî'nin işâret yoluyla zikrettiği merfû haberleri ile mevkûf hadislerin pek çoğunu çalışmasının kapsamına almamıştır[2].

Cemâlüddîn ez-Zeyla'î, Zeynüddîn el-İrâkî'nin arkadaşıdır. Bu nedenle bazı kitapların hadislerinin tahrîclerinin yapılmasında, hadis kitaplarının incelenmesinde ortak çaba sarfetmişlerdir. Irâkî, *İhyâ* hadislerini ve Tirmizî'nin "Bâbda mevcût olduğuna" işâret ettiği hadisleri tahrîce çalışırken, Zeyla'î de *Hidâye* ve *Keşşâf* kitaplarının hadislerini tahrîce uğraşıyordu. Bu çalışmaları sırasında her birisi diğerine yardım ediyordu.

3. *Keşşâf* tefsîrinde geçen hadislerin tahrîci hakkında İbn Hacer, *el-Kâfî'ş-şâf fî tahrîci ehâdîsi'l-Keşşâf* adlı bir kitap te'lîf etmiştir. O, bu kitabını Zeyla'î'nin yukardaki kitabından telhîs etmiş ve Zemahşerî'nin işâret ettiği merfû' ve mevkûf haberleri ilâve etmiştir. Zeyla'î'nin bu haberleri kasden mi, yoksa sehven mi eserine almamış olduğu belli değildir[3].

1* Alî b. Muh. el-Kârî el-Herevî (öl. H. 1014). Yazmaları: Kahire[1] VII, 24; Münih 886; Süleymaniye 1040/5 (GAL).

Şerhu'l-Akâ'id'deki hadisleri başkaları da tahrîc etmiştir:

a) Suyûtî'nin *Tahrîcu ehâdîsi Şerhi'l-Akâ'idi'n-Nesefiyye*'si. Yazmaları: Kahire[1] VII, 51; Zâhiriyye âmm 6857 (1-7 yk.); İskenderiye Belediye 3336 (GAL).

b) İbn Kutlûboğâ'nın *Tahrîcu ehâdîsi Şerhi'l-Akâ'idi'n-Nesefiyye* (*Fihris* 972).

2* Yazmaları: Nurosmaniye 1718-9; Kahire[2] I, 95; Bankipore XVIII, 1402-5 (GAL).

3* Yazmaları: Murad Molla 358; Veliyüddin 785; Kahire[2] I, 138; Bankipore XVIII, 1359 (GAL).

4. *Tefsîrü'l-Beydâvî*'deki hadislerin tahrîci hakkında el-Münâvî'nin bir eseri vardır.

5. Himmâtzâde'nin *Tuhfetu'r-râvî fî tahrîci ehâdîsi'l-Beydâvî*'si[4]: Şeyh Muh. Himmâtzâde b. Hasan Himmâtzâde el-Hanefî et-Türkmânî (:aslen) el-Kostantînî, imâm, müsnid, muhaddis, öl. 1175 H.

6. Ebû'l-Leys es-Semerkandî'nin *Tefsîr*'indeki hadislerin tahrîci hakkında Şeyh Zeynüddîn Kâsım b. Kutluboğâ el-Hanefî, bir kitap te'lif etmiştir[5].

7. Yine aynı müellifin, Tahâvî'nin *Şerhu me'ânî'l-âsâr* isimli kitabındaki hadisler üzerine *el-Hâvî fî beyâni âsâri't-Tahâvî* adlı bir eseri vardır. Müellif, bu kitabında içindeki hadislerden herbirisinin *Kutub-u sitte* gibi meşhûr kitaplardan kaynaklarını vermekle birlikte sahîh, hasen ve zayıf olduklarını da beyân etmektedir.

8-9. İbn Hacer, Nevevî'nin *el-Ezkâr*'ı[6] ile *el-Erba'ûn*'undaki hadislerin tahrîcine dâir birer kitap te'lîf etmiştir. Bunlardan ilkini tamamlayamamıştır. Daha sonra bunu talebesi es-Sehâvî, ikmâl etmiştir[7].

10. Yine o, *Mesâbîh* ve *Mişkât* kitaplarındaki hadislerin tahrîcini *Hidâyetu'r-ruvât ilâ tahrîci ehâdîsi'l-Masâbîh ve'l-Mişkât* adlı kitabında yapmıştır[8].

Kâdılar Kâdısı Sadrüddîn Ebû'l-Mu'allâ Muh. b. İbrâhîm b. İshâk b. İbrâhîm b. Abdirrahman es-Sülemî el-Münâvî (sonra:) el-Kâhirî'nin *el-Menâhic ve't-tenâkîh fî tahrîci ehâdîsi'l-Mesâbîh*'i[9]. Müellifi 803 H. tarihinde Fırat ırmağında boğularak ölmüştür.

4* Yazması: Selimağa 153 (GAL).

5* Ebû'l-Leys'in *Tefsîr*'inin önsözünde geçen hadislerin tahrîcini İbrâhîm el-Muhtâr b. Ahmed b. Ömer el-Cebertî, *İ'ânetü'l-müstehdî fî tahrîci ehâdîsi Mukaddimeti Ebî'l-Leysi's-Semerkandî* adlı eserinde yapmıştır. Yazması: Kahire, S I, 57, 77-80 yk.

6* Şihâbüddîn Ebû'l-Fadl Ahmed b. Alî b. Muh. b. Hacer el-Askalânî eş-Şâfi'î el-Kinânî'nin (773-852) bu kitabının tam adı şöyledir: *Netâ'icü'l-efkâr fî tahrîci ehâdîsi'l-Ezkâr*. O, bu eserini Mısır'daki Baybarsiyye Medresesinde imlâ ettiği için *Emâliyyü'l-Baybarsiyye* adıyla da marûftur. Yazmaları vardır: Feyzullah 265 (120b-273a yk., 9. H. asır, 1-193 meclisler; ilk meclisi 7 Safer 837 tarihli); Köprülü 251/1 (önceki nüshanın devamı, 1a-216a yk., 9. H. asır; 194-463. meclisler arası; imlâ tarihi 841; son meclisin aynı zamanda onun Baybars imlâlarının 843. meclisi olduğu bildirilmiştir); Berlin 1349 (825-828 H. tarihleri arasında imlâ edilmiş); Ezher, hadîs 675 (26 yk.).

7* İkmâlinin adı *el-Kavlu'l-bâr fî tekmileti tahrîci'l-Ezkâ*r'dır (*Fihris* 990).

8* Hamidiye 410 numarada bir yazması mevcuttur: 214 yk., 9. H. asırda kopye edilmiş, mukâbelesi yapılmış tashihli nüsha. İbn Hacer, kitabının başında (1b) şunları söylemektedir: "Sadrüddîn Muh. b. İbrâhîm el-Münâvî'nin *Tahrîcu'l-Masâbîh*'ini elime geçirdim. Hatta bazı bölümlerini müellifinden dinledim. Ancak onun eseri pek uzun olmakla birlikte, hadislerin tamamını irâd etmiş, tahrîclerini pek çok uzun tutmuştu. Ayrıca garîb elfâzın beyânında da pek aşırıya gitmişti. Daha sonra Şerefüddîn el-Huseyn b. Abdillah b. Muh. et-Tîbî'nin *Mişkât* şerhini elime aldım. Bu, *Masâbîh* üzerine yazılan şerhlerin en güzeli idi. Onun, hadisleri tahrîc eden imamların kitaplarına en kısa ibârelerle dayandırması okuyucuya kolaylık sağlamaktadır."

9* Bkz. İbn Hacer *Müfehres* 27b; *Sila* 85-29, 105; Kahire, Hidiviyye s. 388.

12. *eş-Şifâ* kitabının hadislerini Suyûtî, *Menâhilü's-safâ' fî tahrîc ehâdîsi'ş-Şifâ* adlı eserinde tahrîc etmiştir[10].

13. Şeyh Kâsım b. Kutluboğâ'nın *Tahrîcu ehâdisi'ş-Şifâ*'sı[11].

14. Ebû'l-Alâ' İdrîs b. Muh. el-Hüseynî el-İrâkî el-Fâsî'nin *Mevârid ehli's-sedâd ve'l-vefâ fî tekmîli Menâhili's-safâ*'sı.

15. Ebû'l-Alâ' el-İrâkî'nin *Tahrîcu ehâdîsi'ş-Şihâb li'l-Kudâ'î*'si[12].

16. Elimizdeki bu risâlenin müellifi de *eş-Şihâb* kitabındaki hadislerin tahrîcine başlamıştır. Ancak henüz tamamlayamamıştır. Allah onun bitirmesini kolaylaştırsın[13].

17. Tâcüddîn es-Subkî, el-Beydâvî'nin usûl-u fıkha dâir eseri olan *el-Minhâc*'ındaki hadislerin tahrîcine dâir bir eser te'lîf etmiştir.

18. Aynı kitabın tahrîci hakkında İbnü'l-Mulakkin'in de *Tuhfetu'l-muhtâc ilâ ehâdîsi'l-Minhâc*[14] adlı bir çalışması vardır ki o, bu eserinin sonuna ilâve ettiği bir fasılda[15] fakihlerin lügat, lafızlar ve isimlerde telaffuz etmekte zorlandıklarını şeylerin zabtına değinmiştir.

18. Ebû'l-Fadl Zeynüddîn el-İrâkî de *Minhâc*'daki hadislerin tahrîci hakkında bir kitap kaleme almıştır[16].

19. Yine usûl-u fıkh üzerine bir kaynak olan İbnü'l-Hâcib'in *Muhtasaru'l-Kebîr*'indeki hadislerin tahrîcini Hâfız İbn Hacer[17] ile;

10* Yazmaları vardır: Berlin 1434; İskenderiye fun. 85/1; Escurial² 1796; Kahire¹ I, 428, ², I, 151 (GAL). el-İrâkî, bu kitaba bir tekmile yazmıştır (*Fihris* 818, 819, 821).

11* Bkz. *Fihris* 972.

12* Bkz. *Fihris* 818, 821.

13* Bkz. *Fihris* 517.
Bu ikisi dışında bir üçüncü şahıs ta *Şihâb*'ın hadislerini tahrîc etmiştir: Rıdvân el-Cenevî (*Fihris* 435).

14* Ayasofya 463'de bir yazması mevcuttur: 1a-124a.
Müellif Sirâcüddîn Ebû Hafs Ömer b. Alî b. Ahmed, İbnü'l-Mulakkin eş-Şâfi'î (723-804 H.), bu kitabından seçmeler yaparak hazırladığı *el-Bulğa fi'l-hadîs alâ tertîbi ebvâbi'l-Minhâc* adlı kitabında, ahkâm konulu hadislerine Buhârî ve Müslim'in muvâfakatlarını zikretmektedir. Yazması vardır: Zâhiriyye, hadîs 358 (1-30).
Ebû Abdillah Bedrüddîn Muh. b. Abdillah b. Behâdır ez-Zerkeşî'nin (745-794 H.) de bu konuda bir eseri vardır: *el-Mu'teber fî tahrîci ehâdîsi'l-Minhâc ve'l-Muhtasar ve-esmâi ricâlihimâ ve-luğâtihimâ*. Yazması: Zâhiriyye, hadis 324 (1-152 yk.) (NÂSIR 292).

15* Başlığı şöyledir: *Kitâbu îdâhi'l-irtiyâb fî ma'rifeti mâ yeştebihu ve-yetesahhifu mine'l-esmâ' ve'l-ensâb ve'l-elkâb*.

16* Ebû'l-Fadl Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdirrahman el-İrâkî'nin (725-806 H.) bu eserini Subhî el-Bedrî es-Sâmirâ'î tahkik ederek neşretmiştir: Mecelletu'l-bahsi'l-ilmî ve't-türâsi'l-İslâmî (Kral Abdülazîz Üniversitesi), 1399, No: 2, s. 279-310.

17* Şihâbüddîn Ebû'l-Fadl Ahmed b. Alî b. Muh. b. Hacer el-Askalânî el-Kinânî eş-Şâfi'î'nin (773-852 H.) bu eserinin ismi: *Tahrîcu ehâdîsi'l-Muhtasar* yahut *Muvâfakâtu'l-hubri'l-haber fî tahrîci ehâdîsi'l-Muhtasar* şeklindedir. Bu kitap, müellifi Halep'te imlâ ettiği için *Emâliyyü'l-Halebiyye* adıyla da marûftur. Yazmaları vardır: Feyzullah 265 (22a-102a, 9. H. asır; kitabın son bölümü. Bu eser, Haleb imlâlarında 126.-230. meclislerde imlâ edilmiş, bu ise 19 Sâfer 834 ile 10 Rebeb 836 tarihleri ara

20. İbnü'l-Mulakkin yapmışlardır[18].

21. Şemsüddîn Muh. b. Ahmed b. Abdilhâdî b. Abdilhamîd b. Abdilhâdî el-Makdisî el-Hanbelî el-Hâfız da—fennler sâhibi, 744 senesinde vefât etmiş— *Muhtasaru'l-kebîr*'in tahrîcini yapanlardandır[19].

22. Zeyla'î, Hanefî fıkhına dâir *el-Hidâye*'nin ihtivâ ettiği hadisleri, *Nasbu'r-râye li-ehâdîsi'l-Hidâye* adını verdiği bir kitapta tahrîc etmiştir. Daha sonra gelen *Hidâye* şârihlerinin çokça istifade ettiği pek yararlı bir eserdir. İbn Hâcer de tahrîclerinde bu kitaptan iktibaslar yapmak sûretiyle yararlanmıştır. Bu eser, onun hadis ilmindeki ve ricâl isimlerindeki derinliği ile hadis fürûundaki mükemmel görüşününün genişliğine şehâdet etmektedir.

23. İbn Hacer'in *ed-Dirâye fî muntahabi tahrîci ehâdîsi'l-Hidâye*'si[20].

24. Muhyiddîn Ebû Muh. Abdülkâdir b. Muh. b. Muh. b. Nasrillah b. Sâlim el-Kureşî el-Hanefî el-Mısrî'nin —öl. 775 H.—, *el-İnâye fî tahrîci ehâdîsi'l-Hidâye*'si[21]. Müellif, aynı zamanda *el-Cevâhirü'l-mudiyye fî tabakâti'l-Hanefiyye* eserinin de yazarıdır.

25. Alâüddîn Alî b. Osmân el-Mârdînî'nin iki ciltlik *el-Kifâye fî ma'rifeti ehâdîsi'l-Hidâye*'si.

26. Kâsım b. Kutlûbôğa el-Hanefî'nin *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*'ı[22]. *el-Muhtâr*, Hanefî fıkhına dâir olup Ebû'l-Fadl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî el-Hanefî —öl. 683 H.— tarafından kaleme alınmıştır. O, daha sonra kendi kitabını şerhetmiştir. Sözkonusu tahrîc işte

---

sında gerçekleştirilmiştir); İskenderiye Belediye 2021 d (42 yk., 836 H., üzerinde müellifin semâ' tashihi vardır); Escurial[2] 705/1-2.

18* Eserin adı şöyledir: *Gâyetu me'mûli'r-râgıb fî ma'rifeti ehâdîsi (Muhtasarı) İbni'l-Hâcib*. Bu kitapta, İbnü'l-Hâcib'in *Muhtasar*'ında geçen 155 merfû ve 19 âsârın tahrîcleri basit bir seviyede yapılmıştır. İstanbul'da bir yazma nüshası mevcuttur: Damad İbrâhim 396 (1a-46a, 897 H., te'lif tarihi 762 H.).

19* Bkz. *Tezkire* III, 331.

Bir dördüncü şahıs ta usûl-u fıkha dâir bu kitapta geçen hadis ve âsârın tahrîcini gerçekleştirmiştir: İsma'îl b. Ömer b. Kesîr el-Kureşî eş-Şâfi'î'nin (öl. H.774) *Tuhfetu't-tâlib bi-ma'rifeti ehâdîsi Muhtasarı İbni'l-Hâcib*'i. Müellifin hayatında iken 742 H. senesinde kopye edilmiş yazma nüshası zamanımıza kadar ulaşabilmiştir: Feyzullah 283/1, 45 yk.

20* 1882 yılında Delhi'de basılmıştır. Bu eserini kaleme alış nedenini kitabının girişinde şu sözleriyle açıklamaktadır: "İmâm er-Râfi'î'nin *Şerhu'l-Vecîz*'indeki hadislerin tahrîcine dâir hülâsa etme çalışmam esnasında İmâm ez-Zeyla'î'nin *Tahrîcu ehâdîsi'l-Hidâye*'si sıkça müracaat ettiğim kaynaklardan birisi idi. Daha sonra dostlarım benden, bizim mezheb ehlimizin yararlandığı gibi onların da mezheb ehlinin yararlanabilmesi için bu kitabın hülâsâsını çıkarmamı benden istediler. Ben de güzel bir telhîs hazırladım. 827 senesinin Zilka'de ayında bitirdim."

21* Bkz. *Dürer* II, 392.

Bu üç müelliften mâdâ Allâme Muh. b. Abdillah b. Muh. b. ebî'l-Vefâ (696-775 H.) da *el-Hidâye*'deki hadislerin tahrîci üzerine bir kitap te'lif etmiştir. Yazması: Kahire, Hidiviyye, hadîs 909, 218 yk.

22* Adı şöyledir: *et-Ta'rîf ve'l-ihbâr bi-tahrîci ehâdîsi'l-İhtiyâr li'ta'lîli'l-Muhtâr*. Müellif hattıyla olan yazma nüshası zamanımıza ulaşmıştır: Feyzullah 292, 178 yk.

bu *Şerh*'teki hadisler üzerinedir.

27. Hanefî fürûuna dâir Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Muh. el-Kudûrî'nin *Şerhu Muhtasar*'ındaki hadislerin tahrîcini Husâmüddîn Ali b. Ahmed b. Mekkî er-Râzî, *Hulâsatu'd-delâ'il fî tenkîhi'l-mesâ'il* adıyla hazırlamıştır.

28. Yine aynı eserin hadislerini Abdülkâdir b. Muh. el-Kureşî, *et-Turuk ve'l-vesâ'il fî tahrîci ehâdîsi Hulâsati'd-delâ'il* adıyla kalın tek ciltte tahrîc etmiştir.

29. Şâfi'î fıkhına dâir Gazâlî'nin *el-Vecîz*'i üzerine er-Râfi'î'nin kaleme aldığı *Şerhu'l-kebîr*'indeki hadisleri Sirâcüddîn Ömer b. el-Mulakkin, 7 cilt hâlinde *el-Bedrü'l-münîr fî tahrîci'l-ehâdîs ve'l-âsâri'l-vâki'a fî'ş-Şerhi'l-kebîr* adıyla tahrîc etmiştir[23].

Daha sonra müellif, bunu *Hulâsatu'l-Bedri'l-münîr* adıyla 4 cilt hâlinde telhîs etmiştir[24].

Sonra bundan da tek cüzlük bir seçme hazırlamıştır: *Münteka Hulâsati'l-Bedri'l-münîr*.

30. Hâfız İbn Hacer'in *et-Telhîsu'l-habîr fî tahrîci ehâdîsi Şerhi'l-Vecîzi'l-kebîr*'i[25].

31. Suyûtî'nin *Neşru'l-abîr fî tahrîci ehâdîsi'ş-Şerhi'l-kebîr*'i[26].

32. İzzüddîn Kâdılar Kâdısı Ebû Ömer Abdülazîz b. Kâdî'l-Kudât Bedriddîn Muh. b. İbrâhîm b. Sa'dillah b. Cemâ'a el-Kinânî el-Hamavî eş-Şâfi'î[27] —öl. Mekke 767 H.— ve;

33. Onun torunu Bedrüddîn yahut İzzüddîn Muh. b. Şerefiddîn ebî Bekr b. Abdilazîz b. Cemâ'a el-Kinânî eş-Şâfi'î'nin —öl. 819 H.— de birer tahrîcleri vardır.

34. Yine *Şerhu'l-kebîr* üzerine Bedrüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Abdillah b. Bahâdır et-Türkî (:aslen) el-Mısrî eş-Şâfi'î, ez-Zerkeşî de bir tahrîc kaleme almıştır. Pek çok fennde çeşitli eserlerin sâhibi olan yazar, Kâhire'de 794 H. senesinde vefât etti ve Karâfetu's-suğrâ'ya defnedildi.

23* Çok kapsamlı bir eserdir. Topkapı Sarayında yazması mevcuttur: Ahmet III, 474/1 (372 yk., I-II, 803 H.), 474/2 (III-IV, 422 yk., 803 H.), 474/3 (V, 299 yk., 803 H.), 474/4 (VI, 264 yk., 803 H.).

24* Yazmaları çoktur: Zâhiriyye, hadîs 355 (197 yk., 871 H.), mec. 358 (31-194 yk.); Kahire, Hidiviyye, hadîs 699 (165 yk., 785 H.), hadîs 864 (166 yk.), hadîs 143 (219 yk., 816).

25* İbn Hacer, bunu İbnü'l-Mulakkin'in mezkûr eserini üçte birine düşürecek kadar kısaltmak sûretiyle hazırlamıştır. Sadece ihtisâr etmekle kalmamış özellikle Zeyla'î'nin *Tahrîcu ehâdîsi'l-Hidâye*'si olmak üzere başka tahrîc çalışmalarından ek bilgiler ilâve etmiştir. Bu eserin iki baskısını tesbit ettim: a. M. Şemsu'l-hakk'ın edisyonu ile 1891'de Delhi'de (?) (GAL); b. Abdullah Hâşim el-Yemânî'nin tahkiki ile 4 cilt hâlinde 1964'de Kahire'de.

26* Bkz. *Fihris* 1017.

27* Bir yazması vardır: Ezher I, 426 (sonu noksan, 423 yk.).

Bunlar dışında Abdülvehhâb es-Subkî'ye atfedilen bir kitabın yazma nüshası zamanımıza kadar gelebilmiştir: *Zikrü mâ asure istihrâcuhu alâ ba'di'l-ulemâ' mine'l-âsâr ve'l-ehâdîsi'lletî fî Şerhi'l-Kebîr*; Ayasofya 977/2 (51-58 yk., 821 H.).

35. Gazâlî'nin *el-Vesît*'indeki hadisleri İbnü'l-Mulakkin, *Tezkiretü'l-ahyâr bi-mâ fi'l-Vesît mine'l-ahbâr* adlı tek ciltlik bir kitapta tahrîc etmiştir[28].

36. Şâfi'î fıkhına dâir Ebû İshâk eş-Şîrâzî'nin *el-Mühezzeb*'indeki hadisleri İbnü'l-Mulakkin[29] ile;

37. Ebû Bekr Muh. b. Mûsâ'l-Hâzimî tahrîc etmişlerdir.

38. Gazâlî'nin *İhyâ*'sındaki hadisleri Ebû'l-Fadl Zeynüddîn Abdurrahîm el-Irâkî iki ayrı tasnifte tahrîc etmiştir. Birisi büyük, diğeri ise küçük olup ulemâ arasında mütedâvil olanıdır[30].

39. Bu konuda Şeyh Kâsım b. Kutlûbôğâ el-Hanefî el-Mısrî de *Tuhfetu'l-ahyâ' bi-mâ fâte min tehârîci'l-İhyâ'* isimli bir kitap te'lif etmiştir.

40. Yine İbn Kutlûbôğâ, Sühreverdî'nin *Avârifu'l-me'ârif*'indeki hadisleri tahrîc ettiği bir eser kaleme almıştır[31].

41. Şeyh Zerrûk'un *en-Nasîhatu'-l-Kâfiye*'sindeki hadisleri tahrîc etmek için Ebû'l-Hasan Alî b. Ahmed el-Harîşî el-Fâsî bir kitap te'lif etmiştir ki, bunu hazırlarken Suyûtî'nin iki *Câmi*'inden yararlanmıştır[31a].

42. Cevherî'nin *es-Sihâh fi'l-luğa*'daki hadislerini Suyûtî, *Felaku'l-asbâh fi tahrîci ehâdîsi's-Sihâh* adıyla tahrîc etmiştir.

Daha başka kitaplar üzerine pek çok tahrîcler yapılmıştır[32].

28* Yazması, Topkapı Sarayı Kütüphanesindedir: Ahmet III, 473.

29* Bkz. *Sila* 84-28, 16.

30* Küçük olan eserinin adı şöyledir: *el-Muğnî an hamli'l-esfâr fi'l-esfâr fi tahrîci mâ fi'l-İhyâ' mine'l-ahbâr*. *el-İhyâ*'nın Kahire 1348 baskısının alt kısmında neşredilmiştir. Yazması Berlin'de olan bir kitapta İbn Hacer, bu esere ilâveler yapmıştır: *el-İstidrâk alâ tahrîci ehâdîsi'l-İhyâ'* (*Fihris* 336).

Büyük olan tahrîcinin adı şöyledir: *İhbâru'l-ahyâ' bi-ahbâri'l-İhyâ'*. İbn Fehd, *Lahzu'l-elhâz*'da (s. 229) bunun 4 cilt olduğunu söylemiştir. Bu büyük tahrîc ile küçüğü arasında orta boyda bir eseri daha mevcuttur: *el-Keşfu'l-mübîn an tahrîci İhyâ'i ulûmiddîn*. Her ikisinin de yazması tesbit edilememiştir.

31* Bkz. *Fihris* 972.

31a* Bkz. *Fihris* 343.

32* Müellifin buraya kadar zikrettikleri dışında daha pek çok tahrîc kitabı yazılmıştır. Bu cümleden olarak tesbit edebildiğim bazıları:

1. Abdülkâdir el-Bağdâdî'nin (öl. 1093 H.7: *Tahrîcü'l-ehâdîs ve'l-âsâri'lletî veredet fi Şerhi'l-Kâfiye (li-Necmiddîn er-Radî)*'si. Bunun bir yazması: Şehit Ali 2509/1 (52 yk., 1104 H.). Nahiv hakkındaki *Şerhu'l-Kâfiye*, Necmüddin Muh. b. el-Hasan er-Radî el-Usturâbâzî'ye âittir.

2. Ebû Abdillah Diyâüddîn Muh. b. Abdilvâhid el-Makdisî, İbnü'l-Kayserânî'nin (569-643 H.) *eş-Şâfi fi's-sünen ale'l-Kâfi*'si. Kitabın ismi, *Silatu'l-halef*'te (84-28, 375) şöyle geçmektedir: *K. eş-Şâfi alâ ehâdîsi'l-Kâfi*. Sözkonusu *el-Kâfi*, İbn Kudâme el-Makdisî'nin Hanbelî fıkhına dâir eseri olup, *eş-Şâfi* ise bunun tahrîcidir. Bir yazması Şam'da mahfûzdur. Zâhiriyye, mec. 21 (I, 1-15 yk.), mec. 21 (II, 19-34 yk.; III, 35-50 yk.); tümü de müellif hattıyladır.

3. Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî'nin (384-458 H.) *Tahrîcu ehâdîsi'l-Ümm'ü*. İmâm Şâfiî'nin *el-Ümm* adlı eserinde geçen hadis ve âsârın tahrîci üzerine olan bu kitabın iki yazma nüshası zamanımıza kadar ulaşabilmiştir: a) Kahire,

Dârulkutub, hadîs 911 (ikinci cildi, 300 yk., 8. H. asır). b) Dublin'de Chester Beatty kütüphanesinde bir başka cildi.

4. *ez-Zehebu'l-ibrîz fî tahrîci ehâdîs Fethi'l-azîz*; ez-Zerkeşî'ye âit olan bu eser, önceleri Hindistan'da basılmıştır. Bunun bir yazması Topkapı Sarayında mahfûzdur: Ahmet III 2973.

5. Müfessir hâfız İmâdüddîn İbn Kesîr'in (öl. 774 H.) *İrşâdu'l-fakîh ilâ edilleti't-Tenbîh*'i. Sözkonusu *et-Tenbîh*, Şâfiî fıkhına dâir bir eser olup eş-Şîrâzî'ye âittir. Bunun bir yazması İstanbul'dadır: Feyzullah 283.

6. Hâfız Veliyüddîn Ebû Zür'a Ahmed b. Abdirrahîm el-İrâkî'nin (öl. H. 862) *Tahrîcu Takrîbi'l-esânîd*'i. Bunun ikinci cüz'ü yazma olarak Kâhire'dedir: Dârulkutub, hadîs 725 (368 yk., 845 H.).

7. Kâsım b. Kutlûboğâ el-Hanefî'nin (öl. H. 879) *Tahrîcu ehâdîsi Usûli'l-Pezdevî*'si. Dârulkutub'da (hadîs 1437, 53 yk., 864 H.) bir yazması olan eser, Pezdevî'nin mezkûr kitabının hâşiyesinde Karâçi'de basılmıştır.

8. Abdülkâdir b. Ömer el-Bağdâdî'nin (öl. H. 1093) *Tahrîcu'l-ehâdîsi'l-vâkı'a fi't-Tuhfeti'l-Verdiyye*'si. Sözkonusu eser, nahiv hakkında İbnü'l-Verdî'nin eseridir. İstanbul'da bir yazması elde edilmiştir: Şehit Ali 2509/2 (43-46 yk., 1104 H.).

9. Alî b. Hasan el-Mısrî'nin *İdrâku'l-hakîka fî tahrîci ehâdîsi't-Tarîka (li'l-Birgivî)*-si. Bu eseri Hâcı Halife, *Keşfu'z-zunûn*'da zikretmiştir. Adından da anlaşılacağı gibi Birgivî'nin meşhur eseri *et-Tarîkatu'l-Muhammediyye*'de geçen hadislerin tahrîci hakkındadır.

10. Suyûtî'nin *Tahrîcu ehâdîsi'l-Kifâye*'si. Bahsedilen kitap, Şâfiî fürûuna dâir Ebû Hâmid Muh. b. İbr. es-Süheylî'nin kitabıdır. Bunu da Hâcı Halife zikretmiştir.

11. Suyûtî'nin *Tahrîcu ehâdîsi Şerhi'l-Mevâkıf*ı. Bu şerh, Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî'ye âittir. Bu eserin iki yazma nüshası vardır: a. Ezher I, 426 (212-219 yk.), b. Hizânetu'l-âmme, Rabât 1054.

12. Yine Suyûtî'nin *Tahrîcu ehâdîsi Şerhi Akâ'idi't-Taftazânî*'si. Yazması: İskenderiye, fünûn 155/2 (GAL).

13. el-Münâvî'nin *Tahrîcu ehâdîsi'l-Erba'în li'l-Münzirî*'si. Yazması: Ezher I, 425 (bir mecmua içinde, 80-94 yk., 1137 H.).

14. Abdülazîz b. Muh. es-Samedî'nin *Tahrîcu ehâdîsi Şifâ'il-evhâm fî ahkâmi'l-halâl ve'l-harâm*'ı. Brockelmann, bunun yazmasının Râmpur'da (I, 69, 53) mevcut olduğunu bildirmektedir.

15. Abdullah b. Muhyiddîn el-Ar'asî'nin (öl. 1180 H. civarı) *el-Futûhâtu'l-ilâhiyye fî tahrîci mâ fi's-Semerât mine'l-ehâdîsi'n-Nebeviyye*'si. Hadislerinin tahrîci yapılan ve ahkâm âyetlerinin tefsiri üzerine olan kitabın tam adı: *es-Semerâtu'l-yâni'a ve'l-ahkâmi'l-vâdihati'l-kâti'a* olup, müellifi Yûsuf b. Ahmed b. Muh. b. Osmân Necmüddîn el-Yemânî'dir (öl. 832 H.). *Futûhât*'ın yazmaları vardır: Berlin 4891-2; Ambrosiana B 52 (RSO IV, 166) (GAL).

16. İbnü'l-Müberrid es-Sâlihî'nin *Tahrîcu ehâdîsi'l-Mukanna*'sı (*Fihris* 990).

17. Hâfız es-Sehâvî'nin *Tahrîcu'l-Erba'îni's-sûfiyye li's-Sülemî*'si (*Fihris* 990).

18. İbn Hacer'in *Tahrîcu'l-ehâdîsi'l-munkati'a fi's-Sîreti'l-Hâşimiyye*'si (*Fihris* 334).

19. İbn Kutlûboğâ'nın *Tahrîcu ehâdîsi Minhâci'l-âbidîn*'i (*Fihris* 972).

20. Abdülganî ed-Dihlevî'nin *Tahrîcu ehâdîsi Mektûbâtı ceddihi'l-İmâm er-Rabbânî*'si (*Fihris* 762).

21. Hâfız es-Sehâvî'nin *Tahrîcu ehâdîsi'l-Âdilîne li-Ebî Nu'aym*'ı (*Fihris* 990).

22. İbn Hacer'in *Tahrîcu'l-erba'îni'l-âliye li-Müslim ale'l-Buhârî*'si (*Fihris* 336).

23. Elbânî'nin *Tahrîcu ehâdîsi Fıkhı's-sîre*'si. Kahire'de basılmıştır.

24. Şu'ayb el-Arnâvût'un *Tahrîcu ehâdîsi Şerhi'l-Akîdeti't-Tahâviyye*'si.

25. Elbânî'nin yine aynı kitabın tahrîci.

26. Yine Elbânî'nin *Tahrîcu ehâdîsi'l-Mişkât*'ı.

HALK DİLİNDE MEŞHÛR OLMUŞ HADİSLER HAKKINDAKİ KİTAPLAR

1. Hâfız Şemsüddîn Ebû'l-Hayr Muh. b. Abdirrahman es-Sehâvî'nin *el-Makâsidu'l-hasene fî beyâni kesîrin mine'l-ehâdîsi'l-müştehire ale'l-elsine*'si[1].

Bu kitabı müellifin talebesi Ebû'd-Diyâ' Abdurrahman b. ed-Deyba' eş-Şeybânî, *Temyîzu't-tayyib mine'l-habîs fî-mâ yedûru ale'l-elsine mine'l-hadîs* adıyla ihtisâr etmiştir[2].

Bu sahada birisi de *ed-Dürretü'l-lâmi'a fî beyâni kesîrin mine'l-ehâdîsi'ş-şâ'i'a* adlı bir kitap te'lif etmiştir.

Mısır diyârındaki muhaddislerin sonuncusu olan Ebû Abdillah Muh. b. Abdilbâkî b. Yûsuf b. Ahmed b. Ulvân ez-Zürkânî el-Mısrî el-Mâlikî —öl. 1122 H.— *Makâsıd*'ı biri büyük[3], diğeri ise mütedâvil ve küçük olmak üzere iki kere ihtisâr etmiştir.

2. Suyûtî'nin öğrencilerinden olan Ebû'l-Hasan Alî b. Muh. b. Muh. b. Muh. b. Halef el-Menûnî (:beldesi) el-Mısrî (:doğum yeri) el-Mâlikî'nin *el-Vesâ'ilü's-seniyye mine'l-Makâsidi's-Sehâviyye ve'l-Câmi' ve'z-Zevâ'idi'l-Asyûtiyye*'si. Ulemâdan birisine 937 senesinin Safer ayında bu kitabın rivâyetine icâzet vermiş, daha sonra 939 senesinin yine Safer ayında vefât etmiştir. O, aynı zamanda meşhûr *Risâle*'nin de şârihidir.

3. Bedrüddîn ez-Zerkeşî'nin *et-Tezkire fi'l-ehâdîsi'l-müştehire*'si[4].

4. Suyûtî, Zerkeşî'nin *Tezkire*'sini telhîs edip ilâveler yapmak sûretiyle *ed-Dürerü'l-müntesire fi'l-ehâdîsi'l-müştehire* adlı bir kitap te'lîf etmiştir[5].

1* Bir mecmûa içinde 1303 yılında Lucknow'da basılmıştır. Daha sonra Abdullah b. Muh. es-Sıddîk ile Abdülvehhâb Abdüllatîf'in tahkikleri ile Mısır'da Mektebetü'l-Hâncî, Bağdât'ta ise Mektebetü'l-Müsennâ tarafından 1956 yılında neşredilmiştir.

2* İbrâhim b. Hasan el-Feyyûmî'nin tahkiki ile 1324 ve 1342 yıllarında Kahire'de; daha sonra 1983 yılında Beyrut'ta, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye tarafından basılmıştır.

3* Muh. Lütfî es-Sabbâğ'ın tahkiki ile 1983 yılında Kahire'de el-Mektebu'l-Mısrî el-Hadîs tarafından neşredilmiştir.

4* Mustafa Atâ'nın tahkiki ile 1986 yılında Beyrut'ta Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye tarafından neşredilmiştir.

5* Baskıları gerçekleştirilmiştir:

a) İbn Hacer el-Heytemî'nin *el-Fetevâ'l-hadîsiyye* hâmişinde, Kahire 1307, 1329.

b) Mısır, Mustafa el-Bâbî Matb., 1961.

c) Muh. Lütfî es-Sabbâğ tahkiki ile 1988 Riyâd.

5. Şa'rânî'nin *el-Bedrü'l-münîr fî garîbi ehâdîsi'l-Beşîri'n-Nezîr*'i[6]: Kutbuddîn Abdulvehhâb b. Ahmed b. Alî eş-Şâ'rânî el-Mısrî eş-Şâfi'î el-Ensârî. Mısır'da 973 H. senesinde vefât etmiştir. 2300 hadisi harflerine göre tertib etmiştir. O, kitaplarının birisinde kendisinin Hz. Alî'nin Hasan ve Hüseyn efendilerimizden sonra çocuklarının en fazîletlisi olan Muh. b. el-Hanefiyye'nin zürriyetinden olduğunu söylemiştir. Bu kitabını, Suyûtî'nin *Câmi*'leri, *Makâsidu'l-hasene* ve yine Celâlüddîn es-Suyûtî'nin *el-Gammâz ale'l-lummâz*'ından seçmeler yaparak hazırlamıştır.

6. Şeyh İzzüddîn Muh. b. Ahmed el-Halîlî el-Kâdirî eş-Şâfi'î'nin —öl. 1057 H.— *Teshîlü's-sebîl ilâ keşfi'l-iltibâs ammâ dâre mine'l-ehâdîs beyne'n-nâs*'ı[7].

7. Muh. el-Hût'un *Esnâ'l-matâlib fî ehâdîsi muhtelifeti'l-merâtib*'i[8]: Şeyh İmâm Ebû Abdillah Muh. b. Dervîş el-Hût el-Beyrûtî, bu eserini oğlu fazîletli allâme Ebû Zeyd Abdurrahman el-Hût el-Beyrûtî'nin topladıklarından hazırlamıştır. Hadisleri babası için biraraya getirmiş olan oğlu hâlen asrımızda hayattadır. Allah iyiliğini muhâfaza etsin.[9]

6* Bir yazması İstanbul'da mevcuttur: Köprülü 284.

7* Yazma nüshası: Zâhiriyye, âmm 3035 (1-168 yk.). Daha sonra bu eserini *Keşfü'l-iltibâs ammâ dâre mine'l-ehâdîs beyne'n-nâs* adıyla tertib etmiştir. Yazması: Zâhiriyye, âmm 5646 (1-178 yk.).

8* 1983 tarihinde Beyrut'ta Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye tarafından basılmıştır.

9* Bu sahada yazılan diğer eserler:

1. *Risâle*'nin sâhibi olan müellif, bu konunun en belli başlı ve müracaatı çok olan eserini zikretmeyi unutmuştur: Ebû'l-Fidâ' İsma'îl b. Muh. b. Cerrâh b. Abdilhâdî el-Aclûnî'nin (1087-1162 H.) *Keşfu'l-hafâ' ve-müzîlu'l-ilbâs ammâ 'ştehere mine'l-ehâdîs alâ elsineti'n-nâs*'ı. Müellif, bu eserini Sahâvî'nin *Makâsıd*'ı, İbn Hacer'in *Le'âlî'l-mensûre*'si, İbnü'd-Deybe'a'nın *Temyîz*'i ve Suyûtî'nin *ed-Dürerü'l-müntesire*'sinden derleyerek hazırlamıştır.

Ahmed Kalâş'ın tashihi ile Haleb'de, Mektebetü't-Turâsi'l-İslâmî tarafından 2 cilt hâlinde ve 1982 yılında Beyrut'ta neşredilmiştir.

2. Abdülmüte'âl Muh. el-Ceberî'nin *el-Müştehir mine'l-hadîs*'i. 1987'de Mısır'da Mektebetü Vehbe tarafından neşredilmiştir.

3. Şihâbüddîn Abdurrahman b. Ahmed b. Selâme el-Kalyûbî'nin (öl. 1069 H.) *el-Budûru'l-münevvere fî ma'rifeti rütebi'l-ehâdîsi'l-müştehire*'si.

Yazması: Kahire Suppl. I, 100 (41-224 yk.); Bat. Suppl. 123 (GAL).

4. Cemâlüddîn Yûsuf b. Hasan b. Ahmed b. Abdilhâdî es-Sâlihî el-Hanefî'nin (840-909 H.) *et-Tahrîcu's-sağîr*'i. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 241 (1-52 yk., müellif hattı). İsnâdları hakkında hüküm vermeyip, yalnızca kaynaklarını zikretmektedir.

5. Muh. b. Ahmed Müşhim'in *en-Nevâfihu'l-itre fî'l-ehâdîsi'l-müştehire*'si. Yazması: Kahire[1] I, 404, hadîs 522 (1-115 yk.).

6. Necmüddîn Ebû's-Su'ûd Muh. b. Muh. b. Muh., İbnü Müferric el-Gazzî el-Âmirî'nin (977-1061 H.) *İtkânu mâ yahsun min beyâni'l-ahbâri'd-dâ'ire ale'l-elsun*'u. Yazması: Kahire[2] I, 82.

Bu eseri, müellifin torunu Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Abdilkerîm (1078-1143 H.) *el-Ceddu'l-hasîs fî beyânı mâ leyse bi-hadîs* adı ile ihtisâr etmiştir ki, yazması Şam'dadır: Zâhiriyye, âmm 6611 (1-47 yk.).

HADİS FETVÂLARINA DÂİR KİTAPLAR

1. İbn Teymiyye'nin *Fetâvâ*'sı[1]: İmâm Takiyyüddîn Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Abdilhalîm b. Abdisselâm b. Abdillah b. Teymiyye el-Harrânî ed-Dimaşkî el-Hanbelî, nâmı âfâka yayılmış, meşhûr, toplayıcı, eser sâhibi hâfız. Kitapları 300 cilttir. Dimaşk'ta 728 senesinde vefât ettiğinde kardeşi imâm Şerefüddîn Abdullah'ın yanına, Sûfîler kabristanına defnedilmiştir. Müellif hakkında Zehebî: "Metinleri onun kadar sağlam ortaya çıkarıp, kaynaklarını sunan birisini görmedim. Peygamberin sünneti, onun iki gözünün arasında, çok pratik bir ibâre ile dilinin ucunda ve açık gözünde yeretmişti." demiştir. Es-Sehâvî, *Fetâvâ*'sında onun bu meziyetlerini onun fikirlerine hem muvâfık hem de muhâlif düşenlerin bile ikrâr ettiklerini söylemiştir.

2. Şeyhü'l-İslâm İbn Hacer'in *Fetâvâ*'sı[2].

3. Ebû'l-Hayr es-Sehâvî'nin fetvâları *el-Ecvibetü'l-mardiyye ammâ su'iltu anhu mine'l-ehâdîsi'n-Nebeviyye* başlığını taşımaktadır.

4. Celâlüddîn es-Suyûtî'nin *Fetâvâ*'sı. *el-Hâvî li'l-fetâvî* başlığını taşıyan eser, ona sorulan mesâil hakkındaki fetvâları ile 82 risâleyi muhtevidir[3].

5. İbn Hacer el-Heytemî'nin *Fetâvâ*'sı[4]: Şihâbüddîn, Hicâz müftüsü Ebû'l-Fadl Ahmed b. Muh. Bedridddîn b. Muh. Şemsiddîn b. Alî Nûriddîn b. Hacer es-Sa'dî el-Heytemî —ki bu, Batı Mısır bölgesinde Ebû'l-Heytem adlı

1* =*el-Fetâvâ'l-kübrâ* basılmıştır: Kahire, Matba'atü'l-Âsime 1965, 5 cilt hâlinde (daha sonra Beyrut'ta, ofsetle Dâru'l-Ma'rife tarafından baskısı tekrarlanmıştır).

Yine İbn Teymiyye'nin içinde onun pek çok fetvasının yeraldığı *Mecmû'atu'r-resâ'il ve'l-mesâ'il*'i, Muh. Reşîd Rıdâ'nın tahkiki ile Beyrut'ta basılmıştır: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye 1983, 5 cilt.

2* Brockelmann, bu kitabın yazmalarını bildirmiştir: de Jong 108/2; Ayasofya 1564; Kavala I, 138.

Yine onun hadisle ilgili suallere verdiği cevaplarını ihtivâ eden bir eseri vardır ki, adı *el-Es'iletü'l-fâ'ika ve'l-ecvibetü'l-lâ'ika*'dır. Yazması: Berlin 1116 (GAL).

3* Tam adı şöyledir: *el-Hâvî li'l-fetâvî'l-hadîsiyye (fi'l-fıkh ve'l-ulûmi'l-Kur'ân ve'l-ehâdîs ve'l-usûl ve'l-akâid ve't-tasavvuf ve'n-nahv).* Basılmıştır: İdâretu't-Tibâ'atil-Münîriyye, Kahire 1352, 2 cilt.

Aşağıda zikredeceğimiz iki yazma da Suyûtî'ye nisbet olunan hadîs fetvâsı çalışmalarının örneklerindendir:

a) *Es'ile ve-ecvibe,* yazması: Paris 4588/29.

b) *el-Fetâvâ'l-müte'allika bi't-tasavvuf.* Yazması: Feyzullah 2121/75 (127 ab).

4* *el-Fetâvâ'l-hadîsiyye*'nin basmaları: Matba'atu'l-Meymene 1307-1329; Matba'atu'l-Cemâliyye 1328, 1910 (Mısır).

Allâme el-Abbâdî'nin bu kitap üzerine bir *Hâşiye*'si vardır (*Fihris* 339).

bir mahalle nisbettir— el-Mekkî eş-Şâfi'î, öl. Mekke 973 yahut 974 yahut 975.

6. Ebû'l-Alâ' İdrîs b. Muh. el-İrâkî el-Hüseynî el-Fâsî'nin *Fetâvâ*'sı.[5]

5* **Diğer mesâil ve hadis fetvâsı kitapları:**

1. İmâm Ahmed b. Hanbel'in "mesâili" hakkında yazma hâlinde zamanımıza kadar ulaşan çalışmalar:

a) el-Hatîbu'l-Bağdâdî, *Ta'rîh*'inde (V, 128) Ahmed b. Muh. Ebû'l-Hâris es-Sâ'iğ'in tercemesinde diyor ki: "O, Ahmed b. Hanbel'den 10 küsur cüz'den fazla mesâil rivâyet etmiştir."

b) Ebû Dâvud es-Sicistânî'nin (öl. 275 H.) suallerinden oluşan yazması: Zâhiriyye, hadîs 334 (86 yk., 266 H., bu kütüphanenin en eski nüshasıdır). 1934'de Kahire'de basılmıştır.

c) İshâk b. Mansûr el-Kevsec'in (öl. 251 H.) *Mesâ'ilü Ahmed b. Hanbel ve-İshâk b. İbr. b. Râheveyh*'i. Yazmaları: Zâhiriyye, fıkh hanbelî 1 (113 yk., 4. H. asır); Kahire Suppl. III, 53 (113 yk., 4. H. asır).

d) Oğlu Abdullah'ın topladığı mesâil: Zâhiriyye, fıkh hanbelî 2 (203 yk.); Teymûr, fıkh 511 (172 yk., 773 H.).

e) Abdullah b. Muh. b. Abdilazîz el-Beğavî'nin (214-317 H.) sorduğu sorulardan hazırladığı mesâili, yazması: Zâhiriyye, mec. 83/7 (110a-118a, 6. H. asır).

f) Ebû'l-Huseyn Muh. b. Ahmed b. ebî Ya'lâ el-Ferrâ'nın (öl. 458 H.) *el-Mesâ'ilü'lletî hâlefe aleyhâ'l-imâm Ahmed*'i. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 348 (103a-115b, 7. H. asır).

g) Ebû Bekr Ahmed b. Muh. b. Hârûn el-Hallâl'ın (öl. 311 H.) *K. el-Câmi' li-ulûmi'l-Müsned min mesâ'ili Ahmed b. Hanbel*'i. Yirmi cildi bulmuş olduğu söylenen bu kitapta el-Hallâl, İmâm Ahmed'in tüm mesâilini imkânları nisbetinde bulabildiği kaynaklardan toplayarak biraraya getirmiştir. Bu muazzam eserden sadece bazı bölümler zamanımıza kadar ulaşabilmiştir: British Mus. Suppl. 168, Or. 2675 (I, 212 yk., 560 H. civârı); Mekke'de M. b. Abdirrezzâk b. Hamza'nın özel Kolleksiyonunda (bir cildi, 212 yk., 583 H.).

2. Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî'nin *el-Mesâ'il ve'l-ecvibe*'si. Kur'ân garîbi ve hadîs konulu mesâil üzerinedir (İbn Hayr *Fehrese* 195).

3. en-Nevevî'nin *Mesâ'il*'i. Muh. el-Haccâr'ın tahkiki ile Medine'de basılmıştır: Dâru's-Selâm 1985.

4. Takiyüddîn Ebû Amr Osmân b. Abdirrahman b. Osmân es-Sühreverdî, İbnü's-Salâh'ın (öl. H. 643) *Fetâvâ fi't-tefsîr ve'l-hadîs ve'l-usûl*'ü. 1348'de Kahire'de basılmıştır (GAL).

5. İbn ebî'd-Dünyâ'nın *Fetevâ*'sı (*Siyer* XIII, 403).

6. Bakî b. Mahled ise, Ebû Bekr b. ebî Şeybe, Abdurrezzâk ve Sa'îd b. Mansûr'un musannefleri üzerine *Fetâvâ's-sahâbe ve't-tâbi'în* kitabını kaleme almıştır (*Buğye*, No. 584).

MÜTEVÂTİR HADİSLERİ TOPLAYAN KİTAPLAR

1. Suyûtî'nin *el-Fevâ'idü'l-mütekâsire fi'l-ahbâri'l-mütevâtire*'si[1]. Yine o, bunu *el-Ezhâru'l-mütenâsire fi'l-ahbâri'l-mütevâtire* adıyla ihtisâr etmiştir[2]. Müellifinin 100 hadis ihtivâ ettiğini söylemesine karşılık eserdeki hadisleri saydım, 112 olduğunu gördüm. İhtimâl Suyûtî, daha sonra üzerine ilâveler yapmıştır.

2. İbn Tûlûn'un *el-Le'âlî'l-mütenâsire fi'l-ehâdîsi'l-mütevâtire*'si: Şemsüddîn, asrında Şâm müsnidi Ebû Abdillah Muh. b. Muh. b. Alî b. Tûlûn ed-Dimaşkî es-Sâlihî el-Hanefî —öl. 953 H.—

3. Ebû'l-Feyd Muh. Mürtedâ'l-Hüseynî ez-Zebîdî el-Mısrî, İbn Tûlûn'un kitabını *Laktu'l-le'âlî'l-mütenâsire fi'l-ehâdîsi'l-mütevâtire* adıyla telhîs etmiştir[3].

4. Elimizdeki bu risâleyi toplayan kişinin (müellifin) *Nazmu'l-mütenâsir mine'l-hadîsi'l-mütevâtir*'i[4]. Allah, bunu te'lîf edenin günahlarını mağfiret eylesin, ihsânı ile setredip, ayıplarını fazîletlere çevirsin. Bu eserim lafzî ve ma'nevî yönden mütevâtir olan 320 kadar hadisi ihtivâ etmiştir.[5]

1* Yahut *el-Cevâhirü'l-mütekâsire fi'l-ahbâri'l-mütevâtire*. Yazmaları: Süleymaniye 1030/21; Köprülü 383.

2* 1302 senesinde Kahire'de basılmıştır.

3* Neşredilmiştir: Muh. Atâ'nın tahkiki ile, Beyrut 1985, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

4* Üç baskısı gerçekleştirilmiştir:

a) Haleb, Dâru'l-Me'ârif 1920.

b) Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye 1983.

c) Fâs 1328/1920.

5* Bu sahada kaleme alınmış diğer eserler:

1. Suyûtî'nin *Katfu'l-ezhâri'l-mütenâsire fi'l-ahbâri'l-mütevâtire*'si. Basması: Beyrut 1985, Halîl el-Mis'in tahkiki ile.

2. es-Seyyid Muh. Ebû'l-Hüdâ b. Hasan Vâdî es-Sayyâdî er-Rifâ'î'nin (1266-1327 H.) *Risâle fi cevâbı men kâle limâ lem tekûni'l-ehâdîs küllühâ mütevâtire*'si.

1301 senesinde Bulâk'ta basılmıştır.

3. Ebû Abdillah Muh. el-Medenî b. Allâl b. Câlûn el-Kevmî el-Fâsî'nin (1264-1327 H.) *Risâle fi'l-ehâdîsi'l-mütevâtire*'si (*Fihris* 1053). Fas'ta basılmıştır (GAL).

HADİSLERLE TEFSÎR KİTAPLARI

Tefsîr ve hadis şerhleri kitaplarının musannifleri aynı zamanda, hadis hıfzı, bilgisi ve bu konuya itinâları ile hadise taalluk eden pek çok şeyleri bilmekle muttasıf kimselerdir.

1. İmâdüddîn b. Kesîr'in 10 ciltlik *Tefsîr*'i: İçinde muharriçleri ile birlikte ait oldukları isnâdları da zikredilmek üzere merfû' ve mevkûf haberlere bol miktarda yer verilmiştir. Ayrıca müellif, hadisleri sıhhat ve zaaf yönünden de değerlendirmiştir. Suyûtî'nin *Tezkiretü'l-huffâz*'ın *Zeyl*'i ile Zürkânî'nin *Şerhü'l-Mevâhib*'indeki ifâdelerine göre bu sahada benzeri yazılmamıştır[1].

2. Suyûtî'nin *ed-Dürrü'l-mensûr fî tefsîri Kitâbi'l-Azîz bi'l-me'sûr*'u: 6 cilttir. Âyetlerin tefsirlerini verirken hadis metinlerini ve bunları kitaplarında tahrîc eden musannif imâmları zikretmektedir. O, bunu isnâdlı büyük bir tefsîr çalışmasından, büyüklüğünden dolayı elde edilmesi zor olduğu için kısa hadis metinlerine olan rağbeti de gözönünde bulundurarak telhîs etmek sûretiyle hazırlamıştır[2].

1* Müellifi İmâdüddîn Ebû'l-Fidâ' İsma'îl b. Ömer b. Kesîr 774 senesinde vefât etmiştir. Basmaları: 4 cilt hâlinde Kahire 1356 H./1937 M.; Muh. Sıddîk Hân'ın *el-Fethu'l-beyân fî makâsidi'l-Kur'ân* isimli kitabının hâmişinde: Bûlâk 1302, Arrah 1307, Kahire 1345; el-Beğavî'nin *Tefsîr*'i ile beraber Kahire 1342; Muh. İbr. el-Bennâ' + M. Ahmed Âşûr + Abdülazîz Guneym'in tahkikleri ile olan baskısının ofset tab'ı, İstanbul 1984, 8 cilt hâlinde, Kahraman Yayınları.

Bu güzel eseri Afîfüddîn b. Sa'îdiddîn b. Mes'ûd el-Kâzerûnî, *el-Bedrü'l-münîr* adıyla ihtisâr etmiştir. Yazması: Nurosmaniye 383 (GAL).

2* Diğer adı şöyledir: *Tercümânu'l-Kur'ân fî't-tefsîri'l-müsned*. Kahire'de 1314 senesinde 6 cilt hâlinde basılmıştır. Lübnân'da Dâru'l-Ma'rife li't-tibâ'a ve'n-neşr tarafından baskısı tekrar edilmiştir. Kaynak olarak kullandığı ilk dönem hadis tefsiri kitaplarının başlıcaları: İbn Cerîr, İbn ebî Hâtim, İbn Mürdeveyh, Ebû'ş-Şeyh, İbn Hibbân, el-Firyâbî, Abdürrezzâk ve İbnü'l-Münzir'in *Tefsîr*'leri ile Sa'îd b. Mansûr'un *Sünen*'inden ve Ebû Abdillah el-Hâkim'in *Müstedrek*'inden "tefsîr" bölümleri.

MÜTEVÂTİR HADİSLERİ TOPLAYAN KİTAPLAR

1. Suyûtî'nin *el-Fevâ'idü'l-mütekâsire fi'l-ahbâri'l-mütevâtire*'si[1]. Yine o, bunu *el-Ezhâru'l-mütenâsire fi'l-ahbâri'l-mütevâtire* adıyla ihtisâr etmiştir[2]. Müellifinin 100 hadis ihtivâ ettiğini söylemesine karşılık eserdeki hadisleri saydım, 112 olduğunu gördüm. İhtimâl Suyûtî, daha sonra üzerine ilâveler yapmıştır.

2. İbn Tûlûn'un *el-Le'âli'l-mütenâsire fi'l-ehâdîsi'l-mütevâtire*'si: Şemsüddîn, asrında Şâm müsnidi Ebû Abdillah Muh. b. Muh. b. Alî b. Tûlûn ed-Dimaşkî es-Sâlihî el-Hanefî —öl. 953 H.—

3. Ebû'l-Feyd Muh. Mürtedâ'l-Hüseynî ez-Zebîdî el-Mısrî, İbn Tûlûn'un kitabını *Laktu'l-le'âli'l-mütenâsire fi'l-ehâdîsi'l-mütevâtire* adıyla telhîs etmiştir[3].

4. Elimizdeki bu risâleyi toplayan kişinin (müellifin) *Nazmu'l-mütenâsir mine'l-hadîsi'l-mütevâtir*'i[4]. Allah, bunu te'lîf edenin günahlarını mağfiret eylesin, ihsânı ile setredip, ayıplarını fazîletlere çevirsin. Bu eserim lafzî ve ma'nevî yönden mütevâtir olan 320 kadar hadisi ihtivâ etmiştir.[5]

1* Yahut *el-Cevâhirü'l-mütekâsire fi'l-ahbâri'l-mütevâtire.* Yazmaları: Süleymaniye 1030/21; Köprülü 383.

2* 1302 senesinde Kahire'de basılmıştır.

3* Neşredilmiştir: Muh. Atâ'nın tahkiki ile, Beyrut 1985, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

4* Üç baskısı gerçekleştirilmiştir:

a) Haleb, Dâru'l-Me'ârif 1920.

b) Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye 1983.

c) Fâs 1328/1920.

5* Bu sahada kaleme alınmış diğer eserler:

1. Suyûtî'nin *Katfu'l-ezhâri'l-mütenâsire fi'l-ahbâri'l-mütevâtire*'si. Basması: Beyrut 1985, Halîl el-Mis'in tahkiki ile.

2. es-Seyyid Muh. Ebû'l-Hüdâ b. Hasan Vâdî es-Sayyâdî er-Rifâ'î'nin (1266-1327 H.) *Risâle fî cevâbı men kâle limâ lem tekûni'l-ehâdîs küllühâ mütevâtire*'si.

1301 senesinde Bulâk'ta basılmıştır.

3. Ebû Abdillah Muh. el-Medenî b. Allâl b. Câlûn el-Kevmî el-Fâsî'nin (1264-1327 H.) *Risâle fi'l-ehâdîsi'l-mütevâtire*'si (*Fihris* 1053). Fas'ta basılmıştır (GAL).

HADİS (KİTAPLARI) ŞERHLERİ

1. Ebû Ömer b. Abdilberr'in *K. el-İstizkâr fî şerhi mezâhibi ulemâ'il-emsâr mimmâ resemehu Mâlik fî Muvattâ'ihî mine'r-re'y ve'l-âsâr*'ı.

2. Hâfız İbn Hacer'in *Fethu'l-bârî*'si[1].

3. el-Aynî'nin *Umdetu'l-kârî*'si[2]: Kâdılar Kâdısı Bedrüddîn Ebû Muh. ve Ebû's-Senâ' Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed b. Hüseyn el-Aynî yahut el-Ayntâbî —ki bu, Haleb'e 3 merhale uzaklıkta güzel bir kalesi de olan Ayntâb'a nisbettir— el-Kâhirî el-Hanefî, Kâhire'de 855 senesinde vefât etmiştir. Şöyle söylenmiştir: Buhârî üzerine bir şerh yazmak bu ümmetin üzerine bir borç idi; bunu İbn Hacer ile el-Aynî ödemişlerdir[3].

1* Büyük hâfız Ebû'l-Fadl Şihâbuddîn Ah. b. Alî b. Muh., İbnü Haceri'l-Askalânî (773-852 H.), bu kitabına çok güzel bir önsöz kaleme almıştır: *Hedyü's-sârî*. Bu bölümü, müstakil olarak 1/2 cilt hâlinde 1963 yılında Mısır'da Mustafâ'l-Bâbî matbaasında basılmıştır.

Bu kitabı istemek için 832 yılında Şâhruh b. Timurlenk, Sultan Baybars'ı bir elçi ile Kahire'ye yollamıştır.

İki baskısı gerçekleştirilmiştir:

a) Bûlâk 1300-1301, 14/7 cilt.

b) Mısır 1959, el-Bâbî el-Halebî Matb., 17 cilt.

İbr. b. Alî eş-Şâfi'î en-Nu'mânî, *Mezîdu Fethi'l-bârî* adıyla bazı ilâveler yapmıştır. Yazması: Escurial 1456 (V, 138 yk.).

2* Basmaları mevcuttur:

a) İstanbul 1308-1311, 13 cilt.

b) Kahire 1348, 25 cilt.

3* Diğer *Sahîh-i Buhârî* şerhlerinden bazıları:

1) Ah. b. Muh. b. ebî Bekr el-Kastallânî'nin (öl. 923 H.) *İrşâdu's-sârî*'si. Muhtelif baskıları gerçekleştirilmiştir: Lucknow 1776; Navalkisar 1284; Kahire 1295, Vâdî'n-Nîl Matb.; Kahire 1323, Meymeniyye Matb.

2) Celâlüddîn es-Suyûtî'nin (öl. 911) *et-Tevşîh ala'l-Câmi'i's-Sahîh*'i. Yazmaları: Yeni Cami 178/1; Kılıç Ali 196 (I), 197 (II); Topkapı, Medine 262; Bağdat K. 53; Konya Yusûf Ağa 4292.

Bunun hülâsası: Alî b. Süleymân ed-Dimnetî el-Bâlem'avî'nin *Rûhu't-Tevşîh*'i. 1298 yılında Kahire'de basılmıştır.

3) Muh. b. Yûsuf b. Alî el-Kirmânî'nin (öl. 786 H.) *el-Kevâkibu'd-derârî*'si. 25 cilt hâlinde, 1935-45 yılları arasında Kahire'de basılmıştır.

4) Zekeriyyâ' b. Muh. el-Ensârî'nin (öl. 916 H.) *Tuhfetu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*'si. 12 cilt hâlinde 1326 yılında Kahire'de basılmıştır.

Ebû'l-Hasan Muh. b. Abdilhâdî es-Sindî'nin (öl. 1136 H.) bu şerh üzerine düştüğü ta'likâtı (=notları) 1300 yılında Kahire'de basılmıştır.

5) Ah. b. Muh. el-Hattâbî'nin (öl. 386 H.) *İ'lâmu's-sünen* adlı şerhi. Yazmaları: Ayasofya 687 (187 yk., 9. H. asır); Feyzullah 437 (399 yk., 563 H.); Fezyullah 261 (cüz' I, 143 yk., 616 H.), 262 (cüz' II, 199 yk., 7. H. asır); Topkapı Sarayı, Ahmet III 393 (cüz'

4-5. Şeyh Abdurra'ûf el-Münâvî, Suyûtî'nin *Câmi'u'l-kebîr*'ine 5 cilt hâlinde *Feydu'l-kadîr* adıyla, *Câmi'u's-sağîr*'ine ise 2 ciltlik *et-Teysîr* adıyla birer şerh kaleme almıştır.

I, 197 yk., 7. H. asır).

6) Ebû'l-Hasan Alî b. Halef b. Abdilmelik, İbnü Battâl el-Kurtubî'nin (öl. 449 H.) şerhi. Yazması: Topkapı Sarayı, Medine 230 (261 yk., 8. H. asır).

7) Muh. b. Sa'îd b. Yahyâ b. ed-Dübeysî el-Vâsitî'nin (öl. 637 H.) *Şerhu müşkili'l-Buhârî*'si. Yazması: Feyzullah 439 (I, 148 yk., 7. H. asır).

8) Yahyâ b. Şeref en-Nevevî'nin (öl. 676 H.) şerhi. Yazması: Kılıç Ali P. 243 (I, 105 yk., 703 H.).

9) Muh. b. Abdillah b. Melek'in (öl. 672 H.) *Şevâhidü't-tevdîh ve't-tashîh li-müşkilâti'l-Câmi'i's-Sahîh*'i. Neşredilmiştir: Allahâbâd 1319; Muh. Fu'âd Abdülbâkî'nin tahkiki ile Kahire 1957.

10) Muh. b. Behâdur ez-Zerkeşî'nin (öl. 794 H.) *et-Tenkîh li-elfâzi'l-Câmi'i's-sahîh*'i. 1351 senesinde Kahire 'de basılmıştır.

11) Ömer b. Alî b. el-Mulakkin'in (öl. 805 H.) *et-Tevdîh li-şerhi'l-Câmi'i's-sahîh*'i. Yazmaları: Topkapı Sarayı, Ahmet III, 390 (X, XI, 285 yk., 795 H.); Şehit Ali 449 (220 yk., 253 yk., 140 yk., 791 H.), 380-392; İst. Üniv. Kütb. A. 624 (871 H.).

12) Abdurrahman b. Ömer b. Reslân el-Bulkînî'nin (öl. 824 H.) *el-İfhâm li-mâ fi'l-Buhârî mine'l-ibhâm*'ı. Yazmaları: Ayasofya 679 (170 yk., 819 H.); Konya, Yusûf Ağa 5265 (134 yk., 9. H. asır).

13) Muh. b. ebî Bekr ed-Demâmînî el-Mâlikî'nin (öl. 827 H.) *Mesâbîhu* (yahut *Sabîhu*)*'l-Câmi'i's-sahîh*'i. Yazmaları: Nurosmaniye 849 (333 yk., 984 H.), 850 (347 yk.); Selim Ağa 192 (361 yk., 10. H. asır); Lâleli 553 (320 yk., 892 H.).

14) Muh. b. Abdiddâ'im el-Birmâvî'nin (öl. 831 H.) *el-Lâmi'u's-sabîh ale'l-Câmi'i's-sahîh*'i. Yazmaları: Nurosmaniye 845-6, Ayasofya 804, 680, Lâleli 552, Damad İbr. 325-7, İst. Ün. Kütb. A. 1789, 1865, Topkapı Sarayı, Ahmet III 395, 394/2-3, Şehit Ali 451.

15) Yahyâ b. Muh. b. Yûsuf b. el-Kirmânî'nin (öl. 833 H.) *Mecma'ul-bahreyn ve-cevâhirü'l-hibreyn fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*'si. Şârih, bu eserini babası el-Kirmânî ile İbnü'l-Mulakkin'in şerhlerini biraraya getirmek sûretiyle hazırlamıştır. Yazması: Topkapı Sarayı, Ahmet III, 402 (8 cilt, 829 H., müellif hattı ile).

16) İbr. b. Muh. b. Halîl, Sibt b. el-Acemî'nin (öl. 841 H.) *et-Telkîh li-fehmi'l-kârî's-Sahîh*'i. Yazmaları: Topkapı S., Ahmet III, 392 (I, II, 10. H. asır); Feyzullah 435 (I, 824 H.); Ayasofya 689 (831 H.).

17) Ah. b. İsm. b. Osmân el-Gurânî'nin (öl. 893 H.) *el-Kevseru'l-cârî ilâ riyâdi'l-Buhârî*'si. Yazmaları: Ayasofya 686 (II); Ragıp Paşa 297; Murad Molla 514; Topkapı S., Ahmet III 390 (I); Hamidiye 300.

18) Ebû'l-Bakâ' Muh. b. Alî b. Halef el-Ahmedî eş-Şâfi'î'nin *el-Bâriyü'l-fasîh fi'l-Câmi'i's-sahîh*'i. Yazması: Feyzullah 269 (248 yk., 1008 H.).

19) Abdürrahîm b. Abdirrahman b. Ah. el-Abbâsî'nin öl. 963 H.) *Feydu'l-bârî fi şerhi garîbi Sahîhi'l-Buhârî*'si. Yazmaları: Atıf Ef. 529 (müellif hattı); Ragıp Paşa 298, 299; Topkapı Sarayı, Ahmet III, 391.

20) Osmân b. Îsâ b. İbr. es-Sıddîkî el-Hanefî'nin *Gâyetu't-tevdîh*'i. Yazmaları: Köprülü II, 54; Topkapı Sarayı, Medine 247.

* Diğer bazı hadis kitaplarının şerhleri:

MÜSLİM'İN *SAHÎH*'İ ÜZERİNE YAPILAN ŞERHLER:

1) Ebû Abdillah Muh. b. Alî b. Muh. et-Temîmî el-Mâzerî'nin (öl. 536) *el-Mu'lim bi-fevâ'idi Müslim*'i. Yazmaları: Köprülü 329 (I, 163 yk., 7. H. asır); Topkapı Sarayı, Ahmet III 414 (II, 194 yk., 678 H.).

6. İbnü'l-Hümâm'ın *Fethu'l-kadîr*'i: Kemâlüddîn Muh. b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd b. Mes'ûd, İbnü'l-Hümâm el-Hanefî es-Sîvâsî —ki bu, Anado-

2) Bunun üzerine Kâdî İyâd b. Mûsâ el-Yahsubî (öl. 544) *İkmâlu'l-Mu'lim* adıyla ilâveler yapmıştır. Basılmıştır: 1328 Kahire, 7 cilt.

3) Bunun üzerine ilâvelerde bulunan: Muh. b. Hilfe b. Ömer el-Vestânî el-Ubbî et-Tûnisî'nin (öl. 827) *İkmâlu'l-İkmâl*'i. Yazmaları: Ragıp Paşa 310; Nurosmaniye 1035-6; Carullah 351 (IV); Fatih 961 (IV-VI); Hacı Mahmut 863.

4) Daha sonra bunun da üzerine Muh. b. Yûsuf es-Senûsî (öl. 892 H.), *Mükmilu İkmâli'l-İkmâl* adıyla bir ilâve kaleme almıştır. Basılmıştır: Kahire 1328.

5) Ah. b. Ömer el-Ensârî el-Kurtubî'nin (öl. 656 H.) *el-Müfhim limâ'şkele min telhîsi Kitâbi Müslim*'i. Yazması: Carullah 353 (V, 243 yk., 691 H.).

6) Yahyâ b. Şeref en-Nevevî'nin (öl. 676 H.) *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim*'i. Neşredilmiştir: Lucknow 1285; Delhi 130, 1309; Kahire 4 cilt, 1271; Kahire, 5 cilt, 1283; Kastallânî'nin *İrşâd*'ı hâmişinde Bûlâk 1305; Kahire 1320-23; Müslim'in metni ile birlikte 9 cilt hâlinde, Kahire 1929-30.

7) Muh. b. Mahmûd el-Bâbertî'nin (öl. 786 H.) şerhi. Yazması: Carullah 354 (III, 185 yk., 791 H.).

8) Şemsüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Atâillah b. Muh. er-Râzî'nin (767-829 H.) *Fadlu'l-muğnim fî şerhi Sahîhi Müslim*'i. Yazması: Feyzullah 442-443 (2 cilt, 284 yk, 230 yk., 846 H.). Neşredilmiştir: Mûsâ Şâhîn Lâşîn'in tahkiki ile Kahire, 1969, Dâru't-Te'lîf.

9) Celâlüddîn es-Suyûtî'nin *ed-Dîbâc alâ Sahîhi Müslim*'i. Yazması: Feyzullah 321 (173 yk., 992 H.).

Bunun üzerine yazılan: Muh. b. Muh. b. Alî el-Becem'avî ed-Dimnetî'nin *Veşiyyü'd-Dîbâc*'ı. 1298 yılında Kahire'de basılmıştır.

10) Şihâbüddîn Ah. b. Abdilhakk'ın şerhi. Yazması: Carullah 325 (I, 242 yk., 962 H.).

11) Abdullah b. Muh. Yûsuf Efendizâde'nin (öl. 1167 H.) *İnâyetu'l-Meliki'l-Mun'im li-şerhi Sahîhi Müslim*'i. Yazmaları vardır: Esad Ef. 381-383; Hamidiye 343-5; Lâleli 560-2; Nurosmaniye 1042-3 (müellif hattı); Selim Ağa 205; Topkapı Sarayı, Medine 245-6 (müellif hattı).

12) Ebû'l-Hasan Muh. b. Abdilhâdî es-Sindî'nin (öl. 1136 H.) *Hâşiye*'si. Multan'da basılmıştır (tarihsiz).

13) Mevlevî Vahîdü'z-zemân'ın Hindistânî terceme ve şerhi. Lahore'da 1304-6 yılları arasında neşredilmiştir.

14) Fadlullah Câbir Ah. ed-Diyubendî el-Osmânî'nin *Fethu'l-mülhim bi-şerhi Sahîhi Müslim*'i. Basılmıştır: Delhi, 2 cilt, 1934.

SÜNEN-İ EBÎ DÂVUD ŞERHLERİNDEN BAZILARI:

1) Ebû Süleymân Muh. b. Muh. b. İbr. el-Hattâbî'nin (öl. 388 H.) *Me'âlimü's-sünen*'i. Neşredilmiştir: Haleb 1920-24; 1932-34; Ah. Muh. Şâkir ile Muh. Hâmid el-Fikî'nin tahkiki ile 1948, Kahire.

2) Abdülazîm el-Münzirî'nin (öl. 656 H.) *Uddu'l-mevdûd fî havâşî Süneni Ebî Dâvud*'u. Yazması: Reisülküttâb 136 (333 yk., 676 H.).

3) Ah. b. Huseyn b. Arslân er-Remlî'nin (öl. 844 H.) şerhi. Yazmaları: Murad Molla 438-448; Lâleli 498-502 (I-IV); Bursa, Haraççı 200-203 (4 cilt).

4) Celâlüddîn es-Suyûtî'nin (öl. 911 H.) *Mirkâtu's-su'ûd ilâ Süneni Ebî Dâvud*'u. Yazmaları: Feyzullah 365 (437 yk., 964 H.); Köprülü 417; Topkapı Sarayı, Ahmet III 647/1 (256 yk.).

Alî b. Sül. ed-Demnetî el-Bâcem'avî, bunun bir hülâsâsını çıkarmıştır: *Derecâtu Mirkâti's-su'ûd* 1298 yılında Kahire'de basılmıştır.

5) Ebû'l-Hasan Muh. b. Abdilhâdî es-Sindî'nin (öl. 1138 H.) *Fethu'l-vüdûd alâ Süne-*

lu'daki Sivas iline nisbettir— es-Sekenderî, 861 senesinde vefât etmiştir. Onun bu eseri, Hanefî fıkhına dâir *el-Bidâye*'nin şerhi olan *el-Hidâye*'ye

ni Ebî Dâvud'u. Yazması: Ragıp Paşa 275; İstanbul Ün. Ktb. A. 1897.

6) Muh. b. Abdillah el-Hazârevî Pencâbî'nin *Avnu'l-vüdûd* adlı *Hâşiye*'si. Basılmıştır: Lucknow 1318.

7) Fahr el-Huseyn Gancûhî'nin *Ta'lîkâtu'l-mahmûd*'u. 1905 yılında Cawnpore'de basılmıştır.

8) Muh. Eşref Azîmâbâdî ile Muh. Şemsülhakk Azîmâbâdî'nin *Avnu'l-ma'bûd* adlı şerhi. 1322 yılında Delhi'de neşredilmiştir. Baskısı daha sonra 1971 yılında Beyrut'ta tekrarlanmıştır.

9) Ebû İbr. Halîl b. Ah. b. Şâh el-Eyyûbî el-Ensârî'nin 1345 senesinde tamamladığı şerhi: *Bezlu'l-cühûd fî halli Süneni Ebî Dâvud.* 5 cilt hâlinde 1345 senesinde Hind'de basılmıştır.

SÜNEN-İ TİRMİZÎ'NİN ŞERHLERİNDEN BAZILARI:

1) Ebû Bekr Muh. b. el-Arabî el-Me'âkarî'nin (öl. 543 H.) *Âridatu'l-ahvezî fî şerhi't-Tirmizî*'si. Neşredilmiştir: *Mecmû'a-i şurûh-i erba-i Tirmizî* içinde Cawnpore 1399; Kahire 13 cilt, 1350-52.

2) Ebû'l-Feth Muh. b. Muh. b. Seyyidinnâs'ın (öl. 734 H.) şerhi. Yazması: Lâleli 514 (I, 276 yk., 8. H. asır).

3) Zeynüddîn el-İrâkî'nin (öl. 806 H.) şerhi. Yazması: Feyzullah 363 (bir cildi, 226 yk., 9. H. asır), 364 (cilt VII, 275 yk., müellif hattı).

4) Celâlüddîn es-Suyûtî'nin *Kûtu'l-muğtedî*'si. Neşredilmiştir: Cawnpore 1299.

Bunun hülâsâsı: Abdullah b. Sül. ed-Dimnetî el-Becem'avî'nin *Nef'u Kûti'l-muğtedî*'si. Basılmıştır: Kahire 1298; Delhi 1342, hâmişte.

5) Sirâc Ah. es-Sirhindî'nin şerhi. Bir mecmûa içinde 1299 senesinde Cawnpore'de basılmıştır.

6) Kandehlevî'nin *et-Tîbu'ş-şâzî fî şerhi't-Tirmizî*'si. Basılmıştır. Dehli 1934.

7) Muh. Enverşâh'ın *el-Urfu'ş-şâzî alâ Câmi'i't-Tirmizî*'si. Basılmıştır: Hind 1344.

SÜNEN-İ NESÂ'Î'NİN ŞERH VE HÂŞİYELERİ:

1) Celâlüddîn es-Suyûtî'nin *Zehru'r-rubâ ale'l-Müctebâ*'sı. Basılmıştır: Kahire 1312, 1348, 1932; Cawnpore 1847, 1296, 1299; Delhi Şâhdere 1272, 1281.

Alî b. Sül. ed-Dimnetî el-Becem'avî (öl. 1306), bu kitabı hülâsa etmiştir: *Arfu Zehri'r-rubâ*. Basılmıştır: Kahire 1299.

2) Ebû'l-Hasan Muh. b. Abdilhâdî es-Sindî'nin (öl. 1136 H.) *Hâşiye*'si. Basılmıştır: Kahire 1312, 1348.

3) Ebû Abdirrahman Muh. Pencâbî ile Muh. Abdüllatîf, Suyûtî, Sindî ve diğerlerinin şerhlerini biraraya getirmişlerdir. Basılmıştır: Delhi 1898.

SÜNEN-İ İBN MÂCE ŞERHLERİ:

1) Alâüddîn Moğoltây b. Kılıç'ın (öl. 762H.) *el-İ'lâm bi-sünnetihî Aleyhisselâm*'ı. Müellifinin tamamlayamadığı eserin bazı ciltleri yazma olarak elde edilebilmiştir: Feyzullah 362 (II, 219 yk., 737 H.; müellif hattı); Kahire[2] I, 90, hadîs 275 (3 cilt, müellif nüshasından kopye edilmiş); Bankipore V, 1, 128, No. 221 (II, 189 yk., 739 H.).

2) Celâlüddîn es-Suyûtî'nin (öl. 911 H.) *Misbâhu'z-zücâce alâ Süneni İbn Mâce*'si. *Sünen*'in 1282 Delhi baskısında hâmişinde yer almıştır.

Alî b. Sül. ed-Dimnetî el-Becem'avî, bunu hülâsa etmiştir: *Nûru'l-misbâh*. Basılmıştır: Kahire 1299.

3) Ebû'l-Hasan b. Abdilhâdî es-Sindî'nin (öl. 1136 H.) *Kifâyetu'l-hâce fî şerhi İbn Mâce* = *Hâşiye*'si. 1313 senesinde Kahire'de basılmıştır.

4) Mevlevî Vâhidü'z-zemân'ın *Ref'u'l-acâce*'si. (Hindistânî tercemesi ile birlikte:) Kahire 1313.

hâşiye olup, 8 ciltten müteşekkildir. Kitabında hadislerin kaynaklarının tahrîcini ve senedlerinin hâllerini beyân etmiştir[4].

8. Zebîdî'nin *Şerhu'l-İhyâ*'sı: Şeyh Ebû'l-Feyd Muh. Mürtedâ el-Vâsitî ez-Zebîdî el-Mısrî (:yerleştiği belde) el-Hanefî el-Hüseynî (:neseb olarak). Bu kitap ta yine aynı tür hadis incelemeleri ile doludur. 10 yahut daha fazla sayıda ciltten oluşmuştur[5].

---

5) Abdülganî ed-Dihlevî'nin *İncâhu'l-hâce*'si. Delhi'de 1282 yılında basılmıştır.

6) Muh. b. Abdillah Hazârevî Pencâbî'nin *Miftâhu'l-hâce*'si. Basılmıştır: Lucknow 1315.

ŞÂFİ'Î'NİN *MÜSNED*'İNİ ŞERHEDENLER:

1) Mecdüddîn Ebû's-Se'âdât el-Mübârek b. Muh. b. Muh., İbnü'l-Esîr el-Cezerî'nin (544-606 H.) şerhi: *eş-Şâfî fî şerhi Müsnedi'l-imâmi'ş-Şâfi'î*. (Hallikân IV, 141; *Siyer* XXI, 480). Yazması: Kahire[1] I, 355, hadîs 306 (5 cilt).

2) Ebû'l-Kâsım Abdülkerîm b. Muh. b. Abdilkerîm er-Râfi'î el-Kazvînî'nin (555-580 H.) şerhi iki cilttir (*Siyer* XXII, 253).

3) Ebû Sa'îd Sencer b. Abdillah el-Becâvî'nin (653-745 H.) büyük bir şerhi vardır (*Dürer* II, 171).

NEVEVÎ'NİN "KIRKHADİS"İNİ (*Erba'ûn*) ŞERHEDENLERDEN BAZILARI:

1) Abdurrahman b. Ah. b. Receb el-Bağdâdî'nin (öl. 795 H.) *Câmi'u'l-ulûm ve'l-hikem*'i. Şârih, hadîs sayısını 50'nin üzerine çıkarmıştır. Basılmıştır: Amritsar 1897.

2) Ah. b. Hacer el-Heytemî'nin (öl. 973 H.) *Fethu'l-mübîn*'i. Basılmıştır: Kahire 1307 (Ah. el-Medâbiğî'nin ta'likâtı ile beraber), 1317, 1322.

3) Ah. b. Hicâzî el-Feşnî'nin 978 H. senesinde tamamladığı *el-Mecâlisü's-seniyye*'si. Neşredilmiştir: Bûlâk 1292; Kahire 1278, 1299, 1302-3, 1305, 1310, 1323.

4) Aliyyü'l-Kârî'nin (öl. 1014 H.) *el-Mübînü'l-mu'în*'i. 1328 senesinde Kahire'de basılmıştır.

5) İbr. b. Mer'î eş-Şebrahîtî'nin (öl. 1106 H.) *el-Fütûhâtu'l-vehbiyye* (*ilâhiyye*)'si. Basılmıştır: Kahire 1304, 1293, 1307, 1318.

6) Takiyüddîn Ebû'l-Feth b. Dakîk'in şerhi. Basılmıştır: 1970 Kahire, Mektebetü'l-Kâhire, Taha Muh. ez-Zeynî'nin tahkiki ile.

7) Sa'düddîn et-Taftezânî, el-Birgivî ile Muh. el-Akkirmânî'nin şerhleri birarada neşredilmiştir: Tunus 1295; İstanbul 1316, 1323.

8) Abdullah b. Muh. en-Nebrâvî'nin *Arûsu'l-efrâh* adlı şerhi 1291 yılında Bûlâk matbaasında basılmıştır.

9) Abdülmecîd eş-Şernûbî'nin şerhi. Neşredilmiştir: Kahire 1300-1314, 1321, 1330.

10) Hâşim b. Muh. eş-Şirkâvî'nin şerhi. *Erba'ûn* metni ile birlikte: 1326 Kahire, Mustafâ'l-Halebî Matbaasında basılmıştır.

11) İzzüddîn b. Cemâ'a'nın *et-Tebyîn fî şerhi'l-Erba'în*'i. Neşredilmiştir: 1332, Kahire, Matb. el-Mısriyye.

12) Abdürra'ûf el-Münâvî'nin şerhi. Yazmaları: Lâleli 492 (271 yk., 1077 H.); Reşid Ef. 133 (178 yk.; 1079 H.).

13) Bizâhir el-Ömerî, Es'ad b. Mes'ûd'un şerhi. Yazması: Âşir Ef. 51 (95 yk.).

14) Fâ'iz Mustafâ Efendi'nin şerhi. Yazması: Şehit Ali 584 (1-67 yk.).

4* Basılmıştır: Bûlâk 1318; Navalkişor 1292.

5* Kitabın başlığı şöyledir: *İthâfu's-sâdeti'l-müttekîn*. Neşredilmiştir: Fâs 1301-6; 13

9. Muh. b. Alî eş-Şevkânî'nin *Neylu'l-evtâr min esrârı münteka'l-ahbâr*'ı. 8 cilttir. Aynı şekilde burada da hadislerin tarikleri ve bunları tahrîc edenler son derece detaylı bir şekilde beyân edilmiştir[6].

---

cilt; Kahire 1311, 10 cilt.

6* Neşredilmiştir: Bûlâk 1297; Kahire 1971, Mustafâ el-Bâbî el-Halebî Matb., 8/4 cilt.

* Bu bölümde buraya kadar hadis kitaplarının şerh, hâşiye ve ta'likatlarından ancak bir nebzesini irâd ettik. Bir o kadar zengin bir literatür daha gelişmiştir ki, müellif bunlara *Risâle*'sinde yer vermemiştir:

"Müfred hadis şerhleri"

Aşağıda bu grubun bazı örnekleri sunulmuştur:

1. İbn Teymiyye'nin *Şerhu hadîsi İnnema'l-a'mâl*'i. Basılmıştır: Kahire, Mekt. Ensâri's-Sünneti'l-Muhammediyye.

2. Ebû Abdillah Muh. b. Sül. el-Muhyevî el-Kâfiyeci'nin (788-879 H.) *Hulâsatu'l-akvâl fî hadîsi İnnema'l-a'mâl bi'n-niyât*'ı. Yazması: Ayasofya 525.

3. Celâlüddîn es-Suyûtî'nin *Müntehâ'l-a'mâl fî şerhi hadîsi İnnema'l-a'mâl*'i. Yazmaları: Berlin 1592; Kahire[1] I, 430;[2] 150.

4. İbn Hacer el-Askalânî'nin *Risâle fi'l-kelâm ale'l-hadîsi'l-meşhûr: Mâu Zemzem li-mâ şuribeleh*'i. Yazması: Kahire[2] I, 119.

5. es-Seyyid Muh. b. İdrîs el-Kâdirî el-Huseynî'nin 1325 tarihinde kaleme aldığı hadîs şerhi: *İzâletu'd-dehşe ve'l-veleh ani'l-mütehayyer fî sıhhati hadîsi Mâu Zemzem li-mâ şuribe leh*'i. Basılmıştır: Kahire, Matb. el-Cemâliyye 1330.

6. İbn Teymiyye'nin *Risâle fî şerhi hadîsi Ümm Zer*'i. Basılmıştır: *Hamsa resâ'il nâdire* içinde Kahire 1906.

7. Ebû Bekr b. el-Arabî'nin *Şerhu hadîsi Ümmi Zer*'i (İbn Hayr *Fehrese* 197; *Nefhu't-tîb* II, 36).

8. Ebû'l-Fadl İyâd b. Mûsâ el-Yahsubî el-Kâdî'nin (476-544 H.) *Buğyetu'r-râ'id fîmâ fî hadîsi Ümmi Zer' mine'l-fevâ'id*'i. Yazması: Lâleli 407/1 (1-45b yk.; 745 H.).

9. Tâcüddîn Abdülbâkî b. Abdilmecîd el-Mahzûmî el-Mekkî'nin (öl. 743 H.) *Mutrabu's-sem' fî şerhi hadîsi Ümmi Zer*'i (*İber, Zeylu'l-Huseynî* IV, 129).

10. Şemsüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Abdillah, İbnu Nâsırıddîn'in (öl. 842 H.) *Rey'ul-fer' fî şerhi hadîsi Ümmi Zer*'i. Yazması: Kahire, S I, 447 (39 yk.).

11. İbn Teymiyye'nin *Şerhu hadîsi'n-nüzûl*'u. Basılmıştır: Amritsar 1315, Dimaşk 1961.

12. Zeynüddîn Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ah., İbnü Receb el-Bağdâdî'nin (795 H.) *Şerhu hadîsi Mâ Zi'bân câ'iân*'ı. Basılmıştır: Lahore 1320.

13. İbn Kemâlpâşâ'nın (öl. 950 H.) *Tefsîru hadîsi izâ tehayyertum fi'l-umûr*'u. Yazması: Süleymaniye 1051/6.

PEYGAMBERİN (sav) SÎRESİ VE HASÂİSİ ÜZERİNE KİTAPLAR

Bu bölümün, aynı başlığı taşıyan daha önceki bölümden farkı, ötekinde geçen hadis ve haberlerin çoğunluğunun isnâdlı olmasına karşılık burada zikredilecek eserler, bu sahada çoğunlukla ilk bölümde adları verilen kitaplardan hazırlanmış ikincil türden kitaplardır.

1. Ebû'l-Feth b. Seyyidi'n-nâs'ın *Uyûnu'l-eser fî funûni'l-meğâzî ve'ş-şemâ'il ve's-siyer* adlı büyük eserinden ihtisâr etmek sûretiyle hazırladığı *Nûru'l-uyûn fî telhîsi sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn* isimli küçük sîresi[1].

Bu küçük sîreyi Burhânüddîn İbrâhîm b. Muh. b. Halîl el-Halebî, Sibt b. el-Acemî, *Nûru'n-nibrâs fî şerhi Sîre İbn Seyyidinnâs* adıyla şerhetmiştir[2].

2. Ebû Ömer b. Abdilberr'in *ed-Dürer fî ihtisâri'l-meğâzî ve's-siyer*'i[3].

3. Muhibbüddîn et-Taberî'nin 12 kaynak kitaptan vücûda getirdiği *Hulâsatu siyeri Seyyidi'n-Nebiyyîn*'i.

4. İbnü'l-Kayyim'in *Zâdu'l-me'âd fî hedyi Hayri'l-ibâd*'ı: Şemsüddîn Ebû Abdillah Muh. b. ebî Bekr b. Eyyûb b. Sa'd b. Harîz ez-Zura'î ed-Dimaşkî, İbnü'l-Kayyimi'l-Cevziyye el-Hanbelî, öl. 751 H. Eser iki yahut üç cilt hâlindedir.

5. Alâüddîn Moğoltây'ın *ez-Zehru'l-bâsim fî sîreti'l-Mustafâ Ebî'l-Kâsım*'ı.

Bunu daha sonra müellifin kendisi *el-İşâre ilâ sîreti'l-Mustafâ veta'rîh men ba'dehu mine'l-hulefâ'* adıyla ihtisâr etmiştir.

6. el-Kelâ'î'nin *el-İktifâ' fî meğâzî'l-Mustafâ ve's-Selâseti'l-hulefâ*'sı[4]: Ebû'r-Rebî' Süleymân b. Mûsâ b. Süleymân b. Hassân el-Humeydî el-Kelâ'î el-Belensî, üstün âlim ve hâfız, Endülüs muhaddisi, pek çok eserin sâhibi, düşman topraklarında 20 Zilhicce 634 H. senesinde şehit düşmüştür.

1* Yazmaları: Şehit Ali 1971, Selim Ağa 859.

2* Yazmaları: Kılıç Ali 768-9; Şehit Ali 1963, Selim Ağa 860-1.

3* Üç baskısı yapılmıştır:

a) Şevkî Dayyif'in tahkiki ile 1966 Kahire'de, el-Meclisü'l-a'lâ li'ş-şu'ûni'l-İslâmiyye tarafından.

b) Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye tarafından 1984 yılında.

c) Dimaşk 1984, Muh. Kürdî'nin tahkiki ile.

4* Neşri gerçekleştirilmiştir:

a) H. Massé, Cezayir 1931, Bibl. Ar. VI.

b) Mustafa Abdülvâhid'in tahkiki ile, 2 cilt, 1968-70, Kahire, Mektebetü'l-Hâncî.

Bu kitabı Ebû Abdillah Muh. b. Abdisselâm el-Bennânî el-Fâsî —öl. Fâs 1163 H.— , 5 yahut 6 cilt hâlinde şerhetmiştir[5].

7. Zehebî'nin *es-Sîretü's-seriyye fî şemâ'ili Hayri'l-beriyye*'si[6].

8-9. İzzüddîn Ebû Ömer Abdülazîz b. Muh. b. Cemâ'a'nın *es-Sîretü'l-kübrâ* ve *es-Sîretu's-suğrâ*'sı[7].

10. ed-Dimyâtî'nin *Sîre*'si[8]: Şerefüddîn Ebû Muh. Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî —ki bu Mısır'da meşhûr bir belde olan Dimyâț'a nisbettir—. Müellif hakkında el-Mizzî: "Hadiste ondan daha hâfızını görmedim." demiştir.

11. İbn uhti'ş-şeyh Nasr'ın *Sîre*'si: Kutbuddîn, Mısır diyârının müftüsü, hâfız Ebû Muh. Abdülkerîm b. Abdinnûr b. Münîr b. Abdilkerîm b. Alî el-Halebî —sonra:— el-Mısrî el-Hanefî, İbn uhti'ş-şeyh Nasr adıyla marûftur. 735 senesinde vefât etmiştir.

12. Nûreddîn Ebû'l-Hasan Alî b. İbrâhîm b. Ahmed b. Alî el-Halebî el-Kâhirî eş-Şâfi'î —öl. 1044 H.— 3 cilt hâlinde *İnsânu'l-uyûn fî sîreti'l-Emîn ve'l-Me'mûn* adını verdiği sîresini Ebû'l-Feth b. Seyyidi'n-nâs ile Hâfız İbn Hacer'in *Sîre*'lerinden telhîs ederek hazırlamıştır[9].

13. Şemsüddîn, muhaddislerin sonuncusu Muh. b. Yûsuf b. Alî eş-Şâmî ed-Dimaşkî es-Sâlihî'nin *Subulu'l-hudâ ve'r-reşâd fî sîreti Hayri'l-ibâd ve-zikr fadâ'ilihî ve-a'lâmı nübüvvetihî ve-ef'âlihî ve-ahvâlihâ fi'l-bed' ve'l-me'âd*'ı[10]. Kâhire'ye yerleşmiştir. Eser 4 büyük yahut daha fazla ciltten oluşmuştur ki, bunun bazı cüz'lerini gördüm. Sîre-i Nebeviyye konusunda müteahhirûnun kitaplarının en güzeli ve genişidir. Eserini 300'den fazla kaynak kitaptan hazırlamıştır. İçindeki bâbların sayısı 700'ü aşmıştır. Her bâbın sonunda garâib-i elfâz ile zabt-ı müşkil ile ilgili izâhatlara yer vermiştir.

Bunu onun öğrencisi Muh. b. Muh. b. Ahmed el-Feyşî el-Mâlikî, müellifin müsveddesi ile başka yazılardan tertîb etmiş, 971 H. senesinde ise kitabın yazılması bitmiştir.

5* Şerhin adı: *Mağânî'l-vefâ' bi-me'ânî'l-İktifâ'*. Yazması: Fâs, Karavîn 710.

6* Yazması: İskenderiyye, ta'rîh 8 (GAL SN, s. 48).

7* Bkz. Sila 84-28, 365; *Sebet Belevî* 132.

Bunun dışında Bedrüddîn Ebû Abdillah Muh. b. İbr. b. Sa'dillah b. Cemâ'a el-Kinânî'nin (639-733 H.) *Muhtasar fî sîreti'n-Nebî*'si. Yazması: Kahire[2] V, 335 (GAL).

8* Literatürde marûf ve kıraat olunmuş bir kitaptır. Meselâ: *Meşyehatü'l-Halebî* 89b; İbn Hacer *Müfehres* 78a; İzz. b. Cem. *Meşyeha* 104a; *İsâbe* I, 481; *Fevât* II, 411; *Sila* 84-28, 366; *Fihris* 407. Yazması: Bankipore XV, 1007 (GAL).

9* *es-Sîretu'l-Halebiyye* adıyla marûftur. Basmaları: Kahire 1280, 1308; Bûlâk 1292; Kahire 1304.

Türkçesi ise Bûlâk'ta 1251 yılında basılmıştır.

10* = *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*. Basması: Kahire, el-Meclisu'l-a'lâ li'ş-şu'ûni'l-İslâmiyye, tahkik edenler: a) I, Mustafâ Abdülvâhid 1972; b) II, M. A., 1974; c) III, Abdülazîz Hilmî (1975); d) IV, İbr. el-İzbâvî ile İbr. et-Terezî (1979).

14. eş-Şâmî'nin bu sahadaki eserlerinden birisi de: *el-Âyâtu'l-azîmeti'l-bâhire fî mi'râcı seyyidi ehli'd-dünyâ' ve'l-âhire.* Müellif bunu 17 bâb hâlinde düzenlemiştir[11].

Daha sonra bu kitabına bazı şeyler ilâve ederek *el-Fadlu'l-fâ'ik* adını vermiştir[12]. Müellifin diğer bazı eserleri: *Ukûdu'l-cumân fî menâkıbı Ebî Hanîfeti'n-Nu'mân, el-Fevâ'idü'l-mecmû'a fî beyâni'l-ehâdîsi'l-mevdû'a, el-İthâf bi-temyîz tubia' fîhi'l-Beydâvî Sâhibu'l-Keşşâf.*

Suyûtî'nin talebelerinden olup *Sîre*'sinde hocasından pek çok nakillerde bulunmuştur.

15. el-Ğaytî'nin *el-İbtihâc fi'l-kelâm ale'l-İsrâ' ve'l-Mi'râc*'ı: Necmüddîn Ebû'l-Mevâhib Muh. b. Ahmed b. Alî b. ebî Bekr es-Sekenderî (sonra:) el-Mısrî el-Gaytî eş-Şâfi'î, öl. 981 H.[13]

16. Ebû'l-Fadl el-İrâkî'nin *ed-Dürerü's-seniyye fî nazmi's-sîreti'n-Nebeviyye*'si. Eser, nazım hâlinde recezli bir elfiyedir[14].

Bunun üzerine Abdurra'ûf el-Münâvî, geniş bir şerh yazmış, daha sonra *el-Futuhâtu's-sübhâniyye* adıyla telhîs etmiştir[15].

11* Yazmaları: Leiden 2069; Râmpur I, 660, 85; Kahire Suppl. II, 205 (228 yk.).

12* Bkz. *Fihris* 1063.

13* Kahire'de 1347 yılında basılmıştır. Ayrıca *Kıssatu'l-mi'râci's-suğrâ* adı ile 1299 yılında Kahire'de.

Onun ayrıca *Kıssatu mi'râci'n-Nebî* yahut diğer adı ile *el-Mi'râcu'l-kebîr*'i de vardır. Bunun üzerine pek çok hâşiye yazılmıştır. Ebû'l-Berekât Ah. b. Muh. b. Ah. ed-Derdîr'in (1127-1201 H.) hâşiyesi ile birlikte gerçekleştirilen baskıları: Bûlâk 1284; taşbaskı 1284; Matba'atu Şeref 1298, 1305; Matba'atu'l-Ezheriyye 1298; Matba'atu'l-Meymeniyye 1306.

Nebî Aleyhisselâm'ın mirâcı hakkında yazılan diğer kitaplar:

1. Beyhakî'nin *K. el-İsrâ*'sı (*Tezkire* III, 1133).

2. Burhânüddîn İbr. b. Muh. b. Îsâ el-Meymûnî'nin (991-1079 H.) *el-İsrâ' ve'l-mi'râc*'ı. Yazması: Kahirel I, 267, hadîs 560 (213 yk., 1096 H.).

3. İbr. b. İbr. el-Lakkânî el-Mâlikî'nin (971-1078 H.) *es-Sirâcu'l-vehhâc bi-şerhi kıssati'l-isrâ ve'l-mi'râc*'ı. Yazması: Kahirel I, 348, hadîs 542 (240, 261 yk., 1120 H.), hadîs 559 (466 yk., 1234 H.).

4. Suyûtî'nin *Zikru'l-isrâ ve'l-mi'râci'ş-şerîf*'i. Yazması: Berlin 2602.

5. Yine onun *el-Âyetu'l-kübrâ fî şerhi kıssati'l-isrâ*'sı (*Fihris* 1016, 1017).

6. Nûreddîn Ebû'l-İrşâd Alî b. Muh. b. Abdirrahman el-Uchûrî el-Mâlikî'nin (967-1066 H.) *en-Nûru'l-vehhâc fi'l-kelâm ale'l-isrâ ve'l-mi'râc*'ı. Yazması: Kahirel I, 447, hadîs 568 (160 yk.).

7. Alî b. Abdilkâdir en-Nebtîtî el-Hanefî'nin (öl. 1065 H.) *es-Sirâcü'l-münîr fî şerhi mi'râci'l-Beşîri'n-Nezîr*'i. Yazması: Kahire, Suppl. I, 459 (319 yk., 1047 H.).

8. Celâlüddîn Ebû Muh. Abdullah Süveydân b. Alî ed-Demlîcî'nin *Hediyyetu'l-Hayyi'l-Kayyûm bi-şerhi'l-mi'râci'l-manzûm*'u. Yazması: Kahirel I, 447, hadîs 615 (46 yk., 1204 H.).

9. Ebû Bekr b. el-Habeşî el-Bistâmî'nin *el-Kevkebu'l-vehhâc fî ehâdîsi'l-mi'râc*'ı. Yazması: Kahire Suppl. II, 271 (33 yk.).

14* = *Nazmu'd-dürer fi'l-meğâzî ve's-siyer* = *el-Elfiyye fi's-siyer*. Yazmaları çoktur.

15* Bu şerhini müellif, 20 Şa'bân 1015/20.12.1616 tarihinde tamamlamıştır. Yazmaları:

el-Uchûrî de iki cilt hâlinde, Irâkî'nin nazmını şerhetmiştir[16]: Ebû'l-İrşâd Nûreddîn Alî b. Zeynilâbidîn Muh. b. Abdirrahman b. Alî el-Uchûrî el-Mâlikî, Mısır'da 1066 H. senesinde vefât etmiştir.

Daha sonra yine aynı nazmı kalın bir ciltte Şeyh Ebû Abdillah Muh. et-Tayyib b. Abdilmecîd b. Abdisselâm b. Kîrân el-Fâsî —öl. 1227 H.— şerhetmiştir.

17. el-Kastallânî'nin *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye*'si: Şihâbuddîn Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muh. b. ebî Bekr b. Abdilmelik b. Ahmed el-Hatîb el-Kastallânî el-Mısrî eş-Şâfi'î, Mısır'da 923 H. senesinde vefât etmiştir. Câmi'u'l-Ezher'e yakın Medresetü'l-Aynî'de medfûndur. Eser iki cilttir.[17]

Bu kitabın üzerine hâşiyeler yazanlar:

a. Ebû'd-Diyâ' Nûreddîn Alî b. Alî eş-Şebrâmellisî el-Kâhirî el-Ezherî eş-Şâfi'î, öl. 1087 H. *Keşfu'z-zunûn*'da kalın 5 ciltten, başkası ise 4 ciltten oluştuğunu söylemiştir[18].

b. Aliyyü'l-Kârî el-Hanefî.

c. Şemsüddîn Muh. b. Ahmed eş-Şevberî eş-Şâfi'î el-Mısrî, öl. 1069 H.[19]

d. İbrâhîm b. Muh. el-Meymûnî el-Mısrî eş-Şâfi'î, öl. 1079 H.

Mevâhibü'l-ledünniyye'yi Şeyh Muh. b. Abdilbâkî b. Yûsuf ez-Zürkânî el-Mısrî el-Mâlikî, 8 cilt hâlinde şerhetmiştir.[20]

18. İbn Dihye'nin *et-Tenvîr fî mevlidi's-Sirâci'l-Münîr*'i[21]: Hâfız Ebû'l-Hattâb Ömer b. el-Hasan b. Alî b. Muh. b. Dihye el-Kelbî el-Endülüsî el-Belensî —ki bu, Endülüs'ün doğusunda bir kent olan Belensiye'ye nisbettir— Kâhire'de 633 H. senesinde vefât etmiş, el-Mukattam dağının eteğine

el-Ucâletu's-seniyye alâ elfiyyeti's-siyeri'n-Nebeviyye: Fatih 4406 (115 yk., 1124 H.); basması: İsm. el-Ensârî'nin tahkiki ile 1389 Riyâd, Dâru'l-İftâ' tarafından; *Fütûhâtu's-sübhâniyye*, yazmaları: Lâleli 2073/1 (1-324 yk., 1016 H.); Reisülküttap 683 (415 yk.).

16* Bir yazması: Şehit Ali 1900-1901.

Bunun dışında müellifi bilinmeyen bir anonim şerh yazma hâlinde elde edilmiştir: Selim Ağa 168.

es-Sehâvî (*Fihris* 990) ve İbn Hacer de (*Fihris* 336) birer şerh yazmışlardır.

17* 15 Şabân 899/1494 yılında tamamladığı eserin çeşitli baskıları yapılmıştır:

a) Bûlâk 1276 (hâmişinde *Şemâ'ilü't-Tirmizî*), 1302.

b) Matba'atu Muh. Mustafâ 1301.

c) Matba'atu'l-Meymeniyye 1309, 1330.

d) Mustafa Efendi matbaası 1281.

Meşhûr şâir Bâkî (öl. 1008 H.) tarafından yapılan tercümesi 1251 yılında İstanbul'da basılmıştır.

18* Yazmaları: Kılıç Ali 256-7, Nurosmaniye 3276.

19* Yazmaları: Berlin 9594; Kahirel I, 334; Bankipore XV, 1023 (GAL II, 73).

20* Baskıları yapılmıştır: Bûlâk 1278, 1291 ve 1325-8 yılları arasında, 8 cilt hâlinde.

21* Yazması: Paris 1476, 3141/2 (GAL I, 312).

defnedilmiştir. Müellifin başka pek çok eseri vardır.

19. İbn Tuğrubey'in *ed-Dürrü'n-nazîm fî mevlidi'l-Nebiyyi'l-kerîm*'i: İmâm allâme muhaddis Seyfüddîn Ebû Ca'fer Ömer b. Eyyûb b. Ömer el-Humeydî et-Türkmânî ed-Dimaşkî el-Hanefî. *en-Nutuku'l-mefhûm* sâhibi. Ondan *Mevâhibü'l-ledünniyye*'de nakiller yapılmış, ancak *Mevâhib*'i şerhedenler ona pek çok itirazlarda bulunmuşlardır. O, mezkûr *Nutuk* kitabında hadisleri kendi isnâdı ile tahrîc etmiştir.

20. Hâfız Şemsüddîn Muh. b. Nâsır ed-Dimaşkî'nin 3 ciltlik *Câmi'u'l-âsâr fî mevlidi'l-Muhtâr*'ı[22].

21. Semhûdî'nin *el-Vefâ' bi-mâ yecibü li-hadreti'l-Mustafâ*'sı[23]: Seyyid

---

22* Bkz. *Fihris* 676.

* Resûlullah'ın (sav) mevlidi = doğumu hakkında yazılan diğer kitaplar:

1. Ebû'l-Abbâs Muh. b. Ah. el-Lahmî es-Sebtî b. el-Azefî'nin 633 yılında kaleme aldığı *Dürrü'l-munazzam fî mevlidi'n-Nebiyyi'l-mu'azzam*'ı. Yazması: Yeni Cami 851.

2. Bedrüddîn Abdurrahman b. el-Hıdır es-Sincârî'nin *Mevridu's-safâ fî mevlidi'l-Mustafâ*'sı (*Sila* 85-29, 497).

3. İbnü'l-Attâr el-Cezâ'irî'nin *el-Veredu'l-uzb fî mevlid Seyyidi'l-halk ecma'în*'i (*Nefhu't-tîb* VII, 489).

4. Ebû Bekr Ah. b. Amr b. ebî Âsım'ın *Mevlidü'n-Nebî*'si. Râvisi: Abdullah b. Muh. el-Kabbâb (*Sila* 85-29, 495).

5. Şeyh Abdullah b. Muh. el-Münâvî el-Ahmedî eş-Şâzelî'nin *Mevlidü'n-Nebî*'si. Basmaları: Mısır, taşbaskı, 1302; Bûlâk 1300; Mat. Şeref 1307; Bûlâk 1307.

6. İbnü'l-Cevzî'nin *Mevlidü'n-Nebî*'si. 1300-1 tarihlerinde Mısır'da taşbaskısı yapılmıştır.

7. es-Seyyid Ca'fer b. Hasan b. Abdilkerîm el-Berzencî'nin (öl. 1177 H.) *Mevlidü'n-Nebî*'si. Basmaları: taşbaskı, Mısır 1299; Mısır, Mat. Şeref 1307.

8. İsma'îl b. Ömer b. Kesîr'in *Mevlidü'n-Nebî*'si. Salahüddîn el-Müneccid'in tahkiki ile 1961 yılında Dâru'l-Kutubi'l-Cedîde tarafından yayınlanmıştır.

9. Abdürrahîm el-Bera'î'nin *Mevlidü'n-Nebî*'si. Mısır'da 1298 ve 1301 senelerinde basılmıştır.

10. Ah. b. Kâsım el-Mâlikî el-Lahmî el-Harîrî'nin *Mevlidü'n-Nebî*'si. Mısır'da 1299 yılında basılmıştır.

11. Şeyh Muh. Ebû'l-Vefâ'nın *Mevlidü'n-Nebî*'si. Basması: Mısır 1300.

12. Şeyh Ahmed ed-Dimyâtî'nin *Nûru'l-basâ'ir ve-keşfu'l-kurûb fî mevlidi ve-şemâ'ili ve-mu'cizâti'l-Habîbi'l-Mahbûb*'u. Basması: Bûlâk 1296.

13. Şihâbüddîn Ah. b. Ah. b. İsm. el-Hulvânî el-Halîcî'nin (öl. 1308 H.) *el-İlmu'l-Ahmedî fî'l-mevlidi'l-Muhammedî*'si. Basması: Mısır, Muh. Efendi Mustafa matbaası 1304.

14. Ebû'l-Fevz Ah. el-Merzûkî'nin 1281 H. senesinde kaleme aldığı *Bulûğu'l-merâm li-beyânı elfâzi mevlidi Seyyidi'l-enâm*'ı. Basması: Bûlâk 1286.

15. Ah. b. Hacer Şihâbüddîn el-Heytemî'nin *Mevlidü'n-Nebî*'si. Üzerine hâşiye yazanlar: Hasan eş-Şibrâvî, Muh. b. Muh. el-Mansûrî el-Hayyât, Şeyh Hicâzî İbn Abdilmuttalib el-Adevî. Bu üçünün eserleri yazma hâlinde Kahire, Hidiviyye Ktb.sinde mevcuttur.

Yazma hâlinde daha pek çok mevlid kitapları vardır. Bunlardan bir kısmı nazım hâlindedir.

23* = *Zirvetu'l-vefâ' bi-mâ yecibu bi-hadreti'l-Mustafâ*. 876/1471 senesinde kaleme aldığı eserin konusu 654/1256 yılında Hz. Peygamber'in kabrinin kundaklanması olayı-

Şerîf Nûreddîn Ebû'l-Hasan Alî b. Abdillah b. Ahmed b. ebî 'l-Hasan Alî el-Hasanî es-Semhûdî —ki Semhûd doğduğu yerdir— el-Medenî eş-Şâfi'î. Medîne-i Münevvere'de 911 H. senesinde vefât etmiştir. Müellif, *Vefâu'l-vefâ' bi-ahbâri Dâri'l-Mustafâ*[24] gibi eserlerin de sâhibidir.

22. Şerefüddîn Ebû'l-Kâsım Hibetullah b. Abdirrahîm el-Bârizî, *eş-Şifâ* kitabından telhîs etmek sûretiyle tek cilt hâlinde *Tevsîku urâ'l-îmân fî tafdîli Habîbi'r-Rahman* adıyla bir kitap te'lîf etmiştir[25].

23. İmâm hatîb Ebû'r-Rebî' Süleymân b. Suba' es-Sebtî'nin *Şifâu's-sudûr fî i'lâmi nübüvveti'r-Resûl ve hasâ'isihî* adlı kitabı.

24. Resûlullah'ın (sav) husûsiyetleri hakkında Ebû'l-Hattâb b. Dihye el-Kelbî el-Endülüsî'nin tek ciltte iki cüzlük *Nihâyetu's-sûl fî hasâ'isi'r-Resûl*'ü[26].

25. Sirâcüddîn b. el-Mulakkin'in *Gâyetu's-sûl fî hasâ'isi'r-Resûl*'ü[27].

26. Kutbuddîn Muh. b. Muh. b. Abdillah b. Haydar el-Haydarî eş-Şâfi'î'nin *el-Lafzu'l-mükerrem bi-hasâ'isi'n-Nebiyyi'l-Muhterem*'i[28].

27. İbn Haceri'l-Askalânî'nin *el-Envâr bi-hasâ'isi'n-Nebiyyi'l-Muhtâr*'ı.

28. Suyûtî'nin *Kifâyetu'l-lebîb fî hasâ'isi'l-Habîb*'i. Müellif, Resûlullah'ın (sav) husûsiyetlerini 20 yıl araştırıp topladığını ve bu sayının kitapta 1000'i aştığını söylemiştir. Eser iki cilttir[29].

Müellif, daha sonra bunu *Unmûzecu'l-lebîb fî hasâ'isi'l-Habîb* adıyla telhîs etmiştir[30].

Kifâye'yi Şeyh Seyyidî Abdülvehhâb eş-Şa'rânî de ihtisâr etmiştir[31].

Abdurra'ûf el-Münâvî ise *Unmûzec* üzerine iki şerh yazmıştır: Biri *Fethu'r-ra'ûf* adıyla küçük, diğeri ise *Tevdîhu Fethi'r-Ra'ûfi'l-Mücîb*[32] adıyla tek ciltte büyüktür.

Hasâ'is ve siyer kitapları daha pek çoktur.

---

dır. Yazmaları: Leiden2 934; Escuriall 1703,[2] 1918; British Mus. 328 (GAL S II, 223).

24* Basması: Kahire 1326-1327.

25* Yazmalarından: Murad Molla 367, Selim Ağa 783-4 (GAL S II, 101).

26* Yazmaları: Berlin 2567; Kahire1 I, 445 [2] I, 158 (GAL I, 311).

27* Yazması: Yeni Cami 273.

28* Yazmaları: Kahire2 I, 142; Âsâfiye II, 874, 95 (GAL S II, 116).

29* *el-Hasâ'isu'l-kübrâ* adıyla marûftur. Çeşitli baskıları yapılmıştır:

a) Haydârâbâd, Dâiretu'l-Me'ârif 1319-20, 2 cilt.

b) Muh. Halîl Herrâs'ın tahkiki ile, 3 cilt hâlinde, 1967 Kahire, Dâru'l-Kutubi'l-Hadîse tarafından.

c) 2 cilt hâlinde Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye tarafından.

30* = *el-Hasâ'isu's-suğrâ*. Yazmaları: Süleymaniye 211-2, 1031/51; Carullah 2078/134; Selim Ağa 161; Atıf Ef. 1738.

31* Yazması: İskenderiye, ta'rîh 14.

32* Yazması: Kahire[1] I, 290, hadîs 206 (263 yk., 1272 H.).

SAHÂBE İSİMLERİ HAKKINDAKİ KİTAPLAR

Bu bölüm daha önce sahâbeye dâir olan bölümden farklıdır.

1. Ebû Ömer b. Abdilberr'in *K. el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*'ının zeyl ve muhtasarları:

a. Muh. b. Ya'kûb b. Muh. b. Ahmed el-Halîlî'nin muhtasarı: *İ'lâmu'l-İsâbe bi-a'lâmi's-sahâbe*[1].

b. Şihâbüddîn Ahmed b. Yûsuf b. İbrâhîm el-Ezra'î el-Mâlikî'nin muhtasarı: *Ravdatu'l-ahbâb fi muhtasari'l-İstî'âb* adını taşır.

c. İbn ebî Tayy Yahyâ b. Hamîde el-Halebî'nin *Tehzîb*'i.[2]

Zeyllerinden:

a. Ebû İshâk b. el-Emîn'in *Zeyl*'i[3]. Müellif, İbn Fethun'un muâsırıdır.

b. Ebû Bekr Muh. b. ebî 'l-Kâsım Halef b. Süleymân b. Halef b. Muh b. Fethûn el-Endülüsî'nin *Zeyl*'i[4]. Müellif, 519 yahut 517 senesinde vefât etmiştir. Onunkisi bir evvelki *Zeyl*'den daha güzel büyük bir *Zeyl*'dir. İçinde İbn Abdilberr'in kitabında 3500 sahâbeyi zikrettiğini, bunların isimler yahut künyeler yahut ta kesinlik kazanmayan isimlerden oluştuğunu, İbn Abdilberr'in şartına uygun olarak onun kitabına neredeyse bir o kadar daha ilaveler yaptığını söylemiştir. Bu İbn Fethûn, Kâdı İyâd'ın şeyhlerindendir. İyâd, *Fihrist*'inde "O (yani İbn Fethûn) bana İbn Abdilberr'in sahâbe hakkındaki kitabı üzerine yazdığı *K. et-Tenbîh* ve *K. ez-Zeyl* adlı eserlerini rivâyet etmeme icâzet verdi" demektedir.

c. Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Muh. b. Mukallid el-Cemâhirî et-Tenûhî eş-Şâfi'î'nin *İstî'âb*'da adı geçmeyenleri istidrâk ettiği zeyli: *el-İrticâl fi esmâ'-ir-ricâl*. Müellifi 558'de vefât etmiştir.

1* Yazma nüshaları: Kahire[1] I, 227; [2] I, 69; Beyrût 109 (GAL).

2* Diğer muhtasarları:

a) *eş-Şumûsu'l-mudî'e fi zikri ashâbı Hayri'l-beriyye.* Muh. b. Muh. b. Alî es-Senderûsî eş-Şâfi'î et-Tırâblusî'nin (öl. 1177 H.) bu eseri yazma hâlinde Kahire'dedir: Kahire, mustalah 255 (318 yk.).

b) Zekiyüddîn b. Abdilkavî b. Abdillah b. Selâme b. Zekiyyiddîn b. Muh. eş-Şâfi'î el-Mısrî'nin (öl. 656 H.) *Muhtasaru muhtasarı'l-İstî'âb*'ı. Yazması: Râmpûr I, 138, 46.

c) Muh. b. ebî Bekr el-Vâ'iz'in *Lübâbu'l-İstî'âb*'ı. Yazması Feyzullah 1510 H.

d) Ömer b. Alî b. Yûsuf el-Osmânî'nin *Envâru ûli'l-elbâb fi ihtisârı kitâbi'l-İstî'âb*'ı. Yazması: Madrid 512.

3* *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 163, III, 278).

4* *İstî'âb*'ın en mühim zeylidir. İbn Fethûn'un bunun dışında *İstî'âb*'daki yanılgılar üzerine *Evhâmu İbn Abdilberr fi'l-İstî'âb* adlı bir başka eseri de vardır. İbn Hacer, *İsâbe*'de İbn Fethûn'un yanılgı tashîhlerini tasdik etmiştir (meselâ: III, 393).

d. Ebû'l-Kâsım Muh. b. Abdilvâhid el-Ğâfikî el-Ğırnâtî el-Mellâkî'nin —öl. 619 H.— *Zeyl*'i[5].

2. İzzüddîn Ebû'l-Hasan b. el-Esîr el-Cezerî'nin *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*'sinin muhtasarları:

a. Nevevî'nin *Muhtasar*'ı.

b. Muh. b. Muh. el-Kâşğî en-Nahvî el-Lüğavî'nin —öl. 705 H.— *Muhtasar*'ı.

c. Zehebî'nin, üzerine pek çok ilâvelerde bulunduğu iki ince ciltlik *et-Tecrîd* adlı muhtasarı 8000 kadar sahâbîyi içermektedir[6].

3. İbn Hacer'in *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*'si. Müellif, bu kitabında *İstî'âb* ve zeyilleri, *Üsdü'l-ğâbe* ve *Tecrîd*'deki tüm bilgileri biraraya getirdiği gibi, pek çok ismi de ilâve etmiştir. Ancak mübhem sahâbîler bölümünü tamamlayamadan vefât etmiştir[7].

Bunu Suyûtî, *Aynu'l-İsâbe fî ma'rifeti's-sahâbe* adıyla ihtisar etmiştir.

5* Bkz. *Siyer* XXII, 162.

* Başka zeyl ve hâşiyeleri:

a) Ebû'l-Velîd b. ed-Debbâğ'ın (öl. 546 H.) *İstidrâk*'ı. *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 118, 164, IV, 58).

b) Ebû Alî el-Gassânî el-Ceyyânî'nin (öl. 498 H.) *Evhâmu İbn Abdilberr*'i (*İsâbe* III, 393, IV, 58).

c) Ebû'l-Velîd el-Vakaşî'nin *Hâşiye*'si (*İsâbe* III, 278).

d) Ömer b. el-Hasan b. Alî el-Kelbî, İbn Dihye'nin (öl. 633 H.) *Hâşiye*'si (*Tezkire* IV, 420).

e) İbn Beşkuvâl'in *İstidrâk*'ı (*İsâbe* I, 234).

6* *Tecrîdu esmâi's-sahâbe = el-İsâbe fî tecrîdi esmâ'i's-sahâbe.* Hâvi olduğu terceme adedi 8000'dir. İbnü'l-Esîr'e pek çok ilâveler yapmıştır.

İki baskısı gerçekleştirilmiştir:

a) 2/1 cilt hâlinde 1897 yılında Haydarâbâd.

b) Abdülhakîm Şerefüddîn'in tashihi ile 2 cüz' hâlinde 1970 Bombay.

* Moğoltây b. Kılıç et-Türkî (öl. 762 H.), *Üsdü'l-ğâbe*'ye bir hâşiye yazmıştır ki, İbn Hacer onun elyazısından okuyarak nakillerde bulunmuştur: *İsâbe* I, 182, 268, II, 285.

Ebû Hafs Ömer b. Reslân el-Bulkînî (öl. 805 H.) de Zehebî'nin *Tecrîd*'ine bir hâşiye yazmıştır.

7* Kitabın husûsiyetleri:

İbn Hacer, alfabetik olan eserinde her harfi dört grupta ele almıştır:

a) Rivâyeti yahut zikri sahîh yahut hasen yahut zayıf tariklerle vârid olanlar.

b) O'nu sadece görüp, O'ndan rivâyeti olmayanlar.

c) Câhiliyye ve İslâm'ı idrâk eden muhadramûn.

d) Sahâbeye dâir kitaplar ile müsnedlerde kendilerine yanlışlıkla sohbet itlâk edilen kişiler.

Eserin önsözü üç fasıldır:

a) Sahâbînin tarifi.

b) Şahsın sahâbî olduğunu anlamanın yolu.

Yine Suyûtî, *Tedrîbü'r-râvî* adlı eserinde el-İrâkî'den şu sözünü nakletmiştir: "Sahâbe konusunda eser verenlerin kitaplarında zikredilen sahâbenin toplam sayısı 10000 kadardır ki, O'nun (sav) hayâtında vefât edenler, muâsır olanlar ile O'nu küçükken idrâk edenler de bu toplama dâhildir."

---

c) Sahâbenin adâlet hâlinin açıklaması.

Künyeleri ile marûf olanlar ile kadın sahâbîleri ayrı bölümler hâlinde ele almıştır. 809 H. tarihinde toplamaya başladığı eserini yaklaşık kırk yıl sonra bitirebilmiştir. Mükerrerleri ile beraber ihtivâ ettiği terceme sayısı 12300'dür. Eserini hazırlamak için yararlandığı kaynakların sayısı 940'ı aşmıştır. Müellif, kendinden önce sahâbe kitaplarının hatâ ve tashîflerini de bildirmiştir. Kitabı tetkik eden kişi, İbn Hacer'in bu eserini hazırlamak için ne kadar çok kaynağı inceden inceye taramış olduğunu anlar. Muh. Kâ'im b. Sâlih es-Sindî el-Hanefî el-Kâdirî (12. H. asır), *İsâbe*'yi özetlemiştir: *el-Bedrü'l-münîr fî sahâbeti'l-Beşîri'n-Nezîr* = *Teysîru'l-merâm bi-zikri sahâbeti efdali men tâfe bi-Beyti'l-harâm* = *Şümûsu'l-hüdâ fî sahâbeti'l-Mustafâ'l-Muktedâ*. Yazması: Kahire, mustalah 170 (287 yk., 1151 H.).

İsâbe'nin gerçekleştirilmiş baskıları:

a) Mevlevî Muh. Vecîh, Gulâm Kadîr, A. Sprenger'in tahkikleri ile 1856-1893 tarihleri arasında Bibl. İndica tarafından.

b) Mısır'da 1223'de I ve II, Matba'atu's-Se'âde; III, VIII, Matba'atu'ş-Şerefiyye 1907-1910; Mektebetu't-Ticârî 1939.

c) *el-İstî'âb*'ın hâmişinde 8 cüz' hâlinde Mısır 1323-1327.

RÂVÎLERİN HÂLLERİNİ BEYÂN EDEN, BUNLARIN VE BELDELERİNİN İSİMLERİNİ ZABTEDEN KİTAPLAR

Bu bölüm bu konuyla ilgili daha önce geçen birkaç bölümden farklıdır.

1. Yâkût'un *Mu'cemu'l-buldân ve'l-cibâl ve'l-evdiye ve'l-kay'ân ve'l-kurâ ve'l-mahâl ve'l-evtân ve'l-bihâr ve'l-enhâr ve'l-ğudrân ve'l-asnâm ve'l-endâd ve'l-evsân*'ı[1]: Şihâbüddîn Ebû Abdillah Yâkût b. Abdillah el-Hamavî (:doğum yeri) er-Rûmî (:cins olarak) el-Bağdâdî (:oturduğu yer), 626 H. senesinde Haleb dışında vefât etmiştir.

2. Yine Yâkût'a âit *el-Muktadab fî ensâbi'l-Arab* ile

3. *K. el-Müşterik vad'an el-muhtelif sak'an* adlı kitapları.

4. Ebû'l-Kâsım b. Asâkir'in *Mu'cemu'l-buldân fî ma'rifeti'l-müden ve'l-kurâ ve'l-harâb ve'l-imâr ve's-sehl ve'l-va'r*'ı. Müellifi daha sonra bunu *Marâsidu'l-ittilâ' alâ esmâ'i'l-emkine ve'l-bikâ'* adıyla ihtisâr etmiştir[2].

Suyûtî, Yâkût'un *Mu'cem*'ini aynı isimle ihtisâr etmiştir. Ancak tamamlayamamıştır.

5. Abdülganî b. Safiyyiddîn Ahmed b. Muh. b. Alî el-Bahrânî eş-Şâfi'î'nin *Kurretu'l-ayn fî dabtı esmâi' ricâli's-Sahîhayn*'ı[3]. Müellif, eserini Şevvâl 1174 H. senesinde bitirmiştir.

6. Zehebî'nin *Müştebehu'l-esmâ' ve'n-nisbe*'si.

7. İbn Hacer'in *Tebsîru'l-müntebeh fî tahrîri'l-Müştebeh*'i. Her iki kitaba daha önce işâret edilmiştir.

8. Nevevî'nin *Tehzîbu'l-esmâ' ve'l-luğât*'ı: Şâm muhaddisi, veliyullah, Muhyiddîn Ebû Zekeriyyâ' Yahyâ b. Şerefiddîn en-Nevevî eş-Şâfi'î, 676 H. senesinde vefât etmiştir. Kitabında *Muhtasaru'l-Müzenî, el-Mühezzeb, el-Vesît, et-Tenbîh, el-Vecîz, er-Ravda*'da mevcut olan elfâzı biraraya getirmiş-

---

1* Neşredilmiştir: 1906 Mısır, I-VIII, Matb. Se'âde; Beyrut, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 5 cilt.

2* *Marâsid, Mu'cemu'l-buldân*'ın ihtisârı olup Safiyüddîn Abdülmü'min b. el-Hatîb Abdilhakk el-Bağdâdî el-Huseynî'nin (658-739 H.) bir çalışmasıdır. Avrupa'da basılmıştır.

* Pek çok "belde mu'cemlerinden" iki meşhur örnek:

a) Ebû Bekr Ah. b. Mûsâ b. Mürdeveyh el-İsbehânî'nin (323-410 H.) *Mu'cemu'l-buldân*'ı. Yazmaları: Âsâfiye I, 590, coğrafya 1 (100 yk., 12. H. asır); Mişkât XII, 2961, No. 3965 (135 yk., 13. H. asır) (GAS 225).

b) Ebû Ubeyd Abdullah b. Abdilazîz el-Bekrî'nin *Mu'cem ma'sta'cem min esmâ'i'l-bilâd ve'l-mevâdi*'si. Neşredilmiştir: Mustafâ's-Sakâ'nın tahkiki ile, Beyrut, Âlemu'l-Kutub, 2 cilt.

3* Dâ'iretu'l-Me'ârifi'n-Nizâmiyye tarafından Hindistan'da 1323 yılında basılmıştır.

tir ki, bu altı kaynak eser luğatten ihtiyâc duyulan şeyleri bünyelerinde toplamışlardır. Bu bilgiler cümlesine, bu yahut başka kitaplarda zikri geçen müslüman olsun, kâfir olsun, iyi olsun, kötü olsun erkek, kadın, melek ve cin isimlerinden ilâve etmek sûretiyle eserini iki bölüm hâlinde hazırlamıştır. Birinci bölümde isimleri, ikinci bölümde ise luğatleri tertib etmiştir. Kitap kendi dalında pek güzel bir eserdir[4].

9. Muh. Tâhir el-Fetennî'nin ricâlin isimleri ve neseblerinin zabtı husûsunda *el-Muğnî* isimli bir kitabı vardır[5].

10. *el-Kâmûs* ve Ebû'l-Feyd el-Hüseynî'nin bunun üzerine yazdığı şerhinde râvilerle belde isimlerinin zabtı husûsunda pek çok bilgi mevcuttur. Buraya ve de daha önceki bir bölümde zikri geçen mu'telif ve'l-muhtelif ve ensâb kitaplarına müracaat olunsun[6].

11. el-Kelâbâzî'nin Buhârî ricâli hakkındaki eseri: *el-Hidâye ve'l-irşâd fî ma'rifeti ehli's-sika ve's-sedâd ellezîne ahrece lehumu'l-imâm Muh. b. İsm. el-Buhârî fî Câmi'ihî*:[7] Ebû Nasr Ahmed b. Muh. b. el-Hüseyn b. el-Hasan b. Alî b. Rüstem el-Buhârî el-Kelâbâzî, sağlam hâfız, Mâverâünnehr'de zamanın en hâfızı idi. H. 306-398 yılları arasında yaşamıştır.

12. Yine Buhârî ricâli hakkında Ebû'l-Velîd Süleymân b. Halef el-Bâcî'nin —öl. 474 H.— *K. et-Ta'dîl ve't-tecrîh limen revâ anhu'l-Buhârî fî's-Sahîh*'i[8].

4* Çeşitli tarihlerde baskıları yapılmıştır:

a) F. Wüstenfeld'in tahkiki ile, 2 cilt, 1843-8, Göttingen: Biographical Dictionary of illustrious men, chiefly at the Beginning of Islamism.

b) Kahire 1927.

c) Beyrut, 2 cilt, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

5* = *el-Muğnî fî esmâ'ir-ricâl*. Taşbaskısı: Delhi 1873, 1891.

Aşağı yukarı İbn Hacer de aynı başlığı taşıyan bir kitap te'lîf etmiştir: *el-Muğnî fî dabti'l-esmâ' ve'l-ensâb*. Yazması: Medine, Mekt. Muh. RAAD VIII, 757; GAL.

6* Bu tür kitaplara bazı örnekler verelim:

a) Mu'înüddîn Ebû Bekr Muh. b. Abdilganî b. ebî Bekr b. Şücâ', İbn Nokta'nın (öl. 629 H.) *et-Takyîd li-ma'rifeti ricâli's-sünen ve'l-mesânîd*'i (*Bern. Tüceybî* 260; *Fihris* 293). Yazması: Ezher, mustalah 328 (232 yk., 707 H.).

b) Nûreddîn Ebû's-Senâ' Mahmûd b. Ah. b. Muh. b. Hatîb ed-Dehşe el-Hamavî'nin 5750-834 H.) *Tuhfet zevî'l-ereb fî müşkili'l-esmâ' ve'n-neseb*'i. *Muvattâ* ve *Sahîhayn*'daki ricâli kapsamaktadır. Neşredilmiştir: Traugott Mann, Beiträge zur Kenntnis der Ar. Eigennamen I (doktora tezi), Berlin-Leiden 1904-5.

c) Ebû'l-Fadl Muh. b. Tâhir b. Alî, İbnü'l-Kayserânî el-Makdisî'nin (448-507 H.) *el-Ensâbu'l-müttefika fî'l-hatti'l-mütemâsile fî'n-nukat ve'd-dabt*'ı. İki baskısı gerçekleştirilmiştir: Haydârâbâd 1323; P. de Jong, Leiden-Brill 1865.

7* Yazmaları: Topkapı Sarayı, Ahmet III 2889 (260 yk., 9. H. asır); Dâr Mesnevi 65/1 (1-38 yk.); Kastamonu, Atabey 25 (yaklaşık 150 yk., 798 H.); Bursa, Ulucami 708 (170 yk., 723 H.); Konya, Yusûf Ağa 85 (207 yk., 777 H.).

8* Bkz. *Gunye* 198; *Fihris İbn Atiyye* 136.

* Buhârî ricâli hakkında telif edilen diğer kitaplar:

a) *el-Kâmil fî'd-du'afâ'* kitabının sâhibi İbn Adî'nin (277-365 H.) *Esâmî men revâ anhumu'l-Buhârî fî's-Sahîh*'i. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 389 (92-110 yk., 608 H.'den

13. Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Muh., İbnü Mencüveyh el-İsbehânî'nin Müslim'in *Sahîh*'indeki hadis ricâli hakkında bir kitabı vardır[9].

14. Ebû'l-Fadl Muh. b. Tâhir el-Makdisî, *el-Cem' beyne ricâli's-Sahîhayn* adlı kitabında, Ebû Nasr ile İbn Mencüveyh'in kitaplarını birleştirmiş, kendisinden de üzerine ilâveler yapmıştır[10].

15. el-Bulkînî'nin *el-Cem' beyne ricâli's-Sahîhayn*'ı: Sirâcüddîn Ebû Hafs Ömer b. Reslân b. Nasr el-Bulkînî —ki bu, Mısır'da bir köy olan Bulkîn'e nisbettir— eş-Şâfi'î el-Hâfız, şeyhü'l-İslâm ve dünyanın allâmesi, H. 805'de vefât etmiştir.

16. Ebû'l-Kâsım Hibetullah b. el-Hasan et-Taberî el-Lâlekâ'î'nin *el-Cem' beyne ricâli's-Sahîhâyn*'ı.

17. Şihâbüddîn Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Ahmed b. Ahmed b. el-Hüseyn b. Mûsâ el-Kürdî (:aslen) el-Hekkârî'nin — öl. 763 H.— *el-Cem' beyne ricâli's-Sahîhayn*'ı. Yine onun *Kitâbu ricâli's-Süneni'l-erba'a*'sı da mevcûttur. Kezâ Hâfız İbn Hacer'inde[11].

önce; Süleymaniye Ktb. Mikrofilm Arş. No. 2218).

b) Radiyüddîn Ebû'l-Fadâ'il el-Hasan b. Muh. b. Hayder es-Sağânî el-Ömerî el-Adevî'nin (577-650 H.) *Esâmî şuyûhi'l-Buhârî*'si. Yazması: Kara Çelebi 68.

c) Reşîdüddîn el-Attâr'ın *Cüz' fîhi'r-ruvât ani'l-Buhârî*'si (*Sila* 84-28, 80).

d) İbnü'l-Mulakkin'in *et-Telvîh bi-ricâli'l-Câmi'i's-sahîh*'i (*Sebet Belevî* 360).

e) Muh. b. Dâvud el-Bâzilî el-Kürdî'nin (845-925 H.) *Gâyetu'l-merâm fî ricâli'l-Buhârî ilâ Seyyidi'l-enâm*'ı. Yazmaları: İstanbul Ün. 1209; Feyzullah 1495-7; Nurosmaniye 821; Rıza Paşa 2379-81; Beyâzıd Umûmî 1042 (409 yk.), 854/1 (409 yk.).

f) 13. asır ulemâsından es-Seyyid Hasan b. Hasan Sûfîzâde'nin 1279 H. yılında tamamladığı *Esâmî ruvâti's-Sahîhi'l-Buhârî*'si. 1282 yılında İstanbul'da basılmıştır.

9* Bkz. *Sila* 84-28, 351.

* *Sahîh-i Müslim* ricâli hakkında kaleme alınan bazı eserler:

a) Kâdı İyâd'ın şeyhlerinden Ah. b. Tâhir b. Alî b. Şibrîn el-Ensârî'nin *Ricâlu Müslim*'i (*Gunye* 184).

b) Diyâüddîn el-Makdisî, İbnü'l-Kayserânî'nin (569-643 H.) *Cüz' fîhi'r-ruvât an Müslim*'i (İbn Hacer *Müfehres* 203b; *Sila* 84-28, 81). Yazması: Zâhiriyye, mec. 82 (143-148 yk.; NÂSIR 329).

c) İmam Zehebî'nin (673-748 H.) *Tesmiyyetü ricâli Sahîhi Müslimi'llezîne inferede bihim ani'l-Buhârî*'si. Yazması: Lâleli 2089.

10* Neşredilmiştir: 1323 Haydârâbâd, 2 cilt.

11* Hekkârî'nin kitabı yazma hâlinde müellifinin hattı ile elde edilmiştir: Kahire[1] I, 237 (236 yk.).

**Sahîhayn* ricâli üzerine yazılan müstakil kitaplar:

a) Ebû'l-Hasan ed-Dârekutnî'nin (305-385 H.) *Ricâlu'l-Buhârî ve Müslim*'i. Yazması: Âsâfiye, ricâl 172 (40 yk., 8. H. asır; GAS 208).

b) Takiyüddîn Ebû Muh. Abdülganî b. Abdilvâhid el-Makdisî'nin (541-600 H.) *Ricâlu's-Sahîhayn*'ı. Yazması vardır: Zâhiriyye, hadîs 234 (III, V, 22-55 yk.; IV, 84-97 yk.; muhtemelen son cüz'ü. 251-265 yk.; muhtemelen cüz' I, 276-296 yk.) (NÂSIR).

c) *el-Matlabu's-sâmî fî dabtı mâ yuşkelu fî's-Sahîhayn mine'l-esâmî.* Manzum hâldeki bu eser Cemâlüddîn Muh. b. ebî Bekr el-Eşhar'a (945-991 H.) âittir. Yazmaları: Kahire, mustalah 296, 308 (17 yk., 15 yk.).

18. İmâm, muhaddis İmâdüddîn Ebû Zekeriyyâ' Yahyâ b. ebî Bekr el-Âmirî el-Yemenî'nin —öl. 893 H.— *er-Riyâdu'l-müstetâbe fî cümleti men ruviye fî's-Sahîhayn mine's-sahâbe*'si[12]. Müellifin tek ciltlik bir başka eserinin başlığı şöyledir: *Behcetü'l-mehâfil ve-buğyetu'l-emâsil fî telhîsi's-siyer ve'l-mu'cizât ve'ş-şemâ'il.*

19. Ebû Alî el-Hüseyn b. Muh. el-Gassânî, el-Ceyyânî el-Hâfız'ın *K. Esmâ'i ricâli Süneni Ebî Dâvud*'u[13].

20. Mağrib'lilerden bir grup, et-Tirmizî ile en-Nesâ'î'nin ricâli üzerine kitap te'lîf etmişlerdir[14].

Bunlardan hâfız Ebû Muh. ed-Devrâkî'nin her ikisi için de ayrı birer müstakil kitabı vardır[15].

21. İbnü'n-Neccâr el-Bağdâdî, *Kutub-u sitte* ricâlini *el-Kemâl fî ma'rifeti'r-ricâl* adlı bir eserde biraraya getirmiştir.

22. Yine *Kutub-u sitte* ricâli üzerine Burhânüddîn el-Halebî'nin *Nihâyetu's-sûl fî ruvâti's-Sitteti'l-usûl*'ü.

23. Yine aynı konuda Hâfız Abdülganî b. Abdilvâhid el-Makdisî, 4 cilt hâlinde *el-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl* adlı eserini vücuda getirmiştir[16].

---

d) Ebû Alî el-Huseyn b. Muh. b. Ah. el-Gassânî'nin (öl. 498 H.) *Takyîdu'l-mühmil ve-temyîzu'l-müşkil fî ricâli's-Sahîhayn*'ı. Yazmaları: Berlin 10161; Patna II, 538, 2896; Bankipore XII, 697.

e) Ebû Bekr Muh. b. İsm. b. Muh. b. Halfûn el-Ezdî'nin (öl. 636 H.) *el-Müfhim* (yazmasında: *el-Mu'lim*) *fî şuyûhi'l-Buhârî ve-Müslim*'i (*Siyer* XXIII, 71). Yazması: Ezher, mustalah 374 (163, 120 yk., 655 H.).

f) Ebû Abdillah el-Hâkim'in *Sahîhayn* ricâli üzerine iki eseri vardır:

1. *el-Medhal ilâ ma'rifeti's-Sahîhayn* = *el-Medhal ilâ ma'rifeti'l-iklîl* = *el-İklîl* (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 27ab; *İsâbe* IV, 211; III, 396). Yazması: Şehit Ali 346/2 (120a-194a, 1121 H.). Basması: Haleb 1352/1932; J. Robson, 1953 Londra.

el-Hâkim'in düştüğü yanılgılar hakkında Ebû Muh. Abdülganî b. Sa'îd el-Ezdî bir kitap yazmıştır: *Keşfu'l-evhâmi'lletî fî K.'l-Medhali'llezî sannefehu'l-Hâkimu'n-Nîsâbûrî.* Yazması: Topkapı Sarayı, Ahmet III 624/14 (200a-206b, 628 H.).

2. *Tesmiyyetü men ahrecehumu'l-Buhârî ve-Müslim.* Yazması: Zâhiriyye, hadîs 388/1 (1a-28a, 704 H.; Süleymaniye Ktb. Mikrofilm Ar. No. 2216).

12* Yazmaları vardır: Kahire, mustalah 232-3 (must. 315, 77 yk., 1225 H.; must. 375, 59 yk., 1317 H.).

13* Bkz. İbn Hayr *Fehrese* 221. Yazması: Lâleli 2089/9 (74a-99a, 8. H. asır).

14* Ebû Muh. Abdullah b. Muh. b. Esed el-Cühenî'nin *Tesmiyyetü şuyûhi Ebî Abdirrahman en-Nesâ'î*'si (İbn Hayr *Fehrese* 221).

* Zehebî'nin İbn Mâce ricâli üzerine bir eseri vardır: *el-Mücerred fî esmâi K. Süneni Ebî Abdillah b. Mâce küllihim sivâ men ahrece lehu minhum fî ehâdîsi's-Sahîhayn.* Yazması: Zâhiriyye, hadîs 531 (20 yk., müellif hattı).

15* Bkz. İbn Hayr *Fehrese* 222.

16* İlk bölümünde Hz. Peygamber'in (Sallallahu aleyhi ve sellem) asrında hadis kitâbeti vs. konular, Aşere-i mübeşşere ve diğer ashâbın terceme-i hâlleri alfabetik olarak verildikten sonra, diğer Kutub-i sitte ricâline *"Muhammed"* isimli olanlardan başlamak üzere geçiliyor. Zehebî, *Tezkire*'sinde (s. 1374) eserin 10 ciltten oluştuğunu söylemiştir.

Bunu eline alan Ebû'l-Haccâc el-Mizzî, 14 cilt hâlinde *Tehzîbu'l-kemâl fî esmâ'i'r-ricâl* adlı bir eser meydana getirmiştir[17].

Tâcüddîn es-Subkî'nin ifâdesiyle, bu eserin benzerinin yazılmamış olduğuna dâir ortak bir görüş vardır. Bir başkası ise: "Benzeri te'lîf edilmemiş büyük bir kitaptır. Benzerinin yapılabileceği bile düşünülemez" demektedir. Denildiğine göre el-Mizzî, eserini tamamlayamamış, eksikleri daha sonra gelen Moğoltây tarafından ikmâl edilmiştir[18].

Bazı muhtasarları vardır:

a. Zehebî, el-Mizzî'nin kitabını *Tezhîbu't-Tehzîb* [19]adıyla bir defa, daha sonra bunu da *el-Kâşif*[20] adıyla ikinci kez ihtisâr etmiştir.

Sonra gelen Safiyüddîn Ahmed b. Abdillah el-Hazrecî es-Sâ'idî —ki 900 H. senesinde doğmuştur— Zehebî'nin *Tezhîb*'ini alarak üzerine ilâveler yapmak sûretiyle *Hulâsatu't-Tezhîb* adıyla 923 H. senesinde yeni bir özet kitap vücuda getirmiştir[21].

b. İbn Hacer, *Tehzîbu'l-kemâl*'i üzerine pek faydalı bilgiler ilâve ettikten sonra *Tehzîbu't-Tehzîb* adıyla ihtisâr etmiştir[22].

Daha sonra yine o, bu muhtasarından ince, bir ciltlik *Takrîbu't-Tehzîb*'ini hazırlamıştır[23].

Yazmaları mevcuttur: Feyzullah 1506-1507 (cüz' I, 230 yk., 8. H. asır; II, 193 yk., Dâd harfinin sonuna kadar); Akhisar, Zeynizâde 242/1-2 (I, 704 H.; II, Hişâm ismine kadar); Isparta, Halil Hâmid P. 1873 (II-VI, 704 H.).

17* Daha hayâtında iken bu eseri şöhret bulmuştu. Bizzât kendisi 5 kere talebelere okumuştu. Zehebî'nin bildirdiğine göre Şemsüddîn Muh. b. İbr. b. Ganâ'im b. el-Mühendis tarafından müellifi için iki kez kopye edilmiştir (*İber* IV, 97). Neşredilmeye başlanmıştır. Müellif hattı ile olan bazı ciltleri Yozgat'ta Maarif kütüphanesinde (148/1-8) mevcuttur.

18* Alâüddin Moğoltây b. Kılıç b. Abdillah'ın (696-762 H.) zeyli: *İkmâlu Tehzîbi'l-Kemâl* adını taşır (*Dürer* IV, 353-4). Yazması: Kahire, must. 161-2, Ezher, must. 317 (153, 154 yk., 1370 H.).

19* Yazmaları: Kahire, mustalah 176-7, hadîs 62 (I-III, V, 220, 248, 207 ve 199 yk.); hadîs 88 (II, III, 275, 312 yk., 881 H.).

20* Neşredilmiştir: İzzet Alî Atiyye ve Mûsâ el-Mûşî'nin tahkiki ile, 3 cilt, Kahire 1972, Dâru'l-Kutubi'l-Hadîsiyye.

21* Üç baskısı yapılmıştır:

a) Bûlâk 1301; b) Matbaatu'l-Hayriyye 1322; c) Mahmûd Abdülvehhâb Fâyid'in tahkiki ile, 1971 Kahire, 2 cilt.

22* Yaptığı ilâveleri muhtasar şeklinin 1/3'i kadardır. Yazma nüshaları takrîben 6 cilttir. Neşredilmiştir: Haydârâbâd 1325-8, Dâ'iretu'l-Meârifi'n-Nizâmiyye tarafından.

23* Çeşitli baskıları yapılmıştır:

a) Lucknow 1865, taşbaskısı, 2 cilt, 482 s.

b) Hind, taşbaskısı 1290 ve Delhi 1873, Muh. b. İbr. el-Hindî'nin *el-Muğnî*'si hâmişinde olarak 348 sayfa hâlinde.

c) Abdülvehhâb Abdüllatîf'in tahkiki ile, Medine 1960, Mektebetu'l-İlmiyye.

* İbn Hacer'in bildirdiğine göre Ah. b. Sa'd b. Abdillah el-Askerî en-Nahvî de (öl. 750

Yine İbn Hacer, *Tehzîb*'de olmayan başka güvenilir râviler hakkında *K. es-Sikât mimmen leyse fi't-Tehzîb* adlı bir kitab te'lîf etmeye koyulmuş, ancak bitirememiştir.

c. Yine İbn Hacer, *Tehzîb*'e göre Buhârî'de zâid olan ricâl hakkında tek ciltlik bir kitap yazmıştır ki, başlığı şöyledir: *Fevâ'idü'l-ihtifâl fi ahvâli'r-ricâli'l-mezkûrîn fi'l-Buhârî ziyâdeten alâ Tehzîbi'l-kemâl.*

d. Yine *Tehzîb*'in eksiklerini tamamlamak üzere Sirâcüddîn b. el-Mulakkin ile Hâfız Moğoltây'ın *İkmâlu Tehzîbi'l-kemâl fi esmâi'r-ricâl*'i.

24. Hâfız İbn Hacer, dört mezheb imamının kitaplarında geçen râvilerden *Kutub-u sitte*'de yer almamış olanları *Ta'cîlü'l-menfe'a bi-zevâ'idi ricâli'l-eimmeti'l-erba'a* adlı müstakil bir eserinde ele almıştır[24].

25. Şemsüddîn Muh. b. Alî b. el-Hasan ed-Dimaşkî el-Hüseynî el-Hâfız'ın *et-Tezkire fi ricâli'l-aşere*'si[25].

26. İbnü'l-Hazzâ'nın *et-Ta'rîf bi-ricâli'l-Muvattâ*'sı[26]: Ebû Abdillah Muh. b. Yahyâ b. Ahmed b. Muh, İbnü'l-Hazzâ, et-Temîmî, öl. 410 H. Kitap 4 sifrdir.

27. Suyûtî'nin *İs'âfu'l-mubattâ' bi-ricâli'l-Muvattâ*'sı[27].

28. *Me'ânî'l-âsâr*'ın ricâli hakkında Bedrüddîn el-Aynî'nin *Meğâniyyü'l-ahyâr fi ricâli Me'ânî'l-âsâr*'ı. İki cilttir.

29. Ve İbn Kutlûbôğa el-Hanefî'nin *el-Îsâr fi ricâli Me'ânî'l-âsâr*'ı[28].

30. Tirmizî'nin *Şemâ'il*'indeki hadis ricâli üzerine Ebû'l-İmdâd Burhânüddîn İbrâhim b. İbrâhîm b. Hasan el-Lakkânî el-Mâlikî'nin — Hac dönüşü 1041 H. senesinde vefât etti— *Behcetü'l-mahâfil ve ecmelü'l-vesâ'il bi't-ta'rîf bi-ruvâti'ş-Şemâ'il*'i tek cilttir[29].

H.) *Tehzîbü'l-Kemâl*'ı kendi eliyle kopye edip, sonra ihtisâr etmiş, bilâhare Takiyüddin es-Sâ'iğ'e okumuştur (*Dürer* I, 135).

24* Basılmıştır: 1906 Haydârâbâd, D. M. en-Nizâmiyye, 572 s.

25* Yazması: Köprülü 263.

26* Bkz. İbn Hayr *Fehrese* 93; *Sila* 84-28, 19. *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (I, 24; III, 380). İbnü'l-Hazzâ': Ebû Abdillah Muh. b. Yahyâ.

27* Çeşitli baskıları gerçekleştirilmiştir:

a) Delhi 1320.

b) Mektebetu Muh. Alî Sabîh 1343/1924, *Tenvîru'l-havâlik* ile beraber.

c) 1937 Kahire, Matba'atu'l-İstikâme.

d) Dâru'l-Kutubi'l-Arabiyyeti'l-Kübrâ matbaasında 1344 Kahire, III, 177-228 s.

* *Muvattâ* ricâli üzerine yazılan başka kitaplar:

1. Yahyâ b. İbr. b. Müzeyyen'in *Ricâlu'l-Muvattâ*'sı (İbn Hayr *Fehrese* 92).

2. İbn Kutlûboğâ'nın *Ricâlu Muvattâ'iş-Şeybânî*'si (*Fihris* 972).

3. Ebû Bekr Muh. b. Abdirrahîm el-Berkî'nin *et-Ta'rîh fi ricâli'l-Muvattâ*'sı (İbn Hayr *Fehrese* 93).

28* Bkz. *Fihris* 872.

29* Yazması: Ezher, must. 322, Halîm 396 (123 yk., 1046 H.).

31. *Mişkâtu'l-Masâbîh* sâhibi kendi kitabının ricâli hakkında bir kitap hazırlamıştır[30].

32. *Kutub-u sitte* dışındaki sika râviler hakkında Kâsım b. Kutlûboğâ'-nın *K. es-Sikât mimmen lem yeka' fi'l-Kütübi's-sitte*'si.

33. Muh. Tâhir el-Fetennî'nin *Kânûnu'l-mevdû'ât fî zikri'd-du'afâ' ve'l-vaddâ'în*'i.

34. Ebû'l-Ferec b. el-Cevzî'nin *K. ed-Du'afâ' ve'l-metrûkîn*'i.

35. Hâfiz İmâdüddîn b. Kesîr'in *et-Tekmîl fî esmâ'i's-sikât ve'd-du'afâ'*-sı. Çok nefîs bir kitaptır. Zira içinde el-Mizzî'nin *Tehzîb*'ini, Zehebî'nin *Ziyâdât*'ı ile birlikte *Mîzân*'ını, onun *el-Muğnî fî'd-du'afâ*'sını ve sikalar üzerine yine Zehebî'nin bir eserini tek ciltte toplamış ve her kişi hakkındaki en doğru olan hükmü kısaca vermeye çalışmıştır.

Daha sonra bunun üzerine Suyûtî, bir *Zeyl* yazmıştır.

36. Yine Zehebî'nin *Dîvânu'd-du'afâ*'sı.

37. Yine onun *K. Ma'rifeti'r-ruvâti'l-mütekellem fîhim bi-mâ lâ yûcibu'r-redd*'i[31].

38. Suyûtî'nin *Le'âliyyü'l-masnû'a* ile bunun *Zeyl*'i içinde geçen zayıf ve yalancı râvîler hakkında Abdülvehhâb b. Muh. Gavs b. Muh. b. Ahmed el-Midrâsî, *Keşfu'l-ahvâl fî nakdi'r-ricâl* adında bir eser kaleme almıştır.

39. Bürhânüddîn el-Halebî'nin *el-Keşfu'l-hasîs ammen rumiye bi-vad'i'l-hadîs*'i. Bu eserde hadis uydurmakla suçlanan râvîleri ele almıştır[32].

40. Yine el-Halebî'nin *et-Tebyîn li-esmâ'i'l-müdellisîn*'i[33].

41. Yine onun *el-İğtibât bi-men rumiye bi'l-ihtilât*'ı[34].

42. Hâfiz İbn Hacer'in *Ta'rîfu ehli't-takdîs bi-merâtibi'l-mevsûfîn bi't-tedlîs*'i[35].

30* *Mişkât*'ın müellifi: Şemsüddîn Muh. b. Abdillah el-Hatîb et-Tibrîzî'nin 737 H. yılında kaleme aldığı bu kitabın adı: *el-İkmâl fî esmâ'ir-ricâl*'dir. Basılmıştır: Lahore 1304, Cawnpore 1342.

31* İbn Teymiyye'nin *Ris. fî şerhi hadîsi Ebî Zerr*'i ile birlikte 1906 ve 1934 yıllarında Kahire'de basılmıştır.

32* Bkz. *Fihris* 222.

33* İki baskısı yapılmıştır:
a) Hidâye Huseyn'in tahkiki ile, JRASB N. S. XXIV, 1928/85-417 s.
b) Müellifin diğer iki kitabı ile birlikte 1350 Haleb, el-Matba'atu'l-İlmiyye.

34* 1931/1350 yılında Haleb'de Matba'atu'l-İlmiyye tarafından neşredilmiştir.
* Bu sahada yazılan bir başka eser: Salâhuddîn Halîl b. Keykeldî b. Abdillah el-Alâ'î ed-Dimaşkî'nin (694-761 H.) *K. el-Muhallitîn*'i. Yazması: Köprülü 386.

35* Basılmıştır: Hind 1270; Kahire 1322, Mat. el-Huseyniyye, 23 s.
* Müdellis râviler hakkında başka eser verenler:
1) el-Hatîbu'l Bağdâdî'nin 4 cüz'den oluşan *Esmâu'l-müdellisîn*'i (*Tezkire* III, 1140).
2) İmâm Nevevî'nin *K. et-Tebyîn li-esmâi'l-müdellisîn*'i. Başında tedlîs tipleri ile ilgili açıklamalarda bulunan eserin yazması: Damad İbrâhîm 396 (116a-133b, 867 H.).

Daha başka müelliflerin de bu sahada pek çok eserleri vardır[36].

3) Veliyüddîn Ebû Zür'a Ah. b. Abdirrahîm b. Abdirrahman el-İrâkî eş-Şâfi'î'nin (762-826 H.) *K. el-Müdellisîn*'i. Yazması: Köprülü 386.

4) Celâlüddîn es-Suyûtî'nin *Cüz'* (yahut *Ris.*) *fî esmâi'l-müdellisîn*'i. Yazmalarından birisi: Süleymaniye 1029/14.

36* Bu bölümün fürûu niteliğinde olan başka kitaplar:

1. Ebû İshâk İbr. b. Muh. b. Halîl el-Halebî, Sibt b. el-Acemî'nin (735-841 H.) *Tezkiretu't-tâlib el-muallam bi-men yukâlu ennehû muhadram*'ı.

Haleb'de müellifin diğer eserleriyle birlikte 1350 yılında basılmıştır.

2. ed-Dârekutnî'nin *K. el-İhve ve'l-ahvât*'ı. Hazret, bu kitabında kardeş râvileri ele almıştır. *İsâbe*'nin kaynaklarından birisidir (IV, 90, 91, 348; II, 292).

3. Ebû Dâvud Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî'nin (202-275 H.) *Tesmiyyetü'l-ihvetillezîne ruviye anhumu'l-hadîs*'i. Yazması vardır: Zâhiriyye, mec. 129 (216a-223b, 6. H. asır; Süleymaniye Ktb. Mikrofilm Ar. No. 2237).

4. el-Hatîb'in bildirdiğine göre Muh. b. Ömer b. Muh., Ebû Bekr b. el-Cu'âbî et-Temîmî'nin de bu konuda bir eseri mevcuttur (*Ta'rîh Bağdâd* III, 26).

5. Müslim b. el-Haccâc'ın *K. el-İhve ve'l-ahvât*'ı. *İsâbe*'nin kaynaklarındandır (*İsâbe* IV, 5).

6. Ebû'l-Abbâs es-Serrâc'ın *K. el-İhve ve'l-ahvât*'ı (el-Hatîb, *Ta'rîh Bağdâd* VI, 168).

7. Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Abdilvehhâb b. Muh. b. Mende'nin (424-512 H.) *K. el-Mu'ammerîn = K. Men âşe mine's-sahâbe mie ve-işrîn sene*'si. Rivâyet eden = Hâfız es-Silefî. Yazması: Ahmed III 624 (18a-21a, 728 H.). Bir asır ve daha fazla yaşayan sahâbe, tâbiûn ve muhaddisleri konu edinmiştir.

8. ez-Zehebî'nin *K. fîhî esmâ men âşe semânîne seneten ba'de şeyhihî* adlı risâlesi. Yazması: Ayasofya 2953.

9. Ebû Hâtim es-Sicistânî'nin *K. el-Mu'ammerîn*'i (*Ta'rîh Bağdâd* III, 94). Basılmıştır.

10. Ebû Mihnaf Lût b. Yahyâ'nın *K. el-Mu'ammerîn*'i (*İsâbe* I, 170).

11. el-Hatîbu'l-Bağdâdî'nin *es-Sâbik ve'l-lâhık*'ı (*Sila* 84-28, 371; *Fihris* 634). Tahkikli neşri yapılmıştır.

12. Ebû'ş-Şeyh el-İsbehânî'nin *K. el-Akrân*'ı. Râvisi: Ebû Tâhir Muh. b. Ah. b. Abdirrahîm (İbn Hacer *Müfehres* 50a; *Sila* 83-27, 443). Yazması: Kahire, must. 222 (27 yk.).

13. et-Taberânî'nin *Cüz' fîhî meni'smuhu Atâ' min ruvâti'l-ilm*'i (İbn Hacer *Müfehres* 162 b; *Bern. Tüceybî* 264). Müelliften rivayet eden: Hâfız Ebû Nu'aym. Yazma nüshasının mikrofilmi Süleymaniye Ktb.'nde mevcuttur.

14. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin (336-430 H.) *Zikrü meni'smuhu Şu'be*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 82 (101-107 yk.; NÂSIR).

15. Ebû'l-Hasan ed-Dârekutnî'nin (305-385 H.) *Zikru kavmin mâ ahrece lehumu'l-Buhârî ve Müslim fî Sahîhihimâ ve-da'afehumu'n-Nesâ'î fî Kitâbi'd-du'afâ*'sı. Yazması: Topkapı Sarayı, Ahmet III 624/21 (253a-254b, 628 H; GAS 208).

16. Ebû Sa'îd Halîl b. Keykeldî el-Alâ'î'nin *K. el-Veşyi'l-mu'allem fîmen revâ an ebîhi an ceddihî ani'n-Nebî Sallallahu aleyhi ve sellem*'i (*Sila* 85-29, 530).

17. Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Abdilvehhâb b. Muh. b. Mende'nin *Cüz' fîhî men revâ hüve ve-ebûhu ve-cedduhû*'su (İbn Hacer *Müfehres* 179bb; *Sila* 84-28, 80).

18. Ebû Bekr Muh. b. Ömer b. Muh. b. Seleme, İbnü'l-Cu'âbî el-Bağdâdî'nin *Cüz' (kitâb) fîhî zikrü men haddese ani'n-Nebî Sallallahu aleyhi ve sellem hüve ve-ebûhu*'su (*İsâbe* II, 320; *Meşyehatu'l-Halebî* 92ab; *Sila* 84-28, 345).

19. Ebû'l-Ferec b. et-Tabâcîrî'nin *K. Men revâ an ebîhi mine's-sahâbe ve't-tâbi'în*'i. Rivâyet eden: Ebû'l-Hasan b. et-Tuyûrî (*Sila* 85-29, 425).

20. Ebû'l-Hasan Alî b. Abdillah el-Medînî'nin K. *Zikri tesmiyyeti men rüviye anhu*

min evlâdi'l-aşere ve-gayrihim mine's-sahâbe'si (*Sıla* 84-28, 346). Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 27/3 (23-39, 606 H.), mec. 67 (68a-77b, 609 H.).

21. Ebû'l-Feth Muh. b. el-Huseyn b. Ah. el-Ezdî'nin (öl. 374 H.) *Tesmiyyetu men vâfeka ismuhû isme ebîhî mine's-sahâbe ve't-tâbi'în ve-men ba'dehum mine'l-muhaddisîn*'i. Yazmaları: Topkapı Sarayı, Ahmet III 624/17 (226a-230a, 628 H.); Leiden 1087 (8 yk.); Leiden, Or. 2463 (13 yk.) (GAS 200).

22. Ebû'l-Hasan Muh. b. Abdillah b. Zekeriyyâ' b. Hayaveyh en-Nîsâbûrî el-Mısrî'nin (öl. 366 H.) *Men vâfekat künyetuhû künyete zevcihî mine's-sahâbe*'si. Yazması: Zâhiriyye mec. 37/7 (87a-92a, 8. H. asır), 116/8 (121-130 yk., 7. H. asır) (GAS 199).

23. Ebû Abdirrahman en-Nesâ'î'nin (215-303 H.) *Tesmiyyetu men lem yervi anhu gayru raculin vâhid*'i. Yazmaları: Topkapı Sarayı, Ahmet III 624/2 (14 yk., 8. H. asır); Lâleli 2089/4 (41-44 yk., 8. H. asır). Haleb'de yayınlanan bir mecmua içinde baskısı gerçekleştirilmiştir.

24. Yine Nesâ'î'nin *Tesmiyyetu fukahâi'l-amsâr mine's-sahâbe fe-men ba'dehum*'u. Neşredilmiştir: Subhî el-Bedrî es-Sâmarrâ'î'nin tahkiki ile *Mecmûa resâ'il ulûmi'l-hadîs* içinde yer almıştır: 1969, Medine, Mektebetu's-Selefiyye, 7-105.

25. Dârekutnî'nin *Zikru esmâi't-tâbi'în ve-men ba'dehum mimmen sahhat rivâyetuhû mine's-sikât inde Muh. b. İsm. el-Buhârî*'si. Yazmaları: Lâleli 2089/4 (45a-60a, 7. H. asır); Köprülü 40 (172a-200b, 7. H. asır).

26. Müslim b. el-Haccâc'ın *Ricâlu Urve b. ez-Zübeyr ve-cemâ'atin mine't-tâbi'în ve-gayrihim*'i. Neşredilmiştir: Sekînetu'ş-Şibâbî'nin tahkiki ile, Mec. Luğati'l-Arabiyye 54/1979/107-145 s.

27. *Sünen* sâhibi en-Nesâ'î'nin *Zikru men haddese anhu İbn ebî Arûbe ve-lem yesma' minhu*'su. Yazması: Topkapı Sarayı, Ahmet III 624/3 (14b-15a, 8. H. asır). Haleb'de neşredilen ulûm-u hadis resâili içinde basılmıştır.

28. Ebû Nu'aym el-İsbehânî'nin (öl. 430 H.) *Tesmiyyetu ma'ntehâ ileynâ mine'r-ruvât an Ebî Nu'aym el-Fadl b. Dükeyn*'i. Yazmaları: Zâhiriyye, hadîs 387 (50a-56a, 574 H.), mec. 24/16 (169a-177a, 6. H. asır) (GAS 101).

29. Yine Ebû Nu'aym'ın *Tesmiyyetu meni'ntehâ ileynâ mine'r-ruvât an Sa'îd b. Mansûr*'u. Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 83 (19a-25b, 6. H. asır), mec. 101/15 (206a-218b, 6. H. asır) (GAS 104).

30. *Sünen* sâhibi Ebû Dâvud'un İmâm Ahmed'e sorduğu râvîlerin hâlleri hakkındaki soruları (= *Su'âlât*). Beldelere göre tertîb edilmiştir. Yazması: Zâhiriyye, mec. 46 (172-186 yk., NÂSIR 161).

31. Ebû Ubeyd Muh. b. Alî b. Osmân el-Âcurrî'nin (4. H. asır başları) *Sünen* sâhibi Ebû Dâvud'a sorduğu sûaller. İbn Hacer, bu kaynağı *Tehzîb*'inde sıkça zikretmiştir. Yazmaları: Köprülü 292 (III, 30 yk., muht. 7. H. asır); Paris 2085 (68 yk., 7. H. asır).

32. Ebû Tâhir es-Silefî'nin (öl. 576 ? 578 H.) Şeyh Ebû Bekr Humeys b. Alî b. Ah. el-Cevzî'ye sorduğu suâller. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 349 (1-25 yk., NÂSIR).

33. Ebû Ca'fer Muh. b. Osmân b. ebî Şeybe el-Absî'nin (öl. 297 H.) İmâm Alî b. el-Medînî'ye ricâl hakkında sorduğu suâller. Muvaffik b. Abdillah b. Abdilkâdir'in tahkiki ile 1981'de Riyad'da basılmıştır.

34. Ebû Abdillah Muh. b. Abdillah b. Hamdeveyh ed-Dabbî el-Hâkim'in (331-404 H.) *Es'iletu'l-Bağdâdîn*'i (*Sıla* 83-27, 442). Yazması: Topkapı Sarayı, Ahmet III 624/18 (190a-199b, 628 H.; GAS 222).

35. Yine ona Ebû Sa'îd Mes'ûd b. Alî b. Mu'âz es-Siczî'nin sorduğu suâller (*Tezkire* III, 118; *Sıla* 83-27, 442).

36. Ebû Bekr Ah. b. Muh. b. Gâlib el-Berkânî'nin (öl. 425 H.) Dârekutnî'ye sorduğu suâller (İbn Hacer *Müfehres* 18b). Yazmaları: Topkapı Sarayı, Ahmet III 624/12 (104a-116a, 628 H.); Kahire[2] I, 106, hadîs 1558 (s. 539-546, 8. H. asır). Dr. Abdürrahîm Muh. Ah. el-Kaşkarî'nin tahkiki ile 1404 yılında, Pakistan-Lahor, Kütübhâne-i Cemîlî tarafından neşredilmiştir.

el-Hatîb'in bu *Su'âlât* üzerine notları (*ta'lîk*) vardır. Yazması: Topkapı Sarayı, Ahmet III 624/10 (116-119 yk., 628 H.; GAS 209).

37. Ebû Abdirrahman Muh. b. el-Huseyn es-Sülemî'nin (325-412 H.) Dâreketni'ye sorduğu suâller. Yazmaları: T. Sarayı. Ahmet III, 624/14 (157b-172a, 628 H.); Zâhiriyye, mec. 111 (205-215 yk., 643 H.) (GAS 209).

38. el-Hâkim en-Nîsâbûrî'nin Dârekutnî'ye sorduğu suâller. Yazması: T. Sarayı, Ahmet III 624/23 (268b-279b, 628 H.; GAS 209).

39. Hamza b. Yûsuf es-Sehmî'nin (öl. 428 H.) Dârekutnî'ye sorduğu suâller. Yazmaları: T. Sarayı, Ahmet III 624/12 (172b-189b, 628 H.); Zâhiriyye, mec. 111 (205-215 yk., 643 H.) (GAS 209).

VEFEYÂT KİTAPLARI[1]

1. es-Sâğânî'nin *Dürrü's-sehâbe fî vefeyâti's-sahâbe*'si.

2. Zehebî'nin *el-İ'lâm bi-vefeyâti'l-a'lâm*'ı[2].

3. Zekiyüddîn Abdülazîm el-Münzirî'nin *et-Tekmile li-vefeyâti'n-nakale*'si[3].

4. Ebû Sa'd es-Sem'ânî'nin *Ta'rîhu'r-ruvât li'l-müte'ahhirîn mine'r-ruvât*'ı.

5. Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Mende'nin *K. el-Vefeyât*'ı. Oldukça geniş olan bu kitap hakkında Zehebî: "Ondan daha kapsamlısını görmedim." demektedir.

Vefeyât kitaplarının önemi hakkında *el-Cem' beyne's-Sahîhayn* kitabının müellifi Ebû Abdillah Muh. b. ebî Nasr el-Humeydî şunları söylemektedir: "Hadis ilimlerinden şu üç şeyin önemi takdim olunur: İlel kitabı; bu sahada yazılmış en güzel eser Dârekutnî'nin *K. el-İlel*'idir. Mu'telif ve muhtelif kitabı; (bu sahada en güzel eser kendinden öncekilere nisbetle el-Emîr Ebû Nasr b. Mâkûlâ'nın kitabıdır) ve şeyhlerin vefeyâtı üzerine kitap; bu sahada yazılmış bir kitap yoktur."[4]

Suyûtî, *Tedrîbu'r-râvî*'de diyor ki: "(el-Humeydî'nin sözünü ettiği) Vefeyât kitabının olmayışı ile kapsamlı bir çalışmanın olmadığı kasdedilmiştir. Yoksa bu sahada pek çok eser vardır. İbn Zeber ve İbn Kâni'nin *Vefeyât*'ları gibi. İbn Zeber'in kitabına Hâfız Abdülazîz b. Ahmed el-Kettânî bir *Zeyl* yazmıştır, sonra buna Muh. el-Ekfânî, sonra buna Hâfız Ebû'l-Hasan b. el-Mufaddal, sonra buna el-Münzirî, sonra buna İzzüddîn Ahmed b. Muh. el-Huseynî, sonra buna muhaddis Ahmed b. Aybek ed-Dimyâtî ve en

---

1* Vefeyât, lugatte ölümün karşılığı olan vefâtın çoğuludur. Kısaca ölüm tarihleri anlamına gelir. Râvilerin vefât tarihlerini konu alan bir ilim dalıdır. Râvi tarihi bölümünün bir kısmını teşkil eder ve salt kronolojik açıdan râvilerin tarihini ele alır. Bunun yanısıra râvi tarihi bilgisinde ise râvilerin hadis rivâyeti ile ilgili olayları, münekkid imamların bu kişiler hakkındaki görüşleri, râvinin nerelere rihlet ettiği, hangi beldelere hangi tarihlerde girdiği ve kimlerden ne zaman rivâyette bulunduğu gibi vs. konu edinilir.

Râvilerin vefeyâtı ile ilgili bilgilere bu tür umûmî tarih kitapları içinde de rastlanır. Ancak zamanla râvilerin sayısının artması vefeyât konusu üzerine müstakil eserler verilmesine ihtiyaç arzetmiştir.

2* Yazmaları: San'a Ktb. mecmû' 81 (MMMA, 1959, s.199) (27 yk., 887 H.); Zâhiriyye (?, NÂSIR 280).

3* Neşri: Beşşâr Avvâd Ma'rûf'un tahkiki ile Necef 1968-9, Matba'atu'l-Âdâb tarafından.

4* Bkz. *Tezkire* III, 1220.

sonunda buna Hâfız Ebû'l-Fadl el-Irâkî zeyller yazmışlardır."

Ben derim ki: Vefeyât konusunda iki kâdı birer kitap te'lîf etmiştir:

6. Kâdı Ebû'l-Huseyn Abdülbâkî b. Kâni' el-Bağdâdî el-Hâfız, öl. 351 H. Onun vefeyâtı 346 senesinin sonuna kadardır.

7. Kâdı Ebû Süleymân Muh. b. ebî Muh. Abdillah b. Ahmed b. Rebî'a b. Zeber er-Rebe'î ed-Dimaşkî, Dimaşk muhaddisi ve burasının kâdısı olan Muh. b. Zeber'in oğlu, hâfız, müfîd, güvenilir musannif, öl. 379 H. Zehebî: "Onun yıllara göre hazırladığı *K. el-Vefeyât*'ı meşhûrdur." demektedir[5]. Vefât tarihlerini Hicret'ten başlatarak 338 H. senesine kadar ulaştırmıştır.

8. İbn Zeber'e *Zeyl* yazan: Ebû Muh. Abdülazîz b. Ahmed b. Muh. b. Alî el-Kettânî et-Temîmî ed-Dimaşkî es-Sûfî el-Hâfız, öl. 466 H.

9. Daha sonra Kettânî'nin öğrencisi olan Dimaşk muhaddisi Ebû Muh. Hibetullah b. Ahmed el-Ensârî el-Ekfânî el-Hâfız —öl. 524 H.— hocasının *Vefeyât*'ına küçük bir *Zeyl* yazmıştır ki bu, 20 yıllık olup, 485 H. senesine kadardır. Kitabına *Câmi'u'l-vefeyât* adını vermiştir[6].

10. Daha sonra el-Ekfânî'nin kitabına Şerefüddîn Ebû'l-Hasan Alî b. el-Mufaddal b. Alî el-Makdisî (sonra:) el-İskenderî el-Mâlikî el-Hâfiz —eserler sâhibi, öl. Kâhire 611 H.—, bir *Zeyl* yazmıştır ki bu, 581 H. senesine kadar olan vefâtları kapsamaktadır.

11. Daha sonra İbnü'l-Mufaddal'ın kitabı üzerine Zekiyüddîn Ebû Muh. Abdülazîm el-Münzirî, pek güvenilir ve faydalı büyükçe bir *Zeyl* kaleme almıştır. Kimilerinin 3 cilt olduğunu söylemelerine karşılık, *Buğyetu'l-vu'ât*'ta tek cilt olduğu ve adının da *et-Tekmile li-vefeyâti'n-nakale* olduğu söylenmektedir. Münzirî, kitabında daha önceki vefeyât zeyllerinin pek çok kişiyi bünyesine almayı ihmâl ettiklerine değinmiştir.

12. Münzîrî'nin eserine talebesi olan Hâfız İzzüddîn Ebû'l-Abbâs yahut Ebû'l-Kâsım Ahmed b. Muh. b. Abdirrahman eş-Şerîf el-Huseynî el-Halebî (sonra:) el-Mısrî —öl. 695 H.— tek cilt hâlinde bir *Zeyl* yazmıştır.

13. Şerîf'in kitabına da daha sonra gelen Şihâbüddîn Ebû'l-Hasan Ahmed b. Aybek b. Abdillah el-Hüsâmî, ed-Dimyâtî, hâfız, muhaddis bir *Zeyl* yazmıştır ki bu, vebâ salgınının çıktığı 749 H. senesine kadardır. Müellifin kendisi de bu yıl içinde Ramazan ayında vebâdan ölmüştür.

14. İbn Aybek'in kitabına ise daha sonra hâfız Zeynüddîn Abdürrahîm el-İrâkî bir *Zeyl* kaleme almıştır ki, bu da 762 senesine kadardır.

15. Daha sonra onun oğlu Veliyüddin Ebû Zür'ati'l-İrâkî, öldüğü sene olan 826 senesine kadar bir *Zeyl* yazmıştır. Sahâvî ise : "Ancak benim gördüğüm bunun 787 senesine kadar olan kısmıdır. Bu tarihten sonraki yıllar ise ayrı ayrı küçük yaprakçıklar üzerinde yazılı idi." demektedir.

5* Bkz. *Tezkire* III, 982. Yazması: British Mus. 1620, Or. 1019 (82 yk. 705 H.) (GAS 204).

6* Bkz. *Tezkire* III, 1275.

Daha sonra kaleme alınan zeyller, öncekilerden hem daha kapsamlı hem de daha faydalıdır. Bununla berâber hepsi de kronolojik olarak hazırlanmıştır[7].

7* Diğer vefeyât kitapları:

1. Ebû'l-Me'âlî Muh. b. Râfi' b. Hicris Takiyüddîn es-Selâmî es-Sâmidî'nin (öl. 774 H.) *Vefeyât*'ı.

Neşri: Beşşâr Avvâd Ma'rûf ve Sâlih Mehdî Abbâs'ın tahkiki ile 2 cilt hâlinde, 1982'de Beyrut'ta Mü'essetu'r-Risâle tarafından.

İbn Râfi' bu kitabını, Alemuddîn Ebû Muh. el-Kâsım b. Muh. el-Birzâlî'nin (öl. 739) *Ta'rîh*'ine zeyl olarak kaleme almıştır ki, bu kitap, *Vefeyâtu Birzâlî* adıyla da marûf olup, asıl adı şöyledir: *el-Muktefâ li-Ta'rîhi Ebî Şâme*'dir.

Bu esere de Şihâbuddîn Ahmed b. Haccî b. Mûsâ b. Ahmed el-Husbânî ed-Dimaşkî (öl. 816 H.) bir vefeyât zeyli yazmıştır.

2. Şemsüddîn Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muh. b. Hallikân'ın *Vefeyâtul-a'yân ve-enbâu ebnâi'z-zemân mimmâ sebete bi'n-nakli eve's-sem' ev-esbetehu'l-a'yân*'ı.

Bu eserde 855 kişinin tercemesine yer verilmiştir. Bunlar vezirler, melikler, düşünürler ve ulemâdan oluşmaktadır. Birinci asırdan 7. hicrî asrın sonuna kadar yaşayan a'yânı içermektedir. Ancak tertibi kronolojik olmayıp, alfabetiktir.

Müellif eserini Kahire'de 654/1256 yılında yazmaya başlamış, Şâm'da 672/1274 tarihinde tamamlamıştır.

Basmaları:

a) İbn Challikani Vitae illustrium virorum nunc primum, arabic edit. F. Wüstenfeld, Göttingen 1835-1843., publ. par M. G. de Slane, Paris 1838-1842 (No. 678'e kadar).

b) Bûlâk 1275, 1299; Kahire 1269, 1310, 1910.

c) İstanbul, Matba'atu'l-Âmire 1864/1280.

d) *Fevâtu'l-Vefeyât* ile birlikte hâmişinde *Şakâ'iku'n-nu'mâniyye, İkdu'l-manzûm fî afâdili'r-Rûm* ile olduğu hâlde 2 cilt hâlinde Mısır, Matba'atu'l-Meymeniyye 1310/1894.

e) M. Muhyiddîn Abdülhamîd'in tahkiki ile Kahire, Mekt. Nehda 1948-49, 6/3 cilt hâlinde.

f) İhsân Abbâs'ın tahkiki ile Beyrut 1978'de, 8 cilt hâlinde Dâru Sâdır tarafından.

g) Tahrân, taşbaskısı 1284 H.

İbn Hallikân'ın eseri Farsça'ya çevrilmiştir. Bunlardan ikisi zamanımıza yazma olarak ulaşabilmiştir:

1) Yûsuf b. Ahmed b. Muh. b. Osmân tarafından 895 H./1490 M. tarihinde kaleme alınmış. Yazması: British Mus. pers. I, 334.

2) Kebîr b. Üveys b. M. el-Latîfî, Sultân Selim I için tercüme etmiştir. Yazması: Ouseley, No. 376; Kings Coll. 10; Cambridge Suppl. 1359; Bodl. pers. 361.

Türkçesini Muh. b. Muh. Rodosizâde hazırlamıştır. Tercümesi 1280 tarihinde İstanbul'da basılmıştır.

Pek çok kişi tarafından ihtisârları yapılmıştır:

1. İbnü'l-Esîr, Haleb, Osmâniyye kütüphanesi (MMMA, 1955, s. 28).

2. İbn Abdilhayy el-Mecdelî. Yazması: Müellif hattı ile Haleb, Osmâniyye Kütüphanesi (MMMA, 1955, s. 191).

3. Oğlu Mûsâ. 752'de bitirdiği ihtisârının yazması: İndiana Office 705.

4. Alî b. Ya'kûb el-Bârizî'nin 751 H. senesinde tamamladığı *Muhtasaru'l-enbâ*'ının yazması mevcuttur: Paris 2060.

Vefeyâtu'l-a'yân üzerine yapılan zeyller:

1. *Tâlî K. Vefeyâti'l-a'yân*. Bu zeyl, el-Muvaffak Fadlullah b. ebî Muh. Fahr es-

Sakâ'î'ye âittir (*Dürer* III, 233). Yazması: Paris 2061.

2. Muh. b. Ahmed el-Kutubî'nin (öl. 764 H.) *Fevâtu'l-Vefeyât*'ı. Basmaları: a) 2 cilt hâlinde Bûlâk 1283, 1299; b) Muh. Muhyiddîn Abdülhamîd tahkiki ile Kahire, Mekt. Nehda 1951, 2 cilt hâlinde.

İbn Hallikân'ın eserinde zikretmediği kişilerin tercemelerine yer vermiş olup, düzeni alfabetiktir.

3. Ahmed b. Muh. el-Miknâsî, İbnü'l-Kâdî'nin (öl. 1025 H.) *Dürretü'l-hicâl fî esmâ'ir-ricâl*'i. Neşredilmiştir: Muh. el-Ahmedî Ebû'n-Nûr tahkiki ile, 3 cilt hâlinde, Mektebetu'l-Atîka ,Tunus 1970, Kahire, Dâru't-Turâs 1972.

4. Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Muh. b. Abdilazîz el-Beğavî'nin (214-317 H.) *Ta'rîhu vefâti'ş-şuyûh*'u. Yazması mevcuttur: Zâhiriyye, mec. 106 (168-176 yk., 5. H. asır) (GAS 175).

5. Ahmed b. Huseyn el-Kostantînî, İbn Kunfuz'un (öl. 810 H.) *K. el-Vefeyât*'ı.

Basması: Adil Nüveyhed'in tahkiki ile 1971'de Beyrut.

6. Salâhüddîn Halîl b. Aybek b. Abdillah es-Sadefî'nin (öl. 764 H.) *el-Vâfî bi'l-vefeyât*'ı.

Muhtelif bölümleri meşredilmiştir:

a) Wiesbaden, Dâru'n-Neşr, Franz Steinz 1962, 17 cilt; 1988, 18. cildi.

b) 1984 Beyrut, el-Huceyrî tahkiki ile 13. cildi.

7. İbrâhîm b. Sa'îd b. Abdillah el-Habbâl en-Nu'mânî el-Mısrî'nin (391-482 H.) vefeyât üzerine eseri: *Cüz' fîhî vefeyâtu kavmin mine'l-Mısriyyîn ve neferin sivâhum min seneti hams ve seb'în ve selâsumi'a*.

Bu kitap, 375-455 H. yılları arasındaki ölüm tarihlerini içermektedir (*Hallikân* VII, 76).

Neşri: Dr. Salâhuddîn el-Müneccid'in tahkiki ile MMMA, 1956, s. 286-337.

8. Muh. b. Nâsıriddîn ebî Bekr b. Abdillah b. Muh. el-Kaysî ed-Dimaşkî Şemsüddîn Ebû Abdillah'ın (777-842 H.) nazım hâlinde 817 H. senesinde tamamladığı: *Bedî'atu'l-beyân an mevti'l-a'yân ale'z-zemân*'ı. Yazması: Kahire, mustalah 170 (27 yk., 1135 H.).

9. İbnü'l-Hatîb el-Kasmatînî'nin *Vefeyât*'ı (*Nefhu't-tîb* V, 197, 496).

10. Ebû Amr Osmân b. Ahmed b. Abdillah b. Yezîd ed-Dakkâk İbnü's-Semmâk el-Bağdâdî'nin (öl. 344 H.) *Vefeyâtu şuyûhihî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 106 (177a-178b, 5. asır H.).

11. Ebû Ya'kûb İshâk b. ebî İshâk İbrâhîm b. Muh. b. Abdirrahman es-Serahsî el-Karrâb'ın *Ta'rîhu's-sinîn*'i. İki cilt olan eserinde, Hz. Peygamber'den (sav) başlamak üzere kendi vefâtı olan 429 yılına kadar yaşayan ilim ehlinin vefâtlarını biraraya getirmiştir (*Tezkire* III, 1101).

12. Muh. b. Mahled'in *Ta'rihu vefâti şuyûhihî*'si (*Ta'rîh Bağdâd* XIV, 307).

13. el-Mübârek b. Ahmed el-Ensârî'nin *Vefeyâtu'ş-şuyûh*'u (*Hallikân* I, 358).

14. İbn Hacer'in *Nazmu vefeyâti'l-muhaddisîn*'i (*Fihris* 336).

15. Üç vefeyât kitabı birarada neşredilmiştir. Bunların kapsadığı yılların toplamı 1000'dir. Muh. Hiccî'nin tahkiki ile 1976'da Rabât'ta basılan eserde yer alan kitaplar, sırasıyla: Ahmed b. el-Kunfuz'un (704-809 H.) *Şerefu't-tâlib fî esnâ'l-matâlib*'i. 1-93 sayfa, hicretin başından 807 H. senesine kadar; Ahmet b. Yahyâ el-Venşerîsî'nin (834-914 H.) *Vefeyât*'ı. 90-156 s., 701-912 H. seneleri arası; Ahmed b. Muh. b. el-Kâdî'nin (960-1025 H.) *Laktu'l-ferâ'id min lifâzati hikaki'l-fevâ'id*'i. 160-332 s., 700-1009 H. seneleri arası.

HADİS ISTILÂHLARINA DÂİR KİTAPLAR

Daha önce de geçtiği gibi bu sahada ilk eser veren Hâfız Ebû Muh. er-Râmehürmüzî'dir. Ancak onun kitabı kapsamlı olmaktan uzaktı. Daha sonra gelen Ebû Abdillah el-Hâkim, hadis ilimlerinden 50 nev'i zikretmiş, ancak onun eseri de yeterince kapsamlı olmadığı gibi, kendi kitabını geliştirip tehzîb de etmemiştir.

1. Daha sonra gelen Hâfız Ebû Amr Osmân b. es-Salâh, kaleme aldığı *K. Ulûmi'l-hadîs*'inde hadis ilimlerinden 65 nev'i ele alıp, tehzîb ederek inceledi ve başka kaynaklarda olmayan farklı şeyleri zikretti. Bu kitap, nâsa hadis ilimlerinde bir dayanak ve başvuru kaynağı olmuştur. Bu eseri nazım hâline dönüştürenler olduğu gibi pek çokları da bunun üzerine muhtasar, müstedrek, muktasar, mu'ârız ve muntasar türünde çalışmalar yapmışlardır.[1]

Zeynüddîn el-İrâkî, Bedrüddîn ez-Zerkeşî ve Hâfız İbn Hacer'in birer *Nüket*'leri vardır.

Irâkî'nin *Nüket*'i tek cilt olup *et-Takyîd ve'l-îdâh li-mâ utlika ve uğlika min Kitâbi İbni's-Salâh* adını taşımaktadır.[2]

Hâfız İbn Hacer'in *Nüket*'inin adı *el-İfsâh alâ Nüketi İbni's-Salâh*'tır.

İbnü's-Salâh'ın meşhûr kitabını birçokları ihtisâr etmişlerdir:

a. Bedrüddîn b. Cemâ'a'nın *el-Menhelü'r-revî fi'l-hadîsi'n-Nebevî*'si[3]:

1* Çeşitli baskıları gerçekleştirilmiştir:

a) Ebû'l-Hasenât el-Leknevî'nin tashihi ile *Zafru'l-emânî fî muhtasari'l-Cürcânî* ile birlikte 2 cüz hâlinde, taşbaskısı, Hind 1304.

b) Şeyh Mahmûd es-Semkarî el-Halebî'nin tashihi ile 1326, Mısır, Matba'atu's-Se'âde tarafından.

c) Bintü'ş-Şâtî'nin tahkiki ile el-Hey'etu'l-Mısriyyeti'l-âmme li'l-kitâb tarafından 1976 Kahire.

d) Nûreddîn Itr'ın tahkiki ile 2. baskısı 1972 yılında Medine'de el-Mektebetu'l-İlmiyye; 3. baskısı Dimaşk'ta Dâru'l-Fikr tarafından.

2* İki baskısı yapılmıştır:

a) Haleb 1931, Matba'atu'l-İlmiyye.

b) Abdurrahman b. Muh.'in tahkiki ile 1969 Kahire, Mektebetu'l-Kâhire.

* Yine aynı konuda Sirâcüddîn Ebû Hafs Ömer b. Reslân el-Bulkînî (724-805 H.), *Mahâsinu'l-ıstılâh ve-tadmînu Kitâbı İbni's-Salâh* adı verilen bir eser kaleme almıştır. İbnü's-Salâh'ın mukaddimesi ile birlikte basılmıştır.

İzzüddîn Tâhir b. Hasan b. Ömer b. Habîb (öl. 808), *Mahâsın*'ı nazım hâline getirmiştir. Yazması: Kahire, mustalah 318, Halîm (124 yk., 807 H.).

3* Muhyiddîn Abdurrahman Ramadân'ın tahkiki ile neşredilmiştir: Mecelletu Ma'hidi'l-Mahtûtât 21/1975/29-116, 196-255.

Mısır diyârında kâdılar kâdısı Bedrüddîn Muh. b. İbrâhîm b. Sa'dillah b. Cemâ'a el-Kinânî el-Hamavî eş-Şâfi'î, Mısır'da 733 H. senesinde vefât etmiş, Karâfe kabristanına defnedilmiştir.

Bu muhtasarı müellifin torunu olan İzzüddîn Muh. b. ebî Bekr b. Abdilazîz b. Bedriddîn b. Cemâ'a el-Kinânî, *el-Menhecü's-sevî fî şerhi'l-Menheli'r-revî* adıyla şerhetmiştir.[4]

b. Nevevî'nin *el-İrşâd*'ı. Müellif, İbnu's-Salâh'ın kitabının özeti olan *İrşâd*'ını daha sonra *Takrîbu'l-İrşâd*[5] adıyla yeniden ihtisâr etmiştir ki, şu anda nâs arasında meşhûr olan *Takrîb*, işte budur.

Takrîb üzerine içlerinde Zeynüddîn el-İrâkî, es-Sehâvî[6] ve Suyûtî'nin de bulunduğu bir grup tarafından şerhler yazılmıştır[7].

Zeynüddîn el-İrâkî, *Takrîb*'i *Nazmu'd-dürer fî ilmi'l-eser* adıyla ilâveleriyle birlikte elfiyeli bir nazım hâline dönüştürdü[8]. Daha sonra yine kendisi, bu nazmı biri uzun, diğeri ise kısa ve özet hâlinde olmak üzere iki kere şerhetti.

Sehâvî de Irâkî'nin bu *Elfiyye*'sini *Fethu'l-muğîs fî şerhi Elfiyyeti'l-hadîs* adıyla şerhetmiştir. Bu, *Elfiyye* şerhlerinin en üstünü olmakla, telhîs ve tahkîki biraraya getirmek ve itkân husûsunda benzersizdir[9].

Suyûtî'nin *Elfiyye* şerhinin adı ise *Katru'd-dürer*'dir[10].

4* Bkz. *Sıla* 85-29, 501.

5* = *et-Takrîb ve't-teysîr fî hadîsi'l-Beşîri'n-Nezîr*.
Üç baskısı yapılmıştır:
a) Kahire Mahmûd Tevfîk Matb.
b) el-Kirmânî'nin Buhârî şerhi olan *el-Kevâkibu'd-derârî*'nin ilk cildinin başında: 1356, Matba'atu'l-Mısriyye.
c) el-Bârûdî'nin tahkiki ile 1986 Beyrut Dâru'l-Cinân tarafından.

6* Bkz. *Fihris* 990.

7* Suyûtî'nin şerhi: *Tedrîbu'r-râvî fî şerhi Takrîbi'n-Nevevî*. Birkaç kez basılmıştır:
a) Kahire, Matba'atu'l-Hayriyye 1301/889.
b) Abdülvehhâb Abdüllatîf'in tahkiki ile 1966 Kahire, Dâru'l-Kutubi'l-Hadîse tarafından.
* İbnu's-Salâh'ın *Ulûmu'l-hadîs*'ini ihtisâr edenlerden birisi de Alî b. Abdillah b. ebî'l-Hasan b. ebî Bekr el-Erdebîlî Tâcüddîn et-Tebrîzî'dir (öl. 746 H) (*Dürer* III, 73).

8* = *et-Tabsire ve't-tezkire fî usûli'l-hadîs*. Hindistan'da Matba'atu'l-Fârûkiyye tarafından taşbaskısı yapılmış olup, üzerine Ebû Sa'îd Muh. b. Huseynî'nin hâşiyeleri vardır. Ayrıca Ah. Muh. Şâkir'in tahkiki ile 1988 yılında Beyrut'ta Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye tarafından neşredilmiştir. Kendi yaptığı şerhi ise 3 cilt hâlinde Beyrut'ta aynı yayınevi tarafından basılmıştır.

9* Hindistan'da taşbaskısı yapılmıştır. Abdülvâhid Muh. Osmân'ın tahkiki ile Mısır'da 1969 yılında Mektebetu'l-Kâhire'de, 1388 yılında ikinci tab'ı Medine'de Mektebetu's-Selefiyye tarafından gerçekleştirilmiş, daha sonra bu neşir 1983 yılında Beyrut'ta Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye tarafından tekrarlanmıştır.
Bizzât Zeynüddîn el-İrâkî de kendi nazmına aynı isme sâhip bir şerh yazmıştır. Mahmûd Hasan Rebî'nin ta'lîk ve tashihleri ile tek cilt içinde 4 cüz' hâlinde 1355 senesinde Kahire'de basılmıştır. Bu tab'ı Beyrut'ta Âlemu'l-Kutub tarafından 1988 yılında tekrarlanmıştır.

10* Yazması: Kahire, mustalah 246 (45 yk., 886 H.).

Kutbuddîn Muh. b. Muh. el-Haydarî ed-Dimaşkî'nin *Elfiyye* şerhi *Su'ûdu'l-merâkî* adını taşımaktadır.

Şeyhu'l-İslâm Kâdı Ebû Yahyâ Zekeriyyâ' b. Muh. el-Ensârî el-Mısrî eş-Şâfi'î —öl. 928 Mısır—, Irâkî'nin *Elfiyye*'sini *Fethu'l-bâkî bi-şerh Elfiyyeti'l-Irâkî* adıyla şerhetmiştir[11]. Şeyh Alî b. Ahmed b. Mükrim es-Sa'îdî el-Adevî el-Mâlikî —öl. Mısır 1189 H.— , bu şerhin üzerine tek ciltlik bir hâşiye kaleme almıştır[12].

Suyûtî de, Irâkî'nin *Elfiyye*'si gibi ayrı bir *Elfiyye* hazırlamış, ona nisbetle pek çok ilâve bilgilere yer vermiştir[13].

2. Bu fennin kitaplarından birisi de Hâfız İbn Hacer'in *Nuhbetu'l-fiker fî mustalahı ehli'l-eser*'idir[14].

Daha sonra müellifin kendisi, bunu *Nüzhetu'n-nazar* adıyla şerhetmiştir[15].

11* Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye tarafından 3 cilt hâlinde Beyrut'ta neşredilmiştir.

12* Mısır'da yazmaları vardır. Bkz. Ezher, mustalah s. 337; Kahire, mustalah s. 213; Kahire, Suppl. I, s. 250. el-Adevî'den başka Mansûr b. Abdirrezzâk b. Sâlih et-Tûhî (öl. 1090) bir hâşiye kaleme almıştır. Yazması: Kahire, Suppl. I, 242 (204 yk.).

* Irâkî'nin *Elfiyye*'sine başkaları da şerhler yazdılar:

1. Zeynüddîn Ebû Muh. Abdurrahman b. ebî Bekr b. Muh. el-Aynî el-Hanefî (837-893 H.). Yazması: Kahire, mustalah 246-7 (57 yk.).

2. Kâsım b. Kutlûboğâ'nın *Hâşiye alâ Şerhi Elfiyyeti'l-Irâkî*'si (*Fihris* 972). Yazması: Kahire, mustalah 213, Tal'at 798 (38-69 yk., 889 H.).

3. Abdullah b. Muh. el-Acemî el-Furûdî eş-Şenşûrî (öl. 999 H.), Irâkî'nin *Elfiyye*'si ile şerhlerini telhîs etmiştir: *Hulâsatu'l-fikr fî şerhi'l-muhtasar fî mustalahı ehli'l-eser.* Yazması: Kahire, Suppl. I, 249 (68 yk., 1085 H.).

13* Müellif, bu nazmını 881 H. senesinde tamamlamıştır. Şu isimlerle maruftur: *Nazmu'd-dürer = Elfiyyetü'd-dürer fî ilmi'l-eser = el-Elfiyye fî mustalahi'l-hadîs = Elfiyyetu's-Suyûtî.*

İki baskısı gerçekleştirilmiştir:

a) 1332 Kahire, Matba'atu'l-Bosfor.

b) Altında Ebû Recâ' Muh. Muhyiddîn Abdülhamîd'in şerhi ile beraber: Kahire 1951, Matba'atu Mustafa Muh.

Suyûtî'nin *Elfiyye*'si üzerine iki şerh yazılmıştır:

a) Müellifin kendisi *el-Bahru'llezî zahar fî şerhi Elfiyyeti'l-eser* adı ile şerhetmiştir. Yazması: Kahire, mustalah 169, Halîm 10 (73 yk.).

b) Hicrî 14. asır ulemâsından Şeyh Muh. Mahfûz b. Abdillah et-Türmüsî'nin 1329 yılında kaleme aldığı *Menhecü zevî'n-nazar fî şerhi manzûmeti ilmi'l-eser*'i (*Fihris* 504). 1332 yılında Elfiyye ile birlikte Kahire'de Matba'atu'l-Cemâliyye tarafından basılmıştır.

14* Çeşitli baskıları yapılmıştır:

a) Şerhi olan *Nüzhe* ile birlikte: Nassau Lee + Abdülhâlik + Gulâm Kâdir'in tahkiki ile, 1862 Calcutta, Royal Asiatic Soc. of Bengal, 74 sayfa .

b) Hind, taşbaskı, 7 sayfa.

c) Bûlâk 1303, 8 sayfa.

d) Kahire 1308, 1323.

15* = *Nüzhetu'n-nazar bi-tevdîhi Nuhbeti'l-fiker*. Çeşitli baskıları yapılmıştır:

a) Hind 1295, taşbaskısı, 74 s.

Nüzhe üzerine Şeyh Ebû'l-İmdâd İbrâhîm b. İbrâhîm b. Hasan el-Lakânî el-Mâlikî, *el-Vatar min Nüzheti'n-nazar* adıyla bir hâşiye yazmıştır[16].

Bir başka hâşiyeyi de Şeyh Kâsım b. Kutlûbôğâ el-Hanefî kaleme almıştır[17].

Nuhbetu'l-fiker'in başka şerhleri de vardır:

a. Oğlu Kemâlüddîn Muh. b. Ahmed b. Hacer el-Askalânî'nin *Netîcetu'n-nazar fî şerhi Nuhbeti'l-fiker*'i.

b. İbn Hacer'in muâsırı Kemâlüddîn Ebû Abdillah Muh. b. el-Hasan b. Alî b. Yahyâ b. Muh. b. Halef b. Halîfe et-Temîmî ed-Dârî el-Mâlikî el-Mağribî (:aslen) eş-Şümennî —ki bu, Kostantiniyye kapısındaki Şümenne isimli mezreaya nisbettir— el-İskenderî, Kâhire'ye yerleşmiş, öl. 821 H.

İbn Hacer, onun terceme-i hâlini anlattığı *Mu'cem*'inde: "O, benim hadis ilimleri hakkında hülâsa ettiğim *Nuhbetu'l-fiker*'i nazım hâline getirdi. Daha sonra onun *Nuhbetü'l-fiker* şerhini kendi el yazısı ile gördüm." demektedir.

c. Şeyh Aliyyü'l-Kârî el-Hanefî'nin *Mustalahâtu ehli'l-eser alâ Şerhi Nuhbeti'l-fiker*'i, İbn Hacer'in şerhine yazdığı bir şerhtir[18].

d. Aynı şekilde Abdurra'ûf el-Münâvî'nin *el-Yevâkît ve'd-dürer fî şerhi şerhi Nuhbeti'l-fiker*'i[19].

e. Kezâ bunu Şeyh Ebû'l-Hasan Muh. Sâdık b. Abdi'l-Hâdî es-Sindî el-Medenî el-Hanefî de şerhetmiştir[20]. Medîne'ye yerleşmiş olan müellif, bura-

---

b) Mısır 1302, Matba'atu'l-Meymeniyye.

c) Kahire 1327, Matba'atu's-Se'âde.

d) Kahire 1333, Matba'atu'l-Cemâliyye.

f) Cawnpore 1339/1920, Matba'atu'l-Mecîdî.

16* = *Kadâ'ul-vatar min Nüzheti'n-nazar.* Yazmaları: Paris 761 (40-396 yk.); Kahire[1] I, 242, mec. 15 (392 yk., 1156 H.), mec. 16 (467 yk., 1095 H.).

17* Yazmaları: Zâhiriyye, âmm 61 (25-40 yk.; NÂSIR 99); Ezher, mustalah 333 (66-79 yk.); Kahire, mustalah, Tal'at 165 (41-59 yk.), Teymûr 57 (1153 H.), Teymûr 101 (16 s.), Teymûr 14 (33 s., 1083 H.), hadîs 66 (30-41 yk., 1119 H.).

* İbn Hacer'in *Netîce*'si üzerine şerh yazan başka müellifler:

1. Nûreddîn Ebû'l-İrşâd Alî b. Muh. b. Abdirrahman el-Echûrî'nin (967-1066 H.) *Hâşiye*'si. Yazması: Kahire, mustalah, 216-7, Teymûr 161 (231 s.), Tal'at 157 (113 yk.).

2. Kemâlüddîn Ebû'l-Me'âlî Muh. b. Muh. , İbnü ebî Şerîf'in (822-906 H.) *Hâşiye*'si. Kahire'de yazmaları mevcuttur: Ezher, mustalah 338; ayrıca: Berlin 1108.

3. Bürhânüddîn Ebû İshâk İbr. b. Hasan (yahut Sül.) el-Kürdî el-Kevrânî el-Halebî'nin (1025-1101 H.) *Hâşiye*'si. Yazmaları vardır: Kahire, mustalah s. 215; ayrıca: Berlin 1111.

4. Son asır ulemâsından Abdullah b. Huseyn Hâtır el-Adevî el-Ezherî'nin *Hâşiye*'si: *Laktu'd-dürer*. Basılmıştır: 1323 Kahire, Matba'atu't-Tekaddümi'l-ilmiyye.

18* İstanbul'da 1909/1327 yılında Uhuvvet Matbaasında basılmıştır.

19* Yazmaları: Esad ef. 258; Kahire[1] I, 255 (163 yk., 1031 H.); Garret 1468.

20* = *Behcetu'n-nazar alâ şerhi Nuhbeti'l-fiker*. 1309 H. senesinde Kahire'de basılmıştır

da 1138 H. senesinde vefât etmiştir.

Nuhbe'yi nazım hâline getirenler de olmuştur:

a. Biraz evvel zikri geçen Kemâlüddîn eş-Şümennî nazım hâline getirmiştir[21]. Daha sonra bu nazmı oğlu Takiyyüddîn Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muh. eş-Şümennî el-Kostantînî (:aslen) el-İskenderî (:doğduğu yer) el-Kâhirî (:çıktığı yer) el-Mâlikî (sonra:) el-Hanefî şerhetmiştir. Bunun dışında müellif, İbn Hişâm'ın *Muğnî*'sini de şerhetmiş, *Şifâ*'ya hâşiyeler yazmıştır. 872 H. senesinde vefât etmiştir. Şerhine şu ismi vermiştir: *el-Âlî'r-rütbe fî şerhi nazmi'n-Nuhbe*[22].

b. Ebû Hâmid el-Fâsî'nin *İkdü'd-dürer fî nazmi Nuhbeti'l-fiker*'i: Ebû Hâmid Sîdî'l-Arabî b. ebî 'l-Mehâsin Sîdî Yûsuf b. Muh. el-Fâsî (:oturduğu yer ve lakabı) el-Kasrî (:aslen) el-Fihrî (:neseben), öl. 1052 H.

Daha sonra kendi nazmını bir kaç kez şerhetmiştir.

Yine onun nazmının sonunda *et-Turfe* adını verdiği, hadis lakapları (terimleri) hakkında muhtasar bir manzûmesi de vardır.

Yine bu nazmı Ebû Abdillah Sîdî Muh. Fethâ b. Şeyhi'l-İslâm ebî Muh. Abdilkâdir b. Alî b. ebî'l-Mehâsin Sîdî Yûsuf el-Fâsî —öl. 1116 H.— şerhetmiştir. Bu şerh meşhûrdur ve nâs arasında kullanılmaktadır. Bu asırda ben de bu şerhin kenarına düştüğüm notlarla bir kaç hâşiye yazdım[23].

(*Nüzhetu'n-nazar* ile birlikte).

* *Nuhbe* üzerine şerh yazan başkaları:

1. Ebû Muh. Abbâs b. Muh. b. Ah. b. es-Seyyid Rıdvân, İbn Hacer'in *Nuhbetu'l-fiker*'ini *Bülûğu'l-vatar min mustalahı ehli'l-eser* adı ile ihtisâr etmiş, daha sonra bu kitabını: *Fethu'l-berr bi-şerhi Bülûğu'l-vatar* adıyla şerhetmiştir. 1321 yılında Kahire'de basılmıştır.

2. Şeyh Muh. Sa'îd Abdülgaffâr'ın (öl. 1329 H.) şerhi: *Mübtedâ'l-haber fî mebâdî ilmi'l-eser*. 88 sayfa olarak Kahire'de basılmıştır.

3. Seriyyüddîn b. Ah. b. Mecdiddîn ed-Derverî'nin (öl. 1066 H.) 1043 H. yılında kaleme aldığı *Hâşiye*'si. Yazmaları mevcuttur: Kahire, mustalah 215-216.

4. Muh. Ekrem b. Abdirrahman es-Sindî el-Mekkî'nin *İm'ânu'n-nazar fî şerhi Nuhbeti'l-fiker*'i. Yazması: Kahire, mustalah 166-167, Tal'at 184 (52 yk., 1048 H.).

5. İbnü'l-Müberrid es-Sâlihî'nin şerhi (*Fihris* 1141).

6. Ebû Abdillah Muh. b. Cemâliddîn Abdillah b. Alî el-Haraşî el-Mâlikî'nin (1010-1101 H.) şerhi: *Müntehâ'r-rağbe fî halli elfâzi'n-Nuhbe.* Yazmaları: Ezher, must. 376 (243 yk., 1184 H.); Teymûr 89 (465 s., 1187 H.).

7. İbr. b. Muh. b. İbr. el-Halebî el-Hanefî'nin (öl. 956 H.) *Hâşiye*'si. Yazması: Kahire, must. 214, hadîs 330 (1-27 yk.).

8. Gazanfer b. Ca'fer'in 1002 H. senesinde kaleme aldığı *Hâşiye*'si. Yazması: Kahire, must. 216, hadîs 372 (52 yk., 1121 H.).

21* = *er-Rütbe fî nazmı'n-Nuhbe*. Yazmaları mevcuttur: Kahire, mustalah 223, 318.

22* Yazmaları vardır: Ezher, mustalah 358; Kahire, must. 258-9; Kahire, Suppl. II, 120.

23* *Nuhbe*'yi başkaları da nazım hâline dönüştürmüşlerdir:

1. Ah. b. İbr. b. Nasrillah b. Ah. el-Askalânî (800-879 H.), *Nuhbe*'yi nazım hâline getirmiştir: *Nüzhetu'n-nazar nazmı Nuhbeti'l-fiker*. Yazması: Kahire, must. 318, Tal'at, mec. 880 (112-116 yk., 850 H.).

3. Seyyid Şerîf el-Cürcânî'nin *Muhtasaru Câmi' li-ma'rifeti ulûmi'l-hadîs*'i: es-Seyyid eş-Şerîf Ebû'l-Hasan Alî b. Muh. b. Alî el-Huseynî el-Cürcânî el-Hanefî, Şîrâz'da 816 veya el-Aynî'ye göre 814'de vefât etmiştir. Bir mukaddimeden sonra "maksad"lara ayırarak konuları ele almıştır. Çoğunluğunu Hasan et-Tîbî'nin usûl-u hadîse dâir *Hulâsa*'sından nakletmiştir[24].

Bunu müteahhir allâme Ebû'l-Hasenât Muh. Abdülhayy el-Leknevî el-Hindî —öl. 1304 H.—, *Zafru'l-emânî fî Muhtasari'l-Cürcânî* adıyla şerhetmiştir[25].

4. İbn Fereh'in *Kasîdetu'l-Ğarâmiyye*'si[26]: Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Fereh b. Ahmed b. Muh. el-Lahmî el-İşbîlî eş-Şâfi'î, Dimaşk'a yerleşmiş, öl 699 H. Onun bu manzûmesi hadis terimleri üzerinedir. "*Garâmî sahîh...*" diye başladığı için böyle anılmıştır.

Birkaç müellif tarafından şerhleri yazılmıştır:

a. Hâfız Kâsım b. Kutlûboğâ el-Hanefî'nin şerhi[27].

b. Bedrüddîn Muh. b. ebî Bekr b. Cemâ'a'nın *Zevâlu't-tereh bi-şerhi manzûmeti İbn Fereh* adlı şerhi.

Buğyetu'r-ruvât'a göre onun bu manzûme üzerine 3 ayrı şerhi vardır[28].

c. Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Hüseyn b. Alî b. el-Hatîb b. Kunfuz el-Kastamtînî'nin — öl. 810 H.— şerhi[29].

d. Şemsüddîn Ebû'l-Fadl Muh. b. Muh. b. Muh. ed-Delecî el-Osmânî eş-Şâfi'î'nin — öl. 947 yahut 950 H.— şerhi.

e. Muh. b. İbrâhîm b. Halîl et-Tetâ'î el-Mâlikî'nin — öl. 937 H.— şerhi[30].

2. Ah. b. Kâsım el-Bûnî'nin *ed-Dürer*'i (*Fihris* 237).

3. İbnü'l-Emîr es-San'ânî'nin *Kasabu's-seker fî nazmı Nuhbeti İbn Hacer*'i (*Fihris* 513-514).

24* İki baskısı yapılmıştır:

a) Taşbaskısı, Hind 1282, 6 sayfa.

b) Fu'âd Abdülmun'im Ahmed'in tahkiki ile 1983 İskenderiye, Dâru'd-Da've tarafından, 94 sayfa.

25* Basması: 1304 taşbaskısı, Hindistan, 336 sayfa.

26* Mısır'da pek çok yazması vardır. Basmaları: Abdülganî b. Abdilvehhâb el-Cemmâ'ilî'nin *Umdetu'l-ahkâm*'ının arkasında, Delhi 1306, 1313, 1323; *Mecmû' min mühimmâti'l-mütûn* içinde: Kahire 1297, 1302, 1304; Bûlâk 1863.

27* Bkz. *Fihris* 972. Yazması: Kahire, mustalah, 251, mec. 68 (13-31 yk., 1145 H.); Paris 3432/3.

28* Basması: F. Risch, Leiden 1885.

Şeyh Ah. b. Ubâde b. Berrî'l-Adevî el-Mâlikî (öl. 1193 H.), bunun üzerine bir hâşiye yazmıştır. Yazması: Ezher, must. 337 (69 yk.) ve Tûnus, Zeyt. II, 236.

29* = *Şerefu't-taleb fî şerhi Kasîdeti İbn Fereh* = *Şerefu't-taleb fî esnâ'l-matâlib* (*Fihris* 84, 974). Yazmaları: Kahire, mustalah 254-5, Teymûr, mec. 285 (332-413 yk.), Teymûr, mec. 157 (762-814 yk., 1246 H.); hadîs 174 (37 yk.).

30* = *Behcetu's-seniyye fî halli'l-işârâti's-seniyye*. Yazmaları: Kahire[1] I, 250 (37 yk., 1070 H.); Ezher, mustalah 322, hadîs 290 (30 yk., 1105 H.), Halîm 395 (32 yk., 1123

5. Ömer b. Muh b. Fütûh el-Beykûnî ed-Dimaşkî eş-Şâfi'î, *el-Beykûniyye fî ilmi'l-mustalah* adıyla pek marûf bir manzûme kaleme almıştır[31].

Bunun üzerine pek çok şerhler yazılmıştır:

a. Muh. b. Sa'dân, Câdu'l-Mevlâ, eş-Şâfi'î el-Hâcirî'nin —öl. 1229 H.— şerhi[32].

b. el-Hamavî'nin şerhi[33].

c. İbnü'l-Meyyit el-Büdeyrî ed-Dimyâtî'nin şerhi[34].

H.), Cevherî 593 (16 yk.); Tunus, Zeyt. II, 223.

* *Kasîdetu'l-Garâmiyye*'yi şerheden başkaları:

1. Yahyâ b. Abdirrahman el-İsfehânî el-Karâfî ez-Zebîdî'nin 962 H. senesinde kaleme aldığı şerhi. Basması: Tunus 1320.

2. Muh. b. Muh. b. Ah. b. Abdilkâdir el-Emîrü'l-Kebîr'in (1154-1232 H.) şerhi: *eş-Şerhu'l-melîh alâ mukaddimeti Garâmî Sahîh*. Basmaları:

a) Taşbaskısı 1286 Kahire.

b) 1330 Kahire, Matba'atu'l-Cemâliyye.

c) 1331 Kahire, Matba'atu'l-Hayriyye.

3. Muh. el-Emîru's-Sağîr b. Muh. el-Emîri'l-Kebîr es-Sunbâvî'nin (1247 H. civarı) şerhi. Yazması: Tunus, Zeyt. II, 235.

4. Halîl b. Alî el-Kureşî'nin *Zübdetu'l-fikr fî mustalahı'l-haber*'i. Müellif, Garâmiyye kasidesini nazmen ihtisâr etmiş, sonra şerhetmiştir. Yazması: Kahire, mustalah 233-4, Teymûr 165 (16 s., 1117 H.).

5. Ebû Hafs Ömer b. Abdillah el-Fâsî'nin *el-Muktarah fî şerhi ebyâtı İbn Fereh*'i. Yazması: Kahire, mustalah 302-3, hadîs 416 (21 yk.).

6. Bedrüddîn Muh. b. Yûsuf el-Beybânî'nin 1286 senesinde te'lif ettiği şerhi. Basması: Bûlâk 1286.

7. İ'râbî b. Muh. el-Ezherî'nin 1214 H. yılında yazdığı şerhi. Yazması: Kahire, mustalah 248, Teymûr 66 (20 s., 1269 H.).

8. Şemsüddîn Ebû Abdillah Muh. b. Ah. b. Abdilhâdî el-Hanbelî, İbnü Kudâmeti'l-Cemmâ'ilî'nin şerhi. Yazmaları: Pek çok yazması vardır: Kahire, mustalah 248-9; Pet. AMK 936.

9. Zeynüddîn Abdülkâdir b. Ah. b. Abdilkâdir el-Guneymî'nin 983 H. senesinde kaleme aldığı şerhi: *Beyânu mâ li'l-hadîs min mustalahin bi-şerhi manzûmeti İbn Fereh.* Yazması: Kahire, mustalah 172-3, Tal'at 194 (15 yk., 1158 H.).

10. Muh. b. Alî el-Baltâğ eş-Şâfi'î'nin şerhi, Yazması: Brill. -H.[1] 732,[2] 781.

11. Muh. Bedrüddîn b. Yûsuf el-Bâbânî'nin şerhi. Basması: Bûlâk 1286.

12. Müellifi belli olmayan daha pek çok şerhler mevcuttur. Meselâ yazmaları: Berlin 1055; Paris 5316; Brill. -H.[1] 731, 2780; Berlin 1060/1, 1062; Gotha 578.

31* 34 adet beyitte hadis ilimlerine dâir terimler hakkında manzum bir eserdir. Günümüzde bile Ezher ve Mağrib medreselerinde okunarak canlılığını koruyan klasik bir kitaptır.

Basmaları: Kahire 1280; *Mecma'u'l-mütûn* içinde Kahire 1274, 1281, 1295; trad. et. annotée par Aboubekr Abdesselam b. Choaib, Tlemsen 1907.

32* Yazmaları mevcuttur: Kahire[1] I, 238; [2] I, 75.

33* Ah. b. Muh. el-Hasanî el-Hanefî el-Hamavî'nin (öl. 1089 H.) şerhi: *Telkîhu'l-fiker bi-şerhi manzûmeti'l-eser*. Yazması: Ezher, mustalah 329. (1-29 yk., 1133 H.).

34* Şemsüddîn Ebû Muh. Muh. b. Muh. b. Ah. el-Büdeyrî ed-Dimyâtî, İbnü'l-Meyyit'in (öl. 1140 H.) şerhi, *Safvetu'l-mulah bi-şerhi manzûmeti'l-Beykûnî fî fenni'l-mustalah*. Yazmaları: Kahire[2] I, 76; Musul 144, 39; İskenderiye, must. had. 11, 18.

d. Muh. b. Abdilbâkî ez-Zürkânî'nin şerhi[35].

Hadis ilimlerinin nev'leri nasıl çoksa, ıstılâh kitapları da o kadar çoktur. Hadis imamları bazı hadis nev'lerini bölümlere ayırmakta pek ileri gitmişlerdi. Meselâ hadis nev'lerinden birisi olan "zayıfı" Ebû Hâtim b. Hibbân 49 bölüm halinde incelemiştir. Hatta İbnü'l-Mulakkin, zayıfın nev'lerinin 200'ü geçtiğini bile ileri sürmüştür. Allah en iyi bilendir[36].

35* Muh. b. Abdilbâkî ez-Zürkânî'nin (öl. 1122) şerhi. Basması: Kahire 1314. Bu şerhin üzerine Atiyyetü'l-Uchûrî eş-Şâfi'î (öl. 1190 H.), bir hâşiye kaleme almıştır ki, şerhi ile birlikte neşredilmiştir: Kahire 1305, 1310, 1324, 1298.

* *Beykûniyye* kasidesi üzerine yazılan diğer şerhler:

1. Abdullah b. Hıdr es-Selâvî'nin te'lifini 1297 senesinde bitirdiği şerhi. Fas'ta basılmıştır (tarihsiz).

2. Abdülkâdir b. Celâliddîn'in *Fethu'l-kadîri'l-muğîs*'i. Yazması: Kılıç Ali 181; Kahire, mustalah 267, hadîs 373 (1101 H.).

3. Muh. b. Muh. b. Hâmid el-Merâğî el-Circâvî'nin *et-Takâyîdu'd-Desûkiyyeti'l-Beyûmiyye ale'l-manzûmeti'l-Beykûniyye*'si. Yazması: Kahire[2] I, 71.

4. Mahmûd b. Muh. b. Abdiddâ'im, Neşşâbe'nin (13. H. asır) *el-Behcetu'l-vadiyye şerhi müteni'l-Beykûniyye*'si. Basması: İstanbul 1328.

5. el-Emîr Huseyn Pâşâ'nın hocası Şeyh Zeyn b. Ah. b. Zeyni's-Sayyâd el-Mursafî el-Ezherî'nin (öl. 1300 H.) *et-Tuhfetu'z-Zeyniyye ale'l-manzûmeti'l-Beykûniyye*'si. Yazması: Ezher, must. 324.

6. Ah. el-Hamavî'nin *Zeyl alâ Şerhi'l-Beykûniyye*'si. Yazması: Selim Ağa 624/19.

7. Abdullah Süveydân ed-Demlîcî'nin (öl. 1234 H.) şerhi. Yazması: İskenderiyye, must. had. 15.

8. Hasan b. İbr. el-Ciddâvî'nin 1288 yılında tamamladığı şerhi. Yazmaları: Ezher, must., 351, Zekî 572 (19 yk., 1193 H.), mec. 328 (207-220 yk., 1240 H.); İskenderiye, must. had. 11, 18.

9. Abdülgânî b. Muh. es-Sûdânî el-Bürhânî el-Mâlikî'nin (12. H. asır) 1139 H. yılında bitirdiği şerhi. Yazması: Ezher, must. 353, No. 281 (61 yk.).

36* **Bu sahada yazılmış diğer kitaplar:**

Hadis ilimleri ve ıstılahlarına dâir umûmî ve husûsî kitaplar te'lif edilmiştir:

1. Muh. b. Hasan b. Muh. b. Himmât(zâde) ed-Dimaşkî el-Hanefî'nin (1091-1175 H.) *Netîcetu'n-nazar fî ilmi'l-eser*'i. Yazmaları: İstanbul Ün. 800, Selim Ağa 1272/6. Müellifin kendisi daha sonra *Kalâ'idü'd-dürer alâ Netîceti'n-nazar* adıyla şerhetmiştir. Yazması: Kahire[1] I, 249 (103 yk.), Tal'at 168 (47 yk., 1161 H.), Tal'at 181 (63 yk.).

Ayrıca müellif, İbn Hacer'in *Nuhbe*'sini hulâsa etmiştir. Daha sonra bu hulâsasına yazdığı şerhleri yazma olarak Kahire'de elde edilmiştir (Kahire, mustalah 221, 247).

2. Burhânüddîn Ebû Muh. İbr. b. Ömer b. İbr. el-Cu'berî el-Halîlî, Şeyhu'l-Halîl'in (öl. 732 H.) *Rüsûmu't-tahdîs fî ulûmi'l-hadîs*'i (*Fevât* I, 39). Yazması: Kahire, must. 230-1, mec. 50 (1-50 yk., 733 H.).

3. el-Beyhakî'nin *K. el-Medhal ilâ's-Süneni'l-kübrâ*'sı. Yakın zamanda neşri gerçekleştirilen eserde, hadîs ilimlerine dâir pek çok bâb yer almıştır. Müellifinden rivâyet eden: Muh. b. İsm. el-Fârisî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 41b; *Sıla* 85-29, 490).

4. Yine Beyhakî'nin hadis ilimlerine dâir bir mektubu: *er-Risâle ilâ ebî Muh. el-Cüveynî fi'l-hassi alâ ittibâ'il-hadîs*. İki râvisi vardır: a) Ebû'l-Muzaffer Abdülmun'im b. Abdilkerîm el-Kuşeyrî (*Sıla* 84-28, 350); b) oğlu Ebû Alî İsm. b. Ah. b. el-Huseyn (Ahmet III, 1127, yazması).

Yazması: Ahmet III, 1127/5 (102a-110b yk., 731 H.). Basması: Haydârâbâd, M. Hu. Libr. JRASB 1917, XCIX, 28.

5. Ah. b. Zekeriyyâ' el-Mağribî'nin 875 H. yılında hazırladığı *Urcûze*'si = *Mu'al-*

limu't-tullâb bimâ li'l-ehâdîs mine'l-elkâb (Belevî *Sebet* 427). Yazmaları: Kahire, mustalah 261, Teymûr 59 (17 yk.), mec. 236 (42-48 yk.).

6. Ebû Abdillah (ebû Muh.) Şerefüddîn el-Huseyn b. Abdillah b. Muh. et-Tîbî'nin (öl. 743 H.) *el-Hulâsa= el-H. fî usûli ma'rifeti'l-hadîs*'i. Müellif, bu eserini İbnu's-Salâh, Nevevî ve İbn Cemâ'a'nın ilgili kitaplarından derlemiş ve *K. el-Câmi'il-usûl*'den bazı ilâveler yapmak sûretiyle hazırlamıştır. Neşri gerçekleştirilmiştir: Subhî es-Sâmirâ'î'nin tahkiki ile 1971 yılında Bağdat'ta Dîvânu'l-Evkâf tarafından neşredilmiştir.

Alî b. Muh. el-Cürcânî tarafından ihtisâr edilmiştir. Yazmaları: Dorn. 1255; Râmpûr I, 129, 25-26; Bankipore V 448-9; GAL.

Şerhleri yapılmıştır:

a) Abdurrahman b. Muh. el-Hanefî'nin 935 H. senesinde Buhârâ'da te'lif ettiği şerhi. Yazması: Bankipore V, 450.

b) Mevlevî Abdülhayy'ın *Zaferu'l-emânî*'si. 1304 yılında Lucknow'da basılmıştır.

c) Hibetullah b. Atâillah b. Ah. b. Ömer b. ebî'l-Fütûh el-Hasanî Şâh Mîr'in (öl. 796 H.) şerhi. Yazması: Leipzig 890; Bankipore V, 2, 451.

7. Hâfız İbn Hacer'in *Nuhbe* dışında küçük müstakil çalışmaları vardır:

a) *Takvîmu's-senâd bi-müdreci'l-isnâd* (*İsâbe* III, 191; *Fihris* 334).

b) *Nüzhetu'l-kulûb fî ma'rifeti'l-mübeddel ve'l-maklûb* (*Fihris* 334).

c) *el-Muğterib fî beyâni'l-mudtarib.*

d) *Mezîdu'n-nef' bi-ma'rifeti mâ ruciha fîhi'l-vakf ala'r-ref'.*

e) *el-Lubâb fî şerhi kavli't-Tirmizî: ve-fî'l-bâb.*

f) *el-İmtinân fî rivâyeti'l-akrân* (a-f: *Fihris* 334).

8. Mazharuddîn el-Huseyn b. Mahmûd ez-Zeydânî'nin (9. H. asır) *Ma'rifetu envâ'i'l-hadîs*'i. Müellif, bunu Beğavî'nin *Masâbîh*'inin şerhlerinden olan *el-Mefâtîh*'in mukaddimesinden hazırlamıştır. Yazmaları vardır: Kahire, mustalah 272, 300.

9. Ebû Bekr Muh. b. Mûsâ b. Osmân el-Hâzimî el-Hemedânî'nin (548-584 H.) *Şurûtu'l-e'immeti'l-hamseti'l-Buhârî ve-Müslim ve-Ebî Dâvud ve't-Tirmizî ve'n-Nesâ'î*'si. Basması: Muh. Zâhid b. Hasan el-Kevserî'nin tashîh ve ta'lîki ile 1346 yılında Matba'atu't-Terakkî tarafından Dimaşk'ta.

10. Yine el-Hâzimî'nin *K. Silsiteti'z-zeheb*'i (İbn Hacer *Müfehres* 185b; *Sila* 84-28, 371).

11. Hicrî 13. asır ulemâsından Mekke Mâlîkî sâdâtından Huseyn b. İbr. el-Ezherî, hadis ıstılahlarına dâir kaleme aldığı bir risâlesine daha sonra bir şerh yazmıştır. Basması: M. Efendi Mustafa Matbaası, Kahire 1299 H.

12. Zeynüddîn Muh. b. Bîr Alî el-Birgivî'nin (929-981 H.) *Usûlu'l-hadîs*'i. Basması: İstanbul 1298, taşbaskısı, Şeyh Dâvud b. Muh. el-Kârsî'nin (12. asır) hâşiyesi ile birlikte.

13. Müslim b. el-Haccâc'ın *K. et-Temyîz*'i. Mustafa el-A'zamî'nin tahkiki ile 1982 yılında Riyad'da baskısı yapılmıştır.

14. Şemsüddîn Ebû'l-Hayr Muh. b. Muh. b. Muh. el-Cezerî el-Kureşî'nin *Urcûze fî'l-mustalahi'l-hadîs = el-Hidâye ilâ (fî) me'âlim (ilm)i'r-rivâye*'si. Yazmaları: Lâleli 393; Kahire[1] I, 245, 249; [2] I, 81; Gotha 582/2; Escurial[2] 1791/1. Manzûm bir eserdir. Şerhleri yapılmıştır.

a) 10. H. asır ricâlinden el-Huseyn b. Alî b. Abdirrahman eş-Şâfi'î el-Hısnî'nin *el-İnâye fî şerhi'l-Hidâye*'si. Yazması: Zâhiriyye, hadîs 32 (1-209 yk., 964 H.) (NÂSIR 256).

b) Şemsüddîn Ebû'l-Hayr Muh. b. Abdirrahman b. Muh. b. ebî Bekr es-Sehâvî'nin (831-902 H.) *el-Gâye fî şerhi'l-Hidâye*'si (*Fihris* 304, 610, 990). Yazması: Kahire, must. 263-4, Tal'at 129 (11-151 yk., 879 H.).

c) Muh. b. İbr. el-Ensârî el-Halîlî'nin, 901 H. yılında tamamladığı *Vuslatu'l-bidâye li-mukaddimeti'n-nihâye fî ulûmi'r-rivâye*'si. Yazması: Kahire, must., 21649 b (137 yk., 990 H.).

15. Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî'nin *Şartu* (yahut *Şurûtu*)*'l-kırâati ale'ş-şuyûh*'i. Bkz. İzz. b. Cem. *Meşyeha* 54a; *Bern. Vâdiyâşî* 275; İbn Hacer *Müfehres* 98b, 113a; *Meşyehatu'l-Halebî* 3ab; *Sila* 84-28, 79.

16. Yine onun *el-Vecîz fi'l-mucâz ve'l-mucîz*'i (*Sila* 84-28, 79).

17. Ebû Ca'fer Ah. b. Sellâme b. Seleme et-Tahâvî'nin (239-321 H.) *K. et-Tesviye beyne haddesenâ ve-beyne ahberenâ*'sı. Râvisi: Ebû't-Tayyib Ah. b. Sül. el-Cerîrî (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 57a; İbn Hacer *Müfehres* 162-2; *Sila* 84-28, 40). Yazmaları: Zâhiriyye, mec. 92/17 (296a-302b, 6. H. asır); Chester Beatty 3495 (116-122 yk., 738 H.; Süleymaniye Ktb. Mikrofilm arşivinde filmi mevcuttur).

18. Celâlüddîn es-Suyûtî'nin usûl-i hadîse dâir küçük meseleler hakkında müstakil çalışmaları vardır:

a) *el-Müdric ile'l-müdrec fi'l-ehâdîsi'l-müdrecâti'l-isnâd* (*Fihris* 1015). Yazması: Kahire[2] I, 145.

b) *et-Tenkîh fî mes'eleti't-tashîh*. Yazmaları: Zâhiriyye, âmm 5896 (39b-40a yk.), hadîs 173 (20b-26a yk.); Kahire, mustalah, Tal'at 574 (bir mecmûa içinde).

c) *Tezkiretü'l-mü'tesî bi-men haddese ve-nesiye*'si. Yazması: Zâhiriyye, âmm 7664. (85-89 yk.).

d) *Risâle fî hudûdi'l-hadîs*. Yazması: Kahire, must. 227 (bir mecmûa içinde).

19. Ah. b. Abdilmun'im b. Yûsuf eş-Şâfi'î ed-Demenhûrî el-Mezâhibî'nin (1100-1192 H.) *Nihâyetu't-ta'rîf bi-aksâmi'l-hadîsi'd-da'îf*i (*Fihris* 404). Yazmaları: Kahire, must. 319-20, mec. 22 (32-37 yk., 1154 H.), Teymûr 166 (19 s., 1118 H.), 304 (13-20 yk.).

20. Ebû Abdillah Diyâüddîn Muh. b. Abdilvâhid el-Makdisî, İbnü'l-Kayserânî'nin (569-643 H.) *K. Şurûti'l-e'immeti's-sitte*'si (*Sila* 84-28, 79, 376). Basması: Muh. Zâhid el-Kevserî'nin tahkiki ile, Dimaşk 1939, Matba'atu'l-Kudsî.

21. Yine İbnü'l-Kayserânî'nin *Menâkıbu ashâbi'l-hadîs* (*Fevât* III, 427) = *Cüz' sağîr fi fadli'l-hadîs ve-ehlihî*'si. Yazması: Zâhiriyye, mec. 107 (140-145 yk., müellif hattı; NÂSIR 328).

22. Şemsüddîn Ah. b. Sül. er-Rûmî, ibnü Kemâl Pâşâ'nın (öl. 940 H.) *Risâle fî ma'rifeti envâ'i ilmi'l-hadîs*'i. Yazma nüshaları mevcuttur: Berlin 1120; Ezher, must. 342, Halîm, mec. 749 (38-40 yk.); Kahire, must. 226, Tal'at, mec. 429 (bir mecmûa içinde, 1107 H.); Tal'at, mec. 516 (bir mecmûa içinde). Bunun bir muhtasarı yazma hâlinde zamanımıza ulaşabilmiştir: Berlin 1121.

23. Yine İbn Kemâl Pâşâ'nın *Risâle fi't-ta'n ale'r-râvî*'si. Yazma nüshası: Süleymaniye 1051/6.

24. İbn Tûlûn'un *Mevâhibu'r-Rahman fi'r-rivâye ani'l-cân*'ı (*Fihris* 475).

25. Yine İbn Tûlûn'un *Hassu't-tâlibi'l-hasîs ale'l-iştiğâl bi-ilmi'l-hadîs*'i (*Fihris* 474).

26. Şevkânî'nin *el-Kavlu'l-makbûl fî reddi'l-haberi'l-mechûl min gayri sahâbeti'r-Resûl*'ü (*Fihris* 1084).

27. Yine onun *Risâle fî kavli'l-muhaddisîn: ricâlu isnâdihî sikât*'ı (*Fihris* a.y.).

28. Ebû'l-Abbâs el-Velîd b. Bekr b. Mahled en-Nahvî el-Endülüsî es-Sarakustî'nin *el-Vicâze fî sıhhati'l-kavli bi'l-icâze*'si. Bkz. İzz. b. Cem. *Meşyeha* 126b; *Bern. Vâdiyâşî* 273-4; İbn Hayr *Fehrese* 260; *Sila* 85-29, 527; *Fihris* 1129-30.

29. Fâlih ez-Zâhirî'nin ıstılahlar hakkındaki manzûmesi ve bunun üzerine yazdığı şerhi (*Fihris* 897).

30. Ebû'l-Feyd Muh. b. Muh. b. Muh. b. Abdirrezzâk el-Huseynî, Murtedâ'z-Zebîdî'nin (1145-1205 H.) *Bulgatu'l-arîb fî mustalah âsâri'l-Habîb*'i. Basması: Muh. er-Rebe'î et-Tâzifî'nin *Kafvu'l-eser fî savfi ilmi'l-eser*'i ile birlikte bir mecmûa içinde: Kahire 1326, Matba'atu's-Se'âde, 27-48 s.

31. Yine ez-Zebîdî'nin *Risâle fî tahkîki lafzi'l-icâze*'si (*Fihris* 539).

32. Yine onun *el-Kavlu's-sahîh fî merâtibi't-ta'dîl ve't-tecrîh*'i (*Fihris* a.y.).

33. Muh. b. Ah. b. Muh. b. Muh. b. ebî Bekr b. Merzûk el-Hafîd el-Acîsî'nin (766-842

H.) *Ravdatu'l-i'lâm bi-envâ'il-hadîsi's-sâm*'ı (*Fihris* 524). Müellif, bunu İbn Luyûn ve Irâkî'nin *Elfiyye*'lerinden hazırlamıştır.

34. Yine onun hadîs ıstılâhlarına dâir bir manzûmesi vardır: *el-Hadîka*, yazması: Escurial[2] 1517.

35. Muh. el-Buhârî, Mollâ el-Hanefî'nin, 935 H. senesinde tamamladığı *(Şerhu) Dîbâcu'l-müzehheb fi usûli'l-hadîs*'i. Yazmaları: İskenderiye, usûl 10; GAL; Kahire, must. 247, Teymûr 30 (1-199 yk., 1019 H.); Tal'at 169 (74 yk., 1061 H.).

36. Muh. Ma'rûf el-Kürdî es-Süleymânî'nin 282 beyitlik manzûmesi: *İkdü'd-dürer fi mustalahı ehli'l-eser*. Yazması: Kahire, must. 260, hadîs 78 (16-22 yk., 1241 H.).

37. Ebû Abdillah Muh. b. İshâk b. Muh. b. Yahyâ b. Mende'nin *K. el-Münâvele ve'l-ard ve'l-icâze*'si. Ondan rivâyet eden oğlu: Abdülvehhâb (İzz. b. Cem *Meşyeha* 16b; *Sıla* 494).

38. Takiyüddîn, Ebû'l-Feth Muh. b. Alî, İbnü Dakîki'l-Îd'in (625-702 H.) *el-İktirâh fi beyâni'l-ıstılâh*'ı. Basması: 1986 Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût.

el-İrâkî (öl. 806 H.), bunu nazım hâline getirmiştir. Yazması: Lâleli 392, Berlin 1063.

Bu sahada es-Sehâvî'nin *el-İdâh fi şerhi nazmi'l-İktirâh*'ı (*Fihris* 990).

39. Necmüddîn Muh. b. Ah. b. Alî es-İskenderî el-Gaytî'nin (öl. 981 H.) *el-Ferâ'idü'l-munazzama ve'l-fevâ'idü'l-muhakkeme fîmâ yukâlu fi'btidâ' tedrîsi'l-hadîsi'ş-şerîf*'i. Yazması: Kahire[1] I, 246 (GAL).

40. Ebû Mûsâ Muh. b. ebî Bekr Ömer b. Ah. el-Medînî'nin (501-581 H.) *el-Latâ'if min dakâ'iki'l-me'ârif fi ulûmi'l-huffâzi'l-e'ârif*'i. Yazmaları: Zâhiriyye, hadîs 356 (I-VIII, 1-100 yk., 556 H.); Kahire[1] I, 394; [2] I, 142, hadîs 2086.

41. Yine Ebû Mûsâ'l-Medînî'nin *Nüzhetu'l-huffâz*'ı. Râvisi: Ebû Abdillah Muh. b. Mekkî (İbn Hacer *Müfehres* 207b). Yazması: Kahire, Suppl. III, 158 hadîs 1558 (39 s., 1351 H.).

42. Ebû'l-Hasenât Muh. Abdülhayy b. Muh. el-Leknevî el-Hindî'nin (1264-1304 H.) *er-Ref ve't-tekmîl fi'l-cerh ve't-ta'dîl*'i. Basmaları:

a) Taşbaskısı, Hind 1309.

b) Abdülfettâh Ebû Gudde'nin tahkiki ile 1964 Haleb, Mektebetü'l-Matbû'âti'l-İslâmiyye tarafından.

43. Yine el-Leknevî'nin *el-Ecvibetu'l-fâdile li'l-es'ileti'l-aşereti'l-kâmile*'si. Basması: A. Ebû Gudde'nin tahkiki ile Haleb 1964. Kahire'de ofsetle baskısı tekrarlanmıştır.

44. Ebû Abdillah Muh. b. Ömer b. Muh. es-Sebtî el-Fihrî, İbnü Rüşeyd'in (öl. 721 H.) *es-Sünenü'l-ebyen ve'l-mevridü'l-em'an fi'l-muhâkeme beyne'l-imâmeyn fi's-sene-di'l-mu'an'an*'ı. Baskısı yapılmıştır: Muh. Habîb İbnü'l-Hûce'nin tahkiki ile, 1977 Tunus, Dâru't-Tûnusiyye li'n-neşr.

45. Abdürra'ûf b. Tâci'l-ârifîn b. Alî b. Zeyni'l-âbidîn el-Münâvî'nin *Buğyetu't-tâlibîn li-ma'rifeti istilâhi'l-muhaddisîn*'i. Yazması: Esad Ef. 257/6 (157-187 yk.).

46. Abdullah b. İbr. b. el-İmâm el-Alevî'nin (13. H. asır) *Hedyu'l-ebrâr alâ tal'ati'l-envâr*'ı. Bu eser, müellifi belli olmayan hadis ıstılahlarına dâir *Tal'atu'l-envâr* adlı bir manzûmeye şerhtir. 1201 H. tarihinde tamamladığı eserin yazması: Kahire, must. 321-2, Teymûr mec. 296 (22-108 yk., 1295 H.).

47. Meşhûr hekîm Alâüddîn Alî b. ebî'l-Hazm el-Kureşî el-Mutetabbib, İbnü'n-Nefîs'in (öl. 687 H.) *el-Muhtasar fi ilmi usûli'l-hadîs*'i. Yazması: Kahire, must. 287, 21733b, mec. 209 (1-25 yk.).

48. Mollâ Alî b. Sultân Muh. el-Kârî'nin (öl. 1014 H.) *Risâle fi mustalahı'l-hadîs*'i. Yazması: Ezher, mustalah 345, Halîm, mec. 1433 (44-50 yk., 1198 H.).

49. Şeyh Abdullah b. Behâiddîn Muh. b. Abdillah, el-Acemî eş-Şinşevrî el-Faradî'nin (öl. 999 H.) *el-Muhtasar fi mustalahı ehli'l-eser*'i. Yazmaları: Kahire, mustalah 288, Tal'at 136 (7 yk.); Ezher, must. 370 (51-54 yk.).

Daha sonra bu eserini şerhetmiştir: *Hulâsatu'l-fiker fi şerhi'l-Muhtasar fi mustalahı ehli'l-eser*. Yazmaları: Paris, Vajda s. 391; Kahire[1] I, 236.

50. Sirâcüddîn Ebû Hafs Ömer b. Alî b. Ah., İbnü'l-Mulakkin'in (723-804 H.) *el-*

Muknî' fî ulûmi'l-hadîs'i. Müellif, bu kitabını İbnu's-Salâh'ın *Ulûmu'l-hadîs*'inden telhîs etmek sûretiyle pek çok ilâvelerle birlikte 65 nev'e taksim ederek hazırlamıştır. 749 senesinde başladığı te'lifini 759 yılında bitirmiştir. Yazması: Kahire, Suppl. III, 102, must. 399 (247 s.).

51. Yine İbnü'l-Mulakkin'in *et-Tezkire fî ulûmi'l-hadîs*'i. Yazmaları vardır: İstanbul Ün. 767/1 (5 yk., 977 H.); Kahire[1] I, 274 (7 yk., 1014 H.); [2] I, 70; Teymûr 50 (9-15 yk.); Râmpûr II, 118, 437, 237-8.

Üzerine şerhler yazılmıştır:

a) Muh. el-Mencâvî ve bir başkasının şerhi. Yazması: Hâlis 723.

b) Şemsüddîn Muh. b. Abdirrahman b. Muh. es-Sehâvî'nin (831-902 H.) *et-Tevdîhu'l-ebher* (yahut *eserr*) *li-Tezkireti'bni'l-Mulakkın*'ı. Yazmaları: Kahire, must., 187-188, must. 175 (10 yk.), 23244b (24-33 yk., 10. asır), Tal'at 126 (1-10 yk., 1016 H.).

52. Abdülhâdî b. Zâhir'in ıstılahlara dâir manzum *Lâmiye*'si. Daha sonra müellif, bunu şerhetmiştir (*Fihris* 471).

53. Şeyh Abdülhakk ed-Dihlevî'nin *Mukaddime fî mustalahi'l-hadîs*'i. Basmaları: Taşbaskıları, Hind, 1298- 1307, 1319, 1327.

54. Ebû Abdilazîz Şâh Veliyullah Ah. b. Abdirrahîm ed-Dihlevî'nin (öl. 1174 H.) *Huccetullahi'l-bâliğa*'sı. Pek çok baskılarının en eskileri: taşbaskısı Hind 1286; Bûlâk 1294.

55. Abdülazîz b. Abdilvâhid b. Muh. b. Mûsâ el-Miknâsî'nin (öl. 964 H.) manzûm eseri: *Lübbü lübâbi'l-mustalah*. Yazması: Kahire, must. 282-3, Teymûr 336 (30-39 yk.).

56. İzzüddîn Ebû Ömer Abdülazîz b. Muh. b. İbr. b. Cemâ'a el-Kinânî'nin (694-767 H.) manzûmesi: *Kasîde tadammenet mustalah el-hadîs*. Yazması: British Mus. 169/2.

57. Seyyid Abdülhâdî Necâ b. Ridvân Necâ el-Ebyârî el-Ezherî'nin *Sahîhu'l-me'ânî fî şerhi manzûmeti'l-Fâdili'l-Beyyânî*'si. Yazmaları mevcuttur: Ezher, must. 357, mec. 199, 289, 290.

58. Allâme Ebû'l-İrfân Muh. b. Alî es-Sabbân'ın *Manzûme*'si. Yazmaları: Kahire, Suppl. III, 126, 2377b (61-62 yk.); Ezher, must. 377 (27-28 yk.).

59. Ebû Bekr Ah. b. Hârûn b. Revh el-Berdîcî'nin *Ma'rifetu'l-muttasıl mine'l-hadîs ve'l-mürsel ve'l-maktû' ve-beyâni't-turuki's-sahîha*'sı (İbn Hayr 207).

60. Ebû Abdillah Şemsüddîn ez-Zehebî'nin (673-748 H.) *el-Mukîza fî ilmi mustalahi'l-hadîs*'i. Yazması: Zâhiriyye, âmm 88 (69-79 yk.), Paris 4577/8.

61. Ridvân el-Cenevî'nin *Manzûme fi'l-ıstılâh*'ı (*Fihris* 435).

62. *Sünen* sâhibi Ebû Dâvud'un Mekke'lilere yazdığı mektubu. *Sünen*'inin şartlarını anlattığı bu risâlesi basılmıştır.

63. Ondördüncü asır ulemâsından Hâfız b. Hasan b. Muh. el-Mes'ûdî'nin 1340 senesinde tamamladığı eseri: *Menhatu'l-muğîs fî ilmi mustalahi'l-hadîs*. Basması: 1340/1921 Kahire, Matba'atu's-Se'âde.

64. Son asrın ulemâsından Şeyh Habîb Muh. b. Muh. el-Kindî es-Seylânî, 1336 senesinde hadîs ıstılahlarına dâir bir risâle kaleme almıştır. Basması: 1347 Kahire, Matba'atu Sabîh.

65. Yine son asır ricâlinden Huseyn b. Muhsin el-Ensârî el-Yemânî es-Sa'dî el-Hazrecî'nin 1306 H. senesinde tamamladığı eseri: *el-Beyânu'l-mükemmel fî tahkîki'ş-şâz ve'l-mu'allel*, Dârekutnî'nin *Sünen*'inin Hind baskısı içinde yer almıştır.

66. Hâmid b. Yûsuf b. Hâmid el-Câlâtî'nin *Ukûdu'd-dürer fî hudûd ilmi'l-eser*'i. 1105 senesinde kaleme aldığı eserin yazması: Nurosmaniye 624.

67. Huseyn el-Kudsî es-Sâdâtî el-Huseynî'nin 1077 H. senesinde te'lif ettiği *el-Kavlu'l-bedî' fî usûli ehâdîsi'n-Nebiyyi'ş-şâfî*'si. Yazması: Lâleli 385.

68. Huseyn el-Yûnînî'nin *en-Nihâye fî ilmi'r-rivâye*'si. Yazmaları: Gotha 1340; Leiden 1410/1 (GAL).

69. Ezher hadis hocalarından Hasan Hicâzî ile Muh. eş-Şerbînî'nin birlikte te'lif et-

tikleri: *et-Tezkire fî ilmi'l-hadîs*'i. Basması: 1352 Kahire Matba'atu'l-İrşâd.

70. İbn Leyyûn et-Tüceybî'nin *Urcûze fi'l-hadîs*'i (*Fihris* 510).

71. İbn Teymiyye'nin *Ulûmu'l-hadîs*'i. Muh. Mûsâ Alî'nin tahkiki ile 1984 yılında Beyrut'ta Âlemu'l-Kutub tarafından neşredilmiştir.

72. el-Hatîbu'l-Bağdâdî'nin *Risâle fi'l-icâze*'si (İbn Hayr *Fehrese* 226). Bir mecmûa zımnında iki sayfa olarak basılmıştır.

73. Kâdılar kâdısı Ah. b. Halîl b. Se'âde el-Haveyyî'nin manzûm hâldeki *Envâ'u ulûmi'l-hadîs*'i. Yazması: Ayasofya 2961/2 (48-92 yk., 708 H.).

74. Zerkeşî'nin *et-Tenkîh fî ulûmi'l-hadîs*'i (*Fihris* 336, 514, 891, 929).

75. Sıddîk Hasan Hân el-Kanûcî'nin *Menhecu'l-vusûl ilâ ıstılâhı ehâdîsi'r-Rasûl*'ü (*Fihris* 1057).

76. İbn Nâsıriddîn ed-Dimaşkî'nin *Ukûdü'd-dürer fî ulûmi'l-eser*'i (*Fihris* 676).

77. Yine o, hadis ıstılahlarına dâir bir manzûme yazmış, daha sonra bunun üzerine bir büyük şerh kaleme almıştır (*Fihris* a.y.).

78. Muh. b. Abdilhâdî es-Sindî'nin *el-Vicâze fi'l-icâze*'si (*Fihris* 1130).

79. Muh. b. Halîl el-Kâvukcî'nin *Risâle fî mustalahi'l-hadîs*'i (*Fihris* 105).

80.1894-1904 yılları arasında Fas kralı olan Ebû'l-Mevâhib Abdülhafîz'in *Nazmu mustalahi'l-hadîs*'i. Basması: 1327 Fâs, Matba'atu'l-Mevleviyye.

81. Şemsüddîn Muh. b. Abdirrahman b. Abdilhâlik b. Sinân el-Bersensî'nin (öl. 808 H.) hadis ilimlerine dâir bir manzûmesi ve bunun üzerine yazdığı şerhi: *el-Mevridu'l-asfâ' fî ulûmi hadîsi'l-Mustafâ* (İbn Hacer *Müfehres* 33b). Yazması: Berlin 1047.

82. Sârimüddîn İbr. b. Muh. b. el-Vezîr el-Yemenî ez-Zebîdî'nin (öl. 914 H.) *K. fî usûli'l-hadîs ve-mustalahihî = Mustalahu'z-Zeydiyye*'si. Yazması: Kahire, must. 280, Tal'at 584 (91-169 yk., 953 H.).

83. Abdülhalîm b. Alî b. Abdilhâdî ed-Dimaşkî el-Ömerî'nin 1096 H. senesinde kaleme aldığı *Dürretü'l-havâss fî şerhi Urcûzeti'l-ihtisâs*'ı. Kime âit olduğu henüz belli olmamış ıstılaha dâir bir urcûzenin şerhidir. Yazması: Berlin 1138.

84. Abdülhakk b. Alî el-İdrîsî'nin (13. H. asır) manzûm eseri: *Naklu'l-mustabah bi-nakli'l-mustalah*'ı. 1265 H. senesinde kaleme aldığı manzûmenin yazması: Ezher, must. 383; mec. 407 (417-422 yk., 1325 H.).

85. Abdurrahman b. Abdilkâdir el-Fâsî'nin *İstitâbetu't-tahdîs bi-mustalahi'l-hadîs* adlı manzûmesi (*Fihris* 735).

86. Abdülmu'tî b. Sâlim b. Ömer eş-Şiblî es-Simlâvî'nin (11. H. asırdan) *İthâfu'l-keyyîs bi-nevâdiri mustalahi'l-hadîsi'n-nefîs = İthâfu'z-zarîf bi-şerhi kavâ'idi mustalahi'l-hadîsi'ş-şerîf*'i. Istılaha dâir dört beyitin şerhi üzerinedir. Yazması: Kahire, must. 1 (1129 H.).

87. es-Seyyid Alî b. Meymûn el-Mağribî el-İdrîsî el-Hasanî'nin (öl. 917 H.) *er-Risâletu'l-mücâze fî ma'rifeti'l-icâze*'si. 909 H. senesinde Bursa'da kaleme alınmıştır. Yazması: Kahire, Suppl. I, 429 (102-107 yk.).

88. Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillah b. Sa'îd, İbnü Ayyâd el-Endülüsî'nin (öl. 575 H.) *K. el-Kifâye fî merâtibi'r-rivâye*'si (*Siyer* XXI, 181).

89. Ezher üniversitesi müderrislerinden eş-Şeyh Emîn'in 1936 yılında kaleme aldığı *el-Uslûbu'l-hadîs fî ulûmi'l-hadîs*'i. Basması: Kahire 1940, Matba'atu Şibrâ.

90. Radiyüddîn Ebû İshâk İbr. b. Muh. et-Taberî'nin *K. el-Mulahhas fî ma'rifeti ulûmi'l-hadîs*'i ve bundan yaptığı seçmeleri (*el-Muntahab*) (*Bern. Tüceybî* 141).

91. Ebû Bekr Muh. b. İsm. b. Muh. b. Halfûn el-Ezdî el-Endülüsî'nin (öl. 636 H.) *K. Ulûmi'l-hadîs*'i (*Siyer* XXIII, 71).

92. İbr. b. Muh. b. İbr. el-Mücâvir'in *Tecrîdu'l-usûl fî ilmi ehâdîsi'r-Rasûl*'ü. Yazması: Dârulkutub, hadîs 1302 (403 yk., 7. H. asır).

93. Abdullah b. el-Muhtâr el-Himyerî eş-Şevşâvî el-Haydî'nin *Kenzu'l-mulah fîmâ li'l-hadîs mine'l-mustalah*'ı. Yazması: Rabat 544/6.

94. 9. asır ulemâsından Ömer b. İsm. b. eş-Şeyh Bâbâ Fahreddîn Ah. el-İsfehânî'nin

Ta'rifâtu envâ'il-hadîs'i. Yazması: Kahire, must. 180, Tal'at 294 (1-3 yk.).

95. Veliyüddin Ebû Zür'a Ah. b. Abdirrahîm b. el-Huseyn el-İrâkî'nin (762-826 H.) *Risâle fi'l-hukmi bi's-sıhha ve'l-mücîb*'i. Yazmaları: Gotha 58/1, Kahire[1] VII, 565; Garret 1851; Princeton 282; Âsâfiye II, 1714/8 (GAL).

96. Tâhir b. Muh. Sâlih b. Ah. el-Cezâ'irî'nin (1268-1338 H.) *Tevcîhu'n-nazar ilâ usûli'l-eser*'i. Basması: 1910 Kahire, Matba'atu'l-Cemâliyye.

97. Abdülganî b. Sa'îd el-Ezdî el-Mısrî'nin *Âdâbu'l-muhaddis ve'l-muhaddes*'i. Yazması: Paris 2377 (168-171 yk.).

98. Abdullah b. Dervîş el-Kâdirî el-Hanefî, İbnü's-Sükkerî'nin (13. H. asır) 1273 H. yılında tamamladığı eseri: *ed-Dürrü'n-nefîs fîmâ yuhtâcu ileyhi fi'btidâi't-tedrîs = el-Cevâhir ve'l-le'âl fi mustalah ehli'l-hadîs ve-merâtibi'r-ricâl*'i. Yazması: Kahire, must. 221-2, Teymûr 20 (69 s., 1273 H.).

99. İbnü Şâhîn'in *Cüz' fîhî zikrü'l-kırâat ale'l-muhaddisîn ve's-semâ' minhum ve-ihtilâfi'l-ulemâ' fî zâlik*'i. Râvisi: Ebû Tâlib Muh. b. Alî b. el-Feth (İzz. b. Cem. *Meşyeha* 116a).

100. Şeyh Abdülganî Mahmûd'un (öl. 1346 H.) *Mustalahu'l-hadîs*'i. Gerçekleştirilen baskıları:

a) 1911 Kahire, Matba'atu'ş-Şerefiyye.

b) 1913 Kahire, Matba'atu'l-Fütûh.

101. Alî b. Muh. el-Mecdûlî'nin *Fethu'l-latîf alâ kısmi'd-da'îf*'i. Yazması: Kahire, must. 267, mec. 21 (1-15 yk.); Teymûr 149 (22 s.).

102. Abdülberr el-Feyûmî'nin *Tezkire*'si. 763 H. senesinde tamamladığı kitabın yazması: Ezher, must. 326 (56-59 yk., 1112 H.).

103. Kerâmîzâde es-Seyyid Abdülhamîd'in (13. H. asır) *Nefehâtu'l-misk ve'l-huzâm fîmâ yeterettebu fî lafzı şartiye'l-Buhârî ve-Müslim mine'l-ahkâm*'ı. Yazması: Kahire, must. 319.

104. Şihâbüddîn Ah. b. Osmân b. Muh. b. Abdillah el-Hanefî el-Kalûlâtî'nin (762-835 H.) *Muhtasar fî ulûmi'l-ehâdîs min kelâmi'l-ulemâ*'sı. Yazması: Köprülü 229.

105. Kâsım b. Salâhiddîn el-Hânî'nin (1028-1109 H.) *Risâle fî mustalahi'l-hadîs*'i. Yazması: Kahire, must. 228-9 (514-520 yk.).

106. Cemâlüddîn Yûsuf b. Hasan b. Ah. b. Abdilhâdî es-Sâlihî el-Hanefî'nin (840-909 H.) *Cüz' fi'r-rivâye ani'l-cinn ve-hadîsihim*'i. Yazması: Zâhiriyye, âmm 9390 (55-61 yk., müellif hattı).

107. İmâdüddîn Ebû'l-Fidâ' İsm. b. Ömer, İbnü Kesîr'in *el-Bâ'isu'l-hasîs ilâ ma'rifeti ulûmi'l-hadîs*'i. Basması: Kahire 1937, Matba'atu Hicâzî.

108. Kemâl b. Muh. b. Fahriddîn b. Alî el-Lârî'nin (öl. 918 H.) *Risâle fî kavâ'idi usûli'l-hadîs*'i. Öldüğü sene içinde Lâr kentinde kitabını tamamlamıştır. Yazması: Kahire, must. 228, Tal'at 137 (107 yk., 918 H.).

109. Celâlüddîn Muh. b. Es'ad ed-Devvânî es-Sıddîkî'nin (öl. 907 H.) *Risâle fî usûli'l-hadîs*'i. Basmaları: Tirmizî'nin *Sünen*'i öncesinde Lucknow 1876, 1317; Delhi 1302.

110. Seyyid Muh. b. İsm. b. Salâhi'l-Kehlânî, el-Emîr'in (1099-1182 H.) *Semerâtu'n-nazar fî ilmi'l-eser*'i. İbn Hacer'in *Nuhbe*'sindeki bazı mesâilinini tenkîd mâhiyetindedir. Yazması: Kahire, must. 210-11, Teymûr 381 (49-94 yk., 1166 H.).

111. Kâdı Şerefüddîn ebû Abdillah Muh. b. Abdirrahman b. Muh. el-Ensârî el-Hazrecî el-Behnesî'nin (öl. 800 H.) *Mûsiku't-teşbîs bi-ilmi'l-hadîs*'i. Abdülkâdir b. Abdirrahman el-Humeydî ez-Zûlî, mukaddimesi üzerine bir şerh yazmıştır. Yazması: Musul 102, 55/3.

112. Allâme fakîh Şemsüddîn ebû Abdillah Muh. b. Ah. b. Abdilhâdî, Ibn Kudâmeti'l-Makdisî'nin (675-744 H.) *Risâle fî mustalahi'l-hadîs*'i. Yazması: Ezher, must. 342, mec. 235 (5-15 yk.).

113. Muh. b. Mustafâ Kâdızâde el-Balikesrî'nin (11. H. asır) *Risâle fî mustalahi'l-hadîs*'ı. Yazması: Kavala I, 91.

114. Ezher hocalarından Muh. Ebû'l-Fadl el-Verrâkî el-Cîzâvî'nin (öl. 1927 M.) *et-Tirâzu'l-hadîs fî fenni mustalahi'l-hadîs*'i. Basmaları: 1918 Kahire, Matba'atu's-Sabâh; 1920 Kahire, Mat. Vızâreti'l-Evkâf.

115. Muh. Sa'îd el-Akhisârî es-Sârûhânî'nin *Minhâcu'n-necâh ilâ mi'râci'l-felâh*'ı. 14. asrın başlarında yaşamış olan müellifin 1304 senesinde tamamladığı bu kitap, Kütahya hâkimi Alî Haydar Bey'in hadis ıstılahlarına dâir risâlesi olan *Mi'râcu'l-felâh*'ının şerhidir. Basması: 1307 İstanbul.

116. Bedrüddîn Muh. b. Sellâme el-Mârdînî'nin *Vesîletü'l-vusûl ilâ ma'rifeti hadîsi'r-Rasûl*'ü. Yazması: Kahire, must. 322, mec. 144 (94-108 yk.).

117. Ebû'l-Feth Muh. b. el-Huseyn b. Ah. el-Ezdî el-Mevsilî'nin (öl. 374 H.) *K. el-Mahzûn fî ilmi'l-hadîs*'i. Yazması: Topkapı Sarayı, Ahmet II 624/20 (206b-219b, 628 H.).

118. Radiyüddîn Muh. b. Yahyâ b. Yûsuf er-Rebe'î el-Halebî, İbnü'l-Hanbelî'nin (899-963 H.) *Kafvu'l-eser fî safvi ulûmi'l-eser*'i. Basması: 1326 Kahire, Matba'atu's-Se'âde.

119. Muh. b. İbr. b. Alî b. Murtedâ, İbnü'l-Vezîr'in (öl. 840 H.) *Muhtasar fî ulûmi'l-hadîs*'i. İbn Hacer'in *Nuhbe*'sine istinâd etmiştir. Yazması: Kahire, must. 287, mec. 714 (239-246 yk., 1217 H.).

120. Ezher hocalarından Muh. Alî Ahmedeyn'in *el-Mûciz fî ulûmi'l-hadîs*'i. Basması: 1940 Kahire, Matba'atu Şibrâ.

121. Muh. b. Mustafâ ed-Desûkî es-Sehâvî en-Nakşbendî'nin (1164 H. civarı) *el-Akvâlu'l-merdiyye bi-ma'rifeti'l-usûli'l-ehâdîsi'n-nebeviyye*'si. Yazması: Esad Ef. 249.

122. Kâdılar kâdısı hâfız Mecdüddîn Muh. b. Ya'kûb b. Muh. el-Fîrûzâbâdî'nin (729-816 H.) *Urcûze fî mustalahi'l-hadîs*'i. Yazmaları mevcuttur: Kahire, must. 151.

123. Giyâsüddîn Ebû'l-Abbâs Muh. b. Muh. b. Abdillah er-Rabbânî el-Akûlî'nin (öl. 797 H.) *K. ed-Dirâye fî ma'rifeti'r-rivâye*'si. Yazması: Leiden 1751. Hadis ilimlerini 10 fasıl altında ele almıştır.

124. Onikinci asrın sonlarının ulemâsından Alî b. Muh. el-Cemâli't-Tûnûsî'nin *Risâle fî âdâbi'l-muhaddis ve-mutâlibi'l-hadîs*'i. Yazması: Kahire, must. 225, Teymûr 168 (32 s.).

125. Muh. b. Yûsuf b. ebî Sa'îd'in *Muhtasar fî ilmi'l-hadîs*'i. Sultan II. Beyâzıd için kaleme alınmıştır. Yazması: Ayasofya 446-7.

126. Abdullah b. Alî el-Özbekî ed-Demlîcî'nin *Risâle fî mustalahi'l-hadîs*'i. Yazması: Kahire, must. 228, Teymûr 393 (123-128 yk.).

İNDEKSLER

ŞAHISLAR İNDEKSİ

KİTAPLAR İNDEKSİ

HADİS LİTERATÜRÜ/KETTÂNÎ

Hadis ilmi, uçsuz-bucaksız bir ummana benzer. İslâm'ın ilk asırlarından bugüne, bu dalda çalışan binlerce, onbinlerce ilim ehli bizlere, Hz. Peygamber'in sözlerini aktaran binlerce rehber kitap bırakmışlardır. Câmi'ler, Sünen'ler, Sahih'ler, Müsned'ler ve diğerleri, bu ilim içinde tecelli eden nurlu katrelerdir.

Çağdaş bir muhaddis olan M. Cafer el-Kettânî'nin Hadis Literatürü (er-Risâletü'l-Mustatrafe), bizlere, hadis ilmi ummanının eşsiz katrelerini sunuyor. Hadis ilmi ile iştigal eden bine yakın büyük âlimi, ve bini aşkın büyük eseri bize tanıtıyor. Tercümeyi gerçekleştiren Yusuf Özbek ise, dipnot ve ilaveleri, ve hazırladığı indeks ile, eserden istifade imkânını daha da arttırıyor.

Hadis ilmine gönül verenler ve de merak duyanlar için, bir başucu kitabı...

ISBN 975-355-083-9

